סדור תפלה כמנהג אשכנז

עם

סדר רב עמרם השלם

חלק שני

עם

נוספות הרבה ובאורים

נסדרו ונתבארו

על ידי

ר׳ ארי׳ ליב פרומקין בהה״צ ר׳ שמואל העלמר זצללה
בעל ספר תולדות חכמי ירושלם

נדפס

פעיח״ק ירושלם תובב״א

בשנת שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה לפ״ק.

בדפוס חר״ר ר׳ שמואל חלוי צוקערמאן חי״ו

This Sefer has been made available by:

COPY CORNER
5314 13th Avenue
Brooklyn, NY 11219
TEL. (718) 972-0777
FAX. (718) 972-0178

A deluxe bound copy of this sefer is available at:

Biegeleisen Hebrew Book Store

4409 16th Avenue

Brooklyn, N.Y. 11204

(718) 436-1165

הספר הזה צולמה על ידי אחים גאלדענבערג

וניתן להשיג ממנו טופס מכורך, במחיר סביר, אצל:

בימ"ס ביגלאייזן

4409 16th Avenue

(718) 436-1165

מפתח סידור התפלות והברכות

לכו נהנהנה. מן דף ב עד צד 6.
תפלת ערבית לחול ולשבת, בסה מדליקין צד 6.
ומן צד 10—פ.
שלום עליכם, דבון כל עולמים, אשת חיל,
קדיש, זמירות־לליל־שבת, אל אדון בראנו. ב—46.
ישתבח, בהכו, שחרית, לשבת. כו—58.
אין כמוך, [בריך שמיה והי׳ הי׳ עם התפלות
לירם ודיה ויכ. סובא לעיל בחלק ראשון]
מי שברך לעולה, ברוך שפטרני, ברכת
אבותיל, מחבות המעורת, הנותן תשועה,
מי שעשה נסים, אל סלא דחמים, אב
הרחמים, בש״ב לתענית בה״ב, תפלת כוסף
לשבת ולשבת ר״ח, אנעים זמירות.
זמירות לשבת. לו—נ.
תפלת מנחה לשבת. 102—נג.
ויתן לך, סדר הבדלה, המבדיל. 110—114
זמ׳ למוצ״ש, אליהו חגביא, דבון העולמים. סב—126
תפלה לאגודת לולב, ודיה׳ לעת לקיחתו.
סעדה ר״ח, קדוש לבנה. סס—143
חלקת נר חנוכה, מעוז צור ישועתי. 160—162
ברכת מגילה, אשר הגיא. מז—174
תפלת שלש רגלים ומוסף, בשואת בפים. צז—204
בדיקת חמץ, קדוש לשלש רגלים, הגדה,
ספירת העומר. קיח—256
החרת נדרים, פיוט אחות לנו קטנה, תפלת
ר״ה, קדוש לר״ה, סדר תקיעת שופר,
תפלת מוסף לר״ה, סדר תשליך. קל—קמז.
וידוי ותפלת דרב סעדיה גאון זציל. קנח—קסא
סדר כפרות, ברכה לבנים, תפלת יום כ״פ
לשחרית, מוסף, נעילה, הזכרת נשמות. קסג—קסט
תפלה לבנבנם לסוכה, סדר אושפיזין,
הושענות, אתה הראית. 360—קסז
סדר ערובי חבשילין, סדר ברית מילה,
סדיון הבן, ברכת ארוסין ונשואין, תפלת
הדרך, צדוק הדין, קדיש דעתיד לתרחא. 386—ר.
סדר סליחות לבה״ב, עשרה בטבת כו׳,
יוצרות [לר״ה ס״שיות, קרובץ לפורים לשה״נ. רח—רל
סדקי אבות] 462—468

מפתח הדינים הנחוצים מספר דה״ח

דיני ברכות, וברכת מגן אבות, וקיחום סלילה. לד 6
ולד ו. 14. ח. ט. ודף כא
דיני קריאת התורה, ומפטיר. ל״ו. ל״ז.
דיני הזכרת נשמות, ומוסף. כא. כב.
דיני קדוש היום 96
קה״ת במנחה, לקחתך, בטרם צ׳, וכדר
מולאי בבת 102—104
דיני הבדלה בד.
דיני הלל, וסדר שמיטה לולב והושענות. לה—136
דיני קדוש לבנה. 144
קלת הלי תעלית, הלכות חנוכה 146. ודף פ.
הסבת ד׳ ברכות, הפנית לפתח, ברכות מגילה,
זכל דיני עוליב 172—מז.
דיני תפלת יויט צז.
דיני בליות לפנים, מלות יו״ט. קא—204
דיני חדש ניסן, בדיקת חמץ, ודיני פסח,
סדר הגר״ל. קיח—236
הבטת הקה״ת בפסח ודיני ספירה לעומר. קכו—254
תפלת הב״ב, דינים בבין פסח לעצרת. קכב.
דיני יו״ז בתמוז וכל דיני ט״ב. קל״א—262
דיני חודש אלול, חתלת נדרים, דיני ר״ה קלו—קלז.
דיני תקיעת שופר, ומוסף ר״ה. קם—קכב.
סדר כפרות ופרק יוהכ״פ ודיני יוהכ״פ. קסא—קכג.
דיני תפלת מנחה, נעילה ומוסף יו״כ. קכב.
קדוש בל סוכות, סדר קה״ת בל סוכות, הוכ״ר
ב״פ וב״ת קסא—162
דיני סדיון הבן, הלכות לחוסין וגבולין, בחמ״ז בבית
כפתון, דיני הפיד. קצה—קצז.
דיני נוסח, קריפה, תינן, הבלה, הבריס בתבל לבור.
לחוק הדין קצה—קצט

מפתח לס׳ מערבי לב

בתוה מ״ם גיד גדיך אדם לומר בפ״ם בבב
הגר״ל מקליבי. ב.
בתוה״ל לך אבב אבב זוגה, הפתח לגבת הבמב״ב,
מנין הבבת והמבברות, בלור קדובת המקומן 54—56
בלור קדובת נפרלין, מנין המסיים בל ק״ב.
מנין הגול ב״ם בתיה. 84—מד.
בלור תפלת הבבת בבת. מה—מו.
בלור תפלת יבמתו במלבותך 96
ביבת קי׳ הב״י על מ׳ ימי תובה, בלור מ״ב
למה נמבלה לאתד לגילה הבתל. 160—מא.
בהבנויים בממלאים בקבבות הבב מבב הגר״ל זיל
ובבם הגתב״ד מיפו בלוע״ל מב—198

מפתח לספר בקור הברכות

לבו נרנה המזמורים ולבה דודי לא נמלטו בבדי ב.
לענין תמידת והו״ר בגיל בבת, וגענין לא חי בו׳
בהוא מענין תחיתה. 10—12
לענין ובמור לתנו, ופרוס, ובענין ובמהו. 12
לענין נוסח ויעותו בה יבבלל מקבבי בתך ת.
תמידת בתה מדליקין נבדר בזמן מבבלוים. 6.
תמידת בלוס מלוכס ובבון העולמים ולבת היל
ליתגייהו בסדרי הקדמונים. ב.
בל מקבת בבינו מזבר בויטרי עד לות ה׳. 42
בענין מיסד הבבת הנבבד בל בבמת בל תי׳,
ונוסח רס״ג. בב.
לענין פיוט הבל יודוך ולא לדון. בו.

תכן הענינים חלק ב

טעם תפלת ולא נתתי לבוי הארלית. כב.
ברכת נתן לתתן לתה ה' לי כהפטירה עונין הפס
בתמידה [מ"ס]. לז.
נוסח ברכת מגן דוד בכהפטורה. 74
מקור תפלת יקום פרקן ומי שכיבך וטכתתו. לח.
נוסחי מי שכיבך תפנקס גרמייזא וסדורי קסטוניא 76—לט
הטעות בהדקר לפני התדפיסים בזכות תפלת רב. מ.
לענין תפלת מי שכבה נפש ויבוב קוי הדל"ל. שם.
מו"מ לענין הזכרת בשמות הם מוביל לדקה מהחייס 80—מא
לימתי נתיבדה תפלת לה ההמים. 92
בכוונת ההוקמי לענין פ"ה לתיות בנקבוכה. 84—86
בענין הכפלת תיבת לתה הוא לתיהו. שם.
נוסח תפלת מוסף להמבים ז"ב. 88 מה
לענין לין כתהיהו ולענין קדוש יתום. 92
לענין פיוט בדיך ה' ויוב יוב. מט.
טעם לחומרים ולהי תפלתי בתנחה הבכת. 202
בבאור הבתבות המוסתלות בל ויעהו בה ישראל. נב.
בהלוחי הסדרים בפסוקי לדקתך ופעמים. 104
לענין פסיקי ויהן לך והתיבתו. נז.
סדר הכלה מי יוסף טוב עכ. 114
מקורי הוראות המולים. ולענין פיוט ההל עליהו.
והמבדל. סב.
לענין עניית הודו ויהללו לא ובכוך הבא. ע.
בילוד דברי המבים בפיוטין קדיש שמים הלויים. 140
לענין תפלת מי בבבה נוסח בתמבוה ביוס ל"ח עלמו
ונוסח הבכה בתן קדוש הוהדב. עא.
בילוד דברי מרבינו התמוים. 142—עב
הטעם מה בבדלו הלתרוים בלבפרת פבב. 144
נוסח קדוש ובבה לפי סדר בבל מ"ס. עג.
פירוש לתן בתלמד בבוכה לבתר בפדי. 174
בילוד נוסחות רבות בתפלת לתה בתרתני.
ויפלו ויבוא. 194—צח
נוסח רבינו בעדים בתפנת המועדים. ק.
טעם תענית בה"ב קכם.
ומן הוסד תפלת יברבו ומי בתוך ויבוב קוי
הדב מלבוטל. 274
מלין שמוקן ולהתמבבו נתבמין בתפנת ובכן
בעם הרוב. קלח.
לענין זכרון הנוסח, מוכר ביל"ת, ולבכך לעת. קלט—278
נוסח רס"ג בתענת ריב. 286—קמה
נוסח רס"ג בתפלת יו"ב. 128
עובדתי בבל תנא קסו.
הוכחת בבמרת מוסתה מפנקס גרמייזא. קסח—קסט
בלוח מוב הטיהו מנהג הבריה הוה בבן לענין 386
נוסח הרבינו בסדר בל מוכה ובדרבינו. קצד—קצח
בלוח ברכת נבולין ונוכחתם הנוסח רבינו. קצו.
מה בלוהב בפלוגיו פ"י הבלכת מפר בביסיק ר.

מפתח ההמשכים בסדר רב עמרם

סדר של שבת. בדף א—ב. ד—ה.
יגל 18—38
סדר שחרית ש"ש. דף בד—50 ל—70.
סדר מנחת השבת. לד 100—נא.
סדר מוצ"ש. לד 106—נה. נה—122.
סדר ראש הדש. דף סד—134.
סדר תעניות. דף עד—178. 148
סדר הנוכה. פב—פו.
סדר פורים ותפלת המועדים. פה—192.
סדר של פסח. קג—234.
סדר של שבועות. 258—260.
סדר תשעה באב. קלב—270.
סדר ר"ה וסליחות לעשי"ת 292—314
סדר יום הכפורים. 338—קפ.
סדר של סוכות. 376—קצג.
סדר ערובין, מילה, ברכות התנים,
תפלת הדרך, ברכות פרטיות וצה"ד 400.

מפתח שנוי נוסחאות והגהות

נוסח לאבר כלה שבביו מרס"ג. ד.
נרסת רס"ג בסמ' כתובות כי הוא יום תחלה. 28
נוסח ברכת הפטרה לפי כת"י כ"מ. לה.
נוסח תפלת המנחה לרס"ג לפי כת"י א. נא.
נוסח קדיש דרבנן לפי כת"י א. 106
נוסח תבלת ערבית לעול"ב לפי סדר רס"ג. נד.
נכת"י בנפינו ליתא נוסח תבבפית המוכת בעור. 116
מ"ב נגמ' מוכר בהתלה כוילתא בכת"י בלפינו
ונפיש לדיבא. 128
נוסחי רס"ג בתפלת ר"ת. סו—132
לין נוסר מוה קרבן בנת' כו' שבינ בסס רס"ג. סז.
ליפ במ"ב בעבבה בתבבי בתבבון התענית בל
לבו ימים. 148
נוסחי רס"ג בבל הנסים. סב.
סדר בל פסח לרס"ג, בסידר רבון העולמים. קח—216
נוסח הקידוב לרס"ג וספירת העומר. קס.
דעת הגלון בבבן על בבמים לפי' כיו"ם לחר בבת. 234
סדר תבינ מלות המסודר לרס"ג בעבבת הדבלות. קל—260
נוסח נחם להירובלמי ונוסחת הרס"ג. קבב.
לענין ברכת בבבוף קול שופר. 296
מה בבבה הרבים לענין פתיחה לך ה' הלדקה 308
טעמת בת"ל מ"ב דלא יוקה הוא מי"ג מדות. שם.
לענין ברכת בלטו עוי פגים קע.
סדר פסוקי דזמרה לבחרית יו"ב. 246
לפלין לתיבת לתחילה ביחיד. 248
פיוט מה נהדר כה"ג לרס"ג 352
לענין לבינו מלבנו בבוסף יו"ב ובס מחבנו. קעז.
תפלת נעילה לרבינ 356
מנהג ח"י לענין תקיעת תבר"ת בבוצלתי יוהכ"פ קפ.
תחיות ההפטרות לרס"ג. 384
נוסח ברכת לבוסין בכתי מהבינוה. 404
נוסח תחיות ברכת תחנים לחדי הו' ברכות 406
נוסח ברכת לבלים בהטו"ם לרס"ג 414

תכן הענינים חלק ב.

בפתחות ספר מנן האלף

סדר של שבת א. א) ביאור סידור .בפה ותרתי
לילה הוא ותמיד רבה. על מפרש כפר המתים. א.
ב) באור דבריו שכ' נברך על מי שבת מפני שהוא תוכיח 2
ג) נענין לחידת והוא ריתוק בגיל בשת.
ד) טעם דבריו שלא נאמר אבר כלה מעציו. ד.
ו) אומרים קדיש קודם ת"פ להודיע שת"פ רשות 8
ז) מיבב קו' המתיב לעיתה מה שאינו ידלי מיניו בשבת ה.
ח) דעת רבינו שלא לומר ובמדו.
ט) נוסח אלהבתך. ולענין קדוש משומד ומעם שאומרים
ויכולו ומקודי מהש"ב. 18
יב) טעם הגאון שכ' נאמר נמנן רלה והמיב. י.
יג) טעם תנופי תפלות בשבת ולא ביום.
יד) באור מ"ב הגהו כני רב דסמו. 20
טו) יבוב קו' המהיג נמ"ב נוב ההולאות.
יז) נענין אם לא הוכיל שבת ברכיה. ויבוב מה
שהבמיב הגאון רלית הלאפסי וכל קובייתו בל הרא"ש. יא.
יח) באו"ד מ"ב .והבי' ויבוב בל קו' המור והמהיג
פל הגאי' בבתבו לסמוך לברכה דמפיק נ. 22
כ) מ"ב בטעם הקיבוב מבוב רשותה. ומיבב בל
המוני הקביות הקבבו פלו. יב—יד
כא) באו"ד מ"ב „בא קדובתא" דלא בבעל פל"ב. יד.
כב) תלופי נבבלות במקום קריאה הבא מנב. 28
כד) יבוב התמיהות הבלמות ממ"ב רבינו דמלא
לתבמיו הינו רבינו. ובאור בתרא יומא. טו—טז
כה) דעת רבינו דרך בבליבא יין מקדב אבת. טז.
כו) אם מהויב לבטוף בל בל בלתם מבנה.
כז) בדיבבב פוטר בהמ"ז בבוס הקידוב מברבה אחרונה
דלא בפי מה בהבינו הלהרונים בדברי. 33
בח) אם לא קדש בגילה מקדב נאתר ויבוב לדברי רבב"ם. יז.
בט) ס"ב דהלבה בר"ב נענין ביבוי. 34
ל) באו"ד בבדרינו ובתבובה. ויבוב מה שפבה ברב
ברוחא לעיים בבתהו דברי. יח—יט
לב) בענין אחם מבנה ביו"ם ויוהב"פ. 38
סדר שחרית של שבת. ב. ד). מנהגם בסדר
בחורת לפני קה"ת ויבוב ברבה קו' לאמ"ת. 50
ו) באו"ד מ"ב פומדין בפניה לאמר ויבוב קו' הרין. ל.
ח) הרבה בדפלות בבוות מה בבתבבו בב"ם. 60
ט) תקנת יו"ד פסוקים בתחה ובב' וה'.
י) המוהב מחויב לקרות פם הבין, ויבוב קו' הגר"א. לא.
יא) נענין אם המפבור בולה נענין ובאו"ד המהיג. 62
יב) באו"ד מ"ב .ולתרגו לו" ויבוב קו' הק"ב. 64
יד) בענין בהן ה"ב. ויבוב קו' הרבה בב"ם. לב.
טו) אם הין בהן בא קדי לבוי בבל, ובאו"ד דש"ל. 66
טז) טעם הגר"א בענה בבבי, בהיא הבמוהב בחביבות.
יח) סיום ההלא"ב מדברי רבינו. לד.
יט) ביאו"ד המבומבים לענין לסייע נקולת.
כ) נתבבב דוקא בתבבוס דרבנן. 68
כא) הלרבתים מתרבמין הפטרת פסח ובבטעות. לה.
בב) לענין הבלת בית בבית, ולחירת חבן, ומנהגם
לדרום בלעבר בבבתא. 70
סדר הנהגת השבת. לד. א) טעם לחירת ובלעינ. 100
ג) טעם לחירת לחה לחד. נא.
ה) יבוב קו' הטוס. פ"ב בטעם נפטר בשבת.
ו) קויבתי חלק פרקי לבות לבתות החורף. 106
סדר מוצאי שבת. לו. ב) בעם לבבדל ולין לו
יין תוך ותעבלל, באו"ד הגאון. ויבוב לקו' ברסב"ל. 108
ג) מקום לדברי בלבתם לאמר ב"ש ותבנו מאתך נה.
ד) יתוב יבדל ליבד לתיבה. במו"ב לומר ברבו.
ו) טעם נויבי טעם בבולאי בבת. נח.
ח) נענין הפסוקים בלומרים קודם טעימה בהבדלה
ובלות הויטרי בבתבבו בו נו"ב. נט.
ט) ענין הבטת בפות ידים והלפרנים.
י) ענין ביובי מלה ותבובי מלה. 118
יא) לענין לאוכן בל בוכיים בהבדלה. ס.
יב) נענין לאסור הבדלה מל הבת.
יג) למ"ב הקב ה קולאהו קדוב. 120
יד) ביבוב קו' הבב"ל וביבאיד רבינו
טו) יבוב קו' הטול מל בה"ג כא.
כ) הבנה מל בעל ק"ג נפירוב דברי הטור. 122
סדר חפלת ריח. כד. א) מוביח ביבת רבינו ומיבב
קו' הב"ת לענין ב"ן בטעה בחוסף. סד.
ב) מייבב דעת הגאון דבפיקר תלית בפקר רגליו. 128
ד) יחיד בר"ת ל"ת הלל הלל ובלבור מדנו. סה.
ה) סדר קב"ת בר"ת לדעת הגאון. 130
סדר הענינים. כה. א) ביאו"ד אלו ימיה במתפנים
מן התורה. עד.
ב) יבוב קובי' תוקה במ"ב בבאיר נבבה אה"ק
ג) תימה נתי' הב"ת מל קו' ברא"ב מ"ב בבו' לאוכ
מתו המרגליב, וטעם תפנית בל י' בטבת. 148
ד) טעם הבבמיב בך דמתענין נפנות. 150
סדר פורים. כה. א) ענין תפנית לבתה. פה.
ב) לענין מלות לריבות בוסב. 176
ג) טעם בהין בבבים מוביאות נלהבים ודיתוי נקו' ד"ל פפ.
ד) מגילה הבתובה בין הבתובים גם בדיבבד ל"י ו"ח
ז) מהבנים בזמן קריאת המגילה. מהבר לבר הבא
היה היהודי הראשון בבת לגרמניא. 178
ח) לא בבם .באו"ד הרב, ובטעם בפותחת בבבוון. צ.
י) הלא הגפרב והמוביב לא בוי בהתימה בפתים. 180
יא) ביאו"ד מ"ב באינו קולת אלא בפבבה דלא הבבית י.
יב) טעם באינו פובטה בהגרת וטעם הבולקים. צא.
יג) טעם בלא הזכיר זומר תחב מלות לים בבבימה ת'.
יד) הפיקר בדפה הגריא דרים דפא הינו ריב ביטה
טו) רא"י לדברי רבינו דלמז יוני לבל בבר דלא בריי"ם. 182
טז) באו"ד מ"ב דאין הלבה בר מולא. צב.
יז) שפתי מחלוקתן בהמיבן קולת אדם את המגילה.
יט) דעת רבינו לומר נפי"ל בפוביים. 184
כ) בויבת פתוק א ל לדנו פסוק למפרב ורא"י לזה
מבבלי וירוב ולי"ם מל הבויים בסותר ד"ם. צג.
כא) מקום בפסק הרוב' באינו מחזיר ס"ת מד אחר
קריאת המגילה. 186
כב) באין נהזכיר מה"ג אלא בייד. צד.
כו) ליפ בדברי גאון בב' לבקנים בפ' בי הבא. צה.
כח) ליא בחגיגא בב' נאלת בפ' פמלק ויבוב קו'
בעל הגבה"ה לפ מפיר. צו.
ל) הזי"ו לך בבסדרנו הוא דלא בחלן בחלק ולפיב מל מ"ם.
סדר הפלה המוגדים. עז. א) ליפ מל הפ"ז
ומ"ל בבתבו מל הרמיא דלא דק בחבבגא. 192
כרר של פסח. עה.
ב) ברבה דאבר גאלנו מוהב מל נמי בחבה בל הבבים. 206
ב) לפ"ד הגאון ס"ל לרב להתיל בפבדים בייע 206

תכן הענינים חלק ב.

כ) דרשה הקדמה כיצד מי מנחמו של הגאון. קד.
נ) נרשם מלפני דלפר אמר כלל ומין. 208
ל) כל אמר לאל אמרם נגד אם היא הטובה. "
ס) דעתי בלתי תעוקות תיכוס בד' בוסות מדינה. "
ו) סיב נגרך מן כל דבר בטבעו בטבעה. קה.
ז) כיאור תיכות תמל תמה בגדולת כדפסה כוסברתה. "
ח) בלה לנרך כלה מן מנוג ת. ותחול נשמרה. "
ט) כמאזר הדבק סיב הנכים מצות לא מוב. 210
י) דעת הטבע בכבלים דבמי ב' מצות. "
יא) מני תבבוין יגיל לקחת מכל מין. ודיל בבר. קו.
יב) מנרך מן פרוסה. ופרוסה קדם הבדלה. "
יג) אם אין דעת בקן לבני אלמנו מן הבלמות 212
סבמה נכתב אבל לא לדעתו כל הבלמות. קז.
יד) כבר לא נבנים בחלה ישנו מותר בבר פסח הוא. קח.
טו) דעתו נגרך נגמ"ל נאבל מלה לאבל מבוד. "
יז) יבוא נקי' מעיר מחיים דמעבל מלה בחרוסת
יח) אפי' מלה אין נאבל בכתי' מקומות. קח.
כב) יחתים מרגנין ולא מוסיף בים תשובי יחתים
יבלגון לחד הוא המלוי ולחתר הוא הגדול ובמת
ותוחר ותוחם מיבלגון. ולחי אין מרגנין בן. קי.
כג) מים בטור בכם הבינו בבי לבנרך מן הבל כ"פ 220
כד) אין נגרך מן הבגן ופרל"ם אבל אחר ד' בוסות. "
כו) מבלר מיעות הרין והבלים והתרבני בפיבום
דבמי הבילף ומיבב קי' חיים מן הרים קיא.
כז) נבבית סדר בבבול לחרים טוב יותר בלמלם סבידה. קיב.
ל) יולא בין לבוקים לחיבי דלא לאבבר. 226
לא) דעתו בחיבר נהוסיף קבלים בחיים. מוליאין
כי' מים ובבנים קולא בקבבות ובלי מיבר. קיד.
לג) עבם בקרים הבלמות הבבבות בבבסת. קטו.
לד) מוסיף במוסבין מי מים בסוף בחים מי 230
לו) יבוא נקי' הגבלה מן המבלה בסי קל"ו. קטז.
לח) נרסת דבבר מבוון מי הבבלות בבי דוחק. 232
מ) מבבלר מן בת בבבים בחים דלא בבר"ף. קיח.
מא) לא מוכר בבבים קבילות המבולות אבל בחים
לחיבה בם נגרך מלרים. 243
סדר חג המבבועות. צח. א) המיבבים חים מי
מנחה לין ובלי חוי המיבה בבבים יפ"ם הבפבר. 258
ב) מחבר קו' המבלה מים מי נבוין מבן מיבחבו.
ויבוא נקי' המיבלה מן הבוד מן מקרבן בבבר. קי.
ג) בבקום דלחו המבבו לין להוכיר בסיקי קבבנית. 260
סדר ב"ב. צח. א) יבוא נמים דבבר בגלל לומר
נהם לגלל המנחה. ולא בבבין נלות. קכב.
ג) בבלר בחיב בבבים הומרים ובבלים לחר קיעות
ולא קודם. נבים מרוחות נבמים בלבנים [מים]. 264
ד) בלחיד הבים בבבבים מים בבבים לגבי ולבל. קלג.
ה) בלחיד נלין בבבבבו בבבר הוא הבבבבים. 266
ו) לים בבבים עיב בח ב חים בבר.
ח) מים בחיב בבבים לבבר לבבבים, ומובב דבבי
בלון בבבבים זה מבבים לחרים והבבים בלים בבבים. קלד.
ט) בבבם בבבבו בבלים יבולא בקיעות קלה.
יב) בבבר בבבבה לבבר מלר מבבב בבבבר ויין בבבחה. "
יד) בבעות בבבלר דבב הבבבב. 270
סדר ר"ה. קח. א) לבבים חיים ולא חי בן
בבות מוחבקות 292
ג) ה) נבבין מובדים נבבחה. והבילבו בבבים. קמז.
ז) נבבין בלחר יום מבבלת קדם הזה ול"ת הוה. 294
ח) לא נומר נלבבלר בבחל בבבבת. קמח.

ט) יבוא קו' הבז"ה לבבין תבבבות המיובב. 296
יב) בלחיד יומה בבבבר ויבוא קו' בלומה בב"ם. 298
יד) בבבבב בבבחיות הבבבר נלחן נבבין בבבות הבבים 300
טו) תבוכת הב"י לא בבבבר בבבבר בבבת. קנא.
יח) בלחיד נלחן בבחיד מתבבל ד' בבבה הבבבבי קו' מ"ב. "
כ) לימתי נתקנו תבבות בבים ובבבין בבבבים בבבבות
ובבבר הבבבבים. קנב—306
כב) בבבבם בלבבבי בתקבו בבבבר בבבבת קנד.
כד) מקובי הבבבות המבבבות בבבבבבות. 314
סדר יומ. קיח. א) מקור לבבבב בבי לבבבן בל
הבבבבה בבבבב. 338
ב) לבבבין יבבבי בבבבבים בם חבבבה.
ג) בב"ן תיבב הבבבבו בבבב"ב בבבלבת בלבבו בבי קע.
ד) בלחיד הבבב לבבבת בבבבת הבבבר לבב לא מקבי
בבבים תבבבים. "
ה) בלבב לבבבבלת בבבר בבבבר נבבבבים בבי בבבבר
תבבבבה בבבלה ובלבה. ולבבה נבבן ובבבע קולבו. 340
ז) בבבבבבו בבבבב לא מבבבן קודם הבבבה. 344
ח) בבבבב בל הבבבבות לבבבין בל בבבבי 344
טו) בבלחיד בבי בבבר לבבל בבבבלו לבבבי זבר לבבבים
ובבבבין ובבבי הבבבבבלים ובבבבבבבי הבב"י הבבבבבים. קעה.
יח) סדר בבבבה בבבבבוסף הוא מבבבב מבבבבי בבבים. 352
יט) בבבבבים בבבבבי בבבבבים הם בבבבר הבבבבבות. "
כא) לבבבין בבבבבת בבים בבבבבת יב"ב 334
כד) לא יבבבבב בבבבבת הבבל הבבבבבן לבבר בבבבבבן
ובבבבב"ד בבבבל סוף יומא. 356
כה) לבבבין בבבבת בבבבב ובבבבבם בבבבים. 358
כו) לבבבין תבבבות בבבבבבי יבבב קפו.
כט) בבבם לבבבבה בבבבבבב

סדר רב עמרם השלם.

חלק ב.

סדר של שבת.

א. וסדר שבתות כך: נכנסין בבתי כנסיות ערב שבת **א.**] ומתפללין תפלת מנחה שמונה עשרה כמנהג. **והמדליק** נר של שבת צריך לברך. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אקב"ו להדליק (ח) נר של שבת. **ב.**] ומה טעם, כיון דחובה היא שכך אמרנו [שבת דף כ"ה] הדלקת נר בשבת

שנוי נוסחאות והגהות

מנן האלף

א. (ח) נוסח הרס"ג „נר השבת".

א. א.] ומתפללים תפלת מנחה כספר העתים

להר"י ברצלוני הנסיח מופתך זאת, ומס איתא וממהרין להתפלל תפלת המנחה, וכ' המבאר הה"ג הר"י שור דמקורו ברים מכלתא דמס' ברכות רמ"ח מטעה שב"ח נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות ופרש"י שממהרים לסעודה, ומ"מ דבע"ם היו מקדימין בתפלת המנחה עוד יותר, עד שתפלת שבת באחריה הי' נ"כ קודם בזמן לתפלת החול. וכתב דבירושלמי מפרש להיפוך דשעה שב"ח נכנסין לאכול פתן הוא שעה ותרתי בלילה, ולכן תירץ דר"מ לשיטתו שפיר מקשה עלוי בירו' שהוא שעה ותרתי בלילה, דבירו' פ"ק דסוטה וכן בויקר' לו איתא שהי' רגיל לדרוש בלילי שבתות והי' מתאחר שעה ותרתי בלילה ע"ש. אבל המעיין בירו' במס' ברכות יראה דלא פגע בס כלל בדר"מ, אלא תני לה התם משמי' דר' חייא משעה שב"ח נכנסין לאכול פתן בלילי שבת. ועלה פריך איתא „אמי משעה שהכהנים בו' ומשעה שב"ח נכנסין שעה ותרתי לילה הוא, ואת אמרת קרובין דבריהם להיות שוים" עכ"ל. וממילא בכל כל יסודו, אולם אפי' הי' גורס בירו' שם דברי ר"מ, אין ענין כלל לעיין זמן תכלה מנוס שהי' דורש בלילי שבתות בני כנסתא דחמתא ומתאחר שם בדרשתו, וע"כ שמציין לפי רוב העולם שנכנסין בע"ש לאכול פתן מפני שממהרים לסעודה שהכל מוכן. אך החמת כמו"ש הגאון הר"ש סירליו בפירושו על הירושלמי דקושית הירו' הוא להיפוך דב"ח אוכלין פתן ומתפללים ערבית משעה שאין השמש נראית על הארץ ולפעמים קודם. ולאה"כ הוא שעה ותרתי עשורי שעה אח"כ לפי חשבון ד' מילין מזמן שקיעה עד לאה"כ. ומתרץ כי קתני קרובין דבריהם להיות שוים באילין כפרנייא דקיקיא כפרים קטנים דלדו להון מקמי היותא, שמפחד ההיות האורבים עליהם מכניסין בהמתן קודם אכילתן ונותנין להם מזונות ובתוך כך מגיע לאה"כ. וההרדים מפרש בד"ח, אך גם לפרושו אין סתירה מירו' להבבלי ע"ש. אך בלא"ה מצוה למהר להתפלל בע"ש, וכמו"ש בברכות כ"ז, ובפסחים ק"ז עיולי יומא מקדמיין ליה. וממילא דממהרין להתפלל מנחה קודם:

ב.] ומה טעם כיון דחובה היא, הלשון אינו מדוקדק, דמתה שאמרו שהיא חובה אין ראיה לגרוע לברוכי, ואדרבא בהום' בתוס' שבת דף כ"ה רצו להוכיח מזה דל"ל ברכה מדקרי לי' חובה דומיא דמים אחרונים שאמרו שהיא חובה וא"ל ברכה, אלא דר"ת אחר שסיבום הוא ע"ש. אך עכ"פ אין להוכיח מלשון זה להיפוך שצריך לברך, אולם דברי הגאון מתבארים ע"פ דברי רב האי גאון בשפ"ת סי' ל"ח ותשו' הגאונים סי' פ"ב שנשאל

סדר רב עמרם השלם

בשבת חובה דאמר רב יהודא אמר שמואל הדלקת נר בשבת חובה. ואסמכוה רבנן אקרא [בס, דף ל"ח ח'] וידעת כי שלום אהלך [ופקדת נוך ולא תחטא] הלכך

מנן האלף

על ברכה זו מי הויא הלכתא מו מנהגא, [דעל מנהג אפילו על מנהג גביאים אין מברכין כדאיתא בסוכה מ"ו לענין הביעת ערבה] והשיב הלכתא היא. אע"ג דלא אמרו בהדיא, דאמר רבא לאביי הני הוא הדלקת נר בשבת חובה, ותנן שלשה דברים צריך אדם לאמר כו', ותנן על נ"ד נשים מתות כו', וקיי"ל כדאביי דאמר ודאי דדברייהם בעי ברוכי עכ"ל. וקמדייק דאין זה מנהגא, דמנהג דרבנן אפי' בכלל לא תסור ליכא כמו"ם רש"י שם בסוכה, ולא שייך כי' לבון הובה. וכש"כ דליכא עונש, מ"ו הלכתא היא ועל ודאי דדברייהם בעי ברוכי. וזה כוונת רבינו כמ"ש דמברכין מצוה לחובה היא ור"ל שאינה מצוה של מנהג אלא בהיא מצוה דרבנן בלבו מלא תסור, וכאו"ז ה"כ סי' ח' מביא דברכה זו מובא בירושלמי פרק הרואה ופרק המביה, אך לפנינו בירו' ליתא, והנאונים לא הביאוה בשם הירושלמי:

ומצאתי בעז"ה דברבו אלה מפורשים בדברי רבינו הרמב"ם פ"ה מהל' שבת שכתב וז"ל, הדלקת הנר אינה רשות אם רצה מדליק ואם רצה אינו מדליק, ולא מצוה שאינו הייב בערובי מצרות ונפ"י לאכילה [שאינו מחויב לאכול פת] אלא זה חובה. ורבינו ר"ה נאון אסברה לן בחובה בתנאי סי' פ"ה וז"ל לענין ת"ע רבות, דרשות היא ומצוה קצבד ומקבל שכר, ואי לא עביד לא מקבל פרפנותא, אבל מצוה דהיא חובה אי עביד שכר מצוה, ואי לא עביד אית ליה עון, כמו סוכה ונילית [ס"ל לנאון דחובת נברא היא, ואי מבסי בעלית בת חיובא ולא הסיל בה נילית אית לי' עון וכ"פ בה"ג לנילית הובת נברא] ואי מבוס דדבאל מסר נפשיה זמנין תלתא, לאו מבוס דחובה דלא מבעי לי' למתסר נפשיה אלא אחלת ע"ז נ"ע ש"ל. אלא מבוס דשעת השמד הוה ע"ש, והדברים מאירים:

ובזה אדוותהא לתרץ קושית התוס' שבת כ"ה בהא דאמרינן אין מדליקין בעמרן שריפה רע ושמא יביאנו ויצא, ופריך אביי ויצא. אל רבא שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה, וכיבנו בתוס' דר"ל שחובה לעשות במקום נר, אבל מהדלקת הנר לא היה פריך שיצא ולא ידליק לפביפה דחובה דהא על נ' דברים נשים מתות ע"ש. אבל לפמ"ש ייל דאביי נמי הוה ידע שמצוה בהדלקת הנר, אלא שבבר שהיא מצוה של רשות שאם רצה מדליק ואם רצה אינו מדליק, ואי לא עביד לא מקבל פרפנותא אלא דמ"מ בעינן רחמא בשעת לידתן מעבבי עלה, ונשים מתות עי"ז. ובדאמרינן בנהות מ"ח אלא דמ"ד חובת בעלת אי אפי' לת"ד חובת נברי כי מבסי בעלית דלאו בת היובא לא חייביה רחמנא, ואפ"ה אל מלאכת לרב קטינא דבעינן לתחה מיעבב מבוס בעדקו לאבבר נפשי' ע"ש בפרש"י, וה"נ אע"ג דיומא דמצוה של רשות היא מ"מ מיעבבי. והשיב בנ' דברים כל אלו שבבנתן מצוה בשעת הסכנה ומפקד דינא אע"ג בחין הומר לאיסורן בוה, והדב ליה רבא דהדלקת נר בשבת חובה, ואסור לו לעשות או שלא לדליק כלל:

ווה דעת הרמב"ם והרא"ש שלא הזכירו כלל דבבי שבעוד במקום נר דוקא, וכ"כ המרדכי בשם מהר"ם דאין הבשם מבוס עונש בבעודה אלא מבוס שלום בית שלא יבשל בעד ובאבן, ולבן ידליק בחדרו כדי שיוכל להיות בביתו. ולבן אם מבבר מזה ויש לו הנאה יותר לבעוד בהנר רשאי לאכול שם, ברות לעונש נתנו ולא לעבר. וכ"כ המור בסי' רע"ג בשם נאון ועיין ב"ח סי' רס"ג ד"ה בתוב בהגהה, וליבא לאקשויי דא"כ בשאר עדיין קו' אביי ויצא, ל"ל דס"ל לרבא דאע"ג דאם יש לו נער אחרי שהדל ק רשאי לעשה, מ"מ להדליק לבתחילה בעמרן שיהא מוכרח לעשה הה"ב לא יצא י"ה, ודומיא דהבי איתא בסי' תר"מ בשם הר"א מתין לאם עשה בוכה מתחלה שרחוי להעשר אה"כ מצוה בתחילה ושיבה לא יי"מ, [ובל"ע ברא"ש פ"ק דסוכה סי' כ' בשוינלי כו' בביבו לא מסבכין דבתב: כ"ו לבתחילה כו' ובאן קיי"ל כרי"ם ובבבה, וכפ"ב לתמ' סוכה בהא דברי רבא לתינבא הון לבוכה כ' הרא"ש בשם סי' י"ב דמיירי בתבסנאי דאל"ה פסולה, והפסקים סותרים זא"ז, ותבמ"ל]:

סדר קבלת שבת

ויכוין כנגד יום ז׳ אב״נ ית״ץ.

*לְכוּ נְרַנְּנָה לַיְיָ נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ: נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ: כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־כָּל־אֱלֹהִים: אֲשֶׁר בְּיָדוֹ מֶחְקְרֵי־אָרֶץ וְתוֹעֲפוֹת הָרִים לוֹ: אֲשֶׁר־לוֹ הַיָּם וְהוּא עָשָׂהוּ וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ: בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי־יְיָ עֹשֵׂנוּ: כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ הַיּוֹם אִם־בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ: אַל־תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם כִּמְרִיבָה כְּיוֹם מַסָּה בַּמִּדְבָּר: אֲשֶׁר נִסּוּנִי אֲבוֹתֵיכֶם בְּחָנוּנִי גַּם־רָאוּ פָעֳלִי: אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט־בְּדוֹר וָאֹמַר עַם תֹּעֵי לֵבָב הֵם וְהֵם לֹא־יָדְעוּ דְרָכָי: אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אִם יְבֹאוּן אֶל־מְנוּחָתִי:

ויכוין כנגד יום כ׳ קר״ע שט״ן

*שִׁירוּ לַיְיָ שִׁיר חָדָשׁ שִׁירוּ לַיְיָ כָּל־הָאָרֶץ: שִׁירוּ לַיְיָ בָּרְכוּ שְׁמוֹ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם־לְיוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד נוֹרָא הוּא עַל־כָּל־אֱלֹהִים: כִּי | כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַיְיָ שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד־וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ: הָבוּ לַיְיָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַיְיָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיְיָ כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ־מִנְחָה וּבֹאוּ לְחַצְרוֹתָיו: הִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ חִילוּ מִפָּנָיו כָּל־הָאָרֶץ: אִמְרוּ בַגּוֹיִם | יְיָ מָלָךְ אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט יָדִין עַמִּים בְּמֵישָׁרִים: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ יִרְעַם הַיָּם וּמְלוֹאוֹ: יַעֲלֹז שָׂדַי וְכָל אֲשֶׁר־בּוֹ אָז יְרַנְּנוּ כָּל־עֲצֵי־יָעַר: לִפְנֵי יְיָ | כִּי בָא כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בֶּאֱמוּנָתוֹ:

מקור הברכות

להדליק נר של שבת כן הנוסח בסדר רע״ג ועל דרך זה מצינו בירושלמי פ׳ לולב הגזול לברך על נ״ח על מצות הדלקת נר חנוכה, אבן בנוסח רס״ג. איהא להדליק נר השבת, וגם שם לענין ניח כתב הכיי סי׳ הרע״ו לברך להדליק נר חנוכה ומשמים לת בה „של״. לכן נרננה וכל הסומרים שאחריו נסמנו כציון כוכב לציין שלא נמצאו בשום כת״י קדמון ולא בויטרי א ונסדרו ע״פ הרב רס״ק תלמידו

ויכוין כנגד יוס ג׳ נג״ד יכ״ש

*יְיָ מָלָךְ תָּגֵל הָאָרֶץ יִשְׂמְחוּ אִיִּים רַבִּים : עָנָן וַעֲרָפֶל סְבִיבָיו צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאוֹ : אֵשׁ לְפָנָיו תֵּלֵךְ וּתְלַהֵט סָבִיב צָרָיו : הֵאִירוּ בְרָקָיו תֵּבֵל רָאֲתָה וַתָּחֶל הָאָרֶץ : הָרִים כַּדּוֹנַג נָמַסּוּ מִלִּפְנֵי יְיָ מִלִּפְנֵי אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ : הִגִּידוּ הַשָּׁמַיִם צִדְקוֹ וְרָאוּ כָל־הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ : יֵבֹשׁוּ | כָּל־עֹבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְּלִים בָּאֱלִילִים הִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ כָּל־אֱלֹהִים : שָׁמְעָה וַתִּשְׂמַח צִיּוֹן וַתָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ יְיָ : כִּי אַתָּה | יְיָ עֶלְיוֹן עַל־כָּל־הָאָרֶץ מְאֹד נַעֲלֵיתָ עַל־כָּל־אֱלֹהִים : אֹהֲבֵי יְיָ שִׂנְאוּ־רָע שֹׁמֵר נַפְשׁוֹת חֲסִידָיו מִיַּד רְשָׁעִים יַצִּילֵם : אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי־לֵב שִׂמְחָה : שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ :

ויכוין כנגד יוס ל׳ בטי״ר צת״ג

*מִזְמוֹר שִׁירוּ לַיְיָ | שִׁיר חָדָשׁ כִּי־נִפְלָאוֹת עָשָׂה הוֹשִׁיעָה־לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ : הוֹדִיעַ יְיָ יְשׁוּעָתוֹ לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גִּלָּה צִדְקָתוֹ : זָכַר חַסְדּוֹ | וֶאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל רָאוּ כָל־אַפְסֵי־אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ : הָרִיעוּ לַיְיָ כָּל־הָאָרֶץ פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמֵּרוּ : זַמְּרוּ לַיְיָ בְּכִנּוֹר בְּכִנּוֹר וְקוֹל זִמְרָה : בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי | הַמֶּלֶךְ יְיָ : יִרְעַם הַיָּם וּמְלוֹאוֹ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ : נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ־כָף יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ : לִפְנֵי יְיָ כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים :

ויכוין כנגד יוס ה׳ הק״ב מנ״ע

*יְיָ מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט הָאָרֶץ : יְיָ בְּצִיּוֹן גָּדוֹל וְרָם הוּא עַל־כָּל־הָעַמִּים : יוֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל וְנוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא : וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפַּט אָהֵב אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב | אַתָּה עָשִׂיתָ : רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא : מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן | בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ קֹרְאִים אֶל־יְיָ וְהוּא יַעֲנֵם : בְּעַמּוּד עָנָן

יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם שָׁמְרוּ עֵדֹתָיו וְחֹק נָתַן־לָמוֹ: יְיָ אֱלֹהֵינוּ אַתָּה עָנִיתָם אֵל נֹשֵׂא הָיִיתָ לָהֶם וְנֹקֵם עַל־עֲלִילוֹתָם: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ:

ויכוין כנגד יוס ו׳ יג״ל פז״ק

*מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיְיָ בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיְיָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיְיָ כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: קוֹל יְיָ עַל־הַמָּיִם אֵל־הַכָּבוֹד הִרְעִים יְיָ עַל־מַיִם רַבִּים: קוֹל־יְיָ בַּכֹּחַ קוֹל יְיָ בֶּהָדָר: קוֹל יְיָ שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְיָ אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ עֵגֶל־לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן כְּמוֹ בֶן רְאֵמִים: קוֹל־יְיָ חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ: קוֹל יְיָ יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְיָ מִדְבַּר קָדֵשׁ: קוֹל יְיָ | יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יְיָ לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְיָ מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: אנא בכח וכו׳

יאמר השיר הזה בשמחה גדולה ובשיר ובעמידה (של״ה):

*לְכָה דוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה. פְּנֵי שַׁבָּת נְקַבְּלָה: לכה

שָׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד. הִשְׁמִיעָנוּ אֵל הַמְיֻחָד. יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד. לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת וְלִתְהִלָּה: לכה

לִקְרַאת שַׁבָּת לְכוּ וְנֵלְכָה כִּי הִיא מְקוֹר הַבְּרָכָה. מֵרֹאשׁ מִקֶּדֶם נְסוּכָה. סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה: לכה

מִקְדַּשׁ־מֶלֶךְ עִיר מְלוּכָה. קוּמִי צְאִי מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה. רַב לָךְ שֶׁבֶת בְּעֵמֶק הַבָּכָא. וְהוּא יַחֲמוֹל עָלַיִךְ חֶמְלָה: לכה

הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי. לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ עַמִּי. עַל־יַד בֶּן יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי. קָרְבָה אֶל־נַפְשִׁי גְּאָלָהּ: לכה

הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ קוּמִי אוֹרִי. עוּרִי עוּרִי שִׁיר דַּבֵּרִי. כְּבוֹד יְיָ עָלַיִךְ נִגְלָה: לכה

לא

מקור הברכות

תלמידו של הר״ש אלקבץ מחבר שיום לכה דודי. חי בזמנו של הריב״ח רבו של הרב ביח יוסף, וכפרורי ספרר נמצא מזמור הבו לה׳ בני אלים ופיוט לכה דודי ומזמור שיר ליום השבת,

ל א תֵּבֹשִׁי וְלֹא תִכָּלְמִי. מַה־תִּשְׁתּוֹחֲחִי וּמַה־תֶּהֱמִי. בָּךְ יֶחֱסוּ לכה
עֲנִיֵּי עַמִּי. וְנִבְנְתָה עִיר עַל־תִּלָּהּ:

וְ הָיוּ לִמְשִׁסָּה שֹׁאסָיִךְ. וְרָחֲקוּ כָּל־מְבַלְּעָיִךְ. יָשִׂישׂ עָלַיִךְ לכה
אֱלֹהָיִךְ. כִּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה:

יָ מִין וּשְׂמֹאל תִּפְרֹצִי. וְאֶת־יְיָ תַּעֲרִיצִי. עַל־יַד־אִישׁ בֶּן־פַּרְצִי לכה
וְנִשְׂמְחָה וְנָגִילָה:

בּוֹאִי בְשָׁלוֹם עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ. גַּם בְּשִׂמְחָה וּבְצָהֲלָה. תּוֹךְ לכה
אֱמוּנֵי עַם־סְגֻלָּה. בּוֹאִי כַלָּה בּוֹאִי כַלָּה:

מזמור שיר ליום השבת וכו'. יי מלך וכו' המצא לעיל. ק"י:

דיני ערבית

(דה"ה) (א) יש ליזהר לכל יתפלל ערבית קודם י"ח שעות פחות רביע זמניות דאז צריך לחזור ולהתפלל (ע"ס רל"ג ורל"ה): (ב) להתהלה צריך לקרות ק"ש מיד בצאת הכוכבים כל"ל וזמנה עד חצי הלילה ואם עבר אפי' כמז"ד ואיחר עד חצי הלילה יקרא אח"כ עד עלות השחר וכן הדין בתפלה וברכות ק"ש אבל לאחר ע"ה לא יקרא ק"ש אח"כ היה אונס כמה שלא התפלל בלילה (ולא מזיד) אז יקרא ק"ש עם שתי הברכות לפניה וברכת אמת ואמונה עד השכיבנו ויפסיק ולא יאמר השכיבנו ודוקא קודם הבן החמה אבל לאחר הבן החמה לא (סי' רל"ה וש"ע בא"ח): (ג) אם היה נזכר מחחלת עת בא הזמן וסבר שעוד הזמן גדול ואח"כ שכח ולא התפלל אינו מתפלל לאחר ע"ה וכן אם טרוד בממונו ולא התפלל אין לעשות כן ופוטר מיקרי: (ד) אסור להתחיל לאכול הני שעה קודם זמן מעריב (ועטיפה מותר) (מ"א שם): (ה) מצא נכור שקראו ק"ש ורוצים לעמוד בתפלת י"ח יתפלל עמהם ואח"כ יקרא ק"ש עם ברכותיה (ואז יאמר ברוך ה' לעולם או"א מעומד) אפילו הם מתפללים מבע"י ואם יש לו בהות מעט ויודע שיכול לקרות ק"ש עם הברכות בדילוג ברוך ה' לעולם או"א ונם ירגו עיניו ערם שיתפללו הנכור תפלת ש"ע יקרא כנ"ל: (שם) (ו) בין הפרקים ובאמצע הפרקים דיבר בהרית. ואחר הש"ץ עונה אמן אחר כל ברכותיו אם הקדיש לסיים קודם הש"ץ: (ועמ"א סי' רל"ו)

תפלת ערבית

למעריב בזמנו אומרים זה:

שיר המעלות הנה. ברכו את יי כל עבדי יי העומדים בבית יי בלילות: שאו ידיכם קדש וברכו את יי: יברכך יי מציון עשה שמים וארץ: יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: ג' פעמים יי צבאות אשרי אדם בוטח בך: ג' פעמים יי הושיעה המלך יענגו ביום קראנו: ג' פעמים. ח"ק

(בהול) וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא־יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב

אפו

הלכך הייב לברך. (ב) ואם תאמר היכן צונו, רב אויא אמר מלא תסור. ורב נחמן בר יצחק אמר משאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך :

ב. ובלילי שבתות מקדימין. ומתפללים, שכך אמרנו [פסחים ק"ה ע"ב] עיולי יומא כמה דאפשר מקדמינן ליה, אפוקי יומא כמה דאפשר מאחרינן ליה, כי היכי דלא ליהוי עלן כי טוענא. ואמר ר' יוסי [שבת קי"ח ב'] יהא הלקי מטבניסי שבת בטבריה, וממוציאי שבת בצפורי. וכך עושין, וכך המנהג :

ג. ג.] ועומד ש"ץ ומתחיל (ה) ברכו את ה' המבורך. ועונין כלן. ומתחיל ההזן אשר בדברו מעריב ערבים. ד.] ומאן דאמר אשר כלה מעשיו (ב) מעות בידו, דשאלו מקמי רב נטרונאי מהו לומר אשר כלה מעשיו בערב מנן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

(ב) בכח"י ב"מהגיה, וא"חרבנן מנן צונו" והוא ס"ס:

ג. (ה) .ומתחיל והוא רחום ועונין ברכו". (ב) כל הנוסח הלז נמצא בסדור רב סעדיה גאון בח"י וזל : ברוך אתה ה' אמ"ה אשר כלה מעשיו ביום השביעי ויקראהו עונג, שבח קדשו מערב ערב ערב החקין מנוחה לעמי כרצונו, נהל אור מסני חשך וחשך מסני אור, באי המעריב ערבים. למען אהבת עמוסים נטעת עץ חיים, שבח קדשה מימים, ואוחה הנחלה לחסידים, ואהבתך לא תסור ממנו כי היא עטרת ראשנו לנצח נצחים, באי אוהב עמו ישראל. אמן. שמע ישראל וגו'. אמת אימונתך בישביעי קימת, גזרת ריבות הקשבנו ושמענו, זכור חימרת מהורים ירשוה, בחובה היא לראש ארבעה, מעשה גחינתה שמח בה לב ישורון, עדה פרית, צרקה קנית, רוממת שבת תמיד בינך לביננו, בי בששת ימים עולמך חכנת ובשביעי נחת, למען שחניח לעמך ישראל. אבות ובנים כעלו : מן הים כלם הודו והמליכו ואמרו, ה' ימלוך לעולם ועד. בגלל אבות הושעת בנים ובניא גאולה לבני בניהם, באי גאל ישראל. השכיבנו ה' אלהינו לשלום, והעמידנו לחיים ולשלום, ופרוס עלינו סוכת שלום, כדבר שנאמר וישב עמי בנוה שלום ובמנוחות שאננות באי הפורס סוכת שלום על עמו ישראל, ושמרו וגו' יראו עינינו וישמח לבנו וחגל נפשנו בישועתך מלכנו באמור לציון מלך אלהיך. בי המלכות שלך היא ולעולמי עד המלוך בכבוד. באי המולך בכבודו המיד לעולם ועד :

לא

ובספר

כינה לעתים מהר"י סור בכיאור לספר העתים סי' י"נכתב לתרן קו' התוס' מהא דבסים מתות שאין הכוכה שאין מדליקות בלל אלא שמאחרים להדליק בזמן הלוג שבת. ע"ש, ולא ידעתי כוונתו דזה אינו ענין אלא להלול שבת באב מלאכה דהבערה, והולל שמתות מפני חלול שבת. וכל מילי דשבת שיש בם חיוב מיתה נמי הכי הוא דדין ד' מיתות לא בטלו. ומ"ש הלקת הגר דנקט, ועוד לא הוי דומיה דנדה וחלה שאין הטעם אלא מפני שאינן זהירות בלל לקיימן :

ג. ג.] ועומד ש"ץ ומתחיל ברכו, בסדר ר"ע הנלפס אותה שם שמתחיל והוא רחום. וכן הוא בספר העתים להר"י אבראלוני, אבל בוימרי הנלפס אותה דבשבת ויו"ע א"א והו"ר ולא ברוך ה' לעולם, וכתב ע"ז הרשב"א בתשובה סי' ת"ע שהבל לפי מנהג המקום. ואין אומר בל המשנה ממה שמבעו הבמיס טופה אלא בשמשנה נוסח הברכות שאומר במקום מטבע אחוך דהיינו פתיחה וחתימה, מטבע קבע אלא חתימה בברכת הפירות, או בלא פתיחה בתלהי בשמה וכו'ב. ועיין בזה בתשובת רב האי המובא להלן :

ד.] ומאן דאמר אשר כלה מעשיו הנוסח הזה מובא אלבו בשנוי הנוסחאות. והרב אבן הירחי פירש טעמו של דבר בי לא נזבור שבת אלא בברבה רביעית, ונמצא משנה ממבעת הבמיס שהרי יש לו לפתוח במעריב ערבים. ואע"ג שאם פתח ביומר

וסיים

בערב שבת, והשיב: כך מנהג בשתי ישיבות שבין בחול בין בשבת אין אומרים אלא אשר בדברו, (עוסתתו בברכות מלו, ע"ל כס"ת.דף קנ"ח) ואומר, אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת, וכו'. וקורין ק"ש. ואמת ואמונה אומרים כדרך שאומרים בחול.

ה.] וחותם בא"י פורס סוכת שלום עלינו על עדת[עמו] ישראל ועל ירושלם:

ד. שאילו מקמי דרב נטרונאי בלילי שבת בברכות אחרונות שבק"ש אומרים ברוך ה' לעולם כשאר ימות ההול [או] ושמרו. ובלילי יו"ט (ח) לא כך. כאי צד ראוי לומר, ושדר הכי: מדברי הכמים ברכה זו אינה כל עיקר בברכה המישית, שכך שנינו בשהר מברך שתים לפניה כנון יוצר המאורות והבוחר בעמו ישראל, ואחת לאחריה כנון גאל ישראל. ובערב מברך שתים לפניה שהן המעריב. ואוהב. ושתים לאהריה כנון גאל ישראל ושומר עמו ישראל, ותו לא. ואמרינן בגמרא פרק תפלת השחר עד הצות אמר רב יהודא אמר שמואל תפלת (כ) [ערבית] רבן גמליאל אומר הובה ור' יהושע אומר רשות. (ג) והלכה כדברי האומר רשות. לשמואל דאמר הלכה כדברי האומר חובה. בתר שומר עמו ישראל לאלתר סמכינן תפלה, ולרב דאמר רשות פסקינן בקדושא ו.] למימרא דסיימינן. וקיי"ל כל רב ושמואל דשביקא פלונתייהו סתמא ולא פסק הלכתא בגמרא לא כמר ולא כמר אלא הלכתא כרב באיסורא ובשמואל בדינא, והכא באיסורא קמפליגי והלכתא כוותיה דרב. וכיון דהלכתא כוותיה דרב דאמר רשות אתו רבנן בתראי ותקון בתר שומר עמו ישראל למימר פסוקי דאית בהו (ד) שבחית וזמירות, וכיון דאמרינן

שנוי נוסחאות והגהות

ד. (ח) „לא כך ולא כך". (כ) בכ"י ב"ם הוגה „תפלת השחר רשות או חובה רג"א" והוא ס"ם. (ג) „והלכה כדברי האומר חובה, ורב אמר הלכה". (ד) „רשות" כן הוא בכ"י ב"ם והוא ט"ס. ואולי צ"ל „רשויות" ושבחות כו': בבת"י

מגן האלף

וסיים כמעריב ערבים ינח, מ"מ לכתחילה ים לו לפתוח כמ"ע. וכן לענין אמת ואמונה שנינו כל שלא אמר או"א ערבית לא ינח י"ה, ע"כ נראים דברי הגאונים, ויש למחות מלאומרם, עכ"ל, והרב הברצלוני כס' העתים כתב המילה נהגו בכל המקומות לומר

ושמרו, ויסמהו הסמיס ותגל הארץ [כפתיחת ירחו עינינו הי' מנהגם לומר בשבת ישמחו,] והותמין על הני פסוקי המולך בכבודו, ומנהגת דכתב גאון מפי עדיף ומסתבר. וכ' המנהיג ע"ז שלא תיקנו התימה אלא על אריכות המקראות שבירחו עינינו:

ה.] וחותם פורס סוכת שלום, עיין מקור הברכות:

ד. ו.] למימרא דסיימינן, ר"ל דסיימינן להובת ק"ש וברכותיה והרוצה לעשות לביתו ינח, דת"ע רשות. וכן פירש הויטרי והמור סי' רל"ו, והנה התוס' ברכות דף ל' והויטרי כתבו בשם ר"ע בטעם הקדים לשמועינן דלא בעי למסתך גאולת ע"ב. אבל גם הם אינם הולקים על רב נטרונאי, ולא נקטו הטעם דלא בעי מסתך אלא לדידן דשויא עלן כחובה להתפלל ערבית מ"מ לא עקרו לקדים מסוס דלא בעי מסתך גאולת. ואפי' בשבת שא"א פסוקי ירחו עינינו אומרים קדים להודיע שת"ע רשות:

אבל

דאמרינן פסוקי, תקינו בתרייהו ברכה. דבר זה בחול, ז.] אבל בשבת כיון דשכיחי מזיקין, וצריכי ישראל למיעל לבתיהם מיקמיה דליחשיך משום סכנת שעירין, אי נמי מקמי איעקורי שרנא, סלקוה והעמידוה אדתנן בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה, וכך מנהג בישיבה שלנו ובבית רבינו שבבבל. והבי אמר רבינו שר שלום נמי נם בלילי שבתות ובלילי יו"ט במעריב לומר שומר עמו ישראל לעד, בישיבה ובבית רבינו אין מנהג. אלא תהה שומר עמו חותמין פורס סוכת שלום עלינו ועל [כל] עדת עמו ישראל ועל ירושלם, ואין אומר אחריה כל עיקר אלא קדושא לאלתר. ובשאר [בתי] כנסיות ובשאר מקומות אומר שומר עמו ישראל לעד. ה.] ואומר ושמרו בני ישראל [את השבת] וחותמין. אבל כתוך ה' לעולם אין אומרים לא בישיבה אחרת ולא בבבל כלה:

ה. ועומדין בתפלה, ואומרים אבות וגבורות וקדושת השם, [ואומר: (ח) אתה קדשת את יום השביעי לשמך תכלית מעשה שמים וארץ. וברכתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים. וכן כתוב בתורתך, ויברך אלהים

שנוי נוסחאות והגהות — מנן האלף

ה. (ח) בכ"י ב"מ ליתא כל זה עד ומאהבתך.

ז.] אבל בשבת דשכיחי מזיקין כו' הרה"ג רי"ם בביאורו לספר העתיס הרבה להקשות בדברי הגאון ז"ל לפמ"ם התוס' ריש ברכות בטעם תקנת ירחו עינינו כדי להמתין להבירייהס בביהכ"נ שהיו בטלות ומסוכנות ממזיקין, ח"כ מאותו הטעם תברכת רחוי לאומרו בשבת. עוד הקשה לפמ"ם רש"י במס' שבת כ"ד ב' בטעם ברכת מנן תבות דתקינו לה רבנן מטוס סכנה, ופירש"י דבחול לא היו באים בביהכנ"ס כל עיקר בערב לפי שלא היו ביטוב, אבל בלילי שבתות שהיו באים לביהכנ"ס ומתאחרים בתפלתן לכך האריכו תפלת הצבור ע"ם, ח"כ מהאי טעמא תברכת רחוי להאריך בתפלה ולא לסלק ברכת ירחו עינינו, עכ"ל. ולא הוה לי' לאתויי דברי רש"י דהגאון עצמו כתב כן לקמן סי' י"ב דברכה מעין ז' הוא מטוס סכנה דבי במשנה, אבל מי הגיד לו דרב נמרוגאי ס"ל בטעם ירחו עינינו שהוא מטוס להמתין להבירייהס, דלדעתו עיקר הטעם מטוס דתפלת ערבית רשות ותקון פסוקי דאית בי' שבחות וזמירות כמקום תפלה י"ח ופסקינן בקדים למימר דסיימינן וכל הרוצה לעלות דת"ע רבות, ומי שהפך הי' מתפלל אח"כ בביתו, ובבית הכנסת בלא"ה לא היו מתמהמהין, ובשבת סלקו נס לזה כדי שלא יתאחרו מטוס תקנת שעירין, ועוד מטוס איעקורי שרנא, ומטוס להמתין להבירייהס תקנו מנן תבות, ולא רצו לתקן ירחו עינינו מטוס זה הטעם כיון דהויין פסוקי דתהנוני וזמירה ובשבת אסור למשאל ערכיו כמו"ם הרב הברצלוני. עוי"ל דהגאון ס"ל נמי כמו"ם התוס' דירחו עינינו הוא מטוס להמתין להבירייהס ומטוס דהפועלים לא בא כלל לביהכנ"ס רק הבטלים ממלאכה שהיו מתפללים כדין בזמן שאה"כ תיקנו להמתין להבירייהס שמאחריס כולם שלא יבתכנו. אבל בע"ם שכלם היו באים מהרו להתפלל כדי לילעלי לבתייהו מקמי דלחשיך מטוס סכנת שעירין, או מקמי דאיעקורי שרנא, ולכן סלקו לירחו עינינו לגמרי, ומטוס המתאחרים תקנו ברכה מעין ז' דאית בה פסוקי דתהנוני:

ה.] ואומר ושמרו ב"י את השבת והותמין, מנהג הי' להתוס בברכה על פסוקי ושמרו כדאיתא בסדר רס"ג, ואינו אומר ברוך ה' לעולם, אולם דעת הגאון עצמו שלא לומר אפי' ושמרו וכמו"ם לעיל ,ותו לא", ומנהגנו לומר ג"כ ושמרו, ובמועדים אומרים

אַפּוֹ וְלֹא־יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ׃ יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ׃ וכשכת מיכו מומר והוא רחום.

ומומר החזן בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה הַמְבֹרָךְ׃

ועונין הקהל בָּרוּךְ יְהוָה הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בִּדְבָרוֹ מַעֲרִיב עֲרָבִים בְּחָכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים וּבִתְבוּנָה מְשַׁנֶּה עִתִּים וּמַחֲלִיף אֶת־הַזְּמַנִּים וּמְסַדֵּר אֶת־הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בָּרָקִיעַ כִּרְצוֹנוֹ. בּוֹרֵא יוֹם וָלָיְלָה גּוֹלֵל אוֹר מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אוֹר. וּ[מַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא לָיְלָה וּ]מַבְדִּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ אֵל חַי וְקַיָּם תָּמִיד יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים׃

אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהָבְתָּ. *[תּוֹרָה] וּמִצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָנוּ לִמַּדְתָּ. עַל כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּשָׁכְבֵנוּ וּבְקוּמֵנוּ נָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ וְנִשְׂמַח בְּדִבְרֵי תוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאֹרֶךְ יָמֵינוּ. וּבָהֶם נֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה׃ וְאַהֲבָתְךָ אַל־תָּסִיר מִמֶּנּוּ *[לְעוֹלָמִים]׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃ ק"ש תמצא לעיל

מיתת כנמרת. כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית,
והמות והמוכה ערבית לא יצא י"ח ע"כ יזהר לומר ברכה זו כמתון וככונה׃

אֱמֶת וֶאֱמוּנָה כָּל־זֹאת וְקַיָּם עָלֵינוּ כִּי הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵין זוּלָתוֹ וַאֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים מַלְכֵּנוּ

הגואלנו

מקור הברכות

אך מנהג הרב ז"ל כנ"א. ברכן כ"ה מנהג אשכנז וספרד וכן נוסח הרע"ג והרב ז"ל שלא לפתוח בליל שבת בוהוא רחום, אך בסדר הרע"ג כת"י ב"מ אותא לפתוח בוהוא רחום וכ"ה בסדורי קמולוניא כת"י עתיקים, והעיקר כנ"א, וכת"י שלפנינו. ועיין בשנוי נוסחאות נוסח רס"ג ללל השבת מה שמזכיר בברכות אלו, ומעביר יום כו' ומבדיל כו' נוסח ויטרי א "המעביר" "המבדיל" אל חי וקים. ע"ל ברע"ג דגרס רק "חי וקים" אבל ברס"ג ליתא להא כלל. וכן בטור סי' רליו כתב דנוסח ספרד לחתום המעריב ערבים אחרי ומבדיל בין יום ובין לילה, אבל נוסח אשכנז לומר אל חי וקים תמיד כו', וכתב אחי הר"ר יחיאל דנוסח ספרד יותר נכון, כי אין זה מעין חתימה סמוך לחתימה, ולישב המנהג אומר א"א ז"ל שאנו מתפללים שיתמלוך לעולם ועד, ויקוים בנו והי' לעת ערב יהי' אור ויאר לנו, והוי קצת מעין חתימה. וע"ש הב"ח שם. תורה ומצות כויטרי א איתא "חורות". לעולמים, כויטרי א איתא "לעולם ועד". העושה כו' ונפלאות עד אין מספר

הַגּוֹאֲלֵנוּ מִכַּף כָּל־הָעֲרִיצִים הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ. וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל־אֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ. הָעֹשֶׂה גְּדוֹלוֹת עַד־אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד־אֵין מִסְפָּר. הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא־נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ. הַמַּדְרִיכֵנוּ עַל־בָּמוֹת אוֹיְבֵינוּ וַיָּרֶם קַרְנֵנוּ עַל־כָּל־שֹׂנְאֵינוּ. הָעֹשֶׂה־לָּנוּ נִסִּים וּנְקָמָה בְּפַרְעֹה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּאַדְמַת בְּנֵי־חָם. הַמַּכֶּה בְּעֶבְרָתוֹ כָּל־בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם *[וַיּוֹצֵא אֶת־עַמּוֹ] יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵרוּת עוֹלָם. הַמַּעֲבִיר בָּנָיו בֵּין גִּזְרֵי יַם־סוּף אֶת־רוֹדְפֵיהֶם וְאֶת־שׂוֹנְאֵיהֶם בְּתְהוֹמוֹת טִבַּע. וְרָאוּ בָנָיו גְּבוּרָתוֹ שִׁבְּחוּ וְהוֹדוּ לִשְׁמוֹ: וּ[מַלְכוּתוֹ בְּרָצוֹן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: מַלְכוּתְךָ רָאוּ בָנֶיךָ בּוֹקֵעַ יָם לִפְנֵי מֹשֶׁה זֶה אֵלִי עָנוּ וְאָמְרוּ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: וְנֶאֱמַר כִּי־פָדָה יְיָ אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

גודל מעלת ברכה זו מבואר בזוה"ק לכן יזהר מאד בכוונתה:

הַשְׁכִּיבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם וְהַעֲמִידֵנוּ מַלְכֵּנוּ לְחַיִּים. וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ. וְתַקְּנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְّפָנֶיךָ. וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ. וְהָגֵן בַּעֲדֵנוּ וְהָסֵר מֵעָלֵינוּ אוֹיֵב דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב [וְיָגוֹן]. וְהָסֵר שָׂטָן מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ. וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנוּ. כִּי אֵל שׁוֹמְרֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ אָתָּה. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה. וּשְׁמוֹר צֵאתֵנוּ וּבוֹאֵנוּ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: וּפְרוֹשׂ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לָעַד:

(רת"ח) אם סכה בסכת ואמר שומר עמו ישראל וגזכר תכ"ל יאמר מיל מהר תיכת לעד הפורס כו' ואם סהה כלי ליכור (הוא כלי שיאמר שלוס עליך רבי ומורי) מעת שסייס תיכת לעד מ"ל לאמרו ולא יחזור עוד הפעם (מ"ר סי' רס"ז):

ובשכת אומר וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ

הפורש

מקור הברכות

מספר. ביטרי שם איתא „נסים ונפלאות". ויוצא את עמו ישראל, ביטרי שם איתא „ויוציא" ישראל מתוכם. מי כמוך באלים ה' וגו'. הפסוק הזה הוא עיקר שירת הים, גם לבני מערבא שאמרו נוסח קצר אמרו בגמ' רפ י"ר דאמרי הכי: מודים אנחנו לך כו' עד ושרנו לך. ופרש"י מי כמוך באלים וגו' מלכותך וכו' עד גאל ישראל והשכיבנו. וינון. חיבה זו ליחא ביטרי א. פורס

סוכה

הַפּוֹרֵשׂ סֻכַּת שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְרוּשָׁלָיִם:

לשבת וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ: ה"ק

לשלש רגלים	לראש השנה	ליום כפור
וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־־־מוֹעֲדֵי יְיָ אֶל־־־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ה"ק	תִּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ. כִּי חוֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: ה"ק	כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ: ה"ק

כהול בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: *[בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָם הַלְלוּיָהּ]: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן: יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו:

יהי

מקור הברכות

סוכת שלום. בתשובה לרב האי סי' ס' כתב ששאלתם שיש מקובות שאומרים בשבת ויו"ט והוא רחום, הכי הוא בב' ישיבות שאסור כו' ואין אומרים והוא רחום ולא שומר עמו ישראל, רוהו"ר הקינו רבנן משום שעת הדין לחייבם בגיהנום ובשבת אין שם דין כלל. וה"ה לשומר עמו ישראל. הא"ר אר"ז משל לרועה צאן כו' [מועתק באשכול סי' כ"ו ,כשהצאן במדבר כין הזאבים מתפלל על שמירתם ובעיר אינו מתפלל על שמירתם], וכ"ז בתול שהשרים ממונים על העולם צ"ל שומר כו' כיון שנכנס שבת כלם זזים ממקומם ונשגב ה' לבדו, והרי הצאן תחת סוכת שלום נשמרים וצ"ל הפורס. וכ"כ כמנהג. בשם ר"נ ורב שר שלום, וכתב דלמנהג צרפת ופרובינצא אין לומר ושמור צאתנו, כי אין להסמיך מעין פרוחה שאומרים בתול, וראוי לומר ובצל כנפיך תסתירנו ופרוס כו'. וכן איתא בשע"ת לרב האי .ושאלתם אם אומרים ביו"ם ושמור האי מלה לא אצטריך אלא כיומא ראית בה יציאה וכיאה. שאני יו"ם דלית בה יציאה וביאה'. ע"ש. והך מעמא איתא נמי לשבת. ועיין ג"כ כוטרי הנרפס סי' קיא וקנ"ה דליתא שם בנוסח של שבת ושמור צאתנו. [וע"ש דצ"ל פורס כר עלינו ועל כל עמו שאם יאמר ועל עמו משמע שאין אנו בכלל עמו ישראל, כן דקרק ר' מאיר ש"ץ מורמיזא ורש"י אמר יישר, וצ"ל ופרוס עלינו סוכת שלומך ועל ירושלם עירך ברוך כו' כדי שיהי' מעין חתימה,] וכן הב"ח סי' רס"ז קרא הגר על האומרים ושמור, וס"ז וס"א מישכים המנהג ע"ש, וע"ע כמור שם בשם הירו' דנרם בהריא הרא דתימר בתול [לחתום שומר עמו] אכל בשבת אומרים ופרוס. ע"ש. אבל בירו' כרכות פ"ד ה"ה כ' סתמא בק"ש פורס כו' ומשמע שם דאפי' בתול היו חותמין פורס סוכת שלום. ועיין גרסת ר"ע ,על כל "ערת" עמו ישראל. ושמרו שאומרים כשבת נמצא ג"כ כסדר רע"ג, ועיין נוסח רבינו סעדיה בכל ברכות אלו לסדר של שבת הבאתים בשינוי נוסחאות סי' ג'. ובספר מעשה רב כתב דהגריא ז"ל עצמו לא היה אומר ברוך ה' לעולם אמן ואמן בתול ולא ושמרו בשבת. כדי לסמוך גאולה לתפלה, אבל הצבור שאצלו והש"ץ היו אומרים, אכל מנהג בני א"י שלא לאמר שום פסוקים בין השכיבנו לתפלה לא בתול ולא בשבת. ברוך ה' לעולם. [פסוק "ברוך ה' מציון" וכן

פסוק

יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְיָ אֶת עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְיָ לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם: וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים. יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: הוֹשִׁיעֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: כָּל גּוֹיִם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ יָבֹאוּ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי וִיכַבְּדוּ לִשְׁמֶךָ: [כִּי־גָדוֹל אַתָּה וְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת אַתָּה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ]: וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ | וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ. נוֹדֶה לְךָ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדוֹר נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ בַּיּוֹם. בָּרוּךְ יְיָ בַּלַּיְלָה. בָּרוּךְ יְיָ בְּשִׁכְבֵנוּ. בָּרוּךְ יְיָ בְּקוּמֵנוּ. [כִּי בְיָדְךָ נַפְשׁוֹת הַחַיִּים וְהַמֵּתִים אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חַי וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר אִישׁ]: בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי יְיָ אֵל אֱמֶת: אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם יַחֵד שִׁמְךָ וְקַיֵּם מַלְכוּתְךָ תָּמִיד וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד:

יִרְאוּ עֵינֵינוּ וְיִשְׂמַח לִבֵּנוּ וְתָגֵל נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתְךָ בֶּאֱמֶת כֶּאֱמוֹר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ. יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד כִּי אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֶּלֶךְ בְּכָבוֹדוֹ תָּמִיד יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד וְעַל כָּל מַעֲשָׂיו: ה״ק

שם״ע של הול תמצא לעיל ומהר שמ״ע קדיש תתקבל עלינו ק״ו:

אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בעשרת הימים זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם:
אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:
בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:
בשבת תשובה מִי כָמוֹךָ אָב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:
וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:
אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶלָה:
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: (בשבת תשובה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ):

(דה"ח) (א) אם טעה והתחיל תפלת חול נומר אותה ברכה שנזכר בה שמעה ואחריה מתחיל של שבת ל"ש נזכר באתה חונן ל"ש נזכר בשאחרי ברכות (סי' רס"ח) ואם נזכר באמצע ברכות אחרונות פוסק באמצע הברכה ומתחיל של שבת ונומר של שבת רצה ומודים כו' ואם עקר רגליו הוזר לראש ואם לא עקר רגליו אפי' נמר תפלתו אינו חוזר אלא לשל שבת לאתה קדשת ואם כבר אמר יהיו לרצון כו' והשלים תפלתו אף שלא עקר רגליו כעקורין דמי (מ"א שם): (ב) אם טעה והתפלל תפלה של שבת במקום שצריך להתפלל תפלה אחרת של שבת כגון ישמח משה במקום אתה קדשת יצא כדיעבד אך אם נזכר באמצע הברכה פוסק ומתחיל התפלה הצריכה אבל אם התפלל תפלת מוסף חילוף תפלה אחרת לא יצא, וכן אפי' אם נזכר באמצע תפלת מוסף צריך לחזור לראש התפלה ולא מהני שיחזור ליאמר משה: (שם)

אַתָּה קִדַּשְׁתָּ אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשִׁמְךָ. תַּכְלִית מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. וּבֵרַכְתּוֹ מִכָּל־הַיָּמִים. וְקִדַּשְׁתּוֹ מִכָּל־הַזְּמַנִּים וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ:

וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים | אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ
אתו

מקור הברכות

פסוק "כי גדול אתה". וכו' בירך" ליתא בויטרי כת"י א. מלך עזר ומושיע ומגן. עיין נוסח רע"ג לליל שבת שמוסיף בברכה זו רצה והנחל. והגאו' חולקים עליו ועיין מגן האלף אות י"ב מש"ש. אתה קדשת את יום השביעי, עיין סדר רע"ג שמוסיף בו גם נוסח ומאהבתך אהר אתה קדשת ועיין מג"א ס. יור. יא. ובמחזור רומי ליתא כלל לאתה קדשת. ע"ש. וכן משמיט שם תיבות לאות ולבריה ולתפארת, והספרדים מוסיפים "ישמחו במלכותך" קודם אלהינו וא"א, ולא נמצא

אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא | אלהים לעשות :

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו. קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך. שבענו מטובך ושמחנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת. והנחילנו יהוה אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך *[ונוחו] בה ישראל *[מקדשי] שמך : ברוך אתה יהוה מקדש השבת : רצה ומודים וכו׳

הש״ץ מתחיל ויכלו עד ברא אלהים לעשות והקהל עומדים ואומרים ג״כ : (דה״ח) לאחר התפלה חוזרין ואומרים ויכלו בקו״ר ומעומד ואין לדבר בשעה שאומרים ויכלו ויחיד אם ירצה לומר לא יתכוין לצאת עדות אלא כקורא בתורה (סי׳ רס״ח בא״ז) :

(א) הש״ץ אומר ברכה זו והצבור מתחילין מגן אבות עד למעשה בראשית, בשעה שהש״ץ אומר ברכת מעין שבע יעמוד הקהל וישתוק וישמע : (שם) (ב) אי״א ברכת מעין שבע (היינו מבא״י מגן אבות עד מקדש השבת) בבית שאין שם מנין קבוע כמו בבית חתנים או בבית האבל (אבל במקום שנהגו שקובעין להתפלל על איזה ימים כמו שרגילין לעשות בירידים ויש שם ס״ת אומרים) אך כל מי שנהג לומר ברכה הנ״ל במקומות ה״ל אין למחות בידו : (שם בא״ר) (ג) אי״א ברכת מעין שבע אם הל יו״ט ראשון של פסח בשבת (סי׳ תפ״ז) אבל ויכולו אומרים אבל בשאר יו״ט שחל בשבת אומרים רק שאינו מזכיר של יו״ט באמצע וכן בשבת שחל לאחר יו״ט אומרים : (סימן רס״ח) (ד) בשבת שובה ור״ה ויוה״כ שחלו בשבת אומרים במגן אבות המלך הקדוש ואם שכח הש״ץ ואמר המלך הקדוש אם חתם הברכה אינו חוזר לראש ואם לא התם חוזר להמלך הקדוש : (סי׳ תקפ״ב ופר״ח שם) (ה) ביוה״כ שהל בשבת אי״א בברכה זו רצה במנוחתנו רק אז״א קדשנו במצותיך וכו׳ : (לבוש וא״ר סי׳ תרי״ם)

חזן ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם ואלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה שמים וארץ :

יחיד מתחיל כאן

מגן אבות בדברו מחיה מתים במאמרו האל (בש״ת המלך) הקדוש שאין כמוהו. המניח לעמו ביום שבת קדשו כי בם רצה להניח להם. לפניו נעבוד ביראה ופחד ונודה לשמו בכל־יום תמיד מעין הברכות אל־ההודאות אדון

השלום

מקור הברכות

נשאר כן בסדר רע״ג ולא ברכבים וגם לא במחזור רומי. קדשנו בצוותיך בויטרי א. וקדשנו שבענו. בויטרי שם. ושבענו. וינוחו בה ישראל מקדשי שמך. ברע״ג. אותא. וישמחו בך כל ישראל אוהבי שמך. וכ״ה בויטרי א. ובמחזור רומי איתא וישמחו בך כל ישראל מקדשי שמך. נהשל״ה ועב״ץ גורסים וינוחו בו ישראל מקדשי שמך, ואפשר דמעמם כדי שיהיה מעין חתימה סמוך לחתימה. קונה שמים. ברע״ג ובויטרי א. קונה. ברחמיו רוב ההוראות עיין מגה״א אות ט״ו מברך שביעי. שם. השביעי. ברכת מגן אבות שייך לברכה שלפניה וכן במע״ר בשם הגר״א שיאמרינה הש״ץ לבדו וכלם שומעים :

הַשָּׁלוֹם מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמְבָרֵךְ שְׁבִיעִי וּמֵנִיחַ בִּקְדֻשָּׁה לְעַם מְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

ויאמר החזן מלהיגו. ק"ש

בַּמֶּה מַדְלִיקִין וּבַמֶּה אֵין מַדְלִיקִין. אֵין מַדְלִיקִין לֹא בְּלֶכֶשׁ וְלֹא בְּחוֹסֶן וְלֹא בְּכַלָּךְ. וְלֹא בְּפְתִילַת הָאִידָן. וְלֹא בִּפְתִילַת הַמִּדְבָּר. וְלֹא בִּירוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמַּיִם: לֹא בְּזֶפֶת. וְלֹא בְּשַׁעְוָה. וְלֹא בְּשֶׁמֶן קִיק. וְלֹא בְּשֶׁמֶן שְׂרֵפָה. וְלֹא בְּאַלְיָה. וְלֹא בְּחֵלֶב. נָחוּם הַמָּדִי אוֹמֵר מַדְלִיקִין בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֶחָד מְבֻשָּׁל וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ: (ג) אֵין מַדְלִיקִין בְּשֶׁמֶן שְׂרֵפָה בְּיוֹם טוֹב. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין בְּעִטְּרָן מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. וַחֲכָמִים מַתִּירִין בְּכָל הַשְּׁמָנִים בְּשֶׁמֶן שֶׁמְּשָׁמִין בְּשֶׁמֶן אֱגוֹזִים בְּשֶׁמֶן צְנוֹנוֹת בְּשֶׁמֶן דָּגִים בְּשֶׁמֶן פִּקְעוֹת בְּעִטְּרָן וּבְנַפְטָא. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין אֶלָּא בְּשֶׁמֶן זַיִת בִּלְבַד: (ד) כָּל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ אֶלָּא פִּשְׁתָּן. וְכָל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵינוֹ מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֹהָלִים אֶלָּא פִּשְׁתָּן: פְּתִילַת הַבֶּגֶד שֶׁקִּפְּלָהּ וְלֹא הִבְהֲבָהּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר טְמֵאָה הִיא וְאֵין מַדְלִיקִין בָּהּ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר טְהוֹרָה הִיא וּמַדְלִיקִין בָּהּ: (ה) לֹא יִקּוֹב אָדָם שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה וִימַלְּאֶנָּה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה עַל פִּי הַנֵּר. בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא מְנַטֶּפֶת. וַאֲפִילוּ הִיא שֶׁל חֶרֶס. וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר. אֲבָל אִם הִבְרָהּ הַיּוֹצֵר מִתְּחִלָּה מֻתָּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּלִי אֶחָד: לֹא יְמַלֵּא אָדָם קְעָרָה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה בְּצַד הַנֵּר וְיִתֵּן רֹאשׁ הַפְּתִילָה בְּתוֹכָהּ בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא שׁוֹאֶבֶת. וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר: (ו) הַמְכַבֶּה אֶת הַנֵּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִפְּנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מִפְּנֵי לִסְטִים מִפְּנֵי רוּחַ רָעָה אוֹ בִּשְׁבִיל

מקור הברכות

במה מדליקין מזכירו בסדר רבינו. ונראה מזה שכבר נהגו כן בזמן הגאונים. ושם מובא ג"כ לומר תנר"א כל השונה הלכות, ומאכר ר"ח ת"ח מרבים שיום, הניין בכנן האלף, ובמהזור רומ"ו מובא לאמר ג"כ פסוק ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל, ואח"כ יגדל, ויש אומרים ג"כ ארון עולם.

הַחוֹלֶה שֶׁיֵּשׁוֹן פָּטוּר. כְּחָם עַל הַגֵּר כְּחָם עַל הַשְּׁמֵן כְּחָם עַל הַפִּתִּילָה חַיָּב. רַבִּי יוֹסֵי פּוֹטֵר בְּכֻלָּן חוּץ מִן הַפִּתִּילָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֹשֶׂה פֶּחָם: (ו) עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בִּשְׁעַת לִדָּתָן. עַל שֶׁאֵינָן זְהִירוֹת בְּנִדָּה בְּחַלָּה וּבְהַדְלָקַת הַנֵּר: (ז) שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה. עִשַּׂרְתֶּם עֵרַבְתֶּם הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר. סָפֵק חֲשֵׁכָה סָפֵק אֵינָהּ חֲשֵׁכָה. אֵין מְעַשְּׂרִין אֶת הַוַּדַּאי. וְאֵין מְטַבְּלִין אֶת הַכֵּלִים. וְאֵין מַדְלִיקִין אֶת הַנֵּרוֹת. אֲבָל מְעַשְּׂרִין אֶת הַדְּמָאי. וּמְעָרְבִין. וְטוֹמְנִין אֶת הַחַמִּין:

תניא אמר רבי חנינא חייב אדם למשמש בגדיו בערב שבת עם חשכה שמא ישכח ויצא. אמר רב יוסף הלכתא רבתא לשבחא:

אמר רבי אלעזר אמר רבי הנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה׳ ורב שלום בניך. על תקרא בניך אלא בוניך: שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול: יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך:

יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: (קדיש דרבנן)

(דה״ח) נוהגין לקדש על היין בבהמ״ד בשבת ויו״ט כדי להוציא את האורחין ומתחיל בברכת בורא פרי״ג, והמקדש לא יטעמנו אלא מטעימו לקטן שהגיע לחנוך היינו בבר מצות או שבע ואם אין שם קטן שהגיע להנוך ישתה המקדש או יתן לאחר וישתה רוב רביעית וא״ל לברך ברכה אחרונה, (ע״ס רס״פ) שני ימים הראשונים של פסח אין מקדשין בבהכ״נ: (ע״ס תפ״ז):

קידוש. עלינו. קדיש יתום. אדון עולם:

המנהג לברך הילדים בליל שבת ומניחין ב׳ הידים על ראשיהם ואומרים:

יזכך ישימך אלהים כאפרים וכמנשה. יברכך וגו׳ | לנקבה ישמך אלהים כשרה רבקה רחל ולאה. יברכך וגו׳

כל אחד מהד יוכל להוסיף ברכה משלו כפי צהות לבונו.

מערכי לב

שלשה דברים צריך אדם לומר בו׳ הגר״א עליואשבערג ז״ל רשם בספרנו אהבת ישראל כתיי וז״ל: הגאון הקדיש מוהר״א מקאלים ז״ל אמר מ״ש בגמרא „אע״ג דאי״ר נ״ל צריך בו׳ צריך לאומרינהו בניחותא כי היכי דלקבלי מיניה״ שהוא מפני שיש לעשות מאיזן שלשה דברים נפרדים, לפי מה דקיי״ל בערוכין דף ל״א דאין מערבין במבל, ולכן שואל עשרתם ערבתם היינו שעשרתם מה שערבתם, ואין עשרתם שאלה בפני עצמו וערבתם בפ״ע, לכך צ״ל בניחותא שיבינו הבנה שלמה שכל אחד דבר נפרד בפני עצמו, והוא דבר נכון, עכ״ל. אבל לפון, „אע״ג דאמור רבנן״ אינו מוכיח כפירושו, דהוא״ל „הא דאמור רבנן״ ויותר נראה דהורו לנו מ״ש במס׳ מגילה כ״א באין להקפיד בתוך ביתו, ואמרו שאע״פ שמזהיר מילי דמלוה בתוך ביתו, ורולה למנעם מעבירה. והדבר נוגע בשבת החמורה. ובזמן דליכא שהות יבן שהוא ע״ם עם הטיבה שבהרף עין מיבר הזמן. גם באותה שעה צריך בלא יהא קפדן, והדרכא ע״י קפדנות לא יקבלו ממנו, וכן הוא בזה״ק ואתחנן דף רס״ב בשבתך בביתך, מבטי לב״נ לתנהגא נרמיה בביתיה באורח מיסור בנחת ובהירו ולא יטיל דחילא יתירא, ע״ש. ועיין במ״ש בספר פנעי הלאום דברים נכבדים מאד בענין הנהגת תוכחה:

אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות]. ואומר: ט.] ומאהבתך שאהבת את ישראל עמך ומחמלתך מלכנו שחמלת על בני בריתך, נתת לנו ה' אלהינו את יום השביעי הגדול והקדוש הזה (ג) י.] לגדולה ולגבורה. לקדושה ולמנוחה. לעבודה ולהודאה

שנוי נוסחאות והגהות — מנין האלף

(ג) „באהבה": אומרים פסוק וידבר משה את מועדי ה' וכן בר"ה ויו"כ פסוקים המייך לענינם, וכסדור ה"י כתי" מלאתי פסוקים הרבה מענינו שבת שאומרים לפני התפלה ואח"כ מזמור שיר ליום השבת, ובתפלה מיתת שם פסוקי ומרו וירחו עינינו ומשתחו בזה לנוסח הרמ"ג, ומנהגנו נ"כ להוסיף קודם תפלה פסוקי לכו נרננה והבו לה' ופיוט לכה דודי ואח"כ מזמור שיר ליום השבת וה' מלך:

ה. ט.] ומאהבתך. נוסח זה נמצא בתוספתא דברכות פ"ג אר"א כ"ר לדוק אבא היה מתפלל תפלה קצרה בפרבי שבתות „ומאהבתך ה' אלהינו, ועל הכוס אומר אשר קדש את יום השבת ואינו חותם". וכספר העתים סי' קל"ח כתב שיש נוהגין לומר אתה קדשת יום שנהגו ומאהבתך כו', ואע"ג דלית הלכתא כר' לדוק בחתימת הכוס מתחזיא לן דמנהגא דימי חכמים לומר ומאהבתך ע"ש, וגוסח הלז נמצא נ"כ בסדר רב סעדיה גאון בת"י וברע"ג הנדפס וכמחזור רומי ולא הזכירו אתה קדשת כלל. וכן העיד הרב אבן הירחי בכס הגאון רב עמרם, אבל בכת"י שלפנינו נזכר נ"כ אתה קדשת, והמנהג כ' שכן מנהג צרפת ופרובינצא:

ובתב המור סי' רס"ח יש סדורים שלא כתוב כס ויכלו אלא וברכתו מכל הימים כו' ככתוב בתורתך ויברך אלהים [וזהו נוסח רע"ג בכת"י שלפנינו. אבל בסדר"ע הנדפס לא נזכר נס פסוק ויברך] ויותר נכון לאומרו, ומה שאומרים וכן כתוב בתורתך ויכלו אינו חוזר על וברכתו שלפנינו, אלא על שלפני פנינו תכלית מעשה שמים וארץ, וכן כתוב ויכלו, וברכתו מכל הימים כדכתיב ויברך. עכ"ל, וכ"כ הרב אבן הירחי במנהג צרפת ופרובינצא לומר ויכלו, מבוא דאמרינן בפרק כל כתבי [קי"ט ב] המתפלל בע"ש ואומר ויכלו כאלו מעיד על מע"ב, למדנו שבתפלה צ"ל ויכלו, ומה שאנו מוזרים לאומרו בקול רם להוציא מי שאינו בקי לפי שהוא עדות גדולה, ועוד שלא תחלוק בי"ט שהל בשבת שאומרים אחה בחרתנו. ואין אומרים כלום כו', ושמעתי כי הרב ר' משה ז"ל הצריך לומר מעומד כשאדם מקדש בביתו, עכ"ל. וכ"כ רב האי גאון בשע"ת סי' קי"ז שבאלתס אם אומר ויכלו, אבר שיש באין ויכלו אלא על שלהן ערוך, אבל אע"פ שאין שם סעודה ראוי לומר, משום שני מלאכים המלוים לו לאדם בשבת שאומרים עדות זו מביאין ידיהם ואומרים וסר עונך וחטאתך תכופר, עכ"ל:

ומ"ש המגהיג ושמעתי כי הרב ר' משה כו'. ואין מנהגנו כן. אלא אומרים אותו בבית מיושב, כמו"ש רמ"א סי' רע"א, וכ"כ הגר"א פ"ק כ"ה שצריך לישב בעת הקידוש, ע"ש ופתוס' ברכות מ"ג ע"א בכתבו כן גם לענין הבדלה כדי שיהא נראה כקבע לפטור המסובין, ע"ש, ובאורחות חיים כ' שלא הקפידו בשמקדש בביתו לאמרו מעומד:

ועיין בכו"ש רס"ח לענין שהוזרים לומר ויכלו אחר התפלה בקו"ר ומעומד לפי שהעדים צריכין להעיד ביחד ומעומד [מג"א]. ומקורו בסנהדרין דף ל' אין העדות מתקיימת אא"כ מעידים ביחד. ר"ג אומר אני בזה"ז. ואע"ג דהלכה כר"ג מ"מ יותר עדיף לעשות כת"ק. וכ' הגר"א ז"ל: ז"ב בחס' שבת קי"ב אפי' יחיד המתפלל בע"ש אומר ויכלו. ולכאורה מאי שנא יחיד מצבור, אך לפי"ז ניחא דסמכינן אדר"ג. ומ"מ עדיף לעשות כת"ק:

י.] לגדולה ולגבורה לקדושה ולמנוחה, לעבודה ולהודאה כו' ולהה לנו ברכה ושלום, כאן נכלל כל הני רשומות והני אחרונות ומנוחת היום שבאמצע:

ולהודאה. לאות ולברית ולתפארת. ולתת לנו ברכה ושלום מאתך. אלהינו ואלהי אבותינו. יא.] רצה במנוחתנו וקדשנו במצותיך ותן הלקנו בתורתך ושבענו מטובך ושמח לבנו בישועתך, וטהר לבנו לעבדך באמת. והנחילנו ה' אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך. [באמת] וישמחו [בך] כל ישראל אוהבי שמך. בא"י מקדש השבת. ואומר עבודה והודאה ושים שלום. ובין ערבית ובין בשחרית ובין במוסף ובין במנחה מזכיר במנן כך: יב.] ורצה והנחל לבני ישראל שבתות למנוחה למען שמו באהבה מלך עוזר ומושיע ומגן בא"י מגן אברהם. אלא שאדונינו רב סעדיה ז"ל ירום. . . . . [הסר כאן בהעתק.]

יג.] טעה בשבת ופתח באתה חונן נומר אותה ברכה וחוזר ואומר של שבת דאמר

מגן האלף

יא.] רצה במנוחתנו בתחודרהם כתוב כאן תפלת ישמחו במלכותך קודש רצה במנוחתנו והוא מנהג ספרד לאומרו בערבית שחרית ומוסף:

יב.] ורצה והנחל לבנ"י שבתות למנוחה, אלא שאדונינו רב סעדיה ירום, כך נמצא בכת"י חסר ולא בשלם, וכגראה כך ז"ל „ירום הודו קרא תגר על זה", וכן איתא בתשובות הגאונים שהובאו מהגניזה ממצרים, ובח"א בפתיחתנו בתאנו נ"כ דברי מר יהודאי גאון שכתב שאם אתה מזכיר שבת במגן כדרך שאומרים ורצה והנחל כבר הזכיר שבת בג"ר, כיצד אומר ומברך ברכת שבע כתיקונה ולא תקנו חז"ל להזכיר שתי פעמים, עכ"ל. וכ"כ הגסיא מברצלוני סי' קל"ח בס' העתים, הא מלתא דכתב מר רב עמרם נאין אנן לעניות דעתין הזי לן דלאו דסמכא וליתא כל עיקר דמה עניין להזכיר שבת בברכת אבות, ולא בשאר המש ברכות אחרות, כו'. וכל המשנה לא יצא ידי, עכ"ל וכן המנהיג והמור כתבו דלא כר"ע, ואין ס' בכוונתם שנם בדיעבד לא יצא דהוי שנוי מסבע שהז"ל לא תקנו להזכיר שני פעמים, ודלא כהרב ביה לעתים שנדהק לומר שמכיון שאומר ברכה כתקונה אלא שמוסיף תיבות אלו אין זה מכלל שינוי מסבע, וכן מוסיפים נס בר"ה ויו"כ ע"ש, דלדעת מר יהודאי ז"ל הוא קורא תגר נס אזכרנו ומי כמוך ע"ש, וגם בתש' סופרים אמרו דבקושי התירו לומר זכרנו, ואפי' לדעת רבינו תם שהתיר להאריך בקרובות מטום צורכי צבור, אז להדם דברי הודאה ממטין ברכה, אינו מוכה להתיר הזכרה בכה"נ במקום שלא תקנוהו הז"ל:

אלא דק"ל דהגאון סותר דברי עצמו דבסי' כ' כתב דמאן דאמר אשר כלה מעשיו מעות הוא בידו, וכמו"ש המנהיג שלא מצינו הזכרה של שבת אלא בברכה רביעית, ואפי' בעבודה בשחל יו"ט ביום שבת אינו מזכיר של שבת רק של יו"ע לבדו מטום דאין מזכירין שתי פעמים, ע"ש. וכאן אומר להזכיר רצה והנחל בכל התפלות באבות? וגראה, דס"ל דברכת אבות שמדבר מתוארין ושבחיו של הקב"ה שפיר אריך לאדכורי ברצה והנחיל לעמו שבחות למנוחה שגם זה משבחיו יתב'. ועדיף מזכרנו שהוא עניו תפלה ואפ"ה מזכירין אותו במחיה, משא"כ אשר כלה מעשיו בברכת מעריב ערבים ובשאר ברכות שהוא ברכת ק"ש אין להם שם שום שייכות, וסדרו של רב סעדיה שמוזכר שם נוסח אשר כילה אין ראיה דרש"נ עצמו ס"ל כן דאין זה שם אלא העתק ממעתיקי תפלות אבל רש"נ עצמו שקרא תגר על נוסח רצה והנחל כש"כ שלא נראה בעיניו להסכים על נוסח אשר כילה:

יג.] טעה בשבת ופתח באתה חונן. בספר העתים מובא לפני זה בשם רב נטרונאי לעניין אם יצא י"ח אם יאמר נוסח תפלה בערבית שחרית ומנחה כמו שאומרים ביו"ע אתה בחרתנו בכל התפלות, והשיב שבערבית אומר ומאהבתך, ובשחרית ישמח משה, ובמנחה אתה אחד, אח"כ איתא שאם טעה בערבית שחרית ומנחה ופתח באתה חונן נומר כו' וכגראה

דאמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוה איבעי לן יד.] בני בי רב דטעו בתפלת הול בשבת מהו לנוטרה. אמר לן נומר אותה ברכה וחוזר לתפלת שבת:

ו. ולאחר שמתפללים תפלת להש יורד שליח צבור ואומר ויכלו השמים והארץ וכל צבאם וגו'. עד לעשות. ואומר קדושתא שהיא אחת מעין שבע [ברכות] [מקורה במס' סבת דף כ"ד] וזו היא, ואומר שליח צבור. ברוך אתה ה' או"א אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה [ברהמיו] שמים וארץ. מגן אבות בדברו מהיה מתים במאמרו האל הקדוש שאין כמוהו, מניח לעמו בשבת קדשו, כי בם רצה להניח להם, לפניו נעבוד ביראה ופחד, ונודה לשמו בכל יום תמיד מעין הברכות טז.] ורוב ההודאות לאדון השלום, מקדש השבת ומברך שביעי ומניח בקדושה לעם מדשני עונג זכר למעשה בראשית, אלהינו וא"א רצה במנוחתנו וכו'. וחותם בא"י מקדש השבת, ומקדש עד עושה שלום: ואם

מגן האלף

וכגרסה הסר כאן כל התהלות דברים אלו, ועשם חלופי התפלות מוכח במנהיג שאתה קדשת זכר למעשה בראשית, ישמח משה בשבת שנתנה במרה ונשנה בסיני, אתה אהב ליום שבלו שבת ומנוחה לאלף השביעי, והכיא בס מגלת סתרים דרביו שלמה לא היה אומר ישמח משה, והי' אומר אתה בהרתנו ומזכיר בו שבתות למנוחה כי לא היה יודע מהו ענין ישמח משה לשבת, אבל רביו יעקב החזיר הדבר ליושנו כי מעם גדול יש לדבר, דאמרינן בפ"ק דשבת מתנה טובה בו', לכך תקנו ישמח משה באותה מתנה טובה של שבת, ע"ש. ואבודרהם כ' עוד מעם, שמשה בקש מפרעה שינוחו ישראל יום אחד ובאחר ביום השבת, ע"ש:

יד.] בני בי רב דטעו בו', בוועדי הגרסא איבעי לן מעה בתפלת הול בשבת בו', ע"ש. ואפשר דגם בגמרא היתה גרסתו כן, ומתיישב בזה מאי שנא בי רב דנקט וכי דוקא לדידהו מתרמי מעותא? והרב בעל ביאה לעתים כתב שבזה משמע בשיטת רב נטרונאי [אות מ' לקמן] שאחר העם לא היו מתפללים כלל והיו יוצאים בברכת מעין ז' שהיו שומעים מהש"ץ, ואני תמה על דבריו דרב נטרונאי נמי אמר רק דבדיעבד יוצא אי שמע לה מש"ץ מריעה עד סופיה, וכ"ע נמי אי בקיאי לא סמכי אש"ץ. ואע"ג דס"ל דתע"ר והרוצה לצאת יצא מ"מ היה דרכם להתפלל בבית. ועוד דבגמרא לא נזכר דבני כ"ר מעו רק בתפלת ערבית, ומשמע דקאי על כל התפלות. ופשיטא דלא נפקי ביתר התפלות במה שישמעו מש"ץ, והקו"ל למה נקיט בי רב דוקא, אך הנכון בזה גרסת הרב אלפסי דגרס "ואמר להו", דבגמרא לפנינו איתא "כי הוינן בי' רבה ב"א בעון מיניה הני בי רב מעו ומדכרי בו' ואמר לן" בו'. אבל לני' "ואמר להו" תהי' הכוונה שרב נתמן סיפר לכל הוינן בי רבה בעון מיניה הני בי רב. ור"ל דאיבעי לבני בי רב מיניה דרבה ב"א ואמר להו הדין דנומר בו'. ולפי"ז אמילא סרה קו' הנ"ל, דלא קאי דבני כ"ר בכל מעו בתפלתם, אלא דאיבעי להו לבני כ"ר במי שמעה בו': טז.] ורוב ההודאות לאדון השלום. עמש"ל בי' ט' אות ד' בשם המנהיג שכ' מכאן תשובה לאומרים רוב הבולאות בו'. אבל לגרסתו פה לאדון השלום לק"מ דאינו מתומרי השם יתברך דלהוי משמע ולא כל הבולאות, אלא שיודו לשמו לאדון השלום מעין הברכות ורוב הודאות, אך גרסת הוועדי קמו"ש המנהיג "מעין הברכות והבולאות" בו', ובכאן נ"כ נכלל כל הז' ברכות במעין שלהם:

בערבית

ז. ואם טעה יהיד ולא הזכיר של שבת בערבית מחזירין אותו. ואע"פ שאמרנו [ברכות לי ע"ב] טעה ולא הזכיר [של ר"ה] בערבית אין מחזירין אותו. טז.] בערבית דר"ה הוא דאין מחזירין אותו. ואע"ג דקיי"ל דת"ע רשות, ה"מ היכא דלא בעי לצלויי דלא מטרחינן ליה, אבל טרה וצלי ולא אדכר שויה עלוי כהובה (מ) [ומטרחינן] ליה למהדר לצלויי. יז.] ועוד קאמרינן [שבת דף מ'] קא אמר זעירי הני הברין בבלאי למ"ד תפלת ערבית רשות (נ) [ביה] כיון שהתיר הגורו לא מטרחינן ליה [בלל, (נ) דבמה דלא התיר הגורו מטרחינן ליה]. והכי נמי כיון דצלי ולא אדכר מטרחינן ליה והדר מצלי:

שנוי נוסחאות והגהות

ז. (מ) „ואמרינן ליה". (נ) נמחק, ונם בכת"י ב"מ ליתא. (נ) צ"ל „דבמה". צ"ל

והכי מנן האלף

ז. טז.] בערבית דר"ה הוא דאין מחזירין אותו, הגאון ז"ל קצר דבריו, ומוכח במהגיג בלשון זה: „דאין ממזירין אותו לפי שאין מקדשין את החדש בלילה, אבל ערבית דשבת שמקודש ועומד משבת ימי כראשית מחזירין אותו". עכ"ל:

יז.] ועוד קאמרינן, באלפסי פרק תפלת השחר מוסיף עוד ראי' ממאי דאמרינן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים, והאי דבדי הכל הוא, ולית דפלינ על זה, ואפי' למ"ד ת"ע רשות, הוכה הוא דליכא הא מצוה איכא. ע"כ. והגאון ז"ל לא הביא זאת לראיה. דס"ל דלפי מה דקיי"ל ת"ע רשות, כשלא התפלל ערבית למה יתפלל שחרית שתים, דרשות לא בעי תשלומין כדאיתא סוף יומא דאמר רב תפלת נעילה פומרת של ערבית ופריך למה צריך לפטור והאמר רב תע"ר, א"ו דסוגיא דטעה ולא התפלל ערבית קאי למ"ד הוכה, ופשיטא דניחא למימר הכי משום דמרא דהאי שמעתא הוא ר' יוחנן, ואפשר דלדידי' ת"ע הוכה, ומה"מ בעי ר"י למסמך נאולה דערבית להפלה, אבל לדידן דתע"ר אין ראי' מזה דאם טעה מחזירין אותו. ומשום הכי מוכיח הגאון ז"ל מטעה ולא הזכיר של ר"ה בערבית שאין מחזירין לפי שאין מקדשין את החדש בלילה, הא לא"ה מחזירין משום דכיון דטרח ולצלי כבר שויה עליה כהובה. ומשום דאיכא למימר דנקט לה טעמא דאין מקדשין למימרא דאפי' למ"ד הוכה נמי אין מחזירין, ודומיא דהכי מתרץ בגמ' סוף יומא בהא דא"ר תפלת נעילה פומרת של ערבית דר"ל דפומרת אפי' למ"ד הוכה, דרב עצמו ס"ל בלא"ה דתע"ר, משום הכי הוסיף הגאון עוד ראיה מזעירי דאמר בהדיא דלמ"ד רשות דוקא אם התיר הגורו לא מטרחינן ליה הא לא התיר הגורו מטרחינן, וכש"כ היכא דבבר צלי ולא אדכר דמטרחינן לי' לצלוי פעם שנית, כך נ"ל בפירוש דברי רבינו וכן הבה"ג דקאי בשימתיה:

אולם הרא"ש פ"ד דברכות סי' כ' וכן התוס' סוף יומא הקשו על שיטת הגאון שכתב כיון דצלי שויה עליו כהובה, דהא אפילו אי לא צלי אי לא שרי המייניה נמי מטרחינן ליה, וא"כ אדרבא הויא כמו ראיה לסתור. ע"כ. וכתב, וכי תימא כיון שהתחיל בשחר לילות שויה עליה כהובה [ור"ל דנימא דבוגת הגאון במ"ש כיון דצלי ר"ל דצלי בשחר לילות שהי' דרכו להתפלל ערבית] א"כ למה הוצרכו לתרץ ביומא, דבר לדברי האומר הובה קאמר, הא אפי' לדברי האומר רשות נמי ניחא כיון דשויה עלי' הובה בשחר לילות ע"כ, והנה מ"ש לתרץ דברי הגאון דמשום' עליה חובה מה שהתפלל בשחר לילות, בלא"ה בלא"ע אל"ע דא"כ אפי' התיר הגורו למה לא נמריהו הא כבר שוי' עליה חובה, אך לשיטת רבינו ז"ל אפשר לומר דל"ק לי' נס קושייתם מזעירי. דודאי לא פליג רבינו הדברי זעירי דאפי' אי תע"ר, ואפי' לא צלי בשחרי לילות למשויה עליה כהובה, מ"מ אי לא שרי המייניה ממטרחינן לי'. דהא עכ"פ מצוה מיהא איכא להתפלל

ח. יח.] והכי אמר רב משה גאון יחיד שטעה בליל שבת ולא התפלל (מ) [ומאהב] כיון ששמע מש"ץ מנן אבות בדברו שהוא ברכה מעין ז' מתחלתו ועד סופו יצא ידי חובתו. **והכי** אמר רב נטרונאי גאון היכא דלא התפלל ז' ברכות ושמע מן שליח צבור מנן אבות בדברו מרישא ועד סופו נפיק:

שנוי נוסחאות והגהות — ומקדשין מנן האלף

ח. (מ) צ"ל „ומאהבתך". — להתפלל ערבית כמו"ס הרי"ף, ומ"ס הגאון צ"ל — כיון דלגי משויה עליה כהוכה לא אתי לאפוקי

לא לגי ולא שרי המייני' דלא מערהינן לי', אלא דאמר זה לענין תפלת שבת דהוה אמינא כיון שכבר התפלל אלא דלא אדכר של שבת וגם תע"ר, נקיל כי' אמי כמו"ס הפרישה והב"ח כי' רס"ח בלא יהזור להתפלל. דבאמת גם בשבת מחויב להתפלל ח"י ברכות וכדאמר בירוש' פ"ד דברכות ה"ד, דאמר רבי תמה אני היאך בטלו בשבת חוץ הדעת, ע"ש. דרק משום שכוד שבת לא אמריהוהו רבנן, והיה הו"א לומר כיון דבאמת יצא אינו חוזר ומתפלל, לכן כתב הגאון כיון דלגי וכבר הכין עצמו להתפלל של שבת שויה עלוי כחובה לחזור ולהתפלל כדין, והוכיח זאת מהא דטעה ולא הזכיר של ר"ח דאי מקדשין בלילה היה חוזר. אע"ג דת"ע רשות, ומתילא גם ההזכרה של ר"ח רשות ואפ"ה מערהינן לי' אע"פ שכבר התפלל פעם אחת, ואיחוב הזכרת שבת נמי לא גרע מהיוב הזכרת ר"ח, ולכאו' למימר בה הוחיל דתע"ר א"כ גם ההזכרה רשות, אלא דמהויב לעשות כדין. משום „כיון דלגי" והכין עצמו לתפלת שבת שויה עלוי' כחובה. כנלע"ד נכון:

ח. יח.] והכי אמר רב משה גאון לשון „והכי" אינו מדוקדק דמשמע דר"מ גאון אומר כדברי רב עמרם, ובאמת רב עמרם ס"ל דלעולם חוזר בלגי ולא אדכר של שבת, ור"מ גאון ס"ל דא"ל להזור. וגם מ"ש „והכי אמר רב נטרונאי" גם שם אין הדמיון עולה יפה, דהא ר"נ ס"ל דאפי' לא התפלל כלל נמי יוצא בחזרת הש"ץ. וא"ל דמ"ש והכי אמר רב נטרונאי לא בא לומר דלא פליג אר"מ גאון אלא דבהאי סברא משתוים דברי ר"נ לר"מ גאון דגם הוא ס"ל שיש אפשרות לצאת בברכת הש"ץ, ועוד מוסיף אדבריו דס"ל לצאת בברכתו אפי' לא התפלל כלל:

ועפ"ז אפשר לומר דגם בריסא יש דמיון קצת דברי ר' משה גאון עם דברי רב עמרם ע"פ מה שנדקדק בדברי ר"ע בסי' הקודם שכתב „ואם טעה יחיד ולא הזכיר של שבת" לכאורה מאי שנא יחיד ומאי שנא צבור, אלא אפשר דס"ל להלכה דדוקא יחיד הוזר בשלא הזכיר של שבת, אבל ש"ץ אינו הוזר אם בכח להזכיר בתפלה בלחש משום דעדין ברכה מעין ז' לפניו, וכ"כ בה"ג וסמ"ג וסמ"ק בש"ץ שטעה ולא הזכיר יעלה ויבא בר"ח שהרית דאינו חוזר מפני שתפלת המוספים לפניו, ואינו חוזר מפני טרח הצבור. וכ' תר"י אבל יחיד חוזר כין כשמתפלל בביתו יחידי וכין כשמתפלל עם הצבור. ובמור סי' קכ"ו בשם סמ"ק כ' דאפי' בשבת ויו"ט נמי אין מחזירין דדינו כמו בר"ח, ועיין במג"א שמצינו שהקילו בשבת ויו"ט יותר מבר"ח דלא לגלי י"ח, ע"ש. ועפ"ז י"ל דגם לרב עמרם יש מעלה בברכה מעין ז' דש"ץ סמיך עליה ולא מבעי לי' למהדר בשטעה ולא הזכיר של שבת ורק יחיד חוזר. ור' משה גאון מוסיף דאפי' יחיד מצי סמיך אש"ץ בשמוע הברכה מתחלתו ועד סופו, ורב נטרונאי מוסיף עוד דמצי סמיך אברכה זו אפי' בשלא התפלל כלל. ומשום דכלהו ס"ל שיש בברכה זו כדי לסמוך עליה לכל מר כדאית לי', משו"ה כתב אכל חד מינייהו לשון „והכי". וכיו"ב מצינו בלשון התלמוד בתס' סוטה י"א „וכן לענין המובה מרים המתינה שעה אחת, ופריך מי דמי התם חדא שעתא הכי שבעה יומי, ומתרץ, דה"ק וכן לענין המובה דבאותו מדה, ולעולם מדה מובה מרובה ממדת פורעניות. ע"ש:

אבן הרב המהיג כתב דלא יתכן משום דאין בה מלכות ודמיא להטיגנו, ורב ליים אמאן דמצלי הטיגנו, אבל מצי לצלויי לה, וירמה שריך לחזור ולהתפלל. וכ"מ בתשובות הגאונים

ט. יט.] ומקדשין על היין להוציא אורחין ידי חובתן שאוכלין בבית הכנסת. [מכאן ועד דמעלי לברוכי ליתא בגדפס, וגכון גם כאן להשמיטו, דסמיך זה מוכח להלן סי' י"ב] [ומבעי ליה למיקם בבי בנשתא. ועד דמקדש שליחא דצבורא על בסא דחמרא דקדושא עד דאמר מקדש השבת לא יתיב. (ח) דמי למעלי לברכו] :

י. כ.] והכי אמר נטרונאי (ח) [גאון זצ"ל] (מקדמי) ומבדילין בבתי בנסיות אע"פ שאין אורחים אובלין שם, ולא מבעי הבדלה דודאי מבדילין

שנוי נוסחאות והגהות

ט. צ"ל דמעלי לברוכי. ותיבת „דמי" למחוק.
י. (ח) „נטרוני ראש כתיבתא, מקדשין". וכיון

מגן האלף

הגאונים, מכ"ל. והרב האברלנוי בספר העתים מציג מצד אחר דמאן דמצלי הכיגו מבעי לצלויי תלת קמייתא וכתריתא, ואיך נפיק כמעין שבע. והעור סי' רס"ח תמה ג"כ ואמר דקשיא ספי לרב נטרונאי שאחר שיוצא אפי' לא התפלל כלל, והלא לא קיי"ל כר"ג בשאר ימות השנה דש"ן פוסר, והפריסה והכ"ח כיאמרו דברי העור דעל רב משה גאון לא קשיא ליה, משום דס"ל על דרך שכתב העור סוף סי' קכ"ד בשוכח יעלה ויבא שיכול לסמוך אש"ן, אע"ג דלא קיי"ל כר' גמליאל דש"ן פוסר היחיד אלא בר"ה ויוהכ"פ מ"מ שא"ה שכבר התפלל, ומשו"ה לא ק"ל לרבינו העור אלא על דברי רב נטרונאי :

אולם הכ"י כתב לתרן גם דברי רנ"ם משום דתע"ר, והאי נמי כיון דלא צלי לא שויה עלוי וכבר שויה עלוי חובה, ע"ש. ולא ראה דברי הפריסה דלרת"ג בלא"ה ל"ק דמשום שאינו אלא הזכרה מצי ש"ן לפוסרו כמו בשוכח יעו"י בר"ח, אבן לרב עמרם דפליג ארב ר' משה וס"ל דיחיד לא יסמוך על הש"ן כמוש"ל, נראה דס"ל שטוב לחזור ולהתפלל מטום דא"א שלא ידלג מלה או שתים אלבוין ולשמוע, וכ"כ רש"ל מובא בב"ח סי' קכ"ד, אבל בש"ן ששכח י"ל כמוש"ל

דס"ל לר"ע דשפיר אצי סמיך אמעין ז' שיאמר בעצמו אח"כ, והלכרים ברורים לאבן :

וגם לקושית הרב המגהיג, אע"ד שכיון שהתחיל בברוך ואמר אלהי אברהם הוי כמו מלכות וכמו"ש התוס' דף מ' לענין ברכת אבות. וכן כתבו עוד שם דכיון דאמר האל הקדוש הוי כמו מלכות, ומה שהקשה האברלנוי דהא גם הכיגו בעי נ"ר ונ' אחרונות ורב ליים עלה, נראה דס"ל להגאונים דשאני הכיגו שמתחלתה לא נתקנה אלא כדי לקצר באמצעיות ומתילא מוכרח לנ"ר ואחרונות. וגם אין לה נוסח ברכה כפ"ע לא פתיחה ולא חתימה כלא נ"ר ונ"א. אבל ברכה מעין ז' בפותחת וחותמת בברוך, וגם מלבד ברכה האמצעית נזכר בה מעין הרחמנות והאחרונות מנן אבות, מהיה מתים, והאל הקדוש. וכן עבודה הודאה ושלום. ות"ע בלא"ה רבות, בגם בחול יוצאים בברכת ירצו עינינו במקום י"ה. לדעת הר"ב בסי' ד' שכתב לאימרא דאתתייס, כש"כ דיוצא בברכת ש"ן של מעין ז'. ואפי' היכא דהתפלל ולא אבכר בל שבת ובויה עלוי כחובה, מ"מ כיון שאינה אלא הזכרה כמו"ש הב"ח יצא יוצא בברכת הש"ן. ובזה א"ש כל דברי הגאונים :

יט.] ומקדשין על היין להוציא אורחין י"ה. פסחים ק' ע"ב. „אותן ב"א שקדשו בביהכ"נ א"ר ידי יין לא יצאו כו' ושמואל א' אף ידי קדוש לא יצאו. ולשמואל ל"ל לקדושי בבי כנישתא לאפוקי אורחים ידי חובתם". וגלמד מזה שמצוה לקדש בביהכ"נ והי' מנהגם כן, לרב מפני אותם שאין להם בבי בית ולא יצטרכו להפס אחר יין. ולשמואל דהלכתא כוותיה מפני אורחים :

כ.] והכי אמר רב נטרונאי. כבר עמדו על דבריו אלה של גאון כל גדולי הדורות, עיין בס' העתים להברלנוי, ובעור סי' רס"ם שכתב וז"ל : מ"ש שיוצאין בשתיה

מבדילין (ב) דכיון [דאדליק] שליחא דצבורא יצא כל הצבור כלו ידי חובה, והרוצה [לחזור] ולהבדיל בביתו הרשות בידו. ואם לא רצה או שאין לו יין יצא ידי חובתו בהבדלת שליח צבור. אלא אפי' קדוש (ג) [להבדלה] רווחת היא אין קדוש אלא במקום סעודה, אעפ"כ יקדשו על היין בבתי כנסיות. מה טעם. מפני שהטעמת יין של קדוש שבת רפואה [היא] וזה שטעום הצבור (ד) כלו לא שחובה היא לטעום, [אלא] שחובה לשמוע קדוש בלבד וכיון ששמע קדוש יצא ידי חובתו וא"צ לטעום, וזה שמקדש ומטעים לצבור משום רפואה מקדש ונותן להם כדי לתן מסנו על עיניהם. דקא אמרינן פסיעה נסה

נוטלת

שנוי נוסחאות והגהות

(ב) .וכיון דאבדיל". (ג) ס"ס וצ"ל „דהלבתא" (ד) בכ"י ב"מ כתוב „בר". במקום כלו, והמדפיס הגיה לתקן בתיבת „כו' ושניהם טעו וגרסתנו נכונה.

מנן האלף

כלי מעימה, תמה על עצמך להא אפי' במעימה אינם יוצאים שאינה מקום סעודה, ולא עוד אלא שאסורים לטעום, וגם מ"ם משום רפואה לא תצינו שתיקנו אלא בשביל אורחים. וסיים

הדרא

הלבריס „אי אייסר ה'לי אבעליניה", וכתב שם דהוי ברכה לבטלה. ע"ם, וכן הרבה המבאר לספר העתים לתמוה. איך יתכן שמשום רפואה שהוא אך ענין סגולי יתקנו ברכה? ואיך יתכן שתפפול הסגולה בעוד שאיננה הוכת אלוה בעצמותה. וכן תמה בדברי הגאון שדבריו כותבים וא"ז שאמר הטעם משום רפואה ואח"כ כ' שבשמיעת הקידוש הוא יוצא. ואי משום רפואה למה צריך לצאת, וכל אלו הם קושיות עצומות על רבינו ז"ל.

והב"י פירש דברי הר"ג גאון דאין ה"ב דא"י ידי חובתן אלא בקידוש שמקדשים בביתם במקום סעודה. אלא שמקדשין בביהכ"נ משום דטעימת יין מרפא העינים, וס"ל לגאון במותר לטעום מהקידוש אע"פ שאינו מקום סעודה וכדעת הבר מקולי דלא הביב זאת בשותה קודם קידוש, ומה שאמר וזה שטופמין כל הציבור אינו להוכיח מזה שיש קידוש שלא במקום סעודה, אלא שקידוש שבביהכנ"ס הוא משום רפואה. דאי משום חובת קידוש די בטעימת חד מיניהו, א"ו משום רפואה היא. ע"ם בב"י ובב"ח. אך גם לדבריו לא מתרצי רובי הקושיות עדיין. דהא כיון שקדשו אלא במקום סעודה הויא ברכה לבטלה, וכן לא מצאנו בגמרא כלל מעמת דרפואה אלא לאפוקי אורחים י"ה. וכן מ"ם הגאון כיון שטעם קידוש יצא י"ה, ואיך יצא והלא מחויב לקדש בביתו במקום סעודה. ופירושו בכלל רחוק ליישבו בדברי הגאון ז"ל, והמו"ל בסדר"ע הנדפס כ' בשם אחיל מועד והאגור שמתמיהים על דברי ר"ע אלו, וכתב באמת אין תימה כיון שהוא משום רפואה, ע"ם. ודבריו אינם מוכיחים ואין להם טעם וריח:

ולפענ"ד נראה לפרש דברי הגאון ז"ל בפירוש מרווח בטו"ה. עפ"מ שנאמר דברי הירושלמי

ברכות פרק ה' דאיתא התם „דא"ר זעירא מבדילין על הבכר ואזלין מן אתר לאתר משום קדושה" פירוש לבקש יין לקדש בו, [רש"ם] „אר"י בר בון נהינין תמן במקום שאין יין מצוי ב"ן עובר לפני התיבה ואומר ברכה אחת מעין ז' והוותם במקדש השבת". ופי' הר"ם סירליו, שעושה כך מפני האורחים שבא"ה להוציאם בקידוש וקסבר דמקדשין בלא יין, ופירושו תמוה כיון דליכא יין לקדש בעדם ובלא"ה לא יקיימו כפי תקנת הכמים ל"ל לב"ן לקדש בעדם בברכה מעין ז' הא חובת הקדוש של דבר תורה בבר קיימו בקידוש בבתפלה שהתפללו בלחש, ותקנת חכמים שתקנו לקדש על יין גם בתה שהב"ן מקדש אינן מקיימין:

וראיתי לאחור ורוע סי' תשנ"ם שהביא דברי הירו' הנ"ל וגרסתו כך: „ב"ן עובר לפני התיבה ואומר „ויכלו" וברכה מעין ז' כו', וס"ל להאו"ז דעיקר קדוש על היין בביהכנ"ס נתקן לקדש היום ברכים על כוס של יין כתו שנהגו בקדוש של ר"ח כשהיו הב"ד מקדשין אותו, ושבע ברכות של התן שתקנו על הכוס אע"פ שלא בא לצורך אכילה, ואע"פ שקדשו

בביהכ"נ

נוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם, ובמאי (ה) חדרא בקירושא דבי שמשא. הלכך זמנין דאיכא מן הצבור דלית לי׳ יין ומקדש ארפתא ותקנו חכמים לקדש בביהכ״נ על היין משום רפואה:

שנוי נוסחאות והגהות

(ה) „הדרא".

ולאחר מגן האלף

אחד בביהכ״נ תקנו גמי לקדש בבית דומיא דהבדלה, והא דאמרו במועל לאפוקי אורחים ר״ל אע״ג שעיקרו לקדש היום, מ״מ יצאו גמי האורחים אם נתכונו לצאת, וזה שאמרו בירו׳ מקום שאין יין אומר ש״ן ויכלו כו׳, הא למדת היכא דליכא יין אין הש״ן אומר ויכלו אלא בתפלתו בלחש, ואומר קדוש על היין מקום ויכלו, ואחר הקידוש ברכה מעין ז׳, עכ״ד. וגם פירושו איגו מחוור דכיון דבמקום שאין יין שני לקדש השבת בביהכ״נ בויכלו בקו״ר, ובברכה מעין ז׳ לקדש היום, א״כ גם כשיש יין למה להו לתקן ברכה בפ״ע על הכוס ואח״כ ברכה מעין ז׳ תשני בקידוש על הכוס לחודא, לקדש היום ברבים, ואין לומר מפני הע״ה שלא קדשו בתפלה כדי שיקיימו מצות קידוש היום שהוא מה״ת, הא ולאי דקדוש היום שעל הכוס שני, ול״ל להו לברכה דמעין ז׳. ואפשר דס״ל שבחרו יותר בברכה דמעין ז׳ מפני הע״ה שלא קדשו בתפלה, אע״פ שלא הזכיר האו״ז מעם זה כלל.

ולכן נראה דהעיקר שברכה מעין ז׳ לא נתקן אלא משום הע״ה ומי שאינו יודע לקדש שלא כדי להוציאם, דבלא״ה ת״ש רשות, כמו שלא תקנו שיחזור ש״ן לת״ש בימות החול. אלא עיקר תקנתם הוא בשביל הקידוש כדי שיצאו עכ״פ ידי חובתם מה״ת, ואע״פ שא״א להם לצאת י״ח מדרבנן דהא אין להם יין, מ״מ מאי דאפשר לתקוני מתקינין. אבל במקום שיש יין ס״ל לר״י בר כון דעדיף טפי לקדש בביהכ״נ על היין, ואע״פ שעדין לא יצאו ידי תק״ה שבאריכו מקום סעודה, מ״מ זהו הוי דבר שא״א שילך בקי לקדש עם כל אויא בביתם, והיו מקדשים למענם בביה״כ להוציאם. וראיתי שכיונתי בפירושי זה לדברי ההרדים וברוך ה׳ שהגחני בדרך אמת, אלא דמשמע מפירושו דר״י ב״ר כון לא פליג אזעירי דבמקום שיש יין הולכין לבביהכ״נ אאתר לאתר לשמוע קידוש, ולא משמע כן מדברי הרש״ם והאו״ז. אלא דבמקום שיש יין הי׳ מקדש בעבורם על היין בביהכנ״ם. וכתוס״ל דס״ל לר״י בר כון דזהו הוי כדבר שא״א שילך הבקי עם בעבורם על היין בביהכנ״ם. וכתוס״ל דס״ל לר״י בר כון דזהו הוי כדבר שא״א שילך הבקי עם בעבורם על היין בביהכנ״ם.

ועפ״ז יבואו לנו דברי רבינו הגאון, והלעת דבריו כך הם: דס״ל להגאון ז״ל דמה שאמרו בגמ׳ לאפוקי אורחים י״ה דאכלו ושתו וגנו בי כנישתא, לאו אאורחים בלחודייהו קאמרי, דא״כ הו״ל לגמרא לאפרך תיבה בזמן דאיכא אורחים בזמן דליכא אורחים מאי איכא למימר, דקיש לי׳ לגאון דשם בכבל לעולם הוי מקדשי בבי כנישתא אפי׳ בזמן דליתא אורחים, ועוד למה להו לאאמרוחי צורא כולי האי יתבו להם יין ויקדשו לעצמם במקום סעודה. דבלא״ה לא היו סועדים בביהכ״נ עצמה אלא בחדרים הסמוכים שם כמו״ש הר״ן והתוס׳. ועוד למה נהיגי שיעמתו בלהו יעמס אחד מהאורחים שיוצא בזה ידי קדוש. ועוד דבירובלמי לא הזכירו שעמא דאורחים כלל, אלא משמע דגם בבבלי אמרו האורחים וכל דדמי להו, והייגו ע״ה ומי שאינו בקי לקדש, ואע״ג דלדהו לא הוי מקום סעודה, מ״מ יצאו בזה י״ה מדאורייתא עכ״פ. והשתא, אורחים לדדהו הוי גמי מקוסעודה היו יוצאים גם ידי תק״ה, ומי שאינו בקי וסועד בביתו יצא עכ״פ י״ח מה״ת. וגם אנו שהזרו וקדשו בבתיהם גם הם הי׳ להם תועלת מהקידוש שבביהכ״נ שהיו מועמים ומשימים על העין משום רפואה, דרב נמרוגאי דהוה בתתרא דרבנן אאורחאי ידע ויקיש לי׳ בתגנגא שבלם היו מועמים לרפואה, וס״ל דמותרים לעשות. ולא חביב כשותה קודם קידוש כמו״ש הב״י בשם הר״ם מקולי ומובא רא״ש בס׳ המרדכי ע״ש:

והשתא ל״ק כלל דהוי ברכה לבטלה ואיך אפשר שיתקנו ברכה משום רפואה, או מועיל לרפואה דבר דלא הויא להנאת מצוה, דלפמ״ש מעמא בשביל מי שא״י לקדש לעולם איתא אפי׳ במקום דליתא אורחים, ומתילא דלא הוי ברכה לבטלה. ואפי׳ בזמן דליכא גמי ע״ה ומי שאינו

יא. ולאחר שמקדשין בביהכנ"ס אומרים פרק (ח) ממס' שבת. וזהו פרק במה מדליקין עד וטומנין את החמין. [תנא דבי אליהו כל השונה הלכות מונין לו שהוא בן עוה"ב שנאמר הליכות עולם לו. אל תקרי הליכות אלא הלכות] אר"א אר"ה תלמידי חכמים מרבין שלום בו' עד ה' יברך את עמו בשלום. ואומרים קדיש [ואומר על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון] :

שנוי נוסחאות והנהות	והא מגן האלף
יא. (ח) .אחר". דמתאחרי	שאינו יודע לקדש כיון דאפשר דמתרמי כה"ג ליתא ברכה לבטלה, ובדבר זה מצינו שתקנו

בכה"נ כל חזרת הש"ץ בתפלה אע"פ שבזה"ז כלם יודעים להתפלל בלחש, וכן תיקנו לברכה מעין ז' נופא לאמת בו במקום שאין יין להוציאם עכ"פ י"ח מה"ת. וכן ה"נ במקום שיש יין שהש"ץ מקדש בשבילם :

אלא דהגאון ז"ל מכריח בטעם קדוש על היין בביהכ"נ דעיקר טעמא משום רפואה. לאע"פ בטעם הקידוש עצמו שמקדשין בביהכ"נ כבר אמרנו שהוא לטעם אורחים וכל דדמי להו. ונם בזמן דליכא אורחים, מ"מ הוא מוכרח מפני מי שא"י לקדש, שיהי' יוצא בזה י"ח מה"ת, מ"מ קשיא לי' לגאון כיון דתקנת הכמים שתקנו על היין בלא"ה אינן יוצאים, דהא בעי מקום סעודה, וקדוש על היין אינו מה"ת כמו"ש התוס' פסחים ק"ה וברים מס' נזיר ע"ם אלא דחכמים תקנוהו ואם לא נעשה כתקנתם במקום סעודה סני נ"כ בקדוש שלא ביין לקיים מצות התורה, ע"ז אמר הגאון „מה טעם משום שהטעמת יין רפואה היא", והוכיח עוד ממה „שכל הלבור מועמין אותו". דליכא למימר דלא תיקנו חז"ל לקדש על היין בביהכ"נ משום טעמא דרפואה כלל וכמו"ש הטור משום דלא נזכר זאת בגמרא, אלא עיקר טעמא משום אורחים או משום הע"ה שא"י לקדש, ואע"פ שלא יהי' מקום סעודה מ"מ יין נופה נמי מצוה. דא"כ ליל לטעום הלא יוצאים בשתיה לבד, וז"ש „וזה שטעום הלבור כלו" כלומר זהו הטעם שכלם מועמים, ולא משום שיהיו יוצאים ביין לקדוש, ואין להם הוב הלא לשתוב וא"ל לטעום. ועכ"ל דיין שמקדשין עליו הוא משום רפואה. אבן כדי שלא יקשה עליין דהא גם משום רפואה א"ל לקדש בביהכ"נ על היין דוקא, דבזמן הזה שכולם יודעים ומקדשים על היין בביתם יוכלו לטעום שם משום רפואה ולשתם על העינים, משום הכי אסיק הגאון בסוף דבריו דטעמא דרפואה לעולם איתא „וזמנין דליכא מן הלבור דלית לי' יין ומקדש הרפתא תקנו הכמים לקדש בביהכנ"ם על היין משום רפואה :

ואחר כתבי זאת ראיתי להרשב"א בתשובה סי' ל"ז שכיאר דברי רבינו במלות קצרות והוא משון ומסכים לא"ם, וז"ל : אלו דברי גאון. ועיקר דבריו אלו, שקידוש במקום סעודה וקידוש שאוכל אינו דבר תורה, שד"ת לקדש בכניסתו והם תקנו על הסעודה, ומשום אורחין ומשום רפואה אמרו שיהו מקדשין בלבור לאיהוי רפואה לבלהו, עכ"ל. והוא מכוון לא"ם, אלא שדבריו סתומים עליין דכיון דאמר טעמא משום אורחין ומחילא צריך לקדש שם בשבילם על היין, דלדדהו הוי שם מקום סעודה, א"כ מנ"ל כלל טעמא דרפואה שלא נזכר בדרז"ל, ובטעמא דאורחים להוד סני. ובמתניפ קשיא, דנם אי אינא דלא ס"ל דתקנה דאורחים לא זזה מתקומה ובזה"ז ליתא אורחים צריך טעם דרפואה, מ"מ מנ"ל להדם טעם שלא נזכר בדרז"ל, ועוד הא הוי ברכה לבטלה, אבל נם כונת הרשב"א אורחים ודדמי להו שא"י לברך ולקדש. ובבשילא הוי עוד ברכה לבטלה, אלא בהגאון נתן טעם בחה שנוו לקדש שם בביהכ"נ על היין, וע"ז אמר טעמא דרפואה וכמו"ש. וכל דברנו אלו ב"ה מכוונים בדברי גאון ומסירים כל התמיהות והקו':

אבן רב האי גאון הולך אחר נמרוניאי מטעם אחר והוא : אמר אתרינן דמיהדר לי' מתתרא לקידושא דבי שתא, קידושא דבי מעשה בתה אתרינן, ל"ב אתרא ל"ב ריחתא, ליטעם ולא יניח ע"נ העינים, וכ"כ בשערי תשובה סי' קי"נ „לא שמענו מי שמשים ע"נ עיניו" וכן הסכים הרב בעל העתים, ומ"מ כתב דנהגינן לקדש בביהכ"נ ואין מנהג לשתות כל הלבור.

יב. כא.] **והא** קדושתא דתקינו רבנן משום סכנה דבי שמשא דשכיחי מזיקין. דלמא איכא דעאל ולא מצלי, ועד דמצלי נפיק צבורא ופייש הוא ומסתכן. ותקינו רבנן (ח) דמתותרי צבורא (כ) עד אהרתפלה, כי היכא דנמר צלותא, ונפיק בהדי צבורא, (מכאן עד דמעלי לבורכא נעתק נ"כ לעיל אות מ') **ומתבעי** ליה לאינש למיקם ביה כנשתא עד דמקדש שליהא על כסא דחמרא

שנוי נוסחאות והגהות	מנן האלף
יב. (ח) „דמתאחרי". (כ) בכת"י ב"מ „אחר צבורא תפלה", ואין לזה טובן, ותיקון בנדפס „אחר עבורא תפלה" והנכון כמו"ש כאן.	וגם רב האי עלמו מודה לזה, כמו"ם בס"ע סי' קי"ד „קדוש והבדלה בביהכ"נ כין דאיכא אורחים אז דליתא כו', ואע"ג דאין קידוש אלא מקוש סעודה שעת הדחק שאני, ונפיק

צ"ל

כהאי קידושא אי שוי רשותיה למיפק ביה" עכ"ל, ומדבריו אלו נמי מוכיח דס"ל לרב האי ז"ל כמו"ם, דמ"ם בגמרא לאפוקי אורחים, ר"ל אורחים וכל דדמי להו, שתיקנו כן מפני מי שאי"י לקדש דאל"כ מאי שעת הדחק הוא בזמן דליתא אורחים וכלם יקדשו בביתם, אחמרא אז אריפתא, א"ו דס"ל כדי להוציא מי שא"י לקדש, אלא דבהא פליג ארב"מ דלא ס"ל טעמא דרפואה, ואין מנהג שיסתו כל הצבור, והדברים ברורים ומבואריס :

יב. כא.] **והאי** קדושתא דתקינו רבנן משום סכנה דבי שמשא, הרב המבאר לספר העתים נלחק לפרש דהאי קדושתא ר"ל אמירת כמה מדליקין שהזכיר לעיל מינה, אבן רש"י במס' שבת כ"ד ע"ב פירש דהאי סכנה דבי שמשא הוא בשביל המאחרים לבוא, וכתב הרב הנ"ל שאם היה כונת הגאון כך, היה לו להקדים ולכתוב זאת בסדר אמירת ברכה מעין ז' ולא לכותבו כאן אחר אמירת כמה מדליקין, ע"ש. ורא"יתו אינה כדאית לדחות על ידה פסקות הדברים, ובפרט לאמירת פרק כמה מדליקין לא מצינו כלל בש"ס שהיא תקנה קבועה, אלא כמו"ם הברצלוני דשפיר דמי למיעבד הכי שהוא דבר בעתו לאדכורי הלכות הגר, ולמה נדחוק לפרש דבריו דלא כמשמעות הש"ס שאמרו במעם ברכה מעין ז' שהוא משום סכנה דבי שמשא ובפרש"י. והגאון עלמו בסי' ו' וסי' י"ה, וסי' קכ"ג כתב להדיא דברכה מעין ז' היא הקדושתא ע"ש, ורא"יתו ממה שהקדים להזכיר פ' כמה מדליקין קודם לזה אינה ראי' דהא כ' „לאחר שמקדשין בביהכ"נ אומרים ב"מ", ואח"ז כ' „והאי קדושתא כו' ואח"ז כתב ומתבעי לאינש למיקם עד דמקדש, א"כ כל העניין מדבר מקידושא דברכה דמעין שבע. אלא דבשבלי קש בברכות ומתפלל ולא יסתכן ע"ש, וסיים שהאחרונים הוסיפו זאת ומנהג אבות תורה היא :

אלא שם עוד מעם לברכה מעין ז' והוא מ"ש ר"י ב"ר בון בירושלמי שהזכרתי באות הקודם דהיינין תמן במקום שאין יין ש"ן עובר לפני התיבה ואומר ברכה מעין ז' והותם מקדש השבת, וכמו שפירשנו לעיל שבשביל הובת התפלה להוציא מי שא"י להתפלל לא הי' הש"ן עובר לפני התיבה כיון דבלא"ה ת"ע רשות, אלא מפני הקידוש כדי שישמעו הע"ה שא"י לקדש ויהיו יוצאים בזה י"ה מה"ת, אך רבינו הגאון לא הבי' מעם זה כיון דאין בלא"ה מקדשין ומבדילין בביה"כ אע"פ שאין אורחים וע"ה, משום זמנין דמתרמי מי שלא ידע לקדש יהי' יוצא בזה י"ח מה"ת, אמרינן נמי לברכה מעין ז'. וע"כ המעם משום סכנה דבי שמשי כדי להמתין להבריהם, וגם בש"ם לא הזכירו מעמא דירו', אלא משום סכנה דב"ש. משום דבלא"ה היו מקדשין על היין בביהכ"נ לאפוקי אורחים י"ח וכמו"ל :

ומה שרצה הרב המבאר הנ"ל לפרש בדברי הגאון ולמימר דס"ל דלא כפרש"י, ומ"ש בגמ' סכנה דבי שמשא הוא סכנת הנזרות שנזרו שלא להתפלל ערבית ומש"ה תקנו לברכה מעין

דהטרא דקידושא, ועד דאמר מקדש השבת לא יתיב. כב.] דמעלי (נ) לבורכי, וכשמסיים הולכין לבתיהם לקדש במקום סעודה. כג.] דכתיב וקראת לשבת עונג [במקום שקראת לשבת שם תהא עונג] מכאן [שאנו הבמים] שאין קידוש אלא במקום סעודה:

ובסדר הזה מקדש בביתו, אומר ויכלו כל הפרשה, ומברך בורא פרי הגפן אם יש לו יין ואח"כ מברך על היום. ברוך אתה ה' אמ"ה אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו, ושבת קדשו באהבה הנחילנו זכרון למעשה בראשית (ד) תחלה מקראי קדש, זכר ליציאת מצרים, כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים, ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו, בא"י מקדש השבת:

יג. וטועם ממנו כדי רביעית. (ה) לא יצא ידי חובתו, דקא אמרינן [פסחים ק"ז] המקדש אם טעם מלוא לונטיו יצא, ואם לאו לא יצא.

כד.] והיינו רביעית יין. כה.] ואם אין לו יין מקדש על הפת, ובמקום בורא

פה"ג

שנוי נוסחאות והגהות

(נ) צ"ל „לברוכי" וכ"ה בסדרים לרש"י בח"י.
(ד) „למקראי וברס"ג „היא תחלה באהבה למקראי". ובויסרי „כי הוא יום תחלה" וכן גרסת רש"י בפסחים כתובות דף ז' ע"ב ד"ה מידי, ע"ש.
יג. (ה) חסר כאן, וצ"ל „ואם קדש ולא טעם ממנו כדי רביעית" כו' וכ"ה בבח"י כ"מ. בבח"י

מנן האלף

מעין ז' על דרך שכתב הרשב"ם בטעם ירקו עיניו שבתקנה בזמן הגזרה ואע"ג דבטלה גזרה נשארה הברכה ביל הדורות, ע"ש, פירושו רחוק מכמה טעמים. לאם גזרו שלא להתפלל, ברכו אז מעין ז' תיכף אחר השכיבנו. והי' לבני הדורות ג"כ להשאיר כך לפני תפלה כמו ירקו עיניו, וכש"כ דהגאון עצמו גם בירקו עיניו לא הזכיר טעמא דגזרות אלא מטוס לתע"ר, וכתב והפסיקו בקדיש לתימרא דסיימינן, ואין ס' דכונת דבריו כמ"ש והאי קדושתא קאי אברכה מעין ז', ובמ"ש הגאון ז"ל לאמרינן משנת במה מדליקין אחרי שמקדשין בביהכנ"ס כתב הכ"ה דהטעם מטוס דעיולי יומא מקדמיתין לי' ע"ש וכ"כ הטור:

כב.] משום דמעלי לברוכי. הברצלוני בספר העתים ורב האי גאון בשע"ת סי' קי"א כתבו חזינן מימרא דא לברכתא ולא מסיימי בה מטוס דמעלי לברוכי, ורבנן דכתבי הכי אפשר דהוי שכר מטוס טורח העמדה, א"נ אפשר דאית להו קבלה בכך בכ"ל. והל"מ בשם הבלבו כתב נהגו לעמוד בשעה שמקדשין בביהכ"נ וארז"ל ברכות מ"ג ע"ב דמעלי לבורכי. פירוש עייפות הרגלים עכ"ל. ולא מצאתי זאת בגמ':

כג.] דכתיב וקראת לשבת עונג במקום שקראת לשבת שם תהא עונג. בפסחים ק"א לא נמצא הך דרשא רק הרשב"ם מפרש שהוא מדרש או סברא. אך האלפסי גרים כן בגמרא, והרא"ש גורס שם בלשון אחר „במקום עונג שם תהא קריאה", וכ"ה גרסת הוימרי סי' ק"י בשם הירושלמי [וכירושלמי שלפנינו ליתא, המבאר שם] וקרוב לומר שכן היה גם גרסתו של הרמב"ם. ויהי' מזה מקור לדבריו פרק ל' שכתב „וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין" לפי פירושו של רבינו הטור דר"ל שצריך קידוש גם בסעודה שלישית ע"ש. דלפי גרסתם במקום עונג שם תהא קריאה נשמע מזה שצריך קדוש בכל סעודה. אבל הטור לא ס"ל הכי והרא"ש עצמו לא הי' מקדש בסעודה ג' ע"ש בסי' רל"א. וגרסת רבינו והרי"ף מכוונת יותר למידק מינה דבעי קידוש במקום סעודה:

יג. כד.] והיינו רביעית יין. הרב הברצלוני ור"ת בתוס' פסחים ויומא חלקו על דברי רבינו, והרב הירחי בספר המנהיג כיאר דבריהם, וז"ל: הא

דאמרינן

פה"נ אומר המוציא לחם. [והכי עביד, משי ידיה ומברך על נטילת ידים. ושקיל

מנן האלף.

דאמרינן המקדש אם מעם מלא לוגמיו יצא, ע"כ לאו מלא לוגמיו ממש קאמר, דזה ודאי גפים מרביעית כדאיתא ביומא דף פ' כמה יפתה ויהא חייב בש"א בדי רביעית ובה"א מלא לוגמיו, ואמרינן שם מאי מלא לוגמיו כמו מל"ל, פירש דזעטר מרביעית, ופריך א"כ הו"ל מקולי כ"ם, אבל אי הוה מל"ל ממש הו"ל מקולי כ"ה, דמלא לוגמיו ממש גפים מרביעית, וכיון שכן, לדברי הגאון היכא תני בערבי פסחים המקדש אם מעם מלא לוגמיו יצא הא גפים מרביעית. והיינו דאמרינן שם ק"ה ע"ב והוא דשתי רובא דכסא. ופתח כוס שבתלמוד רביעית, ולכתחילה בעינן כלו, ואם שתה רובו יצא, עכ"ל וכ"כ הרא"ש שם בפ' פסחים:

והזות קשה מה הזיתיה לרבינו הגאון בתשובת הגאונים סי' כ"ו שנעתיקו להלן אות כ"ז שכתב שם נעגין קידוש כיון שאתה רביעית חייב בברכה דאשונה ואחרונה דנמרינן לה מיוהכ"פ דתנן השותה מלא לוגמיו כו', ופ"ל דהיינו מל"ל הייגו רביעית, ולפי"ז אזלא לה מיוהכ"פ דתנן הבותה מלא לוגמיו כו', ופ"ל דהיינו מל"ל הייגו רביעית, ולפי"ז אזלא לה מתיבת ר"ת והמגיה ז"ל, אבל תתפורר עי"ז פליאה יותר עצומה דשם בפ' יומא מפורש דידהו גמי כפים מרביעית בהדם גדול. וכן אפילו ניחא מל"ל ממש, גמי אשכחן גגסים וקמנים דמל"ל מל"ל גמי כפים מרביעית בהדם גדול. וכן אפילו ניחא מל"ל ממש, גמי אשכחן גגסים וקמנים דמל"ל דידהו גמי זוטר מרביעית, ומכ"ל דמתניתין מיירי דוקא בכמו מל"ל. ואפי' גרס גמי בתשובה "מלא לוגמו" ומזה ידע דסגי בכדי סיסלקנו לגד אחד, מ"מ קשה בהא דמקשי אח"כ לבמואל "א"כ הו"ל מקולי כ"ם ומהומרי כ"ה ור"ל א"כ דסגי בכדי סיסלקנו לגד אחד הוה מהומרי כ"ה דביעיר זה זוטר מרביעית. הא אפי' אי ניחא מלא לוגמו ממש גמי קשה דהוי מהומרי כ"ה. כיון דאמרו מלא לוגמו ומשמע דהלי במל"ל של כל חד והד כדאית לי', א"כ מהמרי כ"ה אדכ"ם בגגסים וקמנים דמשערי במל"ל דידהו שהוא פחות מרביעית:

עוד קשה בתרי דמכני "כי אתאל לעגין עוג מלך הבשן אתבולי", ור"ל דמש"ה הוי מקולי כ"ה, והלא כיון בהסיבו בית הלל מלא לוגמיו שהבוזה בו מלא לוגמו של כל אחד ואחד, ממילא הוי כ"ה להומרא לגבי קמנים וגגסים דמל"ל דידהו זוטר מרביעית ואפי"ה מהייבי. ואין זה דומה לזה שאמרו בתר' חולין ג"כ לעגין הסרון הולאת דאתבלי לעגין מומאה ואמרו הולאת בהולאת אחת, דסם הוי שפיר מקולי כ"ה אפ"ג שגלתה מזה ג"כ הומרא לעגין מרפות דמרבה גם עגיני ואתבלי לעגין מתיר אתם שפיר הוו לקולא כמה שהורו דבמתן אחת הותרו האימורים. ואע"פ בגלתה הומרא לעגין מפגל לא איכפת לן, אבל כאן בהתשובה שהסיבו הית תשובה כוללת לכל הדם בסיעור מל"ל לכל הד כדאית לי', מה שייך למיתר דהיו לקולא משום עוג מ"ה דהא עכ"פ מהמרי לשאר כ"א:

עוד הי' קשה לרבינו הגאון ז"ל לפי שיטתו בברכות י"ד בתר שאמרו הסרוי בתעגית דעוגה ואין בכך כלום ר' אמי ור"א בשמו על כדי רביעיתא וס"ל שמותר לעשות ולבלוע עד רביעית, ואי ס"ל שיב היוב כרת ביוהכ"פ בשותה גם בפחות מרביעית איך התירו לעשות בשאר ת"ל עד כדי רביעית והא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון:

ולבן ס"ל לגאון רבינו ז"ל דבאמת קושית הגמרא ביומא דהוי מהומרי כ"ה לא קאי כלל אדבמואל ומלתא באפי נפשי' הוא. דפריך כיון דתליא במל"ל של כל אחד א"כ הוי כ"ה להומרא לגבי גגסים וקמנים ול"נ "א"כ". וכן מצאתי בתוס' ריי"ד שכתבו דל"נ "א"כ", ול"ק כלל

כלל אדשמואל וכמוש"ל לאפי' אי נימא כמו מל"ל אינו מוכרח שהוא פחות מרביעית, ואדרבא על רביעתא כיון דמעטמת מ"מ ברבה, ובתענית נמי מותר לבלוע כש"כ שלא יתחייב עי"ז כרת כיוה"כ, וגם כמה למתרץ כי אתשיל לענין עוג מ"ה איתשיל, אין הכונה ללמוד מזה להחמיר בקטנים ונכסים בפחות מרביעית, דזה קיים להו לרבנן דבפחות מרביעית לא מיתכי דעתא לאינשי. אלא להקל באכסים גדולים לשער במל"ל דידהו. משום דל"ד שתיה לאכילה שם אמרו שם דבשיעורא דבכותבות מיתכי דעתא פורתא אפי' לעוג מ"ה, דבשתיה אינו כן, ומש"ה הוו ב"ה לקולא. וכירושלמי מפורש לשון זה ביתר ביאור שאמרו שם למה לא תניתיה מקולי ב"ש וחומרי ב"ה ומתרץ לאמרו ב"ה מל"ל „מפני לוגמו של בן אכסיה שמחזיק יותר מרביעית", אבל פחות מרביעית אין סברא להייבו כלל, אדא דלא מייתבא דעתא בפחות. ועוד דסתם מל"ל לרוב ב"א אינו פחות מרביעית. וכדאמרי ב"ש בברייתא בירושלמי שם „מלא לוגמיו" ברביעית, ולא פליגי ב"ה ע"ז בסתם ב"א, ולא אתו אלא להקל במל"ל של בן אכסיה. ולפי"ז גם מה שאמרו בפסחים ק"ז המקדש אם טעם מל"ל יצא ואם לאו לא יצא, נמי בשיעור רביעית אמרו שהוא שיעור מל"ל גם לענין כרת לרוב ב"א דלא הקילו ב"ה אלא באדם גדול שלא מהרגיל, אבל לענין קידוש סי' רביעית אפי' לגדול כעוג מ"ה דאין דינו של קידוש ליתר מרביעית כמו"ש הרן כתס' פסחים ד"ה אם טעה, ע"ש:

וגם מה שהקשה ר"ת ז"ל ממה שאמרו והוא דשתי רובא דבסא ואזיקן דגם רוב רביעית סני להא סתם כוס רביעית, נמי ל"ק לרבינו הגאון ז"ל. די"ל דס"ל כמו"ש הרמב"ן והמרדכי מובא בב"י סי' תע"ב דצריך לשתות רובא דבסא אפי' הכוס גדול ומחזיק כמה רביעיות. וכ"כ הב"ח דהכי משמע ליישא „רובא דבסי" דכל מה שיש בכוס הוא הכוס, אבל עכ"פ צריך בהאי רובא שיהי' בו רביעית:

ויש להביא ראיה לדברינו ממה שאמרו שם בפסחים לעיל מיניה בדף ק"ה „שתאן בב"א בו' הקה מהן לבניו ובני ביתו יצא". ופ"כ מיירי שם בכוס המחזיק כמה רביעיות ולכל הפחות שיעור הרבה יותר מרביעית, דבניו ובי"כ אפי' יהיו נשים וקטנים נמי חייבים באכילת כוסות וכדתניא שם בגמרא, וכל אחד מחויב לשתות רובא דבסא, ואיך אפשר שלא יחזיק הכוס אלא רביעית אחת, אע"כ דבכוס גדול קמיירי ואהא אמר רב"י והוא דשתי רובא דבסא ובלעת הרמב"ן ז"ל, אבל בפחות מרביעית שהוא שיעור מל"ל לדעת הגאון אינו יוצא י"ח. אבן התוס' ס"ל דהם יוצאין בשמיעה, אז שיש להם כוס בפ"ע, או בקטנים שלא הגיעו לחינוך, ע"ש בדף ק"מ ב' ד"ה לא יפהתו:

והנה הרב האברלאוי בספר העתים דקדק להקשות בשם הגריד ז"ל מפנ"ס אחרים. דאי מל"ל הייבו רביעית הו"ל לתתני לענין יוהכ"פ שיעורא דרביעית ולא מלא לוגמיו, כמו בכל דוכתא שאמרו רביעית. אבן במ"ש לעיל מתיישב זה, דס"ל לרבינו דב"ה וכן משנתנו דנקטו לשון מל"ל ס"ל להקל במל"ל של בן אכסיה דלא מייתבא דעתיה אלא במלא לוגמיו דידיה, ומש"ה אדכרו לשון מל"ל להשמיענו הך דינא:

עוד הקשה, אי ס"ד דמל"ל שיעוריה ברביעית א"כ למה לא מנו רביעית דיום הכפורים והקידוש בהדי עשר רביעיות שמנו בתס' נזיר דף ל"ח, ע"ש. אבל לפ"ש א"ש דלא פסיקא לי' לתימני רביעית דיוהכ"פ כיון שמקילים לפעמים באדם גדול בכן אכסיה לשער במל"ל דידיה. ורביעית דקידוש בלא"ה לק"מ שבבר מנו שם עושה פסח לאחר ארבעה כוסות הם, וא"כ בבר מנו רביעית של קידוש שהוא אחד מד' כוסות:

ודע דהר"ן בתס' יומא כתב דשיעור מל"ל שהוא פחות מרביעית [לפי שעת ר"ת ושאר פוסקים דקיי"ל כוותיהו] לא קאימנא שפיר בהא פחות כמה הוא בעיר מיניה. ע"ש, אבל בבו"ע סי' רע"א איפסק להלכה דשיעור מל"ל לקידוש הוא רובו של רביעית. ע"ש:

אבן החיבוך מצוה שי"ג כתב דשיעור מלא לוגמיו בבילה. ופחות מזה אין בו איסור כרת ע"ש. והוא פליאה נפלאה לענין יוהכ"פ לפי דברי כל הפוסקים דנקטינן כוותיהו כל הל והל בדידיה מסתברינן, וראיתי שבבר עמדו בזה הרב בעל מנחת חינוך ויליד עלומיו הגאון ר' יהונתן ז"ל בספרו דרכי הלכה, ונשארו בצ"ע. ואני תמה עוד במ"ש החינוך שבבר שיערו כי בילה מחזיק מל"ל של אדם, אנא הוא המקור לזה? ואדרבא ב"ש דמשערי בסתם ב"א נקטו דשיעור

מלוא

סדר רב עמרם השלם

כו.] ושקיל תרי רפתי חד על גבי חד ללחם משנה, ואומר ויכלו והמוציא וקידוש]:

יד. והכי אמר רב עמרם גאון. כז.] כוס של קדוש כל זמן שלא ברך ברכת

מגן האלף

מלות לונמיו הוא רביעית שהוא שיעור כיצה ומחצה, וכ"ה ל"פ אלא דבכל הד וחד במל"ל דידי' משערין, אבל לא נתנו שיעור אחר לסתם כ"א:

ונראה לענ"ד שגם כמל החיצון ז"ל הלך בעקבות רבינו הגאון דב"ה לאמרו מלות לונמיו לא באו אלא להקל במל"ל של אדם גדול דמשערין במל"ל דידיה, אבל לא"ה אלא לאפי' בגסים וקטנים נמי משערין במל"ל דידהו הדרא קו"ל לתני מחומרי ב"ה וקולי ב"ש, וכמוש"ל, אלא דבהא פליג על רבינו וס"ל דלא נשער ברביעית. ואזיל לשיטתו דגם בתענית לעניין כרת נקט להחמיר כר"י בן בתירא לאמר ביומא שם דשיעורו כדי נמיעה ולא מצינו תנאי דמחמרי בפחות משיעור זה, וכמוש"ל דגם ב"ה לא ס"ל להחמיר בקטנים במל"ל דידהו, ושיעור נמיעה הוא שיעור לגיעה בבית הכליעה שאמרו שם ביומא ששיערו חכמים שאין בית הכליעה מחזקת יותר מביצת תרנגולת. וכ"כ בויטרי הל' פסח סי' כ"ז שתם לגיעה כביצה שבית הכליעה מחזקת מ"ש. וא"כ משכחן תנא דקאי כוותיה דהחיצון:

כה.] **ואם אין לו יין מקדש על הפת**, בברכות כ"א ע"ב ד"ה שהיין נורס לקדושה שתאמר כתב רש"י „המקדש על הפת גם הוא במקום יין", וכ"כ בפסחים קי"ד „שאם אין לו יין או פת אינו מקדש", ומשמע דגם לכתחלה יכול הוא לקדש על הפת, וכן מובא בשמו בספר המכריע סי' ע"א דלאו דוקא יין אלא ה"ה פת מקדש עליו רק אורחא דמלתא נקט יין המשמח אלהים ואנשים, וכ' שם בשמו דאין חילוק בין פת ליין לענין קדוש. אבל מלשון רבינו שכתב ואם אין לו יין מקדש על הפת משמע דבשם לו אינו רשאי לקדש על הפת, וכ"כ בשאלתות סי' קס"ו „מאן דלית לי' חמרא מקדש מרפתא". וכ"כ רב האי גאון בשע"ת סי' קי"ח שאין מקדשין על הפת אלא במקום שאין לו יין כלל, ודעת ר"ת בפסחים ק"ו ע"ב שאין מקדשין כלל על הפת, מ"ש. ולהלכה עיין בשו"ע סי' רע"ב, ועיין שם' כפות תמרים ואורה מישור וברכות רחש לאם' נזיר מה דקשה לש"מ' רש"י מסוגיא דהתם. ועיין בתשו' ש"א סי' ס' וס"א שהאריך בזה:

כו.] **ושקיל תרי רפתא חד ע"ג חד ללחם משנה**, כאן לא גילה רבינו דעתו בכמה תהיה הבליעה ומפרש לה לקמן סי' י"ז דנקט תרתי ובצע הלא. והגר"א ז"ל בסי' רע"ד כתב: והעיקר להתוך שניהם כפירוש הרשב"א ורב האי גאון ע"ש, ודבריו לא נתברר לי דר"ה גאון מזכירו הרשב"א בחידושיו שם דף ל"מ כתב להדיא הי מברך אינם בשבתא אתרתי ובצע חדא כרב כהנא שפיר דמי, ואי בצע אכולא שיעורתא כר"ז ס"ל. והרשב"א שם לא גילה דעתו להלכה, אלא שכתב לפרש דאכוליה שיעורתא ר"ל על כל הכברות המונחות לפניו ולא כפירש"י שכתב פרוסה גדולה שלו לכל המסובין. ואדרבא לגרסתו שכתב והיינו דאמר רב אשי בתר הכין הזיגא לרב כהנא דנקט תרתי ובצע חדא משמע דמשקינא הגמרא כרב כהנא, וכן נראה דעת רבינו לקמן שהשמיט להא דר"ז, ונראה דס"ל לגר"א ז"ל דלפי גרסתנו בגמרא דגרסינן הא דר' זירא דבצע אכולי שיעורתא אחרי דברי רב כהנא משמע שכן המסקנא להלכה, ועוד נראה שכוון להתוך את שניהן משום שבזה יצא ידי ספק אם לבצוע הכבר העליון כדעת הגמי"י ואבודרהם והב"ח משום דאין מעבירין על המצות, או כהב"י שנראה גדולים שבוצעין התחתון נכ' שם שכן נכון מנד הקבלה:

יד. כז.] **כוס של קידוש כ"ז שלא ברך בהם"ז**, דברי רבינו בלשון זה: „כוס של קדוש כ"ז שלא ברך ברהמ"ז חייב לברך עליו ברכה אחרונה. וה"מ שאין לו כוס לברהמ"ז, אבל אם יש לו כוס כיון דאכתי לא

ברכת המזון (ח) [כיון דעריין לא מסחי דעתא] דהא איתי ליה כוס של ברכה, ל"צ לברוכי אחר כוס של קידוש. ואי קשיא לך א"כ למה מברך על כוס של ברהמ"ז בורא פרי הגפן, משום דאפסקה ברכת המזון. והיכא נמי דלא הוה ליה לבר מן ההוא כוס של קדוש (כ) [ואיקרי] ובריך ברכת המזון נפיק בברכת המזון, ולא יכול למהדר ברובי על הגפן בתר ברכת המזון. ול"ש קדוש מקמי פתורא ול"ש קדוש על פתורא, שכיון ששתה כדי רביעית כבר נתחייב בברכה ראשונה ואחרונה, דעד רביעית שמית שתיה.

ואם

שנוי נוסחאות והגהות

יד. (ח) בכת"י ב"מ „חייב לברך עליו ברכה אחרונה על הגפן ועל פרי הגפן, וה"מ דליתי ליה כוס של ברכת המזון. אבל אית ליה כוס של בהמ"ז לא מסחא דעתיה". (כ) „ואיקרי" וכ"ה גם בכת"י ב"מ. אבל בנדפס הגיה „ואקדים" והוא טעות.

גאון

מנן האלף

מסח דעתיה דהא אית לי' כוס של ברכה לא בעי לברוכי אחר כוס של קדוש „שנפטר בברכה של שלש", ע"כ. וכתב ע"ז: ואיני מכין לברי, כיון שאם כרך ברהמ"ז שנפטר מלברך על הקדוש למה מחייבו לברך כ"א על של קידוש מה לי יש לו כוס או אין לו, והלא כוס של קדוש ברכי סעודה הוא ונפטר בברהמ"ז. ואח"כ הוזר ליישב לדבריו, דבש לו כוס אגב שבהמ"ז פוטר כוס של ברהמ"ז עצמו מכ"א פוטר גמי של קדוש. ופירש הכ"י דברי של רבינו לפי ישוב רבינו הטור דהא לאמר כ"ז בלא כרך ברהמ"ז יש נפ"מ בין יש לו כוס לאין לו, לא תידוק מזה שאם כרך ברהמ"ז נפטר כדיעבד אפי' אין לו כוס לבהמ"ז, אלא דר"ל כ"ז שלא כרך בהמ"ז כתיקונו בכוס, אבל בלי כוס אפי' כדיעבד אינו פוטרו. ע"ש בב"י ובפרישה, וגם דברי הט"ז סובבים על"ז, דבלי כוס אפי' דיעבד אין בהמ"ז פוטר לכוס של קדוש:

אולם כאשר זכינו עתה לאור המופלא והנגוז דברי רבינו ז"ל אנו רואים בכל הגדולים הללו לא זכו לראות הסדר הזה שלפנינו לכתב להדיא שלא כדבריהם „דהיכא דלא הוה לי' לבר מהאי כסא של קדוש ואקרי דבריך בהמ"ז נפיק בבהמ"ז. ולא יכול למהדר ברובי על הגפן", ורבינו הטור שהיה נוף הספר בידו, רמז במה שהוסיף בסוף דברי ר"ע תיבות אלו שנפטר בברכה בל שלש, ובאמר בזה דלא נפטר לומר בטעמא דיש לו כוס פוטרתו ברכה דעל הגפן ופה"ג שמברך אהריו, אלא שברכה של שלש עצמו פוטרתו. ולכן הסיג ע"ז א"כ מאי נפ"מ בין לו כוס או אין לו לעולם תפטרנו ברהמ"ז. והשיב דברכה דבהמ"ז אע"ג דכדיעבד נפטר על ידה, מ"מ לא נתקנה לכתחילה עליה, ובאין לו כוס צריך לברך לכתחילה מעין ג'. וכן פירש הכ"ה ז"ל וכיון לאמיתתה של תורה. והגדולים זולתו נסתכנו בדברי רבינו והטור מפני סוף לשונו של הטור שכתב בתמא דאין ברכה של שלש פוטרתו, וכמובא בט"ז דמזה משמע אפי' כדיעבד, אבל דברי הכ"ה ברורים דכדיעבד ולאי פוטר כמו"ש תר"י מובא בטו' ר"ה בשו"ע:

ובתשובה לרב עמרם המובא בתשובת הגאונים כי' ג"ו מבוארים הדברים עוד ביתר ביאור. שנשאל ממדינת ברצלונה על כוס של קדוש אם מעון ברכה לאחריו, ואת"ל מעון, שאלו. היכא דכבר מייתא פתורא [השלחן שיסעדו עליו ויש דעתו לבהמ"ז שיברכו] אפשר דלא מעון. ועז"ר הביב דידהי כוס של קדוש מעון ברכה לאחריו [ור"ל הע"ג דהוי מצורכי סעודה] ודאי' לזה דבברכות מ"ד דחשיב שם מילי דברכה שמעונים לפניהם ולא לאחריהם ירקי וברכת המצות וריקנו ולא מדבר בהלייהו כוס של קדוש. אך הא"מ בדליתי לי' כוס לבהמ"ז, אבל בדאית לי' כוס דעדיין לא אכה דעתיה ל"ל לברוכי. והיכא נמי דאין לו כוס ואיקרי דבריך בהמ"ז נמי נפיק לי', ל"ש קידש מקמי פתורא ל"ש קדש על פתורא [כן הותה גם בסדר שלפנינו, אבל בויעבי העתיק ל"ש לאחר פתורא והוא מ"ש] וכתב עוד וכי תימא כוס של קדוש לא נפיק כו' ול"ל לברוכי על הגפן, כבר נתנו הכמים שיעור בין באכילה בין

בשתיה

ואם תאמר קדש ולא שתה רביעית, א"כ לא יצא ידי חובתיה כמו שאמרנו הלכך טעון ברכה לאחריו:

טו. כה.] ואסור לאדם שיטעם כלום קודם שיקדש, ואם שכח וטעם מקדש. דאמר רבה [פסחים ק"ז] הלכתא טעם מקדש. ומי שנאנס מהמת שכרות או מהמת שינה או מכל דבר שיש בו אונס ולא קדש בליל שבת מקדש בבקר ואפי' כל היום כלו, ונשים נמי חייבות דאמר רב אדא בר אהבה [ברכות דף כ"ו] נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה:

טז. ואמר רב זוטרא בר טוביה [כ"כ דף ל"ז ופס איתא אמר רב] אין אומרים קדוש היום אלא על היין הראוי לנסך ע"נ המזבח לאפוקי שריהו

רע

סנן האלף

בשתיה, אכילה בכזית שתיה ברביעית. איבעי"א דגמרינן מיום הכפורים דתנן השותה אלא לונמו [והוא כמוס"ל בדעת הגאון דביעות מל"ל רביעית. ואף ב"ה ל"פ אהב"ם בסתם כמי אדם להחמיר עליהם אלא להקל באדם גדול כעוג מ"ה לשער במל"ל דידיה] ואבע"א דאמרינן מעמאת א"ל ברכה והברוי בתעניית כו' ר"מ ור"א טעמו עד כדי רביעיתא. ואם תאמר שמע קדום ולא שתה רביעית א"כ לא יצא י"ח [תיבת „שמע" ס"ם. כמו"ם ר"ב לעיל שכיון ששמע יצא ואי"ל לטעום וכסדרנו ל"ג שמע] עכת"ד. ודעת הרא"ם והטו"ע שכוס של ברכה מצרכי סעודה הם וברהמ"ו לעולם פומרתו:

טז. כה.] ואסור לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש, בפסחים דף ק"ז אמר רבא הלכתא טעם מקדש כו' ומי שלא קדש בע"ש מקדש והולך כל היום כלו, ומה שאמר טעם מקדש ר"ל מיד בלילה, ומ"ש הכ"ח בשם הרשב"ם כטעם שאינו מקדש אלא למהר קודם סעודה, טעות נזדקר לו כמו"ש הט"ז ומ"א דהרשב"ם לא פירש זאת אלא אליבא דרב דאמר שם דף ק"ו דטעם אינו מקדש ע"ש:

ומ"ש רבינו ואם שכח מקדש כו' ומי שנאנס כו' מקדש בבקר, אע"ג שבבר הזכיר באם שכח מקדש. מ"מ הוצרך להשמיענו גם דין אונס ע"י פשיטה של שכרות או שינה דלא היינו יודעים זאת מכללא דשתם שכחה, דאונס ע"י פשיטה גרע מפי. ומ"מ מצי לקדש בבקר ואפי' כל היום דומיא דק"ם של מרבית אע"ג דאמרו שלא יהא אדם כא מהשלה ואומר איכן קמעה ונמצא חוטפתו שינה, וכל המובר חייב מיתה. וכש"כ בהניע זמנה שחייב מיתה, ואפ"ה אר"ג לבניו שכאו מבית המשתה בחייבים לקרות. וכן בזונה דרבנן דאשתכור, דכדאי רבי"ל לסמוך עליו בשע"ד. אולם בהזיד ולא קדש אין לו תשלומין. דרבינו ז"ל מדמי לה לדין תפלה באין לה תשלומין בהפלה בשהריה אלא בשונג ונאנס ולא במזיד. וכ"כ הכ"ה וכ"כ הר"ן בדעת בה"ג לענין הבדלה ע"ש, ובזה יש לייסב דברי הרשב"ם שכתב בדף ק"ז מ' ד"ה כל השכח כלו שכתב והם שכח ולא קדש מקדש למהר, ומשמע מדבריו דבהזיד אינו מקדש. ובדף ק"ה מ' ד"ה אלא לא קתני, כתב לא בא להורות לנו דין אדם הפושע כו' ולא קיים דברי הכמים ע"ש. דאין כונתו שפשע במזיד ולא קדש, אלא שפשע ע"י שינה או שכרות של קודם זמן קדוש ועי"ז שכח לקדש, אבל הזיד ולא קדש אינו מקדש כמו"ש רבינו וכ"כ הטור אליבי' דרב עמרם ע"ש. והרב בעל יראים יראן בשם בנו כ' בהלכות רי"ן גאות דהרשב"ם בוכר בהרמב"ם. ולפ"ד אינו כן, דדברי בדף ק"ה מתבארים יותר כמו"ש, אבל הרמב"ם בב"ש ה"ד כתב אם לא קדש בלילה בין בשונג בין במזיד מקדש והולך כל היום כלו ע"ש. ועמו דסל דקידוש זמנו כל היום אלא דמצוה לקדש בכניסתו, ואם לא קדש מקדש כל היום ולאו מדין תשלומין:

ומ"ש רבינו ונשים בחי חייבות, הוא מימרא בברכות דף כ' כיון דאתייהו בשמיעה

רע דלאו אורח ארעא. ולאפוקי נמי מגולה דלמא נפיל ביה מידי. כט.] ואע"ג דקא מעבר ליה במסגנת ולא משכח ביה מידי אפ"ה הקריבהו נא לפחתיך [קרינן ביה] אבל יין מנתו שפיר דמי לקדושי עליה, דאמר רבה סוהט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קדוש היום. וכן הלכה:

יז. ולאחר שמברך על הכוס נוטל ידיו ומברך על נטילת ידים. ל.] אבל נטל

מגן האלף

התנייהו בזכירה. ופסוק דעבדיס נמי חייבים במ"ע דקדוש דהוקשו לנסים בגז"ש דלה לה, וכוותרי סי' קי' גרים להדיא נסים ועבדיס כו':

טז. כט.] ואע"ג דעבריה במסגנת ולא אשתכח ביה מידי, כעור סי' רע"ב כתב לאפוקי מגולה ואפי' סגנו במסגנת. וכתב הכ"ה ואיכא למידק דכיו"ל סי' קי"ו כתב דמסגנת יש בו משום גילוי וכאן משמע דרק לקידוש פסול. וי"ל דודאי הלכה כרבנן דאיכא חרם שעובר דרך המסגנת ואסור בשתיה, אלא דכאן דאפי' לר' נחמיה דמותר לשתיה פסול לקדוש, עכ"ד. אבל דברי הגמרא עצמה תמוה לכאורה דמתרץ במס' כ"ב לאפוקי מגולה. וכגון דעבריה במסגנת וכו' נחמי'. כיון דלא קיי"ל כר"נ, דסתם מסגה שגינו כתרומות פ"ח המשמרת אסורה משום גילוי ור"נ מתיר ופשיטא דהלכה כחכמים, א"כ הדרא קושית הגמרא לדוכתה אי לאפוקי מגולה סגנה היא דבזמן הגמרא כ"ע זהירי בגילוי, והנה הגאון ז"ל לא הזכיר דעבריה במסגנת וכו' נחמיה, ואפשר דל"נ כן גם בגמרא וס"ל דר"נ ורבנן פליגי רק בדאשתכח מידי במסגנת, דר"נ ס"ל דחרם נתם אף מלמעלה וכדעבריה במסגנת ליכא תו למיחש, ורבנן הייסי לשמא עבר החרם גם דרך נקבי המסגנת, אבל בדלא אשתכח בה מידי אולי ס"ל דמותר אפי' לרבנן, ואע"ג דספק איס מגולים אסורים מ"מ במסגנת ולא אשתכח דאיכא תרי ספיקי להיתירא מותר משום גילוי גם לרבנן, ואינו אסור אלא לקדוש משום הקריבהו לפחתיך. דאי ל"ת הכי אין לנו בוס היתר מלבתות מי כורות וכארות שפתוחין ע"פ רוב:

אולם הגאון ר"מ האב"ד דק"ק קראסנא סתר זאת ממה שאמרו בסוכה וליעבריה במסגנת ליאמא דלא כב"נ, ואמאי לא פריך ליעבר במסגנת אולי לא יאמא שם מידי ויה" מותר גם לרבנן, ויש לדחות כיון שקרוב שמצא שפי עדיף למלאות מהכיור שיצא מידי כל ספק. וכן בב"ק קי"ו דאמר דעבר לי' במסגנת וכר"נ ולא אמר כרבנן, י"ל דאי כרבנן יקבה פשיטא שמותר לומר הא תרומ"ע ביון דלא אשתכח מידי א"כ ידוע שלא שתה נתם ממנה, דאל"כ הי' החרם קף מלמעלה. אבל אי עבר במסגנת כר"נ היא גופא קמ"ל דתנא דברייתא ס"ל כוותי' אע"ג דהכמים פליג עליה, אולם ממשנה ד' מן פ"ח דתרומות דקתני יין של תרומה שנתגלה יפסף ראייתו לודקת דאתה ישפך יעבירנו במסגנת תחלה, א"ו דלרבנן אסור בכל גווגא:

ונראה דס"ל לבתמא דגמרא דהלכתא כוותיה דר"נ, דאל"כ כתו דמקשה שם בב"ב דף ל"ל אי למעוטי שוריס ודרמא תלתא ואתי תלתא ופלגי, פלוגתא דרבנן ואחרים. וכתב רבב"ם, דקיי"ל כרבנן ודקדקא לי' לבתמא דגמרא לאוקמי דשמואל דלא כהלכתא עכ"ל. א"כ הכא נמי אי הוה ס"ל לבתמא דגמ' דהלכה כרבנן לא הוה מוקמי לשמואל במסגנת כר"נ, ואולי משמע לי' לבתמא דגמרא דהלכתא כוותיה מכל הני מתניתא דאתאן לעיל, והגאון ז"ל סהוסיף כאן תיבת, ולא אשתכח ביה מידי" אינו אלא לתוספות ביאור שאסור אע"פ שהעבירו במסגנת מוב וברור לו שלא יצא חרם דרך המסגנת, דבמקום שיש להסתפק על המסגנת גם לר"נ אסור, וכדאמרינן במס' ב"ק שם בד"א שלא מרקו אבל מרקו אסור, חזינן דע"י ניענוע קל אוסר ר"נ מפני שאפשר לעבור דרך המסגנת, וכש"כ כשנמצא שעברו איזה שמרים דרך המסגנת חיישינן שמא עבר גם החרם, אבל בדלא אשתכח מותר לר"נ משום גילוי ואינו אסור אלא לקדוש משום הקריבהו לפחתיך, ודע דהרי"ן גאות בסס רב שמואל הלוי כתב: והשתא לא קפדי רובא דאיכא ולא חייסי לחרם נתם אע"ג דלא שפייה במסגנת, ואפ"ה אסור לקדוש משום הקריבהו כו':

יז. ל.] אבל נטל ידיו לא יקדש דאמר רב ברונא כו' עקר דעתו מן היין כו'

נטל ידיו קודם לא יקדש, דאמר רב ברונא נטל ידיו לא יקדש. והכי אמר רב עמרם (ח) [זכר צדיק לברכה] נטל ידיו לא יברך על היין. מה טעם, יין א"צ נטילת ידים בשלא נגע בבית הכסא, דקאמרינן הנוטל ידיו

שנוי נוסחאות והגהות

יז. (ח) .נאוך.

מנן האלם

בס"ס פסחים דף ק"ו איתא אמר רב ברונא אמר רב הנוטל ידיו לא יקדש אמר ר' יצחק מדיין לא נח נפשיה דרב וסכחתיהו לשמעתיה דרב כו' זמנין דחכיבא ליה רפתא מקדש מרפתא וזמנין דחכיבא ליה חמרא מקדש מחמרא, וכתבו התוס' בשם רבינו ר"ע ז"ל ובשם הרשב"ם דשמעא דרב ברונא משום היסח הדעת דקדוש לא בעי נטילה והוי הפסק בין נט"י לברכה ע"ש, אבן הרשב"ם ס"ל לפוש מה לאדחיא מלתא דרב ברונא לא הויא קדוש הפסק, ולא אפלגו הכא בין מקדש מרפתא או מחמרא, ויכול לקדש על היין אפי' נטל ידיו. ע"ש, ולפי"ז נ"ע במה שהשוו בתוספות דעת רשב"ם לשיטת הגאון שמפורש בדבריו דנטל ידיו לא יקדש על היין אלא על הפת, וא"ל שלא כתבו כן אלא בשעמא דרב ברונא דגם הגאון ס"ל כהרשב"ם דשעמו משום היסח הדעת, אבל בעיקר הדין איה"נ דס"ל דקדוש על היין הוי הפסק, דלא כרשב"ם, וכמו"ש בתוס' שם בשם ר"ת להקשות על הרשב"ם דמדרב שהי' מקדש מרפתא וכולאי שנטל ידיו תחלה, אין ראיה דס"ל דלא כרב ברונא דולאי רפתא שהקדוש לאחר המוציא לא חשיב הפסק מטוס דהוי כמו גביל לתורא, אבל קדוש על היין שהוא קודם המוציא חשיב הפסק כרב ברונא, ולכן ס"ל לגאון דלא להות הא דר"ב, וס"ל לעניין יין לא אתותב ואע"ג דתלמודא לא דחי הכי:

אלא לשון הגאון שכתב „כיון שנטל ידיו עקר דעתו מהיין ושם לבו על אל הפת" קשה לפרש דשעמא דרב ברונא הוא משום היסח הדעת, דא"כ אפילו לא עקר דעתו מהיין נמי יהא הקדוש הפסק, ואדרבא אי שם לבו אל הפת מתחלה נימא דגם היסח הדעת אינו, ופשט לשון הגאון משמע לכאורה יותר כפירוש הר"ן בדברי הרי"ף דאחשיב דרב יצחק לאמר זמנין דחכיבא לי' רפתא כו' מסייע הרי"ף „אלמא בחכיבותא תליא מלתא", וכתב הר"ן, גרסה שמפרש נטל ידיו לא יקדש כיון שאין נוטלין ידיים לפירות אלי דעתיה דחכיבא ליה רפתא וס"ל לרב ברונא דאין מקדשין על הפת, והלכך לא יקדש. דעל הפת אי אפשר, ועל היין יקדש על מה שאינו חביב עליו. ואשיקנא דליתא, דהא רב מקדש מרפתא. ומיהו נפקא מדרב ברונא דנטל ידיו לא יקדש על היין אלא על הפת, דבמאי דאמר ר"ב דכי משא ידיה גלי אדעתה דרפתא חכיבא ליה מהא לא אתותב, ע"ש. וזה שאמר הגאון, כיון שנטל ידיו עקר דעתיה, ור"ל אפי' נתכוין תחילה לקדש על היין, מ"מ ע"י הנטילה גלי דעתיה שאין היין חביב עליו ובחביבותא תליא מלתא, ואין המעם משום היסח הדעת דאין זה היסח הדעת כלל, אלא שאין לקדש על מה שאינו חביב. וכן מוכיחין דברי המור דמשום דעת רבינו למ"ש הרשב"ם שמי שנתכוין לקדש על היין ושכח ונטל ידיו לסעודה קודם שקדש, ה"ז מקדש על הפת ע"ש. והם ממש דברי רב עמרם:

אולם הכ"י בסי' רע"א כתב: כן היה נ"ל לפרש דברי רבינו [המור, על דרך שהזכרנו כאן לדעת הגאון] אלא שמצאתי לו בסי' רפ"ט ואפי' לרב ברונא דאמר נטל ידיו לא יקדש דוקא בקדוש הלילה שצריך בו הפסק טפי, אבל בקדוש היום מודה שיכול לטול ידיו קודם, וגרסה מדבריו שהוא משעם היסח הדעת וכדברי רשב"ם ור"ה, דאלו לפירוש הר"ן אין המעם אלא משום חביבותא ולא משום הפסק, עכ"ל. וקושיתו שעל המור, קשה נמי על רבינו הגאון לפי מה שמובא בתשובת הגאונים סי' נ"ז שנשאל, שהא דאמר נטל ידיו לא יקדש אי אתמר בקידושא רבא או בכל קדוש, [ע"ש דקרי קדושא רבא לקידושא דכי שמשא ולא לקדוש היום שהזכירו בפסחים דף ק"ו] ואת"ל דבקדושא רבא אתמר, מעמא מאי. והשיב „כך ראינו דבקידושא דכי שמשא אתמר" ע"ש. וא"כ ע"כ מפרש כהתוס' והרשב"ם דשעמא הוא משום היסח

הדעת

ידיו לפירות ה"ז מנסי הרות. ופת הוא דטעונה נטילת ידים. וכיון שנטל ידיו עקר דעתיה מן היין ושם לבו אל הפת:

וחוייב

מנן האלף

הדעת והפסק, דלמעם דחכיבותא אין הכדל בין קידושא דבי שמאי לקדום היום: **עוד** קשה, אי נימא דבחכיבותא תליא מלתא, א"כ כשהפת חביב עליו אסור לקדש על היין, א"כ למה כתב הגאון לעיל בסי' י"ב „אם אין לו יין מקדש על הפת", ומשמע דבעי לו יין יקדש על היין אפי' הפת חביב עליו, דלכתחלה מצוה ביין כדדרשינן זכרהו על היין: **ותשובת** הגאון שנמצא בתשובת הגאונים תמוה עוד יותר והיא כהדה סתומה לפנינו שדבריו ז"ל סותרים תוך כד"ל, דז"ל שם סי' כ"ז כך ראינו כו' [ע"ש כל הלשון כמו שהוא לפנינו כאן בסדורו, עד עקר דעתו מהיין ושם לבו אל הפת. והוסיף שם דבריס אלו:] „וכן אמר ר"א בר אהבה אר"י בר שמואל אכתי לא נח נפשי' דרב שבחתיניהו לשמעתיה, מידי בגמל ידיו ולא גמל תליא מלתא, בין גמל ובין לא גמל קדוש על היין ועל הפת רשות הוא. דזמנין סגיאין הוה קאיתנא קמי' דרב זמנין דחביבא לי' רפתא מקדש מרפתא וזמנין כו' עכ"ל. ומסוף דבריו משמע שהבינה דברי ר' יצחק למימר דמקדש רק אמאי דהביב עליה, וא"כ לא שאני בין קידושא דבי שמשא לקדוש היום, וא"כ איך אמר בתחלת הענין כך ראינו דבקידושא דבי שמשא אתמר. וקדוש להאמר שנחסר בתשובה זו סוף הענין מלתא בטעמא לפפסק דלא כר' יצחק אלא כרב ברונא, ולא זכינו לאורו, וכבר תמה גם הב"ח על דבריו ועל הרמב"ם שפסקו כרב ברונא אע"פ שנדחו דבריו, כי לא הביבו על דברי רי"ל דאמר שבחתיניהו לשמעתיה דרב. ומ"ש לתרץ דרי"ל לא הביב על רב ברונא אלא לפוס מה דסליק אדעתיה בטעמו דר"ב משום הפסק, אבל באמת גם ר"ב ס"ל טעמא דחביבותא כרי"ל, ומש"ה גמל ידיו דגלי שהפת הביבא לי' לא יקדש אין אלא על הפת ע"ש, כבר כתבנו לעיל דלא משמע כן מדברי רבינו, והרואה תשובת הגאון שאמר „מכדי בגמל ולא גמל תליא מלתא". יראה להדיא דס"ל לרי"ל דאפי' גמל ידיו מ"מ אם נתכוון ליין וחביב עליו יקדש על היין. ודלא כמו שמשמע בדבריו כאן וברמב"ם, והדק"ל באמת למה פסק כר"ב ולא כרי"ל דדהי דבריו: **ולבן** נלע"ד ליישב דברי רבינו ז"ל עפ"מ שנדקדק שלא הזכיר דברי רב ברונא בשם רב כדאיתא בגמרא אר"ב „אמר רב", ולזה נראה דס"ל דדברי רב ברונא לא נהגו מהלכה ע"י הגיית רי"ל, ומעמו דרב ברונא הוא משום היסח הדעת ומשום הפסק כמו"ש בתוס'. ואע"ג דרב כל הביבא לי' רפתא הוה מקדש מרפתא ולא חביב לקדוש הפסק, שאני קדוש על הפת דהוי כמו נגיל לתורה, משא"כ על היין הוי הפסק בין גמילה להמוציא וכקושית התוס' על שיטת רשב"ם. ואע"פ שהרא"ש ז"ל כתב ליישב קושיתם ואמר דרב ברונא דאמר דהוי הפסק לא אמר כן אלא אליבא דרב דלא בעי קדוש במקום סעודה, אבל למאי דקיי"ל כשמואל דבעי קדוש במקום סעודה גם ביין הוי קדוש אתחלתא דסעודה. ולא הוי הפסק ע"ש. רבינו הגאון ז"ל לא ס"ל הכי, אלא אפי' לשמואל גמי קיימא דינא דרב ברונא דיין הוי הפסק ולא אמריגן דקדוש אתחלתא דסעודה הוא, ומעמא זה לא העתיק מימרא דרב ברונא בשם רב, משום דס"ל דאפי' לשמואל קאים דינא ולא העתיקו אלא משמי' דנפשי', ואע"ג דקדוש על היין מצוה מדברי סופרים ואסור לסעוד קודם, מ"מ דבר שאינו מצרכי סעודה ממש דומיא דמלח או לפתן אלא להסיר האיסור דרביע של הסעודה לא מקרי צורכי סעודה, אלא כאיסור האסור מן התורה כמו נגיל לתורה וכדומה, ולא באיסור מד"ס. כמו"ש המ"א סי' רע"א סקי"ב בשם ריצב"א שאם הבדיל אחר שברך המוציא יברך המוציא שנית משום הפסק, וכן לא יקדש על היין אלא על הפת. ע"ש. ומ"מ דהיקא לי' לגאון למסבר כשיטת הריצב"א דגבול לתורה הוא איסור תורה. ולכן אסברא לן טעמא דמלתא בדרך אחר, דלא דמי כל הני להפסק ברכה של קדוש על היין דהתם לא נמלך מכונתו הראשונה ולא הוה היסח הדעת בכל מה שהפסיק לדבריס שהם מצורכי סעודה, משא"כ כאן שאין נופלים ליידים אלא לפת וכשנטל ידיו עקר דעתו מלקדש על יין, ואח"כ נמלך לקדש על היין ולא על הפת הויא הפסק. ולא שייך לומר

דאתחלתא

יח. וחייב לבצוע על שתי כברות ואומר המוציא לחם מן הארץ. דאמר ר' אבא חייב אדם לבצוע על שתי כברות בשבת שנאמר ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה. ואמר רב אשי לא.] חזינא ליה לרב כהנא דנקט (ה) [תלתי ובצע חדא. דנקט תרתי דכתיב לקטו לחם משנה. ובצע חדא דאי אסרת לבצע תרתי מחזי כרעבתנותא] :

יט. ושאילו מקמי דרב נטרונאי, ביו"ט צריכין לבצוע על שתי כברות או לא. והשיב הכי : לב.] היו יודעים שצריכין אנו לבצוע על שתי

שנוי נוסחאות והגהות	מנן האלף
יח. (ה) צ"ל .תרתי" ובכת"י ב"ם סיים .ולא מתחזי ברעבנותא" והשמיט כל הענין.	דתתחלתא דסעודה היא, דתתחלתא דסעודה כשנטל ידיו נתכוין לקדש על פת :

ולפי שיש מקום לומר דרב ברונא דאמר דהוי הפסק לא אמר כן אלא אליבא דרב, ונם לדידיה לא תליא מידי בנטל אלא בהכיבותא, וכשנטל ידיו נתכוין מתחלה לקדש על הפת, ומתילה לנמד מזה שאם נתכוין מתחלה לברך על היין והיין הביב עליו ולדידן דבעינן קדוש במקום סעודה כשמואל מתילה הוי קדוש על היין אתחלתא דסעודה ואין זה הפסק, ולא ממעט שאסור לאכול קודם קדוש על היין אלא משום כונתו שנתכוין לקדש על היין, ואע"פ שנטל ידיו מברך על היין. מש"ה מביא הגאון בתשובתו גם סיף דברי ר' יצחק וגרסתו דפריך לרב ברונא „מידי בנטל ולא נטל תליא תלתא בין נטל ובין לא נטל קדוש על היין ועל הפת רשות הוא דזמנין סגיאין כו' זמנין דהכיבא" כו' עכ"ל. דנהכיבותא תליא תלתא, וס"מ דרב ברונא עצמו ס"ל דתליא תלתא בנטל ולא נטל, דכשנטל ידיו מקר דעתיה מהיין אע"פ שנתכוין מתחלה לקדש עליו, אם יקדש אח"כ על היין ס"ל דהוי הפסק, ואפי' לדידן דקיי"ל אין קדוש אלא במקום סעודה לא אמרינן דתתחלתא דסעודה היא :

ואין להקשות דהא גם לגרסת הגאון דגרס „מידי בנטל ולא נטל תליא תלתא" וס"מ מזה דרב ברונא עצמו ס"ל דתליא בנטל ידיו דהוי הפסק, מ"מ מכ"ל להגאון למפסק כרב ברונא, אדרבא ניחא דלהלכה קיי"ל כרי"ל דדהי להא דרב ברונא וס"ל דבכונתו והכיבותא תליא תלתא, ולדידן דבעי קדוש במק"ם הוי הקדוש אתהלתא דסעודה דהא נתכוין לברך על היין מתחלה. דז"א דלפוס מה דקיי"ל דמצוה מד"ס לקדש על היין לא תליא מידי בכונתו והכיבותא, דהא אפי' אי הכיבא ליה פת מהויב לקדש על היין כשים לו יין. ומ"מ כשנטל ידיו אפי' נתכוין מתחלה על היין עקר נפשי' מיין, ואין זה אתהלתא דסעודה כמה שמקדש איין כיון דהו"ל נמלך מכונתו הראשונה :

ובהכי אתאן שפיר נמי דעת הטור שהשוה דעת הרמב"ם שכ' מי שנתכוין לברך על היין כו' לדעת רבינו הגאון. ואין כוונת הטור למימר משום דאזלינן בתר כונה והכיבות וכדרך שפירש הר"ן בדברי הרי"ף, דא"כ אמה פסק בקדוש היום שאין זה הפסק וכקושית הכ"י, אלא שגם הטור מפרש דברי רבינו כמו"ש התוס' משום היכא הדעת והפסק, וקדוש היום ליכא הפסק כ"כ, וכן פסק גם הגאון בתשובה שהזכרנו ואמר „כך ראינו דקדושא דכי אמשא אתמר". והיינו משום דאזיל לגימתא דמעמא דרב ברונא משום הפסק וקדוש היום ליכא הפסק. כגלע"ד בפירוש דברי רבינו אע"פ שרבינו הכ"ה לא פירש כמו"ש, כי לא הי' לפניו לא סדר ר"ע ולא תשובת הגאונים :

יח. לא.] חזינא לרב כהנא כו', עמש"ל בסי' י"ג ובמ"ש שם :

יט. לב.] הוו יודעים שצריכין אנו לבצוע על שתי כברות ביו"ט, כו', כ"כ גם הרי"ף בפרק ע"פ דף ק"ז. וכ"כ התוס' ביצה דף כ' ע"ב, דמשמע

שתי כברות ביו"ט כדרך שצריכין אנו לבצוע בשבת. מה טעם, מפני שבשבת עצמה לא נתחייבו ישראל לבצוע על שתי כברות אלא משום מן, שכיון שלא ירד בשבת הוזהרו ישראל ללקוט לחם משנה, וא"ר אבא חייב אדם לבצוע על שתי כברות בשבת וכו'. וביומים טובים נמי כיון שלא ירד מן ביו"ט חייבים אנו לבצוע על שתי כברות כשבת. ומנין שלא ירד מן בימים טובים, שכך שנו חכמים ששת ימים תלקטרו ר' יהושע אומר למדנו שאינו יורד בשבת, ביו"ט מנין ת"ל שבת לא יהיה בו. ר"א המודעי אומר למדנו שאינו יורד בשבת, ביו"ט מנין ת"ל לא יהיה, ביוהכ"פ מנין ת"ל שבת לא יהיה בו: **והזהיר** בקדוש היום זוכה וממלא גרבי יין. **לג.] ואוכל** ומברך ברכת המזון כמו שבתבנו. (מ) (מכאן עד סי' כ' הסר בכ"י כ"מ]. **לד.] [ובברכה** שלישית פותה בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע כמו"ש לעיל. וכשנכנס לישון קורא ק"ש כמו"ש למעלה]:

סדר שחרית של שבת.

כ. ובשחרית של שבת מסדר כל הברכות כמנהג בכל יום ויום, ומוסיף אחר פסוקים של צו את בני ישראל וביום השבת [שני כבשים בני שנה תמימים] עד ונסכה. (בכת"י א. מיתה: ויאמר איזהו מקומן. ר' ישמעאל כמוש"ל.) **א.] ועומד** חזן הכנסת ופותה (מ) רבון העולמים לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנוננו לפניך כ"א על רחמיך הרבים, כו' ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לע"ו. ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל

שנוי נוסחאות והגהות

יט. (מ) .למעלה'.

כ. (מ) כאן לא נזכר בדברי רבינו לפתוח בלעולם יהא אדם.

מנן האלף

דמשמע שהמן לא ירד ביו"ט כפרש"י, הפסי הרמוי להכנה וזהו בחול. וע"ש במ"ש למדרשות חלוקות הן כדמיתה במכלתא פ' בשלח שכח לא יהי' לרבות יוהכ"פ, כו לרבות יו"ט. וכ"נ הגר"א במכלתא דתמ"ש שכת, ילפינן יוהכ"פ מנקרא שבת. ומדבריהם שמעו לכאורה דין הדש דהולה הצריך לאכול ביוהכ"פ יתחייב לבצוע על שתי כברות, אך יש לדקות שאין כונת המכלתא בירד להם משנה בעיוהכ"פ אלא שלא ירד מן ביוהכ"פ, והעומר שנאחר להם מעיוכ"פ הביאו לסעודת מוצאי יוהכ"פ:

לג.] ואוכל ומברך ברהמ"ז עיין מקור הברכות:

לד.] ובברכה שלישית פותה בנחמה עתש"ל בחלק רמשון סי' ע"ח אות כ"ו:

סדר שחרית ומוסף השבת

כ. א.] ועומד חזן הכנסת ופותה עיין מקור הברכות:

סדר ליל שבת

לאחר שנכנס לביתו יאמר בכוונה נגד השולחן שבעריך ומנורה שהליק :

[שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ
מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא : נ"פ
בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ
מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא : נ"פ
בָּרְכוּנִי לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ
מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא : נ"פ
צֵאתְכֶם לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ
מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא :] נ"פ

[כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך : יי ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם :]

[רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים אֲדוֹן כָּל הַנְּשָׁמוֹת אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם מֶלֶךְ אַבִּיר. מֶלֶךְ בָּרוּךְ. מֶלֶךְ גָּדוֹל. מֶלֶךְ דּוֹבֵר שָׁלוֹם. מֶלֶךְ הָדוּר. מֶלֶךְ וָתִיק. מֶלֶךְ זָךְ. מֶלֶךְ חַי הָעוֹלָמִים. מֶלֶךְ טוֹב וּמֵטִיב. מֶלֶךְ יָחִיד וּמְיוּחָד. מֶלֶךְ כַּבִּיר. מֶלֶךְ לוֹבֵשׁ רַחֲמִים. מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים. מֶלֶךְ נִשְׂגָּב. מֶלֶךְ סוֹמֵךְ נוֹפְלִים. מֶלֶךְ עֹשֶׂה מַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית. מֶלֶךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל. מֶלֶךְ צַח וְאָדוֹם. מֶלֶךְ קָדוֹשׁ. מֶלֶךְ רָם וְנִשָּׂא. מֶלֶךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה. מֶלֶךְ תָּמִים דַּרְכּוֹ : מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבֹתַי עַל כָּל הַחֶסֶד אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי וַאֲשֶׁר אַתָּה עָתִיד לַעֲשׂוֹת עִמִּי וְעִם כָּל־בְּנֵי בֵיתִי וְעִם כָּל־בְּרִיּוֹתֶיךָ בְּנֵי בְרִיתִי. וּבְרוּכִים הֵם מַלְאָכֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים שֶׁעֹשִׂים רְצוֹנֶךָ : אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם מֶלֶךְ שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ בָּרְכֵנִי בַשָּׁלוֹם וְתִפְקוֹד אוֹתִי וְאֶת־כָּל־בְּנֵי בֵיתִי וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם : מֶלֶךְ עֶלְיוֹן עַל כָּל צְבָא מָרוֹם יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית אַחֲלֶה פָּנֶיךָ הַמְּאִירִים שֶׁתְּזַכֶּה אוֹתִי וְאֶת־כָּל־בְּנֵי בֵיתִי לִמְצֹא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָּל־

בני

סקור הברכות

שלום עליכם והתפלה שאחריו ואשת חיל, לא מצאתים בסדורי הקדמונים, וליתא גם בסחזור דומי. ונמרר עפס"ש בסס' שבת קי"ם ,שני מלאה"ש מלוים לו לאדם בע"ש כו' וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטה מוצעת מלאך טוב אומר יהיר שיהא כן לשבת הבא ומלאך רע יענה אמן בע"כ. ע"ם חיש ברכוני לשלום כו',

בְּנֵי אָדָם וּבְעֵינֵי כָּל־רוֹאֵינוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְזַכְּנוּ לְקַבֵּל שִׂבְתוֹת מִתּוֹךְ רוֹב שִׂמְחָה וּמִתּוֹךְ עֹשֶׁר וְכָבוֹד וּמִתּוֹךְ מְעוּט עֲוֹנוֹת וְהֶסֵּר מִמֶּנּוּ וּמִכָּל בְּנֵי בֵיתִי וּמִכָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כָּל מִינֵי חֹלִי וְכָל מִינֵי מַדְוֶה וְכָל מִינֵי דַלּוּת וַעֲנִיּוּת וְאֶבְיוֹנוּת וְתֵן בָּנוּ יֵצֶר טוֹב לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וּבְיִרְאָה וּבְאַהֲבָה וְנִהְיֶה מְכֻבָּדִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָּל־רוֹאֵינוּ כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד כִּי לְךָ נָאֶה כִּי לְךָ יָאֶה: אָנָּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים צַוֵּה לְמַלְאָכֶיךָ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן שֶׁיִּפְקְדוּנִי בְּרַחֲמִים וִיבָרְכוּנִי בְּבוֹאָם לְבֵיתִי בְּיוֹם קָדְשֵׁנוּ כִּי הִדְלַקְתִּי נֵרוֹתַי וְהִצַּעְתִּי מִטָּתִי וְהֶחֱלַפְתִּי שִׂמְלוֹתַי לִכְבוֹד יוֹם הַשַּׁבָּת. וּבָאתִי לְבֵיתְךָ לְהַפִּיל תְּחִנָּתִי לְפָנֶיךָ שֶׁתַּעֲבִיר אַנְחָתִי וָאָעִיד אֲשֶׁר בְּרָאתָ בְּשִׁשָּׁה הַיָּמִים כָּל הַיְצוּר וָאֶשְׁבָּה וָאַשְׁלִישׁ עוֹד לְהָעִיד עַל כּוֹסִי בְּתוֹךְ שִׂמְחָתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לְזָכְרוֹ וּלְהִתְעַנֵּג בְּיֶתֶר נִשְׁמָתִי אֲשֶׁר נָתַתָּ בִּי: בּוֹ אֶשְׁבּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לְשָׁרְתְךָ וְכֵן אַגִּיד גְּדֻלָּתְךָ בְּרִנָּה. וְשִׁוִּיתִי יְיָ לְקָרָאתִי שֶׁתִּרְחַמֵנִי עוֹד בְּגָלוּתִי לְגָאֳלֵנִי וּלְעוֹרֵר לִבִּי לְאַהֲבָתֶךָ. וְאָז אֶשְׁמוֹר פִּקֻּדֶיךָ וְחֻקֶּיךָ בְּלִי עֶצֶב וְאֶתְפַּלֵּל כְּדַת כְּרָאוּי וּכְנָכוֹן: מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם בָּרְכוּנִי לְשָׁלוֹם וְאִמְרוּ בָּרוּךְ לְשָׁלְחָנִי הָעָרוּךְ. וְצֵאתְכֶם לְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם אָמֵן סֶלָה):

ואחר כך כלי הפסק יאמר פרשת אשת חיל.

אֵשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא וְרָחֹק מִפְּנִינִים מִכְרָהּ: בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ וְשָׁלָל לֹא יֶחְסָר: גְּמָלַתְהוּ טוֹב וְלֹא־רָע כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ: דָּרְשָׁה צֶמֶר וּפִשְׁתִּים וַתַּעַשׂ בְּחֵפֶץ כַּפֶּיהָ: הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר מִמֶּרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ: וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה וַתִּתֵּן טֶרֶף לְבֵיתָהּ וְחֹק לְנַעֲרֹתֶיהָ: זָמְמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ מִפְּרִי כַפֶּיהָ נָטְעָה כָּרֶם: חָגְרָה בְעוֹז מָתְנֶיהָ וַתְּאַמֵּץ זְרוֹעֹתֶיהָ: טָעֲמָה כִּי־טוֹב סַחְרָהּ לֹא־יִכְבֶּה בַלַּיְלָה נֵרָהּ: יָדֶיהָ שִׁלְּחָה בַכִּישׁוֹר וְכַפֶּיהָ תָּמְכוּ פָּלֶךְ: כַּפָּהּ פָּרְשָׂה לֶעָנִי וְיָדֶיהָ שִׁלְּחָה לָאֶבְיוֹן: לֹא־תִירָא לְבֵיתָהּ מִשָّלֶג כִּי כָל־בֵּיתָהּ לָבֻשׁ שָׁנִים:

מַרְבַּדִּים עֲשִׂיתָה־לָּהּ שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁהּ: נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ בְּשִׁבְתּוֹ עִם־זִקְנֵי־אָרֶץ: סָדִין עָשְׂתָה וַתִּמְכֹּר וַחֲגוֹר נָתְנָה לַכְּנַעֲנִי: עֹז־וְהָדָר לְבוּשָׁהּ וַתְּשַׂחֵק לְיוֹם אַחֲרוֹן: פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה וְתוֹרַת־חֶסֶד עַל־לְשׁוֹנָהּ: צוֹפִיָּה הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ וְלֶחֶם עַצְלוּת לֹא תֹאכֵל: קָמוּ בָנֶיהָ וַיְאַשְּׁרוּהָ בַּעְלָהּ וַיְהַלְלָהּ: רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל וְאַתְּ עָלִית עַל־כֻּלָּנָה: שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי אִשָּׁה יִרְאַת־יְיָ הִיא תִתְהַלָּל: תְּנוּ־לָהּ מִפְּרִי יָדֶיהָ וִיהַלְלוּהָ בַּשְּׁעָרִים מַעֲשֶׂיהָ:

(רה"ה) (א) קידוש היום בלילה מדאורייתא ומ"מ כתפלה יוצא מדאורייתא ידי קידוש ושל הפת אז על היין הוא רק מדרבנן אם התפלל כבר: (מ"א רע"א) (ב) אם מקדש על הפת להוציא גם הסומכים יכוונו הסומכים לצאת גם בברכת המוציא: (ג) קטן מ"י להוציא אמה בקדוש הלילה ואמה יכולה להוציא קטנים: (פ"מ סס) (ד) אסור לטעום אפי' מים קודם שיקדש: (מ"א) (ה) אם לא קידש בלילה בין בשוגג בין במזיד (וקידוש שלא במקום סעודה הוי כמי שלא קידש כלל) יקדש למחר ואומר כל הקידוש מלבד ויכולו: (סס) (ו) כשמקדש על הפת יניח ידיו על המפה ועל הלחם משנה בשעת הקידוש וכשיגיע להמוציא יגלה הלח"מ ויניח ידו עליהם ויברך המוציא וכשיגיע להסס יגביה שניהם למעלה עד שיגמור הקידוש: ה' ואח"כ יניחם ואחר גמר המוציא יכסה במפה ויניח ידו עליהם עד שיגמור הקידוש: (מ"ר סס) (ז) בליל שבת בולע על התחתונה ומקרב התחתונה אליו שלא לעבור על המצות וכשחרית בשבת ויו"ט בולע על העליונה: (סי' רע"ד) (ח) יפסיק מעט בין יום הששי לויכולו:

קידוש ליל שבת

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה לקדש על היין כדכתיב זכור ושמור זכרהו על היין:

(בלחש) וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר

[יום הַשִּׁשִּׁי] וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

(על היין) סַבְּרִי מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

ברוך

מקור הברכות

יום הששי היא הוספה מאוחרת. ולא נמצא ברע"ג ולא בויטרי ולא במחזור רומי. כי הוא יום תחילה, בסדר הגאון ליתא. כי הוא יוב" וכ"כ הגר"א ז"ל. עיין מע"ר. ובמחזור רומי גרס. כי יום שבת תחלת מקראי קדש". ושבת קדשו, בויטרי הגרסא בלי וא"ו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְרָצָה בָנוּ וְשַׁבַּת קָדְשׁוֹ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן הִנְחִילָנוּ זִכָּרוֹן לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. כִּי הוּא יוֹם תְּחִלָּה לְמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים. וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן הִנְחַלְתָּנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

זמירות ליל שבת

כָּל־מְקַדֵּשׁ שְׁבִיעִי כְּרָאוּי לוֹ. כָּל־שׁוֹמֵר שַׁבָּת כְּדָת מֵחַלְּלוֹ. שְׁכָרוֹ הַרְבֵּה מְאֹד עַל־פִּי פָּעֳלוֹ. אִישׁ עַל־מַחֲנֵהוּ וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ: אוֹהֲבֵי יְיָ הַמְחַכִּים בְּ[בִנְיַן אֲרִיאֵל. בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שָׂשׂוּ וְשַׂמְּחוּ בְּמַקְבְּלֵי מַתַּן נַחֲלִיאֵל. גַּם שָׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וְאִמְרוּ לָאֵל. בָּרוּךְ יְיָ אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: דּוֹרְשֵׁי יְיָ זֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבוֹ. הַמְאַחֲרִים לָצֵאת מִן־הַשַּׁבָּת וּמְמַהֲרִים לָבֹא. שְׂמֵחִים לְשָׁמְרוֹ וּלְעָרֵב עֵרוּבוֹ. זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה בְּ[מִצְוַת שַׁבָּת גְּרוּסָה. חֲרוּתָה לַ[יּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּבֵלָה בֵּין רֵעוּתֶיהָ מְשֻׁבָּצָה. טְהוֹרִים יִירָשׁוּהָ וִיקַדְּשׁוּהָ בְּמַאֲמַר כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: יוֹם קָדוֹשׁ הוּא מִבָּאוֹ וְעַד צֵאתוֹ: כָּל [זֶרַע יַעֲקֹב] יְכַבְּדוּהוּ כְּדִבֵּר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ. לָנוּחַ בּוֹ וְלִשְׂמוֹחַ בְּתַעֲנוּג אָכוֹל וְשָׁתוֹ. כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אוֹתוֹ: מָשֹׁךְ חַסְדְּךָ לְיֹדְעֶיךָ אֵל קַנֵּא וְנוֹקֵם. נוֹטְרֵי לַ[יּוֹם הַשְּׁבִיעִי זָכוֹר וְשָׁמוֹר לְהָקֵם. שַׂמְּחֵם בְּבִנְיַן שָׁלֵם בְּאוֹר פָּנֶיךָ תַּבְהִיקֵם. יְרֻוֵּן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַּשְׁקֵם: עָזוֹר לַשּׁוֹבְתִים בַּשְּׁבִיעִי בְּהָרִישׁ וּבַקָּצִיר עוֹלָמִים. פּוֹסְעִים בּוֹ פְּסִיעָה קְטַנָּה סוֹעֲדִים בּוֹ

מקור הברכות

זמירות ליל שבת הפיוט כל מקדש שביעי נזכר בויטרי ושם איתא „לבנין" „ושמחים לשמרו בוא"ן לפי סדר הא"ב. „כמצות" „ביום שביעי" „ישראל" „יום שביעי" „תזהיר" „הבה תמים" ונזכר שם ג"כ תרח אחר אות צ'. ח'ל „קרשם במצותיך וטהרם כעצם השמים לשהר. רוחך חנחמו כבהמה תרד בבקעה מן ההר; שבתיהם תשכנם בנחלת חסחר, כנחלים נטיו ובגנות על נהר:

בּוֹ לְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. צִדְקָתָם [תַּצְהִיר] כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים. יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל [אַהֲבַת תְּמִים]. יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים:

מְנוּחָה וְשִׂמְחָה אוֹר לַיְּהוּדִים. יוֹם שַׁבָּתוֹן יוֹם מַחֲמַדִּים. שׁוֹמְרָיו וְזוֹכְרָיו הֵמָּה מְעִידִים. כִּי לְשִׁשָּׁה כֹּל בְּרוּאִים וְעוֹמְדִים: שְׁמֵי שָׁמַיִם אֶרֶץ וַיַּמִּים. כָּל צְבָא מָרוֹם גְּבוֹהִים וְרָמִים. תַּנִּין וְאָדָם וְחַיַּת רְאֵמִים. כִּי בָיָה יְיָ צוּר עוֹלָמִים: הוּא אֲשֶׁר דִּבֵּר לְעַם סְגֻלָּתוֹ. שָׁמוֹר לְקַדְּשׁוֹ מִבָּאוֹ וְעַד צֵאתוֹ. שַׁבַּת קֹדֶשׁ יוֹם חֶמְדָּתוֹ. כִּי בוֹ שָׁבַת אֵל מִכָּל מְלַאכְתּוֹ: בְּמִצְוַת שַׁבָּת אֵל יַחְלִיצָךְ. קוּם קְרָא אֵלָיו יָחִישׁ לַאֲמִצָּךְ. נִשְׁמַת כָּל חַי וְגַם נַעֲרִיצָךְ. אֱכוֹל בְּשִׂמְחָה כִּי כְבָר רָצָךְ: בְּמִשְׁנֶה לֶחֶם וְקִדּוּשׁ רַבָּה. בְּרוֹב מַטְעַמִּים וְרִוּחַ נְדִיבָה. יְזַכּוּ לְרַב טוּב הַמִּתְעַנְּגִים בָּהּ. בְּבִיאַת גּוֹאֵל לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

יָ הּ רִבּוֹן עָלַם וְעָלְמַיָּא. אַנְתְּ הוּא מַלְכָּא מֶלֶךְ מַלְכַיָּא. עוֹבֵד גְּבוּרָתֵךְ וְתִמְהַיָּא. שְׁפַר קָדָמָךְ לְהַחֲוַיָּא: יה רבון

שֶׁ בָּהִין אַסְדַּד צַפְרָא וַרְמְשָׁא. לָךְ אֱלָהָא קַדִּישָׁא. דִּי בְרָא כָּל נַפְשָׁא. עִירִין קַדִּישִׁין וּבְנֵי אֱנָשָׁא. חֵיוַת בְּרָא וְעוֹפֵי שְׁמַיָּא: יה רבון

רַ בְרָבִין עוֹבְדָיִךְ וְתַקִּיפִין. מָכִיךְ רַמַּיָּא וְזַקִּיף כְּפִיפִין. לוּ יְהֵיוּ גְבַר שְׁנִין אַלְפִין. לָא יֵעוֹל גְּבוּרָתֵךְ בְּחֶשְׁבְּנַיָּא: יה רבון

אָ לָהָא דִּי לֵהּ יְקַר וּרְבוּתָא. פְּרוֹק יַת עָנָךְ מִפּוּם אַרְיָוָתָא. וְאַפֵּק יַת עַמָּךְ מִנּוֹ גָלוּתָא. עַמָּךְ דִּי בְחַרְתְּ מִכָּל אֻמַּיָּא: יה

לְ מִקְדָּשָׁךְ תּוּב וּלְקֹדֶשׁ קוּדְשִׁין. אֲתַר דִּי בֵהּ יְיַחֲדוּן רוּחִין וְנַפְשִׁין. וַיְזַמְּרוּן לָךְ שִׁירִין וְרַחֲשִׁין. בִּירוּשְׁלֵם קַרְתָּא דְשׁוּפְרָיָא: יה רבון

צוּר מִשֶּׁלּוֹ אָכַלְנוּ בָּרְכוּ אֱמוּנֵי. שָׂבַעְנוּ וְהוֹתַרְנוּ כִּדְבַר יְיָ: הַזָּן אֶת־עוֹלָמוֹ רוֹעֵנוּ אָבִינוּ. אָכַלְנוּ אֶת לַהֲמוֹ וְיֵינוֹ שָׁתִינוּ. עַל כֵּן נוֹדֶה לִשְׁמוֹ וּנְהַלְּלוֹ בְּפִינוּ. אָמַרְנוּ וְעָנִינוּ אֵין קָדוֹשׁ

כַּיָּי : צור בְּשִׁיר וְקוֹל תּוֹדָה נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ. עַל אֶרֶץ חֶמְדָּה (טוֹבָה) שֶׁהִנְחִיל לַאֲבוֹתֵינוּ. מָזוֹן וְצֵדָה הִשְׂבִּיעַ לְנַפְשֵׁנוּ. חַסְדּוֹ גָּבַר עָלֵינוּ. וֶאֱמֶת יְיָ : צור רַחֵם בְּחַסְדֶּךָ. עַל עַמְּךָ צוּרֵנוּ. עַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ. וְבוּל בֵּית תִּפְאַרְתֵּנוּ. כֵּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. יָבֹא וְיִגְאָלֵנוּ. רוּחַ אַפֵּינוּ. מְשִׁיחַ יְיָ : צור יִבְנֶה הַמִּקְדָּשׁ. עִיר צִיּוֹן תִּמָּלֵא. וְשָׁם נָשִׁיר שִׁיר חָדָשׁ. וּבְרִנָּנָה נַעֲלֶה. הָרַחֲמָן הַנִּכְבָּדָשׁ. יִתְבָּרֵךְ וְיִתְעַלֶּה. עַל כּוֹס יַיִן מָלֵא. כְּבִרְכַּת יְיָ : צור

זמר לרבי אברהם בן עזרא וחתום שמו כראשי החרוזים :

צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים לְאֵל חָי. לִבִּי וּבְשָׂרִי יְרַנְּנוּ לְאֵל חָי :

אל אחד בראני. ואמר חי אני. כי לא יראני. האדם וחי : לבי
ברא כל בחכמה. בעצה ובמזמה. מאד נעלמה. מעיני כל חי : לבי
רם על כל כבודו. כל פה יחוה הודו. ברוך אשר בידו. נפש כל חי : לבי
הבדיל ניני תם. הקים להורותם. אשר יעשה אותם. האדם וחי : לבי
מי זה יצטדק. נמשל לאבק דק. אמת כי לא יצדק. לפניך כל חי : לבי
בלב יצר חשוב. כדמות חמת עכשוב. ואיככה ישוב. הבשר החי : לבי
נסוגים אם אבו. ומדרכם שבו. טרם ישכבו. בית מועד לכל חי : לבי
על כל אהודך. כל פה תיחדך. פותה את ידך. ומשביע לכל חי : לבי
זכור אהבת קדומים. והחיה נרדמים. וקרב הימים. אשר בן ישי חי : לבי
ראה לנברת אמת. שפחה נואמת. לא כי בנך המת. ובני החי : לבי
אקוד על אפי. ואפרוש לך כפי. עת כי אפתה פי. בנשמת כל חי : לבי

תפלת שחרית של שבת ויום טוב

(דה"ה) ממהרין לכת לבהכ"נ בשבת יותר מבימות החול (ובלבד שלא לעבור זמן ק"ש ותפלה) וממהרין לצאת קודם שש שעות : (סי' רפ"א)

נִשְׁמַת כָּל־חַי תְּבָרֵךְ אֶת־שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְרוּחַ כָּל־בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם
אתה

מקור הברכות

נשמת כל חי. עיין בויסרי הל' פסח סי' ס"ו ד"ה וחותם בנשמת כל חי שכתב היא ברכת השיר ששנינו בערבי פסחים, ויש שאומרים על אותו נבל שמעון פ"ח שיסדו עם שאר תפלות כו' וח"ו לא תהיה כזאת בישראל וכל האומר דבר זה כשיכנה ביהמ"ק יביא חטאת שמינה,

אַתָּה אֵל. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ: פּוֹדֶה
וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וּמְרַחֵם בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה. אֵין לָנוּ מֶלֶךְ
אֶלָּא אַתָּה: אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים. אֱלוֹהַּ כָּל־בְּרִיּוֹת
אֲדוֹן כָּל־תּוֹלָדוֹת. הַמְּהֻלָּל [וּרוֹב] הַתִּשְׁבָּחוֹת. הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ
בְּחֶסֶד. וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים. וַיְיָ לֹא־יָנוּם וְלֹא־יִישָׁן. הַמְעוֹרֵר
יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים. וְהַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים. וְהַמַּתִּיר אֲסוּרִים
וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים. לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים.
אִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם וּלְשׁוֹנֵנוּ [רִנָּה] כַּהֲמוֹן גַּלָּיו.
וְשִׂפְתוֹתֵינוּ [שֶׁבַח] כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ. וְעֵינֵינוּ [מְאִירוֹת] כַּשֶּׁמֶשׁ
וְכַיָּרֵחַ. וְיָדֵינוּ [פְּרוּשׂוֹת] כְּנִשְׁרֵי שָׁמַיִם. וְרַגְלֵינוּ [קַלּוֹת] כָּאַיָּלוֹת.
אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
ולברך

מקור הברכות

ובסי׳ שכ״ה לענין אמירת קרוב״ץ בשלש ראשונות כתב הויטרי בשם ר״ת שמותר להאריך בהם כעין קרובות תפלות וסליחות שסדרו לנו רבותינו אנשי השם מימות שמעון כיפה שיסד סדר של יהכ״פ „אתן תהלה׳ ור״א בן קליר שהיה תנא כו׳. וכתב ע״ז הה״ג הר״ש הורוויץ ז״ל הסבאר לס׳ יהכ״פ „אתן תהלה׳ ור״א בן קליר שהיה תנא כו׳. וכתב ע״ז הה״ג הר״ש הורוויץ ז״ל הסבאר לס׳ הויטרי ז״ל, דברים זרים ומחמיהים לכאורה לפמ״ש הסתבר בה׳ פסח סי׳ ס״ו. ונראה ששם כתב לדעת רש״י כו׳ וכאן מביא דעת ר״ת שהוא שלא כדעת רש״י עכ״ל, ואי״ מנין לו לעשות מחלוקת בין ר״ת לרש״י ומי הגיד לו דשמעון כיפה הוא התועב הנ״ל, ובספר עבו״י בשם סי׳ ישן מוכא שכתב ח״ל: שמעתי מר׳ יהודא בר יעקב, ש״ר שמעון בן כיפה יסר נשמת עד מי ידמה לך עכ״ל. ואולי לקח מזה שהוא הוא הנזכר בויטרי, אבל אינו סוכה מידי, ושום צו״מ לא יטעה לחשוב בן על שיר הקדוש ומהולל הזה שנזכר במשנה שהוא ברכת השיר, ור״י מפרש לה שהוא נשמת כל חי, לאמר ח״ו שהוא יסרו. וע״ע בס׳ עבו״י שהביא בשם פירוש אחר שכתב בזה״ל: שמעון בן כיפה ז״א שמעון בן שמת יסרו. „ודמז שמו לספרע שוכן עד, „מי ידמה לך, „ער הנה עזרונו, „ואילו פינו, „נשמת. ועיין בסדר הגאון ז״ל שכתב: ועוכד חזן הכנסת ופוחח רבון העולמים כו׳ ואומר ויושע כו׳, ועוכד שליח צבור ואומר נשמת. אבל בס׳ מע״ר כתב שכת שחרית מתפללים בפירור ער שוכן ער ומשוכן ער מתחיל השי״ץ. והוא בעצמו [הגר״א ז״ל] הי׳ מתחיל ב״ש ואומר פסודיז בקו״ר ער שוכן עד וכן ביוים עכ״ל, וכן אנו נוהגים. ועיין נוסחתו ברע״ג, ונוסחת רבותינו הצרפתים במחזיו כת״י א הוא כנ״א, רק שבא שמה שנוים קלים. וגרסתם המהלל „בכל״ התשבחות, ובאילו פינו נשמה חיבות „רינה״ „שבח״ „מאירות״ „פרושות׳ „קלות״. שלא כתבום האחרונים אלא לתוספות באור. ואיתא שם „ובשובע״ בלכלתנו, ומחלים רעים „רבים״ ו:אמנים, ורוח ונשמה שנפחת „בנו״, קונה „ברחמיו״ שמים וארץ, נהללך ונשבחך והשמים „ונפארך״. וזה נוסח רבינו ר״ם גאון כשחר מהתחילן ברוך שאמר כו׳ ואח״כ אומר מזמור שיר ליום השבת, יהי כבוד ער ומהללים לשם חפארתך. נשמת כל חי תברך תהלל את שמך ה׳ אלהינו, ורוח כל בשר לך תפאר ותרומם את זכרך מלכנו תמיד לדור ודור, מעולם עד עולם אתה הוא אל ובלעדיך אין אלהים, ואין לנו מלך גואל ומושיע פודה ומציל עוזר ומוסך ומרחם ועונה בכל עת צרה; אלא אתה ולך אנחנו מודים. ואלו פינו מלא שירה כים, לשוננו רינה כהמון גליו, ושפתותינו כרחבי הרקיע, ועינינו כשמש וכירח, וידינו כנשרי שמים, ורגלינו באילות, אין אנו מספיקים להודות לך ה׳ אלהינו, ולברך ולקדש את שמך מלכנו על אחת מאלף אלפי אלפים ורבבות רבבות פעמים הטובות, ניסין וגבורות שעשית עמנו

ועם

וּלְבָרֵךְ אֶת־שִׁמְךָ עַל־אַחַת מֵאֶלֶף אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי רִבָבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם־אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. בְּרָעָב זַנְתָּנוּ. [וּבְשָׂבָע] כִּלְכַּלְתָּנוּ. מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ. וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ. וּמֵחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ: עַד־הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא־עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ. וְאַל־תִּטְּשֵׁנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח: עַל־כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ. וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ [בְּאַפֵּינוּ] וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ. הֵן הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ וַיַּקְדִּישׁוּ וַיַּמְלִיכוּ אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ. כִּי כָל־פֶּה לְךָ יוֹדֶה. וְכָל־לָשׁוֹן לְךָ תִשָּׁבַע. וְכָל־בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע. וְכָל־קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה. וְכָל־לְבָבוֹת יִירָאוּךָ. וְכָל־קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ. כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב כָּל־עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה יְיָ מִי כָמוֹךָ. מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגֹּזְלוֹ: מִי יִדְמֶה־לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה־לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ־לָךְ. הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ [וּנְפָאֶרְךָ] וּנְבָרֵךְ אֶת־שֵׁם קָדְשֶׁךָ. כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ:

הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ. הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ. הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ. הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא:

שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל. וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ. וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם. וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ:

ובמקהלות

מערכי לב

ועם אבותינו מלפנים עד הנה. ממצרים הוצאתנו ה' אלהינו, ומבית עבדים פדיתנו מלכנו, ברעב זנתנו. ובשבע גדול כלכלתנו, מחרב הצלתנו. מדבר מלטתנו, מחלאים רעים רבים רפאתנו מלכנו. ועד הנה עזרונו רחמיך ה' אלהינו ולא עזבונו, עכשו איברים שפלגת בנו. ולשון ששמת בתוך פינו, והוא ונשמה שנפחת באפנו. הכה יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו את שמך ותברך מלכנו. על נסי פלאיך. כי כל פה לך יודה, וכל לשון לך ישבע. וכל עין לך תצפה, וכל ברך לך תכרע וכל קומה לפניך תשתחוה ותתפלל, וכל לבבות יראוך, וקרבים וכליות יזמרו לשמך, גם כל העצמות תאמרנה ה' מי כמוך. מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגזלו מי ידמה לך ומי ישוה לך ומי יערך לך. האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה שמים וארץ נהללך ונשבחך ונפארך ונברך את שם קדשך. כאמור לדוד ברכי נפשי את יי וכל קרבי את שם קדשו.

ובמקהלות

כל העם אמן הללויה (ב) כל הנשמה וגו'. למנצח השמים מספרים. ואומר כל המזמור עד צורי וגואלי. לדוד בשנותו ואומר כל המזמור. תפלה למשה ואומר כל המזמור ויהי נועם ה' עלינו וגו'. יושב בסתר ואומר כל המזמור. הללויה הללו את שם ה' ואומר כל המזמור. הודו לה' ואומר כל המזמור. הודו לה' קראו בשמו וגו' עד ויברך דוד וכו'. ואומר ויושע עד והיה ה' למלך וכו'. ועומד שליח צבור ואומר:

כא. נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלהינו ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד (ח) [מהעולם] ועד העולם אתה אל, ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע, פודה ומציל (ב) בכל עת צרה וצוקה, אין לנו (ג) [מלך]. אלא אתה, [אלהי הראשונים והאחרונים אלוה כל בריות אדון כל תולדות המנהג עמו בחסד ובריותיו ברחמים, וה' לא ינום ולא יישן המעורר ישנים והמקיץ רדומים מהיה מתים ורופא חולים פוקח עורים וזוקף כפופים] ולך לבדך אנחנו מודים. **ואלו** פינו מלא שירה כים ולשוננו רינה כהמון גליו, ושפתותינו שבח במרחבי רקיע ועינינו מאירות כשמש וכירח וידינו (ד) כנשרי שמים, ורגלינו קלות כאילות, אין אנו מספיקים להודות לך ה' אלהינו (ה) על אחת מאלף אלפי אלפים ורוב רובי רבבות הטובות שעשית עם אבותינו ועמנו, מלפנים ממצרים גאלתנו ה' אלהינו ומבית עבדים פדיתנו, ברעב זנתנו ובשובע כלכלתנו, מחרב הצלתנו ומדבר מלטתנו ומחולאים רעים ורבים דליתנו (ו) [ועד הנה] עזרונו רחמיך [ה' אלהינו] ולא עזבונו חסדיך. על כן איברים שפלגת (ז) ורוח ונשמה שנפחת באפנו ולשון אשר שמת בפינו הן הם יודו ויברכו וישבחו [ויפארו וירוממו ויעריצו וימליכו] את שמך מלכנו, כי כל פה לך יודה וכל לשון לך תשבע [וכל עין לך תצפה] וכל ברך לך תכרע וכל קומה לפניך [ה' אלהינו וא"א לבד] תשתחוה, וכל הלבבות ייראוך, וכל קרב וכליות יזמרו לשמך כדבר שכתוב כל עצמותי תאמרנה ה'

מי

שנוי נוסחאות והגהות

(ב) בכת"י ב"מ ישנן כאן שנויים רבים, ואחר פסוק זה איתא שם פסוק .וברוך שם כבודו לעולם ויסלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן. ואח"כ מזמור לתודה. וגו'. אח"כ הלל הגדול הודו לה' כי טוב. ואח"כ הודו לה'קראו בשמו ער והלל לה', מזמור השמים מספרים. ופסוקים מלוקטים מן רוממו ער להשתבח בתהלתך. אתה תקום תרחם ציון וגו'. וחפרה הלבנה וגו'. ואמר ביום ההוא וגו'. ברוך ה' לעולם אמן ואמן. ברוך ה' יום יום, ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן. מזמור הללו עבדי ה'. ברוך שאמר, מזמור שיר ליום השבת, ה' מלך גאות לבש, פסוק אורך ימים אשביעהו, יה, כבוד, אשרי וכל המזמורים ער לשם תפארתך, ויברכו את שם כבודך, ויומר שליח צבור ואומר נשמת עכ"ל ועיין סדר רב סעדיה מובא בסקור הברכות:

כא. (ח) „מן העולם". (ב) „עונה ומרחם". (ג) „עזר וסומך". (ד) „פרושות". (ה) „ולברך את שמך מלכנו". (ו) „ועדיין" (ז) „בנו":

מי כמוך, מציל עני מחזק ממנו עני ואביון מגזלו. (ח) [מי ידמה לך מי ישוה לך ומי יערך לך האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה שמים וארץ. נהללך ונשבחך ונברך את שם קדשך כאמור לדוד ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו. **האל** בתעצומות עזך. הגדול בכבוד שמך. הגבור לנצח עדי עד. והנורא בחילי נוראותיך. המלך היושב על כסא רם ונשא. **שוכן** עד מרום וקדוש שמו שועה עניים אתה תשמע צעקת דלים ותושיע.] **ובתוב** רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה, בפי ישרים תתרומם ובדברי צדיקים תתברך, ובלשון [כל] חסידים תתקדש, ובקרב קדושים תתהלל. **במקהלות** רבבות עמך בית ישראל [ברינה] יתפאר שמך (ט) מלכנו (י) שבן הובת כל היצורים. לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו להודות להלל לשבח, לרומם לפאר ולקדש על כל דברי שירות ותושבחות [שאמר] דוד בן ישי עבדך משיחך. [ובכן] **ישתבח** שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש (יא) [בשמים ובארץ] כי לך נאה האו"א שיר ושבחה הלל וזמרה עז וממשלה נצח גבורה גדולה תהלה ומלכות ברכות והודאות מעולם ועד עולם. בא"י (יב) מלך גדול (יג) בשבחות. אל ההודאות אדון נפלאות, הבוחר (יד) בשירי זמרה הי העולמים:

ואומר ש"ץ **ברכו** את ה' המבורך. ואומר הצבור כל אחד ואחד: **ישתבח** שמך ויתעלה זכרו של מלך מלכים הקב"ה. שהוא אדון כל בריותיו. שליט בכל מעשיו. אדיר בעליונים ובתחתונים ואין זולתו אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. (טו) [ועל כן] אנחנו הייבים להודות לו ולברכו. ועונין הצבור: **ברוך** ה' המבורך לעולם ועד:

כב. ברוך אתה ה' אמ"ה יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא את הכל. הכל יודוך כו' [כנוסחתנו רק שנורס (א) „אין ערוך אליך"] **אל** אדון על כל המעשים כו' (ב) [כנוסחתנו רק שנורס „ונאדר בכבוד". רצון „קונהם". וכלפל אדון נורס זה שבה ביום השביעי שבו שבת אל [עליון מכל מלאכתו]:

ועומדין ומתפללים בלחש. ואומרין אבות וגבורות וקדושת השם. ואומרים **ב.]** ישמח משה במתנת חלקו בעמדו לפניך על הר סיני שני לוחות

שנוי נוסחאות והגהות	מנן האלף
(ח) „שועת עניים אתה תשמע צעקת הדל תאזין ותושיע. (ט) „מחברך" (י) „בכל דור ודור", (יא) „אב הרחמן", (יב) „אל". (יג) „מהולל". (יד) „בשירה ובזמרה", (טו) „ולשיבך":	**כב. ב.] ישמח** משה עמ"ל סי' ה' אות י"ג: חמדת

כב. (א) „כערכך". (ב) „ומפואר":

לוחות כו׳. עד שבת וינפש. [ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג. ומקדשי שביעי כלם ישמחו ויתענגו מטובך כי בשביעי רצית בו וקדשתו ג.] חמדת ימים אותו קראת.] ולא נתתו ה׳ אלהינו כו׳ עד לזרע יעקב אשר בם בחרת (נ) אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו עד מקדש השבת. ואומר עבודה והודאה ושים שלום.

כג. ויורד שליח צבור ואומר אבות וגבורות. ואומר כתר יתנו לך כו׳. ואומר קדושת השם וקדושת היום. ישמח משה. ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים ושים שלום. ואומר קדיש (ת) [עד עושה שלום במרומיו].

כד. ד.] ויתבון צבורא ומסדרין פרשת עגינא דיומא שנים מקרא ואחד תרגום. דאמר רב הונא בר יהודא א״ר מנחם (ת) א״ר אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפי׳ עטרות

שנוי נוסחאות והגהות

(נ) בכת״י ב״ם כתוב כאן „ישמחו במלכותך וכו׳:

כג. (ת) „מלא״ :

כד. (ת) „א״ר יהודא״ :

מנן האלף

ג.] חמדת ימים עיין כס׳ התורה ח״ב סי׳ ס״נ ובפרדס לרש״י היכן נקרא שבת חמדה :

כד. ד.] ויתבון צבורא ומסדרין כו׳ ואמר נראה. שמנהגם היה וכמוסף מוציא ש״ן ס״ת, כו׳ מלשון רבינו ז״ל לסדר בצבור כל הפרשה שנים מקרא ות׳ תרגום כ״ת לעצמו, ואח״כ היו מתאספים לקה״ת בצבור ולתפלת מוסף. וכ״מ בשב״ל סי׳ ע״ה שכתב ראוי לכ״ת להסדיר, כו׳ יש מפרשים שיקרא הסדר פרשת היום שקורין בשבת קודם שילך לביהכנ״ס, כו׳ ע״ש. ואולי הטעם כדי שתהא שנור על לשונם לקרות בתורה אם יהיו שקראים לעלות למנין ז׳ קרואים. וכן מצינו ב״ר עקיבא מובא בתנחומא פ׳ יתרו שנקרא לתורה ולא רצה לעלות א״ל תלמידיו למדתנו רבינו כי היא הייך כו׳ למה נמנעת לעלות, והשיב שלא סדרתי הפרשה עדיין שנים ושלשה פעמים, ואין אדם רשאי לומר דבר לפני הצבור עד שיפשום בינו לב״ע ב׳ ונ׳ פעמים. ובתנחומא פ׳ ויקהל מיפלגו, דרבנן ס״ל שתי פעמים, ור׳ אחא ס״ל ארבעה פעמים וקיי״ל כחכמים. ולכן אמרו כל המשלים פרשיותיו עם הצבור שמו״ת משלימין לו ימיו ושנותיו [כן הוא נרסת רבינו הגאון והיא נרסא נכונה לפי שאמרו בהרואה דף כ״ה שמי שנותנים לו ס״ת לקרות ואינו קורא מקצרין ימיו ושנותיו, ואם לא ישלים פרשיותיו שתי פעמים קודם ולא יהי׳ רשאי לעלות יתקצרו ימיו, אבל המשלים משלימין לו. וכן הוא נמי לשון נופל על לשון. וכיו״ב מצינו לשון הגאון בה״א סי׳ פ״נ העונה אמן ארוכה מאריכין לו, וכ״א במס׳ ברכות נ״ל המאריך בתפלתו מאריכין לו, הכל לשון נופל על לשון, ולישא למידק מכאן לענין פלוגתת רע״ק ורבנן במס׳ יבמות דף נ׳. בענין שני דורות] :

והנה בגמרא לפנינו בפ״ק דברכות איתא לעולם ישלים אדם פרשיותיו עה״ל שמו״ת ואפי׳ עטרות ודיבון שכל המשלים פרשיותיו עה״ל מאריכין לו ימיו ושנותיו, והלשון שכל המשלים שאמר אין לו שם שום שייכות לענין עטרות ודיבון. ולגרסת רבינו ת״ש שהם בתי מימרות נפרדות :

ובמה שנראה מדברי הגאון שמנהגם היה לסדר שמו״ת בצבור אחר תפלת שחרית יתישב לנו לשון הגמרא „לעולם״ ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שמו״ת״. ור״ל אפי׳ ת״ה שיש לו ללמוד בענינים ופרשיות אחרות בזמן שהצבור עוסקים לסדר שמו״ת, יבטל קביעותו ויסדר פרשיותיו שמהם, מטעם אולי יהי׳ נקרא לס״ת ולא יהיה יכול לעלות. וכן מתישב נמי

עטרות והיכון. (ב) נא"ר יהודא א"ר מנחם. א"ר אמי כל המשלים פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום משלימין לו ימיו ושנותיו. ובמזמור (ג) מוציא ש"ץ [ספר תורה] ואמר ש"ץ (ד) ה.] מגדול אתה ועושה נפלאות

וכו' עד לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

כה. (ה) אמר רב שר שלום גאון. ספר תורה בין כשמוציאין אותה תחלה [בין בשבת בין בחול] בין כשמחזירין אותה למקומה ו.] עומדין בפניה

שנוי נוסחאות וחגהות — מנן האלם

(ב) „ואמר רב הונא בר". (ג) מוציאין ס"ת. לשון „עם הצבור" מנהג בזה הראב"ן מובא בהגמי"י פי"ג מתפלה. ואמר דקאי על יחיד הדר בכפר שאין בו עשרה שיכוין השעה

(ד) „כי גדול" :

לזמן שצבור קורין בביהכנ"ס ואז יקרא נ"כ שמו"ת, דהל"כ עם הצבור ל"ל. ע"פ שהגמי"י דהה דבריו, ולמ"ש כך הי' מנהגם של צבור לסדר שמו"ת זולת השבעה קרואים שקראו אה"כ בס"ת :

אלא דקשה למ"ש, תרגום למה? בשלמא שיש מקרא צריך לסדרם לדעת הקוד והמעמיס שיהא שנור בפיו בזמן שיהא נקרא לפ"ת, אבל תרגום הרי אחר מתרגם, ולא הקורא עצמו ול"ל לסדרו, ונראה דהתרגום היה הכרחי כדי שידעו ויבינו מה שהם קורא'ים, ולא היו מתרגמין אלא בלשון לעז שלהם לפי שהמתרגם אחר הקורא בס"ת היה מתרגם בלשון דרבנן ולא בלשון הצבור וכמו"ש רב נטרונאי לקמן סי' ל"ח, ולכן היו נ"כ מי שערערו והפלו לתרגם בלשון שמבינים, אך רב נטרונאי נער כם ואמר שבני גדוי הם, לתרגום דרבנן אסמכינהו אקראי, ואי משום שאינם מבינים ילמדו ויתרגמו. ואם יש מקום לפרש יפרש אחד להם בלשונם ע"ם, ולהכי סדרו להם גם התרגום לא כאותו תרגום שישמעו אה"כ מהמתורגמין אלא תרגום בלעז שלהם כדי להבין פירוש המקרא. והנה הראב"ם ז"ל פ"ק דברכות כ' שהקורא בפירוש התורה יוצא ידי תרגום, והסמ"ג כתב שהפירוש יותר מועיל מהתרגום, ומלשון הגאון שכתב לקרות שמו"ת קולם קה"ת משמע כדברי הראב"ם והסמ"ג שהם עצמם הוי צריכין לתרגם כדי שיבינו פירוש המקרא בלשון שלהם, לבד מה שהיו שומעין אה"כ מהמתורגמן בלשון דרבנן,

וכזה היו מקיימין ההמון נ"כ מצות ת"ת :

ובספר התורה אמי משמע שם שהי' מנהגם כך לאחר בפי' נ"ו „ויושבים הצבור כלם ומסדרין את הפרשה מעצינא דיומא שמו"ת, ואית אמי דמפסיקין בקדיש, ואית בעי למיעסק בתנויי [ר"ל שקראו שמו"ת או עסקו בתנויי, הכל בין שחרית לקה"ת שבמוסף.] ואית אמי מוציאין ס"ת לאלתר ממקומו ועומדין בפניו וקורא'ין ומתרגמין [התרגום דרבנן. נ"ל] ומשליכין תפלת מוסף. עכ"ל. ואין ספק שאלו שמוציאין לאלתר הם"ת אחרי תפלת שחרית הי' מנהגם כן רק בצרפת, אבל בזמן הגאונים סדרו שמו"ת עם הצבור כמו שכתבנו :

ובזה יתישב לנו קושית התוס' בתי שהקשו דאמר „אפי' עטרות והיכון" ולא אמר אפי' ראוכן ומשמעון שיקרא אותם ג' פעמים, ע"ש שנלחקו בפרשו, ולמ"ש שהתרגום היה כדי שילמדו ויבינו הפירוש מה שהם קורא'ים, אפ"ל להיפוך ממה שפירשו בתוס' אלא דעטרות ודוכון פירש להם בלשונם שהם ערים כמשמען, אע"פ שהתורגמן יתרגם להם אה"כ בתרגום דרבנן „מכללתא ומלבשתא וקבורת נבו" מ"מ כיון שבזמנם לא נקראו עוד בשמות הללו לא יבינו מאומה. ולכן הוכרח לפרש להם ולבאר בלשונם שהם שמות של ערים ולקראתם ג"פ, משא"כ ראוכן ומשמעון א"ל ביאור ופירוש ולא היו צריכין לתרגמן פעם שלישי, דהכל יודעים שהם שמות אנשים. ולא אמרו לתרגם פעם שלישי אלא בעטרות, כדי שלא ישמע מי' המתורגמן בזמן קה"ת, שיתרגם אז להם מכללתא ומלבשתא וקבורת נבו :

ה. אומר ס"ן מגדול אתה כו' מובא נ"כ לעיל בח"א סי' נ"מ, ע"ש, ובמס' סופרים פי"ל הלכה מ' מ' י"ח י"ב מובאים שם עוד בפסוקים ע"ש :

כה. ו.] עומדין בפניה לאלתר. נראה, דלאלתר ר"ל, אע"ג דמשוינן לה הכא גלא יותר

ממנו

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל־הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת דָּוִד בֶּן־יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חַי הָעוֹלָמִים: חזק

חזן בָּרְכוּ אֶת יְהוָה הַמְבֹרָךְ:

קהל וחזן בָּרוּךְ יְהוָה הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת־הַכֹּל:

כקהל יו"ט כהול אומרים המאיר לארץ (לעיל כח"מ דף צד)

הַכֹּל יוֹדוּךָ וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךָ. וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ: הַכֹּל יְרוֹמְמוּךָ סֶלָה יוֹצֵר הַכֹּל. הָאֵל הַפּוֹתֵחַ בְּכָל־יוֹם דַּלְתוֹת

שערי

מקור הברכות

ובמקהלות רבבות עמך בית ישראל נתלהב. יאמ"ן ייחד, יגדל ויגבה ישתבח שמך לעד מלכנו כו'. יוצר אור כו' המאיר לארץ כמו בהול ער בורא קדושים. ואז יאמר [תתברך צורנו מלכנו וגואלנו] אל אדיר שבח מכל מעשיו, וביום השביעי נתעלה וישב על כסא כבודו, תפארת עמה ליום המנוחה וענג קרא ליום השבת זה שבח של יום השביעי שבו שבת אל מכל מעשיו, וצוה ושבחו עמו כל הנלי ויעקב. ועליו בו מנוחה וקראו אותו עונג. ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת, לעיבך יזארו לאל כל יצוריו. שבת יקר ותהלה יתנו לאל שהנהיל מנוחה לעמו ביום שבת קדשו, שמך ה' אלהינו לעולם יתקדש, ומברך מלכנו לנצח יתפאר בורא קדושים כו'. והנה לא נזכר כאן בדברי רס"ג פיוט הכל יודוך ואל ארון. אבל בפרר"ם לרש"י ז"ל סי' קע"ה איתא נוהגין לומר בכל שבת הכל יודוך אע"פ שאבר לפנו יוצר אור זולת כי אנשי בנסת הגדולה תקנו במקום אשר תקנו אל ברוך גדול דעה בהול, תקנו בשבת כנגדו אל ארון ע"כ המעשים. א"ב לשאר ימים בס"ע, וא"ב לשבת. כו' א"ב של מעשה בשאר ימים, וא"ב של מלכות בשבת המתגאה על חיות הקדש ונהדר בכבוד על המרכבה. ועין עוד מזה בזוהר פרשת תרומה דף נ"ט. ומצאתי בפרר רס"ג עוד

נוסחא

שַׁעֲרֵי מִזְרָח. וּבוֹקֵעַ חֲלוֹנֵי רָקִיעַ. מוֹצִיא חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ וּלְבָנָה מִמְּכוֹן שִׁבְתָּהּ. וּמֵאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּלְיוֹשְׁבָיו. שֶׁבָּרָא בְּמִדַּת *רַחֲמִים: הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים. וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: הַמֶּלֶךְ הַמְּרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז. הַמְּשֻׁבָּח וְהַמְּפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ. אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ: אֵין כְּעֶרְכֶּךָ וְאֵין זוּלָתֶךָ. אֶפֶס בִּלְתֶּךָ וּמִי דּוֹמֶה־לָּךְ: אֵין כְּעֶרְכְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אֶפֶס בִּלְתֶּךָ גּוֹאֵלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְאֵין דּוֹמֶה־לָּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּת הַמֵּתִים:

אֵל אָדוֹן עַל כָּל־הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ *וּמְבֹרָךְ בְּפִי כָּל־נְשָׁמָה. גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם. דַּעַת וּתְבוּנָה סוֹבְבִים אֹתוֹ: הַמִּתְנַאֶה עַל־חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ. וְנֶהְדָּר בְּכָבוֹד עַל־הַמֶּרְכָּבָה. זְכוּת וּמִישׁוֹר לְפָנֵי כִסְאוֹ. חֶסֶד וְרַחֲמִים לִפְנֵי כְבוֹדוֹ: טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ. יְצָרָם בְּדַעַת בִּינָה וּבְהַשְׂכֵּל. כֹּחַ וּגְבוּרָה נָתַן בָּהֶם. לִהְיוֹת מוֹשְׁלִים בְּקֶרֶב תֵּבֵל: מְלֵאִים זִיו וּמְפִיקִים נוֹגַהּ. נָאֶה זִיָּם בְּכָל־הָעוֹלָם. שְׂמֵחִים בְּצֵאתָם וְשָׂשִׂים בְּבוֹאָם. עֹשִׂים בְּאֵימָה רְצוֹן קוֹנָם: פֹּאֵר וְכָבוֹד נוֹתְנִים לִשְׁמוֹ. צָהֳלָה וְרִנָּה לְזֵכֶר מַלְכוּתוֹ. קָרָא לַשֶּׁמֶשׁ וַיִּזְרַח אוֹר. רָאָה וְהִתְקִין צוּרַת הַלְּבָנָה: שֶׁבָּהּ נוֹתְנִים־לוֹ כֹּל־צְבָא מָרוֹם. תִּפְאֶרֶת וּגְדֻלָּה שְׂרָפִים וְאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ:

(דה"ח) אם שכח לומר לא אשר שבת צריך לאומרו אחר התפלה ואחר פסוקי דזמרה אם שכח אין חיוב לאומרה אחר התפלה:

לָאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מִכָּל־הַמַּעֲשִׂים. בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי *[הִתְעַלָּה]

וישב

מקור הברכות

נוסחא בא"כ במקום אל ברוך. ח"ל: א"ל א"דיר ב"מרום ב"מעלה מושבו, ג"דול וג"בור ר"ין ר"ורות, ה"ודיע גבורתו ו"עשה נפלאות; ז"ך ונקי ח"וסל על עמוסיו, ט"הור וקדוש, י"חיד במעשיו, כ"ח גבורתו ל"א נוכל לספר, מ"עשה ידיו נ"אמנים מכל מעש, ס"וכך ידידים ע"ונה עשוקים, פ"ודה צריקים, צ"ופה כל במסה, ק"רוב לקוראיו, ר"חום לאוהביו, ש"מו יחג"ל במעלה ובמסה, ה"הלות עזו נשיר לפניו תחברך ה' אלהינו בו'. ובנראה לא חברו הרס"ג ואין בו טעם שירי. ואינו אלא ליקוט מהפיוטים שנהגו בזמנו. שברא במדת „הרחמים" כ"ג בוטרי בח"י א. ברוך ומבורך בוטרי שם ברוך „הוא". ביום השביעי התעלה, בוטרי שם „נתעלה".

זה

וְיָשַׁב עַל־כִּסְאוֹ כְּבוֹדוֹ. תִּפְאֶרֶת עָטָה לְיוֹם הַמְּנוּחָה עָנֹג קָרָא לְיוֹם הַשַּׁבָּת. זֵה שֵׁבַח שֶׁל יוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבּוֹ שָׁבַת אֵל מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ. *וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְשַׁבֵּחַ וְאוֹמֵר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת טוֹב לְהוֹדוֹת לַיְיָ. לְפִיכָךְ יְפָאֲרוּ וִיבָרְכוּ לְאֵל כָּל־יְצוּרָיו. שֶׁבַח יָקָר וּגְדֻלָּה יִתְּנוּ לְאֵל מֶלֶךְ יוֹצֵר כֹּל [הַמַּנְחִיל] מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ: שְׁמֶךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִתְקַדַּשׁ. וְזִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ יִתְפָּאַר. בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת. תִּתְבָּרַךְ מוֹשִׁיעֵנוּ עַל־שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְעַל־מְאוֹרֵי־אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ יְפָאֲרוּךָ סֶלָה:

(תתברך צורנו תחנה לעיל בתפלת חול בדף צד.)

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בשבת תשובה זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בהורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָّשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר: מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

מי

מקור הברכות

זה שבת. בסדר רבינו הגאון איתא זה שבת ביום השביעי שבו שבת אל. ויום השביעי משבח בדפרי שם גרס „ביום" השביעי. המנחיל בדפרי א. „ומנחיל".

ישמה

בסבת תשובה כִּי כָּבוֹד אַב הָרַחֲמִים וּזְכֹר יְצוּדָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים :
וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

בחזרת הש"ץ יאמר הקדושה זו :

נְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בְּשְׁמֵי מָרוֹם. כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר : קו"ה קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ : חזן אָז בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אַדִּיר וְחָזָק מַשְׁמִיעִים קוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ : קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ : חזן מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלוֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים

אנחנו

מערכי לב

ממקומך מלכנו תופיע, ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך מתי תמליך בציון, הנקשה הזאת מורה בכיאור שגם הזכות הזאת בלבד, החכוי למלכות
על מתי תמלוך בציון דיה היא לעורר רחמיו שיופיע עלינו בזמן קרוב וביומינו, ולא ייאחר המלך
לאחר : האפשר לקוות על גאולתן של ישראל בזה"ז, אחר שהדורות מתמעטין, והמביט על
מלב הדור הבא אשר נסונו כבר מדרכי התורה, וחמורי המורות נעשה להם כקלות וקשים
אותו בעקב, נשאר משומם ח"ו לייאש עצמנו מכל וכל, ודרכי הטבעים אשר חזו להם כני
דורנו ההדשים להתהלל במקשה שוא ומתת שקר ולאמר : „כי תושיענו ידינו לנו", כבר נוכחו
הם עצמם לדעת שאין זאת אלא מבאות שוא ומדוחים, ונשארו קרח מכאן ומכאן. כי עם ישראל
אין להם מכוא בדרכי הטבע, עלייתן פלאית וירידתן פלאית. אך בכל זאת אין דין קו"ח נוהג
בם, ולא מהשבותיכם ולא דרכיכם דרכי — אמר ה' — ! וכן גלה ה' בחזון לפני
בלעם אלפים שנה להושע עבדו, כאשר נמוג רוחו בו, ויפול לבו עליו בראותו תעלולי בני
עתו שהיו רובם עע"ז ורהקו מאד מדרכי עורם גם בזמן אשר הי' עוד ניר לבית ישראל, ועם
כ"ז יבא בגילוי שכינה והופעת רוה"ק בבית מעוזו ומקדשו, והנבואה שרה עוד בעלם
תקפה. מה שיש לעניני בשר לדון מזה ההלם קיים שלא תהיה אחרית לישראל עוד אחרי עבור
היזה תקופות שנים, וכש"כ כאשר יודהו מנוי אל גוי, ויהיו נולדים בלאומים ויתערבו בגויים
וילמדו מעשיהם. וכל"ז, הנסיון הורה כי לא נכהד קיומנו גם אחרי שלשת אלפים שנה, ולא
אלמן ישראל גם בדור הזה מתורה ומאמונה ומקיימי מצות בישראל, וזה שנאמר לו [הושע ג'] „לך אהב אשה אהובת רע" [שהוא משל על הקב"ה שאוהב אותם בכל מיני הבה באהבה נלויה] „ומנאפת" [שוויים מאחריו, ופוניים עב"ז אל אלהים אחרים] וכל"ז כאשר אמר לה „ימים רבים תשבי לי, לא תזני ולא תהיי לאיש". שלא תנשא גם בדרך נשואין לאחר, תחבה עליו. וגם הקב"ה יהבה עליה, וכמו שאמר „וגם אני אליך". ומסיים לברו „כי ימים רבים ישבו ב"י, אין מלך ואין שר, אין זבח ואין מצבה, ואין אפוד ותרפים", וכל"ז „אחר ישובו ב"י ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם" [שיהבו לקץ הגאולה] „ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים", והזכות הזה מספיק לגאלם, וכן אמרו בפסיקתא פרשה ל"ג על פסוק נילי מאד בת ציון וגו' „כנגד מי אמרו ישעיה, לא אמרו אלא כנגד אבלי ציון בו' כל מי שיש לו זכות תורה תורתו עומדת לו ומי שאין לו זכות תורה מה תהא עליו ? הא למדת שכל המאמין בו' אר אלעזר זכות של אלו [קטני בני הדורות] מצמחת אותם ואמו הרהרנו אהריכם, בו' עד שבועה היא, שכל שחיבה למלכות אני בעצמי מעיד בו לעובה", עכ"ל. הרי שהקב"ה בעצמו מעיד בו לעובה. וביוצא בזה כתב הרמב"ם באגרותיו החמודות וז"ל „אל יבהלונו השמדות ! ולא יפחידונו

תוקף

תוקף יל התומות וחליצת אומתנו, ולא מצב רפיוננו בעבודתו, שכל העניו אינו רק נסיון להראות הכתנו בעולם", ואמר עוד שם במק"מ, „כבר הכמיחנו הכורת, כאלם שנכנס ערב להכרו—ודי לנו בערכותו — .שכל מי שעמד על הר סיני יאמינו בנבואת משה בכל מה שבא לידו, המה ובניהם עד עולם, שכן אמר „ונם בך יאמינו לעולם", כי, לפיכך אמינו כ"י הנפוצים בקצות הארץ, הייבים אתם להזק קצתכם בקצתכם, לאמץ הגדולים לקטנים, היחידים להמון, כו' ולהרים קולכם באמונה ולהודיע שהשם אחד ולא כשאר אחדים; ומשה נביאנו ומדבר עמו, והוא אדון הנביאים, ושם"ת הזאת מבראשית עד לעיני כל ישראל הוא דיבור אלינו מאת השם, ושאין להפר ולשנות ולגרוע ולא תבוא תורה זולתה. וזכרו מעמד הר סיני כו' אחת כללה תשמע דיבור הקב"ה ורואה ובאזנו עין בעין היה כדי להעמיד רגלנו שלא יתעדו אשורנו כשיתחדש רוגז או שמד חי"ו. כו' ואתם אתיכו! היו על בריתכם קיימים, ובדתכם מחזיקים. עכ"ל המהור, וכן אמר הכתוב [דברים ד'] „בצר לך וגו' כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא יעזבך" והודיענו בזה שלא יניחנו ברפיון מעבודתו. ולא יעזבנו להשאר ביאוש ח"ו, ומצייר בזה כאלם שמוליך בנו ידידו על נשר לד ורעוע שמחזיקו בידו ואינו עוזבו ליפול המדבר עמו, והוא אדון הנביאים, ושם"ת הזאת מבראשית עד לעיני כל ישראל הוא דיבור אלינו הלילה. ואחרון הנביאים [מלאכי ג] אחרי שבאלו ישראל ע"י מאורעות הזמנים שנראה ה"ו „שכל עושה רע טוב בעיני ה' או איה אלהי המשפט? השיב ע"ז „הנני שולח מלאכי ופינה דרך לפני" כאלם שמפנה דרכו מהקוצים וברקנים כדי שיוכל ללכת בו. וכן יתור הש"ת דרך בעדנו, ויזמין לנו זכות איזה מצוה כזכותא דא"י והיכוי למלכות, ואז „פתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים, וגו' והי' לה' מנשי מנחה בצדקה" בזכות הצדקה והאמונה. וכמו"ש „והאמין וגו' ויחשביה לו צדקה". והיא מדת חסדו של הקב"ה לעת קץ אשר ישיב שבותנו בזכות האמונה ולפוי ליישועה לבד, אבל דרוש לו לאלם שלא ילבלב מתנה קדושה כמוה. ואם הארץ הביבה עליו וחפץ להושע בזכותה עליו להזהר גם מכל הדברים שמנאו רז"ל [שבת קי"ט] שגרמו חורבנה, שהשוו קטן לגדול, שבזו את התורה ולומדיה, שלא היו להם בושת פנים, שבטלו ק"ש שחרית וערבית. ואלו העולים המועלים בעניים אלו, ומדמים עצמם לבוזים ונואלים, אינן אלא נועלים קדושתה ומטנפים פלטין של מלך, כי אם נפלו עצם של עונות אלו להחריבה, כש"כ שלא תבנה ותתכונן על ידם, ולאביקו נפשייהו בעונות אלו באשר יסיתם יצרם לכך, הייבים להתנבר עליו לאמן יזכו במובה שהמה הפנים בה, ולכה"פ להזהר במה שזכרו בתנחומא פרשה רמה „בזכות שני דברים ישראל מתחשאים לפני המקום", הכונה, שאע"פ שאין הדין נותן לכך שירחם הקב"ה אותנו בשבילם בפרס שעבינו תשובה הנונה. וכלשון הזה אמרו במס' תענית „אלמלא הוני אתה נוזרני עליך בידוי, ר"ל, שהוא חייב בדוי ע"פ הדין, אבל מה אעשה שאתה מתחמת לפני המקום ושובה רצונך בכן המתחמת לפני אביו", שעשה רצונו בשביל הנשענותו שם לו עליו, ואלו הן הנני דברים: „זכות השבת שב' אם תשיב משבת רגלך וגו' אז תתענג וגו'. וזכות המעשרות שב' ושמחת בכל הטוב" עכ"ל ודברים", ויעשיה [כ"ו] אמר „שומר שבת וגו' והביאותים אל הר קדשי" וגו' ויחזקאל [כ'] המדרש, והן העקרים החוצצים ביסוד הארץ, קיומן נורמים ישנבה, והריסתן חורבנה. ודבר זה שנוי בנביאים ומשולש בכתובים, ומפורש בדרז"ל, וכמו שהודיעם ירמיהו בשם ה' שנם אחרי שנחתמה נזרה אמר „אל תשאו משא וגו' ולא תוציאו משא וכאו בשערי העיר מלכים ושרים", ויעשיה [נ"ו] אמר „שומר שבת וגו' והביאותים אל הר קדשי" וגו' ויחזקאל [כ'] פרט העון הזה מכל העונות לאמר שזה גרם לכל הצרות והחורבנות, והנביאים הקדושים כתבו וחתמו על כל הבאים משבי הגולה באלה ובשבועה שלא יקחו שכר ביום השבת. וכאשר רואה נחמי' דורכי נתות ועומסים על החמורים ביום השבת רב את החורים ולא הניח לרוכלים לון בם בגד ההומה, ולמדנו מזה, שאפי' שבות כמו"מ גורם לעמוד שיחרב, ואז"ל בפס"ז במס' שבת לא חרבה ירו' אלא בשביל שבטלו את השבת. וכן חלול השביעית והמעשרות מפורש בתורה ומלא בנביאים ורז"ל שזה עיקר גלות הארץ, אך תקותנו תמצנו אשר לקץ הימים ישובו נדחנו ויסע ה' בלב כלנו לקיים בלב אמת כל המצות הללו, ובזכותם וזכות החיכוי למלכות נזפה ליישועה שלמה וגאולה קרובה.

וזהו הנוהם והמרפא לכל נפשות עם ה' וכמו"שב מדרש איכה ע"פ זאת אשוב אל לבי, „ר"א

אֲנַחְנוּ לָךְ מָתַי תִּמְלוֹךְ בְּצִיּוֹן בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁכּוֹן: תִּתְגַּדַּל וְתִתְקַדַּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח נְצָחִים: וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה מַלְכוּתֶךָ כַּדָּבָר הָאָמוּר בְּשִׁירֵי עֻזֶּךָ עַל יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ: קוּמָה יִמְלוֹךְ יְהוָה לְעָלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

חזן לדור ודור נגיד גדלך. ולנצח נצחים קדושתך נקדיש. ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי אל מלך גדול וקדוש אתה. ברוך אתה ה' האל (בעמי"ת המלך) הקדוש:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: (בשבת תשובה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ):

ישמח

מערכי לב

כר כהגת בשם ר"י מגל למה ה"ד למלך שבשת מערוגת וכתב לה כתובה מרובה כך וכך הופות מני עושה ליך כך וכך מרגוזות עובות מני נותן, לימים הגיחה המלך והלך לו למדה"י ומיחר לשם, נכנסו שכנותיה והיו מקיימות אותה ומומרות לה: הגיהך המלך והלך לו ושוב מינו חוזר עליך, והיא בוכה ומתאנחת, וכיון שנכנסת לתוך ביתה ומוציאה כתובתה ורואה וקורלה: כך וכך הופות מני עושה ליך כך וכך מרגוזות עובות מני נותן ליך מיד היא מתנחמת, לימים בא המלך ואמר בתי מני תמה מיך המתנת לי כל אותן הבגים? אמרה אדוני המלך אלמלא כתובה מרובה שכתבת לי בבר מבדוני שבנותי, כך אוה"ע מוגין את ישראל ואומרים: אלהיכם הסתיר פניו מכם, אלא שבינתו מכם, ושוב מינו חוזר אליכם, והם בוכים ומתאנחים, וכיון שנכנסים לבתי כנסיות ובתי מדרשות והם קוריס בתורה ומוצאים: ופניתי אליכם, והפריתי אתכם, ונתתי משכני בתוכבם, והתהלכתי בתוכבם, הם מתנחמים למחר בשיבא קן הגאולה אמר הקב"ה: „בני! מני תמה מכם מיך המתנתם לי כל אותן הבגים? הם אומרים לפניו רבש"ע, אילולי תורתך שבתת לנו בבר מבדוני האומות. לבך נאמר „זאת אשיב אל לבי על כ"ב אוחיל, אין זאת אלא תורה שב' וזאת התורה, וכן דוד אמר לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי", עכ"ל:

וזה שבחרו מסדרי תפלה האחרונים להגיד הנוסח הזה של „מתקומך" בקדושת יום השבת. להעיר אותנו שעיקר גאולת ישראל תלוי בשמירתה, ואומר: „מתקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו" אע"פ שאין לנו זכות תורה ומצוה, יען כי עדיין „מחכים מאתנו לך" כי אתה יודע תעלומות לב שלא נסוג אחור לבנו ולא שבחנו שמך ומלכותך, ובכל עת אנו מצפים „מתי תמלוך בציון בקרוב בימינו". ובכל לב אנו חפצים „שתתגדל ותתקדש בתוך ירושלם „עירך" „ועינינו תראינה מלכותך כדבר האמור בשירי עוך" „שימלוך ה' לעולם אלהיך ציון" כי זאת תנחומות לבנו, רפאת בשרנו, ושיקוי עצמותינו היבשות, והיא הכתובה המרובה, הופות והמרגוזות העובות שבתבת לנו והבטחתנו. ואנו מתתיגים ע"ז כל הבגים המרובים, ואילולי זאת ח"ו בבר אבדונו שבינו, וכל הדברים שבתבנו מפורשים בקדושה זו ומבואריס. ובמה שבחרו בקדושה זו להתפלל לשון נוכח „מתקומך". ולהבין בקדושת כתר לשון נסתר „מתקומו הוא יפן ברחמים", יתבאר עפמ"ש בס' שערי אורה להר"י ניטולוקא שמדת הוי"ה נקראת „אתה" אתה נורא אתה, ברוך אתה הוי"ה, כמי שמדבר לנוכח. אבל מדת הכתר עולם הרצון והמחשבה נקראת „הוא". הוא תהלתך וגו'. ושם הרחמים הנמוריס בלי תערובת דין. ולז"א שם „מתקומו הוא יפן ברחמים":

יִשְׁמַח מֹשֶׁה. בְּמַתְּנַת חֶלְקוֹ. כִּי עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאתָ לוֹ. כְּלִיל תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשׁוֹ נָתַתָּ. בְּעָמְדוֹ לְפָנֶיךָ עַל הַר סִינַי. וּשְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ. וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ:

וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ:

וְלֹא נְתַתּוֹ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת. וְלֹא הִנְחַלְתּוֹ מַלְכֵּנוּ לְעוֹבְדֵי פְסִילִים. וְגַם בִּמְנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עֲרֵלִים. כִּי לְיִשְׂרָאֵל עַמְּךָ נְתַתּוֹ בְּאַהֲבָה. לְזֶרַע יַעֲקֹב אֲשֶׁר בָּם בָּחָרְתָּ: עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ. קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. וְהַנְחִילֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רְצֵה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם. וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

(בשבת ר"ה והול המועד אומרים כאן יעלה ויבוא לעיל בלד 254)

ותחזינה

מקור הברכות

ישמח משה עיין בנוסחי התפלות להרמב"ם לומר אחרי ושמרו, ישמחו במלכותך שומרי שבת וכו'. והשטים „ולא נתתו". אכן המנהיג כתב דמעם שאומרים ולאנחתו ששבת שקולה נגד כל המצות כמו"ש בעזרא ותתן להם תורה ומצות ואת שבת קדשך וגו' ולכן לא נתנה אלא לישראל שקבלו כל המצות, ולא לגוי ארצות ועובדי פסילים וגם לא לערלים שקבלו עליהם ז' מצות בני נח, ואינו נכון לדלג אותו הלשון שתקנו חכמים, עכ"ל.

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: מודים דרבנן (לעיל כלל 254.)

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שֶׁאַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ. וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוּבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ: (כשבת חנוכה על הנסים. לעיל כלל 256.)

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

כשבת תשובה וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת. הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

(נשלים נכור) אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשלשת, בתורה הכתובה על ידי משה עבדך. האמורה מפי אהרן וכניו כהנים עם קדושך כאמור:

יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם: וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ: בספר ברוך אַתָּה יְהוָה הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם: אלהי נצור וכו':

(בחזרת התפלה קדיש שלם)

כשבת תשובה בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אלהי נצור וכו':

בפניה לאלתר. וישבין [בפניה] לאלתר. ואין צריכין לעמוד עד שעונים הצבור יהא שמיה רבה ולא עד שעונין ברכו. ואין מנהג כך. (ג). שמא מי שנוהג כך לומד מסה שכתוב ובפתחו עמדו כל העם. אותה עמידה שתיקה היא, דאמר רבה בר רב חונא [סוטה ל"מ] ביון שנפתחה ס"ת אסור לספר אפי' בדבר הלכה שנאמר ובפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקת שנאמר והוהלתי כי לא ידברו עמדו ולא ענו עוד. אבל לעמוד בפני ס"ת עד שעונין ברכו או יהא שמיה רבה לא שמענו. שעמידה לפני ס"ת אינה כתובה בתורה אלא מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. ואתי ס"ת בקו"ח מתלמידי חכמים דקא אמרינן [קדושין דף ל"ג] איבעי להו מהו לעמוד בפני ס"ת. ר' חלקיה ר' סימון ור' אליעזר מפני לומדיה עומדין מפניה לא כש"כ. וביון דמקו"ח

קא אתי משוינן לה חכם, ולא משוינן לה יותר מחכם.

כו. וקורין בתורה שבעה. דתנן בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה. ואמרינן הני שלשה כנגד מי ז.] א"ר אשי כנגד כהנים לוים וישראלים ח.] ותני רב שימי מבירתא דשיחור אין פוחתין מעשרה מנן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

כה. (ה) והכי אמר (ב) ולא ראינו זה: ממנו, מ"מ פסיקא לאין דינה דס"ת פסוקים כחכם סתם שעומד מלפניו ד' אמות,

או כאב כ"ד שכיון שעבר מלפניו ד"מ יושב, אלא כגסיא שעומד מלפניו אלא עיניו ואינו יושב עד שיבא במקומו. וכן בשעה שמחזירין אותה, כשרואה שמגביהין אותה עומד, ואחרי שהחזירוה למקומה יושב, ואין זה תלוי בדין ד"מ, וזהו לאלתר אע"פ שרחוקה הימנו יותר מד"מ כיון שרואה נושאין אותה עומד, והפרישה נלחק בזה, ע"ש:

ובזה. יש לישב קושית הר"ן והרש"א במ"ש מפני לומדיה עומדין מפניה לא כש"כ, ובמס' מכות כ"ב אמרו להיפוך כמה מפשטי הגך מיכסי דקייתי מקמי ס"ת ולא קייתי מקמי גברא רבא, אלמא לומדיה עדיפי מס"ת. ולענ"ד קשה עוד דאמר כמה מפשטי כו' וכי מפשטי מיון והלא הם רשעים נמורים דעברי אדאורייתא מפני שיבה תקום, וכן למה אמרו "גברא רבא" ושבקו ליבא "להכס" דיקמו בכל דוכתא, אך י"ל דמדאורייתא אין חילוק בין ת"ח כתם לבין אב"ד ונשיא, וכלהו סני בד' אמות דיותר מד"מ רשותא כאפי נפשי' הוא. אלא שחלקו בכבוד לנשיא משום דאסמכו אקרא והכיבו אחרי משה עד בואו האוהלה, ומעשה זה נהגו גמי בס"ת לקום מפניה כמלא רחות עיניו, והגך מיכסי דמקילים בכבוד גברא רבא אלא לקום מפניו כמלא עיניו המה מפשיס ולא רשעים, דלא מצינו מזה מפורש בקרא אלא

שנהגו מלא כבוד, ויש לתת כבוד כזה לגברא רבא דבלרו חדא יותר מלס"ת:

ז.] א"ר אשי כנגד כהנים כו', בגמרא לפנינו איתא א"ר אסי נגד תורה נביאים וכתובים, רבא אמר כנגד כהנים לוים וישראלים:

כו. ח.] ותני רב שימי מבירתא דשיחור כו' ואחרון קורא ארבעה, כו' ואע"ג כו' כדבא מבגין. רבינו ז"ל גרס בדרב שימי "אחרון קורא ארבעה", אבל לפנינו בגמרא וברי"ף ורא"ש ליתא, ומ"ש בכ"י ב"מ "ואע"ג דקתני ר"ש אחרון בקרא ד' משובח" פ"ס. וא"ל ואע"ג דקתני ר"ש אחרון קורא ארבעה כו', דלעניין "משובח" נס רבא מודה. ומ"ש רבינו לעיל בה"א סי' ק' ומולה ישראל וקורא ד' פסו', לא אמר דמחויב לקרות ד' אלא משום דהנהו שקראו לפניו, קראו ג' ג' לכן קורא ד', ואיה"נ אם הראשון או השני קראו ד'

נפסר

מעשרה (ה) בביהכ"נ. וידבר עולה מן המנין, ואחרון קורא ארבעה. ואמרינן הני עשרה פסוקי כנגד מי. ט.] אריב"ל כנגד עשרה בטלנין שבבית הכנסת. רב יהודא אומר כנגד עשרת הדברות שנאמרו לו למשה מסיני. ור"י אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם.

ואמר רבא ראשון שקרא ארבעה משובח דתנן בשלשה קופות של שלש שלש סאין תורמין את הלשכה ובהן כתוב אל"ף בי"ת גימ"ל (כ) (דל"ת) דתניא א"ר יוסי למה כתוב עליהן אל"ף בי"ת גימ"ל (כ) (דל"ת) לידע איזה מהן נתרמה הראשון להקריב ממנה ראשון שמצותה בראשון. ואמצעי שקרא ארבעה משובח, דתניא אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות (ג) (שמצריך) פניהם כלפי נר המערבי, אמר ר' נתן מכאן שהאמצעי משובח. [ואחרון שקרא ארבעה משובח משום] שמעלין בקדש ולא מורידין. ואע"ג דקתני רב שימי (ד) אחרון שקרא ארבעה [משובח] כרבא עבדינן. ותו אמרינן עובדא רב פפא. (ה)

ותקינו רבנן. י.] דבלהו דקרי מברכי לפניה ולאחריה. נזרה משום נכנסין ונזרה משום יוצאין. ותנן נמי בר"ח ובהולו של מועד קורין

שנוי נוסחאות והגהות

בן. (ה) „פסוקים". (כ) למחוק זאת. (ג) צ"ל „שמצדד" ובגרסס הגיה „שמסדר". (ד) „אחרון קורא ארבעה" כצ"ל. (ה) חסר ובכת"י ב"מ הכי איתא „רב פפא איקלע לבי בנשתא דאבי גובר, קם קרי ראשון ארבעה, ושבחיה אבי גובר לרב פפא" :

מגן האלף

נפסר הישראל גם בנ"פ, וכמו"ם רבינו הגאון כתן דברכת עבדינן שכל מי שקרא ד' הוא משובח :

ויש להעיר על כמה גרסאות מחולפות שים כתן בדברי רבינו כי במשנה פ"ק לא נזכר שם „לידע איזה מהן נתרמה ראשונה" והיא רק ברייתא בגרסת רבינו, וכבר הזכיר של מזה הגאון בעל מורי אבן שגרסא משובשת היא בש"ם דילן, וכן מה שאמר א"ר יוחנן מכאן שאמצעי משובח, ל"ל „א"ר נתן" בגרסת רבינו הגאון ז"ל, וגם בעובדא דר"פ גרסינן בגמרא, ר"פ איקלע לבי כנשתא דאבי גובר וקרא ראשון ארבעה ושבחיה ר"פ, ולגרסת רבינו ר"פ עצמו קם קרי ראשון ארבעה, ושבחיה אבי גובר :

ט.] אריב"ל כנגד עשרה בטלנים כו' כנגד עשרת הדברות כו' כנגד יו"ד מאמרות. הבית רבינו בכתן כל הנהו מעמי, כמה דאסברה בעל ק"נ בפרק הקורא שלמדו מזה יו"ד פסוקים לקרות בשבת במנחה וכו' וה'. דעשרת הדברות היו בשבת שבשבת נתנה תורה, ולא שייך בזה מעמא דבטלנים דהא כלם בטלים ממלאכה, וגם העשרה מאמרות רק בהול היו. וע"ש שכתב דתלתא מעמי לריבי, אולם במס' ב"ק בטעמא דתקנת עזרא בב' וה' בתקן תלתא נבדי ועשרה פסוקי לא נזכר אלא מעמא דעשרה בטלנים כדי לפרנסם מבל גבור. ואולי הוסיפו מעמא דעשרה מאמרות להזכיר דבזכות התורה העולם מתקיים כמו"ש אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי :

י.] דבלהי דקרי מברכי לפניה ולאחריה. כו', כך הי' מהנהג שהעולה לתורה היה קורא פרשתו בעצמו ומברך לפניה ולאחריה, משום הנכנסים והיוצאים שלא יאמרו שלא נתברכה תורה לפניה ולאחריה, אולם בזמן המשנה ברך העולה הראשון לפניה, והעולה האחרון ברך לאחריה, והאמצעיים יצאו בברכתם של אלו. ואין להקשות דמשום הנכנסים

והיוצאים

קורין ארבעה. תענית צבור ותשעה באב קורין תלתא. מדתניא זה הכלל כל שיש בו בטול מלאכה לעם כגון תע"צ וט"ב קרו תלתא. חנוכה ופורים נמי קרו תלתא. [וכל אינון יומי [ושני] וחמישי בשבת וחנוכה ופורים ותענית של (ו) (שבת) קורין שלשה] אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם, ואין מפטירין בנביא

שנוי נוסחאות והגהות — מנן האלף

(ו) .של צבור כצ"ל : — והיוצאים יתקנו ברכות יתירות. דז"ל להא דשאים לברך מקריאתם בתורה כיון שהם עצמם חבשה

קורים ומחויבים בברכה, אלא שיכולים לצאת במה שאחר מברך אם יכונו לצאת בברכת המברכים הראשון והאחרון. ומשום הנכנסים והיוצאים תקנו שלא יכונו לצאת אלא שיברכו בעצמם, ולפי זה אם אחר קורא כמו בזמננו יש לומר לאם לא יקראו כלום עם הש"ץ הוה ברכות לבטלות, וכן דעת הרא"ש בפרק הקורא עומד סי' ח', ואולי הוא נ"כ מכונת רבינו ז"ל שלקלק לכתוב „כלהו דקרו". וכסי' י"ז הביא הרא"ש שם רא' לדבריו מתוספתא דאמר ביהכ"נ שאין לה מי שיקרא אלא אחד, עומד ויושב שבע פעמים להיכר שלריך ז' קרואים, וע"כ מיירי שהאחר אינן יודעים לקרות והם בביהכנ"ס דאין קורין. בתורה פחות מעשרה. ואם"ל דרשאי לברך גם אם אחר קורא, יותר טוב שיעלו אחרים ויברכו והחזן יקרא. ע"ש. אבל הגר"א ס' קל"ם סקי"ד כתב דמברך גם על קריאת הש"ץ כדאיתא בתוספתא ובירושלמי ובהגה"ת רא"ש סי' תרל"ב לענין מגילה, וכתב דהוכחתו מתוספתא ל"ע דבימיהם לא הי' מברך אלא ראשון ואחרון וא"כ למה יעלו האמצעיים, ע"ש. ולא זכיתי להבין דבריו הקדושים וכי יש איסור בזמן המשנה לברך בנאים בשקוראים בעצמם, אלא שלא היו צריכים לברכות והיו מכוונים, לצאת ואם"ל דיכול לברך גם מקריאת אחר למה לא אמרו בתוספתא שהאמצעיים יעלו ויברכו, א"ו דבכה"נ אם אינו קורא בעצמו הוי ברכה לבטלה, וכן יש לומר לדעת הרא"ש דלא דמי למגילה לאיידי דהביאה להו יהיבי דעתייהו למה שקורא ש"ץ ודומה כמי שקורא בעצמו ומש"ה מברך אחד וקורא אחר משא"כ בקה"ת אינו מברך אא"כ יקרא עם הש"ץ יחד, ועמש"ל סי' כ"מ, אולם דעת התר"י פ' אין עומדין גראה שמסכים לא"ש הגר"א ז"ל ע"ש סוף ד"ה ומהיכן שכ' חדא שהדרך הוא שהאחד [העולה] קורא עם החזן, ואפי' לא יקרא הוא, כיון שדרך הוא שהחזן קורא במקומו כאלו קורא הוא דייקין לי'. ויש ליישב מה שהקשינו

עפ"ד השמש"ק מובא לעיל ח"א סי' כ"ח אות כ"ח :

ונראה דתקנה שכל א' יקרא ויברך לפניה ולאחריה ככר היתה נהוגה בזמנו של ר' יוחנן וכדאי' בירו' פרק א"ע ר"ח ברי' דרחב"א בש"ר יוחנן הי' קורא בתורה ונשתתק זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון, והך מימרא לא מתפרשת אלא בתר דתקינו שכל העולין מברכין. עיין בפירושי הרש"ש ובכ"י סי' ק"מ בשם הר"ן ותר"י והרא"ש, ולעת כלם מתפרשת שהשני מברך תחלה וסוף, אבן בפ' ג' שאכלו שם ר' זעירא בעי אלין ג' קריות כו' והאמצעי אינו מברך, משמע דמדיין לא נתפשטה התקנה שיהא כאו"א מברך. ועיין בכלי מגילה כ"ב. וכן שם הל' ג' בעי משתקוניה א"ל רחב"א אדפוני' דכן אינהו נהיגי נבייהו משמע כן ועיין תוס' נימין נ"ע :

והגה"ב רמ"ק כתב ליישב מה שהקשינו איך יתכן שיתקנו ברכות משום הנכנסין והיוצאין. ואמר שמצינו שגם הגאונים תקנו ברכות חדשות כמו ירחו עינינו ויסתכן וכש"כ שיכלו בעלי התלמוד לתקן, וכתב דלדברי הו"ל להפוסקים להשמיענו שהעולים האחרים יכונו שלא לצאת בברכתו של הראשון, וכל דבריו דברי תימה. הגאונים והתלמודים יכולים לתקן ברכות הדשות במה שנראה להם צורך, אבל לא להתיר לכפול ברכות שלא לצורך שהם ברכות לבטלה, והאמת היא כמו"ש, שאין צריכין לכוין שלא לצאת בברכתו של הראשון, ודי להם כשלא יכונו לצאת בו, ואז הראים מתילא לברך כפ"ע כשקורין בתורה, וכש"כ בזמן שהתנהג שכל אחד מברך, מתילא אין הראשון מכוין להוציאם ואפי' יכונו האחרונים לצאת לא מהני דבעי דעת שומע ומשמיע :

ומפטירין

בנביא. חוץ מט"ב דנהיגי לאפטורי באסף אסיפם. בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם. ותנן נמי ביו"ט חמשה, ביוהכ"פ ששה, בשבת שבעה, אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם. **יא.** ומפטירין בנביא. ואין המפטיר עולה למנין (ז) חמשה שבעה ששה. מ"ט מדעולא דאמר עולא מפני מה אמרו המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחלה

שנוי נוסחאות והגהות — מנן האלף

יא. ומפטירין בנביא, ואין המפטיר עולה למנין חמישי כו' תחלה

(ז) „חמשה ששה שבעה" כן צ"ל, וכ"ה בויטרי:

ולהכי מקדמי תחלה כו', מ"ש רבינו שאין המפטיר עולה למנין ז' אינו אלא דוקא במקום שמפסיקין בקדיש וכמו"ש ולהכי מקדמי תחלה, אבל במקום שאין מפסיקין בקדיש וכדרך שנהגו בימי חכמי הגמ' קיי"ל דעולה למנין ז', ועצמו של דבר שהקדיש בא כין שביעי למפטיר לומר שאינו ממנין השבעה כמו"ש המנהיג סי' ל' שהוא להרחות שהמפטיר אינו מהובת הקריאה. ע"ש, וכ"כ הרא"ש פ"ג דמגילה סי' ה' וז"ל: כסדר ר"ע כתוב שבמקום שמפסיקין בקדיש אין המפטיר עולה למנין ז' ובמקום שאין מפסיקין עולה, הרי למדנו מדבריו שהיו רגילין להפסיק בקדיש ע"ש, ולפי"ז סיום דברי רבינו שכתב „ואם אין מפטיר אחר יכול השביעי להפטיר" צ"ל דיפטיר השביעי ולא יאמר קדיש אחריו, וכמו"ש בתו"ז הל' שבת סי' מ"ג שאם קרא הש"ץ כל שבעה ובעוד השביעי קורא נזכר שאין שם אחר שיודע להפטיר אל יאמר קדיש אחריו אלא יפטיר זה השביעי ולא יקרא עמו פעם שנית, ואם כבר אמר קדיש אותו השביעי חוזר וקורא בתורה ומפטיר כמוש"ל שאחד קורא בתורה ז' פעמים, עכ"ל. ומוכח דבריו בל"מ סי' רפ"ב, וכ"כ הרי"ף בפ"ג דמגילה דקיי"ל דעולה למנין ז'. אלא משכחן לרב נמרונאי גאון משמי' דרבנן סבוראי דהיכא דקרו שיתא ואפסיקו בקדישא והדר אפטירו אינו עולה, והיכא דלא אפסיקו בקדישא עולה, ובעצמא רבא ומסתבר הוא עכ"ל:

אולם הרב המנהיג אחרי שהביא דברי הגאונים והרי"ף לחלק בין אפסיקו בקדיש או לא, הביא בשם רב עמרם שכתב דאין המפטיר עולה. ע"ש, וגרסא מדבריו שאינו עולה למנין ז' אפי' לא אפסיקו בקדיש, ולעולם אין יכול השביעי להפטיר, וצ"ל דבגרסתו לא הי' כתוב „ולהכי מקדמי תחלה" כו' כמו שהוא לפנינו בכתי"ר אלא כמובא בכתי"ר ב"מ שנשמטו בם תיבות אלו, אולם לקמן סי' ע"ה מפורש בדברי רבינו שהמפטיר עולה למנין ז' בשאין מפסיקין בקדיש ע"ש:

אבן מ"ש המנהיג שם על דברי הגאונים והרי"ף שמצא כדבריהם במס' סופרים ל"ע, דז"ל שם פי"א הי"ד חזן שהי' קורא בשבת פחות משבע קריות ושכח קשבור שקרא שבעה יחזור ויקרא וימלא שבע קריות ויפטיר שמיני, עכ"ל, אי"כ מפורש שאין המפטיר עולה, וכן משמע בויטרי סי' קס"ה שכ' שיש תימא לפמ"ש בפ' בני העיר קרו שיתא בענינא דיומא כו' הו"ל למקרי שביעי לחובת היום ובכל המועדים, וי"ל כי סמכו אמ"ש סופרים דפליגי אההוא דבני העיר עכ"ל, וגם הרש"א בהערותיו לויטרי תמה על המנהיג שכ' דאי אפסיקו בקדיש לפני מפטיר אינו עולה וכן מצא במ"ש, ולפנינו במ"ש לא נמצא זכר מהאי חלוקא דקדיש, וכן גרסא ג"כ דעת הכ"י סי' רפ"ב על דברי המור בשם הר"מ מרומענבורג שאם סיים הפרשה עם השני ואמר קדיש יקרא למפטיר מה שקרא השני שהמפטיר עולה למנין ז', וכתב ע"ז הכ"י והשב"ל בשם מס' סופרים כתב שימלא ז' קריות. ע"ש, ומשמע מדבריו נמי דס"ל להכ"י דהמ"ש ס"ל דאין המפטיר עולה, ובפ"ז תמוהים עוד יותר דברי כתר הגולה ורבינו הגר"א ז"ל שגיינו מקור דברי הר"ש מרומענבורג ממס' סופרים הנ"ל:

וראיתי בהגהות הגר"א אחר במס' סופרים שכש"ה הלפסים שמתה בם תיבת „שמיני" וכגרסא שמפרש שימלא שבע קריות ויפטיר, ר"ל שיקרא עוד אחד לשביעי ואותו השביעי יהי' המפטיר, והוא ממש דברי הר"מ מרומענבורג, וגם הכ"י לא כיון לומר דהשב"ל בשם

תחלה מפני כבוד התורה. וכיון דמשום כבוד התורה הוא למנינא לא סליק. [ולהכי מקדשי (ח) תהלה קודם שיקרא המפטיר. ואם אין שם מפטיר אחר יכול השביעי להפטיר.]

כז. ובמקום (ט) שפסק בשבת שחרית שם מתחיל בשבת במנחה ובשני ובחמישי ובשבת הבאה. ומפסיקין לראשי חדשים ולחנוכה ולפורים, כגון ר"ה שחלו בשני ובחמישי. וחנוכה (כ) [ההיא] תמניא יומי, שני וחמישי דבנוייהו מפסיקין. יב.] ופורים נמי שחל להיות בחמישי מפסיקין, ולא קרי בענינא דפרשה דההיא שבתא כי עבדינן בשני ובחמישי (נ) דכלה שבתא. ולתענית נמי מפסיקין, וליום הכפורים נמי שחל להיות בין בשני ובין בחמישי או בשבת מפסיקין. [וליו"ט נמי שחל בשני או בחמשה או בשבת מפסיקין.] ולא קרי בענינא דההיא שבתא. אבל במנהה ביו"ט שחל להיות בשבת. וכן בשני ובחמישי שמר"ה ועד החג אין קורין אלא בסדר פרשיות ובמנחה של יו"ט של חג הסוכות שחל להיות בשבת קורין זאת הברכה. וכל השנה בלה קמי פסחא וקמי חגא דשבועיא וקמי ריש שתא קרינן בסדר פרשיות.

וכד

שנוי נוסחאות והגהות

(ח) „תחלה" כצ"ל:

(ט) „שמפטיר". כ"ה בכת"י ב"מ וגרסתנו יותר נכונה. (כ) „ההיא". (נ) „דכולי שתא". נפתא

מנן האלף

כשם מ"ם פלינ מהר"ם מרומנבורג אלא דס"ל כוותיה וכתב נ"כ כמותו, ע"ש. ולפי"ז ס"ל להמ"ם נמי דלעולם המפטיר עולה למנין מפי' מפסיקו בקדים מחר הששי וכמו"ש הרמ"ם ולפי"ז הוזר התימת על המנהיג שהשוה דעת המ"ם לדעת הרי"ף, והרי"ף כ' דאי קרו שיתא ומפסיקו בקדים אינו עולה, ונראה דגרסת המנהיג במ"ם כגרסתנו „ויפטיר שמיני" ור"ל שימלא ז' קריות ויקראו שביעי לבד המפטיר משום דאינו עולה למנין ז'. ומפרש דברי המ"ם דמיירי שהפסיקו בקדים, דאל"כ דברי המ"ם סותרים למ"ש בגמ' פרק בני העיר דמשם מוכח דמפטיר עולה למנין ז', וכל הוכחת המנהיג ממ"ם הוא להוכיח כדברי הגאונים דהיכא דהפסיקו בקדים אין המפטיר עולה. דלענין היכא דלא הפסיקו א"ל הוכחה דעולה למנין ז' דמ"ם ערוך הוא, אולם דברי הרמ"ם הוא שלא כדברי הרי"ף, והרא"ש וכן המור לא הביאו כלל דברי הרי"ף משום דס"ל כהרמ"ם דאפי' קרו שיתא ומפסיקו בקדים, יקראו למפטיר מה שקרא הששי ומפטיר, דעולה למנין:

ונלע"ד דגם רבינו ז"ל ס"ל כדעת הר"ם מרומנבורג ומש"ה כתב סתם „ואם אין שם מפטיר אחר יכול השביעי להפטיר" ולא הזכיר דזהו דוקא כשלא הפסיקו בקדים, משום דס"ל נמי דודאי לכתחלה מצוה שיפטיר השביעי ולא יקראו פעם שנית, ולא יאמרו קדים מהריו להראות שהמפטיר אינו מחובת הקריאה, אבל אם כבר קראו לששי ואמר קדיש יקראו למפטיר מה שכבר קרא לששי ויפטיר וכדברי הרמ"ם, או שקראו לשביעי ואמרו קדיש, במקום שאין אחר יודע להפטיר זולתו חוזר וקורא בתורה ויפטיר וכמו"ש האו"ז, וכן קיי"ל להלכה:

כז. יב.] ופורים נמי שחל בחמישי כו', אבל אי אפשר לפורים שיהא חל בב' כיון דקיי"ל לא ב"ד"ו' פסח א"א לפורים להיות בשני לפי הסימן של א"ת ב"ש:

וכד קרינן בספרא דאורייתא כהן קרי קמאה, ובתריה לוי ובתר לוי ישראל.

דתנן [ניסין נ"ט] אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום, ואמרינן מנא הני מילי אמר רב מתנה דאמר קרא ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאים את ארון ברית ה', כהן ברישא והדר לוי. ר' יצחק (ד) אמר מהכא וגנשו הכהנים בני לוי וגו' ברישא כהן והדר לוי. רב אסי אמר מהכא ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים, הוא ובניו עד עולם. יג.] ר' הייא בר אבא אמר מהכא, וקדשתו קדשהו לכל דבר שבקדושה. ותנא דבי רי"ש לפהוה ראשון לברך ראשון ולטול מנה יפה ראשון, (ה) ואחריו לוי ואחרון ישראל.

כח. ושאילו מקמי רב נטרונאי גאון יד.] כהן עם הארץ ות"ח ישראל איזהו מהם קודם (ו) [מפני דרכי שלום] וגרסינן בגמרא אמר

שנוי נוסחאות והגהות

(ד) „נפחא". (ה) „ומקשי ליה אביי והדר מתרץ ליה ומ"ם מתוקמא כהן ראשון ואחריו":

כח. (ו) „לקרות בתורה תחלה, ושדר להו הכי כהן קודם מפני דרכי שלום וגרסינן הכי בגמרא בו'. וכן צריך להגיה כאן: ואחריהן

מנן האלף

יג.] רחב"א מהכא וקדשתו כו', ואחריו לוי ואחריו ישראל, ואיכא למידק מכ"ל לרחב"א וכן לרב אסי דלוי קדיש לישראל דקראי דאייתו אינן אלא לאקדומי לכהן, ובק"ל ובגתיב חייס סי' ר"א הקטו עוד במאי דפריך בגמ' מפני דרכי שלום דאורייתא הוא דלמא אתי תנא לאסמוכינן דאפי' לוי קדיש לישראל מפני דרכי שלום. דמקראי לא נפקא לן להקדיש אלא לכהן, ע"ש. וגראה דהני אמוראי סתכו אקרא דמייתי במס' הוריות דף כ"ג דאיתא שם כהן קודם ללוי לוי לישראל, ואמרינן בגמ' כהן ללוי שנאמר ובני עמרם כו', לוי לישראל שנ' בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי והגמרא קצר כאן וסמיך אדהתם, וזה בכיון הגאון ז"ל להוסיף תיבות אלו „ואחריו לוי ואחריו ישראל" לרמז דגם לרחב"א ור"א אית להו קראי להכי:

כח. יד.] כהן ע"ה ות"ח ישראל איזהו מהם קודם מפני דרכי שלום. הכי נ' תיבות „מפני דרכי שלום" מיותר ואין להם ביאור ובכת"י כ"מ ליתנייהו. וגלע"ד דשאלה גדולה שאלו בזה, וביארו דבריהם בענין שאלתם במה שהוסיפו תיבות מפני ד"ש, דהנה יש להקשות לפי מה ששנינו בהוריות בד"א שכלן שוים, אבל כהן ע"ה וממזר ת"ה ת"ח קודם. דמ"ע דוקדשתו איננה כלל במקום עשה של כבוד תורה, ואמרינן נמי במגילה כ"ה דת"ח שמברך לפניו כ"ג ע"ה בסעודה חייב מיתה משום משנאתי אהבו מות. א"כ מאי פריך אבני בניסין שם מפני דרכי שלום דאורייתא היא, והלא שפיר השמיענו תנא דמשום מעמא דלא ליתי לאינגווי התקינו דלעולם יברך כהן בתורה תחלה. ואפי' למ"ש ר"ת מובא בויקרא סי' קכ"ד דכל הסונא הוריות מיירי לענין להחיותו ולהשיב אבדתו, ובדקתני שם בראשא האיש קודם לאשה להחיותו ולהשיב אבדה וסיפא דראשא נמי לענין להחיותו, ואלו דבמס' נמצין שנינו אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום ולא אסיק שם איתתי בזמן שכלם שוים, ע"ש, מ"מ קושייתנו עדיין במקומה עומדת דהו"ל לשנויי דקמ"ל דאפי' בכהן ע"ה דלא קדיש לת"ה להשבת אבדה ולהחיותו מ"מ קדיש לקריאת התורה משום ד"ש, ותו בירו' סוף הוריות איתא: סברין מימר לפדות ולהחיות ולכסותו [ת"ח קודם לע"ה] אבל לישיבה לא, א"ר אבון אף לישיבה מ"מ יקרה היא מפנינים כו'. ועוד קשה הא מ"ע דוקדשתו לא עדיף לענין זה מכבוד ת"ה וכבוד אב ואם דיכולים למחול על כבודם, ורק אלך א"י למחול משום דאיכא קרא להכי

שום

שום תשיס עליך מלך שתהא מימתו עליך, ומ"כ למה צריך חכמי להוכיח שאם בא לחלוק כבוד הרשות בידו ממ"ש הכולבו פושט ידו תחלה כי' תיפק לב' דלא עדיף ממ"ש דבבוד תורה:

ונראה דס"ל לאחרי דמתניתין שם בגימין לא מיירי בכהן ע"ה, וס"ל דבכהן ע"ה לא הייתו עוקרים עשה דכבוד תורה משום מעמא דלא ליתי לאינגוויי, ובמקום ת"ח ליתא נמי עשה דוקדשתו וכדאיתא בהוריות, אלא מיירי שהוא נמי ת"ח רק שיש שם נ"כ ישראל גדול הימנו, ומשום דלא ליתי לאינגוויי הקנו שיהא קורא תחלה, וקמבעי לי' לאביי בכהן ת"ח שמחל על כבודו אי תקנו כי' נמי מעמא דאתי לאינגוויי ולא מהני מחילתו, א"ל כיון דמחיל ליקריה וליכא תו עשה דוקדשתו, נשאר עשה דכבוד תורה של שאבי ת"ח ואין עוקרין עשה לאנרייתא משום מעמא דלא אתו לאינגוויי. עד דפשיט לי' מדמר שאינו השאי לחלוק כבוד ולשנותו מפני דרכי שלום ולא מהני מחילתו:

וזהו ששאלו לרב נמרוגאי כ"ן דלפי המסקנא חזינן דמשום דרכי שלום דלא ליתי לאינגוויי איכם יכולים למחול, והא"נ דלאחר שמחלו וליכא עשה דוקדשתו, נשאר עוד עשה דכבוד ת"ה הגדול ממנו מ"מ עוקרים זאת משום דרכי שלום, וא"כ ה"נ בכהן ע"ה קרינן לכהן תחלה דאע"פ דליכא עשה דוקדשתו לא משגיחינן בכבוד תורה של ת"ח, משום מעמא דלא ליתי לאינגוויי. או דלמא לא דמי דבמקום ע"ה איתא נמי בזיון ת"ח, ונרע מפי, ואיכא נמי מעמא דמשגיחי אהבו מות, ושדר להו רב נמרוגאי דכהן קדיש, והטעם יש"ל כמו"ש הכ"ו סי' קל"ה, כיון שכבר התקינו שבכהן יקרא תחלה ליבא זילותא לחכם כלל, שתקנה קבועה הנא ולית ליה רשו למקרי ישראל קמי' ואפי' הוא נביא שבישראל, ובמו"ש המור בשם רב עמרם והמנהיג בשם רב נמרוגאי. ויש לומר שהר"ל נאון הוכיח כן נמי ממשנה דמס' נמין, שלא הזכיר שם הך איתתי בזמן שכלם שוים וכמו"ש ר"ת בתשובה, וכן מ"מ אחריהם קורוס פרנסים המתוגים על הגבור כמו"ש המגיד, והא דאמרינן שאין לכהן לברך לפני ת"ח מיירי בבהמ"ז כפירש"י. וכש"כ בדורות אלו שהגדול עולה לבסוף ומתוך כך לא הוצרכו הכהנים למחול, ושאני רב הונא הו רב דקרו בכהני זה הי' בדורותיהם דמו"ש הפרישה שהיו כפופים לו מהמת גדלו לא מהמת מחלתו עליהם. או מעשה בבדורותינו אנו מפוזרים בין האומות ואין מכירין את המופלג בהכמה, ע"כ. וע"ז פליג הרא"ש וס"ל דכל שהוא מופלג בחכמה מהני, אך אנו נוהגין כדברי הגאון. ועכ"י דס"ל דמחילה עכ"פ מהני לרב עמרם ור"ג, אבל הפרישה והע"ז תמהו עליו והולקים אדבריו, ולא"ש נומים דברי רב נמרוגאי דגם מחילה לא מהני.

ועיין:

ויראי"נ הגאון הר"מ קפלאן הוסיף מעם שאין לא"ח אפי' מופלג בחכמה לקרות לפני כהן בזה"ז אע"ג דאמרו רב הונא קרי בכהני, דשאני רב הונא שהשיב עצמו ביודע כל המצוות. וכמו"ש בב"מ דף ל"ג דבעי מיניה רב הסדא תלמיד ועריך לו רבו מהו [לענין אבדת רבו ואבדת אביו מי קודם] א"ל הסדא אנא לא צריכנא לך כו', אבל בזה"ז ליכא בעולם שברור בידו שלא יהא נצרך לשמועות התלמידים, וכתב רי"ל דלאו משום רמות רוחא הקפיד שם בזה על ר"ה, אלא שלא יהא נמצא עושה שלא כדין במה שהי' קורא בכהני. עכ"ל. אך באמת הוא דוקא לפרש כן שיהשוד ר"ה את ר"ה שבובר ברב הונא צריך לשמועותיו והקפיד על זה, וכי לא אפשר לדונו לזכות שאמלו לענין דינא ברב אחר במי שרבו צריך לשמועות תלמידו. ויותר נכון פירושי הראשונים מובא בשמ"ק שלא מפני השמועות אמר שרבו צריך לו, אלא מפני הריפות שבלו שרבו נהנה ומוסיף חכמה על ידו. וקמבעי לענין להזיר אבדת אביו ואע"ג דדינייהו דרבנן כרבו מובהק היינו להחזיר לקום מפניהם ולא לקבל ע"ש. ודבריהם מסתברים דר"ה הי' תלמיד הבר דר"ה כדאיתא בעירובין ס"ב תוכ"ה ר"ח ע"ש. והיה חריף גדול, דר"ש מרתא כולא נופא מפלפולי דר"ה, ולכן חשדו והקפיד עליו כי ידע בעצמו שעדיין אינו מגיע למדרגתו, ואפשר זאת להמצא בה"ת מופלג בחכמה גם בדורותינו, שיהי' במקום עשרה שאינם מגיעים להבנת דעתו וחכמתו, וגם לפי הבנת הרה"ג הכ"ל, עדיין לא תקן בלום וכי לא אפשר שיהי' איזה גדול מזמנינו במקום שהכהנים בורים וע"ה נמורים, והעיקר כמעם הפרישה:

אמר אביי נקטינן (אם אין שם כהן נתפרדה חכילה טז.) דלא קרי לוי כלל. ואמר אביי אם אין שם לוי קורא כהן. ומקשינן איני והא"ר יוחנן כהן אחר כהן לא יקרא מפני פגמו של ראשון, ולוי אחר לוי לא יקרא משום פגם שניהם. ומשני כי קא אמרינן באותו כהן שקרא ראשון שעומד במקומו וקרי במקום לוי:

שלחו ליה בני גלילא לר' חלבו אהריהן מי קורא. לא הוה בידיה. אזיל שיילה לר' יצחק נפחא בי מדרשא. א"ל טז.) אחריהן קורין ת"ה הראוים למנותן פרנסים על הצבור, ואחריהם ת"ה שאבותיהם היו פרנסים על

מנן האלף

טז.) דלא קרי לי' לוי כלל, מוכח כרש"י נמין נ"מ ע"כ שכחב נתפרדה הכילה נפסק הקסר, אבל הלוי את כבודו כשביל הכילתו הנפרדת ואינו קורא כלל. כך אמר לי מורי הזקן ומורי ר' יצחק ב"ר יהודא וכן סידר רב עמרם. אבל מתלמידי מורי ר' יצחק הלוי שמעתי משמו שאין סדר לדבר להקדים לוי לישראל, ומי שירצה יקדים, עכ"ל. והתוס' סם הקשו לדברי הר"י הלוי ממ"ש בכתובות כ"ה מוהזקני כזה שהוא כהן שקרא אחריו לוי. ולדברי הר"י שכל מי שהוא גדול בתורה יקדים, אין ראיה מזה שהראשון כהן. ותירצו דהי' קים לי' שלא קרא הלוי במקום הראוי לידע שהי' גדול משלפניו, ואי לאו דהוה קמאה כהן היה הלוי קורא ראשון ע"ש. ורש"ל שם הקשה ע"ז מנא ידע, הא לא ידע בקמאה מי הוא גדול מי לא. ולכריו בלתי מובנים, דאע"פ שלא ידע בראשון מי קרא בחזקת כהן מ"מ הא יוכל לדעת שהלוי גדול הימנו. ונראה דר"ל דא"כ הי' לו להשיב האמת דקים לי' בקמאה דלא קרא בחזקת גדול דמי שקרא אחריו הי' גדול הימנו ולמה לי' למימר שקרא אחריו לוי, וכן תירץ מר אבא ז"ל בהדושיו, ועפ"ז יש לדחות גם תירוצם השני שכתבו בתוס' דידעו שהי' הלוי קטן משל אחריו, וכן תירצו בכתובות שם, וכ"ז אינו במשמע, דא"כ לימרו שקרא אחריו לוי קטון מהישראל הבא אחריו:

ורש"י ז"ל בתס' כתובות תירץ דישראל הקורא בחזקת גדול במקום שיש כהנים אין לקרות אחריו לוי, ודוקא במקום שאין כהן אמרינן דנתפרדה חכילה ויכול ישראל לקרות כפי מעלתו קודם ללוי, והבא כהן אחר הוה התם, ואי לאו דהאי כהן לא הוה קרי לוי אבתריה. וכ"כ ר"ת בויטרי סי' קכ"ד: שאלו גדול הי' ובהזקת גדול קרא, לא הי' לו לקרות לפני לוי הואיל והי' שם כהנים אחרים:

אמנם דברי רבינו הגאון נראה להראשונים עיקר. וכ"כ הרמב"ן והרשב"א סי' רי"ד דסונגא דכתובות משמע דהיכא דאין כהן לא קרו לי' ללוי כלל, ואע"פ שיש קצת לדחות ראיה זו, נראה עיקר דנתפרדה חכילה לגמרי ע"ש. ולענין הלכה כתב הב"ח שלא יקרא לוי כלל דבזה יוצא לכל הפירושים והסכיר נ"כ בסי' קל"ה מעם הגאון רבינו ז"ל שאם יקראו ללוי ראשון יפעו להעלותו לכהונה, ואם יקראו לפניו ישראל יעלו את הישראל לכהונה, ואם יקראו שני ישראלים תחלה הוא הורדת כבוד ללוי. ע"ש:

טז.) אחריהן קורין ת"ח הראוים למנותן פרנסים על הצבור, בתס' נמין דף ס' איתא ת"ח הממונים פרנסים על הצבור, ואחריהם ת"ח הראוים למנותן כו'. וכן גרסת הרי"ף והיא גרסת נכונה, וכתב הב"י שהם מדרגות זולת כהן ולוי וכש"ה הם שבעה, כהן, לוי, ת"ח הממונים, ת"ח הראוים למנותם, בני ת"ח, ראשי כנסיות, שאר העם. אבן גם המביאי המשלים הוא מדרגה חשובה וכמו"ש שהגולל גופל שכר כנגד כלם, וא"ר שפפי' אר"י יו"ל שקורא בתורה הגדול שבהם גולל, כו' ובזמן שאין קורין אלא שבעה המשלים גולל הספר אחרי קריאתו, וכ"כ בא"ז סי' מ"כ בגרסת נוהגים לקרות הרב שביעי ויש לתן טעם

מפני

על הצבור. (ג) ואחרונה ראשי כנסיות ושאר כל העם, והכל עולים לפנין שבעה יז.] אפי' אשה אפי' קטן. אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד הצבור.

כט. והכי אמר רב נטרונאי דוכתא דמצלי ביה עשרה ולית להון שבעי דידעי למקרי בס"ת יח.] קרי כל גברא תרי זמני ושפיר דמי, חדא דלא לבטלי מנהג ישראל ולא לבטלי ברכות. ועוד לאשמועינן להנך דלא נמירי. וליה ביה משום מוציא שם שמים לבטלה.

ל. אמר רב חנן בר אבא מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מהמברך ת"ל נדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו. ובתורה אחד קורא ואחד מתרגם. הקורא בתורה לא יסייע למתורגמן כדי שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה. ועוד כיון שברך אסור לו להפסיק בדברים ואפילו בתרגום, מפני שהיא חול עד שתותם. יט.] אבל חזן מותר לסייע את הקורא ואת המתורגמן. בין בקול גדול בין בקול נמוך ואין בכך כלום. ואין קורין אותו (ה) מתורגמן מפני שהוא מקרי אחרים. (ג) אינו עולה מן המנין לומר [ששנים] מתורגמנין הם. (ג) [ואם] מתרגמין שנים אין בכך כלום. ואי משום (ד) [ונשי לאן לפרוש להון ויוצאין ידי חובתן בלא פירוש.

וכך

מנן האלף	שנוי נוסחאות והגהות
מפני שהנביאים שהסכימו גולל ס"ת כדי שתהא נגללת ע"י הגדול. ומה שנמצא בס' מע"ר שהגר"א ז"ל הי' עולה לעשי, לא ידענו טעמו, ואולי עלה כה לגדול עצותותו שהיא הגמוכה	(כ) ואחריהן בני ח"ח :
	ל. (ה) „מתרגם". (ב) „וכר מקרי אחרים" אינו. (ג) „ואין". (ד) „דשמעי גברי ונשי לא". אבון

שבהסיבות בערך העולים הזכרים למעלה ועפ"ז יהיה ערך העולה לעשי, כעולה לפני אחרון : יז.] אפי' אמה אפי' קטן, לפנינו בגמרא איתא אפי' קטן אפי' אמה :

כט. יח.] קרי כל גברא תרי זמני, מדלא כתב רבינו ז"ל דאהד דלא נמיר יעלה ויברך ואותו דנמיר לקרות יקרא, משמע דס"ל נמי כהרא"ש ז"ל שהזכרנו בלשון מ"ל, דבכה"ג שאינו יכול לקרות עם הש"ץ גם כלאחם הויא ברכה לבטלה ע"ש. ומזה ביום נלחת להרא"ש גם לסברת הגר"א ז"ל שדחה ראייתו מהתוספתא דבזמנו של רבינו היו כלם מברכין לפניה ולאחריה. ועיין באו"ז רים הל' שבת. שכתב כבר נהגו שש"ץ קורא אפי' ע"א שא"י לקרות ומברך וש"ץ קורא. ורוצים להסמיך המנהג על הא דתנן במס' בכורים ברא"שונה כל מי שיודע לקרות קורא ושא"י מקרין אותו ונמצאו מלהביא בו' התקינו בו', מיהו נ"ל דהתם מ"מ שלא יביא, דהבאת בכורים תוכת הגוף היא. אבל הכא אפשר שפיר שלא יקרא אלא מי שיודע. ע"ש :

ל. יט.] אבל חזן מותר לסייע בו', כל הדברים עד סוף הסימן מנומנמים ומסובסים. אך בלא עניינם נראה דראה לותר שאעפ"י שסיבו במנילה כ"א שלא יהיו שנים מתרגמים בתורה, ולא הותר אלא בגבית דלא קפדינן בי' כולי האי מפני שאינו אלא להסמיעו לע"ה ונשים שאינן מכירים בלה"ק, אבל תרגום של תורה צריכים שיבינו המצות כפירש"י שם. מ"מ ס"ל לגאון דחזן מותר לסייע את הקורא ואת המתרגם, אע"ג דתרי קלי

לא

לא. וכך אמר רב נטרונאי גאון. אלו שאין מתרגמין ואומרים אין אנו צריכין לתרגם תרגום דרבנן אלא בלשון שלנו, שלשון הצבור מתרגמין, אין יוצאין ידי חובתן. מאי טעמא דהדין תרגום דרבנן על קראי אסמכוה רבנן. דא"ר איקא בר (ה) אבוהי א"ר הנגאל אמר רב [גלריס ל"ז ע"ב] מאי דכתיב ויקראו בספר תורת האלהים [מפורש ושום שכל, תורת] זה מקרא. מפורש זה תרגום. ושום שכל אלו הפסוקים ואמרי לה אלו פסוקי טעמים. וכיון דהכי הוא לא אפשר דלא מתרגמינן בהדין תרגום דרבנן. ודקדקו הכמים בתרגום, דאמר ר"ש בן פזי [ברכות מ"ה] אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא. מאי טעמא משה ידבר והאלהים יענגו בקול. שאין ת"ל בקול, ומאי בקול בקולו של משה. ואין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מהמתרגם. ואם אין המתרגם יכול להגביה קולו יותר ימעך קורא קולו ויקרא. כ.] הא למדת שמצות מן התורה לתרגם. אפי' מי שהתחיל בתרגום ועדיין הקורא לא סיים מקרא שלו, אין רשאי לתרגם עד שיכלה פסוק מפי קורא. כדי שישמעו העם קול מתרגם. דאמר ר' זירא אר"ה [סוטה ל"מ ע"ב] אין הקורא רשאי לקרות בתורה עד שיכלה אמן מפי הצבור, ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה פסוק מפי הקורא. ואין הקורא רשאי להתחיל בפסוק אחר עד שיכלה פסוק המתרגם מפי המתרגם. וכן במשנה שנינו [מגילה כ"ד ע"ב] קטן קורא בתורה ומתרגם. [הלכך חייבים לתרגם. אבל אם אין מתרגמין (ב) כלום בני נדוי הם. ואם מפני שאין יודעים לתרגם] ילמדו ויתרגמו, והם יוצאין ידי חובתן. ואם יש מקום שרוצים לפרוש להם. יעמוד אחר הוין מתרגם ויפרש להם בלשונם.

שנוי נוסחאות והגהות	והקורא מגן האלף
לא. (ה) „אבון". (ב) בכת"י אמריקני „להכעיס": בכת"י	לא מתמעי. והפסר בטעמו הדא דלא הפסר בתוכן אחר כיון שא"י לקרות, ועוד כיון שאינו

קורא עמו בכת אחת אלא מסייעהו מותר, וז"ש שאין זה בכלל מנים מתרגמים, כיון שהוא מקריא אחרים ר"ל שמקריא את המתורגמן ומסייעהו והוין עילה מהמנין ליותר משנים מתירגמין הן ואין מתרגמין מנים, ואי מפוס דשמעי גברא ונפי לא לפרוש להון, ר"ל אלא יכולו הטיב, כיון שמנים הם ותרי קלא לא משתמעי, ולא יכולו הפירוש. ויוליאם הם ידי חובתן בלא פירוש, וכוותרי סי' קכ"ז מסיים ע"ז „אע"ג דלא ידעי מאי קאמרי":

לא. כ.] הא למדת שמצוה מה"ת לתרגם, עכ"ל. וכן מיתת בתוכת הגאונים סי' נ"ב בתשובה לרב נטרונאי: מצוה לתרגם בביהכ"נ על הקריאת בתורה ועל המפטיר בנביא והלכה זו ירושה מימות הנביאים, עכ"ל. וכ"כ הבה"ג ה' תפלה סי' י"ט: מני דנתי לפני רבותי שהפירוש מועיל יותר מהתרגום כו' ולא נראה לר"י. וכן ר"ע שהשיב רב נטרונאי דוקא תרגום שזכה ליתן בסיני כו', וכ"כ הרא"ש בפ"ק דברכות: י"מ שה"ה לכל הלועזות דלעז שלהם כמו התרגום, שהתרגום בשביל ע"ה שא"י לשון הקודש, ומ"כ ה"ה לעז למכירין כו, ולא נהירא כו'. והכ"ר כ' שיר"ש ילא ידי כלם ויקרא התרגום ופרש"י, ע"ש.

וכוותרי

לב. והקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים כנגד תורה ונביאים וכתובים. **כא.**] ולא יקרא למתורגמן יותר מפסוק אחד ובנביא שלשה. ואם היו שלשתן שלש פרשיות קורין אחד אחד. כגון כה אמר ה' חנם נמכרתם, כי כה אמרה' מצרים ירד עמי בראשונה. ועתה מה לי פה נאם ה' :

ולאחר סיום הפרשה מקדש השליח ומפטירין בנביא. [מגילה כ"ב] [א"ר תנחום אריב"ל אין המפטיר בנביא רשאי להפטיר **כב.**] עד שנגלל ס"ת] וקורא המפטיר בתורה קודם ג' פסוקים [או יותר] ואח"כ מפטיר בנביא. **כג.**] ומברך לפניה, בא"י אמ"ה אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת, ברוך אתה ה' הבוחר בתורה במשה עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת וצדק. [**ולאחריה**] ולאחריה מברך: בא"י אמ"ה צדיק בכל הדורות, האל הנאמן האומר ועושה, מדבר ומקיים, כי כל דבריו האמת והצדק. ונאמן אתה הוא ה' אלהינו ונאמנים דבריך. ודבר אחד מדבריך אחור לא ישוב [כי אל נאמן אתה] בא"י האל הנאמן בכל דבריו. **רחם** על ציון כי היא בית חיינו ולעגומת נפש תנקום נקם במהרה בימינו **כד.**] [בא"י (ת) משמח ציון בבניה. **שמחנו** ה' אלהינו באליהו הנביא עבדך ומלכות בית מגן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

לב. (ת) בכת"י ב"מ תותם כאן „בונה ירושלים" ואח"כ מתחיל „את צמח דוד מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך בא"י מגן דוד. וצריך להזכיר מעין המאורע כל יום. בין שבת בין ר"ה בין מועד. ומזכיר בשבת: הנח לנו כי אתה אבינו, ותמלוך עלינו מהרה כי אתה מלכנו. בא"י מקדש השבת".

וכוימרי סי' קכ"ז מעתיק כ"ז, אלא שכסופו יש כם שינוי קצת בכ' הלכך „אם תתכיס הס" לתרגם ואינו מדויק. וצ"ל הלכך „הייכיס" לתרגם :

לב. כא.] **ולא** יקרא למתורגמן יותר מפסוק אחד. כו' מכנה במס' מגילה כ"ג, ולא יקרא למתורגמן יותר מפסוק אחד. אלא יפעה המתורגמן

תכנת

המתרגם על פה, וכנביא דלא נפקא מינה הוראה לא מיכפית לן. [רש"י] וכזמנינו אין הגו מתרגמין לא הפרשיות ולא ההפטורה, וסמכינן סגס בזמן התלמוד היו מקומות שלא תרגמו, כדאי' במס' מגילה כ"ג. ומ"מ הי' מנהגי רבותינו הצרפתים להרגס הפטורות של פסח ועצרת כמיכא כתוב' בס דף כ"ד כדי לפרסם הנסים של יצי"מ ומתן תורה. והכרו ע"ז רבוותי לאומרס קודם התרגום כמוכא בוימרי סי' קס"ז אחר שקרא המפטיר ג' פסוקים אמר המתרגם היסב רשות כו', ומתרגם אותן פסוקים. ואח"כ המפטיר קורא אחד, והמתרגם מתרגם אחד. ומן הפייטנים האלו היו ר' אליעזר כ"ר שמשון, ר' שמואל, ר' יעקב [רבינו תס.] ר' יצחק בר"ס. [ר"י הזקן] אך בזמנו חדלו לגמרי מלתרגם כי המון אינם אוהבים תרגום. ועיין הסכ"ק ה"ב סי' קכ"ל מנהג אחרים להרגס קצת הפטורת בלשון הרמי ובירת דכורה בלשון הגרי. ע"ש :

כב.] **עד** שנגלל ס"ת. פירש"י בלא יהיו הגוללים טרודים מלשתוש ההכרה מפי המפטיר :

כג.] **ומברך** לפניה. כו' עיין מקור הברכות :

כד.] **משמח** ציון בבניה. עיין מקור הברכות :

בית דוד משיחך. בטהרה יבא ויגל לבנו, ועל בסאו לא ישב זר, ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו. כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד, בא"י כה.] סגן דוד. על התורה ועל העבודה ועל הנביאים, ועל יום הסנוח הזה שנתת לנו ה' אלהינו לקדושה ולמנוחה לכבוד ולתפארת. על הכל ה' אלהינו אנו מודים לך ומברכין את שמך. תתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד. בא"י מקדש השבת.]

וכשיזדמן ר"ה כו.] מזכיר השבת וישראל וראשי חדשים. ובמועד מקדש ישראל והזמנים. ובן בר"ה ויו"כ מעין שלהם. ומחזירין את התורה למקומה.

לג. ועומדין בתפלת מוסף. ואומר אבות וגבורות וקדושת השם.(מ) [תהנת] שבת רצית קרבנותיה, צוית פרושיה עם סדורי נסכיה. מענגיה לעולם בכבוד ינחלו כז.] טועמיה חיים זכו וגם האוהבים דבריה גדולה בחרו. אז מסיני נצטוו עליה ותצוונו ה' אלהינו להקריב בה קרבן מוסף שבת בראוי. יהר"ם ה"א שתעלנו בשמחה לארצנו. ותטענו בגבולנו ונעשה לפניך את

שנוי נוסחאות והגהות סגן האלף

לג. (מ) .תכנת.

כה.] מגן דוד. עיין מקור הברכות:

כו.] מזכיר השבת וישראל ורמזי חדשים. כמס' שבת כ"ד איתא, א"ר גידל אמר רב ר"ח שחל בשבת המפטיר בנביא א"ל להזכיר של ר"ח, ואמרינן שם משום דנביא בר"ח ליכא כלל. ואמרו שם: ולית הלכתא ככל הני שמעתא אלא כריב"ל דיוה"כ שחל בשבת המתפלל עושה מזכיר של שבת משום דיום הוא דאתחייב כל' תפלות. וכתבו רש"י ורי"ף ז"ל דאדחי נמי הא דרב גידל. וכן דעת רבינו הגאון ז"ל, אבל מנהגנו כדעת התוס' המאור והמנהיג דאינו מזכיר של ר"ח. ואפי' ריב"ל מודה להא דרב גידל משום דנביא בר"ח ליכא כלל. ועיין בא"ח וכמור סי' רפ"ד:

וכתב בספר המנהיג מנהג קירואן שהיו מביאין בסא בבוד למר עוקבא נשיאה בביהכ"נ מצד המזרח, ולאחר שקראו בהן ואוי היו מורידין לו התורה. וסמך לדבר בירושלמי יומא פרק בא לו, בכל אתר את אמר הולכין אצל התורה ובאן מוליכין התורה אצלו, אלא ע"י שהן ב"א גדולים [הכה"ג] התורה מתעלה בהן. והא תמן מוכילין אורייתא גבי ריש גלותא. אר"י בי ר' בון ע"י בורעו של דוד משוקע בו מיגון עבדין לי' כמנהג אבהתהון. וכתב עוד מנהג צרפת ופרובינצא בהחזן אומר לקורחים כשמסיימין „חזק" בקול רם. ומצאתי סמך לדבר בב"ר: אלמד שם"ת הי' בחיקו של יהושע וא"ל הקב"ה חזק ואמץ, והאבודרהם כ' דבספרד לא נהגו לאומרו אלא כשמסיימין כל ספר מחומשי התורה. ע"ש:

וכתב עוד בס' המנהיג לבתר דקרי אפטרתא ואית לון עסקי דצבורא או למפסק לדקה הו למימר פרקי הו דרשא בתרא דרגילי ספיר דמי. ומוספים אינן מתאחרין עי"ז דמוספין כל היום. ע"ש. ועיין ערוכין דף ל"ט עיר של יחיד ונעשית של רבים, אר"י כגון דאיסקרתא דריש גלותא. אר"ל מ"מ אלימא משום דשכיחי גבי הרמנא הדכרי אהדדי, כלומר ישראל בגפרא דשבתא נמי שכיחי גבי הדדי. ופרש"י „דאתי לשמוע דרשא" ובשמע מזה שהיו דורשין בגפרא דשבתא:

לג. כז.] טועמיה חיים זכו עיין מקור הברכות:

[אֵין כָּמוֹךָ בֵּאלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלוֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

אַב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בְרִצוֹנְךָ אֶת־צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם: כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים]:

ומוציאין ס"ת ומומרים (ויהי בנסוע הארון וברוך שמיה על הכל) תמצא בתפלת חול:

דיני הנהגת הקהל בשעת הקריאה.

(דה"ח) (א) בשעה שהעולה אומר ברכו והקהל עונין ביהל"ו יש לעמוד (מ"ר) והמדקדקין מחמירין לעמוד גם בברכת אשר בחר בנו ובעת הקריאה: (ס"ם קמ"ז) (ב) אסור לצאת ולהניח הס"ת כשהוא פתוח אבל בין גברא לגברא שהס"ת מגוללת יכול לצאת לצורך גדול: (ס"ם קמ"ו) (ג) משהתחיל הקורא לקרות בס"ת אסור לספר אפי' בד"ת ולאפרושי מאיסורא יכול להפסיק: (סי' קמ"ו) (ד) לקרות שמו"ת מותר בשעת קה"ת ונכון ליזהר גם בזה להאזין ולכוין דעתו לשמוע: (סי' רפ"ה) (ה) וכ"ז אין ענין לפ' זכור ופ' פרה שהם בעברה מדאורייתא שצריך לכוין לשומעם מפי הקורא: (סס) (ו) אם הקורא בעצמו עולה לתורה צריך שיעמוד אחר אצלו (מלבד הסנן): (סס)

דין לאיזה אנשים אין קורין.

(דה"ח) (א) בת"ל בקורין ויחל אין קורין אפי' לכהן שאינו מתענה ומשלים ואם יקראוהו לא יעלה: (ע"ז סי' תקס"ו) (ב) אם חל התענית ביום ב' וה' אף שקורין ויחל מ"מ בשחרית אם קראוהו לעלות כדיעבד יעלה אבל במנחה גם בב' וה' לא יעלה: (א"ר סי' קל"ה) (ג) אין לקרות לס"ת מי שעומד באמצע פסוד"ז רק לכהן או לוי אם אין שם כהן או לוי אחר. אך לא יקרא עם הקורא ומכ"ש שלא יאמר לעשות מי שברך: (מ"א קל"ה) (ד) היה עומד בברכת ק"ש ומכ"ש בק"ש עצמו לא יקרא אותו אפי' אין שם כהן או לוי אחר ואם כבר קראו אותו פסוק ועולה אם אינו יכול לאחר לסיים עד הפרק או עד דסליק עניינא אך לא יקרא כנ"ל: (סי' קל"ה וסי' ס"ו) (ה) בין נאולה לתפלה ומכ"ש בס"ע עצמו אפי' אם קראוהו לא יעלה: (סי' ק"ד) (ו) כהן אבל תוך שבעה אפי' אם קראוהו לא יעלה אבל בשבת מותר אם אין שם כהן אחר אלא הוא ומועב שיצא מבהכ"נ קודם הקריאה. אם הוא אונן אפי' ברגל אסור לעלות: (מ"א תקמ"ח) (ז) כ' אחים בין מן האב בין מן האם ואב ובנו או בן בנו אין לקרות זה אח"ז אפי' אחד לאחרון ושני למפטיר ואם מוציאין לאב ובנו אחרת מותר וכדיעבד יעלה: (סי' קמ"א, ועיין א"ר ופ"ח וכה"ג) למפטיר ס"ת אחרת מותר

הנהגת הקורא לעלות לס"ת ודיני ברה"ת.

(דה"ה) (א) העולה לתורה עולה בדרך קצרה ויורד בדרך ארוכה ואם כ' הדרכים שוויס עולה בימין ויורד בשמאל ולא ירד עד שנומרין לקרות לאחריו: (א"ר קמ"א)

מקור חברכות

אין כמוך באלהים ה' אמירת פסוקים אלו נזכר בסס' סופרים פרק י"ד ה"ח, ובוטרי ליתנייהו. ונוסח ספרד לומר קודם שיוציאו הס"ת אתה הראית לדעת וגו' יהי ה"א עמנו וגו' הושיעה את עמך וגו' יהי בנסוע, קומה, בתנ"ך, בעבור דוד, ברוך המקום שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא, אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו, וקצת פסוקים מהם ישנן גם בסדור תרב ז"ל, אולם נ"א לומר רק ויהי בנסוע

קמ"ח) (כ) צריך לחזור כס"ת בשעת שהוא מברך ונפ' בשעת הקריאה יחזו בעמודים: (מ"ח קל"ם) (נ) יש נוהגין לגלול הס"ת בשעת הברכה והנוהג שלא לגלול לא יניח כס"ת בשעת הברכה רק מקודם ירמה הפקוק שצריך להתחיל ואח"כ לא יניח כפיס: (סי' קל"ב ועיין מ"ר) (ל) ומתר הברכות בקול רם אם שמעו הטס ויענו אמן: (קלם) (ה) אם טעה ופתח אחר נתן במקום אחר בחר אם נזכר קודם שאחר הסס מהתחיתה (נותן התורה) יתחיל מאחר בחר ואם כבר אמר הסס יסיים אותה הברכה ולאחר הקריאה יאמר אחר בחר: (מ"ח קל"ם) (ו) אם אמר ברכה ח' כראוי וכברכה שניה טעה והתחיל אחר בחר אם נזכר קודם שאמר כא"ו נותן התורה יתחיל מאחר נתן ואם נזכר לאחר שגמר הברכה יתחיל עוד הפעם מתחלת הברכה ואם נזכר לאחר כא"ו קודם נותן התורה יאמר מיד אמ"ה אחר נתן לנו: (ז) אם הראו לו מקום שצריך לקרות בתורה וכירך ואח"ז נזכרו שצריך לקרות פ' אחרת וגללו הס"ת למקום הכי' ויברך פעם שנית ואם א"ל לגלול הס"ת רק שהראהו למעלה והוא למטה אפי' בעמוד הכי' א"ל לברך: (מ"ז ומ"ח) (ה) כל מקום שצריך לחזור ולברך צ"ל בשכמל"ו על שהוציא ס"ם לבמלה: (סי' ר"ו) (מ) כ"מ שצריך לברך פעם כ' א"ל לברך רק אחר בחר ולא ברכו: (א"ר ק"מ) (י) גם העולה צריך לקרות עם הקורא ובכון שיקרא בחת ולא בקו"ר: (סי' קמ"ח)

מי שברך לעולה לתורה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את (פכ"פ) בעבור שעלה לכבוד המקום ולכבוד השבת (ליו"ט לכבוד הרגל) (לר"ה ויו"כ לכבוד יום הדין) ובשכר זה הקב"ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה מכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו (ליו"ט ויזכה לעלות לרגל). (לר"ה ויו"כ ויכתבהו ויחתמהו לחיים טובים בזה יום הדין) עם כל ישראל אחיו. ונאמר אמן.

ליולדת מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את האשה היולדת (פכ"פ) ואת בנה הנולד (לנקבה ואת הילדה הנולדה) לה במזל טוב ויקרא שמו (לנקבה שמה) בישראל (פכ"פ) בעבור שבעלה נדר לצדקה. בשכר זה ינדלו (לנקבה ינדלה) (לזכר לתורה ו) לחופה ולמעשים טובים ונאמר אמן:

לחולה מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה אהרן דוד ושלמה הוא ירפא את ההולה (לנקבה החולנית) (פכ"כ) בעבור (שכפ"כ) נדר מתנה בעבורו (בעבורה) בשכר זה הקב"ה ימלא רחמים עליו להחליטו ולרפאותו ולהחזיקו ולהחיותו (עליה להחליטה לרפאותה ולהחזיקה ולהחיותה) וישלח לו (לה) מהרה רפואה שלמה מן השמים לרמ"ה אבריו (איבריה) ושס"ה גידיו (גידיה) בתוך שאר חולי ישראל. רפואת הנפש ורפואת הגוף (בסכת תומר. שבת היא מלזעזק ורפואה קרובה לבוא) השתא בעגלא ובזמן קריב. ונאמר אמן:

אם כר מלוה (כן י"ג שנה ויום א') עולה לתורה (אחר שכיבר כ"ח) יאמר אכיו

בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי מֵעֹנְשׁוֹ שֶׁלָּזֶה:

ארבעה

מקור הברכות

הארון, ושאר הפסוקים אומרים אף בשמחת תורה. הי"ג' מדות שאומרים ביום ור"ה ויו"כ בעת הוצאת ס"ת נזכר גם בסדר חרב דיל. אבל לא מצאתי כן בשום כת"י קדמון. ברוך שפטרני מעונשו שלחת. מוכא בבראשית רבה פרשה ס"ג.

ברכת הגומל

ארבעה צריכים להודות. יורדי הים כשעלו ממנו לגמרי. והולכי מדבריות כשיגיעו לישוב.
ומי שהוא חבוש בבית האסורים על עסקי נפשות ויצא מהצרה לגמרי. ומי שהיה
חולה במכה של חלל שיש בזה סכנה. או בחולה שמושל במעה יותר מג' ימים והחזיר לבוריו
לגמרי. וסימנך וכל החיים יודוך סלה. "חולה "יסורים "יס "מדבר. ושכשיו נהגו לברך כל
מי שנעשה לו נס כגון שנפל עליו כותל או גיגול מדריסת שור וגניחותיו. או שעמד מריה
ביער לטרפו. או באו עליו גנבים וסודדי לילה וגיגול מהם. ימנוד אחר שקראו אותו לתורה
וכיוצא ברכה שנייה. יברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים טוֹבוֹת שֶׁגְּמָלַנִי כָּל טוֹב:

והקהל עונין **מִי שֶׁגְּמָלְךָ כָּל טוֹב הוּא יִגְמָלְךָ כָּל טוֹב סֶלָה:**

ונכון שלא לאחר ג' ימים, ובדיעבד מברך עד ה' ימים. (מקורו בכ"י סי' רי"ט בשם קבלת הרשב"א)
אחר הקריאה יאמר חצי קדיש וקורא לנמפיר. ואח"ז מגביהין הס"ת ואומרים וזאת התורה
כו' תמצא בתפלת חול:

דיני המפטיר והברכות

(דה"ה) המפטיר לא יפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הס"ת במטפחותיה ועד שתהיה ההפטרה
פתוחה לפניו: (קמ"ז) (ב) אסור לדבר בשעה שהמפטיר קורא בנביא עד שיסלים:
(קמ"ו) (ג) כששני פרשיות מהוכרין קורין בהפטרה של פ' ב' (רפ"ד) לבד באחרי קדושים בשבת
מחוברין קורין הפטרת אחרי הלא כבני כושיים: (תכ"ח) (ד) הפטורת ויברח יעקב שייך לפ'
ויצא: (מ"א שם) (ה) בשבת ר"ה מפטירין המים כשאי ואם ר"ח אלול חל בשבת מפטירין בשבת
שלאחריו רני עקרה ועניה סוערה. ואם חל ר"ח בשבת של ד' פרשיות מפטירין בשל פרשיות:
(תכ"ה) (ו) שבת שהוא ערב ר"ה מפטירין מהר חודש ואין דוחין הפטורה עניה סוערה משום
מחר חודש: (שם) (ז) בשבת הוה"מ פסח אינו מזכיר של יו"ט בברכות הפטורה. אבל בשבת
הוה"מ סוכות מזכיר של יו"ט כמו ביו"ט של סוכות שחל בשבת: (ס' ת"ל ותרס"ג)

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

ואחר זה קורין ההפטרה

אין יכולים מלפניו הספר שאמר ההפטרה מתוכו על שיגמור הברכות שאחריה ומוב שיאמר
לא יסלק מלפניו הספר שאמר ההפטרה מתוכו על שיגמור הברכות שאחריה ומוב שיאמר
פתוח. ומוב שלא לעשות הפסק בסיום אמת וצדק רק לומר בתכיפה אחת נאמן אתה כו'
ואין לענות אמן אחר אמת וצדק אלא אחר הנאמן בכל דבריו: (ס"א)

ברוך

מקור הברכות

ברכות ההפטרה. כל הברכות הללו מובאות בשם' סופרים פרק י"ג בשינוי לשון קצת. ואיתא
שם שלאחר שאסר המברך כי כל דבריו אמת וצדק עומר העם ואומרים: **נאמן** אתה ה'
אלהינו ונאמנים דבריך. חי וקים שאך מברך תמיד. ומלוך עלינו לעולם ועד. זה אחר מסחלוקת בני
מדה ובני מערב, שבני מזרח עונים אותו בישיבה. ובני מערב בעמידה. ובכ"מ שנחלקו חרי תנאים
ושני אמוראים ולא בדיק לן הלכתא כתר מנייהו. אזלינן בתר מחמיר. כש"כ בשבת ותהלה של חי
העולמים

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. צוּר כָּל הָעוֹלָמִים. צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת. הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעֹשֶׂה. הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם. שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:

נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ. וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ. וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ. עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא [יִכְבֶּה] נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

לשבת עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם *[הַשַּׁבָּת] הַזֶּה *[שֶׁנָּתַתָּ] לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת: עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

כשלש רגלים נס כשבת חוה"מ סוכות לומרים זה:

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים (לשבת וְעַל יוֹם השבת

מקור הברכות

העולמים שהדבר תלוי בלב לשיטת הלכה ומעשה. כו'. וכתב היעב"ץ בסרורו לא ידעתי מ"ט הקילו ובטלוהו כו' כי תקנוהו חז"ל עכודי אמוגחנו הגדרי פרצוחינו. ע"ש. וכתב המנהיג אין לעשות אמן אחר השלמת אמת וצרק כו', דהאיך יתכן שיהא נאמן אתה ברכה סמוכה לחברתה, והלא שלפניה אינה חותמת בברוך, ועוד דבמס' סופרים מונה אותה באחת. ע"ש. ועיין חוס' פסחים ק"ד. וכ"כ הטור סי' רס"ד. ועיין בכסף משנה ה' תפלה פי"ב לענין הברכה שקודם הפסטיר דתרוייהו אינן אלא ברכה אחת ע"ש. משמת ציון בבניה. הרמב"ם פי"ב מתפלה כתב לחתום בבונה ירושלם. אבל הראב"ד חלוק עליו. ורבוי הראב"ד הם בדברי רבינו ז"ל. וכ"ה גם בסס' סופרים פי"ג. ובויטרי. הגרסת הויטרי א. „ועל כסאו" „תכבה". מגן דוד. וכ"כ הרמב"ם שם שלשית חותם בה מגן דוד וחראב"ד לא הגיה ע"ן אבן בסס' סופרים שם אחרי שלא תכבה גרו לעיו סוסיף: „ביסיו תושע יתורה ישראל ישכון לבטח וחא שמו אשר „קראו ה' צרקנו בא"י מצמיח קרן ישועה לעמו ישראל", ובגמרא פסחים קי"ז משמע דתחמינן מגן דוד רלא כהט"ס. ולקמן סי' ס"ח מובא ברכה זו בנוסח את צמח דוד. וכן גרסת הרמב"ם בנוסחי התפלות „את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך בא"י מגן דוד". ועיין בשינוי נוסחאות סי' ל"ב שינוי נוסח בברכת הפטורה. השבת. בויטרי א. „המנוח" הזה „אשר" נתת.

אמירת

הַשַּׁבָּת הַזֶּה) וְעַל יוֹם (לפסח) חַג הַמַּצּוֹת (לשבועות) חַג הַשָּׁבוּעוֹת (לסוכות) חַג הַסֻּכּוֹת (לשמיני עצרת ולס"ת) הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה. שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה) לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת: עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ)יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

(לחש הש"ץ) עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים (לשבת וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה) וְעַל יוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה) לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת: עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

(ליו"כ בשחרית) עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים (לשבת וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה) וְעַל יוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה) לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה וְלִמְחָל בּוֹ אֶת כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ. לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת: עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ (מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה) מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (הַשַּׁבָּת וְ) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפֻּרִים: (ופותח הש"ץ ואומר יקום פורקן.)

יְקוּם פּוּרְקָן מִן שְׁמַיָּא. חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי. וְסַיְעָתָא דִשְׁמַיָּא וּבְרִיוּת גּוּפָא (וּנְהוֹרָא מַעֲלִיָּא).

זרעא

מקור הברכות

יקום פורקן, לא נזכר בסדר של הגאון ז"ל. ולא בסדר רבינו סעדיה. ולא מצאתים בסדרי ספרד יארינגט ובמאורי כת"י היקים, אך הרב המאור הרז"ה בסס' עירובין דף נ"ט מזכירו וז"ל: שהיו רגילים לומר בשעה שהנשיא כל מי שהוא רוצה ברכים, ולברך את הנשיא בכל שבת ושבת כמו שרגילים לומר עכשיו יקום פורקן מן שמיא, עכ"ל. ומכאי ראכר. עכשיו משמע שנתקנו ברורות האחרונים, וכן האמת כמו"ם. ונראה דרע"ג. ששלח נוסח התפלות לספרד לא הטיל עליהם חובה לומר היקום פ"ק אע"פ שבמקומו אמרוהו. או אפשר דנתקנו אחרי רי סעדיה גאון כדורו של רש"ג.

זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא. זַרְעָא דִּי לָא יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא. לְמָרָן וְרַבָּנָן חַבּוּרָתָא קַדִּישְׁתָּא. דִּי בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְדִי בְּבָבֶל לְרֵישֵׁי כַלֵּי וּלְרֵישֵׁי גָלוָתָא וּלְרֵישֵׁי מְתִיבְתָּא וּלְדַיָּנֵי דִי בְּרָא: לְכָל־תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל־תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל־מָאן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא. מַלְכָּא דְּעָלְמָא יִבְרַךְ יַתְהוֹן] יַפִּישׁ חַיֵּיהוֹן וַיַסְגֵּא יוֹמֵיהוֹן וְיִתֵּן אַרְכָּה לִשְׁנֵיהוֹן וְיִתְפְּרְכוּן וְיִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל עָקָא וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין. מָרָן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדְּהוֹן כָּל־זְמַן וְעִדָּן וְנֵאמַר אָמֵן:

יחיד המתפלל: מיהו צריך לומר יקום פורקן זה ולא מי שברך

יְקוּם פּוּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא. וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסַיְעָתָא דִשְׁמַיָּא וּבְרִיוּת גּוּפָא [וּנְהוֹרָא מַעֲלָיָא]. זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא. זַרְעָא דִי לָא יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא. לְכָל קְהָלָא קַדִּישָׁא הָדֵין רַבְרְבַיָּא עִם זְעֻרַיָּא וּטְפָלָא וּנְשַׁיָּא]. מַלְכָּא דְּעָלְמָא יִבְרַךְ יַתְכוֹן] יַפִּישׁ חַיֵּיכוֹן וַיַסְגֵּא יוֹמֵיכוֹן וְיִתֵּן אַרְכָּה לִשְׁנֵיכוֹן וְתִתְפְּרְקוּן וְתִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל עָקָא וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין. מָרָן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדְּכוֹן כָּל־זְמַן וְעִדָּן וְנֵאמַר אָמֵן:

[מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. הוּא יְבָרֵךְ אֶת כָּל הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה עִם כָּל קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ. הֵם ונשיהם

מקור הברכות

רש"ג ורב האי כדי שלא יתבטלו הישיבות שהיו מרופפות מאד בזמנם. והנוסח הלז מובא ג"כ בויטרי כת"י. ובפנקס גרמייזא כת"י אחד שראיתיו באוצה"ס באוקספורד מוכאים שני היקום פורקן. הא' לראשי גליות שבבבל והב' לקהל הקדוש הזה. אכן בכתחזור ויטרי הנדפס בכללים שתיהם ביקום פורקן אחד: „למרנן ורבנן כו' ולכל קהלא קדישא כו' מרן די בשמיא יהא בסעדהון" כו'. ובסדור אשכנז כת"י משנת ה' למחזור רס"ח כולל ג"כ שתיהן, והנוסח שם: „מרן די בשמיא יהא בסעדהון וסעדנא, ויקבל צלותהון וצלותנא, ויתן יתהון ויתנא לחינא וחסדא קדם כורסי יקר מלכותיה. וקדם שלטוניא דארעא, ויקיים זכותהון מכותנא כל זמן ועדן ונאמר אמן", ועיין או"ז כי' נ' במעם כה שאומרים יקום פורקן בלשון ארמי אע"ג דאמרינן בסוטה ל"ג דאין מלאכ"ש נזקקין לל"א והטעם משום שאומרים אותו בצבור, ועיין הגהות מרדכי רס"ק דשבת דאליבא דר' יוסי דאדם נדון בכל יום אמרינן יקום פרקן בכל שבת ע"ש. ונראה דנוסח יקום פורקן נתקבל בבל ישראל מזמן הגאונים ושוב לא נתבטל המנהג.

מי שברך אבותינו הוא יברך את כל הקהל, גם אמנם שלא נזכר בסדורים הקדמונים שלפנינו. מובא בכל חכודי הראשונים הצרפתים כמו"ש השב"ל: וכן מברכין כל העוסקים בצו"צ צדקה וגמי"ח. והמתקנים נר ומעילים לכבוד התורה. והעוסקים בתורה כו'. והחי יתן אל לבו

כו'

וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְכָל־אֲשֶׁר־לָהֶם. וּמִי שֶׁמִּיַּחֲדִים בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת לִתְפִלָּה. וּמִי שֶׁבָּאִים בְּתוֹכָם לְהִתְפַּלֵּל. וּמִי שֶׁנּוֹתְנִים נֵר לַמָּאוֹר וָיַיִן לְקִדּוּשׁ וְלַהַבְדָּלָה וּפַת לָאוֹרְחִים וּצְדָקָה לָעֲנִיִּים. וְכָל־מִי שֶׁעוֹסְקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר בֶּאֱמוּנָה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְשַׁלֵּם שְׂכָרָם וְיָסִיר מֵהֶם כָּל מַחֲלָה. וְיִרְפָּא לְכָל־גּוּפָם וְיִסְלַח לְכָל־עֲוֹנָם: וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל אַחֵיהֶם וְנֹאמַר אָמֵן:]

הנותן

מקור הברכות

כו׳ וכמה ברכות פוסקין עליו בכל כנסת וכנסת בכל שבת, ושבת. ואשרי מי שכונתו לשמים והלך לפניו צדקו, ע״ש. וזה נוסח סדר קאסטולוניא: מי שברך כו׳ משה, ואהרן דוד, ושלמה וכל הקהלות הקדושות והטהורות. הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה גדולים וקטנים הם כו׳, מלכא, דעלמא יברך יחכון, יזכה יחכון, וישמע קל צלוחכון, תתפרקון ותשתזבון מכל צרה ועקתא, ויהא מימרא דה׳ בסעדכום, ינן בעדכם ויפרוס סוכת שלומו עליכם, ויטע ביניכם אהבה ואחוה ושלום וריעות, ויסלק שנאת חנם מביניכם, וישבור עול מעל צוארכם, ויקים בכם מקרא שכתוב ה׳ אלהיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם וכן יהי״ר ונ״א. וכן נוסח ספרד.

ובפנקס גרסייזא כת״י הנ״ל שנכתב בערך שנת תתקי״ז לאלף הקודם מובא שמה מי שברך לענינים הרבה, לחולים, ולתפוסים וכו׳ וז״ל: מי שברך אבותינו אי״ו, ומי שרפא חזקיהו מלך יהודא מחליו, ומרים הנביאה מצרעתה, ונעמן מצרעתו, והמחיק כ״ם ע״י כ״ד, ומי ירחו ע״י אלישע, הוא יברך ורפא [את פלוני בן פ׳] בעבור שנדר צדקה בעבורו, בשכר זה המקום ישמרהו ויצילהו. ויעזרהו ויחלימהו, ויסעדהו על ערש דוי, וישלח לו רפו״ש עלכל גופו ואיבריו בתוך שאר כל חולי ישראל. אמן. ואמר זה ג״פ. ואח״כ בשינוי השם. ולאשה המקשה לילד מובא הנוסה כך:

מי שברך שרה רבקה רו״ל, ומי שריפא כו׳ הוא יברך וירפא [פלונית בת פלוני] בעבור שבעלה נדר צדקה בעבורה כו׳, ויחלימה ויתירה מחבלי יולדה. וישלח לה רפו״ש עם כל בנות ישראל הטצירות בחבלי יולדה. אמן. ולתפוסים הנוסח כך:

מי שברך אבותינו אברהם יו״י שרו״ל, ומי שהוציא יוסף מבית האסורים, הוא יברך את אחינו התפוסים במדינה פלונית, אותם ואת כל אשר להם בעבור שיותן צדקה בעבורם. ובשכר זה המקום ישמרם ויצילם מיד גוים. ויוציאם מבית אסורים בטהרה, מאפלה לאורה, וימלטם מכל צוקה וצרה, ורעה וגזרה, עם כל ישראל אחיהם. ונאמר אמן:

מי שבירך לנזהרים לדבר שיחת הולין.

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה, הוא יברך את כל הקהל הקדוש הנזהרים בלשונם הוצה, מלדבר שיהת חולין משעה שמתחיל הש״ץ ברוך שאמר עד גמר התפלה. והנזהרים הנוטדים על רגליהם מלצאת מביהכנ״ם עד גמר כל התפלה וקדיש יחזוס, בשכר זה המקום ישמרם ויצילם מכל צרה וצוקה. וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם. ויברכם עם כל ישראל. ונאמר אמן. משיב בעד המשכימים לתפלה, והעוסקים בצרכי צבור.

מי שברך אבותינו אברהם יצי הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה הם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם בעבור שמשכימים ומעריבים לבית התפלה, ובעבור שעוסקים בצורכי צבור באמונה שלמה, בשכר זה המקום ישמע תפלתם, וישמרם ויצילם מכל צרה וצוקה, וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם וברכם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן. ובמחזור רומי מובא ג״כ מי שברך לכל בת ישראל שעושה מעיל או מספחת לס״ת או מתקנת נר לכבוד התורה, ע״ש.

מי שברך כו׳ בעבור שמקבלים עליהם להתענות תענית שני וחמשי ושני כו׳. ובין כסא לעשור כתוב שם שיאמר „ויכתבם בספר החיים״ כו׳.

הנותן

תפלה בעד שלום המלך יר"ה עם שלום משפחתו הרמה.

[הנותן תשועה למלכים וממשלה לנסיכים מלכותו. מלכות כל עולמים הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה הוא יברך וישמור ויגצור ויעזור וירומם ויגדל וינשא למעלה את אדוננו ..... עם כל משפחת הקיסר הרמה והנשאה. מלך מלכי המלכים ברחמיו יחייהו וישמרהו ומכל צרה ויגון ונזק יצילהו וירבר עמים תחת רגליו ויפיל שונאיו לפניו ובכל אשר יפנה יצליח. מלך מלכי המלכים ברחמיו יתן בלבו ובלב כל יועציו ושריו רחמנות לעשות טובות עמנו ועם כל ישראל. בימיו ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח ובא לציון גואל. וכן יהי רצון ונאמר אמן]:

סימן לקביעת המועדים מימות הפסח

א"ת פי' כיום מ' של פסח יחול לעולם תשעה באב:
ב"ש פי' כיום כ' של פסח יחול לעולם שבעות:
ג"ר פי' כיום ג' של פסח יחול לעולם ראש השנה:
ד"ק פי' כיום ד' של פסח יחול לעולם קריאת התורה הוא במחצית תורה:
ה"צ פי' כיום ה' של פסח יחול לעולם יום כפור:
ו"פ פי' כיום ו' של פסח יחול לעולם פורים שעבר:
פל"נ פי' כיום שחל בו פורים יחול לעולם ל"נ כעומר:

כשמברכין החודש נוהגין לומר תפלת רב כתר עלותה (ברכות מ"ז כ'):

[יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה וְתִתֶּן לָנוּ חַיִּים אֲרוּכִּים.

חיים

סקור הברכות

הנותן תשועה לא מצאתי לשון זה בסדורי הקדמונים אך בפנקס גרמיזא שנבחב בזמן הגזרות של תחנ"ו ותתקי"ו נמצא שם ברכה למלך בנוסח זה.

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את אדוננו הקיסר ירום הודו, ושלח ברכה והצלחה בידו לישם כסאו במשפט, וצדקה בארץ, וחיים ושלום יהיה לו ולזרעו אחריו ונאמר אמן. והספרדים אומרים אותו ג"כ אחרי כל נדרי כליל יו"כ, ונזכר ג"כ בכל בו ובאבודרהם שהתאוה לברך את המלך אחר קה"ת, ונראה משם, שנהגו לברך המלך בכל יומות החול בב' וה' אחרי קה"ת, ועיין רש"י יומא דף ג' לענין פ"ר' ק"ש"ב' ברכה לעצמו שהיו מברכין לחצות היי המלך כמפורש בתוספתא דסוכה על שם כיום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך. עכ"ל, ובספר יוסיפון מובא בהגיון לב, מספר משם נון הצדיק בלבתו לקראת אלכסנדר שאמר מקום שמתפללים עליך ועל תלכותך שלא תחרב, וכן בורש אמר די להוי מתקרבין נתוחין לאלה שמיא ומצלאין לחיי מלכא וכנוהי ומשמע שכבר הי' מנהג קדום בישראל מימות נביאים ראשונים להתפלל לחיי המלך, והספרדים אומרים בכל שבת ברכה למלך בנוסח אחר.

ויהי רצון שתחדש עלינו את החדש הזה, לא נמצא בשום סדור קדמון, ובמקומו נמצא נוסחי הטה"ר מלפני אבינו שבשמים לכונן את בית חיינו כך. וכן הוא בסדורי הספרדים, וכתב אבודרהם הטעם שאנו מבקשים רחמים בעת הכרזת ר"ח על החכמים שבנו חכמי ישראל. מפני שהם היו מקדשים החדש בזמנן עפ"י הראיה ולהם נמסר קידושו שני אלף כי אשר תקראו אותם, ולולי הם לא היינו יודעים מתי החודש. לכן מזכירין אותם לטובה. שנחזור עטרה ליושנה וקדשו החדש

כבראשונה

חַיִּים שֶׁל שָׁלוֹם. חַיִּים שֶׁל טוֹבָה. חַיִּים שֶׁל בְּרָכָה. חַיִּים שֶׁל פַּרְנָסָה. חַיִּים שֶׁל חִלּוּץ עֲצָמוֹת. חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם וְיִרְאַת חֵטְא. חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וּכְלִמָּה. חַיִּים שֶׁל עֹשֶׁר וְכָבוֹד. חַיִּים שֶׁתְּהֵא בָּנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם. חַיִּים שֶׁיִּמְלְאוּ מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה אָמֵן סֶלָה:

בסכת סלפני ר"ח (חוץ סלפני ר"ח תסרי) מברכין החודש ואומרים זה:

*מִי שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ וְגָאַל אוֹתָם מֵעֲבֹדוּת לְחֵרוּת הוא

מקור הברכות

בבראשונה, אבל מנהגנו לומר הודו"ר של תפלת רב שהתפלל בתר עלותיה וגיברת בסס' ברכות רק ס"ן, וצריך להבה בתפלת חיים שיש בה יר"ש ויראת חטא ולמתוק חיבת יר"ש. כי יר"ש כאמרה בפוף. וגם בגמרא לא הוזכרה כאן חיבה זו, וכ"ם שתגיה כן גם בעל עברי. וגם סיום התפלה חזאת שמסיימת בזכות תפלת רב אין לה שום טובן, כי מכל התפלות שתקנו גדולי התנאים ואמוראים אין שום מגבירים בהם את זכותם, והמרפיסים האחרונים תגיהו מזכות תפלות רבים ואין מובן גם לזה. אך האמת כפי שמעתי מהגיר ריא הרם נ"י שמעם. שנפל טעות בתעתק שחי נרשם שם אח"ז „ברכות, תפלת רב", לאמר שתפלה זאת איתא בספי ברכות בשם רב, ונמחק הרי"ש, והמעתיק אחריו לא חבין הכונה והעתיק „בזכות תפלת רב". ובחג טובת עין ג"כ להוסיף אח"ז גם „אמן".

מי שעשה נסים לאבותינו. ר"ת פלוני כך יתרשהו. נוסח זה נמצא בפנקס גרמייזא ולא מצאתי תפלה זו בכל בח"י העתיקים, שיזכרו זאת בשבת שלפניו, רק בר"ח עצמו.

והרה"ג ר' דוב לשפיץ בסדורו מים חיים כתב הסקוד לזה מירושלמי פרק חיו כודקין ה"ב דאיר יוסי כגון אנא הכן יומא לא צליח מופסא מן דלא ידע אימתי ריש ירחא, וכתב הפני משה הר"ל שלא התפלל מוסף של ר"ח. מאינו טובן, דאיך עשה עם יעלה ויבא בערבית ושחרית שלפני המוסף, וגם מה דבותא היא זו שלא יתפלל מוסף של ר"ח בעוד שא"י ודאי שהיום ר"ח. לכן נראה דריל שלא התפלל מוסף של שבת אשר לפני ר"ח בעוד שלא ידע שיבתי ריש ירחא

הה מקור למנהגנו, עכ"ל. וגם בספר ציון ירושלם כתב מכאן סמך שנפון לידע המולד.

והבריתם הל נפלאים מסני מה שיכנות מוסף של שבת לידיעת ריש ירחא, ואי משום לתודיע לעם מתי יחול החודש, כי בשבת היו כולם באים לביהכנ"ס וכמו"ל, הלא אין זה ענין למוסף כמו כן יכולים להודיעם אחרי מוסף. ובאמת כל הנוסח הזה והתכרזה ההיא לא מצאנוה בראשונים רק לעם ר"ת עצמו, כמובא זאת בסדרנו לקמן בשם הגאון בתפלת ר"ת. ורק בסדורים ההדשים העבירוה לשבת שלפניו. כרי להודיע לעם מתי ר"ח יום א' אז שתיב כמו"ש הריא, אבל אינו ענין לדר"י שמשום כך לא יתפלל מוסף:

ולכן נראה דהעיקר כפירוש הפני משה, ומה שתקשה עליו מעניי ומסוסף דר"ח עצמו שהוא מלמא דלא צריכא, עם שהמה קושיות טפליאות לגאורת גלע"ד עפמ"ש הר"ש סירליו בחק' דר' יסי דירושלמי הוא רב אסי דבבלי, והוכיח זאת מגמ', ורב אסי ס"ל בביצה דף ד' דקים לן בקביע דירחא באמר נולדה בזה כו' והא ריא מבריל כו'. וכתב רש"י שם דקפבר קים לן לקביעי דירחא ע"ש, וא"כ לק"מ מעלה ובא. דהאי היה מתפלל בשחרית ובערבית עם יעו"ל, אבל בסוסף כיון דזמנו כל היום. לכן כיון שהיו מקדשין בזמנו את החדש ע"פ הראיה, וכן היו נוהגין גם אחריו, עד זמנו של הלל הנשיא האחרון שתקן העבורונות, ומנהגם היה להתקבץ לקדוש החודש בין הסנהדה ולמעלה עד שתשקע החמה כמו"ש בגמ' כאמרים פ"ב, לכן אעיפ דס"ל לריא דקים לן בקבריי פ"ם לא נקבע היה עד שיאמרו ביד מקודש, ומשו"ה היה ממתין לשמוע הקידוש פמי כ"ד עד שקידש ואע"פ שיעלה ובא אמר גם סקודם. ובמו"ש בביצה דף ה' מי לא מודה ריב"ז שנוהגין אותו

הוּא יִגְאַל אוֹתָנוּ וּבְקָרוֹב. וִיקַבֵּץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ. חֲבֵרִים כָּל־יִשְׂרָאֵל * (כויסרי א. „לירושלם עיה"ק") וְנֹאמַר אָמֵן:

הש"ץ לוקח ס"ת בידו ואומר. ראש חודש (פלוני) ביום (פלוני) [הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה:]

ואח"ז אומר הגבור נ"כ ר"ה פלוני כו' ונהגו לעמוד בשעת אמירתו דוגמת קידוש החודש:

יחדשהו

מקור הברכות

אותו היום קרש. כו'. ולכן במוסף הי' מתחין עד רידע מפי כ"ד איתחי ריש ירחא, והיה שהי' מתחין גם במנחה שתפלת המנחה עד הערב. וכן מצאתי בירו' ריה ס"ר ה"ד ר' יוחנן הזה מפקר לאילין רבנישא דכופרא מטין וטיעל [למיל ולהלוך ולהתנכב] עד דו אימטא [בעוד שהוא יום] ואתון מדכרין זמנו ועכורו, [ותרויתו שתזכירו קדושת היום אם יבואו עדים ויקדשו התודש], ואין ספק דנוסחא זו קבעוה הגאונים ביום ר"ת עצמו, כדי שיתקיים הקביעות לכל ישראל, והוא ע"ד שכתב הרמב"ם בספר המצות שאם ת"ו יאבדו בני ישראל מא"י ישמרם השם מזה. לפי שהבטיחנו שלא תכלה אומה זו כו' זה החשבון שאנו מחשבין בתו"ל לא יועיל לנו כלום כו'. וכ"כ בס"ה מקיה"ת ע"ש. ועיין בתחם סופר בתשובותיו באו"ח ר"ג ויו"ד ר"ל ד' בביאור דברי הרמב"ם הנ"ל. שרעתו לומר שכל החשבון שאנו מחשבים ע"פ תשבון הסמוכים הראשונים בלתי מועיל רק כשיש יושבים גם בא"י אפי' כורסים אפי' יוגבים, אז יכולים הם לקבוע ע"פ סדרי העבורים המסורים שיראו בחשבונות הקדמונים בכל עת שיגיע הזמן התוא. ובשביל כן מתקדשים בכל העולם כלו. ובלא זאת אינו מועיל כלל גם חשבון הקדמונים, ויוצרנו הבטיחנו ע"ז שלא יקרה כן כשום זמן שלא יהיו יושבים באה"ק, ובזמן של גלות בכל שהיו סמוכין בתו"ל, לא היו במותים ע"ז, אדרבא היו נ"כ שנה שלא עבר איש בא"י, ובזמן שבטלה הסמיכה, כמותה הארץ שיהיו בה ישראל על כ"פ, ע"ש. ולכן התקינו הנוסח הזה שממילא יאמרוהו גם בני א"י ויתקיים הקביעות במועדו, אך בזמן אחרון העבירו הנוסח שלא כרת לאומרו רק בשבת שלפניו שכל העם מקובצים בו, וסמכו על תפלת ריח שכל העם מתפללים.

כתוב בספר התניא סי' פ"ז מנהגנו אחר קה"ת להזכיר נשמות כו' ולהתפלל עליהם ולפסוק צדקה עכורם. מצאתי גאונים אומרים שצדקה זו אינה מועלת למתים כלל. וי"א שמועלת. וכין לדברי אלו וכין לדברי אלו טוב הדבר כי מועלת לחיים ולמתים. עכ"ל. וכ"כ בשב"ל, אבל כתנתומא פרשת האזינו איתא לכך רגילים להזכיר המתים בשבת שלא ישובו לגהינם. שכך איתא בתרג [הוא ספרי פרשת שופטים. והקדמונים היו רגילים להזכירו כשם תו"כ] אשר פרית אלו המתים מכאן שהחיים פורין את המתים. לכך אנו נוהגין להזכיר המתים ביהכ"פ ולפסוק עליהן צדקה כו'. כשפוסקין צדקה בשבילם מוציאין אותן ומעלין כו'. וכן איתא בפסיקתא מובא בוטרי „שמא יאמר אדם כיון שמת אין לו תקנה ת"ל כפר כו'. כיון שמת ומבקשים עליו רחמים זורקין אותו מגיהנם לג"ע כתץ מהקשת. וברוקת סי' רמ"ז מובא בב"י תרכ"א כתב מה שנוהגין לפסוק צדקה ביהכ"פ יש להם אסמכתא רכתיב בפי תצוה אתת בשנה יכפר וסמיך לי' ונתנו איש כופר נפשו, ומה מועיל למת שהרי נותן צדקה בערו. אלא השם כותן לבות החיים והמתים אם אותו המת היה בחיים היה נותן. ואם היה עני אך לבו בטוב והיה נותן אם היה לו, תועיל לו קצת. כי הרי יכול לבקש להקל דין המת. כדוד על אבשלום, ור' יוחנן על אחר, אבל אם נתן כעד רשע אינו מועיל. ונותנים לכבוד המתים שהצדיקים מליצים על צאצאיהם, עכ"ל.

ובפנקס גרמיזא שמובאים שמה כמה גדרים של צדקה בגלל צרות ישראל לא נזכר בכל הענין שנדרו צדקה בעבור המתים. אלא יזכור אלהים נשמתם בעבור זכות עצמם. ואפשר שמפני שזכות עצמם של אלו היה גדול [מאד לא הי' צורך להזכיר צדקה בעבורם. וכן במחזור רומי נזכר ג"כ „יזכור אלהים כו' אשר הניחו זכירת להקדש" כו' ע"ש, אך הרלב"ח סי' תרכ"א הקשה דאדרבא ממעשה דאחר משמע דאפיך שר"ם ור' יוחנן לא יכלו להקל דינו עד לאחר מותם וכמו"ש מתי אמות ואעלה עשן מקברו. ובספר חסידים סי' תשע"א הקשה והלא השאת שמתו

יְיַחֲדְשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם.] לְשָׁשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. [וְלִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה.] וְנֹאמַר אָמֵן:

(דה"ח) ביום שמ"ש ל"ל מ"ש מה"ר ואין מזכירים נשמות ובכית המכל תוך ז' מומרים מה"ר וז"ל. (פ"מ קל"מ סק"י) ואין מומרים מה"ר והזכ"נ כשיש אתן מו מילה מו כשמברכין החודש וביומי הספירה מומרים מ"ה אף כשמברכין החודש ומפי' אל מילה בשבתות הם אכל אין מזכירים נשמות. וכסל ר"ח מיר בשבת מ"מ מ"ה. וכל' פרטיות אין לומר מ"ה ואין להזכיר נשמות: (אמנם המ"ר כ' שמומרים מ"ה בד' פרטיות וכ':)

אל מלא רחמים שוכן במרומים. המצא מנוחה נכונה על כנפי השכינה במעלות קדושים וטהורים בזוהר הרקיע מזהירים את נשמת (פב"פ) שהלך לעולמו (לנקבה שהלכה לעולמה) בעבור שנדבו צדקה בעד הזכרת נשמתו נשמתה

מקור הברכות

שמתו בעלה למיתה אזלא שאין כפרה לאחר מיתה, אלא כך אמר הקב"ה ברא מזכה אבא כו' שנותן את כנו ללמוד תורה ומע"מ כו'. ואם האבות צוו לבנים שיעשו צדקה כו', וכאן תקנו שנודרין צדקה שישב לאותן שכבר מתו כו', שהרי שמואל בקש על לו כברכות, וע"ש ברבריו שכרמז ישוב נבון ג"כ לקדושיתו של הרלנ"ה, שר"מ ור"י לא יכלו לעשות כן בחייהם כי רבו משעיו של אחר אם לא כוי לאחר מותם שהשער נדרה מפניהם ע"ש.

והב"ר סי' רפ"ד כביא ג"כ תיקוי דיעות בזה והביא בשם שב"ל מ"ש בשם הרי' שניאור כ"ק מס"ש בקרושין דבהוך יבי' צ"ל הריני כפרת משכבו. משמע שהמתים מתכפרים בהיים בנפש וה"ה כמבונים. והרי' אביגדור אומר שאין לו טעם על מה סמכו. דמה שאמרו בספרי כפר כו' לא אשמועינן מידי לענין צדקה. ע"ש.

ואין להביא ראיה מכרר אליהו זוכא פי"ו ממעשת דריבי' שלמד תורה עם בנו של מוכס ומיד כשאמר ברוך ה' המבורך החירו"ו מהפורעניות. [במנה"ס נר וכלל א' מובא ואת בשם מס' כלה על רע"ק.] וכ"ה ביו"ד סי' שע"ו כל בן המתפלל ומקרש ברבים פודה את אביו ואמן מגיהנום. דיל שאני ברא דמזכה אבא. וכשמתפלל ואומר קדיש או כשנותן צדקה לבד המצוה גופא הוא מקיים ג"כ מצות כבוד אב, דאבוה ניתא לי' בכך, אותו זכות מהני ג"כ לאביו. אבל אבא לא מזכה ברא וכראי' בסנהדרין ק"ד אין אברהם מציל את ישמעאל. וכש"כ אנשים אחרים שאינם מועילים למי שמת.

אך התוס' בסס' סוטה דף יו"ד בתבו דתפלה מועלת. דאיתא שם דדוד אייתי לאבשלום לעלמא דאתי, ואע"ג דאבא לא מזכי ברא היינו בלא הפלה אבל תפלה מועלת ע"ש. ומשמע דאפילו נעד רשע נמור נמי מועלת תפלה, ודלא בכויש בשם הרוקח שאם נתנו צדקה בעד רשע אינה מועילה. ע"ש בתרוצם בתרא, וגם לתרוצם השני כל שלא עבר ע"ז נמי מועלת תפלה, ואפילו לתרוצם קמא מועלת תפלה למי שנתכזה במיתתו למות מיתה משונה ע"ש.

עוד נראה דעיקר קושית התוס' שם בסומה מהא דאבא לא מזכה ברא אין אברהם מציל את ישמעאל ולא יצחק את עשו, הוא בעונות של מזיד דאין הקב"ה וחרן, אולם בשגגות ועונות שלא נודעו להם בחייהם אע"פ שצריכים כפרה, דלא מצינו בתורה דבר שלא תהיה תורה עליה כפרה ואפי' על הרהור הלב והספק בעי קרבנות דמכפרים. על אלו ודאי דמהני תפלת אחרים וצדקתם בעדם שיכפרו עליהן, וכל קושיות התוס' הוא רק אמזיד דומיא דאבשלום.

ועכ"פ נראה דאותן ההפצים להתנדב ולדור צדקה בעד נשמות קרוביהם ואוהביהם טוב יותר שיקנו אותן הצדקות במתנה לבני הנפטרים עצמם, והבנים ינדבו זאת לצדקה לנשמת אבותם דברא מזכה אבא, וכדעיל להקל דינם, כשא"כ אחרים, מה דבר חדש ומסתבר. אבל א"נ כן, והפוסקים לא הזכירו זאת. יחדשהו. גרסת הויטרי א. יתרשהו הקב"ה לששון ולשמחה עלינו ועל כו"ש ונאמר אמן.

(נשמתה) לכן בעל הרחמים יסתירהו (יסתירה) בסתר כנפיו לעולמים. ויצרור בצרור החיים את נשמתו (נשמתה) ה' הוא נחלתו (נחלתה) וינוח (תנוח) בשלום על משכבו (משכבה) ונאמר אמן.

אב הָרַחֲמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים. בְּרַחֲמָיו הָעֲצוּמִים הוּא יִפְקוֹד בְּרַחֲמִים. הַחֲסִידִים וְהַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים. קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל־קִדֻּשַׁת הַשֵּׁם. הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ. מִנְּשָׁרִים קַלּוּ וּמֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ. לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם וְחֵפֶץ צוּרָם: יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה. עִם שְׁאָר צַדִּיקֵי עוֹלָם. וְיִנָּקֵם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ: כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים. הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם. וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ: וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי. וַיְיָ שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן: וּבְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר. לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם יִוָּדַע בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ: וְאוֹמֵר כִּי דוֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָוִים: וְאוֹמֵר יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה: מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ]: אשרי וכו'

כשכת שאחר ר"ח חשון ואייר מברכין מי שיקבל עליו תענית בה"כ ומי שעונה אמן ח"ל קבלה אם ירצה להתענות. אם יש מילה או חתונה באותה שבת נוהגין לברכו למנחה:

כשמברכין שני והמישי ושני יאמר זה:

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל מי שיקבל עליו להתענות תענית שני וחמישי ושני. בשכר זה הקב"ה ישמרם ויצילם מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויקבל תפלותיהם ויאזין שועתיהם עם כל ישראל אחיהם. ונאמר אמן:

הש"ץ אומר יהללו וכו' מזמור לדוד תמצא בקבלת שבת. ומכניסין הס"ת להיכל ובנוחה יאמר וכו' ח"ק:

זמן

מקור הברכות

אב הרחמים שוכן מרומים. התפלה הזאת ליתא בסדר הרע"ג ולא בסדר רב סעדיה. ולא מצאתיה בכל הבח"י העתיקים. רק בפנקס גרסיזא אחרי הזכרת נשמות הקדושים שנהרגו. ונתקנה התפלה בזמנם על הנפשות שמסרו עצמם על קדושת השם. בשנת תתנ"ו. ותתק"ו.

יהללו. ובנוחה. נזכר בכל בו לאומרו כשמחזירין הספר למקומו.

מזמור הבו לה' בני אלים נזכר במנהיג בשם מנהג ספרד וכ' וי"ל הטעם שזה המזמור על מתן

(רה"ה) (ח) זמן תפלת מוסף מיד אחר תפלת השחר ואם התפלל אותה קודם שחרית יצא.
ואין לאחרה יותר ממד ז' שעות ואם איחרה יותר יצא אבל נקרא פושע: (סי' רפ"ו) (כ) איחרה עד שעה ורביע קודם הלילה יתפלל מנחה תחלה ואח"כ מוסף ואם אינו שהות להתפלל שתיהן יתפלל מוסף שאין לה תשלומין ולמנחה יש תשלומין להתפלל ערבית שתים: (שם ופמ"א) (נ) אם רוצה לסעוד קודם מוסף יקדם וישתה עוד יין או יאכל כזית פת או מיני תרגימא. מה' מינים אבל לקבוע סעודה אסור קודם מוסף: (מ"ז)

כי שם יי אקרא הבו גודל לאלהינו:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גּוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בכסא תשובה זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בהורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָّשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר: מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

בכסא תשובה מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

נעריצך

מקור הברכות

מתן תורה נאמר [זכחים קס"ז] ושאו שערים ראשיכם שלמה אמרו כשרבקו שערים זהכזה [שבת ל'] ע"ש, הספרדים אומרים אחרי אשרי, כרוך ה' אשר נתן מנוחה כו' ועוד פסוקים. והחזן אומר יסלוך כו' ואח"כ מזמור הבו לה' והללו, ואומר שובה למעונך, ושכון בכית מאורך כי כל פה וכל לשון יתנו הוד והדר למלכותך, וכנוחה יאמר הר, אכל נוסח הרב זיל כניא.

וכן

קדושה לס"ץ בחזרת התפלה לשבת ויו"ט והוסעגת רבה

נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ כְּסוֹד שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ. הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר:
קהל קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
חזן כְּבוֹדוֹ מְלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ

מערכי לב

נעריצך וכו' כסוד שיח שרפי קדש המקדישים כו'. כתה מפליטים דכרים אלו בשמה עצמנו להערין קדושתו יתב' כסוד שיח שרפי קדש, וכן יש לשאול כשאר הקדושות שאנו אומרים נקדש כו' כשם שמקדישים אותו בשמי מרום. או כתר כו', ולמה נאמה עצמנו הלא אין זה בחק המלאכות שאפשר להרשי אדמה להשוות עצמם לצבאי מרום, וכן יש להפליא כפסוק קדושים תהיו כי קדוש אני, והלא נאמר אל תאמר אל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש. אבל הכלל גדול יש בין עבודת בן לעבודת עבד ובכיר. העבד, פעולתו ע"מ לקבל פרס, ויבאף לא ערב, כי העבודה עצמה כעול על צוארו. וכשהיא כבדה, או כשנדמה לו שהשכר פחות מביאוי עבודתו, ומוצא מקום להפטר ממנה, אף הוא יקון כה. לא כן הבן אוהב את הוריו אהבת נפש וכל מגמתו לעשות להם נחת רוח, אינו מצרף עמה שום נמול ואינו חפץ בו כלל, כל רצונו רק ליפות עבודתו ולמלאותה כי רצונם רצונו, וכבודם כבודו. העבד עבודתו חיובית, חומרית, ומעציבה. וכש"כ שאינו שמח בשמחת אדוניו ולא מצטער בצערו, כי זריס המה זה לזה. והבן עבודתו רצונית, ונפשיית, ושמחה, ועליזה. יען כי נפש אחת להם, ונפשו קשורה בנפשו של אביו, שמה בשמחתו, ומצטער בצערו, והוא נשמת חייו ומאויו. והנה העבודה הראויה למלך הכבוד, צור העולמים ואדון כל הבריות, א"א לשום אדם הקרון מחומר למלאותה. ורק מלאכי רום משולני כל חומר, וכל רציון, ואין לאו כל מחשבת הון, הנשים ושמחים לעבות רק רצון קונם, יכולים למלאות עבודה כזאת. וגם בעבדיו אלה לא יאמין, וכמלאכיו ישים תהלה, וכש"כ אנוש רימה. וכן אין בעבודה צורך אליו יתב', כי מה מידך יקה, ואם חטאת מה תפעל, ואם צדקת מה תתן לו. **אולם** רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, כמושה"כ [דברים י] ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך לשמר את מצות ה' וחקתיו אשר אנכי מצוך היום לטוב לך. ולכן בחר בזרע אברהם אוהבו, וישימם לעם נחלה, ואע"פ שגם בעבודתם ישנן מגרעות וחסרונות בחסר המה קרון מהומר בכל משפחות האדמה, עניין אחר להם, שהמה נגים למקום. וכמו"ש חביבים ישראל שנקראו בנים למקום, והכתוב עצמו [דברים י"ד] מפרש כל זה, שאמר „בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו וגו' כי עם סגולה אתה לה' אלהיך ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה". כי בשום אופן כל יוכלו למלאות עבודה זאת ורצויה לפני המקום, וכמו"ש בתפ' ע"ז בפ"ק שיאמרו האומות תנה לנו מרחש ונעשינה, והקב"ה נותן להם מצות טובה, וא"א עושה טובתו ברחש גנו, ומכיון שנצטער בוטב בטובתו ויוצא, יען שבבר נפסר מהמצוה לפי הדין מבטל בה, כי אין לו הפץ בעצם הענין שיתאוה למלאות דברו של הקב"ה. לא כבן האהוב האוהב אותו אהבה בלי מצרים אם אינו זוכה למלאות תפקידו ומצותיו, דומה בעיניו כאי שעקנו נחש, ומחשב בלבו אולי הבעיסו, אולי בופך עליו אביו בזה קתון של

מקור הברכות

נעריצך האשכנזים מתחילים נעריצך ונקדישך כגי' חסס' סופרים ס"ם ט"ז. אבן בס"ם שבמחזור ויטרי הגי' נקדישך ונעריצך. וכן מתחילים הספרדים בקדושת שחרית, וכמש"ל בסקור הברכות בתפלת חול דף קיים ע"ב. וכתב המגה"ג אין אומרים פעמים [היא קדושת כתר. או נעריצך שיש בה שבע ישראל] בשבת ויו"ט אלא בסופ, וביוהכ"פ בטופ ונעילה כו'. ובצרפת. וזרוביצא אומרים גם בבוסף בהושי'ר. וקבלתי מעם כו' שנגזר לבטלם מקיש כוי ומוספ"כל היום ולא ירגישו האויבים. **וכתב** בעל עבודת ישראל בשם החזקוני שכתב ע"פ כי שם ה' אקרא רבתרגום ירושלמי

כְּבוֹדוֹ לְעַמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: קָהָל בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ:
חוֹן מִמְּקוֹמוֹ הוּא יָפִן בְּרַחֲמִים וְיָחֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב
וָבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים:

שמע

מערכי לב

רותחין. ולכן גם מעיותיו ומנגותיו לרצון לפניו. כאותו הגמול, והכן המוסמא מל זרועות הוריו שאביו שמח ומתעלם בכל תגועותיו והגיונו, כי נפשו בנפשו קשורה. וכמוסה"כ [ירמי' לא] הכן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מדי דברי בו — לעגמו — המו מעי לו. וזהו מעין הקדושה, שאמר שם הכתוב „כי עם קדוש אתה", „ור"ל, הואיל ואתם בנים המושים הכל בפעולה לביית ונפש מתנענע לאהבת אביכם שבשמים, הנכם עם קדוש, שנדרי הקדוש לביות נפרד מהחומר בכל פעולותיו, והוא מכוון תמיד אל מלפוני ההתדבקות האמתי לבוראו מה שאין זאת בחק מנושי. ואי אתה מוצא זאת אלא כילד קטן הגמול עלי אמו שאין לו חפץ ושיעשוע אחר אלא אהבת הוריו, והוא בוכה ומתענג כל רגע שנפרדים ממנו, לכן לא נפלאת היא שהקב"ה משתוקק לתפלתן של צדיקים המתחבמים לפניו ועושה רצונם בכן שמתחבמא לפני אביו, ומעלה ערבם כערב מלאכי מרום שאין יגר שורה עליהם המקדישים אותו כרוש עולם:

אולם כאשר באמת אין מבע הבשר מסכים לכך, והאומר מפריד ביניהו לבינו יתברך, וא"א לפניו לקדש שמו יתב' בכל עת כמוהם, רצה הקב"ה להראות חבתנו בעולם, כתתו לנו מצוה אחת קדושה גדולה ויקרה. להראות בפועל עצם אהבתנו אליו כמה שלנו לאסור נפשותינו על קדושת ה' במצות ידועות. שבזה אנו מוציאים מן הכח אל הפועל הגלון הקדוש והאהבה המופלאה הטרויה במצפונינו, והמצוה הזאת שהוא מסי"ג של יחוד ה' אנו מקבלים אותה על עצמנו פעמים בכל יום במאמר שמע ישראל, ובוהן כליות הוא יודע שקבלנוה בלב אמת, ואינו צריך יותר מכיון שאנו מסורים לאהבתו, וכיו"ב תמצא בכל המצות שנזרמות קיבוד ב"ם, ובעובדא דאותו הסיד מובא במדרש תהלים שהחזיר אבדה לאמרוגת, ואמרה: אילו הוא באומתיה עוד אחד כמוהו לא הייתי בעולם, ושמו של הקב"ה מתעלה ומתקדש עי"ז, וכל הפלותיו ועבודתנו לרצון לפניו אע"פ שהמה מלאים מגרעות והסרוגות מרובות. „והנה תכלית המדה הזאת להיות האדם מתדבק כך אל בוראו בכל עת ובכל שעה, אמנם לפהות בשעת עבודה אם הוכב הוא את בוראו, ולאי שיהיה לו הדבקות הזה". [לשון המס" פרק י"ם.] וסוף הקדושה מתגה כאוסרו"ל [יומא לי"ם] אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה, לפי שא"א לאדם שיסיח עצמו באגב הזה כי בכל אמנו, כי סוף סוף חומרי הוא ובשר ודם". [לשון המס" פכ"ו] ולכן רמז הבתיב ז"ל מבדרי התפלה לצרף קדושת הסס לבב"פ בשעת התפלה בשעה שמתפלל האדם בז והדוה בבתה של מצוה. ובמו"ם במדרש שו"ם כבתהיה עומד ומתפלל יהי' לבך שמח עליך שאתה מתפלל להלהים באין כיוצא בו, ונאמר „עבדו את ה' בשמחה". ובתוקף אהבתו והשכלת גדולתו יתברך נפרד הוא מעט מעט מעניני החומר עד שזוכה לקדשהו ולאסור נפשו

על

מקור הברכות

ירושלמי איתא דלית אפשר למלאכי מרומא למדבר שם המפורש עד דאמרן קק"ק חלת זמנין, ומנהון ליף משה דלא אדכר שמא דמפרשא, עד דתניך פומית בכ"א מלים דאינון תמנן וחמש אתוון. וכתב לפיכך תקנו הבמים עשרים ואחת תיבות בקדושה שבכל יום קודם הזברת השם וכו' ובקדושת יוצר שבת שמונים וחמש אותיות. וזהו סרמן: נקדישך כו' וכן במוסף אין לנו להזכיר את השם קודם פ"ה אותיות זה סדר הקריאה כתר כו' ע"ש. והרוי"ה בסדורו חמה כי אם נמנה נעריצך לא נמצא כ"א ס"ב אותיות. ורצה לישב עיים לשון חזקוני כח"י שגורם נקדישך ונעריצך בסוד „שכלי" שיח ע"ש. והאמת כי דוויה מצה בהבנת דברי חזקוני כי לא כיון כלל על קדושת מוסף של האשכנזים אלא על קדושת שחרית של מנהג ספרד. נקדישך ונעריצך בנעם שיח בוד שרפי כוי ובה ימצאו פ"ה אותיות

על

קול שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד: חון הוא אלהינו הוא אבינו הוא מלכנו הוא מושיענו והוא ישמיענו ברחמיו שנית לעיני

מערכי לב

על קדושתו ויחודו. והמעם הזה רמו לערף בקדושה זו גם יהוד ה' בשמע ישראל שתקנוהו בעתותי הגזרות, כמוכח בסדר רב עמרם בח"מ סי' נ"ז בשם רב שר שלום גאון. וכי' זה בזמנו של יוזנדר מלך פרס שגזר שלא לקרות ק"ש, ותקנו להדליקו בין כל הקדושות. ומהו ההכלעה "ריבת שמע ישראל" וסיפא "אני ה' אלהיכם" כדי שלא תשתכח שמע מפי התינוקת. ומסרו נפשם ע"ז כי מורכים רבים שמרו לעדיהם, ומרבו לנפשותם. וכ"ז לא עשו אלא מאהבת יוצרם לחוך בניהם ועוללים לבל ישכחו מורשת אבותם למסור נפשם על קדושת אהבתו יתב', כי הם עצמם בבר קיימו מצות ק"ש בחדרם ובביתם. כמוש"ם בביאורנו, ולכן זכו לגם גלוי כמו"ש רב שרירא "שמעצו מהרמשנים וכתוב בספרי זכרונותיהם דבעו רחמיה ובלעיה תגינא ליוזנדר" כו' ע"ש:

וזהו הענין והמעם שנזכר בקדושה זו שיפן "ברחמים", ונתקנה בלשון נסתר "מתקומו הוא יפן". ואמר אח"ז "הוא אלהינו, הוא אבינו, הוא מלכנו, הוא מושיענו, והוא ישמיענו ברחמיו שנית" כו'. כי קדושה זו קדושת כתר, נוגעת בעולם הרצון והמחשבה. כמו"ש בספר שערי אורה להר"י ניקפאלי, שמדה זאת נקראת "הוא" ועז"נ "ראו עתה כי אני אני הוא" וכל תפלה שמגעת עד אור הכתר שערי רחמים נפתחין לפניה, והאל יתב' בשמחה ורצון ונקרא אז "עת רצון". לפי שכל העולמות מלאות רחמים ורצון ואין שם עונש לא מעט ולא הרבה. לפי שאין שום מדה מחזקת רוגז וכעס. ועז": "וחנותי את אשר אחון" אע"פ שאינו הגון. כי כל בעלי הדין מתהפכים לרחמים, ואין מ' שיוכל לקטרג, וכאותה מדה יצאו אבותינו ממצריים. כי לא היו ראויים לגאולה, וכמו"ש ביחזקאל כ' "את גלולי מצרים לא עזבו ואומר לשפיך חמתי". מה עשה הקב"ה ראה שהגיע הקץ ואין "ישראל ראויים, נתגלה בני הכתר ועברו פני זעם. והוא שלאמר "כה תאמר לבי"י אהיה שלחני" שהוא השם העולה ברמ"ז הכתר. והוא סוד "אור הפנים" "אור פני מלך חיים". ועתה נתנה תורה כמו"ש "כי באור פניך נתת לנו תורת חיים". וכשעה שנתרצה הקב"ה למשה מבר לו המתנה הזאת של י"ג מדות הרחמים. והם שערי "הרחמים הגדולים" שעתיד הקב"ה לגאלני כם שנית. כמו"ש "וברחמים גדולים אקבצך". שיופיע הרחמים ממדת הכתר, ואז ימלא חפצך ויהודך במתנת הגם אע"פ שאינו מהדין, ע"ש שהאריך, וכתב "ומזה תשכיל כמה גדול כח התפלה והמצות שפותחים שערי רחמים. והוא סוד גז"ל של אבור ויחיל שהוא נקרא. ועז": "אז יקראני ואענה אחלצהו ואכבדהו" ור"ל לא די שאחלצהו מצרתו אלא גם אכבדהו לגדיק הזה שפתח בתפלתו את שערי הרחמים. ע"ש. וזה שמזכיר כאן מתקומו "הוא" יפן עלינו "ברחמים" "ויחון עם" אפילו בזמן שאינם כלאים והגונים מפני "שמיהים את שמו ערב ובקר בכל יום תמיד בתהבה" ובוכין "שמע ישראל, הוא אלהינו וכו' והוא ישמיענו ברחמיו שנית כו' הן נאלתי אתכם אחרית כראשית" כו'. והדברים מבוארים ומאירים:

מולס

מקור הברכות

על נכון, והעד שכתב ובקדושה יחד שבת, כו' ועוד שסביא למוסף נוסח כתר יחנו וגם זו לספרדים עכ"ל, וע"ש ברבריו דעל פי מה שמתרץ צריכים לחסר ביוצר ואיו של "כנועם" ושל "קדושה". אך חשאר התימה גם עליו לאמר: חקנתם האותיות, החיבות לא חקנתם? בביוצר של ספרדים לפי הוספת "שכל" או "כנועם" יש יותר מכ"א חיבות. ובקדושה כתר לפי סדר הקריאה של החזקוני יש כ"ה חיבות. והאמת שאמר שתכמים חקנו בקדושה מה שכיון משה בשירת האזינו, ורמזו ב"א חיבות בקדושה שבכל יום כמו שאנו אומרים בנקדש אע"פ שאין בה אלא ע"ז אותיות. ורמזו פ"ה אותיות בקדושת של שבת ביוצר ובמוסף אע"פ שיש בם יותר מכ"א חיבות, וכן מורה לשון החזקוני.

אחד הוא אלהינו עיין מ"א סי' רפ"ו שכתב ומנהגנו לומר אחד הוא אלהינו ע"ש, אבל במנהיג סי' מ"ד כתב לולי היו מאריכין באחר ולא היו כופלים היה טוב מאד, דהאומר שמע שנית כאומר מדים מדים. כו', ולסבין אין חשש כ"א כשבושל כל הפסוק עכ"ל.

אדיר

לְעֵינֵי כָּל־חָי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים: קהל אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

(ניו״ם והוסיר) אַדִּיר אַדִּירֵנוּ יְהוָה אֲדֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ: וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

הזן וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר: קהל יִמְלוֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ: לש״ץ לדור ודור וכו׳

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: (בסבת תשובה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ):

(בשבת ר״ח מתחילין אתה יצרת*)

תִּבְנֶה שַׁבָּת רָצִיתָ קָרְבְּנוֹתֶיהָ. צִוִּיתָ פְּרוּשֶׁיהָ עִם סִדּוּרֵי נסכיה

מקור הברכות

אדיר אדירנו אינגו בסדורי הספרדים וכ׳ הרוקח שמעתי שא״א אדיר כ״א בר״ה ויו״כ אבל במגנצא אומרים אותו בכל יו״ם [עבו״ו] ועמש״ל בת״אלדף ק״ך.
מועמיה

מערכי לב

אולם שערי רחמים כאלו לא נפתחים לאדם שחלול שם שמים בידו, כערם יתקן מעשיו להסיר העון הזה מעליו. כי אם הכריות מלעיזות עליו: „אוי לפלוני שלמד תורה״ [יומא דף פ״ו] והם מעמים וחושבים שעושה הכל ע״פ דין תורה, אין תולין הסרחון אלא בה וכדרכיו אשר התוה לו על פיה. ואומרות: פלוני שלמד תורה ראו כמה מקולקלים מעשיו״. ועם כל זאת אינו מרגיש ואינו מוצא לנפשו עון אשר חטא. וע״כ שתורתו גרמה לו „שהדרכים שהתוה לו על פיה „מכוערים המה״, ע״ד שאמרו בירושלמי פ״ב דברכות בחד בר נש דאתפקיד גבי הכריה וכפר בי׳, ואמר „לא לך הימנית אלא להפלין די בראשיך״, ודומה כמי שמזייף תעודות בשם המלך והמשנה לחתום ממון אחרים. שהפאו יגדל שבעתים ולא ניתן למחילה, שמלבד עצם העול שהוא עושה, מבזה בכולם באופן מבהיל. בשעולם חושבים שגוו אותו על כך. וכעין הזה אמרו הרי שנגזל כו׳ אין זה מברך אלא מגאן, שג׳ בוצע ברך גאן ה׳ ואסור לברך את הבוצע. וכש״כ מי שקובע לעצמו פרנסות פסולות ועוסק בזיופים, שלא לעצמו הוא חוטא אלא שמביא קלון גם על רבבות אחיו ובני עמו ורודף כלל ישראל, וביחוד בזמן הזה שבוגאינו סופרים עצמנו למצוא עוונו לשנוא, שגם עניין קל שהוא נגד כבוד הבריות, ורכב קטן, נורם להשפיל כבודה של תורה, וכבודן של ישראל. וחייב מיתה מפני שהוא מכלל היה״ם שלא יכופר העון הזה על יום המיתה. ואשרי הזוכה לקדש שם שמים בכל מעשיו ומעעדיו, וכעין שהזכירו במדרש תהלים שנז״ל. בחסיד שהשיב אבדה למערוגת אחת, שאמרה אילו הואי באומתיה עוד אהד כמוהו, לא הייגו בעולם, ועל כיו״כ נאמר [יעפי׳ מ״מ] ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר:

תכנת שבת רצית קרבנותיה כו׳. מענגיה לעולם כבוד יגחלו. מזעמיה חיים זכו. ונם האוהבים דבריה גדולה בחרו. לרוץ מעם על שלשה חלוקות אלו מענגיה.
מועמיה

לשבת וראש חדש

*) אַתָּה יָצַרְתָּ עוֹלָמְךָ מִקֶּדֶם כִּלִּיתָ מְלַאכְתְּךָ בַּיּוֹם

נְבִיאֶיהָ. מְשַׁנְּנֶיהָ לְעוֹלָם כָּבוֹד יִנְחָלוּ. טוֹעֲמֶיהָ חַיִּים זָכוּ. וְגַם הָאוֹהֲבִים) דְּבָרֶיהָ גְּדֻלָּה בָּחָרוּ. אָז מִסִּינַי נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ. וַתְּצַוֵּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבַּן מוּסַף שַׁבָּת כָּרָאוּי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לארצנו

מערכי לב

טועמיה, ואוהביס דבריה. והכעיה בסכרס כבוד, חיים, ונדולה. ולשון מעגניה, טועמיה, נ״כ קשה המוכן כי הלא הכ המתענגים ממנה, ולא שהם מענגים אותה, ועל״ז קשה הלשון נ״כ מה שאמרו ״כל המענג את השבת״ ולא אמרו המתענג מן השבת. וכן אמרו להלן „עם מקדשי שביעי״ וזה פלא, דקדושת השבת קדמה לישראל וכדאמרינן במס׳ פסחים דביו״ט אומר מקדש ישראל והזמנים ישראל דקדשי לזמנים, אבל בשבת אומר מקדש השבת. וכן אומרים נ״כ בתפלה „ובשביעי רצית בו וקדשתו״, אך ישנן ארבעה חלוקות בזמן שאים פשוט ונקלה מקבל פני מלך רם ונשא ונכאות כל משרתיו. האחד. הוא כבוד שאין למעלה מזה, שהמלך בכבודו ובעצמו בא עם כל מרכבות המלוכה שלו שריס רמיס ונשאים, להתארח ולקבוע סעודתו אצל אחד משבביו מבני מדינתו, אשר לכבוד בזה אינם זוכים גם הפחות והשריס היותר עליונים. השתה המופלאת הזאת מרהבת לבב העבד הנקלה הזה אשר ישכח כל חפצי עצמו, ויעמול הרבה ירחיס ובכועות להקן ולפאר הארו וכל כלי תשמישו, ולא יכבד עליו דבר מלטרוח בזה הוא וכל ב״ב אשר יומס לא ינוחו ולילה לא ישקומו לתקן כל צרכי הקונו לקבלת פני מלכם, ושלוחת נפשם ומחתת לבם עוברת כל גבול, ולא יערכוה כסף ומטמונים כמה שאבשים פחותים כמוהם זכו לענג את מלכם ואדונם. והיום הזה לא יזח מלבבם כל ימי חייהם, ושם המשפחה הזאת נשארת לזכרון גלח שזכו בחייהם להאריח את המלך עצמו בביתם ובחצרותם וקבע סעודתו אצלם. וכדבר הזה ואופן הלו היה לנו יום השבת בזמן שבביתמ״ק היה קיים שהארחנו את מלך הכבוד עצמו בעירנו והיכלנו, וכבדנוהו בשני כבשים בני שנה ושני עשרונים סלת לריח נחוח לרצון לפני ה׳, וכעין הזה היתה קבלת יום השבת אצל חסידים הראשונים כעין רב יוסף אצלה ליבי כו׳ וכו׳ מכתפי לקראת שבת מלכתא, ומענגים אותה בכגדי המודות ומקדישים יום זה לשבחות ורננות. עריס רוב הלילה, וקוראים כל היום בתורה, ועוסקים בתפלה והודאה להי העולמים. כל מאוים היה לענג פני מלכם ואדונם, ונגלל זאת יזכו לגחלה בלי מצרים ועל זה אמרו „כל המענג את השבת״ כו׳, וזהו הכבוד האמתי שאומר, רצית קרבנותיה וסדורי נסכיה:

מקור הברכות

טועמיה חיים זכו, נוסח רבינו סעדיה: טועמיה חיים, זכרמו וגם האוהבי דבריה כו׳ קרבן מוספין ונסכין כראוי לו. כו׳ ונוסח הרמב״ם ז״ל: **למשה** ציוה על הר סיני מצות שבת שמור חכור

מעגניה כבוד ינחלו:

ההלנקה הסיה היא, מה שהמלך עושה למשרתיו לכבד אותם ולהאריחם על שלחנו. אשר לא כל השריס זוכים לזאת, לאכול את לחם המלך עמו בביתו ועל שלחנו, וגם אחנס

לשבת וראש הדש

הַשְׁבִּיעֵי אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל הַלְּשׁוֹנוֹת וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וֶקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ. וַתִּתֶּן לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְכַפָּרָה. וּלְפִי שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ

ואבותינו

לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ. תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם. וְאֶת־מוּסַף יוֹם*[הַשַּׁבָּת] הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וביום

מקור הברכות

חכור, וכו' צוותנו ה' אלהינו להקריב לך קרבן מוסף כראוי. יהי"ר מ ה"א שהעלנו לארצנו כו' ואת מוספי יום המנוח הזה נעשה ונקריב כו' עד ע"י משה עבדך. לא נחתו מלכנו לגוי הארצות, ולא הנחלתו מלכנו לעובדי האלילים, גם במנוחתו לא ישכנו ערלים, לבית ישראל נתתו, זרע ישורון אשר בם בחרת חמדת ימים אותו קראת, אויא רצה במנוחתנו כו': יום השבת גרסת הישרי א „המנוח".

מערכי לב

המנוח שאין זה כערך הכבוד הראשון שהזכרנו, וגריך האדם להזהר מאד בכל הנועה וביכור שהוא מוליא בהיכל מלכו ואדונו ונגב נגד פניו אשר אימה ופחד יחרידהו כל רגע, בכ"ז יקרה היא ההתועדות הזאת בתעמד כל הבריה רואי פני מלכם שכ"א מהם נכוה מהופתו של הכיורו, וכענין הזה הוא יום השבת הקדוש לפני אלו שאינן מפעיפים את מלכם אך הם מוטמים ממנו ומקדושתו, והוא התכסיל הרוחני של שבת שריחו נודף, „תכלין אחד יש לי ושבת שמה", ועז"א טועמיה, שמוטמים ממנה היים זבו, שיוס הזה הוא יוס המרכז לחייהם לכל ימות השבוע, החלוקה השליטית. שאינם זוכים לטעום ולהתענג מקדושת יום השבת אלא שמשמריס אותה ואוהבים דבריה, משפטיה ומצותיה, כמצוה עליהו לפי דין תורתנו, ועומדים על פרקי הלכה הקבועה בש"ע לא יוסיפו ולא יגרעו, כאיש היל זה שנכחר לעמוד על פתח הארמון אשר לתלך להיות משומרי ראשו כפי מה שנצטוה, וגם זה הוא שמחה וגדולה לפניו כי לא כל בני חיל זוכים לזה, והוא שמה בשירותו מאד, וע"ז אומר וגם האוהבים דבריה, ופקודי מצותיה אע"פ שאינם מרגישים מקדושת יום השבת ומתק רוחניותו, מ"מ גדולה בחרו, כי על כל פנים אינן מכלל החלוקה הרביעית שבוהרים ביום השבת מפני שהפנים בטיול ומנוחת הוללות וסכלות. ולכן הם נחשבים לנבחרי ה' לגדולה ולתפארת:

ישמחו

לשבת וראש חדש

וַאֲבוֹתֵינוּ חָרְבָה עִירֵנוּ וְשָׁמֵם בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְנָלָה יָקָרֵנוּ וְנָטַל כָּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ. וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירְתֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד *[הַשְּׁלוּחָה] בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת מוּסְפֵי יוֹם*[הַשַּׁבָּת] הַזֶּה *[וְיוֹם] רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה. נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ

שכתבת

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבָּתוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וקדשתו

מערכי לב

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקורא עונג עם מקדשי שביעי, כלם כו׳, עיין הדברים מה שתולה שמחת מלכותו של הקב״ה בשמירת השבת, ומה שאומר „עם מקדשי שביעי״ מה שבאמת הוא כפי מה שאומר אחר זה „ובשביעי רצית בו וקדשתו״ שהקב״ה קדש אותו, הוא מפני שזכותן של ישראל שזכו להתקרב לתורתו ולמלכותו יתב׳ שיהי׳ להם לאלהים היה מפני מהנת השבת שזכו בו בכבר. שבאלרים זכו בו מעצמם כמובא במדרשות, ובמרה נגעוו עליו גם בטרם נהיו לו לעם, ועל ידו זכו למעמון גדול של הקב״ה ומתנה טובה שהי׳ לו יתב׳ בכית גנזיו, וכמו״ש בפ״ק דשבת מתנה טובה כו׳ ושבת שמה, ובשעה שבא הברבור משה רבינו ע״ה לתאר את ב״י שיהיו לו לעם, לא הי׳ בידם מעלה אלא מפני המעמון הזה שהיה בבר בידם והוא יום השבת שקדש את ישראל ועל ידו היו לגוי קדוש ורואים לקבל עליהם את מלכותו יתב׳ ואת תורתו, וזה שאחר בשה״ג „אלו נתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני הר סיני לייבנו״, וכל המהלל את השבת כעובד ע״ז, וקדושתו למעלה מכל המצות. אבן כאשר לא הרבה יבינו זאת ויפיס נ״כ שומרי שבת מפני שקוראים בו עונג ואחת להנפש מעמלם׳ אז שהם מקדשי שביעי ולא שבביעי מקדשתם, מ״מ מבקש עליהם בגם הם ישמחו במלכותך, וכלם ישבעו ויתענגו מטובך ויזכו להנות מטוב יום השביעי אשר רצית בו וקדשתו:

לשבת וראש חדש

שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְיוֹם הַשַׁّבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבָּתוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: (זֶה קָרְבַּן שַׁבָּת וְקָרְבַּן*[הַיּוֹם] כָּאָמוּר):

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיְיָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ יַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלָּכָתָם:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שביעי

מקור הברכות

מפני היד. גרסת רפרי א, „שנשתלחה״. „את״ מוסגי יום „המנוח״ הזה, „ואת יום״, זה קרבן שבת וקרבן „ר״ח״. ותדש עלינו את יום „המנוח הזה ואת יום ראש החדש״.

וְקִדַּשְׁתּוֹ הֵמִדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ. קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. וְהַנְחִילֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רְצֵה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם. וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: סודים דרבנן (נעיל כלל 254.)

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שֶׁאַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוּבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

על

לשבת וראש חדש

שְׁבִיעִי. כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ. הֵמִדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ וְהַדֵּשׁ עָלֵינוּ [וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה אֶת־הַחֹדֶשׁ] הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לִמְחִילַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת עָוֹן. (כשנת העבור וּלְכַפָּרַת פֶּשַׁע). כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל הָאֻמּוֹת. וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ לָהֶם הוֹדַעְתָּ וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם קָבַעְתָּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים: רצה ומודים וכו׳

בחנוכה אומרים כאן על הנסים

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶן־יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם רַבְתָּ אֶת־רִיבָם דַּנְתָּ אֶת־דִּינָם נָקַמְתָּ אֶת־נִקְמָתָם. מָסַרְתָּ גִבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים. וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים. וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים. וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים. וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ. וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ. וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וּפִנּוּ אֶת־הֵיכָלֶךָ. וְטִהֲרוּ אֶת־מִקְדָּשֶׁךָ. וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ. וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

בסכת תשובה וְכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת. הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

(נשליך נכור) אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשלשת, בתורה הכתובה על ידי משה עבדך. האמורה מפי אהרן וכניו כהנים עם קדושך כאמור:

יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם: וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ: בספר בָּרוּךְ

אתה

אַתָּה יְהוָה הַמְּבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם: אלהי נצור וכו׳:

(נחזרת התפלה קדיש שלם)

בנוסח תשובה בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר
וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל
לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אלהי נצור וכו׳:

קדיש תתקבל. אין כאלהינו וכו׳:

וַקְוֵה אֶל יְיָ חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל יְיָ: אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ
כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ: כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי יְיָ
וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ]:

אֵין כֵּאלֹהֵינוּ. אֵין כַּאדוֹנֵינוּ. אֵין כְּמַלְכֵּנוּ. אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ:
מִי כֵאלֹהֵינוּ. מִי כַאדוֹנֵינוּ. מִי כְמַלְכֵּנוּ. מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ: נוֹדֶה
לֵאלֹהֵינוּ. נוֹדֶה לַאדוֹנֵינוּ. נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ. נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ:
בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ. בָּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ. בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ. בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ:
אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ. אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ. אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ.
אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ
אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים:

פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצְּרִי וְהַצִּפּוֹרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל
שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל
שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה. הַקּוֹשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר. וְקִלּוּפָה
שְׁלֹשָׁה. וְקִנָּמוֹן תְּשִׁעָה. בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה תְּשִׁעָה קַבִּין. יַיִן
קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וַקַבִּין תְּלָתָא. וְאִם אֵין לוֹ יַיִן קַפְרִיסִין מֵבִיא
חֲמַר חִוָּרָן עַתִּיק. מֶלַח סְדוֹמִית רְבַע הַקַּב. מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל
שֶׁהוּא. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף כַּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא. וְאִם נָתַן
בְּהּ

מקור הברכות

בסוף על הנסים סליים כדברי א. כשם שעשית להם נסים וגבורות בימים ההם ובזמן הזה, כן
עשה עמנו ה׳ אלהינו פלא ונסים בעת הזאת.

אין באלהינו בסור ורסבים נזכר אין באלהינו לאומרו בכל יום, וכ׳ רש״ל בחשו׳ דלפי מנהגנו
שאומרים אותו קודם עלינו אצ״ל הגדה דא״ר אליעזר אר״ח. דהגדה זו אנו סליימים כדי לומר
אחריו קדיש. אבל אחר עלינו אומרים קדיש בלא״ה. וכדברי כתוב הגדה זו, וכ׳ אח״כ ועומד הנער
לומר קדיש, ואחריו עלינו. ולא נזכר עוד הקדיש שאחרי עלינו:

ושמרו

בָּה דְּבַשׁ פִּסְלָהּ. וְאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַצָּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף. בְּרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה. יֵין קַפְּרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה: וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בְּעַזָּרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

הַשִּׁיר שֶׁהַלְּוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ: בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיוֹשְׁבֵי בָהּ: בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ: בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים אֵל־נְקָמוֹת יְיָ אֵל־נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: בַּשַּׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת מִזְמוֹר שִׁיר לֶעָתִיד לָבוֹא לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

[תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות]:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ. [אַל תִּקְרָא בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ]: שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל: יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: לְמַעַן בֵּית יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

ועומד הנער ואומר קדיש כלי תתקבל ואמר עליו לשבח עד נקוה וכפרים לכתיבה:
[כוייסרי כת"י כ"מ]

פותחין הארון

הזן אַנְעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶעֱרוֹג. כִּי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי תַעֲרוֹג:
קהל נַפְשִׁי חָמְדָה בְּצֵל יָדֶךָ. לָדַעַת כָּל רָז סוֹדֶךָ:
מִדֵּי דַבְּרִי בִּכְבוֹדֶךָ. הוֹמָה לִבִּי אֶל דּוֹרֶיךָ:
עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נִכְבָּדוֹת. וְשִׁמְךָ אֲכַבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת:
אֲסַפֵּרָה כְּבוֹדְךָ וְלֹא רָאִיתִיךָ. אֲדַמֶּה אֲכַנֶּךָ וְלֹא יְדַעְתִּיךָ:
בְּיַד נְבִיאֶיךָ בְּסוֹד עֲבָדֶיךָ. דִּמִּיתָ הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ:
גְּדֻלָּתְךָ וּגְבוּרָתֶךָ. כִּנּוּ לְתוֹקֶף פְּעֻלָּתֶךָ:
דְּמוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי יֶשְׁךָ. וַיִּשְׁווּךָ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ:
הִמְשִׁילוּךָ בְּרוֹב חֲזִיוֹנוֹת. הִנֵּה אֶחָד בְּכָל דִּמְיוֹנוֹת:
וַיֶּחֱזוּ בְךָ זִקְנָה וּבַחֲרוּת. וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ בְּשִׂיבָה וְשַׁחֲרוּת:
זִקְנָה בְּיוֹם דִּין וּבַחֲרוּת בְּיוֹם קְרָב. כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָדָיו לוֹ רָב:
חָבֹשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ. הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:
טַלְלֵי אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא. קְוֻצּוֹתָיו רְסִיסֵי לָיְלָה:
יִתְפָּאֵר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי. וְהוּא יִהְיֶה לִי לַעֲטֶרֶת צְבִי:
כֶּתֶם טָהוֹר פָּז דְּמוּת רֹאשׁוֹ. וְחַק עַל מֵצַח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ:
לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִּפְאָרָה. אֶמְתּוֹ לוֹ עֲטֶרֶת עֲטָרָה:
מַהֲלִפּוֹת רֹאשׁוֹ כְּבִימֵי בְּחֻרוֹת. קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת:
נָוֶה הַצֶּדֶק צְבִי תִּפְאַרְתּוֹ. יַעֲלֶה נָא עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ:
סְגֻלָּתוֹ תִּהְיֶה נָא בְיָדוֹ עֲטֶרֶת. וּצְנִיף מְלוּכָה צְבִי תִּפְאֶרֶת:
עֲמוּסִים נִשָּׂאִים עֲטֶרֶת עֹנֶדֶם. מֵאֲשֶׁר יָקְרוּ בְעֵינָיו כִּבְדָם:
פְּאֵרוֹ עָלַי וּפְאֵרִי עָלָיו. וָקְרוֹב אֵלַי בְּקָרְאִי אֵלָיו:
צַח וְאָדוֹם לְלִבּוּשׁוֹ אָדוֹם. פּוּרָה בְּדָרְכוֹ כְּבוֹאוֹ מֵאֱדוֹם:
קֶשֶׁר תְּפִלִּין הֵרָאָה לְעָנָיו. תְּמוּנַת יָיָ לְנֶגֶד עֵינָיו:
רוֹצֶה בְעַמּוֹ עֲנָוִים יְפָאֵר. יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת בָּם לְהִתְפָּאֵר:
רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת קוֹרֵא מֵרֹאשׁ. דּוֹר וָדוֹר עַם דּוֹרְשֶׁךָ דָּרוּשׁ:
שִׁית הֲמוֹן שִׁירַי נָא עָלֶיךָ. וְרִנָּתִי תִּקְרַב אֵלֶיךָ:
תְּהִלָּתִי תְּהִי לְרֹאשְׁךָ עֲטֶרֶת. וּתְפִלָּתִי תִּכּוֹן קְטֹרֶת:

תִּיקַר שִׁירַת רָשׁ בְּעֵינֶיךָ. כְּשִׁיר יוּשַׁר עַל קָרְבָּנֶיךָ:
בִּרְכָתִי תַּעֲלֶה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר. מְחוֹלֵל וּמוֹלִיד צַדִּיק בְּבִיר:
וּבִבְרָכָתִי תְּנַעֲנַע לִי רֹאשׁ. וְאוֹתָהּ קַח לְךָ כְּבִשְׂמִים רֹאשׁ:
יֶעֱרַב נָא שִׂיחִי עָלֶיךָ. כִּי נַפְשִׁי תַּעֲרוֹג אֵלֶיךָ:
לְהַ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֶּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: לְהַ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: מִי
יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְיָ יַשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלָּתוֹ: ק״)

מח״כ אומרים היום יום שבת קדש שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש.
מזמור שיר ליום השבת כו׳. ק״י אדון עולם כו׳:

המכבד את ההולה בשבת לא יאמר כבהול אלא יאמר כך:

שַׁבָּת הִיא מִלְּזַעֹק וּרְפוּאָה קְרוֹבָה לָבוֹא וְשִׁבְתוּ בְּשָׁלוֹם:

ואם הלך לנחם אבלים יאמר כך:

שַׁבָּת הִיא מִלְּנַחֵם וְנֶחָמָה קְרוֹבָה לָבוֹא וְשִׁבְתוּ בְּשָׁלוֹם:

דיני קידושא רבא של שחרית

(רה״ה) (א) יהיה שלחנו ערוך כמו בסעודת הלילה (וימהר לאכול קודם ו׳ שעות לאסור להתענות בשבת עד ו׳ שעות אם לא תעניית הלוים) ויברך על היין בפה״ג והוא נקרא קידושא רבא וזה הקידוש אינו אלא רק מדרבנן ואח״כ יטול ידו ויכנס על להם משנה כמו בלילה ויסעוד וגם זה הקידוש צריך שיהיה במקום סעודה: (ב) אסור לטעום קודם קידוש אפי׳ מים ומיהו בבקר קודם תפלת שחרית מותר לשתות מים מפני שלא הל עליו חובת קידוש עדיין: (סי׳ רפ״ט) (ג) במקום שאין יין מצוי הוי שכר ושאר משקין שדרך לשתותן לצמאו המר מדינה חזק ממים ומותר לקדש על המשקין בשחרית ואם אין לו שכר ושאר משקין מברך על הפת המוציא והוא ג״כ קידושא רבא ואסור לאכול ולשתות שאר דברים עד שיקדש מקודם על הפת ואם אין לו פת יכול לאכול שאר דברים בלא קידוש ואפי׳ מצפה שיביאו לו פת או שאר משקין לקידוש א״צ להמתין ומותר לאכול קודם הקידוש וכשמביאין לו פת או יין לקידוש יקדש עליו אח״כ אבל בקידוש של לילה צריך להמתין ולא לאכול עד חצות לילה אם מצפה שיביאו לו להם או יין לקידוש אבל יותר מחצות לילה אין להמתין: (מ״א רפ״ט) (ד) נשים חייבות בקידוש היום כמו אנשים: (פ״מ שם)

סדר קידוש ליום השבת

[אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת עונג לקדוש יי מכובד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר: אז תתענג על יי והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי יי דבר:]

וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לדרתם

מקור הברכות

וישמרו שקודם קידוש אינו מובא בשום קרמון. אך הכלבו סי׳ לים מביא זאת בשם יש נוהגין, ובגמרא שסתים ק״ו מובא לומר רק הברכה בוסת״ג ונקראת קדושא רבא, וכתוב בתוס׳

לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ:

זכור את יום השבת לקדשו: ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: ויום השביעי שבת לי אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך: כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי:

עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְיָ אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ:

מצוה להדר מהר יין לקידוש ואין כו היוב נמור כמו שים חיוב בלילה ויברך:

סברי מרנן ורבותי:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

ושותה כדי רביעית ויתן לכל המסובין. וימול ידיו וקודם שינגבם יברך ענט"י ויבצע על שתי לחם כמו בסעודת הלילה. ויזהר במלח על השלחן בכל הסעודות ויזהר ללמוד על השלחן:

זמירות ליום השבת

בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם. יַעֲמֹס לָנוּ יֶשַׁע וּפְדִיוֹם. וּבְשִׁמְוֹ נָגִיל כָּל־הַיּוֹם. וּבִישׁוּעָתוֹ נָרִים רֹאשׁ עֶלְיוֹן. כִּי הוּא מָעוֹז לַדָּל וּמַחֲסֶה לָאֶבְיוֹן: שַׁבְּתֵי יָהּ לְיִשְׂרָאֵל עֲדוּת. בְּצָרָתָם לוֹ צָר. בְּסִבְלוֹת וּבְעַבְדוּת. בְּלִבְנַת הַסַּפִּיר הֵרְאָם עֹז יְדִידוּת. וְנִגְלָה לְהַעֲלוֹתָם מֵעוֹמֶק בּוֹר וָדוּת. כִּי עִם יְיָ הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְּדוּת: מַה־יָּקָר חַסְדּוֹ בְּצִלּוֹ לְגוֹנְנָמוֹ. בְּגָלוּת בָּבֶלָה שָׁלַח לְמַעֲנָמוֹ. לְהוֹרִיד בְּרִיחִים נִמְנָה בֵּינֵימוֹ. וַיִּתֵּנֵם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שׁוֹבֵימוֹ. כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְיָ אֶת־עַמּוֹ. בַּעֲבוּר הַגָּדוֹל שְׁמוֹ: עֵילָם שָׂת כִּסְאוֹ לְהַצִּיל יְדִידָיו. לְהַעֲבִיר מִשָּׁם מַעֲוֹנֵי מוֹרְדָיו.

מעבור

מקור הברכות

בחוס' רי"ד בחי' על מס' פסחים ובמגיד משנה פכ"מ על שם דהוא זוטר קרי לי' קדושא רבא הדר כבוד כמו שאומרים לסוכא סגי נהור, וכתב רב האי גאון בתשובה [שע"ח קמ"ו] המברך ביום כופה"ג ומקדש השבת הוא שמות וכורות ולא נפיק י"ח, ולא עוד אלא שחייב מלקות משום לא תשא שמברך ברכה שא"צ, וגם מפסיק בין ברכה לשתיה. וכ"כ בס' האורה לרש"י סי' נ"ג וכס' העתים.

זמירות לשבת לא נמצא בסדר רע"ג ורס"ג ונתקנו בזמן מאוחר ע"י חכמי הצרפתים, ובמחז"ו איתא פיוט ברוך ה' יום יום, עד ומחסה לאביון. ואח"כ ברוך אלהינו אשר נטלנו מן. ברוך אלהינו שבראנו לכבודו כו'. ואח"כ שבתי יה לישראל עדות עד ישוב לא נאמר כ"א ושב וקבץ. ובכתוב ושב ה' אלהיך וגו'. וע"ש הגירסא ,ולהאביד משם מעוזני מורדיו' ולא להעכיר, ומיוסד עש"ה והאכרתי משם מלך ושרים וכן חגיה הגאון ר' אפרים זלמן מרגליות. [המבאר הרש"ה] ושם פיוט דרור יקרא, לה' דונש. כי אשמרה שבת, לר"א אבן עזרא.

מֵעֲבוֹר בִּשְׁלַח פָּדָה אֶת־עַבְדָּיו. קָרֵן לְעַמּוֹ יָרִים תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו. כִּי אִם הוֹנָה וְרִחַם כְּרַחֲמָיו וּכְרוֹב חַסְדָּיו: וּצְפִיר הָעִזִּים הִגְדִּיל עֲצוּמָיו. וְגַם חָזוּת אַרְבַּע עָלוּ לִמְרוֹמָיו. וּבְלִבָּם דִּמּוּ לְהַשְׁחִית אֶת־רְחוּמָיו. עַל־יְדֵי כֹּהֲנָיו מִגֵּר מִתְקוֹמְמָיו. הַסְדֵי יְיָ כִּי לֹא־תָמְנוּ כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמָיו: נִסְגַּרְתִּי לֵאֱדוֹם בְּיַד רַעֵי מְדָנַי. שֶׁבְּכָל־יוֹם וָיוֹם מְמַלְּאִים כְּרֵסָם מֵעֲדָנַי. עֻזְּרָתוֹ עִמִּי לִסְמוֹךְ אֶת־אֲדָנַי. וְלֹא נְטַשְׁתַּנִי כָּל־יְמֵי עֲדָנַי. כִּי לֹא יִזָּנֵה לְעוֹלָם אֲדֹנָי: בְּבוֹאוֹ מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים. זֶבַח לוֹ בְּבָצְרָה וָטֶבַח לוֹ בְּבוּגְדִים. וַיַּז נִצְחָם מַלְבּוּשָׁיו לְהַאְדִּים. בְּכֹחוֹ הַגָּדוֹל יִבְצוֹר רָוֹחַ בְּבוּגְדִים. הָנֵה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים: רְאוֹתוֹ כִּי בֵן אֲדוֹמִי גְנִידִים. הָנֵה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים. וּמַלְאָךְ כְּאָדָם בְּתוֹלָדָה הָעוֹצֵר. יַחֲשׁוֹב לוֹ בְּבָצְרָה תִּקְלוֹט כְּבֶצֶר. וּמַלְאָךְ כְּאָדָם בְּתוֹלָדָה יִנָּצֵר. וּמֵזִיד כְּשׁוֹגֵג בְּמִקְלָט יֵעָצֵר. אֶהֱבוּ אֶת־יְיָ כָּל־חֲסִידָיו אֱמוּנִים נוֹצֵר: יְצוּדָה צוּר חַסְדּוֹ קְהִלּוֹתָיו לְקַבֵּץ. מֵאַרְבַּע רוּחוֹת עָדָיו לְהַקְבֵּץ. וּבְהַר מְרוֹם הָרִים אוֹתָנוּ לְהַרְבֵּץ. וְאִתָּנוּ יָשׁוּב נִדָּחִים קוֹבֵץ. יָשִׁיב לֹא נֶאֱמַר כִּי־אִם וָשֹׁב וְקִבֵּץ: בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר טוֹב גְּמָלָנוּ. כְּרַחֲמָיו וּכְרוֹב חַסְדָּיו הִגְדִּיל לָנוּ. אֵלֶּה וְכָאֵלֶּה יוֹסִף עִמָּנוּ. לְהַגְדִּיל שְׁמוֹ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵלֶּה וְכָאֵלֶּה יוֹסִף עִמָּנוּ. לְהַגְדִּיל שְׁמוֹ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ: בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לִכְבוֹדוֹ. לְהַלְּלוֹ וּלְשַׁבְּחוֹ וּלְסַפֵּר הוֹדוֹ. מִכָּל אוֹם גָּבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ. לָכֵן בְּכָל־לֵב וּבְכָל־נֶפֶשׁ וּבְכָל־מְאוֹדוֹ. נַמְלִיכוֹ וּנְיַחֲדוֹ: שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ יָשִׂים עָלֵינוּ בְּרָכָה וְשָׁלוֹם. מִשְּׂמֹאל וּמִיָּמִין עַל־יִשְׂרָאֵל שָׁלוֹם. הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם. וְיִזְכּוּ לִרְאוֹת בָּנִים וּבְנֵי בָנִים עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת עַל יִשְׂרָאֵל שָׁלוֹם. יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי עַד שַׂר שָׁלוֹם:

בָּרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה. לְנַפְשֵׁנוּ פְּדִיוֹם. מִשְּׂאֵת וַאֲנָחָה. וְהוּא יִדְרוֹשׁ לְצִיּוֹן. עִיר הַנִּדָּחָה. עַד אָנָה תוּגִיוֹן. נֶפֶשׁ נֶאֱנָחָה: הַשּׁוֹמֵר שַׁבָּת. הַבֵּן עִם הַבַּת. לָאֵל יִרְצוּ כְּמִנְחָה עַל־מַחֲבַת: רוֹכֵב בְּעֲרָבוֹת. מֶלֶךְ עוֹלָמִים. אֶת עַמּוֹ

לִשְׁבוֹת. אֹזֶן בִּנְעִימִים. בְּמַאֲכָלִי עֲרֵבוֹת. בְּמִינֵי מִטְעַמִּים. בְּמַלְבּוּשֵׁי כָבוֹד זֶבַח מִשְׁפָּחָה: השומר וְאַשְׁרֵי כָּל־חוֹכֶה. לְתַשְׁלוּמֵי כִפֶּל. מֵאֵת כָּל־סוֹכֶה. שׁוֹכֵן בָּעֲרָפֶל. נַחֲלָה לוֹ יִזְכֶּה. בָּהָר וּבַשְּׁפֵלָה. נַחֲלָה וּמְנוּחָה. בַּשֶּׁמֶשׁ לוֹ זָרְחָה: השומר כָּל־שׁוֹמֵר שַׁבָּת כַּדָּת מְחַלְּלוֹ. הֵן הֻכְשַׁר חִבַּת. קָדֵשׁ גּוֹרָלוֹ. וְאִם יָצָא חוֹבַת הַיּוֹם אַשְׁרֵי לוֹ. אֶל אֵל אָדוֹן מְחוֹלְלוֹ. מִנְחָה הִיא שְׁלוּחָה: השומר חֶמְדַּת הַיָּמִים קָרָאוֹ אֵלִי צוּר. וְאַשְׁרֵי לְתָמִימִים. אִם יִהְיֶה נָצוּר. כֶּתֶר הִלּוּמִים. עַל רֹאשָׁם יָצוּר. צוּר הָעוֹלָמִים. רוּחוֹ בָם נָחָה: השומר זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. הִרְנוּ כִּי נִבְהָה גֵּזֶר עַל־רֹאשׁוֹ. עַל־כֵּן יִתֵּן הָאָדָם לְנַפְשׁוֹ. עֹנֶג וְגַם שִׂמְחָה. בָּהֶם לְמִשְׁחָה: השומר מְקַדֵּשׁ הִיא לָכֶם שַׁבָּת הַמַּלְכָּה. אֶל־תּוֹךְ בָּתֵּיכֶם. לְהָנִיחַ בְּרָכָה. בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם לֹא־תַעֲשׂוּ מְלָאכָה. בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם. עֶבֶד וְגַם שִׁפְחָה: השומר

יוֹם זֶה מְכֻבָּד מִכָּל יָמִים. כִּי בוֹ שְׁבַת צוּר עוֹלָמִים: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלַאכְתֶּךָ. וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי לֵאלֹהֶיךָ. שַׁבָּת לֹא תַעֲשֶׂה בוֹ מְלָאכָה. כִּי כֹל עָשָׂה שֵׁשֶׁת יָמִים: יום זה רִאשׁוֹן הוּא לְמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ. יוֹם שֶׁבָּתוֹן יוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ. עַל כֵּן כָּל אִישׁ בְּיֵינוֹ יַקְדִּישׁ. עַל שְׁתֵּי לֶחֶם יִבְצָעוּ תְּמִימִים: יום זה אֱכוֹל מַשְׁמַנִּים שְׁתֵה מַמְתַקִּים. כִּי אֵל יִתֵּן לָכָל בּוֹ דְּבָקִים. בֶּגֶד לִלְבּוֹשׁ לֶהֱם חֻקִּים. בָּשָׂר וְדָגִים וְכָל מַטְעַמִּים: יום זה לֹא תֶחְסַר כֹּל בּוֹ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. וּבֵרַכְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ. כִּי בֵרַכְךָ מִכָּל הָעַמִּים: יום זה הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹדוֹ. וְגַם הָאָרֶץ מְלֹאָה חַסְדּוֹ. רְאוּ כִּי כָל אֵלֶּה עָשְׂתָה יָדוֹ. כִּי הוּא הַצּוּר פָּעֳלוֹ תָמִים: יום זה

[יה רבון וכו׳. צור משלו וכו׳. תמצא בזמירות ליל שבת:]

את קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן. את מוסף יום המנוח הזה נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך: כמו שכתבת עלינו בתורתך ע"י משה עבדך מפי כבודך כאמור וביום השבת וגו' עד ונסכה. ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג עם מקדשי שביעי כלם ישבעו ויתענגו מטובך ובשביעי רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו קראת. או"א רצה במנוחתנו כו'. רצה ומודים ושים שלום.

וש"ץ יורד לפני התיבה ואומר מגן ומחיה. כח.] כתר יתנו לך. ומוסיף פעמים באהבה. ואומרים שמע ישראל. ויש מוסיפין להיות לכם לאלהים אני ה' אלהיכם, ובדברי קדשך כו'. ותקנת שבת. ומסיים התפלה ומקדש. והולכין לבתיהם:

סדר תפלת מנחת השבת.

לד. ובתפלת מנחה פותחין א.] אשרי יושבי ביתך ובא לציון (ה) [וכוליה לציון] וכוליה סדרא. [ואומר קדיש עד לעילא. ב.] ואני תפלתי לך ה' עת רצון אלהים ברב חסדך עננו באמת ישעך]. ומוציאין ס"ת וקורין שלשה בפרשה העתידה להיות בשבת הבאה ואין מפטירין בנביא [ואין מקדש למעלה אלא למטה, ומחזירין ס"ת למקומו: ומקדשין בלחישה] ומתפללים תפלת מנחה. אומרים אבות וגבורות וקדושת השם. (כ) ג.] אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. תפארת גדולה ועטרת ישועה מגן האלף

שנוי נוסחאות והנהות

לד. (ה) נמחק. (כ) בכת"י בים כתוב כאן נוסח „הנה לנו אבינו" שנזכיר להלן ואח"ז כתוב „ויש אומרים „אתה אחד" עד מנוחת אמת ואמונה כו' אלהינו וא"א רצה במנוחתנו כו' אבל הראשונה עיקר" עכ"ל, ובכת"י אמריקני איחא לשון זה: „בתפלת המנחה מתחיל ש"ץ אשרי. ואומר סדר קדושה, ומקדיש עד לעילא, ומוציא ספר תורה וקורין שלשה בני אדם בראש פרשה של שבת למקום שפסק במוסף ומחזיר ס"ת למקומו ומקדיש עד

כח.] כתר יתנו לך. וכן מתחילים הספרדים וזה הנקרא קדושה רבה עיין מור רפ"ו, ועיין מ"ש לעיל בתפלת חול במקור הברכות דף ק"כ ע"ב:

לד. א.] אשרי הוא פסוק המחובר לתהלה לדוד, וכן קראוהו גם בגמ' מפני מה לא נאמר בו"ן כאשרי [עכו"י] וכתב המנהיג לא ראיתי מעולם שאומר וכא לציון כ"א בשחרית ההול ומנחת השבת ולא במוסף וכן הערבים לפי שאין נאולה בלילה, ועיקר גאולתם היה בשחרית כו' ומנחה היא עת רצון, וזה שנהגו לאומרו במנחת שבת ולא בשאר מנחות לפי שבזכות השבת נגאלים ויהי' עת רצון אע"פ שאכלו ושתו, עכ"ל:

ב.] ואני תפלתי לך ה' עת רצון עיין מקור הברכות:

ג. אבל הראשונה עיקר, אבל אנו נהגין לומר אתה אחד. וכתב הלבוש שתקנו אתה אחד ע"פ המדרש שלשה מעידין זה על זה כו' הקב"ה ושבת מעידין על ישראל שהם עם

ישועה. מנוחה וקדושה לעמך נתת. אברהם יגל יצחק ירנן. יעקב ובניו ינוחו בו. מנוחת אהבה ונדבה. מנוחת אמת ואמונה. מנוחת שלום ושלוה והשקט ובטח. מנוחה שלמה שאתה רוצה בה. יכירו בניך ויהללו כי מאתך היא מנוחתם. ועל מנוחתם יקדישו את שמך. **או"א: כו'.**

[ויורך ש"ץ ואומר מגן, ומחיה, בחר, לעמתם. וברכדי קדשך. אר"א, רצה, ומודים, ושים שלום.] ואומר אלו הפסוקים. (ג) **ד.] צדקתך** כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה'. וצדקתך אלהים עד מרום. אשר עשית גדולות אלהים מי כמוך. צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת. ומקדש.

לה. ודבר ה' ה.] משום כבודו של משה רבינו זכר צדיק לברכה. שנפטר בשבת באותה שעה. והכי אמר רב. (ה) שר שלום גאון. מותר להתעסק בתלמוד כמנחה בשבת, ולא עוד אלא שמנהג בות רבינו שבבבל שאחר מגן האלף.

שנוי נוסחאות והגהות

עד לעולא, ועומדין בתפלת מנחה ואומר אבות וגבורות וקדושת השם, ואומר: הנח לנו אבינו כי אתה מלכנו, ומלוך עלינו מהרה כי אתה יוצרנו, בעבור שסך הגדול והקדוש. ונשבוח בו כמצות רצונך ואל יהא צרה ויגון ביום מנוחתנו, ותהא מנוחתנו מנוחת אהבה ונדבה מנוחת אמת ואמונה, מנוחה רצון ושלוה השקט ובטח, כו' ויש שנהגו להתפלל כך: אתה אחד עד ינוחו בו, למשה עבדך בסיני אמרת לו פני ילכו והניחותי לך מנוחתך מנוחת אהבה ונדבה כו' רצה ומודים ושים שלום. וש"ץ עובר לפני התיבה ואומר סדר קדושה ומסיים התפלה. ואומר אחר שים שלום שלשה פסוקים כו'.

(ג) בכח"י ב"מ מסדר הפסוקים האלו ככו בנוסח אשכנז: צדקתך צדק לעולם, וצדקתך אלהים. צדקתך כהררי אל, וכן סדר ר"ע גם בסדרנו לקמן ח"ב סי' קיח:

לה. (ה) בכח"י אסריקני איתא, רב נטרונאי גאון.

מס אחד כו' וכ"כ התוס' חגיגה ג' ע"ב. וכ' וס"ז סמכינן לומר אתה אחד אפ"פ שאינו מדבר כולי האי מעניגא דיומא דשבת כמו בערבית ושחרית עכ"ל. ואפשר שזה מעמו של נאון לבאר בנוסח הראשון:

ד.] צדקתך כהררי אל עיין מקור הברכות:

לה. ה.] משום כבודו של משה רבינו שנפטר בשבת, כן איתא גם בזה"ק תרומה דף קנ"ו וכן משמע במס' סומה י"ג ב' וילך משה ויהושע כו' תנא אותו שבת של ריו זינות היתה. נעלה רשות מזה ונתן לזה. הכל התוספות מגחות דף ל' והרא"ש והמרדכי פרק ע"פ חולקים ע"ז, והביאו ראיה דלא מת אלא בע"ש, משום דר"ה אדר היה אז בשבת כדאוכח בסדר עולם, וז' אדר שמת בו משה היה בערב שבת, ועוד איתא שבתב י"ג ס"ת באותו יום. ועיין ב"ה סי' רל"ב, וק"ג פרק ע"פ שמתרצים שמת בע"ש והוא יום מלאו ימיו ושנותיו, ולא נגנז אלא בשעת מנחה דשבת בשעתא דפת רצון אשתכח בתעלה נשמתו בהוא רעוא כמו"ש בזוהר שאין הנשמה עולה למעלה עד שהגוף נקבר. וכן איתה עד מקום קבורה הי' משה מת ומוטל בכנפי שכינה כדאיתא בסומה ספ"ק, ועמ"ש בזה הק"נ פ' ע"פ, והאגודה והמור כתבו עוד מעם לפסוקי לדוק הדין אלו מפני הנשמות שהוזרים לדינם, ועיין הבב"ן ה"ג סי' קע"ו שלא לומר צדקתך בשבת שהל בו ר"ה ע"ב, ובכפר הזורע לרס"י ז"ל סי' כ"ט כתב שאם הל יו"ט אן ר"ח בא' בשבת א"א צדקתך במנחה שלדוק הדין מפני כבודו של מרע"ה ובשהל יו"ט או ר"ה בא' בשבת נדחה צדקתך מפניהם שבבר אלו מן המנחה ולמעלה, ע"כ. ובפרדס לרס"י סי' קי"ט מביא רמי' מהא דת"ר מאימתי זוקפין את המטות

למנחה פותח ש"ץ אשרי ובא לציון וקדיש עד דאמירן.

וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ :

(דה"ח) (ח) קורין ג' גברי בפ' דרשונה משבת הבאה ואחרי' חל יו"ט בשבת קורין בפ' הבאה וח"ח קדים אחר קה"ת ואומרים יהללו ומכניסים הס"ת להיכל ואומרים ח"ק וש"ע אתה אחד כו' : (סי' רל"ב) (כ) אם אין ס"ת לקרות הפרשה אומרים ואני תפלתי תיכף אחר וכא לציון כלי ח"ק כיונתים ואחר ואני תפלתי אומרים ח"ק קודם התפלה : (ח"ר שם)

כי שם יי אקרא הבו גודל לאלהינו :

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ :

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה :

בשבת תשובה זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים :

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם :

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ :

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם :

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר

סקור הברכות

ואני תפלתי לך ה' עת רצון. כתב השבלי לקט סי' קכ"ו בשם רבינו שלמה הטעם לפי שכתוב למעלה היסנו ישיחו כ' יושבי שער ונגינות שותי שכר אמר דוד לפני הקב"ה ביום שמחתן של אוה"ע וביום אידם שותין ומשחברין ומנגנים כל היום ואינן מזכירין שמך, אבל אנו לא כן ביום שהגדלת השמחה לישראל ובא יום המנוחה לאחר שאני שבע מעונג ומפונק איני שובחך אלא כשמגיע זמן התפלה אני פוסק ואהלוך בבית אלהים וקופץ אני לתפלתי בעת רצון ושעה הקבועה בו ולפי זה הטעם נהגו לאומרו בתפלת מנחה שבת ולא ביום, לפי שתקון עזרא שיהיו קורין במנחה בשבת בו' ולא תקן לקרוא בתורה ביום. רש"ל במ"ר או בולו לה' או בולו לכב' בו' ובשם ר' נתן בר מביר מצאתי בשביל שצרה אחרונה שלא נהייתה בעולם בסוה תהי' בעקבי הקץ ט' חדשים בו' ויום האחרון חבבר הצרה מכל שלפניה ויום שבת יהי' וכל היום תהי' הצרה עד עת המנחה ואז ישראל נעקין ויבא משיח הה"ר בעת רצון עניתיך בו' ומנהג לומר שלש פעמים כו' :

אתה

עָפָר: מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

בשבת תשובה מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

בחזרת הש"ץ אומרים כאן נקדש תמצא בתפלת חול עד 236:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: (בשבת תשובה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ):

אַתָּה אֶחָד וְשִׁמְךָ אֶחָד. וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ. תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּה וַעֲטֶרֶת יְשׁוּעָה. (יום) מְנוּחָה וְקֻדָּשָׁה לְעַמְּךָ נָתָתָּ. אַבְרָהָם יָגֵל. יִצְחָק יְרַנֵּן. יַעֲקֹב וּבָנָיו יָנוּחוּ בוֹ. מְנוּחַת אַהֲבָה וּנְדָבָה. מְנוּחַת אֱמֶת וֶאֱמוּנָה. מְנוּחַת שָׁלוֹם וְשַׁלְוָה וְהַשְׁקֵט וָבֶטַח. מְנוּחָה שְׁלֵמָה שֶׁאַתָּה רוֹצֶה בָּהּ. יַכִּירוּ בָנֶיךָ וְיֵדְעוּ כִּי מֵאִתְּךָ הִיא מְנוּחָתָם. וְעַל מְנוּחָתָם יַקְדִּישׁוּ אֶת שִׁמְךָ:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִּמְנוּחָתֵנוּ. קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. וְהַנְחִילֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת: רצה ומודים תמצא במוסף.

צדקתך

מקור הברכות

אתה אחד עיין נוסחתו כרע"ג ועיין בשינוי נוסחאות סימן ל"ד אות ב'. וינוחו בם. כתב המג"א סי' רס"ח בשם שיורי כה"ג לומר בשבת ערבית וינוחו בה, וביום וינוחו בו. ובמנחה וינוחו בם, עכ"ל. וכן נהגין הרבה קהלות. ובעל עבו"י כתב שהוא דבר חמוה ונגד חקי הדקדוק ע"ש. ואין אני רואה בזה כל חימה דכבר נאמר שבת היא לה' משום דשבת לשון נקבה, וכן נאמר עולת שבת בשבתו וכתב הראב"ע שנמשך אל היום ויום לשון זכר, ומש"ה ביום ניחא טפי לומר לשון זכר וכ"כ תוס' כתובות דף ה'. ובמנחה שהתפלה מרמזת נגד שבת לעתיד ליום שכלו שבת ומתפלל ע"ז שכעבנו מטובך ושמחנו בישועתך. על זה קאי מה שאומר וינוחו בם, ור"ל בישועתך וטובך לעתיד ינוחו כל מקדשי שמך, וכעין זה נזכר בב"י סי' רצ"ב על יעקב ובניו ינוחו בו שנז' קדם לזה, שכתב דראוי לומר „יום מנוחה וקדושה" שהרי אומר אח"כ „וינוחו בו", ומי שאינו אומר יום, צריך לומר אח"כ ינוחו בה שכל הלשון שלמעלה לשון נקבה, ע"ש, וה"נ כאן הלשון שלמעלה לשון רבים:

צדקתך

(ערה"ח) ח"ל ל"ל בשבת שחל בשם שחלו הנה בחול גמ' ויו"ל אומרים כו' תהנון ובכית התכל
תוך ו' אומרים ל"ל. (פ"מ קל"ח סק"י) ובשתפללים מגל תינוק הנימול בשבת מ"ח
ל"ל. ואומרים אחר מנחה בקין פרקי אבות ובחורף: ברכו נפשי ושיר המעלות: (רל"ב)

*צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: *וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים
עַד מָרוֹם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ גְדֹלוֹת אֱלֹהִים מִי כָמוֹךָ: *צִדְקָתְךָ
כְּהַרְרֵי אֵל מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה אָדָם וּבְהֵמָה תּוֹשִׁיעַ יְיָ:

קדיש שלם. עלינו. קדיש יתום.

בשבת אחר סוכות מתחילין לומר ברכי נפשי ואומרים עד שבת הגדול

בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ יְיָ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד הוֹד וְהָדָר
לָבָשְׁתָּ: עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה: הַמְקָרֶה
בַּמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ הַמְהַלֵּךְ עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ:
עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לוֹהֵט: יָסַד אֶרֶץ עַל־
מְכוֹנֶיהָ בַּל־תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד: תְּהוֹם כַּלְּבוּשׁ כִּסִּיתוֹ עַל־הָרִים
יַעֲמֹדוּ מָיִם: מִן־גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן מִן־קוֹל רַעַמְךָ יֵחָפֵזוּן: יַעֲלוּ
הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת אֶל־מְקוֹם זֶה יָסַדְתָּ לָהֶם: גְּבוּל־שַׂמְתָּ
בַּל־יַעֲבֹרוּן בַּל־יְשֻׁבוּן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ: הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים
בֵּין הָרִים יְהַלֵּכוּן: יַשְׁקוּ כָּל חַיְתוֹ־שָׂדָי יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים צְמָאָם:
עֲלֵיהֶם עוֹף־הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן מִבֵּין עֳפָאיִם יִתְּנוּ־קוֹל: מַשְׁקֶה
הרים

מקור הברכות

צדקתך כהרי אל וגו' וצדקתך אלהים עד מרום, וגו' צדקתך צדק וגו', וכתב המנהיג שכן מנהג צרפת, והוא הנכון להגדיל ולהוסיף בשבח הקב"ה. בתחלה נדמית צדקתך כהרי אל, ועוד גדלה עד מרום, וצדקתך ותורתך אמתים לעולם. ומנהג ספרד לומר צדקתך צדק, וצדקתך אלהים, צדקתך כהרי אל, ולא יתכן בעיני כי אינן כתובים בסדר זה בתהלים, ע"כ, ובעל עבו"י כ' שכן הוא בפסיקתא רשור או כשב דמסיים מכאן רמז שאומרים צדקתך בשבת במנחה מ"ט דכתיב וה' אלהים אמת, וחותם של הקב"ה אמת ומנחת שבת חתימת שבוע, [ור"ל וחותמין בה עם ותורתך אמת] והכלבו נתן טיסן וה' אלהים אמת. הפסוק הראשון מסיים אדם ובהמה תושיע ה', וחשני באלהים מי כמוך. והשלישי בתיבת אמת, ושעם למנהג אשכנז מצאתי בשם מחזיו כדי שיבא הקדיש על השם, עכ"ל. ואנכי לא מצאתי זאת במחזיו. ואדרבא הפסוקים מסודרים: שם בנוסח הכת"י מסדר רע"ג שלפנינו וקדיש בא אחר תיבת אמת, וכן משמע בזוהר תרומה דף קנ"ו ת"ל אינון דאסתלקו בהאי זמנא כו', בגין כך חלתא צדיקי אינהו הכא. דר' דוסף מראי שהו צדקתך כהרי אל, ודר' בשת כו' דיא איהו וצדקתך אלהים עד מרום, כו' ודר' איהו דוד, דכתיב צדקתך צדק לעולם, ע"ש:

אבל המעם למנהג אשכנז איתא באו"ז סי' פ"ם בשם רי"ה מסיר שאותן פסוקים מדברים מתורה ומלאכים ומציתנם, שבשבת נתנה תורה חתן צ"צ לעולם ותורתך אמת, וצדקתך, אלהים עד מרום משתעי במלאכים שישתאל אומרים שירה בשבת תתתם, וצדקתך כהרי אל משתעי בגחינם שכל שומרי שבת אעים שהוב מעשיהם מקולקלים אין נדונים בגחינם, והחשוב חשוב קודם אנו מקדימין, ע"ש:

אשר

הָרִים מַעֲלִיוֹתָיו מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ׃ מַצְמִיחַ חָצִיר
לַבְּהֵמָה וְעֵשֶׂב לַעֲבֹדַת הָאָדָם לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן־הָאָרֶץ׃ וְיַיִן
יְשַׂמַּח לְבַב־אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן וְלֶחֶם לְבַב־אֱנוֹשׁ
יִסְעָד׃ יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי יְיָ אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע׃ אֲשֶׁר־שָׁם
צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ חֲסִידָה בְּרוֹשִׁים בֵּיתָהּ׃ הָרִים הַגְּבֹהִים לַיְּעֵלִים
סְלָעִים מַחְסֶה לַשְׁפַנִּים׃ עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע
מְבוֹאוֹ׃ תָּשֶׁת־חֹשֶׁךְ וְיְהִי לָיְלָה בּוֹ־תִרְמֹשׂ כָּל־חַיְתוֹ־יָעַר׃
הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אָכְלָם׃ תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ
יֵאָסֵפוּן וְאֶל־מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן׃ יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עַד־
עָרֶב׃ מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ
קִנְיָנֶיךָ׃ זֶה הַיָּם גָּדוֹל וּרְחַב יָדָיִם שָׁם־רֶמֶשׂ וְאֵין מִסְפָּר חַיּוֹת
קְטַנּוֹת עִם־גְּדֹלוֹת׃ שָׁם אֳנִיּוֹת יְהַלֵּכוּן לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק־
בּוֹ׃ כֻּלָּם אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּן לָתֵת אָכְלָם בְּעִתּוֹ׃ תִּתֵּן לָהֶם יִלְקֹטוּן
תִּפְתַּח יָדְךָ יִשְׂבְּעוּן טוֹב׃ תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ יִבָּהֲלוּן תֹּסֵף רוּחָם
יִגְוָעוּן וְאֶל־עֲפָרָם יְשׁוּבוּן׃ תְּשַׁלַּח רוּחֲךָ יִבָּרְאוּן וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי
אֲדָמָה׃ יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו׃ הַמַּבִּיט
לָאָרֶץ וַתִּרְעָד יִגַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ׃ אָשִׁירָה לַיְיָ בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה
לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי׃ יֶעֱרַב עָלָיו שִׂיחִי אָנֹכִי אֶשְׂמַח בַּיְיָ׃ יִתַּמּוּ
חַטָּאִים מִן־הָאָרֶץ וּרְשָׁעִים עוֹד אֵינָם בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ
הַלְלוּיָהּ׃

ומה"כ יאמר מ"ו שיר המעלות מקאפיטל ק"כ עד קל"ה. עלינו. ק"י:

דיני סעודה שלישית

(דה"ח) (א) יהא זהיר לקיים סעודה שלישית ואף אם הוא שבע יכול לקיימה ביותר מכביצה ואם א"א לו כלל לאכול אין חייב לצער עצמו: (סי' רל"א) (ב) צריך לעשותה בפת מא"כ הוא שבע ביותר יכול לעשותה בכל שאר מינים ואפילו בפירות אם א"א בע"א: (שם) (ג) מי שלא אכל סעודה ראשונה בליל שבת יאכל ג' סעודות ביום שבת: (עיין סי' רע"א סעיף ח') (ד) זמנה משהגיע זמן מנחה דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה וקודם לכן לא יצא: (ה) צריך להם משנה בסעודה ג' ואם אין לו שנים לכל הפחות יכלע על ככר אחד שלש (שם) ונשים חייבות בסעודה ג' כמו אנשים: (שם)

סדר מוצאי שבת

(דה"ח) (א) מאחרין תפלת ערבית במ"ש כדי להוסיף מחול על הקודש וצריך ליזהר מלעשות מלאכה במ"ש עד שיראו ג' כוכבים קטנים רצופים וביום המעונן עד שיצא הספק מלבו

שאחר תפלת המנחה בשבת ו.] שונין אבות וקנין תורה. ועוד רגילין ישראל שתפלת מנחה בשבת מקדימין אותה. ותפלת ערבית מאחרין אותה הרבה כדאמרינן שאני עיולי יומא (כ) טבא כו'. כין תפלה להפלה ישב ודום, מ"מ להתעסק בתורה טפי עדיף. ומה שאין עוסקין לא מפני שאסור, אלא לכבוד משה רבינו שנפטר באותה שעה. לפיכך אומרים [אבות] לקיים נשיא שמת כל מדרשות בטלים. (ג) [בכתי"י כ"מ נמצא כאן פרקי אבות ושנו חכמים. ופרק ראשון ושליש ממס' דרך ארץ זומא.]

סדר מוצאי שבת.

לו. ובמוצאי שבת עומד שליח צבור ופותח כך. והוא רחום וכו'. ואומר ברכו את ה' המבורך, ועונין הצבור: ברוך ה' המבורך.

שנוי נוסחאות והגהות

(כ) בכתי"י כ"מ .עיולי יומא כמה דאפשר מקדמינן ליה, אפוקי יומא כמה דאפשר מאחרינן ליה דלא נחזי עלן כמשאוי, וכצ"ל כאן. (ג) ובכתי"י א. איתא הכי .ולאחר ששונין אבות מקדשין יתגדל ויתקדש שמיה רבא. ויש שמוסיפין בעלמא דעתיד לחדתא לאחיא מתיא, ולכפרק חייא, ולמבני קרתא דירושלם, ולמיעקר פולחנא נוכראה מארעא, ולאתבא פולחנא דשמיא לאתריה, וימליך קב"ה בחייכון וביומיכון כו'. וכן נהגו לאמר אחר צדוק הדין, ע"כ:

מנן האלף

ומבעי

המצות כע"ם מן המנחה ולמעלה כו' ומהת נמי מיכת למילף לתנן נמר מלאכול לא יתיר סוכתו אלא מוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה בשביל יו"ט האחרון אלמא מן המנחה ולמעלה כיומא דכתריה למי. עכ"ל:

ו.] שונין מס' אבות וקנין תורה, מובא נ"כ לרב האי גאון כס' געי"ת פי' ר"כ וז"ל במנחה בשבת כך המנהג בבית רבינו שבכבל שאחר תפלת המנחה שונין אבות וקנין תורה, ועוד רגילים כל ישראל שתפלת המנחה מקדימין אותה, ותפלת ערבית מאחרין אותה, ואמרין כין תפלה לתפלה נשב ונגלוס מ"מ, ואין מתעסקין בתורה ומפי עדיף [נראה דצ"ל ואם מתעסקין בתורה מפי עדיף] וזה שאין עוסקין מפני כבודו של מ"ר שנפטר אותו זמן בשבת, ועוד לקיים נשיא שמת כתי מדרשות כו'. ועיין או"ז פי' פ"מ שכתב מיהו רבותינו שבריינו"ם נוהגין לדרוש כין מנחה למעריב, וכ"כ במנהיג שאין איסור אלא מנהג לזכרון בעלמא:

ועיין כמהזור ויפרי שחלק את פרקי אבות לשבתות ההורף ונרשם על פרק ראשון דין סימנהון כשאומרים בבקר בראשית, שמות, ויקרא. ועל פרק שני נח, וישלח, ואתא, תצוה. ועל פ"נ לך, וישב, בא, תשא. ועל פ"ד וירא, מקץ, בשלח, ויקהל. ועל פ"ה חיי, ויגש, יתרו, ויקרא. ועל פרק קנין תורה תולדות, ויחי, משפטים, צו. ויש שם ס"ם ועל פרק א' צריך להניח בראשית ויצא שמות תרומה. ולמתוק ויקרא, ועל פ"ד להניח נ"כ פקודי. אבל אין מנהגנו כן אלא אומרים פ"א בשבתות הקיץ ואדרבה בהורף אין אנו אומרים רק ברכי נפשי, והרמ"א פי' ת"ל מזכירו, ומ"ש כעל הגיון לב שהכלבו ואבודרהם אין מזכירין זאת, ולא ראה שהאבודרהם כתב שהגו במו"ש לומר שירות שבתהלים. והטעם במדרש משל למלך ומלכה שמלוים אותם בשירות ותשבחות, ומימן לשירות שבתהלים-אתאמ"ה כל"א רמיזה"ה והם ר"ת לשירי המעלות. וע"ע בלבוש טעם לברכי נפשי שאומרים משבת בראשית עד שבת הגדול:

לאגודי

סדר רב עמרם השלם

ומכעי ליה לאינש **א.**] לאונודי בברוך ה' המבורך באפוקי שבתא (ה) דניתצל מן הזיקה דהאי שבתא. ומסדיר ק"ש בשתים לפניה ושתים לאחריה

שבחו של הקב"ה ושל שימור וברכה שלאחריה.

וכך אמר רב נטרונאי גאון זצ"ל בהבדלת מוצאי שבת אם אומר הבדלת ישראל ממצרים כגון (ב) הבדילני דודי מטומאת פתרוס דלאו הבדלת שבת מחול היא הרשות בידו. ואמת (ב) [נהוג הכל] זאת פעלה ימינך אין מנהג לומרה במתיבתא ולא בבית רבינו שבבבל כל עיקר. אלא אמת ואמונה

כל זאת קים עלינו.

וצריך להזכיר הבדלה בחונן הדעת, שכך שנינו [ברכות ל"ג] מזכירין גבורות נשמים בתחית המתים ושואלים נשמים בברכת השנים והבדלה בחונן הדעת [ומה טעם, מתוך שהיא חכמה לפיכך קבעוה בברכת חכמה] ואם טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אם יש לו יין שיבדיל עליו אינו חוזר דתניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שהוא יכול לומרה על הכוס. **ב.**] ואם אין לו יין חוזר ומתפלל, דבעו מיניה מרב ששת

טעה

שנוי נוסחאות והגהות

לו. (ה) .וציל. (ב) הנוסח הזה נמצא בכת"י בסדר רב סעדיה גאון זצ"ל ח"ל: ברוך אתה ה' אש"ה המבדיל בין קדש לחול. ומצפון לגיגה חכמה. והותם בער כזוכבי הרקיע כדבר שני האומר לחרם ולא יזרח ובער כוכבים יתהוו, באי המעריב ערבים. **אותנו** הבדלת להיות לך לעם, כי אהבתני ערבה לך, כדבר שנאמר והייתם לי קדושים כי קדוש אני ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, באי אוהב עמו ישראל. אמן. **שמע** ישראל וגו' **אמת** אמונה אמרה איומה. באהבת איתנים **הבדילני** דודי מטומאת ארץ פתרוס, בעת רידו כי צוללים בפרך, ויכלה בקצף לוחצים מוכרלים, ויצמיתם בהצים עשרה. ויוציא לאור מבדילים על אור, ומכבים אורנו באברון השקע. ויקרע ים סוף לפני מוכרלים, וירוממו למבדיל בין קדש לחול. בעת שהבדילם פצו לו רננות, ונעמן [צ"ל ונאמנו] לו זמירות נער חקן. כעלו מן הים ענו ואמרו מי כמוך באלים ה' וגו'. **על** שפת הים עמדו מוכרלים, ופצו זמירות לאל שהבדילם משבעים לשונות. הורו והמליכו ואמרו, ה' ימלוך לעולם ועד. **תתיש** ישועה לזרע מוכרל לך, הגאל והושיע לעם נושע בך. כדבר שנאמר ישראל נושע בה' תשועת עולמים לא תבושו ולא הכלמו עדי עד. באי גאל ישראל. **נשכבה** בחסדך, נקיצה ונשבעה באמונתך, ופרד וצרה וכמן בלילות אל ימשלו בנו, כאמור אם תשכב לא תפחד ושכבת וערבה שנתך. שמרנו והצילנו ה' אלהינו מכל דבר רע ומפחד לילה. ושבור השמן מלפנינו ומאחרנו כי שומרנו ומצילנו אתה באי שומר עמו ישראל לעד. **ברוך** ה' לעולם אמן ואמן כו'. **לך** נפאר אל מלך מושל בכל, כי אתה הבדלת בין קדש לחול. באי מלך אל חי לעד וקים לנצח, משובה שמו תמיד לעולם ועד, אמן. ע"כ. ולפי הנראה מנוסח זה שהי' מיוסר ע"פ א"ב והשמיטו ממנו חרוזים רבים, ונתקן ע"י פייטנים מאוחרים אלא ששמרו בם הפתיחות והתחימות. (ב) בכתי"ב בים „ואמונה כל זאת".

צ"ל

מנן האלף

לו. א.] **לאונודי** בברוך ה' המבורך, פירוש לאונודי להמריך. והוא ליסגא דתלמודא פסחים ק"ו „אמר בופה"נ ואגיד כיה". וכ"כ האו"ז סי' ל' ומובא בל"מ סימוך החזן בברכו. וכתב, שכן היה ר"א בר' משלם הגדול מוסך ברכו בכל כחו, וכן נמצא בסדר תפלת רבנא עמרם במו"ס ימסוך החזן ברכו, עכ"ל. אבל המעמים שהזכיר שם אינן כפי מעם ר"ע, ובמהרלב"ח מזכיר לגון רבינו בשם ה"נ סוף הל' ציצית, וכן

איתא במנהיג בשם בח"נ:

ב.] **ואם** אין לו יין חוזר ומתפלל דבעו מיניה דרב ששת מעה

בזו

טעה בזו ובזו מאי אמר להו אם טעה (ג) בלא הזכיר לא בזו ולא בזו חוזר לראש. וכך הוא אומר: **אתה** חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה. **ומאתך** ה' אלהינו מענה לשון ג.] חננו מאתך דעה, ואומר: **אתה** הבדלת בין קודש לחול, בין ישראל לגוים, ובין יום השביעי לששת ימי המעשה. כשם שהבדלתנו מגויי הארצות וממשפחות האדמה כן תטהרנו ותנקנו מכל הטא

ועון

שנוי נוסחאות והגהות

(ג) צ"ל „ולא".

מגן האלף

בזו ובזו כו', הך מיבעי הוא כמס' ברכות ל"ג, ומפרשים לה התר"י והרמ"ם דמיירי שאכל קודם צ"ל

הבדלה וגם לא הבדיל בתפלה. ואע"ג דקיי"ל טעם מבדיל, מ"מ מסקינן דחוזר ומתפלל, מפני שטעה בשתים. שטעה ואכל קודם, וגם לא הבדיל ולכך קנסינן ליה. ע"ש, אבן בנדון דברי רבינו דלא מיירי שאכל קודם רק שטעה ולא הבדיל בתפלה ואין לו יין להבדיל על הכוס צ"ע מאי דאיה היא זו מהיא דטעה בזה ובזה, דחוזר ומתפלל, והרשב"א בחדושיו הוסיף להקשות והלא כלל אמרו בברייתא כל שאין בו קרבן מוסף טעה אין מחזירין אותו, ולמה חוזר ומתפלל כשאין לו כוס, ונראה דס"ל לרבינו כמו"ס הרשב"א שם לגבורות גשמים ושאלה ברכות קבועות הן וכן הבדלה בחונן הדעת תקנה קבועה היא, ולא אמרו כל שאין בו קרבן מוסף טעה אין מחזירין אלא בהזכרת מאורעות שאין הזכרתן קבועה אלא שבשבועות מתפלל צריך לכתחילה להזכירן בתפלתו ולכוללן בתוכה, וכל שלא הלשה תורה להס קרבן כמו ר"ה ויום"מ א"ל לחזור, וכ"ה בתוספתא לענין הבדלה דמחזירין ע"ש, וס"ל לגאון כמו"ס תר"י היכא שאין לו יין כו' אית דבעי מימר שאינו אוכל למחר ולא יום כ' וג' עד שיבדיל. וסמכו להא דאמר פסחים דף ק' וכת עות, ואין זה מתקבל דודאי מותר לאכול. ולאמר וכת עות מדרך ההסילות ולא מן הדין עשה ע"ש, ומ"מ ס"ל להגאון ז"ל לחוזר ומתפלל, ולא אמרינן דהוי ברכות שא"צ, כיון שאין לו יין והוא צריך להבדיל ולאכול ולעשות מלאכה יכול לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה, והוכיח כן מטעה בזו ובזו לחוזר ומתפלל, ומפרש לי' כמו"ס תר"י שטעה ואכל וגם לא הבדיל בתפלה דחוזר להתפלל ולא אמרינן דהוי כברכה שא"צ כיון שמחדש בה עניני הבדלות וה"נ כן, או אפשר דמפרש כפירוש המו"ז סי' נ"ח, טעה בזה שלא הבדיל לא בתפלה ולא בהבדלה שבכר כופה"נ ועל המאור ובשמים ולא הבדיל, [דאם לא בכר כלל גם כפה"נ לא שייך לומר טעה [מו"ז שם] ולחיקא ליה לפרש כהתר"י, לשון טעה בזה ובזה לא משמע אאכילה, אלא ככל הסוגיא שם דמיירי לענין תפלה והבדלה על הכוס] חוזר לראש לתפלה, וגם אומר הבדלה בפ"ע, דגר ובשמים ובפה"ג א"צ עוד לומר, דהוי ברכה לבטלה שכבר ברך אותם, אבל תפלה לא הוי כברכה שא"צ כדר"י הלוחי שיתפלל אדם כל היום, ע"ש. והמו"ז עצמו ס"ל דחוזר לראש קאי גם אהבדלה ואינן ברכות שא"צ כדאמרינן בירו' מפזרן וחוזר וכוללן על הכוס, ע"ש. וליכא לאקשוי להמו"ז למה חוזר לתפלה והא קיי"ל טעה ולא הבדיל בתפלה אין מחזירין אותו מפני שאומרה על הכוס, דהכא שאני שלא הבדיל בתפלה וגם לא הבדיל על הכוס שבכר ברך כופה"ג, ופעם מהיין לאחר שברך, ואע"ג דטעם מבדיל, הכא גרע כיון שלא הבדיל בתפלה כמו"ס תר"י, שכ"פ חזינן מזה דחוזר לראש לתפלה ולא הוי כברכה שא"צ וכמו"ס המו"ז משום דהלוחי שיתפלל אדם כל יום וכש"כ כשמחדש בה דבר

בעניני הבדלה, ולכן ס"ל לגאון דה"ה כשאין לו יין חוזר להתפלל ומבדיל בתפלה:

ג.] **חננו** מאתך דעה, ואומר אתה הבדלת כו', וחננו כו', ובשבר ר' סעדיה גאון איגו מתחיל אתה חונן אלא מאתך ה' אלהינו מענה לשון כו' וגם כויסרי איגו מתחיל אלא מן אתה חוננתנו, ומסיים כל הנוסח כנוסחתנו, וכ"כ הב"י סי' רצ"ד שהעולם נוהגין לומר אתה חוננתנו ואין זה נקרא שינוי מנוסח שהכל ענין אחד הוא, וכן דעת רש"ל מובא בב"ח דטועים הם האומרים אתה חוננתנו ואתה הוגן, ואע"ל כ"א אתה חוננתנו, או

אתה

ועון. וחננו מאתך דעה ובינה והשכל. בא"י חונן הדעת. ומסדר כל התפלה (ל) [בסדר] ולאחר שמסיימין הצבור תפלתן מקדש. ופותח ש"ץ ויהי נועם עד כוננהו, ומתחילין הצבור אחריו ויהי נועם ומסדרין יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן עד אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי. (ה) לאחר שמסיימין הצבור אורך ימים [ושונה] וחוזר השליח ושונה אותו הפסוק אורך ימים, (ו) [ועונין הצבור אחריו, ואומרים] ואתה קדוש וקרא זה אל זה ואמר. וכולא סדרא. ומקדש עד עושה שלום.

לז. וזה (ח) [שמנהגו] לומר ויהי נועם וקדושא דסדרא ולומר בנעימה (ב) [ובאריבות] טעם באפוקי שבתא, כדי שישתהו ישראל בהשלמת סדריהם, ד.] כדי להאריך מנוח לרשעים סלחזור לניהנם. כי דאמרינן ובמוצאי שבת צוק המלאך שהוא ממונה על הרוחות ה.] חזרו לניהנם (ג) [למות] שכבר השליטו ישראל סדריהם, ולכך (ז) [מאחרין] ישראל בסדר מוצאי שבת. והכי

שנוי נוסחאות והגהות

(ל) .צ"ל .בסדר". (ה) „וכך מנהג". (ו) .ואומרי: (ח) .שנהגו". (ב) .ובעריבות". (ג) בתנחומא ס' תשא איתא .צא למות" (ז) .המאחרין". ויהי

מנן האלף

אתה חונן ואתה הכדלת, שכולל ההכדלה בתוכו; והכ"ח והמ"ז מרחו לייסד מנהגנו לאתה חונן הוא דרך כלל מחכמה וכינה בכל שניני התורה, או כלל האדם, ואתה חוננתנו הוא פרסי למדע הורתו או מעין המאורע ע"ם. [והרי"ע בהערותיו לסר"ע הנדפס אחר כן מדעת עצמו ולא הזכירם.] והנה הלבוש כתב של"ל שני פעמים וחננו מאתך, והמ"ז כתב שאין להשניח ע"ז כל עיקר אלא יאמר והננו אחרי נמר אתה חוננתנו ע"ם, והנך רואה שגם דברי הלבוש ממקום קדוש יהלכו הוא מקור מים חיים דברי רבינו הגאון ונוסחתו, ורבינו הגר"א ז"ל כ' שאין צורך לכל הלהוקים ויסוד מנהגנו עפמ"ם בגמ' רב יוסף אמר מתוך שהוא חכמה קבועה בברכת חכמה ורבנן אמרי מתוך שהוא חול כו', וסברת פלוגתתם ע"פ דברי הירושלמי שם דר' יודן ס"ל אומר מעכע ברכה ואה"כ מבדיל, שאם אין דעה הבדלה מגין, ור' יצחק בר' אמר מבדיל ואה"כ אומר מעכע ברכה ואמרו שם זאת אומרת שאסור לתבוע ברכים עד שיבדיל, והנה רב יוסף ס"ל כר' יודן שאם אין דעה כו' ולכן אמר מתוך שהיא חכמה קבועה בברכת הכמה ולכן אומר אתה חונן ואח"כ הבדלה קודם הבקבה של וחננו, שבזה אנו מקיימים דברי שניהם שאחר אתה חונן אומר הבדלה קודם תביעת ברכים ודברי ז"ל לאמתתה של תורה לייסוד מנהג נוסחתנו:

לז. ד.] כדי להאריך מנוח לרשעים, בויטרי וכן במנוה"מ הביא מעשה דרע"ק שילמד את בנו של המוכס ברוך ה' המבורך והביאו לחיי עוה"ב; ומסיים בויטרי על כן נהגו לעבור לפני התיבה במוצאי שבת אדם שאין לו אב ואם לומר ברכו או קדיש. ומרן רבנאן ר"א האבד"ק קאלים כ' בצוואתו לבניו להדר אחר זאת, וכתב ומ"מ חלילה מלהבוב מהשבת חון לעשות כ"ר לגמרה של אחד להצילו מדינה של גהינם והבוש הקבר כי בזה תפבידו את כל העמל והתפלה והקדושה ה"ו, אלא להלל ולשבח ולפאר את הבורא בנפש הפילה ובבמהה גדולה שזכיתם להיות בר ישראל ולעבוד את ה', ע"ש:

ה.] חזרו לניהנם למות, כלשון זה נמצא בתנחומא פרשה כי תשא סי' לג באביו של מורנרופס בא"ל כשהבדרים נבלמים בא מלאך ונומל נשמתין ומקלעין כו' הה"ל נלמות ולא סדרים אלו למות שכבר נשלמו הסדרים:

מלכו. (סי' רל"ג). דיני התפלה. מכוונים לעיל בתפלת שחרית: (ב) אומרים פסוק ויהי נועם מעומד. וכופלין פסוק אורך ימים אשביעהו כו' וכשחל יו"ט באותו השבוע אפי' ביום ו' מ"מ ויהי נועם ואתה קדוש אבל ויתן לך אומרים: (סי' רל"ה) (ג) ומבדיל הש"ץ כדי להוציא מי שאין לו יין (שם):

אלו המזמורים נוהגין הירחים ושלמים לומר קודם מעריב. יאמר תחלה תמניא אפי ואח"כ ברכי נפשי וט"ו שיר המעלות ואח"כ מזמור ע"ב ע"ג ע"ד כ"ו לז קל"ח קל"ט ק"ם קס"ג ואח"כ מזמור ס"א ואח"כ מזמרים הקהל מזמור קס"ד וס"ז. ורמוי להזהר שלא להדליק נר קודם שאמרו הלכות קדושה לסדרא:

מתפללין ערבית של חול ואומרים אתה חוננתנו כחוגן הדעת ואחר תפלה כלחש אומר הש"ץ חצ"ק. ואומרים ויהי נועם ואתה קדוש. קדיש תתקבל. ואח"כ אומרים זה:

וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן
וְתִירוֹשׁ: יַעַבְדוּךָ עַמִּים וִישְׁתַּחֲווּ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ
וִישְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ אֲרוּרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ: וְאֵל
שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ וַיַּפְרְךָ וַיַּרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים: וְיִתֶּן לְךָ
אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ
אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם: מֵאֵל אָבִיךָ וַיַּעְזְרֶךָ וְאֵת שַׁדַּי
וִיבָרְכֶךָ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת
שָׁדַיִם וָרָחַם: בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל בִּרְכֹת הֹרַי עַד תַּאֲוַת
גִּבְעֹת עוֹלָם תִּהְיֶיוָן לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו: בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ
וּקְרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם
וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: וּלְזְבוּלֻן אָמַר שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ
עַמִּים אֶל־הָר יִקְרָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפוּנֵי טְמוּנֵי חוֹל:
וּלְגָד אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ אַף קָדְקֹד: וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ
כִּי שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקֹת יְהוָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל:
וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בְרָכָה יָרֵשׁ יָם וְדָרוֹם:
וּלְאָשֵׁר אָמַר בָּרוּךְ מֵבָנִים אָשֵׁר יְהִי רָצוּי אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ:
בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מַנְעָלֶיךָ וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֲךָ: אֵין כֵּאלֹהֵי יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בַּעֶזְרֶךָ
וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים: מְעוֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב
וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד: וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל־אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ
אַף שָׁמַיו יַרְעִפוּ־טָל: אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיְהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ
וַאֲשֶׁר־חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְכַחֲשוּךָ אֹיְבֶיךָ תִּדְרֹךְ עַל־בָּמוֹתָמוֹ:

הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא
בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבוֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב
הָאָרֶץ: יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי
הַשָּׁמַיִם לָרֹב: יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יוֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף
פְּעָמִים וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם:

ברוך

מקור הברכות

אשר בדברו מעריב עיין בשינוי נוסחאות ס' ל"ז אות ב' נוסח דבינו סעדיה בכל הברכות הללו.
הסבריל

דברים כ"ח פסוק ג ד ה ח יב ומו פסוק ו

בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה: בָּרוּךְ אַתָּה
בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ: בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ: בָּרוּךְ
פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת
צֹאנֶךָ: יְצַו יְיָ אִתְּךָ אֶת־הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ
וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: יִפְתַּח יְהוָה | לְךָ
אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר־אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ
אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה:
כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים
וְאַתָּה לֹא תַעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ:
אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר
חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וַיְכַחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ:
[מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאתֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי
גְאַלְתִּיךָ: רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה יְיָ הָרִיעוּ תַחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ
הָרִים רִנָּה יַעַר וְכָל־עֵץ בּוֹ כִּי־גָאַל יְיָ יַעֲקֹב וּבְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאָר:
גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:]
יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּיְיָ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא־תֵבֹשׁוּ וְלֹא־
תִכָּלְמוּ עַד־עוֹלְמֵי עַד: וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת־
שֵׁם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי
לְעוֹלָם: [וִידַעְתֶּם כִּי בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין
עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם:] כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם
תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה
יִמְחֲאוּ־כָף: הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד כִּי עָזִּי וְזִמְרָת
יָהּ יְיָ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: וּשְׁאַבְתֶּם־מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה:
וַאֲמַרְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא הוֹדוּ לַיְיָ קְרָאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים
עֲלִילוֹתָיו הַזְכִּירוּ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ: זַמְּרוּ יְיָ כִּי גֵאוּת עָשָׂה מוּדַעַת
זֹאת בְּכָל־הָאָרֶץ: צַהֲלִי וְרָנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי־גָדוֹל בְּקִרְבֵּךְ
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ
וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה יְיָ קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ:

בית

[בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר יְיָ: וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעוֹת חָכְמַת וָדָעַת יִרְאַת יְיָ הִיא אוֹצָרוֹ: וַיְהִי דָוִד לְכָל־דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל וַיְיָ עִמּוֹ: פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב־לִי כִּי־בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי: וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל שָׁאוּל הַיּוֹנָתָן | יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה. חַי־יְיָ אִם יִפּוֹל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה כִּי־עִם־אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת־יוֹנָתָן וְלֹא מֵת: וּפְדוּיֵי יְיָ יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל־רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה: הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: וְלֹא אָבָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמוֹעַ אֶל־בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת־הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ: אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחוּרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֲבֵלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם:]

בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם | שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו: וְרוּחַ לְבָשָׁה אֶת־עֲמָשַׂי רֹאשׁ הַשָּׁלִישִׁים לְךָ דָוִיד וְעִמְּךָ בֶן־יִשַׁי שָׁלוֹם. שָׁלוֹם לְךָ וְשָׁלוֹם לְעוֹזְרֶךָ כִּי עֲזָרְךָ אֱלֹהֶיךָ וַיְקַבְּלֵם דָּוִיד וַיִּתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּד: וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לְחַי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ שָׁלוֹם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּכָל־מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל־הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עֲנָוְתָנוּתוֹ. דָּבָר זֶה כָּתוּב בַּתּוֹרָה. וְשָׁנוּי בַּנְּבִיאִים. וּמְשֻׁלָּשׁ בִּכְתוּבִים: כָּתוּב בַּתּוֹרָה. כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים וְלֹא־יִקַּח שֹׁחַד: וּכְתִיב בַּתֹּרָה עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה: שָׁנוּי בַּנְּבִיאִים דִּכְתִיב כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכֹּן וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים: מְשֻׁלָּשׁ בִּכְתוּבִים

דִּכְתִיב שִׁירוּ | לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סְלוּ לָרוֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְּזוּ לְפָנָיו : וּכְתִיב בַּתּוֹרָה אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיָּן אַלְמָנוֹת אֱלֹהִים בִּמְעוֹן קָדְשׁוֹ : יְהִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ : וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיְיָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם : כִּי־נִחַם יְיָ צִיּוֹן נִחַם כָּל־חָרְבוֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן יְיָ שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה : יָדָיִן לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיַּאְדִּיר] :

שיר למעלות אשרי כל ירא וגו׳. עלינו ק״י :

סדר הבדלה למוצאי שבת

(דה״ח) (א) סדר הבדלה יין בשמים נר הבדלה. ושימן יבל״ה אמילו במ״ם לחוה״מ אבל במוצאי יו״ם לחוה״מ או לחול מ״א רק יין והבדלה ודיך ליזהר שלא יהא הכוס פגום. בשעת הבדלה יתנו המבדיל והעונים עיניהם בכוס ובנר. מהגין להבדיל של כוס מלא על לל גדותיו עד שיספוק ממנו לאחר והוא סי׳ ברכה. ולאחר ששותה יספוק קצת יין הכוס על השלחן ומכבין בו ההבדלה ורוחצין בו עיניו משום היבוב מלאך : (סי׳ רצ״ו מ״א) (ב) אומר הבדלה מעומד ואוחז היין בימינו וההדס בשמאלו ומכרך על היין ושוב נוטל ההדס בימינו והיין בשמאלו ומכרך על ההדס ומכרך על הנר ואח״כ נוטל היין בימינו ומכרך כאלו המבדיל וגו׳ ויושב ובותה ואינו שותה מעומד. (מ״א בשם של״ה) מהגו הנשים שלא לשתות מכוס הבדלה. כוס של הבדלה רגיל המבדיל לשתותו כולו בעצמו : (שם בא״ח) (ג) אף מי שיצא בהבדלה יכול להבדיל להוציא את אחרים ודוקא להוציא אנשים אבל בשביל נשים אינו רשאי להבדיל אם בבר יצא ונם לעצמן אינן רשאין נשים להבדיל ומוב שישמעו הבדלה מאנשים : (דלא כמ״א) (ד) כיו״ם שהל להיות במ״ש שיש בו קידוש אם אין לו יין מקדש ומבדיל על הפה : (שם) (ה) במ״ש שלא אל בו יו״ם אם אין לו יין להבדלה מבדיל על שכר ושאר משקים אם הם חמר מדינה הוק מן המים : (שם בא״ח ומנ״א)

הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד כִּי עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְיָ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה : וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה :

ליי

מקור הברכות

ויתן לך שאנו אומרים בטוש״ק לא נזכר בסדר שלפנינו ולא ברס״ג ואחר כת״י העתיקים רק בדפרי כת״י אוקספורד, אך ליתא שם פסוקי „המלאך הגואל״ עד „ויברך אותם״, וכן נשמט שם פסוקי „כתיתי בעב״ עד „ישראל״. וכן „וידעתם״ עד „לעולם״. ומובא במקומו פסוק ופרוש״ה „בית יעקב״ עד

לַיְיָ הַיְשׁוּעָה. עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן וִיקָר: כֵּן תִּהְיֶה לָּנוּ. כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא:

על היין סברי מרנן ורבנן ורבותי:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים. בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל:

אחר הבדלה יומר כל הזמירות כדי לפטור את המלכה בשמחה כמו שקבלה בשמחה. ומזכירין אלוי הנביא וביאת המשיח כי מ"ש מוכנת לביאתם:

הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל. חַטֹּאתֵינוּ הוּא יִמְחוֹל. זַרְעֵנוּ וְכַסְפֵּנוּ יַרְבֶּה כַחוֹל. וְכַכּוֹכָבִים בַּלָּיְלָה: יוֹם פָּנָה כְּצֵל תּוֹמֶר. אֶקְרָא לָאֵל עָלַי גּוֹמֵר. אָמַר שׁוֹמֵר. אָתָא בֹקֶר וְגַם לָיְלָה: צִדְקָתְךָ כְּהַר תָּבוֹר. שַׁל חַטֹּאי עָבוֹר תַּעֲבוֹר. כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבוֹר. וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה: חֶלְפָּה עוֹנַת מִנְחָתִי. מִי יִתֵּן מְנוּחָתִי. יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי. אַשְׁחֶה בְכָל לַיְלָה: קוֹלִי בַּל יוּנְטָל. פִּתַּח לִי שַׁעַר הַמְּנֻטָּל. שֶׁרֹאשִׁי נִמְלָא טָל. קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה: הֶעָתֵר נוֹרָא וְאָיוֹם. אַשְׁוַע תְּנָה פִּדְיוֹם. בְּנֶשֶׁף בְּעֶרֶב יוֹם. בְּאִישׁוֹן לָיְלָה: קְרָאתִיךָ יָהּ הוֹשִׁיעֵנִי. אֹרַח חַיִּים תּוֹדִיעֵנִי

מקור הברכות

המבדיל בין קדש לחול. בוטרי סי' ק"נ וכן בסדרים לרש"י בתי' כתוב כאן: ומברך, יין, בשמים נר, הבדלה, וקדם שיסעום אומר אשבעית כו', [וכל הפסוקים הנזכרים כאן עד ויהי לי לישועה הנה אל ישועתי]. אח"כ כתב, קדם שיבדיל ונגמר הכל: הנה אל ישועתי. ושאבתם. ליהודים. וגו'. בשמחה נוערנו בבית הזה. קול ששון ושמחה וברכה טובה והצלחה מרובה ורפואה שלמה וישועה קרובה ואהבה וחבה עלינו בבית הזה. יהא אריר בעזרנו, סימן טוב בביתנו, ובברכנו יוצרנו יוצר כל, סימן טוב יהי' לנו לכל. אנא שוכן שמים, ברכנו בטוב כפלים, וניחדך בכל יום פעמים. שמחנו ארון מעוזנו, שמחנו בטובך הרריכנו, בישעך ברכנו. טוב ומטיב אתה, גן עדן נטעת, לעם אשר בחרת. שמחנו ארון מעוזנו, שמחנו בטובך הרריכנו, ומבריל, מפי רב יוסף טוב עלם הגדול, עכ"ל:

וכתב המנהיג מנהג ספרד לומר זמירות בבית הכנסת לפני ההבדלה, ובפרובינצא בבתיהם, כו' הה שנהגו בספרד לומר בביהכ"נ מפני רוב העם שאין נזהרין בהן ושאין להם

יין

והכי שדר רב שר שלום גאון, אין אומרים ויהי נועם אלא ו.] במוצאי שבתות. אבל במוצאי יו"ט אין אומרים. (ו) ולא במוצאי שבת ליו"ט אין אומרים [שבתחלה כשקבעוה אבות הראשונים לא קבעוה אלא במוצאי שבת להול.] אבל במוצאי שבת ליו"ט כיון דכעי למימר ומעשה ידינו (ז) ביו"ט אין אומרים, וקדושא דסדרה [הם] (ח) חכי לא אמרינן כללא דמלתא כל היכא דלא אמרינן ויהי נועם לא אמרינן קידושא דסדרא, וכמוצאי יום הכפורים נמי שחל להיות (ט) כאמצע שבת לא אמרינן ויהי נועם ולא קידושא דסדרא, וכי אמרינן ויהי נועם כמוצאי שבת לחול. היכא דאיכא לקמאן שיתא יומא דחולא. אבל איכא (י) [כי אמצעי] יו"ט או יומא דכפורי אפי' הל יו"ט בערב שבת ואיכא לקמאן חמשה יומא דחולא לא אמרינן ויהי נועם בהאי אפוקי שבת. מאי טעמא ז.] כיון דאמרינן ומעשה ידינו כוננה עלינו תרי זמני כעינן עד דאיכא לקמאן שיתא יומא כלהו חולא.

לח. ומביאין לו כוס ואבוקה של אור וסברך, ברוך אתה ה' אמ"ה בורא פרי הגפן. [בא"י אמ"ה בורא עצי בשמים.] בא"י אמ"ה בורא מאורי האש. ח.] בא"י אמ"ה המבדיל בין קדש להול בין אור לחושך בין

שנוי נוסחאות והגהות

(ה) ויהי נועם, כי כן רמז לויהי נועם במוצאי שבת'. וכ"ה בבה"יב"ם. (ו) „וא"א אלא במוצאי שבת לחול אבל במוצאי יו"ט". (ז) „וליכא מעשה ידינו ביו"ט. (ח) „הכי נמי". (ט) „במוצאי שבת" בה"ג בבת"י ב"מ. והוא מ"ס, וברסת הכ"י שלפנינו נכונה. (י) „כי מצעי" :

בבת"י

סנן האלף

ו.] כי כן רמז לויהי נועם במוצאי שבת אפסר דרמז למ"ש בספר וירא משה את כל המלאכה וכו' ויברך, מהו ברכה ברכס, יהי"ר שתשרה שכינה במעשה ידיכס, והם אמרו ויהי נועם, ובשאלתוה פרשה בראשית איתא נ"כ לשון זה וכתב ע"ז בהעמק שאלה שתלמיד מועה הניה זאת מהלה, ולא ראה בכס רבינו הגאון כתב כן לפי סדר בת"י כ"מ, אבל לפנינו ליתא רמז זה :

ז.] כיון דאמרינן ומעשה ידינו כוננה עלינו תרי זמני, עיין פריסה ודריסה בביאורו. וכיון למ"ש הויסרי ס"ר קמ"ש כיון דכתיב „ומעשה" כלומר ו' מעשה ידינו כוננה עלינו כו'. והבודרהס כ' שאלו הי' מזכירו פעם אחת היינו אומרים רוב מעשה ידינו, אבל כשמזכיר תרי זמני הנו צריכין שהשה ימים יהיו כלס של חול, וכשא"א ויהי נועם א"א

סדר קדושה כו' :

ח.] בא"י המבדיל בין קודש להול עיין מקור הברכות. ועמ"ש המניה לסדר רב עמרם הנדפס בל מ"ס ר"ע ושותה מלא לונמיו אחרי סיום הפסוקים עד ויהי לי לישועה, דהך „ושותה מלא" הוזר אלעיל אחר בא"י המבדיל בין קודש לחול, בסיום ברכת הבדלה. והרס"ה בביאורו למהז"ו כתב ע"ז שהוא טעות, דהא אמר בס במהז"ו וקודש ביטעים אומר כו' וכן הוא בסדר הבדלה להרי"ץ [נאות] בסס רע"ג והכור כו' ומ"ש ההבר [מהז"ו] קודש שיבדיל ינמור הכל צריך לפרס כו', דקודש שמבדיל אומר הפסוקים והתפלה במזכיר, ואחר הבדלה קודש שיטעוס אומר אבמית וכו', מכ"ל. והחכס ר"ר ביכלר בהערותיו כת"י למהז"ו כ' כלדו לשון קודש שיטעוס אינו עולה יפה עם מלות הבדלה, שהרי צריך לשתות מלו"ל, אלא פשוט דנקט לשון זה משום דבעי למימר

בין ישראל לגוים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה. בא"י המבדיל בין קדש לחול. (נכת"י נרימים מוזעמוס כתוב כאן) (ח) [אשבעית עליך כו'. ונח מצא חן ונו' ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו, שיר המעלות אשא עיני וגו' בראשית ברא ונו' ה' צבאות עמנו וגו'. אלהינו ואלהי אבותינו החל עלינו את ששת ימי המעשה הבאים לקראתנו לשלום חשוכים מכל הטא ומוצל מכל עון והגונים דעה והשכל מאתך, ותשמיענו בהם ששון ושמחה. ולא תעלה קנאתנו על לב אדם ולא קנאת אדם תעלה על לבנו. ולא תעלה שנאתנו על לב אדם ולא שנאת אדם תעלה על לבנו. וכל היועץ עלינו עצה רעה בטלו ובטל עצתו. כאמור ה' הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים. רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום עצת ה' לעולם תעמוד מחשבות לבו לדור דור. עוצו עצה ותופר דברו ולא יקום כי עמנו אל. כי ה' צבאות יועץ ומי יפר, וידו הנטויה ומי ישיבנה. וכל היועץ עלינו עצה טובה קיימו וקיים עצתו כדבר שנאמר והנותי את אשר אהון ורחמתי את אשר ארחם. ברוך. ספר עצת רעות מעלינו ומעל כל עמו ישראל, ומקיים עלינו עצתו ועצתם של צדיקים לטובה. ברוך שלא עזבנו. כן ה' אלהינו אל יעזבנו ואל ישכחנו ואל יכלימנו ואל יהפירנו לא בעוה"ז ולא בעוה"ב. ועם הצדיקים נפטר לשלום, ושלום שלום יהי' עלינו

אבטח

שנוי נוסחאות והגהות

לח. (ח) בכת"י שלפנינו ליתא כל זה, וכבר צווח הרב יעב"ץ וקרא תגר ע"ז, ואע"פ שהגאונים הריציג והטור הביאו כן כשמו ואיתא כן גם בכ"י ב"מ, הדבר מרופף בידינו אם יצתה מעמו של גאון ז"ל ואפשר שמוספרים ומעתיקים האחרונים כתבו זאת לפי רוח זמנם:

ראש

מנן האלף

סי' קנ"ז אסור לעשות קודש מיבדיל, גם מצוה לסדר שלהנו בתו"ס, ע"ז קמי "קודש מיפעם כלום אומר אלו המקרחות ויבדיל", ומז אוכל, עכ"ל. ולדברי כלם לא מתיבר לשון המחז"ו שכתב "ומכרך יבנ"ה כו' וקודש מיפעם אומר אבבעית" כו' כלשון רע"ג כאן על ויהי לי. ליטועה, ומוסיף ג"כ לומר "הנה אל ישועתי" כו'. אח"כ כתב "קודש מיבדיל ינמור הכל הנה אל ישועתי כו'. ומבדיל ושותה מל"ל", וקשיא ריש"א לסיפא שמברך י"ב"ה' קודש שאומר כל הפסוקים, ואח"כ כ' שמבדיל אחר הפסוקים, ומ"ש הרש"ה דר"ל דקודש מיבדיל יאמר פסוקי הנה אל ישועתי, ולאחר שהבדיל אומר הפסוקים והתפלה השני' קודש שעשה מבואר הדוחק, דהי' לו לכתוב פסוקי הנה אל ישועתי קודש שכתב דמברך י"ב"ה' והוא כתב לומר הנה אל ישועתי ג"כ אחר הבדלה:

אך האמת הכרור שמתפלה העתיק דעת הגאון, ולבסוף דעת עצמו. שהגאון סובר שאומר הפסוקים והתפלה אחר הברכה קודש שעשה; דתפלה ופסוקים לא הוי הפסק, וכמובא ברבינו ובעור, שמבדיל ואח"כ אומר או"א החל כו' ואח"כ שותה מל"ל כו', ודכותיה משכחן ההרי ברכה דאבר קדש ידיד מבטן או"א קיש את הילד הזה כו' ולא הויב הפסק קודש מעיתה, וברהא דמקורו מירושלמי פ"ק דברכות הל' ה' "ואלין דאמרין אהלי ורוני יושבת ציון אין אין כו מבוש ברכה פסוק". והפ"מ מפרש דרשאי לומר פסוק זה אחר ברכת הפמרה, ודברי דהוקיש דמאי קמ"ל פסיפא, והתחוור כדברי הרדיס שהוא אחרי הבדלה דאין זה כמוסיף על המבטע אלא כמסדר פסוקים אך לא כמעמי' דאומר הבדלה בלא כוס דזה גמי פסיפא, דלמה לא יאמר? אלא דקת"ל דלא הוי הפסק בין ברכה לטעימה, עכ"פ לדקו כזה דברי הה"נ הרש"ה כתחז"ו, ומה שהשיג עליו הר"א ביכלר מלשון

קדש

אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה. ושותה מלוא לוגמיו ומטעים את בני ביתו.] (עד כאן. ומכאן ואילך חסר סם עד סי' ל"מ.) ושתי כסא. ואזיל האי דנקיט נורא ומתוי לצבורא. ומסתכלין מאור והדר מבדיל. והלכתא כבית הלל ואליבא דרי"ה [פסחים ק"ג] דאמר בשמים ואח"כ מאור והדר מבדיל. דכתיב וירא אלהים את האור כי טוב והדר ויבדל אלהים ונו'. (כ) [דתנין] בני אוראן ונרסי כל חד וחד [כמים] דבעי, וכד נטרין הלכתייהו [קמאי חדבר] כי רב ואמר: ברוך אלהינו שעבדנו כלהו. ברוך אלהים שבראנו לכבודו וכו' וקדיש וס', [ומיעבו] כי צבורא כלהו. ועבו כלהו בקלא נעימה ובסימא. יהא שמיה רבא מברך.

לט. והכי אמר רב נטרונאי (ה) [גאון] במוצאי שבת כבורא מאורי האש. כך עושים בשתי ישיבות שמביטין לכפות הידים. וכך ראינו לרבותינו שאמרו נסתכל בידינו ברי שנהנה מן האור כדרך ששנינו אין מברכין על האור עד שיאותו לאורו. וכן מנהג. ט.] וראינו ששנינו בפרק ר"א בן הורקנוס שמצוה להסתכל בצפרנים. מיהו אין רגילים חכמים בכך. וכך

שנוי נוסחאות והגהות

(כ) נראה דצ"ל „וחניאן" בני אוראן ונרסי כל חד וחד. כפום דכעי וזכר נטרין הלכתייהו „קאים חד ברי ברי.

לט. (ה) „ראש ישיבה".

מנן האלף

קודם שיטעם דהא צריך לשתות מל"ל, ודאי דאין זה שום הנאה דשיעור מל"ל ברכיעית הא שיעור מעיתה כמ"ל ברים הל' שבת מות כ"ד, ומ"ש בירו' מ"מ ברכה. פסוק מפרש

חיבה

כפר"ח מובא בשכ"ל לחתוס בברוך ההרי פסוקים לבדם, עיין לקמן מות כ':

אך מ"מ אין מנהגנו כן להפסיק בפסוקים ותפלה קודם מעיתה כמו"ש הגאון, והע"ב דפסוקים לא הויין הפסק מ"מ עדיף שלא להפסיק בין ברכה למעיתה, אלא אנו אומרים הנה אל ישועתי ואחר התפלה כתו בסימן טוב כו' קודם שמבדיל, ומועמין תיכף אחר הברכה, וכעל הוימרי שזה דרכו בכל הספר להביא מתחלה סתם דברי רבינו הגאון בלי הזכרת שמו ואה"כ להביא דעתו, ונוהג בספרו כדרכו של הרא"ש בכ"מ להעתיק בסתם את דברי הרי"ף ואה"כ לכתוב דעתו ודעת ההולקים, וכן הביא הוימרי במקום זה כל דברי רבינו שאומר הפסוקים והתפלות והנה אל ישועתי. אחר שהבדיל קודם בימים. ואה"כ כתב דעת עצמו לפי מנהגנו „שנמור הכל כאחר כתבתי קודם שיבדיל" עד „בסוכך הדריכנו, ומבדיל". וזה הי' העלם עין מהרש"ה שהבב שדעת הוימרי כדעת הגאון, ואינו כן:

לט. ט.] וראינו ששנינו בפרקי דר"א שמצוה להסתכל בצפורנים, מדברי משמע דהפרקי דר"א לא כ"ל להביט על כפות הידים, ולא שהגאון עצמו מביא לשון הפלר"א שמקרב ידיו לאור האש, רק אם לו יין פושט ידיו לאור הנר ומסתכל בצפורנים. ולא דמפרש שמקרב ידיו לאור האש כדי להסתכל בכוס של ברכה, כי הכוס בצפורנים. ומקרב ידיו עם הכוס וזהו הנאה לאורו כתו"ש בירושלמי פ"ה דברכות עד שיאותו בידו ומקרב ידיו עם הכוס וזהו הנאה לאורו כתו"ש בירושלמי פ"ה דברכות עד שיאותו לאורו, אי יוחנן בתהא עינו רואה מה בכוס ומה בקערה, ומדאמר אה"כ אם אין לו יין מסתכל בצפרנים משמע דהבטת כפות ידים לא סני לפלר"א, ועיין הבטת כפות ידים לידע הם נקיות הן וזהו ביאותו לאורו. ובתשובה לרב האי בתשו' הגאונים סי' מ"ט כתב להביט בסרטומי הידים שהן [„לין", כל"ל] ברות בלילה אלא עי"י אור, ובתב שעצמו מהזקנים שם בסרטומי פסת יד בימן להתברך בו, ועוד מנהגנו לבבים בלהורים שהן פרות ורבות, עכ"ל. וכם' המנהיג הביא בשם ירושלמי אחר מאימתי מברכין מסיבר בין לפורן לבשר, אבל לא מצאנו זאת בירו' שלפנינו:

וכך אנו רגילים, להטיל מים בכוס של ברכה לאחר ששותתהו. ושוטפים אותו ושותתהו. וכך שמענו מרבותינו שמצוה לעשות כך (כ) [כלומר] שירי מצוה מעכבין את הפורעניות. ומה שנשתייר מן המים מטילים אותו על ידינו, ומעבירים אותו על פנינו. י.] כדי לחכב את המצוה.

ואע"פ שכתוב בפרקים דר"א בן הורקנוס, ר' מונה אמר כיצד הייב אדם [להבדיל] בכוס של יין מקריב ידיו לאור האש ואומר בורא מאורי האש. וכיון שמרחיק ידו [מן האש] אומר בא"י המבדיל בין קדש לחול. ואם אין לו יין פושט ידו לאור (ג) [הנר] ומסתכל בצפורנים שהן לבנות מן הגיף ואומר בורא מאורי האש. ואם היה בדרך יא.] פושט ידו לאור הכוכבים שהן

שנוי נוסחאות והגהות	מנן האלפ
(כ) חיבה זו ליתא בטור. (ג) „האש".	.י.] **כדי** לחכב המצוה, משמע מדברי רבינו
רמבדך	דלאחר ששתה ונשארו עוד מיפין

בכוס של ברכה שופכן במים ושותה וזה „שירי מצוה" המעכבין פורעניות דמן הדין אם מעט מל"ל יצא, ומה שנשאר אח"כ במים מעבירין על פניו משום „חבוב מצוה", אבל בפדר"א פרק כ' איתא ר' אליעזר אומר לאחר ששותה כוס של הבדלה מצוה להטיל מעט מים כדי לחבב המצוה, ומה שישאר בכוס מעבירו על עיניו משום שאמרו חכמים שירי מצוה מעכבין את הפורעניות ע"ש. ושיטת רבינו מכוונת ע"פ שיטת הגמרא סוכה דף ל"ח דשיורי המים אינן שירי מצוה אלא שיריים מהבוב מצוה וזה לא שמענו מתלות תנופה וניסנועי הלולב דאע"פ שמתכפר ויוצא גם כלעדם מ"מ שירי מצוה מתם הם, ולא דמי אלא למיפין שבכוס אחרי שיצא בתל"ל דמחשבי שירי מצוה, והמים שמעכיר על עיניו אינן אלא לחבוב מצוה:

יא.] פושט ידו לאור כוכבים, אע"ג דרבינו וכן המור השתיקו זאת בשם פדר"א, לא מצינו בש"ס ופוסקים דיכול לברך לאורן של כוכבים, ואע"ג דאמרו בפ"ק דפסחים לאורן של כוכבים נמי אור הוא, ותניא הנודר מהאור אסור באורן של כוכבים, מ"מ לענין ברכה לא מצינו דיכול לברך עליהן. והרד"ל בביאורו לפדר"א סי' כ' מביא רא' מברכות ג"ב דאר"י א"ר אין מחזירין על האור אלא כי מקלע מבריבא, והלא יכול לברך לעולם על אור כוכבים, ודוחק לומר דמיירי שהשמים נתקדרו בעבים, ועוד דבכלל כוכבים הויא נמי סיהרא, ואמרינן שם דאין מברכין על אור בית הכנסת בלאיכא אדם השוב והוא וסיהרא, וא"כ אפשר בלא"ה לברך על אור הלבנה ול"ל אור כיהכ"נ כלל, א"ו דאין מברכין על סיהרא וכש"כ לאור כוכבים, ע"ש. ואע"ג דיש לדחות דאפי' תימא דמברכין אסיהרא הילך להשמיענו שאם רוצה לברך על אור כיהכ"נ בלאיכא אדם חשוב אינו רשאי משום דלבבוהו הליקוה, ואע"ג דאיכא נמי חזנא שאוכל שם מ"מ בלאיכא נמי סיהרא א"ל לאורה של כיהכ"נ דיכול לאכול לאור הלבנה, וכש"כ דאסיהרא ולאי א"ל לברך שהוא גוף חשוך ואינו אם, ואין לברך באור כלי אם, מ"מ פשוט דאין מברכין אאורן של כוכבים דהאור שמברכין עליה צריך שתהא תחלתה לשום אורה, ולכן אין מברכין על אור של כבשן או שהולקן כדי לבשל או לבבוד, אע"פ שמאירין, והכוכבים והמאורות אין עקרן לאורה, ונם נברתו להבדיל ולאיתות ולמועדים כו', וכש"כ דברכת האור הוא רק על האור שנברא במו"ש שנתן הקב"ה דעה באדם הראשון והכיח אבנים והפשף בהן ויצא האור כדאי' בפ' מקום שנהגו, ואין מברכין על אורן של כוכבים שנברא קודם, אך זה יש להקות דבירושלמי פ"ד מבמצ דלא שמשו עדיין אורן של כוכבים אע"פ שנתלו ביום ראשון, וכע"ם ולא בבת ויום הבבת שמשו עדיין האור שנברא ביום ראשון והסתכל בו אלה"ר מסוף העולם עד סופו ובבילא בבת זמן לו הקב"ה שני רעפים והקישן ויצא מהם אור וברך עליהם, ע"ש. וראיתי להרב בעל יצחק ירבן

בהערותיו

שהן של אש ומסתכל בצפורנים ואומר בורא מאורי האש. ואם נתקדרו שמים בעבים ואינו רואה את הכוכבים תולש אבן מן הארץ ואומר המבדיל בין קדש לחול. יב.] אעפ"כ לא ס"ל (ל) [דמבדיל] אלא על היין. (ה) [ואלו] בפת אין מבדילין דהכי אמר רב עמרם (ו) [נאון]. אין מבדילין על הפת כל עיקר. מה טעם, שאין דומה הבדלה לקידוש, מפני שקידוש א"א לו שלא לסעוד, דקא אמרינן אין קידוש אלא במקום סעודה, וכיון ששלחנו קבוע וסעודה קבועה, וא"א לו שלא לסעוד מקדש על הפת. במוצאי שבתות כלום סעודתו קבועה ושלחן קבוע ופת מתוקנת לפניו שנוטל פת ומבדיל עליה, הלכך אין מבדילין על הפת. וכך מנהג בשתי ישיבות.

נ. [דבי] ר' צדוק. (ח) כל שאינו מבדיל על היין במוצאי שבתות או שאינו שומע מן המבדיל אינו רואה סימן ברכה לעולם, וכל מי שהוא מבדיל על היין במוצאי שבתות [ושומע מן המבדילין] יג.] הקב"ה קוראהו קדוש ועושהו אותו מסגולתו שנאמר [והייתם לי סגולה מכל העמים] ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, ואומר והייתם לי קדושים כי קדוש אני ואבדיל אתכם מן

שנוי נוסחאות והגהות

(ל) .דמברך". (ה) „ואפילו". (ו) .רש מתיבתא" : בהערותיו להרי"ן נאות שכ' דתליא במחלוקת כ"ם וכ"ה ועפמ"ם הגר"א דלכ"ם מברך על התם היסודי שאין לו

מן האלף

מ. (ח) .אומר".

הלכך

אלא נון ח' ומברך על שעבר ולשיטתם מברך על אור כוכבים, ובשיטתם אזיל הפדר"ת דר"ת שמותי הוא, ע"ש. ואין לדבריו יסוד דר"ת נופו ס"ל שם לברך בורא מאורי האש כה"ה ולא ברא מאור האש, ואולי ס"ל לבעל פרדר"ת שיש לברך אל אור כוכבים שהן של אש, אבל אינן לית לן לברך מאור כוכבים שאין אנו בקיאים בהם אם יש אש בעצמותן ואולי יופיע אורן ע"י שמקבלין אור ממק"א ואין נופן אש, ומאור לבד ליכא לברוכי שבלא"ה אינו מברכין ע"ז בכל בקר יוצר אור וכן בלילה מברכין מסדר את הכוכבים. והעיקר דלאו לענין דינא דאור כוכבים השתיקו רבינו וכל הגאו' את הפדר"ת, אלא אגב הענינים דכתבי' העתיק כל הלכין :

יב.] אעפ"כ לא סברת לן דמבדיל אלא על היין ואפי' בפת אין מבדילין כו', ר"ל אע"ג דמשמע מפרקי דר"ת דבמקום שאין כוס מבדיל גם בלא יין אבל לא ס"ל הכי, ואפי' בפת אין מבדילין, וכ"כ הרשב"ם משמו של רבינו בחס' פסחים ק"ו, והוכיח זאת ממה שאמרו דכשהגיע אמרו דדי בהבדלת תפלה ואכתי אמאי לא הבדילו על הפת, אלא ש"מ דהבדלה על הפת ליתא כלל [כן כיאר הר"ן] וכן הוכיחו בפסיקות ממרימר דף ק"ז דלא הי' לו יין ובת מות ולא הבדיל על הפת, ומ"ש הגאון „מה טעם" כו' אין כוונתו לתת טעם למה אין מבדילין בפת דזה פשיטא לי' מטעמים שהזכרנו. אלא מה טעם להחמיר בהבדלה יותר מבקידוש שכתב לעיל סי' י"ג שאם אין לו יין מקדש על הפת ואמר הטעם דבקידוש שאני דלא סני לי' דלא יסעוד משום שאין קדוש אלא במקום סעודה. והתוס' והרא"ש בפסחים דף ק"ו לא הזכירו טעמא דאין קדוש אלא במקום סעודה וכתבו „כיון שמצוה לסעוד סעודת שבת שייך קדוש על הפת" ע"ש, והיינו משום דמפרשים אליבא דרב, כי הרשב"ם כתב „מדרב שמעינן שמקדשין על הפת" והקשו עליו מהבדלה דבת מות וכש"כ קדוש דחמיר מהבדלה ותירצו שאני קדוש דמצוה לסעוד, ור"ל אפי' לרב דס"ל דיש קדוש אלא במק"ם נמי ניחא, אבל רבינו הגאון ז"ל מחלק אליבא דדינא דקיי"ל אין קדוש אלא במק"ם, דא"ש ברווחא מפי משום דלא סני דלא יסעוד ולכן מקדש על הפת :

מ. יג.] הקב"ה קוראהו קדוש ועשהו מסגולתו שנאמר, המאמר הזה הוא מפרקי דר"א

מן העמים להיות לי. [פסחים קי"ג] אמר ר' יוחנן שלשה מנוהלי העולם הבא אלו הן הדר בארץ ישראל, והמגדל את בנו לתלמוד תורה והמבדילין על היין במוצאי שבתות. יד.] והוא דשייר מקידושא לאבדלתא, (כ) שביק ליה לאבדלתא זקידוש היום מקדש ארפתא, דכי תקינו רבנן אבדלתא על המוצא תקינו.

כא. ואסור לאדם שיטעום כלום קודם שיבדיל. ואם שכח וטעם מבדיל

טו.] דאמר רבא הלכתא טעם מבדיל. [פסחים דף ק"ז] ואם לא הבדיל במוצאי שבתות יבדיל לאחר ויום שני ויום שלישי כל היום כלו. והוא שלא טעם כלום. דאמרי בני ר' חייא [פסחים דף ק"ו] מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת (מ) [כלה] ועד כמה א"ר זירא עד רביעי בשבת, כי הא דיתיב ר' זירא קמיה דרב אמי ורב אסי ואמרי לה קמיה דר"י ויתיב זקאמר לענין ניטין חד ותרי ותלתה בתר שבתא. ארבע המשה ומעלי קמיה שבתא. אלמא עד רביעי דאר"ז עד ולא עד בכלל. הני מילי אתוי כסא דחמרא ובורא פה"ג והמבדיל, אבל על האור לא. קיי"ל אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת וביום הכפורים.

שנוי נוסחאות והגהות

(כ) „הלכך מאן דאית ליה חד בסא ולית ביה שיעור לקדושא ואבדלתא" כן צ"ל וכן הוא בכת"י ב"ם:

כא. (מ) „כלו":

מן האלף

מסלאבה

דר"מ פרק כ' וסם הגירסא „הקב"ה קונה אותו לבגולתו שנאמר ואבדיל אתכם וגו' והייתם לי סגולה, אבל בויסרי הגירסא כמו כאן אלא שמחליף המקראות שנאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. וגוי קדוש וכתיב והייתם לי סגולה, אולם בעור כתוב כנרבת רבינו, וגרסת רבינו מכוונת, למקראי דוהייתם לי סגולה וממלכת כהנים וגוי קדוש ילפינן תרוויהו שקורא אותם קדוש וסגולה, אלא דאכתי לא ידעינן שהוא ע"י מצות הבדלה, להכי מייתי קרא דוהייתם לי קדושים דכתיב כי' ואבדיל אתכם, וכיו"כ דהשו כמס' שבועות י"ה ע"כ כל המבדיל על היין הו"ל בנים זכרים ורחוים להורתה שנאמר להבדיל בין הטמא וגו' וסמיך לי' אשה כי תזריע:

יד.] והוא דשייר מקדושא לאבדלתא, הלכך מאן דאית לי' חד כסא כו', כן מועתק גם בעור סי' רל"ו, והוא מימרא דר"י בפסחים קי"ג, ומפרשים רבינו והעור שמשייר אותו הכוס ומניחו להבדלה, משום דקידוש אפשר בכפה. והקשה הרש"א בתוד"ה דמשייר דהא הבדלה נמי מצי להבדיל בתפלה, ועוד דבשבת כ"ג א"ר דער חנוכה קודמת לקידוש משום פרסומי ניסא, ולמה לא אמר תלמודא משום דאפשר לקדש על הכפה, ע"ש. ולא זכר שר דר"ת כבר הקשה כן ומובא ברא"ש פ' ע"פ סי' י"ז ובמרדכי. ומתרץ הרא"ש דבסל"א כיון דעיקר מצותו על היין ידהה לגר הנוכה קמ"ל דפרסומא ניסא עדיף. וקושיתו הראשונה בלא"ה ל"ק דהא המבדיל בתפלה צריך להבדיל על הכוס. משא"כ קדוש אע"נ דכ"ר זכרהו על היין קיי"ל דאם אין לו יין מקדש אפת. והאי זכרהו אינו דוקא יין אלא דהכמים אסמכוה דבעי קדוש אמילי, ואורחא דמלתא נקט יין המשמח אלהים ואנשים, אבל בדלית לי' מקיים מצות קדוש על כפה, וכ"כ תוס' רי"ד ומברים בשם רש"י והפוסקים:

כא. טו.] דאמר רבא הלכתא טעם מבדיל. בתס' פסחים ק"ז איתא אמר רבא הלכתא מעם מקדש מעם מבדיל כו' מי שלא הבדיל במו"ש מבדיל והולך כל השבת כלו, אמימר פתח להאי שמעתא דרבא בהאי לשנא כו' מי שלא הבדיל במו"ש מבדיל והולך כל היום כלו, עכ"ל. והביאו בשמו בכך תרי מימרא, וגקט להא דבני ר' חייא מדף ק"ו מ', לאתויי מזה לישנא קמא עיקר. משום דהכי ס"ל אמי לבני ר' חייא ומפרשי שם דעד יום ד' בשבתא הוי מבתר שבתא:

ומה

סדר רב עמרם השלם

מב. והכי שדר רב נטרונאי גאון טז.] יום הכפורים אע"פ שחל להיות בחול מברכין על האור מפני שאסור להשתמש בה ביום הכפורים. ולית הלכתא כוותיה דרב יהודא אמר שמואל [פסחים כ"ג] אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת הואיל ותחלת ברייתו היא. אלא כי הא דאמר ר"ה בר אבא איבא דמתני א"ר בנימין בר יפת אר"י [שם] מברכין על האור בין במוצאי שבת ובין במוצאי יום הכפורים; וכן עמא דבר. מיהא משונה יום הכפורים משבת, דמוצאי שבת מברכין על האור היוצא מן העצים ומן האבנים. ובמוצאי יוהכ"פ אין מברכין אלא על אור ששבת. ומאי שבת יז.] שבת (מ) [ממלאכת עבודה.] וכדתניא [ברכות כ"ג] עששית שהיתה דולקת והולכת

מנן האלף

ומה שכתב רבינו „והוא שלא שמש כלום, כן כתב המור נ"כ בשם בעל ה"ג, וכתב אע"ג דקיי"ל מעם מבדיל ה"מ היכא דאבדיל לאורתא, אבל אי מבדיל למחר אי מעים אינו מבדיל, וכתב המור ע"ז, ואינו יודע מה יש בין לילה ליום לענין אי מעים מבדיל, עכ"ל. ונלע"ד דקושית רבינו המור איננה אלא לשיטת ה"ג דס"ל דאינו מבדיל אלא כל היום כלו ומצאנו דאין להבדלה „תשלומין כלל, אלא משום דהיום הולך אחר הלילה, כולא יומא מוקמי שבת הוא, וכמו"ש הר"ן. ולכן שפיר מקשה המור מה חילוק יש בין יום לילה, וכמו דקיי"ל אם מעם מבדיל בלילה, כן הוא הדין שיבדיל גם ביום אפי' מעט. אבל לדעת רבינו דמבדיל עד יום ג' אם שכח ולא הבדיל במוצ"ש, וע"כ דמעמו משום תשלומין, ולא שייך לאימר דהוי כפורע חובו משום דהיום הולך אחר הלילה, דיום שני ושלישי יומי אוחרא נינהו, וכולהי לא דמיין להא דמעם מבדיל. דבזמן הבדלה ולאי שייך להבדיל אפי' אי מעם, דבשביל שמעם לא נעקר תקנתא דרבנן שאמרו להבדיל, משא"כ לאחר זמן הבדלה דמיא למי שהזיד ולא הבדיל ואין לה תשלומין אם מעם, ודומיא דהכי מצינו למאן דס"ל מעם אינו מבדיל, דמ"מ לא פליג אהא דתנא משלשלן כלן לאחר המזון, וה"מ דהתם לא מעם באיסור דכך הוא תקנת הכמים שאם אין לו כוס אחד משלשלן אחר המזון, אבל כשמועם באיסור ס"ל דאינו מבדיל, וכמו"ש במרדכי ע"ש, וה"נ למאן דס"ל מעם מבדיל דמהויב להבדיל בזמן הבדלה, ס"ל דלא עקרינן תקנתא דרבנן בשביל מה שמעם, אבן אם לא הבדיל בזמנו אע"פ שהי' ע"י שבהה

מ"מ כיון שעבר הזמן וגם מעם באיסור אין לו תשלומין:

אולם למ"ש הר"ן במס' פסחים ק"ז יש לייסב קו' המור גם על הבה"ג, דהרמב"ן ז"ל הקשה על בה"ג לשמתי דאינו מבדיל בשוכח אלא באותו יום דווקא א"כ למה ס"ל להבדיל במוצאי מ"ש שהל ביום א' הלא יום אחר הוא. וכתב הר"ן דהא דמבדיל כל איתו יום כמי משום תשלומין הוא, אלא דס"ל לבה"ג שאם עבר יום אחד האי שוכח מזיד הוא שלא נזכר יום שלם, ומ"מ במ"ש דלא אפשר להבדיל שמכינן אליבא דאמיתר דמבדיל והולך כל השבת כלה, ע"ש, ולפי"ז יש לישב גם קו' המור על הבה"ג על דרך שכתבנו לפי דעת רבינו:

ודע דהרב בעל העמק שאלה בשאילתות סי' קס"ו רצה לומר דגם רבינו הגאון ס"ל כבה"ג וגרס במימרא דרבא כל היום כלו ע"ש, ולא ראה דרבינו ז"ל כתב מפורש דמבדיל עד יום ג' ולא הזכיר כלל שלא הבדיל מפני שלא היו לו יין, וכ"כ המור בשם רבינו דס"ל כהתוס' דמבדיל עד יום ג' ולא כהגאונים שכתבו שאינו יכול להבדיל אלא יום ראשון ע"ש:

מב. טז.] יום הכפורים כו' מברכין על האור מפני שאסור להשתמש בה ביוהכ"פ, וכוימרי סי' קנ"ג מסיים: אבל ביו"ט דשרי לאשתמושי בנורא ל"ל לברוכי עלה בהבדלה דיו"ט:

יז.] שבת ממלאכת עבודה, במס' ברכות דף כ"ג, וצריך להגיה „ממלאכת עבירה" וכדתניא עששית שהיתה דולקת והולכת בשבת למוצ"ש מברכין עליה, וכן הגרסא גם בוימרי, ותיבת „יוהכ"פ" נמחק:

והולכת (ב) [יום הכפורים] בשבת למוצאי (ב) [ויהכ"פ] שבת מברכין עליה (ג) [ותוקא] מתנינן [פסחים כ"ד] [תני חדא אור היוצא מן העצים ומן האבנים מברכין עליה] ותניא אידך אין מברכין עליה. ומשנינן לא קשיא כאן במוצאי שבת וכאן במוצאי יוהכ"פ. במוצאי שבת מברכין, במוצאי יוהכ"פ אין מברכין. אלמא, באור היוצא מן העצים ומן האבנים הוא דלא מברכין במוצאי יוהכ"פ, אבל באור ששבת מברכין. (ד)

וגמרא הא"י מתני [ירושלמי ברכות פ"ח ה"ה] א"ר לוי במוצאי שבת זימן לו הקב"ה לאדם הראשון ב' רעפים והקישן ויצאת האור מהן. וברך עליה בורא מאורי האש. אמר שמואל לפיכך מברכין עליה במוצאי שבת שהוא תחלת בריתה. יח.] ורב הונא בשם רב, ור' אבוהי בשם ר' יוחנן אף במוצאי יוהכ"פ [מברכין] שכבר שבתה האור כל אותו היום, ולעולם כי דקא אמרינן על אור ששבת, לא על אור היוצא מן העצים ומן האבנים.

מג. וכל שצריך לעשות מלאכה במוצאי שבת קודם שיתפלל צריך (ה) [לברך] ברוך אתה ה' המבדיל בין קדש לחול, ואח"כ עושה מלאכה. יט.] דאמר ר' אליעזר בן אנטיגנוס משום ר' אלעזר בן ינאי אסור לאדם לעשות הפצו קודם שיבדיל. כ.] (ב) [וכי מבדיל מזכיר הזכרת השם ומלכות ובמה דברים אמורים קודם שיתפלל.] אבל לאחר שהתפלל כיון שהבדיל בתפלה אינו צריך (ג) קודם מלאכה, אע"פ שלא הבדיל על הכוס.

שנוי נוסחאות והגהות	מנן האלף
מב. (ה) „ממלאכה". (ב) צריך למחוק זאת. (ג) חיבה זו צריך להפרידה „ותו קא". (ד) „במוצאי יום הכפורים".	יח.] ורב הונא כשם רב, כן הגרסה הנכונה, ולפנינו כירו' איתא רב הונא כש"ר אבוה כש"ר יוחנן:
מג. (ה) „להתפלל". (ב) בכ"י ב"ם ליתא זאת, והוא ס"ם שם. (ג) „לברך":	יט.] דאר"א בן אנטיגנוס משום ר"א בן ינאי כמס' שבת ק"כ ע"ב, ושם הגרסא משום ראב"י, אבל בירושלמי ברכות פ"ה ה"ב איתא כגרסת הגאון:

כ.] וכי מבדיל מזכיר הזכרת שם ומלכות. וכ"כ בשמו הרי"ץ גאות בהל' הבדלה. וכתוב בי' רע"ם איתא וכתב רב עמרם דוקא אם רוצה לעשות מלאכה קודם תפלה; אבל אחר תפלה א"צ לברך אע"פ שלא הבדיל על הכוס, וכן פרש"י, ופירש עוד אפי' אם אמר המבדיל בין קודש לחול בלא ברכה שרי, עכ"ל, ופשוט דהך ופירש עוד קאי על רש"י ז"ל, דכן פרש"י במס' שבת דף ק"ב ב' במערבא אמרי המבדיל בין קדש לחול ומבדיל נורכין, להיכרא בעלמא. ואה"כ אנו מברכין ברכה נמורה על הכוס, וכש"כ דאי אבדיל בתפלה עוקר לעשות צרכיו. ע"ש, אבל רבינו ז"ל ס"ל דאע"פ דסני בהבדלת תפלה מ"מ כשלא הבדיל בתפלה אומר המבדיל בשם ומלכות, וכ"כ הבה"ג והרא"ש בתוכא בעור. והגאון בעל קרבן אהרן בפרק ע"פ ברא"ש אות י"א כתב „בס' רע"ם הסכימו כלם לפסוק כרב עמרם שברכה זו א"צ לא בדוך ולא שם ומלכות", ע"ש, ושנה בהגהת דברי העור הפני שלא היה בידו סדר שלפנינו, ושכור דהאי „ופירש עוד" קאי על דברי ר"ע, ואיתא דאינו קאי אלא אר"י ז"ל:

תוֹדִיעֵנִי. מִדַּלּוּת תִּבְצְעֵנִי. מִיּוֹם וְעַד לָיְלָה: מִזֹּהַר טִנּוּף מַעֲשַׂי. פֶּן יֹאמְרוּ מַכְעִיסַי. אַיֵּה נָא אֱלוֹהַּ עֹשִׂי. הַנּוֹתֵן זְמִרוֹת בַּלַּיְלָה: נַחֲנוּ בְיָדְךָ כַּחֹמֶר. סְלַח נָא עַל כָּל וָחוֹמֶר. יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר. וְלַיְלָה לְלַיְלָה: המכריל

בְּמוֹצָאֵי יוֹם מְנוּחָה. הַמְצָא לְעַמְּךָ רְוָחָה. שְׁלַח תִּשְׁבִּי לְנַאֲנָחָה. וְגַם יָגוֹן וַאֲנָחָה: יָאֲתָה לְךָ צוּרִי. לְהַבִּיץ עַם מִפְּזָרִי מִיַּד גּוֹי אַכְזָרִי. אֲשֶׁר כָּרָה לִי שׁוּחָה: עֵת דּוֹדִים תְּעוֹרֵר אֵל. לְמַלֵּט עַם אֲשֶׁר שׁוֹאֵל. רְאוֹת טוּבְךָ בְּבוֹא גוֹאֵל. לְשָׂה פְּזוּרָה נִדָּחָה: קְרָא יֶשַׁע לְעַם נִדְבָּה. אֵל דָּגוּל מִרְבָבָה. יְהִי הַשָּׁבוּעַ הַבָּא. לִישׁוּעָה וְלִרְוָחָה: בַּת צִיּוֹן הַשְּׁכוּלָה. אֲשֶׁר הִיא הַיּוֹם גְּעוּלָה. מְהֵרָה תִּהְיֶה בְעוּלָה. בְּאֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה: מַעֲיָנוֹת אַזִּי יְזוּבוּן. וּפְדוּיֵי יְיָ עוֹד יְשׁוּבוּן. וּמִי יֶשַׁע יִשְׁאָבוּן. וְהַצָּרָה אַזִּי יְזוּבוּן. וּפְדוּיֵי יְיָ עוֹד יְשׁוּבוּן. וּמִי יֶשַׁע יִשְׁאָבוּן. וְהַצָּרָה נִשְׁכָּחָה: נְחֵה עַמְּךָ כְּאָב רַחֲמָן. יְצַפְּצְפוּ עַם לֹא אִלְמָן. דְּבַר יְיָ אֲשֶׁר נֶאֱמָן. בַּהַקִּימְךָ הַבְטָחָה: וִידִידִים פְּלִיטֵי הֶרֶן. נְגִינָתָם יַפְצִחוּ בְמֶרֶן. בְּלִי צְוָחָה וּבְלִי פֶּרֶץ. אֵין יוֹצֵאת וְאֵין צְוָחָה: יְהִי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה. כְּנִבּוּאַת אֲבִי חוֹזֶה. וְיִשָּׁמַע בְּבֵית צְוָחָה: יְהִי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה. כְּנִבּוּאַת אֲבִי חוֹזֶה. וְיִשָּׁמַע בְּבֵית צְוָחָה. קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה: חָזָק יְמַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ. אַמִּין זֶה. קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה: חָזָק יְמַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ. אַמִּין זֶה. יַעֲשֶׂה בַּקָּשָׁתֵנוּ. וְהוּא יִשְׁלַח בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. בְּרָכָה וְהַצְלָחָה: בְּמוֹצָאֵי יוֹם גִּילָה. שִׁמְךָ נוֹרָא עֲלִילָה. שְׁלַח תִּשְׁבִּי לְעַם סְגֻלָּה. רֶוַח שָׂשׂוֹן וְהַנָּחָה: קוֹל צָהֳלָה וְרִנָּה. שִׁפְתֵינוּ אָז תִּרַנֵּנָה. אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָא. אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:

אדיר

מקור הברכות

אין להכריל ויוצאין בכך י"ח, וזה שמשורין בכל גבול ישראל מאליהו הנביא לפי שהוא המבשר כו', ומנהג ספרד לומר אחר הזמירות לפני הבדלה או"א החל כו' ויש לו סמך בירו' פ' אין מוסרין כו':

במחזור ויסרי כתי מוצא פזמונים רבים לשבת נשואים, וכנראה היה המנהג להאריך באותו שבת בשבתות ובזמירות, ושם שלשה סגנונים מחולפים, ונמצא שם ג"כ איזה פזמונים שמדפיסים בסדורים בסו חרש ששוני ובמוצאי מנוחה כתוב שם קידום ההבדלה, והמכריל בין קדש לחול ואדיר איום, ואל תיראו עכרי יעקב אחר ההבדלה. ועיין במרדכי בסס' יומא שבחב אם חל יוכ"פ בשבת אומרים פסוקי ויתן לך, ושמעתי אומרים, שאותו פיוט המכריל בין קדש לחול המאחינו הוא ימחול, נתקן לאומרו בביהכ"נ בקול רם במוצאי יוהכ"פ, עכ"ל:

אַדִּיר אָיוֹם וְנוֹרָא. בַּצַּר לִי לְךָ אֶקְרָא. יְיָ לִי לֹא אִירָא:
גָּדוֹר פְּרָצַת הֵיכָלִי. דָּגוּל מֵהַר חֵכְלִילִי. יְיָ הָיָה עוֹזֵר לִי: הֵן
אַתָּה תִּקְוָתִי. וְלִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי. יְיָ עוֹז יְשׁוּעָתִי: זָךְ וּנְקִי
כַּפַּיִם. חוֹן פּוֹרְשֵׁי כְנָפַיִם. יְיָ אָרֶךְ אַפַּיִם: טוּבְךָ תָּחִישׁ לַעֲשֹׂתֶךָ.
יְהִי עָלֵינוּ כְּנַאֲמֶךָ. יְיָ עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: כּוֹנֵן בֵּית מִבְחָרֶךָ.
לְהַרְבִּיץ בּוֹ צֹאנֶךָ. יְיָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ: מִפַּחַד לְהַצִּילִי. נַהֲלֵנִי לְציוּן
קָדֵשׁ גּוֹרָלִי. יְיָ שְׁמַע בְּקוֹלִי: סְעוּד וּסְמוֹךְ לְנִמְהָרִים. עָנֵר נָא
אֶת הַנִּשְׁאָרִים. יְיָ יוֹצֵר הָרִים: פְּדֵה עַמְּךָ מֵעַזִּים. צֹאנְךָ מִיַּד
גּוֹזְזִים. יְיָ עֹשֶׂה חֲזִיזִים: קָרֵב קֵץ נֶחָמָה. רַחֵם אוֹם לֹא רֻחָמָה.
יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה: שְׁכוֹן כְּמֵאָז בְּאָהֳלֵנוּ. תָּמִיד אֵל מְחוֹלְלֵנוּ.
יְיָ מַלְכֵּנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ:

אָמַר יְיָ לְיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
בָּחַר יְיָ בְּיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
גָּאַל יְיָ אֶת יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
וְיָרַד מִיַּעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
זֹכֵר זֹאת לְיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
חֲדָוַת יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
טוֹבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
נִשְׁבַּע יְיָ לְיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
סְלַח נָא לַעֲוֹן יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
עַתָּה הָשֵׁב שְׁבוּת יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

פָּדָה יְיָ אֶת יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
צִוֶּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
קוֹל קוֹל יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
רַנִּי וְשַׂמְּחִי לְיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
שָׁב יְיָ אֶת שְׁבוּת יַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב. אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי אֵלִיָּהוּ הַגִּלְעָדִי בִּמְהֵרָה יָבֹא אֵלֵינוּ עִם מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד: אִישׁ אֲשֶׁר קִנֵּא לְשֵׁם הָאֵל. אִישׁ בְּשֹׂר שָׁלוֹם עַל יַד יְקוּתִיאֵל. אִישׁ גָּשׁ וַיְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אליהו אִישׁ דּוֹרוֹת שְׁנַיִם עָשָׂר רָאוּ עֵינָיו. אִישׁ הַנִּקְרָא בַּעַל שֵׂעָר בְּסִמָּנָיו. אִישׁ וְאֵזוֹר עוֹר אָזוּר בְּמָתְנָיו: אליהו אִישׁ זָשַׁף עַל עוֹבְדֵי תַמָּנִים. אִישׁ חָשׁ וְנִשְׁבַּע מִהְיוֹת גַּשְׁמֵי מְעוֹנִים. אִישׁ טַל וּמָטָר עָצַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים: אליהו אִישׁ יָצָא לִמְצֹא לְנַפְשׁוֹ נַחַת. אִישׁ כִּלְכְּלוּהוּ הָעוֹרְבִים וְלֹא מֵת לַשַּׁחַת. אִישׁ לִמַּעֲנוֹ נִתְבָּרְכוּ כַּד וְצַפַּחַת: אליהו אִישׁ מוּסָרָיו הִקְשִׁיבוּ רְמֵהִים. אִישׁ נֶעֱנָה בָאֵשׁ מַשְׁמֵי גְבוֹהִים. אִישׁ סָחוּ אַחֲרָיו יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים: אליהו אִישׁ עָתִיד לְהִשְׁתַּלֵּחַ מִשְּׁמֵי עֲרָבוֹת. אִישׁ פָּקִיד עַל כָּל בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת. אִישׁ צִיר נֶאֱמָן לְהָשִׁיב לֵב בָּנִים עַל אָבוֹת: אליהו אִישׁ קָרָא קַנֵּא קִנְּאָתִי לַיְיָ בְּתִפְאָרָה. אִישׁ רָכַב עַל סוּסֵי אֵשׁ בִּסְעָרָה. אִישׁ שֶׁלֹּא טָעַם טַעַם מִיתָה וּקְבוּרָה: אליהו אִישׁ תִּשְׁבִּי עַל שְׁמוֹ נִקְרָא. תַּצִּילֵהוּ עַל יָדוֹ בַּתּוֹרָה. תַּשְׁמִיעֵנוּ מִפִּיו בְּשׂוֹרָה טוֹבָה בִּמְהֵרָה. תּוֹצִיאֵנוּ מֵאַפֵּלָה לְאוֹרָה: אליהו אַשְׁרֵי מִי שֶׁרָאָה פָנָיו בַּחֲלוֹם. אַשְׁרֵי מִי שֶׁנָּתַן לוֹ שָׁלוֹם וְהֶחֱזִיר לוֹ שָׁלוֹם. יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: אליהו

כַּכָּתוּב הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בֹּא יוֹם יְיָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם:

רבון העולמים אב הרחמים והסליחות בסמן טוב ובמזל טוב החל עלינו את (כסחל יו"ם כלמעט הסכות לא יאמר רק ימי המעשה) ששת ימי המעשה חבאים לקראתנו לשלום: חשוכים מכל חטא ופשע, ומנוקים מכל עון ואשמה ורשע, ומדבקים בתלמוד תורה ובמעשים טובים. וחננו דעה בינה והשכל מאתך, ותשמיענו בהם ששון ושמחה. ולא תעלה קנאתנו על לב אדם ולא קנאת אדם תעלה על לבנו. מלכנו אלהינו האב הרחמן שים ברכה ורוחה והצלחה בכל מעשה ידינו. וכל היועץ על עמך בית ישראל עצה טובה ומחשבה טובה אמצו וברכו גדלו וקימו קים עצתו. כדבר שנאמר יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא: ונאמר ותנזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור: וכל היועץ עלינו ועל כל עמך בית ישראל עצה שאינה טובה ומחשבה שאינה טובה תופר עצתו. כדבר שנאמר יי הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים: ונאמר עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל: ופתח לנו יי אלהינו אב הרחמים אדון הסליחות בזה השבוע ובכל שבוע שערי אורה, שערי אורך ימים ושנים, שערי אריכת אפים. שערי ברכה, שערי בינה. שערי גילה, שערי גרולה, שערי גאולה, שערי גבורה. שערי דיצה, שערי דעה. שערי הוד. שערי הדר. שערי הצלחה, שערי הרוחה. שערי ועד טוב. שערי זריזות, שערי זמרה, שער זכיות, שערי זיו, שערי זהר תורה, שערי זהר הכמה, שערי זהר ביגה, שערי זהר דעת. שערי חדוה, שערי חמלה, שערי חן והסד, שערי חיים טובים, שערי הכמה. שערי טובה, שערי טהר. שערי ישועה, שערי יושר. שערי כפרה, שערי כלכלה, שערי כבוד. שערי למוד. שערי מזון, שערי מנוחות, שערי מהילות, שערי מרע. שערי נחמה, שערי נקיות. שערי סליחה, שערי סיעתא דשמיא. שערי עזרה. שערי פדות, שערי פרנסה טובה. שערי צדקה, שערי צהלה. שערי קדושה, שערי קומסיות. שערי רחמים. שערי רצון, שערי רפואה שלמה. שערי שלום, שערי שמחה, שערי שמועות טובות. שערי שלוה. שערי תורה, שערי תפלה, שערי תשובה, שערי תשועה. כדכתיב ותשועת צדיקים מיי מעוזם בעת צרה: ויעזרם יי ויפלטם יפלטם מרשעים ויושיעם כי חסו בו: ונאמר חשף יי את זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו: ונאמר קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו כי עין בעין יראו בשוב יי ציון: וקים לנו יי אלהינו מקרא שכתוב מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אמר לציון מלך אלהיך: ראשון לציון הנה הנם ולירושלים מבשר אתן, אמן סלה:

סדר רב עמרם השלם

סדר תפלת ראש חדש.

כז. וסדר תפלת ראשי חדשים (א) [כיצד] ר"ה שחל להיות בהול ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ומזכיר (ב) [בעבודה] אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא יגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו (ג) וזכרון אבותינו (ד) וזכרון ירושלם עירך וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך לפליטה לטובה להן ולחסד ולרחמים (ה) ולרצון ביום ראש החדש הזה. זכרנו ה' אלהינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה והושיענו בו להיים טובים, בדבר ישועה ורחמים חוס וחננו ורחם עלינו (ו) כי אל מלך הנון ורחום אתה ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים. **ואם** לא הזכיר יחיד אלהינו בעבודה מחזירין אותו חוץ מערבית, דאמר רב ענן אמר רב [ברכות דף לי] טעה ולא הזכיר של ר"ה בערבית אין מחזירין אותו לפי שאין ב"ד מקדשין את החדש אלא ביום. **א.**] אבל שליח צבור שטעה ולא הזכיר של ר"ה בשחרית אין מחזירין

שנוי נוסחאות והגהות

מד. (א) בכה"י אמריקני „כך". (ב) מקורו במס' שבת דף ב"ד א". (ג) נוסחתנו „ופקדוננו".
(ד) בכה"י ב"מ, „וחכרון בשיח בן דוד עבדך" וחכרון ירושלם, כו', אך צל"ע דבמגילה דף יז משמע דזכרון ירושלם קודמת דאמר שם „ביון שבאו לירוש' בא דוד" ר"ש לישב. (ה) „לחיים ולשלום". ונוסח „ולרצון" ליתא בנוסחתנו, והגאון ז"ל כשמש נוסח „לחיים" ומעמו נראה משום דמזכירו להלן „והושיענו בו לחיים".
(ו) נוסחתנו להוסיף כאן תיבת „והושיענו" והגאון משמיטו

מנן תאלף

כז. א.] אבל ש"ץ שמעה ולא הזכיר של ר"ה בשחרית, כגון' ברכות דף לי שניו, דתניא מעה ולא הזכיר של ר"ה בערבית אין מחזירין אותו מפני שיכול לומר בשחרית, בשחרית אי"מ מפני שיכול לאומרו במוספין, במוספין אין מחזירין אותו מפני שיכול לומר במנחה, מ"ל לאו מתמר עלה אר"י בלבור שנו, ופרש"י משום דשמע לה מש"ץ ואיכא מקלת הזכרה, אבל ביחיד צריך לחזור, ובה"ג מפרש בש"ץ משום מרחא דלבורא, אבל יחיד הדר, עכ"ל. ודברי רבינו כדברי ה"ג דדוקא ש"ץ אין מחזירין משום מרח הלבור, ואינו חלוק עליו אלא במוספין שכתב הסמ"ג וכן המור סי' קכ"ו בשמו דש"ץ אפי' במוספין אין מחזירין ודעת רבינו בזה כהאלפסי דלא גרס רק בבא מציעתא דבשחרית אין מחזירין אותו מפני שתפלת המוספין לפניו. ע"ש דבערבית אין המעם מפני שיכול לומר בשחרית, אלא מפני שאין מקדשין החודש בלילה כדאי' בגמ', ובמוספין באמת מחזירין אותו אפי' הוא ש"ץ, משום דלא סמכינן אלא משחרית למוסף שרגילים להתפלל כאחת, ע"ש במור. ותיבת „אבל" שכתב רבינו אינו מדוקדק כל כך. ויותר נכון לכתוב „וש"ץ שמעה":

דמ"ש רבינו „והיה ליחיד", קאי לענין מעה במוסף דמחזירין, דהו"א דיחיד פטור לגמרי מתפלת מוספין קמ"ל דהלכה כרבנן שם בברכות דס"ל דיחיד חייב כין בחבר עיר כין שלא בחבר עיר, ולא כרי"ה שאמר משום דאב"ש, וס"ל כדברי רבי' יהודה דלי' דלגי והדר גלי, ואמר אלא דלא אדכר מר ריש ירחא והתניא כו', הא איכא לשנויי דמעה בתפלת מוסף, וכן הקשה באמת בב"ח, בסי' קכ"ו, דז"א דהא גם לשיטת ה"ג ורש"י דמעה בתפלת מוסף, מ"מ להזור משום דיכול לאומרה במנחה, מי קשה דלמא לא מעה כלל, דס"ל דגם במוסף מ"מ לתפלת שחרית וא' למוספין, וכדאמר שם לעיל ב"ר יוחנן דרחה

מחזירין אותו מפני שתפלת המוספין לפניו ומה (ז) [שטעה] מפני טרח הצבור. וה"מ בשחרית, אבל אם טעה במוסף מחזירין אותו. והוא הדין ליחיד. ויחיד שטעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה, ב.] חוזר לעבודה. (ח) ואע"פ שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו. אבל אם עקר את רגליו אע"פ שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש. **וברכת** המזון של ר"ח מזכיר אלהינו בברכה

שנוי נוסחאות והגהות

משמיטו כי כבר אמר „והישיענו בו". (ז) צ"ל „מעם" זכ"ה בכת"י כ"מ. (ח) כ"ה במס' ברכות דף כ"ם ושם איתא „נזכר בהודאה חחר לעבודה בשים שלום החר לעבודה", וכ"ה בכת"י ב"מ. אחר זה איתא שם „סיים. אם לא עקר רגליו חחר לעבודה" ורבינו הגאון לפי הכת"י שלנו ל"ג לי". ונפקא מינה לדינא, דלגרסת הספר דאמר לא הזכיר של ר"ח בעבודה חחר לעבודה ע"כ מיירי דנזכר קודם שהתחיל מודים דצריך לחזור ג"כ לרצה, דאי כבר התחיל במודים היינו הוא מה שאמר אח"ז „נזכר בהודאה" כו' אבל לגרסת הכת"י שלפנינו אם לא התחיל עדיין במודים אומר יעוי" במקום שנזכר, וכ"ם

המור

מנן האלף

לת ר' יגאי דגלי והדר גלי, ועכ"ל דר"ז שמע לרב חייא כ"ל שהתפלל אותה תפלה עצמה באתה חונן, אלא דלא ידע אם הזכיר יעו"י, וא"כ לשיטת רבינו נ"כ נתרץ כן, דידע דגלי שחרית פעמים. ואדרבא שיטת רש"י בלתי מובכת, וכדאקשי עליה בעור, דאם"ל דמיירי ביחיד המתפלל בעביר, ומשום דשמע ליה מש"ן, למה אמרו מפני שתפלת מוספין לפניו, מפני שמעמע מש"ן מבעי ליה למימר. ד"ומאי דלחיק הב"ח שם לתרוצי קושיתו לא סלקא שפיר דא"כ בדף כ"ם א' דאקשי מפני שמעמע מש"ן מבעי לי' כמי ליתני הכי, ויש לייתב קלת דברי הב"ח, אבל הוא דוחק, לכן מחוורתא כדברי רבינו ז"ל והרי"ף:

ב.] **חוזר** לעבודה ואע"פ שאינו רגיל, בגמ' כ"מ ב' אר"פ לא אמרן אלא שעקר רגליו כו' אר"ב"י כו' הא דאמרן עקר רגליו חוזר לראש לא אמרן אלא שאינו רגיל לומר תחנונים, אבל רגיל חוזר לעבודה. א"ל אר"ב"י הא דאמרן כי לא עקר רגליו חוזר לעבודה לא אמרן אלא שרגיל כו' ומאלא דלאיכא דאמרי תרתי בעינן אלא יעקר רגליו ורגיל, אז חוזר לעבודה, וכ"פ הרב אלפסי כלישנא בתרא, וללי"ק אפי' עקר רגליו חוזר לעבודה אם רגיל לומר תחנונים. אבל רבינו ז"ל לא פסק כלל כהנך לישני אלא כר"פ בריה דרב אחא בר אדא דלא תליא אלא בעקר רגליו". וכתב הב"ח סימן תכ"ב דפסק כסתמא דתלמודא דאמר מעיקרא „לא אמרן אלא שעקר רגליו", ולא זכיתי להבין דבריו דהא ר"פ הוא דאמר הכי שם, ולא סתמא דתלמודא, [ועיין ר"ן תענית דף ו' מה שמחלק בזה, אבל לא המי לדבריו ע"ש] ולולי דברי קדשו נראה דס"ל לרבינו דכל היכא דאיכא תרי לישני, פסקינן ככל מה דאפשר לסיועי ממקום אחר, כמו"ש בתוספות ע"ז דף ז'. ואמרינן בירושלמי פרק ה' ה"ג, דרבו"ח ס"ל לחלק בין עקר רגליו, ורי"ה פזי אומר שם „הסיע דעת כמי שעקר רגליו, ואילין תחנוניא דריכי", ומשמעות דבריו דפשיטא לי' כמי דרי"ה פזי דעקר רגליו ודאי חוזר לראש, אלא שמוסיף דהיינו הדעת אע"פ שלא עק"ר כעק"ר דמי, ומספקא לי' לענין תחנונים אלא עק"ר, ואינו רגיל לאומרם, אלא פעם אומרם ופעם לא, והיום אמרם, ועד שלא סיים נזכר שלא אמר של ר"ח אי הוי זה כהיסח הדעת, דדמי לעק"ר שחוזר לראש, או לעבודה. וכלשון שכתבנו פירש הגאון ר"ם סירליו שם בירושלמי, דליכא למימר שמסתפק לענין תחנונים בעקר רגליו כמי אלא דרגיל לאומרם שלא יחזור אלא לעבודה, מפני שעדיין לא הסיע דעתו, וכמו שפירש הרב ההרדים. דזה ודאי אינו, כיון שכבר עקר רגליו ודאי בחוזר לראש דהא אמר „הסיע דעת כמי שעק"ר דמי" משמע דס"ל דעק"ר לעולם חוזר לראש אפי' בודאי לא הסיח דעת, ע"כ פיים ס"ל לגלהו לר' יוחנן ורי"ה כ"פ דהעיקר תלוי בעק"ר וכדברי ר"פ בבבלי, ולכן פסק הגאון ז"ל כוותייהו, דבעק"ר לעולם חוזר לראש אפי' ברגיל לומר תחנונים, וכלא עק"ר חוזר לעבודה אפי' באינו רגיל לומר תחנונים, דספיקא דר"י כ"פ לא אליתא מסתיעותא דר"י

בירו'

בברכה שלישית (מ) [ברחם הוא מזכיר] ג.] בתפלה בעבודה (י) ובתפלת ערבית תפלת שחרית:

מה. ד.] ובצבור לאחר שסיים ש"ץ חעובר לפני התיבה סדר תפלה, מברך. ברוך אתה ה' אמ"ח אקב"ו לקרוא את ההלל. וקורין הלל בדלוג, מתחילין הללויה הללו עבדי ה' הללו את שם ה' עד הלמיש למעינו מים, ומדלגין. ה' זכרנו יברך עד ואנחנו נברך יה, ומדלגין. (מ) במה אשיב לה' עד סוף פרקא. ואומר הללויה חללו את ה' כל גוים שבחוהו ונו'. ומתחיל החזן ומקרי. ד.] הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו ועונין אחריו, ועוד יאמר נא ישראל כל"ה ועונין אחריו, יאמרו נא בית אהרן כל"ה ועונין אחריו, יאמרו נא יראי ה' כל"ח ועונין אחריו. שני מנחנות יש. יש שעונין מה שהוא (נ) [אחריו] אומר. ויש שעונין אחריו הודו לה' כי טוב כי לעולם בכל פסוק ופסוק עד ד' פסוקים. ומתחילין יחד כל הצבור, מן המצר קראתי יה עד נגילה ונשמחה בו. (נ) ו.] [וכופלין בו דברים מאודך עד נגילה, ומקדיש] ש"ץ אנא ה' הושיעה נא, ועונין אחריו מה שהוא אומר. ועוד אנא ה' הצליחה נא, ועונין אחריו מה שהוא אומר. (ל) ז.] ואילך אומר ברוך הבא. (ה) [בשם ה'] והם אומרים, בשם ה'. הוא אומר ברכנוכם, והם אומרים, מבית ה'. הוא אומר אל ה' (ו) [ויאר לנו] והם אומרים ויאר לנו

שנוי נוסחאות והגהות

המור רש"ע סי' תכ"ב. (מ) צ"ל „כמו שמזכיר" וכ"ה בכת"י ב"מ. (י) צ"ל „בתפלת ערבית ובתפלת שחרית" וכ"ה בכת"י ב"מ.

מה. (מ) צ"ל „מה". (נ) מיותר. (נ) בכת"י ב"מ ליתא וצריך להגיהו שם, ומ"ש „ומקדיש" צ"ל „ומקריא". (ל) צ"ל „מבאן" ואילך. וכ"ה בכת"י ב"מ. (ה) מיותר. (ו) מיותר.

אחריו

מנן האלף

כירו' ורב פפא בבבלי דס"ל בלא עק"ר דחוזר לעבודה, ועמ"ש בשנוי הנוסחאות בבגרסת רבינו והגפ"מ לדינא:

ג.] כמו שמזכיר בתפלה בעבודה. כמש' שבת כ"ד „מהו להזכיר של הנוכה בברהמ"ז כו' סבר לאדכורי בבונה ירו'" כו', וכתבו התוס' כמו בר"ה כו' ומשום דיעו"י תפלה תקנוהו בבונה ירו' דהיא נמי תפלה, וכי"ח תקנוהו בעבודה שהיא תפלה להשיב ישראל לירושלם:

מ"ה. ד.] ובצבור כו' מברך כו' לקרות את ההלל, דע, דבפנין זה רבו הדיעות. ועיין כ"ז ברא"ש ותר"י פרק הי' קורא, ור"ן ורי"ף פ' במה מדליקין, וכמור סי' תכ"ב, ודעת רבינו הגאון שיהיה אומר כלל הלל בר"ח, ובצבור מברך ומלגנ. וכ"ה דעת ה"נ. ומנהגנו דגם יהיה קורא ומברך, וע"ז אמרו אם הלכה רופפת כיצד ראה האיך הצבור נוהגין, ונהוג כן:

ה.] הודו לה' כי טוב כל"ח ועונין אחריו, עיין מקור הברכות:

ו.] וכופלין בו דברים, סוכה ל"מ ראב"ם מוסיף בה דברים, אמר אביי מוסיף לכפול מאודך ולמטה, וכתב רש"י במשנה שם יוסף שכל הפרשה כפולה מהודו עד אודך. פ"ש:

ז.] מבאן ואילך אומר ברוך הבא והוא אומר בשם ה', גמרא שם, ועיין מקור הברכות:

לנו. הוא אומר אמרו חן בעבותים, והם אומרים עד קרנות המזבח. הוא אומר אלי אתה ואודך, והם אומרים אלהי אודך. הוא אומר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. ועונין אחריו מה שהוא אומר: הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. וחותמין (ז) יהללוך [ה' כל] מעשיך; וחסידיך עמוסיך. יודוך הוסיך כפי גודל נסיך, (ח) [דכתיב] כל הנשמה תהלל יה הללויה, ברוך אתה ה' מלך מהלל בתשבחות, זאומר קדיש:

כז. ומוציאין ס"ת וקורין ארבעה, אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם, ואין מפטירין בנביא, ומברכין כלן לפניה ולאחריה. וכך קורין. כהן קורא ג' פסוקים [וידבר ה', צו את בני ישראל, (מ) ואמרת אליהם את קרבני, לוי' חוזר וקורא ג' פסוקים. ה.] חוזר [ואומר ואמרת להם זה האשה, את הכבש, ועשירית האיפה. ישראל קורא מן עלת תמיד עד ובראשי חדשיכם. רביעי קורא מן ובראשי חדשיכם עד סוף ענין של ר"ח, ההוא שאמרנו (נ) [דולגו] והלכתא אמצעי דולג. ומקדש [עד לעילא] ונולל [ספר תורה] ואומר: יקר רצון מלפני אלהי השמים לכונן את בית חייו, ולהשיב שכינתו לתוכו במהרה ביסינו ואמרו אמן. יהי"ר מלפני אלהי השמים לרחם עלינו ועל פליטתנו, ולעצור את המגפה ואת המשחית מעלינו ומעל כל עמו ישראל, ואמרו אמן. יהי"ר מלפני אלהי השמים לקיים לנו את כל חכמי ישראל, הם ובניהם ותלמידיהם, ותלמידי תלמידיהם, בכל מקומות מושבותיהם. ואמרו אמן. יהי"ר מלפני אלהי השמים שנשמע ונתבשר בשורות טובות מארבע כנפות הארץ, ואמרו אמן. [מי שברך אברהם יצחק ויעקב אבותינו הוא יברך את כל אחינו ואחיותינו בני ישראל הבאים בכנסיות לתפלה ולצדקה, הקב"ה ישמע

שנוי נוסחאות והגהות

(ז) אחריו. (ח) וכתוב: ועיין מזה בירושלמי פ"ק דברכות שאמרו ואילין דאמרי צהלי ורוני כו', אין בו משום ברכה פסוק. וריל כיון דהוי מעין חתימה שפיר דמי, ועיין נוסח יהללוך ברמב"ם הלכות חנוכה שמשתמש שם לנוסחתינו.

מו. (מ) צ"ל ואמרת להם זה האשה, ובכת"י ב"כ חסר כל זה. (נ) הלכתא דולג: בכת"י

מן מנן חאלף

מו. ה.] חוזר ואומר ואמרת, כו' וזהו שאמרנו והלכתא דולג, כן הוא שיטת הגאונים דהך והלכתא דולג [מגילה כ"ב] קאי אר"ה, ולא אמעמדות דא"כ הוי הלכתא למשיחא, והרמב"ן הקשה ע"ז דאכתי נשאר חשבא דנכנסין שיאמרו שהראשון לא קרא רק כ"פ, ותירץ השב"ל דמשום הנכנסין ליכא למיחש דמאן דעייל שיולי שייל.

ועי' בר"ן מה שתי', אבל הגר"א ז"ל כ' דקושיא גדולה היא, והשיטה המחוורת היא מה שנזכר במ"ס פי"ז שהשליחי דולג, והוזר ג"פ לתפלה מפרשת וביום השבת, וקורא עד ובראשי חדשיכם. ומה שאמרו בגמ' ואמצעי דולגין קאי אמעמדות, דאין שם רק ג' קרואים, דאלו על ר"ה הי' אומר ושני דולגין, וכיון דלא אתאר הלכתא בגמ' לענין ר"ה, שאינן חמש' סופרים, וכן היינה במ"ס שם, והג' הוזר וקורא עולת תמיד, ומסכו, ואת הכבש, וביום השבת כו'", ע"ש. אבל כמה' ביכרים המצורף לאחז"ו איתא נוסח אחר, והג' קורא ומסכו, ואת הכבש, מפני שאמרו

ישמע תפלתם ויעשה חפצם בטוב ואמרו אמן. אחינו ישראל ונשיאי ישראל הנתונים בצרה ובשביה, הקב"ה ירחם ויחנן אותם וישיעם בעבור שמו הגדול, ויוציאם בצדה לרווחה, ומאפלה לאורה, ואמרו אמן.] ומחזיר פ"ת למקומו, ואומר יתהללו את שם ה', כי נשגב שמו לבדו. (וכסדר כת"י כ"מ: הדו על מים ושמים, וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו, לבני ישראל עם קרובו הללויה, ופס אחר יהי"ר מתחיל הנוסח ט.] מי שעשה נסים לאבותינו ומסצדים נאלם, הוא יגאל אותנו, וישיב בנים לגבולם, בזמן טוב יהא לנו ראש חדש פלתי ביום פלוני. הוא יעשה עכנו נסים ונפלאות בכל עת, ובכל שעה. לנו ולכל עמו ישראל. הקב"ה יחדשתו עלינו ועל כל עמו ישראל בכל מקום שהם, לטובה ולברכה, לששון ולשמחה, לישועה ולנחמה, לפרנסה וכלכלה, לחיים ולשובע. לשמועות טובות, ולבשורות טובות, ולנשמות בעתם, ואמרו אמן.) ומתחיל אשרי יושבי ביתך, ובא לציון גואל, ואני זאת בריתי אותם אמר ה', ואתה קדוש, וקרא זה אל זה. (נ) [ומקבלין, ותטלתני.] ואומר קדיש. ומתפללין תפלת המוסף. ועומדין בתפלה. וכך מתפללין תפלת מוסף: אומר אבות וגבורות וקדושת השם, ואח"כ, ר"ח לעמך נתת, זמן בפרה לכל תולדותם. (ד) בהיותם מקריבין לפניך (ה) שעירי רצון לכפר בעדם. זכרון לכלם יהיו. (ו) תשועת נפשם מיד שונא. מזבח חדש בציון תכין, עולת ר"ח נעלה עליו, שעירי עזים נעשה ברצון, ובעבודת ביחמ"ק נשמח כלנו. (ז) ושירי דוד עבדך נשמע בעירך, הנאמרים לפני מזבחך, אהבת (ז) עולם תביא להם וברית אבות לבנים תזכור. (ח) והביאנו לציון עירך ברינה, ולירושלם בית

שנוי נוסחאות והגהות

(נ) בכת"י ב"מ .וכולא סדרא כסנהג הול'. (ד) גרסת רס"ג להיות סקריבים. (ה) ברס"ג .זבחי רצון'. (ו) כה"ג גם בוסרי כת"י א. בלא וא"ו. (ז) האוסר .ובשירי מוקה. שב"ל. (ז) ברס"ג .עסך'. (ח) ברס"ג .אז ישישו עסך ועדתך בעשותם קרבנם על גבי מזבחך. יהיר"ם האו"א שתעלנו לארצנו ותסענו בגבולנו ונעשה לפניך את קרבן אבל רבינו כתב לומר קרבנות, וכתב הש"ל ושניהם נכונים, ופתרונם קרבנות חובה הקבועים ליום ומוסף יום ר"ח, ובעל התניא כתב לומר .קרבנות' דוקא. ברס"ג

מנן האלף

שאמרו אין קורין בפרשה פחות מג"פ, וי"ל אין מסיירין, ההיא בפרשה גדולה", עכ"ל. אלא דבאמת ק' למה לא יקרא הצליחי ג"פ מפ' לו כמו"ש הגר"א ז"ל ויהי' הכל מתוקן. ומצאתי מנס הרשב"א בחי' עמד פ"ז וכ' "וא"ע לי לפי שאין אני רואה בזה הברח לפברת הגאונים שעשו את הסני דולג פסוק אחד. [קאי אלעיל, שהקשה שם שיהא הג' דולג וקורא ג"פ מפרשה לו.] אא"כ נאמר דאמצעי שתם משמע הראשון שבאמצעיים, א"כ תשתלק הבעלה מהם, ונחזור לשאול לר"י מה ראה לומר כן, עכ"ל. אבן הרמב"ן מוכח במב"ר מסיים אלא שאין לינע במה שהוטהג ע"פ הגאונים, וכש"כ בזה שאין במנהג משום איסור, וכבר שינו אל יעבה אלם מפני המחלוקת, ע"כ, ועיין ח"ם סי' ק"ח:

ט.] מי שעשה נסים, עיין מקור הברכות:

בית מקדשך בשמחת עולם. ושם נעשה לפניך את קרבנות הובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן. (מ) את מוסף ראש החדש הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך, כמו שכתבת עלינו בתורתך ע"י משה עבדך מפי כבודך כאמור. ובראשי הדשיכם וגו' ומנחתם ונסכיהם כמדובר, שלשה עשרונים לפר, שני עשרונים לאיל, ועשרון לכבש, ויין כנסכו. ושעיר לכפר, ושני תמידין כהלכתן. אלהינו וא"א הדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה. (י) לחיים ולשלום, לששון ולשמחה, לישועה ולנחמה, לפרנסה ולכלכלה, לסליחת חטא ולמחילת חטא. (מא) ולכפרת פשע, כי בישראל עמך בחרת מכל העמים, וחקי ר"ה להם קבעת, בא"י מקדש ישראל ור"ה. ואומר עבודה והודאה, וברכת כהנים, ושים שלום:

מז. וראש חדש שחל להיות בשבת, ערבית שחרית ומנחה מתפ"ל (מ) [שבע] ואומר אלהינו בעבודה י.] ושל שבת אומרה רביעית, ואין צריך להזכיר עוד בעבודה. (ב) ועוד אם תאמר אפשר להזכיר של שבת בעבודה א"כ של שבת של שאר ימות השנה (ג) [הזכיר] בעבודה של שבת, אלא של שבת בעבודה אינה [מעונה] כל עיקר, לא בראשי הדשים, ולא בחולו של מועד ולא ביו"ט, ואם לא אמר אלהינו בעבודה מחזירין אותו, (ד) הין משל ערבית כמו שאמרנו:

ומוסף מוציאין שתי הורות אחת ענינו של יום ואחת של ר"ה, וקורין ז' (ה) ואחת של ר"ה (ו) מן וביום השבת עד סוף ענין שבראשי הדשים, ומפטיר בנביא כה אמר ה' השמים כסאי עד והיה מדי חדש בחדשו. ור"ה שחל להיות באחד בשבת מאתמול מפטירין ויאמר לו יהונתן מחר חדש. והמפטיר מנן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

(מ) כרס"ג „את מוספי יום". (י) ברס"ג „לה; ולחסר ולרחמים לחיים ולשלום לגאולה ולישועה, לסליחת חטא ולסליחת עון, תדשהו עלינו לטובה כרוב רחמיך כמו שנבון [אולי צ"ל שנכון] זרע אברהם לפניך בגלל שמך הקרוי עלינו. ויהיה החדש הזה קץ וסוף לצרותינו תהלה וראש לרוחתנו כו'. (מא) צ"ל „עון":

מז. (מ) בכת"י א. „שבע ברכות". (ב) בכת"י ב"ם „שכיון שאומר רביעית בפני עצמה למה הוצרך להזכירה עוד" ועוד כו'. (ג) „יזכיר". (ד) „בכלן". (ה) בכת"י א. בשל יום". (ו) „קורא". ובכת"י

מז. י.] ושל שבת אומר רביעית, ואי"ל להזכיר עוד בעבודה, הרא"ש פרק במה מדליקין כ' המעם דלא מצינו הזכרה לאחר התפילה, וכן ביוהכ"פ שה"ל בשבת אין להזכיר בל שבת בוידוי שלאחר התפלה, והשב"ל בשם ר"ת והמרדכי כ' המעם שאלמלא ר"ה אין הזכרה בעבודה לבבת, וכ' הגה"ת מרדכי דבמהרי"ל סי' ג' כתב שמדברי המרדכי נראה שיש להזכיר שבת ביעו"י בבאמצע תפלה דלא שייך האי מעמא ע"ש, ומדברי רבינו שכתב דבשבת שחל ביום טוב אין להזכיר שבת בעבודה משמע נמי דלאורה הכי, דדוקא בעבודה אינו מזכיר ובאמצע תפלה מזכיר, אבל לא מצאנו בנוסחת הגאון הזכרת שבת

(ז) [והמפטיר יאמר על התורה ועל הנביאים ועל יום המנוח הזה. יא.] ועל יום ראש החדש הזה, שנתת לנו ה׳ אלהינו לקדושה ולמנוחה ולזכרון ולכפרה. וחותם בא״י מקדש השבת וישראל ור״ח.], וזו היא תפלת מוסף ר״ה שחל להיות בשבת. אומר אבות וגבורות וקדושת השם. ואומר. **אתה** יצרת עולמך מקדם כלית מלאכתך ביום השביעי בחרת בנו מכל האומות (ח) ורציתה בנו מכל הלשונות (ח) [וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמך (ט) הגדול והקדוש עלינו קראת] ותתן לנו ה׳ אלהינו באהבה שבתות למנוחה (י) וראשי חדשים לכפר בעדנו, (יא) וספני שחטאנו (יא) אנהנו ואבותינו לפניך חרבה עירנו, ונלה יקרנו ושמם מקדשנו (יב) וניטל כבוד מבית חיינו (יג) וא״א לעשות לפניך את חובותינו בבית בחירתך בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עלינו מפני היד שנשתלחה במקדשך, (יד) יהי״ר ה׳ או״א שתעלנו [בשמחה] לארצנו ותטענו בגבולנו, ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן. ומוספי שבת ור״ח הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך שכתבת עלינו בתורתך ע״י משה עבדך מפי כבודך כאמור, וביום השבת ונו׳ עד ונסכה. (טו) הזכרנו לפניך מוסף שבת ונזכיר לפניך מוסף ר״ח, ובראשי חדשיכם כו׳ עד כהלכתן. (טז) **אלהינו** וא״א חדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה, לששון ולשמחה, לישועה ולנחמה, לחיים ולשלום, לפרנסה ולכלכלה, למחילת חטא ולסליחת עון. כי בישראל עמך בחרת מכל האומות, וחקי ר״ח להם קבעת. [וישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג עם מקדשי שביעי כלם ישבעו ויתענגו מטובך ובשביעי רצית

שנוי נוסחאות והגהות

(ז) בכת״י א. וכ״ם חסר כל זה.
(ח) ברס״ג „ורוממתנו״. (ח) בכת״י כ״ם חסר כ״ז.
(ט) ברס״ג „הגדול הגבור והנורא״. (י) ברס״ג „ויום ראש החדש הזה יום רצון״. (יא) ברס״ג „לטען נחדל מעושק ידנו״. „וספני שחטאנולפניך״.
(יב) ברס״ג „ונוסלי״. (יג) ברס״ג „ואין אנו יכולים להקריב לפניך קרבן לכפרה על עונותינו״. (יד) בכת״י כ״ם „ובכן״. וכ׳ השל״ל שהאומרים ובכן לא אמרו ה׳ אלהינו, ובתניא איתא שהאומרו לא הפסיד. (טו) ברס״ג „זה קרבן שבת קרבן ר״ח נאמר״. וכתב השל״ל בשם רבינו שלמה שאין ראוי לאומרו לפי שזה דברי הסופר להודיע שב״ז שבתב אינו קרבן יום אחר, אבל הוא יתברך יודע מי ראוי למי. ויש שאומר שאינו הושש לדלגו. (טז) ברס״ג איתא כאן „ושמחני ואחרי תחלה וראש לרוחתנו, איתא שם „קדשנו במצותיך עד שבחות קדשך ברוך אתה ה׳ כו׳ :

מגן האלף

שבת ביעו״י בסוס מקוס, ונס בסבת ויו״מ כיון שמזכיר שבת בלא״ה אין להזכירו עוד ביעו״י :

יא.] ועל יום ראש החדש הזה, זהו כפי דעת הרי״ף דאחריתי הא דרב גידל דאמר המפטיר בנביא א״ל להזכיר של ר״ה וכ״כ רש״י והרמב״ם, ותר״י כ׳ דאפי׳ לדעת הרי״ף דמזכיר נמי דר״ח בברכת ההפטורה מ״מ אין לחתום בר״ה דלא עדיפא הפטרת ר״ה דלא איתא אלא בשביל שבת, יותר מתפלות הקבועות שאין בם אלא הזכרת יעו״י ואינו חותם אלא בשל שבת לבד, אבל רבינו הגאון ס״ל דחותם נמי בדר״ח, והעולם נוהגים כדברי התוס׳ והמאור דאינו מזכיר של ר״ח כלל, דאפי׳ ריב״ל מודה להא דרב גידל, וכן

מסמע

רצית בו וקדשתו חמדת ימים אותו קראת.] **אלהינו** וא״א רצה במנוחתנו, וקדשנו במצותיך, ותן חלקנו בתורתך, ושבענו מטובך, ושמח לבנו בישועתך, וטהר לבנו לעבדך באמת ובאמונה, והנחילנו ה׳ אלהינו באהבה וברצון שבתות קדשך, וישמחו במלכותך כל ישראל אוהבי שמך. בא״י מקדש השבת וישראל ור״ח. ואומר עבודה, והודאה, [וברכת כהנים], ושים שלום, וקדיש כלו. ונפטרים לבתיהם לשלום:

מזח. יב. הרואה לבנה בחדושה אומר **ברוך** אתה ה׳ אמ״ה אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם, חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם, ששים ושמחים לעשות רצון קוניהם, פועל אמת שפעולתם אמת, וללבנה אמר שתתחדש, (ה) ועטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על כבוד מלכותו [ועל כל מה שברא] בא״י מחדש החדשים, (ב) **אמר** ר׳ אחא ב״ר חנינא א״ר יוחנן עד מתי מברכין על החדש עד שתמלא פנימתו וכמה א״ר (ג) [ינאי] עד שבעה ונהרדעי אמרי עד ששה עשר ותרויהו כר׳ יוחנן סבירא להו, וא״ר אחא בר חנינא בר אסי אר״י כל המברך על החדש בזמנו זוכה ומקבל פני שכינה כתיב הכא החדש הזה לכם ראש חדשים וכתיב התם זה אלי ואנוהו, תנא דבי רי״ש אלטלי לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים (ד) כל חדש וחדש דים, אמר אביי הלכך מעומד, מרימר ומר זוטרא מכתפי להו ומברכי:

שנוי נוסחאות והגהות

מזח. (ה) ועטרת כו׳ כ״ה הגרסא הנכונה בוא״ו. (ב) בכתי״ב כ״ם כתוב כאן אריב״ח כל המברך על החדש בזמנו עד .שתמלא סגיטתו וכמה. והוא ס״ס. (ג) .יעקב״. (ד) .בכל:

מזח. יב. הרואה לבנה בחדושה כו׳. עיין מקור הברכות:

מנן האלף

משמע בכת״י כ״מ וכת״י מתיריקני לל״נ זהה בסדרנו, מולם הסב״ל סי׳ פ׳ בשם רבינו חננאל כ׳ לחתום נתי בשל ר״ח, ונראה לגרסת שלפנינו מדויקת לכן שיטת הגאונים:

(דה"ה) (ת) בימים שקורין הלל בדילוג יזהר לקרותו בעבור כדי להוציא מ"ע מחשש ברכה לבטלה דיש פוסקים דס"ל דמין ליחיד לברך על הלל בדילוג ולכן אם בא לברך: סמוך להלל ויש טוב שהות לקרות ק"ש ולהתפלל אף אחר קריאת ההלל יקרא תחלה ההלל עם העבור ואח"כ יתפלל ואם לא יהיה לו שהות אח"כ לומר פסוד"ז ידלג כמש"ל אצל דיני תפלה. ואם היחיד אומר פסוד"ז והעבור מתחילין לקרות הלל בר"ה או בחוהמ"פ יקרא היחיד עמהם בלא ברכה תחלה וסוף ויסמוך על ברכות פסוד"ז. אבל בימים שנומרים את ההלל אם היחיד עומד באמצע פסוד"ז לא יקרא עמהם דלכ"ע צריך לברך עליו ובתוך פסוד"ז אסור להפסיק בברכות (אמנם כין ישתבח ליוצר אפי' בימים שנומרים את הלל יאמר הלל עם העבור בברכה תחלה וסוף) ואם יחיד קורא את ההלל יהדר בהודו אחר שגים שיאמרו עמו ראשי פרקים: (סי' תכ"ב) (ב) מצות קריאת הלל מעומד הון מליל פסח ואסור לסמוך עצמו לעמוד או לכותל: (מ"א וע' א"ר) (ג) א"א הלל בבית האבל וכר"ה אפי' בשבת לביתו ח"ל לומר ובחנוכה שנומרים את הלל ל"ל אח"כ בביתו אבל בשבת שהל בו ר"ח או אם קבר מתו ברגל אומרים הלל אפילו בבית האבל: (מ"א סי' קל"א סק"י וס"מ)

מעלות ר"ח

(נהורא) גולל מעלות ר"ח הזבא בזוה"ק פ' אחרי כי חודש זשבת שוו בשמוריהן ויזסיף לבבוד ר"ח מאבל חד יתיר וכן בשחל בשבת וילבש מלבוש חשוב בר"ה וכימנך המ"ש הליפות שמלות ר"ת חודש מומד שבת יחליף שמלותיו. בר"ח חולצין התפלין קודם מוסף אחר חזרת הש"ת להיכל ובחוהמ"פ חולצין קודם הלל והש"ן אחר הלל ובחזה"מ סוכות אף הש"ן קודם הלל:

סדר נטילת לולב

(דה"ח) (ת) שיעור אורך הדס וערבה ל"ל לכתחלה י"ב גודלין והלולב מ"ז גודלין ולמעלה אין להם שיעור ועכ"פ צריך שיצא השדרה של הלולב למעלה מהם מפח: (סי' תר"ב)

(ב) אוגדין הג' מינים ביחד ויסיר החוט מן ההדס דהוי חציצה ויקשור ההדס בימין וערבה בשמאל היינו כשמחזיק הלולב והשדרה מול פניו. ויקשור ההדס גבוה יותר מן הערבה: (סי' תרג"א) (ג) עושין ג' קשרים בלולב לבד הקשרים שקושרין הג' מינים ביחד ומפח למעלה יהי' פתוח לכשכם העלין: (מ"ר דלא כמ"ז) (ד) יטול ההלה האתרוג בשמאלו מהופך העוקץ למעלה ופמטו למטה ואה"כ יטול הג' מינים אגודים ביחד בימינו ראשיהם למעלה דרך גדילתן ויברך עכ"מ לולב ואח"כ יהפוך האתרוג פטמו למעלה דרך גדילתו ויטנע וכשמסלק מידו יסלק תחלה הלולב ואח"כ האתרוג דכ"ז שהלולב בידו צריך להיות האתרוג נ"כ בידו: (מ"א שם) (ה) אומר נוטל הלולב בימין שלו והאתרוג בשמאלו: (ו) צריך ליטול בידים ערומות וחולצין התפלין קודם נטילת לולב ולכל הפחות צריך להסיר הרצועות מידו: (מיין מ"ר שם)

דיני הנענועים

(ת) נכון שיברך תחלה בסוכה על הלולב וינענע בו ואם אין לו לולב בסוכה יברך עליו קודם ההלל וינענע בשעת ברכה ואח"כ ינענע בהלל: (סי' תרנ"א ומ"א שם) (ב) בהלל ינענע הש"ן בהודו כו' וכן ביאמר נא כו' והעבור מנענעים ל' פעמים כשעונין אחר הש"ן הודו וכן מנענעים הש"ן והעבור באנא ה' הושיעה נא בב' פעמים שאומרים. וכן ב"פ בהקופלין הודו לבסוף: (שם) (ג) סדר הנענועים יחזיר פניו למזרח ושדרו של לולב לצד פניו וינענע ג' פעמים היינו שיעשה ג' הולכות וג' הבאות למזרח ויכשכם בעלין בשעת הולכה והובאה ובשעת הובאה יביא עקרו של לולב נגד החזה ואח"כ ינענע ג"כ ג"פ לדרום כמו במזרח ג' הולכות וג' הובאות וא"ל להפוך פניו להצד שמנענע רק יפה דאם הלולב לצד שמנענע וכן לצד מערב יפה דאם הלולב על כתפו ומוליך ומביא ואח"כ לצפון ואה"כ למעלה ואח"כ למטה וכשמנענע למטה א"ל להפוך דאם הלולב לצד מטה: (מ"ז שם) ופ"פ האריז"ל דרום צפון מזרח מערב: (ד) בהודו וביאמר נא ובאנא כו' לא ינענע בהשם. ובהודו וכו' ינענע

בכל

בכל תיבה לרוח אחת וכן כיאמר גם יגעגע בכל תיבה לרוח אחת ובאמת יגעגע בכל תיבה לכ׳ רוחות ויחבר האתרוג והלולב בשעת הנענועים לנענעם ביחד : (שם ובמ״א)

זמן נטילת לולב ודינים פרטים

(א) זמן מצות לולב ביום אבל לא בלילה וכל היום כשר לנטילת לולב וזמנו הוא משתקע החמה ואם נטלו משעלה ע״ה יצא כדיעבד : (שם) (ב) אסור לאכול קודם שיטלנו : (שם ועפ״ז) (ג) אין אדם יוצא ידי״ח בלולב של הכירו שהשאילו ואם נתנו לו במתנה אפי׳ במתנה ע״מ להחזיר יצא ידי״ח ואחר שיצא בו צריך לתנו לבעלים במתנה כדי שיהיו יכולים הבעלים לצאת בו ביום א׳ אם לא יצאו עדיין : (סי׳ תרכ״ז) (ד) לא יתנו ביום א׳ לקטן קודם שיצא בו וכשנותנין לקטן יאחזנו בידו עם התינוק : (שם)

תפלה נאה לאומרה בשעה שאונדין את הלולב

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שיתקשרו על ידי אגודת לולב זה הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד בי בל בשמים ובארץ לך יי הממלכה ועל ידי שלשה הדסים שהם בנגד שלשה אבות אברהם יצחק ויעקב ועל ידי שני בדי ערבות שהם כנגד משה ואהרן ועל ידי לולב ואתרוג שהם כנגד יוסף ודוד יתקשרו ארבע אותיות של שמך הגדול והקדוש. על ידי שלשה הדסים אות יו״ד של שמך הגדול ועל ידי שני בדי ערבות מילוי ה״ה של שמך הגדול ועל ידי הלולב מילוי ו״ו של שמך הגדול ועל ידי האתרוג מילוי ה״ה אחרונה של שמך הגדול ומשם תשפיע לעבדך (פב״פ אמתך) חיים טובים שעולה כמנין הדס וכמנין לולב עם שני המלות ותתן לי זרע כשר ותכ״ם וצדי״ק שעולה כמנין ערבה עם הכולל ותתן לי לב טוב וכשר להבין תורה שעולה במנין אתרוג עם הכולל ותתן לי זכות שאאגוד אותם בבית מקדשך במהרה ביומינו אמן :

(נהורא) כמשמרת הכוקר של יום א׳ דסוכות כחול יכין את עצמו לקייים מ״ע מה״ת נטילת הד׳ מינים וקודם כן יאמר :

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי בפרי עץ הדר וכפות תמרים וענף עץ אבות וערבי נחל אותיות שמך המיוחד תקרב אחד אל אחד והיו לאחדים בידי ולידע איך שמך נקרא עלי ויראו מנשת אלי ובנענועי אותם תשפיע שפע ברכות מדעת עליון לנוה אפריון למכון בית אלהינו ותהא השובה לפניך מצות ארבעה מינים אלו כאלו קימתיה בכל פרטותיה ושרשיה ותרי״ג מצות התלוים בה כי כונתי ליחד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י״ה בו״ה ביחודא שלים בשם כל ישראל אמן : ברוך יי לעולם אמן ואמן :

ואח״כ יאמר יהי רצון מלפניך שיהא חשוב לפניך מצות ארבעה מינים אלו כאלו כונתי בכל הכונות שכונו בהם אנשי כנסת הגדולה :

ויברך מעומד בכוונה עצומה והולמה רבה להשי״ת שזיכהו במצוה רבה כזו וכשהחיינו יתן הולמה להשי״ת שהאריך ימיו עד הזמן הזה לקייים מצותיו ברגל זה :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת לוּלָב :

ברוך

סדר נטילת לולב

בפעם הראשון שמברך על הלולב יברך גם שהחיינו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

סדר הנענועים מזרח דרום מערב צפון מעלה מטה וע"פ המריז"ל דרום צפון מזרח מעלה מטה מערב:

סדר הלל

אלו ימים שנומרים בהם את ההלל. כ' ימים וכ' לילות ראשונים של פסח. כ' ימים דשבועות. מ' ימים לסוכות. ח' ימים לחנוכה והסיתן הוא (בבט"ח):

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְרוֹא אֶת הַהַלֵּל:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם | יְיָ עַל־הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּיְיָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם:

כר"ח וחוה"מ פסח ושני ימים האחרונים של פסח מדלגין זה

לֹא לָנוּ | יְיָ לֹא־לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אמתך

מקור הברכות

לקרוא את ההלל כן הוא הנוסחא גם בסדר רב עמרם לומר בח"א הידיעה ההלל.

אַמְתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם
כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא
יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן: יְדֵיהֶם | וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא
יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ
בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ
בַּיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יִרְאֵי יְיָ בִּטְחוּ בַיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: ע״כ

יְיָ זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית
אַהֲרֹן: יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְיָ הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יוֹסֵף יְיָ עֲלֵיכֶם
עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לַיְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיְיָ וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־
יָהּ וְלֹא כָל־יֹרְדֵי דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ | נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־
עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

כר״ח וחו״מ פסח ושני ימים האחרונים של פסח מדלגין זה:

אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע יְיָ אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי
וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי | חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה
וְיָגוֹן אֶמְצָא: וּבְשֵׁם־יְיָ אֶקְרָא אָנָּה יְיָ מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יְיָ
וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שׁוֹמֵר פְּתָאִים יְיָ דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ:
שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי־יְיָ גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ | נַפְשִׁי
מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ
בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי־אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי
אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב: ע״כ

מָה־אָשִׁיב לַיְיָ כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא
וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַיְיָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: יָקָר
בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה יְיָ כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ
בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְיָ
אֶקְרָא: נְדָרַי לַיְיָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת | בֵּית
יְיָ בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלִַם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּ אֶת־יְיָ כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְיָ לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

אחר שיאמר הש"ץ יאמר נא יענו הצבור הודו כו' ואח"ז יאמרו יאמר נא ישראל כל"ח.
וכן אחר כ' הפסוקים יאמרו נא כו' יענו הודו כו' ואח"ז יאמרו נא:

הוֹדוּ לַיְיָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ־נָא בֵית־אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי יְיָ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: יְיָ לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְיָ לִי בְּעוֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיְיָ מִבְּטוֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיְיָ מִבְּטוֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילָם: סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילָם: סַבּוּנִי כִּדְבוֹרִים דּוֹעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילָם: דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיְיָ עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: לֹא־אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יַסֹּר יִסְּרַנִי יָהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה־הַשַּׁעַר לַיְיָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אֶבֶן מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹאת הִיא

נפלאת

מקיר הברכות

הודו לה' כי טוב. כמסכת סוכה ל"ח ע"ב, הוא אומר הודו לה' והם אומרים הודו לה', מכאן שמצוה לענות ראשי פרקים, ופרש"י שמצוה לענות ר"פ עצמם ולא סגי בהללויה. וכ' הכ"א סי' תכ"ב שצריך לשמע יאמר נא מפי הש"ץ דשומע כעונה. ואם לא שמע לא יצא, ומוסב שיאמר כעצמו בנחת. וכ"כ ההוס' סוכה שם דעונה עדיף ומצוה מהמובחר, וכן אנו נהגים. דאע"פ שמנהגנו שש"ץ אומר שלשה „יאמרו", והצבור עונין על כל אחד ואחר הודו, ס"ם מסימן נ"ב כנחת „יאמרו". ואפשר עוד דמנהגנו נתיסד לקיים שני המנהגות יחד שהזכיר הגאון לקמן, דעפ"ז נכון שלא יאמר „יאמר נא ישראל" וכן אידך „יאמרו נא", קודם שאמרם הש"ץ, אלא יענה הודו, ויסתין לומר יאמר נא יחד עם הש"ץ בנחת, או אחריו, ולא כמו שנהגים כיחוד בזמן ניענוע הלולב לומר הודו וגם יאמר נא ישראל, זמן רב קודם שהתחיל הש"ץ לומר יאמר נא ישראל. וכן אחר יאמר נא יענה ע"ז הודו, ויסתין עד שאמר הש"ץ יאמרו נא בית אהרן ויאמר אהרון יאמרו נא כו'. וכן כיאמרו נא ירא ה':

ברוך

נִפְלָאוֹת בְּעֵינֵינוּ: סאת זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָא: אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָא:
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא: אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ: ברוך אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבוֹתִים עַד־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אל אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי הוֹדוּ לַיְיָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (על) כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

יש נוהגין לומר כר"ח אחר הלל פסוק זה:

וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל:

מקור הברכות

ברוך הבא בגמרא סוכה ל"ח איתא הוא אומר „ברוך הבא" והם אומרים „בשם ה'", מכאן לשומע כעונה, ונוסח זה איתא ג"כ ברב עמרם. ותימא בעיני שכל המנהגות אנו נגררים אחרי דברי רבינו הגאון ובדבר הזה אין מנהגנו כן, ואולי משום דעיקר מנהגנו לענות הודו על כל ד' פסוקים ולסמוך ביאמרו נא על מה שאנו שומעים משל"ץ [ודלא כמנ"ש ל שרצוננו לקיים שתי המנהגות שהזכיר הגאון.] א"כ כבר עשינו רמז לדין של שומע בעונה, ואין אני צריכין עוד לרמז על זה בברוך הבא. ויתכן ג"כ רמנהגנו ע"פ נוסח הרמב"ם הל' חנוכה הוא אומר ברוך הבא וה"א ברוך הבא, ע"ש. והנה לא רזכיר הגאון ז"ל להכפיל בברוך הבא, ולא כתב לכפול אלא מאחרך עד נגילה, ולא מאחרך ולסמה. ומצאתי שיטה זו בתי' הרשב"א סוכה שם, דרבי הי' כופל בה רבים אנא הי' הושיעה והצליחה נא, ור"א בן פרמא מוסיף לכפול מאחרך ולסמה דר"ל עם המקום שהי' הוא כופל. והרב ר' יצחק כ' כך קבלנו כו' שרבי לא הי' כופל אלא עד הצליחה נא, ורא"ב מוסיף מברוך הבא עד סוף הפרק וקי"ל הלכה כר' מחבירו, ע"ש. אבל מנהגנו לכפול עד סוף הפרק:

וכתב הרמב"ם פ"ג מהל' חנוכה מנהג ההלל ביומי חכמים הראשונים אחר שמברך המקריא אומר הללויה, וכל העם עונים הללויה. ואומר הללו עבדי ה', וכל העם עונים הללויה, ואומר הללו את שם ה' וכה"ע עונים הללויה, כו' עד שנמצאו עונים בכל ההלל קכ"ג פעמים, סיום להם שנותיו של אהרן, ומקור דבריו מרו' פ' כל כתבי ע"ש, וב"ה בבמ' מופרים סמ"ז ובמדרש חילים, ובעל ק"נ נרחק לפרשו ע"ש, ועיין בס' מקרא סופרים מה שחמה עליו, והאמת הברור בעיני הוא כדברי הרמב"ם שלא על כל חיבה ענו הללויה, ודאי ישנן יותר מאלף חיבות. כמו שחמה כעל המקרא סופרים אלא שענו על כל ענין קצר, וישנן כאלו קכ"ג פעמים:

(רה"ח) תיכף אחר הלל אומרים ק"ש עם תתקבל (חוץ מחזוכה שאין בו מוסף אומרים ח"ק אחר הלל) ומוציאין ס"ת וקורין בו ל' נבחרי אין פותחין ואין מוסיפין ואין מפטירין בנביא ואחר הקריאה אומרים ח"ק ומכניסין הס"ת להיכל ואומרים אחרי וכל"ל וא"א למנצח יעניך כו' ואומרים ק"ק ומתפללין מוסף ואח"כ חוזר הש"ץ התפלה ואומרים קדושה דשחרית. ואם טעה בתפלת מוסף דינו כמו בתפלה של שבת ע"ש. וא"א יעלה ויבוא בתפלת מוסף:

מוסף ראש חדש

תפלת מוסף היא במקום קרבן מוסף לכן יתפלל אותה בכוונה עלומה ויאמר מזבח חדש כו' בשברון לב ומקירות לבו הומה שתחזור העטרה ליושנה בבנין ביהמ"ק ובהקרבת הקרבנות:

כי שם יי אקרא הבו גודל לאלהינו:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

מלך

מקור הברכות

אחרי גלילת ס"ת טובא בסדר ר"ע לומר היהי"ר של שני וחמישי ועמ"ש מזה בחלק א' דף קנ"ה. בסדר רב עמרם שלפנינו טובא לומר אחרי קה"ת מי שעשה נסים לאבותינו. והסגיה לסדר ר"ע הנדפס כי שבל הענין נעתק בכאן במעות, ושייך לשבת שלפני ר"ח כי אין מקום להכריז ר"ח ביום ריח עצמו, ובפרט להזכיר ביום פלוני והוא עומר באותו יום עצמו. וכבר כתבתי לעיל בסדר של שבת בתפלת מי שעשה נסים שאין מקום לקושיתו, ואדרבה נראה שבמעות העבירוהו המדפיסים לשם, והבאתי דברי הרמב"ם שהדבר חובה לבני אי' להזכיר קביעות החודש בזמנו, שאל"ב לא הי' מועיל גם סדרי הקביעות שאנו סומכין עליהם ע"ש. וגם הרי"א יעב"ץ בנוסאות שיער קרוב לזאת, אבל נעלם ממנו דברי הרמב"ם והחיים, וע"ש שכתב שנהגו כעין מנהג הקדמונים בזמן שקדשו ע"פ הראיה, הנזכר בכ"ם פי"ם, וזה נוסח התפלה והקידוש המוכר בס"ם שם. ,בר"ת ישבו חבורות של זקנים ושל בלומטין ושל תלמודים, מהמנה ומעלה עד שתשקע החמה [ויראה הירח] (כויפרי ליתא). וצריך לומר בוסה"ג. בא"י "אשר "בעגולה "גדל "רורשין, "הורם "ולמדם "זמנים "הדשים "טובים "ירח "בליל "לבנה, "מינה "נבונים "סדרי "עתים, "פלם "צורנו "קצי "רגעים "שבם "תקן אותות חדשים ומועדים, דכתיב עשה ירח למועדים, ואומר כי כאשר השמים החדשים וגו', בא"י מקדש ישראל וד"ח. הודו לה' כי טוב. אליהו הנביא במהרה יבא אלינו, מלך המשיח יצמח ביכינו, כהיום הזה בירושלם ששים ושמחים כלנו בבנין ביהמ"ק ירבו שמחות. ויענו כל העם ויאמרו אמן. ירבו בשורות טובות בישראל, ירבו ימים טובים בישראל, ירבו תלמודי תורה בישראל. מקדש מקדש החדש מקדש. מקדש בזמנו, מקדש בעבורו, [פירוש ביום ל"א] מקדש בתורה, מקדש בהלכה [אולי צ"ל כהלכה] מקדש בעליונים, מקדש בתחתונים, מקדש בא"י, בסין, בירושלם, בכל מקומות ישראל, מקדש בפי רביתינו, מקדש בבית הועד, כוי ויאמר הודו לה' כ"פ, ותומר כלכם ברוכים, ע"כ:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם:
אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:
כחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר: מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:
וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:
בחזרת הש"ץ אומרים כאן נקדש תחת כתפלת חול:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶלָה:
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְשִׁמְךָ נָתָתָּ. זְמַן כַּפָּרָה לְכָל תּוֹלְדוֹתָם. בִּהְיוֹתָם מַקְרִיבִים לְפָנֶיךָ זִבְחֵי רָצוֹן וּשְׂעִירֵי חַטָּאת לְכַפֵּר בַּעֲדָם זִכָּרוֹן לְכֻלָּם יִהְיוּ. וּתְשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיַּד שׂוֹנֵא. מִזִּבְחֵי חָדָשׁ בְּצִיּוֹן תָּכִין. וְעוֹלַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נַעֲלֶה עָלָיו וּשְׂעִירֵי עִזִּים נַעֲשֶׂה בְרָצוֹן. וּבַעֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׁמַח כְּלָנוּ וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ הַנִּשְׁמָעִים בְּעִירֶךָ הָאֲמוּרִים לִפְנֵי מִזְבְּחֶךָ אַהֲבַת עוֹלָם תָּבִיא לָהֶם וּבְרִית אָבוֹת לַבָּנִים תִּזְכּוֹר. וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם. וְ[אֶת מוּסַף יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה
ונקריב

מקור הברכות

את קרבנות חובתנו. כו' הגאון הרב ר' חיים ברלין נ"י בכתבו אלי הצעיר כתב ח"ל: יעיין בספר המנהיג דף מ"ה כתוב שם .ואל תתמה מאין יסמיכו לנו בהמות להקריב כל הקרבנות שנחסרו מחרבן הבית עד. עכשו הכהן לאורים שהרי כל צאן קדר יקבצו לך. ובקרבנות נדבה, אבל קרבנות חובה עבר זמנו בטל קרבנו. ע"כ. ואין לדברים אלו שום באור, וגם סותרין זה את זה, וניכר שנזדקר כאן איזה טעות בהסרון איזה תיבות, ונחפצתי לשמוע מראש מה יענה כבודו ע"ז, עכ"ל. והשבתי כי על דעתי הענה אין כאן טעות ולא הסרון, שמציין שם כל .וגעשה לפניך כו' ואל תתמה' כו'. ויש בזה חלופי נוסחאות, כי נוסח רב סעדיה .אז ישישו בצאתם קרבנם כו' ונעשה לפניך קרבן' כו'. הכל בלשון יחיד, וקאי על קרבן רית שבא לכפרה, אבל נוסחת

הגאונים

וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִדְבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלָּכָתָם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ חַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת *הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לִמְחִילַת הַטְּא וְלִסְלִיחַת עָוֹן (בסגת ולכפרת

מקור הברכות

הגאונים לומר „קרבנות". והשכ"ל כ' דשניהם נכונים, ופתרוים, קרבנות חובה הקבועים ליום ומוסף ר"ח, ע"ש. אכל להרב אבן הירחי ניחא לפרש דקאי על קרבנות יחיד הבאים לכפרה. דומיא דשעיר ר"ח, וכן התחילו מסדרי התפלה „ר"ח כו' זמן כפרה לכל הולדותם. כהיותם מקריבים לפניך זבחי רצון ושעירי חטאת", וע"כ דוכחי רצון המה קרבנות יחיד עולה וחטאת ואשם שכאים לכפרה, והמה לרצון, כמושה"כ „ונרצה לו לכפר עליו". דקרבנות חובה שהם גזה"כ אינן לכפרה, וכן הבאים בנדבה לא שייך גבייהו כפרה, ועל זה מסיים „ושם נעשה לפניך את קרבנות חובתנו" והמה כל החובות שנתחייבנו על השגגות מזמן החרבן ואילך. דומיא דרי"ש שקרא והמה וכתב על סנקסו שיביא חטאת שמנה, ח"ש המנהיג „ואל תחטה מאין יספיקו כו' כי כל צאן קדר יקבצו", כו', ודחיקא לי לפרש דקאי על קרבנות יחיד בהמאים שיתחייבו בזמן הבנין, דמפ' עריף לבקש שלא יחטאו ולא יצטרכו כפרה. כנלע"ד. והה"ג הנ"ל כתב לפרש דקאי על שעיר ר"ח, מפני שהוא משונה מכל קרבנות חובה שקבוע להם זמן, שאם עבר יומם בטל קרבנם. ולכשיבנה כיהמ"ק יבא בנדבה, בשכיל חיבתו המיוחדת שהוא קרבן כפרה על הקב"ה, ויקריבו אז כל שעירי ר"ח שבטלו מזמן החרבן ואילך. ומש"ה נקראים זבחי רצון, אבל העולות לא נקריב, משום דעבר יומם בטל קרבנם, ועז"א „ואל תחטה מאין כו', וכתב הה"ג הנ"ל והגם שהענין החדש הזה לא זכיתי למצוא עדיין בשום מדרש קדמון לסמוך עליו, אבל לפי דעתי נוסח הפלת ר"ח הקבוע מאנשי כה"ג דבריהם ככתובים באיזה מדרש. עכ"ל, ולא זכיתי להכין דבריו לפי מה שנראה מכמה מקומות בש"ס דקרבן ר"ח היא ככל קרבנות חובה הקבוע להם זמן. ועוד דא"כ גם חמיהתו של המנהיג בטלה דשעירי ר"ח במספרם, אפשר עדיין להמצא לנו בעצמנו, ואם העלה שלמה מאה ועשרים אלף כחנוכת בנינו, עוד יצא לנו שנים ועשרים אלף ואיזה מאות גם בלעדי צאן קדר, וידי"נ הה"ג רי"א הדס נ"י העירני מ"ש בתום' שבועות דף מ' בשם הערוך שפירש משי"ש שעיר זה יהי' כפרה עלי דר"ל שעיר זה כפרה לישראל, ועלי לקבוע זמן בפרה זו ברית להפיס דעתה של ירח. ע"ש. ולפי"ז אין הכפ"ה על הקב"ה אלא על ישראל, ונלע"ד דדברי הערוך ז"ל כוכרחים, דאיך שייך כפרה על הקב"ה, והמנהיג ז"ל אין ספק דס"ל הבי' שכתב שם ח"ל: „ר"ח כו' זמן כפרה ששעיר ר"ח מכפר על טומאת מקדש וקדשיו כ"איתא בשבועות, מה נשתנה שעיר של ר"ח שכתוב בו להי', אמר הקב"ה הביאו כפרה לפני", הרי דל"ג „עלי", אלא „לפני", ומש"ה אמר „כדאיתא בשבועות" משום דאין הכפרה אלא לישראל על טומר"ק. בויטרי כח"י א גרס "תשועת נפשם". „את מוספי". תרש עלינו את „יום ראש" החודש:

ולכפרת

העיבור על ניסן) וּלְבַפָּרַת פֶּשַׁע. כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל הָאֻמּוֹת וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם קָבָעְתָּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים: רצה ומודים וכו׳

דיני וסדר הידוש לבנה

(רה״ה) (א) אין לקדש את החודש אלא בלילה בעת שהלבנה זורחת והגיון מאורה ושתהא זריחתה ניכרת ע״נ קרקע. התחיל לברך ואח״כ נתכסה בעבים נומר הברכה ואם נתכסה כעב דק וקלום יכול לברך עליה לכתחילה: (ב) אין מברכין הלבנה עד שיעבור עליה ג׳ ימים מעל״ע מיום המולד ואין לקדשה רק עד חצי כ״מ א׳ י״ב תשל״ג ומוצין מעל״ע מהמולד:

עיקר קידוש הלבנה ע״פ האריז״ל משיעברו עליה ז׳ ימים מהמולד מעל״ע ויקדש בבגדים נאים ובשמחה כי הוא קבלת פני השכינה הקדושה:

קודם שיקדש הלבנה יאמר הללויה הללו את יי מן השמים עד חק נתן ולא יעבור. ואח״כ יאמר זה:

הריני מוכן ומזומן לקיים המצוה לקדש הלבנה לשם יחוד קוב״ה ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

ויישר רגליו וירמה מחת קודש שיברך. וכשיתחיל לברך לא ירמה כה כלל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בְּמַאֲמָרוֹ בָּרָא שְׁחָקִים וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם חֹק וּזְמַן נָתַן לָהֶם שֶׁלֹּא יְשַׁנּוּ אֶת תַּפְקִידָם. שְׂשִׂים וּשְׂמֵחִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם פּוֹעֵל אֱמֶת שֶׁפְּעֻלָּתוֹ אֱמֶת וְלַלְּבָנָה אָמַר שֶׁתִּתְחַדֵּשׁ עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת לעמוסי

מקור הברכות

ולבפרת פשע, בעל עבו״י בשם מפרש למחזור ויניציאה משנת ש״ם כתב וז״ל: אני שמעתי כי בניסתא זו יש י״ב לשונות של בקשות הטובה נגד י״ב תרשי השנה, לכן הוסיפו עוד בקשה אחת לשנת העיבור נגד התרש הי״ג וכן נהגין כפראנקפורט עכ״ל, וכן כ׳ בעל יוסיף אומץ. אבל אין למנהג זה יסוד מהקדמונים, וגם אין טעם זה מספיק כלל. והאמת הבירור בעיני הוא שהיו להם שני כתבי ידות מחולפות, דנוסח רב עמרם גאון לומר ולכפרת פשע. ורב סעדיה גאון ליג לי׳ וכן בויטרי כת״י א. ובסדור האריענט ליתא להאי וככ״ם, והעמידוהו המדפיסים בשני חצאי עגולה, אחריהם כראו להם טעמים מלבם, ובאו לפשר הדבורים. ולתרש הלכות לאמרו בשנת העיבור עד תרש ניסן. ואין לזה שום מקור, רק הרוצה לאמרו יאמרנו כדעת רבינו הגאון ז״ל. ולמה ימעיט

ברכת הלבנה. סנהדרין דף מ״ב. ובמס׳ סופרים איתא דאין מברכין על הירח אבא במוצאי שבת כשהוא מבושם [ר״ל כשנתבסם אורה.] ובכלים נאים ותולת עיניו כנגדה [ר״ל שיסתכל ויהנה לאורה] ומישר רגליו ומברך. ואיתא עוד שם, שאומר ג״פ סימן טוב. ברוך יוצרך. כו׳ ודוקר ג׳ רקידות כנגדה [פי׳ המבאר שהוא ענין פועל ממשי לקיום הדבר כענין שמצאנו ביואש שצוהו הנביא לירות ויור] ג״פ כשם שאני רוקד נגדך ואינו נוגע ביך כך אם ירקדנ אתרים כנגדי לא יגעו

לַעֲמוּסֵי בָטֶן שֶׁהֵם עֲתִידִים לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ וּלְפָאֵר לְיוֹצְרָם עַל שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַדֵּשׁ חֳדָשִׁים:

נ״פ בָּרוּךְ יוֹצְרֶךָ. בָּרוּךְ עֹשֶׂךָ. בָּרוּךְ קוֹנֶךָ. בָּרוּךְ בּוֹרְאֶךָ.

וחזק נ״פ ואומר בְּשֵׁם שֶׁאֲנִי רוֹקֵד בְּנֶגְדֶּךָ. וְאֵינִי יָכוֹל לִנְגֹּעַ בָּךְ. כָּךְ לֹא יוּכְלוּ כָּל אוֹיְבַי לִנְגֹּעַ בִּי לְרָעָה:

נ״פ תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן:

נ״פ כָּאָבֶן יִדְּמוּ זְרוֹעֲךָ בִּגְדֹל וָפַחַד אֵימָתָה עֲלֵיהֶם תִּפֹּל:

נ״פ דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיָּם:

נ״פ שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם. עֲלֵיכֶם שָׁלוֹם:

נ״פ סִמָן טוֹב וּמַזָּל טוֹב יְהֵא לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל אָמֵן:

קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת: דּוֹמֶה דּוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלֹּנוֹת מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים:

ויאמר שיר למעלות אשא עיני וגו׳. הללויה הללו אל בקדשו וגו׳:

תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אִלְמָלֵי לֹא זָכוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא

להקביל

מקור הברכות

בי לרעה, תפול עליהם אימתה ופחד כו׳ ולמפרע. אמן אמן, סלה הללויה, ואומר לחבירו נ״פ שלום, וילך לביתו בלב טוב ע״כ״ל. ועמ״א קבלה בשם ר׳ יהודא דסיד לומר פ׳ קול דודי, ובשם שליה כ׳ לומר מזמור אשא עיני, הם הללו אל בקדשו. פועל אמת שפעולתם אמת כ״ה גרסת רע״ג ועיין גרסת המ״ם פועלי אמת שפעולתן אמת, וענינו שהם מחמ״דים קיימין, והתוס׳ גורסים פועל אמת שפעולתו אמת וקאי על הקב״ה, וכן הוא נוסח שלנו ובש״ס ישנ גרים פועלו אמת שקב״ה שהוא פועלו, דינו אמת, שהמעימה כשקטרגה. לפאר ליוצרם ע״ש כבוד מלכותו עיין ברע״ג דגרס נמי ועל כל מה שברא אבל נוסחא זו לא מצאנו במקום אחר וגם בס״ם ליתא. „בא״י מחדש חדשים״ ובס״ם איתא מקדש. ובכם ר איתא יש מרבנן אמרי מחדש חדשים, ויש כהן אמרי מקדש חדשים. ול״א מקדש ישראל, וכ׳ הרב ריא״ל דמרדש היינו שמונין הדשים על יד״ה, ומקדש רומז להנהגה נסיית הרומז ללבנה, וישראל נגד מה שעתידין להתחדש כמוחה. כתב רמ״א ונהגין לומר דוד מלך ישראל חי וקים, והביא הפר״ח סמך לזה מס״ב דר״ה דא״ל רבי לרי״ח זיל לעין סב וקדש׳ ליהא ישלח לי׳ סימנא, דוד מלך ישראל חי וקים. ומנהגנו לסיים בעלינו לשבח לארון הכל, לומר שאין בשבחים חללו שום ענין עבודה ח״ו לצבא השמים, רק הוא אלהינו ואין עוד:

לְהַקְבִּיל פְּנֵי אֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם פַּעַם אַחַת בְּחֹדֶשׁ הַיָּם. אָמַר אַבְנֵי הִלְבָּךְ צָרִיךְ לְמִימְרָא מְעוּמָד: מִי זֹאת עוֹלָה מִן הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל דּוֹדָהּ: וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי לְמַלֹּאת פְּגִימַת הַלְּבָנָה וְלֹא יִהְיֶה בָּהּ שׁוּם מְעוּט. וִיהִי אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וּכְאוֹר שִׁבְעַת יְמֵי בְרֵאשִׁית כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם מְעוּטָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים. וְיִתְקַיֵּם בָּנוּ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב וּבִקַּשְׁתֶּם אֶת יְיָ אֱלֹהֵיהֶם וְאֶת דָּוִד מַלְכָּם אָמֵן: למנצח בנגינות מזמור שיר וגו'. ויגער שולי בגליו:

קצת הלכות תענית

כתב הרמב"ם ז"ל פ"ח מהל' תענית מ"ע מה"ת לזעוק ולהריע בהעלרות על כל צרה ב"ת שבאה על הצבור כו' ולבר זה היא מדרכי התשובה שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להם ככתוב עונותיכם היו כו' וזה יגרום להסיר הצרה מעליהם אבל אם לא יזעקו אלא יאמרו דבר זה מקרה הוא ה"ז דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים ותוסיף הצרה צרות אחרות. ומל"ם להתענות על כל צרה שבאה על הצבור עד שירוחמו מן השמים. כשם שהצבור מתענין על צרתן כך היחיד מתענה ומבקש רחמים בתפלתו על צרתו. כגון שהיה לו חולה או תועה במדבר או אסור בבית האסורין. וכל השרוי בתענית ה"ז לא יבנה עידונין בעצמו לא יקל ראשו ולא יהיה שמח ושוב לב אלא דואג ואונן כמ"ש מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו עכ"ל. וכתב השל"ה ומי שאינו עושה כן לא עלה בידו אלא העיקר כי ענין התענית הוא להכניע את ההומר ולהגביר את כח השכלי להיות דבוק בה' בתשובה תפלה וצדקה והלמוד תורה כנגד כולם וק"ו שיהיה סור מרע מכל גבול עבירה ומלה מגונה ובפרט מכעס ואף אם יהיה לו מו"מ ביום התענית יעסוק באמונה ובנחת וימהר להזור לדביקותו עכ"ל:

הלכות חנוכה

סדר הדלקת נר הנוכה ומקום הנהתו

(דה"ה) (א) בליל א' מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך בכל ליל אחד ומי שאין לו אין הרבה ואין לו נרות אחרים ידליק עכ"פ בכל ליל נר אחד בשיעור ומהמותר יהלך לבולם: (מ"א תרע"א) (ב) צריך להעמיד הנרות בשורה בשוה ולא בשיגול ושני אנשים לא ידליקו במנורה אחת אף שיש לה פיות הרבה: (מ"א שם) (ג) צריך להניחו למעלה מג' טפחים ויניחו בטפח הסמוך לפתח בשמאל הכניסה ואם כ"כ רבים ידליקו האחרים במקומות אחרים: (שם) (ד) בליל ב' יתן הנר הנוסף לצד חלל הבית דהיינו שהנר הנוסף יהיה ליתינו והנר הראשון בשמאלו ויתחיל להדליק מהנר הנוסף וילך מימין לשמאל: [מ"ז תרע"א וכ"כ הפ"מ בא"ז):

זמן הדלקת הנרות

(א) הני בעה קודם זמן הדלקת נ"ח אסור לאכול יותר מכביצה פת או לשתות מבקה המשכר יותר

סדר תעניות.

מט. אלו ימים שמתענים בהם. **א.**] מן התורה. כל מי שמתענה בהם לא יאכל ולא ישתה עד הערב. (ה) **באחד** בניסן מתו בני אהרן. בעשרה בו מתה מרים הנביאה. ונסתלקה הבאר. בששה ועשרים בו מת יהושע בן נון. **ב.**] בעשרה באייר מת עלי הכהן, ושני בניו ונשבה ארון הברית. (כל"י כ"מ (ב) בעשרים ושמונה בו מת שמואל הנביא וספדו עליו כל ישראל. בעשרים ושלשה בסיון בטלו (ג) [מביאי] קרבנות מלעלות לירושלם בימי ירבעם בן נבט). בעשרים וחמשה בו נהרג רבן שמעון בן גמליאל (ד) [ור' ישמעאל בן אלישע ור' הנינא סגן הכהנים. בעשרים ושבעה בו] נשרף ר' חנינא בן תרדיון ום"ת עמו. בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות [ובוטל התמיד] והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והועמד צלם בהיכל.

שנוי נוסחאות והגהות

מט. (ה) כן הוא בפור סי' תק"פ בשם בה"ג, וכ"ה במגילת תענית, ועיין בגכרא סוכה כ"ה ובר"ש שם, תיין תנחוכא פ' אחרי. (ב) במג"ח איתא בכ"מ בו מת שמואל אבל בבה"ג ומור הגידסא בכ"ח. (ג) בכג"ת וכן בבה"ג איתא בטלו הבכוריים מלעלות לירו'. (ד) בה"ג ג"כ בנג"ת. ובכ"י בים ובגרפס סמנו הסר כ"ו.

באחד סגן האלף

מט. א.] מן התורה, כלשון הזה כתב גם המור סי' תק"פ בשם בה"ג, והלשון תמוה מאד מהי מן התורה שייך הכא, וכ' הכ"י מע"ג דתקנת חכמים הם, קרי להו מה"ת שים לזהר שהם כמו בשל תורה. והכ"ה כ' שתקנו להתענות גם בהגוכה ובר"ה כאלו היו התעניות הללו כתו יו"כ שמתעניים בו אפי' בשבת, אך יותר גכון מ"ש הכ"ה שם הבא להורות שיהיים התעניות עד אחה"כ ע"ש. וזה שסמך הגאון ז"ל שכל המתענה בהם לא יאכל ולא ישתה עד הערב, ור"ל מה"ת כדברי קבלה בד' צומות שמתעניין בם עד הערב. והפשר גמי דקרי להו מה"ת לפי שהין מכלל התקנות שהורו כ"ל הגדול שבירושלם כדי לחזק הדת, שהזכיר הרמב"ם בהל' ממרים שבלמד מפסוק ע"פ התורה הבר יורוך וההולך על דבריהם בזקן ממרא שאמר שאינו אמת כמו שתקנו הם עובר בעשה ול"ת, אלא שהתנו שהעובר על גזרתם אפי' כמזיד לצורכו והנאתו אינו עובר על לאו, וכן התנו ללכת בספק דבריהם להקל, ע"ש. וכמ' לח"מ בשם הר"ם מטרמאני. עוי"ל כיון דדין תע"ל כגדר גמור כמו"ש הר"ן מ"ש הכ"ה שם בה"ג ובשם הר"ם מטרמאני. ועוי"ל כיון דדין תע"ל כגדר גמור כמו"ש הר"ן ל"ק, ע"ש. וכמ' לח"מ בשם הר"ם מטרמאני. ועוי"ל כיון דדין תע"ל כגדר גמור כמו"ש הר"ן ל"ק דתעניות, וגדר הוי מה"ה. וזה שדקדק הגאון לקמן וכתב „אלו ימי התעניות שקבלו ישראל על עצמן מן התורה":

ב.] **בעשרה** באייר מת עלי הכהן ושני בניו ונשבה ארון הברית, הה"נ ר"ב ליתלונג תירו' הקשה לי בשם הכם א', דבשמואל א' קפי' ו' כתוב „ויהי ארון ה' בשדה פלשתים שבעה חדשים", והא"כ נאמר „הודיענו במה נשלחנו למקומו", וכתוב „ויעבור הפרות בדרך על דרך בית שמש וגו', וביה שמש קוצריס קציר חטים בעמק" ולדברי הגאון לאפשר לקציר חטים שיהי' בזמן זה? והיא תמיה גדולה. אולם אין ספק שקבלת הגאונים וכפרש מגלת תענית שביתה קבלה בידי חכמי התנאים אים מפי אים נאמנו מאד, וידעו פירוש הכתובים שבמה שנאמר ויהי ארון ה' בשדה פלשתים שבעה חדשים לא בכלל הזמן שהיה בשדות ובעקרון, כי על אחת מערי המלכות הללו לא הי' הכתוב אומר „שדה פלשתים", רק „ארץ פלשתים", ואין ראיה מלוד ביפו בנקנו, ואמר הכתוב שם קפי' כ"ז,

באחד באב מת אהרן הכהן. בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר ונחרשה העיר. בשמונה עשר כבה נר המערבי בימי אחז. ב.] בשבעה באלול מתו מוציאי דבת הארץ במגפה. בשלשה בתשרי נהרג גדליה בן אחיקם הוא והיהודים אשר היו עמו במצפה, בחמשה בו מתו עשרים אנשים מישראל ונחבש ר"ע בבית האסורים ומת. בז' בו נגזר על אבותינו שימותו בחרב וברעב ובדבר. (ה) בעשרה בו מתו עושי העגל. (ו) [בחמשה] במרחשון עִוְרו עיני צדקיהו ושחטו בניו לעיניו. בשמונה (ז) בכסלו שרף יהויקים את המגילה אשר כתב ברוך ספי ירמיהו.

בח'

שנוי נוסחאות והגהות

(ה) בטור כתוב „מפני מעשה העגל" ובכלבו גרס „בששה בו נגזרה גזרה על אבותינו שימותו בדבר בחרב וברעב. בז' בו מתו עושי העגל". ומ"ש רבינו בעשרה בו מתו עושי העגל ליתא בטור, ובמג"ח איתא „בעשרה בו נחבסר מעשה העגל, ע"ש. אבל צ"ע דהא עשרה בתשרי בלא"ה הוא צום של יום הכפורים, ואין זה תענית של חכמים. וכש"כ דלא יחבן גרסת המג"ח „שנחבסר" כו' דאדרבא משום שנחבסר ראוי לעשותו יום, ולכן נראה דהעיקר כגרסת הבלבו, ולכן השמיטו הטור. (ו) במג"ח וכח"י בימ איתא „בששה" במרחשון, ובטור בשם בה"ג איתא „בשבעה במרחשון". (ז) וכ"כ המ"א בשם בה"ג, אבל הטור בשם בה"ג כתב „בכ"ח בו". ובכלבו כ' בחמשה בכסלו

מנן האלף

שיסד דוד כשדה פלשתים, יען שלקלג היתה תחת ערי השדה, ולא עיר ממלכה. ועוד אין ענין לכתוב הזה של „ויהי ארון ה'", להכתב באמצע הענין, ואין מקומו אלא בסוף כל הענין, אי"ז דבך משמעי, שאחרי בשהה הארון בשדוד, ונגפו שמה הס ואלהיהם, וכא לעקרון ונגפו גם הם, לא חפצו להזיקו עוד בעירם, ונשתהה אז עוד שבעה חדשים בשדה פלשתים, כי ירחו לאספו לעירם. וכאשר לא שבה יד ה' ולא גרפאו עוד מהמכות בכל המשך הלז, שלחוהו אז לגבול בית שמש לא"י, וזה הי' בהדם האביב בעת קציר חטים, אבל ל"ע לפי מה שאמר הכתוב ש"א קפיטל ד' שעלי שפט את ישראל ארבעים שנה, ובאה לנו הקבלה שכל חייו של שמואל היו נ"ב שנה, ואמרו שעלי נעשה לשופט באותו זמן שבאתה הנה להתפלל, שמצא שבשמת עלי הי' שמואל בן ל"מ שנה, ושפט אחריו י"ב שנה, כי אחרי שהיה הארון ז' הדשים בשדה פלשתים, ובא לבית שמש ולקרית יערים, נשתהה שמה עשרים שנה עד שמלך דוד בירושלם ושלה והניחו, כמבואר בכתובים, וכשתוציא מזה שבע שנים ושבה הדשים שמלך דוד בחברון אחרי מות שמואל, נשארו לחסר מהעשרים י"ב שנה ואלו, ועם השבעה הדשים שיסד הארון בפלשתים הרי י"ב שנה לשמואל מת לפני זמן מלכותו של דוד בירושלם. הרי נ"ב שנה עם הל"מ שנה הקודמים, אבל אם נוסיף עוד ארבע או חמשה חדשים עד זמן קציר הטים כדעת הגאונים נמצא בני היו של שמואל יותר מנ"ב שנה? ואריך לומר לדעת הגאונים נתתנה עלי לשופט קרוב לשנה קודם שבאתה הנה להתפלל, ובשמת עלי עדיין לא היה לו לשמואל ל"מ שנים שלמים:

ב.] בשבעה באלול מתו מוציאי דבת הארץ במגפה, הרא"ש בתשובה כלל י"ב הקשה ע"ז דמשמעות הכתובים שמתו בש"ב מיד, שמשה ודאי התפלל על ישראל בש"ב ואז אי"ל הקב"ה שימותו, ע"ש. וכ' הכ"ח דאין כאן קושיא שבמקרא כתוב בתהלה תפלת משה על ישראל, ואח"כ הגזרה שימותו במדבר, אה"כ כתוב והאנשים אשר שלח וגו' וימותו במגפה, ואיכא לתימר דהגזרה שימותו במדבר הי' בש"ב, אבל מיתת מרגלים פגאם לא היתה בש"ב אלא אה"כ כי"ז באלול, ע"ש, ודבריו תמוהים, דהמעיין בכתוב יראה שאחר שדבר ה' עם משה ואמר „עד מתי" וגו' כל הפרשה עד „במדבר הזה יתמו ושם ימותו" כתוב אחריו, „והאנשים וגו' וימותו במגפה ויהושע בן נון וכו' חיו" וגו', ואח"כ כתוב „וידבר משה את הדברים

כח' בטבת נכתבה תורה בימי תלמי המלך יונית, והחושך בא לעולם שלשה ימים. בט' בו לא בתבו [רבותינו] על מה הוא. (ח) בעשירי בו סמך מלך בבל ידו על ירושלם להחריבה. בהשה בשבט (ח) מתו הצדיקים שהיו בימי יהושע בן נון. בכ"ג בו נתקבצו כל ישראל על שבט בנימן (מ) ועל פלגש שבגבעה ועל (י) צלם מיכה. בז' באדר מת משה רבינו. בט' בו נזרו תענית על שנחלקו ב"ש וב"ה. (יא) [על] זה [ו]על זה. אלו ימי התענית שקבלו ישראל [על עצמן] מן התורה. ועוד נזרו רבותינו שיהיו מתענין בשני והמישי מפני שלשה דברים על חרבן הבית ועל התורה שנשרפה ועל חרפת השם. לעתיד לבוא עתיד הקב"ה להפכן לששון ולשמחה, שנאמר והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם:

נ. אמר זעירא אמר רב הונא [תענית י"א ב'] יחיד שקבל עליו תענית אפי' אוכל ושותה כל הלילה לכחר מתפלל תפלה של תענית. לן בתעניתו למחר אינו מתפלל תפלת תענית. (א) מר עוקבא איקלע לגינזק בעו מיניה

שנוי נוסחאות והגהות

בכסליו, ובכג"ת הגרסא כד בכסליו. (ח) במג"ת שנדפסה מחדש איתא שם בעשרה בטבת מת עזרא הסופר ונחמיה בן חכליה. אכן בכלבו וכן בסליחות לעשרה בטבת איתא דעזרא מת בב' בו. (ח) בכג"ת איתא בשמונה בשבט. (ט) בכור „על עניין פלגש בגבעה". (י) ב"ה גם במג"ת וב"ה בכת"י ב"מ, ובנדפס תיקן שלא כהוגן „פסל" מיכה. (יא) צ"ל „זה על זה":

נ. (א) בכת"י ביב איתא „ר"ע איקלע לגינזה, וברש"י תענית י"א גרס כגרסת הספר שלפנינו וכתב דאלו ר"ע לא הי' מסתפק לי' הנך בעיי ועוד כו' ע"ש, ועמ"ש התוס' ע"ז דף ליד בהא דר"ע איקלע לגינזק, ע"ש. וגרסתם „לגינוה" לא מצינו בשום מקום:

מנן האלף

הדברים האלו אל כל בני ויתאבלו", ואם"ל דלא מתו אלא אח"כ בי"ז באלול איך לא אמר משה לישראל תיכף את נזרתו ותב', ואם באמת אמרה מקודם הי' לו לכתוב בקרא שמתו האנשים במנפה אחרי כתוב של „ויבכו משה", וגראים דברי הכתובים האלו שנסמכו סמוך לנזרתו יתב' שאמר יום לבכה תשאו את עונותיכם ארבעים שנה, לאמר שמוציאי דבת הארץ ויהושע וכלב יצאו מכלל הנזרה, כי אלו הראשונים מתו תיכ, ויהושע וכלב חיו נס אה"כ, וקושית הרא"ם חזקה מאד, ועי"ש. אמנם כל דברי הגאונים ז"ל דברי קבלה, ובפרט שנזכרו נס במגלת תענית. ועיין בס"ע דגרס בי"ז באלול, וכ"נ הב"ה, ולפי"ז חיו המרגלים ל"ה יום, אבל מהי מדבר גנזר עליהם יום לשנה, ל"ה שנה, ועיין בשל"ה ומובא במ"א שהתעניות הללו נמצאים בג' ספרים בסור וכלבו והב"נ, ולא ראו דברי רבינו שנם הוא העתיקן וכן מובאים נ"כ במהז"ו, וע"ע ביאורי שב' בתשעה בטבת סמך מלך בבל על ירושלם, והוא טעות כי בכתוב [יחזקאל כ"ד] מפורש בהדם העשירי בעשור לחודש וגו' סמך מלך בבל אל ירושלם בעצם היום הזה, וכן דרש ר"ע בר"ה דף י"ה, וגרסת שלפנינו „שלא כתבו רבותינו" כו' עיקר, ובסליחות לעשרה בטבת איתא: זועמתי בתשעה בו כו' מרף מורף בו עזרת הסופר", וכבר המה המ"ז ומ"א במ"ם כאן שלא כתבו רבותינו מה הוא, אבל גראה עיקר כמו"ם כאן לפנינו דבמג"ת שנדפסו מחדש איתא דעזרא הסופר ונחמיה מתו בעשרה בו, אבן בכלבו שי' ס"נ איתא שמתו בתשעה בו, ובקבלת הראב"ד כתוב „ר' שמואל הנגיד הי' קרוב לתלכות אדום, והמלך גדלו ועשה טובות גדולות לישראל בספרד ובארץ המערב ואפריקא ומצרים

ויסיבת

מיניה מתענין לשעות או אין מתענין לשעות, קנקנים של גוים אסורין או מותרין, ובמה שמש משה כל שבעת ימי המלואים, לא הוה בידיה. אתי ושאיל בי מדרשא אמרו ליה. ג.) [הלכתא] מתענין לשעות, קנקנים של גוים לאחר שנים עשר חדש מותרים, במה שמש משה כל ז' ימי המלואים בחלוק לבן, רב כהנא אמר בחלוק לבן שאין בו אימרא:

נא. תנו רבנן [סס דף י"ב] עד מתי אובל ושותה עד שיעלה עמוד השחר דברי (מ) ר' אלעזר ב"ר שמעון אומר עד קריאת הנבר, אמר רבא

שנוי נוסחאות והגהות — מנן האלף

נא. (מ) צ"ל „דברי רבי". בכת"י — ויסיבת בכל ומד עיר הקודם כל בני תורה מתרגות אלו הי' מהנה מנכסיו וקנה ספרים

הרבה ונתנם לתלמידים, והרבין תורה הרבה ומת בסנת ל' אלפים תתס"ז, ועמד בנו ר' יהוסף, ולא הסר לו מכל מדות טובות שהי' לאביו, רק שלא הי' עניו כאביו, ויקנאו בו סרני פלשתים והרג בשבת מ' שבת שנת ל"א תתל"ל, ואבלו הולך בכל מדינה ובכל עיר, ורבותיו הקלמונים שכתבו מני"ת נזרו התענית בע' שבת ולא ידעו על מה הוא, מכאן ידענו שביומו ברוה"ק ליום זה". עכ"ל:

נ. ג. הלכתא מתענין לשעות, בגמרא תענית דף י"ב איתא „ומתפללים תפלת תענית", ובמס' ע"ז ל"ד נרסינן „ואם השלים מתפלל תפלת תענית", ורבינו השמיט כל זה, וכן לא הביא הא דאמר"ח הא דאמרינן מתענין לשעות הוא דלא מעם כל אותו היום, וכדמפרש סס בגמ' דאמליך אמלוכי, דשמעינן מזה דגם בתענית שעות צריך שיתענה כל היום, ולא יאכל לפני זמני השעות שקבלם או לאחריהם, אלא דמתפלל עננו גם בדלא קבל ע"ע יום שלם. אבן בירושלמי דנדרים אמר מלתא דר' יוחנן דאמר הריני בתענית עד דנהסיל פרקא, וכן דר' יונה דשמע דדמיך ברי' דר' יוסי ואסקיה בתענית, אע"ג דאכל נביני ושתה מיא, ורב דאמר ליה אדם תעניתו ופורע [פי' דאפי' היום שלוה הוה בכלל תענית, כיון דמקלתא התענה, מיהו חייב לפרוע מבוס דיום שלם קבל עליו. מרדכי] כלהו ס"ל דמתענין לשעות, ומבואר דנחסב תענית אפי' אכל קודם או אח"כ:

והנה הרמב"ם בפ"א הי"ג כתב ג"כ וכן אם אכל ושתה ואח"כ התחיל להתענות שאר היום ה"ז תענית שעות, וכבר השיג עליו הראב"ד שהוא נגד ס"ס דילן, וגם הה"מ כ' שדבריו מהתמיהין, והביא בשם הרשב"א בתשובה סי' ה' שהרמב"ם עצמו חזר בו, ראבי"ה מובא במרדכי נחתק להשוות יחד הבבלי והירושלמי ופירש שיטת הרמב"ם, ולא נראה בעיני הרא"ם ז"ל, אך מ"מ כתב הרא"ם לייסב דהירושלמי לא מיירי לענין תפלת תענית, אע"פ שאכל באותו יום, אבל אינו מתפלל עננו, ע"ש. ואע"ג דדברי הרמב"ם לא מתרצי בהבי שכתב סס וכן אם אכל ושתה כו' ומשמע דקאי אדלעיל מיניה שב' סס ומתפלל עננו, מ"מ דברי הירו' מתורץ דאינו הולך על הבבלי, ולא קאמר דמתענין לשעות אלא לענין דמקרי תענית, וע"ז אמר רב דלוה תעניתו ופורע, דבזה מקיים נדרו כמה שנתענה מקצת היום, דאל"ה היה צריך התרה, ע"ש ברא"ש סי' י"ג וסי' מ"ז, ובהבי מתרצי גם דברי רבינו הגאון ז"ל שהשמיט כאן כמתענה לשעות שמתפלל תפלת תענית, דס"ל דמתענה לשעות הוי תענית לענין נדרו, אפי' אוכל באותו יום אלא דאינו מתפלל עננו, ולענין תפלת עניו באמת בעי קבלה במנחה שלפניו וצריך שלא יטעום כל היום, ואין זה אלא תענית מעלה. ולכן השמיט נמי הא דר"ח, דע"כ צריך לפרש בו בדאמליך אמלוכי, ובאמת קייל כשמואל דכל תענית שלא קבל מבעו"י כו'. והתוס' במס' ע"ז נדהקו לייסב דשמואל רק לכתחלה קאמר, הו דכאן נמי מיירי שקבל מתחמול שאם לא יאכל לאחר עד הני היום יהא בתענית עד שתחסך, ואין

הלשון

(ב) רבא לא שנו אלא שלא נמר אבל נמר אינו אוכל. ד.] (ג) [איתביה אביי ישן] ועמד ה"ז אוכל, חתם לא (ד) סליק. ואיבא דאמרי אמר רבא לא שנו אלא שלא ישן אבל ישן אינו אוכל. איתביה אביי ישן ועמד ה"ז אוכל. (ה) במתנמנם. היכא דמי מתנמנם אמר רב אשי נים ולא נים תיר ולא תיר, כגון דקרו ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא, וכי מדכרי ליה מדכר:

נב. אמר רב יהודה (ו) [סס י"ב ע"ב] לוה אדם תעניתו ופורע. כי אמריתה קמיה מנן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

(ב) בכת"י ב"ם גרס „רבה". (ג) בכ"י ב"ם ליתא. וברא"ש איתא בגרסת הספר שלפנינו, ובסר"ע הגרסא הגיה „איתביה רבא „נמר ועמד", ועס"ש במגן האלף. (ד) בגמרא הגרסא „שלא סילק" ופירושו שלא סילק המבלא דלאו עקירה היא. (ה) צ"ל „התם": נב. (ו) וכן בכ"י ב"ם, אבל בגרסת איתא „אמר רב" וכ"ה בגמרא.

וכ"ה

לשון משמע כן, ולכן כיון שפסק רבינו בסי' נ"ח כשמואל שצריך לקבל תעניתו במנחה שלפניו, השמיט הא דרב חסדא. ויעיין בתר"י שכתבו בטעם השמטת הרי"ף להא דר"ח כמו"ש בדרך אפסר, שנדחה הא דר"ח משום דשמואל, אלא שכתבו דלא מסתברא לדחות מפני זה המסקנא דאסיק תלמודא דמתענין לשעות, והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית, כיון דאפסר דשמואל לא מיירי אלא בתענית יום שלם שצריך לקבלו במנחה שלפניו, אבל ה"ה בתענית שעה דמקבלו מקמי שעות דידי', ע"ש. אולם לגרסת רבינו דל"נ „והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית" לא נדחה כך המסקנא כלל, ומסתברא דלשמואל לעולם צריך קבלה במנחה, וכדאמר כל תענית שלא קבל מבעו"י לא שמי' תענית ומשמע אפי' תע"ש, וממילא דליתא לדר"ח, אולם להלכה קיי"ל כדר"ה, דבאמליך אמלוכי הוה תענית שעות להתפלל עליו, ובדאכל הוי ת"ש לענין נדר, כדאי' בסו"ע התקס"ב סעיף י' י"א, ע"ש:

נא. ד.] איתביה אביי ישן ועמד ה"ז אוכל, התם בשלא סילק, ופירש"י שלא סלק רבא נמר ועמד ה"ז אוכל

את המבלא דלאו עקירה היא וכשעודה אריכתא דמיא, וע"פ גרסא זו תקן גם בסדר"ע הנדפס, אבל אין זה ני' האלפסי והרא"ש, והה"מ, כי כלם מביאים גרסת רבינו הגאון והיא גרסא מחוורת, דאס"ד דשייך לשון נמר גם בדלא סילק המבלא, א"כ למה אמר רבא דנמר אינו אוכל, הול"ל ל"ש אלא שלא סלק כו', דהא אפי' נמר שעודתו אוכל אם לא סילק את המבלא. אבל לפי גרסת רבינו שלפנינו קיל רק ישן ועמד, דס"ל למקשה דלישנא דישן ועמד משמע ישן על מטתו לאחר שנמר כבר שעודתו כמו"ש הרא"ש, דאפי"ה ה"ז אוכל. ומשני התם לא סילק ומיירי שלא נמר שעודתו עדיין, דבל שלא נמר אפי' ישן שינת קבע לא הויא הפסק כיון דהוי לאוכסו בתוך שעודתו. ולישנא בתרא ס"ל להקל בעוד שלא ישן על מטתו אחר נמר שעודתו, וס"ל דאפי' נמר שעודתו מותר לאכול עד שעוד השחר, ואינו אסור אלא בנמר וישן על מטתו, וליכא לאקשויי למה לא משני לישנא בתרא כדפריך מישן ועמד ה"ז אוכל דמיירי בשלא נמר שעודתו עדיין, לישנא דישן ועמד משמע שישן אחר שעודתו בדרכו, ועמד אח"כ ממטתו, ומ"ה מתרץ במתנמנס, וזהו דעת הרי"ף לישנא בתרא הוא לקולא ואינו אסור אלא בנמר ישן, אבל דעת הרמב"ם בפ"ח מהל' תענית לישנא בתרא הכל תלוי בישן, וכ"ש בסו"ש, ואולי מוכיח כן מדלא מתרץ אהא דפריך מישן ועמד ה"ז אוכל דמיירי בשלא נמר וכמו שמתרץ לישנא קמא, ומשמע מזה דלל"ב אם ישן שינת קבע אינו אוכל עוד אפי' לא נמר שעודתו, והלכתא כלישנא בתרא כמו"ש הרי"ף ממה דחזינן דקא מרח בגמרא לפרושי היכי דמי מתנמנס, שמעינן דהלכתא הכי, ומשום הכין אסיק רבינו ז"ל את כל הסוגיא לאימרא דהכי קיי"ל. כלישנא בתרא, אבל לא נילה לנו דעתו אי ס"ל כרי"ף או כרמב"ם:

קמיה דשמואל אמר לי. ה.] פשיטא לא יהא אלא נדר, מי לא משלם ואזיל למחר וליומא הרי. רב יהושע בריה דרב אידי איקלע לבי רב (ב) אשי, אמרו ליה לטעום מר מידי, א"ל בתעניתא קא יתיבנא. וליזף מר ולפרע, לא סבר מר להא דאמר רב יהודה אמר רב לזה אדם תעניתו ופורע. אמר להו תענית הלום הוא, דאמר רבה בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב יפה תענית לחלום כאש לנעורת. אמר רב חסדא ובו ביום, אמר רב יוסף ואפילו בשבת:

נג. בעי מיניה אסיאן הנא דבי ר' אמי מר' אמי [ברכות י"ל] שרוי בתענית מהו שיטעום, ו.] אכילה ושתיה קבל עליה והא ליכא, או דלמא הנאה קבל עליה (א) והא מתעני, א"ל טועם ואין בכך כלום. תניא נמי הכי מטעמת אינה צריכה ברכה, שרוי בתענית טועם ואין בכך כלום. ועד כמה, (ב) א"ר אמי אמר ר' אסי טעמי עד רביעתא. [תענית י"ג] אדבריה רב יהודא לרב יצחק (ג) ודרש, יחיד שקבל עליו תענית מתפלל של תענית, והיכן אומרה בין גואל ישראל לרופא חולים, מתקיף לה ר' יצחק וכי יחיד קובע ברכה

שנוי נוסחאות והגהות

(ב) וכ"ה בכ"י ב"מ, אבל בנדפס איתא רב אסי וכ"ת בגמרא:

נג. (א) צ"ל "קא מתהני". (ב) צ"ל "ר' אמי ור' אסי טעמי". (ג) צ"ל "בריה" וכ"ת בגמ' ובב"י ב"מ.

סגן האלף

נב. ה.] פשיטא לא יהא אלא נדר מי לא משלם ואזיל למחר כו' רבינו הגאון וכן הרי"ף ז"ל לא הביאו הלשנא קמא דשמואל שם תענית דף י"ב למחר "וכי נדר קבל עליו לנעורי קבל עליו, מי מצי מעבר נפשי' כו'. וכ' הב"י דנפ"מ כין

צריך

ל"ק ללשנא בתרא, דלל"ק ס"ל לרב דלזה ופורע דוקא בדאית לי' לעבר או אונס, או משום דבר מצוה וכבוד אדם גדול, כעובדא דר"י ברי' דרב אידי, אבל ללשנא בתרא אם רוצה לצות הרשות בידו אפי' בלי שום מענה, אלא דנקטינן כל"ק, וכמו"ש הרמב"ם והרא"ש דלא שרי לצות אלא במצטער ע"ש. ודבריו תמוהים לכאורה דא"כ מאי קאמר שמואל פשיטא לא יהא אלא נדר מי לא משלם למחר, והלא בכל נדרי נדקה בדקיימי עניים בחמת עובר מיד בחם לא נחנם, וע"כ דנם בלשנא בתרא נמי מיירי במקום אונס, ואפ"ה מקשי פשיטא, וכי נפטר בכך והלא בטיכול חייב לשלם, וכן פי' ראבי"ה במרדכי גם לפי' האלפסי שתפס בל"ב, ע"ש. [ויש לישב דברי הב"י דמפרש אליבא דהרי"ף במימרא דרב דמיירי באחר יום סתם, או דס"ל כמו"ש הראב"ד דאפי' ביום זה לזה ופורע וכדמסקינן בערוכין באומר סלע זו לצדקה עד שלא בא ליד נבאי לזה ופורע, אבל כ"ז דוחק.] וגראה דגם רבינו ז"ל נמי ס"ל דאינו מותר לצות ולפרוע אלא בנאנס או לדבר מצוה, ומש"ה מייתי לה לעובדא דר"י בריה דרב אידי דהוי מצוה לכבוד אדם גדול, והשמיט הא דאמר שמואל בל"ק דאמר דאי לא מצי, נפטר לגמרי. והנה רבינו ז"ל השמיט נ"כ מ"ש בגמ' "מאי תקנתי' ליתיב תענית לתעניתו" אם התענה בשבת, ונעמו נראה דאזיל לשיטתו מובא בשמו בשלטי הגבורים במס' תענית שם, דבזמן הזה אין מתענין כלל תענית חלום ע"ש:

נב. ו.] אכילה ושתיה קבלי עלוי והא ליכא, הרי"ף במס' תענית פ"ק גרס "והא לא קאכיל", ונראה דהרי"ף ז"ל לשיטתו דאסיק שם "ופרשוה רבנן דצריך לאיזהורי דלא ליבלע כלום שפיר גרס "והא לא קאכיל", משום דלא בלע כלום אלא דטעים ופליט

ברכה לעצמו, אלא א"ר יצחק בשומע תפלה, וכן א"ר ששת בשומע תפלה.
ז.] ואי אישתלי ולא אידכר אומר קמי יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי.
אמר ר' אליעזר [ברכות ל"ב ע"ב] ח.] גדולה העניות יותר מן הצדקה, שזה
בגופו וזה בממונו. ט.] תנ"ר [תענית מ"ז] אדם שיש בידו עבירות ומתודה
ואינו חוזר בו, למה הוא דומה למי שתופש שרץ בידו שאפילו טובל בכל
מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה, זרקו מיד עלתה לו טבילה, שנאמר
ומודה ועוזב ירוחם, ואומר נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים, (ד) (ואם לאו
למה הוא דומה ..... היתה לי נהלתי באריה ביער, נתנה עלי בקולה
על כן שנאתיה. אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה א"ר אחא
א"ר אלעזר, זה שיין העובר לפני התיבה שאינו הגון):

נד. י.] ת"ר [תענית דף כ"ה] מעשה בר' אליעזר שירד לפני התיבה ואמר
עשרים וארבעה רננות ולא נענה, ירד אחריו רבי עקיבא ואמר
אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, אבינו מלכנו רחם עלינו, ונענה,

בסבורין

שנוי נוסחאות והגהות

(ד) צריך למדוק עד „שאינו הגון..כי נעתק בשעות, וכן הגיה בנדפס: בכת"י

סנן האלף

ופלים, אבל רבינו הגאון ז"ל לשיטתו דבברכה ותעניות שיטוריהו דוקא כזית ורביעית, וכמוב"ל סי' י"ג וכמובא

בתשו' הגאונים סי' ג"ו, וכפהות מזה מועט וא"ל לפלוט, מבוס דמסעמת לא משיבא אבילה כלל, לא גרס והא לא קאכיל אלא „והא ליכא", [ועמ"ש הכ"מ בשם הרב מנוח דלעניין ברכה גם הרמב"ם מודה ע"ש.] ועמ"ש בשב"ל בשם הר"ר יעקב' דלא ס"ל כהרי"ף, דא"כ מאי האי דקאמר עד רביעתא אם לאו דבלע, אולם לדינא נקטינן כהרי"ף והרמב"ם דדוקא בולע ופולט:

ז.] ואי אשתלי ולא אידכר, אומר קמי יהיו לרצון, וכ"כ הרי"ף „אבל אי אדכר מקמי דסיקר רגליה נימא הכי עכנו כו' עד בכל עת צרה וצוקה יהיו לרצון אמרי פי, ומבואר מדבריו שאינו חותם בברכה, וכ"כ רבינו לקמן סי' ס'. אבן בהגמי"י פרק י' מתפלה בשם ר"י מפארין ומובא נ"כ במור הי"ח מאחר שנסתיימו כתב סדר הברכות יכול להתוס בא"י ס"ת, אבל המור הלוק עליו, ע"ש. ועיין בחו"ל סי' ק"י שכ' נ"כ שבאומר בדרך נדבה לית לן בה, ועיין בפתיחתנו, ועמש"ל בח"א סי' ח', ובהרבה סדרים קדמונים נמצאת חתימה זו בכמה תחנונים בהקינו האחרונים, וכ"מ בוימרי בת"י שהתם בא"י ס"ת אחרי תפלת רחום של נפ"ח, ואין המנהג כן:

ח.] גדולה תענית יותר מן הצדקה מ"מ זה בגופו, וגרמה דר' אליעזר לשיטתו במס' תענית י"א דס"ל שכל היובב בתענית נקרא קדוש במלי לעצורי נפשי', ותעניתו חשובה יותר מהצדקה שעושה אח"כ, אבל מר זוטרא בברכות דף ו' ס"ל אגרת דתעניתא לדקתא, שכל חשיבות התענית היא הצדקה, ואפשר דס"ל כשמואל באע"פ שמצוה בתעניתו, מ"מ נקרא חומא מדי דהוה אתענית חלוש בשבת כמו"ש שם, וכל אגרת דתעניתא היא רק צדקתא:

ט.] ת"ר אדם כו' כן הוא גרסת הרי"ף ור"ח והרא"ש, ודוא בתוספתא פ"א דברכות, אבל בגמרא לפנינו שם איתא אמר ר"א בר אבהו:

נד. י.] ת"ר מעשה בר' אליעזר, הביאה רבינו לברייתא זו, למילף מינה שגדולה מעלתה של תפלת א"מ, שנענה ר"ע על ידה, ויש להתפלל אותה ביום צרה, וכן מביא

[כסבורין העם לומר שזה גדול מזה.] יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה, אלא שזה מעביר על מדותיו. (ח) ובשמעבירים לפני התיבה מעבירים אדם הנון הראוי להתפלל ולהתענות. כדתנן נבי תענית של בצורת עמדו בתפלה, מעבירין לפני התיבה זקן ורגיל, ומי שיש לו בנים, וביתו ריקן [מעבירות] כדי שיהא לבו שלם בתפלה. ותנו רבנן, אע"פ שיש שם זקן וחכם אין מורידין לפני התיבה אלא רגיל, ר' יהודה אומר מטופל ואין לו, ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם. (ב) [זקן] ופרקו נאה, שפל ברך ומרוצה לעם, ויש לו נעימה וקולו ערב, ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה בתלמוד בהלכות, ובאגדות, ובקי בכל הברכות כלן. ואמרינן מטופל ואין לו היינו ביתו ריקם, ומשנינן א"ר הסדא (ג) ריקם מעבירות. ותו אמרינן ופרקו נאה, מאי פרקו נאה [אמר אביי] זה שלא יצא עליו שם רע בילדותו. (ד) [שנא'] היתה לי נהלתי כאריה ביער, אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אר"א א"ר אלעזר, זה שליה צבור היורד לפני התיבה שאינו הנון:

נה. ושאלו מקמיה מתיבתא, שליה צבור שמרננים עליו בדברים רעים, מה להוציאו ולהכנים אחר ההתיו. (ח) ואיתיבו הכי: **יא.** דבר זה צריך שאלה, בודאי הדין נותן [להוציאו] ולהכנים אחר [תחתיו.] מי שמרצה בין ישראל לאביהם שבשמים, הלא צריך להיות צדיק וישר ונקי בגופו מכל דופי. אם אינו כן, כבר אמרו חכמים בגמרא היתה לי נחלתי, וכו'. (ב) זאת שליה צבור היורד לפני התיבה סתמא, אפי' בחול, אפי' בלא יום תעניה. כש"כ בר"ה וביום הכפורים וביום (ג) שצורך להרבות ברחמים (ד) שצריך להיות כמו (ה) ששנינו ר' יהודא אומר מטופל ואין לו כו'. עד שלא יצא עליו שם רע בילדותו. השתא כל כך אני צריך אפי' מילדותו מרננין עליו, עכשיו

שנוי נוסחאות והגהות

נד. (ח) בכת"י ב"מ ,חה אינו מעביר על מדותיו' וכ"ה בגמ'. (ב) בכת"י ב"מ איתא ,מעבירה' והוא ט"ס. (ג) בכת"י ב"מ ,זה שביתו'. (ד) שנאמר. ט"ס וכן בכת"י ב"מ ליתא,

נה. (ח) צ"ל ,ואתיבו'. (ב) בכת"י ב"מ ,עד שאינו הגון. זאת בשליח צבור'. (ג) בכ"י ב"מ ,תעניה' ובכל יום שצורך'. (ד) בכ"י ב"מ ,ששיטא'. (ה) בכ"י ב"מ ,ששמענו' והוא טיס: בכת"י

מנן האלף

מכיון רבינו לקמן סי' כ"ו שיש שמתחילין מכיון מלכנו, וע"ע בגמרא דליתא שם לתיבת ,רגנות', רק ואמר כ"ד ברכות וכו', והרא"ש השמיט ל"ך ברייתא מע"פ שהביאה הרי"ף ומיני יודע עצמו:

נה. יא. דבר זה צריך שאלה, וכ"ה בספר הפרדס סי' כ"ו, מכל הלשון מנומנס, ובספר שכ"ל גרס וכי דבר זה צריך שאלה, בודאי הדין נותן להכניס אחר תחתיו, ובאו"ז סי' קע"ז מובא זאת בשם ספר המקצעות, ולעניין ש"ך פומא הכיא שם בשם רב יהודאי גאון, ע"ש:

עכשיו לא כש"כ שמסלקין אותו. ובשביל ש"ץ סומא שדרו: [סומא] כשר
הוא ואין מסלקין אותו בזמן שמעשיו מתוקנים:

נו. ולומר סליחות כך ראוי. יב.] כשמניע ש"ץ בחנון המרבה לסלוח
אינו חותם, אלא מתחיל בסליחות. (ח) ובתחלת סליחות הרבה
מנהגות יש: יש שמתחילין [כי על רחמיך הרבים. ויש שמתחילין בפסוקי
רצוי סליחה. ויש שמתחילין] לא בחסד ולא במעשים באנו לפניך. ויש
שמתחילין אבינו מלכנו אבינו אתה, [אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה.]
אבינו מלכנו רחם עלינו, סלח לנו אבינו כי חטאנו, מחול לנו מלכנו כי
פשענו, עד סוף הסליחות. (ובכת"י כ"מ איתא: ואומר סליחות כפי צורך
השעה, אנשי אמונה אבדו וכו'. אל מלך יושב וכו', ואומר ש"ץ וסלחת וכו'.
ועונין הצבור מה שהוא אומר):

נז. (ח) ונהגו בכל מקומות יג.] שמכריז ש"ץ בשבת קודם התענית
ואומר, צום פלוני ביום פלוני שיהפוך אותו הקב"ה עלינו
ועל כל עמו ישראל לששון ולשמחה, ככתוב כה אמר ה' צבאות צום הרביעי
וצום החמישי, וצום השביעי וצום העשירי. יהי' לבית יהודה לששון ולשמחה
ולמועדים טובים, והאמת והשלום אהבו, תענית של צום הרביעי י"ז בתמוז,
צום החמישי תשעה באב, צום השביעי ג' בתשרי, צום העשירי עשרה בטבת.
יד.] וכל התעניות קורין ויחל בין בשחר ובין במנחה. וכל התעניות אין
קורין

שנוי נוסחאות והגהות

נו. בכ"י ב"כ „ובהתחלת":
נז. (ח) בכת"י ב"מ ובנדפס הסר כל זה מן ונהגו
עד וכין בשני שבסי נ"ח כו':
בנדפס

מנן האלף

נו. כשמניע ש"ץ בחנון המרבה לסלוח אינו חותם אלא מתחיל בסליחות, המור בסי' תקס"ו בשם ר"י כתב דהא דאמרינן דאם כא לומר בסוף כל ברכה מעין חותם ברכה אומר, שאם מתחיל במעין הברכה יכול להאריך כרצונו בדברי ריצוי כין יהיל וכין רבים, אלא שלאחר התפלה יכול להתחיל ולומר המיך ביראה כו', וכתב: „יכ"כ ר"פ ביכיל לומר סליחות בכלה לנו", אבל התום' בשם' ע"ז דף ה' כתבו דמה שאינו מאריכין בסליחות בכלה לנו, משום דהוי צורכי רבים, ועמש"ל בח"א בפתיחה בשם השאלתות דנורס „אבל אם כא לומר בכיף כל ברכה וברכה אפי' בסדר של יוהכ"פ אומר":

נז. שמכריז ש"ץ בשבת שקודם התענית צום פלוני כו', נזכר גם בויסרי סי' ק"ן בלשון זה „בשבל תענית כתוב בשבת הבאה יאמר הכי מי שעשה נסים עם חברים כל ישראל, צום פלוני כו' יהפכהו הקב"ה עלינו ועליים לששון ולשמחה כו' ככתוב כה אמר ה' צום הרביעי" כו', וכן משמעות דברי רבינו ז"ל שמכריזין רק על תעניות הכתובים של ד' צומות, וכנזכר בכתוב שבהיא. ובאבודרהם כתב שהש"ץ מכריז: אחינו ב"י בשמו, צום פלוני כו', חוץ מע"ב יוה"כ ופוריס. והסי' א'כ"ף, אבל מנהגנו שלא להכריז בשום א' מהם, כמו"ש הרמ"א סי' תק"ס, ועש"ך ביו"ד סי' ר"כ. סקל"א דמבריכין בה"כ בשבת ראשון שאחר ר"ה מרחשון:

יד.] וכל התעניות קורין ויחל בין בשחרית ובין במנחה, קאי אדלעיל אד' צומות הכתובים

קורין בהן אלא בויהל משה בשחרית אבל אין מפטירין. ובמנחה נמי קורין בויהל משה ומפטירין בספר ישעיה. דרשו עד פסוק לנקבציו. חוץ מט"ב, שקורין בפרשה כי תוליד בנים, ומפטירין בירמיה באסף אסיפם עד כי באלה הפצתי. ובמנחה הוזרים לקרות ויחל ומפטירין דרשו עד לנקבציו:

וכל

מנן האלף

הכתובים, שבשחרית קורין ויחל ואין מפטירין, ובמנחה מפטירין. וכפי' ר"ה הוסיף רבינו לאמר דבכל התעניות ואפי' במה שנוזרין לגבור ואינן מתעניות הכתוב, קורין ויחל אפי' בשחלו בכ' וה', ואין קורין בעניית בפרשה. והמור בפי' תקפ"ו כתב זאת בשם רב שר שלום, אבל בשם רב צמרם כתב שלא לקרות ויחל רק בתעניות הכתובים בפסוק דוקא, ע"ש. ומנהגנו כדברי הכת"י שלפנינו וכדעת הרב ס"ם, אך הר"ן פ"ק דתעניות הביא דברי הגאון רב פלטוי, שבתעניות של בו"ה קורין בפרשתא דשבתא, ובמנחה בפרשת תעניה, ותמה על מנהגנו. והביא עוד ראי' לדברי רב פלטוי מהא דאמרו מפלגה דיומא לפניה, רבעה דיומא קורין ומפטירין משמע דבבקר לא קראו בפרשת תעניה ע"ש, והגר"א בפי' תקפ"ו כ' דמנהגנו מפורש להרי' בגמ' מגילה דף ל' דפריך אהא דתנן לכל מפסיקין לתעניות, ל"ל הפסקה לקרי מצפרא בעניית דיומא ובמנחה בתעניה, משייע לרב הונא דאמר מצפרא כנופיא, [ור"ל כתו דאמרינן במס' תעניה דף י"ב דפריך לענין איסור מלאכה בתעניות הציבור, „ואימא מעיהרא", מחצי היום, ואמר „מצפרא כנופיא", שבאין לביהכ"נ בבקר אמ' מתחיל כל עניני התעניה, וכתו כן מפסיק מעניית דיומא בפרשה של תעניה לקרות ויחל, משום דמצפרא כנופיא. כנ"ל לבאר דברי הגר"א שמפרש כן בגמ' דלא כרש"י, עש"ה שקצר שם מאד כדרכו דרך הקדש]. וע"ש במ"ם דדברי רש"י דהוקים, ואימא גדול על המפרשים לקרות בשחרית בפרשת השבוע הלא משנה ערוכה לכל מפסיקין ע"ש, ומצאתי בס' האשכול בסדר פרשיות סי' כ"א דמפרש מצפרא כנופיא כרבינו הגר"א ז"ל, וז"ל ובכל תע"ל שקורין בבקר ובערב ויחל כרב הונא דאמר מצפרא כנופיא, דלכל מפסיקין גם לתעניות, משייע לר"ה דאמר מצפרא מתאספי, עכ"ל.

וזה דלא כרש"י שאמר דלר"ה אין קורין בשחרית כלל:

וראיתי להריב"ן ז"ל אחינו ותלמידו של רש"י בתחזיו שכתב דמסוגיא זו מוכח דרבא כרב פלטוי, דבל המעם דלא קריגן בפרשתא דיומא הוא משום דמצפרא כנופיא, והשתא דלית לן כנופיא קריגן מצפרא בפרשתא דיומא בסברת המקשה, ע"ש. ותירוץ זה מתיישב גם לפי פי' של הגר"א ז"ל לדחות תמיהתו של הגר"א, אבל לא זכיתי להבין ד"ק דהא רבינו ורב ס"ם מיירי בכל תע"ל, וכתו"ם המור בשם רש"ם „בכל תע"ל ובתעניות שנוזרין על הגשמים קורין ויחל", ובתעניות אלו מפורש דגם בזה"ז, מצפרא כנופיא, כתו"ם בשור סי' תקע"ה בסדר תעניות בתפללים כמ"ש על הגשמים אחר תפלת שחרית מעיינין עד הלי יום לבער עוסי רשעה, והרמב"ם כ' כן בכל תעניות שנוזרין עה"ל מפני הצרות, יושבים כ"ד והזקנים מאחר תפלת שחרית, ע"ש. אך נראה ליישב דברי הריב"ן ז"ל ע"ד שכתב הה"מ פ"ה מתעניות „אמרו אנו נוהגין לא סדר שאמרו חכמים כו' ומדברי קצת הגאונים נראה שאף הם היו נוהגים כמנהגנו" ע"ש. וכונתו שכל הסדר שהזכיר הרמב"ם שיושבים כ"ד והזקנים, לא נהגו גם בזמן קצת הגאונים, ולא הי' להם כנופיא מצפרא, ולפי"ז שפיר עדיף לתקרי בפרשתא דיומא כדעת רב פלטוי, אבל המור החזיק כדעת רש"ם ורבינו ז"ל, והלה"מ בפ"ה מהל' תעניות בשאר בתימא על המור שב' לקרות ויחל גם בזה"ז ולהוה פרשת השבוע, ע"ש:

ונראה ליישב דעת רבינו שבכ"י שלפנינו. והמור, שסתכו על דברי הירו' בפ' תפלת השחר דאמר

סם: „במה קורין [בתעניות ור"ח] ר' יוסי אומר קורין ברכות וקללות, א"ל ר' מנא בנין מודעין דהיא תעניתא רבנין על מיעוהון ולא ידעון", כלומר למה להו לקרות בברכות וקללות כדי להודיעם שהיום תעניה פשיטא שיודעים שרוצין על מיעוהם בבריעה להתפלל, ואמאי לא קרו כ"ר, „א"ל להודיעך שקורין ברכות וקללות", שלא תשתכח קריאה של תעניות, ע"כ בפי' הרב"ם, ועש"ם

בירו'

נח. וכל התעניות שנזרין צבור. ז] בין בשני בין בחמישי, בין באחר בשבת ובשלישי וברביעי, קודין ויחל משה, בין בשחרית בין במנחה. טו.] [ובמנחה שלהם אין מפטירין בלל.] חוץ משחרית של ט"ב. שקורין בי תוליד בנים. וכך מנהג שתי ישיבות:

נט. וכל התעניות כלן יש להן נשיאות כפים במנחה. טז.] חוץ מיום הכפורים שתחת מנחה נושאין כפיהם בתפלת נעילה, וכך מנהג בשתי ישיבות. ויחיד שמקבל עליו תענית צריך שיקבלה מבעוד יום, דלומר בתפלת המנחה אהא בתענית יחיד למחר:

יז.] והכי אמר רבינו (ח) נתן [גאון] אין מנהג אצלנו לומר שלש עשרה מדות אלא בצבור. ואין רשות ליחיד לומר אותן בתפלתו אלא בצבור. ולואי בשהצבור מתקבצים ומתענין ועושין צדקה, ומבקשים רחמים ומכוונים

שני נוסחאות והנהות

מנן האלף

נט. (ח) בנרפס גרס .רב׳ אבל בכתי׳ ב׳ם ליתא: בכתי׳ בירו׳ דרק בעין מב שקלסו ב׳ל סס את ההודם נהגו לקרות בכל ר״ה להודיע שקלסוהו העוס, הא שאר כל המקומות קראו בכל העונת להודיעם שמשיחה בקריאתו. ונלמד מזה דאפ׳ בזמניהם שהרבו בתחינות והשתחוות גם בשחרית ראו לעניות הקריאה גם בכל ר״ח, כדי להודיעם מקריאה של תענית, כש״כ בזמננו שאין לנו כנופיא מצפרת, ולאי דעדיף לקרות ביחל ולדהות פרשת השבוע כדברי רבינו ז״ל:

נח. טו.] ובמנחה שלהם אין מפטירין כלל, בכ״י ב״מ השמיט זאת, וכבר נזכר שתי הדיעות הללו במס׳ סופרים פרק י״ז ה״ז, וז״ל „אבל בתעניות אחרות [הון מפ״ב] ויחל משה ומפטירין דרשו ה׳, וי״ת שאין מפטירין, ונהגו העם להפטיר", עכ״ל. וכ״ד הרא״ש להפטיר, אבל ברמב״ם בפי״ב מה׳ תפלה הי״ה לא נזכר שמפטירין רק בפ״ב בתוך אסיפה, וכ״כ ב״י בשם אבודרהם ממנהג ספרד שאין להפטיר בשום תענית אלא בפ״ב, ע״ש. ומנהגנו להפטיר במנחה בדרכו את ה׳ בהמצאו:

נט. טז.] חוץ מיום הכפורים, במס׳ תענית דף כ״ו „ואלא האידנא מ״ט פרשי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא, [ולא נזרינן משום שאר מנחה דשכיחא סברות] כיון דסמוך לשקיעת החמה קאי פרשי, בתפלה נעילה דמיא". וכ׳ בתוס׳ לכך לא נהגו העם לומר נשיאת כפים במנחה ביוה״כ, לפי שמתפללים מנחה בעוד היום גדול, ע״ש. ובר״ן הוכיח עוד מפרק אלו נאמרים סומה דף מ׳ דאין נו״כ במנחה יוה״כ, ע״ש. ובה״ג כ׳ דנושאין כפיהם במנחת יוה״כ משום דמפשי ברחמי על סמוך לשקיעה״ה, והרמב״ם כ׳ שלא ליטא כפיהם, אלא דאם עלה בהן לב״כ לא ירד, אלא יאמרו פסול הוא, עיין כ״ז בעור סי׳ קכ״ט, אבל מנהגנו כרב עמרם, ועמש״ל סי׳ קכ״ח אות כ״ב:

יז.] והכי א״ר נהן נאון אין מנהג אצלנו לומר י״ג מדות אלא בצבור, העור סי׳ תקס״ה כי ע״ז אינו יודע מה חסם יש בדבר, כו׳, שהרי לא אמרו הכמים אלא דבר בקדושה כגון קדוש וקדושה וברכו, עכ״ל. אבל הרשב״א בתשובה כ׳ בסי׳ רי״ח דכל שאומרה דרך בקשה אינן נאמרים ביחיד, כמו״ש בר״ה י״ז בתעסק הקב״ה בס״ן ואמר כ״ז שברחל עוכין בסדר הזה ע״ש, וכ׳ הרלב״ח אפשר דגם ר״ג מודה בזה ולא אמר אלא שלא יאמר דרך בקשה, ואלכון הנהון גרמה שיש מעם אחר בדבר, ובלע״ד לבאר דבריו ע״פ מה שאמרו בר״ה [דף י״ז] א״ר יהודה ברית כרותה לי״ג מדות שאינן הוזרות ריקם, ותניא שב נביאים [כין מוחלין לו, לא שב נביאים אין מוחלין לו, ואוקמינן ביחיד. ואמרינן דרשו ה׳ ר״ה ליו״כ]

ומכוונים את לבם לאביהן [שבשמים] הקב"ה. מרחם עליהם, ואינו מואס תפלתן של רבים, ועונה אותם, שנאמר הן אל כביר ואל ימאס. וכרת הקב"ה ברית עם משה ועם אבותינו שאינן חוזרות ריקם, שנאמר הנה אנכי כורת ברית. [ננד:] לפיכך אין אומרין אותן אלא בצבור :

ס. ואומר יחיד עננו בשומע תפלה. (א) [ואם לא הזכיר עננו בשומע תפלה. יח.] אומר] קודם יהיו לרצון אמרי פי ואינו (ב) הוזר לחתום בברכה, שאין יחיד קובע ברכה לעצמו. אלא כשיסיים עננו עד בכל עת צרה וצוקה, אומר יהיו לרצון אמרי פי. ומי שיושב בתענית בשבת או יו"ט שאין בו שומע תפלה, כך אומרו קודם יהיו לרצון אמרי פי :

וצבור שמתענים בתענית ושליח צבור (ג) [יש להם] לא נתענה. יט.] יורידו לפניהם מי שנתענה (ד) [ויאמר עננו]. אבל מי שלא נתענה אי אפשר לו לומר עננו :

שנוי נוסחאות והגהות	סגנן האלף
ס. (א) בכת"י ב"מ „או קודם יהיו לרצון" אבל הנוסחא שלפנינו יותר מדויקת. (ב) בכת"י ב"מ „צריך". (ג) „שלהן". (ד) „שיאמר עננו באמת כ"ה בכת"י ב"מ" : ובכת"י	כהמצאו בעשרת ימים שבין ר"ה ליום כ"פ, קודם שהתם נז"ל, כי לאחר נז"ל אינו מועיל עוד, וא"כ קשה איך אר"י ברית כרותה כו'? א"ו דס"ל שצריך לאומרם דוקא בצבור, שאע"פ שאתם הנז"ל נקרע,

בכל זמן. וכ"כ הרמב"ם לבור כ"ז שעושין תשובה ומועקין בלב שלם נעניים, של' בכל קראנו אליו, ועפ"ז דברי רבינו מדוקדקים במה שאמר „ואין רשות ליחיד לומר אותן בתפלתו אלא בצבור, ולואי כשהצבור כו' וברת הקב"ה ברית שאינן חוזרות ריקם", ור"ל בזה, שאין רשות ליחיד לאומרו, שלא יהי' בקורא תנר במה שלא נענה, אחרי שברית ברותה שאינן חוזרת ריקם, ולואי שיהי נענה כשהצבור מתקבצים ומבקשים רחמים, ואפי' בעשי"ת שאז הוא קודם שנאתם נזר דין נמי יש להדר לאומרו בצבור דתפלת הצבור יותר מועלת, אבל לאומרם דרך קריאה בתורה ולאי דלא ס"ל לאבור :

ס. יח.] אומר קודם יהיו לרצון, דין זה כפול וכבר הזכירו לעיל בסי' כ"ג :

יט.] יורידו לפניהם מי שנתענה, המור בסי' תקס"ו כתב על זה, איני יודע למה, שאינו אומר תעניתי, אלא תענית הזה, ותענית הזה לאחריו, ולאי הם הפסר שיהי' ס"ן המתענה טוב הוא מאחר, חבל אם א"א ל"ל שיכול להתפלל, עכ"ל. והכ"ו בשם אבודרהם כתב שרב עמרם כתב כדברי הרב ר"ל [בבר הזכרתי לעיל כ"פ שלא הי' ביל הרב כ"י סדר ר"ע ולכן מביאו מהאבודרהם,] וכ"כ הבלבו בשם רב יהודאי, ודבריהם דברי קבלה, ועליהם יש לסמוך, עכ"ל. **ועיין** בהלק ראשון בבורות הברכות טוסה. הירושלמי בתפלת עננו, ובוסח רב סעדיה ז"ל :

הלכות חנוכה

יותר מכבילה ואפי' ללמוד אסור מסיגיע זמנה (מ"א תרע"ב) והנשים נוהגות שלא לעשות מלאכה כעוד שהגרות דולקות בבית משום להגם נעשה על ידיהן והוא חלי שעה: (ב) זמן הדלקת נ"ה לכתחילה משעת שה"כ עד שתכלה רגל מן השוק וידליק כשבני הבית מקובצים יחד. עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כ"ז שב"כ נעורים אפי' על ע"ה אבל אם כ"כ ישנים ידליק בלא ברכה: (שם) (ג) אם עבר ולא הדליק בלילה אין לו תשלומין ומ"מ בלילות האחרים ידליק כמו שאר ב"א ובברכה: (שם) (ד) צריך ליתן בה שמן כ"כ שתדליק עכ"פ חצי שעה ואם דולקת יותר מחצי שעה יכול לכבותה וליהנות ממנו אבל בעוד שהוא דולקת אפי' אחר חצי שעה אפי' התנה מעיקרא לא מהני וכן אסור למכלה בשעה שדולקים: (א"ר שם) (ה) אסור להשתמש לאורה אפי' תשמיש קדושה ונוהגין להדליק נר נוסף ומניחין אותו למעלה מהנ"ה (שם) ואין להדליק מנ"ה אפי' לנ"ח: (א"ר סי' תרע"ד) (ו) הדלקה מיסה מצוה ובשעת הדלקה צריך ליתן בה כשיעור ואם לאו אינו מברך ואם רוצה לתת בה אה"כ כשיעור יכבנה וידליקנה מחדש ויברך: (סי' תרע"ה וס"ז שם) (ז) אם כבתה יחזור וידליקנה בלא ברכה:
(מ"ז סי' תרע"ג)

מי הם החייבים בנר חנוכה ודין אכסניא

(א) אשה חייבת בנ"ח ויכולה להדליק בעד כל ב"ב ותינוק שהגיע לחנוך חייב בנ"ח: (סי' תרע"ה)
(ב) אשה שאינה יכולה להדליק יכול אדם אחר אף שכבר יצא להדליק בשבילה ולברך ובלבד שתהא עומדת אצלו בשעת הברכה ובשעת הדלקה. או שתדליק בעצמה ויברך אחר בשבילה: (שם) (ג) פומא אם יכול להשתתף בפרומה מומב ואם יש לו אשה תדליק עליו ואם אין לו אשה ויש לו בית מיוחד שאינו יכול להשתתף בפרומה מדליק ע"י סיוע אחר: (מ"א שם) (ד) אינו אשה ויש לו בית מיוחד והוא יענה אמן ואם אין אחר ידליק בעצמו בלא ברכה: (א"ר וס"מ) בחנוכה ידליק אחר ויברך והוא יענה אמן ואם אין לו במקום שמתאכסן הדר מיוחד צריך להדליק (ה) אכסנאי אף שמדליקין עליו בביתו ואין לו במקום שמתאכסן הדר מיוחד צריך להדליק נ"ח (א"ר תרע"ז בלא כמ"א) ובחורים הסמוכים אצל בה"כ הן בכלל בני הבית וא"צ להדליק בפ"ע אבל אם אינם סמוכין על שולחן בעה"כ צריכין להדליק בפ"ע וכ"ש כ' בע"כ הדרים ביחד צריך כ"א להדליק בפ"ע: (שם) (ו) המתאכסן אצל בעה"כ ואין לו גרות ונם אין מדליקין עליו בביתו ישתתף עם הבעה"כ בפרומה הייבו שיתן לו סך מה והבעה"כ יוסיף מעם שמן בשביל האורח נוסף על השיעור או יקנה הבעה"כ להאורח קצת שמן במתנה: (מ"א שם)

דיני ברכת הדלקת נ"ה

(א) בליל א' מברך ג' ברכות להדליק ושעשה נסים ושהחיינו ואם לא שיריך זמן בליל א' מברך בליל ב' או כשיזכור: (סי' תרע"ו) (ב) בליל ב' ואילך מברך שתים להדליק ושעשה נסים ויברך קודם שיתחיל להדליק כדי שתהא עובר לעשייתן: (מ"א שם) (ג) מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו לילה ונם אין מדליקין עליו בביתו כשרואה נ"ה של אחר מברך שעשה נסים ובליל א' מברך נם שהחיינו: (שם) (ד) אחר שהדליק הנר הראשון בעוד שמדליק שאר הגרות אומר הגרות הללו כו': (שם)

דין נ"ח בע"ש ובמו"ש

(א) בע"ש מתפללין מנחה תחלה ואח"כ מדליקין נ"ח ואח"כ נר שבת וידליק מפלג המנחה ולמעלה (שעה ורביע קודם הלילה) וקודם לכן לא יצא וצריך לכבותה ולהדליקה קודם ביה"ש ולברך עליהם: (סי' תרע"ט) (ב) אם הדליק קודם נר של שבת אם לא קיבל עליו שבת בשעת הדלקה יכול להדליק נ"ח אבל אם קיבל עליו שבת יצוה לאחד מב"ב להדליק בשבילו נ"ח ואשה שהדליקה נר שבת בשתש הוי כקבלה בפירוש וידליק אחר בשבילה נ"ח: (מ"א שם) (ג) בע"ש יתן בה שמן יותר כדי שתהיה דולקת עד חצי שעה אחר לה"כ: (פ"מ שם) (ד) במו"ש מדליקין בבהכ"נ קודם ויתן לך והבדלה ובביתו מבדיל תחלה ואח"כ ידליק ויחיל שמתפלל בביתו יברך תיכף וידליק אחר סדר קדושה ואח"כ יאמר ויתן לך: (תרפ"א מ"ז וס"ח בלא כא"ר)

(נהורא) גדול מעלות כ"ח הוכח בגמ' הרגיל בכ"ח הווין לו כיום ת"ח ורחוי לכל מהדר במצות שילוק דוקא שמן זית ומצוה קצת להרבות בסעודה לתי' במדרש שנגמרה מלאכת המשכן בזמן הזה והיה חנוכת המזבח ג"כ ויש לאכול מאכל גביה וחלב בחנוכה זכר לגם בהאכילה יהודית את האויב וקודם ההדלקה יאמר (לביקוב"ה) כו' (ויהי נועם עד כוננהו) ויברך כש"ע לא במצות אנשים מלומדה ח"ו. ואחר שאמר הברות הללו רחוי לומר תיכף (מזמור שיר הנוכת) במתון גדול וכש"ע גם מזמור (למנצח בנגינות כו' אלהים יחננו):

שחרית נומרין הלל בכל הח' ימים. ח"ק. זה הכלל יום שיש בו מוסף אומר ק"ש ואם אין בו מוסף ח"ק. וקורין בנשא ג' נבחי (ויהי ביום כלות) כהן עד (המשכן) לוי עד (לחנוכת המזבח) ישראל (ביום הראשון) ח"ק יהללו אשרי ובל"ג עליונו. ביום ב' כהן (ביום השני עד קטרת) לוי (מסיים הפרשה) ישראל (ביום השלישי) וכן בכל יום. ביום שני הוא ר"ח אחר ההלל ק"ש מוציאין בו ס"ת בא' קורין ג' נבחי בפ' התמיד כהן עד (ההין) לוי עד (ונסכה) ישראל בפ' ר"ח כולה. רביעית בס"ת ב' (ביום השני) ח"ק יהללו אשרי ובל"ג ח"ק מוסף ר"ח עה"ב בהודאה. ביום ג' אם הוא ר"ח קורין בדאתמול ובס"ת ב' רביעי (וביום השביעי) ואם אינו ר"ח מנהגו בשאר ימי הנוכה. ביום ח' כהן (ביום השמיני) לוי (ביום התשיעי) ישראל (ביום העשירי) עד (את המנורה). בשבת הנוכה מוציאין ב' ס"ת באחד קורין ז' נבחי בפ' השבוע ח"ק ובשניה בשל חנוכה ומפטירין רני ושמחי. ואם חל בו ב' שבתות אזי מפטירין בשבת ב' (ויעש חירם) במוסף דשבת ר"ח יאמר על הנסים. שבת ור"ח מוציאין ג' ס"ת בא' קורין שבה נבחי בפ' השבוע בב' קורין הז' בשל ר"ח ומתחיל (וביום השבת) עד (ונסכה) ח"ק. בג' קורא למפטיר בשל חנוכה:

ברכות הדלקת נר חנוכה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנֻכָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

ברוך

מערכי לב

שעשה נסים לאבותינו בימים ההם, בזמן הזה, במס' שבת דף כ"ה אמרו: מאי חנוכה, דת"ר כו' בשבעה עו"נ בהיכל ממאו כל השמנים ובשגברו ישראל ונאחום לא מצאו אלא פך אחד בחותמו של כה"נ, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד, ונעשה בם והדליקו ח' ימים, והקשה ב"י כיון שהיה בו על יום אחד א"כ לא היה הנס אלא ז' ימים, ותירץ שחלקוהו לשמונה חלקים, ונתנו כל ליל חלק אחד, ודלק עד הבקר, ע"ש. ותירוצו לחוק, דמנין ידעו לחלקו על שמונה חלקים, ולמה בחמת עשו כן, ובפרש דמי שאין לו שמן כדי ערכו הדעת נותנת שיראה לכה"פ לקיים מצוה א' כתיקונה, ודומיא דהכי כ' מג"א סי' תרע"ח, ע"ש. והש"ז כתב דהיינו נישא אלא נדלק כל השמן בליל הראשונה, ונשתייר קצת כדי שיהי' לברכה עליונה על מה לחול, שאינה שורה באחר ריקנא, וגם לבריו אין עולים יפה לפמ"ש מנחות פ"ט דחלי לוג שמן שיעורו לגילי עבת האדוקים, ופ"ש ברש"י ותוס' שאותה מדה נתנו בכל ליל, אף בימות הקיץ, וא"כ אף בלא נישא יש מקום לברכה להול באותו העודף שהיה נשאר בכ"ה בכסליו הקצר מלילי עבת האדוקים, ואע"פ דהתוס' בשם הירושלמי כתבו במנחות שם שהיו עושים בקיץ פתילות עבות כדי שידלק כל השמן בלי שיור, מ"מ בודאי לא עשו ההשמונאים אז אלא פתילה דקה, כדי שישאר להם נ"כ על יום הבא, והרש"א בחולין דף כ"ה עמד נ"כ ליישב זאת, ואמר דהנה קשה נ"כ הלא המנורה עצמה היתה ממאה, ואפי'

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ
והגיענו

מערכי לב

ואפי' היתה של עץ, ממאה מפני בית קבול שבה, מ"ז שהיתה של חרס ונשברה ונטהרה, אם אין שבריה מחזיקות אלא פחות מחצי לוג, וכיון שלא היתה המנורה אלא פחות מחצי לוג, ואעפ"כ דלקה כל הלילה ע"כ שהיה ע"פ נס. וגם דבריו בלתי מובנים, דאע"פ שלא החזיקה המנורה אלא פחות מחצי לוג, יכלו להוסיף בה אח"כ מהשמן שכבר על שימור שתדלוק כל הלילה דבודאי לא סמכו על הנס, וזו"ז ידוע דליל ראשון של חנוכה אינה תלוי מבת הארוכים, ובילדותי כיאדתי ע"פ החשבון בשנה ההיא חלה תקופת מבת בכ"ה בכסליו, אך אין בידי כעתה לברר הדברים, כאשר אין ספרי המברונות בידי, ולולי דבריהם הקדושים נראה שסמכו זכרון ליום הראשון של הנוכה בהדלקת הנר, לזכרון האורה של תורה שבעל פה, שהופיעה עליהם בזמנם של רבותינו אלה ע"י התשובות והנפלאות שנלחו מלכי החשמונאים, והקימו אורה של תורה שבע"פ, וזה היה רק ע"י גם הנוכה ע"י כך השמן המהור שמצאו שמיקרו

רק בדברי רז"ל, וגם הזה קיים ומומל לעולם עד היום:

והוא מ"ש בתס' מגילה „למה נמשלה אסתר לאילת השחר לומר לך מה שחר סוף כל הלילה כך אסתר סוף כל הנסים", ופריך והאיכא חנוכה, נתן לכתוב קמ"ריגן; ויש לעיין להא אין המשל דומה לנמשל, דהשחר סוף הלילה ותחלת היום, ואסתר סוף הנסים ואחריהם חושך ואפלה, ואין דומתם אלא שקיעת החמה שהוא סוף היום ותחלתה של לילה. וגם עיין ניתן לכתוב לריך ביאור. אך עיין הדברים שנהפוך הוא מתה שיחשבו הסוגאים כנו, שבאסתר אפסו נסים בישראל, חשך העולם בעדנו; כי לא כן הדבר, והולדות עתינו מראים לנו היפך זאת. שבכל הזמן שקבלת תורתנו היתה מרופפת בידינו, לא הופילו הנסים אלא לשעה. לקרב אותם לאביהם שבשמים בכל העת אשר הבריק תוקף הגס עליהם, כעין שמצינו באליהו שעבו לשעה כי „ה' הוא האלהים" ואעפ"כ לא נתבטלה ע"ז מישראל. ומי לנו נסים גדולים ועצומים מזמנו של יהושע, בקיעת ירדן, אבני אלגבים, העמדת חמה, וכבוש כל המלכים ובכ"ז אחרי מותו שרו מאחרי ה'. וכן בשמואל וזמנם של הנביאים לא האירו הנסים את עיניהם אלא כאחרת הברק בעת הרעם, לא כן בזמן שבאו אנשי כנסת הגדולה וקבלו עליהם עול תורה בימי המן, וגמדו דת והקיים, ובדרו הפלת ישראל, והוליעו יהוד ה' וקדושתו, בעלו בזה לעולמים ינרא דע"ז ועריות, והעעם שכלם קבלו זאת מרצון, כמו"ש „קימו וקבלו היהודים" וגו', קימו מה שקבלו כבר, ואז האיר עליהם השחר, והתחילה להם בן החמה בתוקף אורה דור אחר דור. אך קבלת התורה מרצון שבימי המן לא היתה אלא כתורה שבכתב, כי תורה שבע"פ עדיין נשארה מרופפת ע"י הכתות השונות כצדוקים ובייתוסים, שלא האמינו אלא בתורת הכתב, ודומיהם הכיתות שנתגאלו בתועבות היונים. ועיקר האורה הניה עליהם בזמנם של החשמונאים וכ"ל שאחריהם, שמעון בן שטח ותלמידי הלל ושמאי שהכניסו חכמה בלבם, ומאז הימים הופיעה אור הזהב לאמונת ישראל ותורתו, ולא יכבו לעולם, ועד היום הם הולכים ומאירים. ושהטעם הזה היו הנסים שנעשו בישראל נכתבים בכתבי קודש לדורות, יען כי היו עלולים לשכוח מפני שלא הבריקו אלא לשעה, ולזאת נכתבו לזכרון. אבל גם חנוכה שבע"פ ידו נסתבבה גדולת תורתנו שבע"פ ששנוה כל ישראל לדורות עולם, היה עינינו כתורה שבע"פ עצמה „שלא נתנה לכתוב" שדברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרה בכתב, אלא חכמים מסרו זאת לתלמידיהם, ולא נשכה, ולא ישתכח לעולם. וברית כרותה כי לא תשכח מפי זרעו, ואפי' בשעת הסכנה שגזרו שלא ללמוד תורה, „מניחה לגר חנוכה על שלחנו" כשאינו יכול לקרות בראש הומיות, כמלות גר חנוכה שחייב להדליקה על „פתח ביתו בראשות הרבים" או „בהלון המסוך לרשות הרב ס", עכ"פ יניחנה על שלחנו" לפני בניו ובני ביתו, ואע"פ שהדורות מתמעטים והולכים והוא מעמת דב"ם דס"ל „שבכל יום פוחת והולך", מ"מ ס"ל לב"ה לאדרבא זהו תוקפו של גם, בשפי' בזה"ז אחרי כל הגליות והשעבודים, מ"מ לא אלמן ישראל מן ת"ח, ותנוקת של ב"ר הבינים בתורה „ומוסיף והולך" עד אשר יערה עליהם רוח ה', ושבו בנים לגבולם:

וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ אֲנַחְנוּ מַדְלִיקִים עַל הַנִּסִּים וְעַל הַנִּפְלָאוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה. עַל יְדֵי כֹהֲנֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים. וְכָל שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה. הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ קֹדֶשׁ הֵם וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם אֶלָּא לִרְאוֹתָם בִּלְבַד כְּדֵי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל עַל נִסֶּיךָ וְעַל יְשׁוּעָתְךָ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ:

מָעוֹז צוּר יְשׁוּעָתִי. לְךָ נָאֶה לְשַׁבֵּחַ. תִּכּוֹן בֵּית תְּפִלָּתִי. וְשָׁם תּוֹדָה נְזַבֵּחַ. לְעֵת תָּכִין מַטְבֵּחַ. מִצָּרְךָ הִמְנַבֵּחַ. אָז אֶגְמוֹר. בְּשִׁיר מִזְמוֹר. חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ:

רָעוֹת שָׂבְעָה נַפְשִׁי בְּיָגוֹן כֹּחִי כָלָה. חַיַּי מָרְרוּ בְּקָשִׁי. בְּשִׁעְבּוּד מַלְכוּת עֶגְלָה. וּבְיָדוֹ הַגְּדוֹלָה. הוֹצִיא אֶת הַסְּגֻלָּה. חֵיל פַּרְעֹה וְכָל זַרְעוֹ. יָרְדוּ כְּאֶבֶן בִּמְצוּלָה:

דְּבִיר קָדְשׁוֹ הֱבִיאָנִי. וְגַם שָׁם לֹא שָׁקַטְתִּי. וּבָא נוֹגֵשׁ וְהִגְלָנִי. כִּי זָרִים עָבַדְתִּי. וְיַיִן רַעַל מָסַכְתִּי. כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי. קֵץ כָּבֵל. זֶרֶבָּבֶל. לֶקֶץ שִׁבְעִים נוֹשַׁעְתִּי:

כְּרוֹת קוֹמַת בְּרוֹשׁ. בִּקֵּשׁ אֲנִי בֶּן הַמְּדָתָא. וְנָהִיתָה לוֹ לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ. וְגַאֲוָתוֹ נִשְׁבַּתָּה. רֹאשׁ יְמִינִי נִשָּׂאתָ. וְאוֹיֵב שְׁמוֹ מָחִיתָ. רוֹב בָּנָיו וְקִנְיָנָיו. עַל הָעֵץ תָּלִיתָ:

יְוָנִים נִקְבְּצוּ עָלַי. אָז בִּימֵי חַשְׁמַנִּים. וּפָרְצוּ חוֹמוֹת מִגְדָּלַי. וְטִמְּאוּ כָּל הַשְּׁמָנִים. וּמִנּוֹתַר קַנְקַנִּים. נַעֲשָׂה נֵס לַשּׁוֹשַׁנִּים. בְּנֵי בִינָה. יְמֵי שְׁמוֹנָה. קָבְעוּ שִׁיר וּרְנָנִים:

חֲשׂוֹף זְרוֹעַ קָדְשֶׁךָ. וְקָרֵב קֵץ הַיְשׁוּעָה. נְקוֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ. מֵעוֹשֵׁי רִשְׁעָה. כִּי אָרְכָה לָנוּ הַיְשׁוּעָה. וְאֵין קֵץ לִימֵי הָרָעָה. דְּחֵה אֲדֹמוֹן. בְּצֵל צַלְמוֹן. הָקֵם לָנוּ רוֹעֶה שִׁבְעָה:

(עטרה בסכת) נקבע לח"ל על שכו סמך מלך בכל על ירושלים. הנהגותיו כמו תענית י"ז בתמוז. (י"ד שכע) כתנחה מ"כ. (המפה עטר בסכע) ר"ה לאילנות ומנהג לאכול בו אירוה מ"מ בו ל"ה ואין מתענין בו אפי' יח"ל וחתן וכלה. ואם חל בשבת אין מזכירין נשמות וא"ה מ"ה ול"ל:

סדר חנוכה

סא. ובחנוכה מתפלל שמונה עשרה. **א.**] ובהודאה (ה) מזכיר על הנסים ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות [ועל (ב) הפרות] ועל הפרקן שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. **בימי** מתתיהו בן יוחנן כה"נ חשמנאי וכניו, כשעמדה עליהם מלכות יון הרשעה על עמך [ישראל] לשכחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך. ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם. (ב) רבת ריבם, דנת דינם, ונקמת את נקמתם. ומסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, ורשעים ביד צדיקים. (ג) וזדים ביד עוסקי תורתך, לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן (ד) כהיום הזה. ואח"כ באו בניך לדביר ביתך, ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך, וקבעום שמונה ימים בהלל

ובהודאה

מנן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

סא. (ה) „ובבהמ"ד", כ"ה בכת"י אסריקני. (ב) בכת"י ב"ם ליתא, ונוסח רס"ג „על הניסין והגבורות התשועות והמלחמות והפרות והפרקן שעשית עמנו ועם אבותינו בו". בימי מתתיה בו' חשמנאי". (ג) גי' רס"ג רבת „את" דינם דנת „את" דינם. (ג) בכ"י ב"ם „וטמאים ביד טהורים", וגי' רס"ג :טמאים בו' „ורשעים בכף צדיקים, ומזידים בכף עושי תורה". (ד) „כיום היום" ליתא ברס"ג, וגרס ואח"כ „נכנסו עמך".

סא. א.] **ובהודאה** ובבהמ"ז מזכיר על הנסים. כו', כמס' שבת דף כ"ח „ועשאתם ימים טובים בהלל והודאה", ופרש"י לומר על הנסים בהודאה, ובדף כ"ד איכעי להו מהו להזכיר של חנוכה בברהמ"ז, ואמרו שם שאם בא להזכיר מזכיר בהודאה בברכת הארץ, וכ' התוס' משום דעל הנסים הודאה היא ולא תפלה, וכ"כ התוס' במגילה דף ל' שא"א „כשם", לפי דהודאה הוי לשעבר, ומש"ה תקנו בה על הנסים דהוי לשעבר, ולפיכך יש לתמוה על נוסח רבינו שמסיים „כשם שעשית עמהם כך עשה עמנו פלא הנסים בעת הזאת ונודה לשמך הגדול סלה" וכ"ה נ"כ נוסח הוימרי. אבל במס' סופרים פרק כ' מזכיר נ"כ תפלה, וז"ל „ואומרים בהודאה, והודאות פלאות והשועות כהנים אשר עשית בימי מתתיהו בן יוחנן כה"נ וחשמונאי וכניו, וכן עשה עמנו ר' אליעזר ואל"א נסים ונפלאות, ונודה לשמך גדול, בא"י הטוב, וכו', וברהה דס"ל להמ"ם ורבינו דאע"נ שהיא תודה בלשעבר מ"מ יכול להזכיר נ"כ תפלה דלהבא, וכדמסיימינן במודים דרבנן כן תחיינו ותקיימנו". וכן תקנו הגאונים והגון הינין בתרייהו לומר „ובתוב" בהודאה אע"נ דהוי להבא, הכל המהנו כתו"ם התוס'. ועיין בס"ז בשם שהגיה על הלבוש שכתב לומר „ובזמן הזה" כולא לבלול הנסים הנלוים והנסתרים שהקב"ה עושה עמנו בכל יום, וכתב הס"ז שעשות הוא, ע"כ. ודברי מכוונין לנוסח שלפנינו, אך גם דברי הלבוש יש להם סמך, וכן מצינו בנוסחת רב סעדיה בגרסא בתפורס על הנסים כו' שעשית עמנו ועם אבותינו. ועיין בכ"י בשם נוסחת רב סעדיה הגא חשמונאי, וי"א חשמונאי ע"ל יאתיו השמנים, דרך גדולה, עכ"ל. ובפירוש או"ה ליוחנן הגא חשמונאי, וי"א חשמונאי ע"ל יאתיו השמנים, דרך גדולה, עכ"ל. ובפירוש מנ"ת פ"ו בשם מדרש הגולה כתב, דבת מתתיה היתה מרוסה לחשמונאי. והגא מעמת, דא"כ איך יאמר חשמונאי וכניו, וברהה לפי דברי האו"ח יהי' הגרסא חשמונאי בהולם כנוסח שלפנינו, והגא על שם עיר חשמון אשר בגבול בני יהודה הנו' ביהושע מ"ו, ולדעת הי"א הגרסא השמני בפתח, ודעת שניהם מצאנו להם מקור כי בנוסח רבינו סעדיה מגוקד חשמני בפתח, לשכחם תורתיך, ולהעבירם מחקי רצוניך, הראשון כלי מ"ם, וכ"כ הל"מ

בשם

ובהודאה לשמך. (ה) [וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו.] כשם שעשית עמהם, כן עשה עמנו ה' אלהינו פלא ונסים בעת הזאת, ונודה לשמך הגדול סלה. [ותושיענו בימים האלה] ועל כלם יתברך, כל החיים, שים שלום, וקורין את ההלל. ומברכין ברוך אתה ה' אמ"ה אקב"ו ב.] לגמור את ההלל, ונומרין אותו. דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק שמונה עשר יום בשנה היחיד גומר בהן את ההלל. אלו הן, שמונת ימי החג, ח' ימי הנוכה, ויום ראשון של פסח, ויום אחד של עצרת. ובגולה עשרים ואחד יום. תשעה ימי החג, ושמונת ימי הנוכה, ושני יו"ט של פסח, ושני ימים טובים של עצרת:

ג.] וכך אמר רב שר שלום גאון המתפלל ביחיד באלו עשרים ואחד יום שהיחיד גומר כהן את ההלל, הייב לברך ולגמור בהן את ההלל, ולקרות את כלו, ולחתום אחריו. וכך מנהג בשתי ישיבות:

סב. ומוציאין ספר תורה וקורין בנשיאים. ד.] ביום ראשון של הנוכה קורין ג'. (ו) מן ויהי ביום כלות משה עד (כ) ויהי המקריב ביום

שנוי נוסחאות והגהות

(ה) מיותר ובכ"ז ב"ם ליתא, ובר"ג גרס בשם שעשית נסים לראשונים כן תעשה לאחרונים. והושיענו בימים האלו בזמנים ההם:

סב. (ו) בברי". ובכת"י א' מן בה חברכו.

(כ) עדי ועד בכלל.

בכת"י

מנן האלף

בשם רבינו שעדי', והשני עם מ"ם, ולמה כמ"ש שכתב בשם המרדכי לומר חקי רצונך. וכ"כ בעל עבו"י שהוא על לשון הכתוב לא עברתי ממצותיך. ועיין במ"אשים לומר וקבעו שמונת ימי הנוכה אלו כמו שאנו אומרים ותהן לנו הג פלוני, ע"ש. וכ"ה בנוסח שלפנינו, אבל בכ"י כ"מ ליתא, רק וקבעום שמונה ימים כו', וברמה לא דמי לחג דודאי צריך לומר פלוני, דמועדים רבים הן, וצריך לפרש, אבל שמונת ימי ההודאה אינן אלא הנוכה:

ב.] לגמור. כן דעת רבינו לברך לגמור בימים שגומרים בהם את ההלל, כדי לחלקם מימים שאין גומרין, וכ"כ הספרדים. אבל מנהג אשכנז לברך בכלם "לקרוא" כדעת הר"מ מרוטנבורג, [ועיין תוס' ורא"ש ברכות י"ד.] משום שמא ילגו תיבה אחת. והויא ברכה לבטלה:

ג.] וכך אמר רב שר שלום גאון. מפני שבגמ' לא נזכר רק שהיחיד גומר בהן את ההלל, הוסיף רבינו בשם רש"ם שהיחיד מחויב נ"כ לברך עליה תחילה וסוף, אבל לענין שצריך היחיד לגמור את כלו, מפורש גם בגמרא, ומה שאמרו בתענית כ"ה ובערוכין, יחיד לא יתחיל, ואם התחיל גומר, מיירי רק לענין ר"ה, לו הוש"מ של פסח, וכן פירשו שמה כל המפרשים, והרמב"ם הל' חנוכה. ופלא בעיני דברי תוס' רי"ה בשם' ברכות י"ד שכתב בשם ר"ח, וז"ל "יחיד ממש לא יתחיל בברכה, ואם התחיל בברכה בהני י"ח יום גומר", ע"ש. ואם יכוין על רבינו הגאון הלא הקובי' יותר תמוה, שהר"ח בפירושו בתענית כתב בפירוש דלא מיירי שם על הי"ה יום אלא לענין ר"ה וחוש"מ, ע"ש. ועמש"ל בי' מ"ה אות ד':

סב. ד.] ביום ראשון של הנוכה קורין ג' מן ויהי ביום כלות משה, וכ"כ א. כתוב מן כה הברכו. והטור סי' תקפ"ד הזכיר שני התנאים האלו, לקורין מן ביום כלות כלמפרש בפסיקתא שנאלם בו מלאכת המשכן, [ע"ש בב"ה] ומן מקומות שמתחילין בברכת כהנים, ומנהג יפה הוא לפי שנעשה הנס ע"י כהנים, ע"ש:

יום

ביום הראשון. ה.] יום שני ביום השני וביום השלישי. יום השלישי, ביום השלישי וביום הרביעי. יום הרביעי, ביום הרביעי וביום החמישי. יום החמישי, ביום החמישי וביום הששי. יום ששי, ביום הששי וביום השביעי. יום שביעי, ביום השביעי וביום השמיני. יום שמיני קורין מן ביום השמיני עד וידבר אליו. [ויש שקורין עוד וידבר בהעלותך, עד כן עשה את המנורה]:

ו.] ובחנוכה אין מדלגין, ואין מדלגין אלא (ג) בפרי החג [פירוש בשמיני בדמפרש בסדר תפלת סוכות, במימרא דמר יהודאי זצ"ל לקמן

שנוי נוסחאות והגהות

(ג) בכ"י א, בפני', וס"ש פירוש כו' בכ"י ב"ם ליתא. בחנוכה

ה.] יום שני וביום השני וביום השלישי. כו' וכ"כ התוס'

בסוכה דף נ"ה דשליטי קורא דלמחרתו, וכ"פ רמ"א בסס הגמי"י, אבל המור וס"ע סי' תרפ"ל כ' דשליטי חוזר לקרות וביום הסני כלו. וכמהלקותם בחנוכה, כן נחלקו בקריאת חוה"מ סוכות, דהשליטי קורא וביום הרביעי, ולדעת המוס"ע מלבד הנ' וחוזר לשלפניו. ובמ"ם פי"ז ופרק כ' איתא, שבשבת חנוכה קורין מן ויהי ביום כלות עד כן עשה את המנורה, ואין המנהג כן, ועיין בתשבול בסדר פרשיות דביום ח' יש לקרות עד כן עשה את המנורה. ומנהג יפה היא ע"פ המדרש „חלשה דעתו של אהרן, אמר הקב"ה עתידין בניך לעשות חיגון אחר, וזה חנוכת הנשיאים ע"י חשמונאי ובניו, ע"ש:

ו.] ובחנוכה אין מדלגין ואין מדלגין אלא בפרי החג. פירוש בשמיני כו'. תיבות אלו הן הוספת המעתיק ממעמת דנפשיה, וכדי לבאר הדברים

צריכין אנו להציע נמרא סוכה דף נ"ה, דאיתא שם: אמר דאית לן תרי יומי היכא עבדינן. אביי אמר בני ידחה, רבא אמר שביעי ידחה, ת"ש דרבא אם חל שבת להיות בא' מהם ימומו ידחה, אתקין אמימר בהרדעא דמדלגי דלגוני. והתבאר שם לשיטת רש"י דביו"ט שני לא מצינן למימר בפרשת מוספין וביום הסני אלא ובהמשה עשר, דלא נעבד לי' חול, ומבעי לי' ביום א' דהוה"מ היכא נעביד, וס"ל לרבא דאומרים בו וביום הסני, ואע"נ דמצא לפי"ז נצטרך לומר ביום ס"ע וביום הסביעי, מ"מ לא נאמר אלא ביום שמיני עצרת מפני שנם הוא יו"ט, וסביעי ידחה, אבל אמימר תיקן לדלג. ור"ל להזור למחר מה שאמר אתמול, והייני „דולג", כדאמרינן במגילה כ"ב ב"ה, דרב אמר דולג, שהשני חוזר לקרות ואמרת לה, ומשייש רש"י דכי היכא דאתקין לענין תפלה ה"נ עבדינן לענין קה"ת, שלהשלה הראשונים אין קפידא וקורין במה שירצו, והרביעי הקורא לכבוד היום קורא בספיקא דיומא ביום הנ' וביום הנ', ולמהרתו חוזר הרביעי במה שקרא אתמול ביום הנ', וביום הנ"ר קורא ביום הששי וביום השביעי, ע"ש. והנה לפירושו שאם חוזר למהר מה שקרא אתמול היינו נמי דולג, קשה פה לשון של „בחנוכה אין מדלגין" דהא ע"כ מדלגין נמי להזור בנ' מה שקרא אתמול לביום הסני, ולכן פירש המעתיק „פירוש בשמיני, כדמפרש בסדר תפלת סוכות במימרא דרב יהודאי גאון", והוא שם בסדרנו ס' קל"ו, ע"ש. לחולק על שיטת רש"י ואמר דהרביעי אינו קורא בספיקא דיומא בתרי ענינים, אלא בענין אחד, ביום א' דחוה"מ קורא ביום הסני, וביום ערבה בהוס"ר קורא וביום הששי, ובשמיני עצרת ביום השמיני, והשביעי נהנה לגמרי, ולא כרש"י דס"ל לאמימר דמדלג דלגני, שגמגא דבהוס"ר קורא ביום הששי וביום השביעי, אלא דקיי"ל כרבא, כמו"ש רב יהודאי שם דהלכתא כוותי', ומפרש שם הא דאמימר דאתקן לדלג, דר"ל: דביומא שביעאה דהנא דהוא יומא דערבה סלקינן ביום הששי" ע"ש. ולפירושו ר"ל דמדלג בו מששי לשמיני, ועיין מ"ש שם שבדבריו משמע כן בסוני' ע"ש, אבל בכתב בשמיני, שמדלג בו מששי לשמיני, ואינו מזכיר אלא בפרי החג, פירוש בחנוכה אין צריך לדלג, אלא קורא כל פרשה בזמנו, ואין מדלגין אלא בפרי החג, פירוש

לקמן.] ז.] ור"ח טבת ש"ל בחול מוציאין שני תורות, וקורין שלשה בשל ר"ח, ואחד בשל חנוכה. ואם חל ר"ח טבת להיות בשבת מוציאין שלש תורות, וקורין אחד בענינו של יום, ואחד בשל ר"ח, ואחד בשל חנוכה. ומפטירין בזכריה רני ושמחי בת ציון, עד תשואות חן חן לה. ואם מזדמנות שתי שבתות

מגן האלף

יל"מ ליתא לפירושו של המעתיק, וגרתה שמפרש כפשיטו, דבחנוכה אין מדלגין לחזור „באותו יום" מה שקרא כבר, ולא כפרי החג שהל' חוזר לקרות באותו היום מה שקראו הראשונים, ולא קאי אדילוג דמוסף:

ז.] ור"ח טבת שחל להיות בחול כו'. במגילה דף כ"ט אתמר ר"ה טבת שח"ל בחול, אר"י קרי תלתא בר"ח והד בחנוכה, כו' עד דהלכתא אין משניחין בחנוכה, ור"ח עיקר. ופס, ר"ה טבת שחל בשבת אר"י נפחא מביאין שלש תורות כו'. ופס דף ל"ה אר"ה א"ר שבת שחל להיות כו', בחנוכה בנביאים, ומפטירין בגרות דזכריה, ואי מקלעי שתי שבתות קמייתא בגרות דזכריה, בתרייתא בגרות דשלמה, ע"כ. וזה יסוד מקור דברי של רבינו, אך יש להסתפק במה שאמר „ומפטירין בזכריה רני ושמחי", אם הוא ענין בפני עצמו וקאי אפשט שבת של חנוכה, שבאם הל חנוכה בשבת אחת מפטיר רני ושמחי, ובשתי שבתות מפטיר בשבת שניה דבמלכים, או דקאי אדלעיל מיניה, שחל ר"ה בשבת חנוכה שמוציאין ג' תורות ומפטיר רני ושמחי:

ומצאתי בס' שבו"ל סי' ק"ן ובתנא סי' ל"ז שבבר נחלקו בזה גדולי עולם, ובשתשובה מר"י הסיד בשאל ע"ז, והשיב דמפטירין השמים כשאי, מדאמרינן בפס' מגילה כ"ט „אין משניחין בחנוכה ור"ה עיקר", תרתי ל"ל אלא אין משניחין בחנוכה אפרשתא, ור"ה עיקר אאפרשתא, כו', ועוד דהכא תרתי הודש ושבת, והתם חנוכה ותו לא, הלכך ר"ח קדיש דאיהו תדיר ומקודש, ובפס' סופרים [פרק י"ב] איתא, שמיל ר' יצחק שהורה את רי"ל נפחא ר"ה טבת בחל בשבת בתה קורין, א"ל ז' כיום כלות, והמפטיר בשל שבת ור"ח, עכ"ל. אבל לא זכיתי להבין דברי הקדושים, לדברי הרי"ח אאי כונת המ"ם על ההפטרה של השמים כשאי, והענין נפלא מאד עצמו שאין דרך בעל מ"ם להביא מימרא דאמוראי מה שלא נמצאו דבריהם כלל בש"ס בבלי וירו', אבל אין ספק שדברי של המס' סופרים נובעים מירו' ברכות פ"ד, ותענית פ"ד, וז"ל „ר' יצחק שהורה שמיל לר' יצחק, ר"ח שח"ל בחנוכה כו' ג' בר"ה ות' בחנוכה, ר' שימון כו' ג' בחנוכה ות' בר"ה, להודיעך שלא בא הד' אלא מחמת ר"ה, בר שלמיה ספרא שמיל לר' מנא, הגע עצמך שחל ר"ה של חנוכה להיות בשבת ולאו ז' שימון קורין, אית לך מימר שלא בא השביעי אלא מחמת ר"ה, א"ל הדא שאלתא דספר", וכ' הרש"ם, כלומר שאלת ת"ה היא, והכי קיי"ל ג' בר"ח ואחד בחנוכה בחל בחול, ע"ש. ובחל בשבת שאמרו בירו', [ס"ל להמ"ם, או שהי' כן בגרסתו בהך דאמר] „ולאו ז' שימון קורין", דהך ז' הייגו בפרשה של ביום כלות מבה דחנוכה, דלכל מפסיקין בפרשיות. יז"ש במ"ם והמפטיר קורא של שבת ור"ח, ור"ל שמתחיל וביום השבת ורשאי הדשיבכם כמנהגנו, ומש"ה שאיל בירושלמי מר"ח של שבת חנוכה, ולא מפתם ר"ה שחל בשבת ולאו ז' שימון קורין, משום דס"ל בחמת דקורין ז' בשל ר"ה ולא בפרשת השבוע, וכדאמר שם דבר"ח מפסיקין לפרשת השבוע, וליכא לאקשויי מהא לרב שימון כלל. הך משבת ור"ה בחנוכה דס"ל דקרי ז' בשל חנוכה בכלות מבה, בפיר מקשה, דהזיגן דלא קבלינן לתת היתרון לקריאת ר"ח, ואמר ל ה על זה שזה שאלת ת"ה כפי' הרש"ם, או שאינה שאלה כלל, כמו"ש כל המפרשים משום שאין דמיון קריאה של שבת לחול. דשבת נעולה ז', אבל בחול צריך הרב עי לקרות בר"ה להודיעך כו', ואין ספק שבעל המס' סופרים כיון להיות זה, והתהיל בו שמות האמוראים שבהתלתו, והשיב מה שאינו צריך לענינו, רק שמסיים מה שאמר „ולאו ז' שימון קורין", והי' בגרסתו ז' ביום כלות, והמפטיר בשל שבת ור"ח, כמו"ש דקורא מביום השבת ור"ח, וזה ברור לענ"ד דלא כיון המ"ם

שבתות (ד) מוצאין שני ס"ת בבל שבת. אחד של פרשה. ואחד של חנוכה, ובשבת ראשונה מפטיר רני ושמחי, ובשבת שניה מפטיר במלכים ויעש חירום. ח.] ומזכירין של חנוכה במוספים בין בשבת בין בר"ה מה טעם יום הוא שנתחייב בד' תפלות. וצריך להזכיר על הנסים בברכת המזון. ט.] דר' יצחק נפחא איקלע לבי ריש גלותא. [שבת כ"ד] סבר לאדכורי בבונה ירושלם, א"ל רב ששת בתפלה, מה תפלה בהודאה, אף ברהמ"ז בהודאה:

סג. והמדליק נר חנוכה חייב לברך. [והרואה נמי חייב לברך.] דאמר רב חייא בר אשי אמר רב [שבת כ"ג] המדליק נר הנוכה צריך לברך. (ה) [ור"ה] דידיה אמר הרואה נר של חנוכה צריך לברך. מאי מברך י.] אמר רב יהודא המדליק ביום ראשון מברך שלש. ברוך אתה ה' אמ"ה אקב"ו

שנוי נוסחאות והגהות

(ד) בחנוכה":

סג. (ה) ור' ירמי' כצ"ל.

בכ"

מנן האלף

המ"ס כלל לענין השמיש כסתי, ובפרש לגרסת המ"ס אשר במהזור ויטרי פרק י"ב דאיתא שם נוסח אחר וז"ל: ר' יצחק סחורא

כו' קורין ו' בסדר של שבת, שביעי בר"ח, והמפטיר בשל חנוכה, והוא לפי שיטת הבבלי מגילה, משמו של רי"ל נפחא, והכי קיי"ל, וכך ני' המהוורת שמקורו של מ"ס הוא מהבבלי, ואין שם זכר להפטרה השמיש כסתי, וגם כמה שדקדק רי"ה מכפל לשון שבבבלי „אין משגיחין בהנוכה, יר"ה עיקר", דר"ל דעיקר להפטרתא, המעיין ברש"י ותוס' שם יראה דל"ג תיבת „ור"ה עיקר" ע"ש, והב"ח גרס אין משגיחין בהנוכה כל עיקר:

ורש"י ז"ל ורבינו יעביה והתוס' כתב' שבת דף כ"ג ע"ב ס"ל דפרסומי ניסא עדיף, ומפטירין רני ושמחי, וכן השיב רב יהודאי גאון, וכן ס"ל לר' יצחק ב"ר יהודא רבו של רש"י. ובפרש כיון שמפטיר קורא בשל הנוכה, בשי שנם ההפטרה תהי' בענינה כמו המפטיר, כדי שידעו שמפטיר בתורה מפני כבוד התורה, ולכן קראו בתורה תחילה ולא בנביא, שקה"ת עיקר והנביא טפל לה, וכן נוהגין, ולכן מסתברא דדברי רבינו הא' אלעזיל בשבת ור"ה של חנוכה דמפטירין רני ושמחי, וכן עיקר:

ח.] ומזכירין של חנוכה במוסף. כתב' שבת כ"ד מיבעי להו מהו להזכיר של הנוכה במוספין כיון דלית לי' מוסף בדידיה לא מדכרינן, א"ד יום הוא שנתחייב בד' תפלות, וכוימרי מסיים דמזכירין על הנסים במוסף של שבת, ומוסף של ר"ה ושבת [ור"ל אע"ג דאינו אומר יעו"י בעבודה מ"מ על הנסים מדכירינן, דיעו"י שאני שבבר הזכיר באמצעה] משום דיום הוא שנתחייב בד' תפלות, ומש"ה מזכיר של שבת בגעילה, אבל בברכת מנן אבות ביו"מ אינו אומר והזמנים, לפי שברכה זו ליתא ביו"מ כלל ע"כ, וכך הוא סונית הגמ' שם:

ט.] דרי"צ נפחא איקלע לבי ריש גלותא. בש"ס שם הגרסא רב הונא בר יהודא איקלע לבי רבא כו' אמר להו רב ששת בתפלה. וגירסת הרי"ף א"ל רבא, ומסתברא אי בגרסת רבינו אי ברי"ף, משום דרב ששת קדים טובא לזמנו של רבא:

סג. י.] אמר רב יהודה המדליק כו' בגמרא שם איתא אר"י יום ראשון הרואה מברך שתים והמדליק מברך ג', מכאן ואילך מדליק מברך שתים, ורואה מברך אחת מאי מטעם ממטע זמן כו' מאי מברך מברך להדליק כו'. והתוס' כתב' סוכה כתבו דבשאר מצות כגון לולב וסוכה לא תקינו רבנן לרואה לברך, וטעמא משום חביבות הנס, ועוד יש כמה ב"א שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה. ולטעם ראשון ניחא דלא חקשי מזוזה, ועוד י"ל דלא שייך לתקן ברכה לרואה שאין העושה מברך, עכ"ל, ורואה

אקב"ו להדליק נר של חנוכה, ובא"י אמ"ה שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. ובא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. והרואה מברך (ג) [שתים] שעשה נסים, (נ) [ושהחיינו. מכאן ואילך המדליק שתים, מברך להדליק ושעשה נסים. והרואה מברך אחת, שעשה נסים.] והיכן צונו, רב אחא אמר מלא תסור, רב נחמן בר יצחק אמר שאל אביך וינדך זקניך ויאמרו לך:

סד. מצות נר חנוכה משתשקע ההמה עד שתכלה רגל מן השוק.

יא.] ומאי נפקא מינה מי שלא הדליק משתשקע ההמה, מדליק עד שתכלה רגל מן השוק. [אי נמי לשיעורא שאם היתה דולקת והולכת עד שיעור זה ורוצה לכבותה, או רוצה להשתמש לאורה, הרשות בידו

שנוי נוסחאות והגהות — מנן האלף

(ג) בכ"י ב"מ „אחת" והוא מ"ס: (נ) בכ"י ב"מ ליחא כ"ז, והוא מ"ס. — דנפ"מ כין המעמים לגמעם מגוס הכיכות הגם מכרך נס מס עתיד להדליק כאותו לילה

מגוס לאין להמתין המצוה, וכ"כ רש"י כמס' שכת שסמע מפי ר"י בר"ו, „דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין", ומבמע דאע"פ שדעתו להדליק באותו לילה אם לא הדליק מברך, אך לעמש הגי מינו מברך אלא כאין בידו לקיים המצוה כלל. וכ"כ הר"ן והעור „שאינו מברך על הראיה מי „שעתיד להדליק באותו לילה" ע"ש, והכי קיי"ל באס דעתו להדליק בעצמו באותו לילה יסדר מז לכל הגי' ברכות, ורבינו ז"ל סתם הדברים, וגראה שסמך עצמו עמ"ש סי' קל"ג לענין זמן של סוכה דסודרן על הכוס וה"ה לענין שעשה נסים, וכב"כ שקרוב לומר דגם רש"י ז"ל גרס כהעור אלא שחסר בספרו, כמו"ש הכ"ה סי' תרע"ו ע"ש:

ולענין ברכת להדליק מביא בב"ל סי' קפ"ד בשם רבינו יוסף המברך „על מצות הדלקת נר חנוכה" כמו"ש בירושלמי פרק לולב הגזול, ועוד מי ס"ל המברך להדליק א"כ כדאמר ר"פ בפסחים דאומר על המילה מגוס דלא סניא דלאו איהו מהיל. ואבי הבן מברך באמת לעול, למה לא פריך רב פפי מגר הנוכה דסני ע"י שליח ואפי"ה מברך בלא"ל להדליק עכ"ל, אבל כבר תרלה הר"ן רב פפי מגר הנוכה דסני ע"י שליח ואפי"ה מברך בלא"ל להדליק עכ"ל, אבל כבר תרלה הר"ן בפ"ק דפסחים כיון דצריך לאשתתופי בפריטי ממילא אין מצוה זו יכולה להתקיים ע"י אחר, שאינו יוצא אלא בשל עצמו, ע"ש. והרא"ש בפ"ק דפסחים כתב דאורחא דמלתא שכל אדם מדליק בעצמו מגוס הביכות הגם, ע"ש. ועיין במש"ל ה"א דף ל"ו אות י"ב. ועיין במב' סופרים ומועתק נ"כ כמור סי' תרע"ו שהמדליק אחר שהדליק אומר „הגרות הללו", וכתב הב"ה דהלשון משמע שאומר הגרות הללו קודם ברכת שעשה נסים ושהחיינו, ע"ש. וכן גראה נ"כ מלשון הרא"ש פרק ב"מ, אבל אין משמעות דברי המור כדברינו שהרי העתיקו אחרי כל הבלשה ברכות, וכן נוהגין, וע"ע גרסת מ"ש הגרות כו' ע"י כהגיך הקדושים כל שמונת ימי הנוכה, כלי ואל"ו, אך הרא"ש והעור העתיקו בואל"ו והכונה בעלינו להודות נ"כ על הנסים של שמונת ימי הנוכה שנעשה גם בכל יום:

סד. יא.] ומאי נפ"מ כו', רצה לומר דאין הכונה כמה שאמר דמצותה עד שתכלה רגל, לומר שאם כבתה מחויב לחזור להדליקה, דז"א דקיי"ל כבתה אין זקוק לה, אלא כדאמרינן בתמ' שבת דף כ"א, „לאי לא אדליק מדליק, אי נמי לשיעורא", ומסתימת דברי רבינו גראה דס"ל כמו"ש הרמב"ם בעבר זה הזמן דאינו מדליק עוד, אבל המור סי' תרע"ב כ' דלא כהרמב"ם דמ"מ עדיין זמנה כל הלילה, וכ' הה"מ דעעמס מגוס דתנן במנילה כל שמצותו בלילה בשר כל הלילה, אלא שלא עשה מצוה כתקנה, אבל לגון דאי לא אדליק קשה לפירוש זה, דא"כ הול"ל „לאדלוקי", עכ"ל. והתוס' בתמ' שבת כתבו דמ"מ אם לא הדליק ידליק מספק, דהא משני שנויא אחרינא, ולר"י גראה דעתה אין לחוש מתי ידליק,

דאנו

דאמנו אין לנו הכירא אלא לבני הבית שהרי מדליקין מבפנים, ובהגמי"י פ"ד מחנוכה כתב בשם ר"ת דבהני תרתי ליסני חזליקן לקולא. בשיעורא, ובדלא אדליק. דבשל סופרים הלך אחר המיקל, אבל רבינו יצחק אומר דבהני העם כלשון ראשון, אלא שעתה במדליקין מבפנים אין להוש. כו', וזהו דעת רבינו הגאון ז"ל לפי כתי"י ב"מ שלא העתיק אלא לשון ראשון, וס"ל להלכה

באין להדליק אחר זמן זה:

אבו גם לגרסא שלפנינו שהעתיק שתי הלשונות, אינו מוכח מזה להקל להדליק גם אחר זמן זה, כיון דאפשר דהני תרי ליסנא לא פליגי. וכן הרמב"ם כ' להלכה דאינו מדליק אחר זמן זה, וכתב נמי שצריך שיתן במן בגר בשיעור זמן זה שהוא כמו חצי שעה ויותר, ואה"כ אם רצה לבבותה, או לשלקה עובה. וכ"כ מסתימת דברי רבינו שלא כתב שיכול להדליק אחרי

זה הזמן, וכ"כ הגר"א במש"ר:

ויש לעיין שלא הזכיר רבינו ז"ל בפירושא "דאי נמי לשיעורא" כמו"ם האלפסי, "כלומר שצריך לתן בתוכו במן כדי שתהא דולק והולך עד השיעור הזה, היתה דולקת עד השיעור ורצה לבבותה הרשות בידו" וכ"כ הרמב"ם. אבל הרא"ש גרס "אי נמי" היתה דולקת כו' והם שני פירושים נפרדים, במ"ם א"נ לשיעורא, ופי' הראשון שצריך לתת במן בגר משיעור זה הוא פרש"י, וכן מבמש בר"ן, וכ"כ הק"ל לפרש"י ז"ל דאפי' אחר שדלקה בשיעור אסור לבבותה ולהשתמש, ע"ש. ובמרדכי מפורש שהם שני פירושים, וכ' "לשיעורא לתת בה במן לבבותה ולהשתמש, פירוש אחר שאם היתה דולקת בשיעור ורצה לבבותה" כו', ורבינו השמיט שמדליק בשיעור, פירוש אחר שאם היתה דולקת בשיעור ורצה לבבותה הוא פירוש הפשוט יותר:

לפירוש ראשון, וצריך טעם לתה, דלכאורה הוא פירוש הפשוט, אלא שכל זמן זה

ונראה דס"ל לגאון דא"ל לתת במן בשיעור משקיה"ח עד שתכלה רגל, אלא שכל זמן זה היא מצוהה דפרשומי ניסא, והיה דיכול לכתחילה להדליקה אחר זמן שקיה"ח, ואז כוהה ג"כ מתלת שיעור השמן, כי א"ל לשמן אלא עד שתכלה רגל, ומשום הכי אם בבתה הוך זמן זה אינו זקוק לה, ודלא כפרש"י, ודומיא דהכי מפרשינן הך ברייתא לתירוצא קמא, דעיקר תליא משום פרסומי ניסא בזמן בשם רגל בשוק, ומעמו נ"ל דס"ל אי ס"ד דצריך שיעורא להני שעה ויותר, סברא היא שלא ידליק גם בפסולי המוקדש ופתילות, ואם הדליק בהן ובבתה מסתברא שיהא זקוק להזור להדליקן דומיא דהדליקה בבני הרוה שבתב בהגהות מלפני ומובא בכ"ה שאם אי"ל לעמוד בפני הרוה הרי הוא כמי שלא נתן במן בשיעור, וצריך לחזור להדליקה במקום אחר רוה. וכ"כ האו"ז שאין לתהוב הגרות סמוכות על מתחתמות ונופלות דהוי כמי שלא נתן רוה בשיעור, ומה לי בשמנוי לבבות ע"י רוה או ע"י פסולי המוקדש, ובאמת כמי שלא נתן במן בשיעור, קיי"ל דמדליקין בכל פסולי המוקדש ופתילות, אי"ו דהעיקר משום פרסומי ניסא, וא"ל שיעור אלא מאחרי שהדליקן אסור להשתמש לאורן או לבבותן עד זמן שתכלה רגל דמשום הביבות הגם מקלה אותן לגמרי לאצה כמו"ם התוס' שבת דף מ"ד. ועיין מנ"א סי' הרע"ז ס"ק יו"ד, אולם אחר שכלתה רגל מן השוק דעבר זמן של פרסומי ניסא, מותר לבבותה ולהשתמש

לאורה, ואפי' בתוך זמן זה אם בבתה מעצמה אינו זקוק כיון דבאמת א"ל שיעור:

אלא דע"ע מ"ש הגאון בסי' זה "שאם בבתה מותר [ל"ל צריך] להדליקה עד שיכלה אותו השמן בשם בו בדבר מצוה ולא יניה עוד" והוא סותר למ"ש כאן שמותר לבבותה, וקושי' כזו הקשה הב"י בסי' תרע"ז על המור והרא"ש שבריהם סותרים זא"ז, והמרדכי הקשה כן על הרי"ף מהפסיקתא ע"ש. ומה שמתרץ הב"י דמיירי שנותר מהשמן הצריך לשיעור הדלקה [ר"ל שבבתה לפני הזמן שתכלה רגל] דאז הוקלה למצותו, אבל אם שם בו שמן יותר משיעור לא הוקלה למצוה, ע"ש, לא שייך כאן, דלשון הגאון משמע שמחויב לבער כל השמן אשר שם בו בדבר מצוה, וכאן כ' שמותר לבבותה, ובעל עטרת זקנים בסי' תרע"ז תשב לדחות קו' הב"י על נקלה, וכי שא"ל לבל הדוחקים שדחק הב"י דלק"מ "דאע"פ שיכול לבבות, מ"מ צריך לשרוף באופן שצריך נגיזה", אבל דבריו נפלאים שהעלים עין מכל הגאונים המרדכי והר"מ והר"ן דלא ס"ל כוותי', ורבינו הר"ן כתב על הרי"ף שמ"ש שמותר לבבותה נראה שמותר להשתמש מהשמן, וכמ"כ הוא ע"ש, וממילא בטלה

דעתו נגד דעתם של מדירי תורה אלו:

ולכן נ"ל דדברי רבינו מ"ש "עד שיכלה כל השמן שם בו בדבר מצוה" הם ע"פ העתק

בידו.] **ותנו** רבנן, [שבת כ"ב] מצות חנוכה נר איש וביתו, (ח) והמה דרין נר לכל אחד ואחד. **יב.**] **והמהדרין** מן המהדרין בש"א יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך. ובה"א יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. (כ) **יג.**] ונר חנוכה צריך להניחו על פתח ביתו בחוץ (נ) בטפח הסמוך לפתח (ד) [משמאל דרך ביאה.] (ובכת"י כ"מ איתא:) [כדי שיהא בהכנסתו חנר בשמאל והמזוזה בימין כדי שיכנס בין שתי מצות. ואם דר בעליה מניחה בחלון הסמוך לרה"ר. ואסור להשתמש באותו נר, אבל מכסהו בכלי כדי שיתראה מעט שיכירו כי נר חנוכה הוא. ואם נשבה הרוח או פחד מפני הלסטין מניחה על שלחנו ודי לו. ואם כבתה מותר להדליקה עד כמה פעמים עד

שנוי נוסחאות והגהות

סד. (ח) צ"ל .והמהדרין. (כ) בכ"י ב"מ .והלכה כב"ה. (נ) בכת"י א' .בחלל של פתח. (ד) .מצד שמאל.

מנן האלף

בת"י כ"מ, שלא הזכיר לעיל פירושו של הגאון על .אי נמי לשיעורא., וי"ל דכ"ל כרש"י דאפי' אחר זמן זה אסור לכבותה, אלא מבעיר כל השמן שבנר, וכדברי הפסיקתא והשאלתות, וכש"כ כשנתן השמן בהנר בבתים, שבודאי הקלה גדולה למלוה עד שיתבערו לגמרי כתו"ם הר"ן, ולשיטת הגאון אשר בכת"י שלפנינו דכ"ל בשיטת האלפסי, באמת יש לתרץ בתירוץ הב"י, והוא תירוץ מספיק. וכן תי' נ"כ בשלמי הנבורים על הרי"ף, ע"ש:

יב.] **והמהדרין** מן המהדרין בש"א, כו', כתבו התוס' דב"ש וב"ה קאי אנר איש וביתו, דאיכא היכירא בשמושיף או מהסר שהוא נגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם עושה נר לכל אחד אפי' יושיף ליכא היכירא, כי יסברו שכך ב"א יש בבית, ע"ש. אבל הרמב"ם כתב שאף לאותם שמדליקין נר לכל אחד יעשו לכל אחד שנים כליל ב', וכן אנו נוהגין, ועיין בהגר"א שב' דנס הרי"ף ס"ל כרמב"ם, מדהעתיק הך דב' זקנים, ע"ש:

יג.] **ונר** חנוכה כו' גמרא שבת דף כ"א, ת"ר נר חנוכה מצוה להניח על פתח ביתו מבחוץ, [לרש"י ר"ל על פתח ביתו בחצרו, שבתיהם היו פתוחין לחצר.] ואם הי' דר בעליה [שאין לו מקום בחצרו להניחו שם] מניחו [מבפנים נגד] חלון הסמוך לר"ה. אבל התוס' פירשו דמיירי לגיכא חצר. אלא ביתו סמוך לר"ה, ואם יש חצר לפני הבית מצוה להניחו על פתח החצר. ורבינו שהשמיט זאת משמע דס"ל כפרש"י, ומה שכתב בטפח הסמוך לפתח", הוא שם דכ"ב, מימרא דרבה כדי שתהא נ"ה משמאל ומזוזה בימין. ובשאלתות ובסל"ל מפיים .ובעל הבית בעלית מצוין ביניהם". ומ"ש .ואם הי' דר בעליה" כו', ואסור להשתמש באותו נר, אבל מכסהו בכלי כדי שיתראה מעט, שיכירו כי נר הנוכה הוא", ס"ל לרבינו דכאן אע"פ שהנר מבפנים בביתו, מ"מ א"ל נר אחרת להשתמש לאורה. וסני בכך כמה שיכסה אותה מעינו שלא ישתמש בה. וגם בגמרא לא אמרו בכאן וצריך נר אחרת, אלא במניחה על שלחנו בשעת הסכנה, שאז צריך לעשות היכר לדבר, כפירש"י מטום דרגילות שהנר עומד על השלחן ויהשדוהו שמשתמש בה. אבל כאן שמניח על השלחן א"ל היכר. אולם בשמוכרח להניחה על השלחן מפני סכנת לסטין או גשיבת רוח מניחה שם. והנה רש"י ז"ל כתב מפני הסכנה שהי' להם חק שלא יבעירו אם אלא בבית ע"ז שלהם, ופירושו קשה, דפשיטא כיון שגם מן השלחן היו לוקחים, למה הצריכום להיות על שלחנו במקום שאין נזרה לעבור על דת, וגם מה שפירש הר"ן והעור דהיינו סכנה לעבור על דת שאינם מניחין לקיים המצות, וכמו"ש הב"ח, דזה דומה לערקתא דמסאני דאסור לשאול, ולכך עשו תקנה להניחו על שלחנו כדי שיקיים מצות חכמים ולא יהי סכנה בדבר, שהעכו"ם יאמרו שצריך לאורה, ג"כ דחוק דמצות עשה א"ל לקיים גם בסכנה לעבור ע"ד. וכ"ח עשה הוא כתו"ם ע"ז בהגהות רע"א, ואף שם לייסב קו', מ"מ נראה לרבינו לפרש ברווחא שפי דר"ל סכנת לסטים, ודכוותה גשיבת רוח מניחה

עד שיכלה אותו שמן ששם כו בדבר. מצוה ולא יניח הנר יותר. יד.] ובע"ש בדליק נר חנוכה ההלה ואח"כ של שבת, שאם מדליק של שבת תחלה אסור להדליק נר של חנוכה שכבר קבל עליו שבת. ושמונה ימי חנוכה מותרים במלאכה. (ה) דאמר ריב"ל נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס. (ו)ובשמנת ימי חנוכה מותרות בעשיית מלאכה]. טו.][ומדליק מנר לנר,ואפי' נשים חייבות בנר חנוכה, דאריב"ל נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס]:

שנוי נוסחאות והגהות

(ה) ציל .ואמר ריב"ל ; (ו) מ"ם הוא זה בכ"י ב"מ וצריך לסוחקו.

מנן האלף

על שלחנו ודיו. ומ"ם ואם ככתה מותר להדליקה בתנאי לעיל בדברינו אות י"ח:

יד.] ובערב שבת מדליק של חנוכה תחלה. כן הוא נס דעת בה"נ. והרמב"ן הסיב עליו, ועיין מזה בר"ן פרק כ"מ ורא"ש ומרדכי ס"פ הכ"ל, ועיין מזה בסי' תרע"מ ובסי' רס"ג והמנהג בדברי רבינו ובה"נ. ומ"ש „מותרים במלאכה" היא שפמ"ב בתס' שבת ופשוט יו"ט בהלל והודאה. אבל לא במלאכה כפרש"י שם, וכל יו"ב שבמלאת תעניה אינן לענין מלאכה כמו"ש הגר"א סי' תר"ע. ודברי ריב"ל הוא בתס' בבת כ"ג, ויכולות גם להוציא אחרים כדאי' בסו"ע תרע"ה. „שהיו באותו הנס". פרש"י שנזרו יוונים להבעל לספסר תחילה וע"י אשה נעשה הנס:

טו.] ומדליק מנר לנר, בתס' שבת דף כ"ב, בפלוגתא דרב ושמואל לענין מי מדליקין מנל"ג אמרינן מאי הוי עלה, ואסקינן אר"ה בדר"י חזינן מי הדלקה עושה מצוה מדליקין, וקיי"ל דהדלקה עו"מ. אבל מי הוי הנחה עושה מצוה הוי לי' כמו קינסא ואין מדליקין מכוס ביזוי מצוה, וכתב הרא"ש שם סי' ז' „להני תרי טיעמי מדליקין מסרגא לברגא אבל לא ע"י קינסא, וכן דעת הרי"ף, לכך לא הביא אלא לשון מחלוקתן מדליקין מנר לנר דמבמע בנר עצמו, אבל לא ע"י קינסא", עכ"ל, וכ"כ גם דעת רבינו שלא הביא דמיותר גם ע"י קינסא להדליק מתנה את הנר האחרת, וכ"כ הרמב"ם, וכן כתב הה"מ בשם הרמב"ן ורשב"א דע"י קינסא אסור, מכוס שבשעה שמדליק אינו עושה המצוה, אך הראב"ד ושה"ת מתירין אפי' ע"י קינסא. ועיין בתוס' ורמ"א סי' תרע"ד דהמנהג להתיר אפי' בנר לנר, מכוס דעיקר המצוה אינו אלא נר אחת, והשאר אינה אלא לתהדרין, ע"ש, ודברים ז"ל נ"ע בהתירו בדבר זה מה שבגמרא מפורש להיתר, דהא „מדליקין מנר לנר" נמי על דרך לא מיירי אלא בכה"ג, דמצות הנוכה מן הדין אינה אלא נר א' לאיש וביתו לכל ימי הנוכה, והבאר אינה אלא הדור, ואפשר ליבב לפי שיטתם בדף כ"א ע"ב בנר שיש לה שתי פיות דעולה לבני ב"ש אפי' מבני בתים ובמניחים על פתח החצר, ע"ש, א"כ יל דמה שאמרו מדליקין מנר לנר מיירי באופן זה שעומדים זה אצל זה, ולכן מותר להדליק זה מזה, אפילו בהדלקה עושה מצוה ושתי הנרות הן היובים לבני ב"ש מדינא, אבל בשאתי הנרות הוא א' לחיוב ויהי' להדור, אפשר דצריך להתיר, אבל לשיטת רש"י ורבינו ז"ל שהזכרתי בחות י"ג בבני ב"ש מניחים ב"ש על פתח ביתו ליבא לפרש כן, דאם היו מניחים שניהם על פתחי בתיהם היו לזה מיתין ולזה מסתלל, ולכן פרש"י בנר שיש לה שתי פיות דעולה לבני ב"ש לתהדרין, לנר לבתו"א ע"ש, ובני בע"ב מניחין באמת ב"ש על פתח ביתו מסתלל וא"ש להדליקן זה מזה אלא ע"י קינסא, וגם אפי' יהיו ארוכות וידליקם זה מזה שלא ע"י קינסא, כיון דהדלקה עושה מצוה נמצא שהאחד לא הדליק על פתח ביתו, ודוחק לפרש דמ"ש מדליקין מנר לנר מיירי בבני בע"ב ובדיבבד, בעבר והדליק שלא על פתח ביתו אלא סמוך לחבירו, לפנא דמדליקין לכתחלה מבמע, וע"כ דמ"ש מדליקין מנר לנר מיירי נמי לתהדרין שמדליקין מנר של מצוה לנר ההדור, ואין להתיר נגד דבר המפורש להיתר, דהא אפי' לת"ד מכוס ביזוי מצוה ליכא ביזוי, מכוס דקיי"ל הדלקה עושה מצוה, וההדור נמי מצוה היא, ולכן נזכר זה הדין סתמא בדברי רבינו, לתימרא דאפי' מנהג ליתא לאיסורא. אבל ע"י קינסא אסור לדברי רבינו גם מצד הדין וכמוש"ל:

(נהורא) בשבת שמברכין בו ר"ח אדר הסמוך לניסן (הוא פ' שקלים) מוציאין ב' ס"ת. באחד קורין פ' השבוע ובשניה קורין למפטיר (פ' כי תשא) עד (לכפר על נפשותיכם) ומפטירין (ויכרות יהוידע) ואם חל ר"ח בשבת מוציאין ג' ס"ת. בא' קורין בפ' השבוע ו' נגרי בשניה קורין בפ' פנחס (וביום השבת) עד (ונסכה) ח"ק. על ס"ת ב'. בג' קורין למפטיר פ' שקלים בכו תשא. כל שבת שלפני פורים (הוא פ' זכור) מוציאין ב' ס"ת. בא' קורין פ' השבוע. בב' קורין פ' תלת (זכור את אשר עשה לך עמלק) עד סוף הפרשה ומפטירין (פקדתי). פ' זכור הוא מלאורייתא וצריך לקרותה בעשרה. ואם א"א לקרותה בעשרה יקרא על"פ בניגון ובטעמים. שבת שאחר פורים פעמים שהוא הפסקה. ופ' פרה נ"כ מדאורייתא בכ"ל. שבת שמברכין בו ר"ח ניסן (הוא פ' חודש) מוציאין ב' ס"ת בא' קורין בפ' השבוע ובב' למפטיר בפ' בא (החודש הזה לכם) על (תאכלו מצות) אם חל ר"ה ניסן בשבת מוציאין ג' ס"ת בא' קורין בפ' השבוע ו' נגרי בב' (וביום השבת) עד (ונסכה) ח"ק. על ס"ת שניה. בג' קורין למפטיר (החודש הזה):

הנהגות תענית אסתר

(נהורא) ב"ג אדר הוא תענית אסתר (ואם חל פורים בא' בשבת מקדימין התענית ליום ה') במנחה קורין בתחל נמפטירין לרשו. היחיד אומר ענינו בס"ת והש"ץ בין גואל לרופא ואין נופלין (ואם חל בשבת א"א לו"ן) שקדם תפלת מנחה דוקא יתן ג' חצאי שקלים להכיון הגון ודוקא מטבע של כסף הנקרא בשם מחצית ונוהגין לתת מהלה"ם אפי' בעד ילדים זכרים ומעוברת גם בעד העובר, כל קטן שהתחיל מצוה לקבל ע"י בוב אינו פוסק:

דיני ברכות המגילה

(דה"ה) (א) הקורא את המגילה מברך לפניה ג' ברכות על מקרא מגילה. שעשה נסים. והחייונו. וכן ביום: (תרצ"ב) (ב) יכוין ביום בברכת שהחייונו על קריאת המגילה ועל מצות מצוה מצות ועבודת פורים וכן הש"ץ יכוין להוציאם בשביל זה. אם אבל קורא את המגילה אחר יברך הברכות משום ברכת שהחייונו והאכל יקרא, ולאחריה מברך בלבור הרב את ריבנו כו' אשר הנה. וביום א"א אשר הנה רק בושבת יעקב וביחיד אינו מברך לאחריה ויכול לברך בלא שם ומלכות: (שם) (ג) מי שיצא בבר מברך להוצאת אחרים ואם יודעים לברך יברכו בעצמם והקורא יקרא. והנשים אם מברכות לעצמן. מברכין ויאמרו לשמוע מגילה. ומוב לקרות לנשים אחרי שבבר יצא בקריאת המגילה בלבור ואם קורא לנשים קודם יכוין שלא לצאת בהותה קריאה: (שם בפ"מ)

דיני קריאת המגילה

(א) חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום וכל לילה זמנה מעה"כ כל הלילה (תרפ"ו) ושל יום זמנה מהנץ החמה עד סוף היום ואם קראה משעלה ע"ה יצא בדיעבד: (ב) הכל חייבים בקריאת המגילה אנשים ונשים ומהנכים הקטנים: (תרפ"ב) (ג) הקוי ונכון שיהא לב"א מגילה בשרה כדי שיאמר בעצמו מלה במלה בלחש כי א"א לשמוע כל תיבה מהש"ץ (פ"מ שם):

דיני תפלת פורים

(א) בערבית אחר תפלת ש"ע ק"ש עם התקבל וקורין את המגילה. אחר הברכות שלאחר המגילה אומרים ואתה קדוש ואם חל במו"ש אומרים ויה"י ואת"ה ק"ש בלא התקבל ובמוש"ק ויתן לך והבדלה על הכוס עלינו ק"ו (תרצ"ג ובמ"ה:) (ב) בשחרית אחר ש"ע ח"ק ומוציאים ס"ת וקורין ג' נגרי בפ' ויבוא עמלק ומהזירין הס"ת להוכל וקורין המגילה אשרי ובל"ל ק"ש התקבל ואין להלון התפילין עד אחר קריאת המגילה (שם ובמ"א):

דיני משלוח מנות ומעודת פורים

(א) אפי' עני המתפרנס מן הצדקה צריך ליתן ב' מתנות לב' עניים וצריך לקיים משלוח מנות

מנות היינו שני דברים ממיני אוכלין לאיש אחד והמרבה במתנות לאביונים הרי זה משובח: (תרל"ד) (ב) אסור חייבת במשל"מ ומתנות לאביונים: (תרל"ה) (ג) צריך לקיים משל"מ ומת"ל ביום: (שם) (ד) מצוה להרבות בסעודת פורים ומצותה בשחרית רק משום מרדת משלוח מנות שושן אותה מקצתה בלילה וכשחל פורים בע"ש עושין אותה בשחרית. וי"א לאכול מיני זרעונין בפורים זכר לזרעונין שאכל דניאל וחבריו בבבל: (סי' תרל"ה)

דיני אבילות ואנינות בפורים

(א) אונן בפורים בליל י"ד ישמע המגילה מאחר ואסור בבשר ויין וביום אסור בהנחת תפלין אפי' אחר הקבורה. רק אחר הקבורה יקרא ק"ש ויתפלל ויקרא המגילה או ישמע מאחר (א"ר תרל"ו דלא כמ"א) ובבשר ויין מותר אונן ביום י"ד וט"ו: (פ"מ) (ב) אבילות אינו נוהג בב' הימים י"ד וט"ו רק דברים שבגיגה. בליל י"ד לא ילך לבהכ"נ רק אחר שיתפלל מעריב בביתו ואם חל פורים בש"ש ילך לבהכ"נ בשבת בעוד היום ויתפלל ערבית בלילה ובשחרית ילך לבהכ"נ אפי' קודם התפלה אבל למעריב וכן ביום ט"ו אפי' לשחרית-לא ילך: (פ"מ שם) (ג) אבל חייב במשלוח מנות ומש"ש במתנות לאביונים. ולאכל תוך ל' אין לשלוח מנות. אא"כ אין שם אלא הוא ולאכל תוך יב"ח שרי אבל מתנות לאביונים יכול לשלוח אפי' לאכל תוך ז': (שם ס"ז ומ"א) (ד) אין לעשות מלאכה בפורים ומלאכות שלצורך פורים מותר ומותר לעסוק בפרקמטיא: (שם)

חייב איש לבשומי בפוריא ולא שיסתכר רק יסתה יותר מלמודו מעט ואחר תפלת מנחה ישב עם בני ביתו בש"ע ובגרות דולקים ויספר לב"ב מעניני הנסים וכל המרבה לספר הרי זה משובח:

ברכות המגילה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִקְרָא מְגִלָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ברכה אחר קריאת המגילה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָרֵב אֶת רִיבֵנוּ. וְהַדֵּן אֶת דִּינֵנוּ. וְהַנּוֹקֵם אֶת נִקְמָתֵנוּ. וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אוֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ. וְהַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַנִּפְרָע לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִכָּל צָרֵיהֶם. הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ:

אֲשֶׁר הֵנִיא עֲצַת גּוֹיִם. וַיָּפֵר מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמִּים: בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם רָשָׁע. נִצָּר זָדוֹן מִזֶּרַע עֲמָלֵק: נָאָה בְעָשְׁרוֹ וְכָרָה לוֹ בוֹר. וּגְדֻלָּתוֹ יָקְשָׁה לוֹ לָכֶד: דִּמָּה בְנַפְשׁוֹ לְלַכּוֹד וְנִלְכַּד.

בקש

בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד וְנִשְׁמַד מְהֵרָה: הָמָן הוֹדִיעַ אֵיבַת אֲבוֹתָיו. וְעוֹרֵר שִׂנְאַת אַחִים לַבָּנִים: וְלֹא זָכַר חֲמֵי שָׁאוּל. כִּי בְּחֶמְלָתוֹ עַל אֲגַג נוֹלַד אוֹיֵב: זָמַם רָשָׁע לְהַכְרִית צַדִּיק. וְנִלְכַּד טָמֵא בִּידֵי טָהוֹר: חֵקֶד גָּבַר עַל שִׂנְאַת אָב. וְרָשָׁע הוֹסִיף חֵטְא עַל חֲטָאָיו: טָמַן בְּלִבּוֹ מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמָיו. וַיִּתְמַהֵר לַעֲשׂוֹת רָעָה: יָדוֹ שָׁלַח בִּקְדוֹשֵׁי אֵל. כַּסְפּוֹ נָתַן לְהַכְרִית זִכְרָם: כְּרָאוֹת מָרְדְּכַי כִּי יָצָא קֶצֶף. וְדָתֵי הָמָן נִתְּנוּ בְּשׁוּשָׁן: לָבַשׁ שַׁק וְקָשַׁר מִסְפֵּד. וְגָזַר צוֹם וַיֵּשֶׁב עַל הָאֵפֶר: מִי זֶה יַעֲמוֹד לְכַפֵּר שְׁגָגָה. וְלִמְחוֹל חַטַּאת עָוֹן אֲבוֹתֵינוּ: גֵּיז פָּרַח מִלּוּלָב. הַז הַדַּסָּה עָמְדָה לְעוֹרֵר יְשֵׁנִים: סָרִיסֶיהָ הִתְחִילוּ לְהָמָן, לְהַשְׁמִיעוֹ יֵין חֲמַת תַּנִּינִים: עָמַד בְּעָשְׁרוֹ וְנָפַל בְּרִשְׁעוֹ. עָשָׂה לוֹ עֵץ וְנִתְלָה עָלָיו: פִּיהֶם פָּתְחוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל. כִּי פּוּר הָמָן נֶהְפַּךְ לְפוּרֵנוּ. צַדִּיק נֶחֱלַץ מִיַּד רָשָׁע. אוֹיֵב נִתַּן תַּחַת נִפְשׁוֹ: קִיְּמוּ עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת פּוּרִים. וְלִשְׁמוֹחַ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה: רָאִיתָ אֶת־תְּפִלַּת מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר. הָמָן וּבָנָיו עַל הָעֵץ תָּלִיתָ:

כשחרית אחר הלל המוסיף לומרים (שושנת יעקב):

שׁוֹשַׁנַּת יַעֲקֹב צָהֲלָה וְשָׂמֵחָה. בִּרְאוֹתָם יַחַד תְּכֵלֶת מָרְדְּכָי: תְּשׁוּעָתָם הָיִיתָ לָנֶצַח וְתִקְוָתָם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר. לְהוֹדִיעַ שֶׁכָּל קוֹיֶיךָ לֹא יֵבֹשׁוּ וְלֹא יִכָּלְמוּ לָנֶצַח כָּל הַחוֹסִים בָּךְ: אָרוּר הָמָן אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ לְאַבְּדִי. בָּרוּךְ מָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי. אֲרוּרָה זֶרֶשׁ אִשְׁתִּי מַפְחִידִי. בְּרוּכָה אֶסְתֵּר בַּעֲדִי. וְגַם חַרְבוֹנָה זָכוּר לַטּוֹב:

סקור הברכות

ברוכה אסתר בעדי. ונלחצו המבארים בחיבת בעדי שאמר. הרוו"ה הגיה „מגינה בעדי" והר"י ריספאן הגיה „כעדי" ע"ד שאמרו מרדכי מוכתר בנמוסו היה, וגרס שם הערוך „כעדי". ור"ל שה" מצוין כערי ברת התורה וחיר במצות, אבל רחוק לתאר את אסתר בזה. ובעל הגיון לב כ' שלא נוספה חיבה זו אלא לשיווי החרוז, אבל שיווי התרוזים לא שוה לנו לחשוד מסדרי הפיוטים שיוסיפו חיבה בשביל חרוזים. אך הנ"ל רקאי על התחלת המאמר „שושנת יעקב' שמדבר על כנסת ישראל שהיא צהלה ושמחה, ומודה על תשועתו יתב' שהוא קרוב לקויו, ולא יבושו כל החוסים בו, ושהיא מקללת הרשעים ומברכת הצדיקים, את מרדכי היהודי, וגם את אסתר שנבחרת לשליח לגאולת ישראל, ואומרת „ברוכה אסתר" שנבחרה „בעדי" לתשועתי. וגם כי אמנם שחכם הי' בא גם בלעדה, וכמו"ש ריוח והצלה יעמוד וגו'. כי אין המציל ומושיע אלא הי' יתב' לברו. ס"מ מגלגלין זכות ע"י זכאי, שהעמידה עצמה בסכנה להצלת ישראל, וזה ברוך לפע"ר.

סדר פורים.

סה. ובפורים מתפלל שמונה עשרה. (ה) **א.** [ויתבון בתעניתא דמעלי יומא דפוריא ונחית ש"ץ בצפרא ואמר סליחות מאי דניחה ליה בעניינא דמפרשינן לעיל (ב) כסידורא כתעניתא. ונחית (ג) מתמי ובמנחה דמעלי יומא דפוריא וקורא בתורה ויחל משה כשאר תעניות (ד) ולא י"ח כדרכן, ומדכרי ענגן בין יחיד בין צבור. יחיד אומר בשומע תפלה ושליח צבור אומרה בין גואל לרופא. רצה ומודים, ופרסי כהני ידיהון, ושים שלום, רחום וחנון. קדיש כולן] :

סו. [במעריב אומר ברכו. אשר בדברו. וק"ש כו'. וקיימין צבורא ומקלו בלחש שמונה עשרה כולן.] בהודאה מזכיר : **על** הנסים **על הגבורות** (ה) [**ועל הנחמות**] שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. **בימי מרדכי ואסתר** בשושן הבירה כשעמד עליהם המן הרשע ובקש להשמיד **להרג ולאבד את כל היהודים** מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד. **בשלשה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר.** (ב) **אתה** ברחמיך הרבים **הפרת את עצתו, וקלקלת את מחשבתו, והשבות** גמולו בראשו, **ותלו אותו ואת בניו על העץ, כשם** שעשית להם [נ"ב עשה עמנו ה' אלהינו פלא ונסים,] ותושיענו בימים האלו, ונודה לשמך הגדול סלה. **ועל כלם** כו'. **וכל** החיים. (ג) [ושים שלום, ומקדש ש"ץ קדיש כלו, וחתים עושה שלום] :

שנוי נוסחאות והגהות

סה. (ה) בכת"י כ"מ חסר כל הענין עד ובהודאה.
(ב) בכת"י **א** בסידורא. (ג) צ"ל „ש"ץ במנחה". (ד) צ"ל „ומתפללין י"ח".

סו. (ה) בכת"י ב"מ „ועל התשועות ועל המלחמות ועל הפדות ועל הפרקן" כו', וגרסת הרס"ג, על הניסין והתשועות והמלחמות והפדות והפרקן שעשית עמנו ועם אבותינו כו'. (ב) בכת"י ב"מ „ושללם לבוז", וכרס"ג ליתא מן ביום אחר עד ושללם.
(ג) חסר בכת"י כ"מ עד וחייב אדם.

ומנהגי מנן האלף

סה. א.] ויתבון בתעניתא דמעלי יומא דפוריא כו'

הרמב"ם פ"ה ה"ה מתענית, כ' ע"ז „זכר לתענית שהתענו בימי המן, שנאמר דברי הלומות וזעקתם, „וכ' הה"מ תענית זה לא נזכר בגמרא אבל נהגו בו, ואמרו קלת מפרשים שמ"ם בפ"ק דמגילה דף ב' זמן קהלה לכל היא, ר"ל זמן תענית שנקהלו בשושן בי"ג אדר להתענות. וכ' הכ"ח דמשמע מדברי האגודה דמאן דמפיק תענית זה מדברי הלומות וזעקתם אפי' מעוברות ומניקות חייבים להתענות, דלומ זה קבוע מדברי קבלה, וכדברי תורה דמי. וכתב עוד משמו דאף לפירוש ר"ת דמלא לו סמך ממ"ם בגמ' זמן קהלה לכל, יש להקל למעוברות וכל חולי שאין בו סכנה ע"ש. וכ"ש לת"ם השב"ל בשם רש"י דתענית זה אינו ד"ת ולא דברי סופרים אלא מנהג בעלמא, ואפש"כ אסור לפרוש מהצבור, ע"ש. והרשב"ם בהגמי"י פ"א מתענית כ' על תענית אסתר דהוא מדברי הגאונים ומנהג כל ישראל, והשב לי' תענית חובה כמ"ב ע"ש. ועיין כ"ז בפרק שני דתענית כר"ן וברא"ש ובטור סי' תרס"ו :

סז. [ומכנסי כולהי צבורא ושמעי קריאת המגלה. ב.] וצריכי לכוונא דעתייהו למשמע, דהכי אמרו רבנן [ר"ה כ"מ] לעולם אין יוצאין עד שיכוין משמיע לשומע, ושומע למשמיע. (א) שהכל תנובת הלב שנאמר תבין לבם תקשיב אזניך. וקורין את המגלה לפני הצבור קודם שיאכלו בלום.] וחייב אדם לקרוא את המגילה בארבעה עשר ביום ובלילה, דאריב"ל [מגילה דף ד'] חייב אדם לקרוא את המגילה בלילה ולשנותה ביום, שנאמר אלהי אקרא יומם ולא תענה, ולילה ולא דומיה לי. ג.] ואריב"ל נשים חייבות בשומע המגלה

שנוי נוסחאות והגהות

סז. (א) צ"ל שהכל יתנו בה הלב. כן הגית הפ' מקם והיא הגהה נכונה. בכ"י

מנן האלף

סז. ב.] וצריכי לכוונו דעתייהו למשמע, לא הזכיר בכאן שגם המשמיע יכוין דעתו להוציאם, וכמו דאסיק לעולם אין יוצאין עד שיכוין

משמיע לשומע. משום דאיירי בש"ן שמוציא את הרבים י"ח, שמכוין להוציא כל השומע קריאתו, ואע"פ שלא נתכוין לפלוני זה, ואינו יודע אותו יצא. וכדאמרינן במס' ר"ה כ"מ. היה עובר אהורי ביהכנ"ס או שהי' ביתו סמוך לביהכנ"ס ושמע קול שופר או מגילה, אם כיון לבו יצא, ואמרינן, הכא בש"ן עסקינן דדעתו אכ"ע, וגרסינן נמי א"ר יוסי בר"א בש"ן, אבל ביחיד לא יצא עד שיכוין שומע ומשמיע, וכן פסקו הרי"ף ורמב"ם ורא"ש, ולא כרבא דאמר מצות א"צ כונה, ועיין בסי' תקפ"מ:

ג.] ואריב"ל נשים חייבות בשומע [נ"ל לשמוע] המגילה שאף הן היו באותו הנס, במגילה דף ד' איתא שחייבות במקרא מגילה, ומשמע שחייבות לקרותה ויכולות להוציא גם לאנשים, וכ"כ רש"י בערוכין דף ג', אולם מלשון רבינו הגאון ז"ל שכתב שחייבות לשמוע משמע שאינן יכולות להוציא אנשים, וכ"כ בתוס' ורא"ש ור"ן בשם בה"ג. ונסתייע מהתוספתא שמינו נשים ועבדים וקטנים פטורים ממקרא מגילה, וגרס כאן שחייבת במשמע מגילה, מפני שהיתה באותו הנס שאין חיובן רק לשמוע אבל אינן מוציאות אנשים י"ח. ומאי דאמר בערוכין הכל כשריס לקרות המגילה הכל לאתויי נשים, פירוש להוציא נשים כמותן, ולריך משום כיון שחייבות מדרבנן שאף הם היו באותו הנס, אמה לא יוציאו גם לאנשים שאף עליהם לא רמיא אלא חיובא דרבנן, ומ"ש מאשה שמברכת לבעלה בדאכיל רק שיעורא דרבנן, כדאי' בפ"ב דברכות. ובמג"א סי' תרפ"ע ס"ק ה' הקשה מ"ש מנר חנוכה שמברכת ומדלקת ומוציאה גם לאיש, עיין מ"ז, ורמיתי בס' דברי לבי שכתב לפמ"ש תוס' מגילה ד' דמשום טעמא שאף הן היו באותו הנס איכה מחויבת אלא מדרבנן, ולא תוכל האשה להוציא תרי דרבנן להוציא איש דהוא חד דרבנן. ואין דבריו נכונים דהתוס' לא אמרו זאת אלא לענין שלריך היקשא לחייבם באלה אה"ת, משום דטעמא שהיו באותו הנס אינו אלא דרבנן, אבל במגילה דרבנן גם אשה הוי חד דרבנן דומיא דאיש, שעל כלם נגזר כליון. והתוס' במס' סוכה ל"ח כתבו [ע"פ גרסת מהר"ם לובלין] דאפי' אי הוה נגזר כליון. ברהמ"ז דאורייתא לא יכולות להוציא הרבים י"ח משום דזילא בה מלתא, והוכיחו זאת ממגילה דנשים חייבות, ופירש בה"ג שאין מוציאין את הרבים י"ח, ע"ש. ומדבריהם משמע דאין המעם לבה"ג משום שאין חייבות, אלא דחייבות, ואפ"ה א"א לאנשים משום זלזולא. והמ"א בשם סמ"ג כיאר זאת, דמגילה הוה כמו קה"ת, ופסולה משום כבוד הצבור, וכ' הרא"ש דאפי' ליחיד איכה מוציאה משום לא פלוג, ע"ש. וכזה דחה הרב מג"א בסי' רפ"א קו' הב"ח שהקשה מקדוש היום שמוציאה גם לאנשים, ע"ש. ועפ"ז אפשר לישב נמי קושית המ"א מה שהקשה מנר חנוכה. אבל לשון התוספתא שאמרו פטורין ממקרא מגילה, וכן לשון בה"ג שהוסיף ע"ז אלא שחייבות בשמיעה משום שהכל היו בספק, כו' משמע דפטורות מקריאה.

ואינן

המגלה שאף הן היו באותו הנס. ד.] [הקורא את המגלה הכתובה בין הכתובים לא יצא ידי חובתו, במה דברים אמורים בצבור.] ה.] ובמגלה שאינה משורטטת. אין אדם יוצא ידי חובתו:

סח. הקורא את המגלה עומד ויושב. קראה אחד קראוה שנים יצאו. מקום שנהגו לברך מברך. שלא לברך לא יברך. אמר אביי לא שנו אלא לאחריה, אבל לפניה מצוה לברך. דאר"י אמר שמואל בל המצות כלן מברך עליהם עובר לעשיתן. מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא, דכתיב ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם. לפניה מאי מברך.

מנח

מנן האלף

ומינן מוציאות לאנשים נס מדינה, והמרלכי כ' כמפורש שאין מחויבות בדבר ואין מוציאין אחרים י"ח ע"ש. ומ"כ הדרו לדוכתייהו על הבה"נ ורבינו כל מה שהקשינו:

ולכן נראה דתחלת תקנת חכמים לשברת רבינו ובה"נ ז"ל, לא היתה לחייב נשים בקריאת המגילה, אלא בשמיעה לבד. וכ"מ מדברי התוס' והמרלכי שכתבו „שפטורים מקריאה, וחייבים בשמיעה". וכתב בשם ראבי"ה דאפי' מי קרו בעצמן מברכין לשמוע מגילה. ע"ש. ועיקר היוב קריאת מגילה דילפינן ממ"ש נזכרים ונעשים לבני זכירה, לא נתקן אלא לאנשים שמחויבים לקרות בעצמם. אז לשמוע ממי שהוא מחיוב בקריאה שמומש כעונה. וכאלו קוראים בעצמם, אבל הנשים פטורות מקריאה ולא חייבוה בה חכמים כל עיקר, אלא מפני שהיו באותו הנס חייבו לפרסם הנס בפניהם כדי שידעו עניני, וממילא שא"י להוציא אנשים. ול"ד כלל להא דאשה מברכת לבעלה. ול"ק נמי מגר הנוכה, ולא מקדוש, דהכי שאני שאינה מחויבת כלל בקריאה, וכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים י"ה, ואינה מוציאה אלא אשה כמותה שגם היא אינה מחויבת אלא בשמיעה. ואפשר דגם התוס' בשם' סוכה נמי הכי ס"ל. ולא כתבו שעמא דרבים זילא בהו אלתא, אלא לומר שלא תקרא ברבים לנשים הרבה, וכ"כ בהגהות נתיב חיים בסי' תר"ע בכונת התוס' הנ"ל. וכן משמע מהירושלמי דפרק ב' במגילה דאמרו מכאן ואילך [אחר שאירע שקרא קטן לפני רי"ה] בר קפרא אמר צריך לקרותה לפני נשים בביהכ"נ [דשוב לא ניחא לקטן לקרותה ברבים] בר קפרא אמר צריך לקרותה לפני נשים וקטנים, ריב"ל עבד כן מכנס בני ביתיה וקרי קומיהון. ומשמע דנשים דומיא דקטנים שפטורים מדינא ואפי' בהגיע לחינוך. וא"י להוציא אחרים דבדיליה הוי תרי דרבנן משום שאינו בר מצות כלל, ואפ"ה צריך לקרותה בפניהם משום שהיו באותו הנס. אבל אין זה מצד הדין אלא לפרסם הנס בפניהם שידעו עניני. ועפ"ז נראה דיש לחקל להם לשיטת בה"נ ורבינו עניין הנס.

בכמה עניני המובאים בסי' תר"ל ע"ש, כיון שאין החיוב אלא שידעו עניין הנס.

ד.] הקורא את המגלה הכתובה בין הכתובים לא יצא, בד"א בצבור. במס' מגילה י"ע ב' איתא ומחו לה אמוראי בצבור שנו, וכ' הר"ן מדקאמר ומחו לה אמוראי. משמע שהן מחלוקין כח הדבר, כו' שאין לך לומר לא יצא, אלא אמרו אלא בצבור אבל ביחיד אפי' לכתחלה, הלכך אפי' בצבור דיעבד מיהא יצא. עכ"ל. אבל מלשון רבינו נראה דאפי' דיעבד לא יצא, וכ"כ הרי"ף לא אמרו לא יצא אלא בצבור, וכ"כ הרמב"ם אם קרא לא יצא ע"ש. והכי נקטינן:

ה.] ובמגלה שאינה משורטטת א"א יוצא י"ח. נמרא שם דף מ"ז דכתי שלום ואמת, אר"א מלמד שצריכה שרטוט כאמתה של תורה, וכן בירו' שם רפ"ק ותוכא ברי"ף ורא"ש בפ"ב, אלא דהכ"י סי' תרצ"א הביא בשם א"ה שא"צ שרטוט אלא שיהא נאשונה ומוכא בלבוש ובמג"א שם, ובבר השינו בר"מ ובהגר"א וחכ"ל סי' ל"ו:

ו.] מנ"ח סימן. ברוך אתה ה' אמ"ה אקב"ו על מקרא מגלה. ובא"י אמ"ה שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. ובא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. (ח) [ופתח וקרי ש"ץ ויהי בימי אחשורוש כולי. וכי מטיא ומרדכי יצא. ז] א"ר סעדיה זצ"ל דמנהגא הוי דפתח ש"ץ מלת ומרדכי יצא בלחוד, ובתריה ענו כולא צבורא ומרדכי יצא כולא. פסוקי עד ושמהה. ובתרייהו הדר ש"ץ נמי ליהודים זו המלה לבדה, ובתריה ענו כולא צבורא ואמרין כולא פסוקא עד ויקר. והדר אמר ליה ש"ץ זמנא אחרינא (ב) בדעבד בקרא דמרדכי יצא. ואיכא צבורין דעבדו הכי. דכי מתחיל ש"ץ מלת ומרדכי יצא בלחוד, ענו כולא צבורא מלפני המלך. ואמרי כולהי תרוייהו פסוקי ומרדכי יצא וליהודים היתה אורה בבת אחת. ובתריהון הדר שליח צבור ואמר להו לתרוייהו בבת אחת, ומרדכי יצא וליהודים היתה וגו'. וכי מטי בסוף לקרא כי מרדכי היהודי, נמי מתחיל ש"ץ כי מרדכי היהודי, וענו צבורא כולהי משנה למלך וגמרי לפסוקא והדר אמר ליה ש"ץ].

ולאחריה

שנוי נוסחאות והנהות — מנן האלף

סח. (ח) בכ"י ב"מ חסר עד סי' ס"ם. (ב) בכ"י א „בדעבדי". בכתיי

סח. ו.] מנ"ח סימן. לעיל בהל' חנוכה דמברך נמי כל הברכות לא כתב שם רבינו שום סימן, מכוס דהכא שיפפי ליפגא דגמרא נקט, וכן איתא בגמ' דף כ"א רב ששת מקפרזיא מיקלע לקמי' דרב אסי וברך מנ"ח. עכל"ה, והגאון מפרש להאי בנוסח הברכות שהביא:

ז.] אמר רב סעדיה דמנהגא הוי בו'. כהנהות מיימוני פ"א ממגילה כ' ונהגו העם לומר אשר הגיא בלילה, ונהגו הקהל לומר אלו הפסוקים בקול רם, ומרדכי יצא, ליהודים היתה אורה, כי מרדכי היהודי, ואין זה רק שמהה בעלמא שנהגו לשמה התינוקת ולזרז אותם שיהגו דעתם לשמוע מקרא מגילה. עכ"ל, וכן הוא בויקרא סי' רמ"ה שכ' וזה הוסד לפני רבינו תנוח נפשו בגה"ם, איש יהודי, וכן ומרדכי יצא, ליהודים, כי מרדכי, שנהגו העם לאמר שנה אחד בשעת קריאה, איזה חובה ואיזה מנהג, אלא שמחת התוקת, אבל מקרא של י"ג מדות כו' בתע"ל מנהג כשר הוא, כו'. וכ"כ בשב"ל סי' ר' בשם רבינו בלחה זצ"ל יש מקומות שאומרים אחר הברכה פיום נאה אשר הגיא, ואומר ברוך מרדכי, ברוכה אסתר, ארור המן, ארורה זרש, ומכין ברגליהם או אבן על אבן, ומשבחים קדרות בשמעם שבר המן וזרש, ולאחר זה עומדין הגבור ומשבחין לגבורא אשר הגיל את ישראל, ואומר מי כמוך ג"פ, עזי ג"פ, ה' איש מלחמה ג"פ, ה' ימלוך ג"פ, כ"ז אינו חובה אלא מנהג טוב. וכן מה שאמרו בשעת קריאת המגילה איש יהודי כו', אינו חובה ולא מנהג אלא שמחת התוקת, וקולות לפניהן כדי שישמחו, וגם ברלותם שנוי כזה שואלים מה זה, ומתוך כך אתה בא לספר גבורותיו של בורא לעמן ישמעו ולעמן ילמדו ליראה אותו כל הימים. עכ"ל. ירושלמי: ר' ברכי' ור' אלכו בשם רשב"ל ר' יונתן כשהיה מגיע לפסוק זה אשר הגלה מירושלם, היה אומר נבוכדנצר שחיק עצמות כו', ומצאתי בשיר אוקספורד באחד מסדורי קלף כת"י, דפיוט אשר הגיא, ואשר בגלל אבות, חברם ר' אשר והוא היה היהודי הראשון שבא לגור בוורמיז"א, והיה בידו כתב יוחסין עד הנשיאים. עכ"ל, וכוותיה גרשם על אשר הגיא „וזה פיוט מיסוד אנשי כנסת הגדולה" ואין כוונתו שהם חברוהו, אלא שנרמז בו יסוד עניין הנס של אנשי כה"ג שבזמן מרדכי שהי' אחד מהם, שתקנו קריאת המגילה,

סט. ולאחריה בסקום שנהגו (ח) סברך ברוך אתה ה' אס"ה (כ) ח.] הרב את ריבנו, והדן את דיננו, והנוקם את נקסתנו, והנפרע לנו מצרנו, והמשלם נסול לכל אויבי נפשנו, בא"י הנפרע לישראל מכל אויביהם האל הסושיע. [ברס"ג: ארור המן, ברוך מרדכי, ארורה זרש, ט.] ברוכה אסתר, ברוכים אתם וכל ישראל]. (נ) [והכי אסר מרנא ורבנא משה נאון. י.] סנלה סעין ברכה דילה קא חתים. אנב דאסר הרב את ריבנו והדן את דיננו והנוקם את נקסתנו והנפרע לנו מצרינו ומשלם נסול לאויבי נפשנו, חתים ברוך הנפרע לעמו ישראל מכל אויביהם. ומהו דתימא נפרע לישראל ולא הושיען, אסר רבא האל חסושיע. אמן. והכי אסר רבינו רב נתן ראש ישיבה. הכי נהנינן בסתיבתא למיסר ברוך הרב את ריבנו וכו'. ולא

שנוי נוסחאות והגהות

סט. (ח) בכ"י א. לברכי מברך. (כ) ברס"ג האל". (נ) חסר בכ"י ב"מ עד והקורא. בכ"י

מנן האלף

כמו"ס כפ"ק דמגילה מכדי כלהי מגסי כה"ג תקינהו. כו' :

סט. ח.] הרב את ריבנו. רבינו ז"ל לא גרס בגמרא מגילה דף כ"ב, "האל" הרב את ריבנו, וכן מזכיר לקמן בסס רב נתן גאון, וכן העתיק הסור בסמו מסום דכבר פתח ואמר בא"י אלהינו כו', וכ"כ המרדכי בסס בה"ג, וגס גרסת הרי"ף והרא"ם הוא כן, ומ"ם בעל עבו"י שבעל המס' סופרים נמי ס"ל הכי, אינו כן, דבפי"ד ה"ה גרס סס האל הרב את ריבך ע"ם במ"ם שבוימרי. וכן נוסה הרמב"ם והסמ"ג האל הרב כו', ועמס"ל בחלק ראסון סי' מ' אות ג', ועיין ב"ח סי' תרל"ב ומ"ז סי' קפ"ט, והקשה הר"ן למה פותחת בברוך, והלא פסוקים לא הויא הפסק כי היכא דלא מפסקא ק"ש, [לאו"ן] והיא סמוכה לברכה שלפניה, ותי' דהרב את ריבנו לא נתקנה אקריאת המגלה אלא ברכה בפ"ע על הגס ע"ם. וע"ם מה שתי' בברכה אחרונה שמברכין בלבור על התורה, מסוס דקודם תקנה לא היו מברכין הלא הפותה והחותם, ומסוס דאפסקי נברי ביניהו לא חסוב כברכה בסוכה להברתה, אלא דעדיין יקשה מברכה אחרונה של הפטורה, ותי' על זה הרב בסמ"מ ברכות ו"ו בחף הן אינן על קריאת ההפטרה אלא של שבח שהותקנו על קיום הבטחות לציון ומלכות ב"ד, והודאה על תורה והעבודה וכו'. ובתוספי הרא"ם סס מתרץ, דכי אמרינן פסוקים לא הויין הפסק, ה"מ פסוקים הקבועין תמיד בק"ש והלל וכדומה, אבל בקריאת התורה הוי הפסק, אי נמי שהאחרון המברך אחר קריאת הספר גראה כתחלת מעשה, וכ"כ ה"ר ר"י הסיד דברכות שאחרי קה"ת והפטרה ומגילה שהן אחר קריאת ספר, דומה שהוא התחלת מעשה, ע"ם. וכמס' סופרים פי"ד אמר ע"ז כנגד עלבונה של תורה מברכים, וי"ה נגד עלבונם של ישראל. ע"ם, ואפשר דכיון לתרץ כמו"ם הר"ן :

ט.] ברוכה אסתר. כ"ה במס' סופרים פי"ד מקלם לגליקים כו', ובירו' פ"ג דמגילה רב אמר ז"ל ארור המן כו', ובסוף פיום סוסנת יעקב איתא ברוכה אסתר בעלי ועיין במקור הברכות :

י.] מגילה סעין ברכה דילה קחתים אנב דאמר כו'. האי "אנב" ר"ל הע"נ, דלא תקשי דהפתיחה הויא עניגים הרבה. הרב, והדן, והנוקם, ומ"מ לא חתים אלא הנפרע מפני שכלם מעין ברכה דילה גינהו, וכן מצאתי להדיא בוימרי סי' רמ"ז דגרים כך הע"נ דאמר הרב והדן והנוקם והנפרע חתם הנפרע. ע"ם. ומ"ם "ומהו דתימא" כו' הוא עגס למס"ם בגמרא דף כ"א מאי מברך כו' עד הנפרע לישראל מכל צריהם, רבא אמר

ולא אסרינן האל הרב את ריבנו, דהא אסרינן ה' אלהינו. (ד) יא.] והקורא את המגלה בזמנה אינו קורא אותה אלא (ה) בעשייתה. שכך אמר רבינו נתן ראש ישיבה. לענין מגלה, אמר רב מגלה בזמנה קורא אותה אפילו ביחיד, שלא בזמנה בעשרה. רב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה. הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי. וכיון דרב קא חייש לדרב אסי הלכה כרב אסי.

שנוי נוסחאות והגהות

(ד) בכ"י א „ארים הלכך נסרינהו לתרוייהו הנשרע והאל המושיע. (ה) צ"ל „בעשרה": בכ"י

והקורא מגן האלף

האל המושיע, דמשה"ה מוסיף האל המושיע משום מהו דתימא כו', כי אע"פ שכבר נפרע מגריהם מהתן, היתה הסכנה רבה עדיין כי כתב אשר נכתב בשם המלך אין להשיב, והוכרחו להקהל ולעמוד על נפשם, ובחסד השם לא עמד איש כפניהם כי נפל פחדם על כל העמים ולכן חתים האל המושיע, ולא הוא חתימה בשתים כמו"ש האו"ח מובא בכ"י בהני שתים מיישב שייכי מהדדי ואין התשובה שלמה אלא בשתיהן, ע"ש:

יא.] והקורא את המגלה בזמנה אינו קורא אלא בעשרה. מלשון זה משמע לאפי' בדיעבד לא יצא, וס"ל דר"א דאמר [מגילה דף ה'] אין בזמנה אין שלא בזמנה בעשרה, ר"ל לאפי' בדיעבד אינו יוצא אלא בעשרה, דאל"כ הי' אומר מצותה בעשרה, וכמו"ש הרמב"ן במלחמות, וכ"כ באור זרוע סי' ש"ע אחרי שהביא דברי ר"ת כתב „ולית לדרב עמרם גאון שפסק בסדר שלו כרב אסי שאף בזמנה צריכה עשרה", ע"ש. ולפי"ז תמוהין מאד דברי המור הי' תר"ל שאחר שהביא דברי הה"נ דדוקא בעשרה, כתב ור"ע ז"ל כתב „צריך לחזור אחר עשרה, ואם א"א בעשרה קורין אותה ביחיד", והרב הב"ח לא ראה דברי רבינו, וס' או"ז, ותמה ג"כ על המור מלשון המרדכי בשם רבינו דס"ל לאפי' בדיעבד בעי יו"ד, ונלחק לתרץ שהמור שנה בדברי אביו הרא"ש במ"ש וכן מסתבר וכו', וחשב שכ"ז הוא מלשון רב עמרם, ולית, ע"ש. ודבריו יותר נפלאים דסדרו של רבינו לא זוז מעולם מתחת ידי רבינו בעל המור כמובן מכל המקומות שהביאם, וא"א שישנה בזה, ועוד דא"כ פסקיו של רבינו ז"ל, סותרים זא"ז דבסי' ס"ז כ' הקורא המגלה הכתובה בין הכתובים לא יצא בד"א בלבור, דפסק כר"י, וש"מ מזה דיחיד קורא אותה, גם לשון הרב ז"ל שכתב הקורא את המגילה בזמנה כו' קשה דהא שלא בזמנה ודאי דבעי עשרה, ול"ל לאימר „בזמנה", ובפרדס מובא בלשון זה „ואל יקראינה אלא בעשרה, דא"ר מגילה בזמנה כו' ר' אסי אמר בין כו' הוה עובדא וחש רב להא דרב אסי ומשום הדור מצוה, והלכתא כרב אסי, ועד כאן לא פליגי אלא בזמנה, אבל שלב"ז שניהם מודים שאין קורין אלא בעשרה, ומברך לפני' ולאחרי', ובפחות מעשרה לא יברך. ע"ש, ועפ"ז נראה שיש כאן בסדרנו ע"ש נתיבת „בזמנה", וגרסא הנכונה היא „הקורא את המגילה אינו קורא אלא בעשרה" וגרסא זו היתה בידי רבינו הרא"ש והמור, והדברים מבוארים כמו שכתבנו, דשלא בזמנה א"י כלל ביחיד אפי' בדיעבד, ובזמנה אסור לקרות ביחיד לכתחילה, משום כיון דחש רב לדר"א א"כ הלכתא כוותי', ולפי שכלל רבינו לשניהם, לזמנה ולשלב"ז שלא יקרא אלא בעשרה, נקט לשון דיעבד ומשום שלא בזמנה, אבל בזמנה אין איסור ביחיד אלא לכתחלה משום הדור, ובדעת הרז"ה וכל הגאונים, ובזה א"ש כל המוני הקו' שנקשו הגאונים על שיטתו של רבינו, דבאמת גם רבינו לא אמר לענין דיעבד, וגם מהמרדכי לא מוכח מידי, כמו"ש הב"ח דלא כ' שם אלא דר"ת ור"ח פסקו כרב. ורב עמרם פסק כרב אסי, ור"ל לענין לכתחלה, ואח"כ כ' בשם ה"נ דיחיד לא יקרא כלל, ומשום פרסומי ניסא יקרא כלי ברכה. ע"ש, וגם דברי האו"ז יש לפרש כן, דאמר ולית לדברי ר"ש, נגד מה שהביא מתחלה דברי ר"ת ור"ח ורי"ף ורמב"ם

ע. יב.] והקורא את המגלה בצבור כורך וקורא בספר תורה ואינו פושטה כאגרת. בשתי ישיבות ובבית רבינו שבבבל ובכל מקומות ישראל קורין כספר תורה. ובך מנחת יג.] ובשהוא קורא „ואת פרשנדתא ואת דלפון ואת אספתא" עשרת בני המן. חייב לקרותם בבת אחת כלם לא יפסוק בהם. דא"ר אדא דמן יפו עשרת בני המן צריך לסימרינהו בנשימה אחת. מ"ט בולהי כתרדי נפיק נשמתייהו. וצריך שיהא אתך רז של ויזתא. דאמר ר' יונה א"ר זעירא רז דויזתא צריך לפסתחיה כיקפא. מ"ט בולהו בחד זיקפא איזדקיפו. (ו) יד.] דא"ר חנינא בר קפרא דרש רבי ר' שילא איש כפר תמרתא, כל השירות כלן אריה ע"נ לבנה ולבנה ע"נ אריה, חוץ מזו שאריה ע"נ אריה ולבנה ע"נ לבנה. מ"ט אד

אבוהי
מנן תאלף

שני נוסחאות והגהות

ע. בכ"י ב"מ „ואמר". וכצ"ל באן. בכ"י

זרמכ"ס ור' שמחה שמתירין כיחיד בפי' לכתחלה מ"ם, אחד מ"ז לליתא לדרב עמרם, דלא

פסק כוותייהו, אבל לענין הלכה נקטינן כדברי רבינו וכ"ם הרא"ם וכטור סי' תר"ל:

ע. יב.] והקורא כו' כורך וקורא כס"ת ואינה פושטה כאגרת. הטור כסי' תר"ל כ' כן כסם רב עמרומי, והאו"ז והס"ל הביאו כסם מר עמרם, וכוימרי מפרש מעמי' דלא הוקשה לאגרת ללמדנו שאנו חייבים לעשותה כאגרת, אלא שאם נחפון נעשנה כאגרת להקל קלת מדיני ס"ת, אבל רב האי גאון כתב לעושמה כאגרת, אבל כס"ת לא חזי לן, וכ' הס"ל וכן עיקר, ומעמי', לענין עיקר הכתיבה דהייגו קלף ודיו הוקשה לס"ת, ואף על דברים שאינה בנופה ממש, דינה כספר, וכמו"ש ובכתב בספר, נומר שאם תפרה בחומי פסתן פסולה. אבל לענין דברים שאחון לנופה דינה כאגרת שפושטה כאגרת,

וכן קורא עומד ויושב, מסא"כ כס"ת, עיין ר"ן בפרק כ':

יג.] וכשהוא קורא ואת פרשנדתא כו' עשרת כו'. גמ' דף מ"ז עשרת בני המן ועשרת כו', וכן איתא בירושלמי פ"ג ה"ז „צריך לאמרם בנפיחה אחת ועשרת „עמהן" ובכ"י כסם א"ח מביא של"ל נס אים בלפניה בנשימה א', ובס"ע איתא לומר מן המם מאות אים, ורבינו לא הזכיר זאת משום דבגמרא אמרו „מ"מ דכלהו בחד זקיפא איזדקפו" והם לא היו בכללם, וכתוס' כתבו דבדיעבד יצא, ומהה שכתב „צריך שיהא אדוק וי"ו של ויזתא", יש ללמוד דלא כהפירושים המובא בר"ן לפשוט ראשו הכפוף, או שלא יחמוף בקריאתו, אלא שיהא אדוק ממש בכתיבה מפי מסאר ווי"ן, ומה שלא נתנה במסורות, אין ראי' דמציגו הרבה כיו"ב. וכן הוכיח כוימרי, ממ"ם כמס' סופרים צריך לממתחיה כמודיא לגברות, שהוא משום של מלאים אדוק מאד:

יד.] ואר"ח בר כפרא כל השירות כלן כו'. כמס' מגילה מ"ז ע"ב. ומס הגרסא בר פפא, ועיין בר"ן בסס ר"ת דר"ל שאין בה בלימות כמו שירת הים שאריה ע"נ לבנה ולבנה ע"נ אריה, אלא כשירת מלכי בינן שמונאים זה על זה, וכמטר סי' תרל"א מובא הירו' דפ' בני העיר „אר"י ב"ר בון צריך שיהא אים בראש דפא ואת בסוף דפא, שיין ואחין בהדין קנטירא", ור"ל שהוא שוה משני לדדין בבנין שוה בלי בלימה, שמבליכין משקלות הבנאין, והוא כפרא כמס"ם בירו' לפיל מיגה בסס רב שכל השירות אריה ע"נ לבנה, כי. והנה י"מ בצריך לכתוב אים בראש הדף ממש, דאליב מה מוסיף ר"י ב"ר בון אדר"י בסס רב, והגר"א ז"ל הלך עליהם, ומפרש ריש דפא ראש שימה, ואת בסוף שימה, ודבר ה' אמת בפיו, וכן נרם להדיא באו"ז אים בראש שימה ואת בסוף שימה, ומה דק"ל מאי מוסיף אדר"י בסס רב פי' הגר"א ז"ל דמוסיף שיכתוב תיבת אים שאינה שייך

לעשרת

אבוהי כרי שלא יהא תקומה למפלתן. טז.] וזו ששנינו, אכל קורין אותה ללועזית בלעז. בברייתא (מגילה י"ח א') זו שאמרה ניפטית לניפטים, עברית לעבריים, עולמית לעולמיים, מדית למדיים, יונית ליונים, אין לכולי עלמא לא. רב ושמואל דאמרי תרוייהו לעז יונית, לכל כשר, כרשב"ג. דתנן רשב"ג אומר אף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית. ואר"א אר"י (שם מ' ע"ב) הלכה כרשב"ג. וא"ר אבוהי אר"י מ"ט דרשב"ג דכתיב יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם, מיפיותו של יפת תהא באהלי שם. ומאי ניהו ספרים שנכתבו בלשון יונית יהיו באהלי שם. וכן הלכה. ואם כן (ג) [למה לא אמרו] הלכה כרשב"ג בגמרא (ג) ... אבל בשאר .... באו אלו ואמרו בפירוש לעז יוני לכל כשר.

קראה

שנוי נוסחאות והגהות

(ג) בכ"י ב"ם „לומרו". (ג) חסר כאן וצ"ל כמו בכ"י ב"ם „אם היו אומרים כן היינו אומרים לא אמר רשב"ג במגלה, אלא בשאר ספרים. באו אלו ואמרו" כו' :

בכ"י

סגן האלף

לעברת בני המן ברחם שיפה, ולא כמלכי כנען שמתחיל תיכף בתיבת מלך. ע"ם, וכש"כ לגרסת הכ"י בהירושלמי הג"ל מיש בר"ד ואת בסוף לפת ועברת [illegible] לפת, דולאי מאל"ל מיש בתחלת הדף ואת בסופו של דף. להא מיבעי למכתב שם עברת, מ"ו דהיינו שיפה, והעיקר שתהי' כתובה כעין כיס ושני שבלין, והאותיות לא יהיו גדולות אלא כשאר אותיות המגילה :

טז.] וזו ששנינו אבל קורין אותה ללועזית בלעז, בברייתא. גרסה דג"ל „בברייתא", יכן אמרו שם בגמרא „מתניתין כברייתא", דאע"פ ששנינו קראה בכל לשון לא יצא. מ"מ נפסית לנפסים וכן בכל לשון לכל המכין באותו לשון יצא, אלא דלעז יונית לכל כשר, כדרב ושמואל, דס"ל דאפי' במגילה דכתיב „ככתבם" גמי ס"ל לרשב"ג להתיר בלשון יונית, והוסיף רבינו ז"ל דברי ר' אביהי אר"י דאמר שם דף מ' הלכה כרשב"ג, לחזק דבריו דהלכה דלעז יוני לכל כשר, ודלא כדברי הסובר דרב ושמואל לאו אליבא דנפשייהו קאמרי אלא לדברי רשב"ג, ולית הלכתא כרשב"ג וכתו"ם הרא"ם כפ"ב לדעת הרי"ף דמש"ה השמים הרי"ף הא דרב ושמואל, דז"א, דר"א אר"י אמר להדיא דהלכה כרשב"ג, וכן הקשה באמת הרז"ה על הרי"ף, ומה שכ' הרמב"ן לתרץ דע"כ ר"י לא אמר הלכה כרשב"ג אלא בספרים ולא במגילה. משום דסתמא דמתניתין דלועזית בלעז אלא כוותי', וכדמשני „מתניתין כברייתא", ומחלוקת ואח"כ סתם הלכה בסתם, כתב הר"ן על זה דאינו מוכרח, דתנא דמתניתין לא שייל נפשי' בפלוגתא, וכתו שאמר דלועז ששמע אשורית יצא, ה"ה לרשב"ג בלשון יונית גמי יצא ע"כ. ולע"ד דאי' לזה דלא פריך אמ"ש לשון יוני לכל כשר אלא מברייתא יונית ליונים, לכ"ע לא, ולא פריך ממתניתין דאמר לועז ששמע אשורית, אשורית אין יונית לא ש"מ דאין דאי' ממתניתין, דאפ"ל דתני אשורית וה"ה לועז ששמע יונית דיצא, דסברא הוא דלרשב"ג דיליף מיפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם, כתו שיוצא באשורית כן יוצא ביונית, וכבר לכל אפי' מי שאינו מכין לשון יונית, ובזה ניחא גמי כדפריך לימרו הלכה כרשב"ג „ומהדר לתרוצי דהו"א דמגילה שאני, למה לא מתרץ דמרשב"ג לא מוכח דלעז יוני לכל כשר גם לאי שאינו מכין אותו לשון, ואפשר דכתו דלת"ק דמקילי בספרים שנכתבים בכל לשון, מ"מ אינן כבריס אלא לאי שמכינם, כן גם לרשב"ג שאמר אף בספרים לא התירו אלא יונית, לא הותרה במגילה אלא לאי שמכינם, ולכן קמ"ל דלכל כשר, אי דסברא הוא דרשב"ג דאינו מתיר אלא יונית השום דאשכח קרא ליפת אלהים ליפת, ע"כ דדמיא בכל מילי לכתב אשורי, ופשיטא דכשר לכל. וגם אלו אמרו הלכה כרשב"ג גמי הוה ידעינן דלכל כשר, ולכן משני דהו"א דבמגילה שאני, ובזה מדוקדק נ"כ לשון רבינו הגאון שהכיא

עא. קראה סרוגין ומתנמנם יצא. [סם] ת"ר קראה סרוגין יצא. **טז.]** סרוסין לא יצא. ר' מונא אומר משום ר' יהודא אף בסרוגין אם שהה כדי לנמור את כלה חוזר לראש. והבי אמר רב נטרונאי גאון (ח) בהלל ומגלה ובק"ש אם פסק ושהה כדי לנמור את כלה אינו חוזר, דאמר ר' יוחנן שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא. ואע"פ שאמר שמואל הלכה כר' מונא [שאמר משום ר' יהודא] אם שהה כדי לנמור את כלה חוזר לראש, קיי"ל שמואל ור' יוחנן הלכה כר"י. הלכך בהלל ומגלה וק"ש אע"פ ששהה כדי לנמור את כלה אינו חוזר לראש אלא במקום שפסק. משום דהלכה כר"י.

יז.] מהיכן אדם קורא את המגילה ויוצא בה ידי חובתו [מגילה י"ט] רבי מאיר אומר כלה. ר' יהודא אומר מאיש יהודי. ר' יוסי אומר מאחר הדברים האלה. א"ר חלבו אר"ח בר נוריא אמר רב הלכה כדברי האומר כלה. ואפי' למ"ד מאיש יהודי צריכה שתהא כתובה כלה. וא"ר חלבו אר"ח בר נוריא א"ר מגלה נקראת ספר ונקראת אגרת. נקראת ספר, שאם תפרה חוטי פשתן פסולה. נקראת אגרת, שאם הטיל בה שלשה (כ) חבי נידין כשרה.

אר"נ

שנוי נוסחאות והגהות	מנן האלף
עא. (ח) בב"י ב"מ .ריש מחיבתא". (כ) צ"ל חוטי	שהכיח נ"כ מעמת דרשב"נ, מקרא דיפת אלהים ליפת, וכן דעת הרמב"ם בפ"ב דמגילה ה"נ,

שב' וכן היתה כתובה יונית ושמעה יצא אע"פ שאינו מכיר, ע"ש. אלא שבפ"ח מה' תפלין כתב להחמיר ואמר שהתירו בספרים לכתוב אף ביוני. „וכבר נסקע יוני מן העולם ונשתכח ואבד, לפיכך אין כותבין היום אלא אשורית", ע"ש. וכ"כ הר"ן בטעמא דרב אלפס שהשמיט הך דרב ושמואל, ואפשר דבזמנו של רבינו ז"ל עדיין לא נשתכח כ"כ לגון יוני, ולכן לא הזכיר זאת:

עא.] סרוסין לא יצא. ר' מונא אומר משום ר' יהודא אף בסרוגין כו'. בהלל כו'. סרוסין, פירשו בירושלמי ומובא באלפסי דקרי חדא פרע חדא, שקורא פסוק אחד ומדלג השני, דהו"ל למפרע, ומ"ש „בהלל ומגילה וק"ש אם שהה כדי לנמור את כלה אינו חוזר", בא לאפוקי תפלה, כיון דחמירא שאין מפסיק בה לא מפני הכבוד ולא מפני הירחה. אמרינן בפרק מי שאתו דכ"ע חוזר לראש, וכן כ' הר"ן, ומ"ש „ואע"פ שאמר שמואל הלכה כר' מונא כו' קיי"ל שמואל ור"י הלכה כר"י, מסוגיין נופא הו"מ למימר לגיתא לשמואל, כיון דא"ר יוסף נקום דרב ביבי בידך, דרב אמר אין הלכה כר' מונא. ממילא הלכה כרב באיסורי דשהה כדי לנמור את כלה אינו חוזר לראש, אלא דעדיפא לי' להכיא הך דר' יוחנן דאפי' יותר מכדי לנמור את כלה אמי א"ח לראש, דומיא דתקיעות דאפי' שמען כמ' שעות ביום יצא:

יז.] מהיכן אדם קורא את המגילה. כו'. וכגמרא איתא תניא רשב"י אומר מגילה ההוא, אר"י וכלם מקרא אחד דרשו, דכתיב ותכתוב אסתר וגו' את כל תוקף. מ"ד כלה תוקפו של אחשורוש. מ"ד מאיש יהודי תוקפו של מרדכי. מ"ד מאחר הדברים תוקפו של המן. ומ"ד מגילה ההוא תוקפו של גס. בחבורנו סתרי הגלוזים באורנו דבהא פליגי. דודאי מגלה כתבה אלא תוקפו של ענין והמגילה החיוב לקרותו, ודאי שאין החיוב להודות אלא על ההצלה והרפואה, וכן ה"ב קריאתה המגילה דקריאתה הוא הגילא א"ל להזכיר אלא ההצלה שזה עיקר הגס. ואע"פ שמכרך אדם גס על הרפה, מ"מ אחרי שנמלט ממנה טוב

(נ) אר"נ בר יצחק ובלבד שיהוא משולשין. יח.] ולאחר שקורין את המגלה בפורים בין ביום ובין בלילה: אומרים ובא לציון גואל. (ל) סדרא. וקדיש.

וכך מנהג בשתי ישיבות.

עב. ואין אומרים הלל בפורים. מה טעם. יט.] לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוץ לארץ. לפיכך נופל אדם על פניו בפורים. וכך אמר רב עמרם בר שישנא (מ) ריש מתיבתא כך מנהג בישיבת שורדין תנאין לפני גאון ואב ב"ד ואלופים וכל בני ישיבה כלה: ומבקשים רחמים הרבה ונופלים על פניהם. שאין דומה פורים לכל מועדים ולחנוכה שבכולם אנו נומרים את ההלל. ואומרים זה היום עשה ה'. (כ) [ואלו בפורים אין אנו אומרים. ואע"פ שמשום שאין אומרים הלל על נס שבחוץ הוא. סוף סוף הרי אנו אומרים יום נס הוא ונגאלו ישראל בו מלהשמיד ולהרג ולאבד.

וצריכין אנו לבקש רחמים שיפדנו ויגאלנו באחרונה כבראשונה].

הרי

שנוי נוסחאות והגהות

חוסי. (נ) אר חסא בר יצחק". (ל) בכ"י ב"מ וכל סדרא וקדישא ובנדפס חקן "דקדושה" ובכ"י א. "ומקדיש":

עב. (מ) בכ"י א. "גאון". (כ) בכ"י ב"מ "גגילה" והשאר ליתא שם, והמגיה שם הגיהו ע"פ ספר המנהיג ע"ש:

מנין האלף

מ"ל להזכירה, וזה טעמו של רשב"י. מכן ר' יוסף ס"ל שכתה שהקב"ה מכה בו מרפא, ומתוך שהגם המתיתי של הרפואה עתה היתה בזמן הגרה, ולכן ס"ל להזכיר גם תוקפו של המן. וכמו שבארנו שם בספרנו שעיקר ההצלה היתה ע"י זיופו של המן. ור' יהודה ס"ל שהקב"ה מקדים רפואה

בכת"י

למכה, וכן הקדים הרפואה במה שהגיד מרדכי על בגתנא ותרש, לכן ס"ל מפיש יהודי. מכן ר"מ ס"ל שגם סבת המשתה ופנין ושתי והספרים שכתב, כלם היו הקדמת רפואה למכה

וכמו שביארנו שם, לכן ס"ל לקרותה כלה:

יח.] ולאחר שקורין המגילה וכו'. העור הכיא זה בשמו בסימן תרל"ג, וכתב וי"מ שאין מגמרים אותה לפי שאין עיקר גאולה בלילה אלא מתחילין ואתה קדוש עכ"ל. והוא מדברי הגמי"י. ובעל שב"ל מביא זאת בשם רבינו שלמה ומהגהות מנגלה, [ראיתים כת"י בירושלים אצל הרב אנ"ן] שבשם מתחילין אחר מגילה ובא לציון, ולא בלילה שאין גאולה בלילה. ועוד שבמזמור אלו אלי למה עזבתני, כתוב ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, לכבי ל"ל ואתה קדוש לאחר מעשה אסתר ע"ם. וכתב בהגמי"י בפ"ב מתפלה ובסוף הלי מגילה כתב בשם מהר"ם דבהולאה מזכיר על הנסים, ולא כאבר כתב רב עמרם בסדרו שא"א על הנסים. עד אחר קריאת המגילה עכ"ל. ולא מצאתי כן בסדרנו, ואדרבא בסי' ס"ו כ' לענין תפלת ערבית דבהולאה מזכיר על הנסים ע"ם:

עב. יט.] לפי שא"א הלל על נס שבחו"ל. לפיכך נופל אדם על פניו בפורים. כתוב בשם מגילה דף ה' ע"ב כתבו שאין נופלים ע"פ

דלא הוי יום צרה אלא יום שמחה. אבל רבינו ס"ל כיון שא"א הלל, וא"א זה היום עשה ה' מגילה ונשמחה בו: יש לנו לבקש רחמים שיגאלנו באחרונה. כבראשונה, ואדרבא אנו אומרים יום נס הוא: יש לנו לבקש רחמים שיגאלנו בו. ומ"ש שא"א הלל על נס שבחו"ל ולא אמר בעמיה דר"ב לאחר קריאתא זה הגלגל, אי דרבא שם דף ו"ל, משום לאסיקן בקושיא מבריתא ע"ם. ואין המנהג כדברי רבינו. אלא אין נופלין ע"פ וא"א לאנגא. ואל אדך אפיס בשני הימים, משום לאסורים בהספד כמו"ש התוס'.

עז. כ.] (ח) [ובפורים קורים ויבא עמלק עד וישמע יתרו. ואע"פ שתשעה פסוקים הם לא יקראו יותר, שכך אמר רב יהודאי (כ) ראש ישיבה שאם קורים קודם ויבא, יקראו. ואם לאו יקראו אלו תשעה פסוקים ולא ידלגו כו'. כא.] וכך מסיימין כהן לוי וישראל מנח ליה לספרא כדוכתיה מקריה ואומרין כולו. ומתכנשין צבורא ויתבין עד דשמעין לקריאת מגלה

שנוי נוסחאות והגהות

עז. (ח) בכ"י בריטיש מוזיאום ובהגרפס ממנו בוארשוי חסר כ' סי' ע"ג. ע"ד. ע"ה. ע"ו. וסדר תפלת המועדות. עד סדר של פסח. (כ) בכ"י אמריקני „גאון זצ"ל" : הוגה

מנן האלף

עז. כ.] ובפורים קורין ויבא עמלק ונו' ולא ידלגו. כ"ל

למד ממ"ש בסוף מגילה דבפורים קורין ויבא עמלק ולא הזכירו שילגו פ"ת. וכן משמעות הירושלמי מגילה פ"ד ה"ב ותענית פ"ד ה"ג. דתמר שם לענין מעמדות, ביום הראשון קורין בראשית ויהי רקיע, והא לית בהון אלא תמניא פסוקי. ר' אידי אומר אתפלגון בהגא ואמרי, ח"א חוזר [ב' פסוקים] וח"א חותך [ויהי ערב קמא ותניא, ומשה אותם שני פסוקים]. ופריך, בשני קורא ויהי רקיע ויקוו, מן דמר חוזר חוזר ב"פ, ומ"ד חותך אפי' חותך ליה [כי אפי' יחתוך ויהי ערב שבפרשת יקוו אין בו אלא מ' פסוקים, ואח"כ מקשה עוד] הותיב ר' אליפה בר פריסה קומיה ר' זעירא, והרי פרשת ויבא עמלק, א"ל שניה היא שהוא סדרו של יום, עכ"ל. ומשמע דלאחי דמשני שהוא סדרו של יום ניחא לי' בזה אפי' למ"ד חוזר, מדלא אמר כאן מן דמר חוזר חוזר פסוק אחד כדי להשלים יו"ד פסוקים, כמו שאמר מתחילה, אלא כיון שהוא סדרו וכבר קרא נ"פ לכל אחד ואחד שני בהכי וא"ל לחזור ולדלג. משא"כ כשאינו קורא נ"פ מוכרח לחזור לפניו כדי שיהיו נ"פ לכל אחד. אולם אם קורים קודם ויבא עמלק יקראו כמו"ש רב יהודאי אלא שאין צריך לזה, וכ"כ בשב"ל סי' ר' שא"ל להתחיל בפרשה שלאחריה אפי' שלא נתקנה בסדר של יום, ובמקום שאין שם סדר של יום אף דיעבד מעכב אם לא יקרא יו"ד פסוקים. וכן מסקנת התוס' במגילה דף כ"ג ד"ה הל, שאם לא קרא יו"ד פסוקים בשבת במנחה וכב' וה' חוזר ע"ש. אבן בש"ע. סי' תרל"ג כ' שכופלין פסוק אהרון בויבא עמלק להשלים יו"ד פסוקים, אך הרמ"א כ' שאין המנהג כן, ע"ש. ודברי הירו' הנ"ל מסייע ליה. וכן מצאתי להרז"ה פרק בני העיר שהגיא הירו' הנז' וכתב מכאן תשובה לאומרים שחוזרים פסוק אחרון, וי"ל מקדימין וקורים מן ויאמר ה' אל משה עבור, והכל טעות בידם, עכ"ל. וי"ל בדעת בעל הש"ע דס"ל שכל קושיתו ופירוקו של הירושלמי אינו אלא למ"ד חותך, ולא ס"ל לדלג. ומוכרח לומר דשני בהכי משום שהוא סדרו של יום, אבל למאי דקי"ל בכללי מגילה כ"כ כמ"ד דולג, אין ה"נ דגם בויבא עמלק דולג פסוק לאפרש, אלא דלא"ע דהמחבר סותר דבריו בסי' קל"ז סעיף ד', שכתב שם אם לא קראו בין שלשתם אלא מ' פסוקים א"צ לחזור וראיה לדבר פרשת עמלק, והלא גם שם כופלין פסוק אחרון כדי להשלים, ואפשר דה"ק דבדיעבד אם קראו בין שלשתם מ' פסוקים ולאי דא"צ לחזור ולברך לפניה ולאחריה בשביל פסוק העשירי. וראי' לדבר פרשת עמלק שהתקינו מתחילה להתחיל מויבא עמלק שאין בו אלא מ"פ ולא אמרו שיתחיל מפרשה הקודמת כדי שלא יצטרך לדלג ולכפול, אי' דבדיעבד שני בא' פסוקים, ודע דבאלפסי פרק הקורא עומד מביא הירושלמי הנ"ל וגרים שם תרי שנויי, וז"ל שאני התם דסליק עניינא, ואיכא"א שאני הכא שהוא סדורו של יום, עכ"ל. אך מתוך דברי הר"ן והרא"ש משמע שבכל תירוץ אחר, גם לשון הרי"ף „שאני הכא" אינו מדוקדק וצ"ע :

כא.] וכך מסיימין כו' מנח לי' לספרא בדוכתא מקריה ואומרין כולו. ומתכנסין צבורא ויתבין עד דשמעין לקריאת מגילה מפי ס"ן לקרי לה בדוכתא לעיל, גרסה פירושו דר"ל שאינו מחזיר הס"ת למקומה לתיבה אלא מנח לה בדוכתא מקריה

מגלה מפי ש"ץ דקרי לה בדוכתא לעיל, וקודשא דסדרא, וקדיש, עד עושה שלום. ובמנחה נמי מצלי על הנסים. ובברכת המזון מזכיר על הנסים בהודאה].

עד. כב.] [והמבקש לצאת לדרך, ומבקש לקרות מגלה באחד עשר בשנים עשר בשלשה עשר. אם יכול ליקח עמו מגלה יעשה. דשדרו מן מתיבא כל תקנה שיכול כדי שיקרא אותה בזמנה יעשה. ואם אין יכול קורא או באחד עשר או בי"ב או בי"ג. אבל בעשירי או מיו"ד ולמטה אינו יכול לקרות, לפי שאין קריאתה אלא באלו הזמנים מי"א עד ט"ו, ומן ט"ז ואילך עבר זמנה כדתנן [מגילה פרק א'] מגלה נקראת באחד עשר בשנים עשר וכו'. וכי קרי בזמנים הללו מברך לפניה ולאחריה. כמה שמצינו כמה שאמרו חכמים. (א) (והכי אמר רב עמרם). הגניא אומר הכמים הקילו על הכפרים שיהוא מקדימין ליום הכניסה, כדי שיספקו מים ומזון לאהיהם (ב) שמברכין. ומכאן אנו למדין שאע"פ שזמן מגלה בי"ד, משום מים ומזון תקנו חכמים להקדים, וכש"כ הכא שאינו יכול ואי אפשר לו, שמשמין אותו כבני כפרים מקו"ח. ויקרא. מיהו אל יקרא אותה ביחיד אלא בעשרה, דאמר רב מגלה בזמנה קורין אותה ביחיד, שלא בזמנה בעשרה. ורב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה. ועד כאן לא נחלקו אלא בזמנה, אבל (ג) בזמנה שניהם מודים שאין קורין אותה אלא בעשרה. והלכך אם קרא אותה בעשרה מברך לפניה ולאחריה, ואם פחות מעשרה לא יברך לא לפניה ולא לאחריה. וכן מי שבא מן הדרך לאחר זמנה בין ביחיד בין בעשרה לא יקרא. ואם מבקש לקרותה וקרי כאחד שקורא בתורה ובנביאים, לא יברך לא

שנוי נוסחאות והגהות

עד. (א) הוגה מכ"י אמריקני. (ב) בכ"י א הגיל „שבכרכים". (ג) בכ"י א „שלא": בכ"י

מנן האלף

מקריה" במקום שקרא כה על השלחן, ואה"כ מתכנסין לכורת לכמוע מגילה מפי ש"ץ דקרי לה „בדוכתא לעיל" מינה דס"ת, ומ"ש „ואומרין כולי" ר"ל שאומרים קדיש אחר קה"ת,

וכ"כ התוס' בתס' מגילה דף ד' ד"ה פסק, שאינו מחזיר ס"ת למקומה אלא יושב ואוחז בידו עד שקראו המגילה, וכ"כ בא"ז ח"ב סי' שנ"ה ע"ב, וכל הפוסקים השמיטו דבריהם. אבל אינו רואים עתה בים לדבריהם מקור נאמן מבאר מים חיים מתורתו של גאון שדבריו דברי קבלה, ומ"ב בכפר בית מאיר שהפוסקים השמיטו דברי התוס' משום דהאוחז ס"ת בידו יהי' לבו של האיחז טרוד בס"ת ולא יכוין לשמיעת המגילה, ע"כ. הנה לדברי הגאון מזיהה על השלחן במקום שקראו שם. ומעמו של רבינו הגאון כ"ל שים סמך לקבלתו ממ"ש ליהודים היתה אורה, ודרשינן „אורה, זו תורה", ולכן עוב שתהי' שם בעת קריאת המגילה. ודומיא דהכי מצינו במנ"א בשם מנהגים לחלוץ התפלין אחר המגילה משום דדרשינן „ויקר זו תפלין", וכ"כ רמ"א דמלין קודם המגילה משום דאמרינן „ושון זו מילה", ע"ש:

עד. כב.] והמבקש לצאת לדרך כו' כל הספיף הזה מועתק בויטרי סי' רמ"ג, ובכת"י כ"מ ובנדפס השמיטו, וזה גרס להרש"ה במחז"ו להגיה

לא לפניה ולא לאחריה. שכך אמרו חכמים לא פחות ולא יתר.

כג.] ואסור לבפרים ולעיירות גדולות ולכרכין שאין מוקפים חומה מימות יהושע בן נון, לקרות את המגלה ולקרות בס"ת כויבא עמלק ולהזכיר על הנסים בין בתפלה ובין בברכת המזון אלא יום ארבעה עשר לבדו. וכרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר באדר לבדו.

ובן הלבתא].

עד. כד.] [ראש הדש אדר סמוך לניסן שחל להיות בערב שבת, מקדימין וקורין בפרשת שקלים שהוא בי תשא משבת שעברה שהוא עשרים והמשה בשבט, ומפטירין במלכים (ה) ויברות יהוידע את הברית. ובשבת שניה שהוא שנים באדר מפסיקין. ובשבת שלישית שהוא השעה באדר קורין זכור את אשר עשה לך עמלק. ומפטירין בשמואל כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק. ובשבת רביעית שהוא ששה עשר באדר מפסיקין. ובשבת המישית שהוא עשרים ושלשה קורין פרה אדומה, ומפטירין ביהזקאל וזרקתי עליכם מים טהורים. ובשבת ששית שהוא ר"ה ניסן מביאין ג' ס"ת וקורין בהם, אחד ענינו של יום, ואחר של ההדש הזה לכם, ומפטירין (ג) כה אמר ה' [צבאות] בראשון. וכך מיקלע ר"ה אדר בשבת מוציאין שלשה ס"ת וקורין א' ענינו של יום, וא' בשל ר"ה, ובאחת קורין בבי תשא עד ועשית ומפטיר ביהוידע. בשניה שהיא שמונה באדר מוציאין שני תורות אחת של פרשה, וא' של זכור, ומפטירין בנביא

שנוי נוסחאות והגהות

ע"ה. (ה) בכ"י א הגר „בן שבע שנים יהואש במלכו. (ג) בכ"י א „כה עם הארץ". ובכ"י שלפנינו חיבת צבאות הוא ס"ס, וציל הוי"ה. וכן כ"י בן אדם הגר. חיבת הגר ס"ס. ולא נמצא כן בכתוב.

מגן האלף

להניחם ללא צורך ע"כ. וגם הטור סי' תרפ"ה מביאו ממה שסדרו ממתיבתא, וכ' וכ"כ ר"ע ז"ל, שמכרך לפניה ולאחריה כסקורה מי"ח ולמעלה, אבל כ"ה כ' שהילדא אין קורין כלל אלא כי"ד אפי' מי ביולא בסיירה ומוב לקרותה בלא ברכה ע"ס. וכ"פ בסו"ע, ודעת רבינו מובא ברז"ה בכ' עמ"ב רבינו אפריס דשלא בזמנה של י"ח וי"ב לא מפכחת האילדא דהא בכלי להו, ולא בייך בלא בזמנה אלא בשחל בשבת שקורמים בי"נ, וע"ז כ' המאור דבלאי רע"ק כתימה [מגילה דף כ'] לסמוך עליו בשעה"ד כגון במפרש ויוצא לדרך. ע"כ:

כג.] ואסור בו' אלא יום י"ד. הב"י סי' תרצ"ג כ' זה בשם אורחות חיים, וכ' עליו אינו יודע מה איסור יש להזכיר על הנסים ביום ט"ו בו', ולא ידע מדן ז"ל שדברי האו"ה נובעין מדברי הגאון, וכבר כ' הב"ח ע"ז שפשום הוא. שהוא משנה ממטבעה הכמיב, כיון בלא התקינו עה"כ אלא בזמנה, וצריך לחזור ולהתפלל. ע"כ:

עה. כד.] ר"ה אדר סמוך לניסן שחל להיות בשבת. כלו מבואר בס"ם מגילה דף ל', וע"ם בפרש"י יבריש"ף, והכלל דר"ח אדר הסמוך לניסן לא מקלע אלא בימים אלו של ז'ב'ד'ו', אבל לא יתרעו לעולם לא באחד בשבת, ולא בשלישי, ולא

בחמישי

בנביא פקדתי. בשלישית שהיא ט"ו באדר מפסיקין. ומוציאין תורה אחת וקורין בענין היום. ברביעית שהיא עשרים ושנים באדר מוציאין שני תורות א' של פרשה וא' של פרה אדומה. ומפטירין ביחזקאל כן אדם [הנד]. בחמישית שהיא עשרים ותשעה באדר מוציאין ב' תורות א' של פרשה, וא' של החדש הזה לכם. ומפטיר כה אמר [ה' צבאות] בראשון. **ואם** חל להיות בשני בשבת מקדימין וקורין בשבת שהוא כ"ח בשבט פרשת שקלים, ובשבת שניה שהוא ששה באדר מפסיקין. (ג) **וכשתזדמן** ר"ח אדר ברביעי בשבת מקדימין בשבת שעברה שהוא עשרים וששה בשבט וקורין בפ' שקלים. ובשבת שניה שהוא ארבעה בחדש מפסיקין. ובשלישית שהוא י"א באדר קורין זכור. וברביעית שהוא י"ח באדר קורין פרה. ובחמישית שהוא ב"ה באדר קורין החדש הזה לכם.

אלו הן הימים שחל בהם ר"ח אדר הסמוך לניסן. שבת, ושני בשבת, ורביעי בשבת, וששי בשבת, סימן ז'ב'ד'ו'. ואלו ימים שמפסיקין בהם, אם חל בשבת מפסיקין בחמשה עשר באדר, וסימן ז'ט'ו'. ואם חל בשני בשבת מפסיק בששה באדר, ב'ו' סימן. ובשיהיה ברביעי מפסיקין בארבע באדר, ד'ד' סימן. ובשיבא בששי בשבת מפסיקין בשנים באדר, ובששה עשר באדר. וסימן ו'ב'י'ו'. כה.] **ויש** שנותנים בפרשיות אלו ובהפסקה שלהם סימן אחר. וכך הוא: ב'ד' כהלכה. בערב שבת בכוסות. בשבת כנתים. ב'ד'. שאם חל ר"ח אדר בשני בשבת, או ברביעי בשבת, עושים כהלכה. וזהו ההלכה ששנינו חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת אחרת, בשניה זכור, בשלישית פרה אדומה, ברביעית החדש, ובחמישית הוזרין לכסדרן, ומאי שניה שניה להפסקה. בערב שבת בכוסות. שבזמן שחל להיות בערב שבת מסרנין את השבתות ומפסיקין שני פעמים. שמקדימין משבת שעברה וקורין בפרשת שקלים, ומפסיקין לשבת הבאה. ובשניה של הפסקה קורין זכור, ובשלישית עוד מפסיקין. וברביעית

פרה

שנוי נוסחאות והגהות

מנן האלף

(ג) בכ"י א „ובשבת ג' שהוא י"ג באדר קורין זכור, ובשבת ד' שהוא כ' באדר קורין פרה, ובשבת

בחמישי, משום ייהכ"פ שלא יזדמן עי"ז בערב שבת או ביום א', ומשום יום ערבה שלא יבא בשבת. [ר"ן פ' בני העיר :]

כה.] ויש שנותנים סימן כו'. בירושלמי פרק בני העיר א"ר לוי סימניהון דאילין פרשתא בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה, בין השלישי לרביעי לא ישתה, ע"ש. וזהו כשחל ר"ח בערב שבת. ומפני שרצו לסמן אימתי מפסיק בין ראשין לבני וכין שני לשלישי, הוסיפו לסימן „ב"ד כהלכה, ובשבת כנתים" :

וכשתזדמן

פרה, ובחמישית החדש הזה, (ד) בארבעה כוסות של פסח בין ראשון לשני מפסיק ושותה כמה שירצה, בין שני לשלישי מפסיק ואוכל ושותה, אבל בין שלישי לרביעי אינו יכול להפסיק ולשתות יותר מכוסו. שכך שנינו [פסחים קי"ז] בין הכוסות הללו אם רצה לשתות שותה בין שלישי לרביעי לא ישתה. אף כאן כך. בין תשא לזכור מפסיק. בין זכור לפרה מפסיק, בין פרה והחדש אינו מפסיק. בשבת בנתים. שאם חל להיות בשבת קורין בפ' שקלים, ובשניה זכור, ומפסיקין לשבת הבאה. ברביעית פרה, בחמישית החדש, בששית הזרין לכסדרן. **לסדר** מאי [מגילה דף ל"ח] א"ר ירמיה לסדר הפטרות הוא חוזר. **כו.**] וכשתזדמן פרשת שקלים בואתה תצוה, קורין מן ואתה תצוה עד ועשית כיור, והמפטיר קורא מן כי תשא עד ועשית כיור נחושת. (ה) והמפטיר עולה למנין שבעה, **כז.**] במה דברים אמורים במקום שאין מקדישין, ואין מפסיקין מן קורא בתורה למפטיר בנביא. אבל במקום שמקדישין מפטיר אינו עולה. וקורין שבעה ואח"כ מפטיר המפטיר וכמו שכתבנו למעלה. חל להיות בכי תשא עצמה קורין ששה מן כי תשא עד ויקהל, והמפטיר חוזר וקורא מן כי תשא עד ועשית. שכך שנינו בברייתא חל להיות בכי תשא עצמה קורין אותה וכופלין אותה. כ"ך הו"א סימ"ן ש"ל פ"שיו"ת וסדוריה"ם וסמור"ת שלה"ן.

עז. [ולמה קורין פרשת שקלים בר"ח אדר, שזמן שקלים בר"ח אדר היא? כמה ששנינו [שקלים פרק א'] באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים, אבל בזמן הזה אין נוהגין, שכך שנינו [שם פרק ח' מכנה ה"ן] השקלים והבכורים אין נוהגין אלא בפני הבית, דכתיב ולקחת את כסף הכפורים

שנוי נוסחאות והגהות

ובשבת ה' - שהוא כ"ז באדר קורין החדש" (ד) בכ"י א „כארבעה". (ה) בכ"י א „שהמפטיר קורא" :

בכ"י

מגן האלף

כו.] וכשתזדמן פרשת שקלים בואתה תצוה קורין כו'. מימרא דאביי מגלה דף ל"ו מועתק גם ברי"ף וברמב"ם פי"ג הכ"כ מהל' תפלה, אלא שנעתק שם בטעות „ר"ה אדר שחל בואתה תצוה", וכבר העיר מזה בק"ב, וכתב שם בהגמי"י „כאן שנה רבי דבר שא"ל לנו, דוק בעינגול דרב נחמון, ותשכח שלעולם לא אירע לנו כך", וכ"כ הר"ן לדידן השתא לא מתרמי לא בואתה. ולא בכי תבא, אבל לדידהו מתרמי, וכ"כ הפור סי' תרפ"ה, ע"ב, וע"ע הגאון עצמו כ' לקמן לעולם קורין פרשת זו קודם הפסח וסימן „פקיד ופסח", ואם"ל שקלים בתצוה הויין שפה שבועות קודם הפסח, א"כ יהי' זו אחר פסח. ויש לתרץ שהפרידו ויקהל פקודי בשנים שהם מחוברים, וחברו במקומם סדרות אחרות קודם תצוה. אבל בכי תשא קשה, איך אפשר שיבא כי תשא לשקלים וגו קודם פסח, שאפי' אם נפרד ויק"פ לא מתרמי זו קודם פסח וג"ם, דע"פ עינגול דרב נחמון אפי' בשנים מעוברות א"א למתרמי :

כז.] במה דברים אמורים במקום שאין מקדישין. עיין מזה לעיל סי' כ"ו וכמש"ם אות י"ח :

הכפורים. (ה) כין בזמן שאין אוהל מועד אין נוהגין, ואמרו חכמים [כ"כ ס] א"ר אלעזר בזמן שבית המקדש קים אדם (ב) שוקלו ומתכפר לו, מכלל שאין שוקלין אלא בזמן שביהמ"ק קיים, ואם שקל בזמן הזה כיון שקרא עליהם שם שקלים תפשן הקדש, ואין להן פדיון. ואין יכול לתנם לעניים. שכך שנינו [שקלים פ"ח] המקדיש שקלים ובכורים ה"ז קודש. ר' שמעון אומר האומר בכורים קודש אינן קודש. ועד כאן לא נחלק ר' שמעון על החכמים אלא בבכורים, אבל בשקלים מנדה להם שהן קודש. וחואיל והן קודש אסור לתנם לעניים. מאי תקנתם יוליך לים המלח. כמו שאמרנו [ע"ג דף י"ג] אין מקדישין ואין מעריכין ואין מהרימין בזמן הזה, ואם הקדיש והעריך והחרים בח.] בהמה או כסות, או כלים ירקבו, מעות ובלי מתכות יוליך לים המלח. ובפורים אין קצבה, כל שמבקש כל אחד ואחד מישראל לתן יתן, מפני שהוא צדקה, וצדקה כל אחד ואחד לפי עין שלו הוא נותן. וזה שאמרו חכמים [מגלה ד'] אע"פ שאמרו חכמים מקדימין ליום הכניסה, קורין בו ביום ומהלקין בו כיום. לא שקלים הן, אלא צדקה בעולם (ג) משום שנאמר

ומתנות לאביונים:

כט.] ולמה קורין זכור קודם לפורים כדי להקדים זכירה לעשיה, ומנין שצריכין אנו לקרותו שכך אמרו חכמים, [מגלה יח] זכור יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח, הרי שכחת הלב אמורה, ומה אני מקיים זכור כפה:

ולמה קורין בשלישי פרה מפני שאמרו חכמים [פסחים ו'] שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום, רשב"א שתי שבתות. וטמא מת אינו עושה פסח דכתיב איש איש כי יהיה טמא לנפש. לפיכך קורין פרה אדומה שלישית שהיא הלכות טהרה, והזאות מטומאה לטהרה שילמדו ישראל שכך אנו צריכין להטהר כדי שיעשו פסח בטהרה:

ברביעית החדש הזה לכם ראש חדשים שענינו של יום הוא:

לעולם קורין פרשה של צו את אהרן קודם הפסח, ופרשת וידבר תחלת הספר קודם עצרת, וצמים כט"כ קודם ואתחנן, ופרשת אתם נצבים קודם ר"ה. (ד) וסימן פקי"ד ופס"ה, מג"י ועצ"ר, צו"ם וצל"י, קו"ם ותק"ע. וזהו שאמרו חכמים [מגלה לא] רשב"א אומר עזרא תקן להם לישראל שיהו קורים

שנוי נוסחאות והגהות

עו. (ה) בכ"י א „ונחת אותו על עבודת אוהל מועד, בזמן כו'. (ב) בכ"י א „שוקל שקלו". (ג) בכ"י א „הם". (ד) בכ"י א „מאי מעמא כדי שחכלה שנה וקללותיה".

מגן האלף

עו. כה.] בהמה או כסות או כלים. ל"ל בהמה „תעקר" כסות או כלים ירקבו:

כט.] ולמה קורין זכור קודם לפורים כדי להקדים זכירה לעשיה. כרב כמגילה דף לא"ד, וכן הוא בירושלמי פ' בני העיר, „כן אמר רב, והימים האלו נזכרים ונעשים מתחת הזכרתן קודם לעשיתן", ומתה שאמרו שזכור הוא כפה ס"מ בערוך לקרות פרשת זכור קודם, ומשמע מזה לפרשת זכור הוא קריאה מצויה מה"ת, וכ"כ בתוס' דף י"ז ע"כ, ובמס' ברכות י"ג ע"ס. וכ"כ סס בתוס' רי"מ והרא"ש והרשב"א ע"ס, ולפי"ז מ"ס

קורים קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבמשנה תורה קודם ר"ה (ה) ואילן הוא שכך שנינו [ר"ה טו] בעצרת על פירות האילן. והקורא קללות שבתו"ב אינו מפסיק בהן. שכך שנינו [מגלה לא] אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כלם, מה טעם לפי שאין אומרים ברבה על הפורעניות. אלא האיך יעשה, כך אמרו הכמים [סס] כשהוא מתחיל מתחיל בפסוק שלפניהם, וכשהוא מסיים מסיים בפסוק שלאחריהם. אמר אביי לא שנו אלא קללות שבתורת כהנים אבל של משנה תורה פוסק, מה טעם הללו בלשון רבים אומרות, ומשה מפי עצמו אמרן:

הנבורה אמרן, והללו בלשון יחיד אומרות ומשה מפי עצמו אמרן:

ופרשת האזינו קורין כמות שהיו קורין אותה בטקדש, והאיך היו קורין אותה, כך אמרו הכמים [ר"ה ל"א] במוסף של שבת מה שירה היו אומרים, אמר רב חנן בר רבא אמר רב הזי"ו. ל"ך וכל שבת ושבת (ו) היו אומרים אהת, וא"ר בר רבא אמר רב כדרך שחולקין כאן, כך הולקין בבתי כנסיות. ל.] וכך פירש רב פלטוי ראש ישיבה, ה'ז'י'ו' לך סימן, האזינו השמים עד זכור ימות עולם, ומן זכור ימות עולם עד ירכיבהו על במתי ארץ, ומן ירכיבהו על במתי ארץ עד וישמן ישורון, ומן וישמן ישורון עד לו הכמו, ומן לו הכמו [ומן (ז) עד וירא ה' וינאץ ומן (ה) עד לו חכמו] (מ) עד כי אשא אל שמים ידי, ומן כי אשא אל שמים ידי עד סוף השירה. כך הוא ה'ז'י'ו לך. (י) ומקומות, ובבית הכנסת קורא שביעי מן ויבא משה עד סוף פרשה]:

זסדר

שנוי נוסחאות והגהות

(ה) .שאף עצרת ר"ה לאילן הוא' כצ"ל. (ו) .קורין אותה'. (ז) בכ"י א .ירכיבהו". (ח) .וירא ה'".
(מ) .ומן לו חכמו'. (י) .ששה מקומות' כצ"ל:

מנן האלף

מ"ם במנ"ח סי' תרפ"ה לייסד מנהג העולם שאינם זהיריים לשמוע פ' זכור, משום דאף בויבא עמלק יוצא כדמשמע במגילה י"ח, יש להסיב ע"ז, דאע"פ שיוצא בדיעבד מצות

התורה בויבא עמלק, מ"מ לא יצא כמה שתיקנו חז"ל להקדים זכירה לעשיה, דהא קיי"ל כרב באיסורי שצריכין להקדים זכירה. ולא סני בזכירה דאתיא בהדדי דעשיה, ויש לייסד. ועיין בהגהת הספר מעשה רב שכתב "דעמ"ש המ"א דיוצא נמי ידי זכירה זו בויבא עמלק יש לי לפקפק כיון לחובת זכירה זו מקרא דזכור נמרינן כו' ולא תשכח הוא סיומא דקרא ואכולי מלתא קאי שלא תשכח מה שעשה לך," עכ"ל. ודבריו בלתי מבואחרין כ"כ, ונראה דר"ל דלא תשכח קאי נמי על תמחה זכר עמלק, ועל אותו דבר קאי נמי לייסד. שהזהרנו שלא לשכוח בלב נצמווינו לזכרו בפה, וזה לא נדע מן פ' ויבא עמלק. אבל באמת זכור ולא תשכח עם תמחה את זכר עמלק הם שתי מצות נפרדות, ולא תשכח קאי רק שלא נשכח איכתו ושנאתו כמו"ש הרמב"ם בפ"ה ה"ה מהלכות מלכים ולא שלא נשכח מצות של תמחה זכר עמלק, ועל זה קאי נמי מצות זכור. וכפרשת ויבא עמלק נמי אנו זוכרים מעשיו ושנאתו:

ל.] **וכך** פירש רב פלטוי ראש ישיבה כו'. דעת רב פלטוי מובא במור שהסדר הוא האזינו, זכור, ירכיבהו, וירא ה', לו חכמו, כי אשא, וכ"כ הרי"ף בהקורא עומד והרמב"ם פי"ג ה"ה מתפלה, וכן צריך להגיה כאן כפי המובא בכת"י אמטרדיקאי, שכ' שם ומן ירכיבהו עד וירא כו', ומן וירא עד לו חכמו, ומן לו חכמו עד כי אשא. וכן אנו מוהגים. ודעת רש"י במס' ר"ה דף ל' מן וירא עד לולי כעס, ואח"כ כי ידין, והרי"ף והעדוך ס"ל כרב פלטוי, אלא שסדרו האחרון כי ידין. ומה שמובא בסדר שלפנינו הוא דלא כאמן, דאע"פ שבמס' סופרים פי"ב ה"ח הזכיר בסדרו וישמן ישורון, הא מסיים אח"כ כלו הכמו

סדר תפלת המועדות

עז. [וסדר תפלות של ימים של מועדות של כל השנה בלה, כך מנהג: בחג המצות ערבית ושחרית ומנחה אומר אבות, וגבורות, וקדושת השם. ואומר: **אתה** בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו (ה) [ורצית בנו] ורוממתנו מכל הלשונות, וקדשתנו במצותיך. וקרבתנו מלכנו לעבודתך, ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת. **ותתן** לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה וחגים וזמנים לששון. **א.**] ויום חג המצות הזה **ב.**] זמן חרותנו באהבה מקרא קודש זכר ליציאת מצרים. **אלהינו** ואלקי אבותינו יעלה ויבא יגיע יראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו וזכרון אבותינו, וזכרון ירושלם עירך וזכרון משיח בן דוד עבדך וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך לפלטה לטובה לחן ולחסד ולרחמים ולרצון ביום חג המצות הזה. זכרנו ה' אלקנו בו לטובה. ופקדנו בו לברכה, והושיענו. כי אל מלך חנון ורחום אתה. **והשיאנו** ה' אלקינו את ברכת מועדיך לחיים בשמחה ובשלום כאשר רצית ואמרת לברכנו. כן תברכנו סלה. קדשנו במצותיך, ותן חלקנו בתורתך, ושמחנו בישועתך, וטהר לבנו לעבדך באמת ובאמונה והנחילנו ה' אלקינו בשמחה ובששון מועדי קדשיך, וישמחו בך כל ישראל אוהבי שמך. בא"י מקדש ישראל והזמנים. ואומר עבודה והודאה ושים שלום.]

שנוי נוסחאות והגהות	מנן האלף
עז. (ה) בכ"י א. אהבת אותנו ורוממתנו,	וכי ידון, ע"ם. וגם נלע"ג דעת המ"ם מסוס דמירכיכהו על ויאמן אין שם אלא שני פסוקים,

וג"ם, ועיין מ"ז שבקצת מקומות נוהגין כדעת רש"י:

עז. א.] **ויום** חג המצות הזה, בכת"י כ"מ איתא „ויום טוב מקרא קודש" וזה תלוי לפי הלופי המנהגים, ובמו"ם המור סי' תקפ"ב, נוהגין בספרד לומר את יום הג פלוני את יום מקרא קדש הזה, והכי איתא במס' סופרים פי"מ, בפסח כין בתפלה כין בכום צריך להזכיר יום טוב מקרא קדש ביום חג המצות, ובחולו ש"מ תה"מ הזה, וכ' ע"ז המור שם דבמשכנו אין נוהגין לאומרו, והכי מסתבר, כיון שאומר יום חג פלוני הכל בכלל. ומאי שנא להזכיר מקרא קדש מפי מאיסור מלאכה ומאר הלכותיו, וכ"כ רב האי גאון, א"א בכבל אלא ותתן לנו יום חג פלוני, ע"ם. אבל הב"י בסי' תפ"ז כ' דכ"ל מנהג ספרד, מאחר שלא נמצא תנא או אמורא שיחלוק על מ"ם, ע"ם. שמייסב קו' המור שאומרים מקרא קדש כמו"ם רמב"ן שמצוה להקבן בבית אלהים לקדש היום בתפלה בפרהסיא והלל לה', ע"ם. ועיין בב"ח שעכשיו נשתנה המנהג, שאנו אומרים מקרא קדש אפי' במוסף בחוה"מ. ועפ"ז מ"א וחו"י שתמהו שם אדמ"א שכתב „ועכשיו לא נהגו לאומרו", דלא דק במנהגא, ע"ש. וכונתם משום דאנו אומרים „מקרא קדש זכר ליצי"מ" בכל התפלות וכן בקדוש, אבל תמיהני על דבריהם ז"ל, דודאי „מקרא קדש זכר ליצי"מ" נהג גם ר"ה גאון לאומרו, וכ"ה גם בסדר שלפנינו, אלא דנוסחתם היתה „יום חג פלוני הזה, יום מקרא קדש הזה, זמן כו' מקרא קדש זכר ליצי"מ, וכן הי' נוסחתם גם בסדר הקידוש, והכונה שהיום הזה מתקדש אצלנו בתפלה וקידוש כמו"ם הרמב"ן, ומ"ז שפיר תמה המור דל"ל למקרא קדש קמא, ואי משום מלאכה הלא כשאומר ביום חג פלוני הרי הכל בכלל, ושפיר דק רבינו הרמ"א ז"ל לכתוב שאין מנהגנו להזכירו. ורבותינו אלה שהשיג על דבריו לא היה בידם סדרו של רבינו הגאון ז"ל. ולכן כתב הב"ח שנשתנו המנהגים, ולמה שכתבנו אין כאן שנוי. ומשה אמת ותורתו אמת.

ב.] **זמן** חרותנו עיין מקור הברכות:

(דה"ח) (ה) אם התפלל ביו"ט ט"ס של חול והזכיר יעלה ויבוא בעבודה יצא ואינו לחזור ולהתפלל וכן אם התפלל של חול ונזכר קודם שהתחיל מודים אומר יעלה ויבוא קודם מודים ונומר התפלה ואם נזכר אחר מודים קודם שעקר רגליו חוזר לאתה בחרתנו ונומר התפלה רצה ומודים כו' כמו בשבת ואם עקר רגליו או שאמר יהיו לרצון שדומה כמו שעקר רגליו חוזר ומתפלל של יו"ט : (ב) אם התפלל של יו"ט ושיים מקדש השבת וחזר בו תכ"ל אף שסבר שהוא שבת יצא: (מ"ר סי' ר"מ וסס במ"א) (ג) אם חל יו"ט בשבת ולא הזכיר של שבת באמצע ושיים מקדש השבת וישראל והזמנים יצא ואם הזכיר שניהם באמצע ולא סיים בתחילה רק מקדש ישראל והזמנים ולא הזכיר שבת לא יצא : (כה"מ דלא כמ"א) (ד) אם טעה והתחיל אתה חונן או אחד מאחר ברכות אמצעיות דינו כיו"ט כמו בשבת שנומר אותה הברכה ומתחיל בשל יו"ט : (ה) אם טעה במוסף דינו כמו במוסף של שבת :

(גהורא) אם הל יו"ט בשבת אומרים קודם ערבית מזמור שיר ליום השבת ואינו מערבית וכליל כ' אומרים המערבית של יום ג' :

תפלת שלש רגלים

למוסף ולמנחה כי שם יי אקרא הבו גדל לאלהינו :

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ :

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה :

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם :

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ :

ממוסף דשמע"ל עד אחר מוסף יום ג' דפסח אומרים משיב הרוח

מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם :

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר : מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה :

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

בחזרת הש"ץ אומרים כאן נקדש תמצא בתפלת הול :

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶלָה : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ :

אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ. וְרָצִיתָ בָּנוּ.
וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ
מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

מס חל יו"ט במוצאי שבת אומרים (ותוליענו) קודש (ותתן לנו)

וַתּוֹדִיעֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת
בְּהֵם חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ וַתִּתֶּן לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִשְׁפָּטִים
יְשָׁרִים וְתוֹרוֹת אֱמֶת חֻקִּים וּמִצְוֹת טוֹבִים וַתַּנְחִילֵנוּ זְמַנֵּי
שָׂשׂוֹן וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ וְחַגֵּי נְדָבָה וַתּוֹרִישֵׁנוּ קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּכְבוֹד
מוֹעֵד וְחַגִּינַת הָרֶגֶל וַתַּבְדֵּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל.
בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת
יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ.
וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ. הִבְדַּלְתָּ
וְקִדַּשְׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ:

וַתִּתֶּן לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (לנוסח שבתות למנוחה)
מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן אֶת יוֹם

לנוסח השבת הזה ואת יום

לפסח	לשבועות	לסוכות	לש"ע ולש"ת
חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה. זְמַן חֵרוּתֵנוּ.	חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה. זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ.	חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה. זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ.	חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה. זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ

(לנוסח באהבה) מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

אלהינו

סקור הברכות

אתה בחרתנו. היא ברכה דקדושת היום ונזכרת בר"ה ל"ג וביצה י"ז ובשלחן מס' יומא. וס"ש אתה בחרתנו מכל העמים ירמז למ"ש [שמות י"ט] והייתם לי סגולה מכל העמים. וס"ש ורוממתנו מכל הלשונות ר"ל גם מן העמים החשובים שיש להם כתב ולשון, וכמו"ש שדרשו רז"ל עמ"ש בישעיה י"ר והכרתי לכבל שם ושאר, שלא יהי' להם כתב ולשון.

אהבת אותנו. הנוסח הזה נמצא ג"כ בסדר רע"ג לפי כת"י האמריקני וכן עיקר וספורש בכתוב [ואתחנן ז'] כי מאהבת ה' אתכם, אבל בסדר"ע שלפנינו כת"י אוקספורד איתא רק אתה בחרתנו מכל העמים ורציח בנו.

ותתן לנו ה' אלהינו משפטים ישרים במס' ברכות דף ל"ג ליתא שם נוסח ותתן לנו, ובסדר ר"ע גרס חקים וצוות טובים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. והגריא ז"ל מוחק שם בגמרא גם ותנחילנו וגרס: "ותלמדנו לעשות חקי רצונך ותורישנו קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל בין קדושת שבת" כו' ובנוסחות הסדורים מוסיפים אחר תיבת וחגיגת הרגל, "והבדל ה' אלהינו בין

קדש

כתב הסלה"י כיון המועדות הם זכר ליצ"מ (הפסח) כמשמעו שכו הוציאנו ממצרים (שבועות) שכו ניתנה לנו תו"ש. ולענין זה היתה יציאתנו ממצרים כמ"ש בהוציאך כו' תעבדון את האלהים על ההר הזה (וסוכות) פ"ש ענני כבוד שפירש עלינו והקיפנו בהם כשיצאנו ממצרים.

למוסף אומרים כאן ומפני חטאנו *)

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ

מקור הברכות

יום קדש להול. בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה' כו'. וברי"ע גרס יום הסנוח הזה, וכן גרסת הרין והשו"ר ומנהג ספרד, וס"ש בעל נגיד השבת הזה. וכוונה לומר יום השבת וסמר סימנו בשם הר"ח ושמואל מנוח ע"ה היה הפריז על הטרח נגד גדולי עולם. וכ"ה בש"ס ביצה דף י"ז. וכ"ד התרי"ל סי' תפ"ז משום דרש"ב ג"כ שבת מקרי. אבל מנהגנו לומר יום השבת הזה.

זמן חרותנו באהבה. וכן גרסת הוטרי. ודלא כי"א המובא במהרי"ל לומר שמחתנו משום מביעת מצרים, וכ"כ רמ"א סי' ת"ץ, וכתב החק יעקב סי' תפ"ז שאין אומרים באהבה. שכבר אמר ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים כו', אכן בשבת יש אומרים שני פעמים ועיין בלבוש המעם. והמ"ין בסדר רבינו הגאון ימצא נוסחתו בפסח וסוכות לומר שני פעמים "באהבה" לבד שבועות שאין שם רק "ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים כו'. ונראה לענ"ד דטעמו משום דביצי"ם מפורש בכתוב עצמו [ואתחנן ז'] רק מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבועה הוציא ה' אתכם וכו'.

וזכרון משיח בן דוד. בסדר רע"ג סי' מ"ד נשמט זאת, וצריך להגיהו שם וכן הגיה שם בכת"י ב"מ, כנוסח הסדורים, ובסי' ע"ז ככת"י שלפנינו איתא וזכרון ירושלם עיריך וזכרון משיח בן דוד

למוסף

*) וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲלוֹת וְלֵרָאוֹת וּלְהִשְׁתַּחֲוֹות לְפָנֶיךָ וְלַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מֶלֶךְ רַחֲמָן שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל מִקְדָּשֶׁךָ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים וְתִבְנֶהוּ מְהֵרָה וּתְגַדֵּל כְּבוֹדוֹ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה וְתִגָּלֶה כְּבוֹדוֹ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹפַע וְהִנָּשֵׂא עָלֵינוּ לְעֵינֵי כָּל חַי וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ: וְהָבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירֶךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים

כהלכתם

עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד
וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם

לפסח	לסכות	לסוכות	לשמ"ע ולש"ת
חַג הַמַּצּוֹת	חַג הַשָּׁבֻעוֹת	חַג הַסֻּכּוֹת	הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת

הַזֶּה: זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בּוֹ לִבְרָכָה.
והושיענו

למוסף

כְּהִלְכָתָם: וְאֶת מוּסַף יוֹם (לשבת ואת מוספי יום השבת הזה ויום)

לפסח	לסכות	לסוכות	לשמ"ע ולש"ת
חַג הַמַּצּוֹת	חַג הַשָּׁבֻעוֹת	חַג הַסֻּכּוֹת	הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת

הַזֶּה. נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ
שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ. עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ
כָּאָמוּר:

לשבת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבָּתוֹ
עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: זֶה קָרְבַּן שַׁבָּת וְקָרְבַּן הַיּוֹם כָּאָמוּר:

כשני ימים דשבועות של פסח

וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פֶּסַח לַיְיָ:
וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל:
בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:

מחוה"מ פסח ואילך מתחילין מכאן

וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה עֹלָה לַיְיָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל
אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם:
וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כַּמִּדְבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר. וּשְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל. וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וַיַּיִן כְּנִסְכּוֹ. וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי
תְמִידִים כְּהִלְכָתָם: או"א מלך רחמן וכו'

כב' ימים של שבועות

וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה
בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא
תעשו

תפלת שחרית רגלים

וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבְדָבָר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עלינו

מקור הברכות

דוד עבדך שלא כמנהגנו להקרים זכרון משיח לזכרון ירושלם, וכנראה היא הנוסחא העיקרית לפי משמעות הש"ס מגילה י"ז שאמרו בין שבאו לירושלם בא דוד, וצ"ע. והושיענו בו לחיים, בסדר ר"ע בכת"י אמריקני איתא לחיים טובים וברבר ישועת בו'. וכ"א לפנינו בסדרו סי' מ"ד, וצריך להגיהו ג"כ כאן בסי' ע"ז.

למוסף

תַּעֲשׂוּ: וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיי פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנָיִם אַיִל אֶחָד שִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה: ומנחתם

בסוכות ימים ראשונים של סכות

וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְחַגֹּתֶם חַג לַיי שִׁבְעַת יָמִים: וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיי פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם יִהְיוּ: ומנחתם או"א מלך רחמן וכו'

וביום

מערכי לב

בקרבנות החג מצאנו בתורה שנויים רבים שים לעמוד עליהם, וכבר עמדו ע"ז בש"ס במה שאמרו על וגסכיהם, ונסכיה, כמשפטם, „מכאן רמז לנסוך המים מה"ת", אבל מצאנו עוד שנויים מפליאים בביום הראשון והשני אומר „שעיר עזים אחד חטאת" בשלישי יאמר „שעיר חטאת אחד" ושוב ברביעי חוזר לאמר „שעיר עזים" וכהמשך שני שביעי יאמר „שעיר חטאת אחד", ומצאתי בכתבי הגאון פאת השלחן מאר תהת ידי המצורפים לפירושי האדרות כת"י להרמ"מ מהסלאוין, שאמר בשם מורו הגר"א ז"ל, דקרבנות החג שבאים לכפרת האומות ושריהם נפרדים הע' שרים הללו, חלים לעזים וקטים, וחלים רפוייס. סמרא דימינא ודשמאלא כמובא בשערי אורה שער ה' דף מ"ד, והם עטו, וישמעאל. ולכן רמזם תורה בים אם למסורת בכפרת האומות העזים ליום הראשון, השני, והרביעי, כמספר ל"ה לדינא קשה, ויום השלישי, החמישי, השש, והשביעי, העולים נ"כ לל"ה לדינא רפיא, והשמים תיבת עזים, עכ"ל ז"ל, לאמתו ש"ת. והנה מצאנו עוד שנוי דבכלם נאמר „ומנחתם" בוא"ו לבד ביום הרביעי שנאמר „מנחתם", וכשהרציתי דברים לפני ידי"ב הגאון מוהר התורה ויר"ם רא"י קו"ק שליט"א אמר לי דברים הקרובים לאמת, והוא אני דבריו, וזה בכתב לי בכי"ק. היום הרביעי היא נגד המדה הרביעית נצ"ח. שמכחה אין לגד המקטרגים קיום אלא הרכן ומלמול, כמו"ש בשערי צדק להר"י ניקטליא ז"ל דף י"ה, דפים קדמקא, ופשט העין, שהנגה של אוה"ע תינה אלא כל זמן שנצרכים לתיקון העולם שיהיו אומות נפרדות כל אחת לעצמה, אבל לא לנצ"ח. על כן מדת נצ"ח מופסקת אצלם, ורק לישראל נאמר „כאשר השמים ההדשים ינו' כן יעמוד זרעכם ושמכם", והוא"ו שהוא אות החיים משך היו"ד של החכמה העליונה המהיה את בעליה חבר בו, ועיין באדרת אליהו פ' אמור מעניין וא"ו של יו"ד, וכשמעוני פ' וירא דף פ"ח דפוס ואדשוי בשם ספר התמונה, וכן במעשה בראשית

מאדרת

עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה :
וחשיאנו

למוסף

לחוה"מ סוכות

יום ראשון

וּבְיוֹם הַשֵּׁנִי פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם : וסנחתם

יום שני

וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עַשְׁתֵּי־עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם : וסנחתם

יום שלישי

וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם : וסנחתם

יום רביעי

וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם : וסנחתם

יום חמישי

וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פָּרִים שְׁמוֹנָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם : וסנחתם

יום ששי

וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי פָּרִים שִׁבְעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם : וסנחתם

לשמיני עצרת ולשמחת תורה

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא
תעשו

מערכי לב

מאמרת חסר כתיב, וכתוב בזהר ברמשית דל"ג ע"ב מאמרת חסר, מ"מ דהא בלא ות"ו מותא היא בעלמא. והייני לאוה"ע הדבקים בזבחי מתים שאין להם חלק אלא בחיי שעה ולא בהיי נצח, ולכן לא יוכל הות"ו לבא בקרבנותיהם ביום הד' שהוא לעומת מדת הנצח, שבחיצתו כל השפע שלהם נורם כליונם. וחזרתם לסוד כללות מדם, ולא לאומות פרטיות, דבתור אומות פרטיות הם נחלים על רשם. ובלקוטים להגר"א על רע"מ בביאור רע"מ דף ע"מ כ' בשם הרב ר' משה שלמה תלמידו של הגר"א מה ששמע מפ"ק רבינו הגר"א ז"ל בשם דבריו כתב נ"כ טעם לחסרון הות"ו ע"ל הסוד, וע"פ עומק העיון הדברים מתחברים, ובקצור הוא: שע"פ הסדר היה ראוי משה להיות נחשב הרביעי, ומפני הכרח שלימת אוה"ע בשם זמן ירד לדרגת שביעאה, סוד התמעטות אור התורה, וזה שחסר הות"ו אות חיים של תורת חיים תורת משה מדרגת רביעאה, וזהו ענין אחד עם פנס הנלח שאנו בטוחים בתיקונו, כונס נל"ח ישראל לא יסיר האמור בהחיית עמלק שרש הרע שבאוה"ע רמשית גויס. וכן אמרו בברכות דף כ"ח והגל"ח זו מפלתה של בבל, והדברים מהתימים למכין", עכ"ל :

תַּעֲשׂוּ: וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: ומנחתם וכו׳. או״א וכו׳

לסכת יִשְׂמְחוּ בְּמַלְכוּתְךָ שֹׁמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וְהַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ. חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מֶלֶךְ רַחֲמָן רַחֵם עָלֵינוּ טוֹב וּמֵטִיב הִדָּרֵשׁ לָנוּ שׁוּבָה אֵלֵינוּ בְּרַחֲמוֹן רַבָּמֶיךָ בְּגָלַל אָבוֹת שֶׁעָשׂוּ רְצוֹנֶךָ. בְּנֵה בֵיתְךָ כְּבַתְּחִלָּה. וְכוֹנֵן מִקְדָּשְׁךָ עַל מְכוֹנוֹ. וְהַרְאֵנוּ בְּבִנְיָנוֹ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּתִקּוּנוֹ וְהָשֵׁב כֹּהֲנִים לַעֲבוֹדָתָם וּלְוִיִּם לְשִׁירָם וּלְזִמְרָם וְהָשֵׁב יִשְׂרָאֵל לְנִוֵיהֶם וְשָׁם נַעֲלֶה וְנֵרָאֶה וְנִשְׁתַּחֲוֶה לְפָנֶיךָ בְּשָׁלֹשׁ פְּעָמֵי רְגָלֵינוּ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתְךָ שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר. בְּחַג הַמַּצּוֹת. וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת. וּבְחַג הַסֻּכּוֹת. וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פְּנֵי יְהוָה רֵיקָם: אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כִּבְרִכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ:

וְהַשִּׂיאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת בְּרָכַת מוֹעֲדֶיךָ. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם לְשִׂמְחָה וּלְשָׂשׂוֹן כַּאֲשֶׁר רָצִיתָ וְאָמַרְתָּ לְבָרְכֵנוּ: לסכת אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שבענו

מקור הברכות

והשיאנו נזכר בירושלמי ברכות פרק מ׳ וסס׳ סופרים פי״ט. ומפני חמאנו עיין נוסחתו בסוף ר״ע. וברס״ג.

וזה לשונו ונוסחתו של רבינו רב סעדיה גאון זצ״ל: **תפלת** מעריב. תמיד ומנחה. **אתה** בחרתנו בו׳ עד לשמך הגדול והקדוש עלינו קראת. ותודיענו מועדי קדשך ותלמדנו לעשות מצות חקי רצונך ותתן לנו ה׳ אלהינו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון ויום חג המצות הזה זמן חרותנו בשמחה מקרא קדש זכר ליצי״מ. ארא יעלה ויבא .... לחיים ולשלום. לגאולה וישועה״ ביום חג המצות הזה באהבה. זכרנו .... לחיים. מלטנו בו מכל צרה. שמחנו בו שמחה שלמה״ ברבר ישועה ורחמים. והשיאנו ה׳ אלהינו את ברכת ימי מועדיך לחיים לשמחה ולשלום באשר רצית ואמרת לברכנו. כן תברכני סלה. קדשנו במצותיך, ותן חלקנו בתורתך, וישמח נפשנו בישועתך. וטהר לבנו לעבוך באמת והנחילנו בשמחה ובששון מועדי קדשך. בא״י מקדש ישראל והזמנים. רצה, מודים שים שלום.

ובשבועות: יום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו באהבה מקרא קדש. **ובסוכות**: יום חג הסוכות הזה זמן שמחתנו באהבה מקרא קדש. **ובפסח**: יום חת״ם הזה. **ואם** חל במוצאי ש״ק אומר: ותתן לנו ה׳ אלהינו משפטים ישרים ותורות אמת, חקים ומצות טובים, והנחילנו זמני ששון, מועדי קדש, חגי נדבה, ותורישנו קדושת שבת, כבוד מועד והגיגת הרגל הזה בין קדושת שבת לקדושת יום

שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. וְהַנְחִילֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ באהבה וברצון בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן שבת ו)מוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ. וְיִשְׂמְחוּ בְךָ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ השבת ו) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

רְצֵה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם. וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: מודים דרבנן (לעיל כנ״ל 254.)

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שֶׁאַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת. הָאֵל ישועתנו

מקור הברכות

יום טוב הבדלה ואת יום השביעי הגדול והקדוש מששת ימים קדשת, ותתן לנו ה׳ אלהינו מועדים לשמחה כו׳. למוסף יאמר: זכר ליציאת מצרים. מפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחק מעל אדמתנו ואין אנו יכולין לעלות לראות להשתחות לפניך בבית בחירתך בבית הגדול והקדוש אשר אתה שמך נקרא עליו מפני היד שנשתלחה במקדשך. יהי״ר ה״א, אב הרחמן מלך יעקב שתשיב ותרחם עליו ונלינו ברחמיך הרבים, ותבנהו מהרה ותגדל כבודו, אבינו מלכנו אלהינו גלה מלכותך עלינו מהרה, הופע והנשא לעיני כל חי, קרב פזורינו מבין הגוים ונפוצותינו בנס מירכתי ארץ והביאנו לציון ברינה ולירושלם עיר בשמחה עולם, ונעשה לפניך קרבן חובתנו כמו שכתבת עלינו בתורתך ע״י משה עבדך. ובתרש הראשון עד כהלכתן. מלך רחמן רחם עלינו, מלך בראשית העתר לנו, טוב ומטיב הדרש לנו, שוב אלינו בהמון רחמיך, בגלל אבותינו שעשו רצונך, בנה ביתך כבתחלה כונן מקדשך על מכונו, הראנו בבנינו, שמחנו בתקונו, החזר שכינה לתיכו, יעלו כהנים לעבודתם ולוים לשירה ולזמרה, השב ישראל אל נוהו, שבטי ישרון אל נחלתם, וארמון על משפטו ישב, שם נעלה ונראה לפניך שלש פעמים בשנה ככתוב שלש פעמים בשנה כו׳ עד כברכת ה׳ אלהיך אשר נתן לך. השיאנו כמו שכתבנו לעיל בערבית. ואם חל בשבת יוסיף וביום השבת ויאמר: זה קרבן שבת קרבן היום נאמר: ובתודש וגו׳. אחר כך יקרא הלל ויברך ברוך אתה ה׳ אב״ה. אקב״ו לגמור את ההלל. ע״כ העתק מסרור רב סעדיה כת״י.

יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת: (נס"ן ברכת כהנים)

לשחרית ולמוסף

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם: וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם: אלהי נצור וכו':

למנחה ולמעריב

שָׁלוֹם רָב עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל הַשָּׁלוֹם

(נהורא) אחר התפלה במרכית אומר הס"ן ק"ש (ובשבת אומרים ויכולו מנ"א וחותם בשל שבת לבד חון מכ' לילות הראשונים של פסח). ובשחרית אומרים אחר חזרת הס"ן הלל אין כמוך ומזמורים כ' ס"ת ואומרים י"ג מדות וקורין בתורה בחול ה' גברי ובשבת ז' גברי ואחר ההפטרה אומרים (בשבת יקום פורקן) אשרי יהללו ומחזירין הס"ת להיכל ח"ק ומתפללין מוסף. ביום א' ס"פ מזכירין העכור משיב הרוח במוסף על משמעו שהס"ן אינו מזכיר במוסף אז הם פוסקים במנחה ואם איחר ימיד תפלתו על אחר שהתפלל הס"ן מוסף לא יאמר משיב הרוח:

[נוסח וסדר נשיאת כפים מרב עמרם גאון נזכר לעיל בחלק ראשון סי' ס"א]

דיני נשיאות כפים

(דה"ה) (א) אין נשיאות כפים בפחות מי' והכהנים מן המנין ואפי' אין שם רק ישראל אחד עולין לדוכן והישראל יענה אמן. (סי' קכ"ח ס"ז ומ"א) ואם התחילו ליטול כפיהם כי' ויצאו מקצתן נומרין: (ע' א"ר) (ב) בשעה שאומר הס"ן רצה כל כהן שבהכ"נ צריך לעקור ממקומו לעלות לדוכן ואם לא עקר רגליו על שנאמר הס"ן רצה לא יעלה ואם עלה לא ירד: (וע' א"ר) (ג) הכהנים יטלו ידיהם קודם רצה ולוי יצוק מים על ידיהם ואם אין לוי יצוק בכור פמר רחם ואם גם בכור אין שם יצוק הכהן בעצמו ולא יצוק ישראל. ולא יעלו הכהנים במעלים: (עט"ז ומ"א) (ד) כשבאים לפני התיבה יאמרו תחלה מודיה דרבנן עם העכור ואח"כ יאמרו יהי רצון כו' ומאריכין בתפלה זו על שיסיים הס"ן ולך נאה להודות שיענו העכור אמן גם על תפלה זו: (עמ"א) (ה) ואומר הס"ן אומ"א ברכנו בברכה כו' בלחש ואומר כהנים בקול רם ומחזירים הכהנים פניהם כלפי העם ועם קדושך אומר בלחש. ואם אין שם רק כהן אחד אין לומר כהנים בקו"ר אלא הוא מעצמו יחזיר פניו: (שם) (ו) כשמחזירין הכהנים כלפי העם מברכין כלם ביחד אקבשא"ו לברך כו': (ז) מניחים ידיהם כנגד כתפיהם ופושטים ידיהם ואולקין אצבעותיהם לעשות ה' אוירים בין כ' אצבעות לכ' אצבעות אויר אחד ובין אצבע לגודל אויר אחד וכן בין השניה ובין גודל לגודל אויר א' שם ה' אוירים ויגביה יד הימנית קצת למעלה מהשמאלית: (ח) ופורשים כפיהם שיהיה תוך כפיהם נגד הארץ ואחורי ידיהם כנגד השמים והס"ן מקרא ברכת כהנים מלה במלה והם עונין אחריו כל מלה עד שיסיימו פסוק ראשון ואז עונין העכור אמן וכן אחר פסוק ב' וכן אחר פסוק ג': (שם) (ט) אח"כ מתחיל הס"ן שים שלום

ואז הכהנים מחזירים פניהם כלפי היכל ואומרים רבון העולמים כו' ויאריכו בתפלה זו עד שיסיים הש"ץ שים שלום כדי שיעבו הצבור אמן על שניהם ואם אינם יכולים להאריך כ"כ יאמרו עוד אדיר במרום כו' וכר"ה ויוה"כ שמאריכין בנגונים ביום תאמצנו לא יתחילו הכהנים רבון עד לבסוף כדי שיסיימו עם הש"ץ כאחד: (שם) (י) אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל הש"ץ שים שלום ואינם רשאים לכיף אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם ועומדים. ואינם רשאים לעקיר משם עד אחר אמן של שים שלום: (שם) (יא) אין הקורא רשאי להחל ברכך עד שיכלה אמן מפי כל הצבור על הברכה של הכהנים וכן באמן שאחר ושמרך ואחר ויחונך ואחר שלום: (מ"א ומ"ר) (יב) אין הש"ץ עונה אמן אחר ברכת כהנים: (יג) אם הש"ץ הוא כהן אם אין שם כהן אלא הוא אם מובטח שיחזור לתפלתו כלא טירוף דעת ישא את כפיו ואם לאו לא יאמרו לו לעלות. ואם אמרו לו קודם רגלו לעלות אפי' אינו מובטח שיחזור לתפלתו כלא טירוף ואפי' יש שם כהנים אחרים פוסק ועולה. ויעקור רגליו מעם בעבודה ויאמר עד ולך נאה להודות ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים ומקרא לו אחר ומסיים החזן שים שלום כו' ולא יאמר רבון עולמים עשינו כו' ואחר התפלה יאמר אותו (שם) ואם לא עקר רגליו ברגלה אין רשאי לעלות: (יד) כשהש"ץ כהן אף שאינו נושא כפיו יעמוד ישראל אצלו ויקריא לכהנים והחזן עומד ושותק: (מ"ז) (טו) כשהכהנים מברכין העם לא יסיחו דעתם ופני העם יהי' כנגד הכהנים ולא יאמרו שום פסוק רק ישתקו ויכוונו לברכה (מ"ר שם) ולא יסתכלו בהכהנים: (מ"א) (טז) כשמחזירין הכהנים פניהם בין בתחלה בין בסוף לא יפנו רק דרך ימין וכשיורדין מהדוכן יפסעו לאחוריהם כתלמיד הנפטר מרבו וכשנגעים אח"ז במנעלים יעלו ידיהם: (שם) (יז) כהן אונן אינו נושא כפיו אפי' אם אמרו לו עלה א"ל לעלות ואכל תוך יב"ח על אכיו ואמו או תוך ל' על שאר קרובים אינו נו"כ ואם אמרו לו עלה יעלה. ולכן יצא מבהכ"נ קודם רגלה וכן הקובר מתו ברגל אינו נו"כ ומיהו אם אין שם בבהכ"נ שני כהנים אחרים חוץ מהאכל מותר להאכל לישא כפיו תוך יב"ח על אכיו ואמו או תוך ל' על שאר קרובים אכל תוך ז' כנון הקובר מתו ברגל אפי' אם אין שם שני כהנים אחרים חוץ מהאכל אינו נו"כ: (תשובה כת"י מובא בבה"ע דלא כמ"א):

סדר ברכת כהנים

כשהכהנים עולין לדוכן אז כשמגיע הש"ץ לתחזירה הש"ץ והקהל אומרים

וְתֶעֱרַב עָלֶיךָ עֲתִירָתֵנוּ כְּעוֹלָה וּכְקָרְבָּן. אָנָּא רַחוּם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הָשֵׁב שְׁכִינָתְךָ לְצִיּוֹן עִירֶךָ וְסֵדֶר הָעֲבוֹדָה לִירוּשָׁלָיִם: וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. וְשָׁם נַעַבְדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: והש"ץ מסיים בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה שֶׁאוֹתְךָ לְבַדְּךָ בְּיִרְאָה נַעֲבוֹד: מודים וכו'

כשעה שהחזן אומר (וכל החיים) אומרים הכהנים בלחש (יהי רצון) זה:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא הברכה הזאת שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלמה ולא יהיה בה שום מכשול ועון מעתה ועד עולם:

החזן אומר או"א ברכנו ואומר בקול רם כהנים והקהל אומרים עם קדושך כאמור ואח"ז מברכין הכהנים ברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה:

(נהורא) כל העם יעמדו כ"כ כשהוא יוצא מפי כהן בתימה וכירמה כמבואר בזוה"ק פ' בשלח ועיניהם יביטו לעמות בארן כמו שעומד בתפלה ממש ויכוין לבו לכל תיבה שיוצא מפי כהן ולא יאמר שום פסוק הנלפפ בסידורים רק יאמר הרבש"ע בסוף כל פסוק ויתחר לפייס קודם שיסיימו הכהנים התיבה של סוף הברכה (ושמרך. ויחונך. שלום) ויענה אחריהם אמן:

יְבָרֶכְךָ. יברכך י' מציון עושה שמים וארץ:

יְהוָה. י' ארוניגו מה אדיר שמך בכל הארץ:

וְיִשְׁמְרֶךָ. שמרני אל כי חסיתי בך:

כשהכהנים מנגנין וישמרך אומרין זה. והש"ץ אז המקרא לא יאמרו הרבש"ע

רבונו של עולם אני שלך וחלומותי שלך חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא. יהי רצון מלפניך י' אלהי ואלהי אבותי שיהיו כל חלומותי עלי ועל כל ישראל לטובה. בין שחלמתי על עצמי. ובין שחלמתי על אחרים. ובין שחלמו אחרים עלי. אם טובים הם חזקם ואמצם ויחקיימו בי ובהם בחלומות של יוסף הצדיק ואם צריכים רפואה רפאם בחזקיהו מלך יהודה מחליו וכמרים הנביאה בצרעתה וכנעמן מצרעתו. וכמי מרה על ידי משה רבינו. וכמי יריחו על ידי אלישע. וכשם שהפכת את קללת בלעם הרשע מקללה לברכה כן תהפוך כל חלומותי עלי ועל כל ישראל לטובה ותשמרני ותחננני ותרצני: אמן

יָאֵר. אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה:

יְהוָה. י' י' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת:

פָּנָיו. פנה אלי וחנני כי יחיד ועני אני:

אֵלֶיךָ. אליך י' נפשי אשא:

וִיחֻנֶּךָּ. הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה כן עינינו אל י' אלהינו עד שיחננו: רבש"ע

יִשָּׂא. ישא ברכה מאת י' וצדקה מאלהי ישעו ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים וארם:

יְהוָה. י' חננו לך קוינו היה זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה:

פָּנָיו. אל תסתר פניך ממני ביום צר לי הטה אלי אזנך ביום אקרא מהר ענני:

אֵלֶיךָ. אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים:

וְיָשֵׂם. ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם:

לְךָ. לך י' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך י' הממלכה והמתנשא לכל לראש:

שָׁלוֹם. שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר י' ורפאתיו:

יהי רצון מלפניך י' אלהי ואלהי אבותי שתעשה למען קדושת חסדיך וגודל רחמיך הפשוטים ולמען טהרת שמך הגדול הגבור והנורא בן עשרים ושתים אותיות היוצאים מן הפסוקים של ברכת כהנים (מנקת"ם פסת"ם פכפסי"ם ליוגסי"ם) האמורה מפי אהרן ובניו עם

קדושך

קרושך שתהיה קרוב לי בקראי לך ותשמע תפלתי נאקתי ואנקתי תמיד כשם ששמעת אנקת יעקב תמימך הנקרא איש תם ותתן לי ולכל נפשות ביתי מזונותינו ופרנסתינו ברוח ולא בצמצום בהתר ולא באיסור בנתת ולא בצער מתחת ידך הרחבה כשם שנתת פסח לחם לאכול ובגר ללבוש ליעקב אבינו הנקרא איש תם ותתננו לאהבה לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו ויהיו דברי נשמעים לעבודתיך כשם שנתת את יוסף צדיקך בשעה שהלבישו אביו כתונת פסים לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואיו והעשה עמי נפלאות ונסים ולטובה אות ותצליחני בדרכי ותן בלבי בינה להבין להשכיל ולקיים את כל דברי חלמוד תורתך וסודותיה ותצילני משגיאות ותטהר רעיוני ולבי לעבודתך וליראתך ותאריך ימי וימי אשתי ובני ובנותי (כתוב לומר וימי אבי ואמי) בטוב ובנעימות ברוב עוז ושלום אמן סלה :

לאחר הדוכן אומרים הכהנים תחנה זו :

רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו ואף אתה עשה עמנו כאשר הבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש :

והקהל אומרים זה :

אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום. יהי רצון שתשים עלינו ועל כל עמך בית ישראל חיים וברכה למשמרת שלום :

הש"ץ אומר שים שלום ונומר התפלה ואומר ק"ש מ"כ עלינו ק"י שה"כ :

מצות י"ט לחלקו חציו לבהכ"נ וחציו לאכילה ושתי' ואל יצמצם בהוצאת יו"ט ויכבדו ויענגו כמו בשבת ואסור לאכול בעיו"ט מהמנחה ולמעלה ומצוה לרחוץ ולגלח ולטול הצפרנים ולמכול בעיו"ט וחייב לבצוע על ב' בכרות ולקבוע כל הסעודה על היין. ומצוה לאכול בשר ובגדי יו"ט יהיו יותר טובים משל שבת. כתב הרמב"ם ז"ל חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד הוא ואשתו ובניו וכל הגלוים אליו כל ג' כראוי לו כיצד להקסנים נותן אגוזים ומגדנות והנשים קומה להם תכשיטין ובגדים ומנשים בבשר ויין. וחייב להאכיל לעניים אבל מי שבועל ביתו ואוכל ושותה רק עם בניו ואשתו אין זו שמחת מצוה רק שמחת כרסו ועליהם נאמר זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם הוא. והשמחה ברגל לא תהי' בקלות ראש והוללות רק בשמחה שיש בה עבודת היוצר (כמש"ל משה תקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בפעינו של יום הל' פסח בפסח כו') חייב לכבד חזה"מ במאכל ובמשתה ובכסות כשאר יו"ט. עוכם המבזה את המועדות פרש"י ז"ל חזה"מ. ואסור לגלח בחזה"מ רק כאופן שנתבאר בשו"ע, מיהו נטילת צפרנים אם נטלן מעיו"ט יש להתיר למלן בחזה"מ (מ"ח) :

סדר של פסח.

עח. (ה) **וכדרוש** של פסח ששאלתם, כך היא. כל אחד ואחד (כ) צריך **א.**] להסב ולשתות ארבעה כוסות של יין. שכך שנינו, [פסחים נ"מ] אפי' עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. לא יפחותו לו מארבע כוסות של יין אפי' מן התמחוי. בתחלה מוזגין את הכוס ומברך על היין קודם, שכך שנינו [פס קי"ד] מזגו לו כוס ראשון ב"ש אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין. ובה"א מברך על היין ואח"כ מברך על היום. למה, שהיין נורם לקדושה שתאמר, דבר אחר ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, והלכה כב"ה. וכך מברך: **ברוך** אתה ה' אמ"ה בורא פרי הגפן. ברוך אתה ה' אמ"ה אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון וקדשנו במצותיו. (נ) ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום (ד) [חג המצות הזה] זמן חירותנו (ה) באהבה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו. בא"י מקדש ישראל והזמנים. בא"י אמ"ה שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה:

עט. (ה) **ב.**] **וצריך** לומר שעשה נסים, שכך אמר (כ) [רב עמרם כר ששנא נאון] המקדש בפסח אין צריך לומר (ג) שעשה נסים לאבותינו. מה טעם, שהואיל וצריך לומר למי שעשה לנו כל הנסים האלו

שנוי נוסחאות והגהות

עח. (ה) צ"ל „וסדר". (כ) בכת"י ב"מ „מישראל".
(ג) ברס"ג „ויתן לנו". (ד) „את יום טוב מקרא קדש הזה". (ה) ברס"ג „בשמחה".

עט. (ה) „ואין צריך" בצ"ל. (כ) שכך אמר „ראש ישיבה". (ג) „על הכוס".

מנן האלף

עח. א.] **להסב** ולשתות ד' כוסות שכך שנינו כו'. מדברי רבינו גרשם שמביא ראיה גם כן על מה שצריכין הסבה, והדבר תמוה. מכ"ל למידק כן, וגרשם שמפרש דמ"ש „לא יאכל", ר"ל שלא יאכל סעודתו. וכולל הכל כין

וגם

מכילה וכין שתיה, דאם ר"ל מכילה דווקא והיינו מצה, הול"ל „מוכל בהסבה", ומדאמר לא יאכל כו'. ר"ל שלא יסב לסעודה עד שיכין כריס וכסתות, מסה ומלהן כדי שיסב דרך חירות, וכ"מ בירו' דאר"ל לפי שדרך עבדים אוכלין מעומד ובאין מסובין להודיע שיצאו לחירות, וע"ש במפרש דס"ל לר"ל דלא רק בכזית מצה אלא שכל הסעודה בהסבה. אמנם בגמרא אמרו מרור א"ל הסבה, ושני כוסות א"ל הסבה, אלא משום שאין אנו יודעים הי מינהו דבתראי או קמאי, ולכן כדי שלא נעקר מצות הסבה שתקנו חז"ל עבדינן בכל הד' כוסות הסבה. אע"ג דספק דרבנן לקולא [עיין ר"ן.] וזה שהביא הגאון גם הריטא שלא יאכל עד שיסב, לאוכוחי מינה שגם הד' כוסות צריכין הסבה, דהאי לא יאכל ר"ל שלא יסב לסעודתו לאכול או לשתות עד שיסב:

עט. ב.] **ואין** צריך לומר שעשה נסים כו'. וכ"כ המור סי' תע"ג „מפני שעתיד לאומרו בהגדה", והן הם דבריו של גאון ז"ל כמו"ש כאן „שכך אמר רב עמרם" כו' והכ"י הראה מקורו מס' הרוקח כי לא ראה את הסדר שלפנינו, והפרישה

בשם

האלו, ושם צריך להזכיר שיעבוד ועבדות, (ד) ים וגאולה אינו צריך להזכיר כאן. ואם מזכיר שני פעמים מוציא שם שמים לבטלה. ובחנוכה ופורים אנו אומרים אותה ברכה בפני עצמה ששם אין קדוש, לא הנדה ולא סדר (ה) נשים בפסח, וכך מנהג בשתי ישיבות שאין אומרים:

פ. וכך אמר רב נטרונאי (ח) [נאון] מי שאומר בקידוש של פסח אשר קדש את ישראל, (כ) ובגומרין מה נשתנה אין אומרים עבדים היינו לפרעה במצרים, ואין אומרים מתחלה עובדי ע"ז, אלא אומר ויאמר יהושע עד יעקב ובניו ירדו במצרים. ואומר מברוך שומר הבטחתו לישראל עד צא ולמד. וקורין ארמי אובד אבי עד שגומרין את הפרשה (נ) [כולן פוסקין] כמות שהן, ואין אומרים מדרש כלל, ואומרין רבן גמליאל ואשר גאלנו והלל. (ל) תמה גדול בדבר הזה. מי שנוהג מנהג זה אין צריך לומר שלא יצא, אלא כל מי שעושה כן מין הוא וחלוק לב הוא, ובופר בדברי חכמים ובוזה דברי משנה ותלמוד. וחייבין כל קהלות לנדותו ולהבדילו מכלל ישראל. (ה) וכי עבדים שאמרו חכמים לא מן התורה הוא. ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים. ויאמר יהושע אל כל העם לא מתחלה עובדי ע"ז (ו) [היה אבותינו.] שכך שנינו מתחיל בגנות ומסיים (ז) בשבח, ב.] ואמרנו מאי גנות רב אמר עבדים היינו. ואילולא טינא שיש בלבבם, וחלוק לבם ואין רוצים לומר דברי (ח) [חכמים] מאי איכפת להם לומר מתחלה. אלא הללו מינין מלעיגים ובוזין דברי חכמים. ב*.] ותלמידי ענן ירקב שמו. אבי

שנוי נוסחאות והגהות

(ד) .ונס׳ וגאו׳ה. (ה) ולא סדר .נסים׳.
פ. (ח) רב נטרונאי .ריש מתיבתא׳. (כ) צ״ל .וכשגומרין׳. (נ) צ״ל .בלה. פסוקין. (ל) צ״ל .תיכה׳. (ם) .בכתוב והוא יביל מקהל העדה׳.
(ו) .הוא׳. (ז) צ״ל „בשבח׳. (ח) דברי .משנה ותלמוד׳.

מגן האלף

בעס מהרי״ל כ׳ שאין מברכין שעשה נסים אלא אמלוה דרבנן וזה מצוה הכתובה בתורה, ור״ל שההגדה מצוה כתובה בתורה והגדת לבנך וכלא״ה מברך ן עליה אחר גאלנו, ונס כונת הגאון נמי נראה שרמז על ברכה לאחר גאלנו, וקאי על מה שאמר מקודם לפיכך וכו׳. דהיא ברכה על כל הנסים שנעשו

ואם יברך עוד שעשה נסים יהי׳ ברכה לבטלה כנ״ל, וכן מצאתי באבודרהם, ועיין בשב״ל סי׳ רי״ח שבזמן הבית היו מקדימים לברכה זו והיא מעבעה ארוך שפותחין וחותמין בברוך, ועתה קבעוה בסוף ההגדה ע״ב. הטעם:

פ. ב.] ואמרנו מאי גנות רב אמר עבדים היינו. בגמרא דף קמ״ז איתא רב אמר מתחלה עע״ז היו ושמואל אמר עבדים היינו, ובאמת לפי נרסתנו קשה למאי שאנו מתחילין מעבדים היינו, דהא הלכתא כרב באיסורי. והגני״ב נדחק בפירושו מאד בפירושו על ההגדה, ולנרסת רבינו מ״ם, והה״מ בפ״ז מחו״מ נרס רב אמר מתחלה כו׳ וכמה אמר עבדים הייני ונס נרסתו מ״ם ולא תסתור מנהגנו משום דהלכה כבתראי:

ב*.] תלמידי ענן ירקב שבו. אבי אביו על דיאל אל יהי לו מוכן, שאמר לכל התועים והזועים אחריו עזבו דברי משנה ותלמוד ואני אעשה לכם תלמוד

אבי אביו של דניאל (ס) [אל יהילו מנשך] שאמר לכל התועים וחזונים אחריו, עזבו דברי משנה ותלמוד ואני אעשה לכם תלמוד משלי. ועדיין הן בטעותן ונעשו אומה לעצמן, ותקן תלמוד של רשע ושל עול לעצמו. וראה מרי ורבנא אליעזר אלוף (י) [רמן אספמיא] ספר תועבות שלו שקורין אותו ספר מצות, כמה תחבולות יש בו. ועכשיו צריכין (יא) להתנדות שלא להתפלל עם ישראל בביהכנ"ס ולהבדילם עד שחוזרין למוטב, ומקבלין עליהם שנהגין מנהג של שתי ישיבות. שכל מי שאינו נוהג מנהג שלנו לא יצא ידי חובתו. (יב)

פא. ובקדוש צריכין לומר אשר בחר בנו ורוממנו. (א) דאמר שמואל [ירושלמי פרק ג' מחכלו] לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל, **ואם** חל לחיות בשבת, בתחלה אומר ויכלו כל הפרשה. ואח"כ מברך בורא פרי"ג, ואומר בקדוש היום אשר בחר מכל עם ורוממנו מכל לשון. ותתן לנו ה' אלהינו באהבה שבתות למנוחה, מועדים לשמחה, וחגים וזמנים לששון, ויום (ב) המנוח הזה, ויום חג המצות (ג) זכן חרותנו (ד) ומקרא קודש זכר ליציאת מצרים. כי בנו בחרת ואותנו קדשת, (ה) ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו. (ו) [וחותם] מקדש השבת וישראל והזמנים. ובריך שהחיינו. ושותין כל אחד ואחד כוסו בהסבה, ג.] שארבעתן צריכין הסבת

שנוי נוסחאות והגהות

(ס) בכת"י א דניאל .ירקבו עצמותיו אל יהי לו מושך", ובכת"י ב"ם דניאל .חוט המשולש ברשע ובמינות". (י) אלוף „ז"ל". (יא) „להנדות". (יב) והחשב"ק מעתיק זאת בח"ג מי' ר"ץ ומביא ג"כ מ"ש ר"ע לעיל לענין מעמים באהבה .ואלו שיש ביניכם גורעין ומוסיפין כו'.

פא. (א) בכת"י א „קדשנו" ומה שאמר כאן „דאמר שמואל" כר בלתי מובן, ואולי בא לפרש מעם מה שלא יאמר שבחר בישראל עמו. (ב) ברס"ג „יום השבת". (ג) „הזה, את יום טוב מקרא קדש הזה". (ד) „באהבה מקרא קדש". (ה) „מכל העמים, ושבת". (ו) „ברוך אתה ה'".

מנן האלף

משלו, מוסב על ענין שהכר ספר מצות ע"פ דרכו לחלוק של תורת התלמוד, והיא ומחול כנו וכן בנו דניאל שחמר הנחון עליהם שהיו הום המשולש ברשע ובמינות הדיחו את ישראל ונעשו אומה לעצמם, ומה שהזכיר על דניאל „אל יהי לו מושך" משמע שדניאל הי' בחיים עדיין, או לכה"פ קרוב לומנו, והי' אים רשום וידוע ברשעו לייסד ולהרחיב דתם החדשה, וקרוב להאמר שעליו כיון רב שרירא בתגרתו שכתב בזמנם של הגאונים ר"א בר"ש ורב יוסף בר מר חיא [ד"א תקפ"א] דבפלוגתא דדניאל ודוד נשיאים, אקרי מר יוסף בגאונות", שכת הקראית חפצו להעמיד נכדו של מנן לנשיאות של ראש הגולה, נגד דוד בן יהודה, והניחו משפטם אל הכליף, והכליף חרן משפטו. שכל עשרה אנשים רשות בידם לבחור להם נשיא כחפצם, ואז מסה ידי הקראים כי רוב בני ישראל וחכמיהם לא ימנו עליהם ראש גולה אלא משלומי אמוני ישראל, ואולי גם ע"ז כיון הגאון בת"ש „אל יהי לו מושך", אולם בכת"י א. משמע שדניאל לא הי' בימיו בחיים עוד:

פא. ג.] שארבעתן צריכין הסבה, ומסב בצד שמאל שכך א"ח פרקדן כו' הסיבת ימין כו' ולא עוד כו', הקדים הך דפרקדן

(ז) [הסכת שמאל.] שכך אמרו חכמים פרקדן לא (ח) שמיע הסכה, הסכת ימין לא שמיה הסכה. ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה. ד.] אשה א"צ הסכה שאין דרכן של נשים לחסב, ואם אשה השובה היא צריכה הסכה. כן אצל אביו צריך הסכה. תלמיד אצל רבו א"צ הסכה. ששנינו, מורא רבך כמורא שמים. ה.] ואחד האנשים ואחד הנשים הייבים בארבעה כוסות האלו. ולאחר ששותין, מביאין מים ונוטלין ידיהם. ו.] ומברכין על נט"י. דאמר ר' אלעזר א"ר הושעיא כל שטבולו במשקה צריך ענט"י:

ומביאין

שנוי נוסחאות והגהות — מגן האלף

(ז) „הסכה. ומיסב בצד שמאל". (ח) צ"ל „שמיה". לא שמיה הסיכה, לאתויי דהך „ולא עוד שמא יקדים קנה לושט" לפרקדן גמי קאי, וכמו"ש ברוך רש"י דף ק"ח שמתוך שצוארו שוהה לאחוריו נפתח השיפוי כובע ומתקפל למעלה, והמאכל נכנס לקנה ומחנק. וכן ראיתי בס' שב"ל סי' רי"ח בשם אחיו ר' בנימין דמ"ש רש"י שמא יקדים לפרקדן קאי, ר"ל דלפרקדן גמי קאי, ויתיישב בזה קו' רשב"ם אמאי סמכיה להסכת ימין, משום דלהסכת ימין גמי שייך שמא יקדים, דבזמן שמסב על צדו השמאלית הרי ידו הימנית חפשי להוליכה לשולחן ולהכיאה לפה, אבל אם מסב על הימנית וידו למטה, א"א לו להוליכה לשולחן ולהכיאה לפה אא"כ זוקף עצמו ועוקס ראשו, ושמא יקדים קנה לושט. [ולפי"ז אמר, שידו השמאלית חשובה ימין שלו, מסב בצד ימין, שהרי אפשר לו להכיאה לפיו ע"ש, דלא כמו"ש המור והרא"ש לדעת רשב"ם] אבל הרשב"ם כ' דהך ולא עוד שמא יקדים קאי רק על הסיכת ימין מדסמכיה לדידיה, וכן משמע דעת הר"ש מפליי"ש בפיוט אל אלהי הרוחות סדר „הסכת ימין הסכה מיכה, ולא עוד שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה, פרקדן לא מן חשבנא" כו' ע"ש. אלא כתב מעמא אפרקדן. אבל דעת רבינו גרשם דס"ל כמו"ש השב"ל בשם רש"י, דמעמא אלא יקדים לפרקדן גמי קאי:

ד.] אשה א"צ הסכה שאין דרכן בו". בגמרא אב איתא אשה „אבל בעלה" ל"ב הסכה, ואם אשה חשובה צריכה הסכה. ופרשב"ם שאיתא בעלה עליה וכפופה לו, ותמהו המפרשים דאף אשה חשובה איתא בעלה עליה, ועוד מ"ש מכן אבל אביו דצריך הסכה, ע"כ נראה דל"ג אשה אבל בעלה אבל „אשה א"ל הסכה" דאין דרכן של נשים להסב, בגרסת רבינו הגאון, וכ"א בשאלתות פ' לי „דלאו אורחא דבני לאזגי", וכן גי' הרי"ף וכ"כ המור בשם בה"ג. ולפי"ז כל אשה אפי' ליה לה בעל א"ל להסב, אם לא שהיא חשובה, וכן כ"ל דעת הפיוט שכתב „אשה א"ל הסכה". ולא הזכיר בפני בעלה, ובהגהות מרדכי כהן הביא מהירו' דבני אפי' עבד לפני רבו, אפי' אשה לפני בעלה? ש"מ מזה דכל אשה שאין לה בעל בני הסבה דלא כהשאלתות, ולענ"ד מסתפק הירו' אפי' באשה חשובה דמשום איתא בעלה י"ל דא"ל הסיבה, ולהכי כריך ומני בהדי עבד לרבו:

ה.] ואחד האנשים ואחד הנשים הייבים בארבעה כוסות. בגמרא דף ק"ח איתא, ת"ר אחד האנשים ואחד נשים ואחד תינוקות חייבין בד' כוסות, אר"ה מה תועלת יש לתינוקת ביין אלא נותנים להם קליות ואגוזין, ומדלא הזכיר רבינו הגאון תינוקת משמע דס"ל דהלכה כר' יהודה. משום דמסיק אמרו עליו על ר"ע שהי' מהלך לתינוקת כו', ומעשה רב. וכן מצאתי לגאון ר' יצחק ן' גיאות שכתב והאמר מר רב עמרם אחד האנשים כו', שמע מינה דלית הלכתא אלא כר' יהודה דאמר מחלקין כו', עכ"ל. ועיין ברא"ש ומור שב' „שעוב לתן לכ"א כוסו לפניו", וזה מצד המנהג, ובתינוקות שהגיעו לחינוך:

ו.] ומברכין על נט"י. בפסחים קפ"ו א"ר אלעזר א"ר הושעיא כ"ד שטבולו במשקה

צריך

ומביאין מיני ירקות כגון חמא, או ז.] חסא, או גרגירא, או כרפסא, או כוס ברתא. ומביאין חרוסת ששמו הליק"א שעושין אותו במקומנו מן המרים, ולוקחין כל אחד ואחד מירקות הללו ח.] ומברכין. (פ) ובמקום שיש שני מינים מברכין. (י) בורא פרי האדמה ואוכל כמו שכתבנו. (יא) ולבשיגיע

שני נוסחאות והנהות

(ז) .ברוך אתה ה' אמ"ה בורא פרי האדמה. וכמבלין בחרוסת ואוכלין. ורס"ג כתב לברך אחריו בורא נפשות רבות, ועיין מגה"א. (י) ומברך „קודם". (יא) .למעלה, ולבשיגיע לאכול מרור מברך באי"י אמ"ה אקב"ו לאכול מרור.

למרור

מנן האלף

צריך על גמ"י, וכתבו התוס' דאין הפעם מקום קדושה ונקיות כמו בנהמא, אלא מקום אלא יממאו המקבין ויהא אסור לשתותן ולפסול נופו, ולפי"ז א"צ לברך על הגמילה, ובפרס בזה"ז שאין אנו נזהרים מלממאות עלמנו, ע"ש. אבל הגאונים ס"ל לברך וכן דעת רש"י ורמב"ם ורא"ש בהל' פסחים ומור והגר"א ז"ל לברך על כ"ד במיבולו במשקה עיין בסי' קנ"ח ותע"ג:

ז.] חמא או חסא, או גרגירא, או כרפסא, או כוס ברתא. חמא, הוא לגון, כמו"ש פסחים קמ"ו „קפא דחסא חמא", ופירש"י לגון. חסא, ליפונא, והוא הזרת כמו"ש בפרק שני דפסחים. כרפסא, נמלא בירושלמי פ"ם דשביעית ומובא בתוי"ם פ"ם דמס' שבת „מהו כרפס שבנהרות, ר' יוסי ב"ר אמר פיטרוסלינון". [פעטרעזייל"]. גרגירא, פירש"י במס' ע"ז דף יו"ד רוקא בלע"ז, וביאר המתרגם שהוא חרדל לבן. כוסברתא, פירש"י שם אליינד"ר, זרע גד:

ח.] ומברכין בבת"י ב"מ איתא „בורא פה"א, ומבלין בחרוסת ואוכלין", וב"כ המור תע"ג בשם רבינו, וכ"ד רש"י ורי"ץ גאות ורמב"ם פ"ח מהל' חו"מ, והגמי"י בשם ריפ"מ ור' שמעי'. אבל ר"ת ורשב"ם ורבותינו הצרפתים כ' שחרוסת הוא רק בסבול שני ומבול זה הוא רק בחומץ או מי מלח. והב"ח הביא רא' ממאי דאמר „ס"מ מדאריך נמ"י לסבול ראשון האי חסא צריך לשקוביה בחרוסת, דאם"ד ל"ל לשקובי ל"ל נמ"י הא לא נגע", וס"מ מזה דהרוסת דוקא, ע"ש. אך לפר"ת יש לדחות ראייתו כדמשמע בתוס' קי"ד דבחסא גם ר"ת מודה דבעי חרוסת, ע"ש. ועיין סדר רב סעדיה דס"ל לברך אחריו בורא נפשות רבות. אבל רבינו ז"ל לא הזכיר זה, וקמפליגי בפלוגתא דרשב"ם ור"י, דהתוס' במס' ברכות דף מ"ב כתבו שהעולם מקשים אמאי לא מברך בחזרת של מצוה דמרור בורא פה"א, דברכת בפה"א של שאר ירקות לא פטרו כיון דאיכא אגדה והלל אכח דעתי'. ולכן כתבו בשם ר"י ור"ת כיון דרחמנא קבעו חובה על מצות ומרורים יאכלוהו הוי כדברים הבאים מחמת סעודה דעת פומרתו, כמו שאין מברכין אחים וכל משקין שבאין תוך הסעודה. ובמס' פסחים קמ"ו כתבו דמרור הוא פרפרת הפת שמשיך תאות האכילה, וברך על הפת פטר הפרפרת. אבל הרשב"ם סוף דף ק"ד כ' שאינו מברך בפה"א משום דברכתו שברך על שאר ירקות בסבול ראשון פומרתו, וכ' הרא"ש פ"י סימן כ"ו דאע"ג דלענין נטילה אמרינן בנמרא דטומל ידיו בסבול שני, משום דלאת אסח דעתי' כשאחר הנדה והוי היסח הדעת לענין נטילה משום דידים עסקניות הן, ודלמא נגע. מ"מ לענין ברכה כיון דחזרת לפניו לאו נאלך הוא, וליתא היסח הדעת. וכתב המור סי' תע"ג דאיכא ביניהו לדינא, דלר"י מברך בנ"ר אחר מיבול ראשון, דברהמ"ז לא יפטרו מה שאכל קודם סעודה והפסיק בהנדה והלל, אבל לרשב"ם בשם שברכת המזון פומרת מבול שני מברכה שלאחריו, ה"נ פומרתו גם לסבול ראשון מבנ"ר, משום הנדה והלל לא הוי הפסק. והנה רבינו ז"ל שכתב בחא"ח סי' ע"ב דבר שתי מיא בתוך סעודתו צריך לברך על כל פעם ופעם ולא חשיבי כדברים הבאים מהמת סעודה להמשיך תאות האכילה, ה"נ דהי' מחויב לברך לשמתו גם אחזרת דמצוה, אלא דס"ל כדעת הרשב"ם דהנדה והלל ל"א

הפסק

למרור מברך לאכול מרור ואוכל. אבל במקום שאין ירקות אלא מרור... (יב)
ט.] אוכל [למרור] בלא ברכה זכר למקדש כהלל, וכן הלכה.
י.] ומביאין שלחן שיש עליו (יג) מצות, וחזרת, וחרוסת, ושני תבשילין. ומה הן שני תבשילין [פסחים קי"ד] א"ר חונא סילקא, תרדין, ואורז מנן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

(יב) .בלבד, מברך עליו בורא פה"א ולאכול מרור, ואוכל, ולבסוף" אוכל למרור בלא ברכה. (יג) .שלש. מצות.

ופסר נמי מברכה מחרוזה לגני כוסות שלפני המזון, וכמו"ם הפ"ז סי' תע"ג דברכה מחרוזה על כ' כוסות הרמ"ם ורש"י ערוך לברך, ולרש"ם מ"ל, ע"ם. וכן הרמב"ם ז"ל כ' שלוקח ירק ומטבל בחרוסת ואוכל כזית הוא וכל המסובין עמו כמו"מ אינו אוכל פחות מכזית, ומ"מ לא הזכיר שמברך עליו ברכה מהרוזה, ומעמו כתו"ם לדעת רבינו והרש"ם. ולענין מה שהעריך הרמב"ם לאכול כזית ירק עיין בב"י תע"ג .רמ' מלימתא ממאי דמר"ח לאחר שמלא כרסו כו', ע"ם:

ט.] אוכל למרור בלא ברכה זכר למקדש כהלל. כן הגרסא בכל הכ"י שראיתי, והדבריס תמוהין לכאורה, מה ענין זכר למקדש לכאן דהא ערוך למיכל הכזית מרור מדינא, שהראשון לא הי' אלא להיכר בעלמא כדי שיראו התינוקות וישאלו. ורש"י ורש"ם פירשו מ"ם ולבסוף אכיל חסא בלא ברכה משום דבעינן תרי מיבולי, ובסדר ר"ע הנלפס מחק באמת הך זכר למקדש כהלל, והנלע"ד דרבינו ז"ל סל"ל כמו"ם הב"ח ס"ם תע"ה לאפי' הסוברים דמצות צריכות כוונה זהו דוקא במילי דאורייתא כשופר ואכילת מצה, אבל מרור דרבנן לכ"ע אכלו בלא מתכוין יצא, ע"ם. ועיין תוס' ר"ה כ"ה דגחתו ג"כ לאלה בכך, ולפי"ז יקשה מאי דאמר שם בדף קי"ד היכא דליכא אלא חסא, אמר ר"מ מעיקרא במבול ראשון מברך עלה בפה"א ואל אכילת מרור, ולבסוף אכיל חסא בלא ברכה והלכתא כוותיה דר"מ, ל"ל נס"ם למפסק כר"מ כיון דא"ל כוונה פשיטא דלא יברך במיבול שני על אכילת מרור, דהא אפי' אי לא ברך במבול ראשון ג"כ נפיק ביה, ואי יברך במבול ב' הויא ברכה לבטלה, ע"ם בפסחים בתוס' שהוכיחו מזה להלכה דכלהו אמוראי וסתמא דמסדר הש"ם ס"ל דמצות צריכות כוונה, אבל רבינו הגאון מתרץ ז"ל במתק לשונו דאוכל בלא ברכה „זכר למקדש כהלל". ור"ל דבאמת כבר יצא י"ח מרור במבול ראשון וכן אכיל נמי מצה ונפיק ידי חובת מצה, אלא דמקיים מצות צריכה כהלל, וקמ"ל דמצות צריכה לא בעי ברכה בפ"ע, וכמו"ם בגמרא לקמן קמ"ו הדר אכיל מצה וחסא בהדדי בלא ברכה זכר למקדש, והכא אע"ג שלא ביאר רבינו דבריך בהדדי, כיון שמפיק זכר למקדש כהלל ע"כ ר"ל דבריך להו עם מצה בהדדי:

י.] ומביאין שלחן שיש עליו ג' מצות וחזרת. כ"כ בכת"י כ"מ וכן מובאתי בסור סי' תע"ה בשם רבינו ז"ל וכן נראה עיקר וכמו"ם רבינו לקמן סי' פ"ה ואוחזין שתי בכרות ופרוסה ע"ם. והרי"ף ז"ל כ' דבפסח שאני מאחר יו"ם דאתיא לחם עוני ונראה לאדם ואוקמא אפרוסה הלכך בעינא למבצע אפרוסה ופלגא, ולא נראה להראש"ז ז"ל, דמ"ם פסח לענין המוציא מאחר יו"ם ע"ם. ולכן כ' שמאותן ג' מצות יבצע השניה לגמיס, ויאמור הניה לאפיקומן, ועל הראשונה יברך המוציא, והשניה הפרוסה על אכילת מצה, ועל הבליטת יעשה בריכה, והרוצה לצאת י"ח שניהם יברך המוציא ועל אכילת מצה ויבצע מן השלמה והפרוסה כאחד ע"ם. וכן משמע מלשון הגאון לקמן בסימן פ"ב, שכ' „הלכך מברך המוציא לחם בריסא, ובוצע ולא אכיל, עד דמברך על ההוא אומצא לאכיל מצה" ע"ם. והגר"א ז"ל סי' תע"ג ס"ק י"ח מסכים לדעת הרי"ף:

ואורז. חזקיה אסר אפי' דג נביצה. יא.] רב יוסף אמר (יד) [צריך] שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה. רבינא אמר אפי' גרמא ובישולא. יב.] ונוטל הבקי מצה ובוצע אותה לשנים ומניחה בשלחן. ואמר רב שימי בר אשי [סס קס"ו ע"כ] מצה בפני כל אחד ואחד, ומרור בפני כל אחד ואחד, חרוסת לפני כל או"א. ואין עוקרין את השלחן אלא בפני מי שאומר הגדה. יג.] רב כהנא אסר כולם בפני מי שאומר הגדה. וכן הלכה:

פב. ומזגין כוס שני. ועוקרין את השלחן, ואומרין: **הא** לחסא עניא דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים כל דכפין ייתי ויכול, כל מן דצריך ייתי ויפסח. הא שתא הכא, (ט) [לשתא דאתיא] בארעא דישראל. הא שתא עבדי (ט) [לשתא דאתיא] בני חורין. **ומניחין** את השלחן בפני מי שאומר הגדה. ולמה עוקרין את השלחן, אמרי דבי ר' ינאי כדי שיכיר הינוק וישאל. אביי חזה יתיב קמיה (כ) דרבא חזא דקא מגבחי פתורא, אמר ומי אכלינן כידי דקא עקריתו לתכא מקמן. א"ל (כ) רבא יד.] פטרתן מסיסר מה נשתנה. ואם יש שם תינוק שואל. כמו ששנינו מזגו לו כוס שני, וכן הבן שואל את אביו. ואם אין דעת בבן, אביו מלמדו. ואמרו חכמים הכם בנו [בנו] שואלו, ואם לאו אשתו שואלתו, ואם לאו הוא שואל לעצמו. ואפי' שני תלמידי חכמים (נ) בקיין בהלכות הפסח שואלין זה לזה ואומרין

שנוי נוסחאות והגהות — מגן האלף כך

(יד) „אפילו". אבל נוסח כת"י שלפנינו יותר נכונה.
(ט) „לשנה הבאה". (כ) „רבה". (נ) „בקיאין".

יא.] רב יוסף אמר צריך שני מיני בשר. כלשון רבינו כאן נרסינן בפסחים קי"ד, ובכ"י כ"מ נרים „אפי'" שני מיני בשר, והוא מ"ס, דודאי כיון שהם זכר לקרבנות, עדיפי מיני בשר מסלקא ואורזי, אז דג וביצה. אולם ממה שהעתיק רבינו ז"ל כל הענין, משמע דס"ל כמו"ס המור סי' תע"ג שיוכל לקחת מאיזה מין שירצה. ורבינא דהוא בתראי דס"ל דאפי' עצם ובשולו, מיקל מכלהו אחוראי, וס"ל דכ"ם דג וביצה אז סלקא ואורזא, וכ"כ הב"ח בשם הסמ"ג ור"י, אבל הרמב"ם ס"ל דוקא ב' מיני בשר:

יב.] ונוטל הבקי מצה ובוצע אותה לשנים. המעם כ' הר"ן בשם רב האי גאון ז"ל, דלא איתמר אלא בהביאו לפניו פרוסה, שראוי לברך על הפרוסה, אבל שיהי' ראוי לפרוס אין לנו, דאי משום דדרשינן לחם עוני לא איתמר אלא לרשות, דוקיא דכובא דאורעא שאדם יוצא י"ח בפסח, דליכא למימר דבעי כובא דאורעא למצוה, אבל עכשיו נהגו הכל לברך על הפרוסה, אלא שמקדים לפורסה קודם הגדה, עכ"ל. והרמב"ם כ' שפורס בשעה שמברך המוציא ולא נהגו כמותו:

יג.] רב כהנא אמר כלם, כו'. בגמרא איתא רב הונא, ונרסת הגאון נכונה, וכ"נ הרי"ף דר"ה לא יחלוק עם רב שימי ב"א:

פב. יד.] פטרתן מלומר מה נשתנה. לכאורה נראה פירושו דמכיון ששאל איזה שאלה א"צ עוד למימר כל השאלות של מה נשתנה, והשברא נותנת כך דודאי כל עיקר התקנה של שאלת הבן נלמד מהכתובים של והי' כי ישאלך שאלוה לעשות איזה שאלה ולפרשה, והזינן בשאלת התם שאינו שואל רק מה זאת,

כך: **מה** נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. (ד) שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה כלו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, והלילה הזה מרור. שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפי' פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין, הלילה הזה כלנו מסובין.

ומתחיל בגנות ומסיים בשבח, ודורש מארמי אבד אבי עד שנומר את כל הפרשה. וזה הוא גנות. וכן היא הגדה והדרישה. [ואומר כל ההגדה עד ברוך אתה ה' גאל ישראל.] **עבדים** היינו עד ה"ז משובח. **מעשה** בר' אליעזר עד ז"ק של שחרית. אמר ראב"ע. **ברוך** המקום עד בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. **מתחלה** עובדי ע"ז. **ברוך** שומר הבטחתו. **והיא** שעמדה. **צא** ולמד עד דצ"ך עד"ש באח"כ. ר"י הגלילי עד המשים ומאתים מכות. **כמה** מעלות טובות **אלו** הוציאנו ממצרים עד לבפר על כל עונותינו. **רבן** גמליאל הי' אומר כו'. **בכל** דור ודור כו'. **לפיכך** עד ונאמר לפניו הללויה. **ברוך** אתה ח' אמ"ה אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור, כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בציון עירך וששים בעבודתך. ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים שיגיעו את דמם על קיר מזבחך לרצון. ונודה לך שיר הדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו, בא"י גאל ישראל. ומברך **ברוך** אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פה"נ. ושותה כל אחד ואחד כוסו בהסבה. וכשאומר מצה זו שאנו אוכלין צריך להגביהה [מרור זה צריך להגביהה] . . . . . (ה)

שמא

מנן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

(ד) בכ"י בים סובא כאן שאלת „אין אנו מטבילין פעם אחת" וכן נוסח הרמב"ם. (ה) „בשר א"צ להגביהו". וכן צ"ל כאן.

והה"ה שנפסר בשאלת מ"ע קא עקריהו תכא מקמן, אבל מלשון המשנה שאמרה אם אין דעת בכן אביו מלמדו מה נשתנה כו' משמע כפרשב"ם שאם מבין הרבה יפרש הכל. ור"ל שיפרש לו כל הקושיות, וכש"כ דהו"ל לרבה לפרש מה נשתנה גם לאביו. א"ו דהפירוש כמו"ש בתוס' אלא פירשו בגמרא אלא תחלת שאלתו ואיה"נ שאאל גם יתר השאלות ע"ש. וקמ"ל שבשאלת הבן א"ל לחזור בעצמו מה נשתנה אלא פותח עבדים היינו. וכ"כ רשב"ם דף קמ"ז פתח ואמר עבדים היינו לאחר שאילת הבן וכ"כ רמ"א סי' תע"ג „ובשהבן כו' אל"ל מה נשתנה אלא פותח עבדים היינו", ובזה יתבאר לנו מ"ש במשנה „אם אין דעת בבן אביו מלמדו מה נשתנה" ור"ל שמלמדו לשאול כל מה שאומל במה נשתנה, והדר תי אמר במשנה „ולפי דעתו כל בן אביו מלמדו. מתחיל בגנות", ור"ל שמלמדו לפרש לו גם התשובה לפי דעתו בכל מה שאפשר לו להבין, וא"ל שיבין כל התשובות, אבל ברישא אם אינו שואל כל השאלות צריך לשואלם בעצמו יתר השאלות שבמה נשתנה. ועיין בירו' שם אר"י „מתחיל אמרה כן" ובמפרש שם :

שמא

טו.] שמא יאמרו בשר [זה] (ו) והפסח הוא. ונראה באוכל קדשים בחוצה לארץ. **ולאחר** ששותין כוס שני נוטלין ידיהם ומברכין על נטילת ידים ונוטל שתי כברות ופרוסה, ומניחה בתוך השליסה ובוצע משתי כברות ומברך קודם, **ברוך** אתה ה' אמ"ה המוציא לחם מן הארץ. ואינו אוכל. וחוזר ונוטל (ז) כשהיא בתוך שליסה ובוצע. כמו שאמרו חכמים אד פפא הכל מודים לענין הפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה ובוצע. מה טעם להם עוני כתיב. ומברך **ברוך** אתה ה' אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו **טז.]** (ח) [על אכילת] מצה. **יז.]** ומטבל בחרוסת ואוכל. דהכי אמר רבנא משה ריש מתיבתא דמברך ברישא המוציא לחם, מן דלית ברכה דקדימא להמוציא,

דאורחא

שנוי נוסחאות והגהות	מנן האלף

(ו) „פסח". (ז) „חפרוסתי". (ח) „לאכול".

טו.] **שמא** יאמרו בשר זה והפסח הוא. כן נרסת כת"י שלפנינו,

וחסר כו' נ' תיבות אלו „בשר א"ל להנביה". בגמרא דף קס"ז איתא, בשר א"ל להנביה, ולא עוד אלא שגראה כאוכל קדשים בחוץ, וקאי שם אמתניתין דאמר פסח על שום שפסח המקום, אבל לנרסת הגאון שאנו אומרים פסח שאכלו אבותינו ליבא חששא דאוכל קדשים בחוץ, אלא דנזרינן שמא יטעה ויאמר „בשר זה על שום שפסח" וגראה כו', שיאמרו שהקדישה מחיים לפסחו, ובשר פסח הוא. ויותר נכון נרסת כת"י כ"מ „בשר הפסח" או „בשר זה לפסח הוא", ור"ל שאינו נכון להנביהו משום חששא דמראית העין שאחרים יטעו לומר שבשר פסח היא, ולא שנזרינן שמא יטעה הוא לומר בשר „זה":

טז.] **על אכילת מצה**, העיקר כנרסת כת"י כ"מ דגרס „לאכול מצה" וכן הטיב הרד"ק דכן הכיאם רב עמרם בסדורו, וכן נרסינן בפ' ע"פ בנוסחאות יפות ומדויקות, ופעמו משום דהוא מצוה שא"א לעשותו ע"י שליח ומש"ה מברך לאכול מצה לאכול מרור ע"ב. וכן מצאנו לרבינו ז"ל בסי' פ"ה ע"ב. וכ"כ הרב המגיד שכן עיקר. אולם הרי"ן גאות כ' בשם רבינו לברך על אכילת מצה וכ"כ הרמב"ם לברך בעל, וכ' הה"מ דאזיל לשיטתו לפי שבברכה זו מוציא עצמו ואחרים השומעים שא"ל לברך ע"ב. וכבר הקשה עליו הכ"מ בפי"ח מברכות דהאחין זה אלא בדברים שאינן חובה כמצות ערוב, אבל מצה ומרור חובה בתקיעת שופר שמברך בלא"ל, ועמ"ש בזה המגדול עוז, ועמ"ש מזה בה"א סי' כ' אות י"א:

יז.] **ומטבל** בחרוסת ואוכל, וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מחו"מ, וכתב המור ע"ז, אינו יודע מיבול זה למה אי משום מצה שאין בה מלח לאכל במלה, וכן הוא לשון הירו' ובמים לי' במלחא כו' ועוד מצה דאורייתא וחרוסת דרבנן ומבטל לי', ונם הראב"ד כ' ע"ז זה הכל, ע"ב. אבל הה"מ כתב ולא הי' לו להחיל הדבר כי לא דבר ריק הוא, עכ"ל. ועמ"ש הכ"ה לייבב קו' המור, ואפשר עוד עפמ"ש רשב"ם דף קי"ד שכל מאכלם הי' ע"י מיבול, וכ"כ רבינו ז"ל לקמן סי' פ"נ „בטבול שני שהוא של לחם" וכן בסי' פ"ה „אדברי' ר"ה לרבנא עוקבא ודרש אע"פ שנטל ידיו כו' חוזר וטובל ידיו למבול שני כו' והוא לחזון", ע"ב. וכ"כ רי"ן גאות בשם רב האי, מצה ומרור או מצה וחסא כלהו הוי מעשים מיבול שני מקרי ומפרש למיבול שני, לפרוסת המוציא שמבלה בחרוסת, ולא כמו"ם בתוס דלאו דוקא נקיט למיבול שני דהא הוא בתר המוציא ע"ב. ואין ה"ל דמצי למבל נם עם דברים אחרים, אלא מפני שלא דבר ריק הוא כמו"ם הה"מ שעכ"פ לראב"ד יש בה משום מצוה ונם להיך צרך בלא"ה לחרוסת משום קפא דחסא, מש"ה מטבל בהו, והגלי"ב בפי' הגדה כ' דלכ"פ הוי הרוסת מצוה אלא דלרמב"ן מברכין עליו ואין הלכה כמותו. אבל אין דברי מוכרחין. ומה שהקשה המור עוד החרוסת דרבנן מבטל למצה דאורייתא, י"ל דאפי' אי הוה חרוסת רבנן

דאורחא דמלתא לברוכי (מ) דקב"ה דאפיק לחמא מן ארעא, והדר לברוכי
על מצה דמתעביד מיניה. (י) הלכך מברך המוציא לחם ברישא יז.*] ובוצע
ולא אכיל עד דמברך על ההוא אומצא לאכול מצה והדר אכיל, דלא
אפשר למיכל מקמי דליברוך עליה לאכול מצה, דאית למימר אחר שמילא
כרסו מטנו חוזר ומברך עליו. אלא מברך המוציא לחם מן הארץ, ושקיל
פרוסה ומברך עליה לאכול מצה (יא) [ושמיט] כחרוסת והדר אכיל. והכי
נהגינן במתיבתא למיעבד. ומצה צריכה הסבה. ונוטל חזרת ומברך
ברוך אתה ה' אמ"ה אקב"ו (יב) [על אכילת] מרור. ומטבל בהרוסת ואוכלן.
ואין צריכין הסיבה. (יג) **ובאלו** ירקות] יוצאין בהן לשום מרור במו
ששנינו. [פסחים דף ל"מ] אלו ירקות שאדם יוצא בהן י"ח בפסח, בחזרת,
בעולשין, בתמכה, ובחרחכינה, ובמרור. (יד) [ובמצה] בחזרת, דאמר ר'
אושעיא מצוה בחזרת. (טו) ומאי חסא דחס רחמנא עילוון. וחוזר (מז) [ונוטל
מרור ושמיט ליה בחרוסת] וכורך חזרת במצה, ואוכלן **בלא** ברכה זכר
למקדש כהלל. [הזקן] שאמרו עליו על הלל שהיה כורכן **בכת** אחת ואוכלן
משום שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו. ואוכלין ושותין כל צרכיהון.
ולאחר שיאכלו, אוכל כל אחד ואחד כזית מצה. משום שאמרו חכמים אין
מפטירין אחר הפסח אפיקומן. (יז) רב אמר יח.] שלא יעקרו מחבורה
לחבורה

שנוי נוסחאות והגהות

(מ) צריך להגיה „לקוב"ה". (י) מיניה „מצוה". (יא) „ומטיש. (יב) „לאכול". (יג) „חטש מיני ירקות". (יד) „ומצוה". (טו) „דהיא חסא". (מז) ליתא שם בכת"י ב"ם. (יז) „ואמר מאי אפיקומן".

מנן האלף

מי לא מבטל למצה כמו"ש הר"ן בפסקא הכי אמר הלל, דשתי חרוסת דמבטל בעלמא הוא ולא חשיב, שדרך אכילתו בכך ע"ם. וכזה אח"ל לא"ם הכ"ח לגבר החרוסת מהמצה ע"ם. להגאון

לא הזכיר זאת, וע"כ לא קפיד בהא, אך אנן לא נהגינן למבטל מצה בחרוסת כלל, ולענין כריכה, ס"ל לגאון דלא למבטל בחרוסת מדלא הזכיר לקמן וכ"כ האבודרהם בשמו, והמנהג אמה
עליו ואמר אמו הלל לא מבטל בחרוסת זכר למיט ע"ם, ומנהגנו למבטל ולכרוך:
יז*.] **ובוצע** ולא אכיל עד דמברך על ההוא אומצא לאכול מצה והדר
אכיל. משמעות דברי שמברך על השלמה המוציא ואכילת מצה, וכן כתב לקמן
סי' פ"ה „אחר שבצע ומברך המוציא כו' חוזר ומברך על אכילת מצה", ע"ם. אך ממה
שמסיים כאן „אלא מברך המוציא לחם ושקיל פרוסה ומברך עליה לאכול מצה" משמע דלאכול
מצה אינו מברך על הראשונה, והדברים סותרים זא"ז, ומצאתי שעמד בזה גם הגאון הקדמון
ר' יצחק אבן גיאות וכתב עליו „וגראין דברי כאלו סותרים זה את זה, אלא סמך על
דברי הראשונים דאמר שבתי בציעות בוצע, על אחת מברך המוציא ועל אחת מברך לוכל
מצה, ולפיכך לא פירש דבריו האחרונים" ע"ם:
יח.] **שלא** יעקרו מחבורה להבורה. אע"ג דתניא כוותי' דר"י והלכתא כוותיה.
ומעמיה משום דמדמיכן מצה לפסח שיאמר גם מעשה מצה בפיו. אבל אין שום
סברא לדמות מצה לפסח לענין שלא יעקרו מחבורה לחבורה, וגם רב לא אמר אמלתיה אלא
לענין פסח גרידא, שאינו אוכל בשתי מקומות, וכמו"ש בהוס' דף קי"ט, וא"כ לענ"ד לא הי'

לחבורה. ושמואל אמר: כנון (יח) ארדיא לי ונוזליא לאבא. ור' יוחנן אמר כנון תמרים קליות ואנוזין. תניא כותיה דר"י אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כנון תמרים קליות ואנוזין:

שנוי נוסחאות והגהות

(יח) „אורדלאי".

זה סדר של פסח ונוסחתו של רבינו סעדיה ז"ל

מועתק מהכת"י הנפלא אשר באוקספורד.

„לבדיקת חמץ יברך: אשר קדשנו במצותיו וצונו על ביעור חמץ, ואמר: כל חמירא דאיכא ברשותאי ולא ידענא ביה לבטל מרשותאי ולהוי בעפרא. [מקורו מירושלמי פ"ב ה"ב דפסחים רב אמר צריך לומר כל חמץ שיש לי בתוך ביתי ואיני יודע בו יבטל, ואותו לשון ממש שכתב הגאון מובא בריף פ"ק דפסחים לפי גרסת הכ"ח שם. וברבינו ירוחם ע"ש, ויש ללמוד מזה דס"ל להגאונים ז"ל כשיטת ר"ת עיין סי' חליד בב"ח וחי.]

ונוטלין מנן האלף

לו לרבינו להעתיק דברי רב? מ"מ יש לומר דרבינו ס"ל כמו"ס הרפב"ם דשמואל ור"י לא לתפלוני אדרב אתו, אלא להוסיף לא מבעי דמתיורתו להכורה אחרת דאסור אלא אפי' במקומו נמי אסור, ואפי' קליות ואנוזים דלא נפיש מעמייהו כ"כ כנוזלות וכעריות [ירושלמי ולדעת מורדלי"ת. נמי מין בסר הוא עיין ר"ן] נמי אסור, ומס"ה העתיק רבינו ז"ל כל המנין, לרמז לאפי' במלה נמי אסור שתי מקומות, וכ"כ גם הרי"ף ז"ל, והטעם דאסרינן גם במלה לאכול בכ' מקומות עיין ברז"ה ומלחמות וברי"ן:

וא"ל

ברוך א"י אב"ה בורא פרי הגפן, ברוך א"י אמ"ה אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון וקדשנו במצותיו. ותתן לנו ה' אלהינו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון יום חג המצות הזה, זמן חרותינו בשמחה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים, כי בנו בחרת, אותנו קדשת מכל העמים, ומועדי קדשך בשמחה וששון הנחלתנו, בא"י מקדש ישראל והזמנים. ברוך אתה ה' שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. ובשבת אומר ויכלו בפה"ג, ותתן לנו ה"א שבתות למנוחה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון יום שבת והזמן הזה, ויחתום בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים, שהחיינו. ובמוצאי שבת יברך בוסה"ג, קידוש, בורא מאורי האש, בא"י המבדיל בין קדש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לגוים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה, בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת, ואת יום השביעי משאת ימי המעשה קדשת, בא"י המבדיל בין קדש לקדש, שהחיינו. ורחץ ויברך ענפ"י ויברך בוסה"א, ואמר אתריו בורא נפשות רבות. ואמר: הא שתא הבא, לשנה בארעא דישראל. הא שתא עבדי לשנה בני חורי, כל דכפין ייתי ויכל, כל דצריך ייתי ויפסח.

ושואל: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, שבכל הלילות אין אנו מטבלין, והלילה הזה מטבלין. שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה כלו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, הלילה הזה מרורים. שבכל הלילות אנו אוכלים בין יושבין בין מסובין, הלילה הזה מסובין. והוא משיב: עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, ואלו לא גאל הקדוש ב"ה את אבותינו ממצרים בבר אנו ובנינו ובני בנינו משועבדין היינו לפרעה במצרים, ולא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ב"ה, אלא אף אותנו גאל, שנאמר ואותנו הוציא משם. כנגד ארבעה בנים דברה תורה. אחד חכם כו' חכם מה הוא אומר בו', רשע כו' לכם ולא לו, לפי שהחציא עצמו מהכלל וכפר בעיקר, אף אתה אמור לו והקהה את שניו, בעבור זה עשה ה' לי לי ולא לו, ואלו היה שם לא היה נגאל. תם כו'. שאינו יודע לשאול את פתח לו, שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, אי הגדת לבנך יכול מראש התרש, ת"ל ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, ת"ל בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור לפניך. מתחלה עע"ז אבותינו, ועכשו קרבנו כו'. ברוך שומר הבטחתו לישראל, ברוך הוא שהקב"ה מחשב את הקץ כו'. והיא שעמדה כו', שלא אחד בלבד עומד עלינו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקב"ה מצילנו מידם. צא ולמד כו', ויגר שם מלמד שלא ירד לחשתקע אלא לגור, כמתי מעט כו', ואת עשלנו כמו שנאמר

בל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. ואת לחצנו זה הדחק שנאמר וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם".

„אמרו חכמים כשירד רבון העולמים, ירדו עמו רבבות אלפי רבבות, מהם מלאכי אש, מהם מלאכי „כרד, מהם מלאכי חבלה, רתת וחלחלה אוחזת לכל מי שרואה אותם, אמרו לפניו רבש"ע „הנת לנו ונעשה רצונך, אמר להם הניחו לי ואעשה רצון כני, אמרו לפניו רבש"ע והלא מלך בר"ד „שבראת בעולמך כשהוא יורד למלחמה שריו ועבריו מקיפין אותו, כדי שלא יצא צער בגופו, ואתה „הוא מם"ה הקב"ה, דין הוא שאנו עבריך, והם ישראל כני בריתך נרד ונעשה נקמה במצרים, אמר להם „לא נתקררה דעתי עד שארד אני בעצמי ואעשה נקמה במצרים". עכ"ל. [מובא בסדרים של רש"י, ובויטרי בח"י שאינו מסדר האגדה, ואינו כתוב בסכילתא כו'. ואין רבי רגיל לאומרו כו'. ובא"י גזרו שלא לאומרו, ובפרוינצא נהגו לאומרו, עכ"ל. ובס' הכוחרי מאמר ד' סי' ע"ג מביאו, והטעים הענין שהוא ככל ההגדות ומשלים ציורייב שנהגים דרך הצעה והקדמה, לענין שרוצין לנחצו ולאמצו, וד"ל: כמו"ש כשירד רבון העולמים למצרים, לנחץ האמונה, שיצי"מ היתה ככוונה מאת ה'. לא במקרים ומצועים מתחבולות ב"א, או רוחניות כוכבים, מלאכים ושרים, וכל אשר יעבור בלב מחשב, אבל דבר אלהים לברו. עיר שאומרים „בביכול" ר"ל אם הי' יכול להיות כך, היה כך וכך. ואע"פ שאין זה בגמרא [כוונתו על הגדה זו] ולא יצא כ"א בקצת הסדרים. ואל ענין זה נוטה מ"ש מיכיהו „ראיתי ה' יושב על כסאו וצבא השמים" כו' והיי העיקר רק כי נתן ה' רוח שקר בפי כל נביאיו. חו"ז הצעה הלציית מנהיצת הדבר שהוא אמת". עכ"ל. ובעל אוצר נחמד נדחק לפרשו כי לא ידע מקורו מפני שכבר הזניחו ועזבו בזמנו מלאומרו.]

ויוציאנו ה' ממצרים לא ע"י המלאך. לא ע"י השרף ולא ע"י השליח ולא ע"י הדבור. [ור"ל שלא צוה גם למשה לעשות מאומה, ולא ע"י שליח. ר"ל בענין הנני משליח בך כו' את הערוב] „אלא הקב"ה בעצמו, ביד חזקה זה הדבר, שנא' הנה יד ה' וגו' כו' עד דצ"ך עד"ש באח"ב. אח"כ מתחיל הספקא ר"ג אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יי"ת, פסח, מצה, מרורים. פסח שעשו אבותינו, כו'. מצה זו כו'. מרורים אלו, כו'. ובכל דור ודור כו'. לפיכך אנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לפי שעשה לנו את כל הנסין האלו, והוציאנו. מעבדות לחרות ונאמר לפניו הללויה. הללויה הללו עבדי ה', עד לטעינו מים. ברוך א"ה אמ"ה אשר גאלנו וגאל את אבותינו כו'. מן הפסוקים ומן הזכתים שזרק רמם על קיר מזבח כרצון, ונודה לך שיר חדש על גאולתנו כא"י גאל ישראל.

קדוש של פסח. בא"י אמ"ה בורא פה"ג, אח"ז מובא שם נוסחות שונות בקידוש והגדה. וזה נוסח הקידוש. **ברוך** אתה ה' אמ"ה אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון, בחר בנו ויגדלנו, רצה בנו ויפארנו, תרומה הבדילנו מכל גוי. ארץ חמדה הגדיל אותנו. קדש את שמו בעולם כלו. בגלל אבות שעשו את רצונו. גבורות רבות עשה למענהו ואין חקר לנפלאותיו, ערת קדושים אותנו קרא, כרם חסדה נטע שעשועים, ויקראם סגולה לשמו, ראשית לקחם מכל גוי הארצות, שהם משולים כצבא מרום ומכוננים ככוכבי הרקיע, והיו עליונים בקרב חבל, ונכבדים על כל אומות. זיו פניהם כזיו השמש, ומראה דמותם כמלאכי השרת, להם יראו מלכים וקמו, שרים וישתחוו, למען ה' אשר נאמן, קדוש ישראל כי בם בחר, כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'. ויקדשנו קדושת עולם ושכנו הגדול עלינו קרא, אותנו קרא עדה לשמו, סגולה ונחלה מימות עולם. ויקרבנו לפני הר סיני, ויגישנו לפני תורב. ויורישנו דברי חיים, כתובים באצבע הדרו, ויעש לנו נסין וגבורות, ויפרקנו מצרנו, ויגאלנו מכף אויב ויושיענו מיד שונא. **ויתן** לנו ה' אלהינו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון. ויום חג המצות הזה, זמן חרותנו כשמחה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים, ובחר בו מיום הזה מכל הימים. ורצה בו ויקדשהו מכל הזמנים, להיות מהללים בו על פלאי מעשיו, ולהודות מזכירין בו בכל שנה ושנה. להודיע, כי בל הוציא ה' את עבריו ממצרים, וחבור הכרזל אותנו מלט. להודיע כי בו קבלו את מלכותו ברצון ולעבדו בלבב שלם. להודיע, כי בו עשה נקמות באויביהם ובו שקע צריהם בים. להודיע, כי בו עשה ה' אלהינו נסין וגבורות לאוהביו. ונפלאות רבות לבני ידידיו. כי בנו בחרת, אותנו קדשת מכל העמים. מועדי קדשך בשמחה וכששון הנחלתנו, בא"י מקדש ישראל והזמנים:

ר' יוסי הגלילי אומר מניין שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות כו'.

ר'

פנ. ונוטלין ידיהם יט.] וא"צ לברך ענט"י. (ח) [שכך אמר רב עמרם בר ששנא נאון זה ששאלת צריך לברך ענט"י בין קודם אכילה בין לאחר אכילה. או] אינו צריך אלא בשחרית בלבד. והרי בפסח מברך ג' פעמים, כך ראינו. שאותה נטילה ידים של שחרית אינו עולה למנין שאותה נטילה אינה עשויה אלא לעצמה, שכיון ששון אדם ק"ל דידים

שני נוסחאות והנחות

ר' אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה כו'. ר' עקיבה אומר מנין שכל מכה ומכה כו'. כמה מעלות טובות למקום עלינו כו'. אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים וינו כו'. אלו הרג בבכוריהם ולא נתן לנו את ממונם וינו. ומנין שנתן לנו את ממונם, שנאמר וינצלו את מצרים עשאוה כמצלה שאין בה דגה, למה מחכב הכתוב את ביות הים יותר מביות מצרים, אלא מה שהיה בבתים נטלו במצרים, ומה שהיה בבתי תסוראות נטלו על הים. כגפי יונה נחפה בכסף זו ביות מצרים, ואברותיה בירקרק חרוץ זו ביות הים. ותרבי :תגדלי זו ביות מצרים, ותבואי בעדי עדים זו ביות הים. תודי זהב נעשה לך זו ביות מצרים עם נקודת הכסף זו ביות הים. אלו נתן כו' עד כפרה על כל עונותינו. ונוסח הברכה של אשר גאלנו מתחלת שם בא"כ: אתה גאלת את אבותינו ממצרים, ביד חזקה ובזרוע נטויה, והיות אבותינו בארץ מצרים, היו מעינים ומשועבדים תחת יד פרעה מלך מצרים, גם שם פרו וירבו כעפר הארץ, וכארז' לבנון גבהו בקומה, דבר פרעה למחות שמם ולהאביד זכרם מקרב תבל, דהוא ועמו היו בעצה, ויתחכמו סוד על זרע ישראל, וימררו את חייהם בפרך, ובתשניק גדול קצרה רוחם, זרע ישורן אנחה לבש. כי יד אויב גברה עליהם, הי וקים שמע בקולם, מלך המלכים האזין להם, טוב וישר גדל מהם משה ידוד בחזון השלח, יתר הראם באותות שדי, ובמיני נגעים שנשפטו בני חם, כל בכוריהם למכת מסר ראשית בטנם לרבר גדול, לכן נפלה צעקה גדולה במצרים, בכי וספר בכל חוצותיה, מעברות לחרות יצאו ידידים, ואין כושל בספר שבטם, הגם בטובו צור עולמים, ויגיעם לים סוף ברחמים רבים, סגר הים בהמון גליו, שונא רדף בהמון חלו, עיניהם נשאו למרום לבקש רחמים מאביר יעקב, פיהם פתחו גאולי ה', וישבחו למלכם על רוב נפלאותיו, צהל רכבו באויבי עמו, להשליך שונאיו אל תוך מצולה, קרע ה' את מי הים, וקים שבועה שנשבע לאבותינו, ראי ידידים בפגר, שונאיהם, שהם מוטלים על שפת הים, שירה חמרה ורברי הלל, אמר משה לפני קונו, תהלה ותפארת ורברי התשבחות, אמרו פרוים לפני גואלם, כן אלהינו ואלהי אבותינו הגיענו בשמחה לרגלים אחרים כו'. אח"כ יברך ענט"י והמוציא, ולא יאכל ער אשר יברך על אכילת מצה, ואח"כ על אכילת מרור, ויברוך מצה ומרור ויאכל כל סעורתו, ויברך בהמ"ז ויאמר לא לנו ער סוף ההלל ויאמר: יהללוך ה' אלהינו עמנו כל מעשיך, וחסידך וצריקים עושי רצונך מקימי תורתך, כלם עמך בית ישראל ברינה יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו את שמך, כי לך טוב להודות ולשמך נעים לזמר בכל יום תמיד, ומרומם על כל ברכה ותהלה, בא"י אמ"ה האל המלך המהולל המשובח המפואר בפינו ובפי כל הנשמות, מלך אל חי וקים משובה שמו תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד. אח"כ מזמור קליו הודו להי' כי טוב כל"ת, סדר כפירת העומר, יברך אקב"ו על ספירת העומר ויאמר: הַאִירַאנָא חַד יוֹמָא בְּעוֹמְרָא, תְּרֵי יוֹמֵי כְּעוֹמְרָא, שַׁבְעָה יוֹמֵי כְּעוֹמְרָא. רְהִוֵן חַד שָׁבוּעָא, ובהגיע יום המ"ט יאמר הַאִירַאנָא אַרְבַּעִין וְתַשְׁעָה יוֹמֵי דְּהִוֵן שְׁבָעָה שָׁבוּעֵי שַׁלְמֵי, עכ"ל, ומרבריו למדנו שני רינים, א) שאומרים בעומר לא לעומר, ב) שלא כדברי האומרים תיבת בעומר לאחרונה רק בנתים. וכ"כ בספר עברי בשם היעב"ץ, וכלם לא ראו סדר רס"ג וכתבו לומר לעומר כלמ"ד.

מנן האלף

פנ. יט.] וא"צ לברך על נט"י. עיין לעיל בחלק ח' סי' ע"ד אות יו"ד:

ומכרך

פנ. (ח) בכ"י ב"מ חסר כל זה ובגרפס הגיה ולא עלה בידו לתקן כפני שלא הי' לו הבת"י שלפנינו, והעיר שם בסוף הספר שכל לשון הסדר הזה מגומגם מעורב משאלה ותשובה יחד, והשבושים מרחפים על פניו ע"ש. אך אלו לא הגיה היה נקל יותר להבינו. כי ראיתי בכת"י שהעתיק ממנו שאינו

חסר

עסקניות הן, לפיכך נוטל ידיו וחייב לברך. ולאכול לחם חייב לטול ידיו ולברך על נט״י, דכתיב וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים (ב) וגו׳ הא שטף טהור, אר״א מבאן סמכו הכמים לנט״י מן התורה. לפיכך חייב לטול וחייב לברך. אבל מים אחרונים שלאחר סעודה לא יברך, ואם ברך מוציא שם שמים לבטלה. דקא אמרינן מים ראשונים מצוה ומעונים ברכה מים אחרונים חובה ואין מעונים ברכה. מפני שחובה הן שלא יסתכן ולא הובת מצוה הן. דקאמרינן מפני מה אמרו מים אחרונים חובה שמלה סדומית יש ומסמא את העינים. ובמה אמר אביי ומשתכחא (ג) [כי קרוטא] בבורא. לפיכך נוטל ידיו ואין צריך לברך (ד). [ובמות שבתבנו למעלה] בין של שחרית ובין של סעודה. אלא בפסח (ה) שכתבה: והרי בפסח מברך שלשה פעמים, מנין לך זו. ומי אמרה לזו (ה) והיכן מקומה. לא מצינו לא במשנה ולא בתלמוד שמברך שלשה פעמים. ומי שאומר כן דברי בורות הן. בשלמא שני פעמים ודאי קאמרינן, אדכריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש. אע״פ שנטל ידיו לטבול ראשון חוזר ונוטל ידיו בטבול שני שהוא של לחם ומברך בשתיהן על נט״י. אלא שלישית היכן מקומה. כי אחר המזון בבר אמרו חכמים מים אחרונים חובה ואין מעונים ברכה, הלכך אין ברכה בפסח אלא שני פעמים. שמא עדיין ישנה בידכם לאותה מעות שפירשו רבנן שבמקומכם לפני מר רב שר שלום גאון ז״ל שאנו מברכין בפסח על נטילת ידים, ועל רחיצת ידים, ועל שטיפת ידים. וסימן נ״ר״ש. (ו) [ועוד,] וכתבו לכם שמעות גדולה היא זו. חכמים ובעלי תורה במותכם יעשו כמעות זו, מה נשתנה פסח מכל ימות השנה. ועוד לא מצינו רחיצה ושטיפה בל עיקר. שמא בשהיו הבהנים רוחצין, היו מברכין על רחיצת ידים. שנאמר ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם. ועתה הודע את רבנן ושאר ישראל שלא יטעו ולא יעשו אלא כמו שפירשנו לך:

פד. ומזונין כוס שלישי. **כ.**] ומברך על מזונו בשבת, הזן, ועל הארץ, (ח) [וברכה] שלישית פותח בנחמה. ובשמניע מהרה

תחזור

שנוי נוסחאות והגהות

חסר שם רק חמלות הללו „זה ששאלת צריך לברך ענט״י" והוא השמיט גם תחלתו, (ב) „טמא הוא". (ג) „בקורמא". (ד) „כמו שכתבת" ונראה דצ״ל „כמו שכתבנו". (ה) צ״ל „שכתבת". (ה) „ומי אמרה „לנו". (ו) „וצוה" וכצ״ל.

פד. (ח) „ובברכה". וכצ״ל

מנן האלף

פד. כ.] ומברך על מזונו בשבת. כלשון זה כתב רבינו נח״ח סי׳ ע״ם לענין ר״ח, וע״ם מות ל״כ ועיין שם סי׳ ע״ח מות כ״ו:

תחזור לסקומה. אומר אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא וכו'. [ואומר] ביום הג המצות הזה (ג) [ונומר] הברכה כמו שכתבנוה. ולכשמסיים מברך בורא פרי הגפן, ומסב ושותה כל אחד ואחד כוסו בהסבה.

ומוזגין כוס רביעי ואומרים. (שפוך חמתך אל הגוים **כא.**] עד ואת נוהו השמו. מכת"י כ"מ) **לא** לנו ה' לא לנו ונו' כל חפרשה. וחותם יהללוך בנזכר לעיל בהלל, עד מלך מהולל בתשבחות.

וכך אמר (ג) [מר רב משה גאון] יחיד אחר מזונו בלילי פסחים חייב לגמור את ההלל, **כב.**] ולומר יהללוך ולחתום. שכך שנינו מזנו לו כוס ג' מברך על מזונו, רביעי גומר עליו את ההלל, ואומר עליו ברכת השיר.

אלו

שנוי נוסחאות והגהות מגן חאלף

(ג) „כל". (ג) „מרגא ורבנא משה ריש מחיבתא". **כא.**] **עד** ואת נוהו **השמו.** וכוימרי מוסיף שפוך עליהם זעמך

כו' ועוד פסוקים, ע"ש:

כב.] **ולומר** יהללוך ולחתום. בש"ם פסחים קי"ח איתא. רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר, מאי ברכת השיר רב יהודה אמר יהללוך, ר' יוחנן אמר נשמת כל חי, ת"ר רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו הלל הגדול, דברי ר"מ, וי"א ה' רופי, מהיכן הלל הגדול רב יהודה אומר מהודו כו' ור' יוחנן אמר משיר המעלות, ופרשב"ם דר"י דאמר נשמת, לף נשמת קאמר והלכתא כוותי' בתרוייהו, דאומר הלל המצרי ואותם בו ביהללוך, ואח"כ אומר הלל הגדול ואותם בנשמת וישתבח, וירמה דמעמו דיהללוך הוא חתימה תמידית אחר הלל המצרי, ונשמת וישתבח אחר כל פסוקי הלל וזמרה, וכיון דכלא"ה מוסיפין אחר הלל המצרי את הלל הגדול כמו"ש בברייתא מסתברא למחתם בכל חדא התימה דילה וכיון דר' יוחנן מוסיף אדרב יהודה מסתבר למפסק כוותי', אבל ר"ח כהן

לא הי' הותם אלא לבסוף בנשמת לבדו, דברכת השיר משמע רק חדא ברכה:

אבן רביעו ז"ל ואחר הגאונים ר"מ גאון ורש"ם גאון ורב כהן צדק וכן הרי"ף ז"ל נרסו בגמרא ת"ר המשי גומר עליו את ההלל, ואומר הלל הגדול, כו', וס"ל להגאונים דברייתא ומתניתין לא פליגי. ודלא כהרז"ה שכ' דלא קיי"ל כר"מ, דמתניתין פליגי עליה, אלא דהא דאמר ולא יפחותו מד' כוסות, ר"ל דמ"מ יכול להוסיף עליהם, אלא דד' כוסות חובה והחמישי רשות, והלכה כרב יהודה בתרוייהו. ולהכי אם אינו שותה כוס החמישי מסיים בהלל המצרי ואותם ביהללוך, וכמו"ש רביעו „והלכה כרי"ה", [ומ"ש בכ"י שלפנינו לקמן במוסגר נשמת כל חי כו' עד הי העולמים, הוא טעות וגם בכ"י כ"מ ליתא,] ואי בעי להוסיף כוס המישי הרשות בידו ואומר עליו הלל הגדול, ואחזר ואותם יהללוך וכמו"ש בסי' פ"ז מנהגי ר' יסיבות ומשם מר רב ש"ם גאון, דד' כוסות חובה והחמישי רשות, ובכ"י כ"מ מסיים שם „ונ"ל אחר הודו יהללוך ואותם, כך סדר רב כהן צדק גאון", וכן הוא בנוסחות שבסור סי' תפ"א בשם רש"ם ורב כהן צדק ור"מ ורביעו ז"ל, „שחוזר" ואותם יהללוך, אבן בסדר שלפנינו לא מצאתי לקמן בסי' פ"ז בדברי רש"ם ורב כהן צדק שאותם בכוס רביעי ביהללוך, ולא נזכר באותם ביהללוך אלא אחר הודו בכוס חמישי, וכן הי' נ"כ בנוסחה ספר המור שלפני רביעו הנ"ל, ולכן נתחבט הרבה בפירושו עד שמצא במור בנוסחות המדויקות לגון „חוזר ואותם" כמובא בכד"ה ובכ"ח, אולם בגוף דברי רש"ם ורב כ"ל שנזכרו בסדרנו לא נמצא מזה, ונראה דרביעו המור למד כן ממ"ש רביעו בסי' פ"ז „ואם רצה לשתות כוס כו' חוזר ואותם ביהללוך" כו'. וכתב אח"כ „ואף" [כן הגי' בכת"י כ"מ] מר רב ש"ם גאון כך אמר, כו', ור"ל דרב שר שלום גמי אמר הכי דחוזר ואותם,

ומש"ה

כג.] אלו אמרנו אומר עליו את ההלל חייתי אומר כהלל של ר"ח, ועכשיו ששנינו (ל) [נומר] חייב לגמור ולחתום אחריו. **חלוכין** [עליו] ר' יוחנן ורב יהודא דקא אמרינן מאי ברכת השיר רב יהודה יהללוך. ור' יוחנן אמר נשמת כל חי. והלכה כרב יהודה [נשמת כל חי יודוך ה' אלהינו, ואלו פינו, כולי עד הבוחר בשירי זמרה חי העולמים.] ומברכין בורא פרי הגפן, ושותין כל אחד ואחד כוסו בחסבה. (נכת"י כ"מ מיתת **כד.**] נוסח ברכה מתרומה: **ברוך** אתה ה' אמ"ה על הגפן ועל פרי הגפן ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שנתת לעמך ישראל באהבה, לאכול מפריה ולשבוע מטובה. רחם על עמך ועל עירך ועל היכלך כי אתה טוב ומטיב לכל. בא"י על הארץ ועל פרי הגפן.):

פה. ומי שמבקש לקדש בפסח בבתים הרבה כיצד יעשה. אילולי ברכת המזון (מ) [שמעקבת.] שכיון שכרך ברהמ"ז שוב אין לו רשות לטעום אלא כוס רביעי בלבד, שכך שנינו בין שלישי לרביעי לא ישתה, היתר גמור היה לקדש אפי' לבתים רבים. ואם כלם לסדים ברהמ"ז יש תקנה כיצד יעשה

מנן האלף

ומש"ה מסיק המור בשמם דס"ל למה"ס ביהללוך גם בכוס ד'. ולהלכה למעשה הכריע המור כרב סעדיה גאון ורי"ן גאות להיכא דעושה כוס חמישי לא יחתום יהללוך

שנוי נוסחאות והגהות

(ל) „יחיד" וזה הגה"ח מוטעת.

פה. (מ) „שמעכבת" וכצ"ל.

ואוחזין

בכוס ד' מחר הלל, למעט בברכות עליף מלא יאמר עליו הלל הגדול ונשמת ויחתום ביהללוך, ואם היו שותה מלא ד' כוסות הכריע כסברת ר"ה כהן שלא להתוס ביהללוך, מהרי הלל המצרי „מלא לסיים כי מעולם ועד עולם אתה אל ולומר מחריו הלל הגדול ולהתוס בנשמת וישתבח, וכן דעת הב"ה בס"ם תפ"ו, והב"י סי' ת"פ כתב לחתוס ביהללוך, אולם הגר"א ז"ל בספר מע"ר כתב שלא לומר יהללוך כלל רק לחתוס בנשמת וישתבח מחר הודו ע"ש:

כג.] אלו אמרנו אומר עליו את ההלל חייתי אומר כהלל של ר"ה. עכשיו ששנינו נומר חייב לגמור כו', ממה שכתב ולחתוס מחריו, מבואר דס"ל לרבינו דמ"ל ברכה לפניו, וכ"כ בסדרנו סי' פ"ו שמ"ל ברכה מפני שהולקין מתו בחמצע וכ"כ הרי"ן גאות משם רבינו ומר רב למה גאון שהלל בליל פסחים מ"ל ברכה מפני שהולקין מותו בחמצע, והולך לומר והרביעי נומר עליו את ההלל כדי שלא ידלג כראש חודש עכ"ל. ותמוה בעיני לדברי המור ס' תע"ג שכתב בשם רבינו ורב אתה לברך על ההלל שתי פעמים קודם ואחר האכילה, אלא שהרי"ן גאות ואבי העזרי כתבו שלא לברך עליו כלל לפי שהולקים לשנים כו', ואין ס' שמ"ם הוא בטור וא"ל אבל רב האי ור"ל ור"ע והרי"ן גאות כתבו שלא לברך, ונפלאת בעיני שלא העירו נו"כ המור ע"ו. וע"ש הרי"ן גאות שלא יקשה מתמ"ם כל המעמן ברכה לאחריו מעמן לפניו, שאין למדין מהכללות. והוכיח מק"ם שאין מברכין לפניה לקרות ק"ש, ולאחריה מברכין או"י בעל כל פרק ופרק בסק"ם אומר אמת באו"י. ועל חותמה שהוא פ' ציצית אומר אמת מצרים נאלתנו, ע"ש:

כד.] נוסח ברכה אחרונה. דעת רבינו שאין לברך על הנפן ועל פרי הגפן אלא אחרי כל הד' כוסות ואין כן דעת האלפסי, והמנהג כדברי רבינו ז"ל, ועת"ש להלן אות כ"ו:

יעשה. מקדש בבית ראובן קדוש היום ונוטלין ידיהם ומברכין על נט"י. ומביאין מה שמבקשים כה.] משאר ירקות חוץ מחזרת, ומברכין בורא פרי האדמה. ומטבילין בחרוסת ואובלין. וחוזרים (ב) [ומסלאים] כוס אחד, ואומרים מה נשתנה ועכרים היינו והגדה והחלל עד חלמיש למעינו מים (ג) דחלכת כב"ה. ואומר אשר גאלנו [וגאל את אבותינו ממצרים] וחותם באי' גאל ישראל. שאמרו חכמים ק"ש והלל גאל ישראל, בצלותא גואל ישראל. ומברכין בורא פחמ"ג [ושותין ממנו. מפני כו.] שארבעה כוסות הללו צריכין כאו"א כופה"נ] בפני עצמו. מה טעם מפני שכל אחד ואחד מצוה (ד) [באפי נפשה] היא. ושוב טעם אחר בסעודת של כל השנה אע"פ שיושבין וקובעין על היין וחן

שנוי נוסחאות ותגהות

(ב) "ואחזין". (ג) "שכך אמרו חזל עד היכן הוא אומר כש"א עד"אם תבנים שמחה, וכה"א עד למעינו מים. והלכה". (ד) "בפני עצמו".

מנן האלף

פה. כה. משאר ירקות. ולא כנגל העמור המוכא בסור תפ"ד שכתב שאין להכיא חלא חזרת דחלוה ומברך בפה"מ ולאכול מרור, דחלי"ה לא חלי מברך בשביל, אם אינו אוכל עמהם, ע"ש:

כו.] שארבעה כוסות הללו צריכין כאו"א בורא פה"ג בפני עצמו כו', שב"א מצוה באפי נפשיה, ושוב טעם אחר כו'. בגמ' דף ק"מ ע"ב, פריך היכא מחקני ברכן חלתא דאחי לידי סכנה [מטוס זונות] ומחרן רביעא "לכל אחד ואחד מצוה באפי נפשי", וכתב הרי"ף דמש"ה ברכינן אכל כסא וכסא, וסי' הר"ן, דחזינן דהני כסא לא מצטרפין לענין זונות, אלמא דלא מחסרי אהדדי והוו כגמלך שאין בו מטוס זונות, וכמו כן כ"א קובע ברכה לעצמו, דומיא דגמלך דצריך ברכה, עכ"ל. אבל במרדכי משמע דהעמס מטוס היסח הדעת. וכדאמר מס "כיון דכל חד וחד למילתיה אתקן מסית דעתו מד שינוי זמנו", ומשמע דס"ל להר"ן ז"ל דאין זה כמו נגלך כיון דיודע מתחילה שמהויב לשתות ד' כוסות, ומדברי הרא"ש ז"ל נראה שמפרש לדברי הרי"ף שכל מצוה ומצוה מזקקת ברכה, והגן ד' כוסות שכל מצוה בפ"ע, ונם איכא הפסק בין מצוה למצוה להכי צריך לברוכי כ"א בפ"ע, וכן נלע"ד להוכיח נם מדברי הרי"ף עצמו שכתב "הואיל וכ"א מצוה בפ"ע, ברכינן אכל כסא וכסא ואם כ"ש להאי סברא מה דתנן כו' דכיון דלא אפסר לאסתי וברוכי בהדי הדדי הויא הפסקה ע"ב. ואם"ל דטעמא דריסא מטוס נגלך ולא מטעם הפסק, לא אחיא שפיר מ"ש אח"כ "ומסייע להאי סברא", א"ו כמו"ש הרא"ש שמצוה מזקקת ברכה כמקום דאיכא הפסק זמן כין מצוה למצוה. ועל זה כתב הרא"ש דלא נהירא לי', דהלל והגדה איכא הפסק, ואם שאלמה הרי"ף לכוס של בהמ"ז אז לכיסוי הדס, שאני התם דהוי נמר וסילוק על מה שאכל ושתה, אז לאה שבחם, ואדרבא חזינן בני חבריה שעקרו רגליהם לילך לביהכ"נ להתפלל דלא הויא הפסקה, ע"ב. וכ"כ בתוס' דף ק"כ ד"ה ועקרו "מכאן משמע כו' שאם נזכר באמצע סעודה והתפלל שא"צ ברכה ואפי' לכתחלה". [ע"ש ברשב"ם ד"ה א"ר יהודה, דלרבנן לעולם א"צ לברך אפי' לא הניחו מקצת חבירים וברב תסדא :]

אבן הרב ר' יו"ם בר' יהודה מוכא בתוס' שם, ובסור סי' קפ"ח, ס"ל דהתפלל באמצע סעודה צריך לברך מטוס הפסק, דמיכל יצאוי בהדדי לא אפסר, והתוס' שם דחו דברי מחבריותה דהבירים הנ"ל, ודמיהם באמת תמיה גדולה על הר"ר יו"ם, ולדעת הב"י סי' קפ"ה דהרי"ף נ"כ ס"ל כהרב ר' יו"ם תמאר קו' התוס' והרא"ש נם על הרי"ף, ונראה דסברא להו להרי"ם והרי"ף דהתפלל באמצע סעודה צריך לחזור ולברך אפי' בהניחו

והן שותין, כיון שברכו ברכת המזון צריכין לברך בורא פה"נ. ולמה הן צריכין והלא עדיין הן קבועין; אלא כך אמרו חכמים כיון שהפסיקה ברה"מ"ז שאין יכול לשתות כין ברכה לברכה חייב לברך בורא פה"נ, וכן בני מסבה שהיו (ה) [אוכלין] וקבועין ושותין יין, ועמדו להתפלל והתפללו, וחזרו וישבו לשתות צריכין לברך בורא פרי הגפן, ולמה הן צריכין והלא עדיין לא עקרו, אלא כיון (ו) [שאין] יכולים לשתות בתוך התפלה [נעשו כמי שהפסיקו וחייבים לברך. אף כאן] כיון שאכר הנדה ואין יכול לשתות בתוך ההגדה כמי שהפסיק דמי וצריך לברך. מן הטעמים האלו למדנו שארבעתן צריך לברך על כל אחד ואחד בפני עצמו בורא פרי הגפן. ואחר ששותין כוס שני תחזרין ונוטלין ידים פעם שניה ומברכין על נט"י. שכך אמרו חכמים [פסחים קע"ז] אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש, אע"פ שנטל ידיו למכול ראשון תוזר ונוטל ידיו בטכול שני. וסוף שמועה אנו אומרים מה טעם כיון דבעי למיסר (ז) [הנדה והלילא] מסחי דעתיה. וידים עסקניות הן, לפיכך צריכין

שנוי נוסחאות והגהות

(ה) „יושבין". (ו) „שעמדו להתפלל ואין". (ז) „הלל ואגדתא".

בנדפס

סגן האלף

עם מקלת חכירים, דמה שאמרו בברייתא חכירים שעקרו לילך לביהכנ"ם דבהניחו מקלת חכירים אין מעמידין ברכה, מיירי שעקרו לילך ולא הפסיקו בתפלה, דומיא דעקירה דילאו לקראת חתן דברייתא קמייתא, לליכא חלא מקום שינוי מקום, ולהכי לא חשיב עקירה אם הניחו מקלת חכירים, אבל אם התפללו והפסיקו לא מהני מקלת חכירים מקום דמיכל ולוויי כהדדי לא אפשר, וכמ"כ לגימת הרי"ף דפסק כרב ששת דבעקר רגליו לבד לילך לקראת חתן ולא הניח מקלת חכירים הויא היסח דעת והפסק, וצריך לחזור ולברך, קו"ה היכא דהפסיק באמת במקום דלא אפשר לאכתי וברוכי כהדדי דהויא הפסק. ולענין ד' כוסות נס התום' עצמם דלא ס"ל כהרי"ם, מ"מ ס"ל בדף ק"ג ע"ב ד"ה ר"מ דהגדה והלל הויא הפסק לענין ד' כוסות. מקום דד' כוסות כ"א מצוה בפ"ע, ונם הפסיק בגתים, מש"ה צריך לברוכי אבל הדא והדא. מש"כ בסעודה דאע"פ שהפסיק בתפלתו מ"מ לקבעיה קמא הדר, דהכל סעודה אחת היא, וכזה ייסב הפריסה דלא יכתוב מנהגנו דפסקינן בד' כוסות לברך על כאו"א, ובכ"ז ס"ל בסי' קע"ח דלא כהרי"ם, ע"ש. ותימה שלא הביא דאי' לסברתי מדברי התום' שזכרנו:

ועפ"ז נכון לבאר דברי רבינו הגאון ז"ל דשיטתו הוא מתם כשיטת הרי"ף, אלא שלדברי הרי"ף אין זה אלא חד מעמא שמברך על כוס וכוס מקום לכאו"א מצוה בפני עצמו, והמצוה מוקדמת ברכה בזמן לאוכל הפסק והיסח הדעת כיון א' להבירו, ולדברי רבינו הגאון ז"ל היינו שני טעמים נפרדים וכתו שכתב „ושוב מעם אחר", והיינו דס"ל לטעם הראשון דהמצוה עצמו מוקדמת ברכה מיוהד: מקום דכל אחת נתקן למצותה, ונריכין לשתותם על הסדר ולא כבת אחת, וכמו"ם דף ק"ח שתאן בבת אחת א"ר ידי ד' כוסות לא יצאו, והכוס הראשון הוא לקידוש, והשני להגדה, והג' כוס של ברכה, והד' להלל, דקיי"ל [סוכה מ"ו] כר' יהודה בהיו לפניו מצות הרבה דמברך על כל אחד ואחד בפ"ע, ומצ"ג דהתם מיירו במצות נפרדות מ"מ הלי נמי למצות נפרדות דמיין, כיון שבאים על פנינים שונים, ולא דמי לברכת ההנין בחד קביעות דמברך ברכה אחת על כולם בברכה דדמי לזו אע"ג שהם מינים

שונים

צריכין לטול ידיו שתי פעמים אחת בטבול ראשון ואחת בטבול שני (ח), וכן למזון. ואוחזין שתי כברות שלמות ופרוסה מאותן הפרוסות שהנביהן (ט) [ואומר] עליהן מצה זו, ובוצע. ומנין שאנו חייבים לבצוע על שתי כברות ביו"ט ... (י) וכיון שלא היה יורד נעשה יו"ט כשבת. והייב לבצוע על שתי כברות ביו"ט. לפיכך אוחז שתי כברות ופרוסה ובוצע פרוסה אחת משתי כברות, כמו (יא) [ששנינו בגמרא דשבת] (יב) אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקט תרתי ובצע חדא, ס"ט לקטו לחם משנה כתיב. ואחר שבצע ומברך המוציא לחם מן הארץ, חוזר ומברך (יג) [על אכילת מצה. (יד) **כז.**] ומטבל בחרוסת ואוכל]. ואוחז (טו) ומניח חזרת במצה ואוכל [בלא ברכה]. שכך אמרו חכמים מברך לאכול מצה ואוכל. ומברך לאכול מרור ואכיל, והדר אכיל מצה ומרור בלא ברכה זכר למקדש כהלל. וזה מנהג אכילת ירקות ששאלתם לפנינו. **כח.**] ועד כאן אפשר לקדש אפי' (טז) [בעשרה] בתים זה אחר זה, עושה בבית ראובן כסדר הזה ויוצא, ונכנס בבית שמעון ועושה כסדר

שנוי נוסחאות והגהות

(ח) בגדפס מביאהמגיה בשם תשו' הגאונים „והוא למזון" וכצ"ל. (ט) ואמר וכצ"ל. (י) „שהרי אמרו חז"ל לא היה המן יורד להם לישראל ביו"ם". (יא) „שאמרו חז"ל". (יב) דף קי"ז ע"ב. (יג) „לאכול מצה" וכצ"ל. (יד) בכת"י א ליתא. (טו) ואוחז „חזרת ומברך לאכול מרור, ומבבל בחרוסת ואוכל" וכצ"ל. (טז) „עד עשרה".

מנן האלף

מונחים, להתס כחד קביעות ניהו, וכלס מונחים לפניו, ותי כמי מברך על מין זה כמו על מין זה, ואסור לגרוס ברכה שאינה צריכה, כמו"ש ביומא דף ע' דפריך ונייתי ס"ת אחריגא ונקרי ומתרגן מסוס דגורס ברכה שא"ל, אבל הכא הן עניגים נפרדים, והשבחים שאומר שירה על היין עליהן נ"כ נפרדים, לכן אע"נ דליכא היסח הדעת מברך על כל או"א, ופעם השני מסוס הפסק. וכזה ניהא דלא יקשה לשיטת הגאון ז"ל מה שאינו מברך בכבול שני כחזרת כופה"א מסוס דסמיך אברכתו שברך בכבול ראשון מסוס דלענין ברכת ההגיון ניון דהוו כחד קביעותא נפיק בברכתו הראשונה, והלל והגדה לא חשיב הפסק לענין זה, וגם לפי טעם הכ' שהזכיר הגאון ז"ל מסוס דהפסיק בנתים, אמי יש לומר דלא דמי כ' מכולים לברכות של ד' כוסות, וכמו"ש הפרישה לענין מי שמפסיק בתפלה בשעודתו דאמריגן דלקבעיה קמא הדר, כנ"ל. וכזה מתורץ אמי לענין ברכה אחרונה דאינו מברך אלא לבסוף, מסוס דברכה אחרונה לא אתקן מסוס מצוה, ושייכא רק לענין ברכת ההגיון, הלל והגדה לא הוי הפסק, ואע"נ דברכת המזון מפסיק כבר כ' הר"ן שאין לנו הפסק גדול מגמלך שהוא קובע ברכה לפניו, ואין קובע ברכה לאחריו, וכן כ' רב האי גאון, וכן דעת רבינו ז"ל, וכן המנהג:

כז.] **ומטבל** בחרוסת ואובל. עמש"ל אות י"ז:

כח.] **ועד** כאן אפשר לקדש אפי' בעשרה בתים. משמעות דבריו שאחר שהשלים בעצמו את הסדר במצות ירק ומצה ומרור, ועומד באמצע סעודתו קודם שברך ברהמ"ז, יכל לשאר בתים לקדש ולברך כשבילם, והם יקיימו המצות על כמך הברכות שמברך כשבילם, ואפי' ברכת כפה"א של מבול ראשון יברך הוא, והם יאכלו. דזה אמי מצוה כדי שישאלו התינוקות ויקיים מ"ז מצות הגדה, דלא כבה"ע שהזכרתי אות כ"ה, וכן מסיק הגאון לקמן „וכשמגיע בבית האחרון מברך ברהמ"ז" משמע שכל המשתים הללו עושה

כסדר הזה ויוצא, וכן אפי' (יז) עשרה בתים, שכך אמרו חכמים [ר"ה דף כ"ע] האני אהבה בריה דר' זירא כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא. [רבים ידי חובתן]. חוץ מברכת הלחם ומברכת המזון שאם לא יצא מוציא, ואם יצא אינו מוציא. בעי רבא ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קדוש היום מאי, כיון דנפיק ליה לא מפיק, א"ד כיון דהובא היא מפיק. ת"ש דאמר רב אשי כי הוינן בי רב (יח) [כהנא] הוה מקדש לן, וכי הוו אתי אריסא מדברא הוה מקדש להו. אלמא מוציא אדם ידי חובתן של אחרים אפי' כמה פעמים. ואם כלם למדין ברכת המזון מברך ראובן בביתו, ושמעון בביתו, ולוי בביתו [ברכה המזון]. ואהו מקדש אינו מברך ברכה המזון שאם ברך נאסר לטעום כלום, אלא טמתין הוא, וחוזר בבית כלם [ואומר לא לנו עד שנוכר] ואומר יהללוך וחותם. וכשמגיע בבית האחרון מברך ברכת המזון ואומר על הסדר. אבל אם אותן ראובן ושמעון ולוי אינן למדין ברכת המזון אסור לקדש אלא בבית אחד, ואם מקדש בשני בתים, מוציא שם שמים לבטלה. ועובר על אין מפטירין [אחר הפסח אפיקומן].

ולנטור

מנן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

(יז) .עד". (יח) .ספא".

כאמצע סעודתו, אכל הרי"ף כתב בזה"ל „עכיל בריסא בביתא דליה ואכיל כל מה דצריך ומברך ברהמ"ז, והדר מברך לכל חד והד בביתיה ושתי אינהו כסא דקדושה ואגדתא, ואכלי מצה וירקי ואיהו-לא אכיל בהדייהו כו', ומברכי אינהו ברהמ"ז כו', ולבסוף אזיל לביתו ונמיר הלילא ושתי כסא דהלילא כו' ואי בעי לאקדומי לבנו בתי בריסא מברך להו, ולא טעים בהדייהו והדר לביתו ומקדם ברשות בידו", עכ"ל. וכתב הר"ן שאע"ל שיכול לברך לכאו"א אחר [שגמר הכל לעצמו ובתה] כוס ד', וכ"כ הרד"ק. והוסיף לכתוב שאין לו ללכת לבתים אחרים באמצע סעודתו, שלא התירו לעקור מסעודתו ללכת למקום אחר אפי' הגיח סם זקן או חולה אלא לדבר מצוה, כגון לקראת התן וכלה שהיא מצוה עוברת, אבל להוציא מי שאינן בקיאים לאו מצוה עוברת, ויכול להוציאם אחר שגמר סעודתו או קודם, עכ"ל. וגראה דברין נכונים לשיטת הרב דפסק כרב ששת בדף ק"ח ע"ב דלא אמרינן דלקבעיה קמא הדר וכלא הגיה מקצת חבירים לכ"ע מעין ברכה למפרע ולכתהלה, משום דעקירתו ממקומו חשיב כגמר סעודה, ולכן אפי' נהגיה לא התירו לו לעקור אלא לדבר מצוה עוברת כמו"ש הרד"ק, ומש"ה לא ס"ל להרי"ף שילך באמצע סעודתו לשאר בתי, אבל לאחי דקיי"ל ברב חסדא דרבנן לא מתני עקירות כלל, וכשהולך לשעול במקום אחר או כשחוזר למקומו ס"ל דעל דשת קביעות ראשונה חוזר, ובדברים הטעונין ברכה במקומם לקבעיה קמא הדר אפי' לא הגיה מקצת חבירים ואי"ל ברכה שניה, שפיר יכול ללכת אפי' באמצע סעודה כדעת רבינו הגאון ז"ל, משום דהלכה כר"ח כמו"ש הרשב"ם והרא"ש, ויכול לעשות הסדר בברכה בתים ואח"כ יחזור לביתו וינמור סעודתו ויברך ברהמ"ז, וכן יכול לגמור סעודתו גם בבית האחרון אלא שאז לא יוכל לשתות כוס ג' בביתו להוציאם. ואפשר עוד לדעת רבינו הגאון ז"ל עליף שיעשה הסדרים של שאר בתי באמצע סעודתו, ממה שיעשה אותם אחר שברך ברהמ"ז בביתו כפי שיטת הרי"ף, דכל עוד שלא ברך עדיין בהמ"ז, לא רגיע עליה עדיין איסור מעימה בשעה שמברך בעד אחרים במצה ומרור וין, ויכול לברך ולטעום ואע"פ שפטור מן הדבר שבבר יצא י"ח, מ"מ מוציא את הרבים י"ח, כדאמ'

פו. ולגמור את ההלל אין סברכין בלילי פסחים. ולמה, (ה) שחולקין אותו באמצע. וזה ששנינו והרביעי גומר עליו את ההלל. מפני משנה זו עד היכן הוא אומר ב"ש אומרים עד אם הבנים שמחה, ובה"א עד הלמיש למעינו מים. הוצרך לומר והרביעי גומר עליו את ההלל. מפני שצריך לסיים את ההלל כלו ולא ישייר מקריאת ר"ח.

וארבע כוסות של פסח מותר לשתות בין כוס קדוש לכוס הגדה, ובין כוס הגדה לכוס ברכה על מזונו, ואחר מזונו, כמה שירצה ישתה ולא יברך. אבל כיון שברך אסור לשתות אלא אותו כוס של ברכה, וכוס רביעי של הלל. שכך שנינו מזנו לו כוס שלישי מברך על מזונו, רביעי גומר עליו את ההלל, ואומר עליו ברכת השיר, בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה. ומה (ג) הללו, בין ראשון לשני ובין שני לשלישי. ומה טעם שאמרו חכמים בין שלישי לרביעי לא ישתה, ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (ג) [בעונג] ואין אומרין אנו (ד) בין שני לשלישי, מכלל דבין ראשון לשני ובין שני לשלישי מותר:

פז. ואם רצה לשתות כוס אחד אחר ארבעה כוסות, חוזר ואוחז כוס חמישי, ואומר עליו הלל הגדול. **כט.**] וחוזר וחותם ביהללוך [ה' אלהינו]. שכך אמרו חכמים, תנא חמישי אומר עליו הלל הגדול, דברי ר' טרפון. וי"א ה' רועי לא אחסר. ואיזהו הלל הגדול, אמר רב יהודה מהודו עד על נהרות בבל. וכך אנו נוהגין כרב יהודה אע"פ שחולקין חכמים אחרים, ר' יוחנן אמר משיר המעלות עד על נהרות בבל, אעפ"כ מנהג שתי ישיבות כרב יהודה. (ה) ומר רב שר שלום גאון כך אמר, בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה (ג) [אפי'] בין ראשון לשני מותר. **וארבעה** כוסות חובה. דתנן מזנו לו כוס ראשון, ומזנו לו כוס שני, ומזנו לו כוס שלישי מברך על מזונו

שנוי נוסחאות והגהות

פו. (ה) „מפני". (ג) „אלו" (ג) נמחק. (ד) „בין ראשון לשני" כר וכצ"ל.

פז. (ה) „ואם". (ג) בין שלישי לרביעי לא ישתה אבל בין ראשון לשני ובין שני לשלישי" מותר

מגן האלף

כדאמר' בירו' פ' מי שמתו, ומדיף יותר ממה שיברך להם אח"כ שכבר יהי' עליו אסור מעיקה מפני שאין מפטירין אחרי מלה אפיקומן, או כמו"ש הב"י סי' תפ"ד דאסור לאכול שתי סעודות בליל פסח דמחזי כאוכל שני פסחים. ואע"ג דרשאי לעשות מלא מרבות, מ"מ כאמצע סעודה מפי מדיף, ואולי זהו ג"כ מעמו של הגאון הרי"ן ן' גיאות שכתב „ואנו אומרים שדברי [של רבינו הגאון ז"ל] מדיפין מדברי בעל ההלכות, וכן ראוי לעשות, פ"ש. שגם הוא ס"ל שם כרב חסדא, ומיין כרא"ש ובאור לענין שהם איכן יודעין לברך גם ברהמ"ז שיש תקנה להקרותם מלה במלה כקטן המקריא את ההלל:

פז. כט.] **וחוזר** יחותם ביהללוך, עמ"ש לעיל אות כ"ב:

מזונו, (ג) [ורביעי] נומר עליו את ההלל. ואמרינן עלה אמר רבינא לרב אשי שמעת מינה ברכה טעונה כוס. אמר, (ד) כסי תקינו רבנן (ה) [דין] הירות כי היכא דתהוי (ו) מצה בכל אחד ואחד. מכאן למדנו שארבעה כוסות חובה, המישי רשות אם רוצה [לשתות] שותה. ואומר עליו הלל הגדול, ואם לאו פטור. (ז) ולמה נקרא שמו הלל הגדול (ח) [מפני] שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה. אריב"ל (מ) [הני] עשרים וששה כי לעולם חסדו [שבהלל הגדול כנגד מין], כנגד עשרים וששה דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם התורה, וזן אותם בהסדו. וצריך לחתום כי לעולם הסדו:

והכי אמר רב נטרונאי [בר הילאי] גאון ארבעה כוסות שבפסח חובה הן, ואי אפשר שלא לשתותם, ואי לא שתה לא יצא ידי חובתו, והייב מלקות מדרבנן. ואם אינו מוצא יין בבמה פרסאות, או שהיה בספינה, ואין תקנה כל עיקר להביא יין. ל.] ישרה צמוקים במים ויעשה ארבעה כוסות. שכך שנו חכמים יין צמוקים לא יביא לקרבן, ואם הביא כשר, וכיון דלקרבן אם הביא כשר, לקדוש ולהבדלה לכתחלה כשר במקום שאי אפשר. (י) וכשמפורש שבאו אנשי אל קרואין (יא) ואמרו שיאמרו בלילי פסחים בחר בנו (יב) לרוממנו, טעות הוא (יג) מפני שקדוש אחד לכל מועדות כלן, אלא (יד) [של] כל אחד ואחד (טו) [מזכיר מעין מאורע שלו.] כ"ך הו"א סד"ר קדו"ש והנד"ה ואביל"ת שא"ר ירקו"ת ומרו"ר בלילי פס"ח:

פח. (מ) [**ובשחרית** כי מסיימי צבורא ברכותייהו אומר ההזן ברוך שאמר עד מהלל בתשבחות. ופתח טוב להודות לה'

שנוי נוסחאות והגהות

מותר. (ג) "והרביעי". (ד) "ליה, ארבעה". (ה) "ריך". וכצ"ל. (ו) "מצוה" וכצ"ל. (ז) "וצריך לומר אחר הדו לאל השמים כל"ח יהללוך כו' וחזותם, כך שדר רב כהן צדק גאון ז"ל". (ח) "אמר ר' יוחנן מפני". (מ) "אלו". (י) בכת"י ב"מ "ושמפורש". ובנדפס חיקון "ושם מפורש". (יא) "אצלנו". (יב) צ"ל "ורוכמנו" וכל הנוסח הזה נמצא בסדר רב סעדיה, והעתקנוהו לעיל, וכ"כ אבודרהם שיש מוסיפים אשר בחר בנו ויגדלנו. רצה בנו ויעאדנו, ואינו מסטבע הברכה. (יג) צ"ל "בדים". (יד) "יש". (טו) "מודע שלו".

פח. (מ) מכאן עד ומוציאין חסר בבת"י ב"מ. ונגדן כתוב רק המלות האלו "ובשחרית המחפללים

מנן האלף

ל.] **ישרה** צמוקים במים ויעשה מהם ד' כוסות. מושתק בשמו בהלי פסחים להרי"ן ן' גאות, ושם למד דד' כוסות חובה, ויוצאין במכושל מירושלמי פ' ע"פ ומס' שבת פ' המוצא יין, שאמרו מהו לצאת ביין מכושל ר' יוחנ אמר יוצאין. ר' יוחנ כדעתיה, דשתי ד' כסוי דלילי פסחא חזיק ריטיה עד עצרתא, ר' אלעי כי' חזיק ריטי' עד חגא כו'. והרי חכמים הללו אמ"פ שמצטרין בשתיתן. וקיי"ל כר' יהודה כ"ר אילעי דלא שתה המרה, אעפ"כ היו שותין והולכין, ע"ש:

אין

לה׳, וענו צבורא טוב להודות לה׳. וכו׳ פסוקי דזמרא (ג) כדרבנן. ואומר חזן נשמת ויושע עד כי אני ה׳ רופאיך. והוא רחום, קדיש עד דאמירן בעלמא. ופתח ברכו וענו ברוך ויוצר כולי כדרבנן, עד גאל ישראל. ומצלי צבורא בלחש כמו בערבית, ונחית שליחא דצבורא ואומר אבות וגבורות וקדושה, אהה בחרתנו, יעלה ויבא, והשיאנו, רצה ומודים, וסלקי כהני, מודים, ופרסי כהני ידייהו. ומברכי כולא צבורא: ברוך אתה ה׳ אמ״ה אקב״ו לגמור את ההלל ונומרין אותו. ואומר יהללוך כדכתיבנא, ואומר החזן קדיש כולו:]

ומוציאין ס״ת [במוסף] וקוראים [בפרשת בא אל פרעה] מן והיה היום הזה לכם לזכרון עד מארן מצרים על צבאותם. וקורין חמשה.

לא.] אין פוחתין מהם (ג) [אבל] מוסיפין עליהם. (ד) ומוציאין ס״ת אחר. וקורא המפטיר בפרשה פנהס ובחודש הראשון בארבעה עשר יום, ומפטיר ביהושע (ה) [מן ויאמר יהושע אל העם התקדשו עד ויהי ה׳ את יהושע. ומברך כדרכו עד דמטי את צמח דוד עתה תצמיח וקרנו תרום בישועתך בא״י מגן דוד. ותתן לנו ה׳ אלהינו באהבה מועדים לשמחה וחגים וזמנים לששון ויום הג המצות הזה זמן חרותנו מקרא קדש זכר ליציאת מצרים בא״י מקדש ישראל והזמנים.] ביום השני קורין שור או כשב או עז כי יולד עד וידבר משה את מועדי ה׳. [ומפטיר כראתמול] ומפטיר במלכים וישלח המלך עד ואחריו לא קם כמוהו:

מב. ומסדר צלותא שליחא לקמי צבורא. ואומר קדיש עד דאמירן בעלמא] ועומדין בתפלת מוסף, ואומרין אבות וגבורות וקדושת השם. ואומרים אתה בחרתנו כנכתב למעלה עד זכר ליציאת מצרים. אלהינו

ואלהי מגן האלף

פח. לא.] אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם, כן

משמע ג״כ לשיטת רש״י [מגילה כח.] דהא דתנן אבל מוסיפין עליהם קאי גמי ליו״ט ויוהכ״פ, וכן דעת הרמב״ם פי״ב מתפלה, אבל הר״ן בסס י״מ כ׳ דאין להוסיף ביו״ט, וכ״נ בכת״י ב״מ, וכן נוהגין שלא להוסיף, ומה שכתב הגאון ז״ל שקוראים מן והי׳ היום הזה לכם לזכרון, כתב האבודרהם שכן נוהגין ברוב המקומות בספרד, ע״ש. וגזכר גם בטור סי׳ תפ״ח, וכ״ל דמעתם מטום דבפסוקי׳ אלו עד משכו נזכר שם מלות מלה, ואיסור חמץ

אבל

שנוי נוסחאות והגהות

מתפללים כמו בערבית״. (ג) מ״ש כאן וכן לקמן חיבת „בדרבנן״ קשה הביאור. ואולי ר״ל כמנהג רבנו. (ד) ומוציאין ס״ה אחר, כאן משמע שמוציאין הס״ה אה״כ כשבא להפטיר, ולעיל בהל׳ חנוכה סי׳ ס״ב משמע שמוציאין אותן ביחד ע״ש. והרא״ש פ׳ בני העיר כתב שלא נמצא בתלמוד להוציא שני ס״ה אלא שרב עמרם בחב כן. [הערה לסדר ר״ע הנדפס]. (ה) „מן בעה ההיא עד ויריחו סוגרת ומסוגרת, ועוד מוסיף ויהי ה׳ את יהושע, ובראש בוסיף שני פסוקים ויאמר יהושע אל העם התקדשו, ויאמר יהושע אל הכהנים׳ וכל מ״ש לפנינו חסר שם.

ברס״ג

ואלהי אבותינו מפני חטאינו גלינו מארצנו. (מ) ונתרחקנו מעל אדמתנו. ואין אנו יכולים לעלות ולהראות ולהשתחות לפניך בבית בחירתך. (מ) בבית הגדול והקדוש (כ) שנקרא שמך עליו. מפני היד שנשתלחה במקדשך. יהי״ר ה׳ או״א (נ) מלך רחמן שתשוב ותרחם עלינו ועל מקדשך ברחמיך הרבים, ותבנהו מהרה ותגדל כבודו בימינו. אבינו מלכנו אלהינו. גלה כבוד מלכותך עלינו במהרה. והופע והנשא עלינו לעיני כל חי. וקרב פזורנו מבין הגוים. ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ. והביאנו לציון עירך ברינה. ולירושלים עיר (ד) מקדשך בשמחת עולם. ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן. ומוסף יום חג המצות הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה במצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך ע״י משה עבדך מפי כבודך באמור. (בכת״י **א**. „וכתבת מוסיף שני פסוקים וביום השבת״) ובחודש הראשון וגו׳. עד שבעה תמימים. ומנחתם ונסכיהם כמדבר בו׳. (ה) **אלהינו** וא״א מלך רחמן רחם עלינו. טוב ומטיב הדרש לנו. שובה אלינו בהמון רחמיך כגלל אבות שעשו רצונך. בנה ביתך כבתחלה. וכונן מקדשך על מכונו. והראנו בבנינו, ושמחנו בתיקונו, (ו) והשב שכינתך לתוכו, והשב כהנים לעבודתם [ולוים לשירם לזמרם. והשב ישראל לנויהם. ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך] בשלוש פעמי רגלנו בכל שנה ושנה, ככתוב בתורתך שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה׳ אלהיך במקום אשר יבחר. בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות, ולא יראה את פני ה׳ ריקם איש כמתנת ידו כברכת ה׳ אלהיך אשר נתן לך. **והשיאנו** ה׳ אלהינו כו׳, עד

שנוי נוסחאות והגהות

פט.] (מ) ברס״ג „ונתרחק״. (מ) „בנוה הדרך״.
(כ) ברס״ג „אשר אתה שמך נקרא עליו״.
(נ) ברס״ג „אב הרחמן מלך יעקב״ „שתשוב ותרחם עליו ועלינו״. (ד) ברס״ג „עירך״. (ה) ברס״ג מלך רחמן רחם עלינו, מלך כראשית העתר לנו, טוב ומטיב הדרש לנו״. (ו) ברס״ג „החזר שכינה לתוכו ועלו כהנים לעבודתם ולוים לשירה ולזמרה, השב ישראל אל נוהו, ושבטי ישורון אל נחלתם וארמון על משפטו ישב״. וכבח״י בריטיש מוזיאום איתא

מנן האלף

מכל כנמ׳ מגילה ל״מ אמר מכיי המילכת נהוג עלמת למקר׳ מסך תורת כו׳, וכן מנו נוהגין להתחיל מסכו על מתרן מצרים, ומ״ם דמוציאין ס״ת אחרת, הוא ע״פ מנהג הגאונים דכפסה ועצרת וכימים רמסוים ומהרוים של חג ובר״ה ויוהכ״פ מוציאין שני ספרים, וקורין בקרבנות היום כפרשה פנחס, וכבר כ׳ הרא״ם והר״ן והמרדכי שדבר זה אינו שנוי לא בהסכה ולא בגמרא, יתקנוהו רבנן סבוראי או הגאונים אחר שנגלה הש״ס, וקצת סתך ים לדבר ממה שאמרו במגילה דף ל״מ כבר תקנתי להם סדר קרבנות, ע״ש. ומצינו נ״כ בירו׳ כעין מנהגנו לתרי״ל נפחת שבת שח״ל כתוה״ת קורין ראה ומפטיר כתוספתין ע״ש, ומ״ש המפטיר ביהושע מקורו במגילה שם „ומפטירין בספר נלנל״, ומ״ש המברך את צמח דוד, כן הוא נ״כ גרסת הרמב״ם בנוסחי התפלות, מכל לשון סי״ נ״כ הגיה רבינו יוסף שמעון ה׳ אלהינו נאלהיו הגביה כו׳ כמנהגנו ע״ש, ועיין כתב״ם, ומ״ש

עד מועדי קדשך (ז) כו׳, ואומר עבודה והודאה ושים שלום, ז״ו הי״א תפלת
מוס״ף ש״ל שנ״י ימי״ם הראשוני״ם:

צ. לב.] ביום שלישי של פסח שהוא חולו של מועד קורין קדש לי כל
בכור, עד ויהי בשלח פרעה. ביום רביעי קורין מן אם
כסף תלוה את עמי, עד לא תבשל גדי בחלב אמו. ביום חמשי קורין מן
פסל לך, עד לא תבשל גדי בחלב אמו. ביום ו׳ קורין מן וידבר ה׳ אל משה
בסדבר סיני, עד ולגר ולאזרח הארץ:

ובאלו ארבעה ימים של חולו של מועד בכל יום מוציאין שני ס״ת, וקורין
אחת בענינו של יום, ובאחת קורין (ח) פרשת פינחס מן והקרבתם
אשה עולה של פסח, עד סוף פסקא:

ובחולו של מועד אומר [אשרי] וקדושה דסדרא כמנהג חול נמור, ואח״כ
מתפללים תפלת מוסף. ובאלו ארבעה ימים של חולו של מועד
אומר מגן ומחיה והאל הקדוש ואתה בחרתנו כולי, ומפני חטאינו. (ב) [ומתחיל
מן והקרבתם אשה עולה עד סוף פסקא, ומנחתם ונסכיהם כולי מלך רחמן
רחם עלינו,] והשיאנו, עד מקדש ישראל והזמנים, רצה ומודים ושים שלום:

לג.] ושבת שחלה בחולו של מועד קורין מן ראה אתה אומר אלי העל,
עד לא תבשל גדי בחלב אמו, ומפטיר קורא (ג) והקרבתם
דפסח, ומפטיר ביחזקאל היתה עלי יד ה׳, עד סוף פסקא. ומתפללים תפלת
מוסף מגן ומחיה והאל הקדוש, אתה בחרתנו מכל העמים וכולי, ותתן לנו
ה׳ אלהינו באהבה שבתות למנוחה, ומועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון,

ויום

שנוי נוסחאות והגהות

איתא. השב כהנים לעבודתם בשילוש פעמי רגלינו בכל שנה ושנה״. (ז) בגרפס איתא. וחרצה לפניך חצלת עבודתך כתמידין וקרבן מוסף. בא״י, ובכת״י ליתא.

צ. (ח) .ספטרי״. (ב) בכת״י בים ליתא, ועיין מגה״א באות **לד** דמ״ש .עד סוף פסקא״ הוא מעות המעתיק. (ג) .מן״. (ד) בכת״י ברימיש

מגן האלף

ומ״ם כהפטרת יום שני דמפטיר במלכים מן ויעלה המלך, כן הוא בס״ם סס. .והתידנה דתיכא תרי יומי. יומא קמא כפסח נלגל, ולמחר כפסח יתקיהו״:

צ. לב.] ביום שלישי של פסח קורין קדש לי כל
בכור, סס בגמ׳ דף ל״ח אמר אביי והתידנה נהוג עלמא למקרי מסך תורה
קדש בכספא פסל במדברא שלה בוכרא:

לג.] ושבת שחל בחולו של מועד כו׳, גמ׳ סס אמר רב הונא אמר רב שבת
שחל להיות בחול״מ בין בפסח בין בסוכות מקרא קרינן ראה, אפטורי
בפסח העלמות היבשות, ובסוכות ביום בא נוג, וכתב המור והרד״ל בסס רב האי, שתהית
המתים עתידה להיות בניסן, וגלוה נוג ומנוג בתשרי, לכך מפטירין בניסן בחול״מ העלמות
היבשות, ובתשרי בחולו של סוכות ביום בא נוג, ומ״ם מעניין תפלת מוסף בשבת
חול״ם, הוא בפרק כ׳ דמס׳ כילה י״ז, וערוכין דף מ׳ ע״ב:

(ד) ויום המנוח הזה. ויום חג המצות הזה כו', ומפני חטאינו (ה) [גלינו מארצנו, עד ומוספין כהלכתן, ומוספי יום המנוח הזה ויום חג המצות הזה נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך עלינו בתורתך ע"י משה עבדך, וביום השבת שני כו', עד עולת התמיד ונסכה. זה קרבן שבת, וקרבן חג המצות נזכיר לפניך, והקרבתם אשה עולה לה' כו', ומנחתם ונסכיהם במדובר, אלהינו וא"א מלך רחמן רחם עלינו, והשיאנו, וחותם בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים.] רצה ומודים ושים שלום:

צא. בשביעי של פסח [(ו) יום טוב. בראשון מקדישין על היין ואין צריך לומר זמן, ומתפללים כמו שמתפללין בימים הראשונים בין בערבית בין בשחרית, **לד.**] אלא שבתפלת מוסף מוסיף על הפסוקים של והקרבתם וביום השביעי מקרא קדש וגו'.] ומוציאין ס"ת וקוראין מן ויהי בשלח פרעה עד כי אני ה' רופאיך, ומפטיר קורא בפינחס מן והקרבתם של פסח עד סוף פסקא. **לה.**] ומפטיר בשמואל מן וידבר דוד לה' עד סוף השירה:

ביום השמיני קורין כל הבכור עד סוף סדרא ומפטיר בישעיה עוד היום בנוב לעמוד עד צהלי ורוני יושבת ציון, **כך** הוא סדר הפטרת והקריות. ומסורות של סדר פרשיות כך הוא, וסימן [מגילה לא] משי"ך תור"א קד"ש בכספ"א פס"ל במדבר"א של"ח בוכר"א:

צב. והדא דשדר רב נטרונאי גאון לרבנן (ו) שבאספמיא. ששאלתם יו"ט שחל להיות בשבת, במנחה באיזה ענין קורין, בענינו של יום או בענין סדר פרשה של שבת, [והשיב] אין קורין [בפרשה שנוהגת ביו"ט] אלא בפרשה שנוהגת בלא יו"ט, שכיון שאין קריאה במנהה ביו"ט אין

שניי נוסחאות והגהות

מוזעאום את יום המנוח הזה ואת יום חה"מ הזה". (ה) ליתא שם.

צא. (ו) בכ"י כ"מ, מתפלל כהפלת יום ראשון של פסח, וכ"ז חסר עד ומוציאין, ובכת"י א יו"ט „בראשון". **צב.** (ו) „די באספמיא".

מנן האלף

צא. לד.] אלא שבתפלה מוסיף על הפסוקים של והקרבתם וביום השביעי לבריו סותריס למ"ם לעיל סי' ל' שכתב לגם בחולו ס"מ במוסף מתחיל מן והקרבתם עד סוף פסקא, לך מביאר למה שכתב שם „עד סוף פסקא" הוא שגיאת המעתיק. לאם אומר עד סוף פסקא למה הצריכו לומר ומנחתם ונסכיהם במדובר כו' הלא כבר קרא גם המנחות והנסכים, אבן גם מ"ם כאן להוסיף על והקרבתם פסוק וביום השביעי, אין המנהג כדבריו, כמו"ם המור סי' ק"ן:

לה.] ומפטיר בשמואל מן וידבר דוד, מגילה ל"א יו"ט האחרון של פסח קורין ויהי בשלח ומפטירין וידבר דוד, ולמהר כל הבכור ומפטירין עוד היום:

אין זכרון ליו"ט כאן. לו.] וכדרב אחדבוי דא"ר אחדבוי (כ) [בר חמא אמר רב יוסף] ירט שחל להיות בשבת המפטיר בנביא במנחה (ג) א"צ להזכיר של יו"ט שאלמלא שבת אין נביא במנחה ביו"ט, ה"נ אלמלי שבת אין קריאה במנחה ביו"ט, הלכך פרשה של שבת קרינן:

וששאלתם שבת שחלה להיות בחולו של מועד דקרינן ראה אתה אומר אלי, ומתרמי להיות פרשה פסל לך (ד) [להיות] בערב שבת או באחד בשבת, קורין אותה וכופלין אותה, או קורין פרשה אחרת. מאן דשאיל הדא שאלתא לא עיין כלל. דפסל לך בערב שבת או באחד בשבת לא מתרמי כלל, (ה) [והכין לא מתרמי לעולם. אם בשבת הוה קבעא דפסחא, [הא] ליכא [ראה אתה כלל.] אי בחד בשבא הוי פסחא, ליכא ראה אתה, דשבת (ו) [יום] שני, וכל חבכור הוא דקרינן, ודאה אתה בחולו של מועד דאיכא. לז.] דאמר רב חנן בר רבא שבת שחלה להיות בחולו של מועד בין בניסן בין בתשרי מקרי קרינן ראה אתה אומר אלי, בתרין בשבא לא מקלע כלל, אי בתלתא בשבתא איקלע פסחא, פסל לך בחדי ראה אתה [אומר אלין מתרמי. דפסל לך יום חמישי הוא, ויום חמישי שבת הוא. בארבעה לא מקלע פסחא כלל, וכן במעלי שבתא לא מתרמי כלל, פש ליה יום חמישי, כד מתרמי יום המישי קרינן (ז) [משם] מן והיה היום הזה מנן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

(כ) „בר מתנה אמר רב". (ג) „ביו"ט". (ד) „מיוחר". (ה) „דהכין". (ו) „יום טוב". (ז) „משכר".

צב. לו.] וכדרב אהדבוי כו' יו"ט שחל בשבת כו'

[מס' שבת דף כ"ד] והכ"י סי' ת"ל עיין על דין זה דמקורו במס' סופרים פרק י"ח „במה קורין במנחה של יו"ט בסדר שפסק לפני הרגל" וגרתה מזה שמפרש להיות דמס' סופרים בקריאה של יו"ט שחל להיות בשבת, והנה בהלכה ו' שם במ"ש איתא שאם דילג פסוק א' מעשרה פסוקים בחול, ומנחת שבת, ומנחה של יו"ט חוזר וקורא, אבל אם קרא י"פ בלא הפסוק המדולג אינו חוזר, אבל בשבת לעולם חוזר. וכ' המג"א סי' קל"ז דבמנחה של יו"ט ליכא קריאה כלל, וצריך להיות „וביו"ט" ולמחוק תיבת במנחה, ע"ש. אבן הגר"א ז"ל כתב דלא כמג"א אלא שהיו קורין גם במנחה של יו"ט וכמו שמפורש בהלכה ה' „במה קורין במנחה של יו"ט בסדר שפסק כו', ע"ש. ולפי דברי הכ"י כאן סי' ת"ל, אינו צריך לומר על אדוננו מג"א שטעה, ויש לומר דבהלכה ה' קמ"ל דבמנחה של יו"ט שחל בשבת קורין פרשה בסדר שפסק לפני הרגל כמנהגנו, אבל בהלכה ו' שחזר וכתב במנחה של יו"ט, שאם קרא עשרה פסוקים בלא פסוק המדולג אינו חוזר, יותר טוב למחוק תיבת „מנחה" וקמ"ל דאפי' בשחרית ביו"ט אינו חוזר. וכמו"ש המג"א דאא"ל דר"ל במנחה של יו"ט שחל בשבת, דהא כבר כתב דבמנחת שבת אינו חוזר. ואתי שפיר, שא"א צריכין לומר שמנהג המ"ס הי' משונה ממנהגנו. דהא אין אנו קורין כלל במנחה של יו"ט, וכן מוכח גם מש"ס שם ובמגילה כ"א שלא נזכר קה"ת אלא בבו"ה ובמנחה בשבת:

לז.] דאמר רב חנן בר רבא. [מגילה לא] וכ"ה גי' הרא"ש, אבל בש"ס לפנינו הגי' א"ר הונא אמר רב, והרי"ף גרס א"ר נחמן בר אבא:

ותתן

הזה לכם לזכרון. (ח) [מסרתא] לאתחולי למעלי שבתא שורא. לשבתא ראה אתה אומר. לחד בשבתא קדש לי כל בכור. לתרין בשבתא אם כסף תלוה את עמי. לתלתא בשבתא מדברא. ולארבעה ויהי בשלח פרעה. ולהמישי כל הבכור. וכן מנהג בשתי ישיבות וכל המקומות:

צ ג. ופסח שחל להיות במוצאי שבת, או שאר ימים טובים. כמון עצרת וסוכה מתפלל כך, אתה בחרתנו כולי עד קראת. **ותודיענו** (ח) ה' אלהינו משפטי צדקך ותלמדנו לעשות חקי רצונך. **לה.**] ותתן לנו ה' אלהינו (ח) באהבה משפטים ישרים ותורות אמת הקים ומצות טובים, (ב) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ותנחילנו זמני ששון ומועדי קדש והגי נדבה. ותורישנו קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל, בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת, ויום השביעי קדשת, (ג) וקדשת והבדלת עמך ישראל בקדושתך, ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה הגים וזמנים לששון כו', בא"י מקדש ישראל והזמנים. וזה שאמר רב יוסף [ברכות לג.] אנן תקינו לן רב ושמואל מרגניתא בכבל, ותורענו משפטי צדקך. **ובהבדלה** של כוס (ד) מברך אם יש לו יין, אומר בתהלה בורא פרי הגפן אשר בחר בנו מכל עם וכו' עד מקדש ישראל והזמנים, ומברך בורא מאורי האש, וברוך אתה ה' המבדיל בין קדש לחול, בין אור להושך בין ישראל לגוים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה, **לט.**] בין קדושת שבת לקדושת יו"ט, הבדלת

שנוי נוסחאות והגהות

(ח) „ומסורתא"

צג. (ח) בנוסח רס"ג. מתחיל אחרי עלינו קראת בכל תפלות יו"ט בותודיענו, „ותודיענו מועדי קדשך והלמדנו לעשות מצות חקי רצונך". אלא שבכל תפלה אומר את"כ „ותתן לנו ה"א מועדים לשמחה", ובתפלת יו"ט במוש"ק אומר אח"כ, ותתן לנו ה' אלהינו משפטים ישרים" כו' [ולא גרס „באהבה".] ומסיים „ואת יום השביעי הגדול והקדוש מששת ימים קדשת ותתן לנו ה"א מועדים" בר'. (ב) „אשר יעשה אותה האדם וחי בהם" ברס"ג ליתא. (ג) נוסחתנו „הבדלת וקדשת". (ד) „בך הוא.

מנן האלף

צג. לה.] ותתן לנו יי אלהינו משפטים כו',

עיין מקור הברכות: לד 294

לט.] בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת, פסחים ק"ד, מר"י אמר שמואל המבדיל צריך שיאמר מעין התימה סמוך לחתימתו, ופומבדיתא אמרי מעין פתיחתן, מאי כיעייהו, מ"ב יו"ט שחל אחר השבת לחתמיכן בין קודש לקודש, כו' מ"ד מעין התימה סמוך להתימה כעי למימר בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת, וכתוס' שם שחל רבינו מפרש את ר"ת למה נהגו העולם להוסיף ואת יום השביעי משבת ימי המעשה קדשת, הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתיך שאינו לא מעין פתיחה ולא מעין התימה, והשיב, [עיין רש"א להעיקר כפי' הרמ"ם שם] דמשום חבת היום האריכו לומר פעם א' מעין ז' הבדלות, „בין קודש לחול", „אור לחושך", „בין ישראל לעמים" הרי ג', ויום הז' משבת ימי מעשה, [אינו מן המנין] „בין קדושת שבת ליו"ט", דקרי מילי דאוכל נפש, „ואת יום הז' משבת ימי המעשה" של חולו של מועד דברי דבר האכול, [זה הלוק שבת מיו"ט] והיא הבדלה

(ה) הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך, בא״י המבדיל בין קדש לקדש, וברוך שחחיינו, וסימן יכנה״ז. י יין, ק קדוש, נ נר, ה הבדלה, ז זמן. ואם אין לו יין יבדיל על הפת, ואע״פ שבתבנו למעלה שאין מבדילין על הפת, ודאי כן הוא שבשאר ימות השנה אין מבדילין על הפת כל עיקר, וכמו שבתבנו טעמו של דבר, אבל שבת ויו״ט יש קדוש והבדלה, אם אין לו יין מבדיל על הפת ושפיר דמי:

וכך אמר בה טעם אדונינו מאור עינינו מר רב צדוק גאון זצ״ל. אלו עמדה הלכה כר שלח ליה אבא אבוה דשמואל לרבי [פסחים דף ק״נ] ילמדנו רבינו סדר הבדלות האיך, שלח ליה כך אמר ר׳ ישמעאל ב״ר יוסי שאמר משום אביו [שאמר משום ר׳ יהושע בן חנינא] נהי״ק. נ נר, ה הבדלה, י יין ק קדוש. וא״ר חנינא משל למלך יוצא ואפרכוס נכנס כלוין את המלך וזו היא שבת, ואח״כ יוצאין לקראת אפרכוס וזה הוא יו״ט, הוה אמרינן כיון שהבדלה קודמת לקדוש, וקיי״ל דאין מבדילין על הפת אסור להבדיל עליו אפי׳ במוצאי שבת ליו״ט, עכשיו שאמרו חכמים [שם] היכא (ו) זמן חיבי עבדינן (ז)... רבא אמר יקנה״ז והלכתא כתבא. מ.] כיון שקידוש אומר תחלה נעשה קדוש (ח) [על הפת] והבדלה טפלה לה, ומבדילין (ט) הפת עם קידוש, הלכך יו״ט שחל להיות במוצאי שבת מי שאין לו

שנוי נוסחאות והגהות

(ה) הבדלת. יום השביעי משששת ימי המעשה קדשת״. כו׳. (ו) ציל דאיכא״. (ז) חסר וציל אבוי אמר יקנז״ת. (ח) עיקר״. (ט) על״ כציל.

מנן חאלף

הבדלה אחת הרי חמשה. תבדלת וקדשת את עמך ישראל״ שתי הבדלות בין ישראל להגיים, ולגויים, הרי ז׳, מכ״ל. אלכן רבינו ז״ל לא גרס ״ואת יום השביעי משששת ימי המעשה קדשת״, למ״ש בתוס׳ ״זה הלוק שבת מיו״ט״, באמת תמוה להא גם ביו״ט אסור דבר האכול, ומ״ש הרא״ש לאת יום השביעי ר״ל יו״ט אחרון של חג שחלוק מחומ״מ שלפניו, שאסור בו דבר האכול, ולכן מוצה אותו להבדלה בפ״ע, לא א״ש לשון יום השביעי, דגם יום ראשון של יו״ט נמי הכי הוא, והול״ל ״ויו״ט מחומ״מ קדשת״, וגם לא ס״ל לרבינו כדברי הרא״ש דבין יום הז׳ לשאת ימי המעשה של הבדלה רביעית אינו מן המנין, אבל לגירסת רבינו דל״נ הך בין יום הז׳ בתרא כלל, א״ש. לז׳ הבדלות בלי דוחק. ובכת״י ב״מ הוסיף בדברי רבינו ״ואת יום הז׳ משאת ימי המעשה קדשת״ ולא דק בזה, ואנו מנהגנו כהרא״ש והתוס׳, לומר ואת יום הז׳ כו׳:

מ.] כיון שקידוש אומר תחלה נעשה קידוש עיקר והבדלה טפלה לה. בתוס׳ ברכות פרק אלו דברים כתב הרי״ף במשנת בס״א גר ומזון בשמים והבדלה, ובה״א גר ובשמים מזון והבדלה, לאיכא מרבוותא למפרשי דהאי מזון ברכת המוציא הוא, ושמעינן לה מהא מתניתין דמבדילין אחרתא, ומוקמי לתתניתין במוצאי שבת ליו״ט דכיון דבעי למימר קידושא אחרתא, משלשל לה להבדלה אבתרה, כו׳, מ״ש דלא ס״ל להרי״ף כוותייהו, משום דלא אשכחן הבדלה על הפת כל עיקר, והא דקתני גר ומזון לאו אברכת המוציא קא׳, אלא אברכת המזון, כדמייתי לה בתוספתא ובירושלמי, ותו אי אברכת המוציא קאי למה לא תני לקידוש בהדי הכי, מי גרע ממאור דתני, [א״ו דמיירי במי שהתחיל לאכול ואין לו אלא כוס אחד נתלקו כ״ם וכ״ה האיך יסדר אותם, במו״ם התר״י בשם הרן שם] ומ״ד דמבדילין על הפת צריך להביא ראיה, ומהאי מתניתין ליכא ראיה כדבירגא עכ״ל, וחזר המעם השמים רבינו לראי׳ זו כל עיקר, ומתב להלכה מסברא משום דקידוש עיקר והבדלה מפלה לה. והרא״ש בתוס׳ פסחים פ״י סימן י״ז מביא זאת בשם רבינו ז״ל,

לו יין, בתחלה מברך המוציא להם מן הארץ. ואח"כ אשר בחר בנו, ואם יש לו בשמים (י) מברך על הבשמים. ואם אין לו בשמים מברך [בופה"נ] מאורי האש, ואח"כ המבדיל ושהחיינו, וביו"ט שאין בו זמן, הלכה כרב

דאמר יכנ"ה. י יין. ק קידוש. נ נר. ה הבדלה:

צד. ובתפלת ערבית של מוצאי יו"ט (א) [מתפלל אתה הבדלת כדרך שמתפלל במוצאי שבת, וש"ץ מבדיל על היין כדרך שמבדיל במוצאי שבת, אבל לא על האור.] **מא.** וכן במוצאי יו"ט להולן של מועד, מבדיל על היין ולא על האור. (ב) [דאמר] ר' זירא [הולין כ"ו ע"ב] יו"ט שחל להיות באמצע שבת אומר [המבדיל] בין קדש להול, בין אור להושך, בין ישראל (ג) [לגוים] ובין יום השביעי לששת ימי המעשה. באי המבדיל בין קדש להול, מאי טעם סדר הבדלות הוא מונה:

שנוי נוסחאות והגהות

(י) המגיה לסדר הנדפס כתב למעלה בסדר הבדלה לא נזכר ברכת בשמים ומכאן נראה כעליל שהוא שגגת המעתיק, עכ"ל. אך האמת שהשגגה היתה בספרו לעיל, דבסדר שלנו נזכר שם לברך על הבשמים, ודעת רבינו לברך על הבשמים, אפי' ביו"ט שחל אחר שבת כמו"ש המרדכי ס"פ המביא בשם מנהגי מגנצי"א וקולוניא ובשם רגמ"ה ורבינו משלם, אכן רש"י ס"ל שלא לברך מטעם שכי' התום' כיצה ל"ג, וכן אנו נוהגין, אבל הטעם קלוש, ורבינו לא ס"ל הכי:

צד. (א) ככ"י ב"מ חסר זאת. (ב) „ואמר". (ג) „לעמים

מנן האלף

וכתב דרב עמרם ז"ל שכתב לעשות יקנה"ז על הפת, ולמת ס"ל דאין מקדשין על השכר כלל, ורוב הגאונים הסכימו שמקדשין על השכר היכא דהוי המר מדינה, עכ"ל. ומביאו המור סי' רל"ז שמוב יותר לעשות ההבדלה והקידוש שניהם על השכר:

צד. מא. וכן במוצאי יו"ט לחול המועד, פסחים דף ק"ד, ממ"ם בתוספתא הבדלות במוצאי שבתות, ומוצאי יו"ט, ומוצאי יוהכ"פ, ובמוצאי שבת ליו"ט, ובמוצאי יו"ט לחולו ש"מ, אבל לא במוצאי יו"ט לשבת, והביא הא דר' זירא להמיעבו נוסחתו שאפי' מיו"ט לחול אומר המבדיל כו' „ובין יום השביעי" כו' מ"ם שסדר הבדלות הוא מונה:

ובתב הויטרי מגילת שיה"ש אומר בשבת חוה"מ, ואם אין שבת בחוה"מ אומרים אותה בז' של פסח כו', ששי"ם מדבר בגאולת מצרים של לעתיד ברכבי פרעה. וכל הענין מדבר מד' גליות למדין, וכיוס כ' של שבועות כתב לקרות מגילת רות, ע"ם שכתוב בה בתחלת קציר שעורים, כו' וי"א ע"ם שבתגיירה, כו' וישראל נתגיירו בעצרת כו' והביא כן ממדרש רות למה נאמרה רות בעצרת בזמן נתינת התורה, ללמדך שלא נתנה תורה אלא ע"י יסורין ועניות, וכ"כ ר' יהודה ב"ר ברזילי בהלכותיו, וכמ' סופרים אמרינן הקורא רות, ובשיה"ש, באיכה, וקהלת, ומגילת אסתר, צריך לברך על מקרא מגילה, ואע"פ שכתובה בין הכתובים, והקורא בכתובים, צריך לברך מקב"ו לקרות בכתבי קודש, עכ"ל, וכן נירסת המ"ם המצורף למחז"ו, אבל במ"ם שלפנינו ליתא לתיבת „קהלת", ולכן מובא במג"א סי' ת"ל בשם לבוש וב"ח ומנהגים לברך על כלם חוץ מקהלת, אבל רבינו הגר"א ז"ל כתב לברך על כלם שכל ה' מגילת דינם כס"ת לממא את הידים, ודבר ה' אמת בפיו, שכן נו' המ"ם לפי נוסח המחז"ו, אבל הכ"י סי' תקנ"ם כ' והעולם לא נהגו לברך כלל על שום מגילה חוץ ממגילת אסתר, וכ"כ המ"ז שהמברך על מגילות אלו הוא ברכה לבטלה, כי לא מצינו בתלמוד שתקנו לקרותם, ואלו הי' שייך ברכה עליהם היו העולם נזהרים לכותבם דרך מגילה בקלף, וזה לא נשמע מעולם ע"ם. ודעת רבינו ז"ל שאסף כל המנהגים וכל ישראל נוהגים אחריו והולכים לאורו מסייע לדבריו, כי לא נזכר בדברי רבינו מקריאת מגילות אלו:

(נהורא) כל ימי ניסן אי"א תחנון ולא יה"ר {לאחר} קרה"ת בב' וה' ולא צ"ה ולא קדיש בבה"ק ולא מזכירין בשמות ואה"ר ול"ל. כתב השל"ה לקרות בכל יום מר"ח ניסן עד י"ב ניסן י"ב בשיאים של חנוכת המזבח בשיא א' ליום בסדרן וצריך לתת לצדקה כפי השגת ידו ואחר קריאת הנשיא יאמר תפלה קצרה תמצא לקמן אחר סדר הפרשיות:

(דה"ח) (א) בכל חודש ניסן אין מתענין אפי' יא"ל אכל תענית חלום ואתן ביום חופתו מתענין (סי' תכ"ט. ובמ"א): (ב) בע"פ א"א מ"ל ואא"א ולמנצח. בע"פ הבכורים מתענין אפילו בכור מאם והבא אחר נפלים (סי' ת"ל): (ג) האב מתענה בשביל בנו הבכור עד שיגדל ואם מת האב האם מתענה. מעוברות ומיניקות שמצטערין אינן מתענין. אם האב הוא בכור עולה תעניתו גם בשביל בנו: (ד) אם חל ע"פ בשבת מתענין הבכורים ביום ה':

(ה) הסנדק והמוהל ואבי הבן מותרים לאכול ויפרעו תענית אחר (סי' תקע"ט א"ר):

זמן בדיקת חמץ וברכתו

(א) בתחלת ליל י"ד תיכף בשעת צאה"כ בודקין את החמץ ואלו שעה קודם אסור לאכול יותר מבכילה פת ואסור לעשות מלאכה אבל ללמוד מותר קודם ביה"ש ואפי' התחיל ללמוד או לעשות מלאכה בהיתר מבע"י פוסק-כשהגיע זמן הבדיקה ובהמ"ד או שאמר לחבירו להזכיר לו הבדיקה משתחשך מותר ללמוד ביה"ש ליתוד בלא כלשון (סי' תל"א ובא"ר): (ב) קודם שיתחיל לבדוק יברך אקב"ו על ביעור חמץ ואם התחיל לבדוק בלא ברכה יברך כ"ז שלא סיים הבדיקה ואם סיים לא יברך רק בשעה חמישית בשעת שריפת החמץ יברך בלא שם ומלכות (ח"י וא"ר סי' תל"ב ולא כמ"ז ומ"א): (ג) אם הפסיק בין ברכה לתחלת הבדיקה מדברים שאינן מענין הבדיקה צריך לחזור ולברך ובדברים שהם מענין הבדיקה מותר להפסיק (א"ר שם): (ד) בברכה אחת יוכל לבדוק כמה בתים ויכול להמתיד מב"ב אצלו בשעה שמברך שילכו לבדוק אים אים במקומו של סמך ברכת הבשה"ב ועכ"פ גם הוא יבדוק כי מצוה בו יותר מבשלוחו ואם מצוה הבשה"ב לאחר לבדוק יברך האחר (שם): (ה) נוהגין להניח המץ קשה במקום משומר כדי שימצאם הבודק (שם. ומח"י): (ו) יבדוק לאור הנר ולא לאור הלבנה ואם לא בדק בליל י"ד בבודק למחר ביום לא יבדוק לאור החמה אלא לאור הנר (תל"ג): (ז) אין בודקין אלא בנר של שעוה יחידי אבל ב' נרות ביחד לא ואם אין לו נר של שעוה יבדוק בנר של חלב או של שומן (ה"י וא"ר שם): (ח) בודק כל המקומות שיש לחוש שהכניסו שם חמץ והכיסים או בתי ידים של בגדים צריכים בדיקה (שם): (ט) אחר הבדיקה יזהר בחמץ שמייר לאכול להצניעו (תל"ד): (י) י"ד שהל להיות בשבת בודקין ליל י"ג ואומרים כל חמירא בי' ומבערין הכל בע"ש קודם הצות ומשיירין מזון ב' סעודות לצורך השבת וסעודה ג' יקיים בפירות או בבשר ודגים והיינו מבטל בשעת שריפה ההמץ רק בשבת אחר האכילה יאמר כל חמירא (סי' תמ"ד):

יברך ברכת הבדיקה בשמחה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל בִּעוּר חָמֵץ:

ואחר הבדיקה מיד בלילה יבטלנו ויאמר כל המירא ואם היינו מבין בלשון תרגום יאמר הביטול בלשון שמבין בלה"ק או בלע"ז:

כָּל חֲמִירָא וַחֲמִיעָא דְּאִבָּא בִרְשׁוּתִי דְּלָא חֲמִתֵּיהּ וּדְלָא בְעַרְתֵּיהּ וּדְלָא יְדַעְנָא לֵיהּ לְבָטֵל וְלֶהֱוֵי הֶפְקֵר כְּעַפְרָא דְאַרְעָא:

ביום י"ד בסוף שעה ה' יעשה מדורה בפ"פ ויערפנו

לאחר שרפת ההמץ יבטלנו פעם שנית ויאמר זה:

כָּל חֲמִירָא וַחֲמִיעָא דְּאִבָּא בִרְשׁוּתִי דַּחֲזִתֵּיהּ וּדְלָא חֲזִתֵּיהּ דַּחֲמִתֵּיהּ וּדְלָא חֲמִתֵּיהּ דְּבַעַרְתֵּיהּ וּדְלָא בְעַרְתֵּיהּ לְבָטֵל וְלֶהֱוֵי

הֲלָכָה כְּעַפְרָא דְאַרְעָא:

דיני חמץ בערב פסח

(דה"ח). (א) בע"פ אין לאכול חמץ רק עד ד' שעות על היום היינו שלש היום לפי ערך גדלו ואם היום ע"ז שעות מותר לאכול ה' שעות על היום (תמ"נ): (ב) בשעה חמישית ומניות על היום אסור באכילה ומותר בהנאה ומותר למוכרו לא"י (ממ"ת): (ג) בע"פ אסור לאכול מצה שיוצאין בה בלילה אבל תבשיל מקמח של מצה אפויה מותר'וה"ה מצה עשירה מותר לאכול על שעה עשירית ואם הוא מקומן בכלי אסור ומן שעה י' ולמעלה אפי' מבושלת אסור (כו' תע"ת):

דיני הסיבה וארבע כוסות

(א) יהא שולחנו ערוך מבעו"י שמצוה למהר ולאכול כדי שלא ישנו התינוקות (תע"ב): (ב) יסדר שולחנו בכלים נאים כפי כחו ויפרוס מקום מושבו שיסב בהסיבה דרך חירות ואפי' עני שאין לו פרוס יסב על הספסל (שם): (ג) לא יסב אלא על שמאלו ואין חילוק בין איסר לאחר: (ד) אבל תוך יב"ח על אביו ואמו או תוך ל' על שאר קרובים כגון שלא נהג ז' קודם הרגל לא יסב על מטה בגדולה רק יסב בשינוי קצת דהיינו כר א' מרפשותיו ולא ילבש קיסל (פמ"נ שם): (ה) בן אצל אביו צריך הסיבה אפי' הוא רב ומובהק אבל תלמיד לפני רבו א"ל הסיבה אא"כ נותן לו רשות (שם): (ו) שיעור הכוס רביעית ויש"ה ממנו רובו ואם שהה בשתיית הכוס יותר כזית מצה: (ז) שיעור הכוס רביעית צריך לחזור ולשתות ובאחרונים א"ל ואם שהה יותר משיעור רביעית בב' כוסות הראשונים יחזור ויש"ה (שם מנ"ת): (ח) אפי' עני המתפרנס מן מכדי אכילת פרס גם בב' כוכות האחרונים יחזור ויש"ה (שם מנ"ת): (ח) אפי' לב' כוסות ואם אין לו רק לד' כוכות יש"ה הצדקה אלוה או יסכיר עצמו שיהיה לו יין לד' כוסות ואם אין לו רק לד' כוכות יש"ה כולם בלילה הראשונה: (מ) תינוקות שהגיעו לחנוך מצוה ליתן לכל א' כוסו לפניו (שם):

(י) נשים חייבות בד' כוסות ובכל מצות הנוהגת באותו לילה (שם)

מנהגי הגאון החסיד רבינו אליהו מווילנא זצ"ל לסדר של פסח

מחזיק את הכוס ומקדש ונוטלין לידים ומברך על נט"י, ומוכלין כתומן ומברך בורא פרי"ת ואוכלין כזית ואינו מברך ברכה אחרונה. ואח"כ מביאין הקערה עם המצות מגוין, ומהתרות סדר הקערה כשבהג. שני מצות. מרור. וחרוסת. זרוע. ביצה. ומצה ומעמיד לאפיקומן ובשאר פרוסה ושמה. ופרוסה מלמעלה. ומניח הכיצה והזרוע תחת השלמה. ומצה מכסה אותן ומרור וחרוסת מלמעלה. ומגביה הקערה בשלמו ואומר הא לחמא וכלו שמעיס וטולין הקערה מעל השלחן ומוזגין הכוס. ושואלין מה נשתנה ואומר הגדה וכלה שמעיס. וכשמגיע לעשר מכות מהגים לו כלי והיא שופך יו"ד שפעיס וכן לדע"ך כו' שופך אלשם פעמים. וכוס שלו מעטר בכוסות של בני ביתו, וכוסו באמצע. וכשמגיע למצה זו מביאין הקערה ואומר עד אשר גאלנו, ומכסין הקערה ואומר אשר גאלנו, ומברך בוסה"נ ושותה הכוס ואה"כ מגלין פני הכלה לאחר ז' ברכות. יקו"ז. עכ"ל. בוסה"ת. אשר גאלנו אמיתת ברכת אמצה נסים כו', ובוסה"נ על כוס שני, ונוטלין לידים ומברך עכ"ל. והמוציא ואכילת מצה של הפרוסה ובוצע ואוכלין מרור מרוסק כזית ביחוד (תלי) כיצה בקיפה בחרוסת. וכן הכריכה שוקעין בחרוסת. אח"כ אוכלים הביצים, ולא מקפה אכלות ח"ן רק אכולא אפיקומן כזית אחד. ובזקה לאכול בפסח זכר לפסח. רק בבר זכר לפסח וכלים לחגיגה. ואח"כ אוכליה אפיקומן כזית אחד. ובזקה קודם חצות. אבל אכל אין קבילה אם הוא לאחר חצות. הכוס שלו מעטר לברכת"ז. בפון חמתר. הלל. ואינו אומר יהללוך כלל. רק גדול ונשמת ושבחנת. ומסיים בברכת ישתבח:

מ"ו מלות אלה כוללים כל הסדר של פסח:

קַדֵּשׁ. וּרְחַץ. כַּרְפַּס. יַחַץ. מַגִּיד. רָחְצָה. מוֹצִיא. מַצָּה. מָרוֹר. כּוֹרֵךְ. שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ. צָפוּן. בָּרֵךְ. הַלֵּל. נִרְצָה:

קדש מוזג לו מים אחר הכוס דרך חירות ונוטל הכוס בשתי ידיו ונותנו על ידו הימנית ומקדש עליו מעומד ויאמר:

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס ראשון מארבע כוסות לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה ע"י

חס הל יו"ט בשבת מתחילין הקידוש יום הששי עד ברא אלהים לעשות

על היין סברי מרנן ורבנן ורבותי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עָם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לָשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וַתִּתֶּן לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה (בשבת שבתות למנוחה ו) מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן אֶת יוֹם (השבת הזה ואת יום)

לפסח	לשבועות	לסוכות	לש"ע ולש"ת
חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה. זְמַן חֵרוּתֵנוּ.	חַג הַשָּׁבוּעוֹת הַזֶּה. זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ.	חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה. זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ.	הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה. זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ.

באהבה) מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים ושבת ומוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ באהבה וברצון בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן הִנְחַלְתָּנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ השבת ו) יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

כמהל יו"ט כמ"ש מקדשין יקנה"ז ר"ת יין קידוש גר הבדלה זמן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ. וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ. הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ:

בליל ראשון של סוכות מברכים (ליסב בסוכה) וה"כ (שהחיינו) ובליל ב' (שהחיינו) וה"כ (ליסב בסוכה):

(בשבת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה):

בב' ימים הראשונים של פסח ה"ה שהחיינו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ובפסח שותה הכוס ביסיבה בהסיבת שמאל :

ורחץ גומל ידיו לצורך מכול הראשון נטילה כדינו ולא יברך על נט"י :

כרפס (לותיות פרך ס' זכר לשנים רבות שנשתעבדו בפרך) ויקח מהכרפס פחות מכזית שלא יתחייב ברכה אחרונה מספק ויטבול בהומץ או במי מלח ומברך בורא פה"א ויאכל בלא הסיבה :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה :

יחץ יחצה המצה האמצעית לשנים החלק הגדול ימין לאפיקומן תחת מראשותיו והחלק הקטן ישאיר בין ג' מצות הסלימות :

מגיד יסיר הכיסה והכסר מהקערה שים בה המצות וינלס ויאמר (כהא לחמא) בקול רם ומקולס יאמר זה :

הנני מוכן ומזומן לקיים המצוה לספר ביציאת מצרים לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה ע"י טמיר ונעלם בשם כל ישראל :

*) הָא לַחְמָא עַנְיָא דִּי אֲכָלוּ אַבְהָתָנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם. כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיֵכוֹל. כָּל דִּצְרִיךְ יֵיתֵי וְיִפְסַח. הָשַׁתָּא הָכָא. לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל. הָשַׁתָּא עַבְדֵי. לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין :

מסלקין הקערה עם המצות לצד אחר ומוזגין לו כוס שני וכאן הבן שואל מאביו מה נשתנה ואם אין לו בן אשתו שואלתו או חבירו ואם הוא יחידי שואל לעצמו :

מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חָמֵץ וּמַצָּה. הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלּוֹ מַצָּה : שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׁאָר יְרָקוֹת. הַלַּיְלָה הַזֶּה (כֻּלּוֹ) מָרוֹר : שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מַטְבִּילִין אֲפִילוּ פַּעַם אֶחָת. הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְּעָמִים : שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבִין וּבֵין מְסֻבִּין. הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלָּנוּ מְסֻבִּין :

(נהורא) מהזירין הקערה והמצות יהיו מגולין בשעת אמירת ההגדה. ויפרס ההגדה כנע"ז לצ"ב כי עיקר המצוה הוא לספר לצ"ב גבורות ה' ויבושתו והנסים שעשה לנו כהוציאנו ממצרים למען יודו לה' חסדו ותכנום כלכם אמונה שלימה כאלהותו ית' :

כאן מתחילין בשבח הגדול

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם. וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה. וְאִלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם. הֲרֵי אָנוּ וּבָנֵינוּ וּבְנֵי בָנֵינוּ מְשֻׁעְבָּדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם. וַאֲפִילוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים. כֻּלָּנוּ נבונים

*) כאשר נסדר מעשה הדפוס בלא כפני, נכתב כאן ספר רב הערך בכלור המאמרים הללו בדרך בלא שיערוהו כל מי שקדמוני, ותקוה להגילו לאו"ש כתוכנת מיוחדה בע"ה.

גְּבוֹנִים. כֻּלָּנוּ זְקֵנִים. כֻּלָּנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה. מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם. וְכָל הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח:

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בִּבְנֵי בְרַק. וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם רַבּוֹתֵינוּ הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּלֵילוֹת עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. יְמֵי חַיֶּיךָ הַיָּמִים. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים יְמֵי חַיֶּיךָ הָעוֹלָם הַזֶּה. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ:

בָּרוּךְ הַמָּקוֹם. בָּרוּךְ הוּא. בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. בָּרוּךְ הוּא. כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תּוֹרָה. אֶחָד חָכָם. וְאֶחָד רָשָׁע. וְאֶחָד תָּם. וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל:

חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר. מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם. וְאַף אַתָּה אֱמָר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח. אֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן:

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר. מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם. לָכֶם וְלֹא לוֹ. וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל כָּפַר בְּעִקָּר. וְאַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו וְאֱמָר לוֹ בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. לִי וְלֹא לוֹ. אִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל:

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר. מַה זֹּאת. וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:

וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל אַתְּ פְּתַח לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:

יָכוֹל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיּוֹם הַהוּא. אִי בַּיּוֹם הַהוּא יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם. תַּלְמוּד לוֹמַר בַּעֲבוּר זֶה. בַּעֲבוּר זֶה לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים לְפָנֶיךָ:

מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי כוֹכָבִים הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ וְעַכְשָׁו קֵרְבָנוּ הַמָּקוֹם לַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם כֹּה אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים: וָאֶרֶא אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן וָאַרְבֶּה אֶת זַרְעוֹ וָאֶתֵּן לוֹ אֶת יִצְחָק וָאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם:

בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל. בָּרוּךְ הוּא. שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִשַּׁב אֶת הַקֵּץ לַעֲשׂוֹת כְּמָה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדוֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל:

צריך להגביה הכוס ולכסות הפת כ"כ הגר"ז ז"ל:

וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבָד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵינוּ. אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵינוּ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם:

יעמיד הכוס ויגלה הפת.

צֵא וּלְמַד מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי. לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ. שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל. שֶׁנֶּאֱמַר אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב: וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה. אָנוּס עַל פִּי הַדִּבּוּר: וַיָּגָר שָׁם. מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד יַעֲקֹב אָבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם אֶלָּא לָגוּר שָׁם שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ

בְּגָעָן וְעַתָּה יָשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:

בְּמִתְּי מְעָט. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: וַיְהִי שָׁם לְגוֹי. מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם: גָּדוֹל עָצוּם. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: וָרָב. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים שָׁדַיִם נָכוֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה:

וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה: וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ: וַיְעַנּוּנוּ. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת פִּתֹם וְאֶת רַעַמְסֵס: וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעֲבִידוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ:

וַנִּצְעַק אֶל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ:

וַנִּצְעַק אֶל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה: וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת קוֹלֵנוּ. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב: וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ. זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים: וְאֶת עֲמָלֵנוּ. אֵלּוּ הַבָּנִים כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכוּהוּ וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן: וְאֶת לַחֲצֵנוּ. זוֹ הַדְּחַק כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לוֹחֲצִים אוֹתָם:

וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמֹרָא גָּדוֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים:

וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם. לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה: וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה. אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ. וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. אֲנִי וְלֹא שָׂרָף. וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה. אֲנִי הוּא וְלֹא הַשָּׁלִיחַ. אֲנִי יְהוָה אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר: בְּיָד חֲזָקָה. זוֹ הַדֶּבֶר כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר הִנֵּה יַד יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד: וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה. זוֹ הַחֶרֶב כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלָיִם: וּבְמוֹרָא גָּדוֹל. זוֹ גִּלּוּי שְׁכִינָה. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ: וּבְאֹתוֹת. זֶה הַמַּטֶּה. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֶת הָאֹתֹת: וּבְמוֹפְתִים. זֶה הַדָּם כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר. וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: דָּם. וָאֵשׁ. וְתִמְרוֹת עָשָׁן:

כשאומר דם ואש ותמרות עשן. וכשאומר העשר מכות וסימניהם יזרוק לכל מכה ולכל סימן מיפה מן הכוס ומח"ז ימלא הכוס כיין אחר:

דָּבָר אַחֵר בְּיָד חֲזָקָה שְׁתַּיִם. וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה שְׁתַּיִם. וּבְמוֹרָא גָּדוֹל שְׁתַּיִם. וּבְאוֹתוֹת שְׁתַּיִם. וּבְמוֹפְתִים שְׁתַּיִם:

אֵלּוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם וְאֵלּוּ הֵן:

דָּם. צְפַרְדֵּעַ. כִּנִּים. עָרוֹב. דֶּבֶר. שְׁחִין.
בָּרָד. אַרְבֶּה. חֹשֶׁךְ. מַכַּת בְּכוֹרוֹת:

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִמָּנִים:

דְּצַ"ךְ עֲדַ"ש בְּאַחַ"ב:

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלָּקוּ הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת. בְּמִצְרַיִם מָה הוּא אוֹמֵר. וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא. וְעַל הַיָּם מָה הוּא אוֹמֵר וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת יְיָ וַיַּאֲמִינוּ בַּיְיָ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ: בַּמָּה לָקוּ בְּאֶצְבַּע עֶשֶׂר מַכּוֹת. אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת:

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מַכּוֹת שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים. עֶבְרָה אַחַת. וָזַעַם שְׁתַּיִם. וְצָרָה שְׁלֹשׁ. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים אַרְבַּע. אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם מַכּוֹת:

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל חָמֵשׁ מַכּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים. חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת. עֶבְרָה שְׁתַּיִם. וָזַעַם שָׁלֹשׁ. וְצָרָה אַרְבַּע. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים חֲמֵשׁ. אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מַכּוֹת:

בַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ: אִלּוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים דַּיֵּנוּ: אִלּוּ עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים וְלֹא עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם דַּיֵּנוּ: אִלּוּ עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא הָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם דַּיֵּנוּ: אִלּוּ הָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם דַּיֵּנוּ: אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם דַּיֵּנוּ: אִלּוּ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בַּחֲרָבָה דַּיֵּנוּ: אִלּוּ הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בַּחֲרָבָה וְלֹא שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ דַּיֵּנוּ: אִלּוּ שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ וְלֹא סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה דַּיֵּנוּ: אִלּוּ סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה

וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן דַּיֵּנוּ: אִלּוּ הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת דַּיֵּנוּ: אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי דַּיֵּנוּ: אִלּוּ קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה דַּיֵּנוּ: אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּיֵּנוּ: אִלּוּ הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא בָּנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה דַּיֵּנוּ:

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ. שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. וְעָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים. וְעָשָׂה בֵּאלֹהֵיהֶם. וְהָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם. וְנָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם. וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. וְהֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה. וְשִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ. וְסִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְהֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן. וְנָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת. וְקֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי. וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. וְהִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה. לְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ:

עד כאן אומרים בשבת הגדול

רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר כָּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְאֵלּוּ הֵן. פֶּסַח. מַצָּה. וּמָרוֹר:

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם עַל שׁוּם מָה. עַל שׁוּם שֶׁפָּסַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בָּתֵּינוּ הִצִּיל וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ:

מיסו כידו המצה ומרור מוסה למסובין:

מַצָּה זוּ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה. עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּגְאָלָם שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ וְגַם צֵדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם:

מרור

מוחזי כידו המרור ומרלה אותו לתסוכין.

מָרוֹר זֶה שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה. עַל שׁוּם שֶׁמָּרְרוּ הַמִּצְרִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ:

בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בִּלְבַד גָּאַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא אַף אוֹתָנוּ גָּאַל עִמָּהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבוֹתֵינוּ:

יאחז הכוס בידו ויכסה המצות עד הללויה

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְשַׁלֵּה וּלְקַלֵּס לְמִי שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ. הוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת. מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה. וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב. וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל. וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה. וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּיְיָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפּוֹת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵלִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: מַה לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵלִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם:

ימזג הכוס כולו על גאל ישראל

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ וְגָאַל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם וְהִגִּיעָנוּ הַלַּיְלָה הַזֶּה לֶאֱכֹל בּוֹ מַצָּה וּמָרוֹר כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתֶךָ וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים (במו"ש אומרים מִן הַפְּסָחִים וּמִן הַזְּבָחִים) אֲשֶׁר יַגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס שני של ארבע כוסות לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: ויהי נועם הכו:

מס שותה שאר משקים מברך שהכל ומס שותה יין מברך ברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן

ושותין בהסיבת שמאל

רחצה ומה"כ יטול ידיו ומברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

מוציא יקח המצות כפדר שהניחם הפרוסה בין שתי השלימות ויאחז שלשתם כולו שיהיה לחם משנה ופרוסה משום להם עוני ויברך ומקודש יאמר:

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת מצה לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: ויהי נועם כו':

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ:

מצה יניח מיד את המצה התחתונה מידו ויאחז בהעליונה והפרוסה ויברך על אכילת מצה (ויכוין בברכה זו על אכילת הבריכה ואכילת אפיקומן) ויבצע כזית מכל אחד ויאכלם ביחד בהסיבה ואם אינו יכול לאכול שתיהן בבת אחת יאכל תחלה כזית מהעליונה ואח"כ כזית מהפרוסה (שיעור כזית הלי ביצה ביצים) ויהיה באכילתו שלא יסיח ויותר מכדי אכילת פרס ויזהר שלא יסיח בין הברכה לאכילת הבריכה. ורצוי להיות זהיר מסיחת חולין על אחר אכילת אפיקומן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מַצָּה:

מרור יקח כזית מרור ויטבול בהרוסת ויגער החרוסת מעליו ויברך ויכוין לפטור בה המרור שבבריכה ומקודש יאמר:

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילה מרור לשם יחיד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: ויהי נועם כו':

ברוך

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מָרוֹר: ואוכל כלא הסיבה

בורך יקח כזית מהמצה העליונה וכזית חזרת וכורכן יחד ואוכלן יחד בהסיבה וכלא ברכה ומקודם יאמר

זֵכֶר לְמִקְדָּשׁ כְּהִלֵּל. כֵּן עָשָׂה הִלֵּל בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם הָיָה כּוֹרֵךְ מַצָּה וּמָרוֹר וְאוֹכֵל בְּיַחַד לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלֻהוּ:

שלהן עורך אח"כ יאכל ויסתה כברכת ה' אכר נתן לו ונוהגין לאכול תהלה כגים מכושלות זכר לאכילות על הקורבן. ויסב בכל הסעודה ויכול לשתות יין בתוך הסעודה ולא יאכל יותר מדי שלא תהא עליו אכילת האפיקומן אכילה נסה ויזהר בעניים על שלהנו וילמוד על שלהנו בפרק אכילת פסח ומצויות מסכת פסחים או חגיגה ובזוה"ק פ' בא מעניני יצ"מ אך יזהר לאכול האפיקומן קודם חצות וגם הכלל יקרא קודם חצות:

צפון אחר גמר הסעודה יאכל כ"א כזית (והסכמת האחרונים לכתחלה יש לאכול כשיעור כ' זיתים) מהצי המצה הטמורה לאפיקומן זכר לפסח הנאכל על השובע ויאכלנו בהסיבה ולא יאכלנו בשני מקומות. ומקודם יאמר:

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת אפיקומן לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: ויהי נועם וכו':

אחר אכילת האפיקומן אין לאכול שום דבר ואין לשתות משקה המשכר:

ברך מוזגין כוס שלישי ויטול ידיו למים אחרונים ונוטל הכוס בידו ומברך ברכת המזון בכוונה ובנעימה קדושה. ומצוה להזור אחר נ' לזימון ודוקא לזמנם מתחלת סעודה אבל לא לקרות חבירו שיפסיק סעודתו ויבוא לצירוף לזימון ואח"כ יחזור לסעודתו. והבא לזימון לא יאכל אפיקומן בביתו אלא כאן. ונהגו שבעה"כ יברך אף אם יש לו אורח:

ומברכין בהמ"ז שמנא לעיל ואחר ברהמ"ז יאמר זה;

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס שלישי כארבע כוסות לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: ויהי נועם וכו':

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

ושותה בהסיבת שמאל ואינו מברך ברכה אחרונה

פותחין הפתח כדי לזכור שהוא ליל שמורים ואומרים זה:

שְׁפוֹךְ חֲמָתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּךָ וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ: כִּי אָכַל אֶת יַעֲקֹב וְאֶת נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ: שְׁפָךְ עֲלֵיהֶם זַעְמֶךָ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם: תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְיָ:

הלל מוזגין כוס רביעי ונומרין עליו ההלל וכמדרש תהלים הקורחים את ההלל צריך שיהיו נ' שיהא א' אומר לשנים כולו והם יענו אחריו בהודו ובאנא כדרך שעונין בלבור ואם אין שנים שיענו אחריו אשתו ובניו יענו אחריו: אומרים הלל מן לא לנו עד יהללוך ואח"כ אומרים הלל הגדול (מזמור קל"ו) ואח"כ אומרים נשמת עד ברכות והודאות מעתה ועד עולם ואח"ז חוזרים ואומרים יהללוך שבהלל עם סיום הברכה:

ברוך

חכני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס רביעי של ארבע כוסות לשם יחוד קודשא בריך הוא
ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: והי נועם וכו׳:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

וסותה בהסיבת שמאל ואח״כ מברכין ברכה אחרונה על הגפן ואם כתה שאר משקים יברך
בורא נפשות תמצא לעיל אצל ברכות הנהנין. ולהר הי׳ כוסות אין לשתות יין או שאר
משקים אפי׳ קאפפע רק מים:

נרצה אם עשית כסדר הזה רצה אלהים את מעשיך:

חֲסֹל סִדּוּר פֶּסַח כְּהִלָּכָתוֹ. כְּכָל מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ. כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסַדֵּר אוֹתוֹ. כֵּן נִזְכֶּה לַעֲשׂוֹתוֹ: זָךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָךְ. קוֹמֵם קְהַל עֲדַת מִי מָנָה. בְּקָרוֹב נַהֵל נִטְעֵי כַנָּה. פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה:

לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם:

כלל רחמון של פסח אומרים זה

וּבְכֵן וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

אָז רוֹב נִסִּים הִפְלֵאתָ בַּלַּיְלָה. בְּרֹאשׁ אַשְׁמֹרֶת זֶה הַלַּיְלָה. גֵּר צֶדֶק נִצַּחְתּוֹ כְּנֶחֱלַק לוֹ לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: דַּנְתָּ מֶלֶךְ גְּרָר בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה. הִפְחַדְתָּ אֲרַמִּי בְּאֶמֶשׁ לַיְלָה. וַיָּשַׂר יִשְׂרָאֵל לְמַלְאָךְ וַיּוּכַל לוֹ לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: זֶרַע בְּכוֹרֵי פַתְרוֹס מָחַצְתָּ בַּחֲצִי הַלַّיְלָה. חֵילָם לֹא מָצְאוּ בְּקוּמָם בַּלַّיְלָה. טִיסַת נְגִיד חֲרֹשֶׁת סִלִּיתָ בְּכוֹכְבֵי לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַّיְלָה: יָעַץ מְחָרֵף לְנוֹפֵף אִוִּוי הוֹבַשְׁתָּ פְגָרָיו בַּלַّיְלָה. כָּרַע כַּל וּמַצָּבוֹ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה. לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רָז חֲזוֹת לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַّיְלָה: מָשַׁתַּבֵּר בְּכְלֵי קֹדֶשׁ נֶהֱרַג בּוֹ בַּלַّיְלָה. נוֹשֵׁעַ מִבּוֹר אֲרָיוֹת פּוֹתֵר בִּעֲתוּתֵי לַיְלָה. שְׂנֵאָה נָטַר אֲנָגִי וְכָתַב סְפָרִים בַּלַّיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַّיְלָה: עוֹרַרְתָּ נִצְחֲךָ עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת לַיְלָה. פּוּרָה תִּדְרוֹךְ לְשׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה. צָרַח כַּשּׁוֹמֵר וְשַׁח אָתָא בֹקֶר וְגַם לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַّיְלָה: קָרֵב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה. רָם הוֹדַע כִּי לְךָ הַיּוֹם וְכָל הַיּוֹם אַף לְךָ הַלַّיְלָה. שׁוֹמְרִים הַפְקֵד לְעִירְךָ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַّיְלָה. תָּאִיר כְּאוֹר יוֹם חֶשְׁכַּת לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַّיְלָה:

בליל שני אומרים זה וּבְכֵן וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח :

אוֹמֵץ גְּבוּרוֹתֶיךָ הִפְלֵאתָ בְּפֶסַח. בְּרֹאשׁ כָּל מוֹעֲדוֹת נִשֵּׂאתָ פֶּסַח. גִּלִּיתָ לְאֶזְרְחִי חֲצוֹת לֵיל פֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח : דִּלַּתָיו דָּפַקְתָּ כְּחוֹם הַיּוֹם בְּפֶסַח. הִסְעִיד נוֹצְצִים עֻגוֹת מַצּוֹת בְּפֶסַח. וְאֶל הַבָּקָר רָץ זֵכֶר לְשׁוֹר עֵרֶךְ פֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח : זוֹעֲמוּ סְדוֹמִים וְלוֹהֲטוּ בָּאֵשׁ בְּפֶסַח. חֻלַּץ לוֹט מֵהֶם וּמַצּוֹת אָפָה בְּקֵץ פֶּסַח. טֻאטְאָתָ אַדְמַת מוֹף וְנוֹף בְּעָבְרְךָ בְּפֶסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח : יָהּ רֹאשׁ כָּל אוֹן מָחַצְתָּ בְּלֵיל שְׁמוּר פֶּסַח. כַּבִּיר עַל בֵּן בְּכוֹר פָּסַחְתָּ בְּדַם פֶּסַח. לְבִלְתִּי תֵּת מַשְׁחִית לָבֹא בִּפְתָחַי בְּפֶסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח : מְסֻגֶּרֶת סֻגָּרָה בְּעִתּוֹתַי פֶּסַח. נִשְׁמְדָה מִדְיָן בִּצְלִיל שְׂעוֹרֵי עֹמֶר פֶּסַח. שׁוֹרְפוּ מִשְׁמַנֵּי פּוּל וְלוּד בִּיקַד יְקוֹד פֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח : עוֹד הַיּוֹם בְּנוֹב לַעֲמוֹד עַד גָּעָה עוֹנַת פֶּסַח. פַּס יָד כָּתְבָה לְקַעְקֵעַ צוּל בְּפֶסַח. צָפָה הַצָּפִית עָרוֹךְ הַשֻּׁלְחָן בְּפֶסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח : קָהָל כִּנְסָה הֲדַסָּה צוֹם לְשַׁלֵּשׁ בְּפֶסַח. רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע מָחַצְתָּ בְּעֵץ חֲמִשִּׁים בְּפֶסַח. שִׁתִּי אֵלֶּה רֶגַע תָּבִיא לְעוּצִית בְּפֶסַח. תָּעֹז יָדְךָ וְתָרוּם יְמִינְךָ כְּלֵיל הִתְקַדֵּשׁ חַג פֶּסַח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח :

כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה :

אַדִּיר בְּמַלְכוּתוֹ בָּחוּר כַּהֲלָכָה גְּדוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וּלְךָ לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה : דָּגוּל בְּמַלְכוּתוֹ. הָדוּר כַּהֲלָכָה. וָתִיקָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה : זַכַּאי בְּמַלְכוּתוֹ. חָסִין כַּהֲלָכָה. טַפְסְרָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה : יָחִיד בְּמַלְכוּתוֹ. כַּבִּיר כַּהֲלָכָה. לְמוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה : מוֹשֵׁל בְּמַלְכוּתוֹ נוֹרָא כַּהֲלָכָה. סְבִיבָיו יֹאמְרוּ לוֹ.

לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה.
כִּי לוֹ יָאֶה: עָנִיו בְּמַלּוּכָה. פּוֹדֶה כַּהֲלָכָה. צַדִּיקָיו יֹאמְרוּ לוֹ.
לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה.
כִּי לוֹ יָאֶה: קָדוֹשׁ בְּמַלּוּכָה. רַחוּם כַּהֲלָכָה. שִׁנְאַנָּיו יֹאמְרוּ לוֹ.
לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ נָאֶה.
כִּי לוֹ יָאֶה: תַּקִּיף בְּמַלּוּכָה. תּוֹמֵךְ כַּהֲלָכָה. תְּמִימָיו יֹאמְרוּ
לוֹ. לְךָ וּלְךָ. לְךָ כִּי לְךָ. לְךָ אַף לְךָ. לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה. כִּי לוֹ
נָאֶה. כִּי לוֹ יָאֶה:

אַדִּיר הוּא יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בִּימֵינוּ
בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה. בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב: בָּחוּר הוּא.
גָּדוֹל הוּא. דָּגוּל הוּא. יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה
בִּימֵינוּ בְּקָרוֹב: אַדִּיר הוּא. הָדוּר הוּא. וָתִיק הוּא. זַכַּאי הוּא. חָסִיד
הוּא. יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בִּימֵינוּ בְּקָרוֹב: אַדִּיר
טָהוֹר הוּא. יָחִיד הוּא. כַּבִּיר הוּא. לָמוּד הוּא. מֶלֶךְ הוּא.
נוֹרָא הוּא. סַגִּיב הוּא. עָזּוּז הוּא. פּוֹדֶה הוּא. צַדִּיק הוּא.
יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בִּימֵינוּ בְּקָרוֹב: אַדִּיר
קָדוֹשׁ הוּא. רַחוּם הוּא. שַׁדַּי הוּא. תַּקִּיף הוּא. יִבְנֶה בֵיתוֹ
בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בִּימֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה. אֵל בְּנֵה.
בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב:

כ"ל מי מתחילין כאן לספור ספירת העומר:

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ. שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית.
אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי
לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה
אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרָה.

אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁשָּׁה מִי יוֹדֵעַ. שִׁשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבָּתָא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבָּתָא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

תִּשְׁעָה מִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבָּתָא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה דִּבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבָּתָא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

אַחַד עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. אַחַד עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִּבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבָּתָא. שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אִמָּהוֹת. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁנֵים עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵים עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא. עֲשָׂרָה דִּבְּרַיָּא. תִּשְׁעָה יַרְחֵי

לדה. שמונה ימי מילה. שבעה ימי שבתא. ששה סדרי
משנה. חמשה חומשי תורה. ארבע אמהות. שלשה אבות.
שני לחות הברית. אחד אלהינו שבשמים ובארץ:
שלשה עשר מי יודע. שלשה עשר אני יודע. שלשה
עשר מדיא. שנים עשר שבטיא. אחד עשר כוכביא. עשרה
דבריא. תשעה ירחי לדה. שמונה ימי מילה. שבעה ימי
שבתא. ששה סדרי משנה. חמשה חומשי תורה. ארבע
אמהות. שלשה אבות. שני לחות הברית. אחד אלהינו
שבשמים ובארץ:
חד גדיא. חד גדיא. דזבין אבא בתרי זוזי. חד גדיא.
חד גדיא:
ואתא שונרא. ואכלה לגדיא. דזבין אבא בתרי זוזי.
חד גדיא. חד גדיא:
ואתא כלבא. ונשך לשונרא. דאכלה לגדיא. דזבין אבא
בתרי זוזי. חד גדיא. חד גדיא:
ואתא חוטרא. והכה לכלבא. דנשך לשונרא. דאכלה
לגדיא. דזבין אבא בתרי זוזי. חד גדיא. חד גדיא:
ואתא נורא. ושרף לחוטרא. דהכה לכלבא. דנשך
לשונרא. דאכלה לגדיא. דזבין אבא בתרי זוזי. חד גדיא.
חד גדיא:
ואתא מיא. וכבא לנורא. דשרף לחוטרא. דהכה
לכלבא. דנשך לשונרא. דאכלה לגדיא. דזבין אבא בתרי
זוזי. חד גדיא. חד גדיא:
ואתא תורא. ושתה למיא. דכבה לנורא. דשרף
לחוטרא. דהכה לכלבא. דנשך לשונרא. דאכלה לגדיא.
דזבין אבא בתרי זוזי. חד גדיא. חד גדיא:
ואתא השוחט. ושחט לתורא. דשתה למיא. דכבה
לנורא. דשרף לחוטרא. דהכה לכלבא. דנשך לשונרא.
דאכלה לגדיא. דזבין אבא בתרי זוזי. חד גדיא. חד גדיא:

וְאָתָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת. וְשָׁחַט לְשׁוֹחֵט. דְּשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָה לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בְּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

וְאָתָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְשָׁחַט לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת. דְּשָׁחַט לְשׁוֹחֵט. דְּשָׁחַט לְתוֹרָא. דְּשָׁתָה לְמַיָּא. דְּכָבָה לְנוּרָא. דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא. דְּהִכָּה לְכַלְבָּא. דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא. דְּאָכְלָה לְגַדְיָא. דְּזַבִּין אַבָּא בְּתְרֵי זוּזֵי. חַד גַּדְיָא. חַד גַּדְיָא:

ואח"כ יאמר שיר השירים בנתון ובנעימות קול ואח"כ יעסוק בהלכות פסח ויגיע ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו מר שתחמפנו שינה. וכל דיני ליל ראשון יש נ"כ בליל שני ונוהגין שלא לקרות על מפתו רק פ' שמע וברכת המפיל ופ' בידך אפקיד רוחי כי ליל שמורים הוא להגן מן המזיקין:

הנהגות ימי פסח

יום א' שחרית מתפלל של יו"ט ונומרין ההלל ק"ש. ומוציאין ב' ס"ת בא' קורין ה' נגרי (ובבבת ז' נגרי) בפ' בא (משכו) עד שלא לבאותם. ובשניה לתפסיר בפ' פנחס (ובהודם הראשון) ומפסירין ביהושע (ויאמר יהושע אל העם). מוסף על נסיאות כפים ק"ש א"כ ק"י שה"י מזמור הודו כי' יאמרו גאולי ה' וכן לכל ימי פסח. אחר התפלה לך אכול בשמחה לחמך וחייב לקדש על היין במקום סעודה וקודם הקידוש יאמר אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם במועדם (ועכין שמחת יו"ט תעלה ליל אחר תפלת יו"ט). לאוכה אחרי וכלינ ה"ק שמ"ע כמו בשחרית רק שמלכנין משיב הרוח ק"ש עלינו ק"י.

ערבית כדאתמול מערבית של ליל ב' אף שהל יום א' בשבת. ומתחילין בספירת העומר:

יום ב' שחרית כדאתמול מוציאין ב' ס"ת בא' קורין בפ' אמור ה"נ (שור או כשב) ובשניה לתפסיר כדאתמול ומפסירין במלכים (ויבלה המלך) עד (לא קם כמוהו) מוסף ומנחה כדאתמול. במוצאי יו"ט ערבית של הול אחה הוכנתנו יעו"י ק"ש ספירה ומבדילין על הכוס ואינו מברך לא על הגר ולא על הבשמים:

א' דהוה"ם עפ"י האריז"ל אין מניחין תפלין בחוה"מ והמניחין אין לברך עליהם בקו"ר ויי"א שלא לברך עליהם כלל. ואי"א מ"ל. בכל ימי חוה"מ ס"פ יהלוך התפלין קודם הלל. מכאן עד סוף החג הלל בדילוג. ק"ש. ומוציאין ב' ס"ת בא' קורין נ"נ בפ' בא (קדש לי כל בכור) בב' קורא לרביעי בפ' פנחס (והקרבתם) מניה ס"ת שניה אלף ואומר ה"ק על שתיהן יהללו אחרי וכלינ ה"ק מוסף כמו ביו"ט רק יאמר והקרבתם:

ב' דהוה"ם בה"ל אסור לאכול הדם עד תחלת ליל זה. בשחרית קורין בס"ת א' נ' נגרי מפ' מבפנים (אם בכסף תלוה) עד (בחלב אמו) ובשניה (והקרבתם):

ג' דהוה"ם בס"ת א' נ"נ בפ' השא (פסל לך) עד (בחלב אמו) בב' (והקרבתם):

ד' דחוה"ם בס"ת א' נ"נ בפ' בהעלותך מן (במדבר סיני) עד (לאזרח הארץ) בשניה (והקרבתם):

שבת חוה"ם פרכית במ"ע של בבת יעו"י בעבודה ויכולו מנ"א ואין מזכיר בה של יו"ט ה"א בתה מדליקין. בשחרית אחר הלל בדילוג ק"ש. שיר השירים ק"י אכ"ת. מוציאין ב' ס"ת בא' קורין ז"נ בפ' השא (ראה אתה אומר אלי) עד (בחלב אמו) ובשניה לתפסיר (והקרבתם) ומפסירין ביחזקאל (היתה עלי יד ה') והותמין ברכות ההפטורה מקדש השבת לבד. (סימן לסדר קה"ת דהוה"ם פסח. קדש. בכספא. פסל. במדבר. אבל בחל נ'

דפסח בשבת אז נכתבה הסדר ויהיה הסימן פסל. קדש. בכפל. במדברת. יקום פורקן מוסף כמו חוה"מ ומזכירין בו של שבת. מנחה כשבת וקורין בפ' השבוע וא"א ל"ג ערבית אחר חונגתנו וא"א וי"ב וא"ק ואומרים ויתן לך:

שביעי של פסח כמרב מתפללין של יו"ט ויאמר ברכת אחת ואמונה גדולה וכו"ע שעיקר הגם היה בלילה הזה שנבקעו כל מימות שבעולם עם מי הים ועברו בתוך הים ביבשה והמצרים נטבעו בים וביהול בתי' המעביר בניו בו' יאמר בהתלבבות גדול עד נאל ישראל. קידוש על היין ו"א זמן לא בו' ילא בח'. בשחל בשבת אומר ויכולו מנ"א והותמין רק בשל שבת וא"א כ"מ. בשחרית מתפלל של יו"ט ואם הוא שבת אומרים ביוצר פיוטים של שבת חוה"מ. הלל כלונ ק"ש ובשבת בה"ש אין בתוך ומוציאין ב' ס"ת באחד קורין ה"ג ובשבת ז' מן (ויהי בשלח) עד (אני ה' רופאך) הי"ב בב' למפטיר (והקרבתם) ומפטירין בשמואל (וידבר דוד) עד סוף הסירה. (בשבת יקו"פ מ"ב) אחרי ח"ק מוסף של יו"ט והקרבתם כ"ב ק"ש א"ב פליגו בו':

אחרון של פסח ערבית כלאתמול שחרית כלאתמול ומוציאין ב' ס"ת בא' קורין ה"ג, כל הבכור) עד (אשר נתן לך) ובשבת שה"ש ק"י א"ב וקורין ז"ג ומתחילין (עשר תעשר) בב' למפטיר (והקרבתם) ומפטירין ביחזקאל (עוד היום בנוב לעמוד) שיש בה מתפלת סנחריב שהיה בפסח ומגאולה אחרונה. מזכיר ן גשמות. אב הרחמים. מוסף כלאתמול:

דיני ספירת העומר

(דה"ה) (א' בליל ב' של פסח אחר תפלת ערבית מתחילין לספור ספירת העומר ולכתחלה צריך לספור מעומד: (תפ"ב) (ב) צריך לספור בלשון שמכין ואם אינו מכין בלה"ק לא יצא כשבופר בלה"ק: (שם בא"ח) (ג) אין לספור עד אחר צה"כ אפי' בעי"ב ואם ספר ביה"ש יצא וטוב לחזור ולספור אחר צה"כ בלא ברכה: (שם פ"מ בע"ז) (ד) מותר לספור אחר צה"כ קודם תפ"ע אפי' בא"ש אם ירא שמא ישכח אה"כ: (שם מ"ח) (ה) אם שוכלים אותו ביה"ש כמה ימי הספירה ישיב אתמול הוא כך: ועע"ז ומ"ח) (ו) אסור לאכול בימי הספירה אלי שעה קודם צה"כ ואפי' התחיל לאכול כשגיע הזמן פוסק וסופר: (שם) (ז) שכח לספור בלילה סופר למחר ביום בלא ברכה ובשאר הימים סופר בברכה אבל אם עבר יום היום ובכח ולא ספר כלל מונה בשאר הימים בלא ברכה. ואם הוא מסופק אם מנה סופר שאר הימים בברכה: (שם) (ח) אונן בשהוא רק בלילה יספור ביום בלא ברכה ובשאר הימים בברכה ואם היה אונן ביום ובלילה מונה שאר הימים בלא ברכה: (אחרונים) (ט) ליל שבת ולילי יו"ט סופרים בבהכ"נ אחר קידוש וכמוצאי שבת ויו"ט סופרים בבהכ"נ קודם הבדלה וכן קודם ויתן לך היכף אחר קדיש אלם: (שם)

(נהורא) עפ"י האר"י ז"ל אין לספור בליל ב' ש"פ ספה"ע בבהכ"נ רק בתוך ההגדה. קודם הברכה יאיר תמיד אל לבו מספר הימים שצריך לספור באותה ספירה:

סדר ספירת העומר

בכל ליל קודם שיתחיל הברכה יאמר:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה ברחילו ורחימו ליחד שם י"ה ו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של ספירת העומר כמו שכתוב בתורה וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה: עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לי': ויהי נועם וכו':

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ (יכוין יוד ה"א וא"ו ה"א) אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל סְפִירַת הָעֹמֶר:

ר"ת בגימטריא אהבה"

טז ניסן הַיּוֹם יוֹם אֶחָד בָּעֹמֶר: י יום כגי׳ ג״ן סס הכולל כמנין א״ל הוי״ה

יכוין לספירה של אותו הלילה ולתיבה אחת של אנא בכח ותיבה אחת של מזמור אלהים יחננו ואות א׳ מפסוק ישמחו:

אלהים אמת

חסד שבחסד

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות: למנצח בנגינות (תהלים ס״ז) אמת נכת וכוי

רבונו של עולם אתה צויתנו על ידי משה עבדך לספור ספירת העומר כדי לטהרנו מקלפותינו וממאותינו כמו שכתבת בתורתך וספרתם לכם מבחרת השבת ביום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום כדי שיטהרו נפשות עבך ישראל מזוהמתם. ובכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שנזכות בספירת העומר שספרתי היום יתוקן מה שפגמתי בספירה (פלוני הכ״ך לאותו הלילה) ואטהר ואתקדש בקדושה של מעלה ועל ידי זה ישפע שפע רב בכל העולמות ולתקן את נפשותינו ורוחותינו ונשמותינו מכל כיב ופגם ולטהרנו ולקדשנו בקדושתך העליונה אמן סלה:

יז	ניסן היום שני ימים בעומר:	יי״ל
	יתגנו נכח גבורה בחסד	ש
יח	כו היום שלשה ימים בעומר	יי״ל
	ויטהרנו גדולת תפארת בחסד	מ
יט	כו היום ארבעה ימים בעומר:	יי״ל
	יאל ימינך נצח בחסד	ח
כ	כו היום חמשה ימים בעומר:	יי״ל
	פנין תתיר הוד בחסד	ו
כא	כו היום ששה ימים בעומר:	יי״ל
	לתנו לרוחה יסוד בחסד	ו
כב	כו היום שבעה ימים שהם שבוע ארד	
	בעומר:	יי״ל
	סלה תגיע ית ן מלכות בחסד	י
כג	כו היום שמונה ימים שהם שבוע אחד	
	ויום אחד בעומר:	יי״ל
	לרפת קבל חסד בגבורה	ר
כד	כו היום תשעה ימים שהם שבוע אחד	
	ושני ימים בעומר:	יי״ל
	נאלץ רגת גבורה בגבורה	נ
כה	כו היום עשרה ימים שהם שבוע אחד	
	ושלשה ימים בעומר:	יי״ל
	זרכך עמך תפארת בגבורה	נ
כו	כו היום אחד עשר יום שהם שבוע אחד	
	וארבעה ימים בעומר:	יי״ל
	בכל שגגנו נצח בגבורה	ו
כז	כו היום שנים עשר יום שהם שבוע אחד	
	וחמשה ימים בעומר:	יי״ל
	גויס מקרנו הוד בגבורה	ל
כח	כו היום שלשה עשר יום שהם שבוע אחר	
	וששה ימים בעומר:	יי״ל
	ישפתך נורא יסוד בגבורה	א
כט	כו היום ארבעה עשר יום שהם שני	
	שבועות בעומר:	יי״ל
	יודון קרע בטן מלכות בגבורה	ם
ל	כו היום חמשה עשר יום שהם שני	
	שבועות ויום אחד בעומר:	יי״ל
	עמיב נא תסד בתפארת	י
לא	כו היום ששה עשר יום שהם שני שבועות	
	ושני ימים בעומר:	יי״ל
	אלהים גנה גבורה בתפארת	ם
לב	כו היום שבעה עשר יום שהם שני שבועות	
	ושלשה ימים בעומר:	יי״ל
	יודון דורכי תת בתפארת	כ
לג	כו היום שמונה עשר יום שהם שני	
	שבועות וארבעה ימים בעומר:	יי״ל
	עמיב יחודך נא בתפארת	י
לד	כו היום תשעה עשר יום שהם שני	
	שבועות וחמשה ימים בעומר:	יי״ל
	כלם כנכת היד בתפארת	ת
לה	כו היום עשרים יום שהם שני שבועות	
	וששה ימים בעומר:	יי״ל
	ישמחו שמרם יסוד בתפארת	ש
לו	כו היום אחד ועשרים יום שהם שלשה	
	שבועות בעומר:	יי״ל
	ויהגנו גניד יי״ם מלכות בתפארת	ם
לז	כו היום שנים ועשרים יום שהם שלשה	
	שבועות ויום אחד בעומר:	יי״ל
	לחמים ברכם תסר בגבורה	ו
לח	כו היום שלשה ועשרים יום שהם שלשה	
	שבועות ושני ימים בעומר:	יי״ל
	כי מהרם גבורה בגבורה	מ
לט	כו היום ארבעה ועשרים יום שהם שלשה	
	שבועות ושלשה ימים בעומר:	יי״ל
	תשפוט לחמם תפארת בגבורה	ע

יז טו היום חמשה ועשרים יום שהם שלשה
שבועות וארבעה ימים בעומר: יי"ר
עמיס לקתך גלת שבגלת מ
יח טו היום ששה ועשרים יום שהם שלשה
שבועות וחמשה ימים בעומר: יי"ר
מיסול תמיד הול שבגלת י
יט טו היום שבעה ועשרים יום שהם שלשה
שבועות וששה ימים בעומר: יי"ר
ולמיס גמלס יסול שבגלת מ
כ טו היום שמונה ועשרים יום שהם ארבעה
שבועות בעומר: יי"ר
גאלן בע"ר את"ג מלכות שבגלת מ
כא טו היום תשעה ועשרים יום שהם ארבעה
שבועות ויום אחד בעומר: יי"ר
תנחס חסין חסד שבהול י
כב טו היום שלשים יום שהם ארבעה שבועות
ושני ימים בעומר: יי"ר
סלה קדוש גטורה שבהול ס
כג טו היום אחד ושלשים יום שהם ארבעה
שבועות ושלשה ימים בעומר: יי"ר
יזדוך גכוב תפארת שבהול ו
כד טו היום שנים ושלשים יום שהם ארבעה
שבועות וארבעה ימים בעומר: יי"ר
עזיס טוכך גלת שבהול ר

ל"ג בעומר

כה טו היום שלשה ושלשים יום שהם ארבעה
שבועות וחמשה ימים בעומר: יי"ר
תלהיס גכל הוד שבהול ו
כו טו היום ארבעה ושלשים יום שהם ארבעה
שבועות וששה ימים בעומר יי"ר
יזדוך עדתך יסוד שבהול ל
כז טו היום חמשה ושלשים יום שהם חמשה
שבועות בעומר: יי"ר
עמיס חק"כ פניס מלכות שבהול א
כח טו היום ששה ושלשים יום שהם חמשה
שבועות ויום אחד בעומר: יי"ר
כלס יחיד חסד שביסוד מ
כט טו היום שבעה ושלשים יום שהם חמשה
שבועות ושני ימים בעומר: יי"ר
תגן גלה גטורה שביסוד י
ל טו היום שמונה ושלשים יום שהם חמשה
שבועות ושלשה ימים בעומר: יי"ר
נתגה לעמך תפארת שביסוד מ
לא טו היום תשעה ושלשים יום שהם חמשה שבועות
וארבעה ימים בעומר: יי"ר
יכולה פנה גלת שביסוד ב
לב טו היום ארבעים יום שהם חמשה שבועות
וחמשה ימים בעומר: יי"ר
יברכנו זוכרי הוד שביסוד א
לג טו היום אחד וארבעים יום שהם חמשה
שבועות וששה ימים בעומר: יי"ר
תלהיס קדושתך יסוד שביסוד ר
לד טו היום שנים וארבעים יום שהם ששה
שבועות בעומר: יי"ר
תלהיט יגיל פזיז מלכות שביסוד ץ
לה סיון היום שלשה וארבעים יום שהם ששה
שבועות ושלשה ימים בעומר: יי"ר
ויילגו ובמע תית שבמלכות ח
לו טו היום ארבעה וארבעים יום שהם ששה
שבועות וארבעה ימים בעומר: יי"ר
לתי לקתנו גלת שבמלכות מ
לז טו היום שבעה וארבעים יום שהם ששה
שבועות וחמשה ימים בעומר: יי"ר
כל יודע הוד שבמלכות מ
לח טו היום שמונה וארבעים יום שהם ששה
שבועות וששה ימים בעומר: יי"ר
לתפי תעלומות יסוד שבמלכות ל
לט טו היום תשעה וארבעים יום שהם שבעה
שבועות בעומר: יי"ר
תגן בק"ו ל"ת מלכות שבמלכות ה

וכתב המגורהם עוהגין בספרד לקרות מסכת אבות ופרק קנין תורה בשבתות שבין פסח לשבועות בכל שבת פרק אחד, וכתב הר"ר ישראל ב"י העשם לפי שהם ימים מבוים למתן תורה כו' ורוב עניני המסכתא הם הזירוז על קריאת התורה ומעשה המלות, וגם זה הזמן כו' ויש בזאת המסכתא מן המוסרים המבוארים לפרישות כו', ע"ש. ובכר הזוכר זאת בתקנת הגאונים רב עמרם, ורב האי ז"ל, ומומתק בסדר רע"ג לעיל סי' ל"ה, ולפי משמעות המהרי"ו הי' מנהגם לומר פרקי אבות בשבתות החורף כמובא שם בביאורנו אות ו', אך מנהגנו לומר ברבי נפשי בשבתות החורף, ופרקי אבות בכל שבתות הקיץ עד ר"ה:

תענית בה"ב שנוהגים בתשכנז ונרפת להתענות אחר הפסח והחג, נזכר בתוספת קדושין דף פ"א „סקבא דשתא רגלא, פירוש רעוא של ימות השנה ליחוד ולעכירה כל ימות הרגל, שהם קבועת אנשים ונשים שבאים כלם לשמוע הדרשה, ונותנים עין זה ע"ז, וי"א לכך נהגו להתענות אחר פסח וסוכות", עכ"ל. ומוזכר בעור סי' תל"ב ע"ב. ויש סמך לזה גם בדברי רבינו הגאון לעיל סי' מ"ע ע"ב, ועיין בעור סי' תכ"ע מ"ב בשם המ"ם: **ועיין** בשנוי נוסחאות סדר ספירת העומר לרב סעדיה גאון ודינים מחודשים לפי שיטתו:

דינים הנוהגים בין פסח לעצרת

(דה"ה) (א) נוהגין שלא לישא אשה בין פסח לעצרת רק בר"ח ול"ג בעומר וג' ימי הגבלה מותר. ולעשות שדוכין מותר בין פסח לעצרת: (תל"ג וח"י סס) (ב) נוהגין שלא להסתפר בין פסח לעצרת אבל בל"ג בעומר ובערב שלפניו ומר"ח סיון ואילך מותר ואם הל ל"ג בעומר ביום א' מסתפרין בע"ש. הסגדק והמוהל ואבי הגימול מותר להסתפר בערב קודש המילה: (סס) (ג) ל"ג בעומר מרבין קצת בשמחה וא"א בו תחנון מבערב: (סס) (נהורא) נוהגין שלא להרבות בשמחה בין פסח לעצרת שמתו אז תלמידי ר"ע וכמה קהלות נחרבו בעו"ה באותו זמן. מנהג הנשים שלא לעשות מלאכה בימי ספה"ע כל הלילה. שבת שאחר פסח מתחילין לומר פרקי אבות. (שבת שאחר ר"ח אייר) מברכין בה"ב אחר אשרי קודש יהללו: ענין **תענית בה"ב** הוא מעשה אולי חטאו בימי המועדים ומתענין להיות כפרה על חטאתם והעיקר הוא רוח נשברה ויבקש סליחה מהאל המרבה לסלוח לכפר עליו ואגרת התעניתא לדקתא ואם אירע ברית מילה מצוה לאכול וא"ל התרה ואומר הש"ץ עניכו בין גואל לרופא אף בשחרית והקהל רק במנחה בברכת ש"ת ואם שכח אין מחזירין אותו ואם לא עקר רגליו יאמר עננו בלא התימה אחר יהיו לרצון:

י"ד אייר פסח קטן ולדעת יעב"ץ א"א תחנון. י"ח אייר ל"ג בעומר א"נ בו ואם חל ביום א' א"א במנחה שלפניו ל"ג. ר"ח סיון שמברכין ר"ח סיון אין מזכירין נשמות. מר"ח עד ח' בו אין מתענין אפי' יא"ל. ג' בו התהילין ימי הגבלה. האריזל לא הי' מסתפר מן ע"פ עד שבועות:

הנהגות חג השבועות

נוהגין לשמוח עשבים בבהכ"נ זכר למ"ת שהיה בהר ירוק. בערב שבועות ישמח ויגיל מאד ויסכול במקוה ויתפלל מנחה וערבית בכוונה וביחוד בערבית בברכת אהבת עולם בתיבות תורה ומצות חוקים כו' ונשמה בד"ת יאמר בהודאה עצומה כי זה היום עשה ה' לבחור בעם קדוש וקדשנו במצותיו ובתורתו. מקדשין בבהכ"נ ובביתו ואומרים זמן. ותיקן אחר בהמ"ז יאך בוריזות לבהמ"ל לעשות התקון של הלמוד כפי שנדפס בתקון ליל שבועות ונודל מעלת תקון הלימוד בלילה זו מבואר בזוה"ק ובספרים הקדושים וטוב מעט בכוונה מהרבה שלא בכוונה. וקודם עלות השחר מעט יעכול. בשחרית גומרין ההלל ק"ם א"כ מוציאין כ' ס"ת בא' יקורין ה"ג בפ' יתרו (בחודש השלישי) עד סוף הסדרא וקורא הכהן וקודש שיבחר אומרים (אקדמות) וקורין עשרת הדברות בטעם העליון ויכוין בעת שמיעת העשרת הדברות כאילו עומד עתה אצל הר סיני ושומע הדברות מפי הקב"ה ומפי משה עבד ה'. בב' למפטיר בפנחס (וביום הבכורים) עד (ונסכיהם) ומפטירין ביחזקאל א' (ויהי בשלשים שנה) עד בכי"ת. ואין הקטן מפטיר בה. מוסף של יו"ט כ"ב ק"ם א"ב עלינו כו' מזמור ס"ח. מנות שמחת יו"ט הק' הזה גדולה ורבה מאד. מנהג לאכול דבש וחלב ע"ם דבש וחלב תחת לשונך שנאמר על התורה הק' ורמז לאכלי חלב "מנחה "חדשה "לה' "בשבועותיכם ר"ת מחלב. ורחוי ללמוד התרי"ג מצות בכוונה המביאה לידי עשיה וכשיגיע למצות הנהונות בזה"ז יכוין הנני מקבל

ע"ע בקבלה אמתית לקיים אותם:

ביום ב' שחרית כלתתמול ק"ם וקורין רות ק"י אב"מ ומוציאין כ' ס"ת בא' קורין ה"ג בפ' בא (כל הבכור) ובשבת ז"ג ומתחילין (עשר תעשר). בב' למפטיר כלתתמול ומפטירין (תפלה לחבקוק) ואחר פסוק ראשון יאמר יציב פתגם ומזכירין נשמות א"ה מוסף כלתתמול. מ' בסיון הוא א"ח ואסור להתענות בו. (כ' בו) קבעו תענית בק"ק שהיה עת צרה ליעקב בשנת (ת"ח וא"מ) גזירות ושמדות ונספך דמן של ישראל וקבעוהו בכיה לדורות:

סדר חג השבועות.

צה. מעריב לחג השבועות. כך השיב רב נטרונאי גאון. **א.**] בלילי ימים טובים שחותמין ברוך פורש סוכת שלום עלינו ועל [כל עדה] עמו ישראל מנחם ציון ובונה ירושלם, אסור לחתום כך, שכך אמרו חכמים [רבי אומר] אין חותמין בשתים.

ועומדין בתפלה ומתפללים אבות וגבורות וקדושת השם, אתה בחרתנו כולי ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון ויום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו מקרא קדש זכר ליציאת מצרים. אלהינו וא"א יעלה ויבא כו' והשיאנו ה' אלהינו כענין שכתבנו בפסח. וי"ט שחל להיות בשבת אומר שבתות למנוחה ומועדים לשמחה ויום המנוח הזה ויום חג השבועות הזה וחותם באי מקדש השבת וישראל והזמנים.

ואמר (ח) [רב] י"ט שחל להיות בשבת ש"ץ היורד לפני התבה (כ) בערבית] א"צ להזכיר של יו"ט שאלמלא שבת אין ש"ץ יורד לפני התיבה בערבית ביו"ט, דכי תקינו רבנן לא תקינו אלא מפני תקנת שדים [בערב שבת הלבך א"צ להזכיר]:

צו. וכדרך שמתפלל בערבית כך מתפלל בשחרית, ומוציאין (ח) ס"ת וקורין ביום הראשון ב] מן בחדש השלישי עד סוף פסקא. **יום** שני [קורין] כל

(כ) ומפטיר בראש יחזקאל ויהי בשלשים שנה עד ותשאני רוח.

שנוי נוסחאות והגהות

צה. (ח) „רבא. (כ) במעריב":
צו. (ח) „שני". (כ) „ומפטיר קורא מן וביום הבכורים עד סוף פסקא":

מנן האלף

צה. א.] בלילי ימים טובים שחותמין ברוך פורס סוכת שלום כו' שאין חותמין בשתים. ומע"פ שכתב הרמ"ם כפ"ז דברכות סי' כ"ב לירושלם וציון חדא היא, והאומר מנחם ציון בבנין ירו' לא הוה כחותם בשתים, הכא שאני שאומר מנחם ובונה, וגלע"ד דכאן אפי' יאמר מנחם ציון בבנין ירושלם נמי מהשב בשתים, דפורס סוכת שלום ומנחם תרי מילי נינהו, והא דהזכיר הכא רבינו דין זה, וכן דין דיו"ט שחל בשבת ש"ץ היורד לפני התיבה בערבית מ"ל להזכיר של יו"ט ולא הקדים לכתבם בחה"פ, משום דסדרן של רשומים לאדכורי מילי דיו"ט בעצרת, וכן סדר השכלי לקט כל הלכות יו"ט בסדר של עצרת. ע"ש:

צו. ב.] מן בחודש השליסי עד סוף פסקא, נמרא מגילה דף ל"א „בעצרת שבעה שבועות ומפטירין בחבקוק" [שמדבר במתן תורה, אלוה מתימן יבא, רש"י] „אחרים אומרים בחודש השליסי, ומפטירין במרכבה, והאידנא לאיכא תרי יומי עבדינן כתרויהו, ואיפכא". פרש"י דהא דקאמרי אחרים בחודש השליסי ומפטיר במרכבה, ביום הראשון קרינן להו, ולקאמר ת"ק שבעה שבועות [שהוא כל הבכור] ומפטיר בחבקוק, ביום השני קרינן, למתן תורה בשני בסיון, עכ"ל. וכך הם דברי רבינו, וכזה יש לייחס לפי גרסת רש"י ז"ל בשבת דף פ"ו אבל חכמים אומרים שם עונות שלמות בעינן, ולכ"ע בשבת דהוא ז' בסיון

ניתנה

כל חבבור עד סוף פסקא, וקורא מפטיר כדאתמול וביום הבכורים, ומפטיר בחבקוק עד למנצח בנגינותי:

צז. ועומדין בתפלת מוסף, ואומרים מגן ומחיה והאל הקדוש, ואומר אתה בחרתנו מכל העמים (ה) ומפני חטאנו גלינו כו' עד כמו שכתבת עלינו בתורתך ע"י משה עבדך (ה) [בכתוב] וביום הבכורים כולי עד (כ) [כמדובר כמו בפסח]. (נכ"י א. איתא: „אלא שאומר ויום הג השבועות הזה זמן מתן תורתנו, ומי שרוצה להזכיר הפסוקים וביום הבכורים כו' ומנחתם כו' ג.] ומי שחושש שמא יטעה ואינו מזכיר פטור וסודר התפילה.)

שנוי נוסחאות והנהות

צז. (ה) „אלהינו וא"א". (ה) „כאמור". (כ) „ושני חמידין כהלכתן. אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן רחם עלינו וכו' עד כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך והשיאנו וכו', וסדר ש"ץ את התפלה כרבתיבא לעיל עד אשר נתן לך וכתחיל אזהרות". וכסדור רס"ג יש שם פיוטין על סדר חרי"ג מצות ושם אזהרות לרס"ג, כוללות שמונים מצות ברכור אנכי ה' אלהיך ששים בלא יהיה, ארבעים ושמונה בלא תשא. ע"ה ברבור זכור את יום השבת

ושי"ן

מגן חאלף

ניתנה תורה ח"כ אחאי סמכו לעשה בסיון לומר יום מתן תורתנו, דהא מיבעי לן לתפסק כר' יוחנן, וכחכמים, ור' יוסי, למתן תורה הי' בשבעה בו, והמ"א סי' תל"ד הקשה כן, ותירץ המהגנו ע"פ הרמב"ם דגרס בדהחכמים דשלש עונות שלמות בעינן, ע"ש. אבל מדיין תשאר הקושיא לשיטת רש"י ודעימי', אבן למ"ש י"ל דסמכינן אסתמא דגמרא כאן, שאמר דעבדינן כתרוייהו, ואיפכא, ש"מ דלא ס"ל כר"י וכחכמים, אלא כרבנן דסברי בתרי בשבא איקבע יראה, ושבת דמתן תורה הי' בששה בו, וליכא למימר דהגמרא לא בא הכא לקבוע הלכתא כר' יוסי או דלא כר"י, רק לסדר סדר הקריאה לדידן דאית לן תרי יומי, וכמו שקבעו הקריאות לדידן בפסח וסוכות, דא"כ אדרבא מסתבר לקרות יומא קמא בשבעה שבועות שקבעה תורה זמנה של עצרת בחמישים לספירת העומר, ויום ב' בהחודש הזה שנתנה תורה בו לר' יוסי, כנ"ל לספירה, וע"כ משום דלא ס"ל לגמרא אלא כרבנן, דבשיטי נתנה תורה, ומ"מ קריין שבעה שבועות ביום ב' אע"ג דהוי כ"א לספירה משום דבזמן שקדשו ע"פ הראי' מקלע עצרת גם בשבעה בסיון, כדאמרינן במס' ר"ה דף ו' עצרת פעמים חמשה, פעמים ששה, פעמים שבעה, ומה שהקשה המ"א עוד, דהא התורה ניתנה ביום כ"א לספירה, דביום ה' יצאו ממצרים, ותורה ניתנה בשבת, ע"ש. ור"ל דאפי' אליבא דחכמים דס"ל דבתרי בשבא איקבע סיון, ומ"ת היה בששה לחודש מ"מ היה אז יום הכ"א לספירה, וכדאמר בגמרא דף פ"ז „אייר דהאי שתא עברוה עברי", ותירוצו דוחק גדול, כמו"ש החו"י, דא"כ בני אי"ל דלית להו יו"ט של גליות מא"ל, אבל קושיתו איכה מובנת, מכ"פ אי ק"ל למה אנו עושין שבועות ביום החמישים, זה לק"מ, שזה מפורש בתורה „תספרו חמשים יום והקרבתם" כו', ואי ק"ל למה שאנו אומרים יום מתן תורתנו, והלא מ"ת בחותו שנה הי' ביום כ"א, נמי ל"ק, דהא כל המועדות שאנו עושים להם זכרון, נמי לא תליא מידי בעבורי דהאי שתא של יצי"מ, אלא במספר יום החודש, וכיון דקיי"ל כרבנן דמ"ת הי' בשיתא בירחא ספיר אנו אומרים לשיתא בירחא „מתן תורתנו", ובזה יש לתמוה נמי על קו' החוי"י על המור, שכתב במעם קריאת שבת הגדול על הגם שנעשה בו, דאין זה אלא לר' יוסי דביום ה' יצאו ממצרים ודלא כהלכתא, ע"ש. ואי"י למה והלא לרבנן נמי אתיא, כדאמר בגמרא שם דאייר דהאי שתא עברוה עברי, ודברי המור לא יסתור כלל למה שאנו עושים שבועות בשיתא בירחא, ונ"מ:

צז. ג.] ומי שחושש שמא ישמה ואינו מזכיר פטור וסודר התפלה, במס' ר"ה דף ל"ח פריך אר"מ דס"ל דברכות של ר"ה ויוכ"פ של יובל ש"ן מוציא י"ח „מ"ש הני אליבא משום דנפיסי קראי והא א"ר חנינא אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך, אלא

ויש״ן כיון שמניע כברכת ה׳ אלהיך אשר נתן לך מתחיל אזהרות ביום ראשון [והם בתוכית כסדר] וכשמסיים אומר והשיאנו. ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים ושים שלום, ואומר קדיש תתקבל:

שנוי נוסחאות והגהות

תשבת, ע״ז במצות בבד, חמשים בלא תרצח, ניח בלא תנאף, נ״ם בלא תגנוב, נ״ב בלא תענה, נ״ד בלא תחמוד, סך הכל תרי״ג מצות כלולות בעשרת הדברים:

סגן האלף

מצוס לאווטי ברכות״. ופרס״י לא״ל לומר מקראות המוספין, ורבותי מפרשין להא דרב חננאל במלכיות זכרונות שופרות, וקשיא לי הא דלא ברבנן ודלא כר״י בן נורי, דתנן אין פוחתין מעשרה מלכיות, עכ״ל. אבל ר״ת פירש דאמלכיות זכרונות ושופרות קאי, דאם אינו רוצה לאמרם יפטור עצמו, ומחלוקת רבנן וריב״נ שהתחיל לומר פסוק אחד ונילה בדעתו שאינו רוצה לכלול אותם בכלל ובתורתך כתוב, אבל קרבנות המוספין שהם במקום הקרבנות אין לבטלן, וכ׳ הרא״ם שהרבה נהלקו על ר״ת שעשה המפל עיקר, והעיקר מפל, כי פסוקי קרבנות לא נזכרו במשנה ובגמרא, כו׳. ונהגו בספרד שאין מזכירין פסוקי מוספין אלא בשבת ור״ח דרגילי ולא אתו למעבי, אבל בכל המועדות דאתו למעבי אין מזכירין, עכ״ל.

והנה רבינו הגאון ז״ל שכתב „אמי שחושש שמא יעשה כו׳ פטור״, מבואר דלא ס״ל כר״ת שאמר שאין לבטל פסוקי הקרבנות, וכן לענין מלכיות זו״ם דלר״ת ז״ל יכול לפטור עצמו מהן, נמי לא ס״ל לרבינו כוותיה, ולקמן סי׳ קי״ב לא כתב רבינו ז״ל אלא „ואם אמר שלם מכלן יצא״, ומשמע דג״פ כמזו״ם עכ״פ צריך לאמר, אמנם אם דעת רבינו ז״ל כשיטת רש״י יש לעיין, דהב״ח סי׳ תקל״ח כ׳ דמ״ם רש״י דרב חננאל אמקראות המוספין קאי לא אמר אלא במוספין דר״ה דנפיטי קראי דמוספין ור״ח, ומלכיות זו״ם, אבל בשאר מועדות דלא נפיטי קראי צריך לומר מקראות המוספין. ועי״ש שכתב דמטבג ספרד דלא כוותיה, אבל לדעה״ק דבר זה צריך הכרע, ואדרבא מסתימת דברי רש״י בדרב חננאל משמע דבכל מוספין קאמר, וכן איתא בירושלמי פרק תפלת השחר „אפי׳ אמר ונעשה לפניך חובותינו תמידי יום וקרבן מוסף יצא״, ובדרב הנגאל נמי אין המעם שהוא יוצא עם ובתורתך וגו׳ מצוס דנפיטי קראי דר״ה שצריך לומר גם מלכיות זו״ם. וכמו״ם הב״ח לדידוק מינה דבשאר מועדות צריך לומר מקראות המוספין, דא״כ תמה ע״ש למה הדר בגמרא מעמא דנפיטי קראי מצוס הא דרב חננאל, והוצרך לומר מצוס לאווטי ברכות, שהברכות עצמם ארוכות ומטעות, כיון דקראי נופייהו דמלכיות זו״ם אפי׳ בלא פסוקי מוסף נמי נפיטי, ובהאי טעמא נמי סגי שצריך ס״ך להוציאן, א״ו טעמא דרב חננאל שאל״ל פסוקי קרבנות מצוס לאתי למעבי, וכמו״ם רבינו ז״ל שיטעה בסדר התפלה, מצוס שחולקין בקרבנות, ולפי״ז אין נפ״מ בין ר״ה לשאר מועדות, וכן הוא שיטת רבינו וגם שיטת רש״י ז״ל, ואי קשיא דאכתי למה לא מתרצי כן בגמרא לאפי׳ אי ס״ל לרב חננאל נמי צריך ס״ך להוציאם מצוס דנפיטי קראי דמלכיות זו״ם, וכן הקשה באמת הרמב״ן בס׳ המלחמות דאמאר לומר כיון דאמר שמואל בדף ל״ב דהלכה כריב״נ דסגי בג׳ פסוקים, דחיקא ליה לגמרא למימר ע״ז דנפיטי קראי גם בלי קראי דמוספין, ועדיף לתרוצי מצוס לאווטי ברכות שהברכות עצמם ארוכות ומטעות: סוף דבר נראה דדעת רש״י ז״ל כדעת רבינו, ועיין שיטת הרי״ף בזה וכמ״ם הרא״ן ורמב״ן, אבל רבינו ז״ל לא ס״ל בזה כוותיה, ולקמן אות קי״ב נ״ב לא נזכר בדברי רבינו ז״ל אלא „ואם אמר שלם מכלן יצא״, ומשמע שצריך לומר דוקא הנ״פ אלו, ואינו לי כמה שיאמר כמו״ם בתורתך, ובדברי קדשך, ובניאיך, כמו״ם הר״ן והתרדכי לדעת הרי״ף, ע״ש. אבל הרי״ן ן׳ גיאות בהל׳ ר״ה כתב כדברי הרי״ף, שאם אמר ככתוב בתורתך, ובכתוב בד״ק, ועל ידי נביאך ולא הזכיר פסוקים יצא, ולדעת הרמב״ם בנוסחי התפלות כרש״י ורבינו ז״ל, וכ״כ הבי״ו בשיטתו, אולם בפ״ב מהל׳ שופר לא משמע כן, ועיין בה״ה ולח״מ שם:

הצום הזה הוא א׳ מד׳ צומות הנזכרים בספוק וה׳ דברים אירעו בו בשתברו הלוחות וכופל ההתיר בכית רחמון והובקעה בו העיר פעמים וברף אפוסמוס את התורה והופמד צלם בהיכל לכן יאונן ויקונן האדם ויצטער על כל המאורעות ההם. שחרית בחזרת התפלה הש״ץ אומר עננו כיון גואל לרופא והקהל רק במנהה בש״ת :

דינים הנוהגים מי״ז בתמוז עד אחר ט״ב

(דה״ח) (א) אין נושאין נשים ואין מסתפרין מי״ז בתמוז עד אחר ט״ב ולעשות שדוכין מותר וסעודת שדוכין מר״ח אב עד אחר התענית אסור : (תקנ״א) (ב) אבל שלמו ימי אבלו מי״ז בתמוז עד ר״ח אב מותר לספר אבל אם שלמו מר״ח עד ט״ב אסור להסתפר : (שם בש״ז ואו״ר ס״ק יד) (ג) בסילת הצפרנים מותר בש״ש : (מ״א) (ד) אין לברך שהחיינו בין המצרים על פרי חדש או מלבוש חדש אלא בשבת או על פרי שלא יצלא אותו אחר ט״ב. בגדים שאין לברך עליהן שהחיינו כגון מנעלים חדשים וחלוק ואנפלאות מותר לקנותן ולגזבן מי״ז בתמוז עד ר״ח אבל מר״ח ואילך גם אלו אסור לקנותן ולגזבם איתן : (א״ר שם) : (ה) מר״ח ואילך אסור לבכם כלי פשתן וכן אסור ליתן מר״ח לכובסת א״י אבל אם אומר לה שלא תכבס עד אחר ט״ב מותר לתת לה. (א״ר דלא כמ״א) ומי שאין לו כתונת לשבת מותר לתת לכובס א״י ולא לישראל : (שם) (ו) אסור להחליף ולגבוש בגדי פשתן לבנים מר״ח עד אחר התענית רק לצורך מצוה כמו בשבת אז אשה בימי ליבונה : (שם) (ז) אסור לרחון כל גופו אפי׳ בצונן מר״ח ואילך אבל רחצו פניו ידיו ורגליו מותר בצונן ולצורך מצוה מותר אפי׳ בחמין ולכן נדה רוחצת ומובלת- וכן אשה הלובשת לבנים רוחצת בחמין מעם כדרכה מלבד בש״ב לא תרחץ ולא תטבול : (א״ר שם) (ח) כל מי שרוחץ תמיד בש״ש לכבוד שבת מותר לרחון בחמין בש״ש שהל בו ר״ה אב אבל לא בש״ש חזון רק מותר לטבול בצונן אם מובל עצמו בכל ע״ש תמיד ואינו מבטלה מהמת מרדה ואינה וחפיפת הראש בחמין מותר בע״ש חזון מי שרגיל בכך בכל ע״ש : (שם במ״א) (ט) אסור לאכול בשר או מאכל בשר או שומן ולשתות יין מר״ח עד אחר ט״ב. ובסעודת מצוה מותר בבשר ויין : (שם)

(נהורא) כתב האריז״ל כל איתן הימים שבין המצרים יש לאדן אחר הצי היום ויבכה ויקונן על חובהמ״ק וימעט בשמחה ובעדונין בכל מה דאפשר ולא יסיח דעתו מהאבלות ורז״ל דרשו שיש אתה משוש וגו׳ שכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה ושאינו מתאבל כו׳, משבבכם אב מתשפין בשמחה במו״מ ובבנין ובנטיעה של שמחה עד אחר ט״ב :

דיני ערב ט״ב וסעודה המפסקת

(דה״ה) (א) נהגו שלא ללמוד בעמ״ב אחר הצות רק בדברים המותרים ללמוד בע״ב עצמו ולא יעייל עמ״ב : (סי׳ תקנ״ב) (ב) א״א ההגין בעמ״ב במנהה משום דאיקרי מועד : (תקנ״ב) (ג) בסעודה שאוכלין עמ״ב אחר הצות נוהגין שלא לאכול כ׳ תבשילין ונוהגין שאוכלין כל צרכן אחר חצות ואח״ז מתפללין מנהה ואוכלין סעודה המפסקת ואין אוכלין בה רק פת במלח ואין שותין אלא מים ויושבין על הארקע ואוכלין וא״צ לחלוץ מנעליו ונוהגין לאכול ביצים קשים וקרים שהוא מאכל אבלים ומובלים באפר משום ויגרם בחלץ שני ולא ישבו ג׳ כאחד לאכול סעודה המפסקת שלא יתחייבו בזימון ואם יבאו לא יזמנו : (תקנ״ב) (ד) אם התנה בפירוש בשעת סעודה המפסקת יוכל לאכול ולשתות אח״ז : (שם)

(נהורא) אחר סעודה המפסקת קודם שילך לבהכ״נ יחלוץ מנעליו ויאמר זה :

הריני מקבל עלי תענית של ת״ב באכילה ושתיה ורחיצה וסיכה ונעילת הסנדל וחשמיש המטה כפי שצונו הז״ל. והריני כוכן ומזומן לקיים מ״ע ול״ת שצוני יוצרי ובוראי לשם יחוד קב״ה ו״כ ואני מקבל עלי חמשה ענויים אלו להתאבל ולקונן על הורבן בית המקדש ועל גלות השכינה הקדושה ועל גלות ישראל עם קדוש ועל הריגת הצדיקים בשעת החורבן.

דיני ערב ט״ב וט״ב שהל בשבת

(דה״ח) (א) ערב ט״ב אם ט״ב שהל בשבת ונדחה אוכלין בשר ושותין יין בסעודה ג׳ שמפסיק ואסור למנוע. מיהו צריך להפסיק מבע״י ולא יהנוג בשמחה כ״כ ולא יש בסעודת הבריס

חברים (אבל מותר לאכול עם כ"כ ולברך בזימון) (מ"ר תקכ"ב וס"מ) ואסור בלמוד אחר חצות וא"א פרקי אבות וכ"ש: (ב) מ"כ שחל בשבת ונלחה נוהג בו אבלות שבעינעא ואסור בתה"מ ובגיל מבילה מותר: (תקכ"ל במ"א) (ג) מ"כ שחל בשבת אומרים א"ה ומזכירין בשמות: (מ"ר שם)

דיני ט"ב ודיני אבל ואונן בט"ב

(א) עם"כ קודם ברכו חולצין המנעלים ומסירין הסרוכת מהארון הקודש ובמ"ם חולצין אחר ברכו רק הש"ץ חולץ קודם ברכו ואומר מקודש המבדיל בו' (בלא שם ומלכות ולא יסיים בברכה) ואומרי' אתה חוננתנו בשאר מ"ם ואחר התפלה כשרואה את הגר אומר בורא מאורי האש ואינו מבדיל על הכוס ואינו מברך על הבשמים: (תקכ"ג תקכ"ו ותקכ"מ) (ב) בגיל מ"כ מתפללין ערבית בנחת ולרך בכי כאבלים ואחר ש"ע ק"ש עם תתקבל ובמ"ם א"א ויי"ג ולא ויתן לך: (שם) (ג) אחר קדיש קורין איכה לדרך בכי ובכל איכה מנביה קולו יותר ופסוק האחרון בכל איכה אומרים בקו"ר ואחר איכה וקינות אומרים ואתה קדוש ק"ש בלא תתקבל: (שם) (ד) אבל אפי' תוך ג' הולך לבהכ"נ בלילה ובימים על שינתרו הקינות. (תקכ"ד) אונן בגיל מ"כ אינו הולך בלילה לבהכ"נ וא"א איכה וקינות ולאחר אחר הקבורה הולך לבהכ"נ ויהי' שם על אחר הקינות: (מ"ר שם) (ה) יצטער בתשכבו אם רגיל לישכב בב' כרים הילים רק על סוף קברי אצבעותיו ולאחר שתגבן ומעבירן. ואם המיל מים ושפשף או עשה אם הי' לפלוף בעינו ודרכו לרחצן במים רותן ומעבירן. ואם המיל מים ושפשף או עשה צרכיו מותר לרהון ידיו על קברי אצבעותיו אבל בלא"ה אסור אפי' להושיט אצבעו במים: (תקכ"ד) (ז) בשחרית אין מניחין טלית ותפלין רק לובשין טלית קטן בלא ברכה (תקכ"ה) ומתפללין כל סדר היום וא"א פסוס הקטורת ולא תהלים ושיר היחוד ולא מזמור של יום. בשחרית הש"ץ אומר ענו בין נוחל לרופא (מ"ר תקכ"מ דלא כמ"ז) וא"א נחם ולא או"א ברכו בברכה. אחר שמ"ע אומרים ק"ש בלא תתקבל וא"א תחנון ולא אא"א: (ח) מוציאין ס"ת וקורין ג"ב כפי ואתחנן (כי תוליד בנים) ח"ק ומפטירין בירמיה (אסוף אסיפם) ומחזירין הס"ת ואומרים קינות ורמוי להאריך בקינות על קרוב לחצות. אחר הקינות אומרים אשרי וא"א למנצח ואומרים ובלא"ג ומלכנין פסוק ואני זאת ברית. ומוב שכל יחיד יקרא איכה גם כיום. (סי' תקכ"מ) ואסור ליסב ע"ג הספסל על אחר חצות. א"א לדוק הדין בא"כ: (תקכ"מ)

דין איסור מלאכה ונעילת הסנדל ושאילת שלום בט"ב

(א) בגיל מ"כ וכיום מ"כ עד אחר הצות אסור לעשות כל מלאכה שם כה שיהוי קצת והליכת פרה מוטב לעשות ע"י א"י אם אפשר ופרקמטיא וכל מלאכה של פרסום אסור אפי' ע"י א"י ושאין בה פרסום מותר ע"י א"י ואחר הצות מותר לעשות כל מלאכה בעצמו רק לא יסיה דעתו מאבלות: (סי' תקכ"ד) (ב) ברחוב שדרים עברים א"ל לחלוץ המנעלים וברחוב יהודים יחלוץ: (שם) (ג) אין שואלין בשלום הבירו בא"כ והליוום שאל מסיב לו בשפה רפה: (שם) (ד) מי שאוכל בא"כ מהמת חולי וכיוצא בו יאמר נחם בבהמ"ז: (סי' תקכ"ז)

דיני מנחה בט"ב ודין איסור בשר ויין אחר התענית

(א) בא"כ במנחה מניחין טלית ותפלין ומברכין עליהן ואומרים קודם מנחה שיר של יום ושה"י ואשרי והק. וקורין ויחל ומפטירין דרשו ח"ק שמ"ע נחם ואם שכח לומר בבונה ירושלים אומר בא"ת (פ"מ תקכ"ז) ואומרים עננו והש"ץ אומר ברכת כהנים וא"ב על פניהם ק"ש עם תתקבל וחולצין התפלין. והמניחין תפלין דר"ת ויקום גם עתה. אחר ערבית אם הלבנה מאירה מקדשין אותה ואם הל מ"כ ביום א' מבדיל במוצאי מ"כ על הכוס ואינו מברך לא על הגר ולא על הבשמים: (ב) אסור בבשר ויין על יום עשירי אחר חצות ואם מ"כ הוא נדחה מותר בבשר ויין ביום עשירי אף קודם הצות: (תקכ"מ) (ג) בסעודת מצוה ויולדות אף שמתענות אסורים בבשר ויין אחר התענית: (מ"ר תקכ"ה) (ד) אסור לספר ולכבס ולרהון ביום עשירי על אחר חצות ואם הוא ע"ם מותר אפי' קודם הצות: (מ"ר שם)

(בהורא) אחר ט"כ קורין לשולם פ' (ואתחנן) ומפטירין נחמו מכאן ואילך מפטירין עד השמים ו' דנחמתא. (ז"ל בלא) אמנו חז"ל לא היו ימים טובים ליסראל בא"ר כאב וביום"כ כו' וא"א כו תחנון וא"ה ולא: (ולדעת הג' יפכ"ן) אין אומרים תחנון גם בערב שבפיו:

סדר תשעה באב

צח. תשעה באב ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה כמו בחול וכשמגיע לירושלם עירך ברחמים תשוב. ובנה אותה בנין עולם. אומר: (ה) **רחם** ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלם עירך ועל ציון משכן כבודך. ועל העיר הבזויה והאבלה והשוממה הנתונה בידי [נכרים וצרים] הרמוסה ביד עריצים ויבלעוה לגיונות ויירשוה עובדי פסילים ולעמך ישראל באהבה נתתה. ולזרע ישראל ירושה הורשת. נערה ה' אלהינו מעפרה. והקיצה מארץ דוויה. נטה עליה סוכת שלומך כנהר שלום וכנחל שוטף של נוים. כי אתה ה' באש הצתה. ובאש אתה עתיד לבנותה. שנאמר ואני אהיה נאם ה' חומת אש סביב. ולכבוד אהיה בתוכה. בא"י מנחם ציון ובונה ירושלם. **א.** [וזו היא תפלה שמתפללים ערבית שחרית ומנחה.

שנוי נוסחאות והנהות

צח. (ה) חברכה זו נזכרת בירר תענית פ"ב ח"ב ובירושלמי ברכות פ"ד והגנו מעתיקים פה ע"פ נוסח ר"ש סירלאו ה"ל רחם ה' אלהינו ברחמיך הרבים ובחסדיך הנאמנים עלינו ועל עמך ישראל ועל ירושלים עירך ועל הר ציון משכן כבודך ועל העיר החרבה והאבלה והחרוסה והשוממה, הנתונה בידי זרים הרמוסה ביד עריצים ויירשוה לגיונות ויחללוה עובדי פסילים ולישראל עמך נתתה נחלה ולזרע ישורון ירושה הורשתה כי באש אתה ה' הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה באמור כו'. ונוסח רבינו סעדיה רחמה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלם עירך ועל ציון משכן כבודך ועל העיר האבדה האבלה השוממה הנתונה בידי זרים הרמוסה בבף עריצים ויבלעוה לגאי יונים, ויירשוה עובר, פסילים כי אתה ה' באש הצתה" בו'. אולם בנוסחת הרסב"ם מוסיף שם ויתנו נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ על כן ציון

ובשחרית
מגן האלף

צח. א. [וזו היא תפלה שמתפללי' ערבית ושחרית ומנחה

הגאון הרי"ן מכן גיאות הביא כן בשם רבינו ז"ל, ומסיים ומנהגנו מימות רלשונים לומרה בפונה ירושלם שבתפלת מנחה לבד. עכ"ל. והרא"ש פ"ד דתענית כתב כל ימי תמהתי למה אין אומרים אותו אלא בתפלת המנחה, כיון דקאמרינן יחיד בא"ב צריך להזכיר מעין המאורע מסתמא בכל תפלותיו קאמר, כמו ערבית שחרית ומנחה דר"ח חנוכה ופורים". ע"כ. אבן האבודרהם כ' שמנהג זה נהוג מרבינו סעדיה שכתב, שכתב שאין לאומרו אלא במנחה לבד וכבר פשט המנהג כרבינו סעדיה. עכ"ל, וכן הב"י סי' תקנ"ז דשמש רבינו סעדיה משום דלעת ערב הניתו את היכל, ובאותה שעה מזכירין שפלות ירושלם ואבליה, ומתפללים על תאחוריה. וכ' הק"ב בשם' תענית אע"נ דבפסח אע"פ שיצאו אחר חצות מ"מ מזכירין גמי בת"ש, כ"ל שקבעו במנחה להודיע שלא יאכלו בשר ולא ישתו יין עד חצות העשירי. עכ"ל, והב"ח כ' משום שתקנו לומר נחם להתפלל על ההמה, ובערבית ושחרית אינו בנחמה אלא כמי שמתו מוטל לפניו, כמו"ש הריטב"א, ע"ש. אולם לרבינו סעדיה דגרס רחם ולא נחם, אין זה תירון כלל, לפמ"ש הריטב"א דיכול לומר רחם גם בערבית ושחרית, ואפ"ה כתב רבינו סעדיה שלא לומרה אלא במנחה, ונראה דס"ל לרב סעדיה כיון דתפלת רחם לא נזכר בתלמודין, אלא בירושלמי משמע דלא ס"ל לתלמודין לתקנה קבועה. ולכן לא השכוה בשם' שבת בהדי הנך שמזכיר בהן מעין המאורע, ולכן כ' רבינו סעדיה מובא בהרי"ן ן' גאות "יש שמוסיפין בבונה ירו' רחם, מי שאומר כך אינו מפסיד למעין המאורע היא, ואמר אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה אומר", ע"ש. דס"ל דרחם בא"ב בבונה ירו' הוי מעין ברכה דידה, ורשות הוא לאומרה שם אפי' לתלמודא דידן, ויכוין דאינה אלא רשות ס"ל לרס"ג דדחו לה רבנן בפשט קלוש כ"ד, שלא לאומרה

צט. ובשחרית יורד ש"ץ ומתפלל בכל תענית. **ב.]** ואומר סליחות (ת) ועננו בין נואל לרופא. ויחיד אומרה בשומע תפלה, כמו שאומרים בכל תענית. וכן המנהג בשתי ישיבות. **ג.]** ותשעה באב שחל להיות במוצאי שבת אין אומרים ויהי נועם ה' אלהינו וכן סדר קדושה הם הכי ובכל

מגן האלף

לאומרה אלא במנחה. וכ"כ מלבונו שכתב „האומר כך אינו מפסיל", וכן מ"ם לאומרה בכונה ירו', ומשמע מזה דלא סמיך על הירוש' דלהירושלמי משמע שהיתה תקנה קבועה, ושאל שם בירו' היכן אומרה, א"ל כל דבר שהוא להבא אומרה בעבודה. כו' א"כ עיקר מקומה ברכה, ולא בכ"י, וכ"כ רב האי מובא בהלכות הרי"ן „אשם ישכה ש"ץ ולא אמרו, כיון שהוא תוספות, ולית לי' שינוי ברכה, אם לא נאמר יצא, כן נלע"ד ליישב אל נכון דברי הגאון, אבל הרי"ן נאות כתב „כיון שהוא במעבא שעבדו חכמים בחפלות כאשר מצינו בירושלמי אם שכח ולא אמרה חוזר ואומרה. עכ"ל. ודבריו מרפסן אינרי למה חמורה משארי הזכרות? וגרהה לעכ"ל דס"ל שנוסח נחם בס"ב איכה הזכרה כשאר הזכרות שממעין המאורע שאמרו כאמ' שבת, שאם שכח לאומרם ביום שאין בו מוסף אין מחזירין אותו, אלא שביום זה היא תפלה מכלל מעבא של הברכה עצמה שאין לשנותה, אבל לא נהגינן כמותו, וגם דברי ל"ע, דממ"פ א"ל לחזור ולאומרה, דבתלמודין לא נזכרה הך מעבא כלל, והירושלמי פ"ל לאומרה בעבודה א"כ איכה ממעבא ברכה של בונה ירו', ול"ע. ומה שכתב רבינו הגאון ז"ל שבשמניע לבנה אותה בגין עולם אומר רחם, הוא ע"פ גרסתו דל"ג בברכה זו „וכסא דוד לתוכה תכין", כמובא לעיל ח"א סי' ל"ם, ולגרסתנו אומר נחם אחרי וכסא דוד, קודם סיום הברכה:

צט. ב.] ואומר סליחות, בכא"י כ"מ כתוב „ואומר סליחות בחנון ומרבה", ואחריו נמשך המלפים, ולא התבונן שא"ל „בחנון המרבה" שהוא ברכת שלא לנו, וכן הביא המור סי' תקנ"ט בשם רבינו, והרי"ן ז' ניחוח הביא כן בשם מר רב פלטוי דל"ל שנינו בסליחות, דלא נרע משאר תעניות דעלמא, ומ"מ כ' המור שא"א תחינות [ר"ל תהנון בגפ"א] משום דאיקרי מועד, והנהות אשרי כ' כבר נהגו אבותינו בכל המקומות שא"א סליחות, משום דאיקרי מועד, ומצוה עלינו לקיים מנהג אבותינו, עכ"ל, וכ"כ רמ"א שם:

ג.] ות"ב שחל להיות במוצאי שבת א"א ויהי נועם, וכן סדר קדושה כו', ולאחר שקורא קינות אומרים וכא לציון גואל כו', הלבריס גראים כפותרים את עצמם בתכל"ד, והיינו יכולים לומר ולאחר שקראו קינות קאי אמ"ב שלא חל במוצאי שבת, אבל בהרי"ן ז' נאות משום „ואמר מר רב עמרם לאחר ת"ע בליל מ"ב שחל במו"ש, קורין קינות, וכשמשלימין אומר ש"ץ ובל"ל גואל וא"ק וכוליה סדרא", ולכן גראה דס"ל דלאחר קינות מעמא אחרינא איכא בנוה, וכמובא בשבלי לקט סי' רס"ז בשם רבינו אליקום ז"ל, שכתב לע"ל ובלע"ב בליל מ"ב בין בחול בין במוצ"ש, לפי שאחר הקינות צריך לבקש רחמים להביא משיח כ"ב לגאולתנו מהאבלות עכ"ל. ואינו מבין בלל לאותה קדוש שאחר ויהי נועם שאומרים בכל מוצ"ש, שהטעם הוא שהקב"ה יושב ומתמתין לתהלת ישראל, ולכן מאריכין בסדר קדושה ובתהלות, שיעתהו ישראל בהשלמת סדריהם כדי להאריך מנוח לרשעים מלחזור בגהנום, כמו"ש המור סי' רל"ח ורבינו לעיל סי' ל"ז, ובמ"ב שחל במו"ש שא"א ויהי נועם מטעם שכתב המרדכי יש מובא בב"י משום דמקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בס"ב אין עושין, אז מטעם דאיקרי מועד, אז מטעם שכתב הסמך שויהי נועם הוסד על הקמת המשכן, ואין לאומרו ביום שנחרב, וכבר כתב רבינו לעיל סי' ל"ז דכל היכא דלא אמרינן ויהי נועם לא אמרינן קדושה דסדרא, משום שכל עיקר שתיקנו סדר קדושה במוצ"ש לא כא

אלא

שנוי נוסחאות והגהות

בסדר חבבה וירושלם תתן קולה, לבי לבי על חללים מעי מעי על הרוגיהם ראה ה' והביטה וראה שמשותה ונחמנה כי כאש כו'. וכדומרי סי' רס"ם כל הנוסח כנוסחתנו בלי חוספת ומגרעת, וכן מצאתי בנוסח הוטרי גם בסדר רב עמרם כח"י א, ועמש"ל כח"א דף קכ"ה בסקור הברכות:

צט. (ת) „בחנון וברבה".

(ג) ובכל מקום שא"א ויהי נועם אין אומרים סדר קדושה. ולאחר שקורא קינות אומרים ובא לציון גואל, ואתה קדוש, וקרא זה אל [זח], אבל ודאי ואני זאת בריתי אין אומרים. מפני שקראו קינות ואי אפשר לומר ואני זאת בריתי אותם שיש בסופו לא ימושו מפיך, לפיכך אומרים ובא לציון (ג) וכולא סדרא. וכך מנהג בשתי ישיבות. וכן בקדושא דסדרא דשחרית א"א ואני זאת בריתי אותם כמו בערבית:

קי. ד.] ומוציאין ספר תורה וקורין מבי תוליד בנים עד סוף פסקא. ומפטירין בירמיה מן אסוף אסיפם כי באלה חפצתי

נאם

שנוי נוסחאות והגהות — **מנן האלף**

(ג) נמי. (ג) ואתה קדוש.

אלא משום ויהי נועם, שהוא ברכה לישראל, ואין דרך לברך התלמיד אם לא שיתברך רבו

עמו כתו"ב כאבודרהם בהלי מוצ"ש. לכן אם א"א ויהי"נ א"א סדר קדושה, אבל לאחר שהשלימו הקינות הדרכא צריך לומר וכלל"נ להתפלל להוציאנו מהאבלות, אלא שמלבד ואני זאת בריתי מפני הטעמים שהזכיר המור, שלא יהא נראה כמקיים ברית על הקינות, ועוד שבכל כעלים [מד"ת] כו, ורבינו מרמז לשני הטעמים הללו במ"ש מפני שקראו קינות, ואי אפשר" וכו' [ובשביל טעם האחרון אין לומר ואני זאת בריתי גם בשחרית, וכמו שמסיים הגאון זצ"ל.] אבל מנהגנו בערבית להתחיל מואתה קדוש, וא"א ובלל"נ משום שאין גאולה בלילה, והוא ע"פ מנהגות מנגל"א המוזכר בשכ"ל שם, דאם חל במוצ"ש מתחילין לאחר קינות בואתה קדוש, ע"ש:

ושנינו במס' סופרים פי"ח ה"ד ומובא בטור סי' תקל"ט, "יש שקורין ספר קינות בערב, ויש שמאחרין עד הבקר לאחר קה"ת, עומד החזן וראשו מתפלש בספר. ובגדיו מפולשין, וקורא קינות בבכיה ויללה, כו' ומתרגם לפי שיבינו אחר העם והנשים והתינוקת, שהנשים הייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים כו' ואם אינן יודעות בלה"ק מלמדין אותן בכל לשון שהן יכולות לשמוע וללמוד, מכאן אחרו שהמברך צריך שיגביה קולו משום בניו הקטנים ואשתו ובנותיו, כו':

קי. ד.] ומוציאין ספר תורה וקורין מבי תוליד בנים. מגילה ל"א ע"ב, אמר אביי האידנא נהוג עלמא למקרי מבי תוליד בנים ומפטירין אסוף אסיפם, וכתב במס' סופרים שם הלכה ז' הקורא אומר ברוך דיין האמת, ויש מניחין את התורה על הקרקע בעטיפה שחורה, ואומר תפלה עטרת ראשו, וקורעין ומספידין, כאדם שמתו מוטל לפניו. ויש שמגיע את מקומן. [כאבל אחר שבוע ראשונה] ויש שיורדין מספסליהן לחפה. [כאבל בשבוע ראשונה] וכלן מתפלשין בעפר, ואין אומרים שלום זל"ז כל הלילה וכל היום עד שישלימו הטס קינות, בשעת הקינות אסור לספר דבר ולצאת לחוץ, כדי שלא יפסיק לבו מן האבילות, כש"כ לשוח עם הנכרי, עכ"ל. ומ"ש לומר ברוך דיין האמת, קאי לענין הקורא בתורה כמו"ש הב"י, וכתב המ"א טוב שיאמרינה בלי שם ומלכות קודם שקורא בתורה, ומ"ש יש שמניחין ס"ת על הקרקע, בתורת האדם לרמב"ן ובטור העתיקו "תיק" התורה, וכן מסתבר, דס"ת עצמה אסור להניחה על הקרקע כדאי' ביו"ד סי' רפ"ב, ובהרי"ן נאות בשם רב האי מביא דוגמתו, וז"ל: מה שאתם נוהגים להוציא ס"ת בשחרית בלי תיק, ואלא לומר אשרי העם שככה לו, ובמנהג אתם מוציאין בתיק לא תשנו ממנהגכם, ע"ש. ומ"ש דקורעין ומספידין כמי שמתו מוטל לפניו, כן הוא בירושלמי סוף תענית, ר' יהודה מחייב בכפיית לעמה ולא הודו לו חכמים, ופריך שם מ"מ דרכנן, ואמרו עשו כמי שמתו מוטל לפניו, אינו לא כופה ולא יבן ע"נ מטה כפויה, ע"ש. דדינו כאונן ופטור מהאבלות, אלא דא"כ קשה למה מחייב לשנות מקומו, או לשבת ע"נ קרקע, וי"ל דה"ק דמנהגות שונות יש. דיש שמחשבים זאת כאונן וקורעים ומספידין כמי שהתו מוטל לפניו, ויש שאין קורעין

נאם ה' ה.] והכי אמר רב נטרונאי, בר הילאי (ה) [גאון] בט"ב אין קורין אלא שלשה בלבד. והמפטיר בנביא הוא יקרא השלישי. כדרך שעושים במנחה של יום הכפורים, דמי שקורא בשלישי הוא מפטיר בנביא. ו.] והמפטיר בט"ב צריך לברך לפניה ולאחריה. אלא בתחילה מברך אחת, ולבסוף מברך שלשה. צדיק בכל הדורות, ורחם על ציון, ואת צמח דוד, ורביעית אין מברך.

כא. ז.] ותשעה באב שחל להיות בין בשני ובין בחמישי, ובין באחד בשבת, ובשלשי וברביעי, (ה) קורין בבי תוליד בנים. ובמנחה ויחל משה. והכי אמר רב נטרונאי (ב) [גאון] ט"ב שחל להיות בשבת, להבדיל

שנוי נוסחאות והגהות	מנן האלף
כ. (ה) ריש בתיבתא'	אלא מפטין מקומם כאחל בשבוע שניה,
כא. (ה) בשחרית". (ב) ריש בתיבתא".	או כאחל בשבוע רחשונה, שיושבים ע"ג
	קרקע. אבל הגר"א ז"ל כתב דס"ל כהר"פ
	מוכח ביו"ד שפ"ח סעיף ד' ברמ"א שנוהג

באון כל דבר שאבל אסור, לבד הליצת הסנדל שצריך לחזור אחר צרכי מת ע"ש:

ה.] והכי אמר רב נטרונאי כו'. אין קורין אלא שלשה, והמפטיר בנביא הוא יקרא השלישי כדרך שעושין במנחת יוהכ"פ, לכאורה מאי פשיטותא איכא מפי במנחת יוהכ"פ שהמפטיר בנביא הוא השלישי יותר מע"ב, ומאי קמ"ל רבינו בזה? וגראה משום דכמגילה דף כ"ב איכעי להו תע"ל בכמה קורמין, דמשום דאית בהו מוסף תפלה שהוא תפלת עננו [עיין רש"י] אפשר דדמיא לר"ה וחולו של מועד דקרינן ארבע משום קרבן מוסף דאית בהו. וקפשיט מברייתא דקתני תע"ל וע"ב קורין ג', ורב אשי רצה למפשט ממתניתין דקתני זה הכלל כל יום שיש בו מוסף קורין ד', דאתי לאתויי תע"ל וע"ב, ואקשי עלוי בגמרא דא"כ לא אתיא מתניתין לא כת"ק ולא ר' יוסי, דאפי' ר' יוסי סל"ל כמ"ב לעולם קורין ב' ומפטיר אחד, היינו שהשליחי הוא המפטיר. ע"כ. ולכאורה אפשר לומר מדלא אסיקו בש בגמרא דברי רב אשי בתיובתא, לא דהו בזה כלל דברי רב אשי, ואפשר לתרוצי דמתניתין כרבי יוסי. ור' יוסי נמי הכי אתאי דמפטיר אחד הוין מהכך תלתא דקרי, וכמו דמפטיר אינו עולה למנין ז', כן אינו עולה למנין ג', וזה הכלל דמתניתין לאתויי תע"ל וע"ב דקרי ד' עם המפטיר. וכן הקשו בחמת בש בתוס', ונלהקו לתרצו, אבל י"ל דהגמרא לא הש לאהרן דברי רב אשי מבוש דתליא בפלוגתא דלקמן אי עולה למנין ז'. ולמ"ד דאינו עולה, בחמת יום לפסוק כרב אשי דהוא בתרא וכמוש"ם בתוספות. אבן רבינו הגאון ז"ל כתב לעיל סי' כ"ו הכרעה להלכה, דבמקום שמפטיקין בקדים אין המפטיר עולה, ובמקום שאין מפטיקין עולה, ע"כ. וא"כ בתע"ל וע"ב שאין מפטיקין בקדים עולה למנין ג', ולהכי כתב רבינו שהמפטיר בנביא יקרא השליחי כדרך מנחת יוהכ"פ דאי שקורא שליחי הוא מפטיר בנביא" דבש במנחת יוכ"פ פשיטא לן שעולה למנין ג', דעל כאן לא קאבעי לן בגמרא אלא בתע"ל וע"ב, דאיכא מוסף של תפלת עננו, אבל במנחת יוהכ"פ ליכא בה מוסף תפלה של עננו, פשיטא לן, דבא לאמרו כמגילה דף ל"א "במנחת יוהכ"פ קורין בעריות ומפטיר ביונה" שהמפטיר הוא ממנין ג'. וזה שכ' הגאון דהוא ה"ל בתע"ל וע"ב נמי הוי המפטיר ממנין ג', כיון שאין מפטיקין בהו בקדים, כגלע"ד נכון בפירוש דברי רבינו ז"ל:

ו.] והמפטיר בט"ב צריך לברך כו'. [כבר הזכרתי כ"פ שלא הי' בזל רבינו הכ"י סדרו של הגאון ז"ל, ולכן לא הביא הדברים ממקורם הראשון.] וכתב המעם שלא נתקנה ברכה על התורה רק לבבת ויו"ט שמזכירין בש ענין היום, ומודים להש על המתנה הגדולה שנתן לנו מאותן הימים, ע"ש. ומ"ש את צמח דוד, כ"ה נוסחתו גם לעיל סי' פ"ח, אבל בסי' ל"ב כ' לומר "שמחנו":

כא. ז.] ות"ב שחל בין בשני ובין בחמישי. ובין בא' בשבת, ובשלשי וברביעי כו'

להבדיל בשבת אי אפשר. (נ) [שכשעשון] חכמים תקנת כדרב תחליפא בר אביסי אמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס. ח.] דוקא דאין לו יין, (ל) אבל במקום שמצוי יין אין עושין כל

שנוי נוסחאות והגהות מנן תאלף

(נ) „שכשתקנו". (ל) „במצאי שבת". כו', כנמ' תענית דף כ"ט שנינו הל להיות בשני וכהמיסי קורין שלשה, ע"ש. ואמ"נ דאיתא במדרשות „הסכיעני במרורים הרוני לעמה, הוי אומר ביום שחל בו פסח חל בו, פ"ב. וקיימל לה: כל"ו פסח, מ"מ - ל"ק - למה תני חל להיות בשני, דבזמנם היו מקדשים ע"פ ראי', ואפשר דמקלע נס בשני. אבל לבני רבינו ז"ל קשה להולמם, דלא הזכיר יום הששי, משום דלא מקלע ביה מ"כ, והזכיר יום השני ויום הרביעי, דאיכא דמקלע מ"כ בהנך יומי, וכן כתב הגאון עצמו לעיל בסי' ל"ב לענין פסח דבתרין בשבתא, ובארבעה, ומעלי שבתא, לא מיקלע פסחא כלל, ול"ע:

ח.] דוקא דאין לו יין. אבל במקום שמצוי יין אין עושין כל עיקר. וכבת"י כ"מ מוסיף לשון לזה: „וזה שיש לו יין אסור באותה שעה, דאמר מר עמ"ב לא יאכל בשר ולא ישתה יין", הרא"ש בסוף תס' תענית מביא זאת בשם הה"ג וז"ל „בשתא דקמ"ל מתפלל אדם של מוצ"ש בשבת [ברכות דף כ"ז] ואומר הבדלה על הכוס, היכא דמיקלע מ"כ כמד בשבת דמתבעי לאפסוקי מבעו"י מהו לאבדולי כו', דלמא כיון דאלו מבדיל קבליה לא"כ עלוי כו', ואיחייב ליה בענוי דשויה חול, דהא אמר המבדיל בין קדש לחול ואיתסר ליה בשתיה, דהאמר [ערובין מ'] נבי יוהכ"פ [לענין זמן ביוהכ"פ אומרו אפי' בשוק, משום דא"ת] לאס יקדש ויאמר זמן ולבתיה, כיון דקבלי' איתסר עלויה. הלכך לא מבדיל עד דנפיק חד בשבתא כו', ואפ"נ דאמר מר [פסחים ק"ז] מבדיל והולך כל היום כלו ומפי לא, ה"מ היכא דהוה שרי למיכל, הכא דלא שרי למיכל בחד בשבתא מבדיל לאורתא בתרין בשבתא, ע"ש. ולפי"ז נמ"נ על רבינו ז"ל למה לו לחפש מעמים שלא להבדיל על הכוס בשבת; ולמימר דלא נתקנה תקנה דמתפלל של מוצ"ש בשבת ואומר הבדלה על הכוס אלא בחופן פאין לו כוס להבדלה לבד מבדה"מ"ז, או שאסור לשתות משום ערב מ"כ, היפך לי' דהא בבר אסר מ"ש הבתיה, כיון שהבדיל ובויה הול בבר קבל לפ"כ עלי', דומיא דיוהכ"פ שאמרו כיון דקבלי' איתסר עלוי בשתיה, ובדברי הה"נ. ונראה לקוצר דעתי לומר דשיטת רבינו הגאון ז"ל כשיטת הגאון המוזכר בריי"ף פ"ק דתענית דאיתא התם לענין תענית שפוסק בו מבעו"י, „הזיל לגאון דקאמר תע"פ שפיסק הוזר ואוכל עד ביכא הפסק" והרי"ף חולק עליו, וכתב אבן מסתברא לן כי' דהיכא דקבלי' עלוי תענית איתסר לאיכל ומבתי, דבהדיא אמרינן לענין זמן על הכוס ביוהכ"פ היכא לא מבד בגרך עלוי ובתי לי' כיון דאמר זמן קבלי' עלויה ואתסר, מכ"ל. והרז"ה ז"ל מתרץ דברי ז"ל בגאון ואמר דלא אמרו אלא לענין ברכה בלא ההא הברכה כמונית ס"ם לבטלה, אבל קבלה אחרת שמפסיק בה מבעו"י בתענית אין לנו, וכ"כ פס בשם רב האי גאון ע"ש. וגם רמב"ן בס החולק על ו ואמר מ"ש בעל המאור שאין קבלה אסרת לענין תענית, מי שיודע פי' ההלכה בפרק בתרא בברייתא כל שהוא משום ע"כ כו' יראה שהקבלה אוסרת. ומ"מ כ' שהפסקה בל' קבלה אין לנו אלא ביוהכ"פ שמוסיפין מקודש על ההול, ע"ש. ולפי"ז י"ל דלא פסיקא לי' לרבינו הגאון ז"ל הוכחת הכה"ג מתמ"ם ביוהכ"פ כיון דאמר זמן קבלי' עלויה, דלא אמרו שם אלא שאם יהיה תהי' הברכה לבטלה, אבל קבלה אינה אוסרת, ובאן בפ"כ כיון שבאמת עדיין אינו ביהש"מ, רק שמותר לו להתפלל ולהבדיל ולהיות ברכה לבטלה ה' מותר לו לשתות הכוס. ונראה עוד שם הבדל אם אומר „שהחיינו לזמן הזה", שחוזר על זמן של יוהכ"פ, אם לא יקבל עליו הזמן הזה משום תוספות יוהכ"פ. ויאמר עליו אח"כ את הכוס הוי ברכה לבטלה, שמוכיח ממעשיו שאין זה זמן יוהכ"פ רק של ערב יוהכ"פ, משא"כ אם יאמר אחר שאמר „המבדיל בין קדש לחול" אין מוכח ממעשיו שהיא ברכה לבטלה. וכ"כ הרי"ן גאות דקדוש והבדלה הולאה ניהו וכל - אימת

דעבדן

(ה) [בל עיקר] ולפטר מן הבדלה כל עיקר אי אפשר, שהרי לא טעם כלום משנכנס חול הלבן אין תקנה אלא להבדיל על היין. במוצאי ט"ב. וכך אנו נוהגין. וכן ראיתי רבותינו שעושין, אבל לא על האור.

קב. ט.] וחייבין כהנים לישא את כפיהם בין בשחרית בין במנחה. **ומחייבינן** למנהג אבלותא בט"ב. דהתהוא יומא נשרף בית אלהינו. ותנו רבנן [תענית דף ל.] בל מצות שנוהגות באבל נוהגות בט"ב. אסור [באכילה ובשתיה] וברחיצה, ובסיכה, ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה. ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים. במשנה [במדרש] בהלכות ובהגדות אבל קורא במקום שאינו רגיל לקרות. י.] ושונה במקום שאינו רגיל לשנות. ותנוקות של בית רבן אינן בטלים דברי ר"מ. ר' יהודה אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות, ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות. אבל קורא

באיוב

שנוי נוסחאות והגהות

(ס) .כן, וה שיש לו יין אסור באותה שעה דאמר מר ערב ט"ב לא יאכל בשר ולא ישתה יין".

מנן האלף

למכרך זמנה הוא, למולה לקכ"ה דמבדיל בין קדושה לחולה, דהרי מי שאין לו מבדיל כל היום כלו ע"ם. וגם אין מקבל למ"ב בזה, ואפי' אם יקבל אין הקבלה אפי' לדעת הרמב"ן אינה עדיין, והפסקה אפי' לדעת הרמב"ן אינה אוסרת

כדברי הרז"ה. וכש"כ שבאמת אינו מקבל למ"ב

ולכן מוכיח לה רבינו מפנים אחרים, שהחיתר הזה שאמרו מתפלל אדם של מוצ"ש בשבת ומבדיל על הכוס, לא התירו אלא דוקא באין לו יין להבדלה, ומוכרח להבדיל על כוס של בהמ"ז, כמו"ש התוס' והרא"ש בפ"ג דברכות דהיינו דוקא לצורך מצוה או מפוס אונס ע"ם. וכ"כ המור סי' רצ"ג ע"ם. והרי"ן ן' ניאות כ' דאפי' אין לו יין לא יבדיל בשבת דהא אפשר להבדיל למחר, וכמ"ב פסקו כלהו רשוותא אם. אל במו"ם שיבדיל בשמשלים תעניתו ע"ם. ולפי כת"י כ"מ יש בזה גם קצת איסור, וכמובא במור סי' תקי"ב בזה דעת הגאון רב שר שלום דמ"ב שאל יום א' או שבאה ליום א', שפיר דמי למ"כל בשרא ולמשתי יין, אבל אין אנו רגילים כך, ואף בשבת אין אנו אוכלים בשר ושותין יין בסעודא המפסקת מפוס חורבן הבית, וכ"כ הש"ל רס"ו בשם הא"ג. וכ"כ אבי העזרי שא"א בשר ואין שותין יין בסעודה המפסקת. וכ"כ שם"ג בשם גאון כי אין חובה להעלות בסעודת שלמה. אלא שרשאי ע"ם, וכן כ"ל גם בדעת רבינו ז"ל מא"ם לקמן סי' ק"ג "והלכתא עמ"ב שאל בשבת כו', ובהאי סעודתא דמפסיק בי' אם רצה לאכול בשר אלים ויין מנתו רשאי" ומשמע דקאי נמי אדלעיל אאם אל בשבת. דבסעודתא דמפסיק בי' דוקא יין מנתו מותר. וזה שאמר רבינו "וזה שיש לו יין אסור באותו שעה, דאמר מר עמ"ב לא יאכל בשר", וכוונתו שאסור אלא המנהג, ולכן אין תקנה אלא להבדיל במוצאי מ"ב, ודברי רבינו מיוסדים על אדני פז. ועיין בתה"מ

וברא"ם ממה שכתב עליו הרמב"ן, אך המנהג כדברי רבינו ז"ל:

קב. ט.] וחייבים כהנים לישא כפיהם בין בשחרית בין במנחה. תענית דף כ"ו ע"ב דאמרו "והלכה כר' יוסי [דאמר נעילה יש בה נטילת כפים, מנחה אין בה כ"כ.] והאידנא מ"ם פרסי כהני ידייהו במנחתא לתעניתא, כיון דסמוך לשקיעת החמה קא פרסי, כתפלת נעילה דמי. אבל בתענית שיש בו נעילה כיוכ"פ, ותע"ל, שמתפללים מנחה בעוד היום גדול, כי רבינו לעיל ה"ח סי' ס"ח שאין בו נטילת כפים.

ותחת מנחה נוטלין כפיהם בנעילה, ע"ם:

י.] ושונה במקום שאינו רגיל לשנות. בגמרא לפנינו איתא "וקורא בקינות בתיוב וכדברים הרעים שבירמיה, ותינוקות של בית רבן בטלים, משום שנאמר פקודי

ה'

באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה. ותנוקות של בית רבן בטלים, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי [לבן]. יא.] ואפילו עוברות ומניקות חייבות לישב בתענית בתשעה באב. (ח)

קג. ולא מבעי תשעה באב נופיה דאסור. אלא מריש ירחא דאב נמי מבעי ליה לשנויי ולא (ח) [לשטח] נפשיה. יב.] כדתניא משנכנס אב מבעטין בשמחה. שבת שהל ט"ב להיות בתוכה אסורין לבכם ולספר, ובחמישי מותרים מפני כבוד השבת. (ב) ובערב ט"ב מבעי ליה למיכל ולמשתי מבעוד יום. ובהאי מעודתא דמפסקי בה אסור למיכל בה בשרא ומשתי בה חמרא כדתנן. ערב ט"ב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין. אמרו עליו על ר' יהודה בר אילעי ערב תשעה באב יושב בין תנור וכירים ומביאין לו פת הרבה ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמו שמתו מוטל לפניו. (ובכת"י א. וב"מ איתא: והלכתא ערב ט"ב שח"ל בשבת אוכל אדם ושותה כל צורכו. ומעלה על שלחנו אפי' בסעודת שלמה הסלך יג.] בשעתו וכחאי

שנוי נוסחאות והגהות

כב. (ח) „כדתניא עוברות ומניקות מתענות ומשלימות ביום הכפורים" רעין מגה"א דמ"ש כדתניא הוא מ"ם.

כג. (ח) „לאוברוחי". (ב) הגי מילי עד התענית אבל לאחר התענית מותר".

סנן חאלף

ה' ישרים", ונרסת רבינו יונה מכוונת, דבכתא זו „וקורת בקינות" היא מגה שמינה לריבה לדעת ת"ק דהא קורת הוא אפי' במקום שאינו רגיל לקרות כמ"ב בקינות, וכן מ"ש „תסב"ר במליס" הוא דעת ר' יהודה, ואמ"ל דת"ק נמי הכי מ"ל לא הי' צריך ר"י לשנותו, ולכן נרסת המחוורת „אינן במליס", ומ"ש „משום שנאמר פקודי ה' ישרים", קאי אלגיל שאסור לקרות בתורה וגו"כ, וכ"ה ברי"ף ורא"ש וכן הגיה הגר"א ז"ל:

יא.] ואפילו עוברות ומניקות חייבות לישב בתענית בט"ב נמרא פ"ד דפסחים דף נ"ד ע"ב, דרש רבא עוברות ומניקות מתענות ומשלימות כדרך שמתענות ומשלימות ביוהכ"פ, ובכת"י ב"מ מוסיף בו „כדתניא" כו' והוא מ"ם:

קג. יב.] כדתניא משנכנס אב כו' ל"ל כדתנן, והוא במס' תענית כ"ו ע"ב, ומ"ש שבת שהל ט"ב להיות בתוכה אסורין מלספר ולבכם ובחמשה מותרים, מפני כבוד השבת. כ"ז בס המגה, והוא כרשב"ג דאינו אסור אלא אותו שבת. ובכת"י ב"מ מוסיף „וה"מ עד התענית אבל לאחר התענית מותר". והוא כר"מ שם בברייתא דאמר רבא הלכה כר"מ והלכה כרשב"ג ותרוייהו לקולא. ומ"ש „ובהאי סעודתא דמפסקי בה אסור למיכל בשרא ומשתי חמרא", הוא מימרא דרב יהודה בבעבודה שאינו מפסיק בה מותר. ולא הזכיר הגאון ז"ל דמקודם שם שעות מותר בבע' ויין אפי' בסעודה המפסיק בה, וכדאיתא מימרא דרב יהודה דקיי"ל כן להלכה, משום דכלל זה במה שכתב „בעב"ב מבע"ל למיכל ומשתי מבעו"י, ובהאי סעודתא" כו'. דמשמע בסעודה הסמוך לתענית:

יג.] בשעתו. דאיכא למ"ד במס' ניסין דף ס"ח מלך והדיוט ומלך, ואיכא למ"ד מלך והדיוט. שבשנמרד בוב לא חיר למלכותו, לפיכך אמר בשעתו בעת מלכו ותקפו שהיה אוכל הוא וכריו ס' כור סולת, לשון רש"י. ומ"ש „ובהאי סעודתא דמפסיק בי', הם רבה כו' כהבתי לעיל בשי' ק"א אות ה' דקאי גם אמ"ב שהל בשבת דס"ל לגאון לאסור מלך המנהג אחר שם לאכול בשר ולשתות יין אמ"ב הוא בשר מליח שהמעם נפסל אחרי ג' וג' ימים, או יין מנתו שהוא יין כ"ז שתוסם, שאין בו אפי' משום גילוי:

ובהאי סעודתא דספסיק בו. אם רצה לאכול בשר מליח ולשתות יין מנתו הרשות בידו. יד.] וכך אמרו משם רי מקום שנהגו לעשות מלאכה בט"ב עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים. (ג) וכל העושה בה מלאכה אינו רואה סימן ברכה לעולם, וכל האוכל ושותה בו כודאי לא יראה בשמחת ירושלם, וכל המתאבל על ירושלם זוכה ורואה בנחמתה, שנאמר שמחו את ירושלם וגומר.)

כך. תנו רבנן. נוהג אכילות מר"ה אב עד התענית דברי ר"מ. ר' יהודה אומר כל החורש כלו אסור, רשב"ג אומר אין אסור אלא אותה שכת בלבד. אמר רבא הלכה כר"מ. ואי"ר הלכה כרשב"ג. וצריכי דאי אשמועינן הלכה כר"מ לחודיה הוה אמינא אפי' מר"ח אסור לספר ולכבס. קמ"ל דהלכה כרשב"ג דאסר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד. ואי אשמועינן חלכה כרשב"ג לחודיה, הוה אמינא אפילו לאחריו נמי אסור לספר ולכבס, קמ"ל דהלכה כר"מ דאמר אינו אסור אלא עד התענית אבל לאחר התענית מותר וכן הלכה.

שנוי נוסחאות והגהות

(ג) כלת"י א. רשב"ג אומר כל אדם יעשה כתלמיד חכם:

מגן האלף

יד.] וכך אמרו משום ר"י. בסדר הגלפס פירש הר"ת הלזה והלפים „ר' יוחנן" ומין לזה שום ביאור דלא מצינו שם בענין הזה לבדי ר' יוחנן כלל. והאמת יורה דרכו, שהגאון ז"ל העתיק כפי סגנון סדר הגמרא שם, דאיתא התם דף ל', לא יאכל בשר ולא ישתה יין, תנא. אכל אוכל בשר מליח ושותה יין מנתו. ואח"כ איתא אמרי מר"ר מ"ר כך הי' מנהגו של ר' יהודה בר אילעי ערב ט"ב מביאין לו פת חרבה במלח כו', ודומה כמי שמתו מוטל לפניו. ואח"ז אמרו תנן התם מקום שנהגו לעשות מלאכה בט"ב עד וכ"מ ת"ת בעלים דשבע"ת כל אדם יעשה עצמו כת"ח כו'. ואח"כ מיבא מימרא דרע"ק שכל העושה מלאכה אינו רואה סימן ברכה, ודברי חכמים כל העושה מלאכה ואינו מתאבל לא יראה בשמחת ירושלם שב' שיטו אחה מקום כל המתאבלים עליה, מכאן אמרו כל המתאבל על ירו' זוכה ורואה בשמחתה. עכלה"ה. וכל המדקדק אחרי דברי רבינו יראה שהעתיק כל הסגנון זה אחר זה, רק שהמעתיק החסיר [אחרי וכך אמרו משם ר"י, שהוא ר' יהודה בר' אילעי] את כל הנאמר בו שהיו מביאין לו פת חרבה, ומפני שכתב בר"ת ר"י הבא המלפים שהוא ר"ת „ר' יוחנן" הלפים זאת כלי שיחת עין:

(דה"ח) (א) ביום כ' של ר"ח אלול מתחילין לתקוע ותוקעין כל חודש אלול חוץ מערב ר"ה:
(תקפ"ח) (ב) נוהגין לעמוד בתשמורת. לומר סליחות. ביום א' אלפני ר"ה ואם חל ר"ה ביום ב' או ג' אז מתחילין לעמוד מיום א' של שבוע שלפניו: (סס) (ג) הש"ץ צריך להתעטף בטלית בשעה שיאמר י"ג מדות: (סס) (ד) אכל אסור לגאת מביתו לבהכ"נ לומר סליחות מלבד בער"ה צריך לילך לבהכ"נ: (סס) (ה) ביום א' של סליחות נוהגין רוב הקהל להתענות ולהשלים התענית: ומ"א תקס"ב) (ו) בער"ה נוהגין כולם להתענות וא"צ לא קבלה ולא השלמה ואין קורין ויחל ומ"א אומ"א ברכנו במנחה: (מ"א הקפ"ח) (ז) אין נופלין על פניהם בער"ה בתפלה אבל בתשמורת בסליחות נופלים ואף שנתשך אמירת סליחות על היום:
(סס) (ח) מכבסין ומסתפרין בער"ה ונוהגין לטבול בער"ה מטוס קרי: (סב)

דיני וסדר התרת נדרים

סודעת זאת לכל איש ישראל שאין שייך התרת נדרים או שאלה והפרה רק לנדרים ושבועות שנדר או נשבע האדם בתה שנוגע לעצמו בלבד כגון אוכל ולא אוכל איתן ולא איתן וכדומה אבל בנדר ושבועה שנשבע לחבירו או לטוס מי שתשביעו יהיה מחויב עם ודא שיהיה איזו מועיל לזה שום שאלה או היתר או הפרה כלל וכלל:
(דה"ח) מה שנוהגין בהתרת נדרים לומר כי א"א לפורסם ז"א מועיל רק לנדרים ששכח אבל לנדרים שזוכר אותם וצריך להתירם צריך לפרוס הנדר ואם לאו אין מתירים לו ודי בשתפרס הנדר לפני אחד מהמתירין: (שבלי לקט)
מתאספים בין כסא לעמוד ומוסרין בני עניינים האלה זה הסדר. ויעמוד לפני עדה הקדושה ואם איני יכול בפני עדה מ"מ צריכים להיות ב"ד דהיינו ג'. ויאמר זה:

שִׁמְעוּ נָא רַבּוֹתַי דִּינִים מוּמְחִים כָּל נֶדֶר אוֹ שְׁבוּעָה אוֹ אִסָּר אוֹ קוֹנָם אוֹ חֵרֶם שֶׁנָּדַרְתִּי אוֹ נִשְׁבַּעְתִּי בְּהָקִיץ אוֹ בַּחֲלוֹם אוֹ נִשְׁבַּעְתִּי בְּשֵׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים שֶׁאֵינָם נִמְחָקִים וּבְשֵׁם הוי"ה בָּרוּךְ הוּא וְכָל מִינֵי גְזֵרוֹת שֶׁקִּבַּלְתִּי עָלַי וַאֲפִילוּ גְזֵרוֹת שִׁמְשׁוֹן וְכָל שׁוּם אִסּוּר וַאֲפִילוּ אִסּוּר הַנָּאָה שֶׁאָסַרְתִּי עָלַי אוֹ עַל אֲחֵרִים בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁל אִסּוּר בֵּין בִּלְשׁוֹן אִסּוּר אוֹ חֵרֶם אוֹ קוֹנָם וְכָל שׁוּם קַבָּלָה אֲפִילוּ שֶׁל מִצְוָה שֶׁקִּבַּלְתִּי עָלַי בֵּין בִּלְשׁוֹן נֶדֶר בֵּין בִּלְשׁוֹן נְדָבָה בֵּין בִּלְשׁוֹן שְׁבוּעָה בֵּין בִּלְשׁוֹן גְזֵרוּת בֵּין בְּכָל לָשׁוֹן וְגַם הַנַּעֲשֶׂה בִּתְקִיעַת כַּף בֵּין כָּל נֶדֶר וּבֵין כָּל נְדָבָה וּבֵין שׁוּם מִנְהָג שֶׁל מִצְוָה שֶׁנָּהַגְתִּי אֶת עַצְמִי וְכָל מוֹצָא שְׂפָתַי שֶׁיָּצָא מִפִּי אוֹ שֶׁנָּדַרְתִּי וְנָמַרְתִּי בְּלִבִּי לַעֲשׂוֹת שׁוּם מִצְוָה מֵהַמִּצְוֹת אוֹ אֵיזוֹ הַנְהָגָה טוֹבָה אוֹ אֵיזֶה דָּבָר טוֹב שֶׁנָּהַגְתִּי שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וְלֹא הִתְנֵיתִי שֶׁיְּהֵא בְּלִי נֶדֶר הֵן דָּבָר שֶׁעָשִׂיתִי הֵן עַל עַצְמִי הֵן עַל אֲחֵרִים הֵן אוֹתָם הַיְדוּעִים לִי הֵן אוֹתָן שֶׁבָּרַר שִׁכְחָתִי. בְּכֻלְּהוֹן אִתְחַרְטְנָא בְּהוֹן מֵעַכְשָׁו וְשׁוֹאֵל וּמְבַקֵּשׁ אֲנִי מִמְּשַׁלְּתְּכֶם

הַתָּרָה עֲלֵיהֶם כִּי יָרֵאתִי פֶּן נִכְשַׁלְתִּי וְנִלְכַּדְתִּי חַס וְשָׁלוֹם בְּעוֹן נְדָרִים וּשְׁבוּעוֹת וּנְזִירוֹת וַחֲרָמוֹת וְאִסּוּרִין וְקוֹנָמוֹת וְהַסְכָּמוֹת. וְאֵין אֲנִי תּוֹהֵא חַס וְשָׁלוֹם עַל קִיּוּם הַמַּעֲשִׂים טוֹבִים הָהֵם שֶׁעָשִׂיתִי. רַק אֲנִי מִתְחָרֵט עַל קַבָּלַת הָעֹנָשִׁים בְּלָשׁוֹן נֶדֶר אוֹ שְׁבוּעָה אוֹ נְזִירוּת אוֹ אִסּוּר אוֹ חֵרֶם אוֹ קוֹנָם אוֹ הַסְכָּמָה אוֹ קַבָּלָה בְּלֵב וּמִתְחָרֵט אֲנִי עַל זֶה שֶׁלֹּא אָמַרְתִּי הִנְנִי עוֹשֶׂה דָּבָר זֶה בְּלִי נֶדֶר וּשְׁבוּעָה וּנְזִירוּת וְחֵרֶם אִסּוּר וְקוֹנָם וְקַבָּלָה בְּלֵב. לָכֵן אֲנִי שׁוֹאֵל הַתָּרָה בְּכֻלְּהוֹן. אֲנִי מִתְחָרֵט עַל כָּל הַנִּזְכָּר בֵּין אִם הָיוּ הַמַּעֲשִׂים מִדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים בְּמָמוֹן. בֵּין מֵהַדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים בְּגוּף. בֵּין מֵהַדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים אֶל הַנְּשָׁמָה. בְּכֻלְּהוֹן אֲנִי מִתְחָרֵט עַל לְשׁוֹן נֶדֶר וּשְׁבוּעָה וּנְזִירוּת וְאִסּוּר וְחֵרֶם וְקוֹנָם וְקַבָּלָה בְּלֵב. וְהִנֵּה מִצַּד הַדִּין. הַמִּתְחָרֵט וְהַמְבַקֵּשׁ הַתָּרָה צָרִיךְ לְפָרוֹט הַנֶּדֶר. אַךְ דַּעוּ נָא רַבּוֹתַי. כִּי אִי אֶפְשָׁר לְפוֹרְטָם כִּי רַבִּים הֵם וְאֵין אֲנִי מְבַקֵּשׁ הַתָּרָה עַל אוֹתָם הַנְּדָרִים שֶׁאֵין לְהַתִּיר אוֹתָם. עַל כֵּן יִהְיוּ נָא בְּעֵינֵיכֶם. כְּאִלּוּ הָיִיתִי פּוֹרְטָם:

והמתירין מסיכין לו נ״פ בלשון הזה:

הַכֹּל יִהְיוּ מֻתָּרִים לְךָ הַכֹּל מְחוּלִים לְךָ הַכֹּל שְׁרוּיִים לְךָ אֵין כָּאן לֹא נֶדֶר וְלֹא שְׁבוּעָה וְלֹא נְזִירוּת וְלֹא חֵרֶם וְלֹא אִסּוּר וְלֹא קוֹנָם. אֲבָל יֵשׁ כָּאן מְחִילָה וּסְלִיחָה וְכַפָּרָה. וּכְשֵׁם שֶׁמֻּתָּרִים הַבַּיִת דִּין שֶׁל מַטָּה כָּךְ יִהְיוּ מֻתָּרִים מִבַּיִת דִּין שֶׁל מַעְלָה:

ואח״כ יהא מוסר מודעה בפניהם ויאמר בלשון הזה:

הֲרֵי אֲנִי מוֹסֵר מוֹדָעָה לְפָנֶיכֶם וַאֲנִי מְבַטֵּל מִכָּאן וּלְהַבָּא כָּל הַנְּדָרִים וְכָל שְׁבוּעוֹת וּנְזִירוֹת וְאִסּוּרִין וְקוֹנָמוֹת וַחֲרָמוֹת וְהַסְכָּמוֹת וַקַּבָּלָה בְּלֵב שֶׁאֲקַבֵּל עָלַי בְּשַׁעְתִּי הֵן בְּהָקִיץ הֵן בַּחֲלוֹם חוּץ מִנִּדְרֵי תַעֲנִית בְּשַׁעַת מִנְחָה. וּבְאֹם שֶׁאֶשְׁכַּח לְהַתְנוֹת מוֹדָעָה הַזֹּאת וְאָדוּר מֵהַיּוֹם עוֹד מֵעַתָּה אֲנִי מִתְחָרֵט עֲלֵיהֶם וּמִתְנֶה עֲלֵיהֶם שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן בְּטֵלִין וּמְבֻטָּלִין לָא שְׁרִירִין וְלָא קַיָּמִין וְלָא יְהוֹן חָלִין כְּלָל וּכְלָל כְּכֻלָּן אִתְחַרְטְנָא בְּהוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

בכניסתו לבית הכנסת בליל ר״ה קודם ערבית אומרים תפלה זו :

א חוה קְטַנָּה תְּפִלּוֹתֶיהָ. עוֹרְכָה וְעוֹנָה תְּהִלּוֹתֶיהָ. אַל נָא רְפָא נָא לְמַחֲלוֹתֶיהָ. תִּכְלָה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ :

ב נוֹעָם מַיִם לְךָ תִּקְרָאוּ. וְשִׁיר וְהִלּוּלִים כִּי לְךָ נָאוּ. עַל מַה הַּעֲלִים עֵינֶיךָ וְתִרְאֶה. זְרִים אָכְלוּ גַּחֲלוֹתֶיהָ. תִּכְלָה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ :

ג עַה אָת צֹאנְךָ אֲרִיות זְרוּ. וּשְׁפוֹךְ חֲרוֹנְךָ בְּאוֹמְרִים עֵרוּ. וְכַנַּת יְמִינְךָ פְּרֹצוּ וְאֵרוּ. לֹא הִשְׁאִירוּ עוֹלְלוֹתֶיהָ. תִּכְלָה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ :

ד הַי תַּעֲלֶה בְּהָדָר מָבוֹר. וּמִבֵּית כֶּלֶא עָלֶיהָ תִּשְׁבּוֹר. וְהַפְּלֵא פֶּלֶא בְּצֵאתָהּ בְּגִבּוֹר. לְהָתֵם וְכָלָה מַחֲלוֹתֶיהָ. תִּכְלָה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ :

ה יְלֵה קָבְעוּ הַגּוּי בְּלוֹ. וְטוּבָהּ שָׂבְעוּ וּבְזוּ אִישׁ לוֹ. וְלִבָּהּ קִרְעוּ וּבְכָל זֹאת לֹא מִמֶּךָּ נָעוּ מַעְגְּלוֹתֶיהָ. תִּכְלָה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ :

ו מָרוּה הַבַּת וְחָשֶׁקָה הַגְּבִיר. לַחְפּוֹץ קִרְבַת הוֹדָהּ וְתַעֲבִיר. מִלֵּב רַאֲבַת נַפְשָׁהּ וְהַמִּיר. לְבַקֵּשׁ אַהֲבַת כְּלוּלוֹתֶיהָ. תִּכְלָה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ :

ז חָה בְּנַחַת לְגַיָּה רַבָּצָה. רַב נִזְנֶחָה מֵרוּד חָפָצָה. וְהִיא כְּפוֹרַחַת עָלָהָה נָצָה. לֹא הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלוֹתֶיהָ. תִּכְלָה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ :

ח זָקוּ וְגִילוּ כִּי שוּד גָּמַר. לְצוּר הוֹחִילוּ בְּרִיתוֹ שָׁמַר. לְקָם וְתַעֲלוּ לְצִיּוֹן וְאָמַר סְלוּ סְלוּ מְסִלּוֹתֶיהָ. תָּחֵל שָׁנָה וּבִרְכוֹתֶיהָ :

דיני תפלת ראש השנה

(דה״ח) (א) צ״ל להיות כשו״ת תהת הלמד : (מ״ת תקפ״ב) (ב) אם שכח לומר וכן תן כהדך וההם המלך הקדוש ה״ל לומר רק אתה בחרתנו ואם מעה והתפלל של הול דינו כמו ביו״ם : (ג) צ״ל שהשלמן בקתן תחת בין הב׳ : (מ״ת שם) (ד) מר״ה עד מולאי יוה״כ כופלין בכל הקדישים לעילא ולעילא : (שם)

תפלת ראש השנה

לערבית, ולשחרית, ולמנחה

למוסף ולמנחה כי שם יי אקרא הבו גדל לאלהינו :

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ :

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה :

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר: מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

מי

מקור הברכות

זכרנו סמכע הנוסח הלו כפי המובא בראשונים הוא סמבע קדומה מאד, ואין ספק שנוסחתם הי' מקובל בידם דור אחר דור מזמן התנאים האנשי כה"ג אבל לא מצאנוה בתלמוד רק מזמן הגאונים כמו"ש הרא"ש פ"ק דברכות והמור מביא גם ממ"ש במ"ש שתפלתן של ר"ה ויוכ"פ משונה מיו"ט ע"ש. ואל זה רמז בעל מס' סופרים פי"ט, ואין מזכירין זכרונות בג' ראשונות ואחרונות אלא בר"ה ויוהכ"פ לבד. [ובמור הגרסא וא"א זכרנו בג"ר, וכתוב בג"א, אלא בר"ה ויוהכ"פ.] ור"ל דכל הנוסחות זכרנו. ומי כמוך זוכר יצוריו, וחכור רחמיך וכבוש בעסך, וכתוב לחיים, ובספר חיים נזכר כו', כלם זכרונות ניכהי. ואפי' הנוסח הנוסף בקדושת השם ובכן ובכן, ובכן, נמי נגר מלכיות זכרונות שופרות תיקנום כמו"ש הרד"א. ולכן ב' הרא"ש שם אם תקנת גאונים לאמרו מנ"ל דמחזירין אותו, והכי נקטינן, אך התוס' בספ"ק דברכות ובדף ל"ר בתבו אכל הני. דמחזירין אותו אם לא אמרם, והמרדכי בתב דהר"ם מאוור"א ור"ת הקשו ע"ז, ממ"ש שבת כ"ר. „ימים שאין בם קרבן מוסף, טעה ולא הזכיר א"צ לחזור", והגר"א ז"ל סי' תקפ"ב כתב ע"ז שהיא ראי' שאין עליה תשובה. ואם כי תלילה לתולעת בבוני להשיב ע"ד, מ"מ נראה לישב דעתן של ראשונים, שכתבו בבל הני רצריך לחזור, דס"ל דאינם דומים לכל מה דחשוב שם במס' שבת כמו יעוי", וענני, ועל הנסים, דכלהו מעין המאורע לשעבר ניהו, ולכן חילקו בין יש בהם קרבן מוסף לאין בהם, דכל מעין המאורע שאין בם מוסף לאו דאורייתא ניהו, כמו"ש רש"י שם, אבל הזכרה או תפלה דלא חלא במעין המאורע סמה שעבר, רק שמזדים בם להשם יתברך או מתפללים עליהם בזמנם, לא חליא מידי אי הוי מה"ת או לא, דכל נוסח התפלות ג"כ אינן אלא רבכנן, ואין זה אלא מגזף מסבעת חכמים שסבעו הצרכים הללו בזמניהם, דימא דהזכרת משיב הרוח, או שא"ת מל וסמר רמחזירין אותו, אע"ג דפשיטא שאינן מה"ת, ורומה לזה כתב הגאון רי"ץ ז' גאות בתפלת נתם בס"ב „כיון שהוא בסמבע שסבעו חכמים בתפלות כאשר מצינו בירושלמי אם שבת ולא אמרה, תחר ואומרה". ונראה רעתו שתפלה זו ביום זה מכלל מסבע הברכה של בונה ירושלם היא, אע"ג שלא נמצאה תפלה זו בתלמודין אלא בירושלמי. אינו מוכרח כלל שלא נתקנה מזמן הראשונים ושהתלמוד שלנו חילק בזה על הירו', דסמבע הברכות לא היו צריכין להזכירם בתלמוד רק בסמה שנוגע לאיזה ספק ודין, כיון שהתפלות היו שגור בפי בלם. ואע"פ שנתלקו בזה, על הרי"ץ גאות, נראה דעיקר סעם התולקים דס"ל דגם נתם לא הוי' סמבע ברבה אלא ממעין המאורע, וראי' לזה שבירו' גופי' לא הצריכו להזכירו אלא בעבודה, ואנו שאומרים אותו לכתחלה, הוא מטעם אחר שאמרו, שאם בא להזכיר במעין כל ברכה מזכיר. אבל הזכרות הללו דבימים אלו הוין צורכי רבים, הם סמבע הברכות עצמם ולכן ס"ל דאע"ג שלא נזכרו בתלמוד מ"מ כבר נהגו בזמנם לאומרם, דהגאונים לא יתקנו מעצמם

בִּי כְמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:
וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

קדושה לס"ן כשחרית לעיל לד 54 ולמנחה בחלק ח' לד 236. יכסמנים לכי אל מלך גדול גדול וקדוש אתה יחחיל ובכן:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶלָה:
וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וְאֵימָתְךָ
עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ וְיִרָאוּךָ כָּל הַמַּעֲשִׂים. וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ
כל

מקור הברכות

כה שלא הי' קבלה בידם. שוב מצאתי כדברי ספורש בתוס' ר"י חסיד, שכתב בס"ש ברכות י"ב והלכתא ברבא דאמר המלך הק' והמלך המשפט .שיכול להיות דמורה רבא לרבא [דאמר דבחאל הק' נמי יצא, משום שנאמר ונבה כי והאל הקדוש נקדש בצדקה] שיצא בדיעבד, אלא דלר"א א"צ לאומרו אפי' לכתחלה, וחא דנקט יצא, לפי שאינו מקפיד מה יאמר, המלך או האל, ודבה מצריך לכתחילה לומר המלך, ובזה פוסק התלמוד ברבה. אבל בהמלך המשפט מחזירין אותו לפי שהוא משנה ממטבע שמבעו חכמים בברכות, וכן בזכרנו, מי כמוך, ובכתוב, וכן בספר, אומר רבי שמחזירין אותו לפי שמשנה ממטבע, עכ"ל. וממילא גם קו' המרדכי לפי פירוש הגר"א מהמלך הקדוש דאפי' שם יצא לרב בדיעבד, ובש"ב באלו הזכרות, נמי לקים, דשאני התם דכתיב קרא והאל הקדוש נקדש בצדקה:

אלא רש להקשות ע"ז ממ"ש בברכות שם, ארב"ח משמי' דרב כל השנה בלה מתפלל ארם האל הק' מלך או"צ ומשפט. חוץ מעשרת ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ שאומר המלך הקי המלך,המשפט, ומדלא הזכיר אלא אלו, ש"מ דשארי הזכרות לא היו עריין בזמן התלמוד, ול"ל דלא הזכיר הני אלא משום דאפרנ עליה ר' אלעזר ואמר, אפי' אמר האה"ק יצא שני' והאל הקדוש נקדש בצדקה, דא"כ בהמלך המשפט דלא,אפלוג עלי' ר"א ליל להזכירו, אבל אין זה קושי', הדא דמצינו שגם בזה נחלקו, בראמר מאי הוה עלה, רב יוסף אמר האל הק' מלך או"צ ומשפט, ועוד לפי גרסה הרי"ף פליג ר"א גופי' עליו ואמר ,אפי' אמר האל המשפט יצא", ועוד י"ל דקס"ל דצריך לומר שניהם בה"י. וכן מצאתי בתשובת הגאונים שהובאו מהגניזה לרב יהודאי גאון ז"ל שכתב ,אסור להוסיף אפי' אות אחת, בא ולמר מלך הק' ומלך המשפט כמה חכמים נחלקו עד שקבעו הלכה, כדאמר, ר"י אמר מלך הק', מלך המשפט, רבא אמר המלך הקי, המלך המשפט, והלכתא כוותי' דרבא. וכן ראיתי אותה הגרסא בש"ס ישן שנכתבה כחמש מאות שנה לפני זמנו של הרמב"ם והזכירה בפט"ו מהל' תלה, ומש"ה הוצרך רבה ב"ח להזכיר שם אלו מפני שהי' ספק בנוסחהם ודיניהם, אבל שארי הנוסחאות שהי' מקובל בידם לא נזכר. בש"ס, זה הנלע"ד ליישב דעתן של ראשונים ז"ל, אך לדינא נקטינן דא"צ לחזור רק באם לא אמר המלך הקדוש:

לדוך הוה, ובכן. כר ברס"ג ליתא בל הנוסח הזה ועיין נוסחתו לקמן. **ובתוב** בשערי תשובה לרב האי גאון ז"ל: ושאלתם בתפלת ר"ה כמה אינון ובכן ובכן, חקונא דא דפרישו רבנן קמאי, והיינו בתקיעתא דבי רב דאתי רב וחדש לון. ובכן ובכן ובכן. אתתקינו תלתא,ולא יתיר. וכאן דאמר יתיר טעות, והנהו תלתא אית בהו מלין סמירין דאתמסרו לחכמין, ואתון לחזנין אזהירו דלא למיסר יתיר ולא אתחזי לון. **ותקוה** טובה, בויטרי כת"י א. ל"ג ,טובה":

ובכן חן פחדך, הטור סי' תקפ"ב כתב שיש בו מ"ד תיבות, והוא מכוין לפי נוסח רב עמרם ז"ל, ועיין בב"י שכתב שהוא טעות ביד המוחקים תיבה .כמו' ראי"כ אינן אלא מ"נ, וגם

כָּל־הַבְּרוּאִים וְיַעֲשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אַחַת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשָּׁלְטָן לְפָנֶיךָ עֹז בְּיָדְךָ וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל מַה־שֶּׁבָּרָאתָ:

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְהוָה לְעַמֶּךָ תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ וְתִקְוָה (טובה) לִדּוֹרְשֶׁיךָ וּפִתְחוֹן פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ. שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ. וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ. וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ. וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ וִישָׁרִים יַעֲלוֹזוּ. וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ. וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּה כְּעָשָׁן תִּכְלֶה. כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן־הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה יְהוָה לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ. יִמְלוֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ. וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יְהוָה צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בָּחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ. וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

אם חל יו"ט במוצאי שבת אומרים ותודיענו תמצא בתפלת שלש רגלים

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם (לשבת השבת הזה

סקור הברכות

רע"ג גרס לי', וע"ע שם בטור שיש לומר וכבן שהוא לשון המקרא. ויש בו רמז לשם ע"ב ורב עמרם ז"ל גרס לי' שלשה סעמים, וכמחזיו גורס „ואז צדיקים יראו", ע"ש הכתוב אז צדיקים יודו לשמך כו', אך הס"א בשם הזוהר כתב כדברי רבינו והרע"ב ז"ל:

אתה בחרתנו, נוסח זה נזכר ביומא דף פ"ז „עולא כר רב נחית קמיה דרבא פתח באתה בחרתנו וסיים [בגיילה] כמה אנו ובמה חיינו, ובמסכת סופרים פרק כי הלכה ז' איתא: והיכן מקלסין, אלהינו ואלהי אבותינו גלה כבוד מלכותך ובו' והשיאנו כו'. וכתוב לחיים, ועיין רש"י בסס' סוטה דף מ' שכתן גדול המברך על מחילת העון אומר אתה בחרתנו והוחם מלך מוחל וסולח לעונותינו כו'. ושמך הגדול עלינו קראת, עיין נוסח רס"ג והו"ל:

מועדי

הזה ואת יום) הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה. יום (זכרון) תְּרוּעָה (באהבה) מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם: (מוסף וספני חטאינו

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדּוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה: זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מְלוֹךְ עַל כָּל־הָעוֹלָם (כֻּלּוֹ) בִּכְבוֹדֶךָ וְהִנָּשֵׂא עַל כָּל־הָאָרֶץ בִּיקָרֶךָ וְהוֹפַע בַּהֲדַר גְּאוֹן עֻזֶּךָ עַל כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל אַרְצֶךָ. וְיֵדַע כָּל־פָּעוּל כִּי אַתָּה פְעַלְתּוֹ וְיָבִין כָּל־יָצוּר כִּי אַתָּה יְצַרְתּוֹ וְיֹאמַר כֹּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה:

(לסכת אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתינו קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. (לסכת והנחילנו יהוה אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וינוחו בו ישראל מקדשי שמך) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת כִּי אַתָּה אֱלֹהִים אֱמֶת וּדְבָרְךָ

אמת

מקור הברכות

מועדי כו׳ זכרון תרועה כו׳ וליחא שם נוסח יעלה ויבא ולא כל נוסח והשיאנו. אבל בירושלמי פ״ס דברכות נזכר והשיאנו לאומרו אפ״י בר״ה דאיקרי מועד אליבא דשמואל, ע״ש. נוסה ותחן לנו נזכר בסמ״ג ברכות דף ל״ג:

זכרון תרועה מקרא קדש. ול״ג באהבה מקרא קדש כמו״ש המ״ז ומ״א כשם לכוש שאין אהבה בדין, ולענין זכרון תרועה כ׳ השב״ל סי׳ רפ״ו שיש מהחכמים אומרים כן כשחל בשבת, אבל כשחל בחול אומרים „יום תרועה״, וכ״כ בגמרא ובפסיקתא ובמ״ס, אבל יא שאין לשנות, אלא בין בחול ובין בשבת אומר זכרון תרועה כשום דבסוף פרק בהרא דר״ה דרשינן זכרון אלו זכרונות, תרועה אלו שופרות, ואין התנא מחלק בין בא בחול לבא בשבת ע״ש, ולענין זכר ליציאת מצרים שאל אחיו ר׳ בנימן והלא לא מצינו שנכתב בר״ה ויו״כ יצי״מ כדרך שכתוב בשבת ושכועות וסוכו״, ותירץ דראוי לומר לפי מה ששנינו ר״א אומר בחשרי בו׳ בר״ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים ור׳ יהושע לא פליג עליו בזה, וגבי יוהכ״פ מצינו במשנה תורה גבי שלוח עבדים חברה כי עבד הייה, והניא ר׳ ישמעאל בנו של ר״י בן ברוקא אומר לפי שנאמר

אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ
השבת ו) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

רְצֵה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם. וְהָשֵׁב אֶת־
הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל
בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה
יְהוָה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: מודים דרבנן (לעיל כנד 254.)

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שֶׁאַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר
וָדוֹר. נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל־
נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ. וְעַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל
נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב
כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם
קִוִּינוּ לָךְ:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:
וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת. הָאֵל
יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ
נָאֶה לְהוֹדוֹת: (נס"ן ברכת כהנים)

לשחרית ולמוסף	למנחה ולמעריב
שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד	שָׁלוֹם רָב עַל
וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ בָּרְכֵנוּ	יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים
אבינו	לעולם

מקור הברכות

תעבירו שופר ביוהכ"פ כו' כיון שהגיע יוהכ"פ חקנו ביד בשופר נפטרו העברים לבתיהם כו': **וידע** כל שעול ליחא ברס"ג. ודברך אמת וקים לעד, ל"ג וברוך „מלכנו אמת, והר"ם מביא מביא זאה בשם מנהגים, וכן לא נמצא „כי אתה אלהים אמת" בשום כת"י אך המור מביאו, והטעם שאמרו וברוך אמת, מובא בשביל בשם הפסיקתא שאדהיר יצא בדימוס, וא"ל הקב"ה אתה סימן לבניך כו', והבי' בשם המרוכי [לא מצאתי בס' המרדכי שלפנינו] והרר"א בשם מדרש תהלים כתב, לעולם ה' דברך נצב בשמים, למשפטיך עמדו היום, אבר דור כשם שהתקנת עם האדם ודנת אותו ברחמים כו' אלמלא דנת אדה"ר, לא חיה אפי' שעה אחתי והתקנת עמו ברחמים, כך התקנת עמו שאתה דן את בניו ברחמים:

אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם: וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

לְעוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל הַשָּׁלוֹם

בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם: אלהי נצור וכו׳:

אם חל ר״ה בשבת מתחיל הש״ץ ויכולו ואומר מגן אבות המלך הקדוש וחותם בשל שבת לבד
ואח״כ במה מדליקין קדיש שלם וכופלים לעילא קידוש על הכוס שהחיינו עלינו ק״ש:
אי׳ בכתבים אחר ש״ש קודם קדיש בתרא בשני לילות ר״ה ויוה״כ אומרים לדוד מזמור
תמצא בשיר של יום:
נוהגין לברך איש את אחיו בליל ר״ה בלשון זה:

לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתֵב וְתֵחָתֵם: לרבים תִּכָּתְבוּ וְתֵחָתְמוּ:
לנקבה לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתְבִי וְתֵחָתְמִי:
לרבות תִּכָּתְבְנָה וְתֵחָתַמְנָה:

סדר ליל ראש השנה

איתא בכתבים בלאתו מבהכ״נ ילך לביתו ויטמח לבו ויבטח בהש״י ויקדש בלב שלם ובנפש
חפצה וירחיק ממנו כל יצון ואנהה שלא יחן פתחון פה למקטרג. בקידוש ליל ב׳ יצבור בנר
אחד או יניח פרי אחד ואומר שהחיינו (וכן אמר בהלכות הגרות בליל ב׳) ולעמת האר״י
ז״ל אי״ל לחפש אחר פרי אחד. וגם בלא זה צריך לברך שהחיינו:

קידוש לראש השנה

כשחל בשבת אומרים יום הששי עד ברא אלהים לעשות
על היין סברי מרנן ורבנן ורבותי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־עָם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל־לָשׁוֹן וְקִדַּשְׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וַתִּתֶּן לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם (לשבת השבת הזה ואת יום) הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה יוֹם זִכְרוֹן תְּרוּעָה באהבה מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל־הָעַמִּים. וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ השבת (ו) יִשְׂרָאֵל

וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן: שהחיינו

כשחל ראש השנה במוצאי שבת אומרים גם שתי ברכות הללו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ. וְאֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ: הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה: ויסדר שלחנו ויאכל ויטמה כי הוא יו"ט:

(דה"ח) (ה) יאכל דגים כגיל ר"ה מטוס סימן לפרות ולרבות כדגים (סי' תקפ"ג) ואוכלים בר"ה ראש כבש ואומר י"ר כו' שנהיה לראש ולא לזנב וגם ים בו זכר אילו של יצחק ואם אין לו ראש כבש יאכל ראש דג או כל מין אחר מטוס מעם הראשון: (כ) נוהגין לאכול כגיל ר"ה תפוח מתוק בדבש ואומרים זה:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה:

ומברכין על התפוח תחלה בורא פרי העץ שהתפוח עיקר ועל הדבש א"צ לברך ואחר שאכל התפוח יאמר י"ר הא"ל כדי שלא להפסיק בין ברכה לאכילה ואם אמר הי"ר בין ברכה לאכילה א"צ לברך שנית: (מ"א ומ"ר שם) (ג) יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים בר"ה שאגוז בגימ' חטא ועוד שמרבים כיחה וגיעה ומבטלין התפלה: (שם) (ד) לא יאמם מעמו בשני לילות של ר"ה ואם הוא ליל מבילה שלא היתה יכולה לטבול מקודם מותר ויחזור ויטבול שחרית מטוס קרי: (שם א"ר)

(נהורא) נוהגין לאכול כל מיני מתיקה וכמ' מבוה"ק שלא לאכול בר"ה שום דבר חמוץ אמי' לימוני ויש אוכלים רמונים ואומרים יה"ר מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שנרבה זכיות כרמון גם יאכיל מגיים על שלחנו ויעלה מנות לגייס ואביונים. ואיתא בכתבים טוב לקרות ליל ר"ה מסכת ר"ה והם ל' פרקים נגד ל' אותיות הוי"ה כו':

(דה"ח) (ה) אומרים אבינו מלכנו בר"ה אחר ש"ע של שחרית ומנחה ואם חל בשבת א"א וכן במנחה של ע"ש א"א. יש לומר כלה בעירי תחת הלמד (מ"ה) וצ"ל סלח ומחל כי מחילה גדולה מסליחה. וצ"ל קרע רוע במרכא מפחא ובגשימה אחת. צ"ל מחה והעבר חטאתינו ופשעינו כו': (מ"ז) (ב) המתפלל מוסף והתוקע אם אינם נומלים שכר הם היוכים לעלות לתורה: (קצור של"ה) (ג) כשים מילה מלין בין קה"ת לתקיעת שופר ואם הל ר"ה בשבת אף שאין תוקעין מלין קודם אחרי: (שם ומע"ז)

(נהורא) תפלת אבינו מלכנו היא גדולה ונפלאה דומנת תפלת י"ח ור"ע נמנה בתפלה זו ע"כ צריך לכוין בה בשבה למען הרוגים ויקבל ע"ש מיתת סקילה על קידוש ה'. ובשבה למען מבוחים יקבל ע"ש מס"כ של הרג ובשבה למען בני בתם יקבל ע"ש מס"כ שרפה יחנק: אח"כ ק"ש אין כמוך ומוציאין כ' ס"ת ואומרים י"ג מדות רבש"ע ברוך שמיה כו' שמע ישראל נדלו על הכל תמצא בשחרית. אחר ההפטרה אם הוא שבת אומרים יקום פורקן:

(דה"ה) (ה) צריך לתקוע מעומד ואין לסמוך על שום דבר שאם יעמד אותו דבר יפול אבל הגבור יכולין ליסב בתקיעות דמיושב אבל בתקיעות שעל סדר הברכות צריכין הגבור נ"כ לעמוד אבל בדיעבד אם תקע מיושב יצא (מ"א תקפ"ה) ונוהגין לתקוע התקיעות שקודם התפלה על הבימה: (ב) קודם שיתקע ביום א' וביום ב' יברך מקבמ"ו לשמוע קול שופר ויברך שהחייינו (ונכון שילכם בגד חדש בתקיעת שופר ביום ב') ואפילו בבר יצא ומברך להוציא אחרים שאינם יודעים לברך בעצמן מברך ג' ברכות אלו אבל אם תוקע להוציא אנשים שיודעים בעצמן לברך והתוקע בעצמו בבר יצא יברך השומע ב' ברכות אלו: (שם) (ג) טוב לתקוע בלי ימין אם אפשר ואיפר יד בשמאל ולרוך לבסות השופר בשעת ברכה ויהפוך פי השופר למעלה בשעת תקיעה: (שם) (ד) אם צריך תוקע אחד ולא היה יכול לתקוע יכול אחר לתקוע על סמך ברכה שבירך הראשון וכן אם התחיל לתקוע ולא יכול להשלים. וכן אפי' ד' וה' יכולין לתקוע על סמך ברכה שבירך הראשון כיון ששמעו הברכה אבל אם התוקע הב' בא להב"ל אחר שבירך הראשון ולא שמע הברכה מהראשון אם לא יצא השני עדיין ידי חובתו יכול לתקוע בברכה ואם יצא השני י"ח תוקע בלא ברכה: (שם א"ר) (ה) אשה פטורה מתקיעת שופר וא"מ יכולה לתקוע וכן אחר אף שיצא בבר יכול לתקוע להוציא אותה רק אינו השאי לברך הב בבר יצא רק האשה תברך בעצמה והוא יתקע לה (שם) ואין לתקוע לאשה רק אחר יציאת הבב"ג: (ו) כומא חייב בתק"ש ויכול להוציא אחרים יד"ח: (ז) בתכוון השומע לצאת ולא בתכוין התוקע להוציא או להיפך לא יצא: (שם) (ח) בין התוקע ובין הציבור לא יסיחו בין הברכה עד סוף התקיעות דמעומד ובין הברכה עד סוף התקיעות דמיושב אסור להפסיק אפי' בתפלות לכן לא יאמר הי"ר הנדפס בחזורים בין התקיעות דמיושב רק יהרהר בלבו ואל יוציא בפיו או שיאמר הי"ר בסוף התקיעות דמיושב ואם הפסיק בין התקיעות אפי' בשיחה אין צריך כלל א"ל להזור ולברך אבל אם הפסיק בין הברכה לתחלת התקיעה אלא מעכין התקיעות אפי' מעכין התפלה צריך לחזור ולברך: (סי' תקל"ב)

קודם התקיעות אומרים מזמור מ"ז כל העמים תקעו כף ז' פעמים
תפלה להתוקע מהאר"י זללה"ה

יהי רצון מלפניך אלהי השמים ואלהי הארץ אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא שתשלח לי כל המלאכים הטהורים משרתים הנאמנים בשליחותם והחפצים לזכות את עמך ישראל המלאך הגדול המכונה להתיצא זכיותיהן של ישראל בעת שתוקעין עמך ישראל בשופר ואת המלאך הגדול המכונה להשמיע זכיותיהן של ישראל להבעיה את השטן בתקיעותם ואת המלאכים הגדולים המכונים על התקיעה המעלים את תקיעתנו לפני כסא כבודך ואת המלאך המכונה על הרועה ואת המלאך המכונה על תשו"ח להיות מזומנים בשליחותם להעלות תקיעתנו לפני בסא כבודך וחכלא על עמך רחמים וחכחכל באפרו של יצחק אבינו הצבור ע"נ המזבח וחתנהג עם בניך במדת הרחמים וחכנס להם לפנים משורת הדין וחכור היום עקידת יצחק לזרעו כי אתה אל מלך נאמן הברית. ברוך זוכר הברית:

יהי רצון מלפניך י" אלהינו ואלהי אבותינו שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך והרחם על בניך והתפך להם על ידי תקיעותיהם מסדת הדין למדת הרחמים וחזכור להם זכות שלשת אבות ויהיו הם חקוקים בכסא על סדר תולדותם אברהם בראש יצחק כנגדו יעקב בינתיים ואל יעכב כל חטא ועון וחכנס להם לפנים משורת הדין וחרצני לפניך ותרחם עלי אמן:

קודם תקיעת שופר יאמר אלו הפסוקים בקול רם והוא מנהג לפת תוכ"ב:

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה:

ויאמר אשה פסוקים אלו שר"ת שלהם קרע שטן

קולי שמעת אל תעלם אזנך לרוחתי לשועתי:

ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקך:

עזוב עבדך לטוב אל יעשקוני זדים:
שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב:
טוב טעם ודעת למדני כי במצותיך האמנתי:
נדבות פי רצה נא יי ומשפטיך למדני:

ומח"כ יאמר תפלה זו:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי המשפט שבזכות אלו השמות היוצאין מרית אל נא קרב תשועת מצפיך (אנקחם). פתוחיך סר תוציאם כמאסר (פסחים). פרה סועים פתח סוכים ישיגך מצפים (פסחים). דלה יוקשים וקבץ נפוצים ספוך יה מושלגים (דיונסים). שיהיה עתה עת רצון מלפניך וחקרע ברחמיך הרבים וחסדיך הגדולים כל הספקים המבדילים בינך ובין עמך ישראל עד היום הזה ותעבר מלפניך כל הכפסיונים והמקטריגים על עמך ישראל פתום פי שפן זאל יסמין עלינו כי אליך תלויות עיבינו ארוממך אלהי המלך (אלהי) המשפט שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים:

כוונות התקיעות הכלליות להתוקע והשומע לקיים מ"ע של תק"ש ויוציא בכפתיו לשיקב"ה כו' הריני מזכן ומזומן לקיים מ"ע שציונו הבורא ית"ש לתקוע בשופר (השומע אומר לשמוע קול שופר) במ"ש בתורה יום תרועה יהיה לכם:

(כדה"י) כהוה שומע (תקיעה רתשונה יעלה על לבו (זכות אברהם אע"ה) וכזכותו ירחם הקב"ה עלינו להוציא לאור מספטינו. (בבגרים) (זכות יצחק אע"ה) שנעקד ע"ג המזבח בכצונו. (בפרועה) (זכות דוד המע"ה) שכל נרות ורעות בעברו עליו קבל בתהבה. (בתקיעה מחרונה) (זכות יעקב אע"ה) וקודם התקיעות יאמר עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר ומח"כ יברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִשְׁמוֹעַ קוֹל שׁוֹפָר:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

מלכיות תקיעה. שברים. תרועה. תקיעה. נ"פ:

ויתולה כלחם ומעומד בין שפתותיו ולא יפמיע כי אסור להזכיר חמאיו בר"ה בקול רם וכלחם מותר והוא דוקא בין התקיעות כי אז הסמן מתערבב ודברי ווידוי עולין למעלה ע"י אמצעית קול שופר ולא יש קטרוג עליו אז. ואחר התקיעות יתפלל י"ר זה שיקובל:

יהי רצון מלפניך שתקיעה תשרית שאני תוקע תהא מרוקמת ברזיעה על יד הסמונה בשם שקבלת על יד אליהו ז"ל וישוע שר הפנים ושר (מט"מ) ותמלא עלינו ברחמים. ברוך אתה בעל הרחמים:

זכרונות תקיעה. שברים. תקיעה. נ"פ:

ויתולה בין התקיעות על כל חמאיו וכלחם בין שפתותיו וכנ"ל ויתפלל על התש"ת:

יהי רצון מלפניך שתקיעת תש"ת שאנחנו תוקעין שתעשה עשרה סמנה ע"י הסמונה להיות עולה ויושב בראש אלהי הצבאות ויעשה עמנו אות לטובה:

שופרות תקיעה. תרועה. תקיעה. נ"פ:

והמחרונה תקיעה גדולה מוסכין ומחריכין כה שהוא סי' סילוק שכינה:

סך כל המרומימין דשלשים קולות אלו הם (ר"ש) מרומימין לכסל כח הרע דילה"ר דעבודת מוכיס והמלוכות זרע. ויתפלל:

ובכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיעלו ויבאו המלאכים היוצאים מן השופר של התקיעה ומן השברים ומן התרועה ומן תשר"ת ומן תשי"ת ומן תרי"ת לפני כסא כבודך ויתלצו טוב בעדינו לכפר על כל חטאותינו:

ואחר התקיעות יתפלל מתתקבל תפלתו:

אַשְׁרֵי הָעָם יוֹדְעֵי תְרוּעָה יְיָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ יְהַלֵּכוּן:
בְּשִׁמְךָ יְגִילוּן כָּל הַיּוֹם וּבְצִדְקָתְךָ יָרוּמוּ:
כִּי תִפְאֶרֶת עֻזָּמוֹ אָתָּה וּבְרְצוֹנְךָ תָּרוּם קַרְנֵנוּ:
אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶלָה: אשרי וכו'

יהללו ומחזירין ס"ת להיכל (סי' תקל"ח) והש"ץ אומר ח"ק ועומדין להתפלל תפלת מוסף:

סדר תפלת מוסף לראש השנה

(דה"ח) (ה) ל"ל כשני ימים של ר"ה ואת מוספי יום הזכרון ואם אמר ואת מוסף יצא:
(מ"ז) (ב) ל"ל ופקידת יצחק לזרעו של יעקב תזכור: (סי' תקל"ח) (ג) יחיד המתפלל מוסף לא יתפלל כנ' שעות הרשומות על היום: (מס)

(נהורא) כנוסח של ומפני חטאינו וביחוד בא"מ גלה ידוע כי' רחוי לעורר עצמו על הכליה ויאמר הסכם הגדול של עליונו לסכם בכונה ובש"ע. ויזהר לומר פסוקי מלכיות זכרונות שופרות בכונה עצומה ומתון גדול. אחרו בגמ' דר"ה אמר הקב"ה אחרו לפני בר"ה מלכיות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שיבוא לפני זכרוניכם למובה ובמה בשופר. לכן יזהר לכוין בפסוקי מלכיות הכתובות אחלם:

מתפללין ש"ע עד יהללוך סלה. ובכן תן פחדך. אתה בחרתנו. ותתן לנו עד זכר ליציאת מצרים ואח"כ מתחילין כאן:

וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ. וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מֶלֶךְ רַחֲמָן שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל־מִקְדָּשְׁךָ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים וְתִבְנֵהוּ מְהֵרָה וּתְגַדֵּל כְּבוֹדוֹ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹפַע וְהִנָּשֵׂא עָלֵינוּ לְעֵינֵי כָּל־

חי

מקור הברכות

ואין אנו יכולים לעשות את קרבנות חובותינו כו', הראיש בספ"ר דר"ה כתב כן בשם רבינו שאלתיאל, דברכת כועדיך זהו קרבן חגיגה שאינו כ"א ג"פ בשנה. ומטעם זה אין לומר „ואין אנו יכולים לעלות ולהראות לפניך", אלא יש לומר „אא"י לעשות חובותינו". ומטעם זה נשמט גם בנוסחו של רע"ג „לעלות ולראות" ס"ס: ראין חיוב ראיית פנים וקרבן אלא בנ' רגלים.

והנוסחה תנכונה תיא „ואא"י לעשות חובותינו" כו':

חַי וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ: וְהַבִּיאָנוּ לְצִיּוֹן עִירֶךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת־מוּסַפֵי (לזכת יום השבת הזה ו) יוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ. עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

לזכת וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים ושני עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן-ונסכו: עולת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה: זה קרבן שבת וקרבן היום כאמור:

וּבְחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם: וַעֲשִׂיתֶם עֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדָבָר. שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל. וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וַיַּיִן כְּנִסְכּוֹ. וּשְׂעִירִים לְכַפֵּר. וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם: מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה:

לזכת ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג. עם מקדשי שביעי כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו וקדשתו. המדת ימים אותו קראת. זכר למעשה בראשית:

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם וְגֹרָלֵנוּ כְּכָל־הֲמוֹנָם: וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ. וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל. (וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים. הוּא אֱלֹהֵינוּ) אֵין עוֹד: אֱמֶת מַלְכֵּנוּ אֶפֶס זוּלָתוֹ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ. וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ

וכסא כבודו עיין גרסת רע"ג ומושב כבודו ונוסח רס"ג ומושב יקרו. ושכינת עזו בו. בדפוסי כת"י א. ליתא.

אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד :

על פי זוהר הקדוש צריך להיות ועל כן כו"ש :

עַל כֵּן נְקַוֶּה לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן־הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי וְכָל־בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ. לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל־רִשְׁעֵי אָרֶץ. יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן. לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפְּלוּ. וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יָקָר יִתֵּנוּ. וִיקַבְּלוּ כֻּלָּם אֶת־עול מַלְכוּתֶךָ. וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ יְיָ יִמְלוֹךְ לְעֹלָם וָעֶד :

וְנֶאֱמַר לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ : וְנֶאֱמַר וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל : וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר כִּי לַיהוָה הַמְּלוּכָה וּמוֹשֵׁל בַּגּוֹיִם : וְנֶאֱמַר יְהוָה מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְהוָה עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט : וְנֶאֱמַר שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד : מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָה עִזּוּז וְגִבּוֹר יְהוָה גִּבּוֹר מִלְחָמָה : שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד : מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָה צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה :

וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים : וְנֶאֱמַר וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפּוֹט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה : וְנֶאֱמַר וְהָיָה יְהוָה

למלך

מקור הברכות

לתקן עולם, גרסת רס"ג להכין בכ"ף. ונאמר בכל מקום שכתוב כאן ונאמר גרס הרס"ג „וכתוב". ונאמר ה' מלך עיין ברס"ג שהביא נמי קרא ימלוך ה' לעולם.

לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב לֵאמֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מְלוֹךְ עַל כָּל־הָעוֹלָם (כֻּלּוֹ) בְּכְבוֹדֶךָ וְהִנָּשֵׂא עַל כָּל־הָאָרֶץ בִּיקָרֶךָ וְהוֹפַע בְּהַדַּר גְּאוֹן עֻזֶּךָ עַל כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל אַרְצֶךָ. וְיֵדַע כָּל־פָּעוּל כִּי אַתָּה פָּעַלְתּוֹ וְיָבִין כָּל־יָצוּר כִּי אַתָּה יְצַרְתּוֹ וְיֹאמַר כֹּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה:

(לשנת אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. (לשנת והנחילנו יהוה אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וינוחו בו ישראל מקדשי שמך) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת כִּי אַתָּה אֱלֹהִים אֱמֶת וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (השבת ו) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

אַתָּה זוֹכֵר מַעֲשֵׂה עוֹלָם וּפוֹקֵד כָּל־יְצוּרֵי קֶדֶם. לְפָנֶיךָ נגלו

מקור הברכות

וטהר לבנו עיין כרס"ג דברים והנחילנו באהבה כו' ועיין מש"ש בגליון מהצר. אתה זוכר. כרס"ג הגרסא זכור.

זוה לשון רבינו סעדיה בסדור כת"י ונוסחתו. בסדר תפלת ר"ה. אתה בחרתנו... ושמך הגדול הגבור והנורא עלינו קראת. והודענו מודעי קדשך והלמדנו לעשות מצות הקי רצונך. והחן לנו ה' אלהינו את יום הזכרון הזה באהבה וברון תרועה מקרא קדש זכר ליצי"מ:

או"א מלוך על כל העולם כלו בכבודך והנשא... והנש' בהדר גאון עזך על כל יושבי תבל בארצך. ויאמרו כל אשר נשמה באפו ה' אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה. קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך וטהר לבנו לעבדך באמת. והנחילנו בשמחה ובששון מועדי קדשך. באי' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון. וחזר הש"ץ התפלה:

ובברכת מגן יאבר. זכרנו להיים. מלך רחמן חפץ בחיים כתבנו בספר חיים למענך מלך מושיע ומגן. באי' מגן אברהם. ובגבורות יאמר. מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו ברחמים באי' מחיה המתים. ובקדושה יאמר. ונגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה באי' המלך הקדוש. ובברכת מודים יאמר. זכור רחמך וכבוש כעסך וכתוב להיים כל בני בריתך. ובשים שלום יאמר. ובספר חיים ברכה ושלום. ישועה ונחמה. כלכלה ורחמה. ריוח והצלה. נזכר ונכתב ונחשב וְנִסְנֶה אנו וכל עמך ישראל לחיים ברחמים:

ובמוסף יאמר אחה בחרתנו עד זכר ליצי"מ. מִפְּנֵי חטאנו גלינו מארצנו עד ע"י משה עבדך. ובתורש השביעי ר' בהלכתו. עלינו... ומושב יקרו... על כן נקוה לך... להַרְאוֹת עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי... ה' יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד. וכתוב לא הבט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו. וכתוב ויהי בישורון מלך... וברברי קדשך כתוב כי לה' המלוכה ומושל בגוים. וכתוב ה' מלך גאות לבש... וכתוב יִמְלֹךְ ה' לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לדור

נִגְלוּ כָּל־תַּעֲלֻמוֹת וַהֲמוֹן נִסְתָּרוֹת שֶׁמִּבְּרֵאשִׁית. כִּי אֵין שִׁכְחָה לִפְנֵי כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ. וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ: אַתָּה זוֹכֵר אֶת־כָּל־הַמִּפְעָל. וְגַם כָּל־הַיְצוּר לֹא נִכְחַד מִמְּךָ. הַכֹּל גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. צוֹפֶה וּמַבִּיט עַד־סוֹף כָּל־הַדּוֹרוֹת. כִּי תָּבִיא חֹק זִכָּרוֹן לְהִפָּקֵד כָּל־רוּחַ וָנָפֶשׁ. לְהִזָּכֵר מַעֲשִׂים רַבִּים וַהֲמוֹן בְּרִיּוֹת לְאֵין תַּכְלִית. מֵרֵאשִׁית כָּזֹאת הוֹדַעְתָּ. וּמֵלְּפָנִים אוֹתָהּ גִּלִּיתָ. זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן. כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: וְעַל הַמְּדִינוֹת בּוֹ יֵאָמֵר. אֵיזוֹ לַחֶרֶב. וְאֵיזוֹ לַשָּׁלוֹם. אֵיזוֹ לָרָעָב. וְאֵיזוֹ לַשָּׂבָע. וּבְרִיּוֹת בּוֹ יִפָּקְדוּ לְהַזְכִּירָם לְחַיִּים וְלַמָּוֶת. מִי לֹא נִפְקָד בְּהַיּוֹם הַזֶּה. כִּי זֵכֶר כָּל־הַיְצוּר לְפָנֶיךָ בָּא. מַעֲשֵׂה אִישׁ וּפְקֻדָּתוֹ. וַעֲלִילוֹת מִצְעֲדֵי גָבֶר. מַחְשְׁבוֹת אָדָם וְתַחְבֻּלוֹתָיו וְיִצְרֵי מַעַלְלֵי אִישׁ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁלֹּא יִשְׁכָּחֶךָ. וּבֶן־אָדָם יִתְאַמֵּץ־בָּךְ. כִּי דוֹרְשֶׁיךָ לְעוֹלָם לֹא יִכָּשֵׁלוּ. וְלֹא יִכָּלְמוּ לָנֶצַח כָּל־הַחוֹסִים בָּךְ. כִּי זֵכֶר כָּל־הַמַּעֲשִׂים לְפָנֶיךָ בָּא וְאַתָּה דּוֹרֵשׁ מַעֲשֵׂה כֻלָּם: וְגַם אֶת־נַחַ בְּאַהֲבָה זָכַרְתָּ. וַתִּפְקְדֵהוּ בִּדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים כַּהֲבִיאֲךָ אֶת־מֵי הַמַּבּוּל לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם. עַל־כֵּן זִכְרוֹנוֹ בָּא לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְהַרְבּוֹת זַרְעוֹ כְּעַפְרוֹת תֵּבֵל. וְצֶאֱצָאָיו כְּחוֹל הַיָּם כִּכְתוּב בְּתוֹרָתֶךָ וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֵת כָּל־הַחַיָּה וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל־הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם: וְנֶאֱמַר וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק

ואת

סקור הברכות

לדו"ר הללויה וכתוב שאו שערים ראשיכם... עד מלך הכבוד סלה. ועל ידי עבדיך הנביאים נאסר כה אמר ה' מלך ישראל... וכתוב ועלו מושיעים... וכתיב והי' ה' למלך... וכתוב בתורתך

שמע ישראל הי"א ה' אחד:

אלהינו וא"א כלון... ותן חלקנו בתורתך ושמח נפשנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת [בגליון מהצד כתוב: ודכרך אמת וקיים לעד. ולא יאמר והנחילנו.] והנחילנו

נאהבה את יום הזכרון הזה. בא"י מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון. ויתקע תקיעה

שלשה שברים תרועה תקיעה:

אתה זכור מעשה עולם... ולא תכלים לנצח כל החוסים בך. חנון ורחום ה' סרף נחן ליראיו יזכור לעולם בריתו. וכתוב זכר לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור וכתוב ויזכור... עד

נאם

וְאֶת־יַעֲקֹב׃ וְנֶאֱמַר וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי
יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר׃ וּבְדִבְרֵי
קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאֹתָיו חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה׃
וְנֶאֱמַר טֶרֶף נָתַן לִירֵאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ׃ וְנֶאֱמַר וַיִּזְכֹּר
לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנָּחֵם כְּרֹב חֲסָדָיו׃

וְעַל־יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר הָלֹךְ וְקָרָאתָ
בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ
אַהֲבַת כְּלוּלוֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה׃
וְנֶאֱמַר וָזָכַרְתִּי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אוֹתָךְ בִּימֵי נְעוּרָיִךְ וַהֲקִימוֹתִי
לָךְ בְּרִית עוֹלָם׃ וְנֶאֱמַר הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים
כִּי־מִדֵּי דַבְּרִי בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל־כֵּן הָמוּ מֵעַי לוֹ רַחֵם
אֲרַחֲמֶנּוּ נְאֻם יְהוָה׃

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ זָכְרֵנוּ בְּזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ וּפָקְדֵנוּ
בִּפְקֻדַּת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים מִשְּׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם וּזְכָר־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד וְאֶת־הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ
לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמֹּרִיָּה וְתִרְאֶה לְפָנֶיךָ עֲקֵדָה שֶׁעָקַד
אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ וְכָבַשׁ רַחֲמָיו
לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם כֵּן יִכְבְּשׁוּ רַחֲמֶיךָ אֶת־כַּעַסְךָ
מֵעָלֵינוּ וּבְטוּבְךָ הַגָּדוֹל יָשׁוּב חֲרוֹן אַפְּךָ מֵעַמְּךָ וּמֵעִירֶךָ
וּמִנַּחֲלָתֶךָ. וְקַיֵּם־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־הַדָּבָר שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ
בתורתך

מקור הברכות

נאם ה׳. טרף כו׳ ברס״ג מוסיף ונאכר זכר לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור מפני דמקרא זכר עשה לנפלאותיו עם טרף נתן כו׳ חשוב לזכרון אחד דסמוך להודי. רחם ארחמנו נאם ה׳ ברס״ג גרס כאן יעלה ויבא. ומנהגנו לומר יעלה ויבא בשחרית ולהשמיטו במוסף. ועיין גרסת רס״ג שסביא כאן פסוק בחודש השביעי, ואין מנהגנו כן. לזרעו של יעקב גרסת רב עמרם ורב סעדיה ועקדת יצחק לזרעו תזכור.

אלהינו וא״א יעלה ויבא... הושיענו בו לחיים. מלטנו בו מכל צרה בדבר ישועה ורחמים. קרב מזרחנו מבין הגוים. ונעשה לפניך את חובתנו כמצוה עלינו בחודתך ע״י משה עבדך: דבר עירך בשכחת עולם. ונעשה לפניך את חובתנו כמצוה עלינו בחודתך ע״י משה עבדך: דבר אל ב״י לאמר בחודש השביעי באחד לחודש יהיה לכם שביתון זכרון תרועה מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו. והקרבתם אשה לה׳. וחכוד לנו ה׳ אלהינו את הברית ואת החסד ואת השבועה אשר נשבעת לאבותינו בהר המוריה ותראה לפניך עקדה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח וכבש רחמיו לעשות רצונך. כן יכבשו רחמיך את כעסך. ושובך חגדול ישוב חרון

בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר: וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה: כִּי זוֹכֵר כָּל־הַנִּשְׁכָּחוֹת אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם וְאֵין שִׁכְחָה לִפְנֵי כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ. וַעֲמִדַת יִצְחָק לְזַרְעוֹ (שֶׁל יַעֲקֹב) הַיּוֹם בְּרַחֲמִים תִּזְכּוֹר: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ זוֹכֵר הַבְּרִית:

אַתָּה נִגְלֵיתָ בַּעֲנַן כְּבוֹדֶךָ עַל עַם קָדְשֶׁךָ לְדַבֵּר עִמָּם. מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּם קוֹלֶךָ וְנִגְלֵיתָ עֲלֵיהֶם בְּעַרְפַּלֵּי טֹהַר גַּם (כָּל) הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. חֵל מִפָּנֶיךָ וּבְרִיּוֹת בְּרֵאשִׁית חָרְדוּ מִמְּךָ בְּהִגָּלוֹתְךָ מַלְכֵּנוּ עַל־הַר־סִינַי לְלַמֵּד לְעַמְּךָ תּוֹרָה וּמִצְוֹת וַתַּשְׁמִיעֵם אֶת־הוֹד קוֹלֶךָ וְדִבְרוֹת קָדְשֶׁךָ מְלַהֲבוֹת אֵשׁ. בְּקֹלוֹת וּבְרָקִים עֲלֵיהֶם נִגְלֵיתָ וּבְקוֹל שׁוֹפָר עֲלֵיהֶם הוֹפַעְתָּ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל הָהָר וְקוֹל שׁוֹפָר חָזָק מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה: וְנֶאֱמַר וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וָחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל: וְנֶאֱמַר וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלַּפִּידִים וְאֵת קוֹל הַשּׁוֹפָר וְאֶת־הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק: וּבְדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה יְהוָה בְּקוֹל שׁוֹפָר: וְנֶאֱמַר בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְהוָה: וְנֶאֱמַר תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב:

ונאמר

סקור הברכות

חרון אפך מעמך ישראל ונחלתך. וקים לנו ה׳ אלהינו את הדבר... ועקדת יצחק לזרעו תזכור. כא״י זוכר הברית. ויתקע תקיעה שברים תקיעה. אתה נגלית... השמעתם הוד קולך עד כן תגן על עמך בשלומך. תקע בשופר גדול לחרותנו ושא נס מהרה לקבצנו קרב פזורינו מבין הגוים . . . ולירושלם עירך בשמחת עולם. ונעשה לפניך... ע״י משה עבדך. וביום שמחתכם וכמועדיכם... עד כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה ואין זולתך. כא״י שומע תרועה. ויתקע תקיעה תרועה תקיעה. רצה... וכמודים יאמר זכור רחמיך וכבוש כעסך. וזכור לחיים כל בני בריתך ברוך... ובשים שלום: וכספר חיים ברכה שלום. ישועה ונחמה בלכלה ופרנסה. ריוח והצלה. נזכר ונכתב ונחשב ונפקד לפניך אנו וכל עמך ישראל לחיים ברחמים רבים כא״י הסכרך את עמו ישראל בשלום. עד כאן לשון הגאון רבינו סעדיה. מן השמים השמעתם קולך נוסח חרם״ג „הוד קולך״. ה׳ צבאות יגן עליהם כן תגן על עמך בשלומך. וכן גרסת רס״ג אבל בסדר דע״ג הלשון מוטעה.

וְנֶאֱמַר הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ:
הַלְלוּהוּ בִּגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גָּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר
הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְּתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמְנִים
וְעֻגָּב: הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל
הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ:

וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר כָּל יֹשְׁבֵי תֵבֵל
וְשֹׁכְנֵי אָרֶץ כְּנֹשֵׂא נֵס הָרִים תִּרְאוּ וְכִתְקֹעַ שׁוֹפָר תִּשְׁמָעוּ:
וְנֶאֱמַר וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים
בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהִשְׁתַּחֲוּו לַיהוָה בְּהַר
הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָיִם: וְנֶאֱמַר וַיהוָה עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה וְיָצָא כַבָּרָק
חִצּוֹ וַאדֹנָי יֱהוִה בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן: יְהוָה
צְבָאוֹת יָגֵן עֲלֵיהֶם. כֵּן תָּגֵן שֶׁל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּשְׁלוֹמֶךָ:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ וְשָׂא
נֵס לְקַבֵּץ גָּלֻיּוֹתֵינוּ וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס
מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ. וְהַבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירֶךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית
מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת
חוֹבוֹתֵינוּ כְּמִצְוָה עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי
כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁכֶם וּתְקַעְתֶּם
בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן
לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ קוֹל שׁוֹפָר
וּמַאֲזִין תְּרוּעָה וְאֵין דּוֹמֶה לָךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה שׁוֹמֵעַ קוֹל
תְּרוּעַת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים: רצה ומודים וכו'

מאחר

מקור הברכות

ושא נס. רס"ג גרס לקבוצנו. ולירושלם בית מקדשך ברב עמרם גרס „עיר מקדשך" ורס"ג גרס „עיריך" ושם נעשה. בסדר רע"ג ליתא ושם נעשה קרבנות חובתנו אלא „אנא קים מה שהבטחתנו כו' וביום שמחתכם כו' והיי לכם לזכרון" ונראה מעמו מפני שכבר הזכיר ענין התובות בקרושת היום. וגם הרס"ג ל"ג „קרבנות חובותנו" אלא „ושם נעשה לפניך כמצות עלינו". וקאי על מצות שופר. ואין רומה לך. ברס"ג גרס „ואין זולתך" שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים. כן הגרסא גם ברע"ג אבל הרס"ג גרס „שומע תרועת":

(נהורא) אחר תפלת העמידה חוזר הש"ץ התפלה בקול רם עם הסיומים והתפלות ואחר חזרת הש"ץ אומרים א"כ עליונו ק"י וכוהנין לתקוע עוד שלשים קולות ואח"כ עוד חסר"ת תש"ת תר"ת להשלים ביחד למאה קולות כי מפ"י האריז"ל החיוב לשמוע מאה קולות ונפטרין לבתיהם לבוש שמח ומוב לב כמות בחסדי ה' שיצא משפטו לאור ויצא מהכל"ג בנחת ולא כהמוני עם הרצים ולחופים לצאת. וקודם הסעודה יקדם על כוס יין וא"א פסוקים קודם רק תקעו כו' וברכת כורא פה"ג. ואם חל בשבת אומר תחלה הפסוקים כמנהג של שבת ואוכלים ושותים ושמחים לפי שמובטחים שיצאו בדימום בדינם אמנם לא יאכלו כל שבעם לאמן לא יקלו רחמם וכ"ם שלא ירבו בשתיה ותהיה יראת ה' על פניהם. מאן דדמיך בריש שתא דמיך מוליה הייגו בשעת תפלה ותקיעה (וגרמז בזה כיון שהוא ישן בשעת תפלה ותקיעה כלי התעוררות לתשובה גם מזלו שהוא המלאך המלין עליו בשמים ישן נ"כ ואינו מלמד עליו זכות) אבל אחר חצות התיר האריז"ל ליישן והחי יתן אל לבו כי עת לעשות לה' לא זיוס ולא ייסן. ויעסוק בתורה ובשירות ותשבחות ויתפלל מנחה בכוונה גדולה. ביום א' דר"ה אחר מנחה נוהגין לילך לנהר או באר ואומרים סדר תשליך ואם חל בשבת הולכים ביום ב' דר"ה:

סדר תשליך

ה' ת' אל רחום וחנון

(א מִי־אֵל כָּמוֹךָ ב נוֹשֵׂא עָוֹן ג וְעוֹבֵר עַל־פֶּשַׁע ד לִשְׁאֵרִית

ארך אפים ורב חסד

נַחֲלָתוֹ ה לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ ו כִּי־חָפֵץ ז חֶסֶד הוּא: ח יָשׁוּב

ואמת נוצר חסד לאלפים

יְרַחֲמֵנוּ ה יִכְבּוֹשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ ט וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצוּלוֹת יָם כָּל־

נושא עון ופשע

חַטֹּאתָם: י תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב יא חֶסֶד לְאַבְרָהָם יב אֲשֶׁר־

וחטאה ונקה ה' ארך

נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ יג מִימֵי קֶדֶם: א מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ

נושא עון ופשע אפים ורב חסד

ב עָנָנִי בַּמֶּרְחָב יָהּ: ג יְהוָה לִי ד לֹא אִירָא ה מַה־יַּעֲשֶׂה לִי

ונקה לא ינקה פקד עון אבות

אָדָם: ו יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי ז וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: ח טוֹב לַחֲסוֹת

על בנים על שלשים ועל רבעים

בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: ט טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים:

ולא"כ יאמר מזמור ל"ג רננו צדיקים. ואח"כ יאמר פסוק זה בכוונה גדולה:

לֹא יָרֵעוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ בְּכָל הַר קָדְשִׁי כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ

דֵּעָה אֶת יְהוָה כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים):

(נהורא) ליל ב' דר"ה מעריב כדאתמיל ואם חל במ"ש אומר בתפלה (ותודיענו) יבקידוש סימנו יקה"ז (בבהרית) יום שני מתפללין כמו בראשון מעריב כסדר הול ומבדיל על הכוס ואין מברכין על הבשמים ומל האש:

(דה"ה) בכל הימים בכין ר"ה ליום"כ חוץ מערב יום"כ ובשבת ומנהג של ע"ם אומרים אבינו מלכנו אפילו בשים ברית מילה: (סי' תר"ב)

סדר ראש השנה.

קה. בראש השנה ערבית נכנסין לכתי כנסיות ומתפללין ככל השנה, והוותסין כרוך פורש סוכת שלום עלינו ועל כל עדת עמו ישראל ועל ירושלם. ועומדין כתפלה, ואומרין כסוף מגן. **א.** [**זכרנו** לחיים, (ה) מלך חפץ בחיים וכתבנו כספר (ג) [בחיים טובים למענך] אל חי ומגן, כא"י מגן אברהם, וכסוף אתה גבור מזכיר. **מי** כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו ברחמים לחיים, ונאמן אתה להחיות מתים. כא"י מחיה המתים. [ואומר (ג) אתה קדוש, וקודם שיתחום המלך הקדוש אומר]. **ב.** [**ובכן** תן פחדך ה' אלהינו על כל מעשיך, ואימתך על כל מה שכראת, ויירא כל המעשים, וישתחוו לפניך כל הכרואים, ויעשו כלם אגודה אחת לעשות רצונך כלבב שלם. כמה שידענו ה' אלהינו שֶׁשִּׁלְטון לפניך, עז כידך וגכורה כימינך, ושכך נורא על כל מה שכראת. **ובכן** תן כבוד לעמך, תהלה ליראיך, ותקוה טובה לדורשיך, ופתחון פה למיחלים לך. שמחה לארצך, וששון לעירך, וצמיחת קרן לדוד עבדך, ועריכת נר לבן ישי משיחך כמהרה כימינו. **ובכן** צדיקים יראו וישמחו, וישרים יעלוזו, והסידים כרינה ינילו, ועולתה תקפ"ן פיה. [וכל] (ד) הרשעה כֻּלָּה כְּעָשָׁן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ. **ותמלוך** אתה ה' אלהינו מהרה על כל מעשיך. (ד") [כהר קדשך] ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה. **קדוש** אתה ונורא שמך ואין אלוה מכלעדיך, וכתוב וינכה ה' צכאות כמשפט, והאל הקדוש נקדש כצדקה. (ה) כא"י המלך הקדוש:

אתה

מגן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

קה. (ה) בכת"י ב"מ וכן כויכרו הגרסא „אל מלך". ועיין מה"ב נוסחת רס"ג. (ג) „בספר חיים למענך אלהים חיים". (ג) „לדוד ודוד הכליכולאל כי הוא לכדו כרום וקדוש". כו'. (ד) „והרשעה כלה". (ד") כהר ציון משכן כבודך ובירושלם עיר מקדשך. ובנוסח הכת"י שלפנינו חסר וצ"ל „ככתוב". (ה) בכת"י ב"מ וכן בנדפס איתא „וחותם המלך הקדוש כרחמן

קה. **א.** [**זכרנו**, הנוסחא לפי כת"י ב"מ: „זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, כתבנו כספר החיים, למענך אלהים חיים, אל חי ומגן". נזכרת גם כספר שערי תורה ומובא בב"י סי' תקפ"ב ומין זה כופל לבון כמו"ם כעל עכו"י, ישן מהן שמות נפרדות. שכר"ה שהיא יום הדין מזכירין אלו שתי השמות „אלהים חיים", „ואל חי", כברכה רמשונה ע"ם. אבל נוסח סדרנו לא נמצא בספרים, והטור כ' שיש במעבא זו י"א תיבות, ונוסחתו לפי"ז „זכרנו לחיים, מלך חפץ בחיים, וכתבנו כספר חיים, למענך אלהים חיים. ועל נוסח „כתבנו כספר חיים טובים" פליג הר"ם מרוטנבורג שאין לומר טובים אלא לבסוף כהולמה. וכתוב לחיים טובים כו', כי המבקש מבקש בתחילה דבר מועט ומוסיף לבסוף כמו"ם במדרש הילים. הצדיקים יודעים לרצות את בוראם, כו'. וכתב עוד שאין לומר להיים בפתח אלא בסוף, ע"ם. ויש לתמוה על רבינו שלא הזכיר סמוך להחיתה „מלך עוזר ומושיע ומגן". ואם אתנס שים ליבב זאת, מצאתי בתכוררהם שהעיד שיטנו לנוסח זה בסדר רבינו ובדר רב סעדיה, וכתב „והמון עם אומרים „אל חי ומגן", ואי"א „מלך עוזר ומושיע". והם מועיס, שאין לנאות מעבא התפלה שתקנו הכמים, ע"ם:

ב. [**ובכן** תן פחדך, עיין בתקור הברכות:

כתחבה

אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו. ורוממתנו מכל הלשונות, וקדשתנו במצותיך, וקרבתנו מלכנו לעבודתך, ושמך הגדול עלינו קראת. ותתן לנו ה׳ אלהינו ג.] באהבה מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון, (ימים) [ליל את יום] הזכרון הזה. ד.] זכרון תרועה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים. **אלהינו** ואלהי אבותינו יעלה ויבא, יגיע יראה וירצה, וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו וזכרון אבותינו וכו׳ עד אל מלך חנון ורחום אתה. **אלהינו** ואלהי אבותינו מלוך על כל העולם כלו בכבודך. והנשא על כל הארץ ביקרך. והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך. (ו) וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו. ויאמר כל אשר [נשמה] באפו ה׳ אלהי ישראל מלך, ומלכותו בכל משלה. ה.] **והשיאנו** ה׳ אלהינו (ז) בשמחה ובשלום כאשר רצית ואמרת לברכנו. (ח) קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתיך. (ט) ושבענו מטובך ושמח לבנו בישועתך. וטהר לבנו לעבדך באמת. (י) [והנחילנו ה׳ אלהינו בשמחה ובששון מועדי קדשך.] ו.] **ודברך** אמת וקים לעד. בא״י מלך על כל הארץ, מקדש ישראל ויום הזכרון. ואומר (יא) רצה ומודים:

ובמודים מזכיר זכור רחמיך, וכבוש כעסך, וכלה דבר וחרב ומשחית ומגפה, ויצר הרע ושנאת חנם ועבודה זרה וחלול השם, וכל מחלה

שנוי נוסחאות והגהות

ברתנן [צ״ל כראמרינן] כל חשנה כלה מחפלל ארם האל הקרוש ומלך אוהב צרקה ומשפט, חוץ מעשרת ימים שבין ר״ה ליום הכפורים שמתפללין בהם המלך הקרוש והמלך המשפט. (ז) „את ברכת מוערך לחיים״ בשמחה. (ח) „כן תברכנו מלה״. (ט) ברסיג ליתא. (י) „והנחילנו״. בכתי ב״מ ליג לה. (יא) בברכת רצה איתא בכתי ב״מ עבודת ישראל עמך „ותחזיק בנו וחרצנו״. אבל בהפלת חול לא הזכיר

סגן האלף

ג.] **באהבה** מועדים לשמחה. בתשרי סוף מס׳ ר״ה כתב כן בשם רב שר שלום גאון ז״ל שהיו אומרים כן בשתי ישיבות בין בתפלה בין בקידושא מועדים לשמחה הנים כו׳, משום דכתיב אלה הם מועדי, וכסוף עניגא כתיב וידבר משה את מועדי ה׳ וקאי אכולא עניגא כו׳ וכלהי אתקום להדדי לקרותם מועדים כו׳. ומיגן שנקרא חג, שג׳ בכשא ליום חגינו. [וכמרדכי הביא כתוב ושמחת בחגך ואר״י הוקשו כל המועדים זל״ן ומיגן שנקרא שמחה, שג׳ ביום שמחתכם. וכן הביא מנהג ב׳ ישיבות בשם ר׳ שמואל ב״ר חפני, ובשם רב פלטוי גאון, אלא שרב האי גאון חלק עליהם וכ׳ שאין מנהג לומר בר״ה חגים וזמנים, וכן המנהג כדברינו, שאינו בכלל הרגלים:

ד.] **זכרון** תרועה עיין מקור הברכות:

ה.] **והשיאנו**, מובא בר״מ שם ובשבלי הלקט שרבינו יצחק ב״ר יהודה הגהיג במגנא בשם ר׳ אליעזר הגדול לומר והשיאנו, ורבינו משולם בר׳ משה שאל את פי אריות יושבי ירושלם עיה״ק, והשיבו שאומרים והשיאנו. ומביאין הלי מירושלמי פרק הרואה, אבל הגאון ר׳ יצחק הלוי הגהיג בגרמייס שלא לומר, לפי שברכת מועדים לא שייך אלא בשלש רגלים, דכתיב ג״פ בשנה יראה כו׳, כברכת מועדיך, ור״ה לאו מועד הוא, דהא לא התמינן מקדש ישראל והזמנים, ומנהג פשוט בידינו לאומרו, אבל ביוהכ״פ אין אומרים אותו, מכ״ל. וכן דעת רבינו ז״ל, אבל אין מנהגנו לומר והשיאנו:

ו.] **ודברך** אמת וקים לעד, עיין מקור הברכות:

ויום

מחלה וכל תקלה וכל קטטה, וכל גזרה רעה מעלינו ומעל כל בני בריתך. ועל כלם יתברך ויתרומם תמיד שמך מלכנו לעולם ועד. ובהודאה מזכיר בסוף **וכתוב** להיים כל בני בריתך. וכל החיים וכו׳. ובשים שלום מזכיר בסוף (יב) **ובספר** חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה. וישועה ונחמה. נזכר ונפקד לפניך אנו וכל עמך בית ישראל להיים ולשלום. ברוך אתה ה׳ המברך את עמו ישראל בשלום:

קו. הכי אמר רב פלטוי ראש ישיבה מנהג הוא לומר יעלה ויבא, במקום שנהגו לומר אומרים. ואם אין רגילין לומר אין צריכין. שכבר ש״ץ יורד לפני התיבה והרי הוא אומרה בזכרונות. ובמקומנו יש מחכמים שהם מזכירין. ויש שאין מזכירין:

קו. וצריך לומר ותתן לנו ה׳ אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון ז.] [ויום הזכרון הזה.] והכי אמר רב יהודאי. (ח) [ריש מתיבתא] יחיד צריך לומר בתפלתו בר״ה אלהינו ואלהי אבותינו מלוך על כל העולם כלו בכבודך. (ב) [וצריך לומרו בכל תפלות כמו שאמרו חכמים] אבר להם הקב״ה (ג) המליכוני עליכם בר״ה. וכך מנהג בשתי ישיבות:

קח. ואין אומרים הלל בר״ה. דתנן [ר״ה ל״ב ע״ב] העובר לפני התיבה ביו״ט של ר״ה השני מתקיע ובשעת ההלל (ח) ומתנינן מדקתני ובשעת ההלל מכלל דבר״ה לא אמרינן הלל. מ״ט א״ר אבוה אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה, רבש״ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך לא בר״ה ולא ביוהכ״פ, א״ל הקב״ה אפשר (ב) [אני] יושב על כסא דין, וספרי היים וספרי מתים פתוחין לפני, וישראל אומרים שירה לפני. והא ביון דחבר. ח.] אחד ר״ה ואחד יוהכ״פ שהל להיות בשבת כתר דמסיים שליהא דצבורא ז׳

שנוי נוסחאות והגהות

הזכיר זאת. (יב) בכת״י בים גרם כאן „היום תאכצנו, היום תברכנו. היום תגדלנו, היום תהדרנו, היום תוצרנו, היום חזכנו, היום החננו, היום תסהרנו, היום תשרנו, היום תכתבנו לחיים״ בספר היים כו׳:

קו. (ח) בכת״י בים „נהורא דכלמא״. ובכת״י אמריקני איתא „גאון״. (ב) „והשיאנו ה׳ אלהינו. וכהן צדק ראש ישיבה כך אמר: יחיד צריך לומר בכל תפלות מלוך על כל העולם כלו בכבוד שאמרו חז״ל״. (ג) „לישראל״:

קח. (ח) „הראשון מקריא את ההלל״. וכן צריך להגיהו גם כאן. (ב) „מלך״. צדקתך

מנן האלף

קו. ז.] ויום הזכרון הזה. כתב המור ונוהגין בספרד לומר מה יום טוב מקרא קדש הזה כו׳ והכי איתא בתש׳ סופרים כו׳ „בר״ה, ביום טוב מקרא קדש הזה, ובר״ה הזה, ובר״ה הזה, וביום תקע שופר הזכרון הזה״ וכה״ג הגכונה כמיר ומ״ס. וכמשכנו מין נוהגין לאומרו. והכי מסתבר לכיון שאומר את יום הג פלוני הכל בכלל, וכו׳ וכן אמר רב האי גאון ז״ל בכל אלא ותתן לנו את יום הג פלוני. והטעם שאין מזכירין ר״ה בר״ה מבוס לאתרינן בערוכין דף מ׳ זכרון אהל עולה לכאן ולכאן. וכשאומר יום הזכרון ר״ה בכלל, שנאמר וביום שמחתכם ומועדיכם ור״ח וגו׳ והיו לכם לזכרון:

קח. ח.] אחד ר״ה ואחד יוהכ״פ שחיל בשבת כו׳ אומר צדקתך. בר״ן פ״ד דר״ה, יש מן הגאונים שכתבו כיון שאין הלל בר״ה, אם חיל בשבת אומרים

ז׳ ברכות דצלותא דמנחה אומר. (ג) צדקתך צדק לעולם והורתך אמת. וצדקתך אלהים עד מרום אשר עשית גדולות אלהים מי כמוך. צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ח׳. בכשבת גרידתא. מיחוא בתר (ד) מסיים אבינו מלכנו דתקינו [רבנן] קמאי (ה) [למימר הכי.

קאמר] צדקתך כמאן דסבירא ליהו צדוק הדין הן:

קט. ואבינו מלכנו דקא אמרינן, הכי מסדר ואזיל. **אבינו** מלכנו חטאנו לפניך. א״מ אין לנו מלך אלא אתה. א״מ עשה עמנו למען שמך. (ה) א״מ הדש עלינו גזרות טובות. א״מ בטל מעלינו מחשבות אויבינו. א״מ הפר עצת אויבנו. א״מ שלה רפואה שלמה להולי עמך. א״מ עצור מגפה מנחלתך. א״מ כלה דבר והרב [ורעב] ומשחית מבני ביתך. א״מ זכור כי עפר אנחנו. א״מ עשה למענך ולא למעננו. א״מ קדע לנו גזר דיננו. א״מ מחוק (ב) שטרי חובותינו. (ג) א״מ החזירנו בתשובה שלמה לפניך. (ד) א״מ כתבנו בספר זכרון. א״מ כתבנו בספר זכיות. א״מ כתבנו בספר פרנסה וכלכלה. א״מ הצמח לנו ישועה בקרוב. [א״מ שמע קולנו חוס ורחם עלינו.] א״מ קבל ברחמים וברצון את תפלתנו. א״מ עשה למען שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא באהבה עלינו. [א״מ חננו וענני כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה והושיענו:] (ה)

קי. ט.] ובמוסף מוציאין ס״ת וקורין ביום ראשון מן וה׳ פקד את שרה עד ויהי אחר הדברים, וקורא מפטיר ובחודש חשביעי עד סוף פסקא, ומפטירין בראש שמואל ויהי איש אחד מן הרמתים עד ויתן עז למלכו ורם קרן משיחו. **ביום** השני קורין ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם עד סוף פסקא, ומפטיר קורא ובחודש השביעי, ומפטירין בירמיה כה אמר ה׳ מצא עד הבן יקיר לי אפרים. כולה:

ובשהן

שנוי נוסחאות והגהות

(ג) צדקתך כהררי אל. וצדקתך צדק לעולם, וצדקתך צדק יד׳ מרום״. עכ״ל שם. אבל צריך להגיהו שם וצדקתך אלהים עד מרום. וכ״ה נ״ס.

(ד) „המסדר״. (ה) „ודקאמרינן״:

קט. (ב) „א״מ בטל מעלינו גזרות קשות״.

(ב) „שטר״. (ג) „א״מ סלח ומחל לעונותינו. א״מ כתה והעבר פשעינו מנגד עיניך״.

(ד) א״מ כתבנו בספר חיים. (ה) „א״מ עשה למען רחמיך הרבים ורחם עלינו״:

מנן האלף

בו לצדקתך, דכלל מסור בידם בכל יום שם בו הלל ה״ל לצדקתך לפי שאומרים אותו על צדוק הדין של מטה, וזה כיון שאין בו, ש״ל לאומריה, ונאונים אחריה חולקים ואומרים דר״ה נמי ר״ח הוא, כו׳. ומנהגני מכשיו שלא לאומרו בר״ה, אבל אומרים ביוהכ״פ שה״ל בשבת ע״ב. וכן הוא גם בסדר שלפנינו „ודקאמרינן לצדקתך כמאן דס״ל צדוק הדין הן״ אבל מנהגנו שלא לאומרו גם ביו״כ שה״ל בשבת. כמו״ש רמ״א סי׳ תקל״ח, וסדר לצדקתך שכתב הגאון כאן מינגו כאותו הסדר שכתב בח״א סי׳ ל״ד, ובכת״י כ״מ תיקן שם כאותו הסדר שנזכר כאן והוא כפי נוסח אשכנז, וכאן החליף בכת״י כ״מ את הסדר בסיכום, וכתב לצדקתך כהררי אל, ול״ל לעולם, ולצדקתך אלהים עד מרום, והוא דלא כאן:

קי. ט.] ובמוסף מוציאין ס״ת כו׳, נמרא מגילה דף ל׳, בר״ה בחודש השביעי ומפטירין הבן יקיר לי אפרים, ויש אומרים׳ וה׳ פקד את שרה ומפטירין בחגה, והתירנא דאיכא תרי יומי קמא כים אומרים, למחר והאלהים נסה

קיא. י.] וכשהן יושבין קודם שיעמדו בתפלה אוחז ש״ץ שופר בידו וסברך בא״י אמ״ה אקב״ו לשמוע (מ) [קול שופר] וברוך שהחיינו. ותוקע תשר״ת תש״ת תר״ת. תקיעה, שלשה שברים, תרועה, תקיעה שלשה פעמים. תקיעה, שלשה שברים ותקיעה, שלשה פעמים. תקיעה, ותרועה, ותקיעה, שלשה פעמים. כמו ששנינו סדר תקיעות שלש (נ) [על שלש]. ואתקין

שנוי נוסחאות והגהות

קיא. (מ) „בקול שופר". ובהלכות הרי״ץ גאות כתב בשם רבינו ח״ל ובסדר רב עמרם כתבינו „לתקוע". וס״ס רוא. ובספר יראים כתב על שם רבינו שאם ברך לתקוע מצוה הוא ונהגו לברך לשמוע. ונראה דנוסחא מוטעת נדפסה להגאון הר״ץ ז״ל גאות. ונוסח רס״ג „אקב״ו לשמוע קול שופר". (נ) „של שלש שלש" וכן צ״ל כאן.

שעם

מנן האלף

את מכרסם ומפטירין הכן יקיר, עכ״ל. וס״ס: וקורא מפטיר ובחודש השביעי הוא לפי תיקון הקריאה של הגאונים:

קיא. י.] וכשהן יושבין בו׳ אוחז ש״ץ שופר וסברך

דעת הרז״ה ז״ל כפ״ד דר״ה דתקיעות דמיושב לא הגהינו אותן אלא דורות אחרונים בשביל חולים או אנוסים דלא נמרי על גלותא דמוסף, וברכו בבילם על תק״ש ברכה קדרה, אבל מדינה דנמרא ליתנייהו הני תקיעות אלא על סדר מלכיות זכרונות ושופרות. ומה שאמרו בר״ה מ״ז לאה תוקעין ומריעין בשהן יושבים ותוקעין ומריעין בשהן עומדין קרי לתקיעות שעל סדר התפלה שהן יושבין, והם עיקר התקיעות. ואע״פ שהן מעומד לש״ץ, אינן לשאר העם אלא מיושב, וכעין דר״ה בר גמדא דף ל׳ שאין תוקעין אלא בזמן שב״ד יושבין [ור״ל בהל בשבת שהתקין ריב״ז לתקיע בב״מ ביב בס ב״ל, ובפני ב״ל, ובזמן שהן יושבין על ו׳ בעות, ע״ב בתוס׳.] וס״ס בחוזרים ומריעין בשהן עומדים לערבב השמן, הוא מ״ש רבינו לקמן ס״ס קי״ל שמריעין תרועה גדולה לאחר התפלה לערבב השמן. וכ״כ רב האי שיחידים מתעסקין כן, כי הא דאריי״ל דף ל׳ כי מסיים ש״ץ תקיעתא ביבנה לא שמע אינש קל אודני׳ מקול תקיעתא דיחידאי, ע״ש. אבל אין כן דעת הגאונים, כמו שהביאו ע״ז הרמב״ן ובעל שבה״ל סי׳ ב״ב דבשעת סדר התפלה אינן יושבין, אלא כלם עומדים ומכוונים את לבם לאה שאומר הש״ץ המוציא לאותם י״ח, ואפי׳ כלם בקיאים ומתפללים בלחישה. מנהג הצבור לעמוד על שמתפלים סדר הברכות. [שב״ל] והעיקר, שגם בזמן חכמי התלמוד היו תוקעין קודם התפלה, ומברכין ברכה קדרה. וכדאמרינן בפסחים ז׳ „חזן מפכילה ושופר". ומשמע ברכה קדרה כברכה שעל הפכילה, עיין במלחמות שהאריך. ואל תתמה שמברכין על תקיעות דמיושב שאינן עיקר, ואין אנו מברכין על תקיעות שעל סדר ברכות, דהכי אשכחן בשני מבולי היכא דליכא אלא מרור מברך לבב הסדלא בריאשא בפה״מ ולאכול מרור, ולבסוף אכיל מרור בלא ברכה, אע״פ שבאכול א׳ אינו אלא להיכר תנוקת. [שב״ל שם] ועיין היטב ברמב״ן שייושב כל קו׳ הרז״ה. אבל עדיין לא נתבאר בדבריו תשובה למה שאמר הרז״ה אם אותן שתוקעין מיושב לפני תפלה הוא כדי לערבב השמן, למה מתחילין בהם. ור״ל שהי׳ להם להתחיל בעיקר המצוה של מעומד ולבתר, ולהוסיף תקיעות כדי לערבב יתקנו לאחר התפלה, אבל הש״ל מיושב זאת ואמר שמקדימין כדי שלא יקמרג בשעת התפלה, ואדרבה לבני הרז״ה ל״ע, כי לאחר שנשמעה תפלתם ויוצאין מביהכ״נ, מה כחו של שמן לקמרג, ומה צורך לערבב השמן. והר״ן פי׳ לערבב השמן שיכניע היצר שהוא השמן, ולשבר לבו בחרדת השופר קודם התפלה. ולולי דבריהם ר״ל נכון לומר שגם חכמי התלמוד הגהינו תקיעות דמיושב קודם תפלה לתועלת המולים ואנוסים דלא נמרי על גלותא דמוסף, אלא דבשבילם לא היו מתקנין להקדים להקוע אלא להם עצמם, ולא לכל הצבור כלו. אבל מכיון שצריכין הצבור בלא״ה להוסיף תקיעות כדי לערבב השמן, הקנו להקדימם בשביל חולים, וכן דעת רבינו הגאון ז״ל, וכמו שמסיק על תקיעות הללו „וכל כך למה כדי לערבב השמן". אבל לדברי הרז״ה אינן אלא תקנת אחרונים בשביל חולים ואנוסים, ובמקום דליכא חולים מצינן למספר נסתין בתקיעות של סדר ברכות

ובתרועה

ואתקין ר' אבוה בקסרי (נ) תקיעה, נ' שברים תרועה, תקיעה. שניה תקיעה, נ' שברים, ותקיעה, שלישית. תקיעה ותרועה תקיעה. וכל כך למה כדי לערבב השטן, דאמר ר' יצחק (ד) [מפני מה] תוקעין ומריעין [בר"ה] כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב השטן:

קיב. ולאחר שתוקעין מהזירין ס"ת למקומה, ועומדין בתפלת מוסף, ומתפללין. ותקנו חכמים בתפלת מוסף (ה) ר"ה תשע ברכות. אבות, תגבורות, **יא.** וקדושת השם, (ב) ותוקע. זכרונות ותוקע. שופרות

שנוי נוסחאות והגהות

(נ) „פעם ראשונה קשר"ק. שניה קש"ק. שלישית קר"ק." (ד) „למה תוקעין בר"ה. למה תוקעין רתסנא אכר חקעו. אלא למה תוקעין" כר:

קיב. (ה) „של". (ב) „וכולל מלכיות עם קדושת השם" כה"ג בכתי"ב"ם. והוא טעות, דהא קי"ל כר' עק"בא דכולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע

מנן האלף

ובתרומה מלאחר התפלה, אלא דל"ש קלת לשיטת רבינו מכ"ל לתרועה מחרונה מלאחר התפלה שכתב בסי' קי"ד שהוא נ"כ כדי לערבב השטן. ונראה דדהיקא לי' לפי שיטתו הא לאמרו „למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדים", כיון דעיקר שאלתם על תקיעות דמיושב, ל"ל לאסוקי הך דתוקעין ומריעין כשהן עומדין, הלא הם עיקר תקיעות מה"ת על סדר הברכות. לכך מפרש שאל גמי אקל תקועיה דיחידאי כל מסיים ס"ן תקיעתא, למה תוקעין כדי לערבב השטן, ומפרש כפיר"ח ורש"י כיון שרואה המשטין שישראל מהכנים התלות מיושב ומעומד שעושין המצות כמה פעמים מתעכב מלהשטין. וקושית הסכ"ל מה כחו של שטן לקטרג אז אינו קשה כ"כ:

והנה ניסח הברכה לדעת רבינו „לשמוע קול שופר", וכ"כ רב האי גאון מובא בהרי"ן גאות „שהלכה רווחת היא ולא תזוז ממנה", וכתב שם שבסדר ר"ע מצינו לתקוע ומעות הוא עכ"ל. אבן בלת"י כ"מ מצינו לשמוע בקול שופר, וכ"ה ברא"ש בשם בה"ג ורא"ן סי' ל"ה. וכי האבודרהם שאינו נכון, שהכי"ת אינה נופלת אלא על לשון קבלה. כמו"ש והא"ש תשמעון בקולי ומתרגמינן אם קבלה תקבלון, עכ"ל. ואפשר מפני שמצוה לדעת ולהכחין בשעת שמיעה שהוא קול שופר ותקיעת בן אדם, ולא אבלת סוס וקול חמור. דאי כשבור קול חמור בעלמא הוא לא יצא, אפי' שמע קול שופר, וכדאי' בגמ' דף כ"ח. וכש"כ לאחי דקיי"ל מצות צריכות כוונה, ואפי' התוקע לשיר גמי לא יצא וכמו"ש הרא"ש והרי"ף, „ולשמוע" לשון האזנה והכאנה „בקול שופר" שמשמע לפי דיני המצוה הזאת. ובכ"ז נוסח סדרנו יותר מכוין וכ"פ הרמב"ם והש"ע, ואין לברך „לתקוע" דלאו בתקיעה תליא מלתא אלא בשמיעה. כמו"ש הרא"ש והמור סי' תקפ"ד, והוכיחו ממ"ש התוקע לתוך הבור, לא יצא שאפי' התוקע עצמו לא יצא, אם לא ישמע אלא קול הברה. ומ"ש רבינו ז"ל לברך שהחיינו בתקיעת שופר מפרש לה הרמב"ם בפי"א מהל' ברכות דכל מצוה הבא מזמן לזמן כשופר סוכה ולולב כו' ומצוה שאינה תדירה מברך שהחיינו. והנה בסוכה ולולב מייתי לה בברייתא סוכה דף מ"ו, ושופר גלמד מהם. ועיין בהגמי"י פ"ג מהל' שופר שכתב דאין הילוק בין יום ראשון לשני, ובתקיעות לכ"ע אינו יוצא היום בתקיעה של אתמול, ולא אמרינן יומא אריכתא הוא. ומה שאמר רבינו „וכל כך למה כדי לערבב השטן", לא קאי אדר' אבוה דאתקין בקסרי. דתיקון ר"א הוא משום ספיקי, אי תרועה דקרא נגוחי או ילולי. אלא קאי אדלמיל מינה שהוצרך לתקוע בשהן יושבין. אע"פ שתוקעין בלא"ה על סדר ברכות, וכ"ז כדי לערבב השטן. ונפקא מינה גמי לדינא כמו"ש הגאון הרי"ן ן' גיאות בהלכותיו, וז"ל „ומדאתי מעמא בערבוב שטן אם שמע, היכא דשמע מ' תקיעות דמיושב ונמרפה לו השעה ולא שמע דמעומד, אי גמי לא שמע דמיושב ושמע דמעומד יצא, דעיקר המצוה מ' תקיעות הוא, עכ"ל:

קיב. יא. וקדושת השם ותוקע, חסר כאן וצ"ל „וכולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע

שופרות ותוקע, ואומר עבודה, והודאה, וברכת כהנים. (בכת"י כ"מ מיתה, ומה ראו לומר מלכיות תהלה ואח"כ זכרונות ושופרות. לומר לך המליכהו עליך תהלה ואה"כ בקש ממנו שיזכור לך. יב.) ובמה בשופר, דכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, אין פוהתין מעשרה מלכיות. מעשרה זכרונות, מעשרה שופרות. ואם אמר שלש מבלן יצא. נגד תורה ונביאים וכתובים וכן הלכה. מתהיל בתורה ואומר ובכתוב בתורתך. יג.) ואחריו בכתובים ואומר כבתוב בדברי קדשך. ומסיים בנביאים ואומר ועל ידי עבדיך הנביאים.) ותנן [ר"ה ל"ג ע"ב] כשם ששליח צבור חייב כך כל יהיד ויחיד חייב. ר"נ אומר ש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתן. וא"ר הונא צפוראה א"ר יוחנן [שם ל"ד ע"ב] הלכה כר"נ. ובמקום שיש ש"ץ אין [היחיד] חייב. (ג) והני בני עיר שאין באין

שנוי נוסחאות והגהות

ותוקע. (ג) „אבל במקום שאין שליח צבור חייב". ביחיד

מנן האלף

ותוקע" דהלכה כר"ע מהכירו עיין כמס' ר"ה ל"ב, והמלפים אחר כת"י כ"מ לא הרגים בזה והעתיקו בטעות:

יב.) ובמה בשופר דכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, בגמרא דף ל"ד וכן בלקי מ"ז ליתא לתיבת „תהלה" ולא הך „לכתיב". וגרסה מפמ"ס התוס' דף ל"ג ע"ב שנתנו מעם למנהג שלנו שהוא ע"פ סדר רבינו הגאון ז"ל, לתקוע בישיבה לי' קולות, ואח"כ בסדר הברכות תשר"ת למלכיות, והש"ת לזכרונות, ותר"ת לשופרות. אלא חסנו בשעת תפלה אלא לקיים ספיקא דאורייתא, דבתקיעות דמיושב כבר עשו כל הספיקות של תורה ושל סופרים, והע"ג דבעידן עלותא בעו למיעבד, ותניא דתקיעות וברכות של ר"ה מעכבות זו את זו. ומבמע מפרש"י, שכ' תקיעות וברכות דעלמא אם „ברך ולא תקע" אין מעכבה, הון מר"ה ויוכ"פ, דבר"ה ויוכ"פ אם ברך ולא תקע מעכב, אבל אי אפשר לומר כן. דבריהם התיין לפי בימה רבינו הגאון שכתב כן בתקיעות דמיושב ודמעומד כמנהג שלנו, אלא דלפי"ז ל"ע קלת פי' דברי הגמרא דאמרו „תקיעות וברכות של ר"ה ויוהכ"פ מעכבות, מ"ע אמר רבא כו' אמרו לפני מלכיות כו' ובמה בשופר". בשלמא לפרש"י י"ל דה"ק שבמלכיות וזכרונות יהיו בשופר, מפני שברכות ותקיעות מעכבות זא"ז, ובתוספתא מפורש מעם נס על שופרות „הרע"ק אמרו לפני שופרות כדי שתעלה תפלתכם בתרועה לפני". אבל לשיטת רבינו והתוס' שאין הברכות מעכבות התקיעות, ומ"ש מעכבין זא"ז ר"ל שברכות עצמן מעכבין זא"ז, אינו מובן מה שמסיים ובמה בשופר. ולכן מפרש רבינו דאין הכוונה של „במה", במה יבדך בתקיעת שופר, אלא במה יעלה הזכרון לפניו יתב'. ובמה ירחם עמו בשופרו של משיח. דכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, שבזה יתוקנו כל הצרות ויבא זכרונו לפניו לטובה. ומפ"ז יתישב לנו עוד קושיא עצומה מה שיל"ד בסוגיין דאמר „מ"מ דאמר רבה". כו' והלא כל דברי רבה המה אות באות כדברי ר"ע הו"ל להגמ' למימר „תניא אמרו „וכדר' עקיבא", או אם לרבה לא שמיע לי' דברי ר"ע הו"ל להגמ' למימר „תניא כוותי' דרבה". אבל לפירושו של רבינו יש לומר שהם שני ענינים. דרע"ק נהן טעם על אמירת מלכיות זכרונות שופרות, מלכיות שתתליכוני, זכרונות כו', שופרות „כדי שתעלה" תפלתכם בתרועה לפני. [בגמ' שם איתא „ובמה בשופר" ונשמע מ"ש בתוספתא כדי שתעלה כו' ואינו אלא שנירת ליבנא מלף ל"ד.] והוא טעם כולל על אמירת ג' ברכות אלו. אבל רבה נתן טעם של קדימתן זה לזה. שצריך להמליכו יתב' תחילה, וכפירוש רבינו „אמרו לפניו מלכיות „תחלה", ואח"כ בקש רחמים ממנו שיזכור לך", ומה יהי' הזכרון בשופר של חרות שיתקע בשופר

באין לביהכנ"ס חייבין. שלא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות הואיל ואניסי, יד,] והני דקיימין בבית הכנסת ששומעין משליח צבור. [אינן חייבים.]
אבל הני דעיר לא.

ובמקום שיש ש"ץ עומדין בתפלה ומתפללים. (ד) [ביחוד] וכשיורד ש"ץ בברכות, בברכה ראשונה תוקעין קש"ת. ובשניה קש"ק. ובשלישית קר"ק. ולאחר התפלה סריעין בלא תקיעה ובלא (ה) שברים. וכן מנהג בשתי ישיבות:

קיג. ועומדין בתפלת מוסף ומתפללים. ואומרים בסוף מנן זכרנו. (ו) ובסוף מחיה מי כמוך אב הרחמן. ואומר לדור ודור הסליכו לאל כי הוא לבדו מרום וקדוש (ז) ובכן, ובכן, ובכן. (ח) [וחותם באי"ו] המלך הקדוש. אתה בחרתנו בו' עד זכר ליציאת מצרים. אלהינו וא"א.

מפני

שנוי נוסחאות והנהות

(ד) ביחיד שבע ברכות. (ה) „שלשה":

קיג. (ו) „לחיים". (ז) „ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי מלך גדול וקדוש אתה". (ח) „עד"

מנן האלף

בסופר גדול. ובספרי פ' בהעלותך איתא כן על סם ר' נתן. והן הן דברי הגאון. וא"כ הוא סעם מספיק מ"ל בסדרן, ומעכבין זה את זה, ודברים אלו ברורים למבין ודברי רבינו מזוקקים שבפתים:

יג.] ואחרין בכתובים, ואומר בכתוב בד"ק, כ"ה בגמ' דף ל"ב מתחיל בתורה ומסיים בנביא ופרש"י והכתובים בנתים, יכ"כ רבינו האי שמסורת בידינו, וכתב הרא"ם הטעם משום דדוד קדים לנביאים, וכ"ה במס' סופרים פי"ה שבכל מקום מקדימין דברי קדושה לדברי קבלה שהם נביאים, לבד בפ"ב. ובמבאר שם כתב דגם בתפלת אב הרחמים איתא להקדים נביאים לכתבי הקדש כתו בפ"ב מפני שהם קיימים על הנהרגין. ומה שאמר בכתוב בד"ק, ובנביאים אמר ועל ידי עבדיך הנביאים, משום דפסוקי נביאים נאמרו בשליחות לאמרם לישראל, אבל כל כתובים לא נאמרו בשליחות לאמרם אלא שנאמרו ברוח הקדש, [הרד"ק:]

יד.] והני דקיימין בביהכ"נ ששומעין מש"ץ אינן חייבים, בגמ' שילהי דר"ה כי אתא רבין כו' לא פסר ר"נ אלא עם שבשדות מ"מ משום דאיסי באלאכה אבל בעיר לא, וכ' רב אלפס אבל דעיר אין ש"ץ מוציאן עד דאתו לבי כנישתא ושמעי מש"ץ מתהלה ועד סוף. וכתב הד"ץ ריא' לדבריו דאמרינן אל"ל לר"נ לדבריך למה הבאיר מתפללים, אלמא דר"נ אין צביר צריכין להתפלל אלא כדי שיסדיר ש"ץ הפלתו, והרי"ץ נאות גרס כן בגמ' דפסר ר"נ עם שבביהכ"נ וכן משמעין דברי רבינו הגאון כאן שכ' „דלא פסר ר"נ אלא עם שבשדות והני דקיימין בביהכנ"ס ששומעין מש"ץ", ור"ל דאם שומעין מש"ץ מראש ועד סוף גם הם פטורים כמו"ש הרי"ף ז"ל. אלא דל"ע דבסי' קי"ג כתב דיחיד במקום שיש ש"ץ אומר מלוך כו' ור"ל דמתפלל שבע ודולג עליו לשבה, וכ"כ כאן בבת"י ביש להלן, ובמקום שיש ש"ץ עומדים בתפלה ומתפללים ביחיד שבע ברכות, וא"כ דברי סותרים זה את זה:

אבל דברי רבינו ז"ל נמשכין לשיטתו שהבנו בשתי ישיבות ובכבל שהצבור מתפללים שבע ברכות וש"ץ יורד ואומר תשע, והרי"ץ אבן נאות השיג עליו מת"ש לדבריך למה צבור מתפללים, הלא לדבריו אין הש"ץ מוציאם באלו ז' ברכות, וכן אמרי אמר להם לדבריכם למה ש"ץ יורד לפני התיבה, אלמא מה שהם מתפללים הוא חוזר ואומר, אבל הרמב"ן כ' ע"ז מובא ברא"ם סיף ריה שיש לנו לקבל עדותן של הגאונים שקבלו מרבנן סבוראי ואמוראי, ועל כסא של רב אחי הם יושבין, וכישיבתו הם מתפללים. והלעת הענין כך הוא

מפני חטאינו גלינו מארצנו. ונתרחקנו מעל אדמתנו. טז.] ואין אנו יכולים לעשות לפניך את קרבנות חובותינו ולהשתחות לפניך בבית בחירתך בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עלינו מפני היד שנשתלחה במקדשך. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו וא"א מלך רחמן שתשוב ותרחם עלינו ועל מקדשך כרחמיך הרבים. ותבנהו מהרה ותגדל כבודו. אבינו מלכנו אלהינו גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה. והופע והנשא עלינו לעיני כל חי. וקרב פזורנו מבין הגוים. ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ. והביאנו לציון עירך ברינה ולירושלם (ז) [ביה מקדשך] בשמחת עולם. ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו. תמידין כסדרן. ומוספין כהלכתן. טז.] ומוסף יום הזכרון הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה

שנוי נוסחאות והגהות

(ז) עירך.

מגן האלף

הוא: דר"נ וחכמים גם בשאר ימות השנה נחלקו. לדרכנן כל יחיד ויחיד חייב. ולר"נ הש"ץ מוציאן. ולפיכך הקשו לו למה לבור מתפללים, ואמר כדי להסדיר תפלתו. ולדבריהם ש"ץ חוזר ויורד לפני התיבה להוציא מי שאינו בקי. ומכיון שנפסקה הלכה כר"נ בר"ה נתקנו פסוקים מע' ברכות, והייבים בכבע כשאר כל יו"ט. ומ"ש רבינו כאן דהני דקיימין בבהכנ"ס ושמעי מש"ן. אינן חייבים גמי ר"ל שאינן חייבים בתשע ברכות אבל חייבים בכבע כשאר כל יו"ט, דזכרונות ושופרות ואכי' מלכיות בעלינו לשבח שמעי אח"כ מש"ן שפומר אותם, וכך הם דברי הירושלמי המובא ברי"ף וכפירוש הר"ן שם, הלכה כר"נ באילין תקיעתא כלומר בברכות של מלכיות וזכרונות ושופרות שתוקעין בהם, אבל הם חייבים להתפלל שאר הברכות, וכן פירש שם דברי הירו' דאתי עלותא וקס ר"ח ומצלי, דאמר מצלי אמת והדר מצלי למוספין מפני שאין ש"ץ מוציאו אלא ג' ברכות לבד, ודברי רבינו שכתב „אלא פטר ר"נ אלא עם שבעדות הואיל ואמיסי", ר"ל שהם פטורים לגמרי. אבל מ"ש „והני דקיימין בבהכנ"ס ושמעי מש"ן אינן חייבים, רצונו שאינן חייבים בט' ברכות אלא בכבע, ובמו"ס. והיא עניין כפ"ב. וכן הביא הרי"ף אבן גיאות בהלכותיו בשם רבינו ובשם כל הגאונים דבמקום שאין ש"ץ יחיד חייב בט' ברכות. והני שאין באים בבהכנ"ס חייבים, אלא פטר ר"נ אלא עם שבעדות דאמיסי, והני דקיימי בבהכנ"ס שמומעין מש"ן מתפללים ביחיד ז' ברכות, ומביא שם בשם רב האי שצריך כל יחיד לכוין לבו לש"ן מתחלת ירידתו מאבות עד. סוף התפלה, ומאן דלא נמיר ולא בא לשמוע מש"ן לא יצא, ועם בשבעדות דאמיסי אע"ג דלא נמירי יצאו י"ח אע"ג דלא באו לבהכנ"ס. ע"ש. אלא שכתב „אנו קבלנו מבעלי הוראה ואנשי מעשה שקבלו מחכמים שלפניהם כגון ר' שמואל הלוי [הנגיד] שקבל מר' חנוך וזקנים שבדורו הלכה למשה שאין מתפללים כלל ז' אלא ט' ברכות, ע"ש. וכן הסכים הרא"ש ז"ל סוף ר"ה, ועל מה שהאר הרמב"ן לייחס דברי הגאונים, ואמר שעלה בידו כמו שנאמר לאמה בסיני, כתב בלא הכין הדברים שנאמרו לאמ"ש, דהאיך ידענו הקבל שתי ברכות מן התשע, אתשע של ר"ה כמו שבע של שבתות ויו"ט, ובשם באיה לדנ מאותן שבע, כך אי"א לדנ מאותן תשע, דברכות מעבבות זו את זו, וש"ן פומרן מכלן, אלא שמתפללים כדי שיסדיר ש"ן תפלתו, וצריכין להתפלל כלן.

ואם יתפללו שבע כלן לבבלה, ומנהג אבותינו תורה, עכ"ל והכי נקטינן:

קיג. טז.] ואין אנו יכולים לעשות את קרבנות חובתינו. עיין מקור הברכות:

טז.] ומוסף יום הזכרון הזה, כו', במס' ערובין דף מ' אמרו מהו לזכיר של ר"ח בר"ה, ומסיק דזכרון אחד עולה לכאן ולכאן. וכן מובא בראש"ש סי' ב'. הירושלמי דאין צריך להזכיר של ר"ח, כיון שאומר בסוף שופרות וביום שמתחכם כו' ובר"ה כו' ומזכרתם כו'. יצא. ומשמע לאפי' קרבן מוסף דר"ח אין להזכיר, ובוימרי ובשה"ל איתא דבחלקו כזה גדולי הדור, ונשתלחו הדברים לרש"י ז"ל. כי הגאון ר' יצחק הלוי הזקיק להזכיר ולפרש

באהבה כמצות רצונך, כמו שכתבת עלינו בתורתך ע"י משה עבדך, כאמור
ובחודש השביעי, עד שבעה תמימים, ומנחתם, כו'. עד כהלכתן:
יז.] ושי"ן כשמניע כאן אומר: עלינו לשבח לאדון הכל. אבל יחיד במקום
שיש ש"ץ אומר: אלהינו ואלהי אבותינו מ"לוך על כל העולם
כלו

מנן האלף

קרבנות של כל מוספי היום. וכתב רש"י ז"ל: לא להכריע כאתי, כי איני כדאי לעשות סעד לדברי האדון, אן אלא ונכנעת עולם, אך אשר הזקיקני להודיע מה קבלתי מרבינו ר' יעקב בר יקר, כשמשתי לפניו לא שמעתי מפיו בסדר המקראות. ומהו להזכיר של ר"ח בר"ה [שם בערוכין] פירש לתלמידים, כגון ותתן לנו. וכן בויעלה ויבא, וכן במוספי יום הזכרון ויום ר"ח נעשה ונקריב, וכן בחתימה מקדש ישראל ויום הזכרון ור"ח, אבל בסדר המקראות לא הזכיר כו'. ותמה שמעתי שהגיע רבינו הלוי להזכיר, ורואה אני את דבריו. ולא כחולק על רבינו יעקב בר יקר אלא הגיע כן, כי ידעתי מדתו כאר לו בגדולה מכלם, והגיע עלמו כאסקופה הנלרסת, ושם עלמו שירי שירים, ולא מלאו לבו לעמרת הראויה לו, לחדש דבר בדורו. ואם רבינו הלוי שם דברים ופזר בשמת המכנסים, מקום הניחו לו אבותיו להתנדר בו כו', כי דבריו נכוחים לתכין. ואם באנו לפרוש מהם כפורשים מהחיים כו'. ואומר אני שכך נהגו הראשונים להזכיר את שניהם, ודורות האחרונים כו' שנו כמשמע „זכרון אחד" ולא קבעו אלא מקראות של ר"ה בלבד. שלמה ב"ר יצחק עכ"ל. אבל ר"ת היה אומר שא"ל להזכיר ר"ח שדי כמה שאומר „מלבד עולת החדש ומנחתה", ובזה הי' בכלל המוספין שהן עולות, והי' אומר „ושני שעירים לכפר" וכ' הראש"ש שם דהכי איתא בירושלמי, רב מפקד לתלמידיו לאדכורי מוספין, ועולת החדש ומנחתה, ושני שעירים לכפר, ושני תמידין כהלכתן, ע"ש. והטור כשם רבינו כ' בסי' תקל"ח שא"א רק „מלבד עולת החדש ומנחתה ושני תמידין כהלכתן". ולפי"ז נראה דדעת רבינו ז"ל כפי שכ' ר"ת. אלא שלא הזכיר רבינו לומר ושני שעירים לכפר. וכ' הב"ח דטעם רבינו, דבמקראות המוספין בפיהם נאמר שם מלבד עולת החדש ומנחתה כו' ולכן נחשב כזכרון אחד, אבל שעיר ר"ח לא הוזכר שם, וחשיב כזכרון בפ"ע, ע"ש. ומכאנו לומר מלבד כו' ושני שעירים לכפר ושני תמידין כהלכתם, ואומריה את מוספי יום הזכרון הזה. ונתה"ד כתב בסי' קמ"ג דאומרים מלבד כו' אחר ומנחתם, וכן נוהגין. ועיין טו"ר מ"ת סי' קכ"ז:
יז.] ושי"ן כשמניע כאן אומר עלינו, אבל יחיד, במקום שם ש"ץ אומר מלוך כו'.
והשיאנו כו' דמלכיות זו"ש ש"ץ פומרו. ולקמן ר"ס קס"ו כתב רבינו דיחיד במקום שאין ש"ץ מתפלל שבע ברכות ואומר עלינו לשבח, ע"ש. ומשמע דלעולם אינו מתפלל אלא ז'. וגראה דמיירי התם באינו בקי אלא בז' ברכות. דאי ס"ל דיודע כל הש' ברכות אמר מתפלל שבע והלא אין לו ש"ץ שיוציא אותו י"ח, ומי יפטור אותו מחיובו. אי"ו דלא נמיר, וקמ"ל דאע"פ דבמקום שיש ש"ץ אינו יוצא כיון שהוא בעיר ומצי למיזל לשמע מש"ץ סדר ברכות, אבל מקום כיון שאין ש"ץ והוא לא נמיר דמי לעם שבשדות דאנשי, וש"ץ שבעיירות פומרו, ומוציא לבי באינו בקי, כיון דלית לי' דוכתא למיזל ומשמע. וכן מצאתי מפורש בשם רבינו בהלכות הריי"ן ז' ניאות דבמקום שאין ש"ץ יחיד הייב בש' ברכות. ונמצאו עכשיו פסקן של דברים: דבים ש"ץ והוא בביהכנ"ס לעולם אינו מתפלל אלא ז' כיון הוא בקי אז לא, ואינו אומר נס עלינו לשבח, דש"ץ פומרו כיון ששומע ממנו, אבל בדליכא ש"ץ אם הוא בקי מתפלל ט', ופטיסא דאומר נס עלינו, ובאינו בקי אלא בז', אע"נ דש"ץ פומרו במלכיות זו"ש כמו עם שבשדות דאנשי, מ"מ מאי דידע לאימר אומר, ואע"נ דברכות מעכבות זה את זה, מ"מ כיון דלא מפסר אלא מעשה אוכל דמי חיובא עליה לאימר מאי דמצי לאימר, ועדיף מאה שיפסרנו ש"ץ מעשה דאנשי. ולא אמרו דמעכבות אלא בבקי באחת מהם ויש שם ש"ץ ולא בעי למיזל ומשמע, גם האחת לא יברך, וכן בתקיעות אם בקי בשלשתן יתקע, ואם לאו לא יתקע כמו"ש התוס' דף לא. אבל בשמברך אחת וגפסר באחרות נמה בשמע ע"י אחרים, ולאי דיוצא. וכן בתקיעות אם תקע האחת בעצמו נפסר באחרות נמה בשמע

מאחר

כלו בכבודך, עד ומלכותו בכל משלה. יח.] והשיאנו עד ומבלעדיך אין אין לנו מלך אלא אתה. באי׳ מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון. ואומר עבודה והודאה. וסוף עבודה אומר זכור רחמיך וכבוש כעסך. (ה) [ובסוף הודאה אומר וכתוב לחיים. ושים שלום.] ובסוף אומר ובספר חיים:

קיד. ויורד ש״ץ לפני התיבה ואומר אבות [ומזכיר זכרנו לחיים.] ובגבורות [מזכיר כי כמוך אב הרחמן.] וקדושת השם. ואומר ובכן, ובכן, ובכן, כולו. באי׳ המלך הקדוש. כשם שמזכיר היחיד. ומתחיל בקדושת היום אתה בחרתנו כו׳ עד שיסים הפסוקים. ומתחיל ואומר **עלינו** לשבח לאדון הכל לתת גדולה ליוצר בראשית, שלא עשאנו כגוי הארצות. ולא שמנו כמשפחות האדמה. שלא שם חלקנו כהם וגורלנו בכל המונם. שהם משתחוים להבל וריק ומתפללים אל אל לא יושיע. ואנו כורעים ומשתחוים למלך מלכי המלכים הקב״ה שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ. ומושב כבודו בשמים ממעל ושכינת עוז בגבהי מרומים. הוא אלהינו ואין עוד אחר. אמת מלכנו, ואפס זולתו. ככתוב בתורתו וידעת היום והשבות אל לבבך, כי ה׳ הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ואין עוד. ולא מצאתי בסדר אוהילה אבל בספרד נהגו לאומרו (מ) יט.] **אוהילה** לאל אחלה פניו

שנוי נוסחאות והגהות

(ה) „והודאה וכסוף אומר וכספר״. כ״ה בכת״י ב״מ והוא ס״ס. וגם בכת״י שלנו יש מעות שכתב וכסוף עבודה אומר זכור רחמיך. וא״א. וצ״ל וכסוף הודאה אומר „זכור רחמיך״ וכתוב כו׳:

קיד. (מ) „וכתבתיו בדדי״ כ״ה בכת״י בים. ובסדר הנדפס חסה הכגיה ע״ז. ע״ש: לא יכלתי להלום דבריו. והאמת דלפי כת״י ב״מ ס״ל לרבינו לומר אוהילה אפי׳ בתפלת היחיד. ועיין לקמן

מנן האלף

מלהר וזה מ״ל לפניה, מכל במקום שים ב״ן והוא בכי כנוסחת דב״ן פומרו גם בלא מחמת מוגם, אין לו לומר עלינו לחשיבת הפסק, כיון דמצי למשמע מה״כ מס״ן הפומרו מע״פ שהוא בקי. לדבריו ז״ל אין לו לומר מלכיות זו״ם אפי׳ בקי, כיון שס״ן פומרו למה יברך על מנס. וכמו״ם ר״ג „כך מוציא הבקי״. אכן הר׳ ר׳ משה נאון [מובא בדי״ן נאות וכמוך סי׳ תקל״ח] כתב ליחיד דמצלי ר״ה בלחישה אי נמיר עלינו לשבח לימא, ואי לא לימא מלוך. ומשמע שם כמוך דר׳ משה פליג, וס״ל לימא עלינו לשבח אפי׳ במקום שים ס״ן, אם הוא בקי בו, וכ״ל דלא הוי הפסק, ולא מכשי לי׳ לסמוך על ס״ן כיון שיודע בעצמו, ומתילא ס״ל לר׳ משה דאם הוא בקי בכל המ׳ עדיף שיאמר הכל בעצמו כמו שאנו מהגין. וזה יתיכב כל מה שנתבאר בזה המפרשים, וביחוד לדברי הב״ח שם שכתב לשיטת רבינו דס״ל דלא נתקן עלינו אלא כשמתפללים כל המ׳ ברכות ע״ש. דלא דאה לדברי רבינו מ״ש אות הקי״ו. ולדבריו לא נצטרך לדחוק כמו״ש הב״י דעלינו ר״ל רק הנוסח של עלינו, ולא הפסוקים הבאים אחריו. אלא דר״ל עלינו וכל סדר מלכיות על מלוך. והמעיין ימצא הדברים ברורים בע״ה. אלא דלפמ״ש נצטרך לומר לשיטת הגאונים דס״ל לברכות ותקיעות מעכבות כפשטן, וכמו״ל. שאם יודע אחת ולא אחרת אז לא יברך, דלפי׳ השני שכתב הר״ן דאפי׳ סדרן מעכב שאם הקדים זכרונות למלכיות לא יצא, הי׳ להם להגאונים להשמיענו נמי, שצריך לצלוי עלינו כלומר מלכיות שיודע, „ובלבד שיהי׳ ברור לו שיצא שלוחו לביר שיתפללו אחריו גם זכרונות ושופרות, דאל״כ הו״ל שלא כסדרן ומדלא כתבו כן, ש״מ דס״ל כפי׳ דאשון שבר״ן. ואין נפ״מ בכסדרן כלל, כנלפ״ד. לולי שהגאונים הכ״י והב״ח לא פירשו כן: ויעיין מש״ל אות קמ״ה. ועיין בנוסחי התפלה להרמב״ם דל״ג לי׳, ועיין

יח.] **והשיאנו** עיין מש״ל אות קמ״ה. ועיין בנוסחי התפלה להרמב״ם דל״ג לי׳, ועיין הגמי״י שם. וכן עמח דבר דלא כר״ע נאון: מוחילה

פניו אשאלה ממנו מענה לשון. אשר בקהל עם אשיר עוד. אביע רננות בעד מפעליו. לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון. ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי. [ברוך אתה ה' למדני חקיך:]

על כן נקוה לך ה' אלהינו לראות מהרה בתפארת עזיך. להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון. לתקן עולם במלכות שדי וכל בני בשר יקראו בשמך. להפנות אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תברע כל ברך תשבע כל לשון. לפניך ה' אלהינו יכרעו ויפולו. ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כלם את עול מלכותך. ותמליך עליהם מהרה לעולם ועד. כי המלכות שלך היא. כ.] ולעולמי עד תמלוך בכבוד בכתוב בתורתך

מנן האלף

קיד. יט.] אוחילה לאל כו' עד באי למדני חקיך. וכן הוא בנוסחי התפלות להרמב"ם. וכתב המור סי' תקל"ח. נראה מתוכו [רל מתוך הנוסח שהרי אומר אשר בקהל עם.] שאין ליחיד לאומרו שהוא רשות לש"ץ עכ"ל. וכתב הכ"ח וכן הוא מנהג אשכנז שא"א לא אוחילה ולא הרת עולם ביחיד. אבל בסדר הרמב"ם הם כתובים והוא מנהג ספרד. עכ"ל. ומתוך דברי המעתיק סדר שלפנינו משמע דאף בספרד לא מהנו לאומרו אלא בצבור ובש"ץ, ולכן העתיקו כאן בתפלת הש"ץ:

כ.] ולעולמי עד תמלוך בכבוד. כתב במחזור וימרי: המס נהגו לומר עד תמלוך בכבוד, ואח"כ תקיעתא של פיומין, אבל רבינו יצחק הלוי תיקן לסיים הפסוקים קודם שיתחיל התקיעתא, כי בתקיעתא אינן כתובין המקראות בסדר של תורה ונביאים וכתובים, וכו'. ואלו ואלו מודים שצריך לש"ץ להתחיל סדר תפלה שתקנו אנשי כה"ג קודם שיתחיל הפיום שתקנו אחרונים להוסיף בשבחו של מקום, כו'. סדר מלכיות במלכיות, זכרונות בזכרונות, שופרות בשופרות, כו'. והאיך יפתח ש"ץ בפיום מלכיות ופדיין לא פתח בתפלת מלכיות שתקנו אנשי כה"ג, כו'. אלא ש"ץ יאמר ל"ל ויפתח בשבחו ש"מ, והפיום זהר בחתימת שבחו, וחתימתו מעין חתימת הברכה, כמו ירומם וימלוך [חתימת אנשיכה מלכי לר' אליעזר הקליר.] או"א מלוך על כל העולם. למשפט יזכור, [חתימת זכר כל מעשי להגיל] או"א זכרנו. קול קורא בשופר. [חתימת אשא דעי] תקע בשופר. כו' ומה חפצו אלו תקיעות ומה נשתנו משאר פיומין. כו' ומנהג ראשונים עיקר. וכך הי' נוהג ר' יצחק כ"ר יהודה, ואחריו ר' יצחק לוי, ורבינו ר' אלעזר, עכ"ל. ומה שנראה מדבריו שסדר ברכות הללו נתקנו מאנשי כנסת הגדולה, לכאורה לא משמע כן בש"ס, דאמרינן ר"ה כ"ז באין מלאכין הא"לנא זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון כמאן כר' אליעזר, ומשמע דנתקנו אחרי זמן התנאים, ובירו' פ"א דר"ה הלכה ה' מביא נוסח זה היום, ועל המדינות בו יאמר, וקרי לי' תקיעתא דבי רב ומשמע דרב תיקנו. וכן במד"ר ותנחומא משמע שנתיסדה בבית מדרשו. והויפרי עלמו הקשה האיך חקנו רבנן דלא כהלכתא דר"א שמותי הוא שגדוהו או שהוא מתלמידי ב"ש, ותי' דאמרו קודם שגדוהו, או קודם שלמד אצל תלמידי ב"ש ע"ש. ולכן נראה לתרץ דנוסחי התפלות שכין הפתיחות והחתימות נתקנו בבית מדרשו של רב, אבל עיקרי הברכות פתיחתן וחתימתן והפסוקים ודאי דנסדרו מאנשי כה"ג, וכדמשמע בש"ס [ברכות כ"ם] הני י"ח כנגד מי, שבע דשבתא, תשע דר"ה כנגד מי, ומשמע דכלהו כהדדי נתקנו מאנשי כה"ג, וכן סדור הפסוקים עשרה או שלשה, כבר הי' להז"ל בזה מסורה קדומה, ואיפלגי בה תנאי במס' ר"ה. ואחרונים במדרשו של רב באו והוסיפו על הנוסח, וזהו דלא נזכר בגמרא בתקיעתא ד"ר אלא "זה היום" "ועל המדינות", אמצעו של נוסח, ולא אתה זוכר וכדומה, וגם מענתו של רבינו הלוי שצריך להתחיל סדר תפלה שתקנו אנשי כנסת הגדולה קודם שיתחיל הפיום שתקנו אחרונים, לא היתה אלא מה שמקדימים הפיומים קודם הפסוקים אחרי התלוך בבכור, והנהיג

שיאחר

בתורתך ה' ימלוך לעולם ועד. **ונאמר** לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עכו ותרועת מלך בו. ונאמר, ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל. ובדברי קדשך כתוב לאמר, ה' מלך גאות לבש לבש ה' עז התאזר, אף תכון תבל כל תמוט, ונאמר, שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד, מי הוא זה מלך הכבוד ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה, שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד, מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה. ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר, כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו וגו'. ונאמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה לה' המלוכה. והי' ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד. ובתורתך כתוב לאמר. שמע ישראל וגו'. **אלהינו** וא"א מלוך על כל העולם כלו בכבודך כו'. והשיאנו כו'. ותוקע תשר"ת. **היום** הרת עולם, היום יעמוד במשפט כל יצורי עולם. אם בכנים ואם בעבדים [אם בכנים] רחמנו ברחם אב על כנים. ואם בעבדים עינינו לך תלויות עד שתחננו ותוציא לאור משפטנו

קדוש: (ג)

אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם. לפניך נגלו כל תעלומות. והמון נסתרות שמבראשית. כי אין שכחה לפני כסא כבודך ואין נסתר מנגד עיניך. אתה זוכר את כל המפעל, וגם כל היצור לא נכחד ממך. הכל נלוי (ג) לפניך ה' אלהינו, צופה ומביט עד סוף כל הדורות, כי תביא חק וזכרון להפקד כל רוח ונפש, להזכר מעשים רבים והמון נסתרות לאין תכלית. מראשית כזאת הודעת ומלפנים אותה גלית. זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון. כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. ועל המדינות בו יאמר. איזה לחרב ואיזה לשלום, איזה לרעב ואיזה לשובע. ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות. מי לא נפקד בהיום הזה. וזכר כל היצור לפניך בא מעשה איש ופקודתו, ועלילות מצעדי גבר. מחשבות אדם ותחבולותיו

שנוי נוסחאות והגהות

לקמן מ' קכ"ו. (ג) „יערב לפניך קול תחנונינו אל רם ונשא. מבין מביט ומאזין ומקשיב קול הרועתנו תקבל ברצון זכר מלכיותנו" כן איתא בסדר תנדפס אבל בגוף כת"י ב"מ ליתא.(ג) „ונצפוי". וגם

מנן האלף

מיאמר הפיוטים קודם התימת הברכות, אחרי הפסוקים מבוס לפסוקים סדרן דקמאי ניההו: **והנה** כפיוטי הקליר לא נזכרו פסוקים כלל ואנחנו אומרים אותם לפני פסוקי אנשי כה"נ. אז אחריהם כפי מה שהגהיג רבינו הלוי. אבל בתקיעתא ופיוטי דיוסי בן יוסי שהם מהללה, ואפחד במעטי, ואגוסה לעזרה, [הגמנא בסדר רס"ג ומיהשו אליו וכן מובא בעימור. ולא כדברי הרי"ן ן' נאות שמיחס אותם ליוסי בן יועזר התנא, וגרמה שהוא מ"ס.] מצאנו שבכן כל הפסוקים בזהב פיוטיו מן חרוז המתחיל באות סמ"ך ולהלן. פסוק אחד מתורה ואחד מכתובים ואחד מנביאים, וכפלם כן על נ"פ. והטיוט הזה מובא בהלכות הרי"ן ן' נאות והביא שם דרב האי גאון כתב וז"ל „והיני רובא למימר על סדר זה ה' ימלוך, לא הכים און, ויהי בישורון. ויוסי בן יועזר לתקון מהללה תחלה בסמ"ך ויהי בישורון, ובכל"י ה' ימלוך, ובתריה בס"ן לא הכים און, ולא שמענו שערער אדם בדבר" עכ"ל. ור"ל דרב האי גאון ס"ל לומר השלשה פסוקים ה' ימלוך ולא הכים ויהי בישורון ביחד זה אחר זה, ויוסי סל"ג עליה

בתרתי

ותהבולותיו (ד) יצדי מעללי איש. אשרי איש שלא ישכחך, ובן אדם יתאמץ בך, כי דורשיך לעולם לא יבשלו, ולא תכלים לנצח כל החוסים [בך.] כי זכר כל המעשים לפניך בא, ואתה דורש מעשה כלם. וגם את נח באהבה זכרת ותפקדהו בדבר ישועה ורחמים, בהביאך את מי המבול לשחת כל בשר מפני רוע מעלליהם, על כן זכרונו בא לפניך ה' אלהינו להרבות זרעו כעפרות תבל, וצאצאיו כחול הים. ככתוב בתורתך, ויזכור אלהים את נח וגו'. ונאמר, וישמע אלהים את נאקתם וגו'. ונאמר, וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי. ובדברי קדשך כתוב לאמר, זכר עשה לנפלאותיו וגו'. ונאמר, טרף נתן ליראיו וגו'. ונאמר, ויזכור להם את בריתו וינחם וגו'. וע"י עבדיך הנביאים כתוב לאמר הלוך וקראת וגו'. ונאמר, וזכרתי אני את בריתי אותך וגו'. ונאמר, הכן יקיר לי וגו'. (ה) **אר"א** זכרנו בזכרון טוב מלפניך, ופקדנו בפקודת רחמים משמי שמי קדם. וזכר לנו ה' אלהינו את הברית ואת החסד ואת השבועה שנשבעת לאבותינו אבינו בהר המוריה. ותראה לפניך עקדה שעקד את בנו על גבי המזבח, וכבש רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם. כן יכבשו רחמיך את כעסך וינולו רחמיך על מדותיך. וכטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך מעירך ומנחלתך, לקיים לנו ה' אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך ע"י משה עבדך, באמור וזכרתי להם ברית ראשונים וגו'. כי זוכר כל המעשים אתה הוא מעולם, ואין שכחה לפני כסא כבודך, ועקדת יצחק לזרעו תזכור, בא"י זוכר הברית. ותיקע ק"ש"ק. היום הרת עולם וכו'. **ארשת** שפתינו יערב לפניך אל רם ונשא, מבין מביט מאזין מקשיב קול (ו) [תפלתינו] תקבל ברצון: (ז)

שנוי נוסחאות והגהות

(ד) „וגם". (ה) בכתי"ב אותא כאן כל נוסח יעלה ויבא. (ו) „תרועתנו". (ז) „זכר זכרונותינו" ה'

אתה

מגן האלף

כתרתי: שהקדים ויהי כיסורון בלות ס'. וערבב נמי הפסוקים דבלות ס. ל. ס' כתב פסוקי תורה, ובלות ע. ק. ת. פסוקי כתובים. ובלות פ'. ר'. ת'. פסוקי נביאים. וכן נהג בפיום אפחד במעמי. ובאמונה לעזרה, וכן הועתק בסמו בסדר רב סעדיה בת"י ומלאתי בנוסחתו במחזורי רעדלהיים. אבל במחזוריס אלנו הסמיכו הפסוקים ואנו נוהגין כפי דברי האי ושיטתו. ובכ"ז אין קפידא וכמו"ס הריא"ג „ולא שמענו שערער אדם בדבר" ואע"ג דבכ"מ בעי לאדכורי קראי בסדרן, והפיום מקדים ויהי כיסורון דוזאת הברכה לפסוק ה' ימלוך, לא חייטינן בהכי, דכן מצינו ג"כ בגמרא דף ל"ב ע"ב דאמר „אלא מלכיות תלת הוא דהוין, ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו, ויהי כיסורון, ה' ימלוך" וס"מ דלא קפדינן בהכי. ובפסוקי כתובים אין נמי לא קפדינן בזה, וכן מזכיר הפיום פסוקי דכ"ב בלות ע'. פ'. ובלות ק. ר. קודם פסוקי תורה דבלות ג' ס. ולא קיס כדברי חכמים, אלא עשה כריב"ג דקיי"ל כוותי' דבדיעבד יוצא בפסוק אחד של תורה, ואחד של נביאים ושל כתובים, ואע"ג דאח"כ הוסיף לומר פסוקים של תורה כרבנן מ"מ עכ"פ הקדים כתובים ונביאים לשל תורה, ולכן לא ערער אדם בדבר כמו"ס הגאון ביון דעכ"פ עבה כרבנן ואמר בסדרן שלם מכל אחד, ומנהגנו לומר הפיוטים קודם מל כן נקוה. ולפני אתה זוכר. ואתה גגלית. ובשביל שעתו של רבינו הלוי, הסמיכו במחזוריס כל הפסוקים שהביא הפיימן יוסי בן יוסי, ומדפיסי רעדלהיים

אתה. נגלית בענן כבודך אל עם קדשך לדבר עמם. מן השמים השמעתם קולך ונגלית עליהם בערפלי טוהר. גם כל העולם כלו חל מפניך. ובריות בראשית חרדו ממך. בהגלותך. מלכנו על הר סיני ללמד לעמך תורה ומצות, ותשמיעם את הוד קולך, ודברות קדשך מלהבות אש. בקולות וברקים עליהם נגלית, ובקול שופר עליהם הופעת, ככתוב בתורתך ויהי ביום השלישי וגו'. ונאמר, ויהי קול השופר וגו'. ונאמר, וכל העם רואים את הקולות וגו'. ובדברי קדשך כתוב לאמר עלה אלהים בתרועה וגו'. ונאמר, בהצוצרות וקול שופר וגו'. ונאמר, תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו. כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. הללויה הללו אל בקדשו וגו'. עד כל הנשמה וגו'. ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר, והיה ביום ההוא יתקע וגו'. ונאמר, כל יושבי תבל ושוכני ארץ וגו'. ונאמר, וה' עליהם יראה ויצא וגו'. (ה) ה' צבאות יגן עליהם [כן יגן עלינו.] **אר"א** תקע בשופר גדול לחרותנו. ושא נס לקבץ גלויותינו. וקרב פזורינו מבין הגוים, ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ. והביאנו לציון עירך ברינה, ולירושלם עיר מקדשך בשמחת עולם. אנא קים לנו ה' אלהינו את הדבר שהכטחתנו בתורתך ע"י משה עבדך מפי כבודך כאמור. וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם, ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם, והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם. כי אתה שומע קול שופר ומאזין הרועה ואין דומה לך. בא"י שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים. ויתקע קר"ק תקיעה תרועה תקיעה. (ט) היום חרת עולם כו'. [זו תפלת מוסף לשני ימים. ואומר עבודה, והודאה, ושים

שנוי נוסחאות והגהות

(ה) "ה' צבאות יגן עליכם". "הי' צבאות יגן עלינו". כ"ה בכת"י ב"כ והוא לשון מוסעה. דגין גרסה רס"ג. (ט) "היום חרת עולם" כן איתא גם בסדר הנדפס. אבל בגוף כת"י בים שהוא מגחיק משם לא מצאתי זאת.

מגן האלף

רעדלהיים החפלים ליפות מקהן ומדפיסים כל פסוקי הפיוטים, למומרם קודם פסוקי מלכה"נ מכטילים את הרכים לעשות שלא כהלכה:

ובסדרן של כתוביס כתב רביגו הגאון ז"ל לאמר ה' מלך, ושמי שעריס. ובכלר רס"ג הביא פסוק כי לה' המלוכה והשמים ה' מלך גאות לבש, ותרוויהו מסכו לשמו בעריס לשתי מלכיות, ואנו נוהגין לומר כי לה' המלוכה, וה' מלך, ושמו שעריס. ובשמל הר' ר' נתן ע"ז כמוכח בשב"ל, והשיב דשמו שעריס הראשון והב' כחד חשיבי ע"ש. ובזכרונות כ' הגאון בפסוקי תורה "וגם אני שמעתי", ומהגנו לומר: וזכרתי את בריתי יעקב, וגם את בריתי יצחק, ואת בריתי אברהם אזכר, וכל לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור", וכ' הש"ל הדייקים כתוביס משתויס לגוסהתו. וכרס"ג מוסיף "זכר לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור", וכ' הש"ל הדייקים ה"ל חותו, שהוא פסוק רביגו שלא לצורך, אבל דעתו אינו כן משום דפסוק זכר עשה לנפלאותיו עם סרף נתן ליראיו דכמיבי אהדדי כהל חשיבי, ובשופרות לא חשיב רבינו כתובים פסוק הללו אל בקדשו לחשבון שופרות כתו"ם רבינו מבולם, לפי שבנגדו קבעו חכמים העשרה פסוקים. והקדים רבינו כתוב ביום ההוא יתקע [ישעי' כ"ז] לפסוק כל יושבי תבל [שם י"ח] ואפשר משום דשם עיקר ישועת ישראל. ועיין בת' הרשב"א ס' תפ"ח שכתב דאינו יוצא בשופרות בפסוק ותקעתם בחצוצרות שלא נזכר בו לא שופר, ולא תרועה. וכ' דמורו ר' יוסה הגה"ג לומר ובחודש השביעי. ומורו רמב"ן הגהיג פסוק לא הביא אין לאומרו עם המלכיות ועם השופרות עיי"ש ומנהגנו לסיים בפסוק ותקעתם והמעם עיין בב"י:

ולאחל

ושים שלום.] **בא.** ולאחר התפלה מריעין בלא תקיעה ובלא נ׳ שברים. מריע תרועה גדולה כדי לערבב השטן:

קטז. כב. ויחיד במקום שאין ש״ץ מתפלל שבע ברכות ואומר עלינו לשבח, ולאחר שסיים תפלתו תוקע תשר״ת תש״ת תר״ת, בכה דברים אסורים בשלא היה חבר עיר. אבל היה חבר עיר שומעין על סדר הברכות, דתנן מי שברך ואח״כ נתסנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע שלשה פעמים. ואמרינן טעמא שלא היה לו שופר מעיקרא... (ה) כי שמע להו אסדר ברכות שמע להו, רב פפא בר שמואל קם לצלויי איל לשמעיה חזי כי נהירנא לך תקע לי. א״ל רבא לא אמרו אלא כחבר עיר. תניא נמי הכי כשהוא (ב) שומעין על הסדר ועל סדר ברכות, בד״א בחבר עיר אבל שלא בחבר עיר כשהוא שומען, שומען על הסדר (ג) על סדר ברכות, ויחיד שלא תקע, חבירו הוקע לו, ויחיד שלא ברך אין חבירו מברך לו. (וכנת״י א. מיתת, ומצוה בתוקעין יותר מהמברכין, כיצד שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין, הולך למקום שתוקעין, ואינו הולך למקום שמברכין. ומשמיע צריך שיכוין להשמיע מדרז״ ארי״ [ר״ה לד] שמע ט׳ תקיעות בט׳ שעות ביום מתשעה בני אדם יצא. ואפי׳ בסרתנין. ואפי׳ כל היום כלו, ובלבד שיחזה התוקע בר חיובא, אבל שמע מאשה וחרש שוטה וקטן לא יצא, דתנן [סס כס] כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים י״ח):

קטז. ותפלת מנחה בתפלת שחרית, ובתפלת... (ח) אומר אתה חבדלתנו כדרך שאומרים במוצאי שבתות. **כג.** ובר״ה שחל להיות בשבת אין תוקעין. (כנת״י א. מיתת: גזרה שמא יוציאנו בידו ויעבירנו ד׳ אמות ברה״ר [ר״ה כס] והיינו טעמא דשופר, והיינו דלולב והיינו דמגלה.) ותפלה של חול של כל עשרת ימי תשובה מר״ה עד יוהכ״פ אומרים זוכרנו לחיים. ומי כמוך אב הרחמן, והמלך הקדוש, [והמלך המשפט] וזכור רחמיך, וכתוב לחיים, וכספר חיים

שנוי נוסחאות והגהות

(ה) .הא הוא שופר מעיקרא׳ כן צריך להיות. (ב) כשהוא .שומען׳ שומען.

(ג) .ושלא׳ בציל:

(ח) .ובתפלת ערבית במוצאי יום׳ בציל.

מנן האלף

בא. ולאחר התפלה מריעין תרועה גדולה, עמ״ס כזה לעיל סי׳ קי״ח אות יו״ד:

קטז. כב. ויחיד במקום שאין ש״ץ כו׳ עמ״ל אות י״ז:

קטז. כג. ובר״ה שחל להיות בשבת אין תוקעין. כו׳ במסנה דף כ״ט מיתת מסתרב ביהמ״ק התקין ריב״ז שיהו תוקעין כ״מ שם בו ב״ד. ור״ח ס״ל דלא התקין אלא ביבנה, ואמרו לו אחד יבנה ואחד כ״מ שם בו ב״ד, והר״ה עם ב״ד, בפני ב״ד, ובזמן שב״ד יושבין. והמתיקו הרי״ף ז״ל, משום דס״ל דגם בזמן הזה כל מקום שם בם ב״ד קבוע מופלג וגדול בדורו תוקעים שם. ואמרו על רב אלפס ז״ל שהיו תוקעין בבית דינו בר״ה שהל בשבת. וכתב הרה״ם שלא הגו תלמידיו אחריו כן, כי מפרשים אחד יבנה וא׳ כ״מ שם בו ב״ד של סנהדרין ואפי׳ סנהדרי קטנה, ואינן ביבנה שהי׳ שם בסנהדרי גדולה. הכל עכ״פ סנהדרין בעינן, וכ״מ מפרש״י וכ״ב הרז״ה, וכן נראה דעת רביני ז״ל שכתב דאין תוקעין. ומדשתה מסתפ דבזה״ז אין שום מקום בישראל שתוקעין בו:

היים, אבינו מלכנו, ונופלין על פניהם, ועומד ש"ץ ואומר אבינו מלכנו (ב) (חננו
וענינו). ואנחנו לא נדע כו'. (מכאן עד סדר תפלות יוהכ"פ חסר בכת"י כ"מ).

כיז. [ועשרת ימים שבין ר"ה ליום הכפורים בשחרית ומנחה אומר
אבינו מלכנו. **ומשכימין** בכל יום לבתי כנסיות לפני
עמוד השחר ומבקשין רחמים וכך מתחילין: אומר ש"ץ אשרי יושבי ביתך
ועונין אחריו עד תהלת ה' ידבר פי, ואומר ש"ץ קדיש ומתחיל ואומר: לך
ה' הצדקה ולנו בושת הפנים, מה נתאונן ומה נאמר מה נדבר ומה נצטדק
נהפשה דרכנו ונחקורה ונשובה אליך כי ימינך פשוטה לקבל שבים. אתאנו
על שמך ה', עשה למען שמך, בעבור כבוד שמך כי אל מלך חנון ורחום שמך.
לא בחסד ולא במעשים באנו לפניך. כדלים וכרשים דפקנו דלתיך. (ה) מה נאמר
לפניך יושב מרום ומה נספר לפניך שוכן שחקים, מה נאמר לפניך כי כושנו
במעשנו, ומה נספר לפניך כי נבלמנו בעונינו, מה נאמר לפניך ה' אלהינו
מה נדבר ומה נצטדק, אנו בושים במעשנו ונבלמים בעונינו. אלהים בושנו
ונבלמנו להרים אלהינו פנינו אליך, כי עונותינו רבו למעלה ראש, ואשמתנו
גדלה עד לשמים, כי עונותינו רבו מלמנוה וחטאתינו עצמו מספר, כי עונותינו
עברו ראשנו כמשא כבד יכבדו ממנו, אם עונות תשמר יה ה' מי יעמוד,
אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך, כי רבו משובותינו לך חטאנו, מקוה
ישראל ה' מושיעו בעת צרה, אל תבא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך
כל חי, אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך. כי אל כמוך נושא עון ועובר
על פשע לשארית נחלתו, לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא. ישוב
ירחמנו יכבוש עונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתינו, תתן אמת ליעקב
חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם, כי לא על צדקותינו אנחנו
מפילים תחנוננו לפניך כי על רחמיך הרבים.

אל מלך יושב על כסא רחמים מתנהג בחסידות, מוחל עונות עמו, מעביר
ראשון ראשון ומרבה (ב) מחילה לחטאים וסליחה לפושעים, עושה
צדקות (ג) עם כל בשר ורוח, ולא כרעתם תגמול. אל הורותנו לומר שלש
עשרה, זכר נא לנו שלש עשרה שהודעת לענו מקדם, וכן כתוב וירד ה'
בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ה', ושם נאמר: ויעבור ה' על פניו
ויקרא. ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים
נושא עון ופשע וחטאה ונקה. (ג) למען שמך ה' וסלחת לעוונינו כי רב הוא.
סלה

שנוי נוסחאות והגהות

(ב) בכת"י ליתא זאת אבל כן צריך להגיה וכן היה בנדפס:

כיז. (ה) בכת"י אסריקני איתא „לך ת' הצדקה כמו בסליחות שלנו וכל הסדרים דלקמן
נמצא שם בענין אחר ועמש"ל בחלק א' מגה"א סי' ג' אות י"ז מה ששגה הר"ש הורוויץ מאאר
הוימרי לתשוב שרש"י ז"ל תיקן הפתיחה הזאת, ואינו כ"ן אלא דכבר היתה בהוגה מימות רבינו, אלא
דרש"י חוסיף בה מקראות. (ב) והרס"ג גרס „סליחה לחוטאים וחחילה לפושעים". (ג) עיין לעיל בח"א
רף קמה נוסח הרס"ג כבאן. (ד) לעיל בחלק א' סי' צ"ז סיים בתיבה ונקה „לא ינקה" והכתי'
שם כמנן האלף כדעת הגאון ז"ל רס"ל דגם לא ינקה הוא כמכילין ודחמי עיש דברי המכילתא עיש
בביאור הדברים. אך לפי מה שאני רואה עתה גרסת הגאון-כאן, קרוב יותר לשער שגם שם
מעות בהעתק וצריך למחוק שם חוכת „לא ינקה".

סלח לנו אבינו כי חטאנו מחול לנו מלכנו כי פשענו, כי אתה ה' טוב וסלח
ורב חסד לכל קוראיך כי עמך הסליחה למען תורא:

שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך. שוב למען עבדיך שבטי נחלתך.
שובה ה' עד מתי והנחם על עבדיך. שובה ה' חלצה נפשנו והושיענו.
שובה ה' רבבות אלפי ישראל. שובה ה' את שבותנו כאפיקים בנגב. שובה
משובה ישראל נאם ה' ולא אפיל פני בכם כי חסיד אני נאם ה' לא אטור
לעולם. שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעוניך, קחו עמכם דברים ושובו
אל ה' ואמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו, וקרעו לבבכם
ואל בגדיכם ושובו אל ה' אלהיכם כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד
ונחם על הרעה. דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, יעזוב רשע דרכו
ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח.
סלה נא לעון העם הזה כגודל חסדך וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד
הנה ויאמר ה' סלחתי כדברך. הטה אלהי אזנך ושמע. פקח עיניך וראה
שוממותנו והעיר אשר נקרא שמך עליה כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים
תחנוננו לפניך כי על רחמיך הרבים, ה' שמעה, ה' סלחה, ה' הקשיבה
ועשה ואל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך. **אל** מלך
יושב כו' ויעכור כו':

זכור ה' חרפת עבדיך שאתי בחקי כל רבים עמים. זכור רחמיך והסדיך כי
מעולם המה. זכור ואל תפר בריתך אתנו. זכור ה' מה היה לנו הביטה
וראה את הרפתנו. הביטה וראה את 'אנחותינו, הביטה וראה את 'כשתנו,
האזינה ושמע את אנקתנו, הביטה וקכ"ן את 'גליותינו, הביטה ומחה את
'רמעותינו, הביטה וראה את 'הרינתנו, הביטה 'ושמע את 'ועקותינו, הביטה
ורפא את 'חליינו, הביטה ושמע את וידויינו, הביטה וטהר את 'טומאתנו,
הביטה והעלה אה 'ידידותנו, הביטה והסר את 'כליסתנו, הביטה ולחוץ את
'לוחצנו, הביטה וראה את 'מצוקותנו, האזינה ושמע את 'קולנו, הביטה ובקש
את 'רדיפתנו. הביטה וראה את 'שממתנו, הביטה ושמע את 'תפלתנו, הביטה
וקבל, את 'תחנוננו, הביטה וראה כי אין לנו אלוה אחר אלא אתה, הביטה
וראה כי אין לנו עוזר וסומך אלא אתה, הביטה וראה כי אין לנו גואל
ומושיע אלא אתה, הביטה וראה כי אכלונו אויבים, הביטה וראה כי כלעונו
צרים, הביטה וראה כי שללונו בוזזים. הביטה וראה כי המטונו זאבים, הביטה
וראה כי אכלונו ככל פה, הביטה וראה כי הכבידו עולם עלינו, הביטה
וראה כי כלתה רוחנו, הביטה וראה כי נקטה נפשנו. הביטה וראה כי אין
לאל ידינו, היינו חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותנו, היינו משל בגוים
מנוד ראש בלאומים, היינו שחוק לכל עמים נגינתם כל היום, היינו כיתומים
אשר אין להם אב, וכאלמנות אשר אין להם רועה, אתה הוא מלכנו אלהים
צוה ישועות יעקב בשמך נבוס קמינו. אל הזכר לנו עונות ראשונים מהר
יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד, אל תקצוף ה' עד מאד ואל לעד תזכר עון
חן הבט נא עמך כלנו, עשה כמו שאמרת, וזכרתי את בריתי יעקב, ואף את

בריתי

בריתי יצחק, ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור. ועשה כמו שאמרת
וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לעיני הגוים
להיות להם לאלהים אני ה'. עשה עמנו כמו שהבטחתנו ואף גם זאת בהיותם
בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני
ה' אלהיהם. ורחם עלינו כמו שכתוב, כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא
ישחיתך, ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם. שמע את נאקתינו
כמו שכתוב, וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו את אברהם
את יצחק ואת יעקב. ראה בעניינו כמו שכתוב וירא אלהים את בני ישראל
וידע אלהים. קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך, אל תרחק ממנו כי צרה
קרובה כי אין עוזר, עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על
חטאתינו למען שמך. נשא עינינו אל ההרים מאין יבא עזרנו, עזרנו מעם ה'
עושה שמים וארץ, למען שמך ה' וסלחת לעוונינו כי רב הוא, למען שמך
ה' תחיינו וכצדקתך תוציא מצרה נפשנו, שמרה נפשנו והצילנו אל נבוש כי
חסינו בך. תום ויושר יצרונו כי קויתיך, פדה אלהים את ישראל מכל צרותיו.
פדה ה' נפש עבדיו ולא יאשמו כל החוסים בו, ה' חננו לך קויתיו, היה
זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה. אל מלך יושב על כסא רחמים בו'.

אליך נשאנו עינינו היושבי בשמים, (אשא) [נשא] עינינו אל ההרים מאין יבא
עזרנו. עזרנו מעם ה' עושה שמים וארץ, אל יתן למוט רגלנו אל ינום
שומרנו, הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, הנה כעיני עבדים אל יד
אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה כן עינינו אל ה' אלהינו עד שיחננו,
חננו ה' חננו כי רב שבענו בוז, רבת שבעה לה נפשנו הלעג השאננים הבוז
לגאי יונים. חננו אלהים כחסדך כרוב רחמיך מחה פשעינו, עשה עמנו כמו
שאמרת, אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך ובעבור חטאתיך שובה אלי כי גאלתיך. עשה
כמו שאמרת, מהיתי כעב פשעיך ובעבור חטאתיך שובה אלי כי גאלתיך. עשה
עשה כמו שאמרת, למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד
יצא כנוגה צדקה וישועתה כלפיד יבער. שובנו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו.
הלעולם תאנף בנו המשוך אפך לדור ודור, הלא אתה תשוב תחיינו ועמך
ישמחו בך, רציתה ה' ארצך שבת שבות יעקב. נשאת עון עמך כסית כל
חטאתם סלה, אספת כל עברתך השיבות מחרון אפך. ויבטחו בך יודעי שמך
כי לא עזבת דורשיך ה'. אליך זעקו ונמלטו בך בטחו ולא בושו, בך בטחו
אבותינו בטחו ותפלטמו, בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים, ה'
הושיעה המלך יענינו ביום קראנו. הושיעה את עמך וברך את נחלתך, ורעם
ונשאם עד העולם. הושיענו אלהי ישענו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך
להשתבח בתהלתך. הושיענו אלהים כי באו מים עד נפש. לה' הישועה על
עמך ברכתיך סלה. פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם, כי שומע אל
אביונים ה' ואת אסיריו לא בזה, כי לא בזה ולא שקץ עוות עני ולא הסתיר
פניו ממנו, ובשועו אליו שמע. שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו, שמעה
תפלתנו

תפלתנו ה׳ ושועתנו האזינה אל דמעותינו אל תחרש. שמע קולנו ה׳ וקבל ברחמים את תפלתנו, שמע ה׳ קולנו נקרא והננו ועננו, קולנו שמעה. אל תתעלם אזנך לרוחתנו לישועתנו, כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנוננו לפניך כי על רחמיך הרבים. ה׳ שמעה ה׳ סלחה. [ואם יש שהות בלילה אומר סליחות כמו שירצה,] אל מלך יושב על כסא רחמים כו׳]:

כשחטאו ישראל במדבר עמד משה בתפלה לפניך לבקש רחמים על עמך, וכך אמר בתפלתו: מלכי ואלהי, סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדך וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה, ואתה השיבות כדברי טובך, בשרת ואמרת לו: סלחתי כדבריך. וכן כתוב בתורתך ויאמר ה׳ סלחתי כדבריך. ולירושלם עירך אמרת לה הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי, ואנו בושים במעשנו ונבלמים בעונינו, נשחרו פנינו מפני חטאינו ונכפפה קומתנו מפני אשמתנו ואין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש, והאיך נעיז פנינו או נקשה ערפנו לומר לפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו צדיקים אנחנו ולא חטאנו אבל אנחנו כו׳.

אשמנו מכל עם, בושנו מכל דור, נלה ממנו משוש, דוה לבנו בחטאנו. הוהבל גוינו ונפרע פארנו, זבול מקדשנו, חרב בעונינו, טירתנו היתה לשמה, יופי אדמתנו לזרים, כחנו לנכרים, ועדין לא שבנו מתעותנו. והיך נעיז פנינו או נקשה ערפנו והיך נאמר לפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו צדיקים אנחנו ולא חטאנו, אבל אנחנו חטאנו.

לעינינו עשקו עמלנו, ממשך ומרט ממנו, נתנו עולם עלינו. סבלנו על שכמנו. עבדים משלו בנו, פורק אין מידם. צרות רבות סבבונו. קראנוך ה׳ אלהינו. רחקת ממנו בעונינו. שבנו מאחריך תעינו ואבדנו. ועד אין לא שבנו מתעותנו האיך נעיז פנינו או נקשה ערפנו, והיך נאמר לפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו צדיקים אנחנו ולא חטאנו, אבל חטאנו.

ויחן ה׳ אותם וירחמם, ויפן אליהם למען בריתו את אברהם את יצחק ויעקב ולא אבה השחיתם ולא השליכם מעל פניו ארצה. חננו אלהים כחסדך כרוב רחמיך מחה פשעינו. הרב כבסנו מעונינו ומחטאתינו טהרנו.

כרחם אב על בנים רחם ה׳ על יראיו. כרחם אב על בנים ירחם ה׳ עלינו. כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו, כי אין במות זכרך בשאול מי יודה לך. לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה. ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה. היסופר בקבר חסדך אמונתך באבדון היודע בחושך פלאיך וצדקתך בארץ נשיה. חוסה ה׳ על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים למה יאמרו בעמים איה אלהיהם, יודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך. לא לנו ה׳ כי לשמך הן כבוד על חסדך ועל אמתך, למה יאמרו בגוים איה אלהיהם ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה.

אלהינו שבשמים חוס ורחם עלינו. א״ש חוס וחמול על שאריתנו. א״ש שמע קול תפלתנו. א״ש יכמרו רחמיך על פליטתנו. א״ש בטל מעלינו

גזרות קשות. א״ש הדש עלינו גזרות טובות. א״ש אל תבא במשפט עמנו.
א״ש תעמד לפניך זכות אבותינו. א״ש שלח ברכה במעשה ידינו. א״ש שלח
רפואה להולי עמך. א״ש הצמח לנו ישועה בקרוב. א״ש קרב קץ גאולתנו,
א״ש אל התגנו בנפש צרינו. א״ש אל תתן מאויי רשעים עלינו. א״ש אל תפק
זממם בנו. א״ש אל תבלה נחלת הנשארה. (א״ש אל תבא במשפט עמנו)
א״ש אל תדיננו כהטאתינו. א״ש אל תשלם לנו כגמולנו. א״ש קרע לנו גזר
דיננו. א״ש מחוק שטרי חובותינו. א״ש כתבנו בספר חיים טובים. א״ש כתבנו
בספר זכרון. א״ש כתבנו בספר זכיות. א״ש כתבנו בספר מזונות פרנסה
וכלכלה. א״ש ההזירנו בתשובה שלמה לפניך. א״ש ברך שנה זו ופירותיה. א״ש
זכרנו בזכרון טוב לפניך. א״ש פקדנו בפקודת ישועה ורחמים.

הטאנו עם אבותינו העוינו והרשענו. ה׳ אלהים אל תשחת עמך ונהלתך
אשר פדית בגדלך אשר הוצאת ממצרים ביד חזקה. אתה תקום תרחם
ציון כי עת לחננה כי בא מועד. אתה ה׳ אל תרחק אילותנו לעזרתנו חושה.
חושה לעזרתנו אלהי השועתנו. אתה ה׳ לא תכלא רחמיך ממנו חסדך ואמתך
תמיד יצרונו. אתה ה׳ לעולם תשב, כסאך לדור ודור. ואתה ה׳ אבינו אתה
אנחנו החומר ואתה יוצרנו ומעשה ידך כלנו. כי אתה ה׳ אבינו כי אברהם
לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה׳ אבינו גואלנו מעולם שמך. היטיבה ה׳
ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלם. אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל אז
יעלו על מזבחך פרים, כונה ירושלם ה׳ נדחי ישראל יכנס. והוא רחום יכפר
עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו. עשה כמו שאמרת
לא אעשה חרון אפי ולא אשוב לשחת אפרים כי אל אנכי ולא איש בקרבך
קדוש ולא אבוא בעיר. רפאנו ה׳ ונרפא חושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה.
בורא עולם במדת רחמים בטל גזרות מעמך ישראל ברחמיך הרבים.

רחום וחנון הטאנו לפניך רחם עלינו, אב הרחמן מלא רחמים חטאנו לפניך
רחם עלינו. **אדון** הסליחות ח״ל ר״ע, **בוחן** לבבות ח״ל ר״ע **גולה**
עמוקות ח״ל ר״ע, **הדור** בנפלאות ח״ל ר״ע, **ותיק** בנחמות ח״ל ר״ע, **זוכר**
ברית אבות ח״ל ר״ע, **חוקר** כליות ח״ל ר״ע, **טוב** ומטיב לבריות ח״ל ר״ע,
יודע כל נסתרות ח״ל ר״ע, **כובש** עונות ח״ל ר״ע, **לובש** צדקות ח״ל ר״ע,
מלא זכיות ח״ל ר״ע, **סולח** חטאות ח״ל ר״ע, **עוזרה** בצרות ח״ל ר״ע,
פועל ישועות ח״ל ר״ע, **צופה** עתידות ח״ל ר״ע, **קורא** הדורות ח״ל ר״ע,
רוכב ערבות ח״ל ר״ע, **שומע** תפלות ח״ל ר״ע, **תקיף** בעולמות ח״ל ר״ע,
אל חנון שמך, אל רחום שמך. בנו נקרא שמך עשה למען שמך. עשה למען
אמתך. עשה למען בריתך. עשה למען גדלך. עשה למען דתך. עשה
למען ימינך. עשה למען כסא כבודך. עשה למען תורתך. עשה למען אוהביך
שוכני עפר. עשה למען משה ואהרן. עשה למען דוד ושלמה. עשה למען
שמכות ירושלם. עשה למען הריסת מזבחך. עשה למען שריפת היכלך. עשה
למען עניים ואביונים. עשה למען יתומים ואלמנות. עשה למען ישרים
וצדיקים חסידים ותמימים. עשה למען תנוקות של בית רבן שלא חטאו. עשה
למען

למען נטולי חלב שלא פשעו. עשה למען שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא באהבה עלינו.

עננו אבינו עננו. עננו בוראינו עננו. עננו גואלנו עננו. עננו דורשנו עננו. עננו אלהי אברהם עננו. עננו פחד יצחק עננו. עננו אביר יעקב עננו. עננו עזרת השבטים עננו. עננו משגב אמהות עננו. עננו מחיה המתים עננו. עננו המלך הקדוש עננו. עננו הרוצה בתשובה עננו. עננו המלך המשפט עננו.

דעאני לאברהם בטורא דמוריה עינינן. דעאני ליצחק על גבי מדבחא עינינן.

דעאני ליעקב בבית אל עינינן. דעאני ליוסף בבית אסירי עינינן. דעאני לאבהתנא על ים סוף עינינן. דעאני למשה בחורב עינינן. דעאני לאהרן במחתיתא [נ״א במתייה לקודשא] עינינן. דעאני לפנחס כד קם מנו כנשתא עינינן. דעאני ליהושע בגלגלא עינינן. דעאני לשמואל במצפיא עינינן. דעאני לדוד במערתא עינינן. דעאני לשלמה בירושלם עינינן. דעאני לאליהו בטורא דכרמל עינינן. דעאני ליונה בטעי הדנה עינינן. דעאני לחנניא מישאל ועזריה עינינן. דעאני לדניאל בגובא דאריותא עינינן. דעאני למרדכי ואסתר בשושן הבירה עינינן. דעאני לכל צדיקי וחסידי עינינן. דעאני לתבירי לבא עינינן. דעאני למכיבי רוחא עינינן. דעאני למסכני עינינן. דעאני לעסיקין עינינן. דעאני ליתמי עינינן. דעאני לאלמנתא עינינן. דעאני לאילתא בעידן מולדיהון עינינן. דעאני לאסירי פרולא עינינן. דעאני לנחותי ימא עינינן. דעאני למהלכי מדבדא עינינן. דעאני לכל מאן דעקא לי׳ עינינן. דעאני לכל מאן דמריר לבא עינינן. רחמנא עינינן. מלכא רמא ורחמנא וחננא עינינן. מלכא רמא ורחמנא וחננא חוס. מלכא רמא ורחמנא וחננא תוב. מלכא רמא ורחמנא וחננא שזיב.

מכניסי רחמים הכניסו רחמנו לפני בעל הרחמים, משמיעי תפלה השמיעו תפלתנו לפני שומע תפלה. משמיעי צעקה השמיעו צעקתנו לפני שומע צעקה. מכניסי דמעה הכניסו דמעותינו לפני מלך מתרצה בדמעות. השתדלו והרבו תחינה ובקשה לפני מלך רם ונשא. הזכירו לפניו, השמיעו לפניו תורה ומע״ט של שוכני עפר, יזכור אהבתם ויחיה אותנו בטרם שלא תאבד שארית יעקב. כי צאנו של רועה נאמן היה לחרפה, ישראל גוי אחד למשל ולשנינה, מהר עננו ופדנו מנזרות קשות והושע ברחמיך הרבים משיח צדקך ועמך.

מחי ומסי ממית ומחיה, מסיק מן שאול לחיי עלמא. ברא כד חאטי אבוחי לקייה, אבוה דחיים מסי לכיביה. עבדא דמריד נפיל בקולר, מאריה תאיב ותבר קולריה. ברך בוכרך אנן וחטינן קמך, הא רוייה נפשין בנידין מרין. עבדך אנן ומרודנן קמך, חא בזתא, חא שביה, והא מלקיותא. במטו מינך ברחמך נפישין, אסי לכיבין דתקוף עלן עד לא נהוי גמירא בשביה. מרן דבשמיא לך מתחנינן, כבר שביה דמתחנן למאריה, כולהון בני שביה בכספא מתפרקין, ועמך בית ישראל ברחמים ובתחנונים. הב לן לבא

לתיובתא ולא נהדר ריקם מן קמך.

מרן דכשמיא לך מתחנינן, בעבדא דמתחנין למאריה. עשיקי אנן ובחשוכא שרינן, מרידין נפשין מעקתין דנפיש, חילא ליח כן לרצויך מרן, עביד בדיל קימא דנזרת לאבהתין, ולא נהדר ריקם מקמך.

מתריצה ברחמים (ל) ומתפתה בתחנונים, התרצה והתפתה לדור עני ומדולדל, אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה למען שמך והושיענו. (בכת"י כ"מ בחלק הפזמונים כתוב פזמון שומר ישראל. ושומר גוי אחד, ושומר גוי קדוש, ושומר גוי רבא, ואח"כ סחי ומסי כו' ע"ש. וגם סליחות ותחינות ופזמונים מסודר על מ"ו לילות למעמדות לפני ר"ה ועל ר"ה וש"ם ויוכ"פ. אבל נראה לעין שכל המסודר שם בחלק השני אינו אלא הוספה ממעתיק הספרדי לפי מה שהגיע בזמנו, אשר לקח מפייטנים וממהברות האחרונים ולאו רע"ג חתום עליהם, וכן נחוסף שם כמעמד יום ראשון תחינה ה' אלהי ישראל שוב מחרון אפך כו' וגם זה אינו מזמן הגאונים: ונופלים על פניהם ואומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה. כד.] ואם רצה לומר סליחות ופסוקים הרבה ממה שתקנו ראשונים. ופזמונים ממה שתקנו פייטנים. אומר.] (עד כאן חסר בכת"י כ"מ ובנדפס ממנו)

שנוי נוסחאות והגהות

(ל) בסדר: מעמדות כת"י כ"מ איתא „ומתפיים בתחנונים התרצה והתפיים":

מנן האלף

קיז. כד.] ואם רצה לומר סליחות ופסוק' ממה שתק' ראשונים כו', הסליחות ופסוקים הם המלוקטים מהתנ"ך ע"ל שמסודרים כאן. ונמצאים נ"כ בסדרי הסליחות שבידינו לפני הפיוטים שאחריהם, וכן נמצא הרבה בכת"י כ"מ בחלק המעמדים לחמשה עשר נגלי אשמורת לפני ר"ה. וכמה שהקדק רבינו לומר על הפסוקים האלו „שתקנום הראשונים", ועל הפזמונים „שתקנו אותם הפייטנים" למדנו מדברין, שהגאונים הקדמונים בחרו יותר בכתובים שנאמרו מפי חוזי עליון מפי הגבורה וברוה"ק, יותר מבפזמונים שחברום הפייטנים ודקדקו גם גם בשיווי המשקל והחרוזים. ואע"פ שיסודתם בהררי קדש מאגדות ומדרשי רז"ל, מ"מ כתובים עצמם קדש קדשים, ומזה תראה שלא טוב יעשו אלו הקמים באשמורת ומוברים במהירות על הפסוקים שאחריהם, ומושים לפני הסליחות, או שאינם אומרים אותם כלל. ומקדימים עצמם להתחינות שאחריהם, ומושים העיקר מפל, והספל עיקר, וטוב מעט בכונה, עוד תראה שכל המעמדים נגלי האשמורת שסדרם הסופר בכת"י כ"מ לא נתקנו מהגאונים הראשונים, ולא סדרם אלא מתוך פיוטי הפייטנים שנמצאו דומתם בכתבי קדש, ורבינו לא סדר סליחות מחודשות לכל יום ויום גם לעשירית כפי שהנו נוהגים, אלא סליחה אחת לכל הימים, ובתוך אותן התפלות המזכרות כאן בדברי רבינו, וכן בתפלת רבינו סעדיה, נראה בהם המרגליות המזהירות חודרי כליות ולב, המקור והמבוע הראשון שמאנו ממנו האחרונים בזמן לגרפם אל סדרי הסליחות שבידינו כמו שתראה בפתיחה של „לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים", ומה נאמר לפניך יושב מרום" שמקורם מיסודו של רבינו אלא שהוסיפו עליהם מקראות. וכן הפיוט הנפלא של „אל מלך יושב על כסא רחמים" „אשמנו מכל עם" „כשמעו ישראל במדבר" ותפלת „אל רחום שמך" „ענו ה' ענו", מקורן הראשון הוא מרב עמרם, וכן „מכניסי רחמים" „מחי ומסי" „מרן לי בשמיא" כלם נלקחו מסדרנו, ועל דרך זה תמצא כיתר התפלות הנשגבות הקורעות לב וגפש שנסדרו לערב ר"ה כמו „הי"ר שתהא השנה הזאת קץ ותכלית לשני" וכל הפיטים שאחריה נלקחו כלם קמעים אחדים מתפלתו של רבינו סעדיה, אולם הרוחה מקורן בעצם מבוטו עומד משתומם על רוח החן הנעלה והנשגב השפוך על כל הגיוני קדשו ועומק מדברותיו. כי לא אחר שום מחבר עוד כמוהו, כמו"ש הראב"ע וגפש כל איש תמלא עז וחדוה בהתפכות נפשו לאלהים:

וידוי דרב סעדיה גאון אשר מצאנו בסדרו בכת"י

ומובא בארינגטן שנה 51 בשם „מחז"ל שכתב: „אך בפלח לנו יאריכו לומר י"ג ויעבוד, זכור ברית" וידוי דרב סעדיה, ג"פ וידוי אשמנו מכל עם, לעינינו. כו', וזה לשון הכת"י:

הא לך וידוי דרב סעדיה.

אלהי נשמה שנתתי בי טהורה. אתה בראתה, ואתה נטלתה ממני אמש' ואתה החזרתה לי בחסד ובאמונה בעולם הזה, ולהחזירה בי בחסד ובאמונה לעתיד לבוא. כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי. ולא אומר לפניך נקי אני ולא חטאתי, כי מה יועיל שפת' שקר, ואין יתרון לבעל הלשון לומר זך לקחי ואון לא פעלתי. הלא כחוצב אבן וכבונה עיר אשר לא יוכלו גריה להסתר במחבואה, אף בי ה' אלהי לא אוכל להתעלם ממך. כי ארחי ורבעי זרית, וכל כליותי קנית, וכל דרכי הסכנת. לכן אמרתי אל לבי, טוב להודות לה', ולתת תודה לאלהי ולאמר: אנא ה' שא נא, רפא נא לי, אשר נואלתי ואשר חטאתי, כי אנכי חטאתי: אשמתי, בגדתי, כו' ועל כלם סלח לי מחל לי. סרתי ממצותיך וממשפטיך הטובים ואתה צדיק על כל הבא עלי כו':

וזאת התפלה השניה המהוללה בפי הראב"ע, אשר לרב סעדיה. זצ"ל ונעתקה שמה בכת"י קודם ואנחנו לא נדע מה נעשה, והיתה שגורה תמיד בפי הגאון הרם"ע מפאנו זצ"ל. ובארינגטן מועתקת מסידור רומניא בלשון רבים. ובשנויים קצת, אשר הקפתים בחצאי עגולים. מהכתוב ככת"י הנ"ל בל"ע:

„ולאנסכה אלאכרי, פיהא כלאם לא חרקה יוגע אלקלב וידלל אלעבר, והי הרה".

ופתרון הדברים בלה"ק „עוד תפלה אחרת, המשובצה כאש שלהכתיה, ונאמרת בדמי לב נכנע. והיא זאת":

תפלת רב סעדיה גאון

ה' שפתי תפתח, ופי יגיד תהלתך.

גם היום ידעתי והשיבותי אל לבבי, (כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, ועל כן נקרא שמך) (ממחזור רומניא) „כי אתה" ה' אחד ואין עמך שני במלכותך ובממשלתך. ואין אחר לעשות במעשיך ובגבורותיך. וכל אחר שהוא זולתך גוצָד הוא וחָדָשׁ, ואיך יִדְמֶה לך ואתה יָצַרְתָּהוּ? או יערך לך ואתה בָּרָאתָהוּ? לכן יאמינו הלבבות וְתִבְעָנָה הנפשות: כי אתה ה' אחד מיוחד בכל שמותיך, ונשגב בכל דרכיך, ונפלא בכל מעשיך, ונעלם מעין כל חי ועין לא תָשׂוּרֶךָ:

אמת ה' אלהינו. אתה היית עד לא עולם מאז, ואתה הוא בהיות עולם וּבְהִתְיַצְּבוֹ. ואתה אחרי אָבְדוּ וְחָלְפוּ, ושנותיך לא יִתַּמּוּ. (ואמת)*

„ואמונה" ה' אלהינו אתה בראת את כל הברואים, במאמר ולא ביגיעה. קראת להם בקריאה ויעמדו חֲרָנוּ. ולך היכולת להעבירם „ולהחליפם" (ולהאבידם) ובידך כח וגבורה לְחַדְשָׁם וְלַהֲשִׁיבָן לקדמותן:

ואמנם ה' אלהינו. אתה בראת את העולם הזה עולם עובר, לבחון בו את כל בני אדם במשפטים והקים אשר צִוִּיתָם. ובדרך החיים והטוב, והמָוֶת והרע אשר נתת לפניהם. ואת העולם הבא עולם עומד, לשלם בו שָׂכָר טוב לכל חסידך, וְלַהֲנָקֵם בו נָקָם ברית מן הבונדים בך:

ואמת

*) כל המוסגרים כזה (-) מקורם כמה שנדפס בארינגטן פ"י זד"ל ממחזור רומניא וכל התפלה כמה נוסחות רבים.

ר

ואמת ה׳ אלהינו אתה (הוא אשר) כחרת את זרע ישורון מכל העמים אשר
על פני האדמה, ותעש לנו סימי קדם המפות הגדולות אשר ראו
עינינו, האותות והמופתים והיד החזקה, והזרוע הנטויה אשר לא נבראו כהנה
בכל הארץ ובכל הגוים:

ואמונה ה׳ אלהינו אתה (הוא אשר) יסרתנו כעת (ש)הכעסנו אותך בשבי
ובגולה, ולמוה (לא) נחתנו:

ואמנם ה׳ אלהינו אתה הוא (ה)גואלנו (וה)מושיענו המשיב שכותנו (והסקבץ
נפוצותינו) והבונה בית מקדשנו, והמשיבנו המרבנו מאבותינו, כאשר
דברת בפיך ובידך תמלא:

על אלה נודה לך ה׳ אלהינו,ועל עצומות וגדולות ונפלאות מאלה עד אין חקר ואין
מספר ממעשיך.כמעשיך האמים ומפעליך הנוראים אשר לא יבלבלום השמים
והארץ ואף כי בני האדם. ולא יוכלו כל החיים לתור ולחקור קציקם ואף כי
אדם אחד. ומי זה ימלל גבורותיך, או ישמיע תהלותיך ואתה הוא המתנשא
לכל לדאש, והמרומם על כל ברכה ותהלה:

הן אלה קצות דרכיך זכרתי ונכהלתי, ועוד קטנתי בעיני נפשי. (ונדכיתי ושפלתי
עד מאד) כי מה האדם הוה להתיצב לפניך. ואנוש מה כהו לעמוד נגדך,
ותוחלת (ותחלת) יכודו מן העפר, וכעודנו חי בעפר מדורו, ואחרי מותו אל
עפר ישוב, ובמה יתגאה או יעוז?

אם בגבורה? אכן הלש הוא! בחיותו ,כריא׳ (תמים) ואף כי בחלותו, והינון
האנהה שוברוה כהו, והצרות והמצוקות נותשות גבורתו:

ואם בחכמה? הלא הוא נבער מדעת! גלמו וחדריו לא יבע שבתו וקומו,
ארחו ורבעו שבעו ונומו. (רעבו ושבעו,) וחליו ומותו, וגם מה ילד יום לא
ידע, ומה יהיה למחר לא יבין. על כן מלא לבו פחד ועצבון:

ואם בעושר? הלא הנה הוא עני ודל! ערום יצא מבטן אמו וערום ישוב
ללכת כשבא, ומאומה לא ישא בעמלו שיולך בידו, אם ישמח כי רב
הילו, וכי בכיר מצאה ידו, הן עשיר ישכב ולא יאסף עיניו פקח ואיננו:

ואם כימי הייו ושנותיו? הנה טפחות נתת ימיו, והלדו כאין נגדך, ושנותיו
כצל עובר, כציין יצא ומל, ויברח כצל ולא יעמוד:

ואם כמעשיו ומפעליו? אך בצלם יתהלך כמו! אך הבל יהמיון (יצבור ולא ידע
מי אוספם) בשנה יקה מהם ויבוש ויכלם מעצתו, ילין וישכים (יום אחר
יום) ויקוה לריסה. ויסע כסע אחר מסע אל ארץ חשך וצלמות, עד בא יומו עת
פקודתו. בעת ההיא יסם כעש חמוזו, ביום ההוא אכדו עשתונותיו. מלבד
עשות משפט ואהבת הסד והצנע לכת עם אלהיו הוא ילונו בעמלו (שיולך
בידו:)

וגבר אשר אלה מעלליו מה הוא כי תזכרנו, ובן אדם כי תפקדנו, לוי
רחמיך (והסדיך) הרבים אשר גמלתו מראש ,ותחשבהו׳ (ותכירהו)
לעמוד לפניך, ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו, תמשילהו במעשה
ידיך ,ותשת כל׳ (כל שתה) תחת רגליו:

גם

גם אני עבדך בן אמתך עפר ואפר רימה ותולעה. עני ואביון רש ואיש
תְּבָכִים. יִדַעתי ה׳ כי לא בצדקתי חננתני, ולא ביושר לבבי נמלתני
הטובה, כי (אם) כרוב רחמיך אשר נבהו כנבוה השמים על הארץ וחסדך
ואמתך אשר נִשְּׂאוּ עד שחקים:

ידעתי ה׳ כי לא הייתי ואתה עשיתני, אתה יצרתני וכוננתני, חיים והסד
עשית עמדי, ופקודתך שמרה רוחי. וחכמה ותבונה השכלתני,
ומכח גבורתך אֵרַתָּנִי, ומן העושר והכבוד אשר מלפניך הענקתני, ומטעלה
למעלה (ולמעלה מעלה) רוממתנו, כמו מימים עד ימים תשלימני, עד אשר
הביאותני עד הלום, והנעתני עד הקץ הזה. ונפשי יודעת מאד כי חסדך גדול
עלי והצלת נפשי משאול תחתיה. צר ומצוק מצאוני ואתה הושעתני. זרים
קמו עלי ומידם פדיתני. פעמים רבות הנעתי עד שערי מות והחייתני. ומה
אשיבה לך כל תגמוּלֶיךָ עלי?

ואם אפיק שבח כמימי הים, וארחיבה כחול שיר, כחללו של עולם, ועל משמרתי
אעמודה כארזי הלבנון, ואתיצבה על מצור כתבור וחרמון. (או) ואפרשה
כפי ככנפי הנשרים, ואשא עיני תמיד ככוכבי השמים. וארימה קולי כאיל
תערוג על אפיקי מים. ואכרעה על ברכי, ואדדה כל שנותי במספר הימים
אשר נתת לי ה׳, ולא אשיג אחת מני אלף מגמול הטוב והחסד והרחמים
אשר עשית עמדי מעודי עד היום הזה:

ולא כגמול עלי השיבותי לך, בלהי באשר הוכחת לאמר: הלה׳ תגמלו
זאת. כי שכחתי את כל חסדך, ונשיתי את כל טובותיך, ומשפטיך
מרתי, והרע בעיניך עשיתי, ובהבלי העולם הזה נהבלתי; ונסכלתי ואשנה
הרבה מאד. ואהבתי רע מטוב, ושקר מדברי צדק. (סלה) וטומאה מטהרה,
וְשַׁקּוּץ החת נַבּוּת [כ״כ בכתי״ אבל בהגדפס מנוקד זכות] וההלפתי עולם עומד
בעולם עובר, מדי יום ביום השכם וחוטא. עַחֲטוא. עד אשר עברו עונותי
ראשי ורבו משערותי, ונדלו מצעדי רגלי, ועצמו מדברי שפתי, טבעתי
במצולותם ואין מעמד, באתי במעמקיהם ושבולת שטפתני:

ולא לך ה׳ הרעותי בלהי אם לנפשי, ולא אותך הכעסתי כי אם אותי.
כי אנוש אם חטא מה יפעל לך, ואם רבו פשעיו מה יעשה לך, אבל
אוי לבני האדם אשר פשעו בך. ואוי לנפשם כי גמלו להם רעה:

אלהי בושתי וגם נכלמתי להרים אלהי פני אליך. וכבלי נמאס כן נבזיתי
בעיני נפשי, וכנבר אשר הוטבל בשחת ותיעבוהו שלמותיו, וכמו
בעון (אשר) הוללתי מראשית. על״ כן כושת פני בסתני:

אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כי איככה אוכל לעמוד אם תאספני אליך
על הטאתי אלה, היעמוד לבי אם תחזקנה ידי בְּקָרְאֶךָ אותי למשפט
על רוע מעללי. אלה. כעלה נדף נחשבתי בזכרי זאת, וכקש יבש נדמיתי
בעלותה על לבי. וכמו הרה תקריב ללדת תהיל תזעק בחבליה, כן הייתי
מפני זעמך וקצפך אשר חויבתי בו על רוב פשעי, כי השמים והארץ לא
יָכִילוּ זעמך, וכל שכן אָני. [עני ונדכה]:

אבל

ומדי דברי בשמך, וזכור אזכר חסדיך, ואערוך למולם חטאתי ופשעי; נָתַן לבי וסמר בשרי ורחפו עצמותי, והמו מעי ורפו ידי ומעדו אשורי, ובפף ראשי וגנרה דמעתי, ויבש הכי ונאלמתי דומיה ויצורי כצל בלם, נעויתי משמוע ונבהלתי מראות. כי מלך גדול אתה, וזה אשר נִמְלַטְנוּ ואלה מעשה ידי!

ועתה ה' אלהי אחרי שובי נחמתי, ואחרי הוֹדְעִי ספקתי על יָרֵךְ, על זאת אשא בשרי כְּשָׁנִי ונפשי אשים בכפי, ובמה אקדמה פניך ה' ובמה אכף לך אלהי מרום, ובמה אכפר ותרצה לי על רוב חטאתי אשר עברו וחלפו כמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו:

אם בתשובה ותודה תתרצה, הנני שב ומתודה ואומר לפניך: חטאתי לך ה'. ועויתי ופשעתי ומרדתי, וסרתי ממצותיך וממשפטיך, וישר הֶעֱוִיתִי ולא שָׁוָה לי:

ואם בשכר רוח תכפר, הנה נשכר לבי ונדכתה רוחי מן הצרות והתלאות אשר עברו עלי בעוני, עד אשר לא נותר מתום בבשרי. ומה יש בי עוד לִסְרָה. כרגע מעט תואל ידך כי ואינני. [או] אם תחשה ממני ונמשלתי עם יורדי בור:

ואם בבכי וזעקה תסלח, הנה במסתרים נפשי תבכה על רוב חטאתי, ובהדרים רוחי תֵּאָנֶה. על רוב פשעי. ולו יש בי כח, אכן עיני נגרה ולא תדמה, עד כָּלוּ כדמעות עיני לזאת:

ואם בתפלה ותחנונים תמהול, הנני מתפלל לפניך. (הנני מפיל תחנונותי לפניך וכעיני שפחה אל יד גבירתה) וכעיני עבד נשואות אל אדוניו, כן עיני נשואות אליך. ולו יכלתי להתיצבה (תמיד נגדך) אז עמדתי לפניך כל ימי חיי. ואהה ה' ידעת את הגויה אשר כוננת כי בַלָּה היא, ואת מחשבתה כי היא נבערה, ואת השאור אשר בעסה כי רע הוא:

לכן ה' אדוננו, אם עשיתי אני כאולתי ופשעתי, עשה אתה כחכמתך וסלח, כי תָּמִים דעים אתה, ואם שלמתי רעה תחת טובה, נָמַנְתִּי טוב ואל רע. כי יָהִיר מרעהו צדיק. וכל שכן הבורא, ואם הרביתי לפשוע, אתה הוא רב הסד והמרבה לסלוח (ורחום לכפר עון. ומרבה) והרבה להשיב אפו, אשר צדקותיו רָבוּ מהרדי אל. עמקו מתהום רבת, בסה שמים הורו ותהלתו מלאה הארץ:

ה' שמעתי שמעך כי באחת המדות מן המדות האלה תסלח לאשר פשעו כך ואף כי בכלם. סלח נא לעוני וְלַחֲטָאתִי ולעונות עמך ישראל ולחטאתם. וכבסני מעוני ומחטאתי טהרני. ואל תטור לי לעולם כאשר אמרת כי חסיד אני נאם ה' לא אטור לעולם. ואל תקצוף עלי עד מאד, ואל לעד תזכר עון, כאשר אמרת, כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף. כי ימים רבים מחיי כליתים ביגון, ועליהם אמרתי: „הנחלתי לי ירחי שוא" ולילות רבות יגעתי בם באנחתי, אשחה באשמורותם על מטתי. ואומרה להם: „ולילות עמל מנו לי" ורבים משנותי ספו באנחותי, וְקוֹרָא להם: „כי כל ימינו פנו בעברתך" וכמה

ימי

ימי חיי הנשארים ואדעם ואשא, או קצי ומדת ימי ואאריך נפשי, והלא
גר אנכי עמך ותושב לפניך ככל אבותי הראשונים. ומחר תקרא ואנכי אענך,
תשלח דברך עד מהרה ירוץ. ומה בצע בדמי אם תשחיתני? או מה כשרון
אם תורידנו שאול בחטאי, או מה יתרון אם תפקוד עלי כדרכי. ולא כאלה
שבחיך, ולא כזאת שמך ותהלתך על קצוי הארץ. אבל הדבר אשר הוא
לך לתהלה להתנהג עם עבדיך במדת הרחמים. ולגלגל כאשר דברת: למען
שמי אאריך אפי, ותהלתי אחטם לך לבלתי הכריתך. וגם הסרה אשר היא
לך לתפארת, המחילה והסליחה ועבור על פשע. כאשר דברת על בְּרִיּוֹתָיו:
„ותפארתו עבור על פשע" ולמעלה מזאת אלהי עולם: (ווו)

אנא ה' האל הגדול הגבור והנורא שומר הברית וההסד, אל ימעט לפניך
את כל התלאה אשר מצאה את עבדך מיום היותי על פני האדמה
עד היום הזה. וראה את עניי, ואל תראה את עֲוֹנִי. פנה אל עשקי, ואל תיפן
אל קְשִׁי. והבט בעמלי, ואל תבט במעלי. ושים נא צרותי כופר חטאתי.
ומצוקותי תחת אשמותי. ועלבון הנפש חֲלֶף עון הנפש. ומחה והעבר פְּשָׁעַי
מנגד עיניך ואל יזכרו עוד. והשכני מזדים, וטהרני משגיאות ומנסתרות נקני.
וקרבני אליך ורצני וזכני. כי אתה אלוה סליחות חנון ורחום. דרכיך ה'
הודיעני, אורחותיך למדני, הדריכני באמתך ונחני באורח מישור, ויחד לבבי
ליראה שמך. והט לבי בסליחותך ואל עדותיך. כי אתה תקרא שלום שלום,
לרחוק תחילה ואחרי כן לקרוב. נחמני ה' אלהי על כל הצרות אשר צפו על
ראשי בימים ההם אשר עברו בטובתך ובישועתך ובחסדך וברצונך ובאור
פניך. כי אָמֵא אנכי לרחמיך כארץ עיפה למים. והשמיעני ששון ושמחה,
תגלנה עצמות דכית, והשכיבני בטח ושאנן מפחד רעה, ושמרני ועזרני,
ובצל כנפיך תסתירני, ולא אירע רע כי אתה עמדי:

אתה ה' ידעת כי לא אוכל להועיל נפשי בלעדיך. אבל אתה עשית ואתה
תשא. האר עיני בתורתך, והנחילני מחכמתך, והשכילני (שכל טוב)
מן הדעת והתבונה אשר תתן מפיך, והטריפני לחם חקי בנחת ולא (במצור)
„במנור", בהיתר ולא באיסור, בבטח ולא בפחד. ואל תבטיחני בהם על
הבריות, כי כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה. ואני עליך בטחתי אל
אבוש כי חסיתי בך. הצילני מאויבי ושונאי מסתקוממי, ואל תתני בנפש
צרי ואל יאמרו בלענוהו. השב חרפתם אל ראשם, והשיבה נפשי משואיהם.
כי אתה מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגוזלו: (ווו)

רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה. חבוש שברי ומחץ מכתי ומוכאבי
בשלומך הגדול. וַסְפֵּק על ידי לשמור מצותיך ולהקים חקיך ללמוד
וללמד לשמור ולעשות. ושימני מבני העולם הבא מן המשכימים והמעריבים
לבתי כנסיות ולבתי מדרשות אשר להם עוז בך מְסִלות בלבבם. ממתים
ידך וחלקך אשר חלקם בחיים וצפונך תמלא בטנם. והיה מבני האדם אשר
בצל כנפיך יחסיון, ירוון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם. ואזכה לרוב טובך
אשר צפנת ליריאיך פעלת לחוסים בך, כי עמך מקור חיים באורך נראה אור.

ושואל

ושואל אם ישאלך: מעט תענהו (בכפל) בְּכַפְּרִי שְׁאֵלָתוֹ להרבה מאד. כי עבדך לפי כחו וקוצר ידו ישאל, ואתה כפי זרועך וכעוצם ידך תעמס לנו

האל ישועתנו סלה:

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיהא הקץ הזה קץ תכלית עמך בית ישראל, ועת סוף לגלותנו ולאבלנו, ואחרית ימי עינו ומרודנו. כי משך עלינו השעבוד וארך עלינו עול המלכיות, והגנו בכל יום הולכים ודלים, נמעטים ברבות (השנים) „הזמנים", ונצערים (בשניאות) בסגנות „השנים", (הזמנים) אין לנו מנהל (ולא) „ואין" מחזיק בידנו, כאשר אמרת: אין מנהל לה מכל בנים ילדה, ואין מחזיק בידה מכל בנים גִּדְּלָה, (ולא) „ואין" מי יחמול עלינו (ולא מי ינוד לנו, ומי יסור לשאול לשלום בעדנו) „ומי ינחמנו", כאשר אמרת: מי יחמול עליך ירושלם ומי ינוד לך ומי יסור לשאול לשלום לך (או מי) „ומי" זה ינדור נדר או מי יעמד בפרץ בעדנו. ואין עוד נביא יָחוּזֶה ולא אתנו יודע עד מה) ואין קורא בשמך באמת מתעורר להחזיק בך. כי כלנו כצאן תעינו, איש לדרכו פנינו, כל גבר אהר בצעו וכל איש (אחר שרירות לבו הרע הולך) בשרירות לבו. לא דיינו עונות אבותינו הראשונים (עד אשר הוספנו) „ואנחנו מוסיפים" עליהם (עונות) חדשים, ולא (הוכחנו) „נוסרנו בכל התוכחות אשר עברו (עלינו) „עליהם", ולא הועיל לנו בכל האזהרות אשר הוהרנו:

ואתה ה' השבת לצרף (את) סיננו ולהסיר בדילנו, (ולשבור את לבנו הזונה) וקָהָתֵם את טמאתנו מסנו. על כן הגליתנו ובנוים זריתנו. (והנה בסאון) ובשאון מֵי המלכויות צוללנו, וכְּרַהוּף בסף בתוך כור בַּאֲשָׁם, כן נִכְּנוּ. וכמוץ הרים כן רודפנו, ועונינו כרוח ישאונו. ולא מקוצר ידך ה' לא הושעתנו, ולא מכובד אזנך לא שמעת את תפלתנו. כי אם עונותינו הבדילו בינינו לבין ישועתך. ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית

ואנחנו הרשענו:

ואתה ה' אלהינו גואל ישראל וקדושו, הלעולם תאנף בנו תמשוך אפך לדור ודור חלילה? לא לעולמים תזנח ולא תוסיף לרצות עוד, לא אפס לנצח חסדך ולא כלו רחמיך. כי המה חדשים לבקרים יחולו בכל עת ובכל רגע. למען שמך ה' עשה עמנו אות לטובה (כי תוחלת הכל אָהָּה) כי תחלת הכל הוא. (כי נקרא שמך עלינו ה' אלהי ישראל.) ולמען ברית אבותינו אברהם יצחק (ויעקב אשר כָּרַתָּ לנו ולשאריתנו) „וישראל" ה' לא תשכח את בריתם. ולמען תורתך ולומדיה אשר נמעטו וַיָּשֹׁחוּ, והכמהתנו על אודותיה כי לא תשכח מפי זרעו, ודברך אשר שמת בפיהם לא ימושו, ולמען עמך ונחלתך אשר נשארו מעט מחרבה כתורן על ראש ההר וכנס על הגבעה, ולמען ירושלם עיר קדשך (אשר היתה מדבר שממה ויצא) „אשר" יצא ממנה כל הדרה, ובית (קדשך) „קדשנו" ותפארתנו אשר היה לשריפת אש וכל מחמדנו היה להרבה. וראה נא כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב. הנה נא חעת אשר יאתה לך להושיע, ובה יודע עוז רחמיך וחסדיך. כי אין

בנו

בנו מעשים וגם נסר חסיד שן הארץ. מהר יקדמונו רחמיך ויבואונו חסדיך, (ויהי עלינו נעמך) ויבבשו רחמיך את כעסך, וטובך הגדול ישיב חרון אפך מעמך ישראל ונחלתך. והושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך.

שובה ה' את שביתנו והנחם על רעתנו, שבענו בבקר הסדך ונרננה ונשמחה בכל ימינו, שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה. שלח נואל וינאלנו ויעלנו שמחים אל אדמתנו. ואור שבינתך בינותינו וחזון נביאך (בתוכינו) בקרבנו". ובדברך יחיו מתינו (וירננו) ויקיצו שוכני עפרותנו, ושמחת עולם תהיה לנו כאשר אמרת: ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברינה ושמחת עולם על ראשם, ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה, ועוד אמרת: (עתה אשיב שבות יעקב ורחמתי על בית ישראל וקנאתי לשם קדשי. ועוד אמרת:) כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך ה'. ועוד אמרת: בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי את שבותיכם לעיניכם אמר ה'. ורבות מאלה נהמות (והבטחות אשר) כרת (לנו) לשאיריתנו, ואומר: בימים ההם ובעת ההיא נאם ה' יבוקש עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה לא תמצאינה כי אסלח לאשר אשאיר. ואומר: ולא ילמדו עוד איש את אחיו ואיש את רעהו לאמר דעו את ה', כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם, כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר עוד. אלה אמרת, ובאלה תעשה, ובהנה רבות עמך. זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתך, לראות בטובת בחיריך, לשמוח בשמחת גויך, להתהלל עם נחלתך. כי אתה שומע תפלה ומאזין צעקה (מכל בריה) ואין זולתך:

ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו. כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים. ה' שמעה, ה' סלחה, ה' הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך:

דיני וסדר כפרות

(רה"ח) (א) מנהג כפרות כמיו"כ הוא מנהג ותיקון וגוהגין ליקח תרנגול זכר לזכר ותרנגולת לנקבה ולמעוברת תרנגול ותרנגולת: (סי' תר"כ) (ב) בוחרים בתרנגולים לבנים אבל אין לחזור אחר לבנים דוקא ואסור ליקח לכפרה בעלי חיים הראוין להקרבה כמו תורים ובני יונה: (מ"א סס) (ג) ושוחטין אותם כאשמורת כי אז רחמים נוכרים (מל"ה) וטוב לפדותן בממון ונותנין המעות לעניים. וזורקין כני המעיים על הגגות או בהלר במקום שהעופות יכולין לקחת משם: (סס)

(נהורא) יסבב אדם תחלה לעצמו קודם שיסבב לב"ב כדי שיכוא זכאי ויכפר על החייב ואחר הסבוב יסמוך ידו עליו ותיכף לסמיכה שחיטה:

ליקח הכפרה בידו הימנית ואומר נפש תחת נפש וקורא נ"פ:

בְּנֵי אָדָם יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֹנִי וּבַרְזֶל: יוֹצִיאָם

מב (ח"ב) מחשך

מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק: אֱוִלִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם וּמֵעֲוֹנוֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ כָּל אֹכֶל תִּתְעַב נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ עַד שַׁעֲרֵי מָוֶת: וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְיָ בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם וִימַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם: יוֹדוּ לַיְיָ חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: אִם יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מְלִיץ אֶחָד מִנִּי־אֶלֶף לְהַגִּיד לְאָדָם יָשְׁרוֹ: וַיְחָנְנוֹ וַיֹּאמֶר פְּדֵעֵהוּ מֵרֶדֶת שָׁחַת מָצָאתִי כֹפֶר:

מי שמסכב לעצמו יאמר בלשון הזה ג׳ פעמים:

זֶה חֲלִיפָתִי. זֶה תְּמוּרָתִי. זֶה כַּפָּרָתִי. זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה. וַאֲנִי אֶכָּנֵס וְאֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

מי שמסכב לעצמו ולאחר עמו יאמר בלשון הזה ג׳ פעמים:

זֶה חֲלִיפָתֵנוּ. זֶה תְּמוּרָתֵנוּ. זֶה כַּפָּרָתֵנוּ. זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה. וַאֲנַחְנוּ נִכָּנֵס וְנֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

מי שמסכב לזכר אחד יאמר בזה הלשון ג׳ פעמים:

זֶה חֲלִיפָתְךָ. זֶה תְּמוּרָתְךָ. זֶה כַּפָּרָתְךָ. זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה. וְאַתָּה תִּכָּנֵס וְתֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

מי שמסכב לשנים או לשלשה זכרים יאמר בלשון הזה ג׳ פעמים:

זֶה חֲלִיפַתְכֶם. זֶה תְּמוּרַתְכֶם. זֶה כַּפָּרַתְכֶם. זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה. וְאַתֶּם תִּכָּנְסוּ וְתֵלְכוּ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

מי שמסכב לנקבה אחת יאמר בזה הלשון ג׳ פעמים:

זֹאת חֲלִיפָתֵךְ. זֹאת תְּמוּרָתֵךְ. זֹאת כַּפָּרָתֵךְ. זֹאת הַתַּרְנְגֹלֶת תֵּלֵךְ לְמִיתָה. וְאַתְּ תִּכָּנְסִי וְתֵלְכִי לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

מי שמסכב לשתי נקבות יאמר בזה הלשון ג׳ פעמים:

זֹאת חֲלִיפָתְכֶן. זֹאת תְּמוּרַתְכֶן. זֹאת כַּפָּרַתְכֶן. זֹאת הַתַּרְנְגֹלֶת תֵּלֵךְ לְמִיתָה. וְאַתֶּן תִּכָּנַסְנָה וְתֵלַכְנָה לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

אשה מעוברת לעצמה תאמר בלשון זה ג׳ פעמים:

אֵלּוּ חֲלִיפוֹתֵינוּ. אֵלּוּ תְּמוּרוֹתֵינוּ. אֵלּוּ כַּפָּרוֹתֵינוּ. אֵלּוּ הַתַּרְנְגוֹלִים יֵלְכוּ לְמִיתָה. וַאֲנַחְנוּ נִכָּנֵס וְנֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

(דה"ח) (א) מצוה לאכול ולשתות בעיו"כ ולהרבות בסעודה ויכול למפס תלמידו כדי לאכול ולשתות ולא יאכל אלא דברים קלים כגון דגים או עופות כדי שלא יהא שכע ומתנאה: (מ"ז סי' תר"ד ומ"א) (ב) אסור להתענות בו אפי' עד סעודה המפסקת אפי' תענית חלום כיון דאכילה בעצמה נחשבת כענוי: (א"ר דלא כמ"א) (ג) א"כ על פניהם בעיו"כ וא"א לתצא ומזמור לתודה וא"מ אם לא שאל יוה"כ בשבת אז אומרים א"מ עיו"כ בשחרית ולא במנחה: (מ"א שם) (ד) במנחה בערב שלפני עיו"כ נופלין ע"פ וכן אם חל עיוה"כ ביום א' אומרים ל"ל בשבת במנחה: (שם)

שיפיים את חבירו ויטבול בעיו"כ

(א) עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו ואפי' לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו ואם אינו מתפייס בראשונה יחזור פעם שנית ושלישית ובכל פעם יקח עמו ג' אנשים ואם אינו מתפייס בג' פעמים אינו זקוק לו מיהו אם רוצה לפייסו יותר רשאי אם אין שם בזיון תורה. מיהו יאמר אח"כ בפני י' שביקש ממנו מחילה ולא רצה למחול לו ואם הוא רבו צריך לילך כמה פעמים עד שיתפיים והמוחל לא יהיה אכזרי מלמחול: (סי' תר"ו) (ב) נוהגין לטבול בעיו"כ משום קרי (ונם לשם תשובה) ולאדם חלש די בהטלת ס' קבין מים שאובין ואפי' מנ' כלים ולא מד' ולא יפסיק הראשון לשפוך עד שיתחיל הב' וכן הג': (שם) (ג) אכל תוך ז' מותר לרחון בעיו"כ אפי' בחמין אפי' שעה א' או ב' קודם הלילה שיוה"כ מבטל נזירת שכבר נשאר דיני אכלות בגון ישיבת הקרקע נוהגים עד הלילה: (מ"א שם):

סדר הידוי

(א) צריך להתודות במנחה בעיו"כ קודם סעודה המפסקת ויחיד אומרה אחר שסיים תפלת י"ה וקודם הידוי יאמר יהיו לרצון כו' והש"ץ במנחה אינו חוזר הידוי וא"א א"מ ולא שיש תחנה: (סי' תר"ז) (ב) בשמתודה בלחש בכון לפרש החטא הידוע לו שעבר אבל בקו"ר אסור לפרש החטא שאינו מפורסם וצריך לעמוד בשפת וידוי ולשהות כמו בתודים ולא יסמוך לשום דבר דסמיכה הטיב כישיבה (שם מ"א) ובשמתודה יכה באגרוף על החזה ואין לדבר בשעת הידוי: (ג) אחר מנחה לוקין ל"מ מלקות ברצועה של עגל והגלקה יהיה פניי לבנין וההוריו לדרוס והמלקה יאמר נ"פ והוא רחוס שהוא ס"ל תיבות והגלקה יאמר וידוי: (שם)

סדר סעודה המפסקת

(א) צריך לאכול סעודה המפסקת קודם בין השמשות ושיעור ביה"ש הוא כמו רביעית שעה קודם צאת הכוכבים וצריך להוסיף מעט: (סי' תר"ח) (ב) אם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול אין להקל לאכול אח"כ אם לא שהתנה בפירוש שאינו מקבל תענית עליון: (מ"א בשם מהרי"ל) (ג) לא יאכל בסעודה המפסקת דברים המחממין בגון מיני בשמים ולא שומשמין ולא אכילה שבה רק יאכל מאכלים הקלים להתעכל: (שם בא"ר)

דיני הטמנה והדלקת נרות

(א) אין להטמין מעיו"כ על מוצאי יוה"כ בשם שמטמינים מע"ש לשבת: (סי' תר"ב)

(ב) נוהגין להרבות נרות ביוה"כ בבתי כנסיות ומדרשות וגם בבית מדליק ומברך להדליק נר של יוה"כ ואם חל בשבת אומר נר של שבת ושל יוה"כ וידליק גם בחדר שישן שם: (תר"י מ"א) (ג) נוהגין שכל איש עושה לו נר ועוד נר לאביו ולאמו שמתו ואם בכו נרות אלו ביה"כ אסור לומר לנכרי להדליקה או לקבל השעוה שנופף מהם: (שם)

איסור רחיצה ביום הכפורים

(א) אסור לרחון ביוה"כ ואפי' להושיט אצבעו במים אסור ואם היו רגליו או שאר גופו הלוכלכים במים או בצואה או שנפף דם מחומטו מותר לרחצם וצריך ליזהר שלא ירחץ רק מקום המלוכלך בלבד ולא יותר אבל אם היו ידיו מלוכלכות בצואה או שנגע בגופו במקומות המכוסים אפי' לא נגע רק באצבע אחת צריך לרחון כל ידיו עד קצרי אצבעותיו

ואם

ואם נגע בידו בטיט או בדפס א"צ לרחצן רק מקום המלוכלך בלבד: (סי' תרי"ג וע' פ"מ מ"ז סי' ק"ח) (כ) בשחרית נומל ידיו על סוף קצרי אצבעותיו ומברך עכ"י ולא יכוין להגלת רחיצה רק להעביר הר"ר מעל הידים: (שם) (נ) אם המיל מים ושיפשף הצואות או עשה צרכיו מותר ליטול ידיו עד סוף קצרי אצבעותיו וכן כהן שעולה לדוכן נומל ידיו אף שהן מהורות. אסור לרחוץ פיו ביוה"כ: (שם) (ל) אם רחה קרי ביוה"כ אסור לו לאכול רק רוחץ מקומות המלוכלכות בו לבד ומתפלל: (שם) (ה) אשה אסורה לאכול בליל יוה"כ אפילו הגיע זמן מכילתה. בו ביום אכל ללבוש לבנים מותרת ביוה"כ ורוחצת בין ירכותיה כדרכה ואם רוצה לאכול במוצאי יוה"כ תעשה החפיפה בערב יוה"כ: (שם)

איסור נעילת הסנדל ביוה"כ

(א) אסור לנעול מנעול או סנדל של עור וחולצין המנעלים מבע"י אפי' מנעל של עץ ומחופה עור אסור לנעול אבל של גמי או של קש ושאר מינים מותר אפי' לצאת בהם לר"ה: (סי' תרי"ל) (ב) היולדת כל ל' מותרת לנעול סנדל וכן חולה אף שאין בו סכנה וכן מי שיש לו מכה ברגליו מותרים לנעול סנדל: (שם) (ג) אם ירדו גשמים ורוצה לילך בחוץ אם הוא איסמנים מותר לנעול מנעליו ומי שאינו איסמנים אסור אפי' ירדו גשמים וההולך לבית הכסא ויודע שיפוף רגליו מותר לנעול מנעליו ויסירם תיכף כשיצא ממקום המטוף וכן איסמנים יסירם כשבא למקום שאין לו נער וההולכין בבהכ"נ עד שיושבין על מקומם אסור גדול הוא. ולא יגע במנעליו כ"א ע"י בגד ואם נגע בלא בגד יטול ידיו: (שם וכמ"א) (ל) יוה"כ אסור בתשה"מ ואסור ליגע באשתו אפילו ביום כאלו היא נדה וגם לא ירבה לבברים עמה: (סי' תרפ"ו)

הקטנים מתי יתחילו להתענות

(א) קטנים פחותים מבני מ' אפי' אם רוצים להחמיר ע"ע להתענות לשעות מוחין בידם. קטן וקטנה הבריאים בני מ' או עשר שנים מחנכין אותם לשעות הרגיל לאכול בכ' שעות ומאכילין אותו לג' לשלש מאכילין אותו בל' וכן בני י"א אין מחנכין אותם רק לשעות: (סי' תרי"ז) (ב) קטנה בת י"ב שנה ויום אחד וקטן בן י"ג ויום א' אם הביאו ב' שערות מתענין ומשלימין מל"ת ואם לא הביאו משלימין מל"ס: (שם) (ג) הולה שאכל ביוה"כ אם מתייסב דעתו אח"כ ויכול לברך יזכיר יעו"י בבהמ"ז ואם הוא שבת יאמר גם רצה אכל קידוש א"צ: (סי' תרי"ח)

סדר ליל יוהכ"פ

(א) מתעטפים כטליתים מבע"י ומברכים עליו ואם לא נתעטף מבע"י הלא בלילה אין מברכין עליו: (סי' י"ח) (ב) יש שעומדים על רגליהם כל היום וכן בלילה בתפלת ערבית (אבל אין לעמוד כל הלילה שלא יוכל להתפלל אח"ז בכונה כל היום) והעושה כן פ"א ודעתו לעשות כן תמיד ואה"כ מתחרט ריך התרה: (סי' תרי"מ) (ג) הגן בביהכ"נ יש רחוק מן הארון: (שם) (נהורא) אוכלין סעודה המפסקת ומברכין בהמ"ז בבכי ובכונה עצומה ומציעין המטות והסלהות ומכבדין הבית ליוה"כ כמו לשבת ומדליקין נרות בכל החדרים ולובשים בגדים נקיים ולבנים וקודם שילך לביהכ"נ יברך את בניו בברכה עצומה ויוכיח אותם שילכו בדרך ה' כל הי הם. ויזהר לשלם נעי"כ כל מה שנדר לצדקה:

נוסח הברכה לבנים (מס' חיי אדם)

ישימך אלהים כאפרים וכמנשה יברך בו' ויה"ר שלפני אבינו שבשמים שיחן בלבך אהבתו ויראתו ותהיה יראת ה' על פניך כל ימיך שלא תחטא ותהי השקך בתורה ומצות. שיגיך לנוכח יביטו. פיך ידבר חכמות. ולבך יהגה אימות. ידיך יעסקו במצות. רגליך ירוצו לעשות רצון אביך שבשמים. יחן לך בנים ובנות צדיקים וצדקניות עוסקים בתורה ומצות כל ימיהם ויהי מקורך ברוך ויזמין לך פרנסתך בהיתר ובנחת ובריות מתחת ידו הרחבה ולא צריך מתנת בשר ודם ויהיה סגנו לעבודת ה' והכתב ותחתם לחיים טובים וארוכים בתוך כל צדיקי ישראל אמן:

קודם

(נהורא) קודם שילך להיכל יאמר כפה מלא בשמחה עצומה וכחלילת מעלים דוקא בזה"ל:
הריני מקבל עלי לענות נפשי ונושי ביום"כ הזה כאשר צוני יוצרי ובוראי יתברך שמו בתה"ק
ועניתם את נפשותיכם בחשעה לחדש: הריני מקבל עלי מעתה איסור מלאכה וחמשה עניים איסור
אכילה ושתיה ורחיצה וסיכה ונעילת הסנדל והשמיש המטה לשיקבהיו:
וילך לבית הכנסת בחלילת מעלים. נכנסין לביהכ"נ כעוד היום גדול מחמת התרת נדרים
ע"ל ביום חול ומקום שיכרך על עמיפת מלית וכשהוא אפי' ספק חשכה אין לברך עליו ואם
שכח עד הלילה מ"מ יברך ורש"י היה מתפלף במלית שאינו שלו בשעמד בלילה ותיקף בכוחו
לביהכ"נ יתודה בנוסח אמנו כו' ווידוי זה שקודם כל נדרי הוא דינא דגמרא ומיקר הוידוי
הוא בתשובה. וחרמה עד שיודע תעלומות הכוהן לבבו יעיד שקבל בלבו בשת הוידוי לבל ישיב
עוד לכסלה וכתב המל"ה הקדום בכל הוידויים ע"ל דוקא בשחרית הגוף כמו במודים:
נוהגין להוציא ס"ת קודם כל נדרי. ומנהג מעשה לוקחים הס"ת בחבוק ונשוק ומבקשים
מחילה וסליחה על שפגמו בכבוד התורה ואומרים פסוק זה כמה פעמים:

אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה:

אח"כ מחזירים הס"ת להיכל ומנים מחצוצי הקהל הולכין ועומדים לפני החזן מ' מימינו ומ'
משמאלו והחזן עם המנים אומרים ג"פ כיסיבה של מעלה ועומדים עד אחר ברכו. הלבור
יאמרו עם החזן בלחש כל נדרי וכן שהחיינו ויכוונו שלא לצאת עם ברכה הש"ץ ויאמרו לסיים
קודם הש"ץ כדי לענות אמן:

תפלת יום כפור

לערבית, ולשחרית, למוסף, ולמנחה, ולנעילה,

למוסף ולמנחה ולנעילה כי שם יי אקרא הבו גדל לאלהינו:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גּוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם:

אתה

מקור הברכות

בסדר רבינו סעדיה כתיי אוקספורד איתא: „יטבול ויברך על הטבילה [עמ"ש בסגן האלף רלא
נהגינן כזה כוותיה, וע"ש מעמנו] ויתפלל מנחה ער הטברך את עמו ישראל בשלום, ויתחיל
אז אתה יודע רזי עולם והעלומות סתרי כל חי, אתה חופש כל חדרי בטן ורואה כליות ולב, אין כל
דבר נעלם מכך, ואין נסתר מנגד עיניך, יהי"ר ה' אלהינו שתחול לנו על כל עונותינו, וחכפר לנו
על כל פשעינו. כו'. ולענין ברכת שהחיינו איתא שם בסדרו ז"ל: „בליל יום הכפורים יברך שהחיינו
אחר עושה שלום של קדיש אחר התפלה" ועיין במ"ש בזה בס' מגן האלף, אות ז'.

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:
מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ
נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי
עָפָר: מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית
וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:
מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:
וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

קדושה לס"ץ בשחרית לעיל לד 54 ולמנחה כהלק מ' לד 236. יכשמגיע לכי אל מלך גדול גדול וקדוש אתה יתחיל ובכן:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶלָה:
וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וְאֵימָתְךָ
עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ וְיִרָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים. וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ
כָּל־הַבְּרוּאִים וְיַעֲשׂוּ כֻּלָּם אֲגֻדָּה אַחַת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב
שָׁלֵם. כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשָּׁלְטָן לְפָנֶיךָ עֹז בְּיָדְךָ
וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ:
וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְהוָה לְעַמֶּךָ תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ וְתִקְוָה (טובה)
לְדוֹרְשֶׁיךָ וּפִתְחוֹן פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ. שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ. וְשָׂשׂוֹן
לְעִירֶךָ. וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ. וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי
מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:
וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ. וַחֲסִידִים
בְּרִנָּה יָגִילוּ. וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּה כְּעָשָׁן
תִּכְלֶה. כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן־הָאָרֶץ:
וְתִמְלוֹךְ אַתָּה יְהוָה לְבַדְּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ בְּהַר צִיּוֹן
מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ.
יִמְלוֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:
קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ. וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ כַּכָּתוּב
וַיִּגְבַּהּ יְהוָה צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה:
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ. וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם (לסכת השבת הזה לקדושה ולמנוחה ואת יום) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה. וְלִמְחָל־בּוֹ אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ (באהבה) מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם: למוסף וספני חטאינו

מקור הברכות אלהינו

זכר ליצי"מ רב עמרם גאון ז"ל גרס כאן. אבל חטאנו אשמנו בגדנו, כו'. וגיין מגן האלף אות ט"ז בשיש במקור דבריו.

למוסף

וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ. וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מֶלֶךְ רַחֲמָן שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל־מִקְדָּשְׁךָ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים וְתִבְנֵהוּ מְהֵרָה וּתְגַדֵּל כְּבוֹדוֹ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹפַע וְהִנָּשֵׂא עָלֵינוּ לְעֵינֵי כָּל־חַי וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ: וְהַבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירֶךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת־מוּסְפֵי (לסכת יום השבת הזה ו) יוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ. עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

לסכת וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים ושני עשרונים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עולת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה: זה קרבן שבת וקרבן היום כאמור:

וּבְעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ: וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים

בני

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה
וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן
מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל־
עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד
וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה: זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
בּוֹ לְטוֹבָה. וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר
יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ
עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מְחַל לַעֲוֹנוֹתֵינוּ בְּיוֹם (לנכת השבת
הזה וביום) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה. מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ מִנֶּגֶד
עֵינֶיךָ. כָּאָמוּר אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מוֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ
לֹא אֶזְכֹּר: וְנֶאֱמַר מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאתֶיךָ שׁוּבָה
אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: וְנֶאֱמַר כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר
אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה תִּטְהָרוּ:

(לנכת אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ

מקור הברכות

קדשנו במצותיך, בסדר רב עמרם לא גרס זאת. ואחר לשני ה' חטהרו. מסיים כי אתה סולחן נו' ותן וזה נוסח רבינו סעדיה גאון בסדרו כת"י בתפלת יוהכ"פ. וז"ל: „אומר אתה בתרתנו ותודיענו כמו בריה. ותתן לנו ה' אלהינו את יום הכפורים הזה לסליחה ולמחילה למחול בו על כל עונותינו ולכפר בו על כל פשעינו מקרא קדש זכר ליציאת מצרים. אלהינו ואלהי אבותינו מחל לעונותינו ביום הזה. מחה והעבר פשעינו מנגד עיניך. כאמור אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני ותאתיך לא אזכור. ונאמר מחיתי כעב וגו' וכתוב כי ביום הזה וגו'. כי אתה כלתן לישראל מן העולם. ומחלן לשבטי ישורון בכל דור ודור. ודברך אמת וקים. ומבלעדיך אין לנו מלך. כי אתה הוא מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמך כל בית ישראל. ומעביר פשעותינו בכל שנה ושנה. כא"י מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים. ועיין מגה"א אות י"ב.

למוסף

בְּנֵי־שָׁנָה שֵׁבַע תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם:
וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם בַּמִּדְבָּר. שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל. וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ יַיִן כִּנְסָכוֹ. וּשְׂעִירִי שְׂעִירִים לְכַפֵּר.
(נ"ל ושעיר לכפר מלבד חטאת הכפורים) וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

(נכת ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג. עם מקדשי שביעי כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו וקדשתו. חמדת ימים אותו קראת. זכר למעשה בראשית: (אלהינו ואל"ה מחל)

וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ:
(והנחילנו יהוה אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וינוחו בו ישראל מקדשי שמך) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמְחֻלָּן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אֶלָּא (אַתָּה): בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (השבת ו) יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפֻּרִים:

רְצֵה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם. וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: מודים דרבנן (נעיל כלל 254.)

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שֶׁאַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל־נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ. וְעַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל־נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:
וּכְתוֹב (לנעילה וַחֲתוֹם) לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:
וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת. הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת: (נש"ן ברכת כהנים)

לשחרית ולמוסף למנחה ולנעילה	ולמעריב
שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ בָּרְכֵנוּ	שָׁלוֹם רָב עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים

אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם: וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

לְעוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל הַשָּׁלוֹם

בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב (לנעילה וְנֵחָתֵם) לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ (נ״א אָנָּא) תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ. שֶׁאֵין אָנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָטָאנוּ:

אָשַׁמְנוּ. בָּגַדְנוּ. גָּזַלְנוּ. דִּבַּרְנוּ דֹּפִי: הֶעֱוִינוּ. וְהִרְשַׁעְנוּ. זַדְנוּ. חָמַסְנוּ. טָפַלְנוּ שֶׁקֶר: יָעַצְנוּ רָע. כִּזַּבְנוּ. לַצְנוּ. מָרַדְנוּ. נִאַצְנוּ. סָרַרְנוּ. עָוִינוּ. פָּשַׁעְנוּ. צָרַרְנוּ. קִשִּׁינוּ עֹרֶף: רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ. תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. תִּעְתָּעְנוּ:

סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ. וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל־הַבָּא עָלֵינוּ כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ:

מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יוֹשֵׁב מָרוֹם. וּמַה נְּסַפֵּר לְפָנֶיךָ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים. הֲלֹא כָּל הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנִּגְלוֹת אַתָּה יוֹדֵעַ:

לנעילה מתחילין כאן אתה נותן יד *)

אַתָּה יוֹדֵעַ רָזֵי עוֹלָם. וְתַעֲלוּמוֹת סִתְרֵי כָל חָי: אַתָּה חופש

מקור הברכות

שאין אנו עזי פנים. גרסת רב עמרם שאנו עזי פנים. ועיין מגה״א.

על

לנעילה

*) אַתָּה נוֹתֵן יָד לַפּוֹשְׁעִים וִימִינְךָ פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים. וַתְּלַמְּדֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְהִתְנַדּוֹת לְפָנֶיךָ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ לְמַעַן נחדל

הוּפַשׁ כָּל־חַדְרֵי בָטֶן וּבוֹחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב. אֵין דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּךָּ. וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ: וּבְכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁתִּסְלַח לָנוּ עַל כָּל־חַטֹּאתֵינוּ וְתִמְחַל־לָנוּ עַל כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ. וּתְכַפֵּר לָנוּ עַל כָּל־פְּשָׁעֵינוּ:

כשל חמת יזהר להרהר בתשובה בכל פרטי הוידוי שמזכיר כה. ול"ל נ"כ בהכנסה גדולה ובמחזן וכן בחזרת הש"ץ:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאוֹנֶס וּבְרָצוֹן:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאִמּוּץ הַלֵּב:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּבְלִי דָעַת:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּבִטּוּי שְׂפָתָיִם:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגָלוּי וּבְסָתֶר:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדִבּוּר פֶּה:

וְעַל

סקור הברכות

עַל חטא שח"ל בגלוי. כו'. עתש"ל בזדון, וכן הנרמא ברמב"ם בנוסחי התפלות, ורבינו סעדיה לא הביא בעל חטא כסדר א"כ כלל ולא גרס אלא חטא דשגגה, וזדון, וסתר וגלוי, וחוכי עשה ול"ת כו' ואין שם שירום המאים כלל, ונראה דס"ל דאע"ג שכלם אומרים אותו בשוה אין לפרש חטאים דהלכה כרע"ק. ועמ"ש מזה לעיל. וכן מסכים לס"ש המג"א סי' תריז שכתב לומר בסתר ובגלוי, בשגגה וזדון, משום דצריך לבקש על הקל תחלה.

וזה נוסח רבינו סעדיה עַל חֵטְא שֶׁהֶחֱטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּשְׁגָגָה. עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ בְּזָדוֹן. וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ בְּסָתֶר. וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ בְּגָלוּי. וְעַל הַחֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם עֲשֵׂה. וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ שֶׁנִּתַּק לַעֲשֹׂה. וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ סִיתָה בְּיָדוֹ שֶׁסִּים. וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ בְּרַת. וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ מַלְקוֹת אַרְבָּעִים בְּכַ"ר. וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ בְּהֶרֶג וְחֶנֶק שְׂרֵיפָה וְסְקִילָה. עַל שֶׁגָּלִינוּ גָלוּין לָנוּ. וְעַל שֶׁאֵינוּ גָלוּין לָנוּ. אֶת שֶׁגָּלוּין לָנוּ וְאֶת שֶׁאֵינוּ גָלוּין לָנוּ כְּבָר לְפָנֶיךָ גָלוּין, כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ, וְהַנִּגְלוֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת, כִּי אַתָּה סָלַחְתָּ לְיִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם. וְסָחַלְתָּ לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר. וּרְבַרְתָּ אֶמֶת וְקַיָּם, וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ. יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ הַי צוּרִי וְגוֹאֲלִי. אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע כו'. עכ"ל. ומתוך נוסחא זו יש ללמוד כמה הלכתא גברוותא כדעת הגאון ז"ל.

לנעילה

נְחַדֵּל מֵעָשֵׂק יָדֵינוּ וּתְקַבְּלֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ כְּאִשִּׁים וּכְנִיחוֹחִים לְמַעַן דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ. אֵין קֵץ לְאִשֵּׁי חוֹבוֹתֵינוּ וְאֵין מִסְפָּר לְנִיחֹחֵי אַשְׁמָתֵנוּ וְאַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאַחֲרִיתֵנוּ רִמָּה וְתוֹלַעָה לְפִיכָךְ הִרְבֵּיתָ סְלִיחָתֵנוּ. מָה אָנוּ מָה חַיֵּינוּ מָה

חסדנו

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדַעַת וּבְמִרְמָה :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהַרְהוֹר הַלֵּב :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהוֹנָאַת רֵעַ :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּוִדּוּי פֶּה :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיִדִּעַת זְנוּת :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזָדוֹן וּבִשְׁגָגָה :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזִלְזוּל הוֹרִים וּמוֹרִים :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחוֹזֶק יָד :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחִלּוּל הַשֵּׁם :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטִפְשׁוּת פֶּה :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטֻמְאַת שִׂפְתָיִם :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיֵצֶר הָרָע :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיוֹדְעִים וּבְלֹא יוֹדְעִים :
וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת. סְלַח לָנוּ. מְחַל לָנוּ. כַּפֶּר לָנוּ :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּכַחַשׁ וּבְכָזָב :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּכַפַּת שֹׁחַד :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּלָצוֹן :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּלָשׁוֹן הָרָע :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּמַשָּׂא וּבְמַתָּן :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּנִטִּית גָּרוֹן :

לנעילה

הַסְּדֵנוּ מַה צִּדְּקֵנוּ מַה יִּשְׁעֵנוּ מַה כֹּחֵנוּ מַה גְּבוּרָתֵנוּ מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הֲלֹא כָל הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע וּנְבוֹנִים כִּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי רוֹב מַעֲשֵׂיהֶם תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל :

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׁיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׁקּוּר עָיִן :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעֵינַיִם רָמוֹת :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעַזּוּת מֵצַח :
וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת. סְלַח לָנוּ. מְחַל לָנוּ. כַּפֶּר לָנוּ :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּפְרִיקַת עוֹל :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּפְלִילוּת :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּצְדִיַּת רֵעַ :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּצָרוּת עָיִן :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקַלּוּת רֹאשׁ :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקַשְׁיוּת עֹרֶף :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּרִיצַת רַגְלַיִם לְהָרַע :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּרָכִילוּת :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּשְׁבוּעַת שָׁוְא :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂנְאַת חִנָּם :
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּתְשׁוּמֶת יָד :
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּתִמְהוֹן לֵבָב :
וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת. סְלַח לָנוּ. מְחַל לָנוּ. כַּפֶּר לָנוּ :
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם עוֹלָה :
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם חַטָּאת :

ועל

לנעילה

אַתָּה הִבְדַּלְתָּ אֱנוֹשׁ מֵרֹאשׁ וַתַּכִּירֵהוּ לַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ. כִּי מִי יֹאמַר לְךָ מַה תִּפְעָל וְאִם יִצְדַּק מַה יִּתֶּן לָךְ: וַתִּתֶּן לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת יוֹם (הש"ץ בחזרת התפלה מזכיר השבת הזה ואת יום הכיפורים הזה מזכיר) (צום) הַכִּפֻּרִים הַזֶּה. קֵץ וּמְחִילָה וּסְלִיחָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ לְמַעַן נֶחְדַּל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְנָשׁוּב אֵלֶיךָ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם: וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ כִּי לֹא תַחְפּוֹץ בְּהַשְׁחָתַת עוֹלָם.

שנאמר

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם קָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד :
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אֶשֶׁם וַדַּאי וְתָלוּי :
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַכַּת מַרְדּוּת :
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַלְקוּת אַרְבָּעִים :
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם :
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם כָּרֵת וַעֲרִירִי :
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין :
סְקִילָה. שְׂרֵפָה. הֶרֶג. וְחֶנֶק. עַל מִצְוַת עֲשֵׂה וְעַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קוּם עֲשֵׂה. וּבֵין שֶׁאֵין בָּהּ קוּם עֲשֵׂה. אֶת הַגְּלוּיִם לָנוּ וְאֶת שֶׁאֵינָם גְּלוּיִם לָנוּ. אֶת הַגְּלוּיִם לָנוּ כְּבָר אֲמַרְנוּם לְפָנֶיךָ. וְהוֹדַעְנוּ לְךָ עֲלֵיהֶם. וְאֶת שֶׁאֵינָם גְּלוּיִם לָנוּ לְפָנֶיךָ הֵם גְּלוּיִם וִידוּעִים. כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר הַנִּסְתָּרוֹת לַיְ אֱלֹהֵינוּ. וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם. לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת : כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֲלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אֶלָּא אַתָּה :

אלהי

לנעילה

שֶׁנֶּאֱמַר יַרְשַׁע יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ חֲרָאֶהוּ בְּהִיוֹתוֹ קָרוֹב : וְנֶאֱמַר יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבוֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל אֱלֹהֵינוּ כִּי יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ : וְאַתָּה אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת וּמַרְבֶּה לְהֵיטִיב וְרוֹצֶה אַתָּה בִּתְשׁוּבַת רְשָׁעִים וְאֵין אַתָּה חָפֵץ בְּמִיתָתָם שֶׁנֶּאֱמַר אֱמֹר אֲלֵיהֶם חַי אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה אִם אֶחְפַּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע כִּי אִם בְּשׁוּב רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה. שׁוּבוּ שׁוּבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְלָמָּה תָמוּתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל : וְנֶאֱמַר הֲחָפֵץ אֶחְפֹּץ מוֹת רָשָׁע נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה הֲלוֹא בְּשׁוּבוֹ מִדְּרָכָיו וְחָיָה : וְנֶאֱמַר כִּי לֹא אֶחְפּוֹץ בְּמוֹת הַמֵּת נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה וְהָשִׁיבוּ וִחְיוּ. כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֲלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אֶלָּא אַתָּה :

אֱלֹהַי. עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי אֵינִי כְּדַאי וְעַכְשָׁו שֶׁנּוֹצַרְתִּי כְּאִלּוּ לֹא נוֹצַרְתִּי: עָפָר אֲנִי בְּחַיָּי. קַל וָחֹמֶר בְּמִיתָתִי. הֲרֵי אֲנִי לְפָנֶיךָ כְּכְלִי מָלֵא בּוּשָׁה וּכְלִימָה. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא אֶחֱטָא עוֹד וּמַה שֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ מָרֵק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. אֲבָל לֹא שַׁל יְדֵי יִסּוּרִים וְחָלָיִם רָעִים: אלהי נצור וכו׳

אם יום כפור בשבת אחר תפלת ערבית ויכולו. מג״א. המלך הקדוש וחותם מקדש השבת וא״א כ״מ. וס״ן מתחיל בטימות יפלה תהנוניו. ומסיים א״מ אם הוא בחול ובשבת א״א. ק״ס. עליונו. ק״י. שה״י כולה. שה״כ בפתיחת הארון. ק״י. ויש נומרים ספר תהלים. ולכל הפחות יאמר ד׳ מזמורים הראשונים שבתהלים שהם תיקון לקרי:

בשחרית סדר התפלה עד כ״ם כמו בחול רק אין לברך ששה לי כל צרכי לדעת האריז״ל. פסוד״ז בבשבת. בשבת הכל יודוך. ותתפללין ט״ע כדאתמול והס״ן חוזר התפלה ואומר קדושה דמוסף בכל תפלות היום ומוב שלא להאריך בתפלת שחרית כדי להתפלל מוסף בעונתה קודם ד׳ שעות ואם האריך הס״ן הרבה ילבן בסליחות. אם התחילו הלבור לומר י״ג מדות ולא סיים עדיין הסליחות יפסיק ויתחיל עם הלבור מפסוק ויעבור ה׳ על פניו וגו׳. וראוי להשתדל לקנות פתיחת הארון להוצאות ס״ת ולקנות עליה לעלות לתורה ובשת שיתחיל הקורא לקרוא אחרי מות שני בני אהרן יכנים לפר בלבו ויתפורר לבבות ויזהר מהיסה הדעת ח״ו בשת הקריאה ואחר שמיעת הפרשה יקרא הפפורה בכונה עצומה ויפורר לבו אל המוסר והתוכחה הנאמר בה:

אחר ברכת הפפורה אם הוא שבת אומרים יק״פ ומי שברך:

סדר הזכרת נשמות

נוהגים בקהל ישראל להזכיר נשמות אחר הפפורה ביום כפור ובשלש רגלים: (סי׳ תר״ך)

בעבור נשמת האב אומרים:

יזכור אלהים נשמת אבא מורי (פב״פ) שהלך לעולמו בעבור שאני נודר צדקה בעדו בשבר זה תהא נפשו צרורה בצרור החיים עם נשמות אברהם יצחק

מקור הברכות

יזכור אלהים נוסח יזכור שאומרים ביום הכפורים ושלש רגלים הא מצאתי בסדר רב עמרם גאון ז״ל ולא בסדר רב סעדיה ז״ל ולא בשאר סדרי הקדמונים רק בפנקס גרמיז״א בח״י עתיק שראיתי בעיר אולקסבורד, ומובא שם יחד עם נוסח אב הרחמים, ונראה שנתקן בשנות הגזרות שנת תחנ״ו תתק״ם ובכר העירותי לעיל במקור הברכות צד 80 שנמצא כן בתנחומא פרשת האזינו שהחיים פודין את המתים ולכך אנו נוהגין להזכיר המתים ביוהכ״פ, ולפסוק עליהן צדקה, וכן איתא בפסיקתא שכיון שמבקשים עליו רחמים זורקין אותו מגיהנום לג״ע. וכ״כ הרוקח מובא בב״י סי׳ תרכ״א מה שנהגין לפסוק צדקה ביום הכפורים שיש לזה אסמכתא מהכתוב „אחת בשנה יכפר״ וסמיך „ונתנו איש כופר נפשו״ ע״ש.

הפנקס ההוא נתוץ לדורשי רשומות חוקרי קדמוניות להעתיקו ולברר שמות הקדושים לפי מה שנמצא מהם בספרי הראשונים החשובות והפוסקים, ונוגע הרבה בתולדות ישראל מהגזרות והצרות אשר מצאו את אבותינו בעת הזאת שנחרבו או יותר מחמשים קהלות גדולות ונהרגו ונשרפו חיים רבבות מישראל וביניהם חכמים גדולים ותלמידיהם חכמי ישיבות ובני ישיבותיהם וכל הקדושים חרשומים והרבנים המצוינים שברור שמסרו נפשם על קדושת השם נקראו שם בספר הזה בשמותם לסקומותם. אך אין המקום פה לפורמם, והננו מעתיקים בכאן אך נוסח חלשון שנתקן בעת הזאת.

יצחק ויעקב שרה רבקה רחל ולאה ועם שאר צדיקים וצדקניות שבגן עדן ונאמר אמן:

בעבור נשמת האיש אומרים:

יזכור אלהים נשמת אבי מורתי (פב"פ) שהלכה לעולמה בעבור שאני נודר צדקה בעדה ובשכר זה תהא נפשה צרורה בצרור החיים עם נשמות אברהם יצחק ויעקב שרה רבקה רחל ולאה ועם שאר צדיקים וצדקניות שבגן עדן ונאמר אמן:

בעבור נשמת האב ואיש אחותיו הזקנים ויתר הקרובים אומרים:

יזכור אלהים נשמות אבי ואמי זקני וקנותי דודי ודודותי אחי ואחיותי בין מצד אבי בין מצד אמי שהלכו לעולמם בעבור שאני נודר צדקה בעדם ובשכר זה תהיינה נפשותיהם צרורות בצרור החיים עם נשמות אברהם יצחק ויעקב שרה רבקה רחל ולאה ועם שאר צדיקים וצדקניות שבגן עדן ונאמר אמן:

בעבור נשמות המומתים על קידוש השם אומרים:

יזכור אלהים נשמת (פב"פ) ונשמות כל קרובי וקרובותי הן מצד אבי הן מצד אמי שהומתו הן שנהרגו הן שנשחטו ושנשרפו ושנטבעו ושנחנקו על

מקור הברכות

ה"ל יזכור אלהים נשמות הרוגי ושרופי קהלות שפייר"א וישוביה. וירמייז"א וישוביה ומגנצי"א וישוביה(הם הקהלות הידועות מחכמיהם בתקנות שרם. והן ערי שפי"ר וואר"ם מאינ"ץ) כו' וכו'. עם נשמות אברהם יצחק ויעקב שרה רבקה רחל ולאה שנהרגו ונשרפו כהיום על קדושת ה'. בשכר זה תהא נשמתם צרורות בצרור החיים עם שאר צדיקים וצדקניות שבג"ע. אמן.

יזכור אלהים נשמת מר שלמה ומרת רחל עם נשמת אי"ו שרו"ל בעבור שבטלו שמר בכל הקהלות. ונשמת מר יעקב בעבור שבנה בניני הקדש. ונשמת מר יצחק בעבור שבטל מכס של קובליינא. ונשמת רבינו שמעון בר' יצחק [הוא ר"ש הגדול] בעבור שפרת בעבור הקהלות בתקנותיו. ונשמת רבינו נרשון בר יהודה מאור הגולה בעבור שהאיר עיני הגולה בפיוטיו. ונשמת רבינו שלמה ב"ר מאיר [רבינו תם] בעבור שהאיר עיני הגולה בפירושיו. ונשמת רבינו יעקב ב"ר מאיר [רבינו] בעבור שתקן שבחות למקום. ונשמת רבינו מאיר בר' יצחק שליח צבור בעבור שהאיר עיני הגולה בתרשיו. ונשמת רבינו מנחם ב"ר מאיר ונשמת רבינו מאיר בר' ברוך [מהר"ם מרוטנבורג] בעבור שהאיר עיני הגולה בתרשיו. ונשמת רבינו מנחם ב"ר בן הרב ר' ברוך ונשמת רבינו יהודא ושאר הרבנים בעבור שהרביצו תורה בישראל. ונשמת רבינו יעקב בן הרב יעקב. ורבינו אלעזר בן רבינו יהודא בעבור שהרביץ תורה בישראל. ונשמת רבינו יעקב בן הרב מאיר בן הקדוש הר"ר ברוך הלוי בעבור שהרביץ תורה בישראל. ונשמת ר' יואל בן אהרן בעבור שבנה בית תער לקהל. ר' משה הלוי בעבור שהרביץ תורה בישראל. ונשמת מרת אויגא בת ר' אליקום ובתה נינא בת הקדוש ר' יוסף בעבור שהניחו שטונים זהובים ללימוד נערים. שנים עשר לנר תמיד לתפלה, ושטונה זהובים לבית עלסן. בשכר זה תהא נשמתם צרורה בצרור החיים עם שאר צדיקים וצדקניות שבג"ע. אמן.

יזכור אלהים נשמות כל הקהלות. אותם שנהרגו ונשרפו ונסקלו ונתגקו, ונטבחו ונטבעו ונחלו ונאפנו ונגררו ונקברו חיים ונחוסרו ביסורים קשים על יחוד השם. ובשכר שסבלו תהיינה נשמותם צרורות בצרור"ח עם שאר צדיקים שבג"ע. אמן.

יזכור אלהים נשמות של כל הקהלות והישובים בעבור שסרתו עבור הקהלות והחזיקו ספר. תורות סדרי נזים בין שתגיחו עבודם צדקה. בין שלא חגיחו עבודם צדקה. בשכר זה כו' אחרי זה נזכר שם המי שברך בעד הנזהרים מלדבר שיחת חולין. והמשכיחים ומעריבים לבית התפלה. והמי שברך להמלך שהעתקנום לעיל דף ל"ט. ואחרי זאת הזכיר נשמות כל קהלות שרים אושפזהיים.

קובלנץ

הזכרת נשמות

על קידוש השם בעבור שאתן צדקה בעד הזכרת נשמותיהם ובשכר זה תהיינה נפשותיהם צרורות בצרור החיים עם נשמותיהם של אברהם יצחק ויעקב שרה רבקה רחל ולאה ועם שאר צדיקים וצדקניות שבגן עדן ונאמר אמן:

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את ר' (פכ"פ) בעבור שנדר צדקה בעד הנשמות שהזכירו היום לכבוד המקום ולכבוד התורה ולכבוד הרגל (כיו"כ ולכבוד יום הדין) בשכר זה הקב"ה ישברהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה (כיו"כ ויבתבהו ויחתמהו לחיים טובים בזה יום הדין) וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו (בכלם רגלים ויזכהו לעלות לרגל) עם כל ישראל אחיו ונאמר אמן:

אב הרחמים אשרי יהללו ומחזירין הס"ת להיכל. ומתפללין מוסף. וכגמר התפלה עולים הכהנים לדוכן ונוטלין ידיהם נעילה נמורה עד הפרק. ק"ש:

דיני תפלת מנחה

(דה"ח) א"א במנחה של יוה"כ אשרי ובלי"נ ו"א ואני תפלתי וגו' כשחל בשבת. (סי' תרכ"ג) ובברכות ההפטורה חותמין מגן דוד. ק"ש ומתפללין שמונה עשרה כמו בשחרית וא"כ כפיהם: (שם)

דיני תפלת נעילה

(דה"ח) (א) קודם תפלת נעילה אומרים אשרי ובלי"נ: (סי' תרכ"ג) (ב) זמנה כשהחמה ברקיע האילנות כדי שיסליחה עם לה"כ ובכ"פ החרוז היום יפנה יאמרו בעוד השמש גרולה: (שם) (ג) בכ"מ שאומרים בתפלת יו"כ כתבנו אומרים בנעילה חתמנו: (שם) (ד) אם חל בשבת מזכיר בה של שבת אבל בוידוי שלאחר התפלה אין מזכירין של שבת ביחיד אבל הש"ץ שאומרה בתוך תפלתו מזכיר ש"ש: (שם) (ה) אין כ"כ בנעילה אבל או"א ברכנו בברכה אומרים ואומרים אבינו מלכנו אפי' סיימו נעילה בעוד קצת יום: (שם מ"א)

סדר מוצאי יום כפור

(דה"ח) (א) מתפללין ערבית של חול ואומרים הבדלה בחונן הדעת ומוסיפין מחול על הקודש גם ביציאתו שיתחיל מעט אחר לה"כ (סי' תרכ"ד) ואם חל בשבת אומרים ויתן לך וא"א ויה"ר ואתה קדוש: (ב) כביתו מבדיל על הכוס ומברך על האור אף בשאינו חל בשבת ואין מברכין אלא על האור שבשבת מבע"י: (ג) בין יוה"כ לסוכות אין מתענין יא"ל אבל אתן ביום חופתו מתענה: (סי' תקע"ג וסי' תר"כד)

מקור הברכות

קובלנץ קולוניא, רומנבורג, ורצבורג ניורבורק שטרוסבורג, באזיל"א, ערפורט, מלהוז"ן נורטהז"ן מוירבורג, גרוינבורג, הל"א, אושפורק, נוירלינגי"ן אולם"א, רעגנשפורק, לנרסהוים, אטלינגי", מייבלינגי", צוורכ"א. ורנקבורים, וחשב שם עשרים וארבעה גאוני תורה ראשי ישיבות שנשרפו ונהרגו המה יחדיו עם בני ישיבתם, וחשב שם נשמת שני האורחים שמסרו נפשם על יחוד ה' ונהרגו ביום ז' של פסח, וקרושי עיר פראגא שנהרגו ביום אחרון של פסח, ואחרי זה חשב הרוגי ושרופי קהלת בולד"א, אינר"א, קרימי"א ורנקבור"א, כרסמינר"א, מונשטר"א. מינר"א, ברעציל"א מריר"א, קראקו"א, וינ"א, ברנהי"ם, מרינס"א, מיקלבורג פסו"י, ומרינת מרק וישוביהם שנהרגו ונשרפו ערב יוהכ"פ, ועמם שבעה ראשי תורה חכמי רבני הישיבות המה ותלמידיהם, אח"ז נכתב לשון זה באן בולל..... [השאר נמחק].

יזכור אלהים נשמת הרוגי ושרופי מרינת רינוים, מרינת ורנק"ן, מרינת דורינג"ן, מרינת זקשי"ן, מרינת פייארין (פיטרין ?) מרינת שוואב"ן, מרינת האלנים, מרינת בראבנס, מרינת צרפת. מרינת אוישטריך, מרינת שטייא"ר, מרינת פרענטיי"ן, מרינת פיה"ם..... מרינת בראנדבורק, מרינת מיש"ן, מרינת ועשטפוק גליל התתחון עם נשמת אברהם יצחק ויעקב שרוויל ונשמת אותם שנהרגו ונשרפו כה וכו' ונתיסרו ביסורים קשים על יחוד חשם, ובשכר זה שסבלו תהיינה נשמותיהם צרורות בצרור"ה כו'. אב הרחמים שוכן מרומים ברחמיו תעצומים כו'.

סדר יום הכפורים.

קיח. א.] (א) **ערב** יום הכפורים טוכל אדם או בשבע שעות או בשמונה שעות. (ב) [ומתפלל תפלת המנחה, ומתודה בתפלת המנחה קודם סעודתו, כמו שאמרו חכמים] (יומא פ"ז) מצות וידוי ערב יום הכפורים עם חשיכה, אבל אמרו חכמים (ג) [מתודה אדם קודם אכילה ושתיה]

ב.] שמא תטרף דעתו בסעודה, (ד) [הלכך חייב אדם להתודות קודם אכילה] ובאיזה צד מתודה, מתפלל שמונה עשרה כדרך כל יום ויום. **ג.]** ואחר המברך את עמו ישראל בשלום, אומר כך:

אלהינו מנן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

קיח. (א) בבת"י ב"ם מתחיל „ערב יום הכפורים כך הוא" ערב יוהכ"פ בו'. (ב) „תנו רבנן" מצות וידוי כו'. (ג) „טובל אדם ביום הכפורים קודם שיכנס לאכול בסעודה ה' פסיק[צ"ל הפסיק] בה ומתודה, וכלכך למה, בו'. (ד) „והיכן אומרה, היחיד לאחר תפלתו, ושליח צבור אומרה באמצע

קיח. א.] **ערב** יוהכ"פ טובל אדם, או בשבע שעות או בשמונה שעות, הרא"ם כפרק בתרא דיומא העתיק זאת, והב"ח מניה סם בשעה השכיעית, ור"ל כיון דזמן מנחה גדולה מתחלת אחר חצות ממילא יכול לאכול מתחלת שעה הז'. אבל כוונת הגאון כיון דעיקר מכילה משום יוהכ"פ עצמו, וכמו שנבאר להלן. א"כ אדרבה מצותו לאחר כל מה דאפשר, ולהכי כ' או בשמונה שעות. והנה רב סעדיה גאון ז"ל כתב לברך על המכילה, וכ' שם הרא"ם אין דבריו נראים אלא מצינו רמז למכילה זו בש"ס ואין לה יסוד גביאים ולא מנהג נביאים, כו'. ואי משום דרי"ל שחייב לאהר ברגל, היינו להטהר אפי' מטומאת מת ולהזות עליו ג' וז'. והאידנא אין לנו טהרות ע"ש. אבל ר"ל דיצא לו להגאון רב סעדיה ממה שאמרו ברכות כ"ב ע"ב. „רב המנא מכיל במעלי יומא דפסחא להוציא רבים י"ח". ופרש"י „שברך עליו", דהיה לו ללמד לאחרים". ואמרו שם דלית הלכתא כוותי'. משום דכי היכא דלעצמו בנתינה לאחרים נמי בנתינה, אי נמי דקיי"ל כר"י כן בתירא שאין ד"ת מקבלין טומאה. וע"ש כתוס' דיש מפרשים דוקא לד"ת, אבל לתפלה צריך מכילה. ולפי שיטה זו י"ל דהגאון ס"ל הכי, ושפיר ברך ע"ז, בשביל תקנת עזרא. וכ"ש במעלי יומא דכפורא שמרבים בתפלה. אבל הרא"ם והמור לשמחם דס"ל כמו"ם התוס' שם דל"ם תורה ול"ם תפלה א"ל מכילה, ולכן חלקו על דבריו, וכתבו שם במס' יומא וכמי תר"ו: „וכיון שאין בעלי קריין מוכלים כל השנה גם אין חובה למכילה זו. ואין לברך עליה, אלא שנהגו העולם למהר עצמם. וסמכו על המדרש לפרקי דר"א שנקיים כמלאה"ם". וכ"כ גם דברי רבינו ז"ל:

ב.] **שמא** תטרף דעתו בסעודה, וכגמ' שם דף פ"ז מפיים: ואע"פ שהתודה קודם שאכל ושתה מתודה לאחר שיאכל כו' ואע"פ שהתודה ערבית מתודה שחרית. ומפרש הרמב"ן ז"ל מובא בר"ן דלאחר שיאכל היינו שם חשיבה מתודה פעם אחרת, אבל וידוי של ערבית לא קתני דפשיטא שמתודה ביוהכ"פ אלא קתני אע"פ שהתודה ערבית מתודה שחרית, ומצא כן בתוספתא ע"ש. אבל רבינו ז"ל כתב לקמן סי' קי"ט וזהו וידוי של חמש תפלות למנחה של חול, ותפלת ערבית. כו' ולא חשיב הך וידוי דשם חשיבה שהזכיר הרמב"ן, דוידוי של שם חשיבה היינו בתפלת ערבית. והתוס' יפיים כתבו נ"כ שגרסת התוספתא הוא בשבוש כי לא מצינו אותו בתלמוד:

ג.] **ואחר המברך** כו', שם. והיכן אומרה יחיד אומרה אחר תפלתו וש"ץ אומרה באמצע, ופירשו הרשבונים דהך וש"ץ אומרה באמצע לא קאי אלא אויוהכ"פ עצמו, שמתפלל שבע ומתודה בברכה רביעית, אבל במנחת עיוהכ"פ אינו יכול לומר באמצע כשאר תפלות, וגם אינה אלא משום שמא יאבד אונס, לפיכך כ' רמבי"ה שש"ץ אינו מחזיר הוידוי כלל

אלהינו וא"א תבא לפניך תפלתנו ואל תתעלם מתחינתנו (ה) שאנו עזי פנים וקשי עורף, ואיך נאמר לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו צדיקים אנחנו ולא חטאנו, ד.] אבל חטאנו.

אשמנו, בגדנו, גזלנו, דברנו דופי, העוינו, והרשענו, זדנו, חמסנו, טפלנו שקר, יעצנו רע, כזבנו, לצנו, מרדנו, נאצנו, סרנו, עוינו, פשענו, צררנו

שנוי נוסחאות והגהות

תפלה", וכיצד מתודה כו'. (ה) „שאנו עזי פנים" כן הנוסח בסדר שלפנינו ובכת"י ב"ם, וכן הנוסח לעיל חלק א' סי' צ"ז. אך יש שינוי קצת. ששם כתוב „שנאמר צדיקים אנחנו" והכונה, שם „שהש"ץ מתחיל אנא תבוא כו' שאנו עזי פנים, שזה העזות והקשיון שאין אנחנו מודים על חטאינו, והוא הגדול שבחטאים. וכמו"ש בירושלמי פ"ב מתענית „ואמר שמואל חטאנו כו' רבש"ע אתה דן את האדם על אומרו לפניך לא המאתי כו' אבל אלו אומרים לפניך חטאנו". וכן משיבים הקהל ואומרים, אבל חטאנו! וכאן כל יחיד ויחיד מתודה „שאנו עזי פנים כו' ואיך נאמר" כו'. אבל גרסת הסדורים „שאין אנו עזי פנים" והכונה לעורר רחמים מפני שאין אנו עזי פנים. ובסדר הגרפס שלא יר להגיה כן גם

מנן האלף

כלל, וכן אנו נוהגין. אבל רבינו כתב לקמן סי' קי"ט שש"ץ חוזר את הוידוי לאחר התפלה כדי להוציא את הרבים י"ח, לפי שאינן בקיאים. ורב האי גאון כתב „שלא שתפנו בכבל שש"ץ מזכיר וידוי בעיוה"כ. ולדבריהם שאתם צריכים לכך, יש להזכיר לקהל שכ"א יזכיר וידוי בלשון שהוא מכיר, ויפרשו להם שחייבים להתודות קודם סעודה המפסקת",

ועיין בב"י וב"ח סי' תר"ז:

ד.] אבל חטאנו. אשמנו כו', בגמרא שם אמרינן דעיקר וידוי הוא,

והשל"ה כתב דעופים העולם וסוברים שרצו בו אלו ג' תיבות, ואינו כן אלא רצו כל הנוסח של אשמנו כי „אבל" הוא התחלת הענין אבל חטאנו אשמנו בגדנו וכו'. וגראה

דכוונתו עפמ"ש הרמב"ם בפ"ב מהל' תשובה ה"ג דצריך לפרש את החטא, וכ"כ שם הלכה ה' פורש חטאינו לפני המקום ומתודה עליהם לפני רבים שתם, והיינו כפי סדר של אשמנו, או על המא, דכיון שהיא נוסה בלשון רבים שהכל אומרים אותו אין זה כעזות פנים לפניו, וכמנלה שינותיו בחטא שאינו מפורסם. וכן כ' המור סי' תר"ז בדעת רבינו דש"ל הכי, כיון שכתב סדר על המא בסדר א"ב ע"ש. אבל בחטאנו לבד, או חטאנו עוינו והרשענו כדרך שהזכיר בעל אורחות חיים בשם בעל העתים, אינו יוצא אלא אם נאמר ההלכה כרע"ק דא"צ לפרש את החטא. כן נראה דעתו, ויהי' לנו מקור לסדר הוידוי שמזכיר רבינו, משום דש"ל להלכה כר' יהודא בן בבא דצריך לפרש, וכתו"ם בכ"מ ובכ"י לשיטת הרמב"ם, ע"ש. אלא דק"ל דבגמ' שם פליגי אמוראי בוידוי מאי אומר, רב אמר אתה יודע רזי עולם, ושמואל אמר מעמקי הלב, וכל הנוסחות הללו ליכא בהם שום פירוש חטאים, ופלה אמר מ"ז, ל"ש אלא דלא אתיר „אבל אנחנו חטאנו", אבל אמר אנחנו חטאנו תו לא צריך, ולדעת השל"ה ז"ל הלא מבעי ליה למימר אנחנו חטאנו, וכל נוסה הוידוי כדי לפרש החטא. וצריך לומר דמר זוטרא וכל הני אמוראי לא מיירו אלא מעיקר הדין דמקייים מצות וידוי בתפלות הללו. ומיירו שאינו זוכר המאים שיש לו לפרש אותם, ואין ה"ל דאם יש לו חטא שצריך לפרש אותו מבעי לי' למימר דוקא אבל חטאנו, ולפרש אותו בעל חטא ובנוסח הוידוי שהזכיר רבינו, ואפי' לדעת הריי"ף והרא"ש ומור דהלכה כרע"ק דאין צריך לפרש, אין בזה איסור אם יפרש, דרע"ק לא אמר אלא דאינו צריך לפרש. וראיה לזה שהמור דס"ל דהלכה כרע"ק דא"צ לפרש מביא כל הוידויים כדרך שמזכיר רבינו, בסדר א"ב, אבל הרמ"א בס' תר"ז כ' דמה שאומרים בסדר א"ב לא מקרי פורש, ואין זה אלא כנוסח תפלה כיון שהכל אומרים בשוה, ולא משמע כן מדברי המור שכתב משם רבינו דלפי שכתב ע"א בסדר אלפא ביתא ס"ל שצריך לפרש החטא, ומבואר דס"ל דבאמי נוגא מקרי פורש, ובכר הקשה עליו בס"ז, ונשאר בצ"ע:

ונראה דרמ"א כתב כן לפי גרסתנו בגמרא [יומא פ"ז] רע"ק אומר אשרי נשוא פשע

צררנו, קשינו עורף, רשענו, שחתנו, תעבנו, וסרנו ממצותיך ומשפטיך הטובים ולא שוה לנו. מה נאמר לפניך כנ' אתה יודע כו'. יהי רצון מלפניך ה' או"א ה.] שתמחול לנו על כל עונותינו ותסלח לנו על כל פשעינו ותכפר לנו על כל חטאתינו. על חטא שחטאנו לפניך באונס. ע"ח שח"ל ב'בלי דעת

מנן האלף

כמוי חמאה, ומשמע דים איסור אליביה לפרש החמאה, ואי ס"ל דוידוי בסדר מ"ב נמי בכלל פירוש חטאים הוא יקשה מהגנו לשיטת הגאונים דס"ל דהלכה כרע"ק, מ"ו דאין זה אלא כנוסח תפלה. כיון שהכל אומרים בשוה, ומה שלא הזכיר הרמ"א דאין זה לפי דעת המור. כ"ל דמפרש דברי המור בדרך אחר, ולולא כב"י, דז"ל המור שם "בתשבצו מהגיון לומר על חטא בסדר מ"ב ומפרשין בו החטאים, וכ"כ רב עמרם וכ"כ הרמב"ם, והר"י כתב שצריך לפרש החטא, וכספרד אין נוהגין לאומרו. וכן נראה שא"ל לפרש החטא שרע"ק אומר מ"ל לפרש והלכתא כדבריו" עכ"ל. ומ"ש "והר"י כתב" אינו מדוקדק. והול"ל וכ"כ הרמב"ם והר"י, ופירש הב"י דר"ל שהרי אע"פ שלא כתב בפירוש סדר דעל חטא מ"מ גם הוא כתב שצריך לפרש. וע"ז כ' המור שבספרד מ"ל כן. וכן נראה שא"ל לפרש כו'. והב"ח בשם רש"ל נרס במור "והר"י כתב שאין צריך לפרש". וכתב שנוסחא זו עיקר. ומדברי כלם נלמד לנוסח על חטא מקרי פירוש חטאים. הכן רבינו הרמ"א ז"ל נראה דמפרש בנראה שלנו שבמור. דהר"י כתב "שצריך" לפרש, וכפי שיטתו של רמ"א ז"ל ס"ל להמור נ"כ דנוסחת ע"ח שמזכיר הרמב"ם ורב עמרם כיון שכלם אומרים אותו בשוה, אין זה אלא וידוי כללית כעין תפלה. אלא לדב עמרם והרמב"ם די בזה, ומקיים בזה תנאי וידוי כהונן. דהלכה כרע"ק, אבל הר"י כתב שצריך לפרש החטא. ור"ל בשעה שמזכיר החטאים בע"ח יפרוך שם כל אים נגעי לבו לפרש שם כל אותן החטאים שמזכיר בחטא בם. וע"ז כתב המור שאין המנהג כן. וכספרד לא נהגו לאומרו כלל, וכן נראה שא"ל לפרש מקום דהלכה כרע"ק. ומילא שאם יפרש בקול רם כדברי הר"י. אינא נמי איסור בדבר מקום דכתיב אחרי רבים לטות פשע בסוי חמאה, ובלחש או בתפלה שכלם אומרים בשוה אע"פ שא"ל לפי דברי ר"ע. מ"מ כיון שאין נשמע לרבים לפירוש המאה כלל. ולאי ליכול לאומרו. ומצוה נמי אית ביה כמו"ש הרמ"א ז"ל. ונראה שבשמתולה בלחש לאחר התפלה בחטאים שהוא מכוון בם יכול לאומרו בלשון שילה, ואם לשון לעז בקל יותר לפניו, טוב יותר שיפרש בלשון לעז, ובלבד שיתרגם באמת ויקבל להבא שלא לעשות כן:

ה.] שתמחול לנו על כל עונותינו. ותסלח ע"ב פשעינו, ותכפר לנו ע"ב חטאתינו. דברי רבינו הגאון ז"ל הם סיוע שיש בהם סמיכה לא"ם

הש"ה בשם הרמ"א מובא במג"א תר"ז שיאמר כפרה לחטאים, מחילה לעונות, סליחה לפשעים. וכן איתא בויקרא רבה פ' נ' כיצד צריך אדם להתודות עיו"כ, כו' יהיר"מ ה' אלהי שתמחול לי ע"כ עונותי, ותסלח לי ע"כ פשעי, ותכפר לי ע"כ חטאתי, אבן בירושלמי אלהי יומא שביבו "כיצד מתודה, ר' ברכיה כו' רבוני חטאתי ומירע עשיתי [ר"ל תחילה מירע שונג לפני ועכירה נוררת עכירה עד שאח"כ] ובדעה רעה הייתי עומד, [עשיתיה מזיד] ובדרך רחוקה הייתי מהלך [כי אה"כ הרבותי לפשוע ולמרוד] יהיר"מ ה' אלהי שתכפר לי על כל פשעי, ותמחול לי על כל עונותי, ותסלח לי על כל חטאתי, עכ"ל. ובספר עבו"י בשם ת"י כ מביא מחילה בחטאים, וסליחה בעונות, וכפרה בפשעים, ובהב אבן הסדר בירושלמי לפי העתקת בעל רמשית חכמה בשער התשובה, ובאמת כן הוא גם נוסח התפלה במובאר ר"מ שאומרים "למחילת חטא, ולסליחת עון, ולכפרת פשע" אבל מצאתו לאבני בה"ג שסדרו לנו ג"כ סלח לנו מחינו כי חטאנו, מחל לנו מלכנו כי פשענו. וכאמת מצאתו תיבת סליחה על כל הסינים הללו, "וסלחת לעונינו, ולחטאתינו" [שמות ל"ד] לא יאבה ה' סלוח לו, [דברים כ"ט] ומס מיירי בחטא של מרד ופשע. וכן בכפרה, "וכפר על חטאתינו" [תהלים ע"ט] "והו"ר יכפר עון"

דעת. ו.] [ע"ח שח"ל בנ'לוי]. ע"ח שח"ל בד'עת ובסרסה. עחש"ל בה'רהור הלב. עחש"ל בו'ידוי פה. עחש"ל בו'דון. [עחש"ל בה'זק יד.] עחש"ל בט'ומאת שפתים. עחש"ל בי'צר הרע. עחש"ל בי'ודעים. עחש"ל בלא יודעים. עחש"ל בכ'חש ובכזב. (ו) [עחש"ל בל'שון הרע. עחש"ל בס'ראיה העין]. עחש"ל בנ'שך ובמרבית. (ז) עחש"ל בש'יח שפתותינו. עחש"ל בע'ינים רמות. עחש"ל בפ'תהון פה. עחש"ל בצ'עדי הרגלים. עחש"ל בק'פיצת יד. [עחש"ל בר'צון. עחש"ל בש'ננה.] עחש"ל בת'מהון לבב. על חטאים שאנו חייבים עליהם אשם. (ח) ע"ח שאנו ח"ע כרת. עחשה"ע סיתה בידי שמים. [עחשח"ע מלקות ארבעים]. עחשח"ע ארבע סיהות ב"ד סקילה שריפה הרג וחנק. [על] מצות עשה, [ועל] מצות ל"ת. בין שיש בה קום [עשה], ובין שאין בה קום [עשה]. (ט) [על הגלוים] לנו, [ועל] שאין גלוים לנו. [הגלוים] בבר אמרנום לפניך, ואת שאין גלוים לנו הכל גלוי לפניך (י) בדבר שנאמר הנסתרות לה' אלהינו

שנוי נוסחאות והגהות

ברבוי גאון. (ו) ע"ח שח"ל בעינים רמות, ב"ח שח"ל בקפיצת יד' כ"ה בבת"י בים ואינו בסדר א"ב, והדר שלפנינו מרוק יותר. (ז) ע"ח שח"ל ברצון, עחש"ל בשנגה". (ח) ע"ח שאנו חייבים עליהם קרבן, ע"ה שאח"ע תמאת, ע"ח שאח"ע מלקות ארבעים, ע"ח שאח"ע כרת" כו'. (ט) "את שגלוים לנו ואת" שאינם גלוים לנו "את שגלוים". (י) "ה' אלהינו".

סגנן האלף

[סס ע"ח] פסעני אתה תכפרם [סס ס"ה] ומחילה היא מלה תלמודית, אב שמחל על כבודו וגמלא ממנו לרוב על עניו סליחה בעוות הכבוד, ומחן דעביד כמר לא משתכם, ודעביד כמר לא משתכם. אך הכחן יותר הוא דעת רבינו ז"ל כי בזמן שבאים גרדפים ושמוכים, מגביל יותר לשון סליחה לפשעים, ומחילה לעונות, וכפרה להטאים, וכן אנו אומרים: סלח לנו, מחל לנו, כפר לנו, כי כפרה בא גם על השגגות, והוא פרעון נגד נזק הנעשה ע"י ההטא, שהוא השונג, ונם השונג צריך כפרה, כי אדם מועל לעולם. אך המעוות במזיד נדרש ממנו גם פיוס, ולא סגי לי' בפרעון הנזק, וצריך לפייסו עד שימחול לו, אולם המורד באדונו ומלכו אינו נמחל לו, מבלי בטוחות שלא יעוב לבסלה, ע"י תשובה של נסיון, וכמו"ש בגמ' ה"ד בעל תשובה באותו פרק, באותם מקום כו'. שאז זיכה לסליחה גמורה, וזהו ענין השובה, תפלה, צדקה, המעבירין רוע גזרה, תשובה היא הבטוחות נגד המרד, ותפלה היא הפיוס. ולדקה נגד פרעון הנזק, כי אין לנו עתה כפרת קרבן:

ו'הגולשת בחינו בזה"ז, אין בידינו לתשובה שלמה. ואין לנו גם אשם ובהוהים, ואין בידינו רק התפלה והפיוס. אך הוא יתב' נותן יד לפושעים, ותלמדינו להודות על עונותינו, לתען בחלל מעוסק ידינו, ומקבלנו בתשובה שלמה. וזה שאנו אומרים: שמע קולנו כו' שהוא הפיוס, ולענין התשובה והקרבן עזרנו אתה והשיבנו ה' אליך ונשובה, ואל תשליכנו בכלות בחינו, והתרבנו מזה במק"א בס"ם הירו' שאלו לחכמה הומא מה עונשו, ואכמ"ל:

ו.] על חטא שה"ל בגלוי. עחש"ל בזדון כו'. בספר אור זרוע סי' רפ"ח הביא בשם סדר רב עמרם ממנהג ר' יהיבות דבערבית שחרית ומנחה אומר אתה מכין ואתה יודע ועל הטא הבא באלף בי"ת, ובמוסף אינו אומר אלא אתה יודע וע"ח הבא בסימן אר"ם דהנ. [ל"ל דס"נ. והוא ר"ת אינס, רצון, שונג, זדון, סתר, גלוי, והוא נ"כ לבקש על הקל קל תחילה, ובכתי' כ"מ ערבב הסדר.] אבל במנגני"א מ"א אתה מכין אלא בערבית וגם אבינו מלכנו אומרים במוסף כו' ועיין מקור הברכות:

אלהינו והגגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת.
אלהי עד שלא נוצרתי איני כדי. ועכשו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי.
עפר אני [בחיי] קו"ח כמיתתי, והרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכליסה.
יהר"מ ה' אלהינו שלא אחטא עוד, ומה שחטאתי מרוק ברחמיך הרבים אבל
לא ע"י יסורין. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי.

קיט. ושליח צבור אומר זה הידוי לאחר שיסיים תפלתו כפני הקהל
כדי להוציא את הרבים ידי חובתן. ואח"כ אומר (ח) אבינו
מלכנו אין לנו מלך אלא אתה כו'.] ואומר יתגדל תתקבל, ואין נופלין על פניהם.
והולכין לבתיהן ואוכלין. וזה הוא וירוי של חמש תפלות: לסנחה של הול,
ולתפלה של ערבית, ותפלה של שחרית, ושל מוסף (כ) של יום הכפורים,
הוין מתפלת נעילה שהוא מתודה אתה נותן יד לפושעים:

קב. וכך אמר (ח) [רב נטרונאי גאון] ז.] מנהג שלנו ובבית רבינו שבבבל
לאחר שאוכלין ושותין ותוזרים לבתי כנסיות להתפלל תפלת
ערבית. כיון שעומד ש"ץ לפרוש על שמע, מברך שהחיינו. [ואחר זה מתחיל
והוא רחום.] וכל כך למה, שמא יש אחד מישראל שלא בירך, אבל תלמיד
חכם שרוצה לברך כפני עצמו בשהולך לבית הכנסת הרשות בידו, שאמרנו
הלכתא אומרים זמן בר"ה וביום הכפורים, ואמרינן זמן אומרו אפילו בשוק. (כ)
ח.] ויש שעושין כך: כשעומד ש"ץ מתחיל ואומר כך: כל נדרי
ואסרי
מנן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

קיט. (ח) „אבינו מלכנו חטאנו לפניך". (כ) „ושל מנחה של יוהכ"פ.

קב. (ח) „ריש מחיבתא". (כ) ברס"ג איתא לברך שהחיינו אחר עושה שלום של קריש שלאחר

קב. ז.] מנהג שלנו כו' המור ס' תרי"מ התתיק כ"ז, וכו' „וכ"כ רב פלטוי, ורב סעדיה כתב שצריך לברך שהחיינו אחר תפלת ערבית בין ביחיד בין בצבור". עכ"ל. ופירש הכ"מ דרבינו ז"ל המריך לתת טעם למה שמברכין קודם תפלת ערבית, כי הזכון לברך אחר שקדם היום והגיע הזמן [גרסה דר"ל כתו בשאר יו"ט שאומרים קדוש ואח"כ זמן. וביו"כ קידוש דתפלה במקום קידוש על הכוס] ואמר. שהטעם משום דקודם תפלה מיכא כנופיא, שחוזרין לביהכ"נ להתפלל, אבל אחריה אפשר שילכו מקצתן ולא ידעו לברך שהם עיה וזהו „וכ"כ למה". כו'. אבל ת"ח ברוצה לברך בפ"ע אחר ת"ע הרשות בידו לברך שהם עיה לאומרו בצבור דוקא. אבל ר"ם כתב שאפי' צבור. ר"ל הש"ץ יברך אחר ת"ע, ע"ם. אבל לשון רבינו שכתב: ת"ח ברוצה לברך בפ"ע „כשהולך לביהכ"נ" משמע יותר כפי' הכ"י שטומל וכ"כ למה, ר"ל למה צריך ש"ץ דוקא, ואמר שיון זה דבר קבוע, ות"ח יכול לברך גם בעצמו, שזמן אומרו אפי' בשוק. ואפילו בהולך לביהכ"נ קודם תפלת ערבית:

ח.] ויש שעושין כך כשעומד ש"ץ מתחיל ואומר כל נדרי כו' אבל שנרו מתיבתא
שמנהג שטות הוא. טעם מחלוקתן מובא בתוס' נדרים דף כ"ג. ובר"ם
שעבר עד יו"כ זה", ומשמעות הלשון לתיר הנדרים שעברו. והקשה ע"ז הגאון רב גמרונאי
מאי מועיל התרה לאי שמתנה אחר נדרו שיהא בטל. ופירוש דבריו אע"ג דמשקינת התלמוד
בפ"ג דשבועות ומובא ביו"ד סי' רל"ח, הנשבע על ככר ואכלו שאל עליה אפילו מזיד,
שהחכם עוקר הנדר מעיקרו, מ"מ כאן שהוא עצמו מתנה עליה ואומר לי נדרגא, אינו כלום
דאין חרטה לאחר זמן. ור"ת הוסיף להקשות. כ) הא בעינן יחיד מומחה, או ג' הדיוטות,
ואפי'

ואסרי, וחרמי, ושבועי, וקיומי דנדרנא ודאסרנא על נפשנא בשבועה, מיום הכפורים שעבר עד יום הכפורים הזה הבא עלינו. בכלם חזרנא ובאנו לפני אבינו שבשמים. אם נדר נדרנא אין כאן נדר. [אם אסר אסרנו אין כאן אסור. אם חרם חרמנו אין כאן חרם] אם שבועה נשבענו אין כאן שבועה. אם קיום קיימנו אין כאן קיום. בטל הנדר מעיקרו [בטל האיסור מעיקרו] (ג) בטלה השבועה מעיקרה בטל הקיום מעיקרו. אין כאן לא נדר ולא איסור ולא חרם ולא

שנוי נוסחאות והגהות

מנן האלף

התפלה. (ג) חסר כאן „בטל החרם מעיקרו". ואפי'יהי' הש"ן יחיד מומחה היכן מצינו חרמה ע"פ המתיר נ] הא צריך לפרש הנדר, דלמא נדר לדבר מצוה. ד] הא כפי חרמה דמעיקרא. ה] הש"ן עצמו מי יתיר לו נדריו. והתיס' והרא"ש ז"ל מקיימין מנהג הקדמונים, והמובן מדבריהם דה"ק כיון שכל הקהל אומרים אים אים בלשם את נוסח כל נדרי, ונס ונסלח, כל שלשה מהם הוי כני' הדיומות שמתירין נדרי חבריהם, ונס נדרי החזן הקהל מתירין אותו, ואין צריכין לפרש הנדר. דודאי אין דעת הקהל כשרב יוהכ"פ להתיר להם נדרי מצוה. ויש נ"כ חרמה דמעיקרא. כי אמן סהדי שכל מי שעבר על נדרו מתחרט מעיקרא כדי להעלל מהעונש של עון נדרים, שאין יוהכ"פ מכפר עליהם כדתנן בכריתות שחייבי חטאות ואשמות מחויבים להביאם גם אחרי יוהכ"פ, ולכך אומרים „אם נדר נדרנו" וכו'. ושכחנו אותם ילא נדע לקיימם, אנו מתחרטים חרטה דמעיקרא, שאלו ידענו בשעה שנדרנו שנשכחם אח"כ לא היינו נודרים. וכזה מתישבות כל הקושיות והמעיין ירואה שכ"ז כוונת הרא"ש:

אכן דעת רבינו שמדיה ז"ל שכל ענין כל נדרי והיתר נדרים אלו אינן לנדרי יחידים במה שעבר עליהם, רק להשכמת הצבור ועדה שנענה לאסור על נפשה, כשבועה בבית הכנסת. והם עצמם יכולים להתיר שבועה איסור וחרם שלהם והסכמתם, כדי להעלל מהעונש, ואינן צריכין לפתוח פתח ממקום אחר, ולא התרת הכם:

ודעת הרמב"ן ז"ל וכן השכ"ל שאין בלשון כל נדרי התרה כל עיקר, והסומך ע"ז עובר בכל יחל, אלא מנהג הראשונים הוא לבקש סליחה גם על נדר שמתקייים או שהותר כבר, על שאמרו בלשון נדר ולא בלשון נדבה, לפי שכל הרגיל בנדרים פנקסו מתבקר ועונותיו נזכרים, ואפי' המקיימו כאלו הקריב נבמה, ולזה נוטה דעת רב האי גאון שתיקן נוסחתו בלשון זה „כל נדרי כו' דנדרנא כו' ושבועתא עליהן בשלו, או באונסא, נגעי רחמי מן קדם מרי שמיא דליסרי לן, דליסבוק לן, נדרנא לא נדר למחייב עלייהו, אסרנא לא אסרי למיחטי בהון, ושבועתנא לא שבועי למילקי בדלהון. ככתוב ונסלח", עכ"ל. ויש לכוין גם דברי רבינו הגאון לדבריו במ"ש „ובאנו לפני אבינו שבשמים", אלא דמרס"נ לא משמע כן. והגאון רב נטרונאי וכני מתיבתא לא נתקררה דעתם בכל הנוסח שנהגו הקדמונים, כי משמעות הענין הוא היתר סתמי, וחשבו אולי יבואו להתיר גם נדרים שאינן משגגת צבור, ולכן אסרוהו לגמרי. ואמרו שמנהג שטות הוא ואסרו לעשות כן:

אבל מנהגנו אנהגו הוא ע"פ שיטת ר"ת, שתקן את הנוסח לנדרים דלהבא, וגרס „דאינדרנא" לבבא, „ומיום כפורים זה עד יו"כ הבא" ע"פ מה דאמרינן במס' נדרים כ"ג. ברוצה שלא יתקיימו נדריו ומתנה שאם ידור בכעסו וכדומה בשעה הבאה שיהיו נדריו בטלין, ואם שכח התנאי הזה ונדר ושוב נזכר שהתנה, נדריו בטל, ותנאי זה מועיל לכל הנדרים כנ"ל, לכך נדרי תקנת קהל וגזרת כ"ל, או שחבירו משביעו:

אולם גם לשיטתו יש להקשות א] למה צ"ל ונסלח, ולמה אומרו נ"פ הלא אין זה אלא תנאי. ב] מדוע לא נאמר אותו בר"ה כמו שאמר רא"ש. ג] למה אומר אתחרטנא שיתחרט במה שלא נדר עדיין. ד] הקשה הלבוש כיון שאין זה אלא תנאי למה אומרו רק הש"ן, ומאי מועיל תנאי ע"י שליח. ה] דבריו נגד גמרא מפורשת נדרים דף כ"ג, ר"ה בר

חנגא

ולא שכועה ולא קיום. יש כאן מחילה סליחה וכפרה בכתוב כתורתך ונסלח לכל עדת בני ולגר הגר כתוכם כי לכל העם בשגגה. ואומר **ברוך** אתה ה' אמ"ה שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה. לפי שאין כוס ביום הכפורים לומר עליו, זהו מנהג ספרד. (וכתב יד ב"מ מסיים ע"ז: אבל שנרו מתיבתא הקדושה שמנהג שטות הוא זה ואסור לעשות כן.) **ט.**] ומתהיל והוא רחום יכפר עון כו' עד פורס סוכת שלום עלינו ועל כל עדת עמו ישראל ועל ירושלם:

קבא. וסדר [חמש] תפלות כך הוא, יחיד אומר כסוף מנן [זוכר חסדי אבות] **י.**] ורצה והנחיל לבניהם את יום הכפורים הזה באהבה, למחילה ולסליחה ולכפרה ולמחל בו את כל עונותינו. זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, וכתבנו בספר חיים טובים למענך אלהים חי ומגן, בא"י מגן אברהם. באתה גבור מזכיר מי כמוך אב הרחמן כו', לדור ודור, ובכן, ובכן, והותם בא"י המלך הקדוש. אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת. ותתן לנו באהבה את יום הכפורים הזה למחילה ולסליחה ולכפרה ולמחול בו את כל עונותינו מקרא קדש זכר ליציאת מצרים. **יא.**] אבל חטאנו. אשמנו, בגדנו, העוינו, והרשענו וסרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו, ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו. **אלהינו** וא"א מחול לעונותינו ביום הכפורים

מנן האלף

חגגת סבר למדרשי' בפרקא ח"ל רבא תנא מסתם קסתם כלי שלא יגהנו קלות ראש כגדרים, ואת דרשת לי' בפרקא. אבל למנהג קדמונים ל"ק כל הקושיות האלו, כמו שבארנו לעיל, וגם קו' האחרונה ל"ק אליבייהו דלא קפיד רבא רק בגדרים דלהבא ולא במה דלעבר:

אבל כתבו לתרץ דברי ר"ת ואמרו כי לפעמים אין האדם נזהר בגדרו ושכח שכבר בטלו, ולכן צריך לומר ונסלח לבקש סליחה וכפרה, כלאמרינן בקדושין דף פ"ח, זה שהי' סבור לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר עגל ע"כ וה' יסלח לה. ומה שהגנו לאומרו נ"פ משום שרוב דברי חכמים משולשים כמו מגל זו, מגל זו, מגל זו, וכו'. ומה שתקנוהו ביום כ"פ משום שהוא יום כופית, ונקרא נ"כ ר"ה כמו"ש ביחזקאל „בר"ה בעשור לחודש". ומ"ש בכלהון אתחרטנא כתבו בתוס' דלדעת ר"ת אומרים בדלי"ת דאתחרטנא, ופירושו בחס אתחרט עליהם אח"כ אני מתנה שיהיו בטלים. ולענין קושית הלבוש כתב הב"ח דרבים המסכימים על תנאי, ואחל אומר בפירוש כך וכך התנינו, מועיל מדין הסכמה ולא מעשה שליחות. ומאי דקשה מדרבא תירצו בתוס' ובסמ"ג שאין זה כדרשא בפרקא כיון שאינו אומר בפירוש מותרים אתם, ועוד דדרשא שלהם היה בלעז שהכל מבינים, אבל כל נדרי אין כל העם מבינין ולא אתו לידי קלות ראש. ולפי"ז לדידן דמנהגנו כנוסת ר"ת, נכון להזהר ולומר בדלי"ת דאסרנא כו' ולאיתחרטנא בהון מיוכ"פ זה עד יו"כ הבא"ל, כלהון יהון שרן. דאל"כ איך אפשר שיתחרט כמה שלא נדר עדיין. [ובהגנו בא"י לומר „מיוכ"פ שעבר עד יוכ"פ זה, ומיוכ"פ זה עד יו"כ הבא"ל". כדי לקיים דברי שני הנימות. וא"י מה יעשו עם גרסת אהרטנא שאומרים בלי דלי"ת, וכן שאר הנוסח:]

קבא. ט.] **ומתהיל** והוא רחום, עבמש"ל סי' ג' אות ג'. והמנהג שא"א הו"ר, ואם חל בשבת א"א אבינו מלכנו, ד"מ:

י.] **ורצה** והנחל לבניהם כו' עיין במש"ל סי' ה' אות י"ב:

יא.] **אבל** חטאנו כו' עד והרשענו, עיין במה שכתוב בזה להלן אות ס"ז בע"ה:

מוחל

הכפורים הזה, סחה והעבר פשעינו מנגד עיניך, כאמור אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכור. ונאמר סחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי כי גאלתיך. ונאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו. כי אתה סולחן ומוחלן לשבטי ישורון, (ח) [ודברך אמת וקים לעד], ברוך אתה ה׳ יב.] מוחל וסולח (כ) לעונות עמו בית ישראל, ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה, מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים. **ואם** חל להיות בשבת אומר מקדש השבת וישראל ויום הכפורים. ואומר רצה ומודים ושים שלום, ומתודה אתה יודע, אבל חטאנו.

כו׳, זו היא תפלת היחיד:

קכב. ולאחר שמסיימין הצבור תפלת (ח) [יחיד] אין שם (כ) [זכר] ירידת (ג) [של] צבור לפני התיבה אלא כסדר לילות

שבין ר״ה ליום הכפורים לעמוד ולסדר סליחה ודברי תחינה ובקשה, וכך המנהג להתחיל באבינו מלכנו ולסדר כמו שכתבנו למעלה. ולאחר שמסיים (ד) [אומר] עשה למען רחמיך הרבים ורחם עלינו, ומתחיל ופותח בסליחות סלח לנו אבינו כי חטאנו כי אתה ה׳ טוב וסלה, למען שמך ה׳ וסלחת לעוונינו כי רב הוא. [כי עמך הסליחה] כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים, כי על רחמיך הרבים אנו [בוטחים] כו׳. וסליחות וסילוק וכחטאו (ה) [ישראל] במדבר. כו׳ ולירושלם עירך [אמרת הנני נשפט על אמרך לא חטאתי כו׳ ואנו בושים במעשנו כו׳.] וידוי, [אבל חטאנו, ודניאל כו׳, לך ה׳ הצדקה ולנו בושת הפנים. עזרא הסופר אמר לפניך עד כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר עוד] ויש שמוסיפין בכנון שובה ישראל וכנון מי אל כמוך [נושא עון] (ו) אבל סיום הענין כי אסלה לאשר אשאיר. ומקדש ונפטרין לבתיהם.

אבל

שנוי נוסחאות והגהות

קכא. (ח) בכת״י ב״ם ליתא זאת וגרס וסכלעדיך [אין לנו מלך מוחל וסולח אלא אתה, (כ) לעונותינו.

קכב. (ח) „וידוי״. (כ) כ״ה גם בכת״י ב״מ והוא טעות וצריך למחקו. (ג) „שליח״. (ד) „אבינו מלכנו, כ״ה בסדר הנדפס אבל בגוף כת״י שהעתיק סמנו ליתא. (ה) „אבותינו״ (ו) „באלפא ביתא״ והוא בעין הכתוב במחזורים:

מנן האלף

יב.] מוחל וסולח לעונות עמו ב״י, ומעביר אשמותינו בכל

שו״ש, מלך עכה״א מקדש ישראל ויוהכ״פ. וכן הנרסא גם במ״ם פי״מ. ובמס׳ ברכות דף מ״ט שקלו ומרי מליבא דרבי דאמר מין חותמין בשתים ממקדש ישראל והזמנים, ואמרו ישראל דקדשו לזמנים. וכן ממקדש השבת וישראל והזמנים, ומ״ל הון מזו. ע״ם. ויש להעיר לכאורה

על ברכה זו דהוי כמי חתימה בשתים או ביותר, ולא אתי שפיר גם לפרש״י דלא חשיב מקדש „השבת וישראל והזמנים״ בחתימה בשתים משום דכיון שאינו מזכיר אלא לשון קדושה, בחדא חשיב, ע״ם. והייתי סבור לתרץ דלא חשיב חתימה בשתים אלא בחתימה של שתי מצות נפרדות, וכדאמרינן שם „לפי שאין עושין מצות תכילות חכילות״. אבל בתוארי השי״ת יכול להאריך כמו שירלה וכמו שאנו חותמין ביבתכה. ומה שהשבו מושיע ישראל בכנין ירושלם לחתימה בשתים, משום דהויין שתי מציגים וכמו שהתחיל רחם ה״א על ישראל עמך ועל ירושלם עירך במסיים ברכה על תשועת ישראל ועל תשועת ירו׳. ואינן תלוים זה בזה. כמו״ם בתר״י שם. אלא דל״ע לפי״ז קו׳ האו״ח מובא בכ״י לענין הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם האל המושיע,

קכג. אבל יוהכ"פ שחל להיות בשבת לאחר סיום תפלת לחש יורד ש"ץ ואומר ויכלו ומנן אבות בדברו כסדר של כל שבת ושבת וחותם ברוך אתה ה' מקדש השבת. ותו לא, דקיי"ל הלכתא כרבא [שבת דף כ"ד] דאמר יו"ט שחל להיות בשבת ש"ץ היורד לפני התיבה ביו"ט ערבית...(ח) ואע"ג דבנעילה דיומא דכפוריא [דאקלע בשבת] מדכירינן [דשבתא] התם היינו טעמא יום הוא שנתחייב בארבע תפלות, אבל מנן אבות דשבת בדין הוא דלא צריך ורבנן הוא דתקון משום סכנה (ב) כדכתיבנא לעיל. וכיון דבשבת נופיה משום מלתא איתקן בכל יומא (ג) [ומקלע] בשבתא [דתמינן] מקדש השבת, (ד) [ותו] לא מידי:

קכד. ובשחרית מתכנשין לבתי כנסיות (ה) [ופותח החזן ואומר (ב) תתוקי די מריה. תחלתו באי אמ"ה אקב"ו על נטילת ידים. ברוך אשר יצר. אלהי נשמה עד ויכריע ביניהם. ואומר זמירות של יום הכפורים (ג) הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו כו'. ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד. וכו', לתפלה. (ד) לדוד שמעה ה' צדק הקשיבה רנתי האזינה תפלתי בלא שפתי מרמה מלפניך משפטי יצא בו', עד נמירא. (ה) למנצח מזמור לדוד השמים מספרים כו'. (ו) לדוד אליך ה' נפשי אשא עד נמירא. (ז) רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה. הודו לה' בכינור. (ח) לדוד משכיל אשרי נשוא פשע כסוי חטאה עד הרנינו כל ישרי לב. (ט) לדוד בשנותו, בה' תתהלל נפשי כו'. (י) למנצח מזמור לדוד בבוא אליו נתן הנביא מחה פשעי כו'. (יא) תפלה למשה איש האלהים מעון אתה כו'. (יב) למנצח

שנוי נוסחאות והגהות

קבג. (ח) אין צדיך להזכיר של יו"ם, שאלמלא שבת אין ש"ץ יורד לפני התיבה ערבית ביו"ם. (ב) רבי שמשא. (ג) מבא דיקלע" (ד) תתמינן ולא מירי":

קכד. (ה) בכת"י ב"מ איתא „ופותח החזן כסדר ברכות זמירות של שבת, ומוסיפין עליהן. וכך הוא מסדרן: אומר בתחלה הודו. [כסדר הנדפס הגיה עד „ואראהו בישועתי" ולא ידעתי אנא מצא זאת. וגם אין לזה שום מובן. דהא יושב בסתר עליון הוא מכלל הזמירות שאומרן אח"כ.] תפלת לדוד שמעה ה' צדק עד נמירא. לדוד אליך ה' נפשי אשא. לדוד משכיל אשרי נשוא פשע. למנצח מזמור לדוד שיר לך דומיה תהלה. מזמור לדוד בבוא אליו נתן. אלהים יחננו. כרכי נפשי את ה' וכל קרבי. ברכי נפשי אלהי גדלת. ונומר כל הזמירות. ואומר ברוך שאמר. ויש שאומרים כ: יותר מכאה ברכות ממה שתקנו ראשונים. ופסוקי דזמרת. ואימר נשמת. והודאות ויוצר אור. ואמת ויציב". (כ) נראה כאן מעות בהעתק. וכך צ"ל „פסוקי די זמרת". (ג) דיה א' מ"ז. (ד) תהלים קפ' י"ז. (ה) שם י"מ. (ו) שם כ"ח. (ז) שם ל"ג. (ח) שם ל"ב. (ט) שם ל"ד. (י) שם נ"א. (יא) שם צ'. (יב) שם ס"ח.

מנן האלף

דהא התם נמי אינן אלא תוארים, אבל כתירוגו שם כיון דלא הוי תשובה שלמה אלא בשביהם שלא נפקד ממנו אים כחדא חטיב. מתיסב נם כאן. וכן לשיטת רבינו אפריס במקדש השבת וישראל והזמנים הואיל וכאן בזמן אחד כחדא חטיב, אז למעם התר"י כדעת הרי"ף דהא בהא תליא. מתיסב נ"כ כאן, ולא חטיבה אחיתה בשתים, ועמס"ל סי' נ"ה אות ח'. וכסי' קנ"ז אות י"א. ועיין סי' קכ"ה דליתא שם כלל בחתימה נוסח מוחל וסולח כו' רק „מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויוהכ"פ, ע"ש. וכן הוא נוסח רבינו סעדיה והיא הנוסח היותר מחוור. אך אין נוסחתנו אלא כנוסח הגאון כאן:

מזמור

למנצח מזמור לדוד שיר, לך דומיה תהלה אלהים בציון ולך ישלם נדר עד לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו. (יג) הללויה הללו עבדי ה' כו'. (יד) למנצח לבני קרח מזמור רצית ה' ארצך כסית כל חטאתם סלה כו'. (טו) תפלה לדוד הטה אלהי אזנך עד עזרתני ונחסתני. (טז) לדוד ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו כו'. (יז) ברכי נפשי את ה', ה' אלהי גדלת מאד כו'. (יח) שיר המעלות אשא עיני אל ההרים. (יט) שיר המעלות לולי ה' שהיה לנו כו'. (כ) שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה' כו'. (כא) הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו כו'. ברוך שאמר והיה העולם יג]. (כב) מזמור שיר ליום השבת. יהי כבוד ה' לעולם. נשמת כל חי תברך את שמך כו'. ויוצר אור] ואמת ויציב ברוך כל השנה כלה. ועומדין ומתפללין (כג) [כמו שכתוב למעלה בתפלת] ערבית. ואומר רצה וטודים ושים שלום וחידוי. (כד) זו היא תפלת יחיד:

קכה. ויורד ש"ץ ואומר במנן ובטחיה ובהמלך הקדוש יד] (א) [דברים] שיש בהם רצוי וסליחה. (ב) ולפנינו אין אומרים אלא דבר מועט בהללו שלש ברכות ראשונות. אבל סליחות ורחמים חובת היום הוא. וכשמניע לפני ה' תטהרו אומר שבע סליחות (ג) ומסיים כי אתה סולחן לישראל וחותם בא"י מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים. ואומר רצה וטודים ושים שלום. ואומר אבינו מלכנו רחם עלינו כמו שכתבנו למעלה (ד) וזו היא תפלת שחרית:

ובמוסף

מנן האלף

שגוי נוסחאות והגהות

(יג) שם קל"ה. (יד) שם ס"ה. (טו) שם ס"ו. (טז) שם ק"ג. (יז) שם ק"ד. (יח) שם ק"א. (יט) שם קכ"ד. (כ) שם ק"ל. (כא) שם קל"ו. (כב) שם צ"ב. (כג) בנחיי ב"מ .מנן ומחיה והחפלה כלה כמו" ערבית. (כד) „אהה יודע דוי" :

קכה. (א) „כעמד". (ב) „ולא דבר של חובה הוא להרבות או להמעים". (ג) .ומהודה שלשה פעמים ואומר אתה יודע". (ד) .ומקדש" :

קכד. יג.] מזמור שיר ליום השבת, בכלבו

כתב שאומרים ברכות ופסוקי דזמרה כמו בשבת. לבד מפסוק מזמיר שיר ליום השבת שלא יאמרו אותו אם לא הל בשבת. ויש שאין נוהגין לאומרו ביו"ם וביום כפור, דאינהו נמי שבתון איקרו, עכ"ל. וכתב השור סי' תר"פ „ומוב שלא להאריך בהם כ"כ כדי לקרות ק"ש בעונתה, וכתב רב עמרם ועומד ס"ן לפני התיבה ואומר נשמת" עכ"ל. [בסדרנו ליתא. אלא „דהש"ן פותח פסוקי דזמרה".] ובפרישה העיר, לישיל כתב בעומד ומתחיל ישתבח, ע"ש. וגראה לתרץ כיון דנשמת הוא התהלהו של ברכת השיר בשבת ויו"ם פותח בנשמת. ומנהגנו שהוא פותח בהמלך יושב על כסא רם ונשא :

קכה. יד.] דברים שיש בהם רצוי וסליחה, ובכת"י ב"מ מוסיף .ולא דבר של חובה הוא להרבות או להמעים, ולפנינו א"א אלא דבר מועט בהללו ג' ברכות. אבל סליחות והמים חובת היום הוא", ור"ל סליחות והמים שאומרים בברכה המתנעית הוא חובה. ואין למעם מהם. אבל מה שאומרים בג' רשומות דברי ריצוי, אין בהורת הובה .ולא דבר קבוע הוא" [כן לשון הכת"י ב"מ וכן העתיק המור] ומפסר למעם מהם :

ובמוסף

קכו. טו.] ובמוסף מוציאין (ח) ס"ת וקורין ששה בני אדם בענין אחרי מות עד סוף פסקא. ומפטיר קורא מן ובעשור לחודש השביעי עד סוף פסקא. ומפטיר בישעיה כה אמר רם ונשא עד כי פי ה' דבר. (כ) [ובא לציון גואל ושל אחריו ואני זאת בריתי] ואומר אשרי יושבי ביתך ומחזיר ס"ת למקומו ואומר יתגדל. ועומדין ומתפללים בלחש ואומר (נ) [מגן ומחיה והמלך הקדוש. וקודם שיאמר המלך הקדוש אומר ובכן ובכן ובכן. כמו בערבית ושחרית וחותם המלך הקדוש. ואומר] אתה בחרתנו. כו' עד זכר ליציאת מצרים. מפני הטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו ואין אנו יכולים לעשות לפניך את קורבן חובותנו בבית בחירתך כו' עד כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך ע"י משה עבדך מפי כבודך כאמור ובעשור לחודש השביעי וגו'. (ל) [ואם הל בשבת אומר מוספי שבת ומוספי יום הכפורים נעשה ונקריב לפניך באהבה כו'. כאמור וביום השבת שני כבשים וגו'. זה קורבן שבת. וקורבן יום הכפורים נאמר לפניך. ובעשור לחודש עד כהלכתן.

טז.] אבל אנחנו חטאנו עוינו והרשענו ומרדנו וסרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים

מגן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

קכו. (ח) "שחי" ס"ת. (כ) בכת"י ב"מ ליתא זאת וצריך למותקו. (נ) בכת"י אמיריקני "זכרנו וסי בטוך". (ל) "עלינו לשבח וגו' עד מחחת אין עוד". ובכתי א.: ויש אומרים כאן עלינו לשבח. ואומר אלהינו. וכת"י בים מביא כאן אוחילה לאל כו' עד מעגה לשון. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי. ואז ל למעמו דס"ל לומר אוחילה אפי' ביחיד ונמשל במגן האלף פי' קי"ר אות י"ם. אבן לפי הבת"י

קכו. טו.] ובמוסף מוציאין ס"ת, וקורין ששה באחרי מות, מגילה כ"ח, "ביום"כ קורין ששה". ובלף ל"ח אמרו, שקורין באחרי מות, ומפטירין בכה אמר רם וגשא, ומ"ש והמפטיר קורא ובעשור, הוא מתקנת הגאונים לקרות פרשת הקרבנות. ואם הל בשבת קורין ז'. ורבינו לא דקדק לכתבו, וכן לא הזכיר שמוציאין ב' ספרים. וסמך עצמו על מה שהזכיר זאת במקומות אחרים:

טז.] אבל אנחנו חטאנו עוינו כו' כלשון הזה כתב רבינו נ"כ לעיל סי' קכ"ח בתפלת ערבית של יחיד שאחר זכר ליציאת מצרים אומר אבל חטאנו. והדברים תמוהים. שבפירוש אמרו סוף יומא "והיכן אומרה יחיד אומרה אחר תפלתו, וש"ן אומרה באמצע". והמניה לסדר הגלפס כתב שבלי ספק שגגת המעתיק הוא, אבל קשה לשבש הספרים ולומר שטעה המעתיק פעמים:

והנלע"ד לומר, דהנה בגמרא בואל על מצות וידוי מאי אמר, ופליגי אמוראי רב אחר אתה יודע רזי עולם כו'. ואמר שם לאם אמר אבל חטאנו חטאנו תו לא צריך, מדמר שמואל דבר ממא ש"ן לאבל חטאנו הם מיקם, ש"מ דעיקר וידוי הוא. ודעת בעל ספר עבודת ישראל שבל נוסחות האמוראים לא היו רק בקשות שהוסיפו על עיקר הוידוי של "אבל חטאנו" בל אחד לפי צחות לשונו, ואינן נוסחאות של וידוי ופירוש המאים בנוסח אתה יודע הנעלם אבל לדעתנו אינו בן אלא שהיו נוסחאות של וידוי ופירוש המאים בנוסח אתה יודע הנעלם בידינו שנשנה שם אח"כ בל נוכח על המא בפרטי העונות, דעל בקשות בלבד לא היה התנא אומר "ומתודה". ואם תאמר שבלם היו אומרים מתחלה גם את "אבל חטאנו" שהוא העיקר. הו"ל לגמרא למימר, בשמואל מאי אמר, דאומר אבל חטאנו. ורב מוסיף אתה יודע וכו'. וכן מהו זה שאומר "תו לא צריך" פשיטא כיון שבבר התודה. שזה עיקר בחובת היום. ושוב ממאי דאמר "תו לא צריך" משמע שבנוסחות האמוראים לחוד בלי אבל חטאנו פשיטא לי דיבא,

אלא

הטובים ולא שוה לנו, ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו

מגן האלף

אלא דיוצא נמי נמ כאכל חמאנו. ולדבריו שאין אלא בקשות אינו יוצא בהם בלבד. והכי הו"ל לא"ז למימר „וצ"ל אכל חמאנו". אלא נראה דרבינו מביא בנוסח אתה יודע רזי כל נוסח על חמא, וכ"כ במרדכי משמו ממהר"ר ישיבות לומר אתה מבין, אתה יודע, ועל חמא באלף בי"ת, ע"ש. וכמו"ל אות קמן ד' משום דס"ל לרבינו דצריך לפרש החמא, דפסק כר"י בן ברוקה וכמו"ש הכ"י משום דרב ס"ל כותי' דבחמא מפורסם מכסה פשעיו לא יצליח, דאלו לרש"י אפי' מפורסם דומיא דשגל נמי צריך לכסות, ע"ש. והלכה כרב באיסורא. ופשיטא דרב שאמר אתה יודע רזי לשמתו הי' מצריך לפרש בוידוי דעל חמא כל פרטי המאים המפורסמים. וס"ל לגאון ז"ל דלא כרמ"א שכתב כיון שכלם אומרים אותו בשוה הו"ל רק כנוסח תפלה, ואע"ג דלכאורה הוא סברא נכונה, מ"מ נראה לרבינו דאינו כן, אלא דהוא וידוי ממש דכיון שכל אחד מישראל חומא גם במה שחבירו חומא מעשם ערבות, ובכלל ישראל ודאי דים עמם כל חמאות המפורסמים בכל מה שחוטב בעל חמא, ולכן אין זה תפלה, רק וידוי ממש. ומזה המעם נ"ל שתקן הנוסח בלשון רבים, דאלו לא היתה הוידוי רק בשביל חמאי כל יחיד ויחיד, היו מתקנים אותו רק בלשון יחיד. ולא היו מצריכים להתודות רק בחמאים מפורסמים, דהא אפי' לאתן דס"ל כר"י כ"כ, מודה לכפות בחמא שאינו מפורסם וכדרב. וזהו מצות וידוי דתני בברייתא לכל מר בטסח שלו, אלא דבר המדורי קמ"ל, דיוצא נמי בוידוי כללית, כיון שהוידוי רק מעשם ערבות, ואין בידו חמא מפורסם, דאם יש בידו חמא מפורסם הוא צריך לפרש עכין החמא בעצמו עם כל פרטיו, ואין זה ענין לנוסח נוסח דאמרו אמוראי, ואין מועיל שום נוסח כיון שצריך לפרטו, וכיון דאינו אלא ערבות סגי נמי נוסח כללי, דאכל אנחנו חמאנו לבד. וכתיבון בדף ל"ו כיצד מתודה. עויתי פשעתי חמאתי והכ"א חמאתי עויתי פשעתי, וכן ה"א חמאנו עם אבותינו כו'. ואמר רבא בר שילא אמר רב הלכה כחכמים, אלמא דרב נופי' ס"ל דבמה דהוי רק מעשם ערבות סגי בוידוי כללית, וזה עיקר וידוי מהדין שיוצא בזה בדיעבד. אלא דבלא אמר אכל אנחנו חמאנו, מצוה לכתחילה להתודות בנוסחי האמוראים בוידוי פרטית לכל מר כדאית לי' דאע"ג דבמה שהוא מעשם ערבות יוצא

גם בוידוי כללית, מ"מ לכתחלה צריך לפרטם:

וס"ל לגאון דמה שאמרו בברייתא „והיכן אומרה יחיד אומר אחר תפלתו". קאי רק על על נוסח הוידוי דקאמר לעיל מיניה „ומתודה". דמפרש עלה בגמ' „מהו אומר רב אמר אתה יודע רזי עולם" בנוסח וידוי פרטית דעל חמא לכל מר כדאית לי', אבל נוסח כללי היה מזכיר כל אחד בתוך תפלתו שעם עיקר חובת מקום הוידוי בברכה האמצעית, והוא הובת היום, ופשיטא שצריך לקבוע שם גם הוידוי. ורק וידוי פרטית דמיירי בי' בברייתא, יחיד אומרה אחר תפלתו, שעם יאריך בה כרצונו, דבתוך התפלה עצמה אין להאריך הרבה. אבל ש"ץ אומרה בתוך התפלה מפני שהוא מוציא בתפלתו לכל מי שאינו בקי. ואם לא יקבע אותה בתוך התפלה יאמרו שאינם צריכין יותר. ומה שאמרו בגמרא אבל אם אמר אבל המאנו לא צריך. לא דא"ל להתודות לכתחלה בנוסח וידוי פרטית, אלא אם לא נמיר ואינו בקי לאומרה, יצא גם בוידוי כללית, וכן איתא במרדכי בשם הא"ג „המקן דלא נמיר אתה יודע, אתה נותן, אומר בצלותיה אבל אנחנו חמאנו וגפיק ביה", עכ"ל. ומשמעות דבריו דאומרו בתוך התפלה עצמה, וכדעת הגאון ז"ל. וכן משמע דברי המרדכי שם שכתב „ומקן הגיגן למימר אבל אנחנו חמאנו, ובתר תפלה הגיגן למימר אלקי עד שלא נוצרתי עכ"ל. ומשמע דאבל הכמאנו הגיגי למימר בתוך התפלה עצמה. ומה שכ' שם „ובגמילה עבדינן כי הא דעולא דפתח באתה בחרתנו וסיים במה אנו ומה חיינו ולא אמר אבל חמאנו אלא אתה נותן יד ורא"ן כ' שאמר גם אבל אנחנו חמאנו אלא שקצר התלמוד ולא פירש אלא מה שחידש", עכ"ל. אין כונת הרא"ן בסברת בעל עבו"י שהאמוראים הללו אזרו ג"כ אבל המאנו קודם בקשתם ולא פירש התלמוד אלא מה שחידשו, דודאי אחר התפלה לא היו צריכין למימר עוד אבל חמאנו, ולא מיירי הרא"ן אלא בש"ץ, שאומרו בתוך תפלתו כעובדא דעולא בר רב דהוה

קמי'

הרשענו). אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעונותינו ביום הכפורים הזה כו' עד

מגן האלף

קמי' דהכא. וכתפלת נעילה. וס"ל דגם כשאלה מותר לומר ווידוי כללית כמו כשאר כל התפלות. והתלמוד לא פירש מלת מה שאירע:

והעולה מתוך דברינו לדעת הגאון נהנה"ר והמרדכי, דמדברי לי' לכל יחיד למימר בברכה רביעית ווידוי כללית שגם תוכת כוום כוידוי, אלא שכל יחיד לי גמיר מסויב לפרש גם עצמו לא סגי לפרש כלשון רבים כמה שאומר על חטא, מ"מ אומרו בשביל חטאי לבור המפורסמים ומתחבר בלבו, או אומרו בלחש בפיו להתודות בלשון יחיד כל חטאי עצמו בחטאים הידועים לו בשעה שאומרים, ואינו יוצא כלל במצות וידוי אם עובר עונותיו הפרטים ומינו מתודה מלות וידוי שמתודה כמה שעבר עליהם, ומינו בכלל מפרשים חטאיו כיון שאומרים בלחש, או מחשב בלבבו כמה שעולה מפיו בקול רם הוא בלשון רבים, וכלם אומרים אומר כוידויים בסוף שבעבר ברכות כל"ל. וזה דרך הגכון. [וכ"ל לחלי' לדעת הרב בעל יד הקטנה כל' תשובה מעשה ברכות כל"ל. ומי שאי"א לו להתחרט בלב שגם, דעכ"פ מקיימים מצות וידוי ונדונות שכתב לומר זכות על מי שא"א לו להתחרט בלב שגם, דעכ"פ מקיימים מצות וידוי ונדונות נעשין להם כשגגות כוידוי פה לבד, מ"מ צריכין להתודות בלשון יחיד, דכמה שמתודים בלשון רבים ואינן נותנים לב לכלול עצמם עמהם ולהתחרט, גם בעמתו אין זה שום וידוי.] אלא בסוף המנהג אצלינו לומר במתנא תפלה אבל אמתינו כדעת הגאון, ושום פוסק מהאחרונים לא הזכירו דעת הגאון ז"ל, אע"פ שגם עיקר חובת הוידוי, וגרמה דמעשה כיון שאומר מחול לעונותינו מהה והעבר פשעינו וחטאתינו, הרי כללנו חטא עון ופשע כוידוי כללית שבעמודנו כתובת היום, והרי זה כנוסח אבל חטאנו שהזכיר הגאון ז"ל, וכש"כ שאחר התפלה

מסיימים ואומרים גם את אבל חטאנו ואחר הנוסחאות, פשיטא דיוצאים בזה:

אך העומד נגד כל מה שכתבנו הוא דברי הש"י ז"ל שכתב מפורש שמואל אמר מעמקי הלב תפלה היא" עכ"ל, א"כ ס"ל לאינו ווידוי, אלא כדברי בעל עבודת ישראל שהיא בקשה. אלא דדברי הש"י ז"ל גפלאים מאד, כמה שפירש כן דוקא על בקשה אחת, ולא על נוסחי יתר אחורתי שהן תפלות ולא וידויים. ובאמת דיקשה אליביה כל מה שהקשינו לעיל, אך האמת הוא כאור מזהיר, דחסר כאן כדברי הש"י מיכה אחת, וכך ז"ל: תפלה "אחת" היא. וכן תמצא בלשון הש"י שמסביב הרי"ף, ור"ל דבמעמקי הלב אינו נוסח שגם ומיוחד בנוסח "הכון העולמים" שהזכיר ר' יוחנן, או כתו "כי עונותינו רבו מלמעלה". אלא שיין לנוסחו של הר שהתחיל "אתה יודע רזי עולם" בוסיף שמואל "ואתה יודע במעמקי הלב". וכ"נ האלפסי ושמואל אמר "אתה יודע" בעמקו של לב ע"ש. והיא תפלה אחת עם תפלת רב של "אתה יודע רזי עולם, ושאחריהם מסיימין נוסחו של על חטא, וכן אנו אומרים "אתה יודע כו' אתה חופש כל חדרי בטן "ובוחן כליות ולב". ונמצא דאמרינן לתרוויהו. וכן תפלת לוי "ובתורתך" שהרי"ף נקם שם בפירוש "כתוב לאמר כי ביום הזה" נראה שהוא התפלה שאנו מזכירין בתפלה עצמה מחול כו', שאחר תיבת תפלה. ור' יוחנן אמר "הכון העולמים כי לא אומר שם לניסח רבינו ז"ל ולמנהגנו באמצע תפלה. ור' יוחנן אמר "הכון העולמים כי לא על צדקותינו" וכו' ויהודא "כי עונותינו רבו מלמעלה" הם בתפלות שאנו אומרים בעילת שעדים שמסיימין "אין קץ לחסדי חובותינו כו' מה אנו ומה חיינו". ובטסתתו של רבינו הגאון רב סעדיה, מפורש תפלת נעילה בחותו הלשון עצמו של האמורמים. וז"ל "מה נאמר לפניך כו' ומה נספר כו' "כי עונותינו רבו מלמעלה ומעמתינו עצמו מלספר" ואתה ה' עוב ופלה. וכו' שגם לכל קובמיך "מה אנו ומה חיינו" כו' על הכל הכל, ואתה הכללת אנוש מהשם כו'. ובחתימת הכל אנו אומרים "עד שלא נוצרת" כו' ונמצא לאחרינן לכלהי, והדברים

אחמתם ומחירים כ"ה, לדלות כל תפלה ותפלה ממכוונה וממקוכה:

ואחר כתבי כ"ז מצאתי כע"ה בכלכות הגאון הרי"ן אבן נחות ז"ל "ואחר מר רב סעדיה ים שמוסיפין לומר "זכר ליציאת מצרים אבל אנהנו, ואין כאן הפסד, ואמר מר הא ז"ל

עד לפני ה יז.] תטהרו. (ה) [כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון] (ו) ודברך אמת וקים לעד, בא"י מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו ישראל ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים. (ז)

(ח) [ואם חל יום הכפורים בשבת אומר בכל תפלה בין בערבית בין בשחרית בין בסנחה בין בנעילה ותתן לנו כו' שבתות למנוחה זאת יום הכפורים. ובמוסף מזכיר ומוספי יום המנוח הזה ויום הכפורים הזה נעשה ונקריב. ומזכיר וביום השבת שני כבשים וגו'. זה קורבן שבת, ובקרבן יום הכפורים נאמר ובעשור לחודש השביעי הזה, וחותם מקדש השבת וישראל ויום הכפורים], רצה ומודים ושים שלום ומתודה אתה יודע רזי עולם. זו היא תפלת היחיד.

קכו. ושיין. [היורד לפני התיבה] אומר מגן (ט) [ואומר רצה והנחילנו כו'] וברנו לחיים, ואם רצה לומר במגן ומחיה פיום, בל מה שירצה יאמר. ומי כמוך אב הרחמן וכואתה קדוש ובכן ומכן ומכן. [כמו היחיד] ואומר בהללו שלוש ברכות כל מה שירצה, ולא דבר קצוב הוא. ולא הוכה, אלא כמו שירצה הצבור להרבות או להמעיט [ואם ירצה צבור לומר קרובה אומר, כמו אשתן כמעש אזרהי] ואומר אתה בחרתנו [כמו היחיד] וכשמגיע

שנוי נוסחאות והגהות

שלשבינו אין לומר אלא בצבור ולש"ץ. (ה) בכת"י ב"מ איתא במוסף זכן במנוחה אחר חיבת המחרו. „אז"א יעלה ויבא כו'. וא"ר. סלוך על כל העולם כלו בכבודך". (ו) בכת"י א: ומכלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח אלא אתה. (ז) בכת"י ב"מ במוסף ובנעילה בנוסח שים שלום כתוב כך: „שים שלום טובה וברכה חיים חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך. וברכנו בלינו יחד ברוב עז ושלום: ובספר חיים כו'. (ח) בכת"י ב"מ איתא בלשון זה: „ואם חל יוהכ"פ להיות בשבת אומר בכל תפלה וחפלה כו'. שבתות למנוחה ויום המנוח הזה, ובמוסף אומר ומוספי יום המנוח ויום הכפורים. רצה כו' ומתודה ואומר אתה יודע רזי עולם. על חטא ועל חטאים":

קכז. (ט) „מברנו, ומחיה, ומי במוך. ואם רצה לומר קרובה אומר במגן ומחיה וקודם

מגן האלף

ז"ל מי שאומר אכל מחמו המלכו, אומר זכר ליצ"מ אכל מלכנו המלכו, והדר אלהינו וא"ל מחול לעונותינו", מכ"ל. ור"ל דרב סעדיה כתב שהרבות בידו לומר אכל מלכנו המלכו להר זכר ליצ"מ בתמצע תפלתו, זאין כזה הפסד. אכל רב האי אמר דהאומר אכל מלכנו יאמרנה דוקא בתוך התפלה, והדר מחול לעונותינו, ממעמים שכבר כיאתרנו והם עלמם דברי הגאון רבינו ז"ל. והמניה שכתב שמנגת המעתיקים הוא לא עיין כל הצורך. ועיין בהרי"ן נאות שכתב „זאין מהגנו לומר אכל מלכנו כיוהכ"פ בתפלה". זאולי מסוס זה לא נזכרו דברי ר"ע כפוסקים כי מנהגנו ע"פ דברי הרי"ן נאות, ובמוס"ל כמעם הדבר:

וכתב המור דהרי"ן נאות כתב לומר מלוך זלא יעו"י, אלא מחול. יעלה ויבא, מלוך, מחול, ודבר שמדם לא כתב לא ובלשכנו מהגין לומר יעו"י ומחול ולא מלוך, ובספרד נוהגין לומר גם מלוך. מכ"ל:

יז.] תטהרו בכת"י א: מיתא כאן ומכלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח אלא אתה. ע"כ. ובהלכות הרי"ג כתב ואמר רב סעדיה שהאומר אלא אתה אחר מכלעדיך עומה הוא, וכ' הרי"ן נאות על זה, „ולאו מלתא היא". ונראה שחולק עליו. ובעל יצחק יראין לא מדם כן:

מתחיל

וכשמניע עד לפני ה' תטהרו יח.] מתחיל ואומר פסוק של יום [ר"ל סדר עבודה] ולא פסוק (כ) [אחר] יש, כי יש שאומרים שבעת ימים (ג) [קודם יום הכפורים.] ויש שאומרים אצלצל, ויש אשנן, מפני שכלן שוין, ויש בהן הזיות ווידוין והן חובת היום, (ד) [ואומר סדר עבודה.] וכשסיים (ה) אומר חמש סליחות בלבד, מפני טרח צבור, (ו) יט.] [ואלו הן חמש סליחות כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנוניגו לפניך כי על רחמיך הרבים כו'. אל ארך אפים

שנוי נוסחאות והגהות

קדושה. (כ) צ"ל „אחר". (ג) ויש אומרים אזכיר ר"א אחה כוננת". ושני הסדרים הללו נזכרים בסדר רב סעדיה כה"י: אזכיר סלה גבורות אלה כו' עד הלבן כשלג אודם השני. והוא ס"ום ליוסי בן יוסי. וכן אחה כוננת מיוחס אליו. עד ויו"ט היה עושה לכל אוהביו שיצא בשליב. ויש שם עוד סיום בסדר שלישי והתחלתו: בה' יצדקו ויודוהו. וסופו: מה נהדר כה"ג בצאתו כן הקרש ובהראותו בתוך העזרה. אשרי עין ראתה כל אלה הלא למשמע אזן דאבה נפשנו. עונות אבותינו החריבו נוך ופשעינו האריכו קצו. אכל זכרון רבים תהא סליחתנו ועינוי נפשנו תהי כפרתנו. היום הזה אותנו הודעת. ועונש מחללו לנו גליתָ. כדבר שנאמר והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה ויעש כאשר צוה ה' את משה עֵר כן ברחמיך תרבים נחת לנו ה' אלהינו את יום הכפורים הזה, יום אסור באכילה. יום אסור בשתיה. יום אסור ברחיצה. יום אסור בסיכה. יום אסור בנעילת הסנדל. יום אסור בחשמיש המטה. יום שיטת אהבה וריעות. יום עזיבת קנאה ותחרות. יום שתשוב ברחמיך הרבים ותמחול לנו על כל עונותינו. ותכפר לנו על כל פשעינו ועל חטא שחטאנו. ועתה ה' אלהינו חרב בית המקדש. ובטלה עבודה ואין לנו לא אשם ולא אשים כו' כל הא"ב עד ולא תמידין ולא תרומין. ומעת חסרנו כל אלה אתה טוב לנו מכל המיחלים עלינו לטובה כדרך שנאמר טוב ה' לקוו לנפש תדרשנו. טוב ה' למעוז ביום צרה ויודע חוסה בו. עכ"ל הבה"י בסדר רב סעדיה גאון. (ד) „וסדר עבודות". (ה) „את הפסוק". (ו) „ומתודה שלש פעמים ואומר אתה יודע".

מגן האלף

קכז. יח.] מתחיל ואומר פסוק של יום. זהו סדר עבודת כהן גדול ביוהכ"פ שהיה מנהגם להזכיר גם בזמן התלמוד וכמו"ש יומא לף ל"ו ההוא דנחית קמי' דרבה ועביל כר"מ [לומר עויתי פשעתי חטאתי. ופרש"י ז"ל שמסדר סדר עבודותיו של כה"ג על סם וגשלמה פרים שפתינו.] ובלף נ"ו ע"ב ההוא דנחית קמי' דרבא ואמר „יצא והניחו על כן שני שבהיכל, נטל לם הפר והניח לם השעיר, אל חלת כרבנן [לאמרת כן שני] וחלת כר' יהודה. אימא הניח לם שעיר ונטל לם הפר". אלמא שגם בימיהם היה מנהגם לסדר סדר עבודה. וכ"כ הר"ן. וכתב כ"י שהסדר הפשום הוא סדר אתה כוננת שיסד יוסי בן יוסי כה"ג. [נזכר בסדר רב סעדיה גאון] ויש בו כמה דברים שאינן כהלכה. ע"ש בסי' תרכ"ח וברח"ש סוף יומא. ובשב"ל סי' ש"כ כתב: יש שרגילין לשנות משניות יומא ע"ש:

יט.] ואלו הן חמש סליחות. כו' הרואה ירמה שאין בכאן חמש סליחות, אך אפשר שקיצר ולא השב כאן אלא הראשונה ושתיים האחרונות ועל אחרי אמ"ל „וכו'" והם המה המרבעה סליחות שהזכיר רבינו סי' קי"ו. שחותם שם על כל אחד אל מלך יושב, והם פסוקים מלוקטים המדברים מעניני תחנון וסליחה. כי אם אשר חברו הפייטנים לא נקראו בשם סליחות כלל, רק זמון, או מסתמניב, או תוכחה, תחינה, וכדומה. כידוע להפייטנים, ועיקרי הסליחות הן המקראות הנרשמים לפני הפיוטים.] והם „לך ה' הצדקה" המסיים שם בכי לא על צדקותינו, ואח"כ אמ"י. „טוב מחרון אפך". „זכור ה' חרפת עבדיך שאתי בחקי כו'. „אליך נשאנו עינינו" כו'. ואח"ז הן אומרים סליחה „וכך כולנו". אלא מצאתי עיינה, ואח"כ אומרים „וכשחטאו ישראל" ונזכרת שם סי' הנ"ל:

אפים אתה, וירד ה' בענן, ואומר סליחה וכך כוללן. ואומר וכשחטאו ישראל במדבר כו'. ואומר וירוו אתה יודע.] רזי עולם כו'. [וסמיים כי אתה סולחן לישראל כו'. רצה ומודים (ז) ושים שלום. ואין (ח) בסוף אבינו מלכנו אלא אומר יתגדל. (ט)

קכ"ח. כ.] ובמנחה מוציאין ס"ת וקורין שלשה מן כמעשה ארץ מצרים עד קדושים תהיו וספטיר ועלו מושיעים, ונבואת יונה, ומי אל כמוך נושא עון. והקורא שלישי הוא מפטיר בנביא. והמפטיר במנחה מברך לפניה ולאחריה כל הברכות כלן כדרך שמברך בשחרית, ואין שנוי בין שחרית למנחה. ובתפלת מנחה אין אומרין לפנינו (ח) [לא קרובה] ולא רחמים אלא לאחר שמסיים תפלתו אומר אבינו מלכנו כמו שכתבנו למעלה.

והבי אמר רב נטרונאי גאון מחסיה **כא.] במנחה של יום הכפורים** אין אומר שי"ן אתה כוננת, וסדר עבודה, ולא בשחרית. אלא במוסף בלבד, שמזכיר סדר עבודה והזיות (כ) והודאות בשעת עבודת כהן גדול. וכיון שהזכיר

שנוי נוסחאות והגהות

(ז) „וברכת כהנים". (ח) „אומר". [ט) „בלבד". אבל בספר אור זרוע סי' תפ"א כתב לאומרו, וכתב: „והר' שמואל החסיר הי' אומר אבינו מלכנו" ותמאנ"ו לפני"ך עולה בגימט' „רב", עקיב"א יסד"ו". ובערב שבת במנחה ובשבת א"א אותו. זולתי ביוהכ"פ שחל בשבת. וי"א בשם רגמ"ה לאומרו אפי' בשבת שבין ר"ה ליו"כ. עכ"ל. אבל מנהגנו כדברי רבינו:

ככח. (ח) „לא סליחה" (כ) „והודאות ר"ל

בסוף מנן חאלף

קכח. כ.] ובמנחה מוציאין ס"ת, וקורין **שלשה כו'.** כתב המרדכי בסוף יומא „אחר שנומר תפלת מוסף פותח באשרי כדי להפסיק בין תפלת מוסף לתפלת המנחה, כן כ' בסדר רב עמרם, אבל אנו רגילים לפתוח באשרי אחרי תפלת המנחה". עכ"ל. וכ"כ בהגמי"י. ובכלבו המובא בב"י סי' תרכ"ב כ' מעם ההולקים שאל"ל אשרי שבבר הפלגת מוסף ממנחה ע"י מה שאומרים ס"ת בגדו ודיו. ע"ש. אך רבינו ז"ל לפי נוסח סדרנו לא הזכיר כלל לומר אשרי לפני הוצאת ס"ת אחרי גמר תפלת מוסף, אלא אחר קה"ת כ' לקמן בסדר תפלת מנחה לומר אשרי מנן ומחי' כו'. ואפ"ל דאין מעמו כדי להפסיק בינה לתפלת מוסף, אלא מסוס שצריך לשהות שעה אחת קודם תפלתו כמו"ש בח"א סי' פ"ם ולכן בחרו באשרי, ואפשר דגי' אחרת הי' להם להמרדכי והגמי"י בסדר רבינו. ומיין בסור שא"ל ביוכ"פ ואני תפלתי. וע"ש המעם:

ומ"ש שקורין ג' בפרשת עריות ומפטיר ביונה כן הוא במנילה דף ל"א. ומ"ש **וספטיר בועלו מושיעים** כן הוא ג"כ בהרי"ף ניאות. ומעמא, דסדרן של תרי עשר הוא עובדיה יונה מיכה ועלו מושיעים הוא פסוק האחרון בעובדיה, ומי אל כמוך הוא פסוקי' האחרונים במיכה, וא"ל לדלג הרבה. ומעם כ"ז להזכיר ענין היום במה שב"א נכשלים בהם, ושיתן אל נכו לשוב מהם, וילמד שאין אדם יכול לברוח מהשם כמשה"כ אנא אלך מרוחך:

ומ"ש שהמפטיר מברך כדרך שמברך בשחרית כתב המרדכי בפ"ב דשבת דף כ"ד שאחר שם שנלמלא שבת אין נכיא במנחה ביו"ם, מכאן מעמא שהמפטיר ביוהכ"פ במנחה ל"ל על התורה והעבודה דיום הוא שנתחייב בשני הפקורות, ובסוף מס' יומא כ' ולא דמי לשאר תעניות שמסיימין במנן דוד, דהאי עדיף כו', ע"ש. אבל בהגמי"י כ' לסיים במנן דוד, וכן המנהג:

כא.] במנחה של יוהכ"פ א"א ש"ין אתה כוננת כו' בספר אור זרוע סי' רפ"א כתב בשם סדר ר"ע שא"ל עבודת יוהכ"פ כגון אתה כוננת ואחיין כח

במוסף למה הוא חוזר במנחה, הלכך לא יזכיר וכך מנהג בשתי ישיבות. ואם רצה לומר במנחת סליחה הרשות בידו ביום סליחה הוא, ובכל תפלה ותפלה ראוי לומר. ומנהג של ישיבה בשחרית אומר (ג) [ז.] ובמוסף שכע, במנחה ובנעילה שלשה שלשה, ואם יש פנאי אומר חמש סליחות.

וסדר תפלת מנחה כדרך תפלת שחרית. [אומר אשרי מגן ומחיה, והמלך הקדוש, ואתה בחרתנו כמו בשחרית, ואומר וידוי אחר תפלתו מה נאמר לפניך, ואתה יודע] ויורד ש"ץ לפני התבה ואומר (ד) מגן ומחיה והמלך הקדוש ואתה בחרתנו עד שמגיע עד לפני ה' תטהרו. ומתחיל [כי לא על צדקותינו. כי על רחמיך הרבים], ואומר ג' סליחות (ה) [ואח"כ ובשחטאו ישראל במדבר כו' ומסיים] כי אתה סולחן לישראל. **כב.] רצה** ומודים ושים שלום. ואומר אבינו מלכנו, ואומר יתגדל, אבל במוסף אינו אומר אבינו מלכנו.

ובתפלת מגן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

ומאר סדריס של עבודת כה"ג לא כיומר ולא במנחה שלא היתה עבודת כה"ג אלא במוספין, ע"ם שהאריך בטעמו, וכתב: ואי אמרת אמאי קעביד פייט בגלותא לאפרת אתה כונגת ובמוסף מזכיר סלה ובמנחה אספר גדולות וקעביד בכל תפלה קדושא רבא פעמים

וידוים. (ג) „חמש". (ד) מגן „זכרנו" ומחיה „מי כמוך" והמלך הקדוש. „ואם רצה לומר קרובת הרשות בידו. (ה) „ומתחדה „שלש פעמים ואומר אתה יודע רזי עולם וחותם" כי אתה סולחן:

כאהבה ולהיות לכם, אבן לא אמרינן פעמים אלא במוספין ובנעילה משום תקנתא דרבנן ממעשה דאיתעבד להו כי' לפיכך תקנו חכמים במקום סדר עבודה הכתוב בתפלת שחרית ו' ויעבור ולא לאמר עבודה כלל, ובמוסף - סדר עבודה וז' ויעבור. ובמנחה ו' ויעבור ולא לומר סדר כלל. [אבל בסדרנו איתא בשחרית חמש ובמנחה ונעילה ג'. ג'.] וכן מנהג ג' ישיבות כו' וכן הלכה. עכ"ל. וע"ם שלא היתה עבודת כה"ג אלא במוספין לאו דוקא שהרי כל עבודות יוכ"פ אין בסדרות אלא בו אלא עיקר עבודה קאמר. עכ"ל או"ז. וכרי"ן ניחות מובא מ"ם ע"ז רב האי גאון, וז"ל: דע כי העיקר מה שאמר רב עמרם כך הוא, ובאותו זמן לא נודע פהרדפת ובסורא לומר סדר עבודה אלא במוסף, כדרך שא"א קרבנות היום בשבת ויו"ט ומועד ור"ח אלא במוסף. אבל בנגדל מתוך שהביב עליהם דבר זה היו אומרים גם בשחרית. ומר רב האי גאון בן מר רב דוד שהיה דיין בנגדל שנים רבות קודם לגאונותו לא היה יכול להסיפם ממנהגם, והוא תהלת מי ששכן מן הגאונים בנגדל נלגל עמהם לעשות מנהגם, והגאו' ששכנו אחריו גם הם שתקו מזאת אף אתם אל תשנו מנהג אבותיכם, עכ"ל:

כב.] רצה ומודים ושים שלום. לא הזכיר רבינו כאן ברכת כהנים לחזיל לשיטתו בח"א סי' ס"א ובח"ב סי' כ"ט וסי' ק"ל שכתב כהנים נושאים כפיהם כו' במנחה של תענית חוץ ממנחה של יום הכפורים שתחת מנחה נו"כ בתפלת נעילה ע"ם. וכ"מ בשם תענית כ"ו ע"ב ואלא כהני מ"מ פרסי ידייהו במנחתא דתעניתא, כיון דסמוך לשקיע"ח קא פרסי בתפלת נעילה דמי, ע"כ. וא"כ ביום כ"פ דמקדמינן למנחה קודם נעילה ליכא נ"כ. אבל הרא"ם בס"ל דמס' תענית בשם בה"ג כ' דפרסי ידייהו משום דמשני ברחמי על סמוך לשקיע"ח. ובעל שכ"ל הביא דאי' לזה מס' אלו גאמרין. דאמר בזמן שבהנים מברכין, העם מה אומרים, כו' ואמר שם הפסוקים שאומרים „במנחתא בתעניתא ובנעילה דיו"כ כו' ולא הזכיר מנחה דיוכ"פ וב"מ דבמנחה ליתא נשיאת כפים, אמנם כ' בשם רבינו גרשון והרי"ף דל"ג שם בשם' תענית רק במנחתא, וקאי גם איוכ"פ דפרסי ידייהו, ומשום שסדר היום מרובה מאחרין למנחה ביו"כ סמוך לשקיעה, וממס' סופה אין דאי' דלא הוצא מנחת יוכ"פ מכלל מנחה דתעניתא, ולא כא להוציא אלא מנחה דכל יומא. וכמו כן לא הוצא מוספי יו"ם מכלל

מכלל

קכט. ובתפלת נעילה פותח באשרי, ובא לציון, ואני זאת בריתי, ואתה קדוש. (ח) [וקרא. ומקבלין, ותשאני רוח ונטלתני רוחא כו'] ומקדש. ומתפללים **כג.**] ואומרים מגן (כ) והתמנו בספר חיים כו', ובמחיה מי כמוך אב הרחמן חותם יצוריו ברחמים. לדור ודור, ובכן ובכן ובכן, כו', עד המלך הקדוש, ואומר אתה בחרתנו מכל העמים (ג) כמו בשחרית. רצה ומודים, וחתום להיים כל בני בריתך, וכל החיים יודוך סלה ברוך הטוב שמך. וכסוף שים אומר, בספר היים ברכה ושלום ופרנסה טובה וישועה ונחמה (ד) נזכר [ונפקד] ונחתם לפניך אנו וכל עמך ישראל (ה) בשלום. [ואומר זה הוידוי] **אלהינו** וא"א תבא לפניך תפלתנו, כו', מה נאמר לפניך יושב מרום ומה נספר לפניך שוכן שחקים הלא כל הנסתרות והנגלות אתה יודע.

אתה נותן יד לפושעים ויסינך (ו) [פשוטה] לקבל שבים. ותלמדנו להתודות לפניך על כל עונותינו למען תקבלנו בתשובה שלמה לפניך כאשים וכנחוחים. למען דבריך ודברי פה אל פה בעבור אמרת. אין קץ (ז) לנחוח הובותינו ואין מספר לנחוחי אשמתינו, אתה ידעת שאהריתנו רימה לפיבך הרבית סליהתנו. מה אנו מה היינו מה חסדנו (ח) מה נבורתנו, מה נאמר לפניך ה' אלהינו הלא כל הנבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל, הלא כל מעשנו תהו וימי היינו הבל לפניך, וכותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל.

אתה הבדלת אנוש מראש, ותכירהו לעמוד לפניך כי מי יאמר לך מה תפעל ואם יצדק מה יתן לך. ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום הכפורים (ט) קץ סליחה ומחילה לכל עונותינו למען נחדל מעשק ידינו, ונשוב לעשות רצונך בלבב שלם. ואתה ברחמיך הרבים רחם עלינו כי לא תהפוץ בהשחתת עולם. שנאמר דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, יעזוב רשע דרכו ואיש און

שנוי נוסחאות והגהות

קכט. (ח) .וכולא סרדא'. (כ) בכח"י א. .זכרנו להיים אל מלך חפץ בחיים" כו'. (ג) בכח"י א. ומחול לעונותינו כדכתיב לעיל. והותם ברוך מקדש ישראל ויום הכפורים". ובכה"י כ"מ איתא .ואומר אתה בחרתנו מכל העמים עד זכר ליצי"מ, או"א מחול עד תטהרו. אלהינו וא"א יעלה ויבא כו' לחן ולהסד ולרחמים ביום הכפורים הזה. ביום מקרא קדש הזה. ביום סליחת העון הזה. למחילה ולסליחה ולכפרה ולמחול בו את כל עונותינו זכר ליצי"מ. או"א מלוך על כל העולם כלו בכבודך עד בא"י מוחל וסולח לעונות עמו ישראל מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום"פ. (ד) .וגזרות טובות". (ה) .להיים ולשלום". בא"י המברך את עמו ישראל בשלום. אמן. (ו) .פרוסה". (ז) .לאשוי". (ח) .מה צדקנו מה ישענו, מה מעשינו, מה כחנו". (ט) .הזה, את יום מקרא קדש

מגן האלף

מכלל מוספי שבתא. ע"ב. ומנהגנו כדנר' רבינו, וע"ל סי' נ"מ אות מ"ז:

קכט. כג. ואומרים מגן והתמנו

בספר כו' כמור סי' תרכ"ג כ' ור"ע כתב במקום זכרנו .התמנו" ולא נהגו כן, עכ"ל. ולא מצאנו כן בסדרנו כדבריו, דלא אמר כן אלא במקום כתבנו, ובכ"י א. מביא לדבי' .זכרנו להיים וכו' והתמנו". אך נראה דנרסת המור בסדר רבינו נכונה. דבמי כתוב כתב נמי לומר .חותם" במקום זוכר. ומ"ם בכת"י ב"מ תפלת יעלה ויבא ומלוך במוסף וכן בנעילה. נראה שהוא מ"ם דמה נשתנה תפלות אלו משאר כל התפלות דאינו אומר ימו"י ולא מלוך, וכ"כ המור סי' תרי"מ בשם רבינו. אך מנהגנו לאומרם:

ומסיים

און מחשבותיו, וישוב אל ה' וירחמהו, ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. ואתה אלוה סליחות חנון ורחום ארך אפים ורב חסד ואמת (י) ומרבה להטיב, רוצה אתה בתשובתן של רשעים ואין אתה חפץ במיתתן, שנאמר אמור אליהם חי אני נאם ה' אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה, שובו שובו מדרכיכם הרעים, ולמה תמותו בית ישראל. ונאמר החפץ אחפוץ במות המת נאם ה' אלהים, השיבו והיו. (יא) אלהי עד שלא נוצרתי כו'. (יב)

קל. וש"ץ אומרה באמצע התפלה במקום שאומר אתה יודע רזי עולם,

כד. ומסיים כי אתה סולחן לישראל, (ובכ"י כ"מ מיתה: והותם.

אבל

שנוי נוסחאות והגהות

הזה. את יום. סליחת העון הזה". (י) .ונחם על הרעה" ומרבה להיטיב". (יא) .כי אתה סולחן לישראל ומוחלן לשבטי ישורון. ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח אלא אתה". (יב) בסדר שלפנינו וכן בסדר רס"ג ליתא כאן חתימה. אבל בכת"י ב"מ, מסיים .ברוך אתה ה' המלך הסולחן". והוא ט"ס. וכן הסגירו המרפים ממנו בשינוי חצאי עגולים. ומצאנו להר"ף בהגהותיו על הסמ"ק בשם הויטרי שכ' .בסוף וידוי רבא יחיד חוזם בא"י האל הסולחן עכ"ל. אולם רבינו בסי' קיל כתב שיחיד אסור לחתום:

תפלת מה נעילה לרבינו סעדיה גאון זצ.ל. וז.ל: נאבד לפניך שוכן שחקים כי עוונותינו רבו מלמנות, נספר לפניך שוכן שחקים כי עוונותינו רבו מלמנות, והמאתינו עצמו מלספר, ואתה ה' טוב וסלח ורב חסד לכל קוראיך. מה אנו ומה חיינו, מה חסדנו ומה גבורתנו לפניך ה' אלהינו, הלא כל הגבורים כאין לפניך, ואנשי השם כלא היו, וחכמים כבלי מדע, ונבונים כבלי השכל, וכל מעשינו תוהו וימי חיינו הבל לפניך, ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל. ואתה הבדלת אנוש מראש, והכירהו לעמוד לפניך, כי מי יאמר לך מה תפעל, ומה יתאונן אדם הי גבר על חטאיו. והתן לנו ה' אלהינו את יום הכפורים הזה, קץ מחילה לכל דורותינו. למען נחדל מעושק ידינו, ונשוב לעשות רצונך בלבב שלם. כדבר שנאמר דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו, וישוב אל ה' וירחמהו, ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. כי אתה סלחן לישראל מן העולם ומחלן לשבטי ישורון בכל דור ודור והברך אמת וקים, ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח, כי אתה אלוה סליחות חנון ורחום ארך אפים ורב חסד, ורוצה אתה בתשובת השבים, ואי אתה חפץ במיתתם, כדבר שנאמר החפץ אחפוץ מות רשע

מנן האלף

קל. כד. ומסיים כי אתה סולחן לישראל הגה

רבינו ז"ל לא הזכיר כאן להתוס בברכה בוידוי, ומפסר דס"ל כמנהגנו דיחיד שאומר אתה נותן יד לפושעים אחרי תפלתו, מסיים הה"כ בעד אלא נוצרתי ואינו חותם כלל, וס"ן שאומרו באמצע תפלה אומר אח"כ מחול לעוונותינו וחותם מקדש ישראל. וכן גרסת כת"י כ"מ הוא „ומסיים כי אתה סולחן לישראל וחותם, הכל יחיד אסור לו להתוס בברכה בוידוי, והויטרי כתב דס"ן חתים מקדש ישראל ויחיד האל הסולחן. וכן כתב הרב רבינו פרץ בשמו. ומחלוקת רבותינו אלה תליא במאי דגרסינן בסוף מסכת יומא, דקאמר מאי נעילת שערים, רב אמר עלותא יתירתא, ושמואל אמר מה אנו מה חיינו, כלומר שאומר מה אנו ואינו מתפלל, מיתבי אור יהב"פ כו' [פיין רש"א ובי"ח, ור"י לאגדא ור"ב דגבורה. והמחוור שבכלם הוא נוסחות הגר"א שאחרי מ"ם בנעילה מתפלל שבע ומתודה נורא וחותם בוידוי דברי ר"מ. [וכתב רב"י „אינו חותם מקדש ישראל אלא האל הסולחן. והחכמים אומרים כל. מקום שזקוק לשבע אף בשאר התפלות אם רצה להתוס בוידוי הותם, כך שמעתי אבל לא גרס לה בתוספתא הכי אלא וחכ"א מתפלל שבע, ואם רצה להתוס בוידוי חותם, ומצ"לה קיימי, קתני מיהת נעילה מתפלל שבע ומתודה"] תיובתא דשמואל תיובתא. אולא בר רב נחית קמיה דרבא פתח באתה בחרתנו [בתפלת נעילה] ומיים כמה אנו ושבחיה. ר"ה בריה דרב נתן הוה יחיד אומרה אחר תפלתו, עכ"ל הגמרא,

וכתב

אבל יחיד אסור לו לחתום בברכה בוידוי.) וש"ץ יורד לפני התיבה בתפלה נעילה ואומר מגן, ומחיה, לדור ודור, ובכן ובכן והותם המלך הקדוש. ואומר אתה בחרתנו, וכשמניע עד לפני ה' תטהרו אומר אבן מעמסה. ואם יש שהות ביום אומר אחר אבן מעמסה נ' סליחות [ופותח בי על רחמיך הרבים כו' אל ארך אפים אתה כו' ואומר שלש סליחות ואומר כי אתה

שנוי נוסחאות והנהות

נאם ה' אלהים, הלא בשובו מדרכיו וחיה. ונאמר כי. לא אחפוץ במות המת נאם ה' אלהים והשיבו וחיו. ונאמר, אמור אליהם חי אני נאם ה' אלהים אם אחפוץ במות הרשע, כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה, שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל. עכ"ל:

סלחן מגן האלף

וכתב המור סי' תר"ז דלפרש"י דנרים כ"מ מזקוק לנעע". יכול יחיד להתום אפי' בוידוי דערב יוהכ"פ דהלכה כחכמים, ור"ל דלפרש"י חכמים מוסיפים אדר"מ שאמר שחותם בנעילה אחל הסולחן, ואמרו דלאו דוקא הני אלא בכ"מ מזקוק להתפלל ומתודה סמוך לתפלתו יכול לחתום, ולא אתי לאפוקי אלא ס"ן בערבית דיוהכ"פ שאינו חוזר התפלה, ומתודה בלי חתימה, או יחיד המתודה עם הס"ן ואינו מתפלל עמו דאז אסור לו לחתום, וכן פירש הכ"ח. וזהו דעת הוימרי דגם בנעילה כיון שיחיד מתודה אחר תפלתו חותם בברוך אחל הסולחן, ואע"פ דס"ן שאומרה באמצע חותם בנעילה במקדם ישראל שאומרה אחר תפלה מני למהתים לכ"ע, כיון לר"מ זכין לרבנן וכמו"ם רפ"י ז"ל:

אבן רב עמרם לפי מה שכתבת המור מבמו בסי' תר"ז דס"ל בתפלת ערב יוהכ"פ שכל החותם אחל הסולחן טומה, ומטמיה די"ח אז ז' ברכות שמעינו, אבל לא ה' ברכות, כמו"ם הרדא"ש וכ"כ הגר"א ז"ל דרש"י לא אמר אלא שמשנה ממקדם ישראל על אחל הסולחן, אבל לא להוסיף ברכה, וגם חכמים לא אמרו אלא אם רצה כו' ממילא דאסור ליחיד לחתום בוידוי דנעילה. וכזה מתיסב קו' הכ"י סי' תרכ"ג במ"ם המור כיון דאיכא פלוגתא טוב שלא לחתום, וכתב על זה דאינו מכוון, המה שאינו חותם בסדר ר"ע, לא שאינו רשאי אלא שאינו מחויב, דלמ"ם אין היחיד רשאי לר"ע להתום משום שאין להוסיף ברכה, וגם המור לא מיירי סב אלא לענין יחיד, ע"ש:

עוד כ"ל דרבינו ז"ל ס"ל דאף ס"ן אין לו להתום בהאל הסולחן. ולא מצינו לו לרבינו ז"ל שיזכיר שינוי חתימה גם בס"ן. וא"ש בכת"י כ"מ „וחותם" הוא תיבה נוספת ללא צורך. ועיקר גרסתו בגמרא, גראה שהיא גרסת הגאון הרי"ץ אבן גיאות דנרים בדר"מ „בנעילה מתפלל שבע ומתודה, וחכ"א אין זקוק לשבע, ואם כא להתום בוידוי חותם, עולא בר רב נחית קמיה דרבא פתח באתה בחרתנו וסיים במה אנו ושבחיה, אר"ה בר רבא ויחיד אומרה לאחר תפלה אלמא הלכה כר"מ דמתפלל שבע ומתודה, אומרה לאחר הוידוי ואינו חותם" עכ"ל. והיא גרסת גפלאה ונכונה, ועיינה, דאחר שאמר מיתבי מתרץ דתנאי היא ר"מ וחכמים, וחכמים פליגי עלי' דר"מ בתרתי, דלר"מ זקוק בנעילה לשבע, ואינו חותם בוידוי אלא במקדם ישראל כתו בשאר התפלות ולרבנן אינו זקוק לשבע אלא לוידוי כשמואל דאמר מה אנו מה חיינו ואינו מתפלל ואם כא לחתום בה הותם בוידוי, ולא נרים תיובתא דשמואל תיובתא, אלא דעם כ"ז לא קיי"ל כשמואל דהזינן דעולא ב"ד דנחית לס"ן קמי' דרבא ופתח באתה בחרתנו, וס"מ דאין הלכה כשמואל וחכמים, אלא כר"מ וכרב דנעילה היא עלותא יתירתא, „ויחיד" [כן צריך להגיה בדברי הרי"ץ גיאות] „אומרה לאחר הוידוי ואינו הותם" בה כל עיקר. וכמו"ל מלתא בעמדא דז' במעינו ח' לא שמענו. וגם ס"ן שאומרה באמצע אינו חותם אלא במקדם ישראל, ולא נרים כלל בדר"מ „וחותם בוידוי" בגרסת רש"י והתוספתא, לגרסת ההוספתא קשה מאד, ל"ל למימר „וחכ"א מתפלל שבע" הא גם ר"מ אמי הכי ס"ל, ולא מצאי לי' למימר אלא וחכ"א אם רצה לחתים בוידוי חותם", ודבר זה נע"נ לפרש"י, ונראה דטיעת רבינו הגאון ז"ל כהרי"ץ גיאות, וכן מנהגנו והכי נקטינן:

סלהן לישראל] רצה וסודים ושים שלום וברכת כהנים. **כה.** ונופלין על פניהם ואומרים, רחמנא הטאן, (ח) ויושבין ואומר ש"ץ אבינו מלכנו, ואנחנו לא נדע מה נעשה עשה למען שמך הגדול. (ב) כו' ובמנחה אין נושאין הכהנים כפיהם [אבל בנעילה חייבים הם לישא את כפיהם.] ואף ש"ץ מזכיר פעמים באהבה, [אומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד] כמו במוסף, אבל בשחרית ומנחה אין צריך לומר:

ואם חל יוהכ"פ להיות בשבת ש"ץ יורד ערבית ואומר: יכלו השמים וקדושת שבת ומגן אבות (ג) בדברו וחותם מקדש השבת, וא"צ להזכיר יום הכפורים, ואח"כ אומר אבינו מלכנו כו' על הסדר. אבל בתפלת שחרית אומר במגן ורצה והנחיל לבניהם [ל"ל שבתות] למנוחה, ואת יום הכפורים הזה באהבה, ובמוסף אומר את מוספי יום השבת הזה ויום הכפורים, ואין צריך להזכיר שבת יתר מאת מוספי שבת, אבל בחתימה חותם מקדש השבת וישראל ויום הכפורים. וכן כל מועדות שחלו להיות בשבת כך (ד) [הוא] סדורן, שאין ש"ץ היורד לפני התיבה בערבית מזכיר של יו"ט. שאלמלא שבת אין ש"ץ יורד בערבית ביו"ט, ולא ביוהכ"פ, וזה טעמו ופירושו, ובאלו (ה) [ארבעה] עבודות ערבית שחרית מנחה [ונעילה] צריך (ו) לומר אבינו מלכנו, אבל במוסף אין אומרים אותו.

קלא. ולאחר שמסיים תפלת נעילה מתחיל ש"ץ והוא רחום מיד. ומתפללים כדרך שמתפללים בחול, ואומר אתה הבדלת כואתה הונן כמו שאומרים במוצאי שבתות. ובמוצאי יוהכ"פ שחל **כו.** (ח) להיות באמצע השבת ובמוצאי יו"ט, אין אומרים ויהי נועם. שמתחלה שקבעוה אבות

שנוי נוסחאות והגהות

קל. (ח) „רחמנא אסכלנא". (ב) „שיתגדל ויתקדש בעולם". (ג) וכן בתב רב סעדיה גאון ז"ל „יום הכפורים שחל להיות בשבת אומר החזן מגן אבות". (ד) בכ"י ב"מ „היו" ומעות. (ה) „שלש". (ו) שליח צבור.

קלא. (ח) בכת"י א. גרים „שחל בשבת".

מגן האלף

כה. ונופלין ע"פ ואמרין רחמנא חסמן כו' מוכח בשכלי לקט. אבל לא מצאתי לשון זה בשאר הפוסקים, ומעמם גרמה כמו"ש הרי"ץ אבן גיאות שהעתיק דברי רבינו וכתב ע"ז: ואמר רב שרירא [גאון] „לא ראינו ולא שמענו מי שעשה זה כל עיקר":

ומ"ש רבינו „ואף ש"ץ מזכיר פעמים באהבה" כמו במוסף קאי על נעילה ולא על מנחה. וכ"כ הרי"ץ גיאות וז"ל „ואמר מר רב עמרם אומר בקדושה פעמים באהבה כמו במוסף אבל בשחרית ומנחה א"ל לאומרו יאמר מר רב האי גיאונא א"א לעולם פעמים כו' ע"ב. אבל מנהגנו לומר פעמים באהבה בכל תפלות של יום:

קלא. כו. באמצע השבת, כן הגי' הנכונה, אע"פ שיהי' אח"כ כלהו יומא דהולא. ובכת"י א. גרס במוצאי יוהכ"פ „שחל בשבת". ואינו נכון, דפשיטא דא"ה, מפני יו"ט של סוכות לפמ"ל סי' ל"ז דבעינן אח"כ כלהי יומי דהולא. וכן העתיק הרי"ץ גיאות בשמו „בשחל באמצע שבת א"א ויהי נועם", וכתב בס' או"ז שאם חל בשבת אומרים פסוקי ויתן לך, ואותו הפיוט במוצאי יום מנוחה איתקן כדי לאומרו במוצאי יוהכ"פ בגויהכ"ל בקול רם. ובפרנ"א אתקן וכן היו נוהגין בפרנ"א כו'. ע"ב. ובתרלב' סוף מס' יומא כתב זאת על פיוט המתחיל כין קודם להיל המתחינו הוא ימחול שבתקן לאומרו בקו"ר במוצאי יוהכ"פ ע"ב:

ולאחר

אבות הראשונים לא קבעוה אלא למוצאי שבת [והול] ובמוצאי שבת נופא ליו"ט נופא א"א ויהי נועם.

ולאחר הקדיש כז.] תוקעין בשופר תשר"ק. (ג) פעם אחת והולכין לבתיהם לשלום. ומבדילין על היין, כדרך שמבדילין במוצאי שבת. ואע"פ שחל להיות בחול מבדילין על האור. מפני שאסור להשתמש בו ביוהכ"פ. שכך אמרו חכמים אמר ר' הייא בר אבא אר"י מברכין על האור במוצאי שבתות ובמוצאי יוהכ"פ. וכן עמא דבר, וכן הלכה. **כח.]** (ג) **משונה** יוהכ"פ משבת בדבר זה. שבשבת מברכין על האור היוצא ומן העצים ומן האבנים (ד) [שאין מברכין בו] אלא במו"ש בלבד.

קלב. כט.] ובערב יוהכ"פ אינן רשאין להטמין אה ההמין כמות שעושין בערבי שבתות. מפני שאין מזמנין החמין אלא לכבוד שבת, וזה נמצא אוכלו בחול למוצאי יוהכ"פ. [הלכך אין בר ישראל רשאי להטמין בערב יום הכפורים,] בדי שלא ימצא מטמין לכבוד החול. וכבר הפלינו (ה) אנשי אספמיא (ב) [כדבר זה ועשו] סמיכה שאין מזמנין. אבל רב נטרונאי גאון הכי קאמר להטמין תבשיל מערב יוהכ"פ למה הוצרך לכך. בשלמא להטמין בערב שבת משום דקבעי למיכל בשבת תבשיל. אלא למוצאי יוהכ"פ חול הוא, למה הוא צריך להטמין מערב יוהכ"פ (ג) [ומתין] למוצאי יוהכ"פ ויעשה כל צרכו, אבל איסור אין בה. והעושה אין ממחין בידו, ואין מונעין אותו.

שנוי נוסחאות והגהות

(ב) ובסדרים כת"י לרש"י ז"ל כתב „שמנהגי שתוקעין בא"י קשר"ק. לאחר כל התפלה בשיתאין מביה הכנסת לפי שכבר הבדילו בתפלה. ובגולה שלנו לא נהגו אלא בתקיעה אחת לזכר בעלמא זכר ליובל. לבד בקולוניא נוהגין קשר"ק. (ג) „מיהו": (ד) „ובוהכ"פ מברכין על האור באור ששבת. אבל לא באור היוצא מן העצים ומן האבנים".

קלב. (ה) „בדבר זה". (ב) „עשו". (ג) „ומתין":

מנן האלף

כז.] ולאחר הקדיש תוקעין תשר"ק מובא נ"כ במרדכי ובמור, וכרי"ן גאות כתב נ"כ בשמו שתוקעין לאחר עובה הסלוס, ואמר מר רב האי גאון מנהגנו לומר שהוא חובה, אלא כמדומה שהוא זכר ליובל, כו' ולאמת מנהג כל שנה אמו יובל. אי נמי כדי לערבב השמן. אבל התוס' במסכת שבת קי"ל כתבו להודיע שהוא זכר ליובל כו' וכי הי' יובל בכל שנה ושנה. ע"ש:

כח.] משונה יוהכ"פ משבת כו' עיין מזה בדברי רבינו לעיל סי' מ"ב:

קלב. כט.] ובעיוה"כ אינן רשאי להטמין את החמין כו' עד סוף הענין העתיק המור סי' תר"מ, וכתב בשם רב שרירא גאון להשהות במוצאי יוהכ"פ שיעור בכדי שתהוס הקדירה בתוכו החוס. וכתב ע"ז ואני תמה כו'. ומ"י מה חשש איסור יש בדבר שהוערכו גאוני עולם לדבר בו, אדרבא טוב שיטמין בדי שיאכל שעודתו מוכנת, והב"י כ' ע"ז גם בעיני יפלא ע"ש. והב"ח כ' בטעם הגאונים משום העושה מלאכה בע"ש ובעיו"ש מחצות ולמעלה אינו רואה סי' ברכה, ולא שריגן בסי' רנ"ח אלא בעושה לצורך שבת בהמנה אבל לא בעושה לצורך חול. וזה שדקדק ר"ע לכתוב „כמו שעושין בערבי שבתות שאין מזמנין החמין אלא לכבוד שבת ע"ש. והגר"א ז"ל כ' בהמנה בדבר המוסיף הכל אסור מבעוי". וכמו"ש בש"ע רנ"ז [לאפי' קדירה היה אסור. שהמנה חמיר מהביה.] ואפי' להטמין צונן גמור ואפי' מבעו"י אסור כמוש"ש סעיף ה'. ורחוי לאסור אפי' בדבר שאינו מוסיף הכל גזירה הא אמו הא, אלא משום כבוד שבת שרי, וז"ש שאין מזמנין אלא לצורך שבת, ע"ש. ומנהגנו לאסור הטמנה בעיוה"כ כמו"ש רבינו ז"ל:

(נהורא) בערב סוכות יתעסק בהדור הסוכה ומוסכה ולנאותה בכלים ומצעות נאות כפי כחו לכבוד הסכיכה וז׳ אושפיזין דילה ועי״ז כך יזכה לסוכה הרוחניות לבמתו בג״ע:

סדר אושפיזין

בכולו מבהכ״נ יעמוד בפתח הסוכה מלגאו ויאמר בליל א׳:

עולו אושפיזין עילאין קדישין. עולו אבהן עילאין קדישין למיתב בצלא דמהימנותא עילאה. בצלא דקב״ה. ליעול אברהם ועמיה יצחק ויעקב משה אהרן יוסף ודוד:

בליל ב׳ יאמר ליעול יצחק ועמיה אברהם ויעקב וכו׳ ובליל ג׳ יאמר ליעול יעקב ועמיה אברהם ויצחק משה כו׳ ועל״ז בכל יום

ותיכף יסב ויאמר:

הריני מוכן ומזומן לקיים מצות סוכה באשר צוני הבורא יתב״ש בסוכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים:

תיכו אושפיזין עילאין קדישין תיכו. תיכו אושפיזין מהימנותא תיכו. בצלא דקוב״ה. זכאה חולקנא. וזכאה חולקיהון דישראל דכתיב כי חלק יי עמו יעקב הבל נחלתו. לש״י קוב״ה ושכינתיה ליחדא שם י״ה בו״ה ביחודא שלים על ידי ההוא סמיד ונעלם בשם כל ישראל:

ויהי נועם כו׳ עד כוננהו. ומת״כ אומרים זה:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתשרה שכינתך בינינו ותפרוש עלינו סוכת שלומיך בזכות מצית סוכה שאנחנו מקיימין ליחדא שמא דקודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחדא שם (י״ה בו״ה) ביחודא שלים בשם כל ישראל ולהקיף אותם מזו בבודך הקדוש והטהור נטוי על ראשיהם מלמעלה בנשר יעיר קנו. ומשם יושפע שפע החיים לעבדך (פב״פ אמתך) ובזכות צאתי מביתי החוצה ודרך מצותיך ארוצה יחשב לי זאת באלו הרחקתי נדוד והרב בבסני כיעוני ומתמאתי מהרני. ומאושפיזין עילאין אושפיזין דמהימנותא תהיינה אזני קשובות רב ברכות ולדעבים גם צמאים חן לחמם וטימם הנאמנים ותתן לי זכות לשבת ולחסות בסתר צל כנפיך בעת פטירתי מן העולם ולחסות מזרם וממטר כי תמטיר על רשעים פחים ותהא חשובה מצות סוכה זו שאני מקים כאלו כאלו קיימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה ותנאיה וכל מצות התלוים בה. ותיטיב לנו החתימה ותזכנו לשב יומים רבים על האדמה ארמת קדש בעבודתיך וביראתך: ברוך יי לעולם אמן ואמן:

(בליל ראשון כשנכנס לסוכה וקולס שמיסב לאכול ובכל יום ויום קולס סעודתו יאמר זה):

אזמין לסעודתי אושפיזין עילאין אברהם יצחק ויעקב יוסף משה אהרן ודוד:

ביום ראשון יאמר במטו מנך אברהם אושפיזין עילאי דיתבי עמי ועמך כל אושפיזי עילאי יצחק יעקב יוסף משה אהרן ודוד:

ביום שני יאמר במטו מנך יצחק אושפיזין עילאי דיתבי עמי ועמך כל אושפיזי עילאי אברהם יעקב יוסף משה אהרן ודוד:

ביום שלישי יאמר במטו מנך יעקב אושפיזין עילאי דיתבי עמי ועמך כל אושפיזי עילאי אברהם יצחק יוסף משה אהרן ודוד:

ביום רביעי יאמר במטו מנך יוסף אושפיזין עילאי דיתבי עמי ועמך כל אושפיזי עילאי אברהם יצחק יעקב משה אהרן ודוד:

ביום חמישי יאמר במטו מנך משה אושפיזין עילאי דיתבי עמי ועמך כל אושפיזי עילאי אברהם יצחק יעקב יוסף אהרן ודוד:

ביום ששי יאמר במטו מנך אהרן אושפיזין עילאי דיתבי עמי ועמך כל אושפיזי עילאי אברהם יצחק יעקב יוסף משה. ודוד:

ביום שביעי יאמר במטו מנך דוד אושפיזין עילאי דיתבי עמי ועמך כל אושפיזי עילאי אברהם יצחק יעקב יוסף משה ואהרן:

כל ירח שמיס ירחה שיהא לו מני בכל יום ויום על שולחנו וירחה בעיניו כאילו הוא מאכות הכ״ל שזימן אצלו ביומו ויתן לו מנה יפה כאילו הוא היה אחד מאכות מיסב אצלו ומי שאפשר

שלפסר לו שיהיו לו ז' עניים בכל יום ויום כנגד כולם בולחי תנוח ברכה על ראשו. וראוי לומר בכל פעם שיכנס לסעודה בסוכה תפלה קצרה זו :

רבון כל העולמים יהי רצון מלפניך שיהא חשוב לפניך מצות ישיבת סוכה זו באלו קיימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וחרי"ג מצות החלמים בה וכאילו כוונתי בכל הכוונות שכוונו בה אנשי כנסת הגדולה :

דיני קידוש של סוכות

(דה"ח) (א) כליל א' של סוכות סדר הקידוש כך הוא יין קידוש וסוכה ואה"כ זמן לפי לפי שהזמן חוזר על קידוש היום ועל מצות סוכה : (סי' תרמ"ג) (ב) אם לא אכל כלילה ראשונה בסוכה אף שאמר זמן בביתו על הכוס כשאוכל פעם ראשון בסוכה צריך לברך זמן על הסיכה : (שם) (ג) כליל שני אומר יין קידוש וזמן ואה"כ סוכה ומי שלא אכל בסוכה לא כליל א' ולא ביום א' כשאוכל כליל ב' בסוכה צריך לברך סוכה ואה"כ זמן : (א"ר תרס"ה דלא כמ"א ומ"ז) ,ד) בשאר הימים מברך ליישב בסוכה תיכף אחר ברכת המוציא קודם שיטעום וכליל שבת ויו"ט אומר ברכת הסוכה אחר הקידוש קודם שיטעום : (שם)

הנהגות חג הסוכות

(נהורא) (יום א) שחרית. מתפללין תפלת יו"ט כמו בערב ונומרין הלל כל ג' ימים של חג. דיני לולב וסדר הנטושים מבואריס לעיל קודם הלל. ק"ש ומוציאין ב' ס"ת (י"נ מדות רבש"ע) בא' קורין ה' נגרי (ובשבת ז' נגרי) בפ' אמור (פור או בשב) בשניה קורא למפטיר בפרשה פנחס (ובחמשה עשר) ומפטירין בזכריה (הנה יום בא) והותם בהזמנים (בשבה יק"פ מ"ש ואין נוטלין לולב) אשרי יהללו ומכניסין ס"ת להיכל ח"ק מוסף חזרת הש"ץ ונשיאות כפים מוציאין ס"ת ומעלה על הבימה (ובשבת אין מוציאין הס"ת רק פותחים הארון) והש"ץ מתחיל (הושענא) ומקיפין פ"א את הבימה וכל א' לולבו ואתרוגו בידו ימקודם יאמר אני מקיף ס"ת בד' מינים אלו לשם יחוד קבה"ו ולעשות בזה נחת רוח ליוצרי ובוראי ויאמר פסוק ויהי נועם כו' ומסיימין פיוט ההושענא עד שמגיעים לפני התיבה ומכניסין הס"ת להיכל. ק"ש א"כ עליונו ק"י שיר היחוד ומהגין לומר מזמור מ"ב ומ"ג כל ימי החג. מנחה אשרי וכלי ה"ק (בשבת ואני תפלתי וקורין פ' השבוע וא"א אחריו ה"ק יהללו ח"ק) ומתפללין תפלת יו"ט בערבית ואין עושין מלאכה לצורך הלילה עד אחר ברכו :

(יום ב') תפלות וקריאות כראשון ואין מברכין זמן על הלולב וכן בכל שאר הימים ואם הל יום א' בשבת מברכין זמן בשני ומפטירין במלכים ויקהלו עד (מחרן מצרים). ערבית תפלת חול ואומר אתה חוננתנו יעלה ויבוא הבדלה בורא פרי"ג והמבדיל ואינו מברך על הבשמים ולא על הנר :

(א' דחוה"מ) הנהגת תפלין ותפלה כמו בחול המועד של פסח רק שאומרים מזמור לתודה והש"ץ ג"כ תולן התפלין לפני הלל. אחר הלל ק"ש ומוציאין ס"ת וקורין בו ד' נגרי בקרבנות הגג בפ' פנחס כהן (וביום השני) לוי (וביום השני) ישראל (וביום הרביעי) רביעי הוזר וקורא (וביום השני וביום השלישי) ח"ק ומכניסין הס"ת להיכל אשרי וכלי"ל ח"ק מוסף של יו"ט ואומרים (ביום השני וביום השלישי) הושענות ומקיפין הס"ת בכל ז' עלינו ק"י :

(ב' דחוה"מ) כראשון וקורא כהן (וביום השלישי) לוי (וביום הרביעי) ישראל (וביום החמישי) רביעי (וביום השלישי וביום הרביעי) :

(ג' דחוה"מ) כהן (וביום הרביעי) לוי (וביום החמישי) ישראל (וביום השני) רביעי (וביום הרביעי וביום החמישי) :

(ד' דחוה"מ) כהן (וביום החמישי) לוי (וביום השני) ישראל (וביום השלישי) רביעי (וביום החמישי וביום השני) :

(שבת חוה"מ) אחר תפלת שחרית ק"ש (קהלת) בלי ברכה ובברכת הפטורה אומרים לשון כו' ואותם (מקדש השבת וישראל והזמנים):

הנהגות ליל ויום הושענא רבה

(נהורא) הנה התיקונים הנעשים בעולמות העליונים הק' ע"י לימודנו בלילה הזה הוכאו בהאריז"ל לכן יזהר למעש באכילה בסעודת לילה שלא יכיאנה לידי שינה ויזהר בקריאת משנה תורה בכונה ובדקדוק התיבות ואח"ז יאמר ס' תהלים עם הנכור במתון ובדקדוק התיבות ובכונה עצומה ואח"ז ישכול במקוה ויחבר יום ולילה ללמוד אז בבקשות אז בברכות השחר ויזהר מאד בכוונות התפלה ביום הגורל הזה שבו נמסרין הפתקין לידי הרצים בשליחות. שחרית מרבים בגרות ואומרים מזמור לתודה ומזמורי שבת ברכות וא"א בשמת אין כמוך ומוציאין ס"ת שמע על הכל ויעזור ויגן כמו ביו"ט. כהן (וביום החמישי) לוי (וביום השני) ישראל (וביום השביעי) רביעי (וביום הששי וביום השביעי) ובמוסף אומרים מה שקורין לרביעי. בחזרת הש"ץ למוסף אומרים קדושת יו"ט. אחר מוסף מוציאין כל הס"ת שבהיכל על הבימה ומקיפין את הבימה היום ז' פעמים ומתירין אגודה העליונה של לולב:

דיני שמיני עצרת

(דה"ח) (א) בקידוש ליל שמיני אומר זמן: (סי' תרס"ח) (ב) יושבים בסוכה ליל שמיני ואין מברכין לישב בסוכה ואפי' איתרמי לי' סעודה ביה"ש צריך לאכול בסוכה אבל לא ישנים בסוכה ואין לאכול פירות בסוכה ביום שמיני וכן פת שאין בה כביצה כללא למילתא כל דבר שא"ל ברכה ליישב בסוכה בשאר ימי הסוכות אין אוכלין בסוכה בה' משום לעית היכרא וזהו הטעם שאין ישנים בשמיני בסוכה: (שם) (ג) אסור להכין ביו"ט לצורך יו"ט חבירו וכשרוצה להכנים השלחנות מהסוכה לביתו יכול להכניסם אבל לא יסדר אותם לצורך הלילה אבל אם צריך אותם לצורך היום וכן אם צריך לסדר אותם שלא יהיה גראה הבית כחורבה מותר: (סי' תרס"ז) (ד) כשיוצאין מן הסוכה ביום שמיני אומרים זה יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי כשם שקיימתי וישבתי בסוכה זו כן אזכה לישב בסוכת עורו של לויתן:

דיני שמחת תורה

(דה"ה) (א) ליל תשיעי מקדשין ואומרים זמן: (ב) מוציאין כל הס"ת שבהיכל בין בערבית ומשיירין ס"ת אחת וקורין בה ג' גברי כפ' וזאת הברכה ואומרים קדיש על הס"ת אחר הקריאה. (ג) בשחרית אחר הקפת ז' פעמים עם הספרי תורות. משיירין שלשה ס"ת באחת קורין וזאת הברכה. בשניה בראשית בשלישית מפטיר. ואם אין שם אלא שני ס"ת קורין בשניה בראשית והוזרין ולוקחין הראשונה למפטיר. והקדיש יאמר על הס"ת השניה ולא על הראשונה. ואם שכח ואמר קדיש על הראשונה יאמר פעם אחרת על השניה. (סי' תרס"ט) ונהגו להרבות הקרואים וקורין פרשה אחת הרבה פעמים (שם) המסיים וזאת הברכה הוא חתן תורה. והקורא בבראשית נקרא חתן בראשית. ונוהגין שאף מי שעלה כבר בפרשת וזאת הברכה עולה להתן תורה או לחתן בראשית דהכל יודעים שמשום שמחת תורה ליכא פגמא אף בכ' ס"ת. מיהו חתן תורה לא יעלה לחתן בראשית [פמ"נ שם] וכשקורין הרבה כהנים או לוים או נערים ראוי שאחד יברך והשאר ישמעו ויצאו בברכתו, ונהגו לקרות כל הנערים לס"ת. והגדול יברך בה"ת והקטנים ישמעו ויצאו. וקורין להם פרשת המלאך הגואל (שם בפמ"נ וא"ר)

אם חל יום לתשון של סוכות כיום כי אז אומרים זה בסדר של הוספטות. למען אמתך. אבן שתיה. אערוך שועי. אום אני הוסה. אל למושעות. אום נצורה: ואם חל כיום ג׳. למען אמתך. אבן שתיה. אערוך שועי. אל למושעות. אום נצורה. אדון המושיע: ואם חל כיום ד׳. למען אמתך. אבן שתיה. אום נצורה. אערוך שועי. אל למושעות. אדון המושיע: ואם חל בשבת. אום נצורה. למען אמתך. אערוך שועי. אבן שתיה. אל למושעות. אדון המושיע: בכל יום אחר אומרים הוספטות אומרים. כהושעת אלים בלוד עכך וכו׳. הושיעה את עמך. ובשבת אחר הוספטות אום נצורה אומרים כהושעת אדם יציר כפיך וכו׳:

הוֹשַׁע נָא:

לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ הוֹשַׁע נָא:
לְמַעַנְךָ בּוֹרְאֵנוּ הוֹשַׁע נָא:
לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלֵנוּ הוֹשַׁע נָא:
לְמַעַנְךָ דּוֹרְשֵׁנוּ הוֹשַׁע נָא:

לְמַעַן אֲמִתָּךְ. לְמַעַן בְּרִיתָךְ. לְמַעַן גָּדְלָךְ וְתִפְאַרְתֶּךָ. לְמַעַן דָּתָךְ. לְמַעַן הוֹדָךְ. לְמַעַן וְעוּדָךְ. לְמַעַן זִכְרָךְ. לְמַעַן חַסְדָּךְ. לְמַעַן טוּבָךְ. לְמַעַן יִחוּדָךְ. לְמַעַן כְּבוֹדָךְ. לְמַעַן לְמוּדָךְ. לְמַעַן מַלְכוּתָךְ. לְמַעַן נִצְּחָךְ לְמַעַן סוֹדָךְ. לְמַעַן עֻזָּךְ. לְמַעַן פְּאֵרָךְ. לְמַעַן צִדְקָתָךְ. לְמַעַן קָדְשָׁתָךְ. לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. לְמַעַן שְׁכִינָתָךְ. הוֹשַׁע נָא: לְמַעַן תְּהִלָּתָךְ. הוֹשַׁע נָא:

להו״ר כי אמרתי עולם חסד יבנה:

אֶבֶן שְׁתִיָּה. בֵּית הַבְּחִירָה. גּוֹרֶן אָרְנָן. דְּבִיר הַמּוּצְנָע. הַר הַמּוֹרִיָּה. וְהַר יֵרָאֶה. זְבוּל תִּפְאַרְתֶּךָ. חָנָה דָוִד. טוּב הַלְּבָנוֹן. יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ. כְּלִילַת יֹפִי. לִינַת הַצֶּדֶק. מָכוֹן לְשִׁבְתֶּךָ. נָוֶה שַׁאֲנָן. סֻכַּת שָׁלֵם. עֲלִיַּת שְׁבָטִים. פִּנַּת יִקָּרֵת. צִיּוֹן הַמְּצֻיָּנֶת. קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. רָצוּף אַהֲבָה. שְׁכִינַת כְּבוֹדֶךָ.
הוֹשַׁע נָא: תֵּל תַּלְפִּיוֹת. הוֹשַׁע נָא:

להו״ר לך זרוע עם גבורה תעוז ידך תרום ימינך:

אוֹם אֲנִי חוֹמָה. בָּרָה כַּחַמָּה. גּוֹלָה וְסוּרָה. דְּמֻתָּה לְתָמָר. הַחֲרוּגָה עָלֶיךָ. וְנֶחֱשֶׁבֶת כְּצֹאן טִבְחָה. זְרוּיָה בֵּין מַכְעִיסֶיהָ. חֲבוּקָה וּדְבוּקָה בָּךְ. טוּעֶנֶת עֻלָּךְ. יְחִידָה לְיַחֲדָךְ. כְּבוּשָׁה בַּגּוֹלָה. לוֹמֶדֶת יִרְאָתֶךָ. מְרוּטַת לֶחִי. נְתוּנָה לְמַכִּים. סוֹבֶלֶת סִבְלָךְ. עֲנִיָּה סְעָרָה. פְּרוּצַת טוּבִיָּה. צֹאן קָדָשִׁים. קְהִלּוֹת

יַעֲקֹב. רְשׁוּמִים בִּשְׂכֶךָ. שׁוֹאֲגִים הוֹשַׁע נָא: תְּמוּכִים עָלֶיךָ. הוֹשַׁע נָא:

להו"ר תתן אמת ליעקב חסד לאברהם:

אָדוֹן הַמּוֹשִׁיעַ בִּלְתֶּךָ אֵין לְהוֹשִׁיעַ. גִּבּוֹר וְרַב לְהוֹשִׁיעַ. דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ. הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ. וּמַצִּיל וּמוֹשִׁיעַ. זוֹעֲקֶיךָ תּוֹשִׁיעַ. חוֹכֶיךָ הוֹשִׁיעַ. טְלָאֶיךָ תַּשְׁבִּיעַ. יָבוֹל לְהַשְׁפִּיעַ. כָּל שִׂיחַ תַּדְשֵׁא וְתוֹשִׁיעַ. לְגַיָּא בַּל תַּרְשִׁיעַ. מְנָדִים תַּמְתִּיק וְתוֹשִׁיעַ. נְשִׁיאִים לְהַפְּיעַ. שְׁעִירִים לְהָנִיעַ. עֲנָנִים מִלְּהַמְנִיעַ. פּוֹתֵחַ יָד וּמַשְׁבִּיעַ. צְמֵאֶיךָ תַּשְׁבִּיעַ. קוֹרְאֶיךָ תּוֹשִׁיעַ. רְחוּמֶיךָ תּוֹשִׁיעַ. שׁוֹחֲרֶיךָ הוֹשִׁיעַ. הוֹשַׁע נָא: תְּמִימֶיךָ תּוֹשִׁיעַ. הוֹשַׁע נָא:

להו"ר נעימות ביסודך נצח:

אָדָם וּבְהֵמָה. בָּשָׂר וְרוּחַ וּנְשָׁמָה. גִּיד וְעֶצֶם וְקָרְמָה. דְּמוּת וְצֶלֶם וְרִקְמָה. הוֹד לַהֶבֶל דָּמָה. וְנִמְשָׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמָה. זִיו וְתוֹאַר וְקוֹמָה. חִדּוּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה. טִיעַת עֲצֵי נְשַׁמָּה. יָקָבִים וְקָמָה. כְּרָמִים וְשִׁקְמָה. לְתֵבֵל הַמְּסֻיָּמָה. מִטְּרוֹת עֵז לְסַמְּמָה. נְשִׁיָּה לְקַיְּמָה. שִׂיחִים לְקוֹמְמָה. עֲדָנִים לְעָצְמָה. פְּרָחִים לְהַעֲצִימָה. צְמָחִים לְגַשְּׁמָה. קָרִים לְזָרְמָה. רְבִיבִים לְשַׁלְּמָה. שְׁתִיָּה לְרוֹמְמָה. הוֹשַׁע נָא: תְּלוּיָה עַל בְּלִימָה. הוֹשַׁע נָא:

להו"ר יי אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים:

אֲדָמָה מֵאָרֶר. בְּהֵמָה מִמְּשַׁכֶּלֶת. גּוֹרֶן מִגָּזֵם. דָּגָן מִדַّלֶקֶת. הוֹן מִמְּאֵרָה. וְאֹכֶל מִמְּהוּמָה. זַיִת מִנֶּשֶׁל. חִטָּה מֵחָגָב. טֶרֶף מִגּוֹבִי. יֶקֶב מִיֶּלֶק. כֶּרֶם מִתּוֹלַעַת. לֶקֶשׁ מֵאַרְבֶּה. מֶגֶד מִצְּלָצָל. נֶפֶשׁ מִבֶּהָלָה. שׁוֹבַע מִסְּלָעִים. עֲדָרִים מִדַּלּוּת. פֵּרוֹת מִשְּׁדָפוֹן. צֹאן מִצְּמִיתוּת. קָצִיר מִקְּלָלָה. רוֹב מֵרָזוֹן. שְׁבוּלֶת מִצִּנָּמוֹן. הוֹשַׁע נָא: תְּבוּאָה מֵהָסִיל. הוֹשַׁע נָא:

להו"ר צדיק יי בכל דרכיו והסיד בכל מעשיו:

לְמַעַן אִיתָן הַנִּזְרָק בְּלַהַב אֵשׁ: לְמַעַן בֵּן הַנֶּעֱקָד עַל עֵצִים וָאֵשׁ: לְמַעַן גִּבּוֹר הַנֶּאֱבָק עִם שַׂר אֵשׁ: לְמַעַן דְּגָלִים

נָחִיתָ בְּאוֹר וַעֲנַן אֵשׁ: לְמַעַן הוֹעַלְתָּ לַמָּרוֹם וְנִתְעַלְתָּ כְּמַלְאֲכֵי אֵשׁ: לְמַעַן וְהוּא לָךְ כְּסֶגֶן בְּאֶרְאֵלֵי אֵשׁ: לְמַעַן זֶבֶד דִּבְרוֹת הַנְּתוּנוֹת מֵאֵשׁ: לְמַעַן חִפּוּי יְרִיעוֹת וַעֲנַן אֵשׁ: לְמַעַן טֶבֶס הַר יָרַדְתָּ עָלָיו בָּאֵשׁ: לְמַעַן יְדִידוּת בַּיִת אֲשֶׁר אָהַבְתָּ מִשְׁבְּמֵי אֵשׁ: לְמַעַן כְּמַהּ עַד שֶׁקָּעָה הָאֵשׁ: לְמַעַן לָהַט מַחֲתַת אֵשׁ וְהַסִּיר חֲרוֹן אֵשׁ: לְמַעַן מְקַנְּאָה קִנְאָה גְּדוֹלָה בָּאֵשׁ: לְמַעַן נָף יָדוֹ וַיָּרְדוּ אַבְנֵי אֵשׁ: לְמַעַן שָׂם טְלֵה חָלָב כְּלִיל אֵשׁ: לְמַעַן עָמַד בַּגּוֹרָן וְנִתְרַצָּה בָאֵשׁ: לְמַעַן פִּלֵּל בְּעַזָּרָה וַיָּרְדָה הָאֵשׁ: לְמַעַן צִיר עָלָה וְנִתְעַלָּה בְּרֶכֶב וְסוּסֵי אֵשׁ: לְמַעַן קְדוֹשִׁים מְשֻׁלָּכִים בָּאֵשׁ: לְמַעַן רִבּוֹ רִבְבָן חָז וְנַהֲרֵי אֵשׁ: לְמַעַן שִׁמְמוֹת עִירְךָ הַשְּׂרוּפָה בָאֵשׁ. הוֹשַׁע נָא: לְמַעַן תּוֹלְדוֹת אַלּוּפֵי יְהוּדָה תָּשִׂים כְּכִיּוֹר אֵשׁ. הוֹשַׁע נָא:

כהוספגת רבה בהקפה שביעית יכלנו כיחד ואומרים זה:

לך יי הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ: לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: והיה יי למיך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד: ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל יי אלהינו יי אחד: ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל יי אלהינו יי אחד: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

אֶעֱרוֹךְ שׁוּעִי. בְּבֵית שַׁוְעִי. גִּלִּיתִי בַצּוּם פִּשְׁעִי. דָּרַשְׁתִּיךָ בּוֹ לְהוֹשִׁיעִי. הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעִי. וְקוּמָה וְהוֹשִׁיעִי. זְכוֹר וְרַחֵם מוֹשִׁיעִי. חַי כֵּן תְּשַׁעְשְׁעִי. טוֹב בְּאֶגְנָךְ שְׁעִי. יוּחַשׁ מוֹשִׁיעִי. כַּלֵּה מַרְשִׁיעִי. לְבַל עוֹד תַּרְשִׁיעִי. מַהֵר אֱלֹהֵי יִשְׁעִי. נֶצַח לְהוֹשִׁיעִי. שָׂא נָא עָוֹן רִשְׁעִי. עֲבוֹר עַל פִּשְׁעִי. פְּנֵה נָא לְהוֹשִׁיעִי. צוּר צַדִּיק מוֹשִׁיעִי. קַבֵּל־נָא שַׁוְעִי. רוֹמֵם קֶרֶן יִשְׁעִי. שַׁדַּי מוֹשִׁיעִי. הוֹשַׁע נָא: תּוֹקִיעַ וְתוֹשִׁיעִי. הוֹשַׁע נָא:

אֵל לְמוֹשָׁעוֹת. בְּאַרְבַּע שְׁבוּעוֹת. גָּשִׁים בְּשַׁוּעוֹת. דּוֹפְקֵי עֶרֶךְ שׁוּעוֹת (נ״א שְׁעוֹת). הוֹגֵי שַׁעְשֻׁעוֹת. וְהִידוֹתָם מִשְׁתַּעְשְׁעוֹת. זוֹעֲקִים לְהַשְׁעוֹת. חוֹבֵי יְשׁוּעוֹת. טְפוּלִים בְּךָ שְׁעוֹת. יוֹדְעֵי בִּין שָׁעוֹת. כּוֹרְעֶיךָ בְּשַׁוְעוֹת. לְהָבִין שְׁמוּעוֹת. מַטָּפֶיךָ נִשְׁמָעוֹת. נוֹתֵן תְּשׁוּעוֹת. סְפוּרוֹת מַשְׁמָעוֹת (נ״א מִשְׁמָעוֹת). עֵדוּת

מַשְׁמִיעוֹת. פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת. צַדִּיק נוֹשְׁעוֹת. קְרִיַּת (נ״א קָרֵב) תְּשׁוּעוֹת. רֶגֶשׁ תְּשׁוּאוֹת. שָׁלֵשׁ שָׁעוֹת. הוֹשַׁע נָא: תָּחִישׁ לִתְשׁוּעוֹת. הוֹשַׁע נָא:

אֲנִי וָהוּ הוֹשִׁיעָה נָא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ אֵלִים בְּלוּד עַמֶּךָ. בְּצֵאתְךָ לִישַׁע עַמֶּךָ. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ גּוֹי וֵאלֹהִים. דְּרוּשִׁים לִישַׁע אֱלֹהִים כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ הֲמוֹן צְבָאוֹת. וְעַמָּם מַלְאֲכֵי צְבָאוֹת. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ זַכִּים מִבֵּית עֲבָדִים. הַנּוֹן בְּיָדָם מַעֲבִידִים. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ טְבוּעִים בְּצוּל גְּזָרִים. יָרַדְתָּ עִמָּם מַעֲבִירִים. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ כַּנָּה מְשׁוֹרֶרֶת וַיּוֹשַׁע. לְגוֹחָה מְצֻיֶּנֶת וַיּוֹשַׁע. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ מַאֲמַר וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם. נָקוּב וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ סוֹבְבֵי מִזְבַּח. עוֹמְסֵי עֲרָבָה לְהַקִּיף מִזְבֵּחַ. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ פְּלֵאֵי אָרוֹן כְּהֻפְשַׁע. צֵעַר פְּלֶשֶׁת בַּחֲרוֹן אַף וְנוֹשַׁע. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ קְהִלּוֹת כָּבֵלָה שָׁלַחְתָּ. רַחוּם לְמַעֲנָם שְׁלַחְתָּ. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ שְׁבוּת שִׁבְטֵי יַעֲקֹב. תָּשׁוּב וְתָשִׁיב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב. וְהוֹשִׁיעָה נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ שׁוֹמְרֵי מִצְוֹת וְחוֹבֵי יְשׁוּעוֹת אֵל לְמוֹשָׁעוֹת וְהוֹשִׁיעָה נָא:

אֲנִי וָהוּ הוֹשִׁיעָה נָא:

הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד הָעוֹלָם: וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְיָ קְרוֹבִים אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלַיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ: לְמַעַן דַּעַת כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד: ק״ש

לשכת אוֹם נְצוּרָה כְּבָבַת. בּוֹנֶנֶת בְּדַת נָפֶשׁ מִשְׁיֹבַת. גּוֹמֶרֶת הֲלָכוֹת שַׁבָּת. דּוֹרֶשֶׁת מַשְׁאַת שַׁבָּת. הַקּוֹבַעַת אַלְפַּיִם תְּחוּם שַׁבָּת. וּמְשִׁיבַת רֶגֶל מִשַּׁבָּת. זָכוֹר וְשָׁמוֹר מְקַיֶּמֶת בַּשַּׁבָּת. חָשָׁה לְמַהֵר בִּיצַת שַׁבָּת. טוֹרַחַת כֹּל מִשְׁשָׁה לַשַּׁבָּת. יוֹשֶׁבֶת וּמַמְתֶּנֶת עַד כְּלוֹת שַׁבָּת. כָּבוֹד וָעוֹנֶג קוֹרֵאָה לַשַּׁבָּת.

לְבוּשׁ וּכְסוּת מְהַלֶּכֶת בַּשַּׁבָּת. מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה מְכִינָה לַשַּׁבָּת. נוֹעַם מְנָדִים מַנְעֶמֶת לַשַּׁבָּת. סְעוּדוֹת שָׁלֹשׁ מְקַיֶּמֶת בַּשַּׁבָּת. עַל שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת בּוֹצַעַת בַּשַּׁבָּת. פּוֹרֶסֶת אַרְבַּע רְשׁוּיוֹת בַּשַּׁבָּת. צִוּוּי הַדְּלָקַת נֵר מַדְלֶקֶת בַּשַּׁבָּת. קִדּוּשׁ הַיּוֹם מְקַדֶּשֶׁת בַּשַּׁבָּת. רֶגֶן שֶׁבַע מְפַלֶּלֶת בַּשַּׁבָּת. שִׁבְעָה בַדַּת קוֹרֵאָה בַּשַּׁבָּת. תַּנְהֵילָנָה לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת. הוֹשַׁע נָא:

אֲנִי וָהוּ הוֹשִׁיעָה נָא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ אָדָם יְצִיר כַּפֶּיךָ לְגוֹנְנָה. בְּשַׁבַּת קֹדֶשׁ הִמְצָאתוֹ כְּוֹפֶר וַהֲנִינָה. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ גּוֹי מְצֻיָּן מֻקָּנִים חוֹפֶשׁ. דֵּעָה כִּוְנוּ לָבוּר שְׁבִיתִי לְנוֹפֶשׁ. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ הָעָם נִהַגְתָּ כַּצֹּאן לְהַנְחוֹת. וְחוֹק שַׂמְתָּ בְּמָרָה עַל מֵי מְנוּחוֹת. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ זְבוּדֶיךָ בְּמִדְבַּר סִין בַּמַּחֲנֶה. חָכְמוּ וְלָקְטוּ בַּשִּׁשִּׁי לֶחֶם מִשְׁנֶה. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ טִפּוּלֶיךָ הוֹרוּ הַכָּנָה בְּמַדְעָם. יִשַּׁר כֹּחָם וְהוֹדָה לָמוֹ רוֹעָם. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ כֻּלְּכָלוּ בְּעוֹנֶג מָן הַמִּשְׁמָר. לֹא הָפַךְ עֵינוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ מִשְׁפְּטֵי מִשְׁאַת שַׁבָּת גָּמָרוּ. נָחוּ וְשָׁבְתוּ רְשׁוּיוֹת וּתְחוּמִים שָׁמָרוּ. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ סִינַי הָשְׁמָעוּ בְּדִבּוּר רִבִּיעִי. עִנְיָן זָכוֹר וְשָׁמוֹר לְקַדֵּשׁ שְׁבִיעִי. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ פִּקְדוּ יֵרִיחוֹ שֶׁבַע לְהַקִּיף. צָרוּ עַד רִדְתָּה בַּשַּׁבָּת לְתַקִּיף. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ קְהִלָּת וְעַמּוֹ בְּבֵית עוֹלָמִים. רָצוּךְ בְּהָגְנָם שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה יָמִים. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ שָׁבִים עוֹלֵי גוֹלָה לְפִדְיוֹם. תּוֹרָתְךָ בְּקָרְאָם בְּחָג יוֹם יוֹם. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ מְשַׁמְּחֶיךָ בְּבִנְיָן שֵׁנִי הַמְּחֻדָּשׁ. נוֹטְלִין לוּלָב כָּל שִׁבְעָה בַּמִּקְדָּשׁ. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ חִבּוּט עֲרָבָה שַׁבָּת מַדְחִים. מֶרְבִּיּוֹת מוֹצָא לִיסוֹד מִזְבֵּחַ מַנִּיחִים. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ בְּרָכוֹת וַאֲרוּכוֹת וּגְבוּרוֹת מְעַלְּסִים. בַּפִּטִּירָתָן יוֹפִי לְךָ מִזְבֵּחַ מֻקָּלְסִים. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ מוֹדִים וּמְיַחֲלִים וְלֹא מְשַׁנִּים. כֻּלָּנוּ אָנוּ לְיָהּ וְעוֹגְנוּ לְיָהּ שׁוֹנִים. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ יַעֲקֹב מִתְאַבְּקֶיךָ

סוֹבְבִים בְּרַעֲנָנָה. רוֹנְנִים אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא. כֵּן הוֹשַׁע נָא:
כְּהוֹשַׁעְתָּ חֵיל זְרִיזִים מְשֻׁרָתִים בִּמְנוּחָה. קָרְבַּן שַׁבָּת כְּפוּל
עוֹלָה וּמִנְחָה. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ לְוִיֶּיךָ עַל דּוּכָנָם לְהַרְבֵּת.
אוֹמְרִים מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ
נִחוּמֶיךָ בְּמִצְוֹתֶיךָ תָּמִיד יִשְׁתַּעֲשְׁעוּן. וְרָצֵם וְהַחֲלִיצֵם בְּשׁוּבָה
וְנָחָת יִוָּשֵׁעוּן. כֵּן הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ שְׁבוּת שִׁבְטֵי יַעֲקֹב.
תָּשׁוּב וְתָשִׁיב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב. וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ שׁוֹמְרֵי מִצְוֹת. וְחוֹכֵי יְשׁוּעוֹת. אֵל לְמוֹשָׁעוֹת.
וְהוֹשִׁיעָה נָּא. אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא: הושיעה את עמך וכו׳

להושענא רבה

בק״ק אומריס בהוספת רבה הושענות אלו על הסדר שנדפס כאן: למען אמתך. אבן שתיה. אום אני חומה. אדון המושיע. אדם ובהמה. אדמה מארר. למען איתן. כהושעת אלים. ואח״כ אומריס תתננו וכל ההוספות כמו שנדפס כאן:

אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא:

תִּתְּנֵנוּ לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה. תְּשִׁיבֵנוּ אֶל הַחֶבֶל וְאֶל הַנַּחֲלָה.
תְּרוֹמְמֵנוּ לְמַעְלָה רָמָעְלָה. תְּקַרְבֵּנוּ לְבֵית הַתְּפִלָּה. תַּצִּיבֵנוּ
כְּעֵין עַל פַּלְגֵי מַיִם שְׁתוּלָה. תִּפְדֵּנוּ מִכָּל נֶגַע וּמַחֲלָה. תְּעַטְּרֵנוּ
בְּאַהֲבָה כְּלוּלָה. תְּשַׂמְּחֵנוּ בְּבֵית הַתְּפִלָּה. תְּנַחֲלֵנוּ עַל מֵי
מְנוּחוֹת סֻלָּה. תְּמַלְּאֵנוּ חָכְמָה וְשִׂכְלָה. תַּלְבִּישֵׁנוּ עֹז וּגְדֻלָּה.
תַּכְתִּירֵנוּ בְּכֶתֶר כְּלוּלָה. תְּיַשְּׁרֵנוּ בְּאֹרַח סְלוּלָה. תִּטָּעֵנוּ
בְּיוֹשֶׁר מְסִלָּה. תְּחָנְּנוּ בְּרַחֲמִים וּבְחֶמְלָה. תַּזְכִּירֵנוּ בְּמִי זֹאת
עוֹלָה. תּוֹשִׁיעֵנוּ לֶקֶן הַגְּאֻלָּה. תְּהַדְּרֵנוּ בְּזִיו הַמּוּלָה. תַּדְבִּיקֵנוּ
בָּאֵזוֹר הַתּוּלָה. תְּגַדְּלֵנוּ בְּיָד הַגְּדוֹלָה. תְּבִיאֵנוּ לְבֵיתְךָ בְּרִנָּה
וְצָהֳלָה. תְּאַדְּרֵנוּ בִּישֵׁע וְגִילָה. תְּאַמְּצֵנוּ בְּרֶוַח וְהַצָּלָה. תְּלַבְּבֵנוּ
בְּבִנְיַן עִירְךָ כְּבַתְּחִלָּה. תְּעוֹרְרֵנוּ לְצִיּוֹן בְּשִׂכְלוּלָה. תְּזַכְּנוּ
בְּנִבְנָתָה הָעִיר עַל תִּלָּהּ. תַּרְבִּיצֵנוּ בְּשָׂשׂוֹן וְגִילָה. הוֹשַׁע נָא:
תְּחַזְּקֵנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה. הוֹשַׁע נָא:

אָנָא הוֹשִׁיעָה נָּא:

אָנָּא אֲזוֹן חִין תְּאֵבֵי יִשְׁעָךְ. בְּעַרְבֵי נַחַל לְשַׁעְשֻׁעָךְ.
וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא גְּאַל בַּת נִטְעָךְ. דּוּמָה בְּטַאטְאָךְ. וְהוֹשִׁיעָה
נָּא: אָנָּא הַבֵּט לַבְּרִית טִבְעָךְ. וּמַחֲשַׁבֵּי אֶרֶץ בְּהַטְבִּיעָךְ.
וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא זְכָר לָנוּ אָב יִדְעָךְ. הַסְּדֵךְ לָמוֹ בְּחוֹדִיעָךְ.
וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא טְהוֹרֵי לֵב בְּהַפְלִיאָךְ. יְוֹדֵעַ כִּי הוּא פְּלֵאָךְ.
וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא כַּבִּיר כֹּחַ תֵּן לָנוּ יִשְׁעָךְ. לַאֲבוֹתֵינוּ
כְּהִשְׁבָּעָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא מַלֵּא מִשְׁאֲלוֹת עַם מְשׁוּעָךְ.
נֶעֱמַד בְּהַר מוֹר כְּמוֹ שׁוּעָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא סַגֵּב אֶשְׁלֵי
נִטְעָךְ. עָרִיצִים בְּהַגִּיעָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא פְּתַח לָנוּ אוֹצְרוֹת
רִבְעָךְ. צִיָּה מֵהֶם בְּהַרְבִּיעָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא קוֹרְאֶיךָ אֶרֶץ
בְּרוֹעָךְ. רְעֵם בְּטוּב מִרְעָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אָנָּא שְׁעָרֶיךָ תָּעֵל
מִמְּשׁוֹאָךְ. תֵּל תַּרְפִּיוֹת בְּהַשִּׁיאָךְ. וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

אָנָּא אֵל נָא הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

אֵל נָא תָּעֵינוּ כְּשֶׂה אוֹבֵד. שְׁמֵנוּ מִסִּפְרְךָ אַל תְּאַבֵּד.
הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא: אֵל נָא רְעֵה אֶת צֹאן הַדַּרָגָה. קָצוּפָה
וְעָלֶיךָ הַרוּגָה. הו׳ והו׳: אֵל נָא צֹאנְךָ וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ. פְּעָלָתֶךָ
וְרַעְיָתֶךָ. הו׳ והו׳: אֵל נָא עֲנִיֵּי הַצֹּאן. שִׂיחָם עֲנֵה בְּעֵת רָצוֹן.
הו׳ והו׳: אֵל נָא נוֹשְׁאֵי לְךָ עָיִן. מִתְּקוֹמְמֶיךָ יִהְיוּ כְּאָיִן. הו׳ והו׳:
אֵל נָא לִמְנַסְּכֵי לְךָ מַיִם. בְּמִמַּעְיְנֵי הַיְשׁוּעָה יִשְׁאֲבוּן מַיִם.
הו׳ והו׳: אֵל נָא יַעֲלוּ לְצִיּוֹן מוֹשִׁיעִים. טְפוּלִים בְּךָ וּבְשִׁמְךָ
נוֹשָׁעִים. הו׳ והו׳: אֵל נָא הַמּוּן בְּנָדִים. זְעוֹם לְנַעֵר כָּל בּוֹגְדִים.
הו׳ והו׳: אֵל נָא זָכוֹר תִּזְכּוֹר. הַנִּכּוּרֵי בְּלֶהָבָה וָכוֹר. הו׳ והו׳: אֵל
נָא דּוֹרְשֶׁיךָ בְּעַנְפֵי עֲרָבוֹת. גַּעְיָם שְׁעֵה מֵעֲרָבוֹת. הו׳ והו׳: אֵל
נָא בָּרֵךְ בְּעִטּוּר שָׁנָה. אֲמָרֵי רְצֵה בְּכִלּוּלֵי בְּיוֹם הוֹשַׁעְנָא.
הוֹשַׁע נָא. וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

אָנָּא אֵל נָא הוֹשַׁע נָא. וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:

לְמַעַן תָּמִים בְּדוֹרוֹתָיו. הַנִּמְלָט בְּרוֹב צִדְקוֹתָיו. מֻצָּל
מִשֶּׁטֶף בְּבָא מַבּוּל מַיִם. לְאוֹם אֲנִי חוֹמָה. הוֹשַׁע נָא. וְהוֹשִׁיעָה
נָּא אָבִינוּ אָתָּה: לְמַעַן שָׁלֵם בְּכָל־מַעֲשִׂים. הַמְּנֻסָּה בַּעֲשָׂרָה

נסים. כְּשֶׁר מַלְאָכִים גַּם יַקָּה נָא מְעַט מַיִם. לִבְרָה כַּחַמָּה.
הו' והו' אבינו אתה: לְמַעַן רַךְ וְיָחִיד נֶחֱנַט פְּרִי לְכַאָה. זָעַק
אֵיהּ הַשָּׁה לְעוֹלָה. בְּשָׁרוּהוּ עֲבָדָיו מָצָאנוּ מַיִם. לְגוֹלָה וְסוּרָה.
הו' והו אבינו אתה: לְמַעַן קִדֵּם שְׁאֵת בְּרָכָה. הַנִּשְׁטַם וּלְשִׁמְךָ
הִבָּה. מְיַחֵם בְּמַקְלוֹת בְּשִׂמְחוֹת הַמַּיִם. לְדַמְתָּה לְתָמָר. הו'
והו' אבינו אתה: לְמַעַן צַדִּיק הֱיוֹת לְךָ לְכֹהֵן. כְּהָתָן פְּאֵר יְכַהֵן.
מְנֻפָּה בְּמַסָּה בְּמֵי מְרִיבַת מַיִם. לְהָהָר הַטּוֹב. הו' והו' אבינו
אתה: לְמַעַן פּוֹאֵר הֱיוֹת גְּבִיר לְאַחָיו. יְהוּדָה אֲשֶׁר גָּבַר בְּאַחָיו.
מִסְפַּר רוּבַע מִדָּלְיָו יַזַּל מַיִם. לֹא לָנוּ כִּי אִם לְמַעַנְךָ. הו' והו'
אבינו אתה: לְמַעַן עָנָו מִכֹּל וְנֶאֱמָן. אֲשֶׁר בְּצִדְקוֹ כִּלְכֵל הַמָּן.
מָשׁוּךְ לְגוֹאֵל וּמָשׁוּי מִמַּיִם. לְזֹאת הַנִּשְׁקָפָה. הו' והו' אבינו אתה:
לְמַעַן שַׁמְתּוֹ כְּמַלְאֲכֵי מְרוֹמִים. הַלּוֹבֵשׁ אוֹרִים וְתֻמִּים. מְצֻוֶּה
לָבָא מִבַּקְדֵּשׁ בְּקִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם וּרְחִיצַת מַיִם. לְחוֹלַת אַהֲבָה.
הו' והו' אבינו אתה: לְמַעַן נְבִיאָה מְחוֹלַת מַחֲנַיִם. לְבִמְהֵי לֵב
הוּשְׁמָה עֵינַיִם. לְרַגְלָהּ רָצָה עֲלוֹת וְרֶדֶת בְּאֵר מַיִם. לְטָבוּ
אֹהָלָיו. הו' והו' אבינו אתה: לְמַעַן מְשֻׁרֶת לֹא מָשׁ מֵאֹהֶל. וְרוּחַ
הַקֹּדֶשׁ עָלָיו אֹהֶל. בְּעָבְרוֹ בַּיַּרְדֵּן נִבְרְתוּ הַמַּיִם. לְיָפָה וּבָרָה.
הו' והו' אבינו אתה: לְמַעַן לִמֵּד רְאוֹת לְטוֹבָה אוֹת. זָעַם אֵיהּ
נִפְלָאוֹת. מִצָּה טַל מִגְּזֵה מָלֵא הַסֶּפֶל מַיִם. לְכִלַּת לְבָנוֹן. הו'
והו' אבינו אתה: לְמַעַן כְּלוּלֵי עֲשׂוֹת מִלְּחַמְתֶּךָ. אֲשֶׁר בְּיָדָם תַּתָּה
יְשׁוּעָתֶךָ צְרוּפֵי מִגּוֹי בְּלָקָם בְּיָדָם מַיִם. לְלֹא בָגְדוּ בָךְ. הו'
והו' אבינו אתה: לְמַעַן יָחִיד צוֹרְרִים דָּשׁ. אֲשֶׁר מֵרֶחֶם לְנָזִיר
הֻקְדַּשׁ. מִמַּכְתֵּשׁ לְחִי הִבְקַעְתָּ לוֹ מַיִם. לְמַעַן שֵׁם קָדְשֶׁךָ.
הו' והו' אבינו אתה: לְמַעַן טוֹב הוֹלֵךְ וְגָדֵל. אֲשֶׁר מֵעָשֹׂה עֵדָה
חִדֵּל. בְּשׁוּב עָם מְחֻטָּא צָו שְׁאָב־מַיִם. לְנָאוָה בִּירוּשָׁלַיִם.
הו' והו' אבינו אתה: לְמַעַן חַיָּךְ מְבַרְבֵּר בְּשִׁיר. הַמְלַמֵּד תּוֹרָה
בְּכֶל־כְּלִי שִׁיר. מְנַסֵּךְ לְפָנָיו כְּתָאֵב שְׁתוֹת מַיִם. לְשָׁמוּ בָךְ
סְבָרָם. הו' והו' אבינו אתה: לְמַעַן זָךְ עָלָה בְסִעָרָה. הַמְכַנֵּא
וּמֵשִׁיב עֶבְרָה. לְפִלּוּלוֹ יָרְדָה אֵשׁ וְלַחֲבָה עָפָר וּמַיִם. לְעֵינֶיהָ

בְּרֵכוֹת. הו׳ והו׳ אבינו אתה: לְמַעַן וְשֹׁרֶת בֶּאֱמֶת לְרַבּוֹ. פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחוֹ נֶאֱצַל בּוֹ. בְּמַהֲתוֹ מְנַגֵּן נִתְמַלְּאוּ גֵבִים מַיִם. לְפָצוּ מִי כָמָהּ. הו׳ והו׳ אבינו אתה: לְמַעַן הַרְהֵר עֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ. הַמַּבְרִיז תְּשׁוּבָה לְצֹאנֶךָ. אָז בְּבֹא מְחָרֵף סָתַם עֵינוֹת מַיִם. לְצִיּוֹן מִכְלַל יֹפִי. הו׳ והו׳ אבינו אתה: לְמַעַן דְּרָשׁוּךָ בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה. וְסוֹדְךָ לָמוֹ גִלָּה. בְּלִי לְהִתְגָּאֵל דָּרְשׁוּ זֵרְעוֹנִים וּמַיִם. לְהוֹרְאֶיךָ בַּצָּר. הו׳ והו׳ אבינו אתה: לְמַעַן גָּמַר חָכְמָה וּבִינָה. סוֹפֵר מָהִיר מְפַלֵּשׂ אֲמָנָה. מְהַבְּמֵנוּ אֲמָרִים הַמְּשׁוּלִים בְּרַחֲבֵי מַיִם. לְרַבְּתִי עָם. הו׳ והו׳ אבינו אתה: לְמַעַן בָּאֵי לְךָ הַיּוֹם בְּכָל לֵב. שׁוֹפְכִים לְךָ שִׂיחַ בְּלֹא לֵב וָלֵב. שׁוֹאֲלִים מִמְּךָ עֹז מִטְּרוֹת מַיִם. לְשׁוֹרְרוּךָ בַּיָּם. הו׳ והו׳ אבינו אתה: לְמַעַן אוֹמְרֵי יִגְדַּל שִׁמְךָ. וְהֵם נַחֲלָתְךָ וְעַמֶּךָ. צְמֵאִים לְיֵשְׁעֲךָ כְּאֶרֶץ עִיפָה לַמַּיִם. לְתַרְתִּי לָמוֹ מְנוּחָה. הושע נא והושיעה נא אבינו אתה:

הון וקהל הוֹשַׁע נָא אֵל נָא. אָנָּא הוֹשִׁיעָה נָא:
הוֹשַׁע נָא סְלַח נָא. וְהַצְלִיחָה נָא. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ:

מגיה הלולב מידו ולוקח ההוסענא ותופסה עד ההכמה:

תַּעֲנֵה אֱמוּנִים שׁוֹפְכִים לְךָ לֵב כַּמַּיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָא: לְמַעַן כָּא כָּאֵשׁ וּכַמַּיִם. גָּזַר וְנָם יַקְה נָא מְעַט מַיִם. וְהַצְלִיחָה נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ: תַּעֲנֵה דְגָלִים גָּזוּ גִזְרֵי מַיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָא: לְמַעַן הַנֶּעֱקָד בְּשַׁעַר הַשָּׁמַיִם. וְשָׁב וְהָפַר בְּאֵרוֹת מַיִם. וְהַצְלִיחָה נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ: תַּעֲנֵה זַבִּים הוֹנִים עֲלֵי מַיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָא: לְמַעַן הָלַךְ מְפַצֵּל מַקְלוֹת בְּשִׁבְרָתוֹת הַמַּיִם. טָעַן וְגָל אֶבֶן מִבְּאֵר מַיִם. וְהַצְלִיחָה נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ: תַּעֲנֵה יְדִידִים נוֹחֲלֵי דָת מְשׁוּלַת מַיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָא: לְמַעַן בָּרוּ בְּמִשְׁעֲנוֹתָם מַיִם. לְהָכִין לָמוֹ וּלְצֵאֶצָאֵימוֹ מַיִם. וְהַצְלִיחָה נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ: תַּעֲנֵה מִתְהַנְּנִים בְּבִרְשִׁימוֹן עֲלֵי מַיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָא: לְמַעַן נֶאֱמַן בַּיִת מַסְפִּיק לָעָם מַיִם. חֵרַע הָדָ וַיָּזוּבוּ מַיִם. וְהַצְלִיחָה נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ: תַּעֲנֵה עוֹנִים עֲלֵי בְאֵר מַיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָא: לְמַעַן פָּקַד בְּמֵי מְרִיבַת

מַיִם. צְמֵאִים לְהַשְׁקוֹתָם מַיִם. וְהַצִּילֵהוּ נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֵזֵנוּ: תַּעֲנֶה קְדוֹשִׁים מְנַסְּכִים לְךָ מַיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָא: לְמַעַן רֹאשׁ מְשׁוֹרְרִים כְּתָאַב שְׁתוֹת מַיִם. חָלִילָה פֶּן וְנָסַךְ לְךָ מַיִם. וְהַצִּילֵהוּ נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֵזֵנוּ: תַּעֲנֶה שׁוֹאֲלִים בְּרִבּוּעַ אֶשְׁלֵי מַיִם. וְהוֹשִׁיעָה נָא: לְמַעַן תֵּל תַּלְפִּיוֹת מוֹצָא מַיִם. תִּפְתַּח אֶרֶץ וְתַרְעִיף שָׁמַיִם. וְהַצִּילֵהוּ נָא וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֵזֵנוּ:

רַחֵם־נָא קָהַל עֲדַת יְשֻׁרוּן. סֶלָה וּמְחַל עֲוֹנָם. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ:

אָז כְּעֵינֵי עֲבָדִים אֶל יַד אֲדוֹנִים. בָּאנוּ לְפָנֶיךָ נְדוֹנִים. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: גַּאֶה אֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים נִתְגָּרוּ בָנוּ מְדָנִים. דָּשׁוּנוּ וּבְעָלוּנוּ זוּלָתְךָ אֲדוֹנִים. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: הֵן נִשְׁנוּ הַיּוֹם בְּתַחֲנוּן. עָרֶיךָ רַחוּם וַחֲנוּן. וְסַפְּרוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ בְּשִׁנּוּן. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: זְבַת חָלָב וּדְבָשׁ. נָא אַל תִּיבָשׁ. הַיָּרֵת מַיִם כְּאֵבָה תֶּחְבָּשׁ. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: טָעֲנוּ בַּשְּׁמֻנָּה. בְּיַד שִׁבְעָה וּשְׁמוֹנָה. יָשָׁר צַדִּיק אֵל אֱמוּנָה. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: כָּרַתָּ בְּרִית לָאָרֶץ. עוֹד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ. לְבִלְתִּי פְּרֹץ בָּהּ פֶּרֶץ. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: מִתְהַנְּנִים עֲלֵי מַיִם. בַּעֲרָבִים עַל יִבְלֵי מַיִם. נָא זְכָר־לָמוֹ נִסּוּךְ הַמַּיִם: וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: שִׂיחִים בְּדַרְכָּךְ מַטְעָתָם. עוֹמְסִים בְּשַׁוְעָתָם. עָנֵם בְּקוֹל פְּגִיעָתָם. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת. פְּנֵה לְפִלּוּלָם שָׁעוֹת. צַדְּקֵם אֵל לְמוֹשָׁעוֹת. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ: קוֹל רַגְשָׁם תְּשַׁע. תִּפְתַּח אֶרֶץ וְיִפְרוּ יֵשַׁע. רַב לְהוֹשִׁיעַ וְלֹא הָפֵן יֶשַׁע וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ:

שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם פְּתַח. וְאוֹצָרְךָ הַטּוֹב לָנוּ תִּפְתַּח. תּוֹשִׁיעֵנוּ וְרִיב אֵל תִּמְתַּח. וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ:

ש״ץ קוֹל מְבַשֵּׂר מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: והקהל חוזר

אוֹמֵן יֵשַׁעַה בָּא. קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר.

קוֹל

קוֹל בָּא בְּרִבְבוֹת כִּתִּים. לַעֲמוֹד עַל הַר הַזֵּיתִים. ס״ו : קוֹל גִּשְׁתּוֹ בַּשּׁוֹפָר־לִתְקַע. תַּחְתָּיו הַר יִבָּקַע. ס״ו : קוֹל דָּפַק וְהֵצִיץ וְזָוַדָה. וּמָשׁ חֲצִי הָהָר מִמִּזְרָח. ס״ו : קוֹל הֵקִים מְלוּל נוֹאֲמוֹ. וּבָא הוּא וְכָל־קְדוֹשָׁיו עִמּוֹ ס״ו : קוֹל וּלְכָל בָּאֵי הָעוֹלָם. בַּת קוֹל יִשָּׁמַע בָּעוֹלָם. ס״ו : קוֹל זֶרַע עֲמוּסֵי רַחֲמוֹ. נוֹלָדוּ כְּיֶלֶד מִמְּעֵי אִמּוֹ. ס״ו : קוֹל חָלָה וְיָלְדָה מִי זֹאת. מִי שָׁמַע כָּזֹאת. ס״ו : קוֹל טָהוֹר פֹּעֵל כָּל־אֵלֶּה. וּמִי רָאָה כָּאֵלֶּה. ס״ו : קוֹל יֵשַׁע וּזְמַן הוּחָד. הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד. ס״ו : קוֹל כַּבִּיר רוֹם וָתַחַת. אִם יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת. ס״ו : קוֹל לְעֵת יִגָּאֵל עַמּוֹ נָאוֹר. וְהָיָה לְעֵת עֶרֶב יִהְיֶה אוֹר. ס״ו : קוֹל מוֹשִׁיעִים יַעֲלוּ לְהַר צִיּוֹן. כִּי־חָלָה גַּם יָלְדָה צִיּוֹן. ס״ו : קוֹל נִשְׁמַע בְּכָל גְּבוּלֵךְ. הַרְחִיבִי מְקוֹם אָהֳלֵךְ. ס״ו : קוֹל שִׂימִי עַד דַּמֶּשֶׂק מִשְׁבְּנוֹתַיִךְ. קַבְּלִי בָנַיִךְ וּבְנוֹתַיִךְ. ס״ו : קוֹל עַלְזִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן. כִּי קָמוּ יְשֵׁנֵי חֶבְרוֹן. ס״ו : קוֹל פְּנוּ אֵלַי וְהִוָּשְׁעוּ. הַיּוֹם אִם בְּקוֹלִי תִשְׁמָעוּ. ס״ו : קוֹל צָמַח אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ. הוּא דָוִד בְּעַצְמוֹ. ס״ו : קוֹל קוּמוּ בְּפוּשֵׁי עָפָר. הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שׁוֹכְנֵי עָפָר. ס״ו : קוֹל רַבָּתִי עָם בְּהַמְלִיכוֹ. מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ. ס״ו : קוֹל שֵׁם רְשָׁעִים לְהַאֲבִיד. עֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד. ס״ו : קוֹל תְּנָה יְשׁוּעוֹת לְעַם עוֹלָם. לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ־עַד עוֹלָם. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר :

נ״פ קוֹל מְבַשֵּׂר מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר :

יחכום הערכה על הקרקע לוקח ולא יהיו בערכה רק ה׳ כדיס לא פחות ולא יותר. ולא יחכום רק ה׳ חכמות ולא יותר והוא ע״פ סוד :

אחר חכמת הערכה יאמר תהנה זו :

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו הבוחר בנביאים טובים ובמנהיגים הטובים שתקבל ברחמים וברצון את תפלתנו והקשיבנו וזכר לנו זכות שבעת תמימיך. וחסיר מחיצת הברזל המפסקת בינינו ובינך ואזנך שועתנו. תחיה לנו החתימה. חולה ארץ על כימה. וחתמנו בספר חיים טובים. והיום הזה תתן כשכינת עזך חמש גבורות מנוחקות על ידי חכיטת ערבה מנהג נביאיך הקדושים. ותחזור האהבה בינינו ותנשקנו מנשיקות פיך מסחקת כל הגבורות וכל הרינין. ותאיר לשכינת עזך בשם [זר ה״א וא״ו] שהוא טל אורות טלך ומשם תשפיע שפע לעבדך [סב״פ] המהנסל לפניך מחילה שתאריך ימיו ותמחול לחטאיו ועונותיו ופשעיו והפשוט ימינך ידך לקבלו בהשובה שלמה לפניך ואוצרך הטוב תפתח להשביע מים נפש שוקקה כמו שבתוב יפתח יי לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך. אמן: הושיעה את עמך וכו׳ :

אחר תפלת ערבית קודם ההקפות הס"ץ והצבור אומרים בניגון פסוקים אלו:

אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ:
לַעֲשׂוֹת נִפְלָאוֹת גְּדוֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אֵין כָּמוֹךָ
בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ
בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבוֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: יְהִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ
עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבוֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ: וְאִמְרוּ
הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם
קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם
וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: וְיִהְיוּ נָא
אֲמָרַי לְרָצוֹן לִפְנֵי אֲדוֹן כֹּל: וַיְהִי בִּנְסוֹעַ הָאָרוֹן וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה קוּמָה יְיָ וְיָפוּצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנוּסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: קוּמָה
יְיָ לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ
יְרַנְּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: וְאָמַר
בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה. קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ. זֶה יְיָ קִוִּינוּ
לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים
וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יְיָ
מִירוּשָׁלָיִם:

אב הרחמים הטיבה ברצונך את ציון. תבנה חומות ירושלים: כי בך לבד
בטחנו מלך אל רם ונשא אדון עולמים:

אח"כ מוציאין כל הס"ת שבהיכל ומסבבין המגדל ז"פ ואומרים זה:

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא. אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָּא: אָנָּא יְיָ עֲנֵנוּ
בְּיוֹם קָרְאֵנוּ: אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת הוֹשִׁיעָה נָּא. בּוֹחֵן לְבָבוֹת
הַצְלִיחָה נָּא: גּוֹאֵל חָזָק עֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרְאֵנוּ:
דּוֹבֵר צְדָקוֹת הוֹשִׁיעָה נָּא. הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ הַצְלִיחָה נָּא.
וָתִיק וָחָסִיד עֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרְאֵנוּ:
זַךְ וְיָשָׁר הוֹשִׁיעָה נָּא. חוֹמֵל דַּלִּים הַצְלִיחָה נָּא. טוֹב
וּמֵטִיב עֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרְאֵנוּ:
יוֹדֵעַ מַחֲשָׁבוֹת הוֹשִׁיעָה נָּא. כַּבִּיר וְנָאוֹר הַצְלִיחָה נָּא.
לוֹבֵשׁ צְדָקוֹת עֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרְאֵנוּ:

מֶלֶךְ עוֹלָמִים הוֹשִׁיעָה נָּא. נָאוֹר וְאַדִּיר הַצִּילֵהָ נָא.
סוֹמֵךְ נוֹפְלִים עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

עוֹזֵר דַּלִּים הוֹשִׁיעָה נָּא. פּוֹדֶה וּמַצִּיל הַצִּילֵהָ נָא. צוּר
עוֹלָמִים עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

קָדוֹשׁ וְנוֹרָא הוֹשִׁיעָה נָּא. רַחוּם וְחַנּוּן הַצִּילֵהָ נָא.
שׁוֹמֵר הַבְּרִית עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

תּוֹמֵךְ תְּמִימִים הוֹשִׁיעָה נָּא. תַּקִּיף לָעַד הַצִּילֵהָ נָא.
תָּמִים בְּמַעֲשָׂיו עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

שמע ישראל. גדלו. ומגן על הכל. ומכניסים כל הס"ת להיכל רק יפתיר ס"ת מהל
קורין נ' נגרי כפ' ברכה וכסחרית מסיירין נ' ס"ת כמ' קורין וזאת הברכה וכו' בראשית
וכו' כפטיר ומה"כ מנגיהין הס"ת ומתחיל החזן שישו ושמחו:

שִׂישׂוּ וְשַׂמְּחוּ בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. וּתְנוּ כָבוֹד לַתּוֹרָה. כִּי טוֹב
סַחְרָהּ מִכֶּסֶף סְחוֹרָה. מִפָּז וּמִפְּנִינִים יָקָרָה: נָגִיל וְנָשִׂישׂ בְּזֹאת
הַתּוֹרָה. כִּי הִיא לָנוּ עוֹז וְאוֹרָה: אֲהַלְלָה אֱלֹהַי וְאֶשְׂמְחָה בוֹ.
וְאָשִׂימָה תִקְוָתִי בּוֹ. אֲהוֹדֶנּוּ בְּסוֹד עַם קְרוֹבוֹ. אֱלֹהֵי צוּרִי
אֶחֱסֶה בּוֹ: נגיל בְּכָל לֵב אֲרַנֵּן צִדְקוֹתֶיךָ. וַאֲסַפְּרָה תְּהִלָּתֶךָ.
בְּשָׂשׂוֹן הַשִּׂיבֵנוּ לְבֵיתֶךָ. עַל הַסִּדְרָךְ וְעַל אַמִּתֶּךָ: נגיל

הִתְחַבְּצוּ מַלְאָכִים זֶה אֶל זֶה. זֶה לְקַבֵּל זֶה. וְאָמַר זֶה לָזֶה.
מִי הוּא זֶה וְאֵי זֶה הוּא. מְאַחֵז פְּנֵי כִסֵּא. פָּרְשׂוּ עָלָיו עֲנָנוֹ.
מִי עָלָה לַמָּרוֹם. מִי עָלָה לַמָּרוֹם. מִי עָלָה לַמָּרוֹם. וְהוֹרִיד
עוֹז מִבְּטְחָה: התקבצו מֹשֶׁה עָלָה לַמָּרוֹם. מֹשֶׁה עָלָה לַמָּרוֹם.
מֹשֶׁה עָלָה לַמָּרוֹם. וְהוּא הוֹרִיד עוֹז מִבְּטְחָה: התקבצו

אָגִיל וְאֶשְׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. בֹּא יָבֹא צֶמַח בְּשִׂמְחַת
תּוֹרָה. תּוֹרָה הִיא עֵץ חַיִּים לְכֻלָּם חַיִּים כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים.
אַבְרָהָם שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. יִצְחָק שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה.
יַעֲקֹב שָׂמַח בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה. מֹשֶׁה אַהֲרֹן שָׂמְחוּ בְּשִׂמְחַת
תּוֹרָה. אֵלִיָּהוּ שְׁמוּאֵל דָּוִד שְׁלֹמֹה שָׂמְחוּ בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה.
תּוֹרָה הִיא עֵץ חַיִּים: לְכֻלָּם חַיִּים. כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים:
אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל. אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל. אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל. אֲשֶׁר
בָּחַר בָּכֶם אֵל. וְהִנְחִילְכֶם הַתּוֹרָה מִמִּדְבַּר (נ"א מִסִּינַי) מַתָּנָה:

סדר רב עמרם השלם

סדר של סוכות

קלג. בח"ג הסוכו"ת ערבי"ת שחרי"ת ומנח"ה אומ"ר אבות וגבורות וקדושת השם. ואומר אתה בחרתנו מכל העמים (א) [ויום הג הסוכות הזה זמן שמחתנו מקרא קדש] זכר ליציאת מצרים כו'. (ב) והשיאנו ה' אלהינו כו' בא"י מקדש ישראל והזמנים. רצה, ומודים, ושים שלום. ואומר יתגדל, והולכין לבתיהם. ונכנסין בסוכה ואוכלין (ג) [בסוכה.]

והייב כל בר ישראל לעשות סוכה לעצמו. ולברך: בא"י אמ"ה אקב"ו שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה. (ד) [ולברך] ברוך אתה ה' אמ"ה אקב"ו לישב בסוכה. [דתנו רבנן, [סוכה מ"ו] העושה סוכה לעצמו אומר ברוך שהחיינו. נכנס לישב בה אומר ברוך אקב"ו לישב בסוכה.] **א.]** בכל פעם ופעם, (ה) אלא כיון שאין לה קבע אלא בישיבה בסעודה ויש קדוש וכוס וסעודה לפניו, סודרן על הכוס. ומנין שעל הכוס סודרן, שכך אמרו חכמים [סוכה י"ו] [רב אמר] סוכה ואח"כ זמן. ורבא בר הנא זמן ואח"כ סוכה. **ב.]** והלכתא (ו) [זמן] ואה"כ (ז) [סוכה] וזמן על כוס של קדוש היום סודרי. וכן מקדשין על הכוס: אומר, בא"י אמ"ה בורא פרי הגפן, בא"י אמ"ה אשר בחר בנו מכל עם, ורוממנו מכל לשון, וקדשנו במצותיו, ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה, וחגים וזמנים לששון, את יום חג הסוכות הזה זמן

שנוי נוסחאות והגהות

קלג. (א) „עד". (ב) „או"א ויעלה ויבא". (ג) „ושותין בה". (ד) בכח"י א „נכנס לישב בה אומר". (ה) „צריך לברך" (ו) „סוכה". (ז) „זמן".

מנין האלף

קלג. א.] בכל פעם ופעם צריך לברך, אלא כיון שאין לה קבע אלא בישיבה בסעודה כו'. הרי"ן ניחות וכן הרא"ם מביאים מ"ם רב האי „מנהג ידוע שמברך כ"ו שנכנס, בין לסוכה של עצמו או של חבירו, בין סועד ובין אינו סועד". וכ"כ הרי"ף ורמב"ם, אבל ממ"ם רבינו שאין לה קבע אלא בישיבה בסעודה סודרן על הכוס, משמע דבלא קביעות סעודה אין לברך. ולכאורה נראה מזה דס"ל לרבינו כר"ת. וכן משמע דברי הק"נ פ' לולב וערבה אות מ'. אך כי נדייק שם בלשון הרא"ם שכתב אחר דבר מר זמנא שכתב בלשון רבינו: ואע"פ שנכנס בה צריך לברך כיון שאין לה קבע כו' סודרן על הכוס. „ורבינו מאיר והעם לא נהגו כן. כי רגילין שאין מברכין אלא דוקא בשעת אכילה". משמע דר"ל ורבינו לא ס"ל כר"ת ומנהג העם. אלא ס"ל דבמקום שיש סעודה לפניו מסתבר לסדרן כלם על הכוס והסעודה, אבל איה"כ שאם נכנס בה גם לשינה ושיול מחויב לברך אפילו לא פערתו סעודה לפניו. וכן משמע לענ"ד ממה שדקדק לכתוב „ויש קידוש וכוס וסעודה לפניו". וזה ברור:

ב.] והלכתא סוכה ואח"כ זמן. כן צריך להיות. וכן זכר רבינו בסדר הקידוש לקמן. ומה שאמר רבינו „וזמן על כוס של קידוש היום הוא סודר". נלע"ד דרצה להשמיענו בזה דין אחר דאפי' כשא"צ לברך זמן על מצות סוכה. כגון בסוכה שעשויה ועומדת, שגינו כלפ מ"ו דמ"מ צריך לברך שאים לבשיבתם ליבש. בה משום דאין הזמן אלא בשביל מועד. או כיום שני דסוכות שבוב א"צ זמן בשביל סוכה עצמה אלא משום ספיקא דיומא דמועד, והא דיברך אז זמן חחלה ואח"כ סוכה, כיון דסוכה א"צ זמן. וכך היא באמת שיטת הרא"ם דפ' לולב וערבה סי' ד' שלא יפסיק בין קידוש לזמן. וכ"כ המור סי'

(ח) זמן שמחתנו באהבה מקרא קדש זכר ליצי"מ, כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים, ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו. בא"י מקדש ישראל והזמנים. בא"י אמ"ה אקב"ו לישב בסוכה. [בא"י אמ"ה] שהחיינו [וקימנו והגיענו לזמן הזה.] בברכת המזון מזכיר בבונה ירושלם [אלהינו ואלהי אבותינו] יעלה ויבא.

קלד. ובשחרית הולכין לבתי כנסיות ומתפללים כתפלת ערבית. ולאחר שמתפללים מברכין בא"י אמ"ה אקב"ו על נטילת לולב.

ואח"כ מברכין בא"י אמ"ה אקב"ו לנטור את ההלל. **ואם** יבא חג הסוכות בשבת אין נוטלין את הלולב. **ג.] נזרה שמא יוציא** (א) לרשות הרבים וילך אצל בקי (ב) להוציא ידי חובתו, והיינו טעמא דלולב, והיינו טעמא דשופר והיינו דמגילה. **ד.] ומנענעים** את הלולב בהודו לה' תחלה וסוף, ובאנא ה' הושיעה נא. ומוליך ומביא ומעלה ומוריד. ואמר רחב"א אר"י מוליך ומביא למי שהרוחות שלו, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו. ואמר רבא

שנוי נוסחאות והגהות — מנן האלף

(ח.) „אח יום טוב מקרא קדש הזה".

קלד. (א) יוציאנו בידו". (ב) „לצאת בו". עם

תרס"ח. אבל רבינו ס"ל דאינו כן. דסוכה דאינה חיובא דיומא עדיף להקדים. וכן איתא בגמ' דף כ"ו רב אמר סוכה ואח"כ זמן חיובא דיומא עדיף, והפסק לא הוי דכן מצינו „בהבדלה שאומר יקנה"ז אע"ג דזמן לא קאי אהבדלה. ומה שחילק הרא"ש בין זמן דסוכה להבדלה כתב הב"ח דלא משמע כן לפי פסמות לשון הגמ' וכ"כ הראבי"ה וכ"ד רבינו. דסוכה לעולם קודמת דהיא חיובא דיומא. ואפי' בשעה שסוכה לא בני זמן. לא הויא הפסק דזמן על כוס של קדוש היום הוא חוזר, והרש"ה בהגהותיו לספר התניא הביא ראיה מירושלמי ברכות פרק ה' דחשיב רב הבדלה סוכה וזמן. וכיון דסוכות לא איקלע באל"ו א"כ ליכא הבדלה כיום א' דסוכות. וע"כ דגם ביום ב' נמי סוכה ואח"כ זמן. אבל יש לדחות לדברת הרא"ש שמחלק בין יום ראשון לשני ע"כ צריך לפרש גם בבבלי [סוכה דף כ"ו] דהאי דאמר רב והלכתא כוותיה דסוכה ואח"כ זמן, דחיובא דיומא עדיף, מיירי רק בלא בדך זמן בשעת עשיה וזה עיקר הטעם, ודלא כפירש"י שם. א"כ הך דירושלמי בהא דחשיב רב הבדלה סוכה וזמן. נמי אפשר לפרש דמיירי בלא בדך זמן ביום א'. ואפשר עוד דבזמנו של רב שקדמו אז ע"פ הראיה אפשר דמקלע גם יום ראשון באל"ו:

קלד. ג.] נזרה שמא יוציאנו בידו לרשות הרבים. חסר כאן וע"ל בלשון הגמרא „ויעבירנו ד' אמות" ברשות הרבים. ואולי כיון דבינו במתק לשונו למ"ש רש"י בשם' סוכה דף מ"ג דהוי מצי לאימר ויוציא מר"ה לרה"י. אלא מטוס דברוב עניינים יש לחוש להעברת ד"א ולא לחוש להוצאה. כגון אם מונח בכרמלית או קרפף או ניחה דליתא להוצאה דאורייתא אבל יש איסור העברה. ולשון רבינו שמא יוציאנו בידו לר"ה כולל הכל כל מקום לפי מה שיש לחוש בו. דבשמוציאו מביתו לר"ה יש חיוב גם בלי ד"א. ומה שדקדק רבינו לכתוב „להוציא ידי חובתו", אע"ג דמדאנהי נפיק ביה. רמז למ"ש רש"י „שילך אצל בקי ללמוד נענועו או ברכתו". ומשמע דבלי נענוע לא נגמר המצוה לגמרי עדיין. וכ"ה בתשובת גאוני מזרח בשם רב אמת גאון „למה מוציאין אותו לביה"כ כדי לגמור מצותו כיצד" כו' כך מנהגן של אנשי ירושלים כו'. ופתוס' סוכה ל"מ ד"ה עובר לעשייתן:

ד.] ומנענעין את הלולב בהודו כו' אם שלא בשעת התפלה אפלו מברך עליו ומנענע כו'. מסדור לשון הרב רבינו ז"ל משמע לי דס"ל שלא כדעת בעל העיטור שכתב בהלי לולב דאמה דשניו סוכה ל"ז ע"ב היכן היו מנענעין בהודו כו'

רבא לולב בימין אתרוג בשמאל. מ"ט האי תלתא מצותא והאי חדא מצוה. ואמר רבא הדם של מצוה אסור להריח בו, אתרוג של מצוה מותר להריח בו.

והכי אמר רב פלטוי בר אביי ראש ישיבה. מי שנוטל לולב לצאת בו חייב לברך (ג) על נטילתו. שהלבה רווחת היא כל המצות כלן אדם מברך עליהם קודם לעשייתן. חוץ (ד) [מטבילה]. ולענין נענוע, אם שלא בשעת התפלה נטלו, מברך עליו ומנענע ומהזירו למקומו. ואם רצה לעשות באנשי ירושלם יישר (כחו). כדתניא (ה) [א"ר אלעזר ב"ר צדוק] כך מנהגן של אנשי ירושלם, אדם יוצא לביהכ"נ ולולבו בידו, קורא ק"ש ולולבו בידו, מתפלל ולולבו בידו, קורא את ההלל ולולבו בידו, עמד לקרות בתורה ולישא את כפיו מניחו ע"ג קרקע. לבקר חולים ולנהם אבלים [לולבו בידו, נכנס לביהמ"ד] משגרו ביד בנו, ביד עבדו, ביד שלוחו. ללמדך כמה היו זריזין במצות.

קרה. ה.] ובמוסף מוציאין ס"ת וקורין ביום ראשון [וביום שני] שור או בשב או עז. ומפטיר קורא ובחמשה עשר יום לחודש השביעי

מנן האלף

שנוי נוסחאות והגהות

(ג) „עם". (ד) „מטבילת הגר". (ה) „א"ר יהודה בה"ג בכ"י ב"מ". ותיבת בר צדוק ליתא התם.

מדלא מדכר נענוע דברכה ס"מ עיקר נענוע בהלל היא, ע"כ. מלא מי שאין לו לולב בהלל מנענע בברכה. וכדתניא הסכים לצאת לדרך מביאין לו לולב ומנענע כו'. מלמא מע"ג דעיקר נענוע בהלל מ"מ גם בשעת הברכה מצוה לנענע. וכ"כ המרדכי בשם הערוך והמלפסי. והכי אמר רבי מירו' ר"מ בר יעקב ממטי לי' ומנענע כל מברך עליה. וכן בתלמודין דף ל"ח „ראבי"ו ממטי ומייתי [פרש" הוליך והביא] ואמר נירא בעיני' דשמא. ולאו מלתא היא דאתי לאינרוי בי" עכ"ל. מלמא בשעת ברכה הי' מנענע. דאי בהלל לא הי' מפסיק. וכן הוכיחו התוס' דף ל"ז. מקמן היודע לנענע חייב בלולב. משמע דמנענע בברכה מע"פ שאינו יודע לקרות הלל. מכל מ"מ עיקר הנענוע בהלל הוא. ודלא כראבי"ה המובא בר"מ"ם דבהלל מ"ל רק נענוע בעלמא, וכ"כ הכ"י דסוגיין דעלמא דלא כוותי'. ונם המור השמיט את דבריו ע"ם סי' תרכ"ח. וכזה יתבאר לנו סדר דברי רבינו, שכתב תחילה עיקר דין המצוה, מקום הנענוע בהילו, וכאמה, וסדר לקיחתו לולב בימין ואתרוג בשמאל. ובלא להריח בהדם. והדר כתב ענין הברכה בשם ר' פלטוי שאם נטלו שלא בשעת התפלה מברך ומנענע. ומשמע מזה שאם הביאו לו במקום שאסור לברך כמו באמצע הלל דהוי הפסק [דבין הפרקים שבהלל יכול לברך נ"כ כמו"ם בח"מ כלל קמ"ז] מ"מ מחויב לטלו בזמן עיקר המצוה ולנענע. מע"פ שאינו מברך. ואפשר דיכול לברך גם אח"כ לדעתו של רבינו כ"ז שלא הגיה הלולב מידו, שהמצוה מוסכת כ"ז שעוסק בה וכדאמרינן קורא הלל ולולבו בידו, לבקר חולים כו' ולולבו בידו. וירמה מזה שאם הביאו לו לולב בשעת הלל שיכול לקיים הנענועים עם הלבור. אין לו לדחות המצוה מע"פ שאינו יכול לברך עליו מקמי למצוה, ול"ע בזה:

ומ"ש רבינו מוליך ומביא למי שהרוחות [בגמ' הגרסא למי שמרבע רוחות] שלו, מעלה ומוריד למי כו', קמ"ל בזה שהולכה וההבאה הוא לד' רוחות. וכפרש"י „כך מרמה בהגפתו", ולאמי למתני במערבא כדי לעצור רוחות ומלגיס רעים לא בשמע עדיין ענין ההולכה והובאה. ולכן השמיט זאת:

קרה. ה.] ובמוסף מוציאין ס"ת וקורין שור או כשב. כו'. גמ' מגילה דף ל"ח

השביעי עד סוף פסקא. ומפטיר ביום הראשון בזכריה הנה יום בא לה׳ עד סוף פסקא. וביום השני קורא (ח) כדאתמול. ומפטיר ותשלם המלאכה עד ובידו מלא. (ב) [וזאת ההפטרה היא במלכים.] ואומר אשרי יושבי ביתך. ועומדי״ן בתפל״ת (ג) אבו״ת ונבורו״ת וקדושת הש״ם. ואומר אתה בחרתנו מכל העמים עד זכר ליציאת מצרים. (ד) מפני חטאינו גלינו מארצנו כמו בפסח (ה) עד כמו שכתבת עלינו בתורתך ע״י משה עבדך. [ובחמשה עשר יום לחודש השביעי מקרא קדש ונו׳ עד כהלכתן. אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן רחם עלינו. והשיאנו. ואומר עבודה והודאה (ו) ושים שלום. (ז) ותפלת יו״ט שני כמו יו״ט ראשון.

קלו. וכל ימי חולו של מועד ערבית ושחרית ומנחה מתפללים שמונה עשרה כדרך כל השנה [כלה] ואומר בעבודה אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא. (ח) וקורין בקרבנות החג ארבעה בני אדם אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם. (ב) [ובאיזה צד] קורין בקרבנות החג (ג) [ביו״ט של] ראשון של חולו של מועד שהוא יום שלישי לחג. כהן קורא וביום השני. ולוי קורא וביום השלישי, ישראל קורא וביום הרביעי. ו.] וחוזר וקורא ישראל וביום השני ענין אחד בלבד.

שנוי נוסחאות והגהות

קלה. (ח) „גם כן הכי״ כדאתמול „שור או כשב או עז, ומפטיר קורא ובחמשה עשר יום כראתמול״. (ב) „דכלכים״. (ג) „מוסף ה׳ שפתי עד ברוך מחיה המתים. כתר. לדור ודור כו׳ עד בא״י האל הקדוש׳ וכצ״ל כאן. (ד) „אלקינו וא״א׳ מפני חטאינו. (ה) בכת״י כ״ם גרים „את מוסף יום חג הסוכות, את יום טוב מקרא קדש.. (וליתא שם תיבת „הזה״.) „נעשה ונקריב׳ כו׳. וליתא שם. ובחמשה עשר יום לחודש השביעי עד כהלכתן׳ אך בנדפס העתיק „ובחמשה״ כו׳. (ו) בכת״י א „ברכת כהנים״. (ז) „עד בא״י המברך את עמו ישראל בשלום, אמן. רש״ק אומר ברכת כהנים״.

קלו (ח) „ומתיאין ס״ת״. (ב) „וכיצד״.(ג) „ביום״. של

וביום מנן האלף

ל״ח, ומ״ם „ומפטיר קורא ובחמשה עשר״, הוא מנהג הגאונים להפטיר בקרבנות דפנחס:

קלו. ו.] וחוזר וקורא ישראל וביום וזשני ענין אחד בלבד. סוכה דף נ״ה „אין דחיית תרי יומי היכי עבדינן אביי אמר שני ידחה, רבא אמר שביעי ידחה, ת״ל דרבא, הל שבת באחד מהם ימומו ידחה, אתקין אמיתר בנהרדעא דמדלגי דילוגי״, ופרש״י ור״ח ז״ל דביום השני קורין הנ׳ ראשונים ביום השני וביום הנ׳ וביום הד׳, והרביעי שהוא העיקר קורא ספיקי דיומא ביום הנ׳ וביום הנ׳, וכן בתפלה אומר ספיקי דיומא. והרי״ף והרא״ש במגילה פרק בני העיר בשם גאון כתבו שהנ׳ חוזר וקורא וביום הנ׳. והרביעי ספיקא דיומא, ופירשו בזה מ״ם אמיתר, דמדלגי דילוגי, ע״ש. וכן הוא בתשוב׳ גאוני מזרח סי׳ כ׳. אבל רבינו דחיקא לי׳ לפרש הכי, דבין לפירש״י והגאונים נצטרך לומר דפליג אברא דתניא כוותיה, לכן פירש להד׳ קורא ענין אחד. וסמך לזה מצינו דקיי״ל שלא לומר כ׳ שירות ביום א׳ ודחיינן שבת מקמי ר״ה, ויום חול מקמי בשבת. ה״נ בקה״ת של הרביעי שהוא העיקר אין לו לקרוא כ׳ פרשיות, ובפרש שבבר קראו כ׳ הראשונים בספיקא דיומא, ושביעי ידחה בראשון, וכן אתקין אמיתר כוותי׳, דמדלגי, ור״ל שהשמים ליום הז׳. שבהוש״ר קרא הרביעי שהוא העיקר רק פרשה וביום השני, ובשמיני עצרת קרא המפטיר וביום השמיני ודילגו לביום הז׳. וקמפרש „אין דחיית לן תרי יומי היכא עבדינן״, דר״ל לענין קה״ת, שהוא העיקר. וכן פירש גם ר״ח, אבל בתפלה אין להקפיד בכך ומחויב להזכיר גם ספיקי דיומא, דבתפלה מדבריהן בתפלה אחת כל ענין היום, ר״ה ושבת ויו״ם, וה״ה גם הלוקי קרבניהם. ולכן תרתה דלקתן סי׳ קל״ה

מזכיר

וביום שני (ד) שהוא יום רביעי לחג כהן קורא וביום השלישי. ולוי קורא וביום הרביעי. ישראל קורא וביום החמישי. וחוזר וקורא ישראל וביום השלישי (ה) [לבדו].

וביום שלישי (ו) שהוא יום חמישי לחג. כהן קורא וביום הרביעי. ולוי וביום החמישי. ישראל וביום הששי. וחוזר וקורא ישראל וביום הרביעי [ענין אחד].

וביום רביעי (ז) שהוא יום ששי לחג. כהן קורא וביום החמישי. ולוי וביום הששי, ישראל קורא וביום השביעי, וחוזר וקורא ישראל וביום החמישי [ענין אחד].

וביום חמישי (ח) שהוא יום שביעי לחג שהוא יום הושענא רבא. כהן קורא וביום הששי. ולוי קורא וביום השביעי. ישראל קורא וביום השמיני. וחוזר וקורא ישראל וביום הששי ענין אחד.

והכי אמר רב (ט) [נטרונאי] ריש מתיבתא, יומא (י) [קמא] דחוא יומא טבא דמתבעי (יא) [לך] למקרי ביום השביעי. קא דחינן ליה. וקא קרינן ביום השמיני. [דאתמר] אביי אמר שני נדחה. רבא אמר שביעי נדחה. והלכתא כוותיה דרבא דקא מדחי שביעי. דכל יומא קרינן שני' בשלישי. [שלישי ברביעי.] רביעי בחמישי. חמישי בששי. ששי בשביעי. ושביעי בשמיני לא קרינן דקא מדהי לנמרי.

אתקין אמיסר בנהרדעי דמדלני. דביומא שביעאה דחנא, דהוא יומא דערבה סלקינן ביום הששי.

קלז. וכשתזדמן שבת בהולו של מועד של תשרי קורין (יא) ראה אתה אומר אלי עד לא תבשל נדי. וקורא מפטיר בענינו של יום שנזדמנה (כ) שבת. אם חלה להיות ביום ששי מפטיר קורא שני ענינין ביום החמישי וביום הששי. [ואם חלה להיות כיום ה' מפטיר קורא וביום הרביעי וביום החמישי] ואם חלה להיות ביום ג' מפטיר קורא וביום השני וביום השלישי, ומפטיר ביחזקאל בן אדם שים פניך אל ארץ גוג ומגוג עד סוף־חענין. זה שקורין בכל יום שני ענינין לפי (ג) [שפסקו הוא לנו אי יום

שנוי נוסחאות והגהות

(ד) „של חושים". (ה) „ענין אחר בלבד". (ו) „של הושים". (ז) „של חוש"ם". (ח) „של חושים".
(ט) „רב יהוראי". (י) „חטינא" (יא) „לן".
קלז. (יא) „שבעה מן". (כ) „יו". (ג). שספק. וכן צ"ל.

מגן האלף

מזכיר רבינו ספיקא דיומא, ועמש"לסי' ס"כאות כ"ו, וכן כמפטיר בשבת חוה"מ דמפטיר בקרבנות ואחר לא קרא לפניו כענין היום, צריך בחמת לקרות ספיקי דיומא, וכמו"ש לכל יום ויום מסתפק לן זה הענין. ואינו דומה למה שא"א כ' שדים ביום א', דהכא אם לא נאמר היום המתתי יהי' בשקר, ולכן כתב בסי' קל"ז שהמפטיר קורא שני ענינים ע"ש, וגתישבו בזה כל הסתירות שיש בדברי רבינו. ובהלכות הרי"ף נאות הבית דרך אחרת בשיטתו של רב יהודאי גאון ורבינו ז"ל וכתב שם: „מה שמצאתם על שמו של מר יהודאי גאון שעות הוא, ולא שמענו שכך כתב בהלכות שקורין בג' של חג וביום השלישי בלבד כמו שקורא הכהן, ולא ראינו מי שעשה כן, ואין במנהגנו חילוף, ואנו כמר רב עמרם נהגנו. ואם חל שבת בחוש"מ

יום שני אי יום שלישי, כל יום ויום מסתפק לנו זה הענין אם היום צריך לקרות או למחר, לפיכך קורין בשני ענינין. **ובתפלת** מוסף -אומר מגן ומחיה והאל הקדוש ואתה בחרתנו כו'. ותתן לנו ה' אלהינו שבתות למנוחה ומועדים לשמחה, ויום המנוח הזה, ויום חג הסוכות הזה כו'. [**מפני** חטאינו כו' עד ומוספין כהלכתן. ומוסף יום המנוח הזה ומוסף יום חג הסוכות נעשה ונקריב לפניך באהבה כו' וביום השבת כו'. זה קרבן שבת, וקרבן יום חג הסוכות נאמר לפניך, כל הפסוקים כו'] וחותם בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים. רצה ומודים ושיב שלום.

קדח. וכל ימי חולו של מועד נומרין את ההלל כלו דאמרינן תשעת ימי חנ, כמו (ח) שכתוב למעלה. ולאחר שגומרין את ההלל אומר קדיש, וקורין בספר תורה כמו שפירשנו. ולאחר שקורין בס"ת אומר יתגדל. ואומר קדושה דסדרא (ב) [ואומר יתגדל]. ועומדין בתפלת מוסף ומתפללין שבע ברכות מגן ומחיה והאל הקדוש. ואומר אתה בחרתנו כמו במוסף יו"ט. אבל פסוקים אומר (ג) ביום ראשון של חולו של מועד [בשני ענינין] וביום השני כו', ומנחתם וכו'. וביום השלישי וכו', ומנחתם. מוסף יום שני של חולו של מועד אומר (ד) [מגן ומחיה והאל הקדוש אתה בחרתנו כו' ומפני חטאינו כו'] וביום השלישי וביום הרביעי. (ה) ומוסף יום ג' [של חולו של מועד] אומר וביום הרביעי כו' וביום החמישי וכו', (ו.) מוסף יום רביעי [של חולו של מועד אומר אתה בחרתנו ומפני חטאינו] וביום החמישי וכו' וביום הששי וכו'. (ז) מוסף יום חמישי [של חולו של מועד, שהוא יום השביעי לחג, ויום הושענא רבא.] אומר [אתה בחרתנו ומפני הטאינו] וביום הששי כו' וביום השביעי כו' ומנחתם כו'. רצה ומודים ושים שלום. ובואתה בחרתנו בחולו של מועד אינו משנה (ח) מימים טובים הראשונים דבור אחד. אינו פוחת ואינו מוסיף כמו שפירשנו למעלה.

שנוי נוסחאות והגהות

קלה. (א) „שבחבנו". (ב) „ומקדש". (ג) בכל יום שני ענינים". (ד) „כמו ביום ראשון של חוה"מ". (ה) „רצה ומודים ושים שלום, וכן כל יום ויום של חוה"מ", (ו) „רצה ומודים ושים שלום, (ז) „רצה ומודים ושי"ש". (ח). מיום טוב".

* מיני

מגן האלף

כו' מפמיר קורא כ' ענינים יום מלפניו ויום מעמו, וכפסוקות. [כונתו על ההלכות פסוקות דס"ל נמי הכי להכה"נ] אלא דקרינא תרי ענינו למספקא לן, אי אחילנא בעי למקריא או למחר, וכו' וכן אמר רב עמרם כו'. וכן ביום ד' מתחיל בנ' וקורא רביעי וכן בכל יום ויום", ע"כ. וגראה מתנו שמ"ם בסדרנו על שמם הוא בשיבוש, ועי"ם למפרש נמי להלכה ברכת, פירוש בכל יום ויום אומר כ' ענינים, קרבנות שלפניו ושל מעמו, ומ"ם שביעי ידאה היינו דשביעי בשמיני לא קרינן, ואמינר נמי ה"ק המלני דילוני כלומר מלנין על שביעי ועוברים עליו וקורין ביום השמיני, עכ"ל. ולדבריו רבינו ורב יהודאי נמי כרש"י ס"ל, וא"ם בזה שלא הוצאו לדברי רבינו בפוסקים האחרונים. אך אנחנו ליבב לשון סדרנו לפי ההעתק שמצאנו בכל הנוסחאות שבידינו. באנו. אבל מנהגנו כרש"י ז"ל:

והעוש:

קלט. ז.] והעושה לולב לעצמו אומר ברוך שהחיינו, והעושה סוכה לעצמו אומר ברוך שהחיינו, ואם תלה כה (ת) מנדים אסור להסתפק ממנו. (כ) [ששנו רבותינו] [כיצה דף ל'] סככה כהלכתה ותלה בה אגוזים אפרסקים, שקדים ורמונים, פרכילי ענבים, ועטרות של שבלים, יינות שמנים, וסלתות, אסור להסתפק מהן עד מוצאי יו"ט האחרון של חג. ואם התנה עליהם הכל לפי תנאו. והוא דאמר איני בודל מהן כל בין השמשות.

קמ. ח.] והושענא ששאלתם (ת) [מלפנינו אין] הוזרין בהושענא כך מנהג [כל] נשיאים ונאונים ואבות ב"ד, שמוציאין לולב ואתרוג ומברך מי שיתפלל לפניו. וכל אחד ואחד נוטלו בידו ומברך על נטילת לולב, ומכניסין את הלולב. אבל קודם (כ) [נאונות] כך אומר ש"ץ הושענא ועונין אחריו הצבור, ואומר ש"ץ הושיענו ורחם עלינו ה' אלהינו למען

שנוי נוסחאות והגהות

קלט. (ת) „מיני". (כ) „עד מוצאי יום האחרון של חג ואם התנה עליהם הכל לפי תנאו. כרתניא".

קמ. (ת) „איך". (כ) כסדר הנדפס מחק זאת.

מנן האלף

קלט. ז.] והעושה לולב לעצמו כו' הרמ"ם פ"ד סימן כ' כתב המילנת נת נהגו לברך שהחיינו בשעת עשיה כלתמרינן לקמן בשהחיינו לסוכה, דרב כהגת מסדר להו מכסת דקידושת ה"כ לולב מברכין בשעת נטילה. אבל מדברי רבינו נת נראה כן לענין זמן לסוכה כתב לעיל סי' קל"ג לסודרן על הכוס, ופירש המעם כיון שאין לה קבע אלא ביושיבה בסעודה ויש קידוש וכוס וסעודה לפניו, ור"ל לעיקר קביעות סוכה הוא סעודה. ושם בלא"ה צריך לקדש ולברך זמן משום מוסד, מש"ה סודרן על הכוס, ופסר זמן לעשיה, משא"כ בנטילת לולב ליתא זמן, כל עיקר, ועיקר זמן משום שמחת עשייתו, ולמה יצרפנו לזמן נטילתו. ורא' לזה דר"א נת אמר אלא חזינא לרב כהגת דמסדר לכולהו מכסת דקידושת, ולא הזכיר זמן דלולב בשעת נט לתו. ועיון העשיה הוא בעובה הלולב וההדס והערבה אגד אחד, וכ' הוימרי בשם תשובות הגאונים שהעובה לולב לעצמו צריך לשום בו שבעים פתרות, והטור כ' זה בסי' תרכ"א בשם רבינו ר"ע, [ותשו' ר"ע מובא בהל' פסוקות להגאונים סי' קפ"ב] שכן נהגו במקומו במתיבתא מכמה דורות שלא לפחות מש"ה ערבות כמנין לולב, ויש מוסיפין עד שבעים כמנין הפרים, ובהג"א פ' לולב הגדול משם מו"ז כ', יש שנוהגין שעושין עגין אחר פתרות של ערבה [מ"ש וע"ל „ע"א פתרות". והוא מעות המעתיק שחשב לפרש הר"ת] כמנין לולב, נימ' ס"ת, וג' נגד אתרוג לולב הדס, הרי ע"א נגד סנהדרי גדולה, וכתב הוימרי שקושרין אותו שלשה אגודות מן ערבה עצמה שאין קושרין אלא במינו, אבל בסדרבו לא נזכר מזה, ובמנהגים שלנו המובא בד"מ כתבו, שלא יקח אלא כ' כדי ערבה וג' כדי הדס, משום לאיבא למ"ד דאית בהו משום בל תוסיף ע"ש: ובתשו' הגאונים מהגיזה נד 438 כתב שבשיו אנו עושים עד ק'.

קמ. ח.] והושענא ששאלתם איך הוזרין בהושענא כו' ומכניסין את הלולב אבל קודם כך אומר ש"ץ הושענא כו', סעיף זה לא מצאתי בספרי האחרונים, והיא נ"כ קבה המובן, ואולי דעת רבינו בכולל הדברות מובא בשב"ל סי' שם"מ שב' כלהו אמוראי דאמרי בלולב הי' מקיפין וערבה בזקיפה המזבח אתותבי, [ברי"ן נאות מבואר בלשון זה, דרב יוסף בדף מ"נ ע"ב דאמר ערבה בזקיפה ולא בהקפה אתותב, ומי שאומר בכל יום מקיפין המזבח בלולב אינו אלא ר' אלעזר, אבל ר' קיינא רבו דר"א ורב נחמן ואביי סברי דבערבה היו מקיפין והלכתא כוותייהו.] והיו מקיפין כל יום פעם אחת בערבה בלא לולב, ובשביעי ז"פ, ואח"כ זוקפין אותה למזבח. ומשחרב המקדש מקיפין בערבה יום שביעי, מדקא מותיב המילנת נמי לילחו ז' של ערבה דאיקלע בשבת. ש"מ דביום חול [בהוש"ר] מקיפין כמנהגנו, והוא מנהג נביאים, אבל שאר הימים לא היו מקיפין, עכ"ל.

למען שמך הגדול הנבור והנורא (ג) [שיתקדש ושיתגדל שמך] בעולם, ככתוב
על יד חוזק והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה',
והושענא במקומות (ד) [האלו] נוהגין לומר [כהאי גוונא] כל שבעת
(ה) ימי ההג,] לאחר שמסיים ש"ת תפלת המוספין אומר הושענא אלפ"א בית"א

שנוי נוסחאות והגהות

(ג) „שיתגדל ויתקדש". (ד) „הללו". (ה) „הימים".

מנן האלף

וכ' הש"ל וכן מנהג פשוט בידינו שאין מקיפין
אלא ביום ז' בלבד. אבל נוהגין לומר הרמיפין
לאחר תפלת מוסף בלא היקף, ביום אחד אומר אלא ה' הושיעה נא, וביום אחר אני והו
הושיעה נא, וחוזרין חלילה, וביום ז' מקיפין שבע פעמים, עכ"ל. וע"פ דברי' יש לפרש דברי
רבינו שאלו איך חוזרין בהושענא, והשיב שאין חוזרין אלא שמברך על הלולב, אלא קודם
שמכניסין ומסלקין את הלולב אומר ש"ן הושענא, והלבור עונין אחריו רחם עלינו כו' שיתקדש
שמך בעולם, ואומרים אלפא ביתא או שנים לאחר שמסיים ש"ן תפלת המוספין, וביום השביעי
אומרים אלפא ביתו"ת הרבה. ובהלכות הרי"ן גיאות מביא בשם רבינו שעדיה שבשנומר ההלל
וחותם, אומר רחם כו' שיתגדל ויתקדש שמך בעולם, והמור כתב ע"ז מנהג טוב הוא כדי
שלא להוציא הספר אלא לצורך, והב"ח כתב כיון שכל עיקר המנהג תשוב זכר למקדש, יפה
הוא מנהג שלנו שמאחרין ההקפה סמוך לשעה שנפטרין לבתיהם, כדמשמע פשטא דמתניתין
[שם מ"ה בשעת פטירתן אומרים יופי לך מזבח.] ע"ש. וכגראה זהו נ"כ טעם רבינו שכתב
שאומרים הושענא לאחר שמסיים ש"ן תפלת המוספין:

והנה רבינו לא הזכיר שצריכין להקיף בהו"ר בערבה, ומנהגנו להקיף את התיבה במקום
מזבח, ומביאין ראי' מן הירושלמי [בילקוט תהלים מובאת נ"כ בשם ירו' יכן הביאה
האו"ז סי' שס"ו אבל בירושלמי לפנינו ליתא,] „ניחא בזמן שיש מזבח, בזמן שאין מזבח,
חזן הכנסת עומד כמלאך ה' צבאות, וספר תורה בזרועו, והעם מקיפין אותו דוגמת המזבח",
ורבינו לא ס"ל הכי, דלא הזכיר כלל מהקפה. ואולי דעתו דאפי' לשיטת הירושלמי גם
בזמן המקדש לא הקיפו המזבח אלא כהנים ולא ישראלים, ובקושיא הגר"א ז"ל סי' תר"ס
על הילקוט הנ"ל שכתב „כל ישראל גדולים וקטנים נוטלין לולביהן בידיהם הימנית, ואתרוגיהם
בידיהם השמאלית ומקיפין". והלא אין זר נכנס בין האולם ולמזבח, כדאי' פ"ד דסוכה,
ע"ש. והרש"ה העיר שבבר הקדימו בקושיתו הר"י מבן מינ"ש בתשובה ותירץ, דאלו הקפה
לאו הקפה בהילוך אלא בעמידה, שישראל היו עומדים מצדו הצפוני של מזבח עד צדו הדרומי ע"ש
שוב ראיתי שהרי"ן בהלכותיו הביא זאת בשם גאון והשיג עליו, וז"ל: מה שאמר גאון הקפה
דמזבח עמידה היא, לא מצאנו הקפה בלשון עמידה כו', ועוד הקפה ז"פ אתיך היו עושים,
עומדים והולכין, וחוזרין ועומדין, וא"א לומר כן, ונרשינן בירו' דהקפה דמזבח זכר ליריחו,
אלמא שהיא הקפה ודאית, ודקאמר גאון שאין לישראל ליכנס בין אולם למזבח, אין להם ליכנס
אלא בשעת מצוה, אבל בשעת מצוה הותרו לכנס. עכ"ל. ומצאתי באו"ז דס"ל נ"כ דגם ישראל היו
מקיפין, ומדמי לכהן בעל מום דס"ל לר"ל דף מ"ד שנכנסין בין אולם למזבח כדי לצאת
בערבה, ובעל מום כזר הוא שכל השנה כלה אסור לכנס לשם, וכן פרש"י שם, ע"ש. ולא
זכיתי להבין דברי קדשו דאדרבא יש להוכיח מתלמודין דזר לא הי' מקיף, וכמו שאמר ר'
יוחנן לר"ל מי אמרה, ומפרש בגמרא מי אמרה בגמילה דלמא בזקיפה, מי אמרה בבעלי מומין
דלמא בתמימין, וס"ל לר"י דכהנים בע"מ לא היו מקיפין וה"ה זרים, ור"י ור"ל הלכה כר"י.
ונראה דסמכו על הירושלמי דמייתי התם ברייתא דבע"מ היו מקיפין, ור"ל אקשי לר"י התם
וכי בעלי מומין נכנסין בין האולם ולמזבח, ומתרץ ר"י בשרים היו. ומשמע שר"י מתרץ
לברייתא שבע"מ בשרים היו לכנס באותו זמן משום מצוה, וכסברת הרי"ן גאות והאו"ז,
לכן נלע"ד דרבינו ז"ל מסתבר דתלמוד דידן פליג על הירושלמי וס"ל לר"י דלא הותרו בע"מ
לכנס בין אולם ולמזבח אפי' משום מצוה וה"ה ישראלים, ולפי"ז אין לנו בהקפה לששת זכר
למקדש אלא באמירת הושענא, וא"א אין תימא על מנהגנו, דאפי' נימא שבזמן המקדש
היו

או שנים, וביום השביעי אומרים הרבה. **ובכתב יד** שהוכא מהגליזה ממצרים, בכולליאני ציון F 2736 נמצא שם בסדור רב עמרם הוספעות להוספעת רבא כפי המקובל לנו כמנהג מסכנו. וזה סדרן: מדם וכהמה. מכן אתיה. מעדוך שועי. למען מיתן. מנת חזון חין. כהוספעת מלים בלוד. למען תמים. (נמצא שם רק על „פוטר הי"ות" וחסר הסוף) אל נא תעינו כשה. אל טוב וסלח מדמתנו הללא. (הוא מנהג רומי) מז כעיני עבדים. תענה מחונים. מומן יסגך.] (1)

קמא. ובשמיני הפק שביעי אין מברך לישב בסוכה [כשם] שאמרו הכמים (סוכה דף מ"ז) יתבינין ברוכי לא מברכינן. אבל שהחיינו צריך לברך בקדוש היום מפני שרגל בפני עצמו היא. [שם] ומברך בורא פה"ג, ואשר בחר בנו, ושהחיינו:

ביום שמיני עצרת ערבית שחרית ומנחה תפלה אחת היא. ומתפלל אכות וגבורות וקדושת השם. ואומר אתה בחרתנו עד חגים וזמנים לששון ויום שמיני חג העצרת הזה זמן שמחתנו מקרא קדש זכר ליציאת מצרים. או"א יעלה ויבא, והשיאנו, רצה ומודים. ושים שלום.

ט.ו ובמוסף מוציאין ס"ת וקורין ביום ראשון כל הבכור עד סוף פסקא ומפטיר קורא ביום השמיני עצרת עד סוף פסקא. ומפטיר במלכים מן ויהי ככלות שלמה עד סוף פסקא:

שנוי נוסחאות והגהות

(1) ובסדר רב סעדיה גאון ישנן שם פזמונים הרבה שאין אנו אומרים. ובתחיסתן כתוב „חבנה ציון ביסינו. והעלנו לחוכה בשמחה. יראו גוים ויבושו. יבלמו זרים זרים. נהדרך בארבע מצות. נמליכך בזה יום סוכה. וכך נאמר בהגלותך מסכנו: אנא אל נא הושיענו. הושענא והושיעה נא: **תתפרקון** וחשחזכון מן חרבא, ומן כפנא, ומן שביא, ומן מותנא, ומן כל מיני משחית ומן כל מיני פורעניות המחרגשות בעולם. וחסקון בלכון לירושלם הטהורה. ויַרְשָׁשָׁן רגליכון על צוארי סנאיכון, וירקרון רגליכון בְּעַזְרָתָא דקודשא וחסבון ביריכון פירי אילנא אתרוגים הַדַּסִּים, וְהַרְסָנִין וַעֲרָבִין דְּנַחֲלֵי, וְתִסְבּוּן וחימרון הושענא והושיעה נא. הושיעה את עמך, וברך את נחלתך וְרְעֵם וַנַּשְּׂאֵם עד העולם". עכ"ל, ושם מובא פיוט תענה אמונים שאנו אומרים (עד תענה שואלים כרבוע אֲשֶׁרֵי תם) עד תרעיף שמים בעבורו לא חמנע מים והושיעה נא והצליחה נא. קול מבשר ואומר. אמרו לנמהרי לב חזקו.

וביום מנן האלף

היו היסרמלים אסורים להקיף בין המולס ולמזבח, ולא היו מקיפים אלא כהנים תמימים בלבד, מ"מ עושין אנו השתא בזמנינו זכר למקדש כיון דליתא השתא בזמנינו איסור להקיף, ואין אנו עושין עתה אלא דוגמא להקיף סביב הס"ת מקום מזבח:

קמא. ט.ו ובמוסף מוציאין ס"ת וקורין

כל הבכור. מגילה דף ל"ח. יו"ט האחרון קורין כל הבכור מנות וחקים וכבור. [פרש"י שמתחילין עשר תעשר שים שם מנות וחקים המזונות בזמן האסיף, מעשר עני ומנות נתון תתן, ופתוח תפתח, והעבק תעבק. לע"ע, וסלוח חפשי, והעבם תעבימנו]. ומפטירין ויהי ככלות שלמה. [על שם כיום השמיני שלח את העם] למחר קורין וזאת הברכה, ומפטירין ויעמוד שלמה. וע"ש בתוס' שכתבו „ויש מפטירין כויהי אחרי מות משה. ושכוח הוא, שהרי הש"ס אינו אומר כן. וי"ת שרב האי גאון תקן לומר ויהי אחרי מות משה, אבל אינו, אבל אינו אומר כן. ומנהג יודעין הסברא אחמי שיהא סדר הש"ס, עכ"ל. והנך רואה שגם רבינו הגאון ז"ל שקדם הרבה לרבינו האי, זכר ג"כ הפטרת ויהי אחרי מות משה. ובכ"י ב"מ כתב ומפטיר במלכים ויעש [מ"ם ועל ויעמוד] שלמה. ויש שמפטירין ויהי אחרי מות, והרא"ש ס"ם בני העיר הבית כן בשם ירושלמי, אך בירו' שלפנינו ליתא

קמיב. וביום שני (ה) [קורין וזאת הברכה עד סוף פסקא] ומפטיר קורא כאתמול. ביום השמיני עצרת עד סוף פסקא (ג). [ומפטירין] בראש יהושע ויהי אחרי מות משה עד הזק ואמץ. (בכת"י כ"מ איתא: י.] ולאחר שמפטירין בנביא מברכין: ברוך אתה ה' אמ"ה אשר בגלל אבות גדל וגו'. עד פתחו כלם פיהם ואמרו: ה' ימלוך לעולם ועד, ברוך נותן התורה. ויש שמסיימין אלפ"א בית"א זו, אלא שאדונינו סעדיה אמר לא נכון לסיימה, שיש בה תוספות דברים שאינם ראוים לאומרם). **ועומדין** בתפלת מוסף ואומר מגן ומה"ה. (ג) ומזכיר במהיה (ד) משיב הרוח ומוריד הגשם, במוסף ובמנחה, כמו ששנינו. (רפ"ק דתענית) העובר לפני התיבה ביו"ט (ה) האחרון של חג, האחרון מזכיר, והראשון אינו מזכיר. ואמרו חכמים (סס דף ד' ע"ב) ואנן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן אמר רב מתחיל במוספין ופוסק במנחה, בערבית ושחרית, וחוזר ומתחיל במוספין. אמר להו שמואל פוקו ואמרו ליה לאבא, לאחר שעשיתו קדש תעשהו חול, אלא אמר שמואל מתחיל במוספין ומנחה, ופוסק בערבית ושחרית. (ו) [וכיון שמתחיל] שוב אינו פוסק.

קמג. וזו היא תפלת המוספין של שני ימים טובים. אתה בחרתנו [עד הנים וזמנים לששון.] ויום שמיני הג העצרת [הזה זמן שמחתנו מקרא קדש זכר ליציאת מצרים. מפני חטאינו.] (ה) והשיאנו. כו'. (ב) **והכי** אמר רב (ג) שלום נאון (ד) דשמיני של חג אומרים במוסף מלך רחמן ושלש פעמים בשנה. מפני שרגל בפני עצמו הוא לענין (ה) פ"ז"ר, ק"ש"ב'. אבל (ו) תשלומין דראשון הוא. דתנן מי שלא חג יו"ט הראשון של חג הוגג את כל הרגל ויו"ט האחרון של חג. וכן מנהג בשתי ישיבות ובכל מקומות.

שנוי נוסחאות והגהות

קמב. (ה) „שהוא יום כ"ב בחשרי מוציאין ס"ת וקורין בו עשרה בזאת הברכה, והגומר גוטל שכר כנגד כלן שכן אמרו הכמים עשרה שקורין בחורה הגדול שבכלן גולל ס"ת". (ב) „ומפטיר בטלכים ויעש שלמה. (מ"ס תי"ל ויעבור שלמה.) ויש שמפטירין". (ג) „והאל הקדוש". (ד) „יום ראשון". (ה) בכת"י שבא מהגניזה כתוב „הראשון" והוא ט"ס. (ו.) „וחזר ומתחיל במוספים, רבא אמר כיון שהתחיל" שוב כו'.

קמג. (ה) „מלך רחמן רחם עלינו". (ג) „ואומר עבודה והודאה ושים שלום". (ג) „שר". (ד) „בכת"י ג „ריש כתיבתא". (ה) לענין „שלש רגלים דקאמר אימרו דאמרו רגל בפני עצמו הוא לענין" כו'. (ו) צ"ל „לענין קרבן".

מגן האלף

ליתא. ולפי נרסת ס"ת שברי"ף היתה גם נרסת האלפסי להפטיר ויהי אחרי מות, וכ"כ הרמב"ם בסדר הברכות. ובהלכות הרי"ן כתב על סס רבינו שקורין עשרה בזאת הברכה, והגומר גוטל שכר נגד כלם, וכ"ה בכ"י כ"מ. ונאוניס אחריס חלקו עליו שלא נשתנה יום זה משאר ימים. וסיים אבל רגילים ביום זה לעשות כמה קילוסין והלוריס לס"ת, ונתכנה יום שמחת תורה ע"ש:

קמב יא.] ולאחר שמפטירין כו' מברכין אשר בגלל אבות כו', דבר זה נזכר בשמו גם בהלכות הרי"ן גאות, ובספר המנהיג בשם רב סעדיה הסיב ע"ז כמו"ס בכת"י כ"מ, והוסיף הרב המנהיג ואמר „לא יתכן הזכרת סס ומלכות שלא הוזכרה בתלמוד, ואין לקבוע ברכה אלא מה שקבעו הכמים, והמנהג לאומרו בלא ברכה כלל". וכבר כתבנו מזה לעיל פעמים הרבה בסדרנו שמצאנו בברכות כיו"ב, ובפרט למ"ש ההו"ד שבדרך נדבה מותר אפי' בהזכרת ש"ם, ולא שמבדך בכל יום מאה ברכות אלא שלא לפחות מזה השיעור, אבל להוסיף שרי:

אם חל י"ט בע"ש מכריזין עירוב תבשילין להזכיר כל מי שלא הניח עדיין:

(נהורא) כשחל יו"ט ביום ה' או ביום ו' יקח בע"ש הפת המוכן לסעודת שחרית של שבת
או לסעודה ג' וגם יקח כזיף תבשיל חשוב עמו כגון בשר או דג ויתן ביד אחר
לזכות על ידו לכל הקהל ויאמר מי מזכה לכל מי שירצה לזכות ולסמוך על עירוב זה ומי
שזוכה נוטל בידו ומגביה מפת ואח"כ יקח המזכה ויברך ברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב:

בְּדֵין יְהֵא שָׁרָא לָנָא לַאֲפוּיֵי וְלִבְשׁוּלֵי וּלְאַטְמוּנֵי וּלְאַדְלוּקֵי
שְׁרָגָא וּלְתַקָּנָא וּלְמֶעְבַּד כָּל צָרְכָּנָא מְיוֹמָא טָבָא לְשַׁבְּתָא
לָנָא וּלְכָל יִשְׂרָאֵל הַדָּרִים בָּעִיר הַזֹּאת:

סדר ברית מילה

כשמכינין התינוק לכה"כ צריכים הכל לקום מפניו. וגם כשעה שעוסקים במצות הברית חייבין
כל העם להיות כשמילה כמ"ש ויעמוד העם בברית. וכבולו אומרים כל הקהל בקול רם
ברוך הבא: אח"כ יקח המוהל את הנער מן המבית אותו ויאמר כשמחה: אמר
הקב"ה לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים: הנני טוכן ומזומן לקיים
מצות עשה שצונו הבורא יתברך למול: (וכשהאב מל את בנו יאמר שצוני למול
את בני): לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדהילו ורחימו וכו':

ויסיים את התינוק על הכסא אשר הכין לאליהו ויאמר

זה הכסא של אליהו זכור לטוב: לישועתך קויתי יי. שברתי לישועתך יי ומצותיך עשיתי: אליהו
מלאך הבריח הנה שלך לפניך עמוד על ימיני וסמכני: שברתי לישועתך יי: שש אנכי על אמרתך
כמוצא שלל רב: שלום רב לאוהבי תורתך. ואין למו מכשול: אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך:

והקהל עונין נשבעה במוב ביתך קדוש היכלך:

ויקח המוהל את הנער מכסאו של אליהו ויניחנו על ברכי הסנדק ותופס עור הערלה בין
אצבעותיו ומברך בקול רם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַמִּילָה:

ויסהר

מקור הברכות

הנני להעיר כאן על נוסח הסדורים ראיתא שם כשסניחין הילד על כסא של אליהו יאמר המוהל
„זה הכסא של אליהו זכור לטוב, לישועתך וגו', אליהו מלאך הברית
הנה שלך לפניך עמוד על ימיני וסמכני, שש אנכי וגו', ודברים אלו לא מצאתי
בשום נוסח קדמון, והמה זרים ומתמיהים, כי נראה מהם כאלו האב או המוהל מוסר את הבן לאיזה
שר ומלאך ואומר לו „הנה שלך לפניך", והוא כענין עבודה זרה חלילה, אבל נראה, וכמדומני
ששמעתי כן בולזותי בשם ר' שמחה ראובן עדלמן ז"ל שנשתרבבו כאן דברים בטעות ע"י מרשיסים
עיה, ובסדרי הרמוס או הבת"י הראשונים הי' בתוב סדרה של מילה. שכשמביאין התינוק לביהכ"נ
אומר: „ברוך הבא", ואחר הנצבים מוריע להמוהל או למביא התינוק ואומר: „זה הכסא של
אליהו ז"ל, אליהו מלאך הברית". כדי שישים שם הילד שבאים למולו, ואחר מוסר להמוהל סכין
של מילה והול והאיספלנית ואומר לו: „הנה שלך לפניך". כלומר שהכל מוכן, והמוהל משיבו
ומזהירו שלא ילך מכאן אלא „עמוד על ימיני וסמכני". אולי אצטרך לך ולעזרתך. והמרפיסים ערבבו
הדברים

ויטהר לחתוך עור הערלה ואז אכי הכן מברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַכְנִיסוֹ בִּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ:

והעומדים שם עונים: בְּשֵׁם שֶׁנִּכְנַס לַבְּרִית. כֵּן יִכָּנֵס לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים:

ואחר כעשה החתוך כראוי יטהר לעשות הפריעה והמציצה ונוטל את הכוס בידו ומברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדַּשׁ יָדִיד מִבֶּטֶן וְחוֹק בִּשְׂאֵרוֹ שָׂם וְצִאֶצָאָיו חָתַם בְּאוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ. עַל כֵּן בִּשְׁבַר זֹאת אֵל חַי חֶלְקֵנוּ צוּרֵנוּ. צִוָּה (נ"א צִוָּה) לְהַצִּיל יְדִידוּת שְׁאֵרֵנוּ מִשַּׁחַת לְמַעַן בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר שָׂם בִּבְשָׂרֵנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ כּוֹרֵת הַבְּרִית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. קַיֵּם אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וְיִקָּרֵא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל (פלוני בר פלוני) יִשְׂמַח הָאָב בְּיוֹצֵא חֲלָצָיו. וְתָגֵל אִמּוֹ בִּפְרִי בִטְנָהּ: כַּכָּתוּב יִשְׂמַח אָבִיךָ וְאִמֶּךָ וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ: וְנֶאֱמַר וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי: וְנֶאֱמַר זָכֹר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר כָּרַת אֶת אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לישראל

כשאב כעצמו מברך יאמר: יהי רצון שאשמח ביוצא חלצי: יתוס מהא: הגמול יאמר ישמח האב בגן עדן ביוצא חלצין: יתוס מהא הגמול יאמר ישמח האב ביוצא חלציו ותגל אמו בגן עדן כפרי בטנה ב"ר:

מקור הברכות

הדברים עם עוד פסוקים שנהגו לאומרם, וחשבו זאת כעין חתונה ובקשה למלאך הברית. וגיבורים דברי אמת: וזה נוסח רבינו סעדיה בסדרו כח"ל:

בא"ר אמ"ה אקב"ו על המילה. בא"ר אמ"ה אקב"ו להכניס בבריחו של אברהם אבינו, ויאמרו: כשם שהכנסתו למילה כך תכניסהו לתורה ולחופה ולמעשים. ויברך המברך: באי אמ"ה אשר קדש ידיד מבטן. וחוק בשארו שם. וצאצאיו חתם כאות ברית קדש. על כן בשבר זאת, אל חי—יהי הקנו להציל ידידות שאריהנו משחת. בזוך אהה ה' כורת הברית. תשתלה אסוהא דחיי ודרחמי כן קדם מיכרא דשמיא לאסאה לפלוני בר פלוני. יקי יהיה מיכרא דשמיא וירחם עליהו: יהיי כמי מרה ע"י משה בבריכא וכמיא דיריחו על ידי אלישע יההא קיצא לקקתיה ולרחמא עליה. כן הקרב אסותיה בעגלא להיים ואמרו אמן: כתוב בחשובה הגאון בס' הורתן של ראשונים סי' ס"ז בתשובה לרבינו האי. כשאבי הבן מברך להכניסו עונין העומדין אמן. וחוזרים ואוכרים כשם שהכנסהו לבריח, כי הוא לענות אמן חחלה כו'. ויש שמהרין לומר כשם, אנו מחזירין אותם, ומלבדים אותם לומר אמן, לעכ"ל.

לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: וְנֶאֱמַר וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמוֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אוֹתוֹ אֱלֹהִים: הודו לַיי כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ הו״ו: (פלוני) זֶה הַקָּטָן גָּדוֹל יִהְיֶה. כְּשֵׁם שֶׁנִּכְנַס לַבְּרִית. כֵּן יִכָּנֵס לְתוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים: עלינו לשבח

ויש״ה הסנלק נס הנעריס תכוס של ברכה נס יתן לתינוק הנימול מעט מכוס של ברכה כמו שעשה כמומרו בדמיך היי:

ואח״כ יעמוד המוהל ויתפלל תפלה זו:

רבונו של עולם יהי רצון מלפניך שיהא זה חשוב ומרוצה ומקובל לפניך כאלו הקרבתיהו לפני מזבח בכוונה. ואחה ברחמיך הרבים שלח ע״י מלאכיך הקדושים נשמה קדושה ובהורה (לפנ״ם) הניסול עתה לשמך הגדול ושיהיה לבו פתוח כפתחו של אולם בתורתך הקדושה ללמוד וללמד לשמור ולעשות:

סדר ברכת המזון לברית מילה

המברך אומר נוֹדֶה לְשִׁמְךָ בְּתוֹךְ אֱמוּנֵי. בְּרוּכִים אַתֶּם לַיי:

והם היזרים ומומרים נודה:

המברך בִּרְשׁוּת אֵל אָיוֹם וְנוֹרָא. מִשְּׁגַב לְעִתּוֹת בַּצָּרָה. אֵל נֶאְזָר בִּגְבוּרָה. אַדִּיר בַּמָּרוֹם יי נודה: המברך בִּרְשׁוּת הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה. טְהוֹרָה הִיא וְגַם פְּרוּשָׁה. צִוָּה לָנוּ מוֹרָשָׁה מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה נודה: המברך בִּרְשׁוּת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם. אֶקְרָא לֵאלֹהֵי הָעִבְרִיִּים. אַהוֹדֶנּוּ בְּכָל אַיִּים. אֲבָרְכָה אֶת יְהוָה נודה: המברך בִּרְשׁוּת מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי. אֶפְתְּחָה בְּשִׁיר פִּי וּשְׂפָתַי. וְתֹאמַרְנָה עַצְמוֹתַי. בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה נודה:

ברשות מרנן ורבנן ורבותי נברך וכו׳. יתברך כמ״ש. וכשמגיע לבעיני אלהים ואדם יאמר זה:

הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֲבִי הַיֶּלֶד וְאִמּוֹ. וְיִזְכּוּ לְגַדְּלוֹ וּלְחַנְּכוֹ וּלְחַכְּמוֹ. מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהָלְאָה יִרְצֶה דָמוֹ. וִיהִי יי אֱלֹהָיו עִמּוֹ:

הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ בַּעַל בְּרִית הַמִּילָה. אֲשֶׁר שָׂשׂ לַעֲשׂוֹת צֶדֶק בְּגִילָה. וִישַׁלֵּם פָּעֳלוֹ וּמַשְׂכֻּרְתּוֹ כְּפוּלָה. וְיִתְּנֵהוּ לְמַעְלָה לְמַעְלָה:

הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ רַךְ הַנִּמּוֹל לִשְׁמוֹנָה. וְיִהְיוּ יָדָיו וְלִבּוֹ

לאל

לְאֵל אֱמוּנָה. וְיִזְכֶּה לִרְאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה:

הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ הַמֵּל בְּשַׂר הָעֲרֵלָה. וּפָרַע וּמָצַץ דְּמֵי הַמִּילָה. אִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה אִם שֶׁלָּשׁ אֶלָּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ: זה הרחמן יאמר אחר ולא המוחל

הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ מְשִׁיחוֹ הוֹלֵךְ תְּמִים. בְּזְכוּת חֲתַן לַמּוּלוֹת דָּמִים. לְבַשֵּׂר בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת וְנֶחָמִים. לְעַם אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפוֹרָד בֵּין הָעַמִּים:

הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בֹּהֵן צֶדֶק אֲשֶׁר לָקַח לְעֵילוֹם. עַד הוּכַן כִּסְאוֹ בַּשֶּׁמֶשׁ וְיָהֲלוֹם. וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיִּגְלוֹם. בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם:

הרחמן הוא יזכנו ליסות המשיח וכו׳

סדר פדיון הבן

(רה״ח) מצות עשה לפדות כל איש ישראל בנו שהוא בכור לאמו הישראלית מיום שלשים ומעלה בחמשה שלשים. ואם פדאו קודם אינו פדוי. ומכאן ואילך עובר עליו בעשה (וערך ה׳ שלשים עיין בס״ע י״ד סי׳ ש״ה). והגאון רבינו אליהו מווילנא ז״ל אמר שבזמננו זה הם לערך ל׳ זהו׳ פולי״ם. ובחת״ם סופר סי׳ רפ״ט כתב כי עפ״י חשבון יש להיות בעסרים צוואנציגר חמשה לוים ושלש כסף ערוף (גרשנדילבער והוא שיעור הפדיון רק שאינו ברור ע״כ יש להוסיף קצת צוואנציגר ע״ש) אלו חמשה שלשים נותן לכהן בכסף או בשוה כסף מכל דבר שירצה הוץ מקרקעות. עבדים. ושטרות. ואם פדאו בהם אינו פדוי:

מנהג ישראל לעשות סעודה, והושבין אותה לסעודת מצוה. ואחר ברכת המוצ׳ א׳ פודין (ובמקום שאין יין צריך לעשות הפדיון קודם ברכת המוציא). בתר ברכת המוציא. האב מייתי לי׳ לבכור קמי כהן ומודע לי׳ שהוא בכור פטר רחם לאמו הישראלית ומייתי כסף או שוה כסף ה׳ שלשים ומניח לפני הכהן ואומר לו:

זֶה בְּנִי בְּכוֹרִי הוּא פֶּטֶר רֶחֶם לְאִמּוֹ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צִוָּה לִפְדוֹתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הוּא: וְנֶאֱמַר קַדֶּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא:

הכהן ישאל אותו ויאמר

מַאי בָּעִית טְפֵי לְתֵן בְּנָךְ בְּכוֹרְךָ שֶׁהוּא פֶּטֶר רֶחֶם לְאִמּוֹ או בעית

מקור הברכות

סדר פדיון הבן לרבינו סעדיה. מסדורו כת״י.

בא״י אמ״ה על פדיון הבן, שהחיינו. ויאמר וְהָא לך חמש סְלָעִין בפדיון בני זה. ויקנה הכהן כשם שזכית לקיים מצוה זו, כן תזכה לקיים כל מצותיה של תורה:

בְּעִית לְפִדּוּתוֹ בְּעַד חָמֵשׁ סְלָעִים כְּדְמְחַוְיַבְתָּ מִדְּאוֹרַיְתָא:

האב מסיב לכהן ואומר חָפֵץ אֲנִי לִפְדּוֹת אֶת בְּנִי וְהֵילֵךְ דְּמֵי פִּדְיוֹנוֹ כְּדְמְחַוְיַבְנָא מִדְּאוֹרַיְתָא:

הכהן מקבל החפצים או המעות ומחזיר הילד לאביו והאב מברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן הַבֵּן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ונוטל הכהן את הכסף ומוליכו בידו על ראש הבן ואומר

זֶה תַּחַת זֶה. זֶה חִלּוּף זֶה. זֶה מְחוּל עַל זֶה. וַיִּכָּנֵס זֶה הַבֵּן לְחַיִּים. לַתּוֹרָה וּלְיִרְאַת שָׁמַיִם. יְהִי רָצוֹן שֶׁכְּשֵׁם שֶׁנִּכְנַס לַפִּדְיוֹן כֵּן יִכָּנֵס לַתּוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים. אמן:

הכהן נותן את ידו על ראש הבן ומברכו

יְשִׂימְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה: יברכך יי וישמרך וכו'.

כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ: יְיָ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל רָע יִשְׁמוֹר אֶת נַפְשֶׁךָ:

והכהן מברך על הכוס כפה"נ. ואוכלים ושותים ושמחים כשמחה של מצוה:

הלכות ארוסין ונשואין

(דה"ח) (ו) אלו ימים שאין מתענים בהם תענית חתנים הנוכה ופורים ואסרו הג ומ"י באב ומ"ו בשבט ובר"ח מלבד בר"ח ניסן דמתענין וכן בכל חודש ניסן ובל"ג בעומר ומר"ח סיון עד אחר שבועות וכימים שבין יוה"כ לסוכות מתענין. (או"ח תקע"ג) וכימים שאין מתענין לא ירדפו אחר מותרות. וצריכין החתן והכלה לתקדש עצמן בכניסתם להופה לפשפש במעשיהם מיום הולדם ולעשות תשובה. וכוהנין שאומרים בתפלת מנחה ה יהוי כמו בעיוה"כ:

(נהורא) החתן והכלה צריכין לכוין לצאת בברכת היין שמברך המסדר. ואין מברכין ברכת בשמין בפחות מי' והחתן מן המנין:

סדר ברכות ארוסין ונשואין

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הָעֲרָיוֹת וְאָסַר לָנוּ אֶת הָאֲרוּסוֹת וְהִתִּיר לָנוּ אֶת הַנְּשׂוּאוֹת לָנוּ עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ

עמו

עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין:

החתן והכלה יחתו מכוס של ברכה. והחתן נותן את טבעת הקדושין על אצבע הכלה ויאמר:

הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּטַבַּעַת זוּ כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל:

וקורים הכתובה ואח"כ מברכים על כוס שני כפה"נ וספה ברכות אלו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַכֹּל בָּרָא לִכְבוֹדוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר הָאָדָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בִּנְיַן עֲדֵי עַד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ יוֹצֵר הָאָדָם:

שוֹשׂ תָּשִׂישׂ וְתָגֵל הָעֲקָרָה בְּקִבּוּץ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שמח

מקור הברכות

שהכל ברא לכבודו, ברכה זו נתקנה להנאספים לנמול חסר לכביר המקום זכר לחסדין שנהג עם אדה"ר שנעשה לו שושבין. וברכת יוצר האדם נגד יצירת אדה"ר. ואשר יצר את האדם בצלמו כנגד יצירת אדם וחוה. וכ' הפרדס לרש"י ז"ל בליקוטים, נראה בעיני שסדר ברכות שנסדרו על עסקי הזוג, אינו אלא מאשר יצר ואילך כוי ולפיכך פתח בה בברוך וחתם בברוך. כדרך כל ראשי סדר ברכות. ושוש תשיש. ושמח תשמח. לא פתח בברוך שהן ברכות סמוכות לתברתה. ואשר ברא מפני שהיא יחידית ברוב ימי המשתה בשאין פנים חדשות, לפיכך אינה מהסמוכות, והוצרך לפתוח ולחתום בברוך. ובחב עור דברכת שמח תשמח לא בשמחת חתונה אנו אומרים, אלא תפלה היא שמברכין שיהו שמחין בהצלחה כל ימיהם לפיכך חותמין „בשמח חתן וכלה" בסיפוק מזונות וכל טוב, אבל אשר ברא שבת הוא לה' שברא חתנות איש באשה ע"י שכתה ותדוה, לפיכך יש לחתום משמח חתן „עם" הכלה. לשון שמחת איש באשתו וכן הוא בסדר רב עמרם שלפנינו:

סדר ברכות אירוסין לרס"ג

אחר ברכת בורא פה"ג ובורא עצי בשמים יאמר: בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות, ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות ע"י חופה וקידושין, בא"י מקדש ישראל. אריסת לי ומקודשת לי אנת פלניחא בת פלוני לדילי אנא פלוני בר פלוני בהדין כסא ובמה דאית ביה ובהדא כתובה ובמה דאית בה. אחר קריאת הכתובה יאמר: סַפִּי בכתובתיך בִּידִיךְ דְּתַיְצַלִּין בַּה לרשותי כדת משה וישראל:

ברכת המזון לחתן.

הרחמן הוא יברך את החתן ואת הכלה ואת השושבינין שביניהם, בא"י אמ"ה בורא פרי הגפן, ובורא עצי בשמים. בא"י אמ"ה שהכל ברא לכבודו. בא"י אמ"ה יוצר האדם. בא"י אמ"ה אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו, והתקין לו ממנו בנין עדי עד בא"י יוצר האדם. שוש תשיש ותגל עקרה בקבוץ בניה לתוכה בשמחה. בא"י משמח ציון בבניה.

שמח

שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים הָאֲהוּבִים. כְּשַׂמֶּחָךָ יְצִירְךָ בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּרָא שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה. חָתָן וְכַלָּה. גִּילָה רִנָּה. דִּיצָה וְחֶדְוָה. אַהֲבָה וְאַחֲוָה. וְשָׁלוֹם וְרֵעוּת. מְהֵרָה יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִשָּׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם. קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה. קוֹל חָתָן. וְקוֹל כַּלָּה. קוֹל מְצַהֲלוֹת חֲתָנִים מֵחֻפָּתָם. וּנְעָרִים מִמִּשְׁתֵּה נְגִינָתָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ חָתָן עִם הַכַּלָּה:

דיני ברכת המזון בבית חתן בשבעת ימי המשתה

(דה"ח) (א) כבהמ"ז שבבית חתן כל ז' ימי המשתה אומרים דוי הסר כו' וכהמ"ז על כוס א' ואחר בהמ"ז אומרים על כוס שני ברכת חתנים הייגו שבה ברכות ואחר שמברכין ברכות אלו מברכין ברכות היין על הכוס שאומרים עליו בהמ"ז: (אה"ע סי' ס"כ) (ב) בין בבחור שבשת בתולה בין באלמון שבשת בתולה כולן מברכין ברכות אלו ביום ראשון ובשעודה ראשונה וצריך עשרה והחתן מן המנין: (שם) (ג) משעודה ראשונה ואילך יש חילוק בבחור שבשת בתולה או אלמנה או אלמון שבשת בתולה אם לא אכלו שעודה ראשונה ביום בשואין ואוכלין שעודה הראשונה ביום שאחר הנשואין הוי כשנים חדשות ומברכין שבע ברכות אבל כשאוכלין שעודה שנייה באותו יום או כשאוכלין כל שבעת ימי המשתה אי איכא שנים חדשות בכל שעודה ושעודה כשאוכלין מברכין שבע ברכות ואם לאו כשאין שנים חדשות אין מברכין כל הז' ברכות רק מברכין ברכת אשר ברא ששון כו' לבד (וכשאין אומרים רק אשר ברא א"א דוי הסר ואומרים נודה לשמך כו') וצריך ג"כ ב' כוסות ואף שבברכת אשר ברא א"ל שנים הדשות מ"מ צריכין לשעול שם אנשים שאינן מב"ב אבל אם אינו שועל רק עם ב"ב לבד גם ברכת אשר ברא א"א. ואין צריך עשרה רק בג' אומרים ברכת אשר ברא כו': (ב"ש) (ד) ובאלמן שבשת אלמנה אם אוכלין שעודה א' בלילה שאחר יום הנשואין או שאוכלין שעודה ב' ביום הנשואין אין מברכין ז' ברכות אפילו איכא ב"ח. אבל נודה לשמך ושהשמחה במעונו ואשר ברא אומרים אף באלמון שבשת אלמנה כל ג' ימים הראשונים אפי' ליכא שנים חדשות ואין שם עשרה רק שיש שם שלשה ויש בהם אנשים שאינן מב"ב רק שאובלין שם מחמת שמחת מריעות: (ב"ש סקי"ז) (ה) ש"ח מיקרי אם בא לשם איש אחד שבעלי החופה שמחים בביאתו ורוחין להברכות בשבילו אף שאין אוכל עמהם אלא שבא מחמת שמחת מריעות: (שם) (ו) שבת ויו"ט ראשון ושני הוי כפר"ח בשעודת הלילה ובשעודת שחרית אבל בשעודה שלישית צריכין ב"ח או שאומר הלרשה ובאלמון שבשת אלמנה בע"ש אין מברכין ז' ברכות אפי' בליל שבת: (שם) (ז) שהשמחה במעונו דייגו כמו ברכת אשר ברא וא"א אותו רק שיהיה עכ"פ זימון של שלשה ויהיה בהם אנשים שאינם מן ב"ב רק שאוכלין שם מחמת שמחת מריעות: (ח) ז' ימי המשתה וכן ג' של אלמנה מתחילין תיכף אחר החופה: (ט) אם אדם מזמין את החתן ואת הכלה

מקור הברכות

שמח תשמח רעים אהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם. בא"י משמח עמו בירושלם. בא"י אמ"ה אשר ברא ששון ושמחה. חתן וכלה. אהבה ואחוה. גיל וריעות ורנן. מהרה אלהינו ישמע ה' בערי יהודה ובחוצות ירושלם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה. קול מצהלות חופה חתנים ממשתה נערים ומנגינתם. בא"י משמח חתן וכלה. הא מבששא, והא מצלחא, ישמח חתן בכלה, וכלה תשמח בחתן. בבנים ובבנות בעושר ובנכסים. בבנים עושי תורה ומקיימי מצות בישראל.

הכלה לאכול שם אם מייחדין להם שם חדר כפ"ע שיכולין להיות ביחד לבד ולשמוח מברכין ז' ברכות ואם לאו אין מברכין אפי' אחר ברא כו' ושמחה במעונו (י) השמשים שאוכלין אחר סעודת נשואין בבית נשואין מברכין ז' ברכות: (שם) (יא) באלמנה לא מקרי חופה רק בשיש יחוד הראוי לביאה ולכן אלמן שנשא אלמנה ביום ולא מבלה עד הלילה ונתייחדו בחדר אחד אחר הסבילה מברכין ז' ברכות בסעודה שאחר היחוד:

קודם ברהמ"ז בסעודת נשואין אומרים זה

דַּי הָסֵר וְגַם הָרוֹן. וְאָז אֵלֵם בְּשִׁיר יָרוֹן נִחֲנוּ בְּמַעְגְּלֵי צֶדֶק. שִׂעָה בְּרִכַּת בְּנֵי יְשֻׁרוּן. בְּנֵי אַהֲרֹן: בִּרְשׁוּת מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי. נְבָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ. וְשֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ. (ועונין המסובין) בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ. וְשֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ. וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ: (וחוזר המברך ואומר) בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ וְשֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ. וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

ואחר בהמ"ז מתחיל ברכת שהכל ברא לכבודו וכו':

דיני תפלת הדרך

(דה"ה) (א) היוצא לדרך אפי' רק עד פרסה צריך להתפלל תפלת הדרך אבל אם הוא צריך ליצא רק פחות מפרסה מתפלל בלא התימה אבל אם הוא מקום סכנה אפי' בפחות מפרסה צריך להתפלל בהתימה: (ב) היכף כשיוצא מעיירה של עיר צריך להתפלל תפלה זו ואם שכח להתפלל תיכף מכרך אותה כ"ז שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע עדיין בדרך תוך פרסה הסמוכה לעירו או לעיר ברולה ללון בה דמכם ואילך יאמר אותה בלא התימה ואם אמרה בעיר יצא ואין צריך לאמרה רק פעם אחת בכל יום שהוא בדרך אפי' אם ינוח באמצע היום בעיר והולך מכם אח"כ א"צ לברך שנית אבל אם דעתו ללון בהעיר ואח"כ נמלך ויצא מעם לעכיר הולה לה לו לבוב לביתו צריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת: (ג) יש להסמיך תפלת הדרך לברכה אחרת כדי שתהא ברכה הסמוכה לחברתה לכן כשיוצא בדרך בשחרית קודם התפלה כגון שהוא נחון יש לומר ברכת השחר על הדרך ולהסמיך תפלת הדרך לברכת השחר וביום יאכל איזה פרי ולהסמיך תה"ד לברכת הפרי או כשמעיל מים יסמוך אותה לברכת א"י:

סדר תפלת הדרך

אסור ליצאת לדרך קודם שיתפלל שנאמר צדק לפניו יהלך ר"ת צלי. כל המתפלל ויוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפציו. ומוב ליתן צדקה לפני יצאתו שנא' צדק לפניו יהלך ושם לדרך פעמיו.

וזהו הנוסחא:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל מִינֵי פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל מַעֲשֵׂי יָדֵינוּ וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן

וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָּל רוֹאֵינוּ וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ. כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ואומר נ״פ וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם:

יכוין רמ״ס ר״ת רפאל גבריאל מיכאל ונכריאל נכנל כסס אלהים מדת הגבורה:

ואח״כ יאמר ל׳ פעמים לישועתך עס ו׳ פעמים ויהי נועם וכו׳:

י״פ יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

ה״פ הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע יְבָרֵךְ אֶת הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבוֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: סימן לוי״ה

ואומר נ״פ וַיִּסָּעוּ וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים עַל הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב:

ואומר נ׳ פעמים פסוק המלאך הגואל:

ואומר נ״פ לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ: נ״פ הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִינֹתִי:

ואומר נ״פ ברכת כהנים וז״פ ויהי נועם ויכוין כפסוק כ״י מלאכי״ו יצו״ה ל״ך ס״ת יוה״ך והוא סס מסוגל לשמירה:

ואומר אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: בִּטְחוּ בַיְיָ עָדֵי עַד כִּי בְיָהּ יְיָ צוּר עוֹלָמִים: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: נ״פ יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: ויכוין בר״ת יב״ק

ואומר שיר למעלות אשא עיני וכו׳

ואומר מִגְדַּל עֹז שֵׁם יְיָ בּוֹ יָרוּץ צַדִּיק וְנִשְׂגָּב: בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. מִימִינִי מִיכָאֵל. וּמִשְּׂמֹאלִי גַּבְרִיאֵל. וּמִלְּפָנַי אוּרִיאֵל. וּמֵאַחֲרַי רְפָאֵל. וְעַל רֹאשִׁי שְׁכִינַת אֵל: וילך לדרכו בשלום

יהי

הנכנס לכרך שיש שם מושלים אפי' דרים שם יהודים יאמר זה קודם שנכנס:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתכניסני לכרך זה לשלום:

נכנס לשלום יאמר זה

מודה אני לפניך יי אלהי ואלהי אבותי שהכנסתני לכרך זה לשלום:

נקם לצאת יאמר

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתוציאני מכרך זה לשלום:

יצא משם בשלום יאמר

מודה אני לפניך יי אלהי ואלהי אבותי שהוצאתני מכרך זה לשלום:

וכשם שהוצאתני לשלום- כך תוליכני לשלום, ותסמכני לשלום. ותצעידני לשלום. ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך:

וכולל עמה תה"ל יהי רצון כו' ואם לא אמר עדיין באותו יום תה"ל חותם בברוך ואם כבר אמר באותו יום תה"ל איננו חותם בברוך:

הלכות אבלות דיני נוסח

(רה"ח) (א) מצוה לעמוד על המלה בשעת יציאת הנפש (ורבוי לקבץ עשרה בשעת הגסיסה זיתעסקו בדבר שבקדושה ובמזמורים כמעבר יבק) מנהג להדליק נרות בפני הנוסח. ובשעת פותחין החלונות והאבלים יאמרו צדוק הדין ומברכין דיין האמת בשם ומלכות ויקרעו בדין. ואין מעמידין את גויה על שתלא נפשו וכל המעמיד את גויה קודם שתצא נפשו אפי' רק נגע בו ה"ז שיפך דמים: (יו"ד סי' של"מ) (ב) כל העומדים בשעת יציאת נשמה אפילו על קטן ואשה קורעין קר עה מועמת ואפי' מן הצד שני: (סי' שמ"ו)

דיני קריעה

(א) על אלו מתים חייבין לקרוע ולהתאבל עליהן על אביו ואמו ובנו ובתו אחיו ואחותו שמתו אחר שלשים יום לולדתן ואיש על אשתו ואשה על בעלה וחייבין לקרוע מעומד ואם קרע מיושב הוזר וקורע: (סי' ש"מ) (ב) מקום הקריעה מלפניו ואם קרע במקום אחר לא יצא וצריך לקרוע השפה: (שם) (ג) על אביו ואמו קורע בצד שמאל ועל שאר קרובים בצד ימין: (שם) (ד) על אביו קורע בידו דוקא ועל שאר קרובים רצה קורע בידו רצה בכלי: (שם) (ה) על כל המתים קורע מפה בכנד עליון ודיו ועל אביו ואמו קורע כל הבגדים עד לבו חוץ מהכתונת: (שם) (ו) על כל המתים יכול לקרוע בצנעא ועל אביו ואמו צריך קריעה בפרהסיא: (שם) (ז) על כה"מ תופר לגמרי לאחר ל' ותוך ל' אסור אפי' לשלול ואפי' לאבר ראש הקריעה במחט ועל אביו ואמו הינו מאחה לעולם רק שולל לאחר ל': (שם) (ח) על כה"מ אם לא שמע עד אחר ל' אינו קורע ועל אביו ואמו קורע לעולם אפי' שמע אחר ל' כל בגדיו בעליו בשעת שמיעה: (שם) (ט) הרגל מכסל נזירת ל' אף לענין קריעה ויכול להפור לגמרי בערב הרגל לאחר מנחה ובאביו ואמו יכול לשלול: (שם בש"ך) (י) אסור לקרוע כיו"ט אבל בהוה"מ קורע ואם שמע שמועה רהוקה בחוה"מ וכן אם נקבר ביו"ט אין קורעין אפ' בחוה"מ רק אחר הרגל: (שם) (יא) קטן שמת לו מת אם לא הגיע לחינוך קורע קריעה כל דהוא. אבל קטן שהגיע לחינוך קורע כגדול: (שם)

דיני אונן

(א) מי שמת לו מת שחייב להתאבל עליו בחול הרי הוא אונן ופטור מתפלה וק"ש ומכל הברכות אפי' ברכות הנהנין (מיהו אם אכל באנינותו ונקבר המת ועדיין לא עבר הזמן שנתאבל המזון חייב לברך ברהמ"ז וכן אם עשה ארבו בעודו אונן חייב לברך אשר יצר אחר הקבורה אפי' כל היום) ומכל המצות האמורות בתורה עד שיקברוהו ויצליך עפר על המת:

(מ"ת סי' ע"ח) ואם מסרו לחברה שבעיר חייב בכל מצות) (ב) אם עבר זמן תפלה אחת בעודו אונן א"צ להתפלל אותה בתפלה הסמוכה (א"ר סי' פ"ט) וה"מ אם לא התחיל זמן חיוב התפלה קודם שנעשה אונן אבל אם מת אחר שכבר התחיל זמן חיוב התפלה משלים בתפלה הסמוכה: (ג) מי שמת לו מת בשבת אינו נוהג דיני אנינות כלל וחייב בכל המצות (ודברים שבלבעת נוהג) וכן ביום"כ ולילי יו"ט יקדש ויתפלל ולילי פורים יקרא את המגילה. אבל ביו"ט ראשון אם רוצה לקברו ע"י עממין או ביו"ט שני אפי' אינו רוצה לקברו עתה פטור אם לא שא"ת לקברו ע"י אונס. (עמ"ת תקמ"ח וא"ר) ואם מת בשבת ולא קברוהו במ"ש יבדיל ביום א' ואם לא קברוהו עד יום ג' יבדיל ביום ג' ותו לא ואינו מברך על נר ובשמים. (רא"ש ויו"ד שמ"ת) ולא יאכל בפני המת אפי' בשבת ואם אין לו בית אחר יעשה מחיצה שאינה נופלת ברוח מצויה בהפסק סדין ואם אין לו סדין יחזיר פניו ויאכל: (יו"ד שמ"ת) (ד) אבל ביום ראשון (אפי' ביום שנקבר שאינו יום המיתה) לא יניח תפלין (א"ר סי' ל"ח) וכן אם שמע שמועה קרובה (תוך ל' אפי' ביום ל') נ"כ פטור ואם בא לו שמועה קרובה כשכבר התחיל להתפלל בתפלין חולצן ואם נקבר בלילה או שמע בלילה אינו מניח תפלין ביום (א"ר שם) אבל אם מת או נקבר בהו"מ וכן כשנקבר ביו"ט שני מניח תפלין בחוה"מ ואחר המועד: (ה) כל זמן שלא נקבר המת אינו חולץ מנעל וסנדל אך אסור לו לישב ולישן ע"ג המטה וכש"כ שאסור בתה"מ וברחיצה וסיכה ושמחה ושאילת שלום ותספורת ובמלאכה אבל מותר לצאת מפתח ביתו: (ו) אם הקרובים בתפיסה אין חל עליהם דין אנינות אבל אבלות חל עליהם אחר הקבורה: (רמב"ן ויו"ד סי' שמ"ת)

דיני סעודת הבראה

(א) אבל אסור לאכול בעודה ראשונה משלו אבל בסעודה ב' אפי' ביום א' מותר ואינה על הלילה מותר לאכול משלו: (יו"ד שמ"ת) (ב) אשה בשם שלחו לו ואינו יכול להתענות עד הלילה מותר לאכול משלו בעלה שהייב במזונותיה והוי כשלה. מבדין אותם ולא אנשים ובשואה לא תאכל סעודה א' משל בעלה שהייב במזונותיה והוי כשלה. וכן סופר או שכיר האוכל בשכרו לא יאכל סעודה א' משל בע"כ: (שם) (ג) אם אינו אוכל ביום א' או שלא הבראוהו עד הלילה מותר לאכול משלו: (שם) (ד) אם נקבר בלילה אם אוכל סעודה א' למחר מבדין אותו: (שם) (ה) אם נקבר בע"ש אמ' שעות ולמעלה אין מבדין אותו: (שם) (ו) מבדין על שמועה קרובה ולא על שמועה רחוקה: (שם) (ז) אם שמע שמועה קרובה בשבת אין מבדין אותו ביום א' וכן כשצריך לתנות ז' ול' אחר הרגל: (שם) (ח) משנקבר המת מותר בכבר ויין: (שם) (מ) מבדין אותו תחלה בכיצים או בתבשיל של עדשים זכר לאבלות ואח"כ אוכל כל ערכו: (שם)

דברים שאבל אסור בהם

(א) כל ז' אסור במלאכה. כיצד ג' ימים הראשונים אסור אפי' עני המתפרנס מן הצדקה ואם אין לו מה יאכל עושה בלבעת בתוך ביתו ותבות מתרה לשכניו שהצריכוהו לכך וכן אסור לעשות פרקמטיא אפי' כ"י א"י. מבדרת אבל בעה"כ מותרת לעשות צרכי הבית בשבלה: (יו"ד ש"פ) (ב) כל ז' אסור לרחוץ כל גופו אפי' בצונן ופניו ידיו ורגליו מותר בצינן ומז' עד ל' מותר אפי' כל גופו בצינן אבל בחמין אסור אפי' לחוף הראש: (שפ"ת) (ג) כל ז' אסור בנעילת הסנדל של עור. יולדת וחולה מותרין במנעל: (שפ"ב) (ד) כל ז' אסור בתשמ"ש ובחבוק ונשוק אבל בבחר דבר קורבה מותר: (שפ"ב) (ה) כל ז' אסור לקרות בתורה נ"כ מבכה נמרת הלכות ואגדות ומוהר לקרות בחיוב ובקינות וכדברים הרעים שבירמי' וכפ' אלו מגלהין וכה' אבלות וללמוד עם אחרים אסור גם בזה. תלמד שצריכין לו להתלמד מותר ללמוד עמהם ביום ג': (שפ"ד) (ו) כל ז' אסור בשאילת שלום כיצד ג' ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם ואם אחרים לא ידעו ושאלו בשלומו לא ישיב להם ויודיעם שהוא אבל הג' עד ז' אינו שואל בשלום אחרים ואם אחרים לא ידעו ושאלו בשלומו משיב להם. ובשבת נותן שלום לכל אדם: (שפ"ד) (ז) תוך ז' אסור לבבם כבותו אפי' לאת לבובסת א"י להיות לאחר האבלות. ואסור ללבוש בגד מבובם אפי' לאחר ז' ובתוך ז' אין לובשין אפי' לבגד שבת ואחר ז' לובש אחר ההלה הבתונת שעה מועטת ואח"כ יבבס האבל ואם מבובס בימים לבד א"צ להלבים לאחר ההלה. ואסור ללבוש בגדי שבת תוך ל' ועל אביו ואמו אסור כל י"ב חודש: (שפ"מ) (מ) אסור

בגלוח שערו כל ל׳ ועל אביו ואמו אסור גם לאחר ל׳ עד שיגערו בו חבריו ונוהגין לגלח אחר כל ג׳ הדשים. נמילת הלפרנים בכלי ג״כ אסור כל ל׳ אבל בידיו או שניו מותר: (ש״ל) (מ) אבל אסור בשמחה ולא יקח תינוק בחיקו. ואסור לאכול בסעודת ב״מ או פה״כ וסיום מסכת וכ״ש בסעודת אירוסין ונשואין כל ל׳ על שאר קרובים וכל יב״ח על אביו ואמו. ובתוך ביתו (חוץ מסעודת נשואין) מותר לאכול בסעודת מצוה. המשיא יתום מותר לאכול ולשתות בגדי שבת. אסור לכנוס לבית נשואין כל ל׳ אפי׳ לשמוע הברכות ובחופה שבבה״כ מותר לעמוד לשמוע הברכות אחר ל׳ על אביו וכן להיות שושבין ולברך הברכות תחת החופה מותר לאחר ל׳. סנדק או מוהל לאחר ל׳ על אביו ואמו יכול לאכול! גם בסעודה ולובש בגדי שבת עד לאחר המילה. אין לאכול בסעודת חבורות אנשים בלילה שביום המחרת יהי׳ לו יא״ל יום שמח בו אביו ואמו: (של״ח) (י) אסור לצאת מביתו כל ז׳ לפיול או לצורך מו״מ ונוהגין שהאבל משנה מקומו בבה״כ אפי׳ בשבת כל יב״ח על אביו ואמו וכל ל׳ על שאר קרובים: (של״ג) שמועה קרובה ורחוקה. שמע שמת לו קרוב שחייב להאבל עליו בתוך ל׳ אפי׳ ביום ל׳ ה״ז שמועה קרובה ודינו כיום הקבורה לכל דבר ואם שמע לאחר ל׳ ה״ז שמועה רחוקה וא״צ לנהוג אבלות רק שעה אחת היינו שיחליף מנעליו ואם אין מנעלים ברגליו דיו כישיבה על הקרקע שעה אחת: (ת״כ)

דיני צדוק הדין

(א) אם קברו המת בלילה א״א ל״ה ולא קדים: (ב) א״א ל״ה ולא קדים בכל הימים שא״א תחנון ולא בע״ב ולא בע״ש ופיו״ט אחר חצות אבל בער״ח וערב חנוכה ותענית אסתר אומרים אפי׳ אחר חצות:

צדוק הדין

אמרינן בגמרא חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה ומסקינן בגמרא לקבלם בשמחה. ע״כ אם לפעמים בחטאו יבא לו איזה רעה או שמע איזה בשורה רעה ח״ו. יודה לאל ית״ש דיין אמת שהכל בא בדין ויברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם דַּיַּן הָאֱמֶת:

מי שלא היה על בית עלמין תוך שלשים יום יאחר ברכה זו בבואו שמה קרוב ל׳ אמות לקברים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶתְכֶם בְּדִין. וְזָן וְכִלְכֵּל אֶתְכֶם בְּדִין. וְהֵמִית אֶתְכֶם בְּדִין. וְיוֹדֵעַ מִסְפַּר כֻּלְּכֶם בְּדִין. וְעָתִיד לְהַחֲזִיר וּלְהַחֲיוֹתְכֶם בְּדִין: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

ואח״כ אומר אתה גבור עד להחיות מתים תמצא בתפלת שחרית:

כשמביאין את המת לבית הקברות אומרים זה:

הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט. אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא. הַצּוּר תָּמִים בְּכָל פֹּעַל. מִי יֹאמַר לוֹ מַה תִּפְעָל. הַשַּׁלִּיט בְּמַטָּה וּבְמַעַל. מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד

שאול

שאול ויעל. הצור תמים פעלו. מי יאמר לו מה תעשה. האומר ועשה. חסד חנם לנו תעשה. ובזכות העקד כשה. הקשיבה ועשה: צדיק בכל דרכיו הצור תמים. ארך אפים ומלא רחמים. חמול נא וחוס נא על אבות ובנים. כי לך אדון הסליחות והרחמים: צדיק אתה יי להמית ולהחיות. אשר בידך פקדון כל רוחות. חלילה לך זכרונגו למחות. ויהיו נא עיניך ברחמים עלינו פקודות. כי לך אדון הרחמים והסליחות: אדם בן שנה יהיה. או אלף שנים יחיה. מה יתרון לו. כלא היה יהיה. ברוך דין האמת ממית ומחיה: ברוך הוא כי אמת דינו. ומשוטט הכל בעינו. ומשלם לאדם חשבונו ודינו. והכל לשמו הודיה יתנו: ידענו יי כי צדק משפטיך. תצדק בדברך. ותזכה בשפטך. ואין להרהר אחר מדת שפטיך. צדיק אתה יי וישר משפטיך: דין אמת. שופט צדק ואמת. ברוך דין האמת. שכל משפטיו צדק ואמת: נפש כל חי בידך. צדק מלאה ימינך וידך. רחם על פליטת צאן ידיך. ותאמר למלאך הרף ידך: גדל העצה ורב העליל. אשר עיניך למעלה פקחות על כל דרכי בני אדם. לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו: להגיד כי ישר יי צורי ולא עולתה בו: יי נתן ויי לקח. יהי שם יי מבורך: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו:

היתומים אומרים קדיש זה והקהל אומרים עמהם על ויקריה

יתגדל ויתקדש שמה רבה בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ולאחיה מתיא ולאסקא לחיי עלמא.
ולבנוי קרתא דירושלם ולשכלל היכלה בגוה. ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא. ולאתכא פולחנא
דשמיא לאתרה. ויתקדש קודשא בריך הוא במלכותה ויקריה:
בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן. יהא שמה רבא
מברך לעלם ולעלמי עלמיא.
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה שמה דקודשא בריך הוא. לעלא מן כל
ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן:
יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:
עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

ויציצו

סדר צדוק הדין

מחר הקבורה תולשין עשבים וזורקין לאחוריהן ואומרים

וַיְצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ: (ויש אומרים זָכוֹר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ): ז

אח"כ רוחצין הידים ואומרים זה:

בְּלַע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה אֲדֹנָי אֱלֹהִים דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים וְחֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל הָאָרֶץ כִּי יְיָ דִּבֵּר:

אח"כ יושבין ע' פעמים ואומרים ויהי נועם וכו':

מצוה לנחם אבלים ולדבר על לבם דברי תומים וכשיפטר מן האבל יאמר:

המקום ינחם אותך (לדבים אתכם) בתוך שאר אבלי ציון וירושלים:

מקור הברכות

ויציצו מעיר כו'. אתא בדברי סר ר"ם ז"ל בפרש"ה הלשינו פ"א משומרים אל המלך על כל ישראל שמשליכין עפר ארודיהם בשעה שחוזרים אחרי המת להמיל כשפים על הגוים להמיתן, קבל להיר, וקראי אל תרב ר' משה בי"ר יחיאל בן הרב ר' מתתיה הגדול מפרש"ק ואל כה המעשה חרע ששמעתי עליכם שאתם ממילין כשפים על הגוים בשובכם מן בכת, א"ל ארוני המלך ח"ו, לא תהא כזאת בישראל, אבל מאמינים אנו בהקב"ה שעתיד להחיות מתים, וכתוב אומר ויציצו מעיר כעשב השדה, ואנו קודים אותו כשתולשין העשבים לומר שמאמינים אנו כשם שהעשבים לאחר שנכמשין ונובלין בארץ הקבי"ה חוזר ומפריחן, כך המתים אע"פ שמתים הקבי"ה עתיד להחיותם, א"ל א"כ יישר כחכם ויפה אתם עושים, אמנה גדולה ומובה היא זו, ארורים המלשינים עליכם כי אינם יודעים בטיב אמונתכם, כיון שחזר הרב סיפר לקהל, ונתנו הודאה למקום ואברו פלגי מים לב מלך ביד ה', כו'. יצחק ב"ר דורבולו, ומעם זה נוכר גם בש"ך יו"ד סי' שע"ו סק"ה, והגר"א שם מביא עוד מעם שהוא רמז למהרת הטומאה במים ואפר ואזוב, וזה מעם יפה ע"כ, וכן מובא בתוה"א לרמב"ן ע"ש:

סדר ערובין

קמ"ד. [זה] ערוב של שבת. עביד לחמא ומברך עליה **ברוך** אתה ה' אמ"ה אקב"ו על מצות ערוב. ואומר: א]. **בדין** יהא שרי לנא לטלטולי. ולאפוקי. ולעיולי מבית לבית ומחצר לחצר, מבית לחצר ומחצר לבית, מבית לבור ומבור לבית, מעילית לתחתית ומתחתית לעילית, מזויות לזויות, מרשות לרשות. (מ) [משבת זו לשבת אחרת] לנו ולכל ישראל שבמדינה הזאת.

וכד מקלע יומא טבא במעלי שבתא (ב) [בחמשא בשבתא] מתקן בשולא ומברך **ברוך** אתה ה' אלהינו מלך העולם אקבמ"ו על מצות ערוב **בדין** יהא שרי לנא למיפי ולבשולי ולתקוני ולמיעבד (ג) ביומא טבא לשבתא לנו ולכל ישראל שבמדינה הזאת.

סדר ודיני מילה

קמ"ה. **וברכת** המילה ששאלתם כך הוא: המל אומר **ברוך** אתה ה' אמ"ה אקב"ו על המילה. ואבי חכן מברך בא"י אמ"ה אקב"ו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. והעומדים אומרים כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו לתורה ולחופה (מ) ולמעשים טובים. ומוזגין כוס ומברך. בא"י אמ"ה בורא פרי הגפן. בא"י אמ"ה אשר קדש ידיד מבטן, וחק בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קדש, על כן בשכר זאת אל חי חלקני צורנו, צוה להציל ידידות שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו. בא"י כורת הברית.

תשתלה אסותא דחיי ודרחמי מן קדם מימרא דשמיא. לאסאה לרביא הדין ויתקרי שמיה (ב) פלוני בישראל. ויתסי כמה דאיתסיאו מי מרה על ידי משה, וכמיא דירתו ע"י אלישע כן יתסי בענלא ובזמן קריב. (ג) **תשתלה** אסותא דחיי ודרחמי מן קדם מימרא דשמיא לאסאה לאמיה דרביא הדין דחיא צריכה אסו. ותיתסי כמה דאיתסו מי מרה ע"י משה. ובמיא

שנוי נוסחאות והגהות

קמד. (מ) בסדר הגרפס מוחק זאת. (ב) „ברמשא".
(ג) בסדר הגרפס מגיה „כל צורכנא".

קמה. (מ) „ולמצות". (ב) כן הוא הגירסא גם בכת"י ב"מ אבל צריך לתקנת „שמו בישראל פלוני". (ג) „ואמרו אמן".

מגן האלף

קמד. א.] בדין יהא שרי לנא כו', מבית לבית ומחצר לחצר, כ"ה הגי' הגכונה וכמוב מי' מצ"ה הזכיר מבתים לחצר ומחצר לבתים וכבר עמל מם בפריסה למה לא כתב ג"כ מחצר לחצר, וכנוסח שלנו כ' מנג לנג. ומ"ם לשבת אחרת כ"כ הכ"י בנם הגמונים שהיו מערבין בכל ע"ם. ולא עמו ערוב לכל המנה ממת יתעפם העירוב ולמו מלעמיה, כמו"ם הרין בפ' כל כתבי גבי ר"מ ור' מסי כל הוי מקלע להו רפתא דעירובא שרו עליה המוצא ע"ם:

ולענין ערוב תבשילין לא נזכר בדברי רבינו „למלוקי שרגא", וגם הרי"ף ורמב"ם לא כתבו מלא „למפוי ולבשולי", וכ' הר' המגיד יש שהוסיף בנוסח המתירה להדליק הגר, וכ"כ בעל ההלכות כו' וכ' הרשב"א שכך ראוי לומר. עכ"ל:

והכי

וכמיא דירהו ע"י אלישע כן תיתסי בעגלא [ובזמן קריב] ואמרו אמן.

ומשגריו את הכוס לאמו של תינוק. [שכיון] שנאמר עליו שירה ובקשו הצבור רחמים על התינוק ועל אמו. (ד) כמה שרגילין לומר כשם שהכנסתו לתורה ולחופה, ותשלח אסותא. ואמו חולה היא וצריכה (ה) רחמים ורפואה לכך שתה אותו אמו של תינוק.

א.] והכי אמר רב שר שלום גאון כשמברך אבי הבן להכניסו בבריתו של א"א אין מברך אלא לאחר המילה. ואע"פ שאמרו חכמים כל

שני נוסחאות והגהות

(ד) כמו (ה) „לרחמים".

סגן האלף

קמה. א.] והכי אמר רב שר שלום גאון כשמברך להכניסו אינו מברך אלא לאחר המילה, המור יו"ל סי' רס"ה הביא לעת רשב"ם לברך דוקא קודם המילה, וכתב דר"ת כתב שא"ל, ורב שר שלום כתב לברך דוקא לאחר המילה, כיון שנעשית ע"י אחר, ע"ש. וכתוס' ס"פ ר"א דמילה אחר שהכיאו לעת רשב"ם כתבו דר"ת ההזיר המנהג לקדמותו, ודחה קושיתו ממה דמברכין להכניסו לשון עתיד, ואח"ל לאחרינו כל המצות מברך עובר לעשייתן הינו כשהמברך עצמו עושה המצוה, ע"ש. ומתוך כך תמה הכי' דמלשון רבינו המור משמע דלעת רב שר שלום היא לעת שליטיה, ובאמת הן הן דברי ר"ת, וכ' הכ"ח דר"ת לא דחה דברי רשב"ם אלא כמה שעקר המנהג שהנו כהגאונים לברך אחר המילה, ועוד"א דאינו ברור, שיש להם סמך, אבל מקום שהיה מנהגם לברך בתחלה, הניחם על מנהגם. אבל לעת רב שר שלום לעולם אין לברך קודם המילה, דכיון שנעשית ע"י אחר איכא למיחש דלמא הדר בי', ע"ש. ולכאורה אין מקום לפירושו דכתוס' ס"פ ר"א דמילה כתבו נמי לשיטת ר"ת ושמעו דהא דאמרינן בכל המצות דמברך עובר לעשייתן היינו דוקא כשהמברך עצמו עושה המצוה, ע"ש ושמע דס"ל דאין לברך קודם. והן הן דברי רב שר שלום דכתב"ו אחר איכא למיחש דלמא הדר בי':

ולכן נראה לומר דס"ל להכ"ח ז"ל דמ"ש התוספות לשיטת ר"ת דהיינו דוקא כשהמברך עצמו עושה המצוה, אין כוונתם לומר דאם אחר עושה אינו מברך עובר לעשייתו משום דלמא הדר ביה, אלא כוונתם דאם המברך עצמו עושה המצוה הוא מברך על אותה המצוה שיעשה, ולכך מברך עובר לעשייתו אבל אם אין המברך עושה המצוה אין הברכה ההיא אלא הודאה, להשם יתברך שזונו על המצות ואינו צריך לברך עובר לעשייתו, אבל מ"מ אין איסור בדבר אם יברך עובר לעשייתו. ולכן כתב הכ"ח דבמקום שהיה מנהגם לברך בתחלה הניחם על מנהגם, וכ"כ האו"ז סי' ק"ז שכל המברך אינו עושה כלום אינו צריך לברך עובר לעשייתו, רק בכשהוא עצמו עושה המצוה ע"ש. ולישנא דא"ל משמע כמו"ש, ובזה יתבאר לנו דברי הרא"ש פר"א דמילה, שאחר שהביא דברי ר"ת וסיים ה"מ כשהמברך עצמו עושה המצוה כמ"ש כתו', כתב שם: „ואומר ר"ת דברכה זו אינה דוקא, על מילה זו שנעשית עכשיו אלא מולה ומשכח להקב"ה שצוה לעשות מצוה זו כשתביא עוד לידו, ותקנו לה מקום זה, לגלות ולהודיע שנעשית לשם הקב"ה, ולא לשם מורגא ולא לשם הר גריזים", ע"ש. ויש לתמוה אלא כתב „עוד אומר ר"ת" דלכאורה הוא טעם בפ"ע, ולמ"ש מ"ש. שבכל ענין אחד, שכשהמברך עצמו אינו עושה המצוה אל"ל עובר לעשייתו, ושמעתא שאין איכא אלא ברכת הודאה. והרשב"א בחי' בשם ר"ת לא הזכיר כלל מ"ש בתוס' לחלק כמה שהמברך עצמו אינו עושה המצוה, אלא כתב שמעתא דהודאה, ע"ש. וזה נ"כ כוונת התוס' כמש' שבת אלא שלא פירשו דבריהם. ובפ"ק דפסחים לף ז' כתבו התוס' בשלמא שמעתא דהודאה ע"ש:

אבל במקור הדברים בסדר שלפנינו שהובאו כאן דברי רב שר שלום, רואים אנו שמעתא אחרים שלא לברך להכניסו קודם המילה דחיישינן שמא תיקלקל המילה ונמצא מוציא ש"ש לבטלה, ושאני שחיטה ותקיעה לבידו הוא, אבל מילה מי יימר דמקיים לה, ודברינו ז"ל

קשים

המצות כלן מברך עליהם עובר לעשייתן, מילה שאני דחיישינן שמא תתקלקל המילה, ונמצא מוציא שם שמים לבטלה. ואם תאמר שחיטה ותקיעה נמי ניחוש. לא דמי. הנך תרתין בידו שלו, ואיכא למימר דמצי מקיים להו. מילה ביד אחר הוא, מי ייתר דמקיים לה. הלכך לאחר המילה מקומה. וכך מנהג שתי ישיבות. ואשר קדש כך אמורה בתלמוד, תנו רבנן המברך אומר אשר קדש ידיד מבטן כו׳ וכיון דהכי נרסינן בגמרא אין לשנותה ואין להוסיף עליה.

וכך

מנן האלף

קשים להולמס שהתחיל כמעם שמת תתקלקל המילה ומסיק כמי ייתר דמקיים לה, ולכן נראה דשני מעמים הם וטיעור דבריו כך: דלא סני לרבינו רב ס״ם כמעמת דשמת תתקלקל המילה ותהיה ברכה לבמלה, דא״כ גם המל עצמו איך אפשר לי לברך, וכן יקשה משחיטה ותקיעה, א״ו כל מצותו ככך ל״ח לקלקולא, דלא חיישינן לאונסא, ובודאי אמיד אינם כפשיה כשפה שמברך דמצי למקיים לה הוחיל ובידו הוא, אלא עיקר מעמת בלהכניסו שאינו מברך מקמה דמצוה משום דחלוייה ביד אחר, ומי ייתר דמקיים לה, ומ״מ הוצרך הגאון לכתוב גם מעמת דקלקולא. משום דלמעמת דמי ייתר דמקיים לה קשה כיון שהמוהל הוא שלוחו, הרי קיי״ל בכ״מ דשליח עושה שליחותו, לכן הקדים נמי מעמת דקלקולא, לאיתרת דכ״ז לא חיישינן לאונסא רק כשהוא בידו ואמיד נפשיה כשפה שמברך אי מצי למקיים, אבל כשהוא ביד אחר אין לו לברך מקמי דמצוה, דאולי חבירו חיים לקלקולא ומחמת ביעתותא דקלקולא לא יקיים המצוה ולא שייך כזה חזקה רק בסתם שליחות דליכא הפשא כלל:

ונראה דגפ״מ בין מעם הרא״ם שכ׳ מעמת דהולחה, לבין מעמו של הגאון רס״ם ז״ל. דלדברי הגאון יש איסור לברך להכניסו מקמי דמצוה, משא״כ לטעם הרא״ם והרשב״א אין הכרח לברך קודם כיון שאינה אלא הולחה, אבל איסורא נמי ליכא. וכן אפשר דג״מ עוד אם האב עצמו הוא המוהל דלשיטת הגאון יברך קודם דוקא, כמו שמברך על המילה, וכ״כ בשלמי הנבורים ס״פ ר״א דמילה. ומזה נמי יש להכריח כמ״ם הרא״ם בשם ר״ת שאין לברך עובר לעשייתן אלא כשהמברך עצמו עושה המצוה, דלא נחית כלל לטעמת שמת תתקלקל המילה. דאל״כ יהיו דבריו סותרים זא״ז כמה שאמר בשמו מעמת דהולחה. ואפשר, דר״ת לא ס״ל טעם הגאון רב ס״ם, משום דלפמ״ם רבינו יוסף אבן פלאם בתשובתו להראב״ד המובא בת׳ הרשב״א סי׳ י״ח שכתב שאין אנו מברכין על נתינת צדקה ונמי״ח ומתנות עניים משום מי ייתר דמקבלי מינן כיון שתלוי ביד אחרים, וכל מצוה דאפשר למיעקרה כמאן דמיעקר דמיא, וכדאמר בכתובות דף מ׳ באונס שותה בעצינו שאם אינה רצויה לקיימה לא דחיא ל״ת, מעמת דאלו אמרה לא בעינא לי׳ ליתא לעשה כלל ע״ם. ואפ״ד כדברי הגאון רס״ם יקשה אכתי לברך עלייהו אחר עשייתן, כמו ברכת להכניסו. א״ו דלהכניסו שאני שאינה אך על מצוה זאת, אלא ברכת הולחה בכ״ז שתבא לידו, ולהודיע שלא נעשית לשם מורגא ולהר נריזים דלא שייך זה בשאר מצות. אבל הרב שר שלום ז״ל לא ס״ל לי׳ מעמת דהר״י אבן פלאם, וכמו שהקשה בהגה״ה בס׳ אבודרהם דאין ראי׳ מאונס כלל, דבאמת בשאר הרצוייה לקיימה איתא לעשה אע״ג דמצי אמרה לא בעינא, א״כ בלא״ה אין מעם זה מספיק, ועיקר טעמת שאין מברכין אצדקה ודכותה משום דהוא ענין של קללה ופורענויות שצריך לצדקה וכ״כ האורו״ת סי׳ ל״ז. [ורמיתי מקשים נמי לדברי הרי״ אבן פלאם. והראב״ד מ״ם מברכת ארוסין שכתב הראב״ד בפ״נ דאישות לברך אחר המצוה מטעם מפני שחלוייה ביד אחרים, אך נראה דלק״מ דשאני צדקה ודכוותה שאינו מברך על נתינתן משום דאי ליתא מי שיקבלם מידו ליתא למצוה כלל, משא״כ ארוסין עכ״פ מצוה היא, ואפי׳ לא תרצה להתארס מחויב לקיימה ע״י אשה אחרת דהמצוה עלי׳ רמיא, אלא דמברך אחר ארוסין אחר שנתברר לו שקיים המצוה ע״י אשה זאת, וכן להכניסו דעכ״פ מחויב להכניסו בברית ע״י מוהל זה או אחר

ב.] וכך אמר מר רב (ו) [יצחק] גאון מביאין לפניו מים ובהם הדם ומיני בשמים שריחן נודף יפה יפה. ומוחלין את התינוק על המים שיפול דם המילה לתוך המים, ורוחצין בהם ידים כל הנועדים. כלומר זה דם הברית שבין המקום לאברהם אבינו.

והכי אמר רב יהודאי (ז) גאון ג.] ב"ד שמלו במקום שאין אב הכל מברכין להכניסו בבריתו [של אברהם אבינו.] ד.] המל את הגרים אומר באי"ה אמ"ה אקב"ו על המילה. המברך אומר ברוך אתה ה' אמ"ה אקב"ו למול את הגרים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ: (ה) לא שמתי באי"ה חורת הברית, המל את העבדים (פ) [אומר] באי"ה אמ"ה אקבמ"ו למול את העבדים ולהטיף מהם דם ברית שאלמלא דם ברית לא

שנוי נוסחאות והגהות

(ו). מר רב צדוק ל" (ז) בנתי"ב ,רש מחיבתא".
(ח) ,שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ כר. (ז) ,מברך"

מגן האלף נתקיימו

מחר, וכן פדיון הבן דהוא גמי פ"י לאחר ומברך עלי' גם לשיטת ר"י אבן פלאם, וכן הפרשת תרומות ומעשרות מברך על ההפרשה אפ"פ שאינו מברך על הנתינה הדרן לדברו לדקו דברי המור דדברי הגאון רב ס"ם היא סברא בלשית ואינה ענין כלל לדברי ר"ת, וגפ"מ גדולה ביניהם כמו"ם, והב"ח כיון מלשתו הרהבה לח"ם הגאון רס"ם אפ"פ שלא ראה דבריו. והדבריס ברורים בעז"ה, ובשנת תר"ע בבר"מ של אבדי מ"ד הייו הגדתי זאת לפני לומדי תורה וקלסוהו:

ב.] וכך אמר מר רב יצחק גאון. בכת"י כ"מ כתב זה בשם מר רב צדוק, ובמור הבית זה מדברתם שבין בני מזרח ומערב, שבני מזרח מוהלין על המים ונותנים על פניהם, ובני מערב מוהלין על העפר, שנאמר גם את בשר בריתך שלחתי אסיריך. מבור אין מים בו, ר"ל שחמתיין הערלה בעפר שאין בו מים, ובני מ"י מוהלין במים שנאי' ואהרלך במים, ובמתא מהסיא ביאיבת רב כהן צדק מנהג למול במים שלוקין ובהם הדם בו. וכ"ה בתשו' הגאו' שערי צדק שער ה' אות י"ב, וכתב בשם מר יהודאי שיכול למול ע"ג עפר ובלבד שלא יעשה בן בשבת גזרה שמא יביא עפר מן ההון. וכ' הגאו"י לכך לוקחים חול לקיים דברי שניהם, שהחול נק' עפר ומים, והרד"ק כ' שיש סמך למול חול של' ושמתי את זרעך כחול הים, ע"ש:

ג.] ב"ד שמלו במקום שאין אב הכל מברכין להכניסו, ה מב"ם בפ"ג מהל' מילה כתב אם אין שם אב אין מברכין אחריהן ברכה זו ויש מי שהורה שיברכו אותה ב"ד הו אחד העם ואין רשוי לעשות כן. ועיין בהגמי"י שכ' בגם רש"י סובר שאין ברכה זו מצוה לאבי הבן מפני תוספות מצוה המוטלות עליו יותר מכל ישראל, וכ"כ רבינו שמחה לא ידענא מה מיבו של ברכה זו וכי לא סגיא מה ששליחו עושה המצוה כתנילה וסופר ביונתים בברכת השליח, אבן הראב"ד כתב משתברא ב"ד או מיוחד שבשם מברך ונהגו אצלנו שהשגלק מברך, והטעם כמו"ם הבמ"ק שהוא כמו שליח ב"ד, והב"ח הסביר לדמות להפלין לפי מנהג אשכנזים לברך להניח בתחלת המצוה שחוזרת גם אש"ר, ואח"כ על מצות בגמר מצוה, אף כאן מברך להכניסו בגמר מצוה לגלות שאין זה במילת הישמעאלים בלא פריעה פ"ם: ומיין מ"ם הגאון רפ"א בתשובתו ס' מ"א.

ד.] המל את הגרים כו' גם זה מלשון רב יהודאי גאון עד סוף הענין, ומובא כן על שמו בעור כי' רס"ז וז"ל: שאלו מקמי רב יהודאי גאון המל את העבדים כולל במקום מברך אחת או בתים. ואחר המל מברך על המילה, ונוהגו למול את העבדים כולל במקום להכניסו, ועריך היה לבטות פרותו כיון שהוא גדול, עכ"ל. וכ' הב"י כלומר הטיב שמברך בתים. דברכת אקבמ"ו למול את העבדים הוערך התלמוד לכותבו שהיא במקום ברכת להכניסו ומשומה משאר ברכת מילה, אבל ברכת על המילה שכן הוא בכל המילות לא הוערך התלמוד לכותבו, אבל גי' הרי"ף והרמב"ם לברך רק ברכה אחת קודם המילה למול את הגרים ולהעיף

ולאחר

נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, כא"י כורת הברית.

מי שטל את הנר או עבה גדול מכסה את הערוה ויברך על המילה ואח"כ ימול, אמר רב פפא האי אומנא דלא מייץ סכנתא היא ומעברינן ליה.

סדר ברכת ארוסין ונשואין

קמו. (א) ברוך אתה ה' אמ"ה א.] אקב"ו על העריות ואסר לנו (ב) את הארוסות, והתיר לנו את חנשואות ע"י חופה וקידושין. כא"י מקדש עמו ישראל ע"י חופה וקדושין.

וברכת

שנוי נוסחאות והנהות

קמו. (א) כ"ה גם בכת"י ב"מ. אבל בסדור כת"י א וכת"י ג מוסא כאן „ברוך אתה ה' אמ"ה בורא פרי הגפן". (ב) בכת"י ג. איתא נוסח זה „ואסר לנו את כל הקרובות, ואת כל הרחוקות הארוסות והנשואות. והתיר לנו את הסגויות הרחוקות. וצונו לשא על ידי חופה וקידושין

סגן האליף

ולאחר המילה אינו מברך כלום. וכ' הכ"מ שכללו הכל בברכה אחת ותקנו בלמ"ד למול שהוא להבא וברכת הנכח היא על בריתן של ישראל ועל דם הברית אנו מברכין, ואינו כעיסה מצוה לאחרים, שכיא מצוה המוטלת על כל ישראל, ודומה לאבי הבן או מל את עבדו שמברכין למול בלמ"ד. אבל בעוסה מצוה המוטלת על אחרים מברך בעל, ולכך בעבד של המוטלת על אחרים מברך בעל, ומלו אחר שאז אין זאת המצוה המוטלת עליו מברך „על" מילת אחרים שהאדון מחויב למולו, ומלו אחר שאז אין זאת המצוה המוטלת עליו מברך „על" מילת עבדיו. אבן הר' רב יהודאי גאון ס"ל שלא לחלק ומברך מתחלה על המילה בכל נוחי ולבסוף להכניסו, וכגרים ועבדים מברך לבסוף למול ולהטיף, וכן ס"ל להטור בשם בעל העיטור, וכן אנו נוהגין כמו"ס הרמ"א סי' רס"ה. והמחבר בסי' רס"ז ורס"ה כתב בתילת גרים ועבדים לברך שתי ברכות והוא כדעת רבינו והעיטור שמברך שתים, ואפ"ה כתב נוסח ברכה ראשונה „למול" את הגרים והעבדים ולא על המילה, מעמו שאע"פ דס"ל כרבינו הגאון שמברכין שתים, מ"מ בטעם נוסח הברכה ס"ל כהרמב"ם ואם האב עצמו המוהל ס"ל כמי לברך בלמ"ד למול את הבן, ומש"ה בגרים שכל ישראל חייבים בהו, הו עבד שלו בגוי מברך למול, ובמל עבד של אחרים אומר באחת „על" מילת עבדים, אולם דברי הרמ"א דס"ל לברך לעולם בעל, וכמוש"ל, צ"ע כמה שלא הניח בסי' רס"ז ורס"ח שלא לברך למול אלא על המילה, וכבר העיר מזה הק"ל במס' שבת ובאמר בצ"ע. וצ"ל דסמיך אמ"ש בסי' רס"ה, ולא שמסיים לענין מילת גרים ועבדים עם המחבר, דלדברי רב יהודאי גאון להטור והעטור והרב קאי בטימתיה, מפורש לאמר „על המילה" במילת גרים ועבדים, והכי נקטינן לברך מתחלה על המילה ולבסוף למול ולהטיף. והטעמים שמברכין בעל מובא ברא"ש פ"ק דפסחים ועיין מזה בכ"מ ובנו חלק מ' אות י"ב לענין ברה"ת:

קמו. א.] אשר קדשנו במ"ו על העריות. כו'. וכתב הרשב"א בחי'. וצ"ל היכן מצינו ברכה על מה שאסר הקב"ה, הרי אין מברכין שאסר לנו אבר מה"ח והתיר השחוטה, ועוד מה ענין עריות לכאן, ועוד למה יברך והלא עכשיו אינה נתרת לו. ותיכף, אלו היתה החופה נעשית עכשיו היינו מברכין אקב"ו על הקדושין והחופה, כמו שמברכין על השחיטה, אבל החופה לא נעשה עכשיו, ואני המצוה נעשה בקדושין, ואינו מברך עליהם שאין עשייתו זו גמר מצותו, אלא מברך על קדושתן של ישראל שאסרם בעריות והתיר באלו שקדושין תופסין בהם. ודמי לקדוש שמברך על שבחר בנו וקדשנו בקדושת השבת, אף כאן על שבחר בישראל וקדשם באסור ומותר להם. וכתב ברלה מזה שאין לחתוס אלא מקדש ישראל, ולא ע"י חופה וקדושין שאין עושין עכשיו, ועוד שמקדש ישראל

ב.] **וברכת** (ג) [המזון של חתן] ששאלתם. אין (ד) לה זכר בברכת המזון כל עיקר אלא שאומר תחלה (ה) [באי"ר]. שהשמחה במעונו.

ג.] ואלו הן שבע ברכות שמברכין כל שבעת ימי חופה. בתחלה אומר (ו) ברוך

שנוי נוסחאות והגהות

וקידושין. ברוך כו. (ג) „חתנים". (ד) בכת"י ב, איתא אין „לחתן" זכר. (ה) „ברוך" שהשמחה במעונו. (ו) „ברוך אתה ה' אב"ת בורא פרי

סגן האלף

ישראל הוא מעין השמחה שקדשם ככל עמיקי נשואין וכ"כ רב האי גאון ל. וגם הרמב"ם ל"ג כפ"ג מאשות אלא „מקדש ישראל", וכן הוא בסדר רבינו סעדיה. אך שיטת רבינו

אינו כן כמו"ש הרי"ף שהנשואין שייכי באומות, ולא קדישי ישראל אפי' מהם אלא בחופה וקדושין, דבנמי נח' על שהבעל וכלאמרינן פ' ד' מיתות בעולת בעל יש להם, ובנשה לחופה ולא אין להם, ולעיכך ל"ל ע"י חופה וקדושין, אבל בזמנים דלא שייכי אלא בישראל אני במקדש ישראל לבד, והרמ"ם מתרץ לקושיות הנ"ל שאינו יכול לברך על עשיית המצוה כי קיום המצוה היא פו"ר, והנושא פלגש וקיים פו"ר אינו מחויב לקדש אשה, וסרים. אמה שנשא לו הנושא זקנה ומיילונית מברך ברכת חתנים אע"פ שאין מקיימים מצות פו"ר, ול"ל לבחיפה להתם מ"מ לו לאכול בלי שחיפה, אבל הכא אפשר למצות פו"ר גם בפלגש, אלא דשבח זה נתקן על שהבדילנו לקדש אשה המותרת לנו ולא אחת מן העריות; והזכיר איסור ערוות והיתר נשואות ע"י חופה וקדושין, שלא יטעה אדם לומר שגם הנשואות לא הותרו אלא בחופה שלאחר הקדושין, וכ"ד. וכנוסחי הגניזה מפורש בנוסח הברכה נופא „שאסר לנו כל הקרובות, וגם הרחוקות הארוסות והנשואות, והתיר רק הפנויות הרחוקות שלנו ליטא אותם ע"י חו"ק, ומ"ם חופה וקדושין, ר"ל חופה שנומרת הקדושין, וכה"ע כתב שעיקר הנוסחא „הופה בקידושין", אבל גרסת רבינו כפי הנוסח שלנו. והנה רבינו לא הזכיר כאן ברכת היין, אבל בנוסח רס"ג וכן בכת"י א'. ובכת"י שהובא מהגניזה הזכירו גם ברכת בופה"ג, וכ"כ רס"ר ותזם' ברכות מ"ל ע"ב יין גורם ברכה לעצמו, דבהרבה מקומות בא ומברכין עליו אע"פ שא"ל לשתות, כגון קידוש וברכת אירוסין ע"ש. וכ"כ באהע"ז סי' ל"ד נהגו להסדיר על כוס של יין, ע"ש. מ"מ אין

כוס מעכב, ואם אין יין או שכר מברך אותה בפ"ע:

ב.] **וברכת** חתנים ששאלתם אין לחתן זכר בברהמ"ה, ר"ל שאין שינוי כלל בנוף ברהמ"ז באינה ברכה כמו בשוי"ם וברכת אבלים, אלא באומר תחלה „ברוך שהשמחה במעונו" ולבסוף ז' ברכות, וגם בהשמחה במעונו כ' הרמ"ה שאינו מברך אותה בברכה בפ"ע, אלא אומר נברך לאלקינו שהשמחה במעונו שאכלנו משלו, ועוניש ברוך שהשמחה במעונו, וכ"ה בכת"י ב"מ בלי הזכרת השם. והרשב"א בחידושיו למס' כתובות כתב שיש מי שאומר שאין לברך ברכת חתנים אלא לאחר ברהמ"ז, ולא בשעה שאוכלין בו', ומקצת חכמים מחו בידם ואין ראוי לעשות כן. וכן עיקר שאנינו במס' סופרים והגהו רבותינו לומר ברכת חתנים על הכוס בעשרה ופנים חדשות כל ז' וכן בערב קודם השעודה, אלמא מברכין קודם סעודה בו', ובכשיו לא נהגו אלא בשעת סעודה לפי שאין מתכנשין לשמח אלא באותה שעה ע"ל. וכן הוא במ"ם המועתק במחזור ויטרי, אבל במ"ם שלפנינו פי"ם הי"א איתא שמברך „אחר הסעודה". וכן דעת רבינו הגאון ז"ל לקמן פי' קמ"ח בשם רב שר שלום גאון דמברכין דוקא על כוס של ברכה בכל סעודה וסעודה, ועיין עוד במ"ם שם שבברכת הירח וחתנים מביאין לו כוס אחר חין מכוס של ברהמ"ז, לפי שא"ל בתי קדשות על כוס אחד. ובשו"ע סי' ס"ב סעיף ט' איתא די"א שא"ל, אלא על כוס של מזון מברך ז' ברכות ע"ש. וכ"נ מדברי רבינו שלא הזכיר זאת, אבל מנהגנו כמו"ם הרמ"א שם לברך על שת

כוסות, ע"ש:

ג.] **ואלו** הן שבע ברכות שמברכין בל שבעת ימי חופה. צריך להגיה כאן גם ברכת בורא פה"ג שמברך על היין, וכ"א בכת"י ב"מ, דאל"כ אינן אלא שש,

והרמב"ם

ד.] **ברוך** אתה ה' אמ"ה שהכל ברא לכבודו. באי אמ"ה יוצר האדם. כאי אמ"ה אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו והתקין לו ממנו בנין עדי עד. באי יוצר האדם. **שוש** תשיש ותגל עקרה, בקבוץ בניה לתוכה בשמחה, באי משמח ציון בבניה. **שמח** תשמח רעים אהובים כשמחך יצירך (ז) מקדם [בגן עדן] באי משמח חתן וכלה. **ברוך** אתה ה' אמ"ה אשר ברא ששון ושמחה (ח) גילה ורנה דיצה אחוה ואהבה ושלום ורעות, מהרה ה' אלהינו ישמע בערי יהודא ובחוצות ירושלם קול ששון קול שמחה, קול חתן קול כלה, קול מצהלות חופות חתנים ממשתה (מ) [ונערים מנגינתם] באי משמח חתן (י) [עם] הכלה. (יא)

ודוקא הוא שיש בה פנים חדשות שאומר כל ז' [ברכות.] אבל אם אין שם פנים חדשות אין אומרים ז' ברכות אלא יום ראשון בלבד. מכאן ואילך מברך שהשמחה במעונו ואשר ברא, משבעה עד שלשים אע"ג דאיכא פנים חדשות אי אמר מהמת הלולא מברך שהשמחה (יב) ואי לא לא. ואי (יג) [אל] מחמת הלולא עד כמה א"ר יפני משמיה (יד) [דרבא] עד הריסר ירחי שהא. ומקמי הלולא מאימת מכי רמי שערי באסינתא.

קכז. (חסר בכת"י כ"מ) **ה.] וכך** מפיק ליה לסודרא מהייב לברוכי. אי איבא בסי ואסי מברך עלייהו בורא פה"ג

שנוי נוסחאות והגהות

הגפן. (ז) וגירסת רס"ג „בגן עדן מקדם. (ח). התן ובלה". (מ) ממשתה „נערים ומנגינתם". (י) „וכלהי והוא ס"ס. (יא) בבח"י בים נוסף באן בלשון זה: „בהיום הזה בירושלם ירבו שמחות בישראל, וינוחו אנחות מישראל. ירבו בשורות טובות בישראל, ירבו ישועות בישראל, ירבו נחמות בישראל, חרבה אהבה בישראל, חרבה ברכה בישראל, הדבה גילה בישראל. חרבה דיצה בישראל, ירבה הוד בישראל, ירבה ועד בישראל, ירבה זכות בישראל. ירבה חתן בישראל, ירבו ימים טובים בישראל, אליהו הנביא כמהרה יבא אלינו, המלך המשיח יצמח בימינו, יצליחו החתן וכלה, יצמחו שניהם זה עם זה, ויעלצו שניהם זה עם זה. ויעמידו בנים. ויאריכו שנים בשבי יהודה, בנים מצליחים וכלבם ברוכים, ישמח חתן בכלה וכלה תשמח בחתן, בבנים ובבנות, בעושר ובנכסים. בבנים עוסקים בתורה וסקיימי מצות בישראל" (יב) „במעונו". (יג) „אסר" (יד) „דרבה".

מגן האלף

והרמב"ם פ"י מהל' מיאות כתב כמאת שהן רק שם ברכות, ואם יש שם יין מביא כוס של יין ומסדר כולן על הכוס ומנגא מברך שבע עכ"ל. דס"ל שאין היין מעכב, וכתב המגיד דדבר פשוט הוא, מבל הרמ"ם והטור בשם רביני נסים כתבו דלא סני בלא כוס דנמריגין ז' ברכות דוקא, ומקדימין כופה"ג לשם ברכות אלו, וצ"ם בכ"ם סי' ס"ב:

ד.] ברוך כו' שהכל ברא לכבודו, מיין מקור הברכות:

קכז. ה.] וכך מפיק ליה לסודרא מהייב לברוכי מי

מיכא בסא כו', בברכת חתנים לא הזכיר מי מיכא בסא, וכתב לומר כל ז' ברכות, כמו"ם הרמ"ם בשם ר"ג גאון דלא סני בלא כוס, מבל כאן דקדק לכתוב „מי מיכא בסא" לאחר שאינו מעכב. ודלא כמו"ם רי"ו ומוכח ברמ"ם ס"ם ס"כ בשם י"מ דאין מברכין אותה בלי כוס, וכבר השינו אותו בכ"מ וה"מ. אבל עיקר הברכה הזאת לא נזכרה במשנה ולא בגמרא ותוספתא, ונראה שהיא תקנת הגאונים, וגם הרי"ף ורמב"ם לא הזכירוה ורש"ל כתב דלא נהיני לברכה, והב"ח כתב שיש לברכה בלי שם ומלכות. ויש להעיר על נוסח „אשר צר אנוש בנ"ע" שאין לו שום מובן, והמבודרהם נדחק לקחי על כנסת ישראל שמשלה לאנוש כמ"ש

פה"נ ועצי בשמים, והדר זה אומר: ברוך אתה ה' אמ"ה אשר צג אנוז בגן עדן, שושנת העמקים. בל ימשול זר במעין חתום. על כן אילת אהבים שמרה בטהרה. הק לא חפרה. בא"י הבוחר בזרעו של אברהם אבינו.]

קנח. ו.] והכי אמר (ה) רב צמח נאון שמח תשמח, כך מנהג בשתי ישיבות ובכל מקומות שחותמין בה משמח חתן וכלה, ואשר ברא ששון ושמחה פותח בה בברוך. והכי אמר רב שר שלום נאון (כ) ברכת התנים כל שבעה, יום ראשון בשעת כניסתן לחופה. מבאן ואילך בשעת סעודה על כוס של ברכה בכל סעודה וסעודה, אם יש שם עשרה. וחתנים מן המנין. וכן מנהג בשתי ישיבות.

סדר ברכות פרטיות

קנט. הנכנס לבית הכנסת אומר: מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל. ואני ברוב הסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך. כשיוצא אומר: ה' נחני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך.

קנ. הנכנס לכרך. בכניסתו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום. א.] בקש לצאת [אומר יהי רצון מלפניך ה'

שנוי נוסחאות והגהות

(ה) בכת"י נ. שר שלום ריש מתיבתא.
(כ) „בברכת".

סנן האלף

קמה. אל נגת אגוז ירדתי, ולא ביאר אלא סתום בחתום. ורא"ה בסדור כ"י עתיק באוקספורד אשר צג גוז בג"ע, ובזה יתבאר כל הנוסח מל נכון, לאמר שמראשית הבריאה התקין הקב"ה „שלא ימשול זר במעיין חתום", וגם „אילת אהבים" הזאת „שמרה בטהרה וחק לא הפרה" והמעתיק הראשון נתחלף לו מן „זונ" מל „גוז", ואשר לא העמיקו חקר, באו לתקן והחליפוהו מל אגוז, ולכן נדחקו בפירושו. אבל ביכרים דברי אמת כמו שכתבתי, והעירותי מזה נ"כ לעיל במנה"מ ח"א סדר הפיוטי דומרה אות ב':

קמה. ו.] והכי אמר ר"ל נאון שמח תשמח בו', ור"ל שחותמין משמח חתן וכלה, ולא „עם" הכלה. וכמוש"ל אות ד' שמכרכין אותם שיהיו בהצלחת הפיוטן כל ימיהם, ואשר ברא פותח בברוך כמו שנתבאר שם מפני שבאה ג"כ בפ"ע:

קנ. א.] בקש לצאת בו' וכשם שהוצאתני לשלום כך תכניסני בו' בא"י שומע תפלה, בגמרא ברכות דף ס' מקור דהאי דינא ליתא להאי חתימה אלא דסברא הוא דכלהו הני הויין כשאר ברכות דתיקון התפ. וכ"כ בס' תפארת שמואל וז"ל „אומר אני דכלהי הני יה"ר בחתימה קאמר כמו תפלת הדרך, וה"ה מודה אני בעי חתימה כהודאה דגשמים, וכלמשמע ליגמא דמחתיתין בכניסה מבית וביציאה מבית, ולא אמר מתפלל, עכ"ל. והפריז בזה על המדה, דבמודה אני קמא מודה אני שהכנסתני בו' ליתא חתימה בשום מקום, וגם בש"ס ל"נ מבית אלא מתפלל, וכ"ה גם ברי"ף, רק ברא"ש בתוב מבית ואין זה אלא שיטפא דלישנא. והנה בחתימת התפלה הזאת בתב רבינו לחתום בשם, והב"י סי' ר"ל בשם הבלבו בתב נמי לחתום בשם בברכה זו, אלא שבתב שזו היא תפלת הדרך וכני בהבי, וכ"כ בש"ע סי' ר"ל ע"ש. והנך רואה שאין דעת רבינו בן. שהרי תיבף אח"ז בסי' קל"ח בתב לברכת תה"ד בחתימה לבל פרטיה, והדק"ל מה שהקשה הב"י תרתי ל"ל, ובאמת דברי הב"י קשים להולמם, דתה"ד תקינו לה אמוראי בתראי אפי' בלינו יוצא מבית בדאיתא

ה' אלהי שתוציאני (ה) לשלום. יצא לשלום אומר] מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצארני מכרך זה לשלום, וכשם שהוצאתני לשלום כך תכניסני לביתי לשלום, ותסמכני לשלום, ותצעידני לשלום, ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך. ותתנני להן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי, באי שומע תפלה.

קנא. אמר ליה אליהו לרב יהודא אהוה דרב סלא [ברכות כ"ט ע"ב]

לא תרוי ולא תרתה דלא תחטא, וכשאתה מבקש לצאת לדרך, המלך בקונך וצא. ומאי ניהו תפלה של דרך. א"ר יעקב א"ר חסדא יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום, (ה) [ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום.] ותצילני מכף כל אויב ואורב על הדרך. (ב) באי שומע תפלה. אמר אביי לעולם לשתתף אינש נפשיה בהדי צבורא. (ג) [ולמא] בלשון רבים (ד) (מסמע ליה) [שתוליכנו ותסמכנו] לשלום. איסת מצלי (מסמע ליה) אמר רב יעקב אמר רב חסדא משעה שהחזיק בדרך מכי נפיק וסמגי. ועד כמה עד פרסא. ב.] דאפי' נפיק לארחא דחד פרסא, צריך לצלויי תפלת הדרך. היכא מצלי לה, רב חסדא אמר מעומד. ורב ששת אמר אפי' מהלך. רב חסדא ורב ששת הוו קאזלי באורחא, קם רב חסדא וקא מצלי תפלת הדרך. א"ל רב

שנוי נוסחאות והגהות

קנ. (ה) בכת"י ב. „מכרך הזה..

קנא. (ה) כש"ס ישן שנכתבה סמוך לתחיסת החלמוד ליתא להגך תיבות. (ב) שם כש"ס ישן איתא „ותניני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי„. (ג) דליסמא' וכך צ"ל. (ד) למחוק תיבת בשמע לי' הראשון וכן השני.

מנן האלף

סם דף כ"ט, ותפלה זו ביולת מכרך אותה במסגה ובריאתה. ועו"ק דתה"ד מכעי לי' למימר בלשון רבים ומעומד, וכאן לא נזכר זה. וכבר הקשו עליו בזה. בכ"ה ובפריסה, אבן גם תירולם לא יתכן כאן, דלדעתם א"ל להתוס אא"כ דר בכרך ויולא מתנה, ע"ם. ורבינו אינו מחלק בכך:

ונראה דפשיטא לי' לרבינו דבזמן המסגה לא נתקנה תה"ד עדיין, אלא בהלך וצריך לעבור דרך כרך שמלוים מושלים רעים ומחפשים עלילות כפרס"י סם במסגה, ואפי' במקום שדנים סם, דלמא לא מחרמי לי' איכם דיליף לי' זכותא כדאי' בגמרא. ואגב שנותן הודאה לשעבר תקנו נ"כ להתפלל לעת"ל. אבל באינו צריך לילך דרך כרך לא תקנו תפלה, שאין סכנת דרכים מצויה כ"כ, כמו שלא תקנו תפלה ביולא מעירו שלא לכרך, ואפי' למאי דתקינו אתורתא בתרתי למימר תה"ד וכמו דמסיק רבינו, אין ענין תפלת הכרך לתפלת הדרך. ויש ביניהם נפ"מ ביולא לדרך בפחות מפרסא, דס"ל לרבינו לקמן בשיטת בה"נ, דאם נפיק לדרך דחד פרסא מצריך לצלויי, וביאר לנו רש"י ז"ל בדף ל' סם, דס"ל לבה"נ דבדרך של פחות מפרסא א"ל להתפלל תה"ד, ע"ם. מ"מ אם יצא בדרך פחות מפרסא, והי' עליו לעבור בתוך זמן זה בכרך ולצאת ממנה, מחויב להתפלל ולהתנות. וא"כ לשיטת רבינו ובה"נ ל"ק עוד תרתי ל"ל, וגפ"מ עוד בהי' לו לילך דרך יותר מפרסא ס"ל לרבינו דמתפלל תה"ד תיכף בתחילה ובלשון רבים, משום דעוברי דרכים במקום סכנה לעולם מצויים, [משא"כ ביולא מכרך לא מתפלל אלא בלשון יחיד, כמו שמעתיק רבינו כאן, והטעם נ"ל משום דלאו כ"ע בכרך אזלי באותה שעה] ואם הוא עובר אח"כ גם דרך כרך, באמת כבר נפטר בברכת תה"ד, שאחר מקודם. ואם אומר זאת התפלה כשנתן הודאה לשעבר ולעתיד לעת"ל אז באמת לא מכעי לי' למחתים כמו"ם הב"ח ע"ם, ושיטתו של רבינו ז"ל נראה נאמתית:

קנא. ב.] דאפי' נפיק לדרך דחד פרסא כו' זו היא שיטת בה"נ שזכרה רש"י במס' ברכות דף ל', והכי ס"ל לרא"ש ופור ע"ם סי' ה"ו:

והמהלך

רב ששת לשמעיה מאי קא עביד רב חסדא, א"ל קאי ומצלי תפלת הדרך
א"ל אוקמן (ה) [לדילי] נמי. מחיות טוב אל תקרי רע.

קנב. ג.] והמהלך במקום סכנה [ברכות כ"מ ע"כ] מתפלל תפלה
קצרה. אחרים אומרים צרכי עמך ישראל מרובין
ודעתם קצרה. יהי"ר מ' אלהי שתתן לכל אחד ואחד כפי פרנסתו, ולכל נויה
ונויה די מחסורה. והטוב בעיניך עשה. בא"י שומע תפלה. א"ר הונא הלכה
כאחרים. ומאן (ח) [דמצלי] חביננו בדוכתא [דאיכא] דחלתא, טפי (כ) [עדיף
מצלויי] תפלה קצרה כאחרים. ואע"נ דלייט אביי אמאן דמצלי חביננו, הני
מילי במתא. אבל בארחא דאיכא דחלתא, הביננו (ג) [עדיף מצלויי תפלה
קצרה] דאחרים. וזו היא תפלת הביננו:

הביננו ה' אלהינו לרעת דרכך, וסול את לבבנו (ד) [לתורתך וליראתך,]
לסלוח [לנו] ולהיות גאולים, ורחקנו ממכאוב, ודשננו בנאות ארצך.
ונפוצים מארבעה תקבץ. ד.] והתועים בדברי משפט בדעתך ישפוטו, ועל
הרשעים תניף ידיך. וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתקון היכלך. [ובצמיחת
קרן לדוד עבדך] ובעריכת נר לבן ישי משיחך. וטרם נקרא אתה תענה,
בא"י שומע תפלה.

ומאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה דאחרים. איכא, דהביננו בעי תלת
קמיאתא ותלת בהריאתא. וכי עייל למתא לא בעי לצלויי שמונה
עשרה. תפלה קצרה לא בעי תלת קמיאתא ותלת כתריאתא, וכי עייל למתא
בעי לצלויי שמונה עשרה. הביננו מעומד. תפלה קצרה (ה) [מיושב, ואפילו] מהלך.

בשיוצא אדם יחידי בלילה אומר מימיני [בל אמוט] אל, ומשמאלי (ו) עדאל,
ומלפני נמואל. ומאחורי שעשיאל, שכינת אל על ראשי, הצילני ה'
מפגע רע ומשטן רע.

שנוי נוסחאות והגהות

והב"י ב"מ כתוב שחוליכני ותסמכני והוא
מעות. (ה) .לדידי.

קנב. (ח) דבעי לצלויי. (כ) .מצלי. (ג) „צריך.
אבל מצלי צלותא" וכן הגרסא הנכונה.
(ד) .ליראתך וחורתך. (ה) .אפילו" (ו) עמיאל.

וכך
מנן האלף

קנב. ג.] והמהלך במקום סכנה,
כו' בברייתא
סס דף כ"ע פירסו במקום גדולי חיות
ולסטים, וגרלה דיתכן כזה לגון סוף התפלה
הזאת „והטוב בעיניך עשה" שכתב רש"י
דוגמא זו מצינו בספר טופטים קפי' יוד
שאמרו ישראל „חטאנו עשה אתה לנו בכל הטוב בעיניך, אך הצילנו את היום הזה", עכ"ל. ורמזו
בזה שנוח לו לאדם להנצל מידי המקרים יותר מידי בעלי בחירה וכמו"ש רשובן השליכו אותו
אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו, ועיין זוהר ברא"שית דף קפ"ה „עכ לנפל לנו גובא
דנחשין ועקרבין ולא יתמסר בידא דסנאוי" כו'. כי מעטים הגאולים בלא זכות אבות ע"ש. וכן אמר דוד
[שמואל ב' כ"ד] נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה, ותקנו זאת מעוז סכנת לסטים:

ד.] והתועים בדברי משפט בדעתך ישפטו, בגמרא דף כ"ע איתא והתועים
במשפט, ופרש"י המוכרים על דבריך, ע"ש. אבל אין שייכות לזה
לברכת השיבה שופטינו. וגרסת הגאון הוא כלשון שני שכתב רש"י השיבם ללמדם
לשפוט כדבריך, וכ' רש"י שכן גרלה עיקר, וכ"ה בה"ג:

קנג. (ה) וכך מנהג. שכל] שעה שאדם נצרך לנקביו כשנכנס לבית הכסא, קודם כניסתו אומר: התכבדו מכובדים, קדושים משרתי עליון, תנו כבוד (ב) [לאלהים.] שמרוני שמרוני, עזרוני עזרוני, סמכוני סמכוני, [המתינו לי המתינו,] עד שאכנס ואצא, שזה דרכן של בני אדם.

ה.] כשנפנה ויוצא, נוטל ידיו. ואי"צ לברך על נטילת ידים, אלא מברך: **ברוך** אתה ה' אמ"ה אשר יצר את האדם בחכמה (ג) [וברא בו נקבים חלולים בו'. כא"י רופא כל בשר ומפליא לעשות.] והנפנה אינו מקנה אלא בשמאל. שכך אמרו חכמים אר"ע פעם אחת נכנסתי אחר ר' יהושע לביה"כ ולמדתי ממנו שלשה דברים, שאין נפנין מזרח ומערב אלא צפון ודרום, (ד) ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל, (ה) מפני התורה שנתנה בה [בימין] שנאמר מימינו אש דת למו. רבה בר רב הנא א"ר יוחנן מפני שקרובה לפה, (ו) [ריש לקיש] אומר מפני שמראה בה טעמי תורה. א"ר תנחום כל הצנוע בבית הכסא נצול משלשה דברים, מן הנחשים מן העקרבים ומן המזיקין, ויש אומרים אף הלומותיו מיושבים עליו.

קנד. הנכנס לבית המרחץ אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לשלום, ותוציאני (ז) ותצילני מזו וכיוצא בה לעתיד לבוא. (ח) [ותצילני ו.] משריפת אש ומשקיעת מים ומפולת אבנים.] ואל יארע (ט) [בי] דבר תקלה מעתה ועד עולם. כשיוצא (ל) [אומר] מודה אני לפניך ה' אלהי שהצלתני מן האור. (ה)

(ו) **להקזת** דם אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי ז.] שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני כי רופא חנם אתה, כשיצא אומר: ברוך אתה ה' רופא (ז) [היים.]

אמר

שנוי נוסחאות והגהות

קנג. (ה) .וכלי. (ב) לאלהינו". (ג) .בכו שכתוב למעלה". (ד) .ולמדתי שאין נפנין מעומד אלא טושב". (ה) איל בן עזאי ער כאן הגיה מאיך ברבך. א"ר תורה היא וללמוד אני צריך מפני מה אין מקנחין בימין אלא בשמאל מפני" וכו'. (ו) .רשב"ל אומר מפני שקושר בה קשר של תפלין. רב נחמן בר יצחק" אמר מפני" בו'.

קנד. (ז) .לשלום". (ב) בש"ם ישן .ואל יארע בי דבר קלקלה". (ג) .לי". (ד) .מאי" אמר ר"א ב"ר יעקב". (ה) ברבי אבוה, בי הוה איזיל לבי בני, הוי סכנין ליה תרין עבדין. איפוחות בי בני מתותיה. אחרמי קם אתרי שישי, ואצלינהו לתרי עבדי ואזיל מאה וחד גברי כחד איבריה. ומאה וחד באידך איבריה. אמר היינו דרב אחי". (ו) .הנכנס". ובכת"י א: ובב". ג. .בהקיז". (ו) .חנם". :

מני האלף

קנג. ה.] כשנפנה ויוצא נוטל ידיו ואי"צ לברך

ענטי"ו אלא אמר יצר, וכ"כ הרא"ש בפסקיו פ' הרואה וכתשובה כלל ד', ותימה שלא הביא דברי רבינו הגאון לפיוע לדבריו:

קנד. ו.] ותצילנו משריפת אש ומשקיעת מים.

בש"ם ליתא להך, אך בירו' פ' הרואה איתא בשיולא אומר תודה כו' שהצלתני מן המור ומהיזק חמין ומן המפולת, וכגרסה היתה בן ניר' הגאון גם בנבלי וכן גירסת הש"ם ישן: **ז.] שיהא** עסק זה לרפואה ותרפאני כי רופא הנם אתה. בגמ' דף ס' איתא .כי אל רופא נאמן ורפואתך אמת. לפי שאין דרכן של ב"א לרפאות אלא שנהגו. אמר אביי לא ליתא אינם הכי, דתלרי"ם ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא

אמר שמואל [סכת קכ"מ] פודסא דדמא בחד בשבא, בארבעה, ובמעלי שבתא, אבל שני וחמישי לא דאמר מר מי שיש לו זכות אבות יקיז דם בשני ובחמישי, שב"ד של מעלה (ח) [וב"ד של מטה] שוין כאחד. בתלתא בשבתא ס"מ לא, משום דקאי מאדים בזוהי. מעלי שבתא נמי קאי מאדים בזוהי ביון דדשו בי' דבים שומר פתאים ה'. אמר שמואל ארבעה דחוא ארבעה, [ארבעה] דהוא ארביסר, [ארבעה] דחוא עשרים וארבעה, ארבעה דליסא ארבעה בהדיה בלהי סכנתא. ד"ה ושני לו [חולש (מ) או מעלי] יומא דעצרתא סכנתא. ותזרי דבנן בכל מעלי יומא טבא משום מעלי יומא דעצרתא דנשף בה (י) [מזיקא] דשמיה טבוח, ואי לא דקבילו ישראל אורייתא הוה טבוחיהו לבלהי דמייהו. רב ושמואל דאמרו תרוויהו האי דעביד מלתא (יא) [ישהי] פורתא והדר ליקום. דאמר מר המשה קרובים למיתה יותר מן ההיים. ואלו הן אבל ועמד, שתה ועמד, (יב) הקיז דם ועמד שמש מטתו ועמד, הקיז דם לא יאכל ח"נ"ב"ש". סימן חלב, נביחה, ביצה, שחלים. אמר שמואל הרין דסובר ואכיל בשורא דצפורא פרה לביה בצפורא. ותניא אין מקיזין דם (יג) לא על דגים ולא על בשר מלוח. דאמר שמואל הקיז דם שתיה לאלתר ואכילה עד חצי מיל. רב ושמואל דאמרו תרוויהו כל המקיל בסעודת הקזה מקילין לו מזונותיו מן השמים, אומרין הוא לא הם (יד) דאנו נהום עליו. א"ר חייא בר אבי אמר רב לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקנה מנעלים, (טו) הקיז דם זאין לו מה יאכל ימכור מנעלים שברגליו ויעשה מהן צורבי סעודה. (טז) רב אמר בשר ושמואל אמר יין. רב אמר בשרא, נפשא חלף נפשה. ושמואל אמר יין סומקא חלף סומקא. דהיינו דם, תחלי וסוכרי סכנתא. אישתא וסוכרי סכנתא. שני לדם (יז) [דם,] ושני לדג דם.

קנה. (ברכות נ"ה ב') העובר על קברי ישראל אומר: ברוך אתה ה' אמ"ה אשר יצר אתכם בדין, וזן אתכם בדין ה.] וכלכל אתכם בדין, (יח) [וההיה אתכם בדין] ברוך אתה ה' מחיה המתים. העובר על קברי עכו"ם א"ה אומר: בושה אמכם הפרה יולדתכם הנה אחריה גוים מדבר ציה וערבה. ואומר מתים בל יחיו רפאים בל יקומו לכן פקדת ותשמידם והאבד כל זכר למו. (ב"ק כ"מ וכנדפס מתמו חסר כל ענין לדוק הדין עד יתגדל.) וצדיק

שנוי נוסחאות והגהות

(ח) „ושלישי". (ט) הולשא, ושלישי סכנתא. ומעלי. (י) זיקא. (יא) לשהי. (יב) „ישן ועמד". (יג) „לא על עופות". (יד) „על נפשיי". (טו) „לרגליו". (טז) „מאי צורבי סעודה". (יז) „הב". (יח) „ויודע מספר כלכם בדין, והוא עתיד להקיימכם בדין ולהחיות אתכם לחיי העולם הבא".

מנן האלף

לרופא" כו' ע"ש. וקחי על לפי סתים לרבן. אבל רבינו ל"נ כי אל רופא נאמן כו' אלה כי רופא הנס, וכן מתק הגר"א ז"ל בגהותיו. ובחתימה גרס כמ"ו רופא חולים וכ"נ בה"נ. וע"ל נס בדברי רבינו „ברוך רופא חולים": קנה. ה.] וכלכל אתכם בדין וכבת"י כ"מ מחתה ויודע מספר כלכם בדין כו'. וכן הוא בגמרא, ובריי"ף ורא"ש לא ידעתי למה השמיטוהו הרמב"ם ורבינו:

והרמב"ם והטור השמיטו ויודע, כו'. וכ' הב"י

קנו. [צדוק הדין על המת ט.] הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. הצור תמים בכל פועל. ומי יאמר לו מה תפעל. השליט בתחת ובמעל. מסית ומחיה מוריד שאול ויעל. הצור תמים בכל מעשה. ומי יאמר לו מה תעשה. נחר ועושה. חנם לנו תעשה. ובזכות הנעקד כשה חקשיבה ועשה. צדיק בכל דרכיו. הצור תמים. ארך אפים. ומלא רחמים. חמל נא חוס על אבות ובנים. כי לך אדון סליחות ורחמים. דין אמת שופט בצדק ואמת. ברוך דין האמת כי כל מעשיו צדק ואמת. ראש דבריו אמת. המתים להחיות והחיים להמית. יתעלה ויתנשא שמו כי הוא אל אלהים אמת. וכל דרכיו צדק ומשפט ואורחותיו חסד ואמת. צדק ומשפט כל דרכיו חסד ואמת אורחותיו. משוא פנים אין לפניו. עלינו יחמו רחמיו. כי כלנו מעשה ידיו. והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו. הנה מקום. הנה מלון. הנה מנוחה, והנה נחלה. אשרי כל אשר יאמר לו באסיפתו, שלום בואו. מלאכי השלום המסונים על שערי שלום, הם יצאו לקראתו ויאמרו לו שלום בואו מלאכי הרחמים המסונים על שערי רחמים, הם יצאו לקראתו ויאמרו לו שלום בואו, יבוא שלום וינוחו על משכבו, יבא שלום וינוחו במנוחתו. יבא שלום וינוחו בבית עולמו. (ובסדור כתי׳ שהוכת מהגניזה מיתת תפלת לדוק הדין בנוסח זה: הצור תמים וכו׳ עד הצור תמים בכל מעשה. לדיק ויוצר כל מעשה, וחסיד בכל מסר תעשה. שלים חפצו עושה, ומי יאמר לו מה תעשה. דין מתת כו׳ עד חסד ומתת. אדם מס יחיה אלף שנים, ושלמון משלו לצד ופנים, מבלי עשרו ירד בתמנים, ובדין יעמוד לפני אל מסר לא יעמ פכ׳ס, לדק ומספס בכל דרכיו, חסד ומתת מורחותיו, משוא פנים אין לפניו, כלנו מעשה ידיו, מלאכי שלום מא לקראתו ושערי נ״ע פתחו לו . . . . בואו . . , יבא שלום וינוח על משכבו. יבא שלום וינוח על קבורתי. יבא שלום וינוח על מנוחתו.)

(א) [ולאחר שקוברין את המת אומרים] יתגדל ויתקדש שמיה רבא. אמן. בעלמא דהוא עתיד לחדתא ולאחיא מתיא [ולשכללא היכלא] ולמבני קרתא דירושלם, (ב) ולמיעקר פולחן נוכראה (ג) מארענא, ולאתבא פולחנא (ד) דשמיא לאתרוהי וימלך (ה) [מלכותיה] בחייכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב. אמן. (ו) יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. (ז) [ויתברך] שמיה דקודשא לעילא מכל ברכתא שירתא ותושבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן. יהא שלמא רבא מן שמיא וחיי

שנוי נוסחאות והגהות

קנו. (א) בכתי׳ ב״ט „וכשמסיימין לקבור המת לאחר שאומר צדוק הדין, אומר תשליח צבור יתגדל. ובכתי׳ ג. אירא בזה הלשון „ולאחר שאומרים צדוק הדין, קוברים את המת ואומרים״. (ב) „ולשכללא היכלא״. (ג) „מארעיה״. (ד) „קדישא דשמיא״. (ה) „ויסליך קדישא ב״ה מלכותיה ויקריה״ בחייכון „ובחיי דכל בית ישראל״. (ו) „ועונין״. (ז) „יתברך״. אמן, וישתבח ויתפאר

מנן האלף

קנו. ט.] הצור תמים פעלו ניסה לדוק הדין בנוסח מועתק ממה שלמצינו נמצא בספר הוימרי והוא שמנו בהוגים לאומרו ע״כ לרה של״ת, ואחר נוסח יתגדל בעלמא דעתיד לאיתחדתא מיתא שם, ונומל כל אחד עפר מן קרורות כו׳ וזורקו לאחוריו כו׳. ום שתולמין עשבי הקרקע, ואומרים יצינו מעיר כעשב השדה:

ברכת

(ח) [וחיי ושיזבותא] על כל ישראל ואמרו אמן. עושה שלום במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו על כל ישראל.

קנז. י.] ברכת אבלים: ברוך אתה ה' אמ"ה [דין אמת שופט צדק] (ט)... אמונות שדננו בדיני אמתו בכתוב הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט ונו' (כ) בא"י מנחם (נ) אבלים. **ברהמ"ז לאבלים: יא.] נברך** מנחם אבלים שאכלנו משלו [וכטובו חיינו] **ברוך** אתה ה' אמ"ה הזן את העולם כלו בחסדו ובטיב לכל כי על הכל נברו רחמיו והסריו. ועל ישראל תחלה וסוף.(ל) [בכתוב] פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון [והכין מזון לכל בריותיו.] בא"י הזן את הכל. **על** ארצנו נודה לך ה' אלהינו (ה) [שהנחלתנו] ארץ חמדה טובה ורחבה, ברית ותורה חיים ומזון. (ו) על הכל אנו מודים לך ומברכין את שמך [תמיד] אלהי ישענו, בא"י על הארץ ועל המזון. [רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלם עירך ועל ציון משכן כבודך. ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו.] (ז) ונחם ה' אלהינו [את אבלי ציון] ואת אבלי ירושלם ואת האבלים (ח) המתאבלים באבל זה, נחמם מאבלם שמחם מינונם. (ט) כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלם תנוחמו, בא"י מנחם אבלים ובונה ירושלם, אמן. בא"י אמ"ה אבינו מלכנו אדירנו קדושנו קדוש יעקב, המלך הטוב

שנוי נוסחאות והגהות

ויתשאר ויתרוסם ויתנשא ויתהדר ויתקלס" (ה) .וחיים ושובע וישועה ונחמה והצלה לכל ישראל".

קנז. (ח) בין הרחמים שופט האמונות". (כ) אל אמונה ואין עול צדיק ישר הוא". (ג) .לב".

(ד) .כאכור". (ה) .שהנחלת את אבותינו".

(ו) .ועל שהוצאתנו מארץ מצרים". (ז) .נחם".

טנן האלף

קנז. י.] ברכת אבלים ברוך כו', ברכה זו מצאתי בתורת החלם לרמב"ן וז"ל ובתשובות שהגנו לפני הגאונים, במקומנו כשהוזרים עם האבל מן הקבר ומברכין על הכוס בא"י אמ"ה דיין הרחמים, שופט האמונות שדינו דין אמת כדכתיב הצור כו' ושותין הכוס, ואמר רב פלמוי כו' הגו מן מנהגנו כיסיבה כל עיקר ולא בכבל כלל, הכל אותם שתקנו להם חכמים הראשונים אמרו שיהה. מיהו ה"ל עשרה שלא מצינו עשרה אלא ברכת רחמה בלבד, עכ"ל. והולי מן מעם זה לא מזכרה ברכה זו ברא"ם ומור:

יא.] נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו, כל הענין בקצרה מזכר במור י"ד סי' שע"מ וז"ל: כתב ר"ע ברכת אבלים בבית האבל נברך מנחם אבלים כו'. ולבתר המוב ומטיב "שבכל יום ויום נו אל אמת" וכו' ועל כל עמו ישראל לחיים. והוא ינחלנו כו', ועוד מזכר מלתא דאבלים בבוגה ירו' ומסיים בה מנחם אבלים ובוגה ירו', וכתב הב"ח שהביא דברי ר"ע מפני כמה דברים הלא דמפורש בי' שע"ל נברך מנחם אבלים. כ') דכתר כו' עד לחיים, יאמר ג' נמולות. [דעתו שיאמר הוא נחלנו הוא נוחלנו הוא ינחלנו כו'. אבל לא ידעתי מנין לו דר"ע ס"ל הך דג' נמולות שכתב הרא"ם בסס המדרש, ובכל נוסח של ברהמ"ז לא הזכיר רבינו אלא הוא נוחלנו הוא ינחלנו עיין ח"א סי' ע"ה ובבאורנו אות ל.] ג) צריך להוסיף מנחם אבלים ובוגה ירו' עכ"ל. אבל הב"י בסס הכלבו כתב לחתום מנחם ציון בבנין ירושלם, משום דמנחם אבלים וב"י היא התיבה בסעיף, אבל הש"ך שע"מ סק"ד כ' שיכול להתום גם מנחם ציון וכ"י כמו שהותמין בס"ב, דציון וירושלם חדא מלתא היא, ע"כ. ואפשר דדעת רבינו הגאון ז"ל מכיון שהתחיל נחם ה"א את אבלי ציון ואת אבלי ירושלם שייך לחתום עליה מנחם אבלים וב"י. ולא דמי למוביע ישראל ובוגה ירו' לחרבתי מילי ביעהו, משום דאפשר לתבועת ישראל גם בלא בנין ירו'. אבל א"א לנחמת אבלי ציון בלי בנין ירושלם. וכמו"ם [יסמי' סו] שיש אחה משום ונו' ובירושלם תנוחמו, ועמש"ל סי' קכ"א אות י"ב]:

(י)הטוב והמטיב. שבכל יום ויום הוא מטיב עמנו. אל אמת. דין אמת. שופט בצדק שליט (יא) [במעשיו] שאנחנו עמו ועבדיו, וחייבים אנו בכל להודות (יב) ולברכו. יב.) נודר פרצות [בישראל] יגדור את הפרצה הזאת (יג) [מכית זה ומעלינו] ועל כל עמו ישראל לחיים. (יד) והוא יגמלנו לעד הן וחסד ורחמים [וכל טוב. הרחמן ישתבח כו'] (ובסידור כת"י א מיתא אחר הרחמן הזה „עושה שלום במרומיו" כו'. ובסידור שהוכא מהגניזה כתוב אחר הרחמן הזה. הרחמן הוא יסיס עלינו שלום. עושה שלום במרומיו, הוא יעשה שלום על כל ישראל.) תם.

תם

נשלם הסידור של תפילות ושל ברכות של כל השנה כלה של עמר"ם בר ששניה ריש מחיבתא.
(ונשלמו בסייעתא דשמיא פה בעיר רודוס על ידי תולעת ולא לים מפה בכר יצהק גרסיא"ן, ביום ג' בכ"ד לעבת קפ"ו. ויקויס עלי מקרא שכתוב לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה. ובקשה מכל הקורא בספר הזה סידון לכף זכות המהבר והמעתיק.)

שנוי נוסחאות והגהות

הה נוסח רבינו סעדיה. נחם ה' אלהינו את אבלי עבך בית ישראל, נחמם מאבלם. ושמחם מיגונם, ורבר על לבם דברים טובים דברים נחומים בכתוב כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלם תנחמו. ברוך. (מ) בהחז"ו. המתנחמים מן. (מ) .כאמור. (י) בהחז"ו המלך „החי". (יא) בעולמו.(יב).לו".(יג) מעל"נו".(יד).ולשלום".ובנוסה

רבינו סעדיה ז"ל, בברכה רביעית לאבלים אחא כך: .אל אמת דין אמת, שלום בעולמו לעשות בו כרצונו. שופט בצדק, לוקח נפשות במשפט. הכל שלו ואנחנו עבדו ועבדיו. חייבין אנחנו להודות לו ולברכו בכל יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתכלה הרעה הזאת מעמנו ומכל בית ישראל, ומן האבלים שבתוכנו. גודר פרצות ישראל הוא יגדור הפרצה הזאת לחיים. ואמרו אמן, עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום על ישראל.

מגן האלף

יב.) נודר פרצות בישראל הוא יגדור הפרצה הזאת.

בנוסח רבינו סעדיה אחר שופט צדק כו' כתב „לוקח נפשות במשפט הכל שלו" כו', וכת' הרא"ם פרק ג' מאכלות סי' י"ג ותוס' ברכות בשם הה"ג, לתין לותר במשפט לקיי"ל במס'מכת דף כ"ב דיש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון, ע"ש. וגרלה מזה ג"כ דעת רבינו דל"ג כו'. מיהו כתבו בתוס' והרא"ם שאין גראה לתוהקו בכך, ונם תר"י תתיהו בזה, מאחר שאמרו בגמרא לתה לא מאחר לוחו, דאע"פ שיש מיתה בלא חטא, מ"מ כל דרכיו משפט והוא יתב' יודע לתה עושה, ע"ש וכן מנהגנו, כתו"ם הרא"ש ותר"י:

וכתב הרמב"ן בתוה"מ בשם רב סעדיה האומר ברוך מנחם אבלים מעות הן אומרים, שמכניסין דבר שאינו מעין ברכה ומוסיפין על המצבע שתקנו חכמים כו', וכתב ע"ז הרמב"ן ומסתברא בדב עמרם, דאר"י [כתובות דף ח] חתנים מהמנין ואין אבלים מן המנין, ורמינן מהא דתניא חתנים ואבלים מהמנין ומפרקינן כי תניא היא בברהמ"ז כי קאמר ר"י ברחבה, ואם תאמר ברהמ"ז של אבל ברהמ"ז של שאר כ"א פטיעא למה לא יברך, ולמה לא יצמרף, אלא לפי שאומר ברוך מנחם אבלים, הייתי אומר שלא יצמרף לפי שאינו מן המנחמים אלא מתנחם, כו' וכך ראוי לנהוג, עכ"ל. והכי איתא בס"ע וכ"כ הכ"ח דהתנהג בדב עמרם.

בעזרת ההונן לאדם דעת התחלתי להעתיק ולבאר הספר הקדום של הגאון הקדמון רב עמרם זצ"ל, ביום הרביעי י"ג לחודש הנ"ל שבו ניתנה תורה לישראל, בשנת התרס"ט לעיבור, ואני בעיר אוקספורד בארץ אנגליה, וזכיתי להשלימו בארץ הקדושה בעיה"ק יפו תובב"א, ביום א' בראשון לחודש הזה שנת התרע"א לפ"נ, והמחבר חיים יחייני ויאיר עיני בתורתו, וזכותו של הגאון הקדום הזה תגן בעדי אשר לא. ימושו דברו אשר שם בפינו ורוחו אשר עלינו, מפי זרעי וזרע זרעי עד עולם.

הערות ותקונים.

נב המלות הנדרשים בסגים לתוחקן מוקפות בחצאי עגולים כזה, (—)

דברים אחדים פרק ב' סו"ה. [היא ר"ת „סורה המתחלת"] וזה. כ"כ בתשוה"ג מהגריזה לא נזכרו כל התוארים האלו אך במכתב כת"י לוקספורד המועתק ע"י הרי"ל דוקאס ומובא בהערות ותיקונים בספר זכרון לראשונים כתוב בשם רב צמח גאון לרבנא נתן בקירואן „שלום מרבנן קשישאי דדרא רבא העומדים במקום סנהדרי גדולה ומן רבנן שעומדין . . . ומכל תלמידים וחכמים שבכבל כו'.

שם פרק ג. סו"ס וכזה נכון מ"ש בתפלת יקום פרקן, כ"כ. דעת החכם הרבני בהעו"ת לזכ"ל שריטי כלי הס חכמי ישראל שבא"י והיו מתאחרים כן לראשי מדינות אחרות ע"ש. אבל לא מצאתי יסוד לדבריו בספרי הראשונים שהיו ריטי כלי או יומי דכלה לחכמי ישראל שבא"י בזמנם של גאוני בבל, ולכן העיקר כמו"ש בסגים.

שם פרק ד' בסוף הערה הרביעית. כ"כ. אבל בתשוה"ג בספר חמדה גנוזה סי' ס"ו לא נזכר רב נטרונאי אלא מר רב חנינאי ומר רב שימונאי. והפרלס שהעתיק ר"מ אין ספק שנפל טעות לפניו.

שם סו"ה „ובתשובת הגאונים (בתשובה) לרב האי ז"ל. נכתב בגלו. היא תשובת רב שרירא אביו ומובאת גם בתשוה"ג שבספר חמדה גנוזה, ובספר שערי צדק. והנני להעיר שבאשר הייתי בס"ת תוב"ב בגמר הדפסת ספרי זכיתי להשיג אצל ידי"ב ד"ר לפוין תשוה"ג זכרון לראשונים ש"ל ע"י הח' הגדול הרבני. ורציתי בהערותיו שיצא לפרסר על התשובה ההיא אלא יצתה מעמו של גאון ז"ל ולכן נפתיקה בכאן אות באות וז"ל: „ושאלתם דאית ביניכו תלמידים והם שועלים קמנים דלית „בהון משא אחולקים ואומרים אל הגאונים אמולי עולם מנין להם דבר זה ומוציאין ספריהם. „והם לא יבינו פועל ה' ומעשה ידיו, ולא השיגו אפי' דבר קטון מהה שהשיג תלמיד מתלמידיהם „אל קטון שבגאונים. כדאשכחן לחד מהגאונים בתר דמת נפשיה אשכחן ביה זכור האי גברא „לטב כל הויי דרבנן קדמאי דז עם דא, ושית סדרי משנה דאתגניזו מיומי דהלל ושמאי ואמה „מגיעים דלית לון שיעורא. ואפי' במתיבתא דרקיע יסדרון הלכה כמותו. ואיך כאין שועלים „אשר לא ראו מאורות וחושכים לומר סרה על ה' ועל נחלתו, מי שהניף בתליסר נאפי כל „התלמוד ועמד על כל מה דהוי מימות יהושע בן נון אים מפי אים הלכה לאמ"ש. ואפי' במדרשו „של משה רבן של הנביאים לא ידעו אותן מתקומן. וחכמתם ופלפולם הוא הדבר אשר צוה ה' „את משה, ואמ"פ שאומרים הכי הוא ואין מביאים ראיה באיזה מקום הוא אין לחוש על כל „דבר קטון וגדול, וכל החולק על שום דבר מדבריהם כחולק על ה' ועל תורתו. עכ"ל.

ובונת דבריו שגאוני בבל היה דרכם להשיב לשואלים הלכה למעשה במלים ספורים וקצרים מכוונים אל הדרך אשר ילכו בם והמעשה אשר יעשון, וכך מצינו לרוב בספקי מר יהודאי גאון שתשובות יו שהשיב היו כדברי האורים אשר ישאל אים בדבר האלקים מלה אחת או שתים בחיוב ופטור ואו"ה, אבן אע"פ שלא הביא ראיה לדבריו ידענו בו שלא יצא מפיו הקדום דבר בלי ראיה מוכחת מהתלמוד וכמובא בתשוה"ג שהובאו מהגריזה לד בה מה שהעיד ע"ע וז"ל: „מעולם לא שאלתם אותי דבר ואמרתי לכם אלא דבר שיש לי ראיה מהתלמוד ולמדתי הלכה למעשה מרבי ורבי מרבו. אבל דבר שהיה לי ראיה מהתלמוד ולא היה בידי הלמ"ע מרבי, או שהיה בידי הלמ"ע מרבי ואין לי ראיה מהתלמוד, לא אמרתי לכם", ע"ש. ודברים אלו יוכיחו למדי על כל נושאי דגל התורה מזמניהם שהיה להם קבלת אבות וראיות מכריעות מהתלמוד בכל דבר מדבריהם אע"פ שלא פרשו אותם. אבל התלמידים הללו שנשאל ר"ש גאון עליהם לא אבו לקבל פסקים בלי טעם, ונענו: מנין להם דבר זה? ואלו היו התלמידים ההם בני סמכא ברוחב לב נכון כמו"ת של תורה, בלעדי פגיות מסותרות. ודאי שטענתם טענה לדעת טעמו של דבר וראיות אם יסכימו גם הם כמוהם, אבל הואיל שלא היו אלא תלמידים דלית בהון משא שועלים קמנים ארגו להאלים מאור התורה. ונועצו ג"כ לפרסם ספרים ברבים ולהוציאם כפומבי בטענה זו לבזות בבוד מורי התורה אשר כל תפוצת הגולה נשענים עליהם שאלו לרב שרירא אם ישימו לב ואם יש מקום לטענתם. וזה פשוט ומבואר עד שאין מקום עוד לטענת החכם הנכבד הרבני בהעו"ת לספר זכ"ל על מ"ש בתשובה זו „ומוציאים ספריהם" ואמר שאינו יודע

כונת

הערות ותקונים

בונת הדברים. וכן מפן עוד „אם השומעים ידעו בתלמידיה המלה שהיה שופעים קטנים למה שאמר עליהם? וגלל זאת חפץ לשום לאל כל דברי התשובה ולאמר עליה שנודייפא. ע"ם כי הבאור פשוט כמו שכתבתי.

עוד מפן הא' הנזכר לחזק דבריו שהתשובה מזויפת מאחד הסופרים המאחרונים, כי במה שאמר „כל הויי דרבנן דא עם דא" חסר שם נשות המאמר. והיה לו לומר „דהוה ידע להון" וכן יחסר הנשות בא"ם „מי שהגיף" כו'. ותמיהני עליו שראה להתלות בטעמות קלות ערך אלו. הלא התחיל ואמר „דאשכחן ביה" ומה יאמר עוד? וכן בשאלתו למה לא פירש רב שרירא שמו של הגאון הנפטר, אפשר מאד אם יש בזה כדי הכרעה לזיף דברי התשובה או להכחיש עדותו. ומי יודע אם היה בראון הגאון הנפטר לפרסם שמו, ובכלל מי יבא בסוד הדברים שנאמרו ואירעו בזמן קרוב לאלף שנים מזמננו. ועיין מה שנכתוב בזה להלן.

והצעת דברי הגאון ר"ם בתשובתו אליהם כך הם: שהתלמידים הללו לא יבינו פעולת ה' ולא ישיגו מעלת הגאונים אפי' דבר קטון בהשגת הקטון שבתלמידי תלמידיהם [על דעתי מתחלת תשובת הגאון הזה מתיבת „והם לא יבינו" והו"ו נוספת] ומביא ע"ז מעלתו של אחד מהם מה דאשכחן ביה בתר דנח נפשיה דידע כל הויי דרבנן כו'. הקושיות והפירוקים שבש"ס ושית סדרי משנה כו'. והיינו דהוה ידיע ליה לרב שרירא בהגאון הנפטר הזה, ע"י כחביו שאלא בתר דנח נפשיה והיה ניכר מתוכם הפלגת מעלתו וידיעותיו בכל אלו. ואולי היה גם הגאון הנפטר עצמו אחד מהגאונים שחלקו התלמידים עליו ועל פסקיו. וז"ש „דאשכחן לחד מהגאונים" ור"ל דהד מתי שחלקו עליהם. ולכן לא הוצרך לפרש שמו. ומסיים דבריו „ואיך באין שופעים כו' מי שהגיף כו' ור"ל שיראהבו לחלוק עליו ועל דבריו. כי הוא הדבר אשר צוה ה' אע"פ שאינן מביאים ראיה לדבריהם מאיזה מקום הוא.

ומה שטען עוד שבאגרת רב שרירא לא נזכר שנכתבו התשובות ואיך יאמר דהוי ידע בת סדרי משנה דאיתנייהו, ואע"פ שנאמר בתשובותיו של רב האי גאון שע"ת סי' כ' „שמיעות משה עד הלל הוו ת"ר סדרי משנה כמו שנתן הקב"ה. ומהלל ואילך הלשה כבודה של תורה ותקנו הלל ושמאי ששה סדרים". כתב ע"ז החכם הנז' שאחד מהאחרונים הוסיף תשובה זו על שמו של גאון ע"ם. ותמיהני מאד על מעלת הא' הזה שידעו אותו לאיש יקר הונך, וכאן מוציא את הכמתו לפי גמיית הפלו ורצונו. כי לעניין ברכת אשר צר אגוז בג"ע אשר כבר מצא הוא עצמו בברכת הגאונים בזכ"ל „אשר צר זוג". ומ"מ כתב בהערותיו שמה שנם הנוסח המשובח הזה הוא קדמון. מפני שבכת"י הנודעים לנו והפוסקים הביאו כן בשם בה"ג. ואינו הפך לגרע בו גם אות אחד מלשון המעתיק הראשון שמשכו אחריו. ואלו כאן יקר לפניו לעקור תשובה שלמה לעשותה למזויפת אע"פ שהעתיקוה כל גאוני הדור הקדמונים. כמו הוימרי, היוחסין, הכריתות, ודומיהם, שלא הרהרו אחריה כלום.

ועניני ההפרזות הגדולות שבאו בתשובה שלפניו אשר הרעים המעטן הנ"ל והכריח מזה שלא יעמוד מעמו של הגאון הרש"ג. נ"כ אין מזה הכרח להחלטת דעתו. כי כך דרכן של הכמים בתקום שחפצים לגחן איזה מעין ולאמצו. וכ"כ רב האי גאון בתשוב"ג תורתן של רשומים סי' י"א כמה שאמרו „דכרה תורה לשון הכאי ערים גדולות ובצורות בשמים" שהכונה בזה דרך משל. שכתו שאם אתה חפץ להסתכל בשמים אתה צריך להגביה ראשך בכל היכולת, כך אי אתה רואה גובהו של המבצר אא"כ תשא עיניך עליו בכל יכולתך, ואמר: כך נמצא לשון הכאי בתספר כאחרך. „אלו היה אלף שנים פעמים" אע"פ שאין זה מהמציאות. וכן „ולמך שבעים ושבעה". „לקבל אלפא חמרא בתי". שאינו כמשמעו, כי העומדים בשתיה שותים עשר ליטרין פחות או יותר, וא"א לאדם לשתות אלף פעם כנגדן. וכן בלשון הכמים תפוח ופרוקת כו'. אמרו שהכרו גם לשון הכאי. שאנשי התלמוד חקרו ורחו שנאמרו המשניות הללו שלא בדקדוק. וכל שפורש בו לו נודע שהוא כך כמגדול הפורח וכיו"ב הרי הוא כמותו. וכל מה שלא נגלה בו כך אין לומר כך. דאל"כ אף במקרא נאמר מיי בנא „כי ה' אלהיך אש אוכלה" מכתוב שנאמר „כי ה' הוא האלהים". אלא שאין לך לחוציא לבר ממשמעו אלא כראיה. ואף בדברי חכמים כן. אכ"ל. וכ"כ הגאון בספר זכ"ל סי' ש"פ לעניין עם הארץ. שאקצת אלמידים קומבין של הצוציות המאחר ומתרים לעצמם ממון ע"ה. ואמר: שאין דברים אלו אלא לדברי הכאי בסיפור גנותן של ע"ה.

ואלו

הערות ותקונים

ואילו היו הלכות, היו רשויים התלמידים הללו לנחרם ביוהכ"פ שחל בשבת ולקרעם לבג. וממוכם היה מותר מפני שהוה כע"ה. דפסיקא הלכתא כאחריהם שאפי' קרא ושנה ולא שמש ת"ח הוא ע"ה. ואילו שמשו התלמידים הללו ת"ח, לא היו אומרים כך להתיר ממון ישראל שאפי' ממון גויים אסור. ואפי' אבדתן אסור במקום חיה"ם. ע"ם שהארך בבאור המאמרים, ועיין בכוזרי מאמר ד' סי' ע"ג במאמר האנדיי „בסירד רבון העולמים" בכל הכונה לבחן המאמרים שלא הי' שיתוף ביני"ע אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו. וגם כאן בתשובה זו, גם אם נראה לנו איזה הפרזה במעלת הגאונים לא אמרו אלא לנחיצת הענין לפי הזמן. וכש"כ שבאמת היו להגאונים קבלות ברורות מזמן הש"פ, והן הן באמת הדברים אשר צוה ה' את משה. ומה גם הקבלות מזמן המשניות לאיתגניזו מימות הלל ושמאי שרב שרירא עצמו כתב באגרתיו „דהוה ברירן להון מעמי תורה כהלכה לאמ"ם ולית בהון חילוף ולית בהון פלוגתא". וכן אמרו בפ"ב דתמורה „לאשתכח אשתכח, ודנמירי הוו נמירי כמשה". וא"כ אין בכאן גם הפלגה והגזמה. ומה שאמר הגאון „שכל החולק עליהם כחולק על ה' ועל תורתו" לא כגר עליהו את הדרך כמו שמשב החכם הנז' שלא יחלוק עוד שום גאון וחכם כמותם על סברתם. אך הכונה שלא יחלוק שום אדם על עדותן וקבלתם. וכמו"ש הרמב"ן „שיש לנו לקבל עדות הגאונים שעל כסא של רב אשי הם יושבים" כו'. ואמרו על בעל השאלתות „שכל דבריו מקובלים". ועל הבה"ג „שיש לסמוך עליו אפי' היכי דלא מסתבר מעמיה". ובתשוה"ג בשע"ת סי' ל"ז מובא על רבי הגוגית החסיד אים יהושלם שהגאונים קבלו ממנו רוב הקבלות הפרוכות לו מימות התנאים ע"ם. אבל בסברא ודאי שגפלנו הגאונים זע"ז, וגם בחכמי התלמוד מצינו שלא השוו דיעותיהם, ובכל זאת אמרו „שאלו ואלו דברי אלקים חיים" שכל עיון וספרא שמעלה אותה חכם מופלג שבללי תורה מסורים בידו ובלתי מסוחד בגניבה ופגיה גדולה או קטנה לעצמו, וכוכחו רק לשם האמת האמתי, דבריו דברי ת"ח. ואפי' בתלמוד אמרו „כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש כלם נתנו לאמ"ם", ואתה צריך לעמוד על מעמו ואע"פ שנדחה מההלכה לפי שגדולים בחכמה רבו עליו וחלקו על דבריו. וזה שכיון הגאון במ"ש „ואפי' במדרשו של משה לא ידקו אותן ממקומן וחכמתם ופלפולם הוא הדבר אשר צוה ה' את משה". והרצון, שדבריהם ופלפוליהם דברי אלהים הם ולא ידקו אותן ממקומם אע"פ שיהיו נדחים מההלכה כשרבים כמוהם חולקים עליהם, אולם סיום דברי גאון במ"ש כל החולק על שום דבר מדבריהם כחולק על ה' ותורתו, שתמו כפירושו דרצונו, במקום אלא כתבו בפירוש, שאין להם זכה קבלת אבות ורחיה. לא הוציאו מידיהם דבר בלעדי עדות רב אפי רב. ויש לנו לקבל דבריהם ואסור לחלוק עליהם, ואע"פ שבתמו דבריהם. כי לא השיבו דבר בלי קבלת אבות ורחי' מהתלמוד. וכמו"ש מר רב יהודאי ז"ל אע"פ שבתם דבריו כדברי האורים ולא כתב מעם ורחיה. וכש"כ כשהיה להם להשיב במקום שאינן בני תורה העלימו הדברים ערוב. ולתלמידים אלו שקפלו ברשם להתגדל בפני ע"ה ודאי מצוה להעלים מהם מעמה של תורה כמושה"כ [משלי כ"ג] באזני כסיל אל תדבר פן יבוז לשכל מלין.

הראיתיך קורא יקר שכל דברי התשובה הזאת דרכיה דרכי נועם ויסרים לאוצאי דעת. וכבר שגנו אותה גדולי תורה ומדע בהגאון הרד"ל ודכוותיה ולא מצאו בה מקום להתגדר בהחכם בעל ההערות שכתב לאמר „כי דבר נכבד הוא להראות שקרותה". ואין ספק שגם המה חשבו כתונו שמדיין לא הראה ולא כלום, כי „אין מוציאין דברים ממשמען אלא ברחיה, ואף בדברי חכמים כן" כמוש"ל בשם רב אמי גאון ז"ל.

שם פרק ה', שו"ה הביע. (וגם בהם) ע"ל „ובהם".
מקור חברכות לד 38 שו"ה ע"ם. (וכוונתו) ע"ל „וכונת".
שם דף כ"ז שו"ה המפיל. (ומ"מ) ע"ל „מו"מ".
מגן האלף דף כ"ח סי' מ' אות ה' בסופו, נ"ב וכ"ה בשבוכת הגאו' מהגניזה לד 114.
מקוה"ב דף ל' שו"ה שמעי' כרצונו. בסדורו של הרב ע"ל „רע"נ".
מערכי לב דף ל"ב בבהכה שתרגילנו שו"ה מנין כו' (ומדות) ע"ל „ומדוות".
שם לד 64 שו"ה תורתם מסתרתם. וא"ל (אלא לתורה) ע"ל „ספרי מוסר אלא בשכיל תורה".
מקוה"ב דף ל"ג שו"ה ורחיתי שכיונתי. נ"ב בתשוה"ג בזכ"ל סי' רנ"ה נשאלו בזה: מקמי

הכי

הערות ותקונים

הכי בבית ראשון היכי הוו עבדי ומאי הוה עלותייהו? כך שמעתי, שלא היה להם בתפלה בבית ראשון אלא ברכת אבות. גבורות. קדוה"ש. עבודה. וכ"כ. אחר שברכו על המאורות וקראו עשרת הדברות שמע והא"ש ויצי"מ - כויאמר. ואחת לאחריה על גאולת ישראל כאו"י ואחר ברכות התפלה בבית שני תקנוש הגביאים ואנשי כה"ג עכ"ל.

הערה למעשי המצות, דף מ' שו"ה בהן. הסס (לכו) ע"ל „לכו".

מנה"א דף מ"ב סי' ג' אות י"ז, שו"ה דברי המחז"ו כו' חסרים (ל"ה) ע"ל „ליו ברכות בג' תפלות".

שם לד 88 סי' ה' כ"ב. ד"ה אבל, שו"ה דקל, כו' קאמרי מיניהו, ע"ל „לפרושי מלתיה" דרב חסדא „דלא אתי" לאפוקי".

שם ד"ה ודעת, כ"ב וכ"ה בהלכות פסוקות להגאו' סי' ס"ב בשם רב יהודאי לברך שתיים.

שם דף מ"ה, אות כ"ג. כ"ב, וכ"ה בתשוה"ג מהגניזה בשם רבינו. וכתב שאני רב יהודא דלא ברך אלא בצפרא משום דצניע הוה. ולא שאני לגלימא מיניה כולא יומא.

שם אות כ"ד שו"ה רבינו שכתב (כתמא) ע"ל „בתמא".

מע"ל לד 206 ד"ה, ה' לבאות (אמנו) ע"ל „אמנו.

שם לד 108 ד"ה אתה סמר שו"ה יוסף כו'. יסוד (עפר) ע"ל „אפר".

מנה"א לד 140 סי' כ"ד אות ב' ד"ה והנה, כ"ב. בתשוה"ג זכיתי להשיג במוסב פ"ת ראיתי שכיונתי אל האמת ב"ה, וכ"כ שם סי' תל"ח „אבן הכי שמעטה, והכין אמרין לה: „אשר לא זוג בנ"ע כו' ברוך הבוחר בזרעו של אברהם, עכ"ל. וזה מסכים לדברי הרא"ש שלא העתיק אחיתה בשם.

מקור הברכות דף ע"ז ד"ה מזאור לתולה, שו"ה בבאורנו כו' אות (כ"מ) ע"ל „כ"ח".

מערבי לב דף ע"ס פסוק עדות ה' נאמנה, שו"ה הכל לפני (ארבעת) ע"ל „שלשת" אלפים.

שם לד 166 פסוק עצת ה' כו'. בהשגחת חכמה ע"ל „העליונה".

מנה"א לד 178 סי' י"ל אות י"ג שו"ה דאמר. כ"ב. אבל בשב"ת סי"ע"מ מוכח שכל הברכות ע"ל מעומד.

שנוי נוסחאות לד 192 סי' כ' המלך המרומס, שורה זו צריך להיות בעמוד שלפניו.

מנה"א לד 196 סי' כ' אות י"ג, לענין אה"ר, כ"ב. ובספר ח"ג להגאונים סי' קכ"ה שאל מר יעקב את רב חיינאי [הוא מר יעקב גאון. ומורו ר"ח הי' תלמיד מר יהודאי גאון] ואמר לו בשאר אה"ר ובברכת אהבת עולם לאחת ידי שניהם. ומכאן ואילך נהגו כישיבה לומר כך.

שם ד"ה ובעל ספר עבו"י. עמ"ס שם להקשות עליו וע"ל: „ואפשר קצת לישב אבל האמת שאין" כו'.

שם לד 204 סי' כ"ח אות כ"ח, כ"ב מ"ש הרא"ש בשם רב האי נאמנה בהלים להגאונים בשם ר"ע, ובתשוה"ג ח"ג סי' ח' מוכח בשם רב נמרונאי דחוקי לכתבא לא נקראו ציצית מעולם וכ"כ לברוכי עלייהו.

שם לד 206 אות כ"ד שו"ה ויליף כו' (ומ"כ דנפיק) ע"ל „ונפקא ליה".

שם אות הכ"ל שו"ה משמעות ענין ההבנה ע"ל „ואיא להצריכו דוקא להק"ק אם אינו מבינו".

שם לד 208 סי' כ"ז אות ל' כ"ב. הגאונים בשב"ת סי' שמ"ג כתבו „דלא יתאביד מבר נש מלה חדא או תרין דכלהו תיבין בחושבנא, ואמאן דגרע חד מינייהו כאלו גרע עלמא חדא" ע"ש, ולענין אם צריך לאחוז ציציותיו בשעת ק"ש כתבו בת' גאוני מו"מ שאין זה דרך הבמים ותלמידים. למאחר שהתבונן בהם בשעת עמידתו לאה יאחזן. והוא נמרר עי"ז. ובשב"ת סי' ס"ח כתב ואנן חזי לן כו' דשיר דמי שביון שמצות היא לא מריך בהו.

ברב עמרם לד 226 סי' ל"א יכול יתפלל לכל רוח, בתשוה"ג שנשתקו מלשון ערבי בס' זכ"ל סי' תק"ו כתב לענין העומד ומתפלל ולא כיון פניו מול הקבלה [לצד ירושלים] ובא אחד והרחיו, יכול להחזיר פניו בעוד שהוא מתפלל ומ"ל להשלים תפלתו.

מנן

הערות ותקונים

מנן האלף דף קמ"ז ס' נ"ח, אות י"מ: שו"ה העולם כו' אכל כי"מ ברכות (איזו) נ"ל „אנו".

שנוי נוסחאות לד 262 סי' מ"ב אות ז' בא משיח ומושה דין ברשעים כו' רמז כאן על משיח בן יוסף שיבא קודם למלכות בן דוד.

מנן האלף לד 270 סי' מ"ו אות מ"ד שו"ה אבא ר"ר אבא ובלבור שנו, עיין בתוכן עניניס ח"א השמעת הדפוס שבכאן.

שם דף קל"ז סי' מ"מ אות מ"מ בסופו, נ"ב. עיין בתשובת גאוני מזרח סי' קכ"א בשם רב שרירא שלאחר שחזר נ"פ ונתן שלום כל מה שירצה יעשה. ופירש המבאר דר"ל שא"צ להמתין עד שיתחיל ש"ץ עד לפני או עד לאחר הקדושה כדרך שפירש הרי"ף פ"ה דברכות והרמב"ם פ"ט מתפלה אלא אם עמד קצת שפיר דמי. ועיין בס' חמדה גנוזה סי' מ"ז מעם הג' פסיעות מפני שתוך ד"א של תפלה הוא מקום קדושה ושכינה למעלה מראשו וצריך לצאת ממקום קדושה למקום חיל וליתן שם שלום. וכתוב שם בהגה"ה אע"פ דפסיעה ביטונית אמה שלשה פסיעות אלו ככריעות דמיין והן גדולות, ע"ש. וזכורני מאגדות ר"ה גאון מעם אחר כי הנפסר משכינה צריך לחזור לאחוריו כדאי' ביומא כ"ג וכבלעוד ברגלו הימנית, ואח"כ השמאלית, הם נ"פ עם המקום שעמד שם בתפלתו. ע"כ. ולפי"ז אין שיעור פסיעה כמדת אמה.

שם דף קל"ז סי' כ' אות ג', שו"ה מימרא (דראב"א) נ"ל „דראב"א".

שם דף ק"מ סי' נ"ז אות ג'. שו"ה אלא. כתבתי בתוספר דתיבת שחרית צריך למחקו, נ"ב. אבל ראיתי שא"א לבאר כן. כי בתשובה שם מסיים. מפורש „אבל במוספין. ומנחה וכל ימות השבת אין אומרים". ולכן צריכין אנו לפרש דרק בשעת הגזרה אמרו שמע במוספין כנזכר בדבריו למעלה, אבל בשבמלה גזרה. אמרוה בשחרית בלילה. והמעם שהוסיפו לאומרה בשחרית גם כין קדוש ליומלוך, אולי היה כדי להרגיל התינוקת אלא כאו בזמן ק"ש; ובתשו' גאוני מזרח ומערב סי' קכ"ב איתא דביסיבה וביהכ"נ של רבנן לא נהגו לאמר פעמים בלהבה בשבת ויו"מ ולא בגולתם, אבל אין בזה איסור וביאור ופנס.

שם 284 סי' ס"ב אות י"ב שו"ה רש"י (ויש) נפ"מ נ"ל „ונלע"ד" נפ"מ בין הטעמים.

שם לד 288 אות י"ב. נ"ב, ובתשובת גאוני מזרח סי' מ"ו איתא אנשי מזרח ש"ץ מברך כ"ב, ובני א"י אומרים ושמו את שמי שאסור להזכיר השם אא"כ היה כהן.

מקור הברכות דף קמ"ה שו"ה מוחלין כו'. (מ"מ) נ"ל „ואמרו יבוא היום שמא ימות למחר. מ"מ לא מוב לעשותו קבע לכלל ההמון" לאפי' בתפלה כו'.

צד 314 ד"ה והנה, שו"ה בחמאתיך (הוא) נ"ל „האדם" מוכרח כו'.

מערכי לב לד 346, ד"ה והמתבאר. שו"ה איזה, בתעצומות (מזון) נ"ל „מזון".

מקוה"ב לד 354 נ"ב. וזה נוסח בהמ"ן לפי נוסח ספרד; בא"י אמ"ה הזננו ולא מעשינו. המפרנסנו ולא מלדקותינו. המעדיף טובו עלינו כחן בחסד בריות ורחמים נותן לחם לכל בשר כל"ח. ומובו הגדול תמיד לא חסר לנו ואל יחסר לנו מזון לע"ו. כי הוא זן ומפרנס לכל, ומלחנו ערוך לכל והתקין מחיה ומזון לכל בריותיו אשר ברא ברחמיו וברוב חסדיו. כאמור פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון. בא"י הזן ברחמיו את הכל. על ארצנו ועל נחלת אבותינו שלה לך ה' אלהינו על שהנחלת לאבותינו ארץ המדה מובה ורחבה, ברית ותורה חיים ומזון. על שהוצאתנו מא"מ ופדיתנו מבית עבדים. ועל בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ועל חקי רצונך שהודעתנו. ועל חיים ומזון שאתה זן ומפרנס אותנו. ועל הכל כו'. רחם ה"א עלינו ועל ישראל עמך ועל ירו' עיריך ועל הר ציון משכן כבודך ועל היכלך ומעונך ועל דביר ועל הבית כו'. אבינו רענו זונו פרנסנו כו' עד ולא לידי הלואתם. שאתנתם מעומה וחרפתם מרובה. אלא לידך המלאה העשירה והפתוחה שלא נבוש בעה"ז ולא נכלם בעוה"ב. ומלכות בי"ד משיחך תחזירנה למקומה ב"ב. בא"י בונה ברחמיו בנין ירושלם אמן. בחיינו ובחיי כל קהל ב"י תבנה עיר ציון ברנה ותכון מכודה בירושלם וארמון על משפטו יסד בקרוב בברמשונה. בא"י אמ"ה לעד האל אבינו מלכנו כו' הוא ינמלנו לעד חו"ח ורחמים וריוח והצלה וכל מוב, הרחמן כו'.

מנח"א דף קפ"א סי' פ"ז אות י"מ שו"ה י"ל דמתניתא כו' משלקין מיד השלחן מלפניו נ"ל „ונגאי לגדול שיבא בכל עד שיעלו".

שם שו"ה מזוהמות נ"ל „עד שיעול אחר".

העורות ותקונים

שם לד 366 סי' ע"ח אות כ"ז. שו"ה וזה שאמר כו' לעולם ועד ל"ל „ולא נכוש".
שם לד 370 סי' פ"ח אות ל"ה שו"ה ר"י לשיעתו כו' הגאון ז"ל. ל"ל „לפי גרסת כ"י א".
שם לף קפ"ט סי' פ"ח אות ט' שו"ה כדי שיוכל לומר קדושה. ל"ל „אכל אם כח בתחלת תפלה לכור עדיפא מקדושה.
שם לף קל"ג ס"י"ג אות ח'. ד"ה דלא לתחזי כמל, ל"ב וכ"ה בתשו"ב מהגריזה לד 120.
שם לד 386 שו"ה חון מע"ם ושיו"ם ל"ל „שאין כם נפ"ח", ל"ב וכן בכיסן ותשרי מוכח בסע"ת סי' של"ו כשה רב האי מנהג מימי קדמוני עולם מזמן רבינו הקדוש ואילך באין לגין והלין מסתלק. אבל בכיון אשכחן שביתנה תורה מיד לאחרת ואלה המשפטים.
שם לד 392 סי' ל"ה ג'. שו"ה (משתחשך) ל"ל „משתחשך".
שם לף קל"ה שו"ה הר"א מליגל. ל"ל „וכתב" הר"א מלוניל.

חלק שני

מקה"ב לף ג' שו"ה תלמידו. מי בזמנו של (הריב"ח) ל"ל „הר"י בי רב".
ש"ב לף ד' ברכת אשר כלה מעשיו נתלה ג"כ בתחזור רומי קרוב לנוסח זה: לך בברכת הסכיבנו מין בס שיגיר, אח"ז מוכח פסוק ושמרו ב"י, ולו"ם פסוק „אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם". „במקום „וידבר משה" שאנו אומרים.
מנה"א לף ה' סי' ל' אות ז' שו"ה לחברים (לדעתו) ל"ל „הלא לדעתו".
שם לף ז' סי' י' אות י"ב שו"ה אלא. בכסי' (ב) ל"ל „ג". וכ"ב שכן הוא בתשו' גאוני מו"מ סי' ק"ז וז"ל. אנחנו ביושבה אלנו מ"ח אלא אשר בדברו.
שם לד 20 אות י"ד שו"ה סרה כו'. (כלל מעו) ל"ל „מעו כלל".
שם לד 24 אות כ' שו"ה שבתפלה לקדש על היין, ל"ל „או פת". גם כמה שהש"ן מקדש ל"ל „במעין ז'" אינן מקיימים.
שם לף י"ד שו"ה ונס כו'. כמו"ם (כש"ע) ל"ל „בשע"ת".
שם לד 30סי' י"ג אות כ"ד שו"ה להקל כו' (לאכילה שם אחרו) ל"ל „לאכילה שאחרו".
שם לף ט"ז ד"ה וגרתה, כ"ב, עיין בהל"פ להגאו' סי' קל"ב.
סי' לד 32סי' י"ד אות כ"ז ד"ה אולם בסופו, ל"ב כתשו' גאוני מו"מ סי' קכ"ז.
מקוה"ב לף כ"ג. המשיח אלמים והמתיר אסורים, כ"ם המשיח אלמים והמפענח נעלמים, וכתב בספר אלמי הגינה להגאון הגדול ר' ישראל יעקב אלגזי וז"ל „גם שמעו שאירע בימים הראשונים בתוככי ירושלם עיה"ק ת"ו בימי רבי קלונימוס הקבור שם שהיגו הגויים נער גוי אחד, וכלילה הפליכוהו בחצר ביהכ"נ ורצו לעשות כליה בשוגגי ישראל והרב ר"ק עשה מה שעשה והתפלל לה' כו' וגילו ישראל וכך קורים לו „רבינו קלונימוס בעל הנס". וז"ם המשיח אלמים והמפענח נעלמים ומתיר אסורים כי' בדי לגלות מסתורין להגיל ישראל עכ"ל. וגם' מרוגת הבושה בת"י מוכח שהר"ק ז"ל חי בשנת ת"ם לאלף הזה והוא אשר עוה להשלין אבנים על קברו שם בהר הזיתים.
שם לד 50 סי' כ"ל שו"ה לקרות שמות קודם ברה"ת משמע. ל"ל [„אלא"] כדברי הרא"ש והסמ"ג. [ל"ל „שהרי"] הם עצמם [הוו] מריבין כו'.
שם לף ל"א סי' כ"ו אות י' לענין לקרות שם הש"ן יחד, ל"ב בתשו"ב שע"ת סי' ל"ט כתב, למאן דלא נמיר לא ליקום למקרי בתורה כו' ואי ליכא כהן אלא הוא אי בדאחרי ליה המסיים יכול למימר אלתא אלתא, ליקום. ואי לא לא ליקום, כו' ומדברי רבותא כלהו משמע דס"ל דלא יקרא חזן עבור הקורא. ע"ש.
שם לף ל"ל אות י"ה בסופו, ל"ב וכ"ה בתשו"ב מהגריזה לד 102 דדוכתא דמגלי כה ולוכא ז' למקרי בספרא תנן ומתלתי ושפיר למ', ושפי מדיף מלבמל.
מקוה"ב לד 74 שו"ה משמע כו' ולקמן (סי' ס"ח) ל"ל „בסדר ר"מ סי' פ"ח".
צד 76 נוסח מי שברך ממחזור רומי: [נלקם בבולניא שנת שי"ן] מש"כ אברהם יו"י ברוו"ל ובך את ר' פלוני הוא ואבוו ואמו אחיו ואחיותיו משאו ובניו דודיו ובניו נכדיו וקרוביו וכל ישראל בעבור שיתן מה שידבנו לבו בכל חופן שיתנם, בשכר זה יברכהו הקב"ה ויצילהו מכל צר"ב. ויגוחו עליו ועליגו כל הברכות, ויבטל משלו ומעלינו כל גזרות קשות

וכל

הערות ותקונים

וכל חלומות רעים ויתן לו ענים זכרים עוסקי תורה ומקיימי מצות כישראל ומלא משאלות לבו ולבנו לטובה וילמיח לנו ישועה בקרוב.

נוסח מי שעשה נסים ממחזור הכ"ל, מי שעשה נסים לאבותינו הוא יעשה עמנו ויקבץ אותנו מארבע כנפות הארץ ונאמר אמן. כך נזרו רבותינו המכובדים שבכריז בפיוט הקהל הקדוש הזה שיהיו יודעים גדולים וקטנים שיש לנו ר"ח יום פלוני ויום פלוני בחשבון רבותינו יום פלוני, הרחמן ישמה אותנו ויקבץ אותנו מארבע כנפות הארץ ונ"מ. תהיינו ישראל ואלוהי ישראל כו'.

בקוה"ב דף ל"ט ד"ה וכפנקס גרמייזא (שבכתב שבת תתק"ן לאלף הקודם) כל זה נמחק.

מה"ב דף מ' ד"ה ודבריהם, נ"כ. הנס שלעמין תעניות כתב רבינו לקמן להכריזם בשבת שלפניהם, מ"מ נס שם לא אמר להכריזם קודם מוסף דוקא.

מה"א דף נ"א סי' נ"ה ה' לענין צו"ל, נ"כ. בתשוה"ב בשפ"ת סי' ר' אינתא אומרים נה"ד בשבת ולא בר"ח ומועד וחנוכה ופורים לחית בהו שמחה. ובשבת עונג כתיבא, שמחה לא כתיב, ואומרים נה"ד כי בשבת מת משה. ובתורתן של רשעים מובא תשובת הרי"ן ז' ניחות על מה שבשאל למה לא יאמרו נה"ד בשמת מת בשבת? והשיב שמא ברכה את הספר תפ"ד שאומרים נה"ד של משה, ע"ש. ובשפ"ת סי' ר"כ כתב שיש לזכור תמיד כבודו של משה כדלשכחן ב' רו' כשם שזכירת תורה לעולם אף זכירת משה כו'.

שם דף נ"מ סי' ל"ח אות ח' שו"ה (הא) נ"ל "הוא" שיעור מעימה.

שם סי' ל"מ אות מ'. נ"כ בתשוה"נ כתב שיש שרשום שמסתייע האדם כשרואהו במו"ש

שם דף ס"ח סי' מ"א אות מ"ו שו"ה "חכמים" שאם אין לו "נ"ל" "אלא" כוס אחד.

שם לד 134 סי' מ"ז, ס"א בסופו דכן שיטת הגאונים, נ"ב. וכ"כ רבינו לעיל ס"ש ל"כ

מקוה"ב לד 140 שו"ה (בעיני הוא כדברי) ל"ל "בעיני בדברי" הרמב"ם.

שם דף ע"א לענין ברכה של קדוש החדש הנז' בס"ש נ"ל "שהוא ע"פ נוסחת הגר"א ז"ל"

שם דף ע"ב לענין דברי המנהיג התמוהים, שו"ה פוקסו שיבוא המלת שמנה "נ"ב. חסר כאן וצריך להגיה "קרבנות הללו לכפרה המקדש יביאוהו בדרך שאמרו בבבא בן בוטא כמש' בריתות דף כ"ה שהתנדב אחש תלוי בכל יום. וכן אר"ח שמתנדב בכל עת שירצה ונקרא אחש הסודים. ואל זה כיון הרב המנהיג במ"ש "וקרבנות נדבה" ור"ל שיבדבו אותם בנדבה אולי הקלו: ואחש יזכרו אוזר חסד יקריבו המלת לשם חובה. ומ"ש "אבל קרבנות חובה עבר זמנו" כו' אינו מקום כונתו להלן בין קבוע להם זמן או אינו קבוע. דנס בקרבנות חובה ואפי' לגבור לית בהו קרבנות בחו פר השל"ד של גבור ושעיר ע"ז ולא שייך בהו עבר זמנם בכל קרבנם.

דצ 134 כרב עמרם סי' מ"ה, וכ"ה במחזור רומי ולפאר ליעורב "על כל מה שברא"ה ברוך, כו' וכמוסה מוסף אינתא שם "אז ישיר עמך" כמו נוסח רב"ע, והתפלה הדם עליני אינתא שם "לפרנסה ולכלכלה לשלוחת הנא ולמחילת עון לגמילות חסד ותלמוד תורה".

מגה"א לד 148 סי' מ"ט אות ב שו"ה י"ג שנה לשמואל ("בשמת" נמחק) לפני זמן מלכותו של דוד ("בירושלם הרי") נמחק. וגל "והם" נ"ב שנה.

דף ע"ז שם סי' נ"ג אות ז שו"ה "מדבריו פי' מתפלה", נ"ל "כתב" כשם ר"י כו' מאחר בשפתיהם (כתב) נמחק.

דף ע"ח במחזור רומי מובא להע"ל נוסח מוסף בכל ברכה וברכה בדרך הקרובי"ן לפורים. ובברכת שלה לני מתחיל בכי על רחמיך הרבים כו' ומסדר נ' סליחות ומזמורים בין כל סליחה וסליחה. ומסיים בשהמלו ישראל במדבר מל יבוקש עון ואינו בא"י כו'.

שם לד 156 סי' נ"ו אות יד נ"כ בתשוה"נ מהגיזה 263 כ' להפסיר שובה ישראל בכל תע"ל, ובמחזור רומי מובא להפסיר דרבו לבד במהת יום ע"כ שמפסיקין שובה.

שם לד 178 סי' ס"ח אות ז נ"כ בתשוה"נ מהגיזה לד 3 כתר אמרם ז"ל "משורתא דפוריא" בהיה מנהגם של בהורים לעבות צורת המן ותולים אותה ד' ה' ימים על נגותיהם, וכפורים עושים מדורה ומטילים אותה לתוכה, ושומרים סביבה משחקים ומזמרים, ויש להם מבצת תלויה בתוך האש וקופצים מצד זה לצד זה, אותה מבצת בקרלת משורתא נתקפילה.

שם לד 180 סי' ס"מ י"ח שו"ה גם רבינו כו'. וגם מהמרדכי לא מובה ("מידי") נמחק.

שם בסופו לענין בזמנה קורים אותה ביחיד, נ"כ. וכ"ה בהל"פ סי' קפ"ז סכן מנהג

הערות ותקונים

כ' ישיבות ומברך לפניה ולאחריה.

דף לא סס סי' ע' אות יב נ"כ תשובת רב גמרוגאי [המובא בשמו בטור] נמצא בהל"פ להגאונים סי' קפ"ז.

דף לה סס סי' ע"ה אות כ"ו בסופו. „דע"פ מנהג דרב נחשון (אחי' בשנים מעוברות) נמחק. ונ"ל „ובשנים מעוברות ולאי דלא מתרמי".

צד 190 סס סי' ע"ו אות כח. בהמה כו' נ"כ. וכ"ה בתשובת גאוני תו"מ סי' מ' „לא יפה עושים שקורים שקלים ונאסרו איסור הנאה כו' אלא לצקה בעלמא. ונתנו חכמים שיעור בלא יפחות משלשית השקל לשנה. וע"ש סי' מ"א.

דף לו סס אות כ"מ שור"ה שהוזהרנו (וזה) נ"ל „ומצות מחייתו" לא נדע כו'.

צד 206 סי' ע"ט אות ב שו"ה נאלנו כו' ויקאי עמ"ש [„סס בהגדה למי שעשה לנו את כל הנסים האלו כו'] כנ"ל, לפיכך כו'.

דף קז סס סי' פ"ב אות פ"ז שו"ה לפי כו' שא"ל לברך ע"ש. נ"ל „וכ"כ התגדול עוז" וכבר כו' „דהא אין" כנ"ל. וסס בסופו כתוב (ועמ"ש בזה המגדול עוז) זה נמחק

צד 214 סס אות י"ז. ד"ה וכולם. נ"ב וכ"ה בשע"ת סימן רע"ט. ובסי' רפ"ז בסס ר"כ

לדק איתא דבליל פסח שלמה ופרוסה כשני כברות דמיין, וכן תנן משמרה ופלגא תרתין משמרות הויין.

דף קח סס אות יח שו"ה בגוזלות כו' (ירושלמי ולעשת) נ"ל „ולעשת ירושלמי".

דף קט בשנוי נוסחאות ס"ס פ"ב, נ"ב, בתשו' גאוני מזרח סי' קכ"ה כ' בסס מר יהודאי דהיכא דלא מצי יומא קמא לא מצי למימני בשאר לילותא, ובסי' רמ"ד בסס ר"כ

לדק כתב שיחזור ויברך כל הימים דלא יפסע במצות במזיד.

נוסח כל חמירא ברס"ג כ"ה גם במחזור רומי, וכל נוסח ההגדה שם כמו אצלנו. ואתה שם בישתבח ולא ביהללוך.

צד 220 מנה"א סי' פ"ל אות כב. נ"ב ובשע"ת סי' ק"כ בסס רב האי כ' דמיגס שא"א מברכין על הלל בלילי פסחים לפי שאין אומרים אותו בתורת קורים, אלא בתורת שירה. וכמו שסניגו לפיכך אנו חייבים להודות.

דף קיא סס סי' פ"ה אות כו. שו"ה מסיח כו' (דס"ל להר"ן) נמחק ונ"ל „לא ס"ל כהר"ן".

צד 222 סס ד"ה ופס"ז נ"ב, בשע"ת סי' ק"א בסס רס"ג ור"ה כתב מנוס דאסור למשתי כתר קידוש עד שחותם בגאולה, ואסור למשתי מדאמר הב לן ונברך עד דמברך, ואסור נמי למשתי בין כוס ג' לד' עד דגמר הלל וברכת השיר, אלא לאה"ה למאי מחייב אכל חדא, הא יתיב ודעתו על שאר כוסות, ע"ש.

צד 226 סס סי' פ"ז אות ל'. לענין מי למוקים, נ"ב וכ"ה בשע"ת סי' קי"ז בסס הגניד, ובתשו"ב מהגניזה לד 26 מוכח שנוהג במי למוקים מנהג אין לכל דבריו. ואסור לקחתו מהגוי. אבל דבש וכל מיני שכר ס"ל לרב גמרוגאי בהלכות פסוקות סי' קס"ה דאסור לומר עליהם שירה בלילי פסח.

דף קל סס סי' ע"ו אות ב. שו"ה פ"ז כו' ותירולו נ"ל „שבא לרמז יו"ט של גליות". כו'.

צד 260 סס סי' ע"ז אות ג. שו"ה לדע"ק כו' מסתימת (דברי רש"י בדרב חננאל) נ"ל „מסתימת דברי רב הגנאל".

שם בשינוי נוסחאות סי' ע"ג, בסופו „נ"ב. בהל"פ להגאו' סי' ק"ל כ'. אזהרות שפירשתם בגבור שבלם תלמידי חכמים אין אומרים. מה טעם שכיון שכל ימיהם עסוקים בתורה כו' כבר עסוקין בכל מצות שבתורה וזוכרין. אבל שאר ישראל כיון שאין רגילים בתורה מבקשים לומר אזהרות לפניהם כדי שישמעו תרי"ג מצות על סדר כ וס נתינתן על הס ויהיו סדורות בלבם ובלשונם.

צד 268 סי' ק"א ח. ד"ה ולכן. נ"ב. תשובת ר' ש"ש נאון [המובא בטור] איתא בהל"פ להגאונים סי' קל"ב.

דף קל"ה מקוה"ב לענין וכבן וכבן וכבן, מש"ס בסס רה"נ מוכח שם בתשובה סי' רל"ז דתיקונא דא תקון חכמה איהי רמז לשם מיוחד כו'. ובכן יתגדל שמך רמז לך ה' הגדולה

הערות ותקונים

הגדולה. וכן תן פחדך רמז והגבורה, וכן תן כבוד רמז לכבוד ע"ם והתפארת, מכאן והלאה אין סם וכן. אלא אומר ואז צדיקים כשיחזור הכבוד על תקונו כימי קדם, ע"כ.

צד 288 סם פסוק מרף נתן עד לזרעו תזכור. שייך אחר נוסח רבינו סעדיה.

דף קמ"ז מנה"מ סי' ק"ה אות נ' לענין יעו"ל, כ"כ בהמדה נגזה סי' ל"מ כי שאם נהג לומר אומרים, וע"ם של „מועדים לשמחה" וסם סי' קי"מ כתב שיחיד אומר מלוך, כו'.

דף קמ"מ סם סי' קי"מ אות יו"ד שו"ה תקיעתא. ל"ל „ושואל על תקיעות אלו הניספות בתפלת עמידה" כו'.

דם ק"נ סם סי' קי"נ אות י"ד, שו"ה מתפללים אלמא ל"ל „דלר"ג".

שם ד"ה אבל כו' שהגבור מתפללים ז'. כ"כ. וכ"ה בתשוה"נ מהגניזה שיחיד בחבר עיר מתפלל ז' והש"ץ מתפלל מ' ברכות.

צד 302 אות י"ז בסופו, כ"כ. עיין בתשוה"נ מהגניזה לד 46 ומשמע סם דעליבו קורא לכל מלכיות זו"ם של ר"ה. ופסק הלכתא דיחיד בחבר עיר. מתפלל ז'.

דה קנ"ב אות כ. שו"ה ולעולמי עד כו' כ' במחז"ו ל"ל „סי' של"ת.

צד 316 בתפלת רב סעדיה. שו"ה ונבר אשר אלה מעליו כו' (לוי) ל"ל „לוי".

דף קסא בסדר כפרות, כ"ב בסע"ת סי' רל"מ כתב הסדר לפי קבלת הגאונים בסם מר רב שמא, וז"ל: ומשאלתם שאנו רגילים לשחוט עיוהכ"פ תרנגולים ואין אחם יודעים מנהג זה למה? אי משום תמורה מ"ם תרנגול מבהמה והיה כו'. ל"ל שיש בה שני טעמים, האחד שתרנגול מצוי ביניהו של אדם כו'. ועוד תרנגול מוכחר שמתו נבר, כו' ומפי מהני ומעלי, וכך צריך: אוחז שליח תרנגול ומניח ידו על ראשו, ונופלו ומניח על ראש מתכפר ואומר: זה תחת זה, זה חלוף זה, זה מחול על זה. ומחזירו עליו פעם א' ואומרים יוסבי חסך ונלמות עד שדעהו ונו' נפש תחת נפש. ועושה כסדר זה ז"פ. אח"כ מניח ידו על ראש התרנגול ואומר זה ילא למיתה תחת זה. ומניח ידו על ראש מתכפר ואומר: תכנס אתה פלוני בן פלוני לחיים ולא חמות, ועושה כסדר הזה שלש פעמים, ומניח מתכפר ידו על ראש תרנגול תכנית שמיכה, וסומך ידו עליו ושוחטו לאלתר תכנית תיכף לשמיכה שחיטה עכ"ל.

צד 324 נוסח הברכה לבנים, כ"ב. מקורה מתס' סופרים פי"ח ה"ה שאומר: „וכן היה מנהג טוב בירושלם להגיד בניהם ובנותיהם ביום צום כו'. אח"כ היה סובלי ומקרבו לפני כל זקן וזקן כדי לחזקו ולברכו ולהתפלל עליו כדי שיזכה לתורה ומע"מ. וכל מי שהיה לו להתפלל בעדו. ללמדך שהם נאים ומעשיהן נאים, ולכם לשמים. ולא היו מניחין בניהם הקטנים אחריהם אלא מוליכין אותן לבתי כנסיות כדי לזרזן במצות", ע"כ. וכן מנהג רוב בתי כנסיות שבירושלם גם היום שמלמדי תינוקות מוליכין אותם לעת התפלה לעניה קדושה ולהתפלל. ומה מאד תערב הנפש קול נערי שמע בל נפשות תמות וברית הכלי פה שאין בהן חטא כפי מה שאנחנו שומעים כל בקר ביחוד בביהכ"נ הגדולה של האשבנזים אשר יהאספו כארבעים המשיס ילדים ילדי הת"ת יחד, ומוריהם עליהם. לפאר בקול נעימה קדושה המוספת חיים ועונג רוחני לכל עין רואה ואזן השומע. „לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו, כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי. והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יפריצו. וילקו תועי רוח בינה ורוגנים ילמדו לקח". [יסעיה כ"מ].

בתפלת יזכור, כ"ב. במהזור רומי בנוסח של שבת מוצא תפלה כללית במקום אב הרחמים בנוסח זה: יזכור אלהים לטובה את נפש כל שבבי עמו ישראל עם נפש אביו"י אבותינו, ואשר הניחו לנפשותם זכירה בהקדש ינוחו על משכבותם בנ"ע ונאמר אמן.

צד 338 מנה"מ סי' קי"ח אות ח. בסופו, כ"ב. וכ"ה בתשו' גאוני מזרח סי' מ"ה בתשו' לרב נמרונאי שאין הנאה ברב חמא. ובע"ק מ"ל מבילה לא לתפלות וברכות ולא לד"ת אלא רוחצין יפה יפה ומוסקין בתורה.

צד 340 מנה"מ סי' קמ"ח אות ה. שו"ה פשטי כו'. ובס' מבוא בסם (ת"י כ) ל"ל „בת"י".

דם קפ"ה סי' קכ"ו מז. בו"ה בי"ת כו'. דפסק כר"י בן (ברוקה) ל"ל „ר"י בן בבא".

צד 354 סם סי' קכ"ח אות בב. כ"ב וכ"ה בתשו' גאוני מזרח סי' מ"ח בסם ר"ב לדק דבמנחת יוכ"פ אין בה נשיאות כפיס.

צד 376 סם קלג אות ב. שו"ה דיומא דמועד (והא) ל"ל „והוה אמינא".

זכרון הורים ומורים

שוכני בצל שדי יושבי בסתר עליון.

בהתיצבי היום חלקי ספרי, לשכלל ולפאר הבנין הנשגב סדר רב עמרם השלם, בהגהות מרובות אשר מאות אבני הסד משובצים בו, ומעלות מחנה קדושי עליון עולים בתוכו, וישאלו לכם בני הדור חזה הבא, לאמר: מי נטה עליון קו ומי שם מסדיו? מי ירה אבן פינתו ועל מה אדניו הטבעו? ידי מי יסדו אותו, ויצב עמודיו, ויקם דלתותיו, תאיו, גגזכיו, והלוניו? ואמרתם: ידי אביר יעקב **עמרם בן ששנא ארונינו!** ומשם רועה **אבן שמואל** הרטתי! אדוני מורי ורבי ראש מתיבתא ומרביץ תורה כל ימיו הנודע בשמו הטוב ר' **שמואל קעלמר***) זללה"ה. אשר מנעורי הדריכני ומכאר תורתו הרוני והשקני, וילמדני דעת להתהלך באור תורתן של ראשונים לדקדק מאמריהם, להקור ולהבין נתיבותיהם, לרעות בגנים וללקוט שושנים עד מקום שיד כחי הדלה מגעת. והיא שעמדה גם להולעה זוהלה, בריה שפלה כמני, לפאר וליפות את הבנין המפואר הלזה, ולמלא הדריו בעושר כבוד אמריהם, ובאוצר תורתם והכמתם אע"פ שאיני כדאי והגון לכך.

נוהו במנוחתכם צדיקי עולם! נוהו בשלום על משכבכם, עדי יקומו לבצרון אמירי התקוה, ושופר שדי יריע: הקיצו ורננו שוכני עפר, עמדו לגורלכם בקץ הימין, לאור באור חיי עולמים אמן.

*) כשם שמכבדו בחייו כך מכבדו במותו, ומכיון שכבודו של אדם זה רצונו, נראה בעיני שיש להעלות עליו המוערים הראוים למעלתו. כי היה שפל בעיניו למאד, ומאם אותם בחיים היותו. הן הוא גם תרומה מרותיהם של נקני ההסיד ר' יאנקעלי נייטמאכר, ורודי הגאון החסיד ר' אליהו האכר"ק קאריש זללה"ה. מר אבא זלה"ה נפטר לבית עולמו יום ט"ו אלול שנת ההרב"ה, ומנוחתו בכור בהר הזיתים אשר ע"פ ירושלם קדמה. ואחרי כ"ה שנים לפטירתו, ביום שני דר"ה תהג"ב, נסתלקה לעולמה הצדק גם אשי מורתי הצדקניות עטרה בעלה מרת **פרוטא** בת הצדיק המפורסם ר' ארוה ליב **למשפחת כרורא** זלל"ה, ומנוחתה כבוד בהר הזיתים סמוך לקבר מר אבא ז"ל. אשר נתיהם ובמותם לא נפרדו, תהא נשמתם צרורה בצרור החיים את ה' אלהים. וזכות מעשיהם המוכים וצדקתם תגינו עלינו ובעדנו.